LVIII
D
32

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LVIII
D
32
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ORIGINES
ET
ANTIQUITATES CHRISTIANÆ

Digitized by Google

Digitized by Google

FR. THOMÆ MARIÆ

MAMACHII

ORD. PRÆD. THEOLOGI CASANATENSIS

ORIGINUM
ET
ANTIQUITATUM
CHRISTIANARUM

LIBRI XX.

TOMUS TERTIUS.

ROMÆ MDCCLI.

IN TYPOGRAPHIO PALLADIS
EXCUDEBANT NICOLAUS, ET MARCUS PALEARINI
SUPERIORUM FACULTATE.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

ANSELMO II.

ORD. CISTERCIENSIS
IN MONASTERIO REGIO, AC EXEMTO B.V.M. IN SALEM

ABBATI VIGILANTISSIMO

Sac. Cæsareæ Majest. Imper. et Regiæ Consiliario
Intimo Actuali.

F. Thomas Maria Mamachius Felicitatem

QUum & Germanorum omnium, & plurimorum doctrinæ, eruditioniſque laude illuſtrium Italorum ſermone celebrari Te intelligerem, eſſetque mihi jam

Digitized by Google

jam inde a multo tempore ſatis explorate cognita virtus, dignitas, ſapientiaque Tua, diu quidem certe mihi ipſi cogitandum non fuit, cuinam tertium hoc ORIGINUM, ET ANTIQUITATUM CHRISTIANARUM volumen inſcribendum, dedicandumque ſtatuerem, ut qui unum Te omnium maxime viderem eſſe, quem certo ſcirem & ſingulari humanitate Patronum mihi, & nominis gloria libris meis decori, atque ornamento futurum. Facile namque mihi perſuaſeram, ſummum virum, qui comitate tanta excellat, quantam in Te omnes ineſſe & agnoſcunt, & admirantur, non illorum modo, qui eum obſervent, patrocinium ſumere ſolere, ſed etiam auctoritate, exiſtimationeque virtutis efficere, ut eorum rebus, quos in fidem, & clientelam ſuſceperit, ſi ullius quidem per ſe ipſæ ſint, plus pretii; ſin minus, tamen quod eas probarit, aliquid pretii accedere videatur. Ego autem, qui etſi nihil laboris, ſtudii, diligentiæque prætermiſiſſem, ut meus hic labor, & ob varietatem legentibus delectationi, & ob rerum optimarum delectum uti-

Digitized by Google

utilitati Chriſtianæ Reipublicæ eſſe poſſet; noveram nihilominus ipſe me, planeque ſentiebam, ſi aſſequutus, quod mihi propoſueram, fuiſſem, gratia; ſin aſſequi nequiviſſem, præſidio me illorum egere, qui plurimum apud viros doctos, & auctoritate valeant, & dignitate. Quis vero neſciat, Te ea utraque re maxime valere in virorum Litteratorum Republica, quum doctrina quidem auctoritatem; dignitatem vero & doctrina, & diſciplina, integritateque morum ſis ampliſſimam conſequutus? Atque ut mittam de iis ſive artibus, ſive facultatibus dicere, quas liberales appellant, quibuſque ſic fuiſti jam uſque a puero inſtitutus, ut perpaucos, qui ejuſdem eſſent ætatis, fortaſſe pares, ſuperiorem autem haberes neminem; ubi ad Theologiæ ſtudia contuliſti animum, quotus quiſque fuit, qui Tuum excellens ingenium non admiraretur, Teque non magnopere celebraret; quod eloquentiam adjunxiſſes gravitati, ſubtilitatique ſententiarum? Neque vero eum Te aut eſſe, aut videri paſſus es umquam, ut recentibus in hoc genere ſtudiorum inventis,

ventis, opinionibuſque delectarere. Cognoras enim Theologos, qui novi ſe aliquid reperiſſe gloriarentur, verſari tuto in hiſce diſciplinis vix poſſe. Quamobrem Thomam Aquinatem Ordinis Prædicatorum virum Sanctiſſimum, atque doctiſſimum, cujus ſane libros Romani Pontifices, Oecumenicæque Synodi tantopere commendarunt, deligendum Tibi eſſe judicaſti, quem Auguſtini, & Bernardi imitatorem, atque diſcipulum, ut magiſtrum, auctoremque vehementer conſectareris. Cumque Interpretes Thomæ vixiſſe permultos cognoſceres, qui excellenti ſapientiæ laude floruiſſent, tum iis exiſtimaſti tribui plurimum oportere, qui cooptati fuiſſent in Caſanatenſe Collegium, ejuſdemque Doctoris Angelici decreta commentariis eruditionis, doctrinæque plenis illuſtraviſſent; propterea quod ob magnam hominum, quæ de virtute illorum erat, opinionem, ornati fuiſſent hoc munere, libroſque ſuos Romæ, ſciente, nec repugnante Pontifice Maximo & ſcripſiſſent, & publicaſſent. Iſta autem Tua de Thoma Aquinate, Caſanatenſe

tenſibuſque Theologis vel ſequendis, vel probandis, laudandiſque ratio, atque voluntas, cum aliis indiciis pluribus, tum iis potiſſimum eruditiſſimis theſibus, libriſque perſpecta cuique, & cognita eſſe poteſt, qui abs Te perſcripti, vulgatique virorum doctorum manibus teri ſolent. Quæ res ſane effecit, ut mihi majorem in modum gratularer, quod Te Auſpice volumen hoc Originum, & Antiquitatum Chriſtianarum in lucem prodire cernerem ego is, qui non ſolum profiterer Inſtitutum Prædicatorum, ſed etiam impetrarim, ut Maſſouliæi, Tabaii, Delbequii, Graveſonii, Bremondi, Ricchinii Theologorum Caſanatenſium, qui editis operibus maximam ſibi laudem compararunt, ſucceſſor eſſem. Jam vero cum in Theologia, Hiſtoria Eccleſiæ, ſacrorumque canonum facultate tot, tamque inſignes progreſſus feciſſes, oſtendiſſeſque morum integritate, cultu Monaſticæ diſciplinæ, lenitate, æquitate, prudentia, juſtitia, virtute denique dignum eſſe Te, qui ampliſſimam quamque dignitatem conſequerere, ſic Tibi eorum, qui Te norant, ani-

mos devinxiſti, ut ſumma Tuorum conſenſione creatus Abbas Cœnobii B. Mariæ in Salem fueris, incredibilique bonorum omnium gaudio, ac plauſu a Maria Thereſia Imperatrice, & Hungariæ, Boemiæque Regina Pia, Felice, Auguſta in eorum ſocietatem adlectus, qui illius Majeſtati a conſiliis intimis & vocabulo, & re ipſa eſſent. His igitur virtutibus, hac tanta doctrina, his ampliſſimis dignitatibus cum floreres, quid erat, quod expectandum mihi diutius arbitrarer eſſe, ut ad Te confugerem, obſecraremque, ut hoc qualecumque opus offerri Tibi, conſecrarique Tuo nomini paterere? Accedit præterea, quod cum ejus Te Monaſterii eo in Ordine præfecturam gerere viderem, ex quo maxima beneficia, & ornamenta profecta in Prædicatorum Inſtitutum eſſent, contendendum mihi etiam, atque etiam eſſe putarim, ut omnes & quanti te penderem, & quantum Ciſtercienſibus, imprimiſque Salemitanis Abbatibus Ordo noſter deberet, cognoſcerent. Quis namque tam eſt ignarus hiſtoriæ, tamque imperitus rerum, quæ
deci-

Digitized by Google

decimo tertio Eccleſiæ ſeculo contigerunt, quem fugiat, Dominicanos, ut primum prodierunt, ab Ciſtercienſibus, quorum tunc etiam & magna in Eccleſia auctoritas, & florentes facultates, atque opes erant, receptos perſæpe hoſpitio, confirmatos in ſententia, rebuſque omnibus fuiſſe adjutos, ut quod cœperant, perficere, & quemadmodum Orthodoxam Religionem, ita quod ſuſceptum ab illis Inſtitutum erat, late longeque propagare poſſent? Ac inter Monachos quidem Ciſtercienſes nemo negaverit, Abbates vetuſtiſſimi, celeberrimi, Regii, Exemtique Cœnobii S. Mariæ in Salem id maxime niti conſueſſe, ut beneficentia erga nos ſua ſuperaſſe ceteros viderentur. In his vir eximia vitæ Sanctitate Eberhardus fuit, qui ubi cognovit, Johannem Teutonicum, qui poſt Magiſter eſt dictus Ordinis Prædicatorum, ad ſe una cum ſocio veniſſe, & quis eſſet, & quamobrem iter eſſet aggreſſus, quamque magnum hæreticorum numerum ad Religionis veræ cultum convertiſſet, complexus utrumque incredibili humanitate eſt, eiſque ſuppeditavit,

Digitized by Google

tavit, quæcumque ipſis intellexerat eſſe opportuna, effecitque conſilio, opera, ſumtu ſuo, ut eum omnes non ſolum defenſorem, atque patronum eſſe noſtrum perſpicerent, ſed etiam in re Catholicorum amplificanda ſtudioſiſſimum adjutorem. Hæſit ſcilicet olim mentibus noſtrorum hominum altius impreſſa memoria tantæ beneficentiæ, voluntatiſque erga nos Veſtræ, manavit in ſequentem ætatem, dumque Prædicatorum Ordo conſiſtet, nulla umquam oblivione delebitur. Nam recte, ſapienterque Optimus, atque Sanctiſſimus ſenex ille noſter Benedictus XIII. Pontifex Maximus dicere conſueverat, Dominicanum, qui Ciſtercienſes non amet, non obſervet, non omni officio colat, indignum videri, qui appelletur hoc nomine. Igitur habe Tibi tertium Originum, & Antiquitatum Chriſtianarum volumen, quod, cum omnem contineat de moribus veterum Orthodoxorum doctrinam, ad quam ipſe ſemper ſtuduiſti Tuos, nuncque jam Tuorum etiam mores exigere conare, Tuum ſane eſt, Tibique omnino & Ciſtercienſis Ordinis Alumno,

Digitized by Google

mno, & Abbati Cœnobii S. Mariæ in Salem, & Conſiliario Intimo, & Actuali S. C. M., doctrina, dignitateque præſtanti, & Patrono, quæ Tua eſt ſingularis humanitas, meo debetur. Id vero ſi Tibi gratum fuiſſe intellexero, arbitrabor eſſe me, quod vehementer expeterem, conſequutum. Vale, Tibique perſuade eorum, qui Te norint, & colant, me ipſo reperiri neque officii diligentiorem quemquam, neque ſtudioſiorem Tui.

Digitized by Google

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſs. Pat. Mag. Sac. Pal. Apoſt.

F. M. de Rubeis Patriarcha Conſtantinopolitanus Viceſg.

IMPRIMATUR,

Fr. Joſeph. Auguſtinus Orſi Sac. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Prædicatorum.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆFATIO.

QUAMQUAM fuiſſe aliquos, eoſque jam in Hiſtoria Eccleſiaſtica ſumma cum exiſtimatione, laudeque verſatos viderem, qui univerſam hanc, quæ eſt de veterum Chriſtianorum moribus quæſtionem explicaviſſent; tamen quod ita poſceret ratio inſtituti mei, ut illuſtratis originibus, progreſſuque religionis, tertius de Moribus ſequeretur liber, committendum non putavi, ut, contra atque pollicitus fuiſſem, hæc a me omnis diſputatio prætermitteretur. Eoque magis confirmatus in ſuſcepto conſilio ſum, quod facile intelligerem, eorum qui operam, ſtudiumque in haſce res ſive narrandas, ſive evolvendas contulerint, perpaucos quidem fuiſſe, qui nihil rituum, ceremoniarumque attingerent, qui autem copioſe de moribus ageret, fere neminem. Nam Laurentius Paganinus, cujus anno 1639. editus Florentiæ de vita Chriſtianorum ante Conſtantini tempora liber eſt, Johannes Fronto Academiæ Pariſienſis Cancellarius, & Canonicus Regularis S. Genovefæ, qui anno 1660. Pariſiis de Moribus, & vita Chriſtianorum in primis Eccleſiæ ſeculis Epiſtolam ad Franciſcum Arlaeum Archiepiſcopum Rothomagenſem ſcripſit, publicavitque, quæ ſane Epiſtola Leodii una cum ceteris ejuſdem opuſculis an. 1674. tum Hamburgi anno 1720. poſtremoque Veronæ an. 1733. novis formis impreſſa fuit. Claudius Flevrius, libro de Moribus Primorum Chriſtianorum gallice perſcripto, vulgatoque Pariſiis anno 1682. Guillelmus

Digitized by Google

lelmus Caveus Anglus homo de Epiſcopalium quidem ſecta, cujus nos opus de Primitivo Chriſtianiſmo *ex anglico in gallicum ſermonem converſum, editumque anno* 1711. *Amſtelodami legimus, & breviter mores, vitamque majorum noſtrorum deſcripſerunt, & quædam interdum perſequuti ſunt, quæ ad ritus, ceremoniaſque ſacras ſpectare viderentur. Atque Caveus quidem priore parte calumnias Ethnicorum in Chriſtianos complexus eſt, quæ tametſi ad eam, quæ eſt de moribus quæſtionem illuſtrandam pertinent, tamen non ſunt propriæ hujuſce loci. Godfridus autem Arnoldus, qui cum Lutheri partibus ſtuderet, tum* de officiis & moribus primorum Chriſtianorum *copioſe communi Germanorum ſermone ſcripſit, non ſolum Auguſtini, ſed etiam Salviani, Caſſiodori, Eucherii, Gregorii Magni teſtimoniis uſus perſæpe eſt, quorum ætate minus fuiſſe noſtrorum hominum mores, quam ante conſueſſent, ad virtutem exactos conſtat. Verum quæ ſecundo atque inſequentibus libris (eſt enim opus Arnoldi diſtributum in libros octo)* de cantu, de conventibus ſacris, de temporibus exercitationum religioſarum, de laicis, de electione, & vocatione Doctorum, deque horum numero, & gradibus, de publica lectione, prædicationeque verbi, de catechiſmo, de baptiſmo, de jejuniis, de miraculis, de prophetiæ, linguarum, & curationum donis, *ad ritus, diſciplinam, & divinæ gratiæ largitatem ſpectant, ad mores autem Chriſtianorum non item. Quæ vero octavo libro continentur, quis neget ab Arnoldo fuiſſe perſcripta, non ut veritati, ſed ut Lutheranis ſuis ſodalibus ſatisfaceret? Eam ego operis hujuſce editionem vidi, quæ Lipſiæ anno* 1732. *curata eſt. Jam Chriſtophori Adami Ruperti orationem decimam, quæ eſt* de Eccleſiæ veteris ſanctitate, & moribus, *Hornecki anglice epiſtolam* de divina vita Chriſtianorum primitivorum *ſcriptam, Eduardi Vaterhuſii anglice perinde an.* 1655. *Londini editam diſſertationem* de pietate, caritate, & politia antiquorum temporum, & primorum Chriſtianorum, *quid memorem, quas etſi nuſquam viderim, tamen & perbreves, ut ex inſcriptione colligitur, eſſe, & legi vix a paucis poſſe arbitror propter exemplarium raritatem? Nam Thomæ Burnetii Angli* de fide, & officiis Chriſtianorum *liber ſingularis, qui an.* 1727. *publicatus Londini eſt, nihil fere con-*

Digitized by Google

continet, quod ad rem, quam mihi propoſueram, ſpectare videretur. Non enim quid veteres Chriſtiani facerent, ſed quid credere, quidque agere omnes debeant, qui noſtram profitentur religionem, explicat, ſequiturque ſententias Epiſcopalium *Britannorum. Qui autem aut annales Eccleſiæ, aut hiſtoriam deſcripſerunt, ut Baronius, ut Tillemontius, ut Orſius, aliique, quos ne ſim longior, quam par ſit, quamque oporteat, prætermitto, etſi maximam eorum partem, quæ complexus hoc libro ſum, partim latinis, partim gallicis, partim italicis litteris perſequuti ſint; ſparſim tamen ea, ita ut rerum methodus, ſerieſque, quam ſibi præſcripſerant, poſtulabat, non junctim proponenda, atque illuſtranda putarunt. Ego igitur, qui Origines, & Antiquitates Chriſtianas aliquot voluminibus comprehendere ſtatuiſſem, cum in hunc locum, qui eſt de majorum noſtrorum moribus, veniſſem; non quod viros doctos, qui ante me ingreſſi in eam diſputationem eſſent, non facerem, ut debebam, plurimi; ſed quod ita poſceret ratio inſtituti mei, colligenda omnia, quæ ad idem argumenti genus pertinerent, & ordine, ac fuſius quidem, quam ante me Caveus, & Fleurius feciſſent, deſcribenda, atque huc transferenda judicavi, ut mihi ipſi, & ceteris, quibus id me eſſe aliquando acturum promiſeram, ſatisfacerem. Sed quæ erant de Chriſtianæ Religionis dogmatibus, quæ nos latine decreta dicere poſſumus, quæque de diſciplina, de ritibus, ceremoniiſque Eccleſiæ, omitti omnia cenſui oportere, quod propria eſſe perſpicerem alterius loci, & temporis. Ac dividendum quidem librum eſſe duxi in partes tres, in quarum priore de iis, qui ad Deum, in altera de iis, qui ad ipſum hominem, in tertia denique de iis, quæ ad ceteros referuntur, moribus diſceptarem; propterea quod & indicatam hujuſmodi diſtributionem ab Apoſtolo Paulo in Epiſtola ad Titum ſecundi capitis verſu duodecimo, & rationi, methodoque a me ſuſceptæ magis eſſe accommodatam viderem. Etſi enim veterum aut nullos, aut forſitan perpaucos fuiſſe intelligerem, qui eam conſectarentur, tamen ſperabam fore, ut a nemine reprehenderer, ſi eam adhibuiſſem, quam mihi eſſe opportuniorem cognoſſem. Igitur cum aggreſſus eſſem di virtutibus Theologicis, prioreque jam loco de fide, ſpe, & caritate diſſerere, miſſis, ut ajebam, decretis, quæ noſtrum quemque credere neceſſe eſt; demonſtravi equidem, quanto colendæ religionis ſtudio veteres flagrarent, quibuſque modis illud augere conarentur.*

Negari enim non poteſt , quin continenti cogitatione præſentis ubique , præmiatoris bonorum , punitoriſque malorum , unius , ſapientis , atque omnipotentis Dei incendi vehementer mortales ad cultum religionis , virtutiſque ſolerent . His explicatis rebus , ad ſymbola veniendum exiſtimavi , quibus uti majores noſtri conſueverant , ut quæ didicerant , memoria tenerent , inque fide , atque pietate erga Deum majorem in modum confirmarentur . Ea vero , cum Lectorum oculis proponi , niſi adhibitis tabulis non poſſent , quæ ſarcophagos , ſepulcrales lapides , lucernas , annulos , quibus impreſſa ejuſmodi ſigna erant , repræſentarent , exprimi iis figuris curavi , quas æri , lignove aut ipſe incidi feci , aut aliorum ſumtu inciſas , quod in Nerei Corſini , & Sylvii Valentis Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalium optime de litteratis viris meritorum poteſtatem veniſſent , ab ipſis (quæ ſingularis tantorum Principum humanitas erga me fuit) ut meis adderem , impetravi , itaque jam fidem , quam initio de tabulis , dum ratio poſceret , proferendis dederam , liberarem . Qua in re etiam dici vix poteſt , quantum Commendatori Franciſco Victorio nobiliſſimo , atque eruditiſſimo viro debeam . Is enim , quas habebat in promtu ligneas omnes tabulas mihi & dedit , & quemadmodum explicarem , præmonſtravit viam . Quamvis autem qua quiſque ſarcophagus , ætate ſit ſculptus neſciam , non is tamen ſum , qui nullum eſſe quarto ſeculo antiquiorem putem . Nam qui contra ſentiunt , ut apud primorum temporum Chriſtianos imaginum ſacrarum uſum obtinuiſſe impune negent , caveant , ne tanta confidentia repugnare antiquis Scriptoribus videantur . Ut enim reliqua prætercam , qua fronte extremi quarti , ineuntiſque quinti ſeculi auctor Rufinus litteris hæc adverſus Hieronymum diſputans commendare potuiſſet: Scribamus etiam in ſepulcris VETERUM , ut ſciant & ipſi , qui aliter ſe gerunt , quia Jonas non habuit umbram cucurbitæ , ſed hederæ , *ſi nullum ſepulcrum , quod figuram Jonæ exhiberet , ſeculo quarto vetuſtius fuiſſet ? An* VETERES *ille appellaſſet eos , quibuſcum una fortaſſe verſatus eſſet , quorumve ætatem proxime ſaltem attigiſſet ? Ac ſi Jonæ imago ſepulcris ante quartum ſeculum inſculpi a noſtris conſueverat , cur non item imagines Chriſti , & Apoſtolorum ? Sed redeo ad rem . Ergo cum contemplatione divinarum rerum , quis conditor , quis auctor bonorum*

norum, & gratiæ, quiſque hominum ſit finis pernoſcere mortales poſſint, indeque jam incitatos majores noſtros fuiſſe animadverterem, ut quæcumque cogitarent, agerent, molirentur, in Deum referrent; id quoque breviter exſequutus ſum, moxque in affinem deſcendi, quæ eſt de veterum Chriſtianorum continuis fere precibus, diſputationem. Exſiſtit autem ex ſanctarum, quas fides moderatur, precum uſu, conſuetudineque ſumma erga Deum reverentia, integritas in jurejurando, tantaque animorum in religione firmitas, ut res quaslibet, quæ vel ſpeciem ſuperſtitionis præſeferant, averſentur. Quamobrem ſequuntur paragraphi de reverentia veterum Chriſtianorum erga Deum, de eorum in juramentis cautionibus, & religione, de ſtudio, quo cavebant, ne falſum aliquem appellarent Deum, ne Angelis, ſanctiſque cultum eo ſuperiorem, qui ipſis conveniret, tribuerent, ne falſorum numinum imagines venerarentur, ne quem in locum, in quo ſuperſtitio obſervaretur, accederent, non ad templa, non ad aras, in quibus Ethnici ſacrificabant, non eo, ubi magi, ariolique eſſent, qui dæmones invocabant, ſuiſque præſtigiis non mediocre afferebant mortalibus detrimentum, vel ubi Imperatori, plus quam homini tanta dignitate præſtanti deberetur, cultus adhiberi ſolebat. non ad convivia, non ad amphitheatra, non ad theatra, non ad choreas, in quibus præter ea, quæ contra modeſtiam, pudicitiamque fiebant, multa perpetrari ab Ethnicis conſueverant impietatis, & ſuperſtitionis plena. Sed quoniam eſſe hoc tempore aliquos intelligebam, qui magiam omnem funditus tollere conentur, contra quos, poſt Tartarottum, eoſque omnes, quorum pag. 129. ſeq. *memini, ſingularem Conſtantinus Grimaldus perſcripſit Diſſertationem, quæ Romæ hoc anno edita eſt typis Nicolai, & Marci fratrum Paleariniorum, conſiſtendum paullulum mihi in eo argumento illuſtrando fuit, oſtendendumque & ſacrorum Bibliorum, & majorum noſtrorum auctoritate, quanto in errore novitatis amici, totiuſque magiæ oppugnatores, quantaque in opinionum vanitate verſentur. Age autem eorum, qui religionem tanto ſtudio colerent, quotumquemque fuiſſe dicemus, qui vinci ſe ab hoſtibus ſineret, cogique, ut inanibus diis ſacrificandum, honoremve aliquem adhibendum arbitrarentur? Igitur cum tanta eſſet Chriſtianorum in fide, ac religione conſtantia, quidvis eſſet perpeti ſatius, quam vero Deo injuriam*

facere putabant. Quamobrem, ubi abſoluta de animis Chriſtianorum a quovis ſuperſtitionis genere alienis quæſtio eſt, agendum de majorum noſtrorum in fide tuenda fortitudine, atque conſtantia in ſuppliciis perferendis fuit. Quod ut ordine fieret, primum omnium quemadmodum abdere ſeſe in locum aliquem, ne quid ab ſe temere geſtum eſſe videretur, ſolerent, utque tunc famem, ſitim, aliaque incommoda æquo animo ferrent, demonſtravi; deinde ut exhæredari, damnari, exſulare, quam Chriſtum ejurare mallent; poſt ut in carcerem conjici, acerbiſſimiſque ſuppliciis laniari, excruciari, interimi potius, quam veram religionem ab ſe aut facto quopiam, aut verbo negari paterentur. Cumque tot genera ſuppliciorum cognoſci vix poſſent, niſi tabulæ æreæ, ligneæve additæ fuiſſent, quibus eadem exhiberentur, factum Rolandi, Blanchini, Mazzoleni, Victorii, Maſini, Alberici in Oratorio Romano virtute, eruditioneque præſtantium Presbyterorum incredibili erga me benevolentia, & humanitate eſt, ut ligneæ, quas in Tabulario Vallicellano ſervabant, quibuſque uſus doctiſſimus Gallonius fuerat, mihi concederentur. His autem adjunxi æreas quatuor, eaſque omnes ſuis locis opportune inſeri curavi. Non enim eos audiendos putabam eſſe, qui omnem ex hoc libro de ſuppliciis diſquiſitionem excludi oportere arbitrabantur, quaſi rejici in alium locum opportune poſſet, quod & agere equidem de ſuppliciis deberem, ut qui Antiquitates, & Origenes Chriſtianas explicare cœpiſſem, & opportuniorem locum nullum reperirem. Ac ſi a Caveo, aliiſque prætermiſſa non eſt de hoc argumenti genere diſputatio, cum breviter mores veterum Chriſtianorum deſcriberent, cur eam mihi eſſe omittendam putaſſem? Sed quia Ethnici perſæpe vel ante, vel poſteaquam in quemquam noſtrum ſæviiſſent, ad blanditias confugiebant, hiſque jam artibus fortiſſimos homines vincere enitebantur, Paragraphus ſucceſſit decimus de Chriſtianorum in his item eludendis, ſuperandiſque conſtantia; quam quidem rem confirmavi Epipodii exemplo, quem Alexandri Martyris appellavi, non natura, ſed conſenſione animorum fratrem. Atque ubi actum de Majorum noſtrorum in fide contra Ethnicos tuenda, ſtabiliendaque virtute, ac fortitudine eſt, accedendum ad eam diſputationem fuit, qua, ut eſſent alienis ab hæreſi animis, demonſtraretur. Qua ſane re abſoluta, oſtenſum eſt, fuiſſe eos ſtudio religionis Orthodoxæ ita incitatos, ut ſi quem ſuorum aut in idololatriam,

Digitized by Google

triam, aut in hæreſim incidiſſe intellexiſſent, ſummo dolore afficerentur, darentque operam, ut lapſi reverterentur ad ſanitatem. Lapſi autem? Immo vero ii quoque omnes, qui in magna ſemper ignoratione rerum divinarum verſati eſſent. Poſt ubi finem de fidei virtute diſſerendi feci, ingreſſus in eas quæſtiones ſum, quæ ad ſpem, caritatemque ſpectarent, ut qui ſcirem, eas etiam proprias eſſe religionis; cum animadverſum a Doctoribus Eccleſiæ ſit, fide, ſpe, atque caritate adorari Deum. Hiſque jam rebus, quæ huc pertinent, duobus capitibus comprehenſis, explicatiſque, quibus pars libri hujuſce prior abſolvitur, altera perfecta eſt pars de moribus, officiiſque veterum Chriſtianorum erga ſeipſos. Qua quidem parte eæ majorum noſtrorum virtutes deſcribuntur, quibus homines vitia, pravaſque cupiditates tollunt, quarum aliæ in animo & naſcuntur, & inſunt, aliæ oriuntur ex conjunctione, colligationeque animi ejuſdem cum corpore. Priore igitur loco duobus capitibus quemadmodum in hoc genere virtutum inſtitui veteres ſolerent, demonſtratum eſt. Cumque ea virtus, qua demiſſe quiſquam de ſe, abjecteque ſentit, quamque vocamus humilitatem, veluti fundamentum ſit moralium ceterarum, caput eſt inſcriptum tertium de humilitate veterum Chriſtianorum. Quod eo quoque conſilio ſactum eſt, quod viderem opponi hanc ſuperbiæ vitio, quod primum in capitalibus numeratur. Eademque ratione, cum ſecundum ponatur vitium avaritia, cui eſt contraria liberalitatis virtus, addendum exiſtimari caput de liberalitate veterum Chriſtianorum, deque eorum animis alienis a cupiditate terrenarum rerum, iiſque peccatis, quæ ex avaritia proficiſcerentur. Interiectus autem paragraphus eſt de artibus, quas illi profitebantur, quod magnam eſſe hujuſce argumenti cognoſcerem cum re, de qua agebatur, affinitatem. Neque vero ſuccurrit, qua tandem oſcitantia contigerit, ut venditores purpuræ, trapezitaſque in iis ponerem, qui labore manum ſibi victum acquirere ſolerent. Quinetiam cum multa loca veterum, quæ transferri eodem poterant, prætermiſiſſem, quod minus eſſe neceſſaria putaſſem, tum neſcio quo caſu me hoc Euſebii fugerit teſtimonium, quod ad rem maxime pertinebat, extatque in primo Demonſtrationis Evangelicæ Libro, eſtque hujuſmodi. „ Alter ſtatus Chriſtianorum remiſſior, atque humanior. Hic & modeſto conjugio, & ſobolis procuratione implicatur, & rei familiaris curam aſſumit, & juſte

Digitized by Google

& juſte militantibus quæ ſint agenda deſcribit, agros quoque, & mercaturam, aliuuque magis civilem vivendi morem, adjuncta religione, non negligit „. Poſt deſcriptam liberalitatem veterum Chriſtianorum, caput eſt ſubſequutum de pace, tranquillitateque animi, deque eorum in adverſis rebus ferendis incredibili patientia, quæ iræ vitio adverſatur. De temperantia vero, caſtitateque tractationem (quoniam hæ virtutes cupiditatibus gulæ, atque luxuriæ oppoſita ſunt, quæ quidem cupiditates duæ ex corporis unione cum animo, poſt ubi depravata natura peccato primi parentis eſt, oriuntur) in caput ſextum hujuſce partis rejiciendam putavi, cui eſt affine ſeptimum de modeſtia veterum Chriſtianorum. Extremum ſucceſſit caput, quod indicat, quemadmodum illi ſe domi, foriſque gerere ſolerent, quo ſane capite omnis de officiis erga ſe ipſos materia paucis, compendioque continetur. Atque eodem in capite, quanta eorum eſſet in ſua ſalute, reque gerenda cura, & diligentia, quæ virtus acediam tollit, oſtenſum breviter eſt, propterea quod alibi etiam, ut ratio ferebat, idipſum, cum de virtutibus ceteris agerem, attigiſſem. Nam de virtute, quæ contraria invidentiæ eſt, quoniam refertur ad alios, conjunctaque eſt caritati, amorique in proximum rejeci in partem hujuſce libri tertiam diſputationem. Eſt vero primum tertiæ partis caput inſcriptum de caritate veterum Chriſtianorum erga homines ceteros, quos proximos appellamus, propter ſpeciei unitatem, ſimilitudinemque naturæ. Quod argumentum ut ordine explicari, evolvique poſſet, hanc ſum equidem methodum, rationemque ſequutus, ut primum de filiorum erga parentes, tum de parentum erga filios, poſt de conjugum, inde de Chriſtianorum erga Chriſtianos, poſtremoque erga Ethnicos amore diſſererem. Exiſtit autem ex mutua caritate pax, & conjunctio animorum; quapropter caput eſt ſecundum de pace, & concordia, cui paragraphi adduntur de cura, ne quis alteri, quod ſibi fieri nolit, faciat, de manſuetudine, de animis veterum Chriſtianorum alienis ab invidentiæ crimine, deque diligentia, qua ſtudebant, ne litem cuiquam ſcriberent, neve memores eſſent injuriarum. Poſtremum eſt caput de juſtitia erga omnes homines, ſine qua conſiſtere nequit humani generis conſociatio. Quoniam vero his moribus amplificata mirandum in modum religio Chriſtiana fuit, induxitque Ethnicos, ut noſtros imitarentur, paragraphum poſtremum de ſtudio Ethnicorum

rum

rum imitandi Chriſtianos ſcripſi , *itaque finem impoſui tertio* , *qui eſt de moribus veterum Chriſtianorum, libro* . *Quod ſi qui ſunt* , (*eſſe autem horum aliquos video*) *qui cum Moshemio* (*Inſtit. Hiſt. Eccl. ſec.* I. *cap.* XIII. *pag.* 13. *Edit. an.* 1739.) *multo plura de majorum noſtrorum virtute prædicari* , *quam veritas poſtulet* , *arbitrentur* , *his quidem certe ſatis eſſe hujuſce libri initio factum puto* . *Non enim nullos olim improbos Chriſtianos* , *ſed paucos fuiſſe* comparatione *bonorum defendimus* . *Hujuſce autem rei cum duæ ſint cauſſæ loco modo indicato deſcriptæ* ; *tum afferri tertia poteſt* , *quæ ex ſeveritate Eccleſiaſticæ diſciplinæ conſequitur* . *Etenim cum tot annis in ſquallore* , *ac ſordibus pœnitentes jacere ſolerent* , *ſin minus amore* , *at metu ſaltem pœnarum compulſi aliqui cavebant* , *ne quod ab ſe crimen perpetraretur* .

Digitized by Google

NOS

FR. ANTONINUS BREMOND

SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSOR,

AC TOTIUS ORD. PRÆD. HUMILIS MAGISTER GENERALIS, ET SERVUS.

HArum ſerie, noſtrique auctoritate officii, facultatem, quantum in nobis eſt, impartimur Tibi Ad. R. P. Magiſtro F. Thomæ Mariæ Mamachio Provinciæ noſtræ Romanæ, Theologo Caſanatenſi, ut poſſis typis mandare Tomum tertium Operis, cui titulus: *Originum, & Antiquitatum Chriſtianarum Libri XX.* a Te compoſitum, de mandato noſtro reviſum, & approbatum a duobus Ordinis noſtri Theologis, videlicet ab *Adm. R. P. M. F. Thoma Pio Schiara Bibliotheca Caſanatenſi Præfecto*, & *ab Adm. R. P. M. F. Johanne Thoma de Boxadors Theologo Caſanatenſi*, ſervatis de jure ſervandis. In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. In quor. fid. &c.

Datum Romæ in Conventu noſtro S. Mariæ ſuper Minervam die 20. Maii an. 1751.

FR. ANTONINUS BREMOND

Magiſter Ordinis.

Regiſt. pag. 17.
Fr. Joſeph Thomas Tavella Sac. Theol. Mag. & Socius.

INDEX

Digitized by Google

INDEX

CAPITUM, ET PARAGRAPHORUM
LIBER TERTIUS

De Moribus veterum Chriſtianorum.

CAPUT I.

De ſtudio colendæ Religionis, quo primorum temporum Chriſtiani tenebantur. Pag. 6

§. I. *De virtute pietateque Chriſtianorum ex eo profecta, quod eſſe ubique præſentem Deum cognoſcerent.* 7. §. II. *Quod Deum infinita poteſtate, ac ſapientia præſtare, rebuſque omnibus proſpicere ſcirent, eumque jam ſempiternam felicitatem bonis conceſſurum, perpetuiſque ſuppliciis malos addicturum crederent, omnia ex ejus voluntate facere, nihilque contra atque ab ipſo præceptum eſſet, moliri Chriſtiani veteres ſtudebant.* 11. §. III. *De Symbolis, quibus veteres Chriſtiani decreta ſuæ religionis exprimere ſolebant, ut ne illorum memoria umquam exciderent, utque incitarentur ad colendam cuſtodiendamque virtutem.* 16. 2. *De ſymbolis Adami, & Evæ.* 27. 3. *De Abele a fratre interfecto.* 30. 4. *De Noemo, & Arca.* 31. 5. *De Abrahamo, & Iſaaco.* 33. 6. *De Joſepho Patriarcha*, 7. *De Moſe*, 8. *De Pharaone Ægyptiorum Rege fluctibus maris oppreſſo*, 9. *De Arca Fœderis*, 10. *Deque Cadelabro.* 34. 11. *De Sampſone*, 12. *De Jobo*, 13. *De Davide*, 14. *De Elia*, 15. *De Tobia*, 16. *De tribus pueris in fornace Babylonica conſiſtentibus*, 17. *de Daniele*, 18. *de Jona*, 19. *de Ezechiele.* 41. 20. *De Sacris Symbolis e novo Teſtamento acceptis, imprimiſque de Chriſti imagine in monte conſiſtentis, ex quo monte quatuor flumina oriuntur*, 21. *deque ejuſdem crucem, aut virgam geſtantis figuris.* 46. 22. *De Monogrammate* ☧. 23. *Deque Corona Cruci imponi ſolita, & cujus ambitu monogramma continebatur.* 53. 24. *De Symbolo* A. Ω., *quod aut monogrammati adjungere Chriſtiani, aut ſolum deſcribere ſolebant.* 74. 25. *De figura boni Paſtoris*, 26. *deque Chriſti ſpeciem agni præſeferentis imagine.* 76. 27. *Cur vete-*

veteres Chriſtiani Orphei, 28. *Apoſtolorum*, *Sanctorum Martyrum*, 29. *Animalium quorumdam*, 30. *Plantarum*, 31. *Domorum*, 32. *Navis*, 33. *Anchoræ*, 34. *Doliorum*, *aliarumque rerum figuris uterentur*. 81. §.IV. *Omnia quæcumque cogitabant, moliebantur*, *agebant*, *in Deum referre Chriſtiani veteres conſueverant*. 105. §.V. *Cum precibus conjungi magis magiſque hominem Deo*, *contineri in fide*, *atque in officio*, *vireſque conſequi ad recte agendum majores noſtri ſcirent*, *non ſolum in Ædibus ſacris*, *in quas ſtatis temporibus ſeſe*, *dum poterant*, *conferebant*, *ſed domi etiam*, *foriſque*, *cum alias fere ſemper*, *tum maxime orationi inſiſtebant, cum id Eccleſiæ, Reipublicæque laborantis ratio poſceret.* 106. §. VI. 1. *De reverentia veterum Chriſtianorum erga Deum.* 2. *De eorum in jurejurando religione*. 3. *Deque ſtudio*, *quo cavebant*, *ne in juramentis*, *neve in ſermone familiari falſum aliquem Deum appellarent*. 114. §.VII. *Angelis*, *Martyribus*, *Sanctiſque viris cultum divinum numquam tribuebant*; *Deorum autem imagines non ſolum non colebant*, *ſed ne faciebant quidem*. 119. §. VIII. *Nulli rei intererant primorum temporum Chriſtiani*, *nihilque faciebant*, *in quo vel ſpeciem*, *umbramque aliquam ſuperſtitionis ineſſe exiſtimarent*. 123. 1. *Ad Templa Ethnicorum ne videndi quidem cauſſa adibant*. 124. 2. *Sacrificiis*, *niſi coacti, nunquam intererant*. 126. *Oracula*, *magos*, *arioloſque non modo non conſulebant*, *ſed etiam vitabant*. 128. 4. *Nullum Imperatori honorem tribuendum putabant*, *quem non conſtaret eſſe mere civilem*. 135. 5. *Ethnicorum conviviis intereſſe nolebant*. 137. 6. *Ad Spectacula*; *imprimiſque ad Amphitheatra non accedebant*. 138. 7. *Neque ad Theatra*. 143. 8. *Neque ad Choreas*. 152. §.IX. *Ne furore Ethnicorum vincerentur*, *cum tempeſtatem in Eccleſiam eſſe ab illis concitatam intelligerent*, *aut fuga ſibi conſulebant*, *aut abdere ſe in arenarias urbium conſueverant*. *Itaque graviſſimis incommodis*, *ne Religionem Chriſtianam desererent*, *premebantur*. 153. 1. *In deſerta loca eorum permulti profugiebant*. 155. 2. *Qui latere domi*, *profugereve in deſerta loca non poterant*, *hi dum quæri Chriſtianos ad necem videbant*, *in arenarias*, *cryptaſque urbium ſeſe abdere conſueverant*. 158. 3. *Tanta erat Chriſtianorum in fide Chriſto ſervanda conſtantia*, *ut uxores a maritis ſe deſeri*, *filii a parentibus exhæredari*, *ſervi*

ab

ab heris vexari, atque damnari, cives exſulare a patria mallent, qu am pati, ut quidquam ab ſe fieret, quod alienum eſſe a cultu veræ religionis videretur. 165. 4. *In carcerem cauſſa religionis, non ob malefactum aliquod, conjiciebantur.* 167. 5. *De crucibus, ac ſtipitibus, quibus affigi, alligarique ab Ethnicis Chriſti Martyres conſueverant.* 170. 6. *De Rotis, Trochleis, & Torculari.* 179. 7. *De Cyphone, de Scaphiſmo, de Martyribus humi poſitis, qui manus poſt terga ligatas haberent, æſtuque ſolis adurerentur, deque iis, qui corio bovis incluſi radiis ſolis objiciebantur.* 182. 8. *De Equuleo, deque multis generibus vinculorum.* 185. 9. *De variis generibus vinculorum, ac primum quidem de compedibus, deinde de numellis, poſt de pedicis, & manicis, boiis, catenis, deque Cuſtode Commentarienſi.* 190. 10. *De inſtrumentis, quibus Martyres cædebantur.* 194. 11. *Quibus modis ab Ethnicis martyres cæderentur, oſtenditur.* 198. 12. *Alapis præterea, lapidibuſque martyres percuti ſolebant, eorumque aliqui ſaxis obruebantur.* 199. 13. *De Ungulis, forcipibus, uncis, ferreiſque pectinibus.* 201. 14. *De laminis ignitis, de facibus, de lampadibus.* 307. 15. *Quibus modis de equuleo depoſiti martyres torqueri ab inimicis Religionis Chriſtianæ ſolerent.* 210. 16. *De Tauro æneo, de olla, de lebete, de ſartagine, de craticula, & lecto ferreo, de ſella, galea, deque tunica ferrea.* 212. 17. *Nudis pedibus ſuper candentes carbones incedere Chriſtiani cogebantur. Eorumdem capitibus, aliiſque membris corporis prunas Ethnici imponebant, in eorumque ora, atque aures immittebant, & ferventi oleo, liquatoque plumbo ventres, aut alias partes eorum perfundebant.* 217. 18. *Quemadmodum Sancti Martyres ignibus traderentur.* 218. 19. *De Graphiis, de ſtimulis, de ferris, lanceis, gladiiſque, quibus SS. Martyres ab Ethnicis cauſſa Religionis cruciabantur.* 224. 20. *Ut ſecti ventres quorumdam Martyrum, utque eorum plerique ſagittis confixi, vel capite plexi ſint.* 227. 21. *De inſcriptione vultus, de iis, quibus aut evulſi dentes, aut lingua reciſa, aut truncati pedes, aut confracta crura, aut abſciſſa alia corporis partes fuerunt, deque SS. Martyribus verubus transfixis.* 228. 22. *De Martyribus ex altiſſimis locis in præceps actis, in mare, vel in flumina immiſericorditer projectis, raptatis, ad beſtias damnatis, muri-*

bus, ut eos abroderent, objectis, proſtratiſque, ut ab equitibus proculcarentur. 231. 23. *Terra obruti nonnumquam SS. Martyres, aut in calcis fornacem injecti fuerunt*. 237. 24. *De Martyribus ad opera publica damnatis*. 240. 25. *De Sævitia Ethnicorum in SS. Martyrum cadavera*. 242. §. X. *Cum tormentis quidquam extorquere ſeſe a noſtris poſſe Ethnici diffiderent, blanditiis eos adoriebantur, ſed fruſtra*. 244. §. XI. *Quod Chriſtiani Orthodoxi a blaſphemia, atque hæreſi maxime abhorrerent, non ſolum communione nullum hæreticorum, ſed ne ſermone quidem civili dignabantur*. 246. §. XII. *Si quem ſuorum aut in idololatriam, aut in hæreſim vel metu, vel errore, perſuaſioneque falſa incidiſſe intelligebant, magno dolore afficiebantur, dabantque operam, ut lapſi reſipiſcerent, atque ad Eccleſiam reverterentur*. 249. §. XIII. *Neque ſolum eorum, qui lapſi eſſent, ſalutem procurabant, ſed etiam timebant, ne ſibi crimini verteretur, niſi in Ethnicis, Judæis, Hæreticis inſtituendis, convertendiſque diligentem operam locaſſent*. 253.

C A P U T II.

De Spe, quam in Deo Chriſtiani veteres collocaverant. 254. §. I. *Multis indiciis, quam eſſet firma eorum ſpes, quam in Deo poſuerant, Chriſtiani veteres demonſtrabant*. ibid. §. II. *Spes Chriſtianorum tam erat patens, atque manifeſta, ut etiam Ethnicis explorata eſſet*. 257. §. III. *Cur veteres Chriſtiani loca, in quibus ſepeliebantur, Cœmeteria vocarent, oſtenditur*. 258. §. IV. *De Symbolis, quibus utebantur, ut in ſpem erigi etiam, atque etiam poſſent, deque nominibus Sperati, & Spei, quæ viris, mulieribuſque imponebant, ut rerum, quas expectarent, reminiſcerentur*. 261. §. V. *De timore Dei, quo affici majores noſtri ſolebant*. 262. §. VI. *Quam longe ab arrogantia Chriſtiani veteres abeſſent*. 263.

C A P U T III.

De Caritate majorum noſtrorum erga Deum. 264.

LIBRI III. PARS ALTERA

De moribus, & officiis Chriſtianorum erga ſe ipſos. 271.

Digitized by Google

CAPUT I.

De cura a majoribus noſtris ſuſcepta recte informandi eorum mentes, qui ad Chriſtianam Religionem acceſſiſſent. 272.

CAPUT II.

Quemadmodum voluntates ſuorum parare Chriſtiani ad virtutis cultum ſolerent. 276.

CAPUT III.

De humilitate veterum Chriſtianorum. 277.

CAPUT IV.

De liberalitate veterum Chriſtianorum, deque eorum animis alienis a cupiditate terrenarum rerum. 280. §. I. *Tam erant Chriſtianorum animi a cupiditate auri, facultatumque terrenarum alieni, ut palam id ſibi ſumerent, qui redargui ab religionis noſtræ hoſtibus ſe poſſe vererentur.* 282. §. II. *De Communione bonorum, cujuſmodi apud veteres Chriſtianos fuerit.* 284. §. III. *Uſuras Chriſtiani primorum temporum non exercebant, neque ſi egenti pecuniam dabant, quidquam inde lucri ſibi pollicebantur.* 290. §. IV. *Modo placerent Chriſto, res quaſque terrenas nihili Chriſtiani veteres pendebant.* 293. §. V. *Quas artes profiterentur Chriſtiani veteres, ut victum ſibi compararent.* 297. ΠΑΡΕΡΓΟΝ. *Fas ne fuerit Chriſtiano viro militiæ nomen dare?* 303.

CAPUT V.

De pace veterum Chriſtianorum, de patientia, eorumque in adverſis rebus perferendis conſtantia, & fortitudine. 331.

CAPUT VI.

De Temperantia veterum Chriſtianorum. 342. §. I. *De Majorum noſtrorum ſobrietate.* ibid. §. II. *De Caſtitate, ſeu pudicitia veterum Chriſtianorum.* 362. 1. *De iis, qui ſtudio tuendæ caſtitatis permoti virgines manere, quam obligare ſe matrimonii legibus malebant.* 364. 2. *Qui ſe matrimonii lege obligarant veteres Chriſtiani, hi conjuge contenti erant. Itaque nulla erat apud ipſos ſuſpicio adulterii.* 371. 3. *Quinetiam fiebat interdum, ut qui juncti*

Digitized by Google

juncti matrimonio fuerant, *mutuo conſenſu ſejungerentur*, *ac ſeorſim bene, pudiceque viverent*. 373. 4. *Secundas nuptias aut numquam*, *aut perraro Chriſtiani veteres celebrabant*. 374. 5. *Non ſolum opere*, *ſed etiam verbis*, *cogitationeque Chriſtiani pudici erant*. 376. 6. *Quum naturæ humanæ imbecillitatem cognoſcerent*, *ea omnia vitabant*, *quæ occaſionem impudice quidpiam aut agendi*, *aut cogitandi præberent*. 378.

CAPUT VII.

De modeſtia veterum Chriſtianorum. 381. §. I. *De modeſtia vultus*. ibid. §. II. *De moderato veſtitu veterum Chriſtianorum*. 382.

CAPUT VIII.

Quemadmodum ſe Chriſtiani domi, *foriſque gerere ſolerent*, *oſtenditur*. 388.

PARS III. LIBRI III.

De moribus, officiiſque veterum Chriſtianorum erga alios. 393.

CAPUT I.

De Caritate veterum Chriſtianorum erga alios. ibid. §. I. *De amore*, *quo Chriſtiani in parentes ferebantur*. 394. §. II. *De amore parentum erga filios*. 395. §. III. *Erga conjuges & fratres*. 397. §. IV. *Erga omnes Chriſtianos*. 398. 1. *Clericos Chriſtiani primorum temporum rebus omnibus juvabant*. 401. 2. *Confeſſores quoque*, *qui incluſi carceribus detinebantur*. 402. 3. *Senes*, *& infirmos*, *qui labore manuum victum ſibi*, *veſtitumque parare non poterant*. 404. 4. *Eos*, *qui adverſa valetudine laborarent*. 405. 5. *Viduas*, *& Orphanos*. 407. 6. *Peregrinos*, *atque exſules*. 408. 7. *Captivos*, *& ad metalla damnatos*. 409. 8. *Pauperiores Eccleſias*. 410. 9. *Pauperes omnes*, *imprimiſque Chriſtianos*. 411. 10. *Mortuorum corpora Chriſtiani magna cura ſepeliebant*. 413. §. V. *Eorum pietas erga Ethnicos ipſos*, *eoſque etiam*, *quos acerrimos hoſtes experiebantur*. 414.

CAPUT II.

De pace, *& concordia veterum Chriſtianorum*. 418. §. I. *De Religionis*

ligionis Chriſtianæ decreto, quo cavetur, ne quis alteri, quod ſibi fieri nolit, faciat. 420. §. II. *De manſuetudine, qua Chriſtiani homines ceteros proſequebantur, ſive hi ſocii religionis, ſive contra Ethnici eſſent.* ib. §. III. *Procul ab invidia, atque odio aberant.* 421. §. IV. *Rapienti litem non ſcribebant.* 422. §. V. *Injuriarum, quas non ulciſcebantur, obliviſci ſtudebant.* 424. §. VI. *Chriſtiani veteres plerique omnes nemini maledicebant, aut contumeliam faciebant; immo vero bonum pro malo reddebant.* 425. §. VII. *Sincere præterea omnia pure, integreque agebant.* 428. §. VIII. *Non erant acceptores perſonarum.* 433.

C A P U T I I I.

De Juſtitia erga omnes homines, qua majores noſtri excelluerunt. 434. §. I. *Principibus, & Magiſtratibus Chriſtiani, ut par erat* 1. *Honorem tribuebant;* 2. *Pro ipſis orabant;* 3. *Iiſdem parebant, modo ne quid contra Deum, ejuſque ſanctam religionem præciperent;* 4. *Tributa pendebant, quod ita Chriſtus juſſiſſet.* 435. §. II. *Alieni præterea Chriſtiani a ſeditionibus, turbiſque erant.* 441. §. III. *De officiis eorum, qui Eccleſiis præfecti erant, erga ſubditos, deque ſubditorum erga eos ſtudio, & pietate.* 442. §. IV. *De conjugum Chriſtianorum, de Parentum & Filiorum, Dominorum & Servorum moribus.* 444. §. V. *Quemadmodum ſe erga homines ceteros gererent.* 445. §. VI. *Quamobrem ab homicidio longe abhorrebant.* ibid. §. VII. *Ethnicos qui exponere infantes, abortumque procurare audebant, ut homicidas deteſtabantur.* 446. §. VIII. *Nec fur inter Chriſtianos ullus nominabatur, nec raptor, nec ejuſmodi, qui aliorum res aut tolleret, aut expeteret.* 448. §. IX. *Depoſitum non abnegabant & debitum creditoribus ultro reddebant.* 449. §. X. *De ſtudio Ethnicorum Chriſtianos imitandi.* ibid.

AP-

Digitized by Google

APPROBATIONES

LEgimus Tomum Tertium *Originum, & Antiquitatum Chriſtianarum*, quas in unum veluti Inſtitutionum corpus digeſtas, ſumma latini ſermonis puritate & elegantia tradere, miraque eruditione illuſtrare pergit Vir Cl. Thomas Maria Mamachius, Caſanatenſis Collegii noſtri Theologus. Illumque cenſemus, exceptum iri maxima Virorum Litteratorum commendatione, perinde ac priores; immo vero, quod in perpetua de Moribus Veterum Chriſtianorum tractatione verſetur, tanto hunc ampliori futurum fore legentibus utilitati, ſive in Fidei doctrina, ſive in ſanctimonia vitæ inſtituendis confirmandiſve, quanto verbis facta præſtant, atque exempla præceptis.

Dat. Romæ in Conventu S.M.S.M. die 20. Maii 1751.

Fr. Pius Thomas Schiara Ord. Præd. Caſanatenſi Bibliothecæ Præfectus.

Fr. Johannes Thomas de Boxadors Ord. Præd. Theologus Collegii Caſanatenſis.

JUſſu Reverendiſs.P.Mag.S.Palatii Ap. F.Joſephi Auguſtini Orſi legi volumen Tertium *Originum,& Antiquitatum Chriſtianarum*, quod continet librum de majorum noſtrorum inſtitutis, & moribus, perſcriptum ab A. R. P. M. F. Thoma Maria Mamachio Theologo Caſanatenſi Ordinis Prædicatorum, nihilque in eo offendi, quod non ſit fidei Catholicæ, & rectæ morum diſciplinæ conſentaneum. Immo vero omnia in eo ſolide, graviter, vere, eleganterque pertractata animadverti. Quare dignum eſſe hoc item volumen cenſeo, quod in lucem edatur.

Dabam Romæ in domo Oratorii S. Hieronymi Charitatis die 20. Maii an.1751.

Joſephus Catalanus Presbyter Oratorii S. Hieronymi Charitatis.

LIBER

Digitized by Google

LIBER TERTIUS

DE MORIBUS VETERUM CHRISTIANORUM.

ETSI non eram neſcius, cum ii tertium hunc Originum, et Antiquitatum Christianarum librum legiſſent, qui aliqua ingenii facultate præſtarent, fore ut conſilii mei rationem perſpicerent; tamen ne in eorum reprehenſionem incurrerem, qui rem quamque ante definiendam, quam aut narrandam, aut argumentis confirmandam arbitrarentur; iiſdem ipſis parendum judicavi, cum præſertim id peterent, quod moleſtiæ, ſi breviter dictum eſſet, nulli, multis autem commodo, atque utilitati eſſe poſſet. Igitur cum primum de moribus noſtrorum hominum, qui ab initiis Eccleſiæ ad medium uſque quartum ſeculum floruerunt, agere conſtituiſſem, cognoviſſemque iiſdem nos præceptis, legibuſque teneri, quibus illi ipſi veteres tenebantur; non quales quique eorum eſſe deberent, quærendum (eſt id namque pleriſque omnibus cognitum) ſed quibus inſtitutis reipſa viverent, tradendum

Digitized by Google

exiſtimavi, ut cum eorum vita novi compararent ſuam, haberentque permultos, quos non ſuſpicerent modo, ſed etiam imitarentur. Neque vero is ego ſum, qui cum de moribus primorum Chriſtianorum diſputo, nullos tum fuiſſe male moratos, flagitioſoſque Chriſtianos putem. Sed qui erant factioſi, ſuperbi, impuri, inquinatique aliis generibus vitiorum, hi quidem certe perpauci, ſi cum bonis conferrentur, erant. Cujus quidem rei cum aliæ plures fortaſſe, tum hæ potiſſimum cauſsæ fuerunt duæ. Principio enim, ut res fere omnes naturæ, ſic hominum conſociatio, quo propius ab origine ſua abeſt, vigere magis, virtuteque augeri, amplificarique ſolet. Atque ſi alias umquam, tum quidem maxime contineri homines in officio debebant, cum in eam, quæ propter animorum perfectam, ſempiternamque felicitatem auctore, rectore, magiſtro Deo conſtituta eſſet, ſocietatem venerunt, quo tempore recens erat rerum a Chriſto Servatore ſancte, mirificeque geſtarum memoria. Itaque initio Eccleſiæ vix ulli, extremo autem primo, ſecundoque ſeculis aliquanto plures, tertio majore numero improbi Chriſtiani, cum magna tamen copia bonorum eſſet, reperiebantur (1). Quamquam eſt illud etiam concedendum, quemadmodum in ampliſſimis civitatibus, quæ optimis civibus abundant, ita in magna multitudine piorum, virtuteque excellentium Chriſtianorum exiguum, in majore deinceps haud ita parvum, in maxima denique, quam tertio, quartoque ſeculis viguiſſe conſtat, auctiorem item fuiſſe numerum improborum. Altera eſt cauſſa ex ærumnis profecta, quibus ante Conſtantini tempora noſtri homines premi conſuerant. Cum enim corruptis moribus viri, mulieresque ſummo ſemper in metu verſari Chri-

1 Juſtinus Martyr ex tot Chriſtianis, qui primo, ſecundoque ſeculo ad ſua nempe tempora floruerunt, nonnullos tantum fuiſſe adfirmat, qui rei alicujus delicti deprehenſi fuerint. *Jam nonnulli*, inquit, *Apol. 1. n. 7. pag. 47. edit. Veneta, cum comprehenſi fuiſſent, convicti ſunt malefacti &c.* Tertullianus item, qui extremo ſecundo, tertioque ſeculo floruit, *lib. 1. ad Nationes cap. v. pag. 43. edit. Venet. an.* 1744. non negat ſuo tempore etiam fuiſſe malos Chriſtianos, at non plures eſſe adjungit. „ Non negabimus, *inquit*, quoſdam: ſufficit & hoc „ ad teſtimonium nominis Chriſtiani, ſi non omnes, ſi non plures. Neceſſe eſt in corpore, „ & quantum velis integro aut puro, ut nævus aliquis effruticet, aut verrucula exurgat, aut „ lentigo ſordeſcat ..... Major boni portio modico malo ad teſtimonium ſui utitur. Cum „ tamen aliquos de noſtris malos probatis, jam hoc ipſo Chriſtianus non probatis „.

Digitized by Google

Chriſtianos (1) , ſpoliari fortunis omnibus, vexari, lacerari, rapi in extremum cruciatum cernerent, aut in errore, ſi erant imbuti ſuperſtitione Deorum, manere, aut ſi cognita veritate, Chriſtianis ſacris imbui curaverant, a noſtrorum cœtu recedere malebant, quam iis rebus carere, quæ ad explendam cæcam, temerariamque dominatricem animi cupiditatem conducere poſſe viderentur. Sed qui horum conſiſtendum nihilo minus in Eccleſia ſibi eſſe cenſebant, iidem cum vel quæri ſeſe ad necem, vel in hoſtium poteſtatem veniſſe perſpiciebant, Chriſtianos ſe aut fuiſſe aliquando, aut eſſe velle (2) inficiabantur, itaque exhauſta veluti ſentina, rem

 no-

1 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *n.* XII. *edit. Veneta an.* 1747. *pag* 100. „ Quis libidinoſus, „ *inquit*, intemperans, ac humanæ carnis epulas in bonis numerans, mortem ampiecti poſſit, „ ut bonis ſuis careat, ac non potius omnino in hac vita ſemper verſari „. Atque hac ſe ratione cognoſſe ait, cum Ethnicus eſſet, Chriſtianos bonis motibus fuiſſe præditus. *Vide Euſeb. lib.* IV. *hiſt. cap.* VIII. *pag.* 152. *edit. Cantabrig.*

2 Hujus generis fuerunt illi, quorum fit apud Plinium Juniorem *lib.* x. *epiſt.* XCVII. *p.*629. *edit. an.* 1711. mentio. „ Propoſitus eſt, *inquit*, Libellus ſine auctore multorum nomina „ continens, qui negarent, ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe, cum præeunte me Deos appellarent, „ & imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram ſimulacria numinum afferri, thure, ac vino ſupplicarent, præterea maledicerent Chriſto; quorum nihil cogi poſſe dicuntur, qui ſunt „ revera Chriſtiani „. (*Non ergo hi fuerunt revera Chriſtiani*) „ Alii ab Indice nominati, „ eſſe ſe Chriſtianos dixerunt, & mox negaverunt: fuiſſe quidem, ſed deſiſſe, quidam ante „ triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorumque ſimulacra venerati ſunt, & ii Chriſto maledixerunt „. Hæc ille de Aſiæ Minoris incolis Chriſtianis olim nomine, moribus autem ethnicis memoriæ commendavit initio fere ſeculi ſecundi. Atque eodem tempore manſiſſe in ſententia maximam Chriſtianorum partem, ac pie, ſancteque vivere conſueſſe, auctor eſt idem Plinius loco mox indicato *pag.* 630. „ Viſa eſt, *inquit*, mihi res digna conſultatione, maxime propter periclitantium numerum. „ Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriuſque ſexus etiam vocantur in periculum, & „ vocabuntur. Neque enim civitates tantum, ſed vicos etiam, atque agros ſuperſtitionis „ (*ſic ille religionem Chriſtianam vocabat*) iſtius contagio pervagata eſt. Hæc ille. Quod autem recte viverent, colligi facile ex iis, quæ paulio ante dixerat, poteſt. „ Adfirmabant (inquit pag. 629. illi, qui ejuraverant Chriſtum) hanc fuiſſe ſummam vel culpæ ſuæ, vel erroris, quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem convenire, carmenque Chriſto, „ quaſi Deo, dicere ſecum invicem, ſeque ſacramento, non in ſcelus aliquod, obſtringere, „ ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum „ appellati abnegarent: quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, ruſuſque coeundi ad „ capiendum cibum, promiſcuum tamen, & innoxium &c. „ Igitur innocentiam noſtrorum hominum, non ii ſolum, qui lapſi in ſcelus idololatriæ fuerant, Chriſtoque turpiter maledixerant; ſed etiam homo Ethnicus, qualis erat Plinius, ad Imperatorem inimicum Chriſtianorum ſcribens, teſtatam fecit. Quemadmodum vero Trajano, ita ceteris Imperatoribus hoſtibus nominis Chriſtiani, qui noſtrorum minus confirmati in fide, minuſque bene inſtituti erant, a bonorum cœtu ſejungi ſolebant. Confer. *Dionyſium Alex. apud Euſeb. l.* VI. *hiſt. cap.* XLI. *pag.* 305. *ſeq. edit. Cantabr.* quo loco de furore Ethnicorum, cum Decius imperium obtineret, agit. Hinc efficiebatur, ut bonis, quin illi fere eſſent corruptis moribus, Eccleſia conſtitueretur. Quamquam eſt illud certum, atque exploratum, eorum aliquos, qui perverſe, improbeque vixiſſent, cum capti, ductique ad ſupplicium religionis cauſa fuiſſent, pertuliſſe incredibli.

Digitized by Google

ſtram publicam relevabant, uti a fortiſſimis tantum ea, optimiſque hominibus conſtitui exiſtimaretur. Quodſi diuturna pace interdum fiebat, ut omni terrore ſoluti noſtri ſuorum aliquos conſuetudine malorum uti, & a cultu virtutis deficere intuerentur; repente novæ in Eccleſiam tempeſtates oriebantur (1), quæ ipſos, ut ad officium redirent, non monebant ſolum, ſed etiam impellebant. Ergo quæ in otio, tranquillitateque interdum languebat, eadem in animis hominum non extinguebatur furore Ethnicorum, ſed confirmabatur virtus, atque religio. Quæ cum ita eſſent, multitudinis equidem virtutes deſcribendas putavi, non numeranda vitia paucorum. Si quis autem roget, quid fuerit, quod cum ſummos viros, atque in hiſce diſciplinis, doctriniſque verſatos in diſtribuendis rebus, quæ ad mores ſpectarent, imitari poſſem; tum ſequi methodum eorum, rationemque ſtatuerim, qui neque numero, neque vetuſtate tanta valerent, is ſic habeat:

dibili conſtantia cruciatus, martyreſque migraſſe in cælum. Id autem cum aliis multis documentis, tum Actis Bonifacii Martyris plane conſtat, quæ extant apud Ruinartium *Act. Sincer. SS. MM. edit. Veron. an. 1731. pag. 249. & ſeqq.* Neque deſunt eorum exempla, qui cum lapſi eſſent, tum eos ſui ſceleris pœnituerit, acceſſerintque ad Judicea, religionemque Chriſtianam profitentes, Martyres deceſſerint. Namque hujuſmodi rerum plenæ ſunt epiſtolæ S. Cypriani, Acta Martyrum ſincera, & reliqua vetera monumenta Eccleſiæ. Quid? ſi ſedata tempeſtate, quæ concitata in noſtros ab inimicis fuiſſet, redire in Eccleſiam permulti, deteſtati facinus, quod admiſerant, atque referri in pœnitentium numerum, vitamque agere deinceps ſanctam ſolerent? Sed de his alias.

1 S. Cyprianus *lib. de Lapſis pag. 123. edit. an. 1682.* „ Quia, *inquit*, traditam divinitus
„ diſciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem, & pene dixerim dormientem cenſura
„ cæleſtis erexit. Studebant augendo patrimonio ſinguli, & obliti quid credentes aut ſub A-
„ poſtolis feciſſent, aut ſemper facere deberent, inſatiabili cupiditatis ardore ampliandis fa-
„ cultatibus incubabant. Non in Sacerdotibus religio devota, non in miniſtris fides integra,
„ non in operibus miſericordia, non in moribus diſciplina. Corrupta barba in viris, in fe-
„ minis forma fucata, adulterati poſt Dei manus oculi, capilli mendacio colorati, ad deci-
„ pienda corda ſimplicium callidæ fraudes, circumveniendis fratribus ſubdolæ voluntates &c.
Euſebius quoque *lib.* VIII. *cap.* 1. *hiſt. pag.* 376. *edit. Cantabrig.* „ Cum, *inquit*, ex nimia
„ libertate in negligentiam, ac deſidiam prolapſi eſſemus, cum alter alteri invideret, atque
„ obtrectare cœpiſſet, cum inter nos, quaſi bella inteſtina gereremus, verbia tamquam ar-
„ mis quibuſdam, haſtiſque nos mutuo vulnerantes, cum antiſtites adverſus antiſtites, po-
„ puli in populos colliſi jurgia, ac tumultus agitarent, denique cum fraus, & ſimulatio in
„ plurimum malitiæ adoleviſſet, tum divina ultio levi brachio, ut ſolet, integro adhuc Ec-
„ cleſiæ ſtatu, & fidelium turbis libere convenientibus, ſenſim ac moderate in nos cœpit
„ animadvertere, orſa primum perſecutione ab iis, qui militabant. Cum vero ſenſu omni
„ deſtituti de placando Dei numine ne cogitaremus quidem .... tum demum .... obſcuravit Do-
„ minus in ira ſua filiam Sion &c „ *Cap.* 11. *pag.* 378. de eadem tempeſtate a Diocletiano in noſtros commota loquens, nolle ſe, dicit, de iis, qui lapſi ſunt, diſceptare. Martyres ſolum, qui conſtiterunt, quique incredibilibus ſuppliciis ſunt affecti, commemorat *pag. ead. & ſeqq.*

habeat : me qui plane ſcirem , tria eſſe præcipua genera officiorum , ex quibus mores proficiſcerentur , dividendum eſſe librum judicaſſe in partes tres , quarum prior de moribus , qui ad Deum , altera de iis , qui ad ipſum hominem bene moratum , tertia denique de ceteris , qui ad alios referrentur , eſſet . Sed plura perſequi non eſt neceſſe . Itaque veniam ad priorem partem , incipiamque de religione veterum Chriſtianorum diſſerere . De qua quidem virtute ſic agam , nihil ut de ceremoniis , ritibuſque ſacris , quibus uti ſolebant , attingam , propterea quod intelligam rejici eam diſputationem in opportuniorem locum poſſe .

ORIG. ET ANTIQUIT. CHRIST. LIBRI III.

PARS PRIMA.

Sed erunt fortaſſe , qui ſcientes cognitionem rerum divinarum fundamentum eſſe illius virtutis , quam vocamus religionem , prius de ſcitis , decretiſque Chriſtianis , quam de pietate in Deum , incredibilique majorum noſtrorum in fide ſervanda conſtantia dicendum pugnent . Quibus libenter equidem aſſentirer , niſi idem argumenti genus tractare conſtituiſſem in eo libro , qui erit de Catechiſtis , Catechumenis , deque ſymbolis , quibus præcipua doctrinæ orthodoxæ capita , ſententiæque continerentur . Itaque ferent , opinor , ut miſſis dogmatibus de Deo , de Chriſto Servatore , de myſteriis , de judicio , deque ſempiternis & bonorum præmiis , & ſuppliciis impiorum , aggrediar de virtute veterum Chriſtianorum dicere , qua confirmati ita in fide manebant , ut quidvis eſſe perpeti ſatius , quam religionem deſerere arbitrarentur .

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

De ſtudio colendæ Religionis, quo primorum temporum Chriſtiani tenebantur.

IGitur cum religio cultu, pietate, juſtitia erga ſummum hujus Univerſitatis rerum conditorem, atque parentem Deum contineatur; haberi autem juſti, debitique honores Divino numini nequeant ab iis, qui eſſe illi quidquam, quod in eam naturam non cadat, tribuendum putent; conſequens eſt, ut ſine recta, accurataque rerum divinarum cognitione, vera, atque ſancta non modo non dari, ſed ne cogitari quidem poſſit religio (1). Nam qui aut negat, quod proprium eſt Dei, convenire in Deum poſſe, aut concedit, tribui eidem quidpiam oportere, quod ſit ab ejus natura diſcrepans, is injuriam illius majeſtati facit, quacum injuria qui juſtitiam in Deum,

1 Juſtinus Martyr epiſt. ad Diognetum (ſcio eſſe aliquos qui hanc eſſe Juſtino tribuendam negent; ſed cur ita ſentiant, nulla eſt ſatis ſolida ratio) *num.* XII. *pag.* 253. *edit. Veneta an.* 1747. οὐδὲ γὰρ ζωὴ ἄνευ γνώσεως. *Neque enim vita*, inquit, *ſine cognitione*. Vitæ autem voce rectam inſtitutionem ſignificat. Quare ſubdit „ Eſto tibi cor cognitio, vita autem „ ſermo verus, qui recipitur; cujus lignum ferens, & fructum, percipies ſemper, quæ apud „ Deum deſiderantur, quæ ſemper non attingit, neque impoſtura ſe illi applicat, neque Eva „ corrumpitur, ſed Virgo creditur & ſalutare oſtenditur, & Apoſtoli intelligentia inſtruuntur, & Domini Paſcha progreditur, & chori congregantur, & decenter ordinantur „. Itaque in eo libro, qui λόγος παραινετικὸς *ſermo cohortatorius* ad Græcos inſcribitur, *n.* XXI. *pag.* 22. *ejuſd. edit. opp.* „ Falſam de diis opinionem veluti quemdam morbum in animas ho„ minum graſſari „ ſcribit. Confer. *Dialog. cum Tryphone Judæo n.* I. *pag.* 106. *ejus Apolog.* I. *n.* XXIII. *pag.* 58. *& ſeqq.* & *Apolog.* II. *n.* XI. *pag.* 91. *& ſeq.* quo loco oſtendit etiam exemplo, quemadmodum cognitio rectam ſecum ferat inſtitutionem vitæ. Adeundus præterea Tatianus Aſſyrius Juſtini diſcipulus *Orat. contra Græcos n.* IV. *pag.* 260. *opp. S. Juſtini, edit. mox indicata*. Vide etiam Athenagoram ejuſdem ſeculi ſecundi ſcriptorem *Legatione pro Chriſtianis n.* 8. *& ſeqq. pag.* 303. *& ſeqq. edit. ejuſd. opp. Juſtini*. Tertullianum *cap.* XI. *Apolog. pag.* 120. *edit. Lugd. Batava Havercampi*. Minuc. Fel. Octav. *pag.* 342. *edit. an.* 1672. Euſebium *lib.* XI. *Præparat. Evang. cap.* III. *pag.* 511 *edit. an.* 1628. Gregorium Nazianzenum *Orat.* III. *pag.* 107. *edit. Colon. an.* 1690. Theodoritum *ſerm.* XII. *Therapeutices pag.* 662. *tom.* IV. *opp edit. Pariſ. Sirm. an.* 1642. Mitto ceteros ne ſim longus. Sed illuſtrem ſane Lactantii Firmiani locum præterire nullo modo poſſum. Namque is *lib.* III. *de Falſa Sapientia cap.* XIII. *p.* 271. *edit. an.* 1660. ait „ Hæc duo ſunt, quæ ſimul efficiant illud, „ quod quæritur. Scientia id præſtat, ut quomodo, & quo perveniendum ſit, noverimus, „ virtus, ut perveniamus. Alterum ſine altero nihil valet; ex ſcientia enim virtus, ex „ virtute ſummum bonum naſcitur „. Conſule *cap.* XI. *& lib.* IV. *Inſtit. cap.* III. *&* IV. quo quidem poſtremo capite „ Non poteſt, *inquit*, religio a ſapientia ſeparari, nec ſapientia a „ religione ſecerni. Quia idem Deus eſt, qui & intelligi debet, quod eſt ſapientiæ, & ho„ norari, quod eſt religionis. Sed ſapientia præcedit, religio ſequitur. Quia prius eſt Deum „ ſcire, conſequens colere „. Colitur autem cum aliis actionibus, tum virtute Deus.

Digitized by Google

Deum , & pietatem componere vellet , næ ille pugnantia conjugere conaretur . Ergo majores noſtri , quibus hæc eſſent perſpecta , quæ ſit vera de rebus divinis doctrina quærendum imprimis arbitrabantur . Cumque eam omnem novi veteriſque Teſtamenti libris, traditioneque (1) Eccleſiarum comprehendi ſcirent,his legendis inveſtigandiſque diligentem operam navabant , ut cum ipſi recte inſtituti eſſent , docere non ſolum ſuos , ſed etiam Ethnicos valerent .

§. I.

De virtute pietateque Chriſtianorum ex eo profecta , quod eſſe ubique præſentem Deum cognoſcerent .

INde quod eſſe ubique Deum cognoſcerent , quem unum colebant , eumque omnia quæ fierent , dicerentur , cogitarentur , perſpicere didiciſſent (2) , ſic continenter afficiebantur , ut (quaſi præſentem ipſum viderent , qui caſte , integreque omnia , nihilque ſcelerate , nihil impie , nihil perverſe agendum , cogitandumque præciperet) a vitiis abſtinerent , ac temperantiam , juſtitiam , virtuteſque ceteras , quibus

1 Commodum transferri in hunc locum Juſtini Martyris *ex epiſtola ad Diognetum num.* XI. *pag.* 253. *Veneta edit. an.* 1747. verba poſſunt . Sic autem habent . „ Hic qui ſemper (Chri-„ ſtus) hodie filius habitus , per quem Eccleſia ditatur , & gratia expanſa in Sanctis incre-„ mentum accipit , præbens mentem , pateſaciens myſteria , annuncians tempora , gaudens „ ſuper fidelibus , quærentibus donans , quibus limites fidei non perfringuntur , neque limites „ Patrum tranſiliuntur . Deinde metus legis decantatur , & Prophetarum gratia cognoſcitur , „ & Evangeliorum fides ſtabilitur , & Apoſtolorum traditio cuſtoditur , & Eccleſiæ gratia „ exſultat , quam gratiam non relinquens , cognoſces ea , de quibus ſermo inſtruit , per „ quos vult , quum ei libuerit . Quæcumque enim voluntate jubentis verbi excitati ſumus „ ad eloquendum , cum labore ex dilectione eorum , quæ notis revelata ſunt nobis , cum (Eth-„ nicis) communicamus „ . Sed de Scripturarum libris, traditionibuſque Eccleſiarum erit alibi opportune dicendum .

2 S. Clemens I. Pontifex Romanus *epiſt. ad Corinth. n.* XXI. *tom.* I. *collect. epiſtolar. Romanor. Pontif. edit. Coutantii pag.* 20. „ Videte dilecti , *inquit* , ne beneficia Dei , quæ „ multa ſunt , nobis in condemnationem cadant , niſi digne illo viventes , bona , & beneplaci-„ ta in conſpectu ejus cum concordia fecerimus . Dicit enim alicubi : *ſpiritus Domini lucerna* „ *ſcrutans ſecreta ventris.* Conſideremus quam prope ſit , & quod ipſum nihil latet tum cogita-„ tionum , tum ratiocinationum, quas facimus. Æquum igitur eſt, ab ejus voluntate nos non diſcedere. Et *n.* XXVIII. *pag.* 83. Πάντων οὖν βλεπομένων , ϗ ἀκουομένων, φοβηθῶμεν αὐτὸν , ϗ ἀπολείπωμεν φαύλων ἔργων μιαρὰς ἐπιθυμίας : *Cum igitur omnia videantur , & audiantur, timeamus eum & relinquamus pravorum operum impuras cupiditates &c.* Confer Tertull. *de Spectacul. c.* XX. *pag.* 81. *edit. an.* 1744.

Digitized by Google

buş præcipue coli Deum acceperant (1), conſectarentur. Quod ſane tam erat patens, ac manifeſtum, ut, ne ab inimicis quidem religionis Chriſtianæ, revocari in dubium jure poſſet (2). Itaque Patres, qui ſecundo, tertioque ſeculis floruerunt,

1 Athenagoras ſecundi ſeculi ſcriptor, atque Philoſophus, qui cum Chriſtianus eſſet, Chriſtianorum defenſionem ſuſceperat, *in Legat. n.* XXXI. *pag.* 329. *edit. Venet. opp. Juſtini*, ut Imperatoribus, ceteriſque Ethnicis perſuaderet, non eſſe reus criminum Chriſtianos, ſic ſtatuit: „ Sed cum iis, quæ cogitamus, quæque loquimur, Deum nocte, dieque adeſſe ſciamus, „ cumque perſuaſum habeamus, eum totus lumen ſit, ea etiam, quæ in cordibus noſtris lateant, videre, noſque hac vita liberatos aliam iſta præſtantiorem, ac cæleſtem non terrenam „ victuros .... vel ſi aliorum ruinis abripiamur, deteriorem, ac in ignis ſupplitio victuros .... „ In his inſtitutis veriſimile non eſt, ut libenter peccemus „. *Et n.* XXXII. *pag.* 330. „ Neque „ enim nobis ratio eſt cum humanis legibus, quas improbus quis etiam lateat (vobis autem „ initio, demonſtrabam doctrinam noſtram a Deo traditam eſſe) ſed nobis ſancita lex eſt, ut „ juſtitiæ menſuram ex nobis, & ex proximis noſtris dijudicemus &c. „ Confer Juſtinum Martyrem *Apolog.* 1I. *n.* XII. *edit. Monach. S. Mauri, & Veneta pag.* 100. Minucium Felicem in eo *Dialogo*, qui *Octavius* inſcribitur *pag.* 317. *edit. Lugd. Batava an.* 1672. Prudentius *Cathemerin. hymn. Matutino pag.* 32. *edit. an.* 1625. ſic ſcribit:

„ Speculator adſtat deſuper
„ Qui nos diebus omnibus
„ Actuſque noſtros proſpicit,
„ A luce prima in veſperum.
„ Hic teſtis, hic eſt arbiter
„ Hic intuetur quidquid eſt,
„ Humana quod mens concipit:
„ Hunc nemo fallit judicem.

2 Colligitur id quidem ex epiſtola Plinii ſecundi, inprimiſque ex eo loco, quem paullo ante recitavi. Quodſi reos alicujus ſceleris eſſe noſtros Ethnici putaſſent, numquam eos paſſi fuiſſent impune in civitatibus verſari, modo ſe Chriſtianos non eſſe dicerent. Qui enim hominem flagitioſum judices abire ſinant, ſi ſe talem eſſe neget, qualem accuſatores contenderent? Annon interrogare primum, tum etiam tormentis ſubjicere Ethnici maleficum ſolebant, ut veritatem extorquerent? Si ergo noſtris, qui inficiatentur ſe eſſe Chriſtianos, liberam abeundi faciebant continuo poteſtatem, argumento eſt ita eos fuiſſe affectos, ut Chriſtianos nihil contra leges, bonoſque mores agere arbitrarentur. Ac Plinius quidem epiſtola mox indicata ad Trajanum cruciatas ſuo juſſu mulieres duas, quæ miniſtræ dicerentur, ſcribit, ſed nihil tamen deprehendiſſe, quod contrarium eſſet rectæ inſtitutioni morum. Vide Tertullianum *Apolog. cap.* 1I. *pag.* 9. *ſeqq. ed. Venet. an.* 1744. *in fin. Opp.* Ergo Juſtinus Martyr *Apol.* 1. *n.* IV. *pag.* 45. *edit. Veneta* „ Nominis appellatione, *inquit*, nec bonum, nec malum dijudicatur ſine ſubjectis „ nomini actionibus. Etenim quod ad nomen attinet, quo appellamur, optimi ſumus, ſed quia „ æquum eſſe non cenſemus, ut propter nomen, ſi mali eſſe arguamur, abſolutionem petamus; „ rurſum ſi nec ob nominis appellationem, nec ob vivendi rationem quidquam peccamus, veſtrum eſt elaborare, ne plectendis injuſte hominibus non convictis pœnas juſtitiæ debeatis ... „ Nam quicumque coram vobis accuſantur, eos pœna non afficitis, antequam convincantur. „ In nobis autem nomen argumenti loco ſumitis; quamvis quantum ad ipſum nomen attinet, „ in eos potius, qui illud deferunt, animadvertere deberetis. Accuſamur enim, quod Chriſtiani „ ſimus; bonum autem odio haberi, contra juſtitiam eſt. Deinde vero ſi quis ex his, qui accuſantur negatorem ſe præbeat, verbo negans ſe eſſe Chriſtianum, dimittitis, tamquam nihil habentes, quod eum peccare arguatis „. Eodem ſpectant, quæ perſequitur Athenagoras *in Legatione pro Chriſtianis n.* 1I. *pag.* 298. *edit. Veneta an.* 1747. Non diſcrepat Tertullianus *in Apolog. cap.* 1I *pag.* 10. *ſeqq. edit. Veneta an.* 1744. *in fin. Opp.* „ Solum, *inquit*, Chriſtianum, inquiri non licet, offerri licet, quaſi aliud eſſet actura inquiſitio, quam oblationem.

„ Da-

Digitized by Google

ruerunt, cum diripi noſtrorum ædes, eoſque ad ſupplicium vocari cernerent, id ſibi veluti rem certam, atque teſtatam ſumebant; liberum eſſe oportere cuique eorum in civitate verſari, qui non prædicarent modo virtutem; ſed etiam colerent. Eſſe autem hujuſmodi eos, qui Chriſto Servatori ſuam obſtrinxiſſent (1) fidem. Atque illos, qui cum eſſent dediti ſu-

,, Damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit requiſitum, qui puto jam non ideo meruit pœnam, quia nocens eſt, ſed quia non requirendus inventus eſt. Itaque nec in illo ex forma judicandorum agitis erga nos, quod ceteris negantibus adhibetis tormenta ad confitendum, ſolis Chriſtianis ad negandum: cum, ſi malum eſſet, nos quidem negaremus, vos vero confiteri tormentis compelleretis. Neque enim ideo non putaretis requirenda quæſtionibus ſcelera, quia certi eſſetis admitti ex ea nominis confeſſione, qui hodie de confeſſo homicida, ſcientes homicidium quid ſit, nihilominus ordinem extorquetis admiſſi: quo perverſius, cum præſumatis de ſceleribus noſtris ex nominis confeſſione, cogitis tormentis de confeſſione decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & ſcelera, de quibus ex confeſſione nominis præſumpſeratis. Sed opinor, non vultis nos perire, quos peſſimos creditis. Sic enim ſoletis dicere homicidæ. Nega: laniari jubere ſacrilegum, ſi confiteri perſeveraverit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentiſſimos judicatis, cum quaſi innocentiſſimos non vultis in ea confeſſione perſeverare, quam neceſſitate, non juſtitia damnandum a vobis ſciatis. Vociferatur homo Chriſtianus ſum. Quod eſt, dicit: tu vis audire quod non eſt. Veritatis extorquendæ præſides, de nobis ſolis mendacium elaboratis audire. Hoc ſum, inquit, quod quæris an ſim. Quid me torques in perverſum? Confiteor, & torques. Quid faceres, ſi negarem? Plane aliis negantibus non facile fidem accommodatis: nobis, ſi negaverimus, ſtatim creditis. Suſpecta ſit vobis iſta perverſitas, ne quid vis lateat in occulto, quæ vos adverſus formam, adverſus naturam judicandi, contra ipſas quoque leges miniſtret. Niſi enim fallor, leges malos erui jubent, non abſcondi, confeſſos damnari præſcribunt, non abſolvi . . . . Chriſtianum hominem omnium ſcelerum reum . . . . exiſtimas, & cogis negare, ut abſolvas . . . Vis ergo neget ſe nocentem, ut eum facias innocentem, & quidem invitum jam, nec de præterito reum. Unde iſta perverſitas? Ut etiam illud non recogitetis, ſponte confeſſo magis credendum eſſe, quam per vim neganti; vel ne compulſus negare, non ex fide negarit; & abſolutus, ibidem poſt tribunal de veſtra rideat æmulatione iterum Chriſtianus. Cum igitur in omnibus non aliter diſponitis, quam ceteros nocentes, id unum contendentes, ut de eo nomine excludamur . . . intelligere poteſtis, non ſcelus aliquod in cauſa eſſe, ſed nomen, quod quædam ratio æmulæ operationis inſequitur, hoc primum agens, ne homines velint ſcire pro certo, quod ſe neſcire certo ſciunt. Ideo & credunt de nobis, quæ non probantur, & nolunt inquiri, ne probentur non eſſe, quæ malunt credi eſſe, ut nomen illius æmulæ rationis inimicum, præſumtis, non probatis criminibus de ſua ſola confeſſione damnetur. Ideo torquemur confitentes, & punimur perſeverantes, & abſolvimur negantes &c.,, Confer *lib. ad Scapulam cap.* IV. *pag.* 70. *edit. ejuſd.*

1 Juſtinus Martyr *in Cohortatorio Sermone ad Græcos* n. XXXV. *pag.* 33. *edit. Venetæ an.* 1747. οὐ γὰρ, inquit, ἐν λόγοις, ἀλλ' ἐν ἔργοις τὰ τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας πράγματα. *Non enim in verbis, ſed in operibus res noſtræ religionis* poſitæ ſunt. Atque hoc idem agit Apologia I. & II. Athenagoras *Legat. pro Chriſtianis cap.* I. *pag.* 297. ,, Nos Chriſtianos, *inquit*, μηδὲν ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ πάντων, ὡς προϊόντος τοῦ λόγου δειχθήσεται, εὐσεβέστατα διακειμένους, καὶ δικαιότατα πρός τε τὸ θεῖον, καὶ τὴν ὑμετέραν βασιλείαν, *nihil agentes mali, ſed & omnium, ut orationis progreſſione intelligetis, ſanctiſſime, & juſtiſſime de Deo, & veſtro regno ſentientes* rapi, & vexari ſinitis ,, *& cap.* XI. *pag.* 306. ,, Apud nos reperietis imperitos homines, opifices, & anus, ſi minus verbis præſtare poſſint eam, quæ ex doctrina noſtra percipitur, utilitatem, at factis eam, quæ ex animi inductione proficiſcitur, demonſtrare. οὐ γὰρ λόγους ἀπομνημονεύουσιν, ἀλλὰ πράξεις ἀγαθὰς ἐπιδεικνύουσιν.

,, Nos

perſtitioni Deorum, omni turpitudine, ac ſordibus vitiorum polluti erant; poſteaquam Chriſtianam religionem profeſſi ſunt, ita voluntatem, moreſque immutaſſe, ajebant, ut ſuis civibus, qui eorum vivendi rationem cognoverant, maximam moverent admirationem (1). Hæc vero qua tandem illi confidentia jactaſſent, qui cauſſam Chriſtiani nominis, defenſionemque ſuſceperant, niſi maximam Chriſtianorum partem talem eſſe cognoſſent, qualem ipſi eſſe confirmabant? Nam ſi res contra ſeſe, atque illi dixerant, habuiſſet, inventi continuo fuiſſent, qui illos ipſos impudenter mentiri contenderent. Ergo qui aliquid religioni præſidii quæſiſſent, iidem non minimam ei, quod falſum dicerent, attuliſſent partem incommodorum. Ac vim tantam Ethnicorum, contemtis patriis ritibus, commodis, honoribus, divitiis, quibus fortaſſe, cum eſſent imbuti ſuperſtitione, circumfluebant, ſuſpicari qui poſſumus, conjicere ſe in tot pericula voluiſſe, quibus noſtros continenter premi, conflictarique viderent, ut eorum ſacris initiarentur, quos etſi recte docere, maximo tamen numero (2) perverſe vivere putarent? Quodſi neſcio quæ

„ *Non enim verba declamitant, ſed recte facta exhibent*. Vide c.xxxi. *ſeqq. pag.319. ſeqq.* & Clementem Alexandrinum *lib.1. Stromateon n.* xx. *pag.* 376. *al.319. edit. Oxonienſis*. Minucium Felicem *in Octavio pag.336. ſeqq. edit. an.1672.* Origenem *lib.*III. *contra Celſum n.*xxx. *edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri*. &c. Juliani Apoſtatæ teſtimonia apud Sozomenum *lib.*v. *cap.*xvi. *Hiſt. pag.*203. *edit. Cantabrig.* Et *Epiſt.*xlix. *pag.*429. *Myſopog. pag.*363. *Epiſt.*lxiii. *pag.*453. *&c. edit. an* 1696.

1 Juſtinus Martyr Dialogo cum Tryphone *n.*cxi. *pag.*316. „ Signum, *inquit*, exhibebat „ ſanguinis Chriſti per quem ea omnibus gentibus, qui olim mœchi, & iniqui erant, ſalvan„ tur, remiſſionem peccatorum adepti, *ϗ μηκέτι ἁμαρτάνοντες*, *nec jam amplius peccantes*,„ Tertullianus *lib.*1. *ad Nationes cap.* iv. *pag.*43. *edit. Veneta an.*1744. „ Aliquos retro ante „ hoc nomen vagos, viles, improbos norant emendatos repente, *Ethnici*, mirantur, & tamen „ mirari, quam aſſequi norunt „. Sed non eſt otium omnia Patrum loca recenſere, quæ ad hanc rem pertinent.

2 Ex quibus quidem moribus tam late propagata religio Chriſtiana fuerit oſtendit præter cæteros Euſebius *l.*III. *Hiſt. cap.*xxxvii. *pag.*133. *edit. Cantabrig.* Tertullianus Apologetici *cap.*1. *pag.*3. *edit.* modo laudatæ, Ethnicos Chriſtianorum hoſtes redarguens „ Teſtimonium „ ignorantiæ eſt, *inquit*, quæ iniquitatem dum excuſat, condemnat, cum omnes, qui retro „ oderant, quia ignorabant, ſimul deſinunt ignorare, ceſſant & odiſſe. Ex his fiunt Chriſtiani, „ utique de comperto, & incipiunt odiſſe, quod fuerant, & profiteri quod oderant, & ſunt tan„ ti, quanti & denotantur. Obſeſſam vociferantur civitatem, in agris, in caſtellis, in inſu„ lis Chriſtianos, omnem ſexum, ætatem, conditionem, & jam dignitatem tranſgredi ad hoc „ nomen, quaſi detrimento mœrent. Nec tamen hoc ipſo modo ad æſtimationem alicujus laten„ tis boni promovent animos. Non licet rectius ſuſpicari, non libet propius experiri: hic „ tantum curioſitas humana torpeſcit: amant ignorare, cum alii gaudent cognoviſſe „. Recte ad hæc Tertulliani verba Havercampius animadvertit „ Ex multitudine hominum undique ad „ veritatem confluentium, probari (a Tertulliano) non tam iniquam Chriſtianorum eſſe reli„ gionem, ac illi ſuſpicarentur.

quæ flagitia improbi quidam homines a noſtris clanculum patrari in vulgus, calumnia uſi, ſparſerant, ut incautos (1) a ritibus, inſtitutiſque noſtris deterrerent; credibile non eſt, tot tantoſque homines iiſdem ceremoniis, ſacriſque initiari curaſſe, qui pleroſque Chriſtianos & vere, & palam peccare intuerentur? Concedendum eſt igitur noſtrorum plurimos cum ob alias cauſſas, tum quod, Deum eſſe ubique, habereque omnia, quæ fierent, explorata, conſiderarent, abſtinuiſſe ab omni genere vitiorum, oſtendiſſeque exemplo ſuo ad vitam recte inſtituendam plurimum poſſe religionem.

§. II.

Quod Deum infinita poteſtate, ac ſapientia præſtare, rebuſque omnibus proſpicere ſcirent, eumque jam ſempiternam felicitatem bonis conceſſurum, perpetuiſque ſuppliciis malos addicturum crederent, omnia ex ejus voluntate facere, nihilque contra atque ab ipſo præceptum eſſet, moliri Chriſtiani veteres ſtudebant.

1. JAM vero quem ratione, auctoritateque Sacrorum Bibliorum ubique eſſe, omniaque habere perſpecta, eumdem hujus univerſitatis rerum conditorem, atque (2) parentem Deum ſumma ſapientia, ac poteſtate valere, rebuſ-

1 Athenagoras in *Legatione n.* XXXI. *pag.* 329. „ Adhue autem, *inquit*, & epulas, & concubitus neſandos nobis affingunt, tum ut nos cum ratione odiſſe ſibi videantur; tum quod futurum exiſtiment, ut vel metu ab inſtituti conſtantia nos abducant.

2 Juſtinus Martyr Apologia I. *n.* XIII. *pag.* 51. *edit. Venetæ* „ Quis ſanæ mentis homo non fateatur Atheos nequaquam nos eſſe, qui opificem hujuſce univerſitatis colimus, eum nec ſanguinis, nec libaminum, nec ſuffimentorum indigum eſſe, ut edocti ſumus aſſerentes, ſed verbis precationem, & gratiarum actionem habentibus, in his omnibus, quæ offerimus, eum quantum poſſumus laudantes pro creationis beneficio, pro omnibus ad bonam valetudinem adjumentis, pro diverſarum rerum qualitatibus .... & propter fidem qua illi credimus, precibus eum orantes, ut incorrupti rurſum fiamus, quippe cum hanc ſolam colendi rationem illo dignam eſſe edocti ſimus, quæ ab eo ad alendum creata ſunt non igne conſumere, ſed ad noſtros, & pauperum uſus offerre „. Similia pluribus in locis vir ſanctiſſimus conſectatur. Confer etiam Athenagoram *Legation. pro Chriſt.* IV. *pag.* 300. *ejuſd. edit.* Tatianum Aſſyrium Juſtini auditorem *Oratione contra Græcos n.* IV. *ſeq. edit. ejuſd. pag.* 260. *ſeqq.* Theophilum Antiochenum *lib.* 1. *ad Autolicum n.* 11. *pag.* 361. *ſeqq. ejuſd edit.* Acta ſancti Symphoriani Martyris, qui anno circiter 180. obiit, apud Ruinartium *Act ſinc. SS.MM. pag.* 69. Acta MM. Scillitanorum, apud eumdem *pag.* 74. *ſeq.* Clementem Alexandrinum *lib.* VII. *Stromateon p.* 701. *ſeqq.*

Digitized by Google

que omnibus proſpicere, nulloque modo mentiri poſſe intelligebant. Cumque conſequens hinc eſſe cognoſcerent, præter hunc unum, coli oportere neminem, ei ſoli (1) honores preceſque adhibebant, ceteros autem, quos in diis Ethnici ponere ſolebant, aut nullos fuiſſe arbitrabantur, aut ſi qui umquam vixerunt, indignos eſſe putabant hoc tanto (2) nomine. Atque cultum ſane, quoniam pura mente, vitæque potiſſimum innocentia contineri videbant, id omni ope enitebantur, ut nihil injuſte, nihil turpiter; ſed omnia juſte, honeſte, beneque agerent (3).

2. Eoque magis in ſententia confirmabantur, quod ſibi perſuaſiſſent, ſtabilem, atque perennem felicitatem bonis; improbis vero (4) ſupplicia, quæ numquam deſinant, paraſſe

ſeqq. edit. Pariſ. an. 1641. Tertullianum Apolog. *c.* XXI. *pag.* 16. *ſeq. edit. Venet. an.* 1744. & *lib. de Pœnit. cap.* 1. *pag.* 120. Multa in eamdem ſententiam diſputant Minucius Felix, Arnobius, Lactantius &c. quorum teſtimonia ne ſim longus prætereo. Jam vero de ſumma poteſtate nullum dubium eſt, quin ita Chriſtiani ſenſerint, ut eſt a nobis conſtitutum. Sed omnia loca numerare plenum moleſtiæ opus eſſet. Itaque miſſis ceteris, hoc uno Clementis Alexandrini, quod eſt in ſeptimo Stromateon libro loc. mox indicato, utar „ Is ergo, *inquit*, cui perſuaſum „ fuerit Deum eſſe παντοκράτορα *omnipotentem*, & divina myſteria didicerit a Filio ejus unige„ nito, quemadmodum erit is ἄθεος *impius*? . . Fides ergo eſt noſſe Deum, quæ eſt prima poſt „ fiduciam doctrinæ Servatoris, nullo modo injuſta facere, idque exiſtimare decere Dei agnitionem. Atque ubi de hoc cognitionis genere copioſe dixit, tum *p.* 707. „ Pius ergo eſt, *inquit*, „ ac religioſus is, qui eſt cognitione præditus. Is quippe primo quidem ſui curam gerit, de„ inde proximorum, ut fiant optimi &c. Quod ad ſapientiam, providentiamque attinet, vide Tertullianum *Apologet. cap.* XVIII. *pag.* 17. *edit. ejuſd.* Athenagor. *Legat. n* XXXI. & *n.* XXV. & *lib. de Reſurrection. Mortuor. n.* XVIII. Ac Deum, qui ſe gloriam bonis, & ſupplicia malis paraſſe dixerat, certo norant, mentiri nullo modo poſſe. Adeundus Clemens Romanus *Epiſt. ad Corinthios* 1. *n.* XXVII. *pag.* 22. *edit. Coutantii*, ubi „ Hac igitur ſpe, *inquit*, animi no„ ſtri ad eum adſtringantur, qui in promiſſis fidelis eſt, & in judiciis juſtus, qui ne mentiamur „ præcipit, multo magis ipſe non mentietur. Nihil quippe deo ἀδύνατον *impoſſibile*, præter„ quam mentiri.

1 Vide mox recitatum Juſtini locum.

2 Plena ſunt hujuſmodi rerum Juſtini, Athenagoræ, Tatiani, Clementis, Theophili, Tertulliani, Minucii, Cypriani, Arnobii, Lactantii, ceterorumque Patrum opera, ut loca, quibus continentur indicare, non ſit neceſſe.

3 Confer Juſtini teſtimonium modo indicatum, & Athenagoræ *legationem n.* XIII. *pag.* 308. Minucius Felix in Octavio, ut oſtenderet, quibus modis Chriſtiani Deum colere ſolerent, *pag.* 314. *edit. an.* 1672. ſic habet „ Hoſtias, & victimas Domino offeram, quas in uſum meum „ protulit, ut rejiciam ei ſuum munus? ingratum eſt: cum ſit litabilis hoſtia bonus animus, „ & pura mens, & ſincera conſcientia. Igitur qui innocentiam colit, domino ſupplicat; qui „ juſtitiam, Deo libat; qui fraudibus abſtinet, propitiat Deum; qui hominem periculo ſubri„ pit, opimam victimam cædit. Hæc noſtra ſacrificia, hæc Dei ſacra ſunt, ſic apud nos reli„ gioſior eſt ille, qui juſtior &c. „ Vide Tertullian. *c.* XVII. *ſeqq. Apolog. pag.* 63. *edit. Venet. in fine*.

4 Conſule Juſtin. Mart. *Apolog.* 1. *num.* XLIV. *pag.* 71. *edit. Venet. an.* 1747. Athenagorae *Legat. n.* XXXI. *pag.* 329. ut quæ eſſet vita Chriſtianorum evinceret, ſic ſtatuit „ Si hanc tan„ tum

raſſe Deum. Qua quidem præmiorum ſuppliciorumque cogitatione fiebat, ut nullis ſeſe criminibus implicarent, & ad virtutis ſtudium incredibilem in modum incitarentur. Ergo cum Ethnici nefarios concubitus noſtris, cœnaſque plenas impudicitiæ, atque ſceleris exprobrarent, tum majores noſtri conquerebantur, innocentibus injuriam fieri, qui ſpe præmii bene viverent, metuque judicii, atque (1) pœnarum non peccatum modo, ſed etiam peccandi periculum vitarent. Utque oſtenderent, quanto in errore, quantaque in pravitate opinionum hoſtes Chriſtiani nominis verſarentur, eorum exempla proponere (2) conſueverant, qui cum ante improbi imprimis, ſceleratique haberentur, & eſſent; tum Chriſtiani facti, mores ſuos ad virtutem, ſanctitatemque exigere ſolerent. Horum autem etſi plurima ſunt in promtu, tamen quod breves eſſe ſtudeamus, illo, cujus eſt ab Juſtino Martyre in Apologia ſecunda facta mentio, exemplo erimus contenti uno. Marco Aurelio Imperatore populi Romani, mulier erat Romæ impudicis, ſordidis, turpiſsimis moribus. Hanc neſcio quis perditus, ac profuſus homo uxorem duxerat. Quum ſic una aliquamdiu manſiſſent, ut dignoſci vix poſſet, uxor ne maritum, an maritus uxorem improbitate ſuperaret, factum tandem

„ tum vitam nos victuros crederemus; tum ſane locus eſſet ſuſpicandi, nos carni, & ſanguini „ inſervientes, vel avaritia, aut cupiditate victos peccare; ſed cum iis, quæ cogitamus, quæ„ que loquimur, Deum nocte, dieque adeſſe ſciamus, cumque perſuaſum habeamus, cum „ totus lumen ſit, ea etiam, quæ in cordibus noſtris latent, videre; noſque hac vita liberatos „ aliam illa præſtantiorem, ac cæleſtem, non terrenam victuros, . . . vel ſi aliorum animis ab„ ripiamur, deteriorem, ac in ignis ſupplicio victuros, . . . in his inſtitutis veriſimile non eſt, „ ut libenter peccemus, noſque magno judici puniendos tradamus. Confer Tertullianum *Apolog. cap.* XVIII. *pag.* 65. *edit. Venet. an.* 1744 *in fine & cap.* XLI. *pag.* 131. *ſeq. & cap.* XLV. *pag.* 140. ubi „ Enim vero, *inquit*, nos, qui ſub Deo omnium ſpeculatore diſpungimur, qui„ que æternam ab eo pœnam providemus, merito ſoli innocentiæ occurrimus, & pro ſcientiæ „ plenitudine, & pro latebrarum difficultate, & pro magnitudine cruciatus, non diuturni, ve„ rum ſempiterni; eum timentes, quem timere debebit & ipſe, qui timentes judicat, Deum, „ non Proconſulem timemus. *& cap.* XLIX. *pag.* 160.

1 Vide mox recitatum Athenagoræ locum.

2 Confer Tertullianum contra Scapulam *c.* IV. *& ad Nationes p.* 71. *c.* IV. *p.* 43. *Apol. c.* XXXIX. *pag.* 31. *ſeq.* Origenem *lib.* III. *contra Celſum n.* 56 *tom.* 1. *opp. edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri & n.* 57. *& n.* 65. ubi dicit „ Si qua par eſt æquitate cœtus noſter conſideretur, plures ibi vi„ dere eſt, qui a vita non admodum inordinata, quam qui a flagitioſa converſi fuerint. Sic „ enim natura comparatum eſt, ut qui vitæ melius actæ ſibi conſcii ſunt, quum cupiant vera eſſe „ quæ de mercede a Deo bonis tribuenda prædicantur, promptius conſenſum dictis præbeant „ quam qui omnino male vixerint „ tum ſubdit „ *n.* 86. „ Apud nos memorantur quidam uſque „ adeo immutati, ut digni fuerint, qui pro exemplo optimæ vitæ proponerentur. *& lib.* 1. *num.* 9. At ceteros recenſere mitto.

Digitized by Google

tandem eſt, ut mulier forte fortuna in Ptolemæum hominem Chriſtianum incideret (1). Is ut animadvertit impetrari oratione poſſe, ut ea finem errandi, peccandique faceret, eidem quid de Chriſto Deo credere quemque neceſſe ſit, quæ caſtos, pios, innocentes præmia, quique cruciatus improbos maneant (2) explicavit. Monuit, ſibi ut ipſa proſpiceret. Caveret, ne voluptati, ac libidini parendo ſeſe perpetuo iret perditam. Daret ſe pudori, ac temperantiæ. Id ſi faceret, ſciret fore, ut immortalem in cælo gloriam adipiſceretur. Ea, ut audivit, reſpexit ſeſe, & qua in turpitudine vitæ, quanto cum periculo, fuerit, cogitavit, ſcelerumque pœnitens, promiſit, ſalutem ſuam deinceps ſibi curæ futuram. Igitur pudice, beneque vivere, continere ſe domi, hortarique maritum cœpit, ut ſuum exemplum imitari vellet. Ne putaret ſalvum quemquam illis moribus eſſe poſſe. Nam qui ſic viverent, hi cum vita frui meliore viderentur, tum ſibi maxime parabant pœnam, cruciatum, interitum ſempiternum. Ergo quam olim flagitiorum, eamdem tum modeſtiæ, continentiæ, virtutis ſociam habere ne gravaretur. Quodſi peccare nihilominus pergeret, noſſet, ſe Chriſtianam mulierem cum Ethnico viro manere nolle, qui tantam licentiam, libertatemque vivendi ſibi præcidere recuſaret. Sed quum neque hortatu, neque minis reducere ad bonam frugem hominem valuiſſet, abeundum ſibi domo, atque in alias ædes demigrandum putavit, ubi leges, quæ eſſent a Chriſto latæ diligenter, ſanćteque coleret. Vir iratus, atque ægre ferens, nomen uxoris de violata religione deferre conſtituit. Quare mulieri dićtus eſt dies. Illa etſi mori Chriſti cauſſa optabat, tamen antequam in judicium veniret, libellum obtulit Imperatori, petiitque, ut ſibi, rebuſque ſuis domeſticis proſpicere liceret. Maritus, quod impetraſſe uxorem, quæ petierat, libereque Chriſtianis ſacris intereſſe, pietatemque colere, ereptamque

1 Juſt. *Apol.* I. *n.* 1 I. *pag.* 92. *edit. Veneta an.* 1747.

2 Niſi enim mulier his momentis permota fuiſſet ad Chriſti doćtrinam colendam, quemadmodum his uſa fuiſſet, ut maritum ab improbitate deterreret. Eo enim in loco Juſtinus ſic ſcribit,, Sed
„ poſtquam Chriſti doćtrinam cognovit, ipſa ad meliorem frugem ſe recepit, & viro, ut ſimi-
„ liter ſeſe colligeret, perſuadere conata eſt, Chriſtianam illam doćtrinam exponens, & futu-
„ ra his, qui libidinoſe, ac præter rećtam rationem vixerint, in æterno igne ſupplicia de-
„ nuncians.

ptamque ſibi eſſe ejus interficiendæ poteſtatem videret, Ptolemæum, de quo paullo ante diximus, apud judicem accuſavit, quod Chriſtianus cum eſſet, eam noſtris myſteriis imbuiſſet, induxiſſetque, ut ſeſe desereret, aliamque vitæ inſtitutionem conſectaretur. Urbicus, nam hoc judici nomen erat, Ptolemæum ad ſe evocavit, atque ubi hominem vitæ ſempiternæ, quam Chriſtus ſuis promiſerat, deſiderio ductum, perſiſtere in ſententia, atque omnia cruciatuum exempla experiri, quam veram religionem ejurare malle animadvertit, duci eum ad deſtinatum ſupplicio locum, atque interfici præcepit (1). Tanta ſcilicet doctrinæ Chriſtianæ, divinique auxilii virtus eſt, ut immutare mortalium voluntates, efficereque, ut qui diu in cœno, ac ſordibus ſcelerum jacuiſſent, emergere inde repente, vitamque ducere innoxiam, mortemque fortiter pro tuenda veritate obire poſſint (2).

§. III.

1 Nam ii martyres, quorum ibidem Juſtinus meminit *pag.* 42. „ Gratias agebant quod ſcirent, ſe ab improbis ejuſmodi dominis liberari, & ad Patrem, ac Regem cælorum proficiſci.

2 Confer Paulum Apoſtolum *Ep. ad Titum c.* III. *v.* 3. *ſeqq.* Recte Lactantius *lib.* III. *Divinarum Inſtitutionum cap.* XXVI. *pag.* 259. *novæ edit. Pariſ.* „ Dei præcepta, quia & ſimplicia, & vera ſunt, quantum valeant in animis hominum quotidiana experimenta demonſtrant. Da mihi virum, qui ſit iracundus, maledicus, effrenatus, pauciſſimis Dei verbis,

Tam placidum, quam ovem reddam.

„ Da cupidum, avarum, tenacem; jam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam ſuam plenis „ manibus largientem. Da timidum doloris, ac mortis: jam cruces, & ignes, & taurum contemnet. Da libidinoſum, adulterum, ganeonem: jam ſobrium, caſtum, continentem videbis. Da crudelem, & ſanguinis appetentem; jam in veram clementiam furor ille mutabitur. Da injuſtum, inſipientem, peccatorem, continuo & æquus, & prudens, & innocens „ erit. Uno enim Lavacro malitia omnis abolebitur. Tanta divinæ ſapientiæ vis eſt. &c. „ Similia ante ſcripſerat Clemens Alexandrinus *Admonit. ad Gentes pag.* 3. *edit. Pariſ. an.* 1641. Atque hæc de Doctrina generatim dicta ſunto. Nam quod attinet ad decretum religionis Chriſtianæ de regno cælesti bonis dando, deque ſempiterno malorum cruciatu, confer Epiſtolam Eccleſiæ Smyrnenſis de Polycarpi martyrio apud Euſebium *lib.* IV. *cap.* XV. *Hiſt.* & apud Ruinartium *Act. SS. MM. Sincer. pag.* 33. *edit. Veron. ſeq.* Acta Juſtini Martyris apud Ruinart. *p.* 50. *n.* IV. Acta SS. MM. Epipodii, & Alexandri apud eumdem *p.* 65. *n.* V. qui martyres paſſi an. 178. fuerunt. „ Pietas Judicis, *inquit Epipodius*, crudelitas eſt, vobiſcum (Ethnici) vivere mors „ eſt æterna. Ceterum a vobis perire glorioſum eſt .... Nos pro anima adverſus corpus bella „ ſuſcipimus, nos pro anima adverſus vitia dimicamus; vobis Deus venter eſt, & in morem „ pecudum, poſt ingluviem prodigam, finem vitæ præſentis, mortis judicatis occaſum. Ceterum nos quicumque vobis perſequentibus interimus, dum uos temporalia deſerimus, vitam „ ingredimur æternitatis. Vide & *p.* 66. Acta S. Symphoriani, qui martyr deceſſit an. 180. apud eumdem *pag* 69. *n.* III. & *pag.* 70. *n.* VI. Acta SS. MM. Scillitanorum an. 200. *p.* 75. *n.* V. apud eumdem. Acta S. Potamienæ an. 210. apud Euſeb. *l.* VI. *c.* I. *ſeq.* & apud Ruinart. ibid. *pag.* 102. *num.* VII. Acta S. Pionii *ibid. pag.* 121. *num.* VII. Acta S. Maximi Martyris *an.* 250. *apud eumdem*

Digitized by Google

§. III.

De Symbolis, quibus veteres Chriſtiani decreta ſuæ religionis exprimere ſolebant, ut ne illorum memoria umquam exciderent, utque incitarentur ad colendam cuſtodiendamque virtutem.

I. DOctrinam præterea, quam aut lectione, aut auditu didicerant, litteris plerumque, interdum autem ſymbolis exprimebant (quæ ſane ſymbola picturis, ſculpturiſve adumbrata, cum aliis in locis, tum in Cœmeteriis potiſsimum inveniuntur) ut earum imaginum ope (1) myſteria religionis, reſque a Chriſto Servatore geſtas in memoriam revocarent, incenderentur amore divinarum rerum, atque ad fidem ſervandam incitarentur. Quamobrem decreta (2) religio-

dem pag.133. n.11. Acta SS.MM. Petri, Andreæ, Pauli &c. pag.135. n.111. apud eumdem SS. Reſpicii, & Tryphonii *pag.139. n.1v* SS. Luciani, & Marciani *pag.142. ſeqq. n.v1. ſeqq.* SS. Jacobi, & Mariani *pag.198 n.v111.* SS. Montani, & Lucii *n.x. p.203.* S. Nicephori, qui obiit circa *an. 260. pag.210. ſeqq.* S. Cyrilli pueri *n. x1I. pag. 214.* SS. Claudii, Aſterii *&c. pag.235. n.1v.* SS. Victoris &c. *n.x11. p.261.* Quid multis opus eſt? ſi non amorem modo, quo in Deum ferebantur, ſed hanc etiam de præmiis perſuaſionem induxiſſe Martyres, Chriſtianoſque ceteros, ut vitam degerent caſtam, integram, virtutiſque plenam, alacriterque pro Chriſtianæ doctrinæ veritate certarent, conſtat?

1 Clemens Alexandrinus in Pædagogo *l.111. c.x1. pag.247. edit. Pariſ. an.1641.* quo loco de annulis a Chriſtiano viro ferendis agit, animadvertit, ſi annulo inſculpta ſit imago piſcatoris, reminiſci Chriſtianos debere ἀποστόλου, ἢ τῶν ἐξ ὕδατος ἀνασπωμένων παιδίων *Apoſtoli, & puerorum qui ex aqua extrahuntur.* Vide reliqua veterum teſtimonia, quæ ad hanc rem illuſtrandam collegit Aringhus *lib.v. cap.1v. ſeq. Roma ſubterranea pag.452. ſeqq. edit. Rom. an.1651.* Sed is auctor nonnulla apocrypha conſectatur. Confer etiam Philippum Bonarrotium *oſſerv. ſopra alcuni frammenti di vaſi Antichi di vetro ornati di figure trovati ne' cimiterj di Roma, in Præfat. pag.21. edit. Florent. an.1716.*

2 Jam hoc omnes norunt fundamentum eſſe religionis Chriſtianæ, ut præter unum, nullum alium eſſe Deum colendum ſtatuat. Quod dogma Chriſtiani veteres lapidibus inſculpi curabant. Hujus generis epigrammata perplura reperies apud Boldettum, Aringhum, Lupium, Muratorium, Gruterum, Fabrettum, Marangonum, alioſque, qui in veteribus Chriſtianorum monumentis colligendis diligentem operam collocarunt. Itaque ſingulare eſt ſemper in inſcriptionibus vere Chriſtianis nomen Dei. In Patavino lapide apud Muratorium *t.iv.* Inſcriptionum *pag.1945.*

HILARI VIVAS
IN DEO ☧
HERACLIAE COMPA

RI

gionis de Deo uno, Deo Patre, Deo Filio, Spirituque Sancto,
Tom. III. C qui

RI SVAE BENEME
RENTI FECIT QVE VI
XIT ANIS XXI. IN PA
CE LIBERI VIVAS IN
☧

Altera eſt inſignis inſcriptio, quam nos in ſchedis Jani Nicii Erithræi, hoc eſt Joh. Victorii Rubei cl. viri, quæ ſervantur in Æde PP. Præd. ad Montem Mariom, & edita eſt ab Aringho, tum a Fabretto *c.* VIII. *Inſcript. pag.* 565. *edit. Rom. an.* 1699. deinde a Muratorio *Inſcrip. tom.* IV. *pag.* 1905. quam vide *fig.* 3. *Tabulæ*, quam *pag. ſeq.* apponi curavi. Sic autem habet: *Deo ſancto* ☧ *uni*. Tertia apud Boldettum extat *lib.* II. *cap.* X. *pag.* 456. quæ eſt hujuſmodi. CASSVS VITALIO QVI VIXIT ANN. LVIII. M. XI. DIES X. BENME. FIL. FECERVNT IN PACI QVI IN VNV DEV CREDEDIT IN PACE ☧. Johannes Mabillonius vir eruditiſſimus, quod in quibuſdam cœmeterialibus lapidibus legimus D. M. hoc de Diis Manibus intelligi oportere putat *Itiner. Italic. n.* XX. *pag.* 71. *edit. an.* 1724. Cujus rei hanc affert cauſſam, quod *cruda adhuc quorumdam in cordibus Chriſtiana religio aliquid de paganici ritus ſuperſtitione retinebat. Vide ejus Epiſt. de cultu Sanctorum ignotor.* §. V. *pag.* 619. *Præfat. & Diſſert. Mabill. edit. Tridentina an.* 1724. Raphael Fabrettus vir in hoc genere clariſſimus τὸ D. M. & τὸ D. MA. SACRVM, quod legitur in monumento Leopardi, legendum DEO. MAGNO. SACRVM. cenſet *Inſcript. cap.* VIII. *pag.* 564. Confirmat ſuam ſententiam epigrammate, quod ſervatur Veronæ in Ædibus Comitis Iuſti, quodque Chriſtianum eſſe multis oſtendit Scipio Maffejus vir in hoc genere eruditiſſimus *Muſ. Veron pag.* 178.

DEO . MAG.
NO ET ETERN
O. L. STATIVS DI
ODORVS QVOT
SE PRECIBVS
COMPOTEM FECISSET
V. S. L. M.

Cum hæc Mabillonius legiſſet, non repugnare ſe dixit, quo minus vera ſit Fabretti opinio *De cult. SS. Ignot. n.* XX. *p.* 619. Ludovicus Antonius Muratorius *Inſcription. tom.* IV. *pag.* 1878. quo loco affert epigramma, quod in cœmeterio Prætextati repertum eſt,

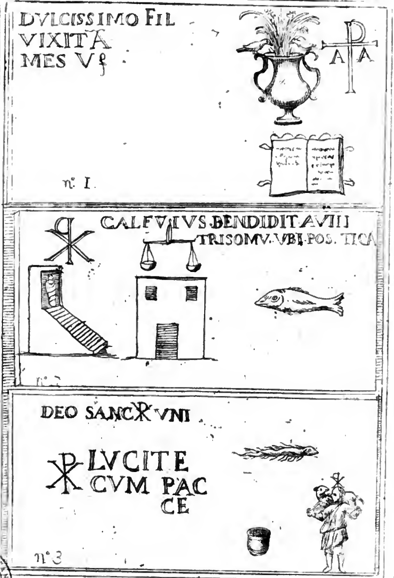
D. M.
GAVDENTIO FILIO
MATER . FECIT . D. P.
PRI . KAL. DEC. IN PACE

ſcribit hoc modo: *Et hic habes D. M. formulam Ethnicam, quamquam Chriſtiano homini poſitus fuerit titulus*, & *pag.* 1901. ubi refert inſcriptionem inventam in cœmeterio S. Saturnini ex Marangonio,

D. M.
LEONTIAE
CONIVGI

AV-

Tab. I.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

qui unus quidem eſt in tribus Perſonis (1) Deus , Chriſto

C 2 San-

AVXANON MA

RITVS FECIT DI

POSITA XII. KA.

AVG.

dubitat legi ne DEO MAGNO , an DIS MANIBVS debeat . Nam Marangonium Fabretto aſſentientem primum velle , alterum Mabillonium ; quin animadverterit hunc poſtremum Fabretti auctoritate, atque argumentis permotum, in ſententia obſtinate minime manſiſſe. Et *p.*1909. quo loco deſcribit monumentum Maximiani militis τὸ D.M. fortaſſe legendum eſſe *Deo magno* exiſtimat . Boldettus DEO . MAGNO , vel MAXIMO legi oportere ſtatuit τὸ D.M. ſicubi in Chriſtianis inſcriptionibus reperiatur . *Oſſerv. ſopra i Cimiterj lib.*1. *c.*xxiv. *pag.*125. *& lib.*II. *cap.*xi. *pag.*438. *ſeqq.* ibique jam varias numerat inſcriptiones in cœmeteriis repertas , in quibus litteræ D. M. viſuntur . Confer clariſſimum Lupium S. I. *Monum. S. Severæ pag.*57. Mea ſic eſt ratio , ſi τὸ D. M. pro DEO . MAGNO , vel MAXIMO uſurpari poſſit , ut hoc ſenſu putem a Chriſtianis adhibitum . Cur enim *Dis manibus* ſcripſiſſent , & non DEO MAGNO qui nullos eſſe *Deos Manes* credebant , pugnabantque unum tantum DEVM , eumque MAGNVM, immo MAXIMVM eſſe, colique oportere ? Quum igitur τὸ D. M. pro DEO MAGNO intelligi poſſit , ut Statii Diodori monumento mox relato conſtat , ſequitur , ut hoc ſenſu a noſtris fuerit uſurpatum .

1 Quid ? Si in inſcriptione *Herculis* , quam exhibet *ibid. pag.* 463. Boldettus ex Alexandro τὸ D. M. pro DEO MAGNO, vel MAXIMO ſic ſumendum , cum in Chriſtum cadat ?

HERCVLI . INNOCENTI

IN . DM. $\overline{XP}$

QVI . VIXI . AN.III. M.VIII- D.XXIII.

IANVARIA . ALVMNO . BENEMER ,

IN PACE .

Erunt fortaſſe , qui in DOMINO CHRISTO legendum judicent , cum & τὸ *in Domino Jeſu* plerumque in veteribus monumentis reperiamus . Sed neſcio an τὸ DM. ſolum , quin linea ulla impoſita litteris ſit , *Dominum* indicare poſſit . Eſt illud præterea exploratum , nihil magis reprehendiſſe primorum temporum Chriſtianos , quam eorum mores , qui ne cogitantes quidem τὸ *Mehercule* , *&* τὸ *Mecaſtor* , aliaque his ſimilia Ethnica vocabula uſurparent , at poſt videbimus , ubi de jure jurando inſtituetur ſermo . Quare non eſt credibile, paſſim eos permiſiſſe , ut *eorum Manium* mentio in *inſcriptionibus ſepulcralibus* ſuorum ſieret . Quod ſi Chriſtiani Ethnicorum *titulos* aut pretio , aut alia quapiam ratione ſibi parabant , *& ſuis loculis cœmeterialibus claudendis applicabant propriis nominibus inſculptis , & profanorum abſconditis , aut abraſis* , vel etiam relictis , ut eſt a Fabretto *pag.*307. & a Bonarrotio *Oſſerv. ſopra alcuni vetri &c. Tab.*xxiv. *pag.*167. animadverſum , non eſt tamen conſequens , ſi deletum τὸ D. M. non eſt , eo ſenſu fuiſſe vulgo a noſtris uſurpatum , quo ab Ethnicis intelligi conſueverat . Negari nihilominus non poteſt , quin perraro τὸ DIS MANIBVS Chriſtiani adhibuerint , qui permoti *inextincta gentilitatis phraſibus , poetico præſertim ſtilo aliqua inconſiderate potius , quam impie ſcribebant , quæ adulta jam vera religionis temporibus reſecata ſunt* ; ut ſapienter ſcribit Fabrettus *c.*11. *n.*1. *Inſcr.*). At non verſu tantum, quod *ibid.* obſervat Fabrettus , ſed etiam ſoluta oratione uſi , in Epitaphiis interdum Chriſtiani integrum τὸ DIS . MANIBVS. uſurparunt, non quo crederent ullos eſſe Manes Deos, ſed levitate, atque oſcitantia , eo plane modo , quo nunc temporis τὸ *Mehercule* permulti adhibent , qui certe dari Herculem Deum negant . Conſtat ex lapide , quem in cœmeterio S. Sebaſtiani repertum refert Doctiſſimus Lupius *Diſſ. de Monum. S. Severæ p.*105. ex eoque Dominicus Georgius *de Monogr. Chriſti pag.*50.

DIS

Sancto, Domino, (1)Deo, atque homine, *qui ſedet ad dexteram*

DIS MANIBVS PRINCI
PIO FILIO DVLCISSIMO SVO PO
SVIT QVI VIXIT ANNIS VI DIES
XXVII. IN PACAE

Atque hanc Inſcriptionem Chriſtianam eſſe, teſtata res eſt. Idque jam confirmat τὸ *in Pace*, quæ vox apud Ethnicos in uſu non erat. Verum aliquos lapides ſepulcrales Ethnicorum in cœmeteria fuiſſe importatos, quin deleta fuerint nomina, quæ iiſdem erant inſculpta conſtat. Confer Bonarrotium *l. c. p.*167. *ed.Flor. an.*1716. Itaque non defuturos aliquos arbitror, qui haſce duas inſcriptiones in cœmeteriis repertas, hujus eſſe generis ſuſpicentur. Altera haſtenus inedita, quam nobis oſtendit Illuſtriſſimus Meranus SS. D. N. Sacriſta, ſic habet.

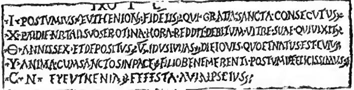
D. M.
TERENTIÆ THISBE
TERENTIA SELICIA
NVTRICI LACTARIAE

Altera inventa in cœmeterio Pontiani, & publicata a Boldetto *ibid. pag.*462.

Θ. K.
AIΛA BEPONEIKH
ΘETΔIANOC ΘANHP
TO MNHMION EΣHI
TICA EK TωN IΔI
ωN ZHCA ETH
K. Γ.

Scio a Boldetto τὸ Θ. K. legi θεῷ καλλίστῳ *Deo optimo*, vertique proinde in D. O. vel θεῷ κτίστῃ *Deo creatori*, ut ſuſpicatus Lupius eſt *Mon. S.Severæ pag.*11. Sed vereor, ne exemplis careat. Igitur alii legent θεοῖς καταχθονίοις *Diis inferis Ælia Veronica Theudianus vir monumentum poſuit ex propriis, qua vixit ann.*XXII. Sed de uno Deo a Chriſtianis cognito ſatis dictum eſto.

1 De Deo Patre, Deoque Filio, & Spiritu S. confer inſcriptionem apud Aringhum *tom.*1. *Romæ ſubterr. p.*410. Sic etiam intelligendum eſt τὸ IXΘYΣN. Litteras enim initiales horum verborum exhibent IHΣOYΣ XPIΣTOΣ ΘEOY YOΣ ΣΩTHP NIKA *Jeſus Chriſtus* DEI FILIUS *Salvator vincit*. Vide quæ dixi *t.*1. hujus operis *p.*55. Inſcriptio autem, quam ibidem indicavi, ſic habet apud Bonarrotium, quem *ibid.* citavi.

& apud Boldettum, qui eam diligentius exſcripſit. *Poſtumius Eutherion. fidelis, qui gratia Sancta conſecutus pridie natali ſuo ſerotina hora reddit debitum vitæ ſuæ qui vixit annis ſex, & depoſitus quinto idus Julias, die Jovis, quo & natus eſt, cujus anima cum Sanctos in pace, filio benemerenti Poſtumi feliciſſimus, & Lutchenia & feſta avia ipſeius.* Neque

vero

ram Patris, de pace cum (1) Eccleſia colenda, de requie *in Deo*,

vero lapidibus ſolum, ſed etiam gemmis, ejuſmodi litteras inſcribebant, ut videri poteſt *Tab. appoſita pag. ſeq. fig.* 2. 8. & in ectypo ejus gemmæ, quæ ſervatur in muſeo eruditiſſimi viri Commendatoris Victorii, quod nos ectypon exhiberi curavimus *tom.* 1. *hujus operis pag.* 418. Quid? ſi piſces cum annularibus lapidibus inſculperent, ſcribere ſolerent ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ *Jeſus Chriſtus*, propterea quod piſcis dici ſoleat ΙΧΘΥΣ a Græcis? Atque vide *t.* 1. hujus operis *pag.* xxx1. *poſt indicem capit.* quo loco exhibetur altera gemma MuſeiVictorii. Hiſce ſymbolis Υ.Θ. Deum Patrem, ac Filium in memoriam revocabant. Jam ad Chriſtum Deum Sanctum pertinet monumentum, quod ex ſchedis Johannis Victurii Rubei ſupra attuli, quod ante Fabrettum, & Muratorium ediderat Aringhus. *t.* 11 *Roma ſubterr. p.* 21.

DEO SANC☧VNI

LVCI TECVM PACE

Etenim quis neſciat τὸ ☧ Chriſtum indicare? Ita ſit, ut in inſcriptione vetere *apud Aringhum tom.* 1. *pag.* 410. hæc legantur DOM. NOSTRI JESV☧FILII ex qua re cognoſcitur τὸ ☧ *Chriſtum* eſſe legendum. Atque niſi in tribus perſonis unum eſſe Deum credidiſſent, quemadmodum inſculpi lapidibus curaſſent *Deo Sancto Chriſto uni*? De Spiritu Sancto, ut alia prætermittam, hoc unum adduci poteſt, quod extat apud Boldettum *p.* 419. & Lupium *Monum. S.Sever. pag.* 166.

HI SPIRITO SAN. MARCIANETI

CARISSIME COIVGI QVE VIXIT

ANNIS XXX.

Sed de hoc Chriſtianæ religionis decreto agam opportune in eo libro, qui erit de Catechiſtis, & Catechumenis.

1 A ☧ ω

PATRI ET MATRI LEONI ET MA

XIMILIANETI . LEOPARDVS FILI

VS BENE . MERENTIBVS . IN XPO

SANCTO FECIT . PATER . DEP. VI

IDVS . IAN.

Apud Boldettum *l.* 11. *c.* 111. *pag.* 343. *Maximianeti* legit Lupius *Monum. S. Severa pag.* 158. marmorque inventum ſcribit in cœmeterio Cyriacæ an. 1724. Rurſum apud Boldettum *l.* 1. *c.* XLIX. *p.* 266. ex Grutero, & Scaccho, & Aringho *Rom. Subterr. t.* 1I. *p.* 262.

REGINA VIBAS

IN DOMINO

ZESV

Treveris extat inſcriptio hujuſmodi, quam excripſit, & ad Muratorium miſit Bimardus, *Murat. tom.* IV. *Inſcript. pag.* 1923. Extatque apud Martenium *Itiner. Litterar. par.* 1I. *pag.* 284. & Georgium *ibid. p.* 20.

HIC IACET PERPETVVS IN CHRISTO

DEO SVO PERBENEMERITVS

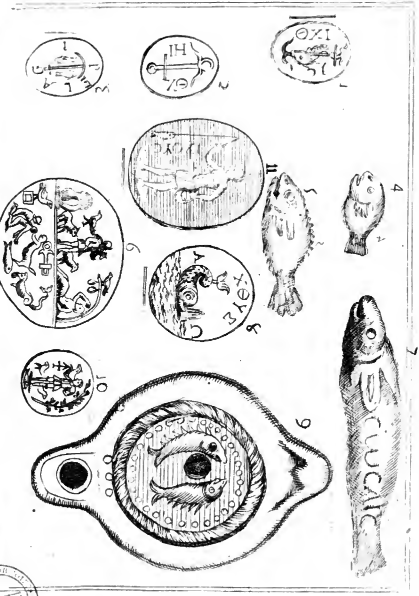
QVI VIXIT ANNOS XXV

LEONTIA MATER TITVLVM POSVIT IN PACE

A ☧ Ω

Præ-

Tab. 2.

Digitized by Google

Deo, *in Chriſto*, *in Sanctis* (1), deque ſempiterna felicitate, im-

Præclarum quoque eſt epigramma ſepulcrale, quod viſitur in muſeo Kircheriano Romæ in Ædibus Collegii Romani Soc. Ieſu. Quodque refert & Georgius *p.19*.

ΕΡμΛΕΙΣΚΕ ΦΩΣ
ΣΗC ΕΝ ΘΕω ΚΥΡΕΙ
ω ΧΡΕΙCΤω . &c.

Mercuriola lux vivis in Deo domino Chriſto, apud Lupium *p.191*. In cœmeterio Priſcillæ inventus eſt lapis, cui hoc erat inſculptum epigramma. Vide Boldettum *oſſerv. ſopra i Cimiterj &c. l.1. c.xv. pag.58.* & Muratorium *tom.iv. pag.915.*

Ο ΘΕΟC Ο ΚΑΘΗΜΕΝΟC
IC ΟΕΖΙΑ ΤΟV ΠΑΤΡΟC
IC ΤΟΠΟΝ ΑΓΙωΝ COV
ΝΕΚΤΑΡΕΟV ΤΟ ΨVΧΑ
ΡΙΝ Ν ΕΓΡΑΨΕ .

Deus, qui ſedes ad dexteram Patris ſcribe in locum Sanctorum tuorum animulam Nectarei. Jam longus eſſem, ſi omnes inſcriptiones, quæ huc ſpectant, recenſere veliem.

1 Sepulcris veterum Chriſtianorum ſæpe hæc leguntur inſculpta: *in pace*. Tab. ſupra relata pag.18. fig.1.

CONSTANTI IN PACE
CESQVE

hoc eſt *Conſtanti in pace quieſce*. Confer Boldettum *lib.II. cap.VI. pag.395. & ſeqq.* qui multa ejuſmodi monumenta deſcribit, quæ ſic habent: *Quieſce in pace*, *dormit pace*, *dormienti in pacem*, *in pace*, *vixit in pace*, *depoſita*, vel *depoſitus in pace*, *pauſat in pace*, *receptus in pace*, *vivit in pace*, *reddit in pace*, *manet in pace*, *exit in pace &c.* Atque hujuſmodi quidem innumerabilia pene reperire licet apud Muratorium, Fabrettum, Aringhum, Lupium, Marangonium, Bottarium, Maſcjum, Gruterum, alioſque, quos libenter brevitatis cauſſa prætermitto. Jam vero ii in pace quieſcere dicebantur, qui in communione Eccleſiæ Catholicæ deceſſiſſent. Confer Bonarrotium *Oſſerv. ſopra alcuni frammenti di vetri &c. Tab.v. pag.29.* Boldettum *ibid. pag.494.* Hinc litteræ, quæ Orthodoxis, ut indicia communionis Eccleſiaſticæ, concedebantur, *pacificæ* dici conſueverant, qua de re dicam alio loco opportune. Quamquam ſunt alia item τοῦ *in pace* ſignificationes, quas dum tempus monuerit, explicabo. Animadvertendum autem eſt, ab Ethnicis numquam fuiſſe in epigrammatibus ſepulcralibus τὸ in pace adhibitum. Quod cum oſtenſum ab Antonio Maria Lupio Soc. Jeſu viro doctiſſimo: *Diſſert. de Monum. S. Severæ &c. pag.76. & pag.104.* fuerit, noſtra oratione non eget. Inſcriptio in cœmeterio Calepodii apud Boldettum *ibid. l.II. c.VII. pag.420.*

NON DEP. VIII. IDVS OCTOB. IN
PACE CVM D.

hoc eſt *in pace cum Deo*. *Et pag.419.*

BITALIANVS VRCO FRATRI DVLCIS
SIMO CVM DEO IN PACE QVIESCET
IN PACE

ibid. deſcribit, quaſi veſtigium hominis inſculptum marmori cœmeteriali, in medioque veſtigio inſcripta verba IN . DEO. tum refert Græcum epigramma in cœmeterio neſcio quo repertum:

ΙΑΝΟΥΑΡΙΑ
ΕΝ Θ.

Ja-

Digitized by Google

immortalitate, ac reditu eorum in longe præſtantiorem vitam (1), qui caſte, pie, integreque vixiſſent, frequens fit in anti-

Januaria in Deo. *Pag.340.* e cœmeterin Calliſti.

RVFINA IN DE

& mox

OLOMPIODORE VIVAS IN
DEO
☧

Pag.419. Feliciſſima in Deo vives, pag. 417. Fau,ina dulcis vivas in Deo. Apud Lupium p. 193. ex cœmeterialibus lapidibus hac etiam exſtat.

ΜΑΞΙΜΑ
IC ΘΕΟΝ
ΖΗC

Maxima in Deum vivis.

ΕΙΛΑΡΑ ΖΗCIC
ΕΝ ΘΕω

Hilara vives in Deo. Et rurſum *apud Boldettum pag.* 417.

ΒΙΚΤωΡΙΑ ΖΗCΗC
ΕΝ ΘΕω &c.

Mitto cetera exempla, quæ extant apud eumdem Boldettum, apud Lupium, apud Aringhum & alios. Quod attinet ad alteram partem de requie in Chriſto, confer Boldettum *ibid. p.* 372. Extra Urbem in S.Pauli ex Margarino apud Muratorium *t.* I V. *pag.*1824. *Inſcript.*

☧ LOCVS ALLIS PONTI IOVINI ET FLAVIE CVSTATIE IN CHRISTO
HIC REQVIESCIT IN PACE INNOCENS PETRVS QVI VIXIT ANNOS
DVOS DEPOSITVS D. VIII. IDVS SEPTEMB. ☧

In cœmeterio Helenæ reperta hæc fuit inſcriptio, quam refert Boldettus l.1. c.xv. *pag* 58.

MAVRENTIVS MAVRENTIAE
F. D. QVE VIXIT ANNIS V MENSES
XI DIES DVO. DIGNA INTER SAN
CTOS DEVS IVSSIT IN PACE

Et in cœmeterio Priſcillæ apud eamdem *ibid.*

ΕΙΟΥΛΙΑ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ
ΜΕΤΑ ΤωΝ ΑΓΙωΝ

Julia in pace cum Sanctis. In Lapide *an.268. ſub Paterno apud Boldettum pag.*80. *legitur* VIBAS INTER SANCTIS. Conſule Lupium *l. c. pag.*192.

1 Etſi τὸ in PACE indicabat eos, qui deceſſerant, in communione Eccleſiæ obiiſſe, tamen negari non poteſt, quin illud etiam ſignificaret, pace, ac felicitate ſempiterna eoſdem in cælo gaudere. Confer Bold. *p.*194. Atque hoc illud eſt, quod perſæpe in epigrammatibus ſepulcralibus legimus, *dormire* Chriſtianos, qui extremum diem obierant, vel in *Chriſto*, vel in *pace*. Mortem enim Sanctorum ſomnum eſſe norant. Quare Prudentius in *Cathemerino Hymno* X. *pag.*57. *edit. an.*1625.

Niſi quod res creditur illis
Non mortua, ſed data ſomno.

Quin-

antiquis Chriſtianorum monumentis commemoratio. Quid? ſi eorum, qui gloriam ſempiternam conſequuti eſſent, preci-

 bus

Quinetiam dormire dicebantur, quod certo crederent fore, ut reſurgerent, ſperarentque ſe una cum Chriſto ſumtis rurſum corporibus regnaturos. Itaque Auguſtinus in *Pſ.* LXXXVII. *n. 5: pag. 928. tom.* IV. *opp. edit. Monach. S. Mauri* „ Ideo namque mortuos conſuevit dicere dor„ mientes, quia evigilaturos, id eſt reſurrecturos vult intelligi „. Atque ante Auguſtinum Prudentius *ibid.*

Hoc provida Chriſticolarum
Pietas ſtudet, utpote credens
Fore protinus omnia viva,
Quæ nunc gelidus ſopor urget.

Et paullo ſuperius dixerat:

Nam quod requieſcere corpus
Vacuum ſine mente videmus,
Spatium breve reſtat, ut alti
Repetat collegia ſenſus.
Venient cito ſecula, cum jam
Socius calor oſſa reviſat,
Animataque ſanguine vivo
Habitacula priſtina geſtet.
Quæ pigra cadavera pridem
Tumulis putrefacta jacebant
Volucres rapientur in auras
Animas comitata priores.
Hinc maxima cura ſepulcris
Impenditur &c.

Hinc loca, in quibus corpora defunctorum Chriſtianorum condebantur, *dormitoriorum* nomen conſequuta ſunt. Græce namque κοιμητήριον latine *dormitorium* ſignificat. Ac Boldettus quidem loco modo indicato *p. 395. ſeqq.* inſcriptiones aliquot numerat, in quibus τὸ DORMIT legitur. Similes harum referunt Muratorius, Lupius, Fabrettus, aliique. Ad immortalitatem quod attinet, vitamque ſempiternam, confer Boldettum *l. 1. c. VII. pag. 417.* qui hanc refert e cœmeterio Prætextati inſcriptionem.

DIOSCORE VIBE IN ETERNO

Atque huc etiam ſpectat τὸ *in refrigerio* apud eumdem *ibid. pag. 418.*

VRSVS ALEXANDER ET VALERIVS
IN REFRIGERIO
&
NICEFORVS ANIMA DVLCIS
IN REFRIGERIO
&
ANTONIA AN
IMA DVLCI
S IN PACE T
IBI DEVS
REFRIGERIT

& rurſum

AMMERINVS
RVFINE COIVGI.

CA-

Digitized by Google

bus plurimum Chriſtiani veteres confidere ſolerent, idque jam, ut memoria retinerent, inſculpere marmoribus curarent (1)? Symbola vero omnia, quæ in lapidibus, lucernis, gemmis, picturis cernuntur, perſequi velle, opus & moleſtum fortaſſe multis, & ſcriptori grave, ac plenum difficultatis & laboris eſſet. Igitur potiora breviter complectar. Ordiar autem ex iis, quæ ad Veteris, tum ad reliqua deſcendam, quæ ad Novi Teſtamenti hiſtoriam pertinent.

De

CARISSIME BENEMERENTI
SPIRITVM TVVM DEVS
RE. FRI. GERET.

Mitto cetera hujus generis epigrammata, ne ſim longior, quam oportet. De immortalitate intelligendum hoc eſt, quod *l. 1 l. c. v 1. p. 411.* refert Boldettus: *Xantippa immortalis vigilat. & c. 1 v. p. 370.*

ΜΑΡΙΤΙΜΑ ΣΕΜΝΗ ΓΛΥΚΕΡΟΝ ΦΑΟΣΟΥΚΑΤΕ
ΛΕΤΨΑΣ ΕΣΧΕΣ ΓΑΡΜΕΤΑ ΣΟΥ ΠΑΝ ΑΘΑ
ΝΑΤΟΝ ΚΑΤΑ ΠΑΝΤΑ .
ΕΥΣΕΒΕΙΑ ΓΑΡ ΣΗ ΠΑΝΤΟΤΕ ΣΕΠΡΟΑΤΕΙ

Quod ſic vertit. *Maritima venerabilis dulce lumen tuum extinxiſti, habebas enim tecum prorſus omne immortale, pietas enim tua ſemper te prodit.* Qua re fiebat, ut remiſcerentur, cum ad hæc monumenta reſpicerent, eorum, qui pie, ſancteque vixiſſent, cogitarentque eos eſſe conſequuturos immortalitatem. Sed omnia perſequi, quæ apud collectorea antiquitatum Chriſtianarum reperiuntur, longum eſſet. Singulare autem eſt, etſi non adeo vetus, quod extat apud Muratorium *t. iv. Inſcript. p. 1841.* quod ſpem reſurrectionis ſignificat,

CREDO QVIA REDEMPTOR MEVS BIBIT ET IN NOBISSIMO DIE
DE TERRA SVSCITABIT ME ET IN CARNE MEA VIDEBO DOMI
NVM MEVM EGO BASILIVS FILIVS SALIBVDI E GREGORIA
CONIVGE VIVVS DVM IREM IN MANDATVM IPSORVM
MALVS HOMO APREHENDIT ET PORTABIT ME IN
RIBVM ET OCCISIT ME MORTEM CRVDELEM IN INFAN
TIA IAE MEAE ANNORVM DVODECIM IND. XIV. MENSIS
MAGI DIE XXVI.

1 Romæ in cœmeterio Calliſti inventus eſt lapis cum epigrammate, ut ex Marangonio refert Muratorius *t. 1v. Inſcript. p. 1823.*

ATTICE SPIRITVS TVVS
IN BONV ORA PRO PAREN
TIBVS TVIS.

Sed de hac re alias.

2. *De ſymbolis Adami, & Evæ.*

2. Ac primum omnium, ut majores noſtri ſuæ originis reminiſcerentur, & ſæpe, ac multum cogitarent, ex terra corpora noſtra non caſu quopiam, ſed voluntate, operaque Dei eſſe concreta, atque ubi ex iis exceſſerint animi, diſſolvi ea quidem, & in terram recidere (1) debere; Adami, *ex ejuſque coſta* Evæ, primorum ſcilicet gneris humani parentum, procreationem, ut fieri pictura, ſcalpturave poterat, ſuis oculis interdum proponebant (2). Quod ipſum eo etiam

D 2 con-

1 Itaque id quoque monumentis mandabant litterarum, lapidibuſque inſculpi interdum volebant. Præclarum eſt, quod affert Boldettus *l. 1I. c. v. p* 382.

ΕΥΨΥΧΙ CΕΚΟΥΝΔΑ ΟΥ

ΔΙς ΑΘΑΝΑΤΟς ΡΗΓΙΤΑΝΑ

Eupſycha Secunda nemo immortalis regitana. Errat Boldettus, qui vertit *bis immortalis.* Simile eſt hujus, quod ex Donio mutuatus eſt Muratorius *ibid. pag.* 1840.

ΘΑΡCΙ

ΜΑΞΙ

ΜΙ ΝΑ

ΟΥΔΙς

ΑΘΑΝΑ

ΤΟC.

Bono animo eſto Maximina. Nemo immortalis.

2 In gemma, quæ eſt Patri Franciſci Fogginii viri doctiſſimi, & amici mei, cujus quidem gemmæ ectypon *tab. 1I. fig. 6.* deſcribi curavi, proponitur imago hominis nudi, qui in monſtrum deſinere, & ſuppoſito piſci inſiſtere videatur. Huic proximæ ſunt figuræ humanæ duæ, quarum uni ille manus imponit. Draco ex altera parte ore pomum deferens cernitur. Deſuper eſt anchora, quod ſignum erat apud Chriſtianos in uſu, ut alio loco dicemus. Anſelmus Coſtadonus Monachus Camaldulenſis in ea Diſſertatione, quæ inſcribitur „ *Del Peſce ſimbolo di Gesù Criſto preſſo gli antichi Criſtiani* „ quam edidit anno ſuperiore n. 37. futuros aliquos arbitratur, qui Gnoſticorum hanc fuiſſe gemmam, monſtroque illo conditorem naturæ, quem genus illud hæreticorum averſabatur, indicari putent. At ſibi eſſe perſuaſum, ſubdit, mediam figuram in gemma, neſcio quo caſu, fuiſſe detritam, adeoque informe quidpiam monſtri ſimile exhibere. Ceterum hiſce figuris voluiſſe artificem procreationem primorum generis humani parentum ſignificare, adeoque draconem pomum deferentem addidiſſe, a quo eos fuiſſe in fraudem inductos conſtat. Fuiſſe igitur eam propriam Chriſtianorum Orthodoxorum, quod præſertim in ſuperiore gemmæ parte & boni paſtoris, & columbæ, & Jonæ figuras conſpicere liceat, quæ ſane ſymbola apud Gnoſticos non erant in uſu. Hæc ſi ita ſeſe, ut ille exiſtimat, habent, jam plane liquet, quo conſilio pingi hæc, ſcalpive a majoribus noſtris ſolerent. Nam quod ad reditum in terram, unde ſumtus eſſet Adamus, pertinet, ſatis eſſe exploratum. Cur enim e terra concretum hominem oſtendiſſent, niſi ne ſibi in mentem revocarent, quæ litteris a Moſe commendata fuerant *Geneſ. cap.* 1I. *v.* 19. „ *In ſudore vultus tui veſceris pane, donec revertaris in terram, de qua ſumtus es: quia pulvis es, & in pulverem reverteris?* Vide Juſtinum Martyrem *Cohortat. ad Græcos n.* xxx. *pag.* 30. *edit. Veneta, & Acta S. Achatii apud Ruinart. pag.* 151. *edit. Veron.*

Digitized by Google

conſilio faciebant, ut intelligerent, conditas a Deo, corporibuſque conjunctas humanas animas fuiſſe, habereque eas aliquam cum ipſo (1) ſimilitudinem. Quare cum ille recte, beneque omnia fecerit, recte item ab eis, beneque agi (2) oportere. Quinetiam cum his imaginibus *primum hominem* ortum e terra, ut diximus, fuiſſe in memoriam revocarent, *ſecundi hominis*, hoc eſt Chriſti, a quo immortalitatem, cæleſtemque gloriam expectabant, recordabantur, (3) quem Paulus vocarat *de cælo cæleſtem*. Ubi vero ad hæc omnia mentem adverterant, contemnendam pro cæleſti putabant terrenam vitam, nihilque agendum ſtatuebant, quod injurium conditori Deo eſſet, vitiareque poſſet, quam ipſis Deus indiderat, & gratia per Chriſtum Servatorem perfecerat, imaginem, ſimilitudinemque ſui (4).

Accedebat uſus pingendi, ſculpendive figuras Adami, Evæ, arboris, ſerpentiſque illius, qui eoſdem primos hominum parentes fraude circumvenerat, induxeratque, ut fructu ejus arboris, contra atque imperatum a Deo fuerat, veſce-

1 Hac ſane ſpectat S. Clementis I. Pont. *in Epiſt. ad Cor. 1. num.* XXXIII. *pag.* 25. *edit. Coutantii* ſententia „ Præ omnibus, *inquit*, animal excellentiſſimum, & maximum ſecundum „ intellectum hominem ταῖς ἱεραῖς, ἢ ἀμώμοις χερσὶν ἔπλασεν τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος χαρα- „ κτῆρα *ſacris*, & *immaculatis manibus condidit ſuæ imaginis characterem*. Ita enim ait „ Deus: *faciamus hominem ad imaginem*, & *ſimilitudinem noſtram*. Et *fecit Deus ho-* „ *minem: maſculum*, & *feminam fecit eos*. Hæc igitur omnia cum perfeciſſet, laudavit ea, „ benedixitque, ac dixit: *creſcite*, & *multiplicamini*. Videamus, quod in bonis operibus „ ornati fuerint omnes juſti. Et ipſe ergo dominus, cum ſe operibus decoraſſet, gaviſus eſt. „ Habentes itaque hoc exemplar impigre ad voluntatem ejus accedamus; ex totis viribus no- „ ſtris operemur opus juſtitiæ „. Igitur quod Clemens χερσὶν ἔπλασεν *manibus creavit* metaphora quadam dixit, hoc ſcalptor in Fogginiana gemma exhibuit. Nulla eſt vero cauſa, cur ad hanc Clementis ſententiam Chriſtiani ſculptores non adverterent animum, cum Epiſtola ad Corinthios tanta in celebritate olim eſſet, ut in Eccleſiis aliquot legeretur. Confer Euſebium *lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* XVI. & *l.* IV. *c.* XXIII. Epiphanium *Hæreſ.* XXX. *n.* 15.

2 Conſule modo recitatum Clementis locum.

3 Eſt hoc quidem Pauli Apoſtoli *in* 1. *ad Corint. cap.* XV. *v.* 45. *ſeq.* „ Factus eſt primus „ homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem. Sed non prius „ quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra terre- „ nus, ſecundus homo de cælo cæleſtis. Qualis terrenus, tales terreni, & qualis cæleſtis, tales „ & cæleſtes. Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis „ Confer etiam quæ ſequuntur, et Auctorem ignoti carminis contra Marcionem inter opera Tertulliani *pag.* 632. *edit. an.* 1744. Conſule Bonarrotium *tom.* 1. *fig.* 1. *pag.* 8. *oper. ſopra alcuni vetri* &c.

4 Conſule Clementem Alexandrinum *l.* 1. *Pædagogi cap.* XII. *pag.* 133 *edit. Pariſ. an.* 1641. & Tertullianum *de Baptiſmo cap.* V. *pag.* 226. *edit. opp. Venet. an.* 1744. & *de Corona Mil. cap.* X. *p.* 107.

Digitized by Google

veſcerentur (1) . Ex qua re intelligi decebat, quæ peccati, ærumnarum (2), captivitatis generis humani, interitus initia fuerint, & cujuſnam tandem virtute ac merito vindicati mortales in libertatem, erectique in ſpem maximam ſint, fore ut, ſi declinaſſent malum, vita ſempiterna, ſalute, gloria (3) potirentur. Atque præter ceteras, hæc item cauſſa fuit, cur

1 Ita quidem in Sarcophago Marmoreo Junii Baſſi exhibentur primi parentes apud Aringhum *t. 1. Roma ſubterranea l. II. c. x. pag. 277.* & apud Bottarium *Sculture, e pitture ſacre eſtratte dai cimiterj di Roma t. 1. pag. 35. edit. an. 1737.* Sed figuræ Evæ proxima eſt figura ovis, Adæ autem vicinas ſpicas artifex ponendas cenſuit, ut indicaret, lana mulierem, virum autem labore manuum, ac ſudore vultus victum quæritare oportere. Qua de re adeundus ibid. Bottarius *p. 46.* Simile eſt huic, quod cernitur in altero Sarcophago Vaticano apud Bottarium *p. 119.* & Aringhum *l. II. c. xi p. 315.* In ceteris Sarcophagis, quos apud Aringhum, & Bottarium videre licet, Adami, & Evæ ſeſe foliis ficus tegentium, ſerpentis quoque, atque arboris anaglypho opere expreſſæ figuræ ſunt. Confer Aringhum *tom. eodem pag. 315.* Bottarium *tom. eodem pag. 147.* Aringhum *p. 331.* Bottarium *pag. 167.* Aringh. *pag. 427. & tom. 2. pag. 143. & 354. 395. 399.* Picturis quoque idem Chriſtiani veteres factum exprimere conſueverant, cujuſmodi ſunt eæ, quæ in cœmeteriis urbis cernuntur, quaſque refert Aringhus *t. 1. p. 541. 581. & t. 2. pag. 109 127. 123. 193 199.* Eaſdem ipſas illuſtravit Bottarius in *opere mox laudato.* Illuſtris præterea eſt lamina ærea, quam deſcribit Bonarrotius *Oſſerv. ſopra alcuni frammenti di vaſi antichi di vetr. t. 1. fig. 1.* in cujus parte ſuperiore exhibentur Adamus, & Eva, qui ſerpentis dolis inducti pomum contra Dei præceptum comederunt, & peccatum, mortemque ſuo ſcelere introduxerunt in orbem terrarum: in inferiore vero Chriſtus præſeferens figuram boni paſtoris, ut indicaretur, hujus opera revocatum genus humanum ad pœnitentiam, reſtitutamque ei fuiſſe ſalutem, perpetuamque felicitatem. Hoc monumentum ſingulari Diſſertatione explicavit eruditiſs. Ciampinus *l. mox indic.* Quid? ſi in vitris quoque depictæ figuræ primorum parentum, atque ſerpentis arboriſque fuerunt? Confer Bonarrotium *ib. tab. 1. fig. 2. & 3.*

2 Namque majores noſtri, ut oſtenderent, quæ eſſent ærumnæ peccati cauſſa in hominum genus illatæ, primos parentes exprimi in Sarcophagis opere anaglypho curabant, quos Deus ad opus, quo vitam ſubſtentare poſſent, damnaret, ejiceretque e paradiſo. Igitur ſic conditorem mundi exhibuerunt, quaſi mulieri quidem ovem, ſpicas viro oſtenderet, ut dignoſci inde poſſet, huic quidem fodiendo, illi nendo eſſe victitandum. Vide Aringhum *t. 1. p. 613. & 621. & 623.* Theophilus Antiochenus *l. II. ad Autolycum n. xxv. pag. 372. edit. Veneta an. 1747. inquit,* „ Primo homini mandati prætergreſſio id attulit, ut e paradiſo ejiceretur, non „ quod mali quidquam ineſſet ligno ſcientiæ, ſed ex peccato, tamquam ex fonte in hominem „ fluxerunt labores, dolores, moleſtiæ, ac denique mors ipſa.

3 Clemens Alexandrinus *Admonit. ad Gentes p. 6. edit. Pariſ. an. 1641.* „ Malus tyran„ nus, & draco, *inquit*, quoſcumque ab ortu ſibi potuerit vindicare ... vivos, ut dicitur, „ adducens, una cum eis ſepelit, donec una cum eis interierint. Unus enim eſt ſeductor, qui „ ab initio quidem Evam, nunc autem alios quoque jam homines ad mortem adducit. εἷς καὶ „ αὐτὸς ἐπίκουρος, καὶ βοηθὸς ἡμῖν ὁ κύριος, προμηνύων ἀρχῆθεν προφητικῶς, νῦν δὲ ἤδη „ καὶ ἐναργῶς εἰς σωτηρίαν παρακαλῶν. Φύγωμεν οὖν, Ἀποστολικῇ πειθόμενοι παραγγε„ λίᾳ, τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν „ τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, καὶ τῷ σωτῆρι τῷ κυρίῳ προσδράμωμεν &c. *Unus & ipſe nobis* „ *auxiliator, & adjutor dominus ab initio prophetice præſignificans, nunc autem jam* „ *& manifeſte ad ſalutem adhortans. Fugiamus igitur, Apoſtolicæ obedientes admo*„ *nitioni, principem poteſtatis aeris, ſpiritus nunc operantis in filiis diffidentiæ, & Salva*„ *tori Domino occurramus &c.* Vide Juſtinum *Dialogo cum Tryphone num. LXXXVIII. p. 196. & n. CXXIV. p. 229.* Non diſcrepant ceteri Patres, quorum teſtimonia brevitatis cauſſa prætermitto. Sed quæ ſunt de primis parentibus, de ſerpente, de arbore, deque myſteriis, quæ his rebus continerentur, egregie explicat vetus auctor Carminis adverſus Marcionem *lib. II. pag. 63. ſeq.* inter opera Tertulliani.

Digitized by Google

cur Chriſtiani oculis ejuſmodi figuras ſubjicerent. In his Adæ, Evæque poſt peccatum admiſſum *μετάνοια*, quam nos *reſipiſcentiam* dicere (1) poſſumus. Monebantur enim hoc ſymbolo, qui ſeſe aliquo vitio implicaverant, non eſſe ſibi ereptam recuperandæ ſanctitatis animi poteſtatem. Itaque ut redirent in meliorem mentem (2) incitabantur.

. 3. *De Abele a fratre interfecto.*

3 Abelis præterea a Caino fratre interfecti imagines ſibi Chriſtiani veteres (3) proponebant, ut invidiam (4), quæ fratricidii cauſſa fuerat, vitarent; Abeliſque patientiam (5) innocentiam morum, fortitudinemque in perferenda morte

1 Confer Irenæum *lib.* III. *cap.* XXIII. *contra Hæreſes n.* VI. *edit. Monachor. S. Mauri*, & Theophilum Antiochenum *lib.* II. *ad Autolycum n* XXVI. *ſeqq. edit. an.* 1747. quo loco rem hanc egregie, uti ſolet, perſequitur. Sunt etiam, qui putent pingi hæc, ſculpique a majoribus conſueſſe, ut intelligerent noſtri, primos parentes reſipuiſſe, deteſtarenturque Tatiani Aſſyrii hæreſim, qui Adamum periiſſe pugnabat. Vide Bonarrotium *l. c. pag.* 9. Quem quidem errorem ortum fuiſſe putaverim ex male intellecta Juſtini Martyris, quo ille magiſtro uſus erat, ſententia. Vide *Cohort. ad Græcos n.* XXI. *pag.* 22. *edit. Veneta an.* 1747.

2 Theophilus *ibid. pag.* 393. „ Quemadmodum homo non obediendo mortem ſibi ipſe „ traxit, ſic voluntati Dei obſequendo, poteſt, qui voluerit, æternam vitam ſibi conciliare. „ Legem enim Deus, & ſancta præcepta nobis dedit, quæ quiſquis obſervaverit, poteſt ſalu- „ tem aſſequi, & compos reſurrectionis factus, ſtatus a corruptione alieni hæreditatem acci- „ pere „. Fieri etiam potuit, ut Chriſtiani hiſtoriam totam ab Adamo, & Eva geſtaram ſibi proponerent, ut Gnoſticorum opiniones magis, magiſque averſarentur, qui τοῦ θανάτου τὴν γένεσιν ἔργον εἶναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον *mortis generationem opus eſſe conditoris mundi* pugnabant. Conſule Clementem Alexandrinum *l.* IV. *Stromat. p.* 509. *edit. Pariſ. an.* 1641. & Theophilum *l. c. p.* 393. Eſtque veriſimile Chriſtianos hiſce ſymbolis uſos deteſtari bacchantium morem voluiſſe, quæ furore correptæ quaſi a malo dæmone agitarentur, Evam clamare conſueverunt. Adeundi Theophilus *ibid n.* XXVIII. *p.* 394. & Clemens Alex. *Admonit. ad Græcos p.* 9. *edit. an.* 1641. Sed de figuris Adami, & Evæ a primis Chriſtianis pingi ſculpive ſolitis adeundi Aringhus *t.* II. *Roma Subterranea pag.* 467. *ſeqq.* Bonarrotius *oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di vaſi Antichi di vetro pag.* 9. *ſeqq.* Johannes Bottarius vir eruditiſſimus *t.* I. *delle ſculture, e pitture ſagre eſtratte dai Cimiterj di Roma p.* 45. 148. 173. *ſeq. edit. an.* 1737. *& tom.* II. *pag.* 9. *ſeq.* 25. 34. 74. 84. 99. 102. 163. *ſeqq. edit. an.* 1746. qui omnes fuſe, copioſeque hoc argumenti genus explicaverunt.

3 In Sarcophago in Lucinæ Cœmeterio reperto, quem referunt Aringhus *lib.* III. *cap.* III. *p.* 427. *t.* I. & Bottarius *t.* I3. *p.* 9. cernuntur Caini uvam, ſpicaſque, & Abelis agnum offerentis imagines. Etſi vero perſuaſum majoribus noſtris erat, Deum corporis expertem omnino eſſe, cautumque ſæpe ab Epiſcopis eſt, ne quis eum figura vel humana, vel alia quapiam aut pingere, aut ſculptura exprimere auderet, de qua re dicam alio loco opportune, tamen erant aliqui interdum, qui haſce picturas, ſculpturaſve fieri curarent, ut ex hoc ipſo Sarcophago, & ex gemma, cujus *pag.* 27. mentionem fecimus, plane conſtat. Quamquam fatendum eſt, quo primum ſeculo Sarcophagi, gemmæque hujuſmodi perfici cœperint, nobis eſſe ignotum.

4 Conſule Clementem Romanum *Epiſt.* I. *ad Corinth. n.* IV. *p.* 13. *Collect. epiſt. Rom. Pontif. t.* I. *edit. Coutantii*, & Theophilum Antiochenum *l.* II. *ad Autolycum n.* XXIX. *p.* 394. *edit. Veneta an.* 1747. S. Cyprianum *de Zelo, & Livore pag.* 222. *edit. Oxon.*

5 Adeundus S. Cyprianus *Epiſt.* VI. *p.* 12. LIX. *p.* 119. *edit. Oxon.*

Digitized by Google

morte imitarentur. Cumque Abelem Chriſti (1) Servatoris, & Eccleſiæ novi Teſtamenti figuram eſſe (2) accepiſſent, commodum ſibi exhiberi ejuſmodi ſymbolum putabant, propterea quod moverentur & ad cogitandum cujus ſanguine, ac ſacrificio conſequuti ſalutem eſſent, & ad eam, quæ propria eſt Eccleſiæ, fidem, innocentiamque ſervandam (3).

4. *De Noemo, & Arca.*

4 Jam vero Noemum in Arca aquis diluvii (4) innatantem manentem, & columbam, quæ ramum olivæ deferret, pacemque indicaret, (5) picturis, ſculpturiſve (6) exprimere Chriſtiani veteres conſueverant. Cujus rei hæ omnino cauſſæ fuerunt. Nempe ut Noemus, filiique arcæ præſidio commune periculum declinaverant, ut pacis, quam columba (7) allato

1 Confer S. Ambroſ. *in pſal. 29. p. 862. n. 12. T. 1. edit. Monach. S. Mauri*, & Prudentium *in Præf. Amarthigeniæ p. 178 e. it. Amſtel. an. 1625.* 2 Vide Tertull. *lib. adv. Judæos c. v. p. 187. edit Ven. an. 1744. & S. Ambr. l. 1. de Cain, & Abel c. 2. T. 1. cit. ed. p. 185.*

3 Cani Sacrificio corpus, animam vero noſtram Abelis ſignificari ſcribit Prudentius in Tetraſtichis *Vet. & Nov. Teſt. p. 255. edit. an. 1625.*

„ Fratrum Sacra Deus nutu diſtante duorum
„ Æſtimat, accipiens viva, & terrena refutans.
„ Ruſticus invidia paſtorem ſternit, in Abel
„ Forma animæ exprimitur, caro noſtra in munere Cain.

4 Conſule Boldettum *Oſſer. ſopra i Cimiterj pag. 22.* Bonarrotium *Tab. 1. fig. 1. oſſerv. ſopra alcuni frammenti di vaſi Antichi di vetro* &c. quam figuram lamina e metallo exhibet multis ſymbolis ornata, in cujus parte ſuperiore Noemi in arca conſiſtentis, & columbæ ramum deferentis imagines cernuntur. Idem monumentum illuſtrat Ciampinus *Diſs. de duobus Emblematibus Muſei Card. Carpinei p. 18. edit. Rom. an. 1748.* vide etiam Muſeum Veronenſe &c. quod anno 1749. edidit Scipio Maffejus vir eruditiſſimus *p.* CCLXXIX. Jam vero in lucerna cœmeteriali, quæ extabat apud Iohannem Petrum Bellorium, quæque in *Antiquis lucer. Petri Sanctis Bartholi* ab eodem Bellorio illuſtratis *par.* III. eſt *n.* XXIX., arca Noemica, cui inſidet columba, exhibetur. Hujus figuræ eſt omnino ſimilis ea, quam impreſſam videre licet gemmæ Fogginianæ a nobis ſupra relatæ *tab.* II. *fig.* 6. *p.* 22.

5 Picturas cœmeteriales referunt Aringhus *t.* II. Romæ ſubterraneæ *p. 67. 71. 101. 105. 111. 187. 283. 285.* & Bottarius *t.* II. *operis ſupra indicati p. 23. 34. 129. 132. 153. 163.* Atque ex Aringho quidem nos ipſi mutuati ſumus tabulam I. Cubiculi ſecundi cœmeterii ſancti Calliſti, protulimuſque *t. 2. p. 264.* In ea vero ad *n.* 2. videre licet imaginem Noemi ramum olivæ a columba delatum accipientis. De Columba confer quæ dixi *t. 1. p. 66. ſeq.*

6 Multi extant apud Collectores Chriſtianorum monumentorum Sarcophagi, in quibus ſculpta Noemi in arca conſiſtentis imago conſpicitur. Confer Aringhum *ibid. t. 1. p. 325. 331. 333. 619.* & *t.* II. *p. 355. 393.* & Bottarium *t. 1. p. 147. 167. & 175.* Mitto ceteros, ne lectori moleſtiam afferam.

7 Prudentius in *Tetraſtichis ad Hiſt. vet. & Nov. Teſt. p. 255.* ſic habet.

„ Nuntia diluvii jam decreſcentis ad arcam
„ Ore columba refert ramum viridantis olivæ.
„ Corvus enim ingluvie per fœda cadavera captus
„ Hæſerat, illa datæ revehit nova gaudia pacis.

Digitized by Google

allato olivæ virentis ramo ſignificarat, indicio accepto, in terram, id quod jamdiu expetiverant, ſalvi, incolumeſque deſilierunt, ita *arca* quidem *Eccleſiam*, extra quam nemo aſſequi ſalutem poteſt, *aquarum* vero *baptiſma*, quo expiamur, *Noemi* autem, ac *filiorum* eos, qui in noſtram venirent ſocietatem (1), *columbæ* denique *ramum olivæ deferentis* figuris, *ſpiritum pacem nunciantem* demonſtrari Chriſtiani veteres contendebant. Quid? Si *aquis diluvii* tempeſtates in Eccleſiam ab hoſtibus concitatas indicari arbitrarentur, indeque pacem ſequuturam confiderent, ſuoſque proinde cohortarentur, ut ne animis conciderent, ſed in propoſito manerent, & quæcumque acciderent adverſa, æquo animo (2) ſuſtinerent? Rurſum *aquis*, quæ, diruptis cataractis, undique concurrebant, & mirandum in modum augebantur, multitudinem gentium in Eccleſiam concurrentem dicebant intelligi licere. Poſtremo Noemi, quod ſcilicet nomen *requiem* indicare(3) exiſtimabant, figura admonebantur, ne *fluctus*, hoc eſt impetum inimicorum, quibus *arca*, hoc eſt Eccleſia, agitabatur, metuerent, utque ſibi perſuaderent fore, ut corpore ſoluti ſempiternam requiem conſequerentur. Sed quoniam ſine virtutis, pietatiſque cultu cognorant ad requiei, gloriæque locum pertingere poſſe neminem, nihil prætermittere monebantur, quod ad virtutem ipſam, (4) innocen-

1 Confer *Epiſt.* 1. *Sancti Petri Apoſt.* c.III. v.20. *ſeqq.* Clementem Romanum *Epiſt.* 1. *ad Corinth.* n.IX. p.14. t.I. *Collect. Epiſt. Rom. Pontif. edit. Pariſ. Coutantii an.*1721. Juſtinum Martyrem in Dialogo cum Tryphone n.LXXXVI. p.194. n.CXXXVIII. *pag.*242. *edit. Veneta an.*1747. & Tertullianum *l. de Baptiſmo cap.*VIII. *p.*227. *edit. Veneta an.*1744. ubi „ Quemadmodum, *inquit*, poſt aquas diluvii, quibus iniquitas antiqua purgata eſt, poſt baptiſmum, ut ita dixerim, mundi, pacem cæleſtis iræ, præco columba terris adnunciavit demiſſa ex arca, & cum olea reverſa, quod ſignum etiam apud nationes paci prætenditur: eadem diſpoſitione ſpiritalis affectus terræ, id eſt carni noſtræ, emergenti de lavacro poſt vetera delicta, columba ſancti ſpiritus advolat, pacem Dei adferens, emiſſa de cælis, ubi Eccleſia eſt arca figurata „. Adiſis S. Cyprianum *Epiſt.* LXXIV. *ad Pomp. pag.*216. & *lib. de unit. Eccl. pag.*109. *edit. Oxon. an.*1682. & *ep.*LXIX. *ad Magnum pag.*181. & Firmilianum *Epiſt. inter Cyprianicas* LXXV. *pag.*224. *edit. ejuſd.* Auguſtinum *lib.*V. *de Baptiſmo cap. extremo pag.*160. *tom.* IX. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*, & *l.*XV. *de Civ. Dei c.*XXVI. *pag.*410. *t.*VII. & *lib. de Catech. Rud. c.*XXVII. *p.* 494. *t.*VI.

2 Confer Aringhum *t.* II. *Romæ ſubterraneæ lib.*V. *c.*IX. *p.*473. *ſeqq.*

3 Theophilus Antiochenus *l.* III. *ad Autolycum n.*19. *p.* 418. „ Noe, cujus nomen Hebræum ſi græce interpreteris, idem eſt ac ἀνάπαυσις *requies*. Confer Iohannem Bottarium *ibid. t.*II. *p.*98.

4 Ceteras ejus rei ſignificationes legere quiſque poterit apud Aringhum *pag. modo indicata ſeqq.* & Ciampinum *Diſs. de Duobus Emblematibus Muſei Card. Carpinei pag.*20. *edit. an.*1738.

centiamque morum aut parandam , aut augendam pertineret .

5. *De Abrahamo , & Iſaaco .*

5. Eſt vero traditum a Moſe in Geneſi, præceptum Abrahamo Patriarchæ a Deo fuiſſe , ut in certum quemdam, deſtinatumque montem filium Iſaacum duceret , eumque ſibi hujus univerſitatis rerum conditori ſacrificaret. Paruiſſe hominem , ligniſque conceſſis , impoſitiſque Iſaaco , qui victima eſſet futurus , conſcendiſſe in montem , cumque ferire vellet adoleſcentem , deterritum ab Angelo fuiſſe , ne quod juſſus erat , perficeret . Hoc totum fuiſſe figuram Chriſti Servatoris conſtat (1) . Cum Ethnici calumniarentur , idque maxime laborarent , ut mortales ab inſtitutis , ſacriſque Chriſtianorum averterent , propterea quod religio noſtra præſcriberet , Chriſto eſſe adhibendum cultum , quem illi ignominia affectum dictitabant, quod cruci auctoritate Pilati, affixus eſſet ; majores noſtri , qui reperiri aliquos poſſe ineptos, imperitoſque divinarum rerum ſciebant, quibus hæc ludibria detrimentum afferrent , ſic aliquando ſecum conſtituerunt : Sacrificium , quod Jeſus in cruce pro ſalute generis humani obtulerat , quodque Iſaaci facto , divino conſilio , olim (2) ſignificatum erat , cum aliis nonnullis, tum hujuſmodi ſymbolo adumbrari ſæpe,exprimique poſſe (3). Atque hinc omnes aſſequuturos intelligebant , Chriſtum , quem vindicem libertatis , quem ſalutis reſtitutorem, quem viam , quem veritatem,

1 Vide S.Paullinum *Epiſt.*xxix. *ad Sever p.*181 *ſeqq.edit.Veron an* 1736. *& Epiſt.*xxxviii. *al.*xxix. *ad Aprum pag.*259. ubi „ Ab initio , *inquit* , ſeculorum Chriſtus in omnibus fuit pa„ titur . Ipſe eſt enim Initium , & finis , qui in lege velatur , in Evangelio revelatur . . . In „ Abel occiſus a fratre . . in Abraham peregrinatus , in Iſaac oblatus &c.

2 Tertullianus *l.*III. *Adverſus Marcionem cap.*xviii. *p.*407. *edit. an.*1744. „ De figu„ ris prius edocebo . Et utique vel maxime ſacramentum iſtud figurari in prædicatione opor„ tebat , tanto incredibile , quanto magis ſcandalo futurum , ſi unde prædicaretur , quanto„ que magnificum , tanto magis obumbrandum , ut difficultas intellectus gratiam Dei quære„ ret . Itaque inprimis Iſaac , quum a patre in hoſtiam deditus , lignum ſibi ipſe portaret , „ Chriſti exitum jam tunc denotabat , in victimam conceſſi a Patre , & lignum paſſionis ſuæ „ bajulantis .

3 Vide Aringham *tom.*II. *l* v. *Romæ Subterraneæ c* 2. *p.*478. *ſeq.* Negari tamen nequit , quin Patres cruces etiam fieri , ornarique curarent , ut reſtitutionis in libertatem reminiſcerentur . Sed de crucibus erit alibi diſſerendum.

tatem, quem vitam eſſe ſibi merito perſuaſerant, ſponte ſe Patri obtuliſſe, tamque præclaro facinore iter nobis muniſſe ad Cælum, quod ante fuiſſet primi parentis ſcelere interclusum. Igitur his etiam imaginibus, quas frequentes in ædibus (1) ſacris, cryptiſque (2) urbium videbant, incendi magis, magiſque ad ejus amorem conſueverant, quem noctes dieſque contemplabantur, quo uno ſe oblectabant, quocum denique confidebant fore, ut corpore ſoluti felicem, plenamque gaudii vitam degerent. Fuerunt etiam, qui exemplo Abrahami moneri homines affirmarent, ut res adverſas æquo animo ferrent, utque filiorum, rerumque omnium, quas in hoc mundo cariores haberent, amorem Chriſti præceptis (3), caritatique poſtponerent.

6 De Joſepho Patriarcha, 7 de Moſe, 8 de Pharaone Aegyptiorum Rege fluctibus maris oppreſſo, 9. de Arca Fœderis, 10 deque Candelabro.

6. Eodemque conſilio deſcribi Joſephi Patriarchæ imaginem (4) conſueſſe arbitror. Namque ejus caſu, qui venditus a fratribus, quique deinceps multis ærumnis, laboribuſque perfunctus, in altiſſimo tandem gradu honoris, ac dignitatis locatus eſt, profuitque potiſſimum his, quo-

1 Vide Gregorium Nyſſenum *Orat. de divin. filii t.* III. *opp. edit. Pariſ. an.* 1638. *p.* 276.

2 Cernitur ea figura in Sarcophagis cœmeterialibus repertis Romæ. Confer Aringhum *tom.* I. *Romæ Subterr. pag.* 277. 305. 309. 317. 325. 331. 421. 613. 621. *& tom.* II. *p.* 399. & Bottarium *t.* I. *pag.* 167. *& tom* II. *pag.* I. 101. *&c.* In picturis quoque cœmeterialibus apud Aringhum *t.* I. *p.* 139. *& t.* II. *p.* 65. 87. *&c.* & apud Bottarium *p.* 21. *& t* 41. *t.* II. Quinetiam nos ipſi *t* I. *p.* 264. tabulam I. cubiculi ſecundi cœmeterii Calliſti deſcripſimus, in cujus *fig.* IV. Abrahami Iſaacum ſacrificare volentis imago cernitur. Quid? Si metallis, ut alia pleraque, ita quoque hoc ſymbolum imprimi veteres Chriſtiani curabant? Vide Bunarrotium *oſſerv. ſopra alcuni frammenti di vaſi di vetro &c. Tab.* I. *fig.* I. & Ciampinum loco indicato.

3 Conſule Clementis Rom. *Epiſt.* I. *ad Corinth. n.* X. *t.* I. *Collect. Epiſt. Rom. Pont. p.* 14. *edit. Coutant. & Fragm. ibid. pag.* 47. Vide etiam eruditum Bottarium *t.* II. *pag.* 144. Jam vero huic ſymbolo alias quoque ineſſe ſignificationes veteres, recenteſque ſcriptores putant. In hac eſt reſurrectionis figura, ut cenſet *Origenes Hom.* VIII. *in Geneſ. t.* II. *opp. pag.* 81. *edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri*, cujus eſt auctoritate Pauli *Ep. ad Hebræos cap.* XI. *verſ.* 17. 19. confirmata ſententia. Adeundus Aringhus *lib.* V. *Romæ Subterr. c.* XI. *p.* 479. Dici autem vix poteſt, quantum recordatione mortis, reſurrectionis, præmii ſempiterni majores noſtri ad recte ſancteque agendum moverentur. Quod ſane quoniam obſervatum paullo ante eſt, nunc omittatur.

4 Conſule Bottarium *t.* II. *p.* 10. quo loco explicat *Tabulam quartam cubiculi primi cœmeterii S. Calliſti, Via Appia, & Ardeatina;* & ex antiquis Prudentium *hym.* 10. II. Σ. *v.* 736.

quorum cauſſa tantum acceperat calamitatis; ad Chriſtum Servatorem, cui ſeſe totos devoverant, cogitationem convertere ſolebant, atque animo colligentes, ut venditus ille ab Juda (1) diſcipulo, ut captus, ut cæſus, ut ſpinis coronatus, ut cruci affixus, mortuuſque fuerit, utque a mortuis revocatus, victor maximam gloriam comparaverit, ac non ceteris hominibus ſolum, ſed iis etiam aditum in cælum munierit, qui rapi ipſum in extremum ſupplicium curaſsent; grata in eum voluntate ferebantur, adverſos caſus, ærumnas, cruciatus certo, confirmatoque animo, quod ſatis tuto gloriam ſibi inde promitterent, perferebant, dabantque operam, nihil ut agerent, quod injuſtum, quod turpe, quod malum, quod indignum Chriſtiana inſtitutione eſſe videretur.

7. Etſi res a Moſe Propheta, & Hebræorum Legiſlatore egregie, mirificeque geſtæ numerari permultæ poſſunt, hæ tamen imprimis a Chriſtianis primorum temporum delineatæ, inſculptæve lapidibus fuerunt. Primo ut in montem Horebum conſcenſurus rubi inflammati viſu commotus, calceos laxarit, (2) & depoſuerit, tum ut divinitus lapideas tabulas (3) acceperit, quibus inſcripta naturæ lex erat, eaſque ad populum attulerit; poſtremo ut virgæ ictu e ſaxo magnam

 aquæ

1 Auctor *Carm. adverſ. Marcionem inter opera Tertulliani* l. III. *pag.* 633. *edit. Venet. an.* 1644.

Sequitur Joſeph, fida ſine ſorde juventa
Carceris & dura confecta calumnia pœna
Gloria poſt gemitus, regnique ſecunda corona,
Inque fame panis tribuendi larga poteſtas,
Jam propria Chriſti tam lucida lucis imago
Omnibus eſt manifeſta, quibus ſunt lumina menti,
Ut pretio vilius firmam ſpem cernere poſſint.

Sed Multa in hanc rem congerit Aringhus *lib. cit. cap* XI. *pag.* 480. *ſeqq.*

2 Confer tabulam IV. Cubiculi IV. cœmeterii S. Calliſti apud Aringhum *t.* I. *p.* 567. *n.* 5. ubi exhibetur Moſes calceum ſolvens. Hujus ſimilis eſt fig. 9. Tabulæ X. ſepulcrorum cœmeterii ejuſdem apud Aringh. ibid. *p.* 583. Vide Sarcophagi ab Aringho ipſo *p.* 613. cælati fig. 1. ordinis inferioris, quæ Moſem calceum ſolventem, Deumque ſpecie humana Prophetam alloquentem indicat. Non diſcrepat figura 1. Sarcophagi Vaticani ex Boſio, & Aringho apud Bottarium *t.* I. *pag.* 175.

3 Inſculptum id quoque Sarcophagis cernimus apud Aringhum *t.* I. *p.* 291. 305. 309. & *t.* II. *p.* 355. 395. Eaſdem tabulas exhibet Bottarius *t.* I. *p.* 71. *tab.* XXVI. *p.* 99. *tab.* XXIX. *p.* 105. & *t.* II. *p.* 3. 101. Neque inſculptum ſolum, ſed pictum etiam in Sacellis cœmeteriorum fuit. Qua de re conſulendi Aringhus *ibid. t.* II. *pag.* 91. 95. 97. & Bottarius *t.* II. *pag.* 147. 154. & 174.

aquæ (1) copiam elicuerit. Atque illud de rubo, deque ſolutis calceis, ſuis oculis proponebant, non modo ut indicarent, Verbum Divinum diu ante, quam humanam ſibi naturam conjunxiſſet, Prophetis apparuiſſe, ſalutemque Iſraelitis attuliſſe, quos ſibi Deus fecerat populum (2) peculiarem; ſed etiam, ut omnes cognoſcerent, vindicatas deinde a Chriſto Verbo Deo, atque homine gentes univerſas fuiſſe in eam, quam peccato primi parentis (3) amiſerant, libertatem. Quid? quod inde quoque perciperent, qui ſit ubique honos adhibendus Deo, quantoque cum metu ac reverentia quemque (4) noſtrum in locis ſacris verſari oporteat? Quod ad Legis tabulas attinet, dubitari non poteſt, quin deſcriptæ, inſculptæque marmoribus, tum vero his confractis, renovatæ denique fuerint, ut figuram eas novi Teſtamenti fuiſſe oſtenderetur, quæ proinde figura tolli deberet, cum lata lex altera (5) fuiſſet. Eſt autem diligenter animadvertendum, idcirco manum tabulas Moſi porrigentem, non in Sarcophagis, picturiſque cœmeterialibus ſolum, verum etiam *in volumine Mſs.Hiſtor.* Judicum, quod in Bibliotheca Vaticana ſervatur, videri; ut intelligatur, Deum, qui ſub aſpectum cadere nequeat, rerum ab ſe conditarum ope cognoſci, quæ opera manuum ejus, etſi ille manibus careat, in ſacris litteris appellantur. De aqua ex petra in regione

1 Vide Sarcophagos apud Arloghum *tom. I. p. 291. 313. 319. 323. 325. 331. 335. 423. 613. 615. 622. & t. II. p. 395. 399.* & picturas apud eumdem *tom. I. p 531. 539. 563. 571. 589. t. II. p. 25. 71. 87. 101.* Similes figuras exhibet Bottarius *ibid. t. I. & II.* Adiſis præterea Ciampinum *l. c.* & Bonarrotium *tab. 1. fig. 1.* quo loco exhibetur lamina ærea, cui eſt inſculpta Moſis ex rupe aquam elicientis Imago. Confer Tab. relatam *t. I. hujus op. p. 264. fig. 1.*

2 Vide Juſtinum Martyrem *Apol. I. n. LXIII p. 83. ſeqq. & in Dialogo cum Tryphone n. LX. p. 165. & CXXVII. p. 233. edit. Veneta* & Tertullianum *lib. Adverſus* Judæos *c. VIII. p. 194. ed. Venet an. 1744. & l. II.* contra Marcionem *c. XXVII. p. 395. & l. III. c. IX. p 402. & contra Praxeam c. XVI. p. 510.* Novi Petavium neſcio quid contra Tertullianum, & Juſtinum diſputare in 3. De Trinitate libro. Sed horum eſt Patrum a P. Marano Benedictino Congregationis S. Mauri viro doctiſſimo in opere *De Divinitate Chriſti p. 383. ſeqq. ed. Pariſ.* & a Georgio Bullo homine alioqui de Epiſcopalium ſecta in *opere de fide Antenicænorum Patrum p. 11. ſeqq. edit. Oxon. an. 1688.* vindicata ſententia.

3 Quemadmodum enim tum primum Deus Moſi præcepit, ut de liberandis a captivitate Hebræis cogitaret, *Exod. III. v 7. ſeqq.* ita Chriſtiani cum hæc ſibi proponerent, vindicatum intelligebant genus humanum Chriſti opera, & ſacrificio in libertatem. Confer Auctorem *Carm. Adverſus Marcionem inter opera Tertulliani lib. III. pag. 634. edit. Veneta an. 1744.*

4 Conſule Aringhum *lib. V. Romæ ſubterr. pag. 482. tom. II.* quo loco multa, quæ ad hanc rem ſpectant, perſequitur.

5 Videodus Aringhus *l. V. c. XII. p. 482. ſeqq. t. II. Rom. Subterr.*

ne (1), qua ethnici potiebantur, educti, ſic ſtatuit Juſtinus vetus auctor inprimis, atque Philoſophus in eo Dialogo, qui contra Tryphonem inſcribitur: eſſe eam ſymbolum cognitionis rerum divinarum, quam gentes, quæ verum Deum ignorabant, conſequuturæ gratia Chriſti Servatoris (2) eſſent. Quod ſi ſunt, qui alias item ejus rei ſignificationes conſectentur, nemo tamen eſt, qui hunc ſcriptorem non veriſſime ſentire cenſeat. Intelligo autem eſſe aliquos, qui virga Moſis crucem indicari (3) putent, a quibus nulla eſt cauſſa cur diſſentiam (4).

8. Jam vero Pharaonis Ægyptiorum Regis, qui cum Iſraelitas inſectaretur cum exercitu in mari rubro perierat, eventu Chriſtiani veteres ſuos (5) commonere videbantur, ut ne perturbarentur, neque animis conciderent, cum contumeliis exagitatos

1 Conſule Bonarrotium *tab. 2. fig. 2. pag. 5. Delle oſſerv. ſopra alcuni frammenti di vaſi di vetro &c*

2 Juſtinus Martyr *Dial. cum Tryph.* n. LXIX. *p.* 176. *edit. Veneta an.* 1747. & n. CXXXI. *pag.* 237.

3 Juſtinus *ibid.* n. LXXXVI. *p.* 193. „ Quem autem ſcripturæ rurſum glorioſe, poſtquam cru-
„ cifixus fuiſſet, venturum demonſtrant, illius ſymbolum fuiſſe tum lignum vitæ, quod di-
„ ctum fuerat in paradiſo plantatum fuiſſe, tum ea, quæ omnibus juſtis eventura erant, di-
„ ctum audite. Moſes cum virga miſſus eſt ad populum liberandum, eamque manibus geſtans,
„ cum populum antecederet, mare diſſecuit. Per eam ex petra aquam ſcaturientem vidit &c.

4 Confer Aringhum *lib.* v. *Roma Subterranea cap.* XII. *pag.* 483. *t.* II. & Bottarium locis ſupra indicatis. Vetus Auctor *Carminum contra Marcionem lib.* III. *pag.* 634. *inter opera Tertulliani edit. an.* 1744.

„ Dux populi Moſes, qui limina regia liquit,
„ Spernens divitias florentes tempore parvo,
„ Maluit afflictus populi portare labores.
„ Subnixa cervice minis non territus ullis,
„ Quam ſibi delicias, multaſque remittere pœnas,
„ Pro magnaque fide, pro tanto mirus amore,
„ Armatus virtute Dei magnalia geſſit.
„ Percuſſit gentem plagis, terramque reliquit,
„ Confundit gentem, mundum populumque reduxit.
„ Calcavit fluctus, hoſtes demerſit in undis,
„ Fecit aquam dulcem per lignum, ſemper amaram,
„ Cum Chriſti populo manifeſte multa locutus,
„ Cujus de facie lux, & nitor ore refulſit,
„ Acceptam legem per paucos fudit in urbem,
„ Exempla implicita propriorum certa laborum,
„ *Percuſſit petram, juſſus quoque flumina fudit*.
„ Extenditque manus, ut ſigno vinceret hoſtem.
„ Omnia de Chriſto per Chriſtum cuncta loquuntur.

5 Pharaonis caſum, triumphumque Iſraelitarum in ſuis Sarcophagis exprimi Chriſtiani veteres curabant. Confer Aringhum *t.* I. *Roma Subterranea pag.* 351. & *t.* II. *pag.* 397. Eadem refert Bottarius *t.* I. *p.* 167.

tatos ſe, inſidiis, calumniaque vexatos, omnique ſuppliciorum genere excruciatos intuerentur; conſiderentque fore, ut hoſtibus, qui Eccleſiæ vaſtitatem ac peſtem fruſtra machinarentur, victis, migrarent ipſi victores in patriam (1) Beatorum. Ineſſe item ei rei alias ſignificationes (2) putabant. In his baptiſmum, cujus aquis ſubmergi humani generis inimicum, adſerique eos, qui initiarentur, (3) in libertatem filiorum Dei cognoverant.

9. Nam Arcam fœderis proponebant, quaſi Chriſtum, cujus ea (4) ſymbolum fuerat, ſibi, ſuiſque ante oculos conſtituerent. Atque Arcam conſiderantes, qua olim tabulæ teſtamenti, & manna continebantur, Chriſti doctrinam conſiderabant, a qua ſine ſummo flagitio nemini recedere liceret (5).

10. Quinetiam candelabrum, quod Deus poni contra menſam *in latere tabernaculi meridiano* præceperat, in lapidibus ſepulcralibus, aut in lucernis, tabuliſque fingere, exprimereque majores noſtri (6) ſolebant. Cujus quidem rei, ut cetera omit-

1 Vide *Exod. cap. xiv. ver. 1. ſeqq.* Confer Sanctum Cyprianum *lib. de Exhortatione Martyrii n. vii. pag. 174. edit. Oxonienſis an. 1682.* & Prudentium in *Tetraſtichis p. 256. edit. an. 1625.* qui inquit

„ Tutus agit vir juſtus iter, vel per mare magnum,
„ Ecce Dei famulis ſciſſim freta rubra dehiſcunt,
„ Quum peccatores rabidos eadem ſi cra mergant,
„ Obruitur Pharao, patuit via libera Moyſi.

Adeundus Clem. Alex. *l. iv. Strom. p. 543. ed. an. 1641.* Aringhus *l. v. c. xiii. p. 485.*

2 Confer Tertullianum *lib. De Pœnit. cap. ult. p. 129. edit. Veneta an. 1744.* & e novis Aringhum *l. c.*

3 Adiſis S. Gregorium Nazianzenum *orat. xxxix. p. 634. edit. Colonienſis an. 1690.* ceteroſque Patres, quos laudat Bottarius *loco modo indicato p. 171.*

4 Aringhus *lib. iii. c. xxii. p. 534. t. 1.* in Tabula xv. Cubiculi primi cœmeterii S. Calliſti arcam fœderis exhiberi ſuſpicatur. Contra putat Bottarius *t. ii. p. 20.* Utut eſt, negari profecto non poteſt, quin Arca fœderis ſymbolum Chriſti Servatoris eſſet. Atque ejus ſane rei, præter Patres, quos laudat *ibid.* Aringhus, teſtis eſt Clemens Alexandrinus in v. *ſtromateon libro pag. 578. edit. Pariſ. an. 1641.* Rurſum quod Bonarrotius tabernaculum *pag. 20.* hoc idem vitrum Boldettus Arcam exprimere contendit *pag. 208.*

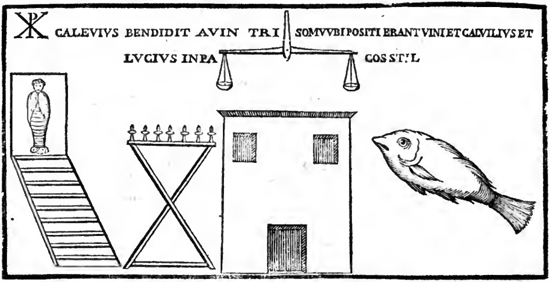
5 Clemens Alexandr. *ibid.* ineſſe quoque arcæ alias ſignificationes arbitratur. Adeundus Clemens *ibid. pag. 563. ſeqq.*

6 Candelabrum pingi, ſculpive in ſepulcris Chriſtianorum conſueſſe, teſtata res eſt. In cœmeterio, ut Aringhus putat SS. Quarti, & Quinti repertus lapis eſt, in quo Lazari ſepulcrum; Moſaicæ legis candelabrum, ſed paullo diſcrepanti figura ab eo, quod in arcu Triumphali Titi, in lucernis, quarum mox ſchemata producam, inque vitris, quæ refert Bonarrotius *tab. 11. fig. 1.* operis ſæpe laudati, exhibetur; Trutina; Domus; Piſcis cer-

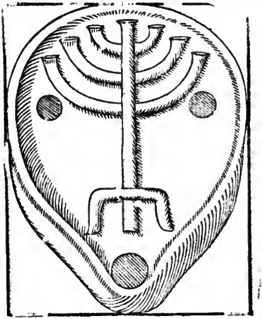
nun-

Digitized by Google

omittam, hæc quoque in cauſſa fuerunt. Primo, ut Chri-
ſtum

nuntur. Ac ſepulcrum quidem Lazari nonniſi a Chriſtianis ſculpi, aut pingi potuiſſe, certum eſt. Quid ſi in cœmeteriis Chriſtianis reperta lucerna hujuſmodi fere eſt, quæ in Muſeo Victorio ſervatur.

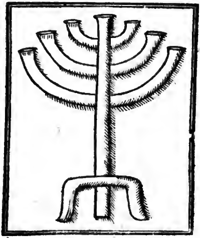

NAPOLI

ſtum , qui nos lumine doctrinæ colluſtret (1) ; ſecundo , ut Eccleſias ſignificarent (2) .

11 De

vatur, cui eſt impreſſa candelabri figura, cujuſque ſimilem refert Boldettus *p.527*? Vide Aringhum *lib.IV. c.VII. p.19. t. II. Roma ſubterranea* . Quod autem is auctor arbitratur, cœmeterium detectum an. 1602. in via Portuenſi a Boſio , proprium fuiſſe Hebræorum , qui Romæ agebant, propterea quod nullum ibidem ſymbolum inventum fuerit , quod ſpectare ad Chriſtianos videretur, ſed ſolum candelabrum vel in pariete pictum , ut hoc eſt, quod proponimus; vel lucernis fictilibus impreſſum , non tam eſt grave argumentum , ut a nobis extorquere aſſenſionem poſſit .

Confer Bottarium *t. II. in Praf. p.* II. Similem ejus lucernæ refert Petrus Sanctes Bartholus *Lucerni Antiq. p. III. n.* 31. quamque Bellorus illuſtrator ſtatuit , Judæi cujuſpiam fuiſſe , quod uſus apud eam gentem obtineret, ut more Ethnicorum, lucernas ad ſepulcra mortuorum accenderent . Id vero ſatis grave argumentum eſſe negavi ad id conſtituendum quod Aringhus quaſi certum ſumit , propterea quod in monumentis Chriſtianorum cum aliæ veteris Teſtamenti , tum candelabri etiam, ut eſt animadverſum , ac repugnante quidem Aringho, figuræ inveniuntur. Vide Gruterum *p.1058*. Ac Zoſimi inſcriptionem , cui ſuppoſitum eſt candelabrum , Chriſtianam eſſe Reineſius cenſuit *Ep.XXI. n.300. p.359*. Sed contra pugnat Fabrettus *Inſcript. c.v. p.389. edit. an.1689*. Jam vero , ut olim , ſic ſequiore ætate factum id quoque a Chriſtianis fuit . Namque apud Muratorium exempla ejus rei non admodum antiqua cernere cuique licebit tria . Neque eſt veriſimile in Hebraico cœmeterio nullam fuiſſe repertam hebraicam inſcriptionem . Quodſi perplures Judæorum Romæ degentium Helleniſtæ , at aliqui ſaltem Palæſtini erant . Sed de Candelabri figura ab Judæis , Chriſtianiſque uſurpata qui plura volet , conſulat Lupium *Monum. S. Severæ p.177*. & Bottarium *Præf. ad tom. II. p.VIII. & ſeqq.*

1 Clemens Alexan. lib. v. Stromateon *p.563. edit. Pariſ. an.1641. inquit* ,, Habet aliud ,, quoque ænigma aureum candelabrum ſigni Chriſti , non figura ſola ; ſed eo etiam , quod lu-,, cem immittit multifariam , multiſque modis in eos , qui in ipſum credunt &c.

2 S. Cyprianus *Adv. Judæos n.xx, p.27. edit. ejuſd. Oxon.* ,, Sterilis , *inquit* , ſeptem ,, pe-

11 De Sampſone, 12 de Jobo, 13 de Davide, 14 de Elia, 15 de Tobia, 16 de tribus pueris in fornace Babylonica conſiſtentibus, 17 de Daniele, 18 de Jona, 19 de Ezechiele.

11. Sampſonem, quem viribus corporis maxime valuiſſe, foreſque urbis Gazæ, quæ urbs in poteſtate erat Philiſtinorum, abſtuliſſe (1) conſtat, Chriſti, qui clauſtra inferorum ſuſtulerit, aditumque in cælum mortalibus aperuerit, ſignificaſſe, traditum memoriæ a Patribus (2) eſt, quibus vehementer aſſentior. Quapropter mirabile non eſt, ſi hujus item portas deferentis imagines adumbratas ab antiquis Chriſtianis conſpiciamus (3).

12. Jobi autem figuram idcirco depingi in Cœmeteriis (4) curabant, ut memores eorum, quæ incredibili conſtantia, virtuteque animi perpeſſus eſſet; ejus in perferendis laboribus, jacturis bonorum, doloribus (5) patientiam imitarentur. Sibi enim perſuaſerant, ſi Jobi fortitudinis virtutiſque imitatores fuiſſent, fore ut quemadmodum ille poſt ærumnas requiem, ſalutem, felicitatem, duplicatis commodis, honoribus, divitiis conſequutus eſt, ita ipſi hæroes in gloria ſempiterna felices, beatique futuri eſſent (6).

„ peperit, & quæ plurimos habebat filios infirmata eſt. Filii autem ſunt Eccleſiæ ſeptem. „ Unde & Paulus ſeptem Eccleſiis ſcripſit; & Apocalypſis Eccleſias ſeptem ponit, ut ſervetur „ ſeptenarius numerus: at dies ſeptem, quibus Deus mundum fecit, . . . & Lucernæ ſeptiformes in tabernaculo &c. „ Confer, quæ de Eccleſia paullo ante diſputat.

1 *Cap.*xvi. *Judicum v.*3. *ſeq.*

2 Adeundi Aringhus *l.* v. *c.*xv. *p.* 488. Ciampinus *Diſſert. de Duobus Emblematibus Muſei Cardinalis Carpinei n.*vII. *p.*23. Bonarrotius *Tab.*I. *fig.*1. *pag.*2.

3 Conſule Aringhum *Roma ſubterr. l.*Iv. *cap.* xxxvII. *pag.*331. *Fig.*1. & Emblema primum Muſei Carpinei apud Bonarrotium *tab.*I. *fig.*1. & Ciampinum *l. c. p.*18.

4 Confer Aringhum *t.*I. *p.*277. 333. 551. *&* *t.*II. *p.*25. 75. &c.

5 Adeundus S. Cyprianus *lib.* III. *Teſtimonior. n.* vI. *p.*63. *edit. Oxon. & lib. de Mortalitate p.*159. Vide etiam Aringhum *l. c.*

6 Tertull *lib. de Patientia cap.*xIv. *ſeq. p.*148. *edit. an.*1744. & Pontius Diaconus de S. Cypriano Epiſcopo Carthaginienſi agens, apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincer. p.*180. *n.*III. *edit. Veron.* & initio *opp. Cypr. edit. Oxon. an.*1682. *p.*2. „ Nam & ſermo illi, *inquit*, „ de hoc fuerat uſitatus, ut ſi quidem prædicatum Dei laudatione legiſſet, ſuaderet inquiri, „ propter quæ facta Deo placuiſſet, ſi Job, Dei teſtimonio glorioſus, dictus eſt veri Dei cultor, & cui in terris nemo compararetur, faciendum docebat ille quidquid Job ante feciſſet, „ ut dum & nos paria facimus, ſimile in nos Dei teſtimonium provocemus &c. „ Confer quæ ſequuntur.

Digitized by Google

13. Atque eadem ſane veteres mente, ac ratione Davidis ſibi imagines proponebant (1). Non enim id faciebant ſolum, quod ille Chriſti figura eſſet, quem Chriſtum cum verum Deum, Servatorem, vindicemque ſalutis, ac libertatis ſuæ eſſe crederent, variis ſymbolis expreſſum, veluti præſentem contemplari ſtudebant, ut ejus amore incendi vehementiùs, atque inflammari poſſent; ſed etiam uti memores (2) latebrarum, in quas ſe prophetes idem abdiderat, cum ab Saule Rege quæreretur ad necem, ſquallorem cryptarum, in quibus latebant non repugnanter ferrent, & virtute tandem, ac patientia regnum, non terrenum illud quidem, ſed cæleſte, perpetuumque conſequerentur. Quid? ſi funda inſtructum, paratumque ad pugnandum Davidem exhibuerunt, ut ejus exemplo oſtenderent, Chriſtianos, quos Ethnici inſectarentur, fide munitos, paratoſque ad certandum eſſe oportere, quo ſuperato hoſte generis humani, quem a Goliatho gigante indicari norant, victores in cæleſtem patriam ingredi poſſent (3)?

14. Eliæ vero Prophetæ curru igneo rapti pictas, ſculpaſque imagines in cœmeteriis (4), aliiſque locis, quæ Deo conſecrata eſſent, veteres ponebant, ut intelligerent Chriſtiani, poſt labores, pericula, graveſque calamitates, quibus conflictabantur, ſalutem, gloriàm, reſurrectionem denique fururam (5).

15. Nam Tobiæ iconem cur noſtri fingerent (6) multæ, eæque jam graviſſimæ cauſſæ poſtulabant. Principio, quod piſcis, cujus virtute pulſus e Saræ corpore diabolus, & ei viro reſtituta lumina fuerunt, Chriſtum coercentem diabolum, genteſque

1 Vide Tabulam primam fig. 3. cubiculi tertii cœmeterii S. Calliſti, quam poſt Aringhum edidit Bottarius *t. II. p.* 30.

2 Conſule Aringhum *l. v. c. XVII. p* 491.

3 Confer Aringhum *ibid. pag.* 489. *ſeqq.*

4 Adeundus Aringhus *t. I. p.* 305. 309. 429.

5 S. Irenæus *lib. v. contra Hæreſes cap. v. pag.* 298. *edit. Pariſ. an.* 1910. Adiſis Bottarium *t. II. p* 13. & Aringhum *lib. v. cap. XVII. pag.* 491. De Pallio, quod porrigi ab Elia Eliſeo in iconibus videmus, quæ ſunt ab Aringho *t. I. p.* 305. 309. 429. relatæ, confer Bottarium ibid. & Villemerum, ſi quidem licet, *De Pallio Eliæ Theſaur. Diſſert. Theolog. Philolog. tom.* I. *pag* 509. *ſeqq. edit. an.* 1701.

6 Vide Aringhum *tab. III. Cubiculi Tertii Cœmeterii S. Calliſti lib. III. c. XXII. fig. I. p.* 551. & Bottarium *t. II. p.* 34. & vitrum apud Bonarrotium *tab. II. fig.* 2.

teſque univerſas illuminantem , atque ſanantem (1) ſignificarent . Deinde quod ſymbolum gloriæ,poſt ærumnas concedendæ, Tobias eſſet . Poſtremo quod aqua, in qua piſcis manebat, figura baptiſmi eſſet,ſine quo vivere in Chriſto credimus poſſe neminem (2) .

16. Sidrachum , Miſachum , & Abdenagum pueros , religionis cauſſa , in caminum ignis juſſu Nabuchodonoſoris regis injectos fuiſſe , indeque , propterea quod Deo confiderent , evaſiſſe , quin ullum ſalutis ceperint detrimentum (3) , teſtata res eſt. Ergo ut in fide, ſpeque in Deum ſe, ſuoſque noſtri homines (4) confirmarent , hortarenturque non oratione modo , ſed etiam exemplo aliorum , ut ne tormentis a ſuſcepto conſilio deterreri ſe ſinerent , imagines eorum puerorum pingi in parietibus (5) , & Sarcophagis (6) , aliiſque lapidibus inſculpi fecerunt .

17. Quo conſilio factum eſt , ut Danielis etiam in lacu (7) leonum conſiſtentis , extenſiſque brachiis orantis imaginem

1 Confer quæ dixi *tom. I. hujus operis pag.* 56. Aringhum *lib. v. cap.* XII. *pag.* 497. *ſeqq.* & Anſelmum Coſtadonum Monachum Camaldulenſem virum eruditum *Diſſ. ſopra il Peſce come ſimbolo di Gesù Criſto* §. 2. Auctorem libri *De Promiſs. & Prædict. inter opera S. Proſperi pag.* 168. *edit. an.* 1711. *p.* II. *cap.* XXXIX. inſcripto „ Prædictio in Tobia ex piſce Chri„ ſto , & dæmonia fugari , & illuminari cæcos .

2 Vide quæ dixi *t.* I. *hujus op. pag.* 54.

3 Daniel. *cap.* III. *v.* 12. *ſeqq.*

4 Vetus Auctor *Carminum contra Marcionem lib.* III. *Inter opera Tertulliani pag.* 635. ſic habet

„ Ex numero tanto decretum regis iniquum
„ Contempſere pii , quorum data corpora flammis ,
„ Tradere ſe pœnis potius , pro nomine magno ,
„ Quam genibus nixi ſimulacro pandere palmas .
„ Jam præclara fides , jam ſpes ſuper omnia fulgens
„ Extinxit rabidos ignes , & vicit iniquos .

Adeundi Tertullianus *lib. Scorpiace cap.* VIII. *pag.* 493. *edit. an.* 1744. S. Cyprianus *lib.* III. *Teſtimoniorum n.* X. *p.* 64. *ſeqq. edit. Oxon. & de Exhort. Martyr. pag.* 178. *& Epiſt.* VI. *ad Sergium , & Rogatianum &c. pag.* 13. *Epiſt.* LVIII. *pag.* 122. *& Epiſt.* LXI. *pag.* 144. Confer Aringhum *l.* V. *c.* XI. *p.* 490. *t.* II.

5 Conſule Aringhum *t.* I. *p.* 379. 539. & Tabulam I. Cubiculi 2. Cœmeterii Calliſti *fig.* 3. quam ipſi ex Aringho attulimus *tom.* I. *hujus oper. p.* 264.

6 Aringh. *ibid. pag.* 295. 333. 619. *& t.* II. *p.* 401.

7 Vide Sarcophagos in cœmeteriis repertos apud Aringhum *t.* I. *pag.* 277. 331. 333. 423. 613. 622. *& t.* II. *pag.* 401. Confer etiam picturas cœmeteriales apud eumdem *t.* I. *pag.* 543. 545. 547. 567. 571. *& tom.* II. *p.* 65. 101. 105. Eaſdem imagines refert Bottarius *tom.* I. *&* II. Extat in Muſeo Vaticano inter nummos maximi moduli lamina ærea, qua exhibetur Danieli brachiis extenſis inter leones duos orans Deum , cui Danieli Abacuchus Propheta dextera

nem exhiberent. Quemadmodum enim is Prophetes, qui res a Chriſto præclare, fortiter, magnaque cum gloria geſtas, longe ante quam accidiſſent, luculenter deſcripſerat, divino præſidio ſervatus incolumis fuit; ita ii, qui Chriſto ſe totos dediderant, ſin minus reprimere beſtias, quibus exponi ab Ethnicis ſolerent, conſequi quidem certe vitam ſempiternam, ſalvique in regnum cælorum pervenire ſe poſſe ſperabant (1).

18. De Jona, quoniam dictum copioſe eſt libro (2) ſuperiore, nihil hoc loco attinet (3) dicere. Hoc quæri poteſt: cur piſcem, qui Jonam voravit, draconis forma Chriſtiani veteres adumbraverint. Ejus autem rei hanc Patres afferunt (4) cauſſam. Piſcem diaboli fuiſſe figuram pugnant. Appellari autem diabolum in ſacris Bibliis draconem. Nam ratio, quæ majores noſtros impulit, ut ſub cucurbita jacentem Jonam (5) depingerent, ſatis perſpicua eſt. Cucurbitam enim, quod nunc he-

ra manu naviculam panum plenam porrigit. Nam quod apud Bottarium *t.II p. 26.* ſiniſtra manu naviculam tenere videatur, error illius fuit, qui ligno figuram incidit. Vide eamdem *fig. tom. 2. hujus opp. pag.185.* Quid? quod in Emblemate Muſei Carpinei 1. quod Ciampinus ſingulari diſſertatione illuſtravit, Daniel ſtans, extenſiſque manibus inter leones cernatur? Vide Ciampinum ibid. *p.18.* & Bonarrotium *tab.1. fig.1.*

1 Confer Tertullianum *lib. de Idololatr. c.xv. p.95. edit. Venet. an.*1744. Clementem Alexandrinum *lib.II. Stromateon pag.405. edit. Pariſ. an.*1641. *& l.1. p.329.* ceteroſque, quorum teſtimonia adducit Aringhus *l. v. c.xxi. p.512. ſeqq.*

2 *Tom.1. p.253. ſeqq.*

3 Juſtinus Martyr in Dialogo cum Tryphone *n.*cv11. *pag.*212. „ Quod tertio die, poſtquam crucifixus fuiſſet (Chriſtus) reſurrecturus erat; ſcriptum eſt ... homines veſtri generis, (o Judæi) cum diſputarent cum eo, dixiſſe, *oſtende nobis ſignum*, cumque reſpondiſſe: *generatio prava & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ*. Quæ cum ab eo dicerentur arcane, intelligere erat audientibus, eum, poſtquam crucifixus fuiſſet, tertio die reſurrecturum. Ac veſtram quidem generationem nequiorem, & magis adulteram civitate Ninivitarum demonſtrabat, qui cum eis Jonas e ventre magni piſcis tertio die ejectus, prædicaſſet fore, ut poſt (quadraginta) tres dies univerſi perirent, jejunium omnium prorſus animalium, hominum ſcilicet, & pecudum, cum ſaccis, & vehementi ejulatu, & vera ex cordibus converſione ... promulgarunt .... Quinetiam cum mereret Jonas, quod die (quadrageſimo) *al.* tertio, ut prædicaverat, urbs everſa non fuiſſet, prudenti conſilio Deus hedera illi e terra proferenda, ſub qua ſedens ab æſtu obumbrabatur (erat autem hedera repentina cucurbita, nec plantata a Jona, nec irrigata, ſed ſubito ad umbram ei miniſtrandam exorta) eaque rurſus alio præcepto exſiccanda, qua ex re angebatur Jonas, inique eum merere arguit Deus, quod civitas Ninivitarum everſa non fuiſſet, *Tu pepercisti*, inquit, *Hederæ, in qua nihil feciſti opera, neque nutriviſti eam ... & ego non parcam ſuper Ninive &c.* Conſule Patrum loca, quæ in hanc rem adducuntur a Natali Alex. *Hiſt. Eccl. vet. Teſt. pag.*196. *tom.*II. *edit. Lucenſis an.*1734.

4 Conſule Aringhum *l.v. cap.*xxii. *pag.*505. *ſeqq. tom.*II.

5 Præter monumenta, quæ mox dixi ab Aringho proferri, quæque nos *Tom. 1. hujus operis loc. cit.* deſcripſimus, confer emblema paullo ante laudatum Muſei Carpinei apud Ciampinum,

hederam Latini, ut ſeptuaginta, quæ dicitur, Interpretum verſio poſtulabat, legebant, antequam emendata fuiſſent Sacra Biblia ab (1) Hieronymo. Ex cucurbita autem, vel hedera, quam repente Deus naſci, creſcereque fecerat, ut umbra æſtuantem Prophetam refrigeraret, Chriſtiani intelligebant, eis, qui religionis veræ cauſſa vexarentur, ſive exſularent, ſive abditi, incluſique mererent, Deum ſemper præſidio futurum (2).

19. Ab Ezechiele autem diſertis verbis facta reſurrectionis mentio (3) cum eſſet, depingendam in cœmeteriis, ubi ſepeliri ab ipſis corpora ſolebant, eſſe ejus mortuos ad vitam revocantis imaginem, majores noſtri (4) putarunt; ut quæ illis vita, quæ dignitas, quæ præmia parata eſſent, memoria tenerent, majoreſque ſpiritus & ad pugnandum pro Chriſto, & ad ſuſtinendum ſumerent.

20. *De*

pinum. & Bonarrotium *loc. cit.* Adeo autem hoc Symbolo, quod miſericordiam Dei erga reſipiſcentes homines indicat, Chriſtiani veteres delectabantur, ut non ſolum in vitris, Sarcophagis, in laminis, in parietibus pingi, ſculpique, ſed etiam in æneis, fictilibuſque lucernis, atque in gemmis exprimi curarent. Vide *T. I. hujus op. pag.* 254. & Petri Sanctis Bartholi *Lucern. Par. III. Tabul.* 29. *&* 30. & Gemmam Fugginianam, quam dedi *Tab.* 1. *fig.* 6.

1 Vide *Lib.* Jon. *Cap.* IV. v. VI. *ſeq.* Septuaginta autem Interpretum verſio habet κολοκύνθην, quod eſt *cucurbita*. Hebræi legunt *KiKajon*, quod Interpretes aliquot ſcripturarum genus plantæ eſſe putant, quod ab Latinis *palma Chriſti* vocari ſolet. Ac de hac quidem re diſputatum ab Hieronymo, & Auguſtino fuit, illo pro *hedera*, hoc vero contra pro virgulto neſcio quo pugnante. Conſule Hier. *Epiſt.* LXXIV. *al.* LXXXIX. *p.* 628. *T.* IV. *opp. ed. Martian*:*i*, & Auguſt. *Epiſt.* LXXI. *al.* X. *p.* 161. *T.* II. *edit. Pariſ. Monach. S. Mauri &* Ep. LXXXII. *p.* 203. Rufinus, qui Hieronymo iratus erat, propterea quod caſtigatus ab eo fuiſſet, extrema fere *Invect.* II. *p.* 98. *inter opera S. Hier. t.* IV. *edit. an.* 1546. ſic ſummum virum irridens habet „ ſcri„ bamus etiam in ſepulcris veterum, ut ſciant & ipſi, qui aliter ſe gerunt, quia Jonas non habuit „ umbram cucurbitæ, ſed hederæ „ Adeundi Bonarrotius *Tom.* 1. *fig.* 1. *pag.* 2. *Delle Oſſervazioni ſopra alcuni frammenti di vaſi antichi di vetro*, Bottarius *T.* 1. *pag.* 151. *ſeq.* Aringhus *ibid.* Ciampinus *ibid. pag.* 20. & interpretes Sacrorum Bibliorum in locum modo indicatum Prophetiæ Jonæ.

2 Confer Aringhum *ibid.* & Bottarium *T.* I. *pag.* 161. At fuerunt etiam aliæ cauſæ, cur ſub cucurbita pingendum Jonam veteres putarent. Vide locum Juſtini *pag. ſuper. not.* 3 deſcriptum.

3 Conſule Juſtinum Martyrem *Apolog.* 1. *n.* 212. *pag.* 76. *Edit. Veneta an.* 1747. Tertullianum *lib. De Reſurrectione Carnis cap.* XXIX. *ſeq. pag.* 343. *edit. Veneta an.* 1744. Hieronymum *in c.* XXXVII. *Ezechielis p.* 958. *ſeq. T.* III. *Edit. Martianæi.* Auctorem *quæſtionum ad Reſponſ. ad Orthodoxos inter opera S. Juſtini Quæſt.* XLV. *pag.* 592. *Edit. ejuſd.*

4 Vide Aringhum *T.* 1. *pag.* 227. quo loco exhibet Sarcophagum marmoreum in Vaticano repertum.

Digitized by Google

20. *De Sacris Symbolis e novo Teſtamento acceptis, imprimiſque de Chriſti imagine in monte conſiſtentis, ex quo monte quatuor flumina oriuntur,* 21. *deque ejuſdem crucem, aut virgam geſtantis figuris.*

20. Venio nunc ad novi Teſtamenti Hiſtoriam. Ac de Chriſti quidem Servatoris incunabulis, de Johanne Baptiſta, de Magorum in oppidum Bethleemum adventu, deque rebus pleriſque omnibus præclare a Chriſto, cum inter nos ageret, mirificeque geſtis, quoniam dictum ſuperiore libro eſt, nihil eſſe cauſsæ arbitror, cur eſſe rurſum dicendum putem. Jam vero obtinuerat apud majores noſtros, ut doctrinam Evangelii, quæ nata ex Chriſto in univerſum terrarum orbem manaverat, hoc imprimis Symbolo ſignificarent. Nempe imaginem Servatoris Chriſti in monte, ità ut traditum ab Evangeliſtis eſt, docentis, ex quo monte Fluvii quatuor, qui terram irrigarent, naſcerentur, aut in parietibus ſacrarum ædium, & cœmeteriorum pingi, aut ſculpi in lapidibus (1) fecerunt. Quin etiam fuerunt, qui quatuor eorumdem fluminum ſymbolo quatuor Evangeliſtas, vel virtutes cardinales, quæ item quatuor numerantur, ſignificari defenderent. Quibus profecto ſymbolis fiebat, ut qui cernerent & gratias referrent Deo, quod imbuti hac cæleſti doctrina eſſent, & darent operam, ut eam non propugnarent modo, ſed etiam propagare latius conarentur (2).

21. Eſt autem recte ab Aringho animadverſum in pleriſque ſubterraneæ Romæ cubiculis (ſunt hæc vero illius ſcriptoris verba) ac cœmeteriorum Sarcophagis, ipſius Chriſti (3) Domini, vel certe (4) Petri, aut aliorum Martyrum manibus

1 Conſule Aringhum *T.* 1. *Romæ ſubterraneæ pag.* 281. 293. 294. 297. 299. 301. 321. 425. &c. Hæc eadem documenta rurſum publicavit eruditiſſimus Bottarius *T.* 1. *&* II. operis ſæpe a nobis laudati. Neque vero ſuppoſita imagini Chriſti ſolum, ſed cruci etiam quatuor flumina videmus in muſivis operibus Chriſtianorum. Confer *Tom.* 1. *pag.* 67. *hujus operis*.

2 Confer eumdem Aringhum *lib.* VI. *cap.* XLVI. *pag.* 543. *ſeq.*

3 Vide Sarcophagi marmorei *Probi*, *&* *Probæ* ectypon apud *Aringhum T.* 1. *pag.* 281. Bottar. *p.* 56. 115. 118. *T.* 1.

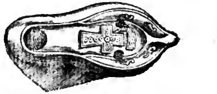
4 Aringhus *ibid. pag.* 293. 295. 297. 299. 301. &c. Eaſdem figuras exhibet Bottarius *T.* 1. *pag.* 99. 105. *&c.*

nibus (1) gemmatam crucem , veluti pretioſum quoddam ſalutis humanæ vexillum pariter , ac ſymbolum a veteribus Chriſtianis fuiſſe aptatam , ut videlicet , qui ad illibatam Chriſti fidem acceſſerunt, & tamen tamquam oves occiſionis , ut Pſalmiſta ait , a venaticis canibus ad carnificinam jugiter inquirebantur , ubi crucem tam ſplendide coruſcantem in cœmeteriorum abditis viderent , ſe proculdubio vel ipſas inter contumelias , ac inſectantium probra , quæ Chriſtum confitentibus in dies ſuppetebant , locupletiſſimos tamen computarent... Ac res ejuſcemodi oculis intuentium , ac animis objecta , invictos pugiles præmonebat , ut promto , libentique animo crucem tollerent. Hæc ille . Atque etſi (2) ornandæ crucis uſus ante Conſtantini ætatem in Eccleſiam invectus (3) eſſet , tum tamen vigere , latiuſque manare cœpit, cum

1 Aringh. *lib.* vi. *cap.* xiv. *pag.* 544. *ſeq.*

2 Aringhus ibid. Confer Johannem Baptiſtam Caſalium *de ſacris veterum Chriſtianor. Ritibus cap.*sI. *pag.*1. *ſeqq. edit. an.*1644. qui etiam *p.*4. deſcribit Cracem gemmatam , ex opere muſivo veteris Baſilicæ Vaticanæ , & *ad pedes ejuſdem crucis imaginem agni ſanguinem e pectore effundentis* .

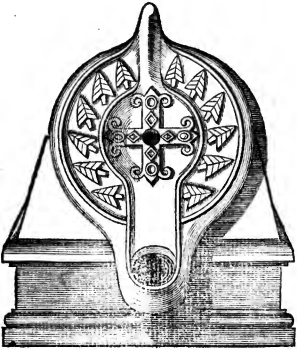
3 Sunt qui ante Conſtantinum gemmatas cruces aut pictas, aut inſculptas ſareophagis , aut lucernis aneis , fictilibuſve impreſſas negent . Ego vero , etſi raro , at aliquando id fuiſſe ab antiquioribus Conſtantino Chriſtianis factum cenſeo. Neque enim lucernas omnes,quæ in cœmeteriis reperiuntur , recentiores eſſe eo Imperatore probari gravi aliquo argumento poteſt. Quodſi Chriſtianos Septimii Severi , ſequentiumque Imperatorum temporibus , aliquos fuiſſe dites , annuloſque geſtaſſe , quorum gemmis impreſſum monogramma Chriſti eſſet , vaſaque pretioſa Eccleſiæ uſui deſtinata habuiſſe &c. conſtat , non equidem video , cur gemmis ornare cruces recuſarent , quas maximo honore colere ſolebant . Lucernæ fictilis ectypon , cui lucernæ impreſſa eſt Crux gemmata , atque foliata , circumque crucem corona ſpinea , refert Vir clariſs. Commendator Franc. Victorius *in nummo Æreo p.*39. Eſtque ea ſequenti notat. ſuppoſita. Altera lucerna, quam referunt Boſius *Rom. Sotterr. lib.*III. *cap.*XXIII.*pag.*209 *edit. an.*1632. & Aringhus *lib.*III. *cap.*XXII. *pag.*519. f. t. crucem gemmatam præfefert , & circum crucem diadema . Eamdem exhibet ſequens Tabula tertia , in qua tabula tres alias lucernas expreſſas vides , quarum duabus palmæ , tertiæ monogramma Chriſti gemmatam crucem præſeferens cernitur. Transferri præterea huc poteſt Lucerna , quam poſt Boſium edidit Aringhus : hæc vero monogramma,Crucis inſtar nobis exprimit;ut etiam T. v. exhibens lucernas duas cum Cruce cui inſidet columba.

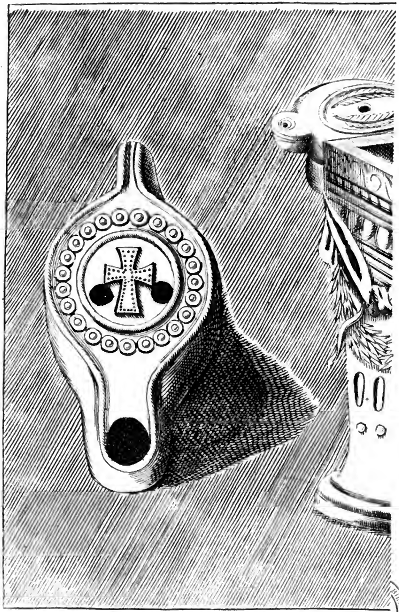
Digitized by Google

cum virtute Jeſu Chriſti victi (1) Tyranni, labara, clypei, galeæ

1 Imprimiſque *Maxentius*. Vide, quæ dixi *tom.* 1. *Hujus operis pag.* 390. *ſeq. &* t. II. *pag.* 231. Euſebius *lib.* 1. *De Vita Conſtantini cap.* XXVIII. *pag.* 515. „ Crucis Tropæum, *inquit*, in cælo ea luce conflatum, ſoli ſuperpoſitum ipſis oculis ſe vidiſſe (Conſtantinus) „ firmavit, cum hujuſmodi inſcriptione τούτῳ νίκα hoc vince, *& cap.* XXIX. *pag.* 516. Cogitanti ipſi, & diu multumque apud ſe reputanti, nox tandem ſupervenit. Tum vero Chriſtus Dei dormienti apparuit cum ſigno illo, quod in cælo oſtenſum fuerat, præcepitque, ut „ militari ſigno, ad ſimilitudinem ejus, quod in cælo vidiſſet, fabricato, eo tamquam ſalutari præſidio in præliis uteretur. *Cap.* autem XXX. narrat Euſebius, quemadmodum artifices a Conſtantino acciti, doctique fuerint modum ejus ſigni militaris, quod labarum vocant, conſtruendi; tum ſubdit cap. XXXI. „ Erat autem hujuſmodi. Haſta longior auro contecta tranſ„ verſam habebat antennam inſtar crucis. Κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον σταυροῦ σχήματι πεποιημένον „. Igitur crux hac antenna tranſverſa, non monogrammate exprimebatur. Nam ſupra antennam faſtigio crucis impoſita erat corona, qua corona gemmata includebatur monogramma, ut mox addit Euſebius. Supra autem πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν, καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. *In extremo totius haſtæ corona variis gemmis auroque contexta conſtituta erat* καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον, δύο στοιχεῖα τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑποσημαίνει Χαρακτήρων, Χιαζομένου τοῦ Ρ, κατὰ τὸ μεσαίτατον. *In qua* (corona) *ſalutaris appellationis ſymbolum*,

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

galeæ militum cruce ornatæ , poſita marmora , cuſque

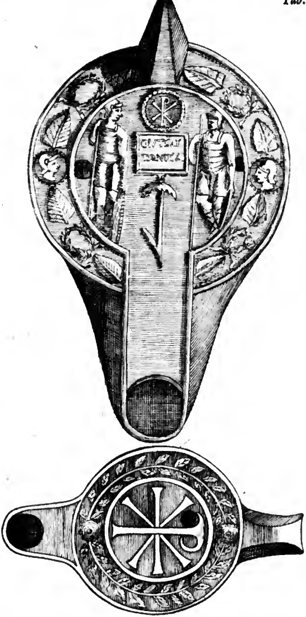
 nummi

bolum , duo litterarum elementa Chriſti indicantia nomen per primos (duos) characteres (vocis Χριςὸς) *littera* ρ *in medio decuſſata* . Hujus labari figuram , qualem deſcribit Euſebius , cernere licet in nummo relato a Baronio ad *an.* 312. *n.* XXVI. a Bandurio , aliiſque. Extat quoque apud Clariſſimum Paſſerum Piſauri lucerna fictilis , in qua labarum eadem omnino ratione expreſſum videtur . Confer tab. IV. *pag. ſeq.* Vide etiam Georgium *De Monogramm. Chriſti pag.*10. Eſt autem in ea lucerna ſingulare , quod non ſolum haſtam , tranſverſam antennam crucis imaginem exhibentem , & coronam cum incluſo monogrammate exhibeat ; ſed etiam antennæ appenſam tabellam, in qua ſunt litteræ ἐν τούτῳ νίκα *in hoc vince*, quas litteras fuiſſe viſas in cælo a Conſtantino Euſebius ſcribit *cap.* XXVIII. *p.* 516. *edit. Cantabrig.* Præterea imagines militum duorum, qui ad labari latera hinc inde galeati, dextera batillis , & ſiniſtra clypeis innixi ſtarent , impreſſæ lucernæ eidem viſuntur . Ex quo vetuſtiſſimo monumento in cœmeteriis reperto intelligi licet , quam eſſet olim celebris viſio Conſtantini , quamque recte ab Euſebio deſcripta fuerit . Nam recentiores quoſdam hypercriticos nihil moror . Non enim qui ſuo arbitratu negant , ſed qui documenta in promtu habent , hi ſunt, mea quidem ſententia, audiendi . Præterea in vitris cœmeterialibus eadem labara, quæ crucem præſeferrent , depingebantur , ut in hoc Muſei Victorii , quod edidit eruditiſſimus , nobiliſque imprimis vir Franciſcus Victorius *Diſſert. Glyptographica cap.*XIV. *pag.*44. Ad ſcuta Militum, quod attinet , confer Lucium Cæcilium *de Mortibus Perſecutorum cap.*XLIV. *pag.*339. *t.*II. *opp. Lactantii edit. Pariſ. an.*1748. ubi „ Commonitus eſt , *inquit*, Conſtantinus in quiete ,

„ ut

Tab.4.

NAPOLI

Digitized by Google

(1) nummi fuerunt (2), quibus ſignificaretur, ſpem atque ſa-

G 2 lutem

„ ut cæleſte ſignum Dei notaret in ſcutis „. Cæleſti autem ſigno crucem indicat, ut ex Lactantii, cujus eſſe hunc librum permulti cenſent, *lib. IV. Inſtit. cap. 27. pag. 347. edit. ejuſd. tom. 2.* liquet. Nam quod ad galearum criſtas, labarum, clypeoſque ſimul ſpectat, Prudentius in *1. contra Symmachum libro pag. 219. edit. an. 1625.* ſic habet:

„ Agnoſcas Regina libens mea ſigna neceſſe eſt,
„ In quibus effigies crucis, aut gemmata refulget,
„ Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.
„ Hoc ſigno invictus tranſmiſſis alpibus ultor
„ Servitium ſolvit miſerabile Conſtantinus,
„ Quum te peſtifera premeret Maxentius aula
. . . .
„ Teſtis Chriſticolæ ducis adventantis ad Urbem
„ Mulvius, exceptum Tyberina in ſtagna Tyrannum
„ Præcipitans, quanam victricia viderit arma
„ Majeſtate regi, quod ſignum dextera vindex
„ Prætulerit, quali radiarint ſtemmate pilia.
„ Chriſtus porporeum gemmanti textus in auro
„ Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus
„ Scripſerat, ardebat SVMMIS CRVX ADDITA CRISTIS.

Erunt qui ſolum monogramma clypeis militum impreſſum dicent. Sic enim quidam Cæcilii locum intelligunt. Eodemque ſpectare verſus Prudentii videntur. Sed cum Lactantius *ſalutare ſignum* crucem appellet, Cæcilius vero *cæleſte ſignum* impreſſum clypeis ſcribat, ſequitur, ut veriſimile ſit, ſignum quoque crucis impreſſum clypeis fuiſſe. Niſi forte velis a monogrammate non Chriſti nomen ſolum, ſed figuram etiam crucis indicari, adeoque unum monogramma utriuſque rei ſymbolum fuiſſe clypeis impreſſum, id quod veriſimilius eſſe cenſeo. Vide Cuperum *in not. in Lactant. tom. II. edit. nov. pag. 500.*

1 Conſule Boſium *lib. II. cap. VIII. pag. 49. 61. 63. 65. 67. 69. 75. 76.* quo loco Sarcophagum exhibet, in quo medio eſt crux ita inſculpta, ut Conſtantino apparuit, deſcriptaque fuit ab Euſebio; Aringhum *lib. II. cap. X. p. 293. 295. 297. 299. 301. 307. 311. tom. 1. &c.* Baronium ad *an. 312.* Mabillonium *Annal. Bened. tom. 1. lib. XVIII. num. LXXII. pag. 575. ſeq. edit. Lucenſis*, Bottarium *loc. indic.* Nam monumenta, quæ ibidem proferunt, facta eſſe arbitror poſt pacem, Conſtantini opera, Eccleſiæ reſtitutam.

2 Ad Criſpum Cæſarem ſpectat nummus, qui ſervatur in Muſeo Burgheſio, ut eſt a Blanchino viro clariſſimo initio *tom. IV. Anaſtaſii Bibliothecarii edit. Rom. Salvionii* animadverſum. In hujus poſtica cernitur imago Chriſti Servatoris media inter figuras duas, quas aliqui Criſpum, & juniorem Conſtantinum exhibere putant. Mihi duo milites videntur. Chriſti effigies ſiniſtra crucem tenet, & quaſi benedicat dexteram protendit. In peripheria nummi leguntur litt. SALVS ET SPES X REIPVBLICAE, hoc eſt, *ſalus & ſpes Chriſtus Reipublicæ.*

De

lutem reipublicæ Chriſtum crucifixum eſſe, cujus præſidio Romani, mortaleſque ceteri adſerti eſsent in (1) libertatem. Quamobrem quod victoriæ a Chriſto partæ, ſalutiſque humanæ tropæum tot oraculis, figuriſque a Prophetis prænunciatum (2) in abditis olim, occultiſque locis aut pingere Noſtri, aut ſculpere conſueverant, ut ſi veram, ſtabilemque gloriam adipiſci vellent, exemplo Chriſti ad incommoda, ærumnas, mortem ipſam æquo, hilarique animo perferendam (3) incitarentur; idem poſt ſignum multo ornatius in (4) templis, in (5) palatio, in ſtatuis (6) ſummiſque columnis,

De hujus fide dubitavit Baronius. Itaque prætermittendum in priore Annalium editione putavit. At virorum, qui harum rerum peritiſſimi habebantur, imprimiſque Fulvii Orſini auctoritate permotus in altera ponendum curavit ad *an.* 314. *num.* 14. Bandurius *tom.* II. *pag.* 324. non Chriſti eum eſſe figuram, quam deſcripſimus, ſed Conſtantini defendit. Verum Baronio, viriſque graviſſimis, qui nummum viderunt, aſſentiri malo. Confer Georgium *De Monogrammate Chriſti cap.* v. *num.* II. *pag.* 36. & Petrum Franciſcum Fogginium eruditiſſimum virum *De Rom. D. Petri itinere, & Apoſtolatu exercit.* xx. *pag.* 453. Sed de nummis ejuſmodi qui plura volet, conſulat Jacobi Gretſeri Societ. Jeſu *lib.* I. *De Num. Crucig. cap.* VIII. *pag.* 17. *tom.* III. *edit. an.* 1734. Georgium *loc. cit. pag.* 35. *ſeq.* Baronium *ad an.* 312. XXVI. *ſeqq.* Mitto autem Triſtanum, [illegible], Bandurium, aliosque numiſmatum collectores, atque illuſtratores, ne longa oratione lectori moleſtiam afferam.

1 Lege quæ ſcripſi *tom.* I. *hujus operis pag.* 391. *not.* 2.

2 Conſule Juſtinum Martyrem in *Dialogo cum Tryphone pag.* 215. *num.* CXI. *pag.* 215. & *num.* XCI. *pag.* 199. ubi „ Atque illam etiam figuram, *inquit*, illudque ſignum, quod adverſus ſerpentium morſus Iſraeli inſtitutum eſt, ad eorum ſalutem erectum eſſe liquet, qui jam tunc prænunciatam fuiſſe credunt & mortem ſerpenti per eum, qui crucifigendus erat, futuram, & ſalutem iis, qui ſerpentis morſibus læſi ad eum, a quo crucifixus ille filius in mundum miſſus eſt, confugiunt „. Quid? ſi *num.* XC. *pag.* 97. *extentas manus Moſis crucem ſignificaſſe* ſcribit? *Crucem* præterea prædictam in benedictionibus Joſephi teſtatur *n.* XCI. *pag.* 198. Similia habet Tertullianus *lib.* III. *contra Marcionem cap.* XVIII. *ſeq. pag.* 408. *edit. Veneta an.* 1744. Plures autem veterum eadem deſcribentium recenſere non eſt neceſſe.

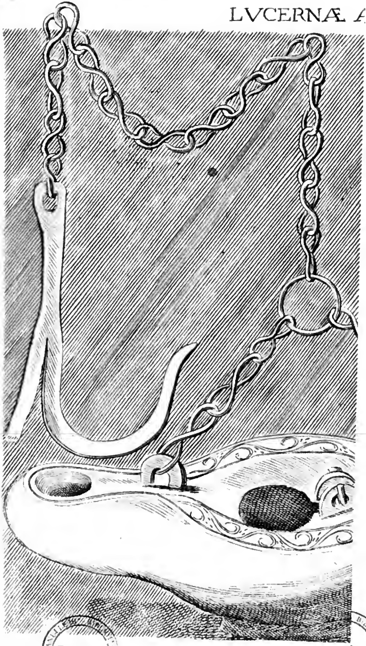
3 Monuerat enim Chriſtus, ut qui eum imitari vellent, ſuam *crucem tollerent*, hoc eſt omnia incommoda, reſque adverſas, ſi quæ contigiſſent, libenter ferrent. *Math. cap.* XVI. *v.* 24. Adeundi Tertullianus *de Idololatria cap.* XII. *pag.* 92. *edit. Veneta an.* 1744. & e novis Aringhus *lib.* VI. *Rom. Subterr. cap.* XVI. *ſeqq.*

4 Vide S. Paulinum Nolanum *epiſt.* XXXII. *al.* XII. *pag.* 203. *edit. Veron. an.* 1736. & S. Felicis *Natal.* XI. *v.* 638. *ſeqq. ibid. pag.* 486. Johannem Baptiſtam Caſalium *De Vet. Sac. Chriſt. Ritibus cap.* I. *pag.* 4. *edit. an.* 1645. Boſium *de Cruce Triumphante lib.* VI. *cap.* XI. *pag.* 602. *edit. an.* 1617. & quæ diximus ipſi *lib.* I. *hujus operis pag.* 67.

5 Euſebius *lib.* III. *De vita Conſtantini cap.* XLIX. *pag.* 605. *edit. Cantabrig.* „ Tantus divini numinis amor, *inquit*, Imperatoris animum occupaverat, ut in totius Palatii eminentiſſimo cubiculo in maxima tabula, quæ in medio lacunaris inaurati expanſa eſt, ſignum Dominicæ paſſionis ex auro, pretioſiſque lapidibus elaboratum infixerit. Confer ejuſdem libri *cap.* III. *pag.* 577. ubi de Imagine Conſtantini, cui crux ſuperpoſita, infra autem draco erat, agitur.

6 Euſeb. *lib.* IX. *cap.* IX. *Hiſt. Eccl. pag.* 452. & *lib.* I. *De vita Conſtantini cap.* XL. *pag.* 521. *edit. Cantabrig.* Boſius *De Cruce Triumphante lib.* VI. *cap.* 12. *pag.* 587. *ſeq.* Gretſerus *lib.* II. *de Cruce cap.* XLIV. *edit. novæ operum tom.* I. *pag.* 258.

Digitized by Google

NAPOLI
Digitized by Google

Digitized by Google

nis, in privatis, publiciſque ædibus (1) poni, objicique hoſtibus ab exercitu Populi Romani ſolebat, quod non religione modo Chriſtiani, ſed experiundo etiam didiciſſent, Cruce ſe conſequi quidquid boni cuperent, poſſe (2).

Nam quod Chriſti imaginem ita exhiberent, ut dextera manu virgam prodigia patraturus (3) teneret, eo fortaſſe conſilio factum eſt, ut qui in eam oculos conjeciſſent, cognoſcerent regia ipſum, ſacerdotalique valere poteſtate; propterea quod *virga* utriuſque *poteſtatis* ſymbolum (4) haberetur. Eſtque illud, mea quidem ſententia, veriſimile, virga etiam fuiſſe a majoribus noſtris deſignatam Crucem, ut qui hujuſmodi figura Crucem in vetere Teſtamento adumbratam fuiſſe judicarent (5). Quid? ſi arborem vitæ, cujus eſt in Geneſi facta mentio, ſignificarunt *virgæ* ſymbolo, ut indicarent, arborem eamdem figuram Crucis, Chriſtique fuiſſe, qui ſanitatem ægris, vitamque mortuis reſtituere, ſi vellet, poſſet?

22. *De Monogrammate* ☧. 23. *Deque Corona Cruci imponi ſolita, & cujus ambitu monogramma continebatur.*

22. Sed quoniam ſatis de Cruce diſputatum eſt, reſtat, ut de Monogrammate Chriſti dicendum eſſe videatur. Nam eſt in eo X littera, quam plerique omnes antiqui, recenteſque

1 Adeundi Rufinus *Hiſt. Eccl. lib.* II. *cap.*XXIX.*pag.*247.*edit. Lugdun. an.*1570. Socrates *lib.*V. *cap.*XVII. *pag.*283. Sozomenus *lib.*VII. *cap.*XV. *pag.*298. *edit. Cantabr.* & e novis Dominicus Georgius *de Monogramm. Chriſti cap.*VIII. *pag.*46. *ſeqq.*

2 Euſeb. *l.* III. *De Vita Conſtantini cap.*XLIX. *pag.*605. Lactantius *lib.*IV. *cap.*XXVII. *Divin. Inſtit. p.*346. *t.*1. *Nov. edit.* Sed de ſigni crucis virtute erit alibi opportunior diſſerendi locus.

3 Conſule Tabulam VII. *fig.* 1. & 2. & *tab.* IX. *fig.* 1. *De' frammenti di alcuni vaſi di vetro &c.* cl. *Bonarrotii.* Multa ejuſmodi monumenta extant apud Boſium, Aringhum, alioſque rerum veterum Chriſtianorum collectores, & aliqua nos vidimus in Muſeo Illuſtriſſimi Commendatoris Franciſci Victorii eruditiſſimi viri, quæ præterimus, ne nimium longi videamur.

4 Confer Aringhum *lib.*VI. *cap.*XV. *pag.*548. *tom.*I. *Roma Subterran.*

5 Vide Juſtinum Martyrem *Dial. cum Tryph. n.*LXXXVI. *pag.*193. *edit. opp. an.*1747. Sed cum virgam Chriſtus, aut ſanitatem cuiquam, aut vitam Lazaro reſtituens, geſtare videatur, fieri ſane potuit, ut ea virga Patres lignum vitæ ſignificarent, quam eſſe figuram Chriſti virtutis, cruciſque cenſebant. Confer Juſtin. *ibid.* Sed Bonarrotius *lib. indic. p.*51. videri ſibi, ait, quod cum Chriſtus eam teneat, cum miracula patrans pingitur, eadem ipſa deſignari poteſtatem ſupra naturam illi a Patre conceſſam.

que rerum Chriſtianarum Scriptores ſymbolum quoddam Crucis eſſe (1) arbitrantur. Componitur autem hiſce duabus litteris X, & P, quæ junctæ hoc modo ☧, Chriſti nomen ſignificant, ut eſt demonſtratum paragrapho ſuperiore. Atque video equidem eſſe nonnulla, quæ plane efficiant, hoc monogrammatis genus diu ante Conſtantini ætatem uſurpari a noſtris hominibus conſueſſe. Quamobrem miror fuiſſe (2) aliquos, qui contra veterum monumentorum auctoritatem, aliter eſſe (3) ſtatuendum deſenderent. Niſi enim lucernis impreſſum, at inſculptum ſaltem lapidibus, inque vitris depictum fuiſſe conſtat non Diocletiani modo, ſed etiam An-

1 Conſule S. Paulinum *Natal.xi. S. Felicis v.628. pag.481. edit. laudata*, & Georgium *lib. indic. cap.iv. n.x. pag.25.*

2 Errat Fortunius Licetus, qui *l.vi.De Lucern. c.xlvii. p. 866. edit. an.1662.* negat τὸ ☧ niſi additæ litteræ A & Ω fuiſſent, a Chriſtianis ante Conſtantini tempora uſurpatum. Igitur non a Georgio ſolum *lib. De Monogramm. Chriſti pag. 9.* ſed etiam a Menckenio homine ceteroqui de ſecta Lutheranorum refellitur *Diatrib. De Monogr. Chriſti t.1. opuſculor. pag.92. ſeq. edit. an.1734.* Jacobus Baſnagius *Hiſt. des Juif. l.iii. cap.xxiii. pag.617. tom.iii. edit. an.1716.* „ Il n' y a rien, *inquit*, de plus connu depuis Conſtantin, que le „ monogramme de Jéſus Chriſt... Cependant il ne faut pas s' y tromper; car les payens „ s'en ſervoient auſſi. Similia habet *lib.xviii. de l' Hiſt. de l' Egliſ cap. vi. pag.1031. edit. an.1699. tom.ii.*

3 Extabat monogramma in monumento S. Marii militis, ac martyris, qui paſſus eſt ſub Hadriano, quod monumentum retuli *tom. i. hujus opp. pag. 430.* & S. Alexandri, qui ſub Antonino martyr deceſſit, quod etiam deſcripſi *ibid. pag.433.* In Inſcriptione ad ſepulcrum S. Caji Papæ, qui obiit Diocletiano Imperatore, quod fuſe quidem ſingulari commentariolo Cæſar Becillus *Congregat. Orat. Presbyter*, breviterque Aringhus *lib.iii. cap.xi. pag.454. tom.i. & lib.vi. cap.xxiii. pag.642. tom.ii.* illuſtrarunt. Quintiani Martyrum aliorum titulis idem monogramma fuiſſe inſculptum conſtat. Hos autem martyras ante Conſtantinum paſſos fuiſſe, ne Baſnagius quidem negaverit. Namque ſub Juliano ſi dixerit, vereor ne magis cruentam *ejus Perſequutionem* fuiſſe, quam velit, confiteatur. Jam vero in Inſcriptione ſepulcrali S. Primitii τὸ ☧ cernitur, quam nos inſcriptionem retulimus *t.1. p.462.* quanquam non appoſuimus idem monogramma. Nec omiſſum a ſculptore tituli S. Hermetis eſt apud Fabrettum *cap.x. Inſcript. pag. 736.* ex cœmeterio Priſcillæ

ERMETES ☧ PASSVS.

Ut ne ab altero quidem, qui hoc ſculpſit, *apud eumdem ibid. pag.639.*

A ☧ Ω

SAN O MARTYRIBVS PETRO ISPO

QVI VIXIT AN.X. PASSVS EST XIIII. KAL. FEBR.

Quid? Si extat etiam in ſepulcro Laurentii Martyris effoſſo e Cœmeterio Priſcillæ, relatoque a Boldetto *lib.ii. cap.iv. pag. 370.* Quinetiam in vaſculo vitreo cœmeteriali, quod ſanguine Martyris plenum fuiſſe olim conſtat, hæc indica obſervavit Bonarrotius

ASIN ☧ PRE

Vitrea præterea vaſcula, quæ in cœmeteriis reperiantur, vetuſtatis hujus monogrammatis indicia eſſe manifeſta poſſunt. Vide Bonarrotium *in Præfat. operis ſæpe laudati pag.xcii. ſeq.* Georgium *Diſſ. de Monogr. Chriſti c.ii. pag.4 ſeqq.* Mitto Boſium, Aringhum, aliosque.

Antoninorum , Hadrianique temporibus . Ego vero non aſſentior his , qui hujuſce monogrammatis factum ab (1) Juſtino in priore Apologia mentionem putant ; ut ne viris quidem doctis , & in hoc genere ſtudiorum magna cum laude verſatis , qui ab ſe in Clementis Alexandrini (2) libris , inque Johannis (3) Apocalypſi rei ejuſdem veſtigia fuiſſe re-

1 Errat Caſalius , qui τὸ X. quaſi figura , & ſymbolum crucis ſit , memorari ab Juſtino Martyre putat . Non enim hoc ſtatuit Juſtinus , ſed Platoni vitio dat , quod ex male intellecta Moſis de æneo ſerpente hiſtoria , non crucem nominarit , ſed verbum decuſſatum dixerit . Confer ejus *Apol.* I. *n.* LX. *pag.* 81. *edit. an.* 1747.

2 Sunt qui Clementem vel monogramma ☧ vel neſcio quid huic ſimile deſcripſiſſe in VI. Stromateon libro ferant . Adeundus Bottarius *tom.* I. *Rom. Subterr. Sculp. & Pitt. &c. tab.* XXXIII. *pag.* 134. *edit. an.* 1737. At enim ille Stromateus T litteram , quæ numeri CCC. apud Græcos figura eſt, non ☧ memorat . Φασὶν οὖν , *inquit* , εἶναι τοῦ μὲν κυριακοῦ σημείου τύπον κατὰ τὸ σχῆμα τὸ τριακοσιοστὸν στοιχεῖον . *Ajunt igitur eſſe dominici ſigni typum juxta figuram trecenteſimum elementum* . Conſule rurſum Bottarium *ibid. pag.* 83. Meminit prætera Clemens litterarum , quibus nomen Jeſu ſignificatur , idque jam accepit a Barnabæ, quæ dicitur, Epiſtola, ut mox conſtabit . Has autem duas fuiſſe initiales nominis ΙΗΣΟΥ nempe I & H. ſcribit *pag. modo indicat* . Jam vero , ut quiſque intelligit, neuter locus referri in monogramma Chriſti poteſt .

3 Scio Bonarrotium in *Praef. ad opus: Di alcuni Frammenti di vaſi di vetro &c. p.* XIII. *ſeq.* ex Ezechielis *cap.* IX. *v.* 4. 6. T. Hebraicum prædicentis , & ex *cap.* VII. *Apocalypſis Johannis de ſigno* electorum , quod ſignum *Dei vivi* appellat , & *c.* XIV. *de nomine agni ſcripto in frontibus electorum* loquentis , junctim conſideratis, colligere τὸ ☧ jam inde a primis Eccleſiæ temporibus invaluiſſe. Non me latet in eadem ſententia verſari Dominicum Georgium τὸν μακαρίτην *De Monogr. Chriſti pag.* 4. & Johannem Bottarium virum eruditiſſimum *l. c. pag.* 134. quamquam is non monogramma , cujuſmodi in uſu nunc eſt , ſed ſimile quidpiam Johanni memoratum putet . Ego vero , etſi non audeam rejicere uti falſum , at ne probare quidem , quod illi inde concludunt , poſſum . Nam ſi τὸ ☧ nomen Chriſti eſt , cujuſmodi *ſignum Patris agni* ab Johanne memoratum fuit ? Ac mea ſane ſic eſt ratio , quodnam illud fuerit , nulla ſatis gravi ratione oſtendi poſſe . Ad Ezechielem quod attinet , facile patitur indicari ab eo litteram Thau , quæ hoc modo olim deſcribi ab Hebræis ſolebat X . Hujus rei cum teſtes ſint Origenes *in Ezech. ad c.* IX. *tom.* III. *opp. pag.* 424. *edit. Monach. S. Mauri* , & Hieronymus *in cap.* IX. *Ezech. pag.* 754. *tom.* III. *opp. edit. Martianæi* , tum argumenta e ſiclis ſuppetunt haud contemnenda, ut eſt demonſtratum contra Scaligerum ab Hieronymo Alexandro juniore *Epiſt.* IV. *v. ſeqq. ad Johannem Morinum* , & in eo libro , qui inſcribitur : *Navis Eccleſiam referentis ſymbolum in veteri gemma annulari p.* 110. *edit. an.* 1626. Conſule Bernardum Montfauconum *Palæograph. Græca l.* II. *c.* I. III. *p.* 121. & 133. Negari autem non poteſt , quin ſigno Dei , quod Angelus viſus eſt Johanni *c.* VII. *Apoc.* notare in frontibus electorum , ſignum crucis veteres intellexerint . Nam hoc ſignum filii hominis eſſe , indicarique etiam a Chriſto apud Matthæum *cap.* XXIV. *Evang. v.* 30. putabant . Confer Cyrillum Hieroſolymitanum Catech. XV. *pag.* 168. *edit. Pariſ. an.* 1740. ceteroſque , quos recenſet Marcus Johannes Philippus Pfeifferus *Diſſert. de Signo Filii Hominis tom.* II. *Theſaur. Theol. Philol. edit. an.* 1702. Igitur agnum interdum aut pingere majores noſtri , aut ſculpere , ejuſque capiti ſignum crucis imponere conſueverant . Id quod cum ex aliis multis , tum ex Sarcophago marmoreo Vaticano conſtat , quem poſt Boſium , atque Aringhum retulit , explicavitque Bottarius *t.* I. *p.* 82. Quid ? ſi τὸ *Thau* idem eſſe atque τὸ T Græcorum exiſtimarunt? Igitur Auctor Epiſtolæ , quæ Barnabæ adſcripta fuit , apud Coteler. *tom.* I. *PP. Apoſtolicorum pag.*

Digitized by Google

reperta dicerent. Namque *ſignum Dei vivi*, cujus in ſeptimo capite Johannes meminit, quodque idem eſſe liquet, atque *agni nomen*, quod aliud indicet, quod ſit a monogrammate diſcrepans, etſi ſuſpicari non poſſum; tamen non eſt ejuſmodi, ut a negante aſſenſionem extorqueat. Quamquam Primaſius vetus auctor imprimis, & Epiſcopus Adrumetinorum τὸ ☧ iiſdem in locis ab Johanne commemoratum fuiſſe (1) cenſeat. Sunt autem, qui conſuetudinem adhibendi monogrammatis ex Apoſtolorum ætate repetendam exiſtiment; a quibus, cum in uſu illud jam uſque ab Hadriani ætate fuiſſe conſtet (2), nulla eſt cauſſa cur diſſentiam.

Sed ubi Conſtantinus acceſſit ad gubernandam Rempublicam, viſiſque, ut alio loco diximus (3), permotus, labarum fecit, atque Alpibus ſuperatis, in Italiam venit, cum Maxentio conflixit, & victor Senatui, Populoque Romano ſaluti fuit, tunc maximo numero non modo templa (4) tabulæ (5), amuleta (6), litteræque *pacificæ*, atque *formatæ* (7), ſed

pag. 29. *edit. Amſtelod. ann.* 1724. „ Diſcite, *inquit*, primum decem, & octo, dein „ trecentos. Decem autem, & octo exprimuntur per ι decem, η octo; habes initium nomi- „ nis Ἰησοῦς. Quia vero Crux in figura litteræ T, quæ deſignat numerum ccc, habitura „ erat gratiam, ideo ait & ccc. Confer Tertullianum *adv. Marcionem* l. III. c. XXII. *pag.* 410. *edit. Veneta an.* 1744. S. Cyprianum *lib.* II. *Teſtimon. adv. Judæos* c. XXII. *pag.* 46. *edit. Oxonienſis*, & Clementem Alexandrinum *l. c.*

1 In Apocalypſim *l.* IV. *p.* 320. *t.* X. *Biblioth. Patrum edit. Lugd.* Sed is auctor multa turbat, quæ componi cum Apocalypſi Johannis nullo modo poſſint. Vixit ſexto ſeculo. Quo tempore primum cognoſſe noſtros, monogramma fuiſſe memoratum ab Johanne, inducere animum non poſſum, ut credam. Nam antiquiores Patres, cum eum Johannis locum interpretantur, de ☧ ſilent.

2 Vide quæ paullo ante de Inſcriptione Marii Martyris dicta ſunt.

3 Confer *loca ex Euſeb. deſcripta num. ſuperior.*

4 Conſule S. Paulinum *Natal.* XI. S. Felicis *v.* 608. *& ſeqq. edit. Veron. an.* 1736. *pag.* 481. & Georgium *de Monogrammate Chriſti pag.* 25.

5 Euſeb. *l.* III. *de vita Conſt. cap.* III. *pag.* 577. *edit. Cantabrig.*

6 Conſule Sponium *Miſcellaneor. pag.* 297. Georgium *l. c. pag.* 18. Bottarium, qui ex Boſio, & Aringho thecas, ſeu encolpia quadam attulit *tom.* I. *pag.* 155. Gretſerum *de Cruce* *l.* II. *cap.* XXXIV. *tom.* I. *opp. Nov. edit. pag.* 237. & Cangium *Lex. Med. & Infim. Latin. ad v. Encolpium &c.*

7 Bonarrotius *l. c. Præf. pag.* XIII. *& ſeq.* ſic habet „ E molto probabile, che i Cri- „ ſtiani cominciaſſero a uſare il monogramma fino nella primitiva Chieſa, e quando forſe „ ella ancora uſcita non era dall' oriente; mentre eſſendo compoſto di parole Greche, l'a- „ verlo ſempre adoprato così anco la Chieſa latina, una tal origine molto antica, e prima, „ che ſi veniſſe alla diviſione, o diſtinzione della Chieſa Greca, e Latina dimoſtra; e non „ ſarebbe gran fatto, che aveſſe avuto la ſua origine circa il tempo iſteſſo, quando i Fedeli „ ſi cominciarono a chiamare Criſtiani, come per una cifra, per adoprarlo nelle lettere „ Eccleſiaſtiche particolarmente. Una delle quali pare, che ſi rappreſenti in quel volume „ ſvol-

ſed etiam ſigna (1) , ſcuta (2) , annuli (3) , lucernæ ,

» ſvolcato, in cui è ſcritto **DOMINVS PACEM DAT** col ☧ , che nel Moſaico an-
» tichiſſimo di S. Coſtanza creduto de' tempi di Coſtantino, il Salvatore conſegna ad un A-
» poſtolo, e ſembra, che l' artefice abbia voluto imitare la forma delle lettere dette pacifi-
» che ... . Conſule eumdem Bonarrotium *ibid. Tab.*v. *fig.*1. *p.*29. Bottarium *T.*1.*Tab.*xxvii. *pag.*152. qui huc ſpectare cenſet Johannis Chryſoſtomi, de nomine Domini Litteris Eccleſiaſticis inſerendo, locum; Claudium Molinetum *Cabinet. de S. Genovieu. Tab.*1. *n.*5. Mabillonium *de re Diplom. lib.* v. *Tab.* xlv. *pag.* 432. *edit. an.*1709. Mitto ceteros, quod hos nominaſſe ſatis eſſe putem.

1 Adeundus Euſebius *lib.* II. *de vita Conſtantini cap.* vi. vii. viii. ix. *pag.*539. *ſeqq. edit. Cantabr.*

2 Confer Lucii Cæcilii, & Prudentii verba, quæ produxi *num. ſuperiore*. Galeis quoque militum fuiſſe impoſitum, etſi non ex Prudentii loco, qui de ſola cruce agere videtur, at ex nummis ſaltem colligitur. Nam Baronius ad *an.*312.*n.*2. & Iſaacus Grangeus *in not. in Prud. contra Symmachum p.*126. *edit. Pariſ. an.*1614. duo numiſmata referunt, unum Conſtantini, in quo monogramma galeæ inditum, alterum Majoriani, in quo idem monogramma inſculptum ſcuto conſpicitur. Hoc refert etiam Bandurius *Numiſm. Imperator. T.*II. *p.*590.

3 Vide Aringhum *lib.*vi. *c.*2. *pag.*705. 708. *tom.* II. Boldettum *Oſſerv. ſopra i Cimiterj l.*II. *cap* xiv. *pag.*502. quo loco annulos quatuor exhibet, in quibus eſt τὸ ☧. Menckenium *Diſſert. De Monogr. Chriſti tabula fig.*10. *pag.*86. *Decad. Diſſert. edit. an.*1734. Franciſcum Commendatorem Victorium virum eruditiſſimum *De Nummo Æreo pag.* 52. Juſtum Fontaninum Archiepiſcopum Ancyranum ſummum virum *In Comment. di S. Colomba Vergine ſacra della Città di Aquileja pag.*78. *edit. an.*1726. qui refert annulum veterum Chriſtianorum, qui ſervabatur in Muſeo Card. Aoſidei, cui præter monogramma, hæc ſunt inſculpta: *Spes in Deo Vivas*. Nam in eo, cujus meminerunt Peireskius *Epiſt. ad Lucam Holſten. apud Sponium Recherches Diſſert.*x. *pag.*169. & Gaſſendus in Peireskii vita *l.* iv. *pag.* 230. *edit. prima*, & in quo hæc legebantur *Tecla vivat Deo cum marito ſeo*, crux, non monogramma impreſſum eſt. Georgium *De Monogr. Chriſti pag.*14. *ſeq.* & Bottarium *l. c. pag.* 156. Nobis ſatis erit unius illius ſchema proponere, quem Aringhus refert *loc. indic. pag.* 708. *t.* II. &

(1), ſepulcra (2), coronæ militum (3), collares circuli (4) ſer-

& in quo cernitur ☧, columba, & ſtella. Stellam autem inſculptam fuiſſe ad Chriſtum indicandam cenſeo, quæ ſtella eſt a Balaamo prædicta, quæ oriri ex Jacobo debebat. Ejus ſimile ſchema exhibuimus *tom.* 1. *hujus op. pag.* 187.

1 Hujuſmodi Lucernas fictiles, in quibus eſt monogramma, referunt Boſius *lib.* III. *cap.* XXIII. *pag.* 209. 211. Aringhus *l.* III. *cap.* XXII. *pag.* 517. *t.* 2. Fortunius Licetus *lib* III. *de Reconditis Antiquorum Lucernis cap.* XI. *pag.* 212. *l.* VI. *c.* XLVIII. *pag.* 851. Georgius *ibid. pag.* 10. Petrus Sanctes Bartholus *par.* III. *fig.* 22. Franciſcus Commendator Victorius numquam ſine laude nominandus *in Nummo Æreo p.* I. *c.* XL. *pag.* 53. *ſeqq.* & Johannes Baptiſta Caſalius *De vet. Sac. Chriſtianor. Ritib. cap.* XLII. *pag.* 228. *fig.* 1. & VIII. Vide ſup. *pag.* 50. *tab.* IV. *fig.* 1. & II. Æneas quoque videre licet apud Licetum *l.* VI. *c.* LXXX. *p.* 994. Johannem Baptiſtam Caſalium *ibid. fig.* 2. Menkenium *l. c. fig.* 2. & 6. Bartholum *l. c. tab.* 23. 24. 25. 30. Atque fictilem, quæ ſervatur in Muſeo Victorio, referturque a Boldetto *l.* I. *c.* XV. *pag.* 63. damus *tab.* 6. *pag.* 59. *fig.* 1. nam figuram alteram explicabimus, ubi de palma inſtituetur ſermo.

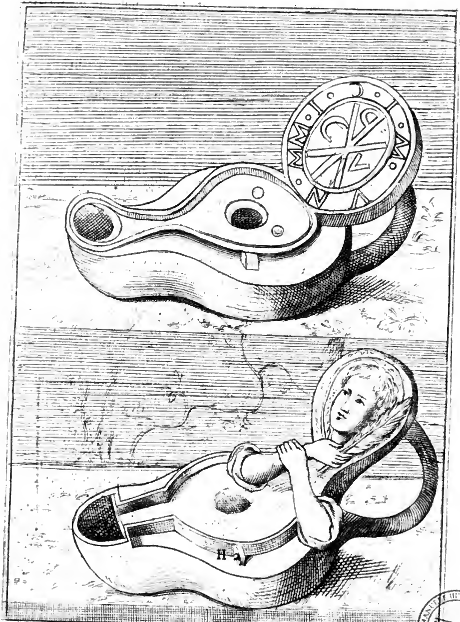
2 Conſule Boſium, qui multa recenſet *lib.* III. *cap.* XXX. *pag.* 302. *ſeqq.* Aringhum *l.* III. *c.* XXII. *pag.* 582. *ſeqq. tom.* 1. Boldettum *l.* II. *c.* III. *pag.* 354. *ſeqq. pag.* 365. *ſeqq.* Sarcophagos hoc monogrammate ornatos vide apud Boſium *l.* II. *c.* VIII. *p.* 79. 87. 93. Aringhum *lib.* II. *cap* X. *pag.* 311, 319. 325. Mabillonium *Annal. Bened. lib.* XVIII. *n.* LXXII. *tom.* 2. *pag.* 575. *edit. Luc.* & Bottarium *t.* 1. *pag.* 147. *tab.* XXXVII.

3 Vide Baronium ad *an.* 351. *n.* VII. Aringhum *lib.* VI. *cap.* 672. *t.* II. & Schema Coronæ, quod nos exhibuimus *pag.* 141. *t.* 1.

4 Confer Laurentium Pignorium *De Servis pag.* 16. Licetum *lib.* VI. *de Rec. Antiq. Lucernis cap.* XLVIII. *pag.* 862. Fabrettum *Inſcript. cap.* VII. *num.* 365. *pag.* 522. Georgium *De Monogr. Chriſti cap.* VI. *pag.* 39. *ſeqq.* & Bottarium *pag.* 153. *t.* 1. Baſnagius *l. c. pag.* 618. irridet Fabrettum, propterea quod is auctor ex ☧ collari circulo inſcripto colligat, eum circulum Chriſtiani hominis fuiſſe. Nam monogramma aut ſervi nomen, aut heri indicaſſe, non Chriſti appellationem putat. Qua in ſententia verſatur Licetus *ib. p.* 863. Bottarius l. c. „ Dall' „ Iſcrizioni, *inquit*, ch'erano ſopra i collari medeſimi ſi apprende, che furono di Criſtiani, „ a' quali non era illecito di avere de' ſervi „. Ac ſapienter hic quidem. Nam ſervos Chriſtianis fuiſſe, cum ex aliis monumentis permultis, tum ex Athenagoræ *Legat. pro Chriſt. n.* XXXV. *p.* 332. *edit. opp. Jul. Mart. Venet. an.* 1747. & *ex Actis MM. Lugdun. apud Euſ. l.* V. *H. E. c.* 1. *pag.* 201. *edit. Cantabr.* liquet. Georgius autem impugnat Baſnagium bis rationum momentis. Primo refert laminam collaris, cujus antica parti hæc ſunt inſcripta: *Tene me quia fugi, & revoca me Victori Acolito a Dominicu Clementis* ☧. In averſa autem parte hæc habentur: *Fugi Euplogio ex pre urb.* ☧ Secundo loco animadvertit, Pignorium, qui aliud collare vidiſſet apud Lelium Paſqualinum cum hac Epigraphe: *Tene me quia fugi, & revoca me Domino meo Bonifacio Linario* A ☧ Ω X. ſic ſtatuere *pag.* 15. hujuſmodi circulos in Conſtantini ætatem conjici oportere, qui lege lata, ut eſt *in Codice Theodoſiano de Pœnis. leg.* 2. caviſſet, ne quis in facie noxiorum quidquam notaret. Pignorio deinde aſſentiri, ait, Gothofredum in *Comment. ad eam legem*, conjicereque proinde merito Pignorium, eos circulos collares proprios fuiſſe Chriſtianorum, quod in iis & ☧ eſſet, & mentio *Acolythi* atque *Dominici Clementis*, hoc eſt *S. Clementis Baſilicæ* fieret. In eamdem ſententiam Sponium veniſſe, ut conſtat ex ejus *Miſcell. Antiq. pag.* 301. Licetus autem jure vapulat a Menkenio *l. c. c.* 1. §. V. *pag.* 93. & *c.* II. § IV. *p.* 117. Quamobrem autem a Chriſtianis ſervi collo τὸ ☧ appendi nequiret, ne ſuſpicari quidem poſſum. Cur enim non feciſſent, ſi ſervi non minus, quam ceteri conditi ad imaginem Dei fuiſſent? Atque hoc a Chriſtianis fuiſſe factum Acolythi Victoris, qui herus erat, appellatio oſtendit plane ad veritatem.

Digitized by Google

Tab.6.

NAPOLI

Digitized by Google

ſervorum, vitra (1), & nummi (2), ac marmora (3) monogrammate ornata extiterunt. Quibus nummis, marmoribuſque inſcriptas interdum litteras fuiſſe conſtat, quæ niti majores noſtros, ac ſummopere Chriſti virtute confidere (4) conſueſſe demonſtrarent. Varias autem, interque ſe diſcrepantes ejus deſcribendi, pingendive rationes Chriſtiani, quemadmodum cuique opportunum videbatur, excogitabant. Modo enim, id quod potiſſimum erat in uſu, ſic ☧ (5); modo

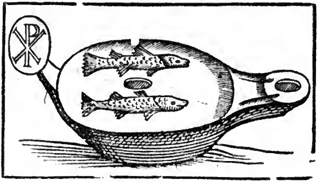
1 Conſule Aringhum, qui cœmeterialia vitra, quæ ſanguine martyrum plena fuiſſent, refert *lib.* III. *c.* XXII. *pag.* 501. 507. & quæ nos exhibuimus Tabula *tom.* I. *hujus op. p.* 462. *fig.* 2. Boldettum *lib.* I. *cap.* XXXIX. *pag.* 194. 197. Bonarrotium *tab.* VIII. *fig.* I. *tab.* XIV. *fig.* 2. *tab.* XV. *fig.* 1. 2. *tab.* XX. *fig.* 2. *Tab.* XXI. *fig.* 2. Ex his autem figuris vitro impreſſis vetuſtatem uſus pingendi monogrammatis colligit Bonarrotius in *Præfat. pag.* XIV. Atque exempli loco in paginam ſequentem transferre tabulam inſtituimus, cujus ſimilem exhibait Boldett. *l.* I. *c.* XXXIX. *p.* 108. in qua tab. fig. 4. exprimitur fundus vitrei vaſis exhibentis monogramma, imaginem Chriſti, ſepremque ſportas ad indicandum de multiplicato pane prodigium, & ex altera parte oeſcio cujus hominis ſtantis figuram, circumque vitrum volumina quatuor.

2 Inſigne eſt Conſtantini numiſma ex Muſeo Angeli Breventani Papienſis a Baronio anno 1592. vulgatum ad *an.* 325. *n.* 206. in cujus numiſmatis poſtica parte monogramma in ſummo labaro cernitur. Idem eſt editum a Lelio Paſqualino, illuſtratumque brevi Diſſertatione, quæ appendicis loco addita eſt Dialogis Antonii Auguſtini. Confer Gretſerum *l.* 1. *de Cruce cap.* XXXVII. *pag.* 245. *tom.* I. *Nova edit.* De nummis ceteris idem monogramma præferentibus agit Georgius *l. c. pag.* 29. *ſeqq.*

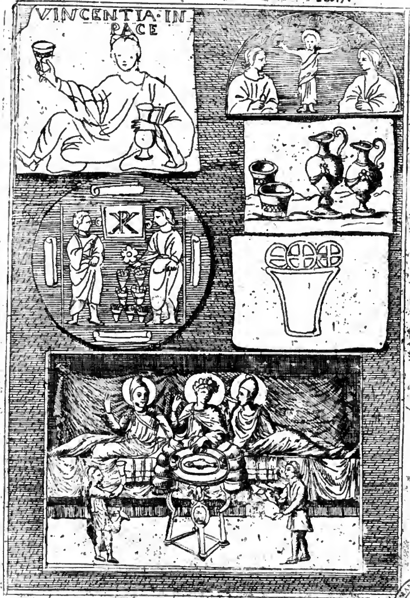
3 Vide Sarcophagos paullo ante indicatos, quos ab Aringho, Boſio, Bottario &c. referri dixi.

4 In mox laudato nummo exhibetur ſerpens transfixus haſta labari cum inſcriptione *Spes publica*. Quæ verba inſcripta fuiſſe animadvertit Iacobus Oiſelius *Numiſm. pag.* 331. *ad denotandum, quod in contritione veteris ſerpentis per nomen* Chriſti *ſpes publica conſiſteret*. Qua in re illi cum Euſebio Cæſarienſi præclare convenit, *lib.* III. *De vita Conſtantini, cap.* III. *pag.* 577. *edit. Cantabrig.*

5 Ut in hac lucerna, quam edidit Aringhus, & cui impreſſi piſces duo cernuntur, de quibus piſcibus dictum eſt I. *lib. hujus op. pag.* 54. monogramma eſt impreſſum, ut vides.

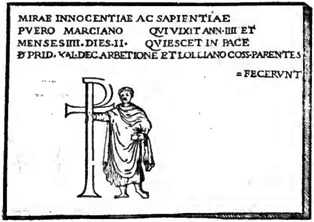
Tab.7.

NAPOLI

modo ita, ut formam crucis præſeferret (1); modo ex his figuris duabus, hoc eſt ex P. cum linea tranſverſa & ex X conflatum (2); modo P. ad levam (3) converſo, monogramma exprimebatur, ut eſt a doctiſſimis viris, harumque rerum imprimis peritis animadverſum. Atque

1 Velut in hoc Marciani pueri Epitaphio, quod poſt Baronium ad *an.*312. *n.*xxv. ediderunt Aringhus, aliique.

Vide Cuperum in *not. ad lib. de Mort. Perſec. tom.*II. *opp. Lact. pag.*500. *nov. edit. Pariſ.* Atque hujus monogrammatis crucem, nomenque Chriſti indicantis extant apud Boſium, Aringham, Lupium, Muratorium, Georgium *p.*33. alioſque, quos prætereo, exempla multa.

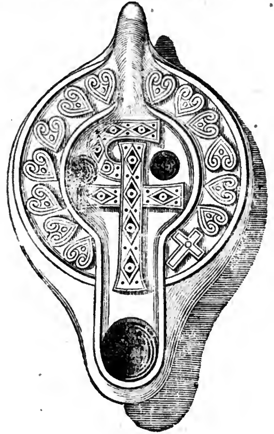
2 Primaſius Adrumetinorum Epiſcopus hoc modo monogramma deſcribit *lib.* iv. *in Apocalypſ. pag.*320. *t.*x. *Bibl. PP.* Atque hac ratione factum eſt monogramma; ut cetera ne ſim longus, monumenta prætercam; in ſepulcro Conſtantiæ *edito* a Boldetto *l.*2I. *p.* 344. deindeque a Georgio *De Monogr. Chriſti pag.*16. Simile eſt hujus, quod exhibet monumentum Julianæ apud Lupium *Mon. Sanctæ Severæ pag.*145.

3 Ut nummos, aliaque vetera monumenta omittam, in quibus eſt τὸ inverſum, ſat erit Lucernas duas referre, in quibus eſt monogramma gemmatum, rectaque linea diſſectum, ut *pag. ſeq.*

que in nummis quibuſdam, cum in ſummo labaro τὸ ☧ (1), tum intima labari ejuſdem parte *ſerpens* transfixus exhibebatur,

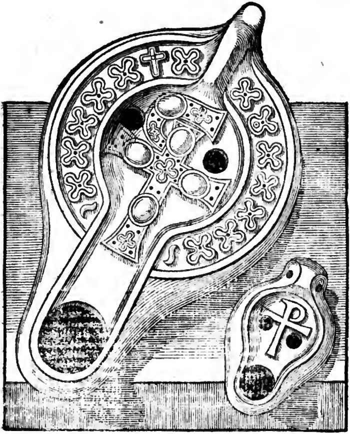
Hujus nos ſimilem dedimus ſupra tabula III. ex Aringho. Hæc autem, quam hic exhibuimus extat in Muſeo Victorio, editaque eſt a cl. viro Commeodatore Franciſco Victorio in Nummo Æreo veterum Chriſtianor. *par.*1. *c.*xxxix. *p.*53. Non diſcrepat altera, quam idem vir egregius dedit *ib.p.*54. quamque in *p. ſeq.* opportune transferendam putavi fig.1. Nam fig.2. quæ adnexa eſt, lucernamque Muſei Victorii præferentem monogramma linea recta diſſectum non inverſo q, ſed p, ad ea illuſtranda, quæ paullo ante diximus, conducere plurimum poteſt.

1 Vide Georgium *l. mox ind. pag.*28. & Baronium *ad an.*325. *n.*206.

tur, ut omnes cognoſcerent virtute nominis, crucisque Chriſti Servatoris expugnatum hoſtem generis humani, reſtitutamque mortalibus ſalutem fuiſſe, quam ſcelere primorum parentum amiſerant (1).

In-

1 Confer Triſtanum *t. III. p. 633.* qui nummum Vetranionis refert in quo eſt ☧ cum epigraphe: *hoc ſigno Victor eris*. Andreas Eraſmus a Seidel *epiſt. ſingulari* de nummo Vetranionis aureo agit, in cujus averſa parte eſt ☧ in labaro cum inſcriptione. *Salvator Reipublica*.

Intelligo autem fuiſſe aliquos , qui monogramma ☧ quod in monumentis cœmeterialibus cernitur , negarent eſſe inſcriptionum Chriſtianarum dijudicandarum (1) notam . Eſt vero illorum , ne quid gravius dicam , magnis in erratis ſententia . Nam hoc ſublato , vereor, ne nullum indicium reperire quiſquam, vel excogitare divinando poſſit, quo res Chriſtianæ ab Ethnicis diſtinguantur . Quod namque eſſe evidentius ſignum Chriſtianiſmi poteſt Chriſti nomine ? Jam vero inventa epitaphia in cœmeteriis vetuſtiſſima fuiſſe , in quibus eſſet monogramma ☧ , qui neget , haud ſcio cur non idem rem quamque certam , atque exploratam negare confidenter poſſit . Cumque nullum marmor , inſcriptio nulla, nummi , annuli , lucernæ , vitra nulla unquam reperta cum ☧ in arenariis fuerint , in quas noſtros , dum in vitæ fortunarumque periculum vocabantur , perfugere conſueſſe diximus ; quæ monumenta non demonſtratione (nam eſt id quidem omnino difficile) ſed opinione oſtendere unus aliquis poſſit propria Ethnicorum fuiſſe ; quis tanta erit temeritate, ac impudentia , ut quæcumque ante Conſtantini ætatem hujuſmodi ſigno notata fuiſſe conſtat,ea omnia ad Græcos, Latinoſve ſpectaſſe putet,qui eſſent imbuti ſuperſtitione Deorum? Ac noſtros ſcilicet , qui ita eſſent ab idololatria diſtantes, ut ne mortuos quidem ſuos in iis locis ſepeliendos exiſtimarent , in quibus Ethnicorum corpora ſepelirentur , horum ſepulcris proxima eſſe non reliquorum Chriſtianorum modo , ſed etiam martyrum ſepulcra voluiſſe , quis (2) credat ? Atqui Marii , Alexandri, Primitii , Hermetis , Laurentii (3) &c.

1 Baſnaglus l.c. & ante eum Johannes Baptiſta Caſalius *De Vet. Sac.Chriſtian. Rit.c.* II. *pag.* 11. quo etiam loco primum omnium fuiſſe Conſtantinum negatur , qui in uſum Chriſtianorum monogramma tranſtulerit . Fortunius Licetus *lib.* VI. *cap.*XXX. *pag.*850. qui niſi monogramma hinc inde notis A. Ω munitum ſit , Ethnicum eſſe potius , quam monogramma Chriſtianum garrit . Quo fere in errore fuit aliquando Fortunatus Scacchius *Sacror. Elaochriſm. Myroth. l.*I.*c.*VII. *p.*55.Sed caſtigavit deinde erratum *in fronte operis*.Confer Georgium *ibid. pag.* 9.

2 De Chriſtianis , qui caverent , ne in iis locis quemquam ſepelirent ſuorum , in quibus Ethnici ſepelirentur , agam paullo poſt opportune . Interea ſatis ſit adnotaſſe S. Cyprianum Invectum acriter fuiſſe in Martialem Aſturicenſem , quod id , contra atque religio poſceret , tentaſſet . *Ep.* LXVII. *al.* LXVIII. *p.*173. *ed. Oxon.* Vide Georgium *de Monogr. Chriſti p.* 69.

3 Confer Boldettum *l.* II. *c.*IV. *p.*370. & Georgium *ibid. p.* 6. Inſcriptio eſt hujuſmodi. *Laurentius* VI. *idus Januarias deceſſit* A ☧ Ω . Fortaſſe antiquior eſt etiam Conſtantino inferi-

Martyrum monumenta ☧ monogrammate ornata inventa in Cryptis ſunt, in quibus ſcriptores illi, contra quos agimus, ſepultos fuiſſe Ethnicos arbitrantur. Concludendum eſt igitur, nullum aut Græcum, aut Latinum monumentum in cœmeteriis Chriſtianorum inventum dari, quod cum ſit ornatum monogrammate ☧, tum conſtet fuiſſe alicujus Ethnici proprium.

Qui autem τὸ ☧ a Romanis, Græciſque uſurpatum, cœmeterialibuſque lapidibus inſculptum fuiſſe, idque jam nummis Decii, auctoritateque Martiani Capellæ confirmari poſſe exiſtimant, caveant ne, cum periti rerum antiquarum videri velint, tum eſſe omnium imperitiſſimi videantur (1). Quod

ſcriptio, an. 1744. in Cœmeterio Prætextati reperta, quam cl. Georgius a Mazochio illuſtratam, deindeque Diarii Romani Scriptores an. 1745. apud Palearinos *pag.* 205. *tom.* 1. ac poſtremo doctiſſimus Maffejus *Muſ. Veron. pag.* 359. ediderunt quæque eſt hujuſmodi:

Hanc, miſſis eruditiſſimi Mazochii conjecturis, ita viri docti legerunt, quos eſt Maffejus ſequutus: *Hic requieſcit in pace fide conſtitutus Hilarus, qui vixit annis plus minus* xxv. *Fide conſtitutus* dicitur, propterea quod baptiſmo fuiſſet initiatus. Sed de hac re alias. In hac tabula, ut cernis, infimum eſt in media corona monogramma cum A Ω. Atque hanc quidem ſpectare ad virum Chriſtianum nemo, niſi ſit inſanus, negaverit.

1 *Baſnag. ibid.*

Quod enim ad Decii nummum Magneſiæ cuſum attinet, in quo hæ litteræ BA☧ATOY leguntur, ſpectat; inane eſt. Nam eſt a Triſtano animadverſum, non monogramma in nummo obſervari, ſed contractionem litterarum, quæ *Baccharati* bis (1) Stephanophori Magneſiorum nomen componerent, propterea quod ſpatium totius nominis deſcribendi in peripheria nummi non eſſet. Itaque artificem pro BAKXAPATOY, ita ut fieri interdum a multis, cum aut otium, aut ſpatium non haberent, ſolebat, feciſſe BA☧ATOY. Neque eſt gravius, quod ex Martiano Capella proferunt, quaſi ille X N litteras in myſticis numeraverit; ex qua re etiam ridendo concludunt, non defuturos, qui Χριστὸς νικᾷ legendum arbitrentur. Non enim Capella litteras X N; ſed X H ſolis nomen myſticum indicare ſcribit. Quodſi X N in aliquot exemplaribus legitur, factum id quidem eſt non Capellæ errore, ſed imperitia, oſcitantiaque librariorum. Quamobrem qui hiſce momentis rationum invidiam noſtris conflare ſe poſſe arbitrantur, iidem turpiſſime labuntur, dignique ſunt qui cum alios irrideant, ipſi a doctis ſapientibuſque viris irrideantur (2).

At in nummo Ptolemæi (3) Regis (quiſnam autem is

1 Triſtan. *tom.* I. *pag.* 545. Nummos alios Apphiani vide apud Vaglantium *Colon. Græc. pag.* 169. De hac ipſa re agunt Menekenius *Diatr. de Monogr. cap.* I. §. 4., & Georgius *c.* VII. *de Monogr. Chr. pag.* 43. Miror autem quid ſit, quod Chonlium ſequutus non fuerit Baſnagius ajentem viſum ab ſe Maxentii nummum in quo eſſet ☧. Nam id ex Choulio tranſtulit Cangius in *Diſſertation. de Infer. ævi numiſm.* §. XXIV. *pag.* 20. Fortaſſe a Cupero deterritus Baſnagius eſt, ne id faceret. *Vide Cuperi notat. in Luc. Cæcil. c.* XLIV. *p.* 501. *edit. nov. Pariſ. opp. Lactant.* Magnentii namque, non Maxentii is nummus eſt, ut oſtendit *ibid.* Cuperus. Confer Menckenium *Diſs. de Monogr. Chriſti cap.* I. §. 1. *pag.* 95. & Georgium *de Monogr. Chriſti pag.* 30. *ſeqq.* Magnentius enim etſi perverſe vivebat (Athanaſ. *Apol. ad Conſtantium num.* VI. *pag.* 299. *edit. Montfaucon.*) tamen non ſolum ☧ ſed etiam τὰ Α. Ω. in nummis ſuis, fratriſque Decentii poni curavit, ut ſimularet, quoniam multos eſſe in exercitu Chriſtianos norat, ſpem ab ſe in Chriſto eſſe collocatam. Conſule Baronium *ad an.* 350. *n.* II. III. IV. & Brovverum *Annal. Trevirenſ. lib.* IV. *pag.* 234. *tom.* I. *edit. an.* 1671.

2 Conſule Grotium Comment. *in Apocalypſ. c.* XIII. *v.* 16. & Georgium *ibid. pag.* 43. *& ſeq.*

3 Ptolemæi *Cyrenenſis* nummum eſſe negatur Baſnagius, in cujus averſa parte viſitur aquila fulmini inſiſtens, inter cujus pedes hoc eſt ſignum ☧. Boſius *l.* IV. *Rom. Subterr. cap.* XXXI. *p.* 629. Aringhus *lib.* VI. *c.* XXIII. *p.* 567. *t.* II. Laurentius Pignorius *epiſt.* XXIV. *p.* 90. aliique hunc nummum referunt. *Scaliger. in Animadv. in Euſeb.* Ptolomæi Apionis Cyrenes regis fuiſſe

Digitized by Google

fuerit Ptolemæus neſcio) τὸ ☧ cernitur, quod alii notam ΧΡΗΣΤΗΡΙΟΥ *Oraculi* Jovis Ammonis, alii epitheton regum Ægyptiorum, alii Præfecti monetæ ſignum eſſe contendunt, qui *Chryſanthus*, aut *Chryſippus*, aut *Chryſodorus* (1) appellaretur. Quis negat? Nam in nummis Græcorum nomina interdum contractis litteris fuiſſe indicata tam eſt notum, atque teſtatum, ut revocari a nemine in dubium poſſe videatur. Sed hoc quæritur, ullum ne monumentum inventum in cœmeteriis noſtris umquam ſit, in quo τὸ ☧ eſſet, ſpectareque ad Ethnicos demonſtraretur. Cum autem nullum ejuſmodi deprehenſum uſpiam fuerit, ſequitur, ut nihil eos, qui contra pugnant, agere arbitremur. Nam gemma, cujus eſt a Cangio (2) facta mentio, in qua eſt monogramma, cuique impreſſæ hæ litteræ ſunt SAL DO N ALEX FIL LVCE hoc eſt, ut idem interpretatur Cangius *ſalus Domini noſtri Alex. filii lucet*, aut ad aliquem Alexiorum Imperatorum (3), aut, ſi ad Alexandrum Mammææ filium ſpectabat, ſcalpta a Chriſtiano quopiam eſt, qui, ut noſtri ſemper conſueverant, bene Cæſari (4) precaretur. Quid? Si peccat etiam Cangius, qui gemmam alteram, in qua ſub monogrammate ☧. Jovis, Apollinis, ac Dianæ capita, ſcalptæque circum litteræ VIVAS IN DEO F cernuntur, explicans, ab Ethnicis idem monogramma Deorum imaginibus adſcriptum fuiſſe interdum (5) cenſet? Longe in hoc genere diligentior Cuperus fuit. Is enim a Chriſtiano imperito religionum, fabularumque Ethnicarum monogramma, & litteras Deorum ima-

fuiſſe proprium pugnat *pag.* 150. Hunc eſt ſequutus Baſnagius. At Cuperus l. c. optare ſe dixit nummum eumdem inſpicere. Bottarius *Rom. Subterr. tom.* 1. *pag.* 154. nihil ab ſe ſimile viſum ſcribit. Quodſi conjectura ſibi uti liceret, ſtatuere ſe poſſe, dicit, in poſtica nummi ejuſdem parte expreſſum fulmen fuiſſe, quod cum detritum vetuſtate eſſet, velut monogramma quoddam exhiberet. Nam in quibuſdam veteribus monumentis, ut apud Ciampinum *tom.* 1. *vet. Mon. p.* 72. *tab.* XIX. fulmen eſſe expreſſum hoc modo ⚹. Menckenius in *tab. Diatribes De Monogramm. Chriſti fig.* 4. & 5. nummum qualem eſſe cenſebat, affert. Sed de Ptolomæo qui fuerit, nihil certi ſtatui poteſt. *Mencken. ibid. c.* 1. §. 2. Confer Georgium *loc. cit. pag.* 45.

1 Vide Pignorium, Bottarium, Georgium, Menckenium locis modo indicatis.

2 Differt. de *Infer. Ævi numiſmat. cap.* XXIV.

3 Cuperus loc. cit. *p.* 501. Bottarius *ibid. pag.* 153. Non placet Georgio *ibid. pag.* 22. *ſeq.* Non enim latinas in gemma ſcalpi litteras potuiſſe cenſet, ſi Alexii fuiſſet.

4 *Georg. ibid.*

5 Georg. *ibid.* Cuperus *ibid.*

Digitized by Google

imaginibus fuiſſe additas putat. Cujus quidem opinio non mihi ſolum, ſed Georgio etiam, atque Bottario (1) viris in hiſce doctrinis, diſciplinisque verſatis probata eſt. Ac de monogrammate quidem ſatis dictum eſto.

23. Nunc de coronis, quas crucibus aut imponere ſæpe, aut ſupponere ſolebant, quibuſque monogramma ☧ circumplectebantur, diſquirendum (2) eſt. Neque vero de his ſolum, ſed etiam de ceteris, quæ vel marmoribus inſculptæ, vel pictæ, vel æneæ, æreæque in cœmeteriis & repertæ olim ſunt, & hoc etiam tempore interdum inveniuntur. Quod eo libentius faciam, quo his quoque eſſe nonnumquam aut impreſſum monogramma, aut additum videam. Atque ſarcophagis quidem, qui ſunt a Boſio, Aringho, Mabillonio, Bottarioque deſcripti, cruces aliquando impreſſæ conſpiciuntur; inque ſummis crucibus coronæ, quibus τὸ ☧ comprehenditur. Quod idem factum ab antiquis Chriſtianis, iiſque potiſſimum fuiſſe, qui ætate Conſtantini, vel paullo poſt viguerunt, in (3) lucernis, gemmis, aliiſque rebus, quas poſteritati commendabant, plane conſtat. Cumque Crux illa, quæ Conſtantino, antequam in Italiam cum Maxentio pugnatum acceſsiſſet, apparuerat, hujuſmodi formam (4) præſeferret, mirabile ſane non eſt, ſi labaris, nummiſque illius, ſucceſſorumque Imperatorum Crux coronata, atque in media

1 *Bottar. ibid.*

2 Vide Sarcophagos, quos paullo ante numeravimus, diximuſque a Mabillonio, Boſio, Aringho, & Bottario deſcribi. Confer etiam Monumentum Hilari paullo ante productum. In monumento Flaviæ Jovinæ apud Baronium *ad an.* 367. *n.* 31. Papebrochium *Act. SS. Bollandianor. ad d.* xx. *Maji tom.* v. *pag.* 210. & Boldettum *l.* 1. *c.* 21. *pag.* 271. cernitur monogramma in media corona laurea, erectis utrimque ramis e palma, ut in Tabula *pag. ſeq.* cernere eſt. In ſuperiore etiam parte Tabulæ exhibuimus monogramma palmis circumornatum, ita ut viſum a Boldetto in cœmeteriis eſt, litt. A., quibus palmis indicatur triumphus Chriſti, ut *ibid. pag.* 272. animadvertit Boldettus. In muſivis præterea operibus, quæ in Baſilicis viſuntur, interdum conſpicitur crux, ita ut in *ſeq.* Tab. litt. B. expreſſum eſt. Confer Bold. *ibid.* Vas quoque cœmeteriale in ſuperiore parte Tabulæ poſuimus, in quo eſt palma depicta, ut eam ſæpe non martyrii ſignum, ſed triumphi Chriſti indicium eſſe cognoſceretur. Sed de hac re alias. Ac monogramma palmis circumornatum etſi Chriſti nomen ſignificat, notari tamen interdum in ſepulcris ſolebat ſigni cauſſa. In cœmeterio S. Agnetis an. 1710. inventa a Boldetto inſcriptio eſt inſculpta marmori an. 331. quæ ſic habet. *Aſellus, & Lea Priſco Patri Benemerenti in pace, qui bixit an.* LXIV. *menſ.* III. *Dies.* N. XII. *In ſigno* ☧ v. *Kal. Oct. D. Baſſo, & Albavio Coſſ.*

3 Vide ſup. *tab.* IV. *pag.* 50. *fig.* 2.

4 Euſeb. *lib.* 1. *c.* XXVIII. *de vit. Conſtant. pag.* 515. *edit. Cantabr.*

Digitized by Google

Tab. 8.

B
A
FL·IOVINA·QVAE·VIXIT
ANNIS·TRIBVS·D·XXXII·DEPOS
NEOFITA·IN·PACE·XI·KAL·OCTOB

dia corona gemmis ornata τὸ ☧ poſitum videamus. Qua in ſententia confirmatos magis, magiſque majores noſtros fuiſſe intelligo, propterea quod ſimilia oſtenta viſa in cælis accepiſſent, quo tempore Julianus (1) Imperator de Chriſtiana Religione delenda cogitabat. Si quis autem roget, quæ cauſſa eos impelleret, ut cruci eſſe coronas aut imponendas, aut ſupponendas arbitrarentur, is ſic habeat: hiſce ſignis, indiciiſque moneri Chriſtianos conſueviſſe, ut reminiſcerentur, nulli eorum eſſe coronam gloriæ concedendam, qui exemplo Chriſti crucem non tuliſſent, hoc eſt incommodi quidquam pro Chriſto paſſi non eſſent (2). Ac ſerto quidem, ſeu coronæ τὸ ☧ includebatur, ut intelligeretur, non ab alio quopiam, ſed a Deo per Chriſtum coronari pios, ſanctoſque homines (3) oportere. Quamobrem in ſepulcris, vitriſque vete-

1 Vide Gregor. Nazianz. *Orat.* IV. *in Iulianum p.* 112. *edit. Colon. an.* 1590. *&* *Orat.* III. *pag.* 70. Atque etſi coronæ lucidæ crucem circumornantis perſpicua eſt, monogrammatis tamen nulla eſt a Gregorio facta mentio. Fit tamen ab Euſebio, ubi de labaro, loco mox indicato, diſſerit.

2 Sanctus Paulinus *Epiſt.* XXXII. *al.* XII. *ad Sever. num.* XVII. *pag.* 206. *edit. Veron. an.* 1736.

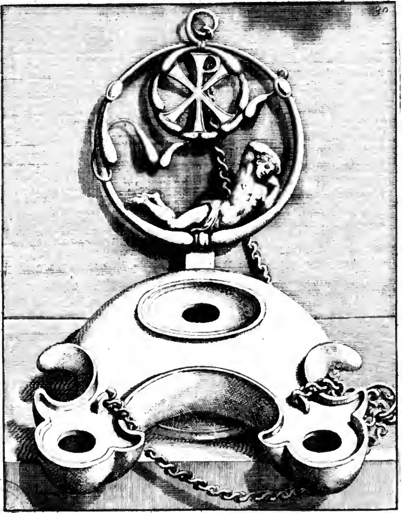
„ Sanctorum labor, & merces ſibi rite cohærent,
„ Ardua crux, pretiumque crucis ſublime, corona.

Atque hinc ſane profectas fuiſſe coronas, cenſet Bottarius *tom.* I. *Rom. Subt. &c. pag.* 117. quibus cruces circumornantur, quæ affigi ſacris ædibus, cum dedicantur, ſolent.

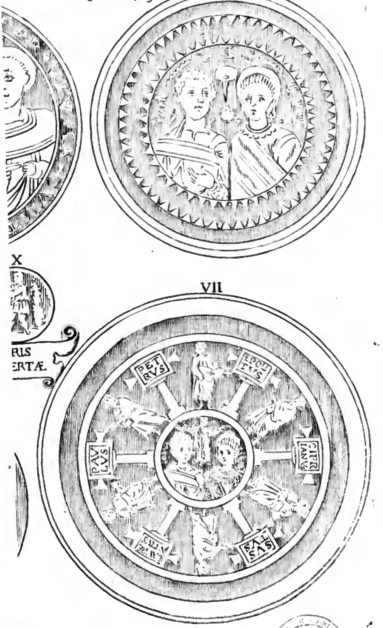
3 Hinc factum etiam eſt, ut lucernis quoque monogramma ornatum ſerto imprimeretur. Vide ſupra *tab* 4. *p.* 60. & *tab.* VI. *fig.* 1. *p.* 6. in qua lucerna cernitur monogrammate ornata, quod circumdat corona, circum quam ſunt litteræ, quarum intelligere ſenſum numquam potui. Apud Petrum Sanctem Bartholum *par.* II. de Lucernis a Bellorio Illuſtratis tab. 22. exhibetur lucerna, in qua eſt monogramma diademate circumornatum appoſitis palmis duabus, ut & tab. XXIV. lucerna exprimitur cum ☧, additis utrimque litteris A. Ω. diademate incluſis, cujus ſimilem lucernam refert Boldettus *lib.* 1. *cap.* XVI. *p.* 64. ſed ſine A. Ω. Quoniam vero de monogrammate non decuſſato, ſed hoc modo expreſſo ⳨ facta rurſum eſt mentio, videri apud Bartholum lucerna tab. XXVI. & icon S. Petri tab. 27. poſſunt, quarum alterius monogrammati inſidet columba, alterius monogramma crucis loco geſtatur a Petro. Animadvertendum eſt autem τὸ X ſolum monogrammatis loco interdum fuiſſe uſurpatum, ita ut Chriſtum ſignificaret. Confer numiſma Criſpi Cæſaris *ſup. p.* 51. hujus volumin., in quo eſt inſcriptio: *Salus & Spes* X *Reipublicæ* τὸ X autem Chriſtum indicat. Itaque oſorem τοῦ X Julianum Apoſtatam vocarunt Antiochenſes, propterea quod Chriſti hoſtis eſſet. Confer Juliani *Miſopogona pag.* 360. *opp. edit. an.* 1696. Suſtulerat is Imperator *monogramma*. Confer Mulinetum in *opere Gallico Inſcripto*: *Cabinet de S. Genevieve pag.* 89. quod monogramma reſtituit Jovianus, de qua re agit Menckenius loc. cit. *cap.* 1. §. III. *pag.* 105. *& ſeqq.* Quid? Si interdum Chriſtiani, ut corona monogramma includerent, cum Ionæ ſub cucurbita quieſcientis imaginem exprimere ſtatuiſſent, cucurbitam coronæ in modum formarunt, eaque incluſerunt monogramma? Confer tabulam *pag. ſeq.* quæ exhibet lucernam æneam in cœmeteriis Urbis repertam, apud Franciſcum Gualdum Ariminenſem olim ſervatam, & relatam a Scacchio *Sacror.* *Elao-*

Digitized by Google

Tab. 9.

Digitized by Google

IV
X
RIS
ERTÆ
VII
PET RVS
EPOLI TVS
CIPRI ANVS
PAV LVS

veterum Chriſtus quandoque (1) coronam oſtentans, aut capiti alicujus imponens cernitur. Eſt illud præterea a doctis hominibus, & peritis antiquitatum animadverſum, ſerta, quæ in ſepulcris viſuntur (ſunt hæc autem magno numero) etſi non ſemper martyrii, gloriæ tamen a Chriſto iis, qui recte viverent, præparatæ indicia quædam eſſe. Quod ſi quis forte miretur, quod cum majores noſtri, qui ante Conſtantinum florebant, abhorrere ab Ethnicorum conſuetudine coronandi vivos, mortuoſque viderentur, tum mutata deinceps ea ratio ſit, moſque coronas militibus diſtribuendi invaluerit, quibus coronis additum eſſet τὸ ☧ monogramma; næ is profecto mirari deſinet, ſi animo collegerit, Chriſtianos Imperatores evellere ex animis mortalium voluiſſe inveteratam, penituſque inſitam opinionem, quæ ferret, ab Apolline victores milites coronari, atque omnibus perſuadere coronam expectandam a Chriſto, qui verus auctor victoriæ crederetur, & eſſet. Quamquam ne illud quidem omnino eſt verum, quod

Elaeochriſmat. Myrothec. lib. I. *cap.* VII. *pag.* 55. *edit. an.* 1625. Liceto *l.* VI. *cap.* LXXX. *p.* 994. Bartholo *par.* III. *tab.* XXX. Hanc vero miror cur non Ionam, ſed Venerem exhibere putarint Licetus *ibid. & cap. ſeq.* & Iohannes Baptiſta Caſalius *De Ægyptior. Ritib. cap.* XXV. *pag.* 84. cum aute Scacchus, cujus veterem ſunt ſequuti opinionem, palinodiam recantaſſet in *Præf.*

1 Vide Bonarrotiam *tab.* XV. *fig.* 1. *tab.* XVIII. *fig.* 1. & Boldettum *tab.* XXVIII. *p.* 205. *n.* 32. *& alibi.* Quod ipſum videre liece in adjuncta *tab.* X. *fig.* 3. quam huc ex Aringho *l.* IV. *c.* XXXVII. *pag.* 265. tranſtulimus. In eo vitro cœmeteriali, quod erat Franciſci Gualdi, vir, ac femina, quos conjuges fuiſſe cenſeo, cernuntur, quorum capitibus Chriſtus coronas imponit, cum inſcriptione: *Lucifer vivas cum tuis felicıter Zeſes Sirtca*. Ac Luciferi nomine Chriſtum indicari cenſet Aringhus *ibid.* Ego vero quid repugnet, quominus marito Lucifer eſſet nomen, ignoro, Conſule Murator. *tom.* IV. *Theſaur. claſs.* XXV. *pag.* MCMV. qui binas inſcriptiones refert, ex quibus liqueat idem nomen fuiſſe olim apud Chriſtianos in uſu. Sirtca autem cur non dici poſſet uxor, non video. Quot enim nomina perrara in Epigrammatibus ſepulcralibus Chriſtianorum viſuntur apud Boldettum *pag.* 475. *ſeqq.* At fortaſſe Cyriacam pingere imperitus artifex voluit. Inde *fig.* 1. exprimitur effigies viri geſtantis crucem, cujus capiti impoſitum exhibetur ☧ cum inſcriptione: *Ani vivas in Chriſto.* Tranſverſæ quoque hæ litteræ, *Laurentio*, in vitro, quod eſt dimidiatum, leguntur. *Fig.* 2. effigiem viri exhibet, cum epigraphe: *Cum tuis pie Zeſes.* Hoc eſt *vivas pie cum tuis*. In *fig.* 4. cernuntur conjuges neſcio qui, cum inſcriptione: *pie zeſes*. In *fig.* 5. exhibetur vitrum, in quo ſunt pictæ imagines *Petri*, *& Pauli*, *& Peregrina* neſcio cujus. In *fig.* 6. vitrum repræſentatur cum imaginibus duabus ſine epigraphe. In *fig.* VII. exhibetur in medio vitro Chriſtus coronas imponens conjugibus, qui neſcio qui fuerint. In Peripheria *Imagines Petri*, *Pauli*, *Laurentii*, *Suſti*, *vel Juſti*, *vel Syſti*, *Cypriani*, *& Hippolyti*. Tres minores ceteræ figuræ exprimunt, ut Aringhus putat, Magos dona Chriſto Servatori offerentes. Atque hinc factum arbitror, ut Sanctorum imaginibus, aliorumque Chriſtianorum veterum figuris diademata ſuperponerentur, ut coronam regni ſempiterni juſtis, qui fortiter pro Chriſto certaſſent, concedendam, vel jam datam indicarent; cujuſmodi imagines permultæ cernuntur apud Bonarrotium, Boldettum, Boſium, Aringhum, aliosque collectores monumentorum veterum Chriſtianorum.

Digitized by Google

aliqui putant, Chriſtianos primorum temporum funditus ſuſtuliſſe uſum coronarum. Nam etſi eas rejici ab ſuis oportere cenſebant, quæ ritibus, religionibuſque Deorum conſecrabantur, tamen ſic erant affecti, ut ceteras in quibus nihil eſſe ſuperſtitioſum ſcirent, non militibus modo, qui victoriam ab hoſte reportaſſent, ſed aliis etiam imponi contenderent licere (1).

24. *De Symbolo* A. Ω., *quod aut monogrammati adjungere Chriſtiani, aut ſolum deſcribere ſolebant.*

24. Erat præterea noſtris conſuetum, ut medium interdum conſtituerent monogramma ☧, eique dexterum τὸ A. ſiniſtrum vero τὸ Ω. litteras ponere ſolerent. Cujus quidem rei ex-

1 Vide Clementem Alexandrin. *lib.* II. *Pædagogi cap.* VIII. *pag.* 175. *ſeqq. edit. an.* 1741. Tertullianum *lib. de Corona Militis cap.* X. *pag.* 106. *edit. an.* 1744. qui ſic habet „ Quid „ tam dignum Deo, quam quod dignum idolo? Quid autem tam dignum idolo, quam quod & „ mortuo? Nam & mortuorum eſt ita coronari, vel quoniam & ipſi idola ſtatim ſunt & habi- „ tu & cultu conſecrationis, quæ apud nos idololatria eſt. Confer Minucii in Octavio locum, quem produxi *t.* I. *hujus Op. lib.* I. *c.* III. §. XXVII. *pag.* 183. Sed ea Minucii verba de coronis intelligenda ſunt, quæ aut dedicatæ diis eſſent, aut aliquid ſecum ferrent ſuperſtitionis. Quem in ſenſum converti Clem. Alexand. ſententia debet *l. c.* ubi, *qui a verbo*, inquit, *inſtituuntur, a coronis arcentur, nec exiſtimant rationem eſſe a ſe obligandam, quæ in cerebro ſita eſt: non quod convivalis, quæ per vinum excitatur, petulantiæ ſit corona ſymbolum, ſed* ὅτι τοῖς εἰδώλοις κατωνόμασται *quod ſimulacris dedicata ſit*. Quamquam capita coronis redimire ad ſanitatem corporis conferre idem Clemens *ibid.* inficiatur. Jam vero illuſtris eſt de corona ſuperſtitioſa in Actis Pionii Martyris Smyrnenſis locus *apud Ruinartium p.* 126. *edit. Veron. n.* XVIII. „ Poſt hæc, *inquit auctor*, coronas, quas ſacrilegi geſtare conſueverunt, Pionii capiti co- „ nabantur imponere, quæ, diſſipante eo ante ipſas, quas ornare conſueverant, aras, in fru- „ ſta jacuerunt. Quod ſi ſuperſtitio nulla acceſſiſſet, licebat Chriſtiano præſertim militi coronam ferre, id quod ab eruditiſſimo Paſchalio *lib.* II. *cap.* I. *de Coronis p.* 63. *edit. an.* 1610. demonſtratum eſt. Itaque qui Septimio Severo Imperatore tulerunt ob partam adverſus hoſtem victoriam rei ſceleris acti ab Orthodoxis minime fuerunt. Neque vero audiendus Tertullianus eſt, qui cum in Montani hæreſim incidiſſet, carpereque Catholicos vellet, ejus militis defenſionem ſuſcepit, qui deferre coronam recuſaverat, atque in ſe, Chriſtianoſque ceteros concitarat iram Ethnicorum. Confer Baronium *ad an.* 201. *num.* 2. *ſeq.* Quid? Si Patres ut martyras victores deceſſiſſe oſtenderent, coronam eſſe eos conſequutos prodiderunt, coronæ nomine indicantes præmium ſempiternum? Confer Acta S. Polycarpi apud Ruinartium *pag.* 37. *n.* XVII. *edit. Veron.* SS. Tryphonis, & Reſpicii *apud eumdem n.* V. *pag.* 139. SS. Fructuoſi, & Augurii *n.* VII. *pag.* 193. SS. Jacobi, & Mariani *n.* I. *pag.* 194. *ſeqq.* SS. Montani, & Lucii *pag.* 201. *n.* IV. & *pag.* 205. S. Nicephori *n* IX. *pag.* 212. & S. Geneſii *n.* III. *p.* 237. Sed hæc ratio trita ſermone veterum Chriſtianorum erat, ea victoria militum, qui coronabantur, in victores martyres tranſlata. Qua de re apud Cyprianum, Prudentium, alioſque illuſtria extant loca. Confer Bonarrotium *t.* XIX. *pag.* 134. *ſeq.* Conſule Paſchalium *ibid.* Aringhum *lib.* VI. *Romæ Subterr.* XLIX. *pag.* 667. *ſeqq. tom.* II. ubi de variis coronis, & earum uſu copioſe diſputat, & Marangonum *Delle coſe Gentileſche ad uſo delle Chieſe cap.* XLIII. *p.* 310. *ſeqq. edit. Rom. an.* 1744.

Digitized by Google

exempla extant apud antiquitatum Chriſtianarum collectores (1) permulta. Atque hiſce ſymbolis id maxime intelligebant, quod eſt in Apocalypſi Johannis, *principium* Chriſtum Servatorem, & *finem* rerum omnium eſſe (2) credendum. Fuerunt etiam qui dicerent, litteris hiſce græcis, atque monogrammate ſignificari Chriſtum ipſum verum eſſe habendum Deum (3). Quodſi in pluribus, quin ullum extet veſtigium monogram-

 matis

1 Vide Boldettum *pag.* 53. 80. 86. 339. *ſeqq.* 502. 522. *ſeqq.* 545. *ſeqq.* Aringhum *t.* I. *pag.* 336. 339. *&* *tom.* II. *pag.* 130. 134. 138. *ſeqq.* 168. 255. Bottarium *tom.* I. *pag.* 151. Muratorium *tom.* IV. *Theſauri Inſcription. pag.* 1821. 1831. 1858. 1888. 1891. 1900. 1904. 1907. 1915. 1918. 1926. &c. Similia reperire licet apud Boſium, Gruterum, Licetum, Caſalium, Fabrettum, Maffejum in *Muſ. Veron.*, Marangonium, Lupium, Bonarrotium Donium, Georgium, Menckenium, Victorium, utque ceteros prætermittam, apud eruditiſſimum virum Antonium Franciſcum Gorium cum alibi, tum *opuſc. inſcripto*: *Crux e vitali ligno Sanctæ Crucis, in qua ſculptus Ieſus Chriſtus Nazarenus Capite Mitrato, quæ adſervatur in Theſauro Baſilicæ Baptiſterii Florentini cap.* VI. *pag.* 120. 139. *&* *cap.* VII. *p.* 155. quo loco exhibet figuram tabulæ ex ære in Muſeo Gorio ſervatæ in qua eſt ☧ cum A Ω *Volum.* III. *Symbolar. litterar. edit. Florent. an.* 1749. & apud Johannem Dominicum Bertholum Aquilejenſem Canonicum virum doctum *Diſſer. ſopra un monumento antico col ſacroſanto Monogramma di Criſto pag.* 149. *Diſſert.* VII. *Delle memorie della Società Colombaria Fiorentina, edit. Florent. an.* 1747. Eſt autem id monumentum, quod ille explicat, ex ære flavo *Diametri Rom. ped.* 1. *unciar.* IX. extatque in Muſeo Bertholio. Confer etiam monumentum Hilari, quod nos paullo ante attulimus, & paucis explicavimus *pag.* 66. *hujus Volum.*

2 *Apocalypſ. cap.* I. *v.* 8. 17. III. 14. XXI. 6. XXII. 13. Conſule Tertullianum *lib. De Monogamia cap.* V. *pag.* 527. *edit. Venet. an.* 1744. & Clementem Alexandrinum *lib.* IV. *Stromateon pag.* 537. *edit. an.* 1641. Prudentium *Hymno* IX. *Cathemer. pag.* 53. *v.* 11. *ſeq.*

„ Alpha, & Ω cognominatur ipſe fons, & clauſula

„ Omnium, quæ ſunt, fuerunt, quæque poſt futura ſunt.

Confer e novis Aringhum *lib.* VI. *cap.* XXII. *pag.* 564. *ſeqq.* Bonarrotium *tab.* IX. *pag.* 67. Bottarium *l. c. pag.* 155. *ſeq.* & Gorium, atque Bertholum *ll. cc.*

3 Verum id quidem eſt. Nam Johannes *l. c.* Apocalypſeos de Chriſto agens eum eſſe, inquit, *Alpha, & omega, principium, & finem Deum, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, Omnipotentem*. Sunt qui ante Arianam hæreſim haſce litteras Chriſtianis monumentis inſcriptas fuiſſe negent. In his Laurentius Ramireſius in *not. ad Chronicon Luitprandi p.* 363. Menckenius *Diatr. de Monogramm. Chriſti c.* II. §. 2. Sed errant. Repertum namque Heraclii martyris ſepulcrum in cœmeterio Priſcillæ eſt, in quo erat τὸ A ☧ Ω. Hunc autem Martyrem obiiſſe ante Conſtantinum nulla eſt ratio, cur negemus. Vide Aringhum *l.* III. *c.* XXII. *pag.* 605. *tom.* I. & Lupium *Monum. S. Severæ pag.* 142. Hoc idem conſtat ex lapide, quem ex Fabretto paullo ante retuli. Atque ad rem ipſam confirmandam plurimum valebit patera in cœmeterio Calliſti inventa, cujus ectypon dedit Boldettus *lib.* I. *c.* XXXIX. *p.* 194. *n.* 4. Alexandus Georgius *De Monogrammate Chriſti pag.* 10. qui ſapienter animadvertit, non negari ab ſe, haſce *ſiglas fuiſſe ab Arianis de induſtria omiſſas*. Sed quoniam de monogrammate ſimplici, & cum A Ω hactenus dixi, moneri lectorem volo, non meo, ſed typographi vitio contigiſſe, ut *tom.* II. *hujuſce operis pag.* 237. *not.* 2. monogramma in Inſcriptione, quæ ſub Damaſo poſita fuit, irrepſerit. Cum enim mihi ejus exſcribendæ, ex tranſunto ſuo, copiam feciſſet Gregorius Jacobus Terribilinus vir doctus, cui lapidem P. Contucius S. I. vir eruditiſſimus Muſeo Kirkeriano præfectus incredibili, qua eſt humanitate, oſtenderat, eumdemque in meum autographon tranſtuliſſem, typographus pro τὸ PL. quod eſt *Plus*, poſuit τὸ ☧

Digitized by Google

matis, monumentis τὸ A Ω reperitur, tamen ineſt litteris iiſdem, quæ demonſtrata a nobis mox eſt, de principio, ac fine ſignificatio.

25. *De figura boni Paſtoris.* 26. *deque Chriſti ſpeciem agni præſeferentis imagine.*

25. Age vero, cum in Evangelio Chriſtum *bonum eſſe Paſtorem, qui animam ſuam pro nobis*, quos *oves* (1) appellavit, poſuerit, legerent, annon æquum eſſe judicaſſent, eumdem Paſtoris forma, qui aut paſcere oves, aut earum aliquam, quæ periiſſet, humeris geſtare, atque in ovile reducere videretur, in vitris (2), in lucernis (3), in ſarcophagis, in

1 *Matth. c.*XVIII. *v.*12. *ſeqq. Johan. c.*X. *v.*1. *ſeqq:*

2 Hujuſmodi aliqua exhibuerunt Boſius, & Aringhus. Bonarrotius quoque nonnulla refert *Tab.*IV. *fig.*1. 2. 3. *tab.*VI. *fig.*2. Similia eorum ſunt, quæ exhibet Boldettus *pag.*200. *n.*10. 11. & *pag.*212. *num.*2. quam nos Tabulam in ſeq. paginam transferri voluimus: in qua eſt *fig.*1. in medio vitro exhibens ☧ & in peripheria imagines Samuelis, Saulis, Petri, & Juſti, ſeu Syſti. In altera eſt imago boni Paſtoris ovem humeris geſtantis. In tertia duorum virorum nummulariorum effigies.

3 Confer Caſalium *De Ant. Sacr. Chriſtianor. ritibus pag.*228. Licetum *lib.*VI. *c.*XLIX. *pag.*870. Petrum Sanctem Bartholum *De Lucern. par.*III. *tab.*28. quam *tab.*29. lucernam variis ſymbolis ornatam exhibentem *in pag.* 78. *hujus Vol.* rejecimus. Atque alteram nos dare hoc loco ſtatuimus, quam poſt Caſalium vulgavit Aringhus, eſtque hujuſmodi.

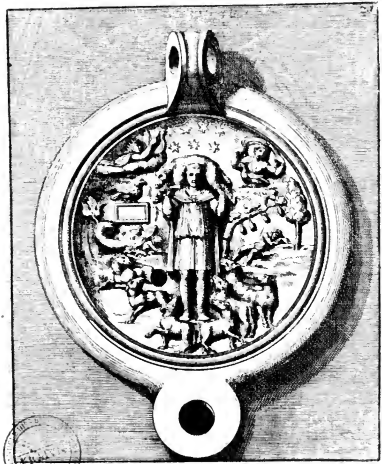
Digitized by Google

Tab. II.

Digitized by Google

Tab. 12.

Digitized by Google

(1), in parietibus (2), in gemmis (3), in calicibus (4) exhibe-

re

Addi huic altera poteſt, quam a Boſio, & Aringho vulgatam fuiſse conſtat.

1 Conſule Aringhum *pag.* 517. *tom.* I. 303. 315. 321. 323. 327. 335. 619. &c. Hic a Boſio accepie. Eoſdem Sarcophagos exhibet Bottarius *Rom. Sotter. &c. t.* I. *&* II. In tabulis quoque ſepulcralibus hoc ſymbolum Chriſti ſæpe viſitur, ejuſque rei exempla extant apud Boldettum, Boſium, Aringhum, Muratorium, Gruterum &c. permulta. *Tab.* I. *fig.* 3. *p.* 18. *hujus vol.* quæ figura exhibet ſepulcrum Lucii, cernitur paſtor ovem deferens, cujus capiti ineſt monogramma ☧, & ad ſiniſtram vaa lacte fortaſſe implendum.

2 Vide Aringhum *t.* I. *p.* 389. 531. 548. 573. 579. 581. 585. 589. *& tom.* II. *p.* 25. 29. 59. 63. 65. 67. 75. 79. 91. 97. 101. Similes figuras cernere licet apud Boſium, Bottarium, alioſque.

3 Ejuſmodi nos unam apud Commendatorem Franciſcum Victorium virum eruditiſſimum vidimus. Non diſcrepat alter annularis lapis in Urbis neſcio quo cœmeterio repertus, qui apud Felicem Rondaninam illuſtrem Matronam ſervabatur, cum Aringhus ſcriberat, cuique inſculpta erat arbor, ſub qua paſtor ovem deferens conſpiciebatur. Aringh. *t.* I. *p.* 554. Utque jam aliis prætermittam, quæ ſane neque exiguo numero, neque parum elegantes ſunt, in parte ſuperiore Foggini anæ gemmæ, quam *pag.* 27. *hujus vol. n.* 2. deſcripſimus, medius inter oves duas cernitur Paſtor ovem tertiam geſtans. Sed de hac re hactenus.

4 Tertullianus *lib. de Pudicit. cap.* VII. *pag.* 559. *edit. Venet. an.* 1744. Catholicos

carpens,

re (1), ut omnes, quæ ſit illius erga mortales non ſolum bene moratos, ſed etiam lapſos in peccatum clementia intelligerent, conſiderentque fore, ut ſi reſipuiſſent, gratiam, ſalutemque (2) conſequerentur? Atque hoc ſane conſilio pictas ſculptasve ejuſmodi imagines jam uſque a primis Eccleſiæ temporibus fuiſſe, cum ſcriptores Orthodoxi plerique, tum vetus auctor Tertullianus teſtis eſt imprimis locuples (3), qui ſcilicet, quod ad Cataphrygas defeciſſet, ægre ferebat, Paſtorem in ſacris calicibus exprimi a Catholicis conſueviſſe, qui indicaret, patere, noſtrorum ſententia, iis, qui ſeſe quovis ſcelere implicaverant, ad reſipiſcentiam, & ſalutem viam. Cataphrygarum enim hæc erat opinio, eos Orthodoxos, qui aut in hæreſim, aut in idololatriam, aut in adulterium, aut in grave aliquod peccatum incidiſſent, etiamſi reverſi fuiſſent ad ſanitatem, conjungi bonis ſocietate communionis non oportere (4).

26. Nam cur veteres Chriſtum agni (5) figura in picturis, ſculpturiſve exhiberi curarent, hæc omnino in cauſſa fuerunt.

carpens, qui lapſis in capitalia ſcelera, ſi reſipuiſſent, veniam concedendam pugnabant, ſic habet „ Procedant ipſæ picturæ calicum veſtrorum, ſi vel in illis perlucebit interpretatio pe„ cudis illius, utrumne Chriſtiano, an ethnico peccatori de reſtitutione conliniet „: Et c.x. p.563. „ Cui (libro, qui inſcribitur *Paſtor*) ſi forte patrocinabitur paſtor, quem in ca„ lice depingis &c.

1 Id quoque ſymbolum impreſſum æreis laminis fuit. Confer Bonarrotium *ibid. tab.* 1. *fig.* 1. & Ciampinum ſæpe laudata *Diſſert. de duobus Emblem. Muſei Carpinei*. Bonarrotius *t.* xv. *p.* 25. ſapienter, ut ſolet, animadvertit, loco ovis pictum interdum arietem in vitris, aliiſque monumentis eſſe. Quinetiam interdum pro ove hædum ſculpi, ſingive ab antiquis conſueſſe, ſcribit. Id vero eo conſilio factum putat, quod illi centum ovium, quarum fit in Evangelio mentio, armentum minutum omne contineri arbitrarentur, in quo ſunt arietes, capellæ, hædi, oves &c.

2 Multa in hanc rem diſputat Aringhus, quem conſule *lib.* vi. *cap.* xviii. *pag.* 551. *& ſeqq.*

3 *Loco modo indic.*

4 Conſule Tertullianum *lib. De Pudicit. cap.* xxi *p.* 581. *ſeqq. edit. an.* 1744. & e noviis Orſium *lib. De Capital. Crim. Abſolut. per tria Priora Eccl. ſecula c.* iv. *digreſ.* 2. *pag.* 115. *ſeqq. edit. Mediol.* Sed de hac re erit in eo libro, qui inſcribetur de Pœnitentia, opportunior diſſerendi locus.

5 Agni forma modo crucem tranſverſam, modo capite crucem eamdem ferentis, modo ſine cruce, in pictis ſculptiſque tabulis fuiſſe adumbratum Servatorem Chriſtum perſpicua res eſt. Confer Aringhum *l.* iv. *c.* viı. *t.* II. *p.* 23. 25. c. xiv. 91. 95. xxiv. 156. & *l.* vi. *p.* 559. Similes imagines cernere licet apud Boſium, Bonarrotium, Boldettum, Bottarium, Ciampinum. Extat in Muſeo Victorio antiquum vitrum cæruleum & pellucidum agnum exhibens ſtantem cum nimbo rotundo, & cruce haſtata, atque tranſverſa. Quinetiam vidi in eodem Muſeo gemmam, cui eſt inſculpta imago S. Iohannis Baptiſtæ tenentis librum, in quo libro agnus cubans, crucemque ferens exhibetur. Vide Franciſci Victorii viri eruditiſſimi *Diſſert. de nummo Æreo p.* 68. *ſeq.* & figuram, quam dedimus *tom.* 1. *hujus operis pag.* 238.

runt. Primum quod a Prophetis Meſſiam *agnum* fuiſſe appellatum (1) ſcirent; deinde quod *agnum* ſymbolum eſſe innocentiæ accepiſſent. Chriſtum vero etſi ſumma innocentia præſtitiſſet, tamen incredibili in genus humanum pietate, accuſari, flagellis cædi, atque in crucem agi voluiſſe, ut pro nobis æterno Patri ſatisfacere, hoſtique diabolo in mortales ſæviendi adimeret poteſtatem.

27. *Cur veteres Chriſtiani Orphei*, 28. *Apoſtolorum*, *Sanctorum Martyrum*, 29. *Animalium quorumdam*, 30. *Plantarum*, 31. *Domorum*, 32. *Navis*, 33. *Anchoræ*, 34. *Doliorum*, *aliarumque rerum figuris uterentur*.

27. Sed erit fortaſſe, qui roget, quid fuerit, quod cum majores noſtri a ſuperſtitione tantopere abhorrerent, nihilominus Orphei, ut eſt in fabulis, imagines deſcribere (2) conſueſcerent. Hi autem ſi conſiderent nonnulla, ut ſibi Chriſtiani quidam veteres perſuaſerant, ab Orpheo de uno Deo fuiſſe dicta, & animo colligant, quæ de immanibus feris a Poeta, ut manſueſcerent, inductis, fabuloſis monumentis mandata ſunt litterarum, non admirabuntur, curatum a noſtris fuiſſe, ut his imaginibus, mortales recordarentur, Chriſtum Servatorem tot barbaras, efferataſque nationes doctrina, poteſtateque ſua mites, ac manſuetas reddidiſſe. Neque vero cum Orpheum pingerent, ullum eidem cultum adhibendum arbitrabantur. Nam Ethnicos, ſi qui erant, qui eumdem Poetam (modo is umquam vixerit; ſunt enim (3) qui dubitent)

1 Iſaiæ *cap.* LIII. *v.* 7. *ſeqq.* Jerem. XI. *v.* 9. Quamobrem Iohannes Baptiſta Chriſtum cum vidiſſet, *Ecce*, inquit, *agnus Dei*, *ecce qui tollit peccatum mundi*. Johan. *Evang. cap.* I. *v.* 29. Ieſus præterea in *Apocalypſi Iohannis cap.* XIV. & alibi agnus appellatur. Conſule Tertullianum adverſus Iudæos *cap.* VIII. *pag.* 194. ubi, *Ut enim*, inquit, hoc eſt Chriſtum, Iudæi *intelligerent* eſſe *agnum*, *quem Moſes paſſurum nunciabat*. De hac eadem re agunt Iuſtinus Martyr in *Dialogo cum Tryphone* n. XI. *pag.* 143. *edit. Veneta an* 1747. Euſebius *Demonſtr. Evang. lib.* X. *Proœm. pag.* 461. *ſeq. edit. Pariſ. an.* 1628. Qui plura volet, is conſulat Aringhum *lib.* VI. *cap.* XX. *pag.* 556. *ſeqq.* Bonarrotium *tab.* VI. *pag.* 45. *ſeq.* Boldettum *l.* I. *c.* VI. *pag.* 22. Victorium *Numm. Æreo par.* I. *c.* XI. *p.* 51. *ſeq.*

2 Confer Aringhum *tom.* I. *pag.* 547. 563. 577. *&c.* Boldettum *pag.* 27. *&c.* Bottarium *tom.* II. *pag.* 30. *&* 43. &c. In Muſeo Victorio ſervatur gemma in cœmeteriis Chriſtianorum inventa, cui eſt impreſſa Orphei imago. Cur id Chriſtiani facerent, explicant Boldettus, & Bottarius *ibid.* & Aringhus *lib.* VI. *cap.* XXI. *pag* 560. *ſeqq.* & Marangonus *Delle Coſe Gentileſche ad uſo delle Chieſe cap.* XI. *pag.* 41. *ſeqq.*

3 Vide Ciceronem *lib.* I. *De Nat. Deor. cap.* 38. *pag.* 542. *edit. Genevæ Oliveti*.

Digitized by Google

in Diis ponerent, Chriſtiani merito irridebant, confirmabantque numeranda in fabulis eſſe, quæ de lenitis ab Orpheo Deorum interprete feris jactarentur (1).

28. Sequitur ut de imaginibus Sanctorum Apoſtolorum, quales in ſarcophagis (2) aliquot cernuntur, imprimiſque Petri, ac Pauli, quæ ſæpe in picturis (3) cœmeteriorum, in vitris (4), in picturis, in lucernis, aliiſque veterum monu-

1 Conſule Clementem Alexandrinum *Admonit. ad Gentes pag. 3. ſeq. edit. an. 1740.*

2 Hujuſmodi Sarcophagi referuntur a Boſio, Aringho, Bottario &c. Interea confer Aringhum *tom. I. Rom. Subterr. pag. 281. 285. 301. 307. 311.* Confer Euſebium *l. IV. De vita Conſtant. cap. 12. pag 660. edit. Cantabrig.*

3 Bonarrotius *tab X. pag. 75.* „ Specialmente, *inquit*, la Chieſa Romana ebbe partico„ lar mira di mantenere le vere immagini di tutti due i principi degli Apoſtoli, e ce ne dan„ no una certa riprova le antiche pitture, ed i moſaici, nella maggior parte de' quali ſi ve„ dono tempo per tempo fedelmente oſſervate le loro ſteſſe fiſonomie „. Confer Boldettum *lib. I. cap. V. pag. 21.* Atque huc fortaſſe ſpectat, quod habet Euſebius *lib. II. Hiſtoria c. XXV. pag 83. edit. Cantabrig.* Ubi enim martyras Romæ Petrum, ac Paulum deceſſiſſe narravit, tum καὶ πιστοῦταί γε, inquit, τὴν ἱστορίαν, ἡ Πέτρου, καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατοῦσα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις: *& confirmant hiſtoriam Petri, Paulique hucuſque manentia in iis, quæ ibi ſunt cœmeteriis, monumenta.* Nam præter eas, quas memoriæ cauſſa in Vaticano, & via Oſtienſi poſuerunt, imagines quoque in reliquis cœmeteriis conſtitui veteres curarunt, quæ utrumque Apoſtolum exhiberent. Vide Blanchinum *Prol. in t. III. Anaſt. pag. 25.* Ciampinum *pag. I. veter. Monum. cap. XXII. pag. 198.* Mabillonium *Liturg. Gallic. lib. II. pag. 160. edit. an. 1685.* Quinetiam S. Auguſtinus eos accuſat, qui cum imagines in Eccleſiis cernerent SS. Petri, & Pauli, in quorum medio Chriſtus ſedens pingeretur, inde imperite concluſerunt ad Petrum, Paulumque libros a Chriſto magicos fuiſſe ſcriptos, quibus libris improbi illi homines delectabantur. *De Conſenſu Evang. lib. 1. c. X. pag. 8. opp. edit. Pariſ. Mon. S. Mauri t. III. par. II.*

4 Confer Aringhum *lib. IV. cap. XLVII. pag. 403.* Bonarrotium *tab. X. ſeqq.* Boldettum *l. I. cap. XXXIX. pag. 191. ſeqq* Fabrettum *inſcriptionum Domeſt. cap. VIII. pag. 593.* Marangonum *In not. ad Acta S. Victorini pag. 42. & in Append. pag. 113.* Fogginium *De Romano D. Petri Itinere, & Apoſtolatu Exerc. XX. pag. 453. ſeqq.* Eſt autem animadvertendum, non ita ut ſæpe in pictis, muſiviſque operibus ſiniſtram; ſed dexteram in hiſce vitris occupare Petrum. Ac de uſu veterum pingendi quidem Petrum ſiniſtram occupantem, Paulum autem dexteram, unde profectus ſit, inveſtigarunt poſt Petrum Damianum *Opuſc. XXXV. Epiſt. ad Deſider. Abbatem pag. 265. tom. III. edit. opp. an. 1665.* S. Thomam *in Epiſtolam ad Galatas lect. 1. p. 578. t. XVIII. opp. edit. an. 1689.* Durandum *Ration. Divin. Officior. lib. VII. cap. XXIV. pag. 295. edit. an. 1568* & Molanum *Hiſt. Sacr. imag. l. III. c. XXIV. p. 375. ſeqq. edit. an. 1619.* Petrus de Marca *Opuſc. de Primatu Petri edit. opuſculor. an. 1681. pag. 69.* Leo Allatius civis meus *De Eccleſ. Occid. & Orient. Conſenſ. lib. I. cap. VI. pag. 86. ſeqq.* Inchoferus Soc. Jeſu Theologus apud eumdem Allatium *ibid. cap. VII. p. 142. ſeq* Caracciolus apud Allatium *ibid. pag. 90.* Mabill. *De Re Diplomatica l. II. c. XIV. p. 130. ed. an. 1681.* Muſantius de SS. Petri, & Pauli imaginibus &c. *p. 165. ſeqq. t. VI. Jun. Boll. par. II.* Theophilus Raynaudus *De Bicipiti Eccleſia t. X. opp. p. 211. ſeqq. edi. an 1665.* Johan. Baptiſta Caſalius *De veter. Sacr. Chriſtianor. Rit. lib. cap. II. pag. 20. edit. Rom. an. 1645.* Horum aliqui partem eam digniorem putarunt apud veteres Chriſtianos fuiſſe, quæ dextera intuenti eſſet. Ergo Paulum dexterum Petro fuiſſe poſitum, ut videnti Petrus dexter appareret. Confer Bonarrotium *tab. X. pag. 77.* & Fogginium *ibid. pag. 469.* Negari tamen non poteſt, quin in vitreis vaſculis veterum aliquando, etſi perraro, dexter Paulus pingeretur. Extat ejus rei apud Boldettum *l. I. cap. XXXIX. pag. 192.* exemplum unum, ſi imaginum ratio habeatur. Nulla quippe in vitro inſcriptio eſt. Calvus autem,

monumentis occurrunt, dicendum eſſe videatur. Atque eas quidem adhibere veteres conſueſſe puto, non modo ut vene-
L 2
ra-

autem, & qui longiore eſt barba, ſic enim ſæpe depingi Paulus ſolebat, dexter eſt. De effigie Pauli conſule *ibid. Bonarrotium*. Quod ſi apud Aringhum *lib.iv. cap.xlvii.p.403.* duo extant ſchemata vitreorum vaſculorum, in quibus Paulus dexter cernitur, non antiqui artificis factum id vitio eſt, ſed novi inciſoris errore. Quamobrem recte, ac ſapienter, ante Bonarrotium, Boldettum, atque Fogginium, eruditiſſimus Fabrettus *l. c. p.593.* ,, Videbis, *inquit*, ,, huic in pluribus ſimile vitrum ab Aringho recenſitum *l. cit. p.403.* tertium in ordine (*ſic etiam eſt ſecundum, & quintum, cujus quinti nos ectypon dedimus tom. 1. hujus operis pag. 322. Nam in archetypo, quod eſt apud Illuſtriſſimum Præſulem Johan. Lercarium dexteram occupat*,) ſed ex mera deſcribentis incuria, quia cum illæ imagines hinc inde pellu- ,, cidæ ſint, pictor non earum faciem, ſed averſam partem excepit, id quod ex litteris in- ,, verſo ordine diſpoſitis fit evidens, tum in hac, de qua loquimur, tum in aliis eorumdem ,, Apoſtolorum figuris, quæ eadem pag.403. n.2. & 5. habentur. Verius etenim ex ipſo met ,, Aringho *pag. ſeq. 405.* ubi rectus eſt vitri illius ſecundi aſpectus, conſtat, Petrum ad dex- ,, teram, Paulum ad ſiniſtram conſpici ,, Hæc ille. Iam vero hoc poſtremum ab Aringho relatum, cujus fit a Fabretto mentio, hujus eſt omnino ſimile, quod item apud Ioh. Lercarium Præſulem eruditiſſimum ſervatur.

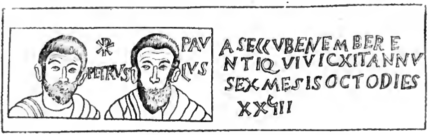
In

nerarentur, de qua re agam alio loco opportune, ſed etiam ut omnes per quos viros, quibuſque modis propagata late longeque religio, in univerſum deinde terrarum orbem manarit, cognoſcerent. Conſtantiam rurſum eorum, fortitudinemque in perferendis hilari animo incommodis, atque cruciatibus in memoriam revocabant, hiſque exemplis, ut virtutem colerent, fortiterque pro religione pugnarent, incitabantur. Frequentior autem apud omnes, præcipueque apud Romanos uſus pingendarum, ſculpendarumque SS. Petri, & Pauli imaginum fuit; propterea quod ille Princeps ab Jeſu Ser-

In ejus namque parte ſuperiore Paulus eſt ſiniſter, dexter Petrus, quibus imminet diadema indicium coronæ, quam martyrio conſequuti ſunt. In medio eſt codex, qui unum Evangelium, ut Bonarrotius cenſet *p.72.* indicat. In inferiore parte dexter eſt Syſtus, vel Siſtus, vel Juſtus, ſiniſter Damas, medium vero τὸ ☧. Sed horum vitreorum vaſculorum duorum ſchemata *pag. ſeq.* dare libuit, quæ poſt Bonarrotium *tab.* II. *fig.* 2. *& tab.* XVI. *fig* 1. dedit Fogginius *p.* 458. In 1. eſt Paulus ſiniſter. Flores præterea in vitri campo, frondeſque late ſparſæ cernuntur. Quæ res uſum fortaſſe ſpargendi flores ad templa, & ſepulcra Martyrum ſignificat. Adeundus Fogginius *ibid. pag.* 464. Apoſtoli manu ante pectus veſtem conjungunt, quam veſtem in aliis vitris fibula, ut videtur, gemmata adſtringit. In altero dexter item eſt Petrus. Uterque Apoſtolus ſedens exhibetur. Sedes pulvino ſtratæ ſunt. Qua re dignitatem fortaſſis Apoſtolorum ſignificare pictor voluit. Confer Chimentellum *De Honore Biſellii c.* XXVIII. *p.* 146. *ſeqq. edit. an.* 1666. Jam vero ſedium Cathedrarumque apud antiquos Chriſtianos celebris eſt uſus. Adiſis Euſebium *lib.* VII. *Hiſt. cap.* XXXII. *pag.* 372. & Valeſii *Adnotationes ibid. edit. Cantabrig.* Sed de his rebus alias. Media cernitur laurea corona. Siniſtra manu tenere uterque Apoſtolus volumen videtur, quod volumen Symbolum fortaſſe epiſtolarum eſt, quas iidem poſteris commendarunt. Vetus autem admodum eſt conſuetudo pingendi in vitris imagines Apoſtolorum. Ejus meminit S. Hieronymus *in cap.* IV. *Jonæ t.* III. *opp. edit. Martianæi pag.* 1492. „ In cucurbitis, *inquit*, vaſculorum, quas vulgo Saucomarias „ vocant, ſolent Apoſtolorum imagines adumbrari „. Atque fuit ea quidem Hieronymo longe vetuſtior, ut eſt a Bonarrotio *ibid. p.* 75. *& Præfat. pag.* XII. & Foggin. *p.* 459. obſervatum. Sarcophagos vide apud Aringhum *t.* 1. *pag.* 277. 295. In Aſelli ſepulcro apud Boldettum *lib.* 1. *cap.* XXXIX. *pag.* 193. & Fogginium *Exercit.* XX. *pag.* 480. Petri, Paulique imagines ſunt, inque medio monogramma cernitur.

Lu-

Tab.13.

NAPOLI

Digitized by Google

Servatore eſſet dictus Apoſtolorum, & in alias civitates permultas, ac potiſſimum Romam importaſſet doctrinam, in eademque urbe Eccleſiam conſtituiſset; hic vero Doctor Gentium, & vas electionis ab ipſo Chriſto vocatus, peragratis tot regionibus, quot ſunt a Luca in Actis Apoſtolicis numeratæ, Romam perinde veniſſet, magnumque retuliſset laborum, & incommodorum fructum, tandemque, ita ut Petro contigerat, martyr, cum Nero in noſtros homines ſæviret (1), deceſſiſſet. Ad Martyres quod attinet, nullum dubium eſt, quin idcirco pingi in cœmeteriis ſolerent, ut qui eorum imagines intuerentur, habere ſe heroas in gloria ſempiterna intelligerent, quorum facta non ſolum admirarentur, ſed etiam dum tempus moneret (2), imitarentur. Eſt vero hoc loco diligenter animadvertendum, in arenariis Urbis, in quas olim Chriſtiani declinaturi periculum perfugiebant, vix alicujus, qui uſquam alibi martyr obierit; perſæpe autem Mar-

Lucernam vide apud Cauſeum *Muſ. Rom. ſect.* IV. *tab.* III. Petrum Sanctem Bartholum *par.* III. *tab.* 31. & Foggioium *p.* 485. Hanc nos afferemus paullo poſt, ubi de navi inſtituetur ſermo. Statuam quoque cernere licet apud Bartholum *ibid. tab.* 27.

1 Conſule Clementem Romanum Epiſtola ad Corinthios I. *n.* 5. *pag.* 12. *edit. Coutantii* ubi „ Miſſis, *inquit*, veteribus exemplis, veniamus ad proximos Athletas, & ætatis noſtræ „ generoſa exempla ſumamus. Propter æmulationem, atque invidiam, qui Eccleſiæ erant „ fideles, & juſtiſſimæ columnæ, perſecutionem etiam uſque ad mortem paſſi ſunt. Accipiamus præ oculis noſtris bonos Apoſtolos. Petrus ob iniquam æmulationem non unum, aut „ alterum, ſed multos ſuſtinuit labores, atque ita martyr effectus abiit ad debitum gloriæ lo„ cum. Paulus patientiæ præmium obtinuit, cum catenas ſepties portaſſet, virgis cæſus, ac „ lapidatus eſſet. Præco factus in oriente, & occidente, eximium fidei ſuæ decus accepit. „ Cum totum mundum docuiſſet juſtitiam, & ad occidentis terminos veniſſet, ac ſub princi„ pibus martyrium paſſus eſſet, ita e mundo migravit, & in locum ſanctum abiit, ſummum „ patientiæ exemplar effectus „. Neque a Chriſtianis ſolum, ſed ab Ethnicis etiam imagines eorumdem Apoſtolorum pictas, retentaſque fuiſſe, ut eis, propterea quod memores eſſent beneficiorum, cultum idololatricum adhiberent, auctor eſt Euſebius *lib.* VII. *Hiſt. cap.* XVIII. *pag.* 342. Sed quid impedit, quo minus illæ pictæ fuerint a Chriſtianis? Nam de Ethnicis difficile eſt, ut credam. Sunt autem Euſebii verba hujuſmodi „ Nec vero mirandum eſt Genti„ les a Servatore noſtro beneficiis affectos hæc præſtitiſſe, cum & Apoſtolorum Petri, ac Pau„ li, Chriſtique ipſius pictas imagines ad noſtram uſque memoriam ſervatas in tabulis vide„ rimus. Quippe priſci illi abſque ullo diſcrimine cunctos de ſe benemeritos gentili quadam „ conſuetudine tamquam ſervatores colere hujuſmodi honoribus conſueverant „. Sed de imaginibus SS. Apoſtolorum vide S. Ambroſii *Epiſt. ad univerſ. Ital. apud Damaſcen. Orat.* II. *De Imaginib. tom.* I. *opp. edit. Pariſ. Lequien. pag.* 344. Auctorem vitæ S. Joh. Chryſoſt. apud Montfaucon. *tom.* XIII. *opp. S. Iohann. Chryſoſtomi edit. Pariſ. an.* 1738. & e novis Bonarrotium *tab.* 2. *pag.* 75. *ſeqq.* Aringhum *pag.* 575. *ſeqq. tom.* II. Fogginium, & Boldettum *ll. cc.*

2 Adeundi Bonarrotius *tab.* XVI. *pag.* 105. *ſeq.* Atque eadem ſane conſilio deſcripta Acta Martyrum a Majoribus fuiſſe conſtat, ut qui legerent, eorum exemplo ad fidem ſtrenue tuendam inflammarentur.

Digitized by Google

Martyrum Romanorum effigies occurrere ſolere . Nam erat id civitatibus quibuſque commune, ut ſuos quæque præcipue martyres veneraretur, civibuſque ad imitandum proponeret. Igitur SS. Laurentii (1), Agnetis (2), Juſti (3), Da-

1 Itaque in Calendariis etiam propriorum martyrum nomina notabant, niſi perpaucos demas, qui alibi inſigni ſanctitate floruerunt, vel aliquam habuerunt cum ea *Eccleſia*, ad quam Calendarium pertinebat, conjunctionem. Id vero ex Bucheriano, quod poſt Bucherium in Victoris Canon. ediderunt Aringhus,& Ruinartius in extrem. *Act. SS. M.M. ſinc. pag.* 531. *edit. Ver.* aliiſque monumentis plane conſtat. Conſule Joſephum Auguſtinum Orſium virum doctiſſimum *Diſſert. Apolog. pro SS. Perpetua Felicitate &c. cap* 1. *pag.* 23. *edit. Florent. an.* 1728. Inter pictas imagines vero S. Laurentii, quas in cœmeteriis cernere licet, inſignis eſt ea, quam refert Aringhus *tom.* II. *pag.* 354. *tab.* 2. *cubiculi unici cœmeterii S. Iulii Papæ, via Flaminia*. Exhibet enim Martyrem librum, ac gemmatam crucem tenentem, palliatum, de quo veſtis genere dicam alio loco opportune. In muſivis quoque operibus, quæ in Baſilicis Romæ cernuntur, imprimiſque in eo, quod eſt in templo S. Laurentii extra muros, imagines martyris ejuſdem intueri licet. Inventa præterea in cœmeteriis vitra ſunt, in quibus eſt imago Laurentii impreſſa. Confer Bonarrotium *tab.* XVI. *fig.* 2. *tab.* XIX. *fig.* 2. in qua figura eſt aureum vitrum inſcriptio. *Vivas in nomine Laureti*. Civem Romanum Romæ natum fuiſſe Laurentium ex vetuſtiſſimo *Sacramentario, quod Leonianum vocant*, editumque eſt a Blanchino viro doctiſſimo *tom.* IV. *opp. Anaſt. Proleg. pag.* LXXVIII. plane liquet. Vide eumdem Joſephum Blanchinum *Adnot. in libellum Oration. Antiq. Rit. Gothic. Hiſp. tom.* 1. *par.* 1. *Apparat. ad Pſalter. Card. Thomaſii pag.* 292. *edit. an.* 1741. *& pag.* 283. *ſeqq.* quo loco agit de martyrio S. Laurentii.

2 Vide Aringhum *l.* IV. *c.* XLVII. *fig.* 4. *pag.* 403. & Bonarrotium *tab.* XVIII. *fig.* 2. 3. XXI. *fig.* 1. Boldettum *l.* 1. *c.* XXXIV. *pag.* 194. 201. Joh. Bollandus *ad d.* 21. *Ian. tom.* II. *pag.* 350. *n.* 3. *ſeq.* Valeriano Imperatore deceſſiſſe Agnetem defendit, idque ut confirmaret, Aſpaſium Paternum, cujus fit in Actis mentio, eum ipſum eſſe ſtatuit, qui ut ex Actis Cypriani conſtat, Proconſul in Africa, & anno 254. ſeq. Urbi Romæ Præfectus fuit. Confer *Opuſculum de Præf. Urb. apud Bucherium poſt Canon. Victoris p.* 236. *ſeq. edit. an.* 1634. At fuerunt qui contra dicerent, actaque illa in ſpuriis numeranda eſſe jure affirmarent. Itaque mutavit ſententiam ad *d.* XXI. *Febr. t.* II. ut animadvertit Bonarrotius. Huic aſſenſus eſt Ruinart. *Act. ſinc. SS. MM. pag.* 402. *edit. Veron.* Contra cenſuit Bonarrotius *Præf. pag.* XV. *& tab.* XVIII. *pag.* 126. longeque eſſe contendit veriſimiliorem priorem Bollandi ſententiam. Fortaſſe id ſcripſit, ut vitra, in quibus eſt Agnetis effigies, antiquiora eſſe Diocletiani ætate demonſtraret. Sed nihil efficit. Ergo Evodius Aſſemanus, Baronium *ad an.* 204. Tillemontium *pag.* 344. *tom.* IV. *edit. Pariſ.* ſequutus an. circ. 304. Agnetem interfectam pugnat *tom.* I. *Act. SS. MM. Occident pag.* 157. *edit. an.* 1748.

3 Confer ſupra *pag.* 83. vitrei vaſis fragmentum, quod ſervari apud Johannem Lercarium eruditiſſimum Præſulem diximus. Boldettum *lib.* 1. *c.* XXXIX. *pag.* 201. Bonarrotium *tab.* XIX. *fig.* 2. ruſumque Boldettum *p.* 212. & quam nos dedimus figuram 1. Tab. 21. De Dama vero confuſe dus Aringhus *t.* II. *Roma ſubterr. pag.* 405. is *pag.* 404. qui e Dama Timotheum facit, neſcio quo errore. Contra Bonarrotius Damam vocat, at qui ſit, quærit. Initio ſuſpicatur antiquum aliquem Martyrem Romanum eſſe, cujus memoria interciderit. Damam inde fuiſſe initio ſecundi ſeculi Epiſcopum Magneſiorum addit, ut ex initio Epiſtolæ Ignatii ad ejus urbis Chriſtianos conſtat. Poſt immutatum fortaſſe H in A putat, atque e Δήμας factum Δάμας Pauli Apoſtoli diſcipulum, cujus fit in Epiſtola ad Philemonem mentio. Multos denique vixiſſe olim Ethnicos, quibus id eſſet nomen; quæ res inſcriptionum quarumdam, quas refert *pag.* 136. *ſeqq.* auctoritate liquet. Mihi ea ſententia videtur ad veritatem propenſior, quæ *Demam* auditorem Pauli, qui Romæ cum eodem Apoſtolo verſatus eſt, hunc ipſum eſſe, quem vitra exhibent, ſtatuit. Nam Timothei quoque imago in vitris picta interdum cernitur, apud Aringhum ibid., quem ſcimus unum Paulo fuiſſe inſtitutore. Hæc ſi vera eſt opinio, mar-

Digitized by Google

Damæ, Simonis, Petri, Flori (1) &c. in picturis, vitriſque perſæpe videmus imagines; Cypriani (2) autem, Vincentii (3) Diaconi, aliorumque exterorum perraro.

29. Venio ad Cervos, ceteraſque beluas, quarum figuris ceu ſymbolis quibuſdam, quod a rebus, quæ ſub ſenſus cadant,

martyrem deceſſiſſe Demam oportet. Nam eſt ſæpe indicium Martyrii corona, ſeu diadema expreſſum in vitro apud Bonarrotium *tab.* XIX. *fig.* 3. Confer eumd. *ibid.* & *p.* 133. *ſeq.* Ad Juſtum quod attinet, non me latet eſſe aliquos, qui Syſtum legendum exiſtiment. Nam in vitris quibuſdam Suſtus legitur. Vide Bonatr. *ibid. pag.* 135. Hoc ſi ita eſt, Syſtus fortaſſe Pontifex is erit, cujus eſt vitris impreſſa imago. Ac Suſtus legitur in Lucariano, & Aringhianis vitris, & apud Boldettum *l. c. p.* 194. *fig.* 6. Fortaſſe τὸ y, in u, quod ſæpe fiebat, ut e Syſto Suſtum faceret, artifex commutavit. De Syſto Pontifice, ac Martyre in Calendario Bucheriano apud Ruinartium *Act. Mart. ſincer. pag.* 731. *edit. Ver.* VIII. *Id. Aug. Syſti in Calliſti*. At cur Juſtus Pauli diſcipulus, *vide epiſt. ad Coloſ. c.* IV. *v.* 11. cum Timotheo interdum, ut apud Boldettum *ibid.* & apud Aringhum *ibid. fig.* 1. interdum cum *Dema Aring. ibid. fig.* 2. & *ſup. p.* 83. *hujus lib.* Pauli item diſcipulis poni non potuit? Sed utcumque ſeſe res habet, hoc certum eſt, aut Apoſtoli eos fuiſſe auditores, aut certe martyres, qui Romæ cauſſa religionis mortem obierint. Atque in vitro, quod exhibui ſupra *tabula* XI. *pag.* 77. non Suſtus, ſed Juſtus legitur. De Petro, & Floro nolle ſe agere Bonarrotius ſcribit *ibid. pag.* 135. propterea quod multi ſint in Martyrologiis, imprimiſque in eo, quod edidit Florentinius, Martyres non exteri modo, ſed etiam Romani hiſce nominibus vocati. Vide *Bonarrot. tab.* XIX. *fig.* 3. De Simone qui ſit dubitat. Nullum enim invenit in Martyrologiis hoc nomine appellatum Romanum Martyrem. At ſi Stephanum pinxerunt in vitris Romani, *Bonarr. tab.* XVII. *fig.* 1. quid impediebat, quo minus Simonem Apoſtolum, aut Simonem cui *Niger* cognomen erat, manuſque Paulo impoſuit *Act. c.* XIII. *v.* 1. *ſeq.* pingerent? Sed nolo conjecturis indulgere. Itaque de Simone nihil ſtatuo. Verum erunt fortaſſe, qui Timotheum quoque, ut eſt apud Aringhum *ibid. fig.* 1. & Boldettum *pag.* 194. *fig.* 6. martyrem quempiam Romanum fuiſſe putent. Equidem Pauli diſcipulum indicatum mallem. Hunc enim tum habeam in promtu, quid ignotum Martyrem quæritandum judicem?

1 Qui ſit Philippus in vitro apud Boldettum una cum Simone, Dama, Petroque pictus *p.* 201. *fig.* 18. (niſi Apoſtolus, aut Diaconus, aut filius S. Felicitatis ille ſit, cujus ſit una cum fratre Felice in Calend. Bucheriano apud Ruin. *pag.* 531. *edit Veron. Act. ſinc. SS. MM.* mentio) ne ſuſpicari quidem poſſum. Calliſti quoque Pontificis imago in vitro apud eumdem Boldettum *ibid fig.* 17. cernitur. De hoc item in *Calend Bucheriano Prid. Id. Octob. Calliſti in via Aurelia.* Hippolyti etiam effigies conſpicitur in vitro apud Boldettum *pag.* 194. *num.* 3. Hujus meminerunt Prudentius, aliique. Atque de eodem ſingularem ſcripſit Diſſertationem doctiſſimus Ruggerius, quam ſecundo vol. hujuſce operis laudavi *p.* 85. Confer vitrum apud Aringhum *tom.* II. *pag.* 265. quod nos ſupra *tab.* X. *fig.* VII. retulimus, in quo impreſſæ effigies Sanctorum *Petri*, *Pauli*, *Epicteti*, *Cypriani*, *Suſti*, *Laurentii*. In Calendario Bucheriano apud Ruinartium *pag.* 531. *edit. Veron.* & apud Aringhum *tom.* II. *pag.* 427. & Blanchinum *tom.* II. *opp. Anaſtaſ. pag.* LX. *Idibus Auguſti*, *Hippolyti in Tiburtina*. In cœmeterio Priſcillæ extabat tabella lateritia ſupra aram, in qua erat a ſculptore eleganter inſculptum martyrium S. Sebaſtiani. Vide *Calendarium Bucherian. ad* XIII. *Kal. Febr.* Aringh. *tom.* II. *pag.* 335. Quinetiam in cœmeterio Pontiani apud Aringhum *tab.* III. *lib.* II. *cap.* XXII. *p.* 383. cernuntur imagines Sanctorum Milis, Abdon, & Sennen, quorum ſit in eodem Calendario Bucheriano mentio. Mitto ceteros Romanos Martyres, ne ſim longior, quam oportet.

2 Vide *tab.* X. *fig.* 7. Aringhum *tom.* II. *pag.* 265. Bonarrotium *tab.* X. *fig.* 2. Cypriani jam inde ab antiquiſſimis temporibus in Eccleſia Romana celebrabatur memoria. Confer Calendarium Bucherianum apud *Ruinart.* & *Aringhum l. c.*

3 S. Vincentii Diaconi in picturis cœmeterialibus interdum imagines occurrunt. Vide Aringhum *tom.* I. *pag.* 383.

dant, dirigi mortales ad rerum divinarum cognitionem putarent, majores noſtri utebantur. Ac cervos (1) quidem illi pingi, ſculpive curabant, ut quanto Dei, Chriſtique deſiderio flagrarent, oſtenderent. Eſt enim ejuſmodi e Pſalmis (2) de cervo a Davide ſumta ſimilitudo. Rurſum idem animal, cum timidum ſit, incredibilique velocitate, dum incidit in venatores, ut ſuæ vitæ proſpiciat, fugiat; tum ejus figura veluti ſymbolo monebantur noſtri, ut ne Cataphrygis (3) hæreticis aſſentirentur, qui Chriſtiano in vitæ periculum vocato negarent fugere licere. Non enim ſolum quid cuique agendum, ſed quid eſſet etiam, contra atque ab hæreticis jactaretur, credendum hujuſmodi ſignis intelligebant. Quid? Si præterea cervo Chriſtum ſignificabant, qui ſcilicet Chriſtus in eorum, a quibus ſibi eſſe inſidias paratas ſciret, deſcendit ſocietatem? Accedebat opinio aliquorum, qui idem animal *pœnitentium* figuram eſſe arbitrabantur (4). Jam equos ea fortaſſe ratione pingebant, quod his innui, velocem quemque

1 Vide Aringhum *lib.* IV. *pag.* 61. 63. 181. *lib.* VI. *cap.* XXXII. *pag.* 603. *ſeq.* *t.* II. *opp.*

2 *Pſ.* 41. Lucerna fictilis cœmeterialis veterum Chriſtianorum, cui cervi figura impreſſa erat, in Muſeo Johannis Baptiſtæ Caſalii ſervabatur, quam ille edidit *lib. De Veter. Sac. Chriſtianor. ritib. pag.* 228. Confer Aringhum *ibid.* erat autem hujuſmodi.

3 Factum id ſemper ab Orthodoxis fuit, ut ſi rite poſſent, periculum vitarent. Sed de hoc alias. At id Tertullianus, cum contra noſtros Epiſcopos diſputat, reprehendens *lib. de Corona Militis cap.* 1. *Novi*, inquit, *& paſtores eorum*, *in pace leones*, *in prælio cervos &c.* Ac ſymbolis quidem primorum temporum Chriſtianos uti conſueſſe, quibus hæreſes, quæ oriebantur, Eccleſiamque perturbabant, notare poſſent, recte eſt obſervatum a Bonarrotio *tab.* 1. *pag.* 9. *ſeq.*

4 Aringh. *ibid.*

Digitized by Google

ad Evangelii veritatem currere oportere. Eſt enim hæc Clementis Alexandrini in priore Pædagogi libro ſententia (1). Quamquam ſunt, qui alias quoque hujuſce uſus interpretationes conſectentur. Hædi, qui interdum in majorum noſtrorum monumentis conſpiciuntur, nihil magis, mea quidem opinione, quam eos, qui ſeſe aliquo peccato implicarant, ſignificant (2).

Ferarum vero, atque leonum præcipue figuris veteres indicabant, cauſſa religionis, ne beſtias quidem Chriſtiano viro terrori eſſe oportere. Leonem deinde fortitudinis eſſe, vigilantiæque ſignum cenſebant. Itaque hoc modo ſuos hortabantur, ut vigilarent, utque fortes in bello eſſent, cumque antiquo ſerpente confligerent, ſi conſequi regnum ſempiternum vellent. Nihil autem impedio, quo minus quiſquam leonis ſymbolo Chriſtum indicari putet, qui Chriſtus *Leo de Tribu Juda* in Sacris Bibliis appellatur (3).

Sed his figuris alii Chriſtum, alii Apoſtolos, ceteroſque propagatores Chriſtianæ religionis, alii juſtos, ſanctoſque homines, alii denique martyres demonſtrari exiſtimant; quamobrem harum ſignificationum aliquam fuiſſe, quæ majores noſtros, ut his quoque uterentur, induceret (4).

Nam lepuſculorum (5) etſi non tam ſæpe in cœmeteriis, at interdum tamen figuræ reperiuntur. Quem in uſum cum diligenter inquiſiſſem, vix quidquam reperi, quod ſatis grave, ſatiſque ad rem ex plicandam opportunum eſſe videretur. Niſi forte quis velit, idcirco leporum fugientium ſymbolum fuiſſe aut pictum, aut lucernis fictilibus impreſſum, ut intelligeretur, fugiendam eſſe luxuriam, temperantiamque colendam. Veteres namque Chriſtiani hoc animantis genus exiſtimabant indicium eſſe libidinis (6).

Quid?

1 Confer Boldettum *lib. 1. cap. xl. pag. 205. ſeq.* De equis conſule Clem. Alex. *l. 1. Pædag. cap. ult pag. 136.*

2 Aliqua nos ejuſmodi figuras præſeferentia monumenta in Muſeo Vallicellano vidimus, ut & Lucernam, cui eſt apri figura impreſſa. Adeundus Boldettus *pag. 376.* Vide *Clem. Alex. lib. II. Pædag. cap. vi. p. 170. edit. an. 1741.*

3 Vide Bold. *pag. 468. & l. 1. c vi. pag. 123. ſeqq.*

4 Vide Aringhum *lib. vi. c xxxii. pag. 600. ſeqq.*

5 Vide *Tab. xiv.* quam ſequenti pag. poni volui, quæ columbas, & leonem, & lepuſculum, & dolia, & pyram exhibet. Vide Boldettum *pag. 370. &* Aringhum *pag. 65. tom. II.*

6 Clem. Alex. *l. II. c. x. Pæd. pag. 189. ſeqq.*

Digitized by Google

Tab.14.

D.P.XYSTE
X. KAL. FEB.
AYΓЄNTIHC
IVLIO FILIO PATER DOLTENS
INAVRA

Quid? quod vulpes etiam exprimere ſtuderent? Id vero eo fortaſſe conſilio faciebant, ut ejus beſtiæ ſymbolo Noſtri cognoſcerent, non vafros eſſe nos, ſed ſimplices, atque candidos oportere.

Animadverti autem, volucrum etiam figuras in cœmeterialibus monumentis magno numero detegi ſolere. In his ſunt columbæ, de quibus cum alio loco dictum ſit (1), non eſt neceſſe, ut rurſum eſſe dicendum putem. Nam quod ita vel pingerentur, vel inſculperentur marmori, vel parietibus imprimerentur, ut modo ramum olivæ deferre, modo inſidere cruci, modo plures circum idem ſalutis ſignum conſiſtere, modo ſolæ manere, modo ad vas aliquod, aut ad arborem accedere videantur, parvi refert. Eo enim omnia recidunt, ut nihil ab iis rebus diſcrepans indicent, quas primo hujuſce operis libro deſcripſimus.

Pavonem vero cur in cœmeteriis exhiberent, neſcio. Sunt qui reſurrectionis ſymbolum eſse arbitrentur. Quorum ſane etſi veterum Patrum auctoritate non conſtet, tamen nulla ſatis gravi ratione reprobari poteſt, ſententia (2). Phœnicem inſculptam ſepulcro S. Maximi a S. Cæcilia fuiſse legimus, quod avis genus, etſi eſt fabuloſum, tamen indicium apud Chriſtianos, ac ſymbolum erat reſtitutionis corporum humanorum (3).

Nam gallum aut Petri imaginibus adjungebant, quæ res & lapſum fuiſse Apoſtolum, & mox ad ſanitatem reverſum indicabat; aut ſolum pingere, ſculpereve ſolebant, quod id animal vigilantiæ ſymbolum eſse ſtatuerent; aut duos ſimul pugnantes, quibus pueri ſpiritus adderent, palmaſque oſtentarent, in vitris præſertim veteres exprimebant, ut ei, qui ſtrenue pro Chriſto certaſset, palmam gloriæ eſse paratam demonſtrarent (4).

Jam de piſcibus ſatis eſt libro priore hujuſce operis diſputatum. Illud quæri hoc loco poteſt, cur tam frequentes in

1 *Lib. 1. c. 1. §. 1x. pag. 66. hujus operis.*
2 Aring. *l. v1. c. xxxv1. pag. 610.* Vide tab. ſeq.
3 Clemens Rom. *Epiſt. ad Corinth. n.* xxv. *pag.* 22. *edit. Contant.* Bold. *p.* 230.
4 Boldettus *l. 1. c. x1. pag. 216.* Vide quæ nos ex Boldetto exhiberi curavimus *tab* ſeq. xv. *fig. 1. & 3.*

Tab. 15.

NAPOLI

Digitized by Google

in cœmeteriis Delphini figuræ pictæ, ſculptæve reperiantur. Ac video equidem Aringhum in ea opinione verſari, ut exiſtimet, hoc piſcis genere, quod purioribus aquis (1) innatat, Chriſtianos ſignificari, qui teneri non debeant cupiditate rerum terrenarum. Id ne vero ſibi veteres voluerint, an aliud quidpiam diſcrepans, ipſe viderit. Neque enim vacat in hiſce rebus evolvendis, explicandiſque diligentiorem operam locare. De ſerpente (2) nihil attinet dicere. Eſt enim ea quæſtio paullo ante accurate, quoad ejus fieri potuit, explicata. Quamquam eſt id etiam diligenter conſiderandum, ejus animalis figura expreſſam a Patribus fuiſſe eam, quam quiſque Chriſtianus colere deberet, prudentiam. Memores enim verborum Chriſti Servatoris erant, qui in Evangelio ſanxiſſet, ſimplices nos veluti columbas, atque inſtar ſerpentum prudentes eſſe oportere (3).

30. Nam Arborum ſymbolis ſunt, qui Chriſtum ipſum, eoſque omnes, qui eidem magiſtro adhæſerint, deſignari putent. Quid? ſi bonos, qui recte, & improbos, qui perverſe agerent, bonarum, malarumque arborum ſimilitudine ille ipſe generis humani Magiſter, ac Servator Chriſtus ſignificarit, majoreſque noſtros incenderit, ut eas in cœmeteriis pingi, ſculpique facerent (4)?

Sed Cypreſſos imprimis in Arenariis deſcriptas videmus, quod intellectum eſſet, mortis eas figuras exiſtimari, quas proinde in ſepulcris pictura, ſculpturaque exprimere (5) liceret. Eademque fuit cauſſa, quamobrem pinum quandoque, myrtumque antiqui pingerent, ſculperentque (6). At enim his palmæ conjungi ſolebant, quibus ſignificaretur, Chriſtianos,

1 *Lib.*VI. *cap.*XXXIX.*pag.*621. *ſeqq.*

2 Confer *tab.* I. *fig.* 3. *hujus op.* in qua quidem figura tet eſt τὸ ☧ expreſſum, & ſuper vas paſtoricium, paſtor ovem geſtans, & ſerpens denique.

3 *Matth. cap.* X. *v.* 16. Formicas præterea pingebant, aut inſculpebant lapidibus, ut providentiam ſignificarent; ad formicam enim ab Salomone piger mittitur, ut ex ea ſolertiam, diligentiamque diſcat. Vide etiam Boldettum *pag.*386. Sunt aliæ in pictis, ſculptiſque tabulis figuræ animalium, quæ ſignificatione non carent. Sed ne lectori moleſtiam crearem, prætermittendas putavi.

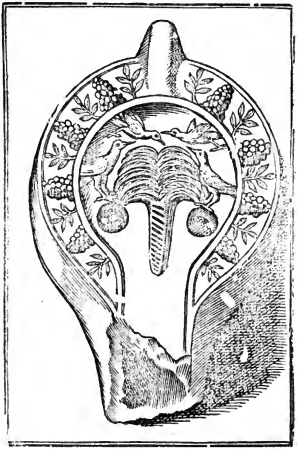
4 Vide Aringhum *lib.*VI. *cap.*XLI. *pag.*629. *ſeqq.*

5 Aringh. *ibid. cap.*XLII. *p.*631. *ſeq.* Cœmeterialem lapidem, quem Aringhus *ibid. p.*632. dedit, nos ipſi exhibuimus *tom.*I. *hujus Operis pag.* 408.

6 Aringhus *ibid. pag.*631.

nos, qui pie ſancteque vixerint, ſic interire, ut poſt mortem palmam victoriæ de hoſte generis humani, ac præmium gloriæ ſempiternæ ferant (1). Nam palmam, cujus apud no-

1 De Palma multa habet Boldettus. Confer etiam Aringhum *ibid. cap.* XLIII. *pag.* 632. Pingi ea, ſculpique marmoribus, tabulis, gemmis, aliiſque monumentis ſolebat. Aliqua nos ejuſmodi dedimus in priore volumine *tom.* 1. *hujus Op. pag.* 218. 230. *&c.* In vitris quoque palmarum figuras imprimere ſolebant. Vide *tom.* 1. *hujus operis pag.* 462. *& tab.* 8. *pag.* 70. *hujus vol.* In lucernis quoque. Vide ſupra *tab.* III. *pag.* 47. hujuſce voluminis. Arborem palmæ, circum quam columbæ volent, exhibet lucerna cœmeterialis apud Aringhum *tom.* 1. *pag.* 517. *tom.* II. *pag.* 618. cujus ſimile ſchema hoc loco dare voluimus.

Annu-

noſtros longe frequentior erat uſus, qui neget ſymbolum victoriæ eſſe, cur idem rem quamque certam negare nequeat, ne ſuſpicari quidem poſſum. Ergo Patres, cum de Martyribus ſcriberent, modo coronam, (diſtribui quippe coronæ victori militi conſueverant) modo palmam eos victoriæ conſequutos eſſe dicebant, qua quidem in cælum triumphantes, perpetuo regno potituri, introducerentur. Sed mitto de palma copioſius dicere, ne ſim longus.

Venio ad Oleam. Sunt autem ejus ſignificationes perplures, quarum aliquas Prophetæ in Vetere Teſtamento, ceteras Patres ſuis commentariis complexi ſunt. Igitur & uberes arbor ejuſmodi fructus bonorum operum, & virtutum ſplendorem, & pacem, tranquillitatemque vitæ, & candorem, atque innocentiam animorum, & miſericordiam, & magnam erga homines ceteros pietatem (1) ſignificabat.

Vites (2) autem, racemoſque uvarum in ſacellis cœmeteriorum, in ſarcophagis, in lucernis &c. exprimere ſolebant, propterea quod hoc ſymbolo aut ſynagogam, quam vineam

Annularibus item lapidibus palma inſculpebatur, quorum aliquos in Muſeo Victorio vidimus. Sed ſarcophagos, lucernas, vaſa, picturas, annulos, & reliqua vetera monumenta, in quibus aut impreſſæ, aut pictæ palmæ cernuntur, quæque referunt Boſius, Gruterus, Aringhus, Muratorius, Bottarius, Marangonus, Victorius, Donius, Montfauconus, Boldettus, Lupius, &c referre velle, opus longum, & moleſtiæ plenum eſſet. Confer Aringhum *tom.* II. *pag.* 336. *ſeqq.* Boldettum *l.* 1. *c.* XI. *ſeq. pag.* 212. *ſeqq.* Bonarrotium *pag.* 27. *ſeq.* 44. *ſeq.* 85. *ſeq.* 217. *ſeq.* Mitto ceteros, ne ſim longus. Sed præterire non poſſum illuſtre documentum, quod exhibet Aringhus *t.* 1. *p.* 508. Inventam enim, inquit, fuiſſe in cœmeterio S. Agnecis via Nomentana in Conſtantii Martyris ſepulcro vitream pateram, qua juſſu tyranni propinatum S. Martyri venenum fuiſſe cenſet. Id vero ea alabaſtrina quadam patina, quæ vitreæ pateræ ſubſtabat, conſtare ſcribit, cui ex palmarum ramis formata corona, & hæ litteræ ſunt inſculptæ; *Non unda lethalis eſt auſa Conſtanti ferre, quam licuit ferro coronam.* Pateram autem, patinamque exhibet *ſeq. tabula.* Vaſa præterea plena florum, floreſque ſparſos interdum in picturis cœmeterialibus, ſculpturiſque conſpicimus. Confer *tab.* 5. *fig.* 1. *pag.* 18. *hujus vol. & Aringh. tom.* II. *pag.* 269. 271. & alibi. Sed de florum uſu apud veteres Chriſtianos vide quæ dixi *tom.* 1. *hujus op. pag.* 183. *not.* a.

1 Vide Aringhum *t.* II. *p.* 641. *ſeqq.*

2 De vite in ſarcophagis confer Bottarium, qui ex Boſio, & Aringho accepit *tom.* 1. *pag.* 150. Vide etiam Mabillonium *lib.* XVIII. *Annal. Benedict. n.* LXXII. *pag.* 575. *tom.* 1. *edit. Luc.* quo loco exhibet figuram Urnæ ſepulcralis, cui a primis Chriſtianis eſt inſculpta vitis cum uvæ racemis. Adeundi denique Fabrettus *Inſcript. Domeſt. pag.* 565. idemque Mabillonius *Epiſt. de cultu Sanctorum Ignotorum pag.* 619. ubi „ Quod priore loco, *inquit*, „ me arguit (Fabrettus) quaſi promptior fuerim, ut paganici ritus ſuſpicionem admitterem „ in templo, ac tumulo ſanctæ Conſtantiæ, ſeu Conſtantinæ, in cujus vaſe, atque in fornice ex „ muſivo exhibentur genii uvas demetentes, ferentes, & calcantes, meque monitum vult, „ vitem vindemiamque ipſam inter præcipua, & frequentiora Chriſtianorum monumentorum ornamenta locum habere, quamquam hac in re monitore non indigebam; gratiam tamen monenti habeo.

Digitized by Google

Patera vitrea, in qu.
propinatum eſt unà
ex Cœmeterio S. Ag

NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

vineam electam a Prophetis appellatam fuiſſe legiſſent, aut Chriſtum, qui ſe vitem veram dixiſſet, aut Chriſtianos, qui magiſtro, ut viti palmites adhæreſcerent, fructumque ferrent, indicare vellent. Immo vero fuerunt, qui uvis martyras deſignari arbitrarentur. In his eſt Hieronymus (1) cujus cum in rebus ceteris, tum in hoc genere ſingularem eſſe conſtat auctoritatem. Sed ſignificationes vitis, uvæque omnes perſequi non eſt neceſſe. Hoc breve dico. Impreſſum (2) lucernis interdum fuiſſe botrum, quem vecte duo viri ſuſtinere viderentur, ut mortales reminiſcerentur eorum, quæ Moſes in Numerorum libro de exploratoribus in Chananitidem miſſis, atque illinc cum ingenti uva reverſis deſcripſerat (3).

31. Age vero cur ſepulcris domorum (4) figuras imprimerent, quidque his ſibi antiqui Chriſtiani vellent videamus. Cum enim pſalmos recitare, ceteroſque Veteris, & Novi Teſtamenti libros aut legerent ipſi per ſe, aut ab aliis legi facerent, atque animo quæ ipſis continebantur conſiderarent, tum ubi ſepulcra domos mortalium appellari intellexerunt, propterea quod in ipſis diu, multumque jacere corpora noſtra debeant, domos in extima eorumdem ſuperficie vel coloribus pingi, vel ſculptura exprimi curabant. Præterea in Epiſtolis Pauli corpora noſtra domos vocari terreſtres norant, quibus domibus diſſolutis, confidebant fore, ut *domum non*

1 Hieronym. *In cap.* IX. *Amoſ. tom.* III. *opp. edit. Martian. pag.* 1452. Conſule Aringhum, qui de vite, uviſque multa diſputat *lib.* VI. *cap.* XLV. *pag.* 647. *ſeqq. tom.* II. *Rom. ſubterr.*

2 De uva lucernis impreſſa adiſis Aringhum *ibid.* Confer ſchema cœmeterialis lucernæ, quod ſupra exhibuimus *pag.* 95. ex Aringho l. c. Boldettus *lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 370. refert lapidem ſepulcralem, cui præter litteras *ἀνγίττηι* inſculptæ ſunt figuræ racemi uvæ, & columbæ palmam deferentis, ita ut expreſſa a nobis eſt ſupra *tab.* XIV. *pag.* 95 *hujus vol.* Sed non eſt cur hujuſmodi monumenta omnia, quæ collegerunt Antiquarii, a quibus res veterum Chriſtianorum ſunt illuſtratæ, aut velim, aut tam breviter complecti poſſim.

3 *Numeror. c.* XIII. *verſ.* 24. *ſeqq.*

4 Vide ſupra *tab.* I. *fig.* 2. *pag.* 18. quo loco Calevii ſepulcrum exhibuimus, ita ut exhibetur ab Johanne Victorin Ruben in ſchedis, quæ in *Cœnobio Prædicatorum ad Montem Marium* ſervantur. Sed in ea tabula deeſt candelabrum, quod tamen inſculptum ſepulcrali tabulæ erat. Vide ſupra *pag.* 39. *hujus vol.* Et quoniam de Candelabro incidit mentio, animadvertendum eſt, extare in Muſeo Victorin gemmam, in qua eſt ſcalpta candelabri figura. Hæc autem cur a Chriſtiano ſcalpta non ſit, ne ſuſpicari quidem poſſum. Rurſum ex Donio apud Muratorium extat inſcriptio græca, cui addita eſt candelabri figura *tom.* IV. *Theſaur. p.* 1832. Ea in latinum ſermonem verſa inſcriptio ſic habet: *Hic jacet Conſtantii infantis in pace dormitio ejus*. Dubitat Muratorius Chriſtiana ne ſit, an non. Mihi ita videtur, eſſe Chriſtianam. Domus præterea figuram dedi *tom.* I. *pag.* 408.

manufactam in cælis invenirent, in eaque perpetuo verſarentur. Ac in *domo* Patris ſui Chriſtus *manſiones multas eſſe* dixerat, in quibus degere, qui caſte, pie, integreque vixerant, poſſent. Quamobrem ſimile eſſe arbitror veri, advertiſſe ad hæc primorum temporum Chriſtianos animum, domoſque in monumentis depingere interdum conſtituiſſe, *ut domum terreſtrem* jam in cineres redactam ſarcophago includi, animumque in alias ædes migraſſe ſignificarent (1). Eſt autem in marmore, quod paullo ante deſcripſimus (2), illud ſingulare, ut media cernatur domus, quæ aut ſepulcrum, aut corpus in pulverem aliquando redigendum indicet; ſiniſter vero ſit piſcis, ſymbolum mortis improviſo hominem impetentis; tum dexterum candelabrum, quo innuitur lucernas quemque ardentes ferre, vigilareque, atque ubi deceſſerit expectare debere, quoad voluntate Dei a mortuis excitetur. Itaque Lazari ſepulcrum hujus rei ſignificandæ cauſſa adſumptum eſt. Demum ſtatera deſuper ſculpta eſt, ut cognoſcatur, revocatis ad vitam mortuis, juſtum judicium futurum.

32. Navem in lucernis, ſarcophagis, picturiſque exhiberi non eam ſolum, e qua præceps in mare actus Jonas fuit, ſed etiam ſymbolicam, aut ſolam, aut quam Petrus Apoſtolus regere videatur, comperta res (3) eſt. Tritus quoque multorum ſermone eſt Clementis Alexandrini in Pædagogo de nave in annulis Chriſtianorum inſculpenda locus (4). Itaque hujus generis annulares gemmæ in cœmeteriis reperiri

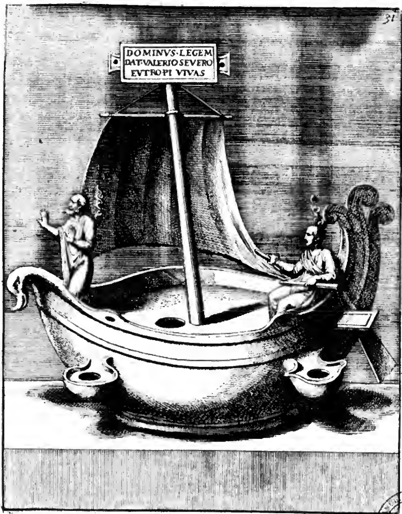
1 Hæc fuſe, eruditeque perſequitur Aringhus *lib. VI. cap. XLVII. pag. 654. ſeqq.*

2 Vide ſup. *pag. 36. & pag. 18.*

3 Confer Diſſertationem Hieronymi Aleandri Junioris Inſcriptam: *Navis Eccleſiam referentis ſymbolum in veteri gemma Annulari* inſculptum. Eam nos gemmam exhibuimus *to. I. pag. 261.* Vide tabellam Eburneam, cujus nos ipſi figuram dedimus *tom. eod. p. 240.* Extat præterea apud Cauſeum, Bartholum, Fogginium, Maffejum, alioſque ſchema lucernæ, in cujus puppi eſt Petrus temonem tenens, in prora Paulus prædicans, ita ſcilicet, ut in adjuncta Tabula *pag. ſeq.* exhibentur. Quamquam eſt ænea illa Lucerna, quæ in Muſeo Mediceo Florentiæ ſervatur aliquanto ab hoc ſchemate, quod dedit Bartholus, diſcrepans, omninoque ejus ſimilis, quam dedit Fogginius Exercit. XX. *De S. Petri Itinere Rom. & Apoſtolatu pag. 484. & ſeq.*

4 *Lib. III. Pædagogi cap. XI. pag. 245. edit. an. 1641.* αἱ δὲ σφραγῖδες ἡμῖν ἔστων πελειὰς, ἢ ἰχθὺς, ἢ ναῦς οὐρανοδρομοῦσα, ἢ λύρα μουσικὴ, ᾗ κέχρηται Πολυκράτης, ἢ ἄγκυρα ναυτικὴ, ἣν Σέλευκος ἐνεχαράττετο τῇ γλυφῇ. Sint autem nobis ſignacula co-
„ lumba, vel piſcis, vel navis, quæ curſu in cælum feratur, vel lyra muſica, qua uſus eſt
„ Polycrates, vel anchora nautica, quam inſculpebat Seleucus.

Tab. 17.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

Digitized by Google

riri & plures, & ſcalptæ eleganter ſolent. Neque ſigni tantum (1) loco figura navis, ut quod quiſque ſuorum eſſet ſepulcrum cognoſceret (quamquam id factum eo conſilio nonnumquam fuiſſe facile patior) verum etiam rei alicujus ſacræ ſignificandæ cauſſa exprimebatur. Niſi enim navis ſymbolum ſacrum fuiſſet, Clemens, ut annulis imprimeretur, numquam juſſiſſet. Itaque hoc reſtat, ut cujuſnam rei eſſet indicium inveſtigemus. Atque intelligo eſſe aliquos, qui Eccleſiam deſignari cenſeant navis (2) ſymbolo. Quorum multis monumentis confirmari poteſt ſententia. Nam lucerna cœmeterialis, quæ Florentiæ ſervatur, quæque navis figuram præſefert, ad cujus puppim Petrus temonem tenens ſedeat, ad proram autem Paulus ita ſtet, ut (3) nunciare iis, qui maris fluctibus ſunt oppreſſi, evangelium, eoſque invitare, ut navim conſcendant, videatur, quid aliud, niſi Eccleſiam, indicet, ne conjectura quidem aſſequi poſſum. At omnia, quæ eodem pertineant, recenſere velle, longum eſt. Quodſi hæc non eſſent in promptu, id quidem certe Patrum, veterumque

1 Conſule Bonarrotium *in Præf. pag. ix. ſeq.* qui refert ex Fabretto *Inſcript. Domeſt. cap. viii. pag. 586.* inſcriptionem, quæ ſic habet. *Nabira in pace anima dulcis, qui bixit annos xvi. M. v. anima meleia titulu factu a parentes ſignu nabe.* Nam inſculpta eidem lapidi navis erat invento in cœmeterio S. Agnetis.

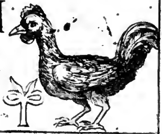
2 Conſule Aleandrum *ibid.* & Boldettum *lib. i. cap. vi. pag. 93.*

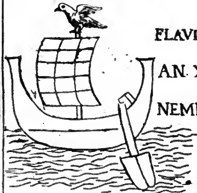
3 De Lucerna Medicea ſic habet Johannes Lamius vir doctiſſimus in eo, qui inſcribitur de eruditione Apoſtolorum, libro *cap. iv. pag. 61. edit. an. 1738.* „ Vetuſta quædam ærea pulcerrimaque Gazæ Mediceæ Lucerna navem, Petro gubernaculum in puppi moderante, Paulo vero in prora prædicante, myſticam refert „ *& pag. 94.* „ In antiqua ænea lucerna Gazæ Mediceæ, quam alibi laudavimus, Eccleſiam ſub navis ſymbolo referente, Petrus, qui „ gubernaculum regit, habet pedes calceis undique veſtitos &c. Similia omnino habent Fogginius *Exercit. xx. De Rom. D. Petri Itinere, & Apoſtolatu pag. 485. ſeq.* Antonius Franciſcus Gorius *Inſcription. Etruſcar. &c. tom. i. pag. 68. edit. Florent.* Miror autem quid ſit, quod Scipio Maffejus vir alioqui eruditiſſimus *Oſſerv. litter. Veron. tom. v. pag. 23. ſeq. edit. an. 1739.* primum omnium eſſe, dicat, ſe, qui Petrum navis gubernacula tenere, Paulumque prædicare obſervaverit, eoſque qui ante de lucerna eadem diſſeruiſſent, nihil ſimile fuiſſe ſuſpicatos ſcribat, cum Johannes Lamius id prius animadvertiſſet, quam obſervationes litterariæ lucem aſpexiſſent. Nam etſi fateor erraſſe Cauſeum, & Bellorium, eoſque ſequutum Georgium *De Monogr. Chriſti pag. 16. edit an. 1738.* non tamen erat ſtatuendum, omnes, quos minime Maffejus legiſſet, inepte, inſciteque in figuris Lucernæ Mediceæ illuſtrandis fuiſſe verſatos. De nave annulis, lapidibuſque a Chriſtianis veteribus inſculpta vide Boldettum *lib. ii. cap. xiv. pag. 505. & lib. ii. cap. ii. pag. 346. cap. iv. pag. 362. ſeqq.* In Flaviæ Secundæ ſepulcro, quod inventum in cœmeterio Calliſti eſt, ut refert Boldettus *ibid. pag. 360.* navis cernitur, cui inſidet columba. Vide tabulam *pag. ſe ja, fig. 2.* Mitto ceteros, qui gemmas, & lapides, in quibus hujuſmodi ſymbolum cernitur, recenſuerunt, ne ſim longior, quam oportet.

Digitized by Google

Tab. 18.

CONSTAN
TI.IN PACE
CESQVE

FLAVIA.SECVNDA.QVÆ.VIXIT
AN. XXXIII.BITORIANVS.BE
NEMERENTI.CONIVGI.SVAE.FE
CIT

AELIA BICTORI
NA POSVIT
AVRELIAE
PROBAE

NAPOLI

Digitized by Google

que Scriptorum teſtimoniis confirmaretur, Eccleſiam exhiberi navis ſigno (1) ajentium.

33. Anchoram (2) autem non ſpei modo, ut alio loco videbimus; ſed etiam conſtantiæ fortitudiniſque indicium eſſe, tam eſt manifeſtum, ut jure a nemine revocari in controverſiam poſſe putem. Id vero, quoniam virorum doctorum opera (3) demonſtratum eſt, nunc omittatur. Sed tacitus prætermittere nullo modo poſſum, anchoram in ſepulcro S. Fauſtinæ M. (4) cerni cum inſcriptione: *Virgini fortiſſimæ*.

34. Doliorum figuram interdum præſeferebant (5) vaſcula vitrea, quibus ſanguinem SS. Martyrum Chriſtiani veteres includebant. Cujus generis apud Boldettum figuram cernere cuique licet. Atque pingi quoque, ſculpique ſepulcris (6) dolia conſueverant. Id autem Scriptores aliquot eo conſilio factum putant; ut intelligeretur commiſſuris lignorum quibus dolia componuntur (7) concordiam, mutuumque Chriſtianorum amorem indicari, qui ſanguine martyrum accendi magis, & creſcere ſoleret. Vinum namque, quod doliis continetur, ſanguinis (8) eſſe ſymbolum arbitrantur. Eſſe præterea quoſdam conſtat, qui Eccleſiæ figuram dolium eſſe contendant. Quinetiam non dubito fore nonnullos, qui cum hanc inſcriptionem apud Boldettum legerint:

1 Alioqui cur εὐρανοδρομοῦσα navis a Clemente Alexandrino appellaretur, niſi Eccleſiam indicaret in cœlum tendentem. Sed de his rebus conſule Boldettum *pag.23. & Alexandrum l. c.*

2 Anchoræ Symbolum lapidibus, gemmis, lucernis &c. fuiſſe ab antiquis Chriſtianis impreſſum conſtare cuique facile poterit, non ſolum ex loco mox indicato Clementis; ſed etiam ex Boſio, Aringho, Muratorio, Boldetto, Lupio, Bottario, Ciampino, Montfancono, Victorio, aliiſque antiquitatum Chriſtianarum cultoribus. Eorum monumentorum aliqua nos exhibuimus in priore hujuſce operis volumine *p.*XXXI. *pag.*3. 229.

3 Vide Aringhum *l.*VI. *p.*627. *ſeqq.*

4 Vide Boldettum *p.*389. Conſtantiæ autem, fortitudinis, ſpeique ſignum Anchoram eſſe oſtendit *ibid. Aringhus*.

5 Confer Boldettum *lib.*I. *cap.*XXXIII. *pag.*163. Hoc idem ſymbolum inſculpi lapidibus, parietibuſque ſolebat. Aringhus *t.*II. *p.*259. Boldettus *ibid. pag.*164. *& lib.*II. *cap.*IV. *pag.*368. *&* 370. & Lupius vir eruditiſſimus *Monument. S. Severæ pag.*37. Quinetiam picta dolia interdum in cœmeteriis viſuntur. Adi-ſis Aringhum *tom.*II. *pag.*213. 317. *&c.*

6 Conſule notationem ſuperiorem, & Muratorium *Theſaur. Nov. Inſcript. pag.*1928. *tom.*IV.

7 Confer Boldettum *ibid. pag.*163. *l.*I. *cap.*XXXIII.

8 Boldettus *ibid. pag.*164.

Digitized by Google

gerint: *Julio Filio Pater* (1) *doliens*, cui quidem inſcriptioni doliola eſſe video adjuncta duo, adluſiſſe ad ſimilitudinem vocis auctorem epigrammatis ejuſdem ſuſpicentur, ut ex dolio quantum pater interitu Julii filii doloris cepiſſet, ſignificaret.

Lyram cur pingerent veteres, illud fortaſſe in cauſſa (2) fuit, quod hoc inſtrumenti genere Orpheum feras mites reddidiſſe audiſſent, oſtendereque vellent non feras, ut eſt in fabulis, ſed a Chriſto immanes, barbaroſque homines inductos fuiſſe, ut mores ſuos ad virtutem componerent, ſanctamque colerent (3) religionem.

Ventum tandem eſt ad quatuor anni (4) tempeſtates, quas ut Ethnici, ſic deinceps Chriſtiani variis ſymbolis exprimere non ſculptis ſarcophagis modo, ſed etiam picturis cœmeteriorum conſueverant. Sed etſi utrique iiſdem fere emblematibus hyemem, verem, æſtatem, atque autumnum fingebant, diverſam tamen his tribuendam ſignificationem arbitrabantur. Nam Ethnicorum plena erat ſuperſtitionis interpretatio; ſancta vero, conducenſque ad virtutem ea, quæ erat propria Chriſtianorum. Quas enim illi fabulas de novo ſeculorum ordine, ac de reditu virginis, ſaturniorumque regnorum, hujuſmodi imaginibus indicari putabant, eas noſtri contemni oportere exiſtimabant, & quatuor anni

1 Vide ſupra *tab. xiv. pag. 91.* ſepulcrum Julii, cui inſculpta ſunt dolia duo, additaque doliis inſcriptio: *Julio filio pater doliens*, pro *dolens*. Ex qua re conjectura quis elicere poteſt, ob ſimilitudinem vocum *doloris*, & *dolii* fuiſſe *dolia* inſculpta ſepulcris interdum, ut dolor ſignificaretur, quo fuiſſet affectus is, qui inſcribi epigramma curaſſet.

2 Confer ſupra deſcriptum Clementis Alexandrini locum.

3 De lyra copioſe agit clariſſimus Bottarius *Rom. ſubterr. tom. II. pag. 43. ſeqq.* expenditque omnia fere, quæ de illo inſtrumenti genere a veteribus, noviſque ſcriptoribus diſputata ſunt. Lyram autem ſymbolum crucis Chriſti eſſe, aliaſque myſticas habere ſignificationes oſtendit Aringhus *lib. vi. cap. xxi. p. 562. ſeqq.*

4 Anni tempeſtates quatuor ut Chriſtiani ſignificarent, variis ſymbolis utebantur, quæ non admodum diſcreparent ab iis, quibus Ethnici ad rem eamdem exprimendam utebantur. Igitur genios interdum ſarcophagis inſculpebant, qui ea geſtarent, quæ propria cujuſque tempeſtatis eſſent. In Junii Baſſi ſarcophago ad latera (quod tamen neque a Boſio, neque ab Aringho animadverſum eſt) hæc ſymbola viſuntur. Conſule Bottarium *Rom. ſubterr. pag. 1. Præf. & pag. 47. ſeq. tom. I.* Mitto ſarcophagos ceteros, quos Aringhus, aliique proferunt, ne ſim longus. In quibuſdam picturis cœmeterialibus non genii, ſed figuræ humanæ res, quæ quaque anni tempeſtate produci ſolent, geſtantes exhibentur. Id quod præter ceteras, exprimit tabula unica cubiculi unici cœmeterii Pontiani via Portuenſi apud Boſium, Aringhum, atque Bottarium *ibid. p. 121.*

Digitized by Google

anni tempora in eum ſenſum convertebant, ut partim vitæ præſentis ſtatum, partim futurum indicarent, ut corpora noſtra divina poteſtate tandem aliquando reſtituerentur, regnumque in cælo boni corporibus præditi obtinerent, a quo incommoda, languor, omne denique miſeriæ genus abeſſet, quodque eſſet plenum gloriæ, & felicitatis. Atque Hyeme quidem hanc vitam, Vere futuram reſtitutionem corporum adumbrabant. Rurſum Hyeme quidem Idololatriæ ſtatum, Vere gratiam baptiſmi, Æſtate amoris erga Deum, & homines ceteros ardorem, Autumno martyrium commode ſignificari poſſe ſtatuebant (1). Neque has ſolum, ſed alias etiam pleraſque hiſce rebus ſignificationes ineſſe contendebant, quæ etſi omnes ad virtutis cultum referebantur, a me nihilominus, quod brevitati ſtudeam, prætermittuntur.

Nam Vaſorum, aliarumque multarum (2) rerum, quas in cœmeteriis inveniri ſæpe videmus, ſymbola mitto, propterea quod vel Ethnica ſint, vel ita comparata, ut quid indicent, ne conjectura quidem aſſequi poſſim. Atque Ethnica ſane in arenariis Chriſtianorum non rei alicujus ſacræ deſignandæ ponebant, ſed cauſſa memoria tenendi loci, in quo amici, aut pro-

1 Anni tempeſtates eo conſilio pingi exprimique curabant Chriſtiani veteres, ut oſtenderent primo, proſpici a Deo rebus univerſis. Minucius Felix *in octav. pag.* 130. *ſeq. edit. an.* 1672. „ Cum ordo, *inquit*, temporum, ac frugum ſtabili varietate diſtinguitur, nonne „ auctorem ſuum, parentemque teſtatur? Ver cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hiberna olivitas neceſſaria, qui ordo facile turbaretur, „ niſi maxima ratione conſiſteret. Jam providentiæ quantæ, ne hyems ſola glacie ureret, „ aut ſola æſtas ardore torreret, autumni, & veris inſerere medium temperamentum, ut per „ veſtigia ſua anni revertentis occulti, & innoxii tranſitus haberentur „. Secundo, noſtra corpora tandem reſtitui oportere. Idem *p.* 328. *ſeq.* „ Vide adeo, quam in ſolatium noſtri „ reſurrectionem futuram omnis natura meditetur. Sol demergit, & naſcitur, aſtra labuntur, „ & redeunt, flores occidunt, & reviviſcunt, poſt ſenium arbuſta frondeſcunt, ſemina non „ niſi corrupta revireſcunt. Ita corpus in ſeculo, ut arbores in hiberno, occultant virorem „ ariditate mentita. Quid feſtinas, ut cruda adhuc hyeme reviviſcat, & redeat? Expectandum nobis etiam corporis ver eſt „. Confer Tertullianum *Apolog. c.* XLVIII. *p.* 156. *ſeq. in Append. ad opp. Tert. edit. Veneta an.* 1744. Atque ad rem eandem pertinere ait Heimenhorſtius, quæ Athenagoras in Legat., Theophilus Antiochenus in primo ad Autolycum libro n. 13. Prudentius *lib.* II. *contra Symmachum*, aliique Patres, quos ibid. recenſet, diſputant. Sed de ſignificatione hujuſce ſymboli confer Aringhum *l.* VI. *c.* XXXI. *p.* 598. *ſeqq.* Boldettum *l.* II. *c.* XI. *p.* 465. *ſeqq.* Marangonum *Coſe Gentileſche ad uſo delle Chieſe c.* XII. *p.* 45. *ſeq.* Bonarrotium *tab.* 1. *p.* 6. *ſeqq.* & Bottarium *l. c.*

2 Tempus deficeret, ſi omnia ſymbola recenſere vellem, quibus ſeſe majores noſtri ad virtutem colendam excitare conſueverant. Itaque hæc, quæ illuſtrare conati ſumus, ſatis eſſe lectori poſſe arbitramur. Nam qui plura deſiderat, is conſulat Boſium, Aringhum, Fabrettum, Boldettum, Victorium, Lupium, Bottarium, Muratorium, Gruterum, Bonarrotium, ceteroſque ſcriptores, qui veterum Chriſtianorum monumenta data opera illuſtraverunt.

Digitized by Google

propinqui cujuſquam corpus jaceret. Idcirco enim & fibulas plerumque, & perſonarum figuras, & annulos, & eburnea, ferrea, aliuſque materiæ inſtrumenta addebant, quibus ſignificatio ineſſet omnino nulla (1).

§. IV.

Omnia quæcumque cogitabant, moliebantur, agebant, in Deum referre Chriſtiani veteres conſueverant.

HAſce res omnes, quum continenter ante oculos haberent, ſtudioſeque contemplarentur, ita ſcilicet afficiebantur, ut rerum divinarum deſiderio flagrarent, ac proinde ſibi caverent, ne quid facerent, quod impedimento, quin rebus iiſdem aliquando potirentur, eſſet. Igitur quod deflectere a recta inſtitutione quemquam nequire cognoſcerent, qui ſibi Deum ut normam quamdam, regulamque vitæ propoſuiſſet, quidquid cogitabant, moliebantur, agebant, hoc totum ad Deum dirigere (2) conſueverant. Cumque certo ſcirent, nihil ei placere, quod abſonum, quod turpe, malumve ſit, ratione omnia, atque honeſte, ſanćteque perficere ſtudebant, palamque Ethnicis confirmabant, non modo

1 Bonarrotius *Oſſerv. ſopra alcuni Frammenti di vaſi Antichi di vetro Praf. pag.* 12. Antiquos jam uſque ab Heroum, quos vocabant, temporibus ſepulcra ſignis quibuſdam ornare conſueſſe ſcribit. In ſepulcro Hectoris ſcutum, ac leonem ſculptum fuiſſe, ut *num.* 1 1 0. *tab. Iliad. apud Fabrett. poſt Diſſert. de columna Trajani p.*315. cernere licet. Poſt ubi aliquot alia exempla numeravit, *pag.*x. „ I Criſtiani, *inquit*, nella medeſima maniera dovettero continuare il coſtume antico, e porre queſti ſegni a' ſepolcri de' loro defunti . . . E veramente a che altro poſſono mai aver riguardo quelle tante ſorte di robe, le quali ſi trovano murate attorno ai ſepolcri. Poichè figurinmoci, che alcune ſi poſſano credere come regali, e donari d'affetto verſo le perſone defunte; ma queſto credere ſi potrebbe di alcune coſe più prezioſe, come Cammei, e ſimili. Ma perchè metterli per lo più rotti, e, unirli poi ſovente intorno ad un medeſimo loculo, o ſepolcro con diverſe altre bagatelle vili, e d' ogni materia „?

2 Athenagoras *legat. pro Chriſtian. pag.*329. *n.*xxxi. *edit. Veneta an.*1717. „ Cum omnes intelligentia ſuperetis (o Imperatores) *inquit*, quorum vita ad Deum tamquam ad normam dirigitur, ut unusquiſque noſtrûm extra noxiam apud eum, & reprehenſionem ſit, eos non ignoratis ne cogitationem quidem umquam vel leviſſimi admiſſuros peccati. Origenes *lib.* III. *contra Celſum num.* LVII. *tom.*I. *opp. edit. Monachorum S. Mauri Pariſ.* „ Beatos fore pollicentur, idque audacter, & aperte, qui ex Dei legibus vitam agunt, „ qui omnia ad illum referunt, quique omnia faciunt, quaſi teſtis, & ſpectator eſſet. An „ hæc ſunt lanificum, ſutorum, fullonum, ruſticorum, imperitorumque hominum præcepta? Neque iſtud oſtendere (Celſus) poterit „ . . .

nullius ſceleris, ſed ne minimi quidem peccati reos agi, qui ita viverent, omniaque in Deum referrent, Chriſtianos poſſe. Atque hæc tam conſtans dirigendarum actionum in Deum (a quo bona omnia in genus hominum permanare cognorant) ratio ex ea virtute oriebatur, quam appellamus pietatem, quaque fiebat, ut in ejus amicitiam venirent, atque omnia ex ejus voluntate facerent. Ex qua innocentia proficiſcebatur, quæ animi (1) tranquillitatem afferret, vitamque gaudii, & felicitatis plenam. Quæ ſane innocentia, virtus, & pax Chriſtianorum, etſi ab Ethnicis permultis odio, atque malevolentia incitatis non cognoſcebatur; tamen adeo erat conſpicua, ut in omnium oculos incurreret, plurimumque valeret & ad conſervandum numerum noſtrorum hominem, & ad augendum.

§. V.

Cum precibus conjungi magis magiſque hominem Deo, contineri in fide, atque in officio, vireſque conſequi ad recte agendum majores noſtri ſcirent, non ſolum in Ædibus ſacris, in quas ſtatis temporibus ſeſe, dum poterant, conferebant, ſed domi etiam, foriſque, cum alias fere ſemper, tum maxime orationi inſiſtebant, cum id Eccleſiæ, Reipublicæque laborantis ratio poſceret.

NOrant præterea, eos, qui ſeſe non colligant, neu oblectent cognitione ſempiterni boni, neve orent, obſecrentque divinum Numen, ut ſibi ipſis auxilietur vitam agentibus laborum, & periculorum plenam; aut alienatione voluntatis amicitiam, quam cum Deo conſtituerant, diſſolviſſe, aut præſidio, quo ſe, reſque ſuas adverſus hoſtes generis humani tueri poſſint, relicto, in magnum ſalutis diſcrimen accedere. Nam ſi qua eſt res, preces ſunt ſcilicet, quibus non alio-

1 Euſebius *lib 1. Præparationis Evangelicæ cap. 1. pag. 2. edit. an. 1628.* „ Caput autem horum omnium pietas eſt, non jam iſta, quæ nomen ementita ſuum infinitis erroribus „ implicatur; ſed ejuſmodi, quæ hanc ſibi appellationem ſuffragantes veritate defendit. „ Hæc illa eſt, quæ cum ſenſus noſtros ad eum, quem unum, & ſolum, uti vere eſt, omnia „ Deum confitentur, erigit; tum vitæ noſtræ rationes ex ipſius quoque voluntate moderatur. Ex hoc autem vitæ genere naſcitur hominis cum Deo amicitia, cui ter illa felix, & „ ſingulari Dei benevolentia conſtitutus, ſimia comitatur, qui cum cælitus ex rerum immortalium connexione aptus eſt, tum ad earum exemplum, ac ſimilitudinem regitur, atque „ in iis poſtremo acquieſcit „. Vide quæ ſequuntur.

aliorum dictis modo, ſed experiundo quoque didicerant, placari Deum, iniri ab eo gratiam, fidem ſervari, contineri homines in officio, atque auxilia parari ad recte agendum poſſint. Igitur qui hæc prætermittant, nimium ſibi confidere, cum maxime ſint imbecilles, temereque proinde agere, ferreque perſæpe ſolere confidentiæ, ac temeritatis pœnam. Hoc autem illud eſt, quod graves aliquot ſcriptores de aliis interdum, & Lugdunenſes, atque Viennenſes Chriſtiani de ſociis quibuſdam ſuis, cum Marcus Aurelius imperium teneret Populi Romani, ſcripſerunt. Cum enim furore Ethnicorum exagitari in ea Galliæ parte noſtri cœpiſſent, tum homines decem, qui Religionem Chriſtianam profitebantur, quin ſe ad certandum paraſſent (1), auſos fuiſſe in arenam deſcendere; quamobrem ne aſpectum quidem ferarum (2) ſuſtinuiſſe, ſed perterrefactos, ut ſupplicium effugerent, flagitioſos ſeſe, quam Chriſtianos dicere maluiſſe. Etenim qui fortes Chriſtiani in vitæ periculum religionis cauſſa veniebant, cum conſcii debilitatis humanæ eſſent, primum munire ſe, deindeque ad pugnandum accedere conſueverant. Ergo decem illos Lugdunenſes, propterea quod idem ipſum aut omnino neglexiſſent, aut ſecus atque præſcriptum a Chriſto fuerat feciſſent, in ſuperſtitionem Ethnicorum turpiter incidiſſe. Quamquam ſociorum deinceps prece, atque hortatu ad ſanitatem reverſi ſunt, atque ubi ſe Deo commendarunt, ſupplicia magno animo pertulerunt, eaque ſunt corona donati, quam paullo ante, qui in propoſito manſerant, (3) perceperunt. Itaque majores noſtri vigilandum cuique, atque orandum eſſe ſtatuebant, ne dolo, fraudeque inimicorum circumveniatur, neque jacturam faciat animi bonorum, quæ ſit Dei beneficio (4) conſequutus. Atque apud

eos

1 Euſeb. *lib.v. Hiſt. cap.v.* & Rainart. *Act.SS. MM. ſincera pag.53. num.xv. edit. Veron.*

2 Vide, quæ paullo poſt de Polycarpo, aliiſque dicam.

3 Euſebius ibid. & Ruinart. *ibid. p.57. n.xii.*

4 Clemens Alexandrinus *l.vii. Stromateon p.722. edit. an.1641.* „ Eſt precatio... „ cum Deo converſatio, & collocutio, quare licet ſuſurrantes, & ne labra quidem aperientes „ tacite loquamur, intus clamavimus. Omnem enim intrinſecus paratam collocutionem Deus „ exaudit perpetuo. Et caput, & manus in cælum extendimus, & pedes excitamus in ultima

accla-

eos jus, ſanctumque erat, quod a Chriſto Servatore acceperant, omnes homines, qui ratione, ac religione ducantur, fructumque ferre virtutis velint, ſemper orare oportere. Quod quidem *ſemper* ita ſervabant, ut cum conjuncti amore cum Deo eſſent, & capi ſe ab inanibus, caducisque rebus non ſinerent; tum nullum diem præterire paterentur, quo non colligerent ſeſe, & aliquandiu precibus fundendis inſiſterent. Jam vero hunc precandi modum tenebant, ut non tam voce, quam animo (1) primum majeſtatem, poteſtatem, beneficentiam illius, quo cum tunc temporis agebant, admirarentur, ac celebrarent, tum ei ſubmitterent ſeſe, inde obſecrarent, ut, ſi fieri ejus voluntate poſſet, quæ petebant, conſequerentur. Quæ quidem orandi Deum Optimum Maximum ratio, etſi non ordine eodem ſemper, at re tamen ipſa & in Ædibus ſacris, in quas ſtatis diebus concurrere, reique divinæ dare operam conſuerant, & domi (2) foriſque apud illos in uſu erat, neque interdiu ſolum a pleriſque omnibus, ſed noctu etiam a multis (3) colebatur. Etenim quam ab Jeſu Magiſtro tra-

,, acclamatione orationis, promtitudine, & alacritate ſpiritus aſſequentes eſſentiam, quæ
,, apprehenditur intelligentia, & una cum verbo corpus a terra abducere conantes, erectam,
,, & elevatam animam deſiderio meliorum cogimus in ſancta progredi, magno animo carnis
,, vinculum deſpicientes ... Quod ſi nonnulli certas, ac definitas horas conſtituunt precationi,
,, ut verbi cauſſa tertiam, ſextam, nonam, at is, qui eſt cognitione præditus per totam orat
,, vitam, dum per preces ſuas cum Deo ſtudet verſari ... Ceterum ſi converſationis cum Deo
,, occaſio eſt precatio, accedendi ſane ad Deum nulla eſt prætermittenda occaſio. Conſule Cyprianum *lib. de Orat. Dominica pag.*152. *&* 154. *ſeq. edit. Oxon.*

1 Confer modo deſcriptum Clementis Alexandrini locum *& p.*128. *ſeqq.* & Cyprianum *ibid. pag.*140. *& ſeq.*

2 ,, Quæſivit Præfectus (ex Juſtino Martyre) quem in locum Chriſtiani convenirent,
,, cui reſpondit Juſtinus: eo unumquemque convenire, quo vellet ac poſſet. An, inquit,
,, exiſtimas omnes nos in eumdem locum venire ſolitos? Minime res ita ſe habet. Quoniam
,, Chriſtianorum Deus loco non circumſcribitur; ſed cum inviſibilis ſit, cælum, ac terram
,, implet, atque ubique a fidelibus adoratur. *Act. S. Juſt. apud Ruin. Act. ſinc. SS. MM. pag.*49. *edit. Veron.* Vide Clementem Alex. *l.* VII. *Strom. p.*728.

3 Cyprianus *ibid. pag.*154. ,, Hora nulla a Chriſtianis excipitur, quo minus frequenter,
,, ac ſemper Deus debeat adorari, ut qui in Chriſto, hoc eſt in ſole, & in die vero ſumus,
,, inſiſtamus per totum diem precibus, & oremus: & quando mundi lege decurrens noctibus
,, alternis nox revoluta ſuccedit, nullum de nocturnis tenebris eſſe orantibus damnum poteſt,
,, quia filiis lucis & in noctibus dies eſt ... Qui autem in Chriſto, hoc eſt in lumine ſemper ſu-
,, mus, nec noctibus ab oratione ceſſemus . . . Nos fratres dilectiſſimi, qui in domini luce
,, ſemper ſumus, qui meminimus, & tenemus quid eſſe accepta gratia cœperimus, compu-
,, temus noctem pro die. Ambulare nos credamus ſemper in lumine. Non impediamur a te-
,, nebris, quas evaſimus. Nulla ſint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra,
,, & igna-

traditam, atque ab Apoſtolis, diſcipuliſque eorum uſurpatam norant,eam ab ſe aut negligi,aut immutari (1) non patiebantur. Nam cum Petrus,& Johannes claudum virtute nominis Chriſti repente ſanaſſent, atque apud Principes Civitatis ab hoſtibus invidia, odioque incenſis accuſati, ne deinceps docerent quemquam, neve miracula facerent, juſſi eſſent, reverſique ad ſuos, quæ ſibi fuiſſent imperata renunciaſſent; qui aderant, converterunt extemplo cogitationem in Deum; revocarunt deinde in memoriam, ut ille hanc rerum univerſitatem condiderit, utque Chriſtum filium ſuum miſerit, de cujus morte,qua eſſet genus humanum aſſerendum in libertatem, Prophetæ inſtinctu, afflatuque ejus incitati oracula fudiſſent; confeſſi deinceps fuerunt ejuſdem ſe Dei ſervos eſſe; orarunt denique, atque obſecrarunt, ſuorum ut ille miſereretur; inimicorum audaciam, temeritatem, impetumque reprimeret; efficeretque auctoritate, poteſtateque ſua, ut Chriſtiani majores ſpiritus ad rem bene, ut cœperant, gerendam ſumerent (2). His exemplis, doctriniſque Chriſtiani inſtituti, nihil eſſe putabant, quamobrem, cum præſertim tempus moneret, ab oratione deterrerentur. Cumque perſuaſum haberent, impetrare ſe facile poſſe, quæ recte (3) precantes poſcerent,ſæpe,ac multum petebant, ſibi ut nihil deeſſet, quod ad ſalutem animi pertineret. Ergo, ut ipſi in fide, atque in recta morum inſtitutione confirmarentur, utque mortales ceteri adduci ſe ad veritatis cogni-

tio-

„ & ignava diſpendia. Per Dei indulgentiam recreati ſpiritaliter, & renati, imitemur „ quod futuri ſumus: habituri in regno ſine interventu noctis ſolum diem. Sic nocte quaſi in „ lumine vigilemus, oraturi ſemper,& acturi gratias Deo hic orare non deſinamus „. Fortaſſe uſus orandi noctu, ætate Cypriani aliquanto intercidere cœperat, quamobrem ſuos hortatus eſt, ut ei rei darent operam ſtudioſiorem. Tertullianus antiquior Cypriano *lib.* II. *ad Uxorem cap.* IV. *pag.* 168. *edit.Veneta an.* 1744. nocturnas convocationes Chriſtianorum commemorat. C V. *p.* 169. conſueſſe Chriſtianos, inquit, e lectulo ſurgere, noctuque Deo preces adhibere. Nam ſatius eſſe mulierem viduam manere, quam maritum habere præſertim Ethnicum, oſtendens „ Latebisne, *inquit*, tu cum lectulum, cum corpuſculum tuum ſignas... cum etiam „ per noctem exurgis oratum? &c.

1 *Cap.* VI *Matth. v* 5. *ſeqq.* & Lucæ *c.* XI. *v.* 1. *ſeqq.*

2 *Act. Apoſt. c.* IV. *v.* 18. *ſeqq.*

3 Sic enim a Chriſto didicerant *Luc.* XI. *v.* 9. Ergo Clemens Alexandrinus *l.* VII. *p.* 723. *edit. an.* 1641. „ Quemadmodum, *inquit*, quidquid vult Deus, poteſt, ita quidquid petierit „ is, qui eſt cognitione præditus, id accipit. Omnino enim novit Deus eos, qui bonis digni „ ſunt, & qui non. Unde dat ea, quæ ſingulis conveniunt &c. Sed de re certa, non eſt cur multa eſſe dicenda, atque huc ex Patribus transferenda putem.

Digitized by Google

tionem, & cultum ſinerent; Deique nomen ubique terrarum ſanctum eſſet, orabant; atque etiam obteſtabantur, ut ſi futurum perpetuo hominibus ſalutare eſſet, tempeſtates ſedarentur, quæ concitatæ in Eccleſiam fuerant, pax Chriſtianis reſtitueretur, Imperatores ſani, atque incolumes viverent, vigeretque reſpublica Populi Romani, ne bellis majora mala orirentur, impedirentque, quo minus latius ſancta religio propagari, amplificarique poſſet (1).

Curabant etiam, ne quis ſuorum habitu corporis oraret, qui minus precantem decere (2) videretur. Quamobrem aut ſtantes, extenſiſque brachiis, aut junctis manibus, & flexo

1 Conſule Epiſtolam Eccleſiæ Smyrnenſis *de Martyrio Polycarpi* apud Ruinartium *Acta SS. MM. ſincer. pag. 34. ſeqq. edit. Veron.* Juſtinus Martyr Apolog. 1. *al. II. n. 65. edit. opp. Venet. pag. 83.* „ Communes preces, *inquit*, & pro nobis metipſis, pro eo, qui illuminatus „ eſt, & pro aliis ubique omnibus intento animo facimus, ut veritatis cognitionem adepti, „ hac etiam gratia dignemur, ut rectam operibus vitam agentes, & præceptorum cuſtodes „ inveniamur, quo ſalutem æternam aſſequamur „. Et *num. 14 pag. 52. Pro inimicis*, inquit, *oramus*. Vide etiam *n. 57. pag. 79. & n. 13. p. 51.* „ Opificem hujuſce univerſitatis co- „ limus verbis precationem, & gratiarum actionem habentibus, in his omnibus, quæ offe- „ rimus, eum quantum poſſumus laudantes pro creationis beneficio, pro omnibus ad bonam „ valetudinem adjumentis, pro diverſarum rerum qualitatibus, ac viciſſitudinibus tempe- „ ſtatum, & propter fidem, qua illi credimus, precibus eum orantes, ut rurſum incorrupti „ ſiamus „ *& num. 17. pag. 55.* „ Proinde nos ſolum Deum adoramus, vobis autem in rebus „ aliis læti ſervimus, reges, ac principes hominum eſſe agnoſcentes, & ſimul precantes, ut „ cum regia poteſtate ſanam quoque mentem obtinere comperiamini „. Conſule denique, quæ ſcribit Juſtinus in Dialogo cum Tryphone *n. 35. p. 139. & n. 108. p. 213.* Similia exſequitur Athenagoras in legatione pro Chriſtianis. Sic enim habet *p. 331* „ Vos autem tum natura, „ tum doctrina rebus omnino in omnibus boni, & moderati, & humani, & imperio digni Im- „ peratores jam mihi, poſtquam criminationes diſſolvi, ac noſtram in Deum pietatem, & „ manſuetudinem, & animæ temperantiam demonſtravi, regio capite annuite. Quinam „ enim digniores, qui ea, quæ petunt impetrent, quam qui pro imperio veſtro precamur, „ ut filius a Patre, prout æquiſſimum eſt, regnum accipiatis, & acceſſionibus, ac incremen- „ tis, imperium veſtrum omnibus ditioni veſtræ ſubjectis augeatur? Atque id quidem no- „ ſtra etiam intereſt, quo tranquillam vitam agamus, & imperata omnia alacres miniſtremus. Vide Theophilum Antiochenum *lib. 1. n. xi. pag. 367. edit. Venet. opp. Juſt. an. 1747. & l. III. n. 14 pag. 416. edit. ejuſd.* Tertullianum *Apol.* xxxii. *pag.* 105. *& c. xxxix. pag.* 119. *edit. Venet. ann.* 1744. ubi „ Coimus, *inquit*, in cœtum, & congregationem facimus, „ ut ad Deum, quaſi manu facta, precationibus ambiamus. Hæc vis Deo grata eſt. Oramus „ etiam pro Imperatoribus, pro miniſteriis eorum, ac poteſtatibus ſeculi, pro rerum quie- „ te, pro mora finis &c. Et *lib. ad Scapulam cap. II. pag. 69.* &c. Similia habent Apologiſtæ ceteri Chriſtianorum Euſebius *in Hiſt. Eccl.* & Scriptores *Act. SS. MM.* plerique, quorum ego, ne ſim longior, teſtimonia prætermitto, quod hæc ſatis eſſe ad rem, de qua agimus, demonſtrandam exiſtimem.

2 Adeundi Auctores Actor. *S. Ignat. Mart. n. vii. t. I. PP. Apoſt. p. 171. edit. an. 1724.* Tertullianus *Apolog. cap. xxx. pag. 27. edit. an. 1744. & lib. de Orat. cap.* xii. *pag.* 134. Id ante Tertullianum jam uſque a primo ſeculo animadverterant Clemens Romanus *Epiſt. I. ad Corinth. n. 2. p. 10. & n. 29. p. 23. edit. Epiſtolar. Roman. Pontif. curata a Coutantio t. 1.* & Minucius Felix *in Octav. pag. 288.* Cyprianus *lib. de Orat. pag. 140. edit. Oxon.* ſed de habitu corporis orantium erit alibi opportunus copioſius differendi locus.

flexo utroque genu demiſſi, aut humi proſtrati, ſive in Eccleſia, ſive domi eſſent [1], orabant. Neque vero ita ut a permultis hoc tempore præſertim fieri ſolet, qui, cum implicati ſceleribus ſint, neque emendari velint, tum recitatis aliquot precum formulis, confidunt fore, ut exaudiantur; ſed mente imprimis, voluntate, atque operibus obtinebant, ut grataDeo illorum eſſet precatio (1). Ac ſi quidem ſemper, tum ſane maxime opus prece eſſe arbitrabantur, cum furere hoſtes, magnoque ſe in diſcrimine vitæ, religionis cauſſa, verſari cernerent. Quum enim in hoc genere ſupplicationum præſidium eſſe locatum Chriſtianorum ſcirent, noſtrum nemini fas eſſe cum inimicis congredi putabant, qui eo ſeſe munire neglexiſſet. Quamobrem qui cruciatus invicto animo perpeſſi martyres obierunt, hos Chriſtiani veteres prece vim magnam fuiſſe divinitus conſequutos confitebantur & ad pugnandum, & ad vincendum. Quorum ſane cum in Hiſtoriis Martyriorum permulta ſint, tum Polycarpi fuiſſe illuſtre exemplum conſtat (2). Is enim ubi intellexit, quæri ſe magiſtrum, inſtitutoremque Smyrnenſium Chriſtianorum ad necem, conſilio inductus graviſſimorum virorum, qui ut fuga ſibi, ſuorumque ſaluti proſpiceret, hortabantur, in agrum urbi vicinum conceſſit. Ibi cum in precibus fundendis conſumſiſſet dies fere tres, accepiſſetque deinde miſſos ab Judicibus aliquos fuiſſe, qui illum, ubi ubi eſſet, inventum curarent, ſecumque Smyrnam adducerent, memor eorum, quæ a Chriſto de vitando periculo dicta fuerant, in villam neſcio quam ſibi abeundum exiſtimavit. Id ut eſt per exploratores Ethnicis nunciatum, in eum ſe locum conferunt, captiſque ſervis duobus, ex iis, quo ſeſe ex urbe proripuerit Polycarpus, percuntantur. Renuentes eloqui, tor-

1 Tertullianus Apologet. *c.xxx. pag.27. edit. an.1747.* „ Illuc ſuſpicientes Chriſtiani „ manibus expanſis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubeſcimus, denique ſine monitore, quia de pectore oramus pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcumque hominis, & Cæſaris vota ſunt. Hæc ab alio orare non poſſum quam a quo ſcio me conſequuturum, quoniam & ipſe eſt, qui ſolus præſtat, & ego ſum cui impetrare debetur, famulus ejus, qui eum ſolum obſervo, qui propter diſciplinam ejus occidor, qui ei offero opimam & majorem hoſtiam, quam ipſe mandavit, orationem de carne pudica, anima innocenti „. Confer S. Cyprianum *lib. de Orat. pag.151.*

2 Ita quidem fere ſemper legimus in Actis *SS. MM. Sinceris* apud Ruinartium. Confer Euſebium *lib.iv. Hiſt. Eccl. cap.* xv. *&c.* & Ruinart. *pag. 33. ſeqq. edit. Veron.*

tormentis, ut dicant, cogunt. Dies erat veneris, cœnæque jam tempus impendebat, quo tempore ſatellites, puero indice uſi, in ſuperiorem ædium partem aſcendunt, & diſcumbentem Polycarpum aggrediuntur. Ille quod voluntate Dei res quaſque agi, perficique ſciret, cui jam ſe, ſuaque omnia ultro crediderat, ne perturbari quidem eſt viſus. Nam eos comiter alloquutus, hortatuſque, ut ſi defeſſi ambulando eſſent, conſiderent, vireſque refecturi cibi, ac potionis ſumerent quantum vellent; petiit, ut ſi fieri eorum voluntate poſſet, ſibi ad precandum horæ ſpatium concederetur. Ea re impetrata, convertit in Deum continuo cogitationem, cumque animo majeſtatem divini Numinis contemplatus eſſet, & beneficia, quibus mortales, ipſeque etiam divinitus auctus fuerat, collegiſſet; implorare eum, ut opem ſibi, & ſalutem omnibus, quos hactenus cognoviſſet, ferret, beneque Eccleſiæ Catholicæ precari cœpit. Sed cum nullum orandi finem faceret, tempuſque inſtaret, quo in urbem proficiſci ſatellites decreviſſent, fuerunt, qui eum monerent, ut ceſſaret, utque una cum eis deſcenderet. Ipſe dicto audiens, quin eorum quidquam vereretur, quæ ſibi eſſe parata noverat, deſcendit. Vix paucos paſſus proceſſerat, cum Herodem Irenarcham hoſtem Chriſtianorum, & Nicetam, neſcio quem, offendit, qui ei, ut in currum aſcenderet, imperarunt. Confidebant enim, ſi honeſte, comiterque hominem tractaſſent, fore ut, cognitis eorum poſtulatis, a Chriſtianiſmo deterreretur. Sed cum nihil proficere ſe poſſe animadvertiſſent, ira inflammati, tanto impetu e curru ſenem deturbaverunt, ut ejus tibia diſtraheretur. Quæ res etſi magnum illi dolorem attulit, non obſtitit tamen, quo minus alacer ad ſtadium pro religione pugnatum contenderet. Jam ille prece impetraverat, fortiter ut cruciatus ferre poſſet. Itaque Proconſuli, ad quem initio adductus fuit, hortanti, ut pertinacia deſiſteret, perque Cæſaris genium juraret, nihil hæſitans; hancine, inquit, Deo, Servatorique generis humani Chriſto injuriam faciam, a quo ſalutem ſum conſequutus? Non committam. Nam tibi perſuadeas vehementer velim, me, qui Chriſtianus ſim, docere te hujuſce religionis decreta, ſi velis, poſſe; abduci

autem

Digitized by Google

autem a ſententia nullo modo poſſe. Cæſari autem quamquam eſſe honorem adhibendum ſcio, tamen numquam animum inducam, ut ejuſmodi cultum eidem tribuam, qui & offenſioni Deo ſit, & exitioſus mihi. Non ferrum, non beſtiarum morſus, non ignes metuo, qui horæ intervallo extingui poſſint. Judicem Chriſtum metuo, qui ſi tibi aſſentiar, cruciatus, ſupplicia, igneſque ſempiternos minatur. Verum quid morare? Age, crucia me, plectito, propone tormenta, quæ eſſe omnium acerbiſſima arbitrare. Nam ſic habeto: me neque promiſſis, neque minis abduci a cultu Chriſtianæ religionis ad ſuperſtitionem Deorum poſſe. Tantum ſcilicet inerat in prece virtutis, atque præſidii, ut qui ante ea ſeſe muniviſſent, quidvis pati, quam recedere ab ſententia mallent. Interim populus vociferari, clamareque cœpit, Polycarpum, qui diis infeſtus eſſet, vivum comburi oportere. Itaque ſarmenta circumdari, atque ad palum hominem ligari Proconſul imperat. Satellites quod juſſi ſunt faciunt. Ille ut alligari ſe, atque ligna comparari vidit, ad preces iterum confugit, divinumque numen oravit, atque obſecravit, ut laboranti ſibi, vires adderet, neque quidquam ab ſe, quod Chriſtiano viro, & ſacrorum Antiſtite indignum eſſet, fieri pateretur. Ac præpotens, inquit, Deus Chriſti Servatoris generis humani Pater, cujus nos Chriſti labore, opera, cruciatu in tui venimus cognitionem; mihi ut adſis rogo, adjuveſque me, in fide ut perpetuo maneam. Nam quod captus ab hoſtibus, quod vinctus, quod flammis traditus ſim, id me totum eſſe tuo beneficio conſequutum & agnoſco, & fateor. Sed tuo nunc eſt opus adjumento. Addito ſpiritus mihi, ut ſtrenue pugnans, me tibi ipſi ſacrificare, referreque hodierna die in numerum martyrum tuorum poſſim. Hoc abs te veraci, neſcioque mendacii promiſſum his eſt, qui ſibi diffiderent, atque in te uno ſpem ſuam collocarent. Te igitur laudo, tibi gratias, quas poſſum, maximas ago, quod me tot hactenus beneficiis cumulaveris; utque inimicis reſiſtam, te etiam, atque etiam precor, oro, atque imploro Deus, quo te, Filioque tuo, ac Spiritu Sancto frui in gloria ſempiterna beatus poſſim. Vix

Digitized by Google

ille orandi finem fecerat, cum ignem inferri judex, & rogum circum inflammari juſſit. Accenſa flamma, ſic torreri Martyris corpus cœpit, ut gratiſſimum odorem emitteret. Ethnici, qui vivere in medio rogo hominem, neque conſumi poſſe intuerentur, carnifici, ut propius accederet, eumque pugione conficeret, præceperunt. Id ut eſt factum, tanta vis ſanguinis e corpore martyris manavit, ut flammam extingueret, & maximam inſpectanti populo moveret admirationem. Atque hinc conſtat eorum, qui ſe prece inſtruxerint, non ſolum initia, ſed eſſe etiam felicem exitum ſolere (1).

§. VI.

1. *De reverentia veterum Chriſtianorum erga Deum.*
2. *De eorum in jurejurando religione.*
3. *Deque ſtudio, quo cavebant, ne in juramentis, neve in ſermone familiari falſum aliquem Deum appellarent.*

1. EX cogitatione vero præſentis ubique Dei (2), & ex contemplatione judicii, atque pœnarum, quibus improbos, ſceleſtoſque homines cruciandos poſt corporis interi-

1 *Conſule Acta S. Polycarpi* apud Ruinartium *p. 53. ſeqq edit. Veron., Acta S. Pionii &c. ibid. pag.* 123. 128. *Acta S. Boniſacii Mart.* qui deceſſit ſub Diocletiano *num.* XIII. *p.* 253. *&c.*

2 Clemens Alexandrinus *l.* VII. *Stromateon p.* 719. *edit. an.* 1641. „ Jubemur autem „ colere, & honorare Deum, quem & verbum eſſe, & ſervatorem, & ducem habemus perſuaſum, & per ipſum Patrem, non ſelectis diebus, ut aliqui, ſed continenter per totam vitam hoc agentes, & modis omnibus. Certe genus electum per præceptum juſtificatum, ſepties, inquit, laudem dixi tibi. Unde nec in definito loco, neque in templo ſelecto, neque diebus aliquibus feſtis, & præſtitutis, ſed per totam vitam, is qui eſt præditus cognitione, in omni loco, etiam ſi per ſe ſit ſolus, & ſi habuerit aliquos, qui ſimiliter crediderunt, Deum honorat.. Si autem alicujus viri boni præſentia, propter obſervantiam, & reverentiam ejus, quod eſt præſtantius, eum, quo cum verſatur, ſemper format, & effingit, quomodo is, qui cum Deo ſemper eſt præſens per cognitionem, & vitam, & gratiarum actionem non jure melior ſemper evadat in omnibus & factis, & verbis, & affectionibus? Talis eſt is, cui eſt perſuaſum, Deum ubique adeſſe, non autem certis, ac definitis locis eſſe concluſum.... Per totam ergo vitam diem feſtum agentes, ubique, & omni ex parte Deum eſſe perſuaſi, laudantes agros colimus, laudantes navigamus, & in omni alio vitæ inſtituto, ut decet, ex arte verſamur... Honeſtum rerum omnium uſum (Is qui eſt præditus cognitione) ad Deum ſemper refert, & cibi, & potus, & unctionis univerſorum „ da-

teritum Chriſtiani ſcirent (1) , exque orandi conſuetudine reverentia quædam erga Deum ipſum exſiſtebat, ita ut ſine indicio aliquo cultus, atque honoris, ne nominandum quidem arbitrarentur . Quod ſi quæ nomina uſurpari ab Ethnicis intelligebant, quæ notam aliquam ſuperſtitionis continere viderentur , nefas eſſe putabant , iiſdem (quamquam Ethnici inſtabant , & ſupplicia , mortemque nolentibus minabantur) appellare Deum . Itaque Celſum (2) Epicureum, alioſque deditos Deorum religionibus magnis in erratis verſari pugnabant, propterea quod illi parvi referre Jovis ne , an alio quopiam nomine Deus (3) vocaretur , defenderent . Injuriam namque conflari Divino numini dicebant , ſi quis ei tribueret , quod indignum ejus majeſtate eſſet. Neque vero quod ſuperſtitioſum palam eſt ſolum , ſed illud etiam eſſe injurium majeſtati Dei , quod haberet ſpeciem aliquam ſuperſtitionis . Quo magis aliquos horum temporum Chriſtianos miror , qui oſtentandæ elegantiæ orationis cauſſa, ſcripto , familiarique ſermone Ethnicorum Deorum nomina uſurpare non dubitant .

2. Atque hæc tanta pietas , reverentiaque adverſus Deum efficiebat , ut majores noſtri aut numquam , aut perraro , idque jam cum res aliquæ graves , maximique momenti poſcerent , jure jurando in pactis , conventiſque firmandis uteren-

P 2

„ datori offers primitias , gratias agens . . . Eſt enim ei perſuaſum, Deum omnia ſcire, & audire , nec vocem ſolum , ſed etiam cogitationem &c. „ Eadem fere perſequuntur Atheoagoras in *Legat. n.31. pag.329. edit. Venet. an.1747.* Clemens Romanus *Epiſt. ad Corinth. num.21. 28.* Origenes *lib.111. contra Celſum n.57 edit. Mon. S. Mauri tom.1.* ceterique primorum temporum ſcriptores Chriſtiani . Immo vero idipſum extorſit aliquando veritas ex Celſo hoſte Chriſtianorum apud *Orig. ibid. l.v111. n.63.*

1 Confer Origenem *lib.1. contra Celſum num.67. tom.1. opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri .*

2 Origenes *ibid. n. 25.* „ His rationibus defendemus etiam Chriſtianos , qui pro ſua religione certantes mori præoptant , quam Deum Jovis nomine , aut illum aliena lingua appellare . Aut enim illum ſimpliciter nuncupant Deum , aut nomini addunt omnium conditorem , aut cæli , & terræ opificem , qui ad genus humanum quoſdam ſapientes miſit , quorum nominibus adjectum Dei nomen vim quamdam apud homines exſerit . Multa hoc loco & alia de nominibus dici poſſent adverſus eos , qui putant nihil referre quomodo eis utamur . Nam ſi Plato eſt admirationi , quod cum Philebus cum Socrate colloquens voluptatem appellaſſet Deum , Socratis in ore id reſponſi poſuerit ; *magna mihi eſt erga Deorum nomina religio* , quanto magis probanda eſt Chriſtianorum pietas , qui nomen fabulis celebratum rerum omnium conditori accommodare nolunt ? „

3 Celſus apud *Origenem ibid. n.24.*

rentur (1). Re namque levi inductum jurare poſſe cenſebant neminem. Niſi enim is, qui ſic agit, quis alius *nomen ſanctum Dei in vanum aſſumat*, quod vetitum lege naturæ eſt, ne ſuſpicari quidem poſſum. Nam perjurus non *in vanum* modo *aſſumit* Divinum nomen; ſed etiam, quod longe eſt gravius, mendacii, falſitatiſque teſtem appellat Deum. Ac probo viro, qui fidem ſervare conſueverit, jure jurando opus eſſe (2) inficiabantur. Quod ſi ab eo, ut juret, cum ratio poſtulet, petatur, non eſſe eum, ſi juret, in vitio putabant, cum non ſuo arbitratu, ſed vera prædicans, & rogatus juret. Conſuetudine autem jurandi fieri poſſe interdum, ut jusjurandum adhibeatur ad confirmandum (3) mendacium. Quare eum, qui jurare non ſoleat, longe a perjurio (4) diſtare; contra non admodum illos diſtare, qui ſoleant.

3. Quodſi jurandum nonniſi raro, atque ob rem veram,

1 Clemens Alexandrinus *l.* VII. *Stromateon pag.*728. *ſeqq. edit. an.*1641. „ Longe „ abeſt, ut qui in tali pietate probatur, & dijudicatur, ſit ad mentiendum propenſus, & ad „ jurandum. Eſt enim jusjurandum confeſſio definitiva cum divina aſſumtione. Qui eſt autem ſemel fidelis, quomodo ſeipſum infidelem præbuerit, ut etiam opus habeat jure jurando, & non ita vitam inſtituat, ut ea ſit firmum, ac definitum jusjurandum, fidemque oſtendat confeſſionis in conſtanti, ſtabilique vita, & ſermone? . . Sed neque jurat ut qui in affirmatione quidem *ita*, vel *eſt*: in negatione autem *non*, uſurpare conſtituerit. Jurare „ enim eſt jusjurandum mente conceptum proferre affirmative. Sufficit ergo ei vel affirmationi, vel negationi addere illud: *vere dico*, ut fidem iis faciat, qui reſponſi ejus non perſpiciunt ſtabilitatem. Oportet enim eum habere . . . apud externos quidem vitam fide dignam, ut ne poſtuletur quidem ab eo jusjurandum . . . jam vero recte, & vere jurat . . Is „ qui eſt præditus cognitione, qui raro quidem accedit ad jurandum, ſed ita, ut diximus. „ Quamquam ut ſit verax, non jurejurando ſit ex ea, quam cum veritate habet, conſenſione. Hoc ergo ſit, quatenus quis ſe recte gerit vulgo in officiis . . . Nam qui ne jurat quidem multum abeſt, ut ſit pejeraturus. Qui autem nihil tranſgreditur ex iis, quæ pacta, „ atque conventa ſunt, is numquam juraverit . . . qui autem juſte vivit, nihil ex iis, quæ decet fieri tranſiliens, ubi examinatur judicium veritatis, is factis vere, & ſancte jurat &c. „ Ac jurare quidem interdum Chriſtianos ſolitos fuiſſe, docent Origenes *l.* VIII. *contra Celſum n.*65.*t.*1.*opp. edit. Pariſ. Mon. S. Mauri.* Tertull. *c.*XXXII. *Apol. p.*28. Hac autem ſpectat, quod Plinius junior *l.* X. *ep.* XCVII. ait, *Sacramento ſe Chriſtianos non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent* conſueſſe. Quod ſane mirabile videri non debet, cum in ſacris litteris, imprimiſque *epiſt. ad Hebræos* VI. *v.*16. jurandi ratio probetur. Quamobrem ſi Juſtinus Martyr *Apol.* I. *n.* XVI. *p.*54. *edit. Veneta an.*1747. non jurandum omnino ſtatuit, ſic eſt ejus intelligenda ſententia, non pejerandum eſſe, neu jurandum ita ut Judæi ſolebant. Conſule Interpretes ad *Matth. cap.* V. *v.*34. *ſeq.*

2 Vide modo deſcriptum Clementis Alex. locum.

3 Lactantius *Divinar. Inſtit. Epitome c.* LXIV. *p.*55.*t.*II.*edit. opp. Pariſ. an.*1748. „ Non „ pejerabit, ne Deum ludibrio habeat, ſed ne jurabit quidem, ne quando vel neceſſitate, „ vel conſuetudine in perjurium cadat. „ Hilar. *Comm. in Matth. pag.*628. *edit. Pariſ. Conſtant.* „ In fidei ſimplicitate viventibus jurandi religione opus non eſt, cum quibus ſemper quod eſt, eſt; quod non, non: & per hæc eorum & opus, & ſermo omnis in vero eſt „.

4 Clemens Alex. loco ſupra deſcripto.

ram, & gravem cenſebant, multo minus licere Chriſtiano viro exiſtimabant per (1) Herculem, aut per Deum aliquem Ethnicorum, aut per Genios, atque (2) Fortunas Imperatorum jurare. Quamobrem ita erant ab eo genere alieni, ut id agere, ne lacerati quidem ſuppliciis, auderent. Quæ enim dici, aut excogitari religioſa affirmatio poteſt invocato inani numine Deorum? Aut enim nullus eſt Hercules, nullus Jupiter, Genius nullus, nulla demum Fortuna, aut ſi quid ejuſmodi in rerum natura eſt, id plenum eſſe flagitii, atque ſuperſtitio-

1 Tertullianus *lib. de Idololatr. cap.* XXI. *pag.* 98. „ Ceterum conſuetudinis vitium eſt
„ mehercule dicere, me Dius Fidius, accedente ignorantia quorumdam, qui ignorant jusju-
„ randum eſſe per Herculem. Porro quid erit dejeratio per eos, quos ejeraſti, quam præva-
„ ricatio fidei cum idololatria? Quis enim per quos dejerat, non honorat? Timiditatis eſt
„ autem cum te alius per Deos ſuos obligat juratione, vel aliqua teſtificatione, & tu ne in-
„ telligaris, quieſcis. Nam æque quieſcendo confirmas majeſtatem eorum, cujus cauſſa vide-
„ beris obligatus. Quid refert Deos nationum dicendo deos, an audiendo confirmes? Jures
„ per idola, an ab alio adjuratus acquieſcas? Cur non agnoſcamus verſutias ſatanæ, qui
„ quod ore noſtro perficere non poteſt, id agit, ut ſuorum ore perficiat, per aures inferens
„ nobis idololatriam? Certe quiſquis ille eſt, qui amica, aut inimica congreſſione adſtrin-
„ git. Si inimica, jam ad pugnam vocaris, & ſcis tibi dimicandum eſſe. Si amica, quan-
„ to ſecurius in dominum transferens reſponſionem tuam, ut diſſolvas obligationem ejus,
„ per quem te malus honori idolorum, ideſt idololatriæ quærebat annectere? Omnis patien-
„ tia ejuſmodi, idololatria. Honoras eos, quibus impoſitis obſequium præſtitiſti. Scio
„ quemdam, cui Dominus ignoſcat; cum illi in publico per litem dictum eſſet, Jupiter ti-
„ bi ſit iratus, reſpondiſſe, *immo tibi*. Quid aliter feciſſet ethnicus, qui Jovem Deum cre-
„ didit? Etiamſi non per eumdem retorſiſſet maledictum, nec per ullum Jovis ſimilem, con-
„ firmaverat Jovem Deum, per quem ſe maledictum indigne tuliſſe demonſtraverat remale-
„ dicens. Ad quid enim indigneris per eum maledictus, quem ſcis nihil eſſe? Nam ſi inſa-
„ nis, jam eſſe confirmas, & erit idololatria profeſſio timoris tui; quanto magis cum per
„ ipſum remaledicis, eodem Jovi honorem facis *&c. Vide* Euſ. l. v. *H. E. c.* I. *p.* 209. *edit. Cant.*

2 Proconſul Aſiæ cum Polycarpo imperaſſet, ut per *genium Cæſaris juraret*, negavit
ſe juraturum. Confer Euſebium l. IV. *Hiſt. Eccleſ. cap.* XV. *p.* 167. *edit. Cantabrig.* Tertullia-
nus *cap.* XXXII. *Apolog. p.* 28. *edit. Veneta an.* 1744. „ Sed & juramus, *ait*, ſicut non per genios
„ Cæſarum, ita & per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus geniis. Neſcitis genios
„ dæmones dici, & inde diminutiva voce dæmonia? „ Et „ Dæmonas, ideſt genios adjurare
„ conſuevimus, ut illos de hominibus exigamus, non dejerare, ut illis divinitatis honorem
„ conferamus „. Minucius Felix in Octavio *p.* 283. „ Etiam principibus, & regibus turpi-
„ ter adulatio falſa blanditur, ſic eorum nomen vocant, ad imagines ſupplicant, genium,
„ ideſt dæmonem ejus implorant, & eſt eis tutius per Jovis genium pejerare, quam Regis „.
Origenes *Exhorth. ad Martyrium* n. VII. *edit. Monach. S. Mauri tom.* I. „ Qui jurat per
„ Jeroſolymam, peccat, quia civitas eſt magni regis; & qui per ſuum ipſius caput jurat,
„ delinquit: Quantum eſſe peccatum putandum eſt per fortunam alicujus jurare „? Et
lib. VIII. *contra Celſum n.* LXV. *tom. eodem* „ Verum per fortunam regis non juramus, ne-
„ que per alium ex iis, qui Dii putantur. Sive enim, ut nonnullis placuit, fortuna ſit nuda
„ enunciatio, quemadmodum opinio, & diſcrepantia; non juramus per id quod nequaquam
„ exiſtit tamquam per Deum, aut quaſi per id, quod revera exiſtit, & aliquid poteſt, ne per
„ ea, per quæ non oportet, juremus: ſi re id, quod vocatur fortuna, in dæmonum numero
„ reponatur, quod quibuſdam viſum eſt, ajentibus per Imperatoris Romani dæmonem jura-
„ ri, cum per ejus fortunam juratur; & hoc modo mori nobis potius eſt, quam jurare per ma-
„ lum, & perditum dæmonem, qui perſæpe cum homine peccat, quem ſortitus eſt.

Digitized by Google

tionis plane liquet. Quapropter eos, qui in jurando jure hæc nomina adhiberent, vel id, quod nuſquam eſt, vel quod impudicum, ſceleratum, ſuperſtitioſumque eſt, Dei loco habere conſtat, inferreque maximam conditori hujus univerſitatis rerum, vero ſcilicet, immortalique Deo, injuriam. Cumque ſecundo Eccleſiæ ſeculo fuiſſent aliqui ita comparati, ut quamvis neque (1) Herculem, neque ullum Deorum Ethnicorum venerarentur, tamen conſuetudine quadam (etſi ne cogitarent quidem quæ dicerent) Deos nominantes vel jurarent, vel male cuiquam precarentur; majores noſtri, quibus curæ erat, ut ceteros in officio continerent, acriter ipſos, vehementerque reprehendendos putarunt. Igitur excellentium doctrina virorum hortatu, opera, exemplo impetratum eſt, ut ii abuſus e finibus Eccleſiæ exterminarentur, veraque apud Chriſtianos omnes, & ſancta coleretur religio. Atque optandum ſane fuiſſet, ut ſeculis XVI. atque XVII. nulli umquam vixiſſent, qui, ut Ciceronem imitarentur, & Deos nominare, & jurare per Herculem (2) auderent. Sed quoniam pene ſublata eſt noſtra ætate hæc tam inanis, tamque prava conſuetudo, curandum etiam atque etiam, ne rurſum invadat in Chriſtianorum Rempublicam, laborandumque eſt, ut in hac item re Noſtri ſimiles majorum non videri ſolum, ſed etiam eſſe conentur. Neque ſolum Chriſtianis aliquot, qui ſane perpauci erant, vitio dabant veteres, quod *mehercule* dicerent, ſed etiam, quod non reprehenderent Ethnicos, a quibus idipſum dici audirent (3).

§. VII.

1 Vide ſupra deſcriptum Tertulliani ex libro de Idololatria locum.

2 Vide Mabillon. De Studiis Monaſticis *tom.* II. *par.* II. *cap.* XI. *pag.* 185. *ſeq. edit. Venet. an.* 1729.

3 Tertull. *ibid.* Quid? ſi ne benequidem ſibi ethnicos, invocatis Diis, precari ferrent. Tertullianus *ibid. pag* 98. *cap.* XXII. „ Æque benedici per Deos nationum Chriſto initiatus „ non ſuſtinebit, ut ſemper rejiciat immundam benedictionem, & ſibi in Deum convertens „ emundet. Benedici per Deos nationum, maledici eſt per Deum. Si cui dedero eleemoſy- „ nam, vel aliquid præſtitero beneficii, & ille mihi Deos ſuos, vel coloniæ genium propi- „ tios imprecetur, jam oblatio mea, vel operatio idolorum honor erit, quæ benedictionis „ gratiam compenſat. Cur autem non ſciat me Dei cauſſa feciſſe, ut & Deus potius glorifi- „ cetur, & dæmonia non honorentur in eo, quod propter Deum feci? Sed Deus videt, quo- „ niam propter ipſum feci. Pariter videt, quoniam propter ipſum feciſſe me nolui oſten- „ dere &c.

Digitized by Google

§. VII.

Angelis , Martyribus , Sanctiſque viris cultum divinum numquam tribuebant ; Deorum autem imagines non ſolum non colebant , ſed ne faciebant quidem .

JAM vero cum lege naturæ ſancitum eſſe perſpicerent, præter unum illum conditorem mundi, bonorumque omnium auctorem, nullum eſſe omnino habendum (1) Deum; etſi Angelos, Martyraſque (2) venerabantur, eis tamen honores divinos numquam (3) adhibebant. Sacrilegos enim eſſe putabant eos, qui ſoli Deo vero quod deberetur, id alteri cui-

1 Exodi *cap.xx. v.3. 4. 5.* Origenes *Exhort. ad Martyrium n.8. pag.169. edit. Mon. S. Mauri Venet. an.1743.* ,, Neque enim ullo modo adorandæ ſunt creaturæ, creatore præſente, & ad omnium preces ſufficiente, immo eas præveniente. Ac ne ipſe quidem vellet adorari ſe ab his, qui ex Dei parte ſunt ... Unus eſt Deus verus &c. Confer *lib.v. contra Celſum n.6. pag.304. tom.1. edit. ejuſd. & lib.vii. n.64. pag.372.* ubi ,, Judæi, & Chriſtiani, *inquit*, propter illud: *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies*, item propter illud: *Non erunt tibi Dii præter me &c.* & propter alia plura ſimilia, non ſolum templa, & aras, & ſimulacra abominantur, ſed etiam parati ſunt mori, ubi ſe dederit occaſio, ut ſuam Dei ſummi notionem ab aliqua ejuſmodi impietate incontaminatam ſervent ,,. Conſule etiam Theophilum Antiochenum *lib.v1. ad Autolycum n.34. pag.399. edit. opp. S. Juſtini Venet. an.* 1747. Tertullianum *Scorpiaces cap. II. p.489. & c. vi. p.492.* &c. Mitto Patres ceteros, quorum ſumma in hoc genere eſt conſenſio.

2 Chriſtianos quoque primorum temporum honorare, at non divinis honoribus Angelos, Martyreſque fuiſſe ſolitos, plane conſtat. Verum de hac re opportunior erit alibi diſputandi locus. Interim quod ad Martyras (atque adeo ad Angelos multo magis) attinet, ſatis ſunt Eccleſiæ Smyrnenſis ad Catholicos aliarum Eccleſiarum verba. *Epiſt.* enim de Polycarpi martyrio *n.xvii. p.37.* apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincer. edit. Veron.* ,, Suggeſſit ergo Nicetæ Herodis Patri ... adire Proconſulem, ne corpus (Polycarpi) ad ſepeliendum traderet, ne, *inquit*, relicto crucifixo, hunc colere incipiant. Atque hæc ajebant, ſuggerentibus, & inſtantibus Judæis ... ignari quod nec Chriſtum umquam derelinquere poterimus, qui pro ſalute omnium .... paſſus eſt ... nec alium quemquam colere. Illum ſiquidem, utpote filium Dei adoramus, martyres vero tamquam Domini diſcipulos, & imitatores, merito diligimus, propter illorum erga ſuum regem, ac magiſtrum benevolentiam eximiam ... Atque ita nos poſtea (Polycarpi) oſſa gemmis pretioſiſſimis exquiſitiora, & ſuper aurum probatiora tollentes, ubi decebat, depoſuimus. Quo etiam loci nobis, ut fieri poterit, congregatis, in exultatione, & gaudio, præbebit Dominus natalem martyrii ejus diem celebrare &c.

3 Origenes *l.viii. contra Celſum n.57. p.390. edit. ejuſd.* ,, Etiamſi Angelos terræ fructibus, animantiumque generationi præpoſitos eſſe noverimus, laudamus eos quidem, & beatos prædicamus, quibus a Deo res noſtro generi utiles commiſſæ ſunt, ſed honorem Deo debitum illis non habemus. Nam nec Deus, nec illi, quibus hæ res creditæ ſunt, id voluerint. Immo nos probant magis cum ſacra illis facere fugimus, quam ſi faceremus ,,. Videndus Huetius *l.II. Origenianor. quæſt.v. n.xxxvi.*

cuiquam (1) tribuere auderent. Nam qui rei alicui factæ, quod unius Dei eſt proprium, concedit, is æquat rei creatæ Deum. Quo quidem ſcelere magnam, quod ad ſe attinet, ſacrilegus Divino numini (2) conflat injuriam. Igitur neque ſacrificia Angelis, Martyribuſque procurabant, neque exſtruebant templa, neque altaria erigenda (3) arbitrabantur. Quinetiam ſi Ethnici habere nos ſanctos, forteſque viros, qui cauſſa religionis mortem obierant, in numero Deorum jactabant, continuo Noſtri arguere illos calumniæ ſolebant, ac palam, non aliis quibuſquam nos, ſed Deo, & Chriſto, qui Deus, atque homo eſt, (4) cultum, honoreſque divinos tribuere, teſtificabantur. Noſſe namque nos ipſos, ita ſibi, quæ ſua ſunt, Deum retinere, ut ſuum honorem nolit (5) cuiquam concedere. Quamobrem ſi qui ſunt, qui majorum noſtrorum aliquem fuiſſe cenſent, qui Angelos coli ut Deos oportere diceret, ii quidem certe magno in errore, ſummaque in Antiquitatum Chriſtianarum ignoratione verſantur (6).

Age

1 Confer Tertullianum *Apolog. cap.* XXXIV. *pag.* 28. *edit. an.* 1744. & *De Idololatr. c.* 1. *pag.* 86. Minucium Felicem *Octav. pag.* 229. 231.

2 Tertullianus eodem libro *de Idololatr. c.* I. *p.* 86. „ Atenim idololatria fraudem Deo facit, honores illi ſuos denegans, & conferens aliis, ut fraudi etiam contumeliam conjugat. Vide *c.* XI. *ejuſd. l. p.* 91. & Gregorium Nazianzenum *Orat.* XXXVIII. *pag.* 620. *edit. Colon. an.* 1690.

3 Adeundus S. Auguſtinus *l.* VIII. *De Civit. Dei cap.* XXVII. *tom.* VII. *p.* 217. *edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*.

4 Conſule ſupra deſcriptum ex *Epiſt. Eccleſiæ Smyrnenſis de Polycarpi Martyrio* locum.

5 Tertullian. *l.* II. *contra Marcionem c.* XXII. *p.* 392. *ſeq.*

6 Johannes Barbeyracius *Tract. de Moral. Doctr. SS. PP.* cum hæc in Athenagoræ *legatione pro Chriſtianis pag.* 305. *n.* 10. legiſſet, καὶ οὐκ ἐπὶ τούτοις τὸ θεολογικὸν ἡμῶν ἵσταται μέρος „ Neque in his ſolum Theologiæ noſtræ ratio continetur „ vetuſtiſſimum hunc Chriſtianum ſcriptorem exagitavit, quaſi hauſta ex fontibus Platonicis doctrina, divinos eſſe Angelis honores tribuendos ſanxerit. Non enim animadvertit, conſtitutum ante ab Athenagora fuiſſe, Patri, Filio, Spirituique Sancto cultum divinum adhiberi oportere, rebus autem creatis non item. Ac τὸ θεολογικὸν non ſemper de Deo ſolum, ſed etiam de doctrina divinitus data ſolet intelligi. De qua re conſuli poterit Euſebius *lib.* VII. *Præp. Evang. cap.* X. *pag.* 315. *edit. an.* 1628. & Maranus *in notat. ad eumdem Athenagoræ locum pag.* 407. *edit. Venet.* Ac Patres quidem cum alii permulti, tum ii, qui Laodiceam ſæculo Eccleſiæ IV. convenerunt, ſic de Angelis contra quorumdam errorem conſtituerunt *can.* 35. *p.* 788. *t.* 1. *edit. Harduin.* „ Quod non oporteat Chriſtianos Eccleſiam Dei relinquere, & abire, atque Angelos nominare, & congregationes facere, quæ interdictæ noſcuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic occultæ idololatriæ ſerviens, ſit anathema; quia dereliquit Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum filium Dei, & ſe idololatriæ tradidit „. Ac de idololatrico Angelorum cultu, ut vides loquuntur Patres. Adi-ſis Theodoritum *in cap.* II. *epiſt. ad Coloſſ. pag.* 355. *edit. Pariſ.* 1642. *t.* III. Baronium *ad an.* 60. *n.* 21. *ſeq.* Natalem Alexandrum *Hiſt. Eccleſ. t.* I. *Hiſt. Nov. Teſt. edit.* Lucenſis *an.* 1734. *pag.* 281. *ſeqq.* & Petavium *t.* III. *Theolog. Dogmat. p.* 145. *ſeqq. edit. Pariſ.*

Age autem qui ab idololatriæ ſcelere tantopere abhorrebant, ut ne Angelis quidem, quos eximia ſanctitate præſtare, eſſeque gratiſſimos Deo crederent, divinos honores adhibendos exiſtimarent; ii ne paſſi unquam fuiſſent, ut qui in eorum ſocietatem venirent, aut ſuperſtitioſi quidpiam retinerent, aut imagines inanium Deorum facerent, quas ab Ethnicis colendas ſcirent? Nempe cautum noſtris erat, ne quid ſimile (1) molirentur. Quod ſi interdum nonnulli artifices Chriſtiani (ſi qui autem fuerunt hujuſmodi, perpauci quidem certe fuerunt) ſimile quidpiam tentarunt, incurrerunt hi ſcilicet in aliorum reprehenſionem. Quapropter ita ſeſe deinceps geſſerunt, ut cum victum aliis rebus quæritarent, tum pingendi, ſculpendique artes, ne quid umquam idololatricum facere ab Ethnicis cogerentur, negligerent. Igitur imagines Sanctorum Apoſtolorum, aliorumque excellentium virorum in vitris, aliiſque monumentis veterum Chriſtianorum non tam eſſe elegantes videmus, quam ſunt falſorum numinum figuræ, & ſimulacra, quæ eſſe perfecta conſtat opera artificum Ethnicorum (2). Negandum autem non eſt, quin tanta in multitudine noſtrorum hominum aliqui non-

(1) Tertull. *lib. De Idololatr. cap.* VI. *pag.* 88. *edit. Veneta an.* 1744. „ Si nulla lex prohibuiſſet idola fieri a nobis, ſi nulla vox Spiritus Sancti fabricatoribus idolorum non minus, „ quam cultoribus comminaretur, de ipſo ſacramento noſtro interpretaremur, nobis adverſas „ eſſe fidei ejuſmodi artes. Quomodo enim renuntiavimus diabolo, & angelis ejus, ſi eos facimus? Quod repudium diximus iis, non dico, cum quibus, ſed de quibus vivimus? Quam „ diſcordiam inſcripimus in eos, quibus exhibitionis noſtræ gratia obligati ſumus? Potes lingua negaſſe, quod manu confiteris? Verbo deſtruere, quod facto ſtruis? Unum Deum prædicare, qui tantos efficis?.... Facio, ait quidam, ſed non colo, quaſi ob aliquam cauſſam „ colere non audeat, niſi ob quam & facere non debeat, ſcilicet ob Dei offenſam utrobique. „ Immo tu colis, qui facis, ut coli poſſint „ Et *cap.* VIII. *pag.* 89. „ Cum igitur ad hæc artificiorum genera cohortemur, quæ idolum quidem, & quæ idolo competunt, non attingant, „ ſint autem & hominibus communia ſæpe, quæ idolis, hoc quoque cavere debemus, ne „ quid ſcientibus nobis ab aliquibus de manibus noſtris in rem idolorum poſtuletur.

2 Bonarrotius *tab.* XIII. *fig.* I. *pag.* 84. „ L' eſſere, come dicemmo, le figure di queſti „ vetri.... così mal fatte, e quaſi le peggiori di tutte le altre, è un manifeſto argumento, e „ una certa riprova della gran pietà degli antichi Criſtiani; conciossiachè furono eſſi così geloſi, e cauti di non macchiare con qual ſi voglia benchè piccola neo la purità della religione, „ che come ſi ha da Tertulliano, ſtettero ſempre lontani da quelle arti, colle quali aveſſero „ potuto correr pericolo di contaminarſi colla idolatria, e da ciò avvenne, che pochi, e „ niuno di eſſi ſi diede alla pittura, e alla ſcultura, le quali aveano per oggetto principale „ di rappreſentare le deità, e le favole de' gentili, ſicchè volendo i fedeli adornare con ſimboli divoti i loro vaſi, erano forzati per lo più a valerſi di artefici ineſperti, e che profeſſavano altri meſtieri, i quali non pratici del buon diſegno conducevano queſte figure, come dettava loro il naturale talento, e un oſſervazione groſſolana della natura.

Digitized by Google

numquam invenirentur, qui cum recens ad Chriſtianam religionem animum appuliſſent, minuſque noſtris inſtitutis, ceremoniiſque aſſueviſſent, opinionibus quibuſdam duci ſolerent, quæ cum Chriſtianæ religionis decretis componi nequaquam (1) poſſent. Verum hos facile, ut recte de religione ſentirent, ii qui præfecti erant Eccleſiis induxerunt.

§. VIII.

1 Extat inſcriptio Chriſtiana apud Muratorium *tom.* IV. Theſauri Inſcription. *pag.* 1909 quæ ſic habet.

D. M.

BONAE MEMORIAE
ET DOMVI MARTINIAN EX P
ROTECTORIBVS ETERNAM SEQVRITA
TEM CER MENDACIS QVIS IVSTVS
PIENTISSIMVS BENEMERITVS IN SE
QVLVM . ANVS MILITAVIT XLV ET
VIVET ANVS LX. ET SPERO ME
VIVERE ADHVC ANVS N LXXXXVIII
MESES VI DIES III. ET N. DE IN
ARCAE HIC SI QIS REMOVERE VOS
QVERET AVT APERIRE AVT VELLET ALIVM
QVRPVS DAVIT IN FESCV AVRI P. I.

Appoſita huic altera inſcriptio eſt, quæ eſt hujuſmodi.

ANTIFER
ω ☧ Α
ET LVNA PERIME
VERTVTEM
ET GELORIAM
FELICE MARTI
NIANO EREDES
FACOLETATEM
VIVOS SIBI
FECIT HOC

Suppoſita eſt *ſtella* figura, cum Inſcriptione: LVCIFER; tum *ſolis*, cum inſcriptione: SOLE. Ad hæc Muratorius *Chriſtiani*, inquit, *hominis videtur, quamquam D. M. in fronte occurrat, quæ ſigla in hac inſcriptione fortaſſe ſignificat: Deo Magno. Verum eſt hic, quod mirere. Vel a ſui exordio Chriſtianorum religio averſata, atque abominata eſt aſtrologorum genethliaca, cæteraque ſomnia mathematicorum, uti tunc* ii

§. VIII.

Nulli rei intererant primorum temporum Chriſtiani, nihilque faciebant, in quo vel ſpeciem, umbramque aliquam ſuperſtitionis ineſſe exiſtimarent.

TRibus autem modis imprimis vitiari pietatem in Deum Chriſtiani cujuſque poſſe arbitrabantur; primo concurſu in ea loca, in quibus ſuperſtitioſi quidpiam ageretur; deinde metu ſuppliciorum, & mortis; poſtremo conſuetudine, familiaritateque hæreticorum. Ergo id enitebantur, ac laborabant, ut ne rerum earumdem aliqua implicari, pervertique poſſent. Ac nobis ſane quibus propoſitum eſt, ordine omnia dicere, de *concurſu* hoc loco; ſequentibus autem paragraphis de furore Ethnicorum, Chriſtianorumque in ſuppliciis invicto animo perferendis conſtantia; deque hæreticis vitandis agendum erit.

ii appellabantur. At Martinianus iſte fidem iis adhibuiſſe non modicam deprehenditur. Nam vivens, atque agens annum ætatis 12. ſibi tumulum paravit; ſed ſimul ſperans ſe vitam producturum ad annum 98. cum demidio, & ultra. Muratorii animadverſionem confirmat Tertullianus *lib. de Idololatr. cap. 1x. pag. 89. edit. opp. an. 1744.* „ De aſtrologis „ ne loquendum quidem eſt, *inquit*, ſed quoniam quidam iſtis diebus provocavit, defendens „ ſibi perſeverentiam profeſſionis iſtius, paucis utar. Non allego, quod idola honoret, „ quorum nomina cælo inſcripſit, quibus omnem Dei poteſtatem addixit, quod propterea „ homines non putant Deum requirendum, præſumentes ſtellarum nos immutabili arbitrio „ agi. Unum propono, Angelos eſſe illos deſertores Dei . . . proditores eſſe hujus curioſitatis, „ propterea quoque damnatos a Deo. O divina ſententia uſque ad terram pertinax; cui etiam „ ignorantes teſtimonium reddunt? Expelluntur Mathematici ſicut Angeli eorum. Urbs, & „ Italia interdicitur Mathematicis, ſicut cælum Angelis eorum; eadem pœna eſt exilii diſci„ pulis, atque magiſtris. Sed magi, & aſtrologi ab Oriente venerunt. Scimus magiæ, & „ aſtrologiæ inter ſe ſocietatem. Primi igitur ſtellarum interpretes natum Chriſtum annun„ ciaverunt, primi muneraverunt. Hoc nomine Chriſtum, opinor, ſibi obligaverunt. Quid „ tum? Ideo nunc mathematicis patrocinabitur illorum magorum religio? De Chriſto ſci„ licet eſt mathefis hodie, ſtellam Chriſti, non Saturni, & Martis, & cujuſque ex eodem or„ dine mortuorum obſervat, & prædicat. Atenim ſcientia iſta uſque ad Evangelium fuit „ conceſſa, ut Chriſto edito, nemo exinde nativitatem alicujus de cælo interpretatur. Nam „ & thus illud, & myrrham, & aurum ideo infanti tunc Domino obtulerunt, quaſi clauſulam „ ſacrificationis, & gloriæ ſecularis, quam Chriſtus erat ademturus . . . Nihil ſcis mathema„ tice, ſi neſciebas te futurum Chriſtianum. Si ſciebas, hoc quoque ſcire debueras, nihil „ tibi futurum cum iſta profeſſione. Ipſa te periculo ſuo inſtrueret, quæ aliorum climacteri„ ca prædicavit. Non eſt tibi pars, neque in iſta ratione. Non poteſt regna cælorum ſperare, „ cujus digitus, aut radius abutitur cælo „. Sed de ſuperſtitionibus, quibus nonnulli, qui ad veritatem religionis Chriſtianæ acceſſerant, imbuti erant, quaſque ſenſim majores noſtri ratione, atque oratione uſi ſuſtulerant, confer Baronium ad *an.* LVIII. *num.* 77. Fabrettum *cap.* II. *Inſcript. pag.* 112. Mabillonium *Epiſt. de Sanct. Ignot.* §. V. *pag.* 619. *edit. Trident. Præfat. & Diſſert. edit. an.* 1724.

Igitur ſtatim atque unus aliquis Chriſtianorum ſacris initiabatur, non malo dæmoni ſolum, verum etiam pompis, factis, inventis ejus, rebuſque omnibus renunciabat, in quibus ſpecies aliqua ſuperſtitionis (1) eſſet. Quod ſi, ſuſcepto baptiſmo, horum quidpiam fieri ab aliquo noſtrum Chriſtiani primorum temporum animadvertebant, hunc initio, ut incœpto (2) deſiſteret, monebant; perſiſtenti in ſententia ſacris interdicendum (3) ſtatuebant. Quamobrem dici vix poteſt, quam ſibi omnes caverent, nè quid in ea re unquam peccaſſe viderentur.

I.

Ad Templa Ethnicorum ne videndi quidem cauſſa adibant.

Cumque intelligerent, viſu, aditûque in ea loca, in quibus ſuperſtitioſi quidpiam agi ſoleret, rei, quam ante vehementer averſabatur, hominem aſſueſcere, trahique ſenſim ad malum, ſi præſertim vis inferatur, poſſe; quamquam invitati quandoque ad ſpectandum eſſent, & fortaſſe curioſitate, ut vulgo dicitur, moverentur, tamen ad templa Deorum adire

1 Vide Origenem *lib.* III. *contra Celſum n.* LVI. *edit. opp. Monachor. S. Mauri tom.* I. Tertullianum *lib. de Corona Militis cap.* III. *pag.* 102. *edit. opp. an.* 1744. ubi „ Aquam adituri, *inquit*, ibidem, ſed & aliquanto prius in Eccleſia ſub Antiſtitis manu conteſtamur „ nos renunciare diabolo, & pompæ, & Angelis ejus. *Et lib. de ſpectaculis cap.* IV. *pag.* 85. „ Hoc erit pompa diaboli adverſus quam in ſignaculo fidei ejeramus. Quod autem ejeramus „ neque facto, neque dicto, neque viſu, neque proſpectu participare debemus. Ceterum „ omne ejeramus, & reſcindimus ſignaculum, reſcindendo teſtationem ejus? Et *lib. de Idololatria cap.* XVIII *pag.* 97. „ Tu ſi diaboli pompam ejeraſti, quicquid ex ea attigeris, id „ ſcias eſſe idololatriam &c „ Clementem, ſeu potius Auctorem Conſtitutionum Apoſtolicarum *lib.* VII. *cap.* XLI. *ſeq. tom.* I. *PP. Apoſtolicor. pag.* 383. *edit. an.* 1724. ubi „ Cum fuerit, *inquit*, deinde in ipſo tempore baptiſmi catechumenus, diſcat, quæ de renunciando „ diabolo, & adſcribendo ſe Chriſto conquirantur . . . Ergo qui baptizatur, cum renunciat, „ eccitet hæc: *renuncio ſatanæ, & operibus ejus, & pompis ejus, & cultus ejus, & angelis ejus, & inventis ejus, & omnibus, quæ ſub eo ſunt.* Poſt renunciationem vero, „ cum aſcribitur Chriſto, dicat: adſcribor, & credo, & baptizor in unum ingenitum, ſolum Deum verum &c. „ Confer præterea Dionyſiaſtrum *lib. de Hierarch. Eccleſiaſtica cap.* II. *pag.* 253. *edit. an.* 1634. Ambroſium *de iis, qui myſteriis initiantur cap.* II. *pag.* 326. *tom.* I. *edit. Pariſ. an.* 1690. Cyrillum Alexandrinum *lib.* VII. *contra Julianum pag.* 248. *edit. an.* 1638. ?. 6. Cyrillum Hieroſolymitanum Catecheſi *Myſtag.* I. *&* II. *p.* 228. *ſeq. ed. an.* 1640. Baſilium de Spiritu Sancto *c.* XXVII. *pag.* 55. *tom.* III. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri.* Gregorium Nazianzenum *Orat.* XXXII. *pag.* 520. *edit. Colon. an.* 1690. *tom.* I. *opp. &c.*

2 Vide Tertull. *lib. de Idololatr. cap.* VI. *ſeqq. pag.* 88. *edit. an.* 1744.

3 Vide quæ *num.* 2. *hujus* §. *proferam ex concilio Eliberitano.*

Digitized by Google

re, atque intereſſe Ethnicorum conventibus (1) recuſabant. Igitur quo magis opes Chriſtianæ Reipublicæ augebantur, eo minus a mortalibus (2) templa frequentabantur. Ægre id quidem ferebant Ethnici. Quocirca vitio noſtris vertebant, quod Deorum ædes, ut buſta (3) contemnerent. Quid? ſi vectigalia ſua ſacerdotes minui querebantur, propterea quod Chriſtiani, qui in tantam multitudinem creviſſent, in templa venire (4) recuſarent? Nam diis Ethnici ſtipem in eorum ædes ingreſſuri dabant. Neque vero primo, ſecundo, tertioque, ſed quarto etiam ſeculo, cum Julianus imperium tenebat, aditu templorum Chriſtiani, religionis ergo, prohibebantur. Quod ſi fuerunt aliqui, qui ſibi Imperatorem quocumque peteret ſequi licere exiſtimarent, quod munus, quo fungebantur, id omnino, eorum quidem opinione, poſtularet; tamen curabant, ne quam ſuperſtitionis notam contraherent. Ergo cum Valentinianus dux militum, is qui poſt Jovianum acceſſit ad gubernacula Reipublicæ Populi Romani, Antiochiæ una cum Juliano ageret, atque hunc die quadam in templum Genio Tutelari ſacrum comitatus eſſet, ut Sacerdotes præ foribus ſtare, ingredienteſque aqua luſtrali aſpergere, atque guttam ejuſmodi aquæ in ſuam clamidem decidiſſe animadvertit; ira inflammatus, quod profano ritu veſtem

1 Vide locum Tertull. *ex lib. de Spectaculis modo deſcriptum*.

2 Plinius *Epiſt.* xcvii. *lib.* x. ad Trajan. *pag.* 631. *edit. Cellarii an.* 1711. „ Certe ſatis „ conſtat, *inquit*, prope jam deſolata (propter Chriſtianorum multitudinem) templa, cœ„ piſſe (perſecutione) celebrari „. Idipſum oſtendens Tertullianus *Apolog. cap.* xxxvii. *pag.* 115. *Append. opp. edit. Veneta an.* 1744. „ Heſterni ſumus, *inquit*, & veſtra omnia im„ plevimus ... ſola vobis reliquimus templa „. Arnobius quoque, qui ſub Diocletiano ſcripſit, *lib.* 1. *pag.* 13. *edit. an.* 1651. „ Negliguntur dii, clamitant (Ethnici) atque in templis jam „ raritas ſumma eſt.

3 Cæcilius Ethnicus apud Minucium Felicem *in Octavio pag.* 75. *edit. an.* 1672. *Templa*, inquit, *ut buſta deſpiciunt* Chriſtiani. Confer Arnobium *lib.* vi. *pag.* 193. *edit. ejuſd.* Clementem Alexandrinum in *Protrep. pag.* 28. *edit. an.* 1641. Vouverus in mox laudatum Minucii Felicis locum „ Vere Chriſtiani, *inquit*, templa Ethnicorum, ut buſta deſpiciebant; nam „ enim ex ſepulcris illorum templa, & buſtis conſectata ſciebant.

4 Tertullianus *Apolog. cap.* xlii. *pag.* 135. *edit. Venet. an.* 1744. *in Append.* „ Certe, „ *inquit*, templorum vectigalia continuo decoquunt. Stipes quotus quiſque jam jactat? Non „ enim ſufficimus & hominibus, & diis veſtris mendicantibus opem ferre, nec putamus aliis, „ quam petentibus impertiendum „. Confer & *lib. De Idolol. c.* x. *pag.* 90. Arnobium *l.* 1. *p.* 13. Prudentius *l.* II. *contra Symmachum v.* 909. inquit:

„ Ultima legati defleta dolore eſt:
„ Palladiis quod farra focis, vel quod ſtipis ipſis
„ Virginibus, caſtiſque choris alimenta negentur:
„ Veſtales ſolitis fraudentur ſumtibus ignes.

veſtem ſuam pollutam credidiſſet, pugno ſacerdotem ejus rei auctorem obtudit; atque me, inquit, contaminaſti. Inde partem eam clamidis recidit, inſpectanteque Imperatore, ab ſe indignabundus abjecit (1).

II.
Sacrificiis, niſi coacti, nunquam intererant.

Sacrificia autem diis non ſolum non procurabant (2), ſed ne aſpiciebant quidem (3). Quodſi forte fortuna in locum aliquem veniſſent, ubi res ab ſuperſtitioſis divina fieret, aut crucis ſigno fronti impreſſo, ut ne eos ſucceſſus haberent, quos Ethnici ſperabant (4), aut prece, ut ſpectra tolle-

1 Theodoritus *lib.* III. *Hiſt. cap.* XVI. *pag.* 139. *edit. Cantabrig.*

2 Conſule Tertulliani *in lib. de ſpectaculis locum, quem ſupra deſcripſimus*. Et *lib. ad Scapulam cap.* II. *pag.* 69. *edit. Venetæ an.* 1744. & *Apolog. cap.* XLII. *pag.* 135. *Append. ejuſd. edit.* Athenagoræ *Legationem pro Chriſtianis n.* XIII. *pag.* 304. *edit. Venetæ an.* 1747. *opp. Juſt. Mart.* ubi ,, Sed rudes, *inquit*, & ignari naturalium, & divinarum rerum, pietatem victimarum norma metiuntur, & vitio nobis vertunt, quod non eoſdem, ac civitates ,, Deos cognoſcamus. Spectate quæſo utrumque. Imperatores, ac primo quidem, cur non ,, immolemus &c. ,, Confer, quæ in hanc rem collegit Nourrius *tom.* II. *Apparatus in Bi-* ,, *blioth. SS. PP. pag.* 278. *ſeqq.* 380. *ſeqq.* 301. *ſeqq. edit. Pariſ. an.* 1715. Initio IV. ſeculi, cum eſſent aliqui, præſertim in Hiſpania, Chriſtiani, qui non civiles modo, ſed etiam ſacras Ethnicorum dignitates caperent, & alii ſacrificia procurare, alii ludos populo proponere auderent, ſynodus Eliberitana, ut eorum reprimeret temeritatem, canones 1. 2. &c. ſanxit, in quibus ſic erat ,, Placuit inter eos, qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris, adulta æta- ,, te templum idololatraturus acceſſerit, & fecerit quod eſt crimen principale, quia eſt ſum- ,, mum ſcelus, placuit nec in fine etiam communionem accipere. Can. 2. ,, Flamines, qui ,, poſt fidem lavacri, & regenerationis ſacrificaverunt ... placuit nec in fine accipere com- ,, munionem ,, . Can. 3. ,, Item flamines, qui non immolaverint, ſed munus tantum dederint, ,, eo quod a funeſtis abſtinuerunt ſacrificiis, placuit in fine eis præſtari communionem. *T.* I. *Concil. edit. Harduin. pag.* 250. Confer Albaſpinæum in canones *Concil. Eliberit.* & Orſium *lib. de Capital. Crim. Abſol. pag.* 269. *ſeqq.* ,, Quinetiam ne *curioſitate* quidem, ut ajunt, ducto Chriſtiano licebat ad capitolium videndi cauſſa, cum Ethnici ſacrificarent, aſcendere. Quo ſenſu Albaſpinæus explicat canon. LX. *Eliberitanum* qui ſic habet ,, Prohibendum, ne quis ,, Chriſtianus, ut gentilis, ad idolum capitolii cauſſa ſacrificandi aſcendat, & videat. Quod ,, ſi fecerit, pari crimine teneatur (nempe quaſi ſacrificaſſet). Vide Albaſp. *t.* I. *Concil. edit. Pariſ. Labbei pag.* 1003. *ſeqq.*

3 Confer locum *indic.* Tertull. *ex lib. de ſpectaculis*.

4 Lactantius *lib.* IV. *Div. Inſtitut. cap.* XXVII. *pag* 345. *edit. Pariſ. an.* 1748. ,, Sicut ,, ipſe (Chriſtus) cum inter homines ageret, univerſos dæmones verbo fugabat; hominum- ,, que mentes emotas, & malis incurſibus furiatas, in ſenſus priſtinos reponebat, ita nunc ,, ſectatores ejus eoſdem ſpiritus inquinatos de hominibus, & nomine magiſtri ſui, & ſigno ,, paſſionis excludunt. Cujus rei non difficilis eſt probatio. Nam cum Diis ſuis immolant, ,, ſi aſſiſtat aliquis ſignatam frontem gerens, ſacra nullo modo litant:

,, *Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates.*

,, Et

Digitized by Google

tollerentur(1),curabant. Etſi vero ipſi per ſe Chriſtiani ſacris ejuſmodi, ceremoniiſque adeſſe nolebant, tamen ſi comprehenſi ab hoſtibus erant, in certa quædam, ac deſtinata loca trahebantur, ut vel thure ſupplicare diis, vel ſacrificare cogerentur. Sed fruſtra. Quamvis enim haud exiguo numero metu ſupplicii ab ſententia (2) deterrebantur, quorum pars (3) reſipiſcebat, morteque admiſſum ſcelus expiabat, pars reſtituta Eccleſiæ pace revertebatur (4) ad ſanitatem, perpauci

„ Et hæc ſæpe cauſſa præcipua juſtitiam perſequendi malis regibus fuit. Cum enim quidam „ miniſtrorum noſtri ſacrificantibus dominis aſſiſterent, impoſito frontibus ſigno, Deos il- „ lorum fugaverunt, ne poſſent in viſceribus hoſtiarum futura depingere. Quod cum intelli- „ gerent Aruſpices, inſtigantibus iiſdem dæmonibus, quibus proſecant, conquerentes profa- „ nos homines ſacris intereſſe, egerunt principes ſuos in furorem, ut expugnarent Dei tem- „ plum, ſeque vero ſacrilegio contaminarent, quod graviſſimis perſequentium pœnis expia- „ retur „. Similia omnino refert Lucius Cæcilius *lib. de Mortibus Perſecutor. cap.* x. *p.* 196. *tom.* II. *opp. Lactant. ejuſd. edit.* Jam vero Athanaſius *de Incarnatione Verbi p.* 73 *t.* 1. *opp. edit. Montfauc.* Cyrillus Hieroſolymitanus *Catech.* IV. *n.* x. *ſeqq. p.* 57. *ſeq. edit. Toutai*, ceterique Patres hujus ſigni virtutem prædicant.

1 Euſebius Cæſarienſis *lib.* VII. *Hiſt. cap.* XVII. *pag.* 142. De Aſtyrio, qui tertio ſeculo floruit, agens „ Apud Cæſaream Philippi, quam Phœnices Paneada nominant, . . . fontes vi- „ ſuntur, ex quibus profluit Jordanes. In hos feſto quodam die victimam conjici ſolitam eſſe „ ajunt, quæ mirabili quadam dæmonis operatione nuſquam poſtea compareret, eamque rem „ n ſpectantibus pro illuſtri miraculo haberi conſueviſſe. Quodam igitur tempore quum Aſty- „ rius his forte ceremoniis intereſſet, cunctoſque admiratione rei perculſos videret, primum „ quidem cæcitatem vulgi miſeratus eſt, deinde oculis in cælum ſublatis ſupremum omnium „ Deum per Jeſum Chriſtum obteſtatus eſt, ut dæmonem illum populi ſeductorem conſtrin- „ geret, & a decipiendis poſthac mortalibus abſtinere eum juberet. Peracta precatione, „ repente victimam fontibus ſupernataſſe ajunt, atque ita miraculum ipſis prorſus interciſiſ- „ ſe, nullo deinceps circa hunc locum miraculo viſo.

2 Vide Epiſtolam Plinii ad Trajanum *lib.* X. *epiſt.* XCVII. *pag.* 628. *ſeqq. edit. an.* 1711. Tertullianum *lib. ad Scapulam cap.* II. *pag.* 69. Cyprianum *lib. de Lapſis &c.* Sed plena ſunt vetera monumenta hujuſmodi exemplorum.

3 Euſeb. *lib.* IV. *Hiſt. Eccleſ. cap.* I. *pag.* 200. *edit. Cantabrig. & pag.* 207. ubi de Martyribus Lugdunenſibus agens „ Mortua jam, *inquit*, Eccleſiæ membra, (nempe ii qui lapſi „ fuerant) viventium ope, atque auxilio ad vitam revocata ſunt & martyres gratificati ſunt „ iis, qui fidem negaverant &c. Vide &c. II. *pag.* 211. *ſeq.* Adeundus quoque Cyprianus *lib. de Lapſis pag.* 127. *edit.* Oxon. Mitto cetera, ne ſim longus.

4 Vide Tertullianum *lib. de Pudicit. cap.* v. *pag.* 557. *edit. an.* 1744. *& c.* XXII. *pag.* 575. quamquam ibidem Tertullianus jam Cataphryga Orthodoxis injuria vitio daret, quod lapſis veniam concedendam, ſi reſipuiſſent, arbitrarentur. Cur autem lapſi facile reverterentur ad ſanitatem, explicat idem Tertullianus *Apolog. c.* II. *pag.* 4. *edit. ejuſd.* „ Chriſtianum homi- „ nem . . cogis negare, ut abſolvas, *inquit*, quem non poteris abſolvere, niſi negaverit . . . „ Vis ergo negat ſe nocentem, ut eum facias innocentem; & quidem invitum jam, nec de „ præterito reum. Unde iſta perverſitas? Ut etiam illud non recogiteris, ſponte confeſſo „ magis credendum eſſe, quam per vim neganti; vel ne compulſus negare, non ex fide ne- „ gavit: & abſolutus, ibidem poſt tribunal, de veſtra rideat æmulatione, iterum Chriſtianus „. Similia exempla lapſorum, qui paullo poſt quam ceciderant, aut reſtituta Eccleſiæ pace, veniam peterent, reperire quiſque apud Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. cap.* XLII. *pag.* 309. Cyprianum *lib. de Lapſis, & in Epiſtolis* paſſim. Epiſtolam Cleri Romani ad Cyprianum *pag.* 57. *edit.* Oxon. Hoc idem ex ſynodis aliquot colligi facile poteſt. Sed de hac re erit in *lib. de Pœnitentia* opportunior diſputandi locus.

pauci (1) in errore manebant; tamen magna copia acerbiſſimis ſuppliciis lacerari, interireque pro Chriſto (2) malebant, quam ſuperſtitione implicare ſe, tantamque vero Deo injuriam facere, cujus beneficio adepti ſalutem eſſent.

III.

Oracula, magos, arioloſque non modo non conſulebant, ſed etiam vitabant.

Fraude quoque ſacerdotum perſæpe, interdum arte, præſtigiiſque dæmonum oracula (3) fundebantur. Id quum noſtris eſſet exploratum, non ſolum conſulenda non eſſe cenſebant, ſed etiam contemnenda. Ergo palam ex quibus ea proficiſcerentur, dicere, hortari omnes, ne ſe ab iiſdem decipi paterentur, ac ſi in locum aliquem acceſſiſſent, in quo (4) oraculum quodpiam eſſe audiſſent, ſilentium eidem imponere ſolebant. Quæ res vehementer Ethnicos perturbabat, commovebatque, ut de noſtris ſupplicium ſumerent.

Magos qui nullos vixiſſe contendunt, næ illi (5) turpiſſime

1 Neque enim veriſimile eſt, eos qui crederent, data poteſtate, redire ad ſanitatem noluiſſe. Idque jam ex Tertulliani mox indicato Apologetici loco concluditur.

2 Vide *tom.1. hujus opp. pag.414. ſeqq.* 3 Vide *tom. 1. hujus op. pag.* 411.

4 Confer acta S. Symphoroſæ apud Ruinartium *pag.*20. quæ martyr obiit Hadriano Imperatore, & acta S. Saturnini Epiſcopi Toloſani apud eumdem *pag.*197. *edit. Veron.*

5 Conſule Juſtinum Martyrem *Apol.*1. *n.*4. *&* 26. *edit. Monachorum S. Mauri Pariſ. & Apolog.*II. *n.*5. Tertullianum *lib. de Idololatr. c.*IX. *p.*89. *edit. an.*1744. *& lib. de Anima cap.*LVII. *p.*305. Clementem Alexandrinum *in Protrept. pag.*39. *edit. opp. an* 1641. Minucium Felicem in Octavio *p.*345. *edit. an.*1672. Origenem *l.*1. *contra Celſum n.*24. *t.*1. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri.* Cyprianum *de Vanit. Idolor. pag.*14. *edit.* Oxon. *Acta SS. MM.* Luciani, & Marciani apud Ruinartium *p.*141. *edit. Veron.* Arnobium *l.*1. *p.*25. IV. *pag.*135. *edit. Lugd. Batav. pag.*1651. Lactantium *lib.*II. *cap.*XVII. *pag.*179. *t.*1. *& l.*IV. *pag.*310. *ſeq. edit. Pariſ. an.*1748. Mitto ceteros, de quibus nullum dubium eſt, quin ſaecior in eadem ſententia verſati. Itaque cum fuiſſent hoc tempore aliqui, qui ſequuti Antonium Vandalemium, nullas in incantationibus habere dæmonas partes dicerent, eos tam alii confutarunt, tum anno 1749. Roboreti cl. Tartarottus, cujus tamen aliqua dicta non probo, qui *Tract. de' Congreſſi Notturni delle Lamie, & Diſſert. Epiſt.* etſi magnam partem imposturas maleficorum eſſe, fabulaſque ea, quæ de magis jactantur, putat, fatetur tamen malos dæmonas interdum ad fallendos homines ſuam magis operam præſtare. Non moror Johannem Rinaldum Comitem Carolum, Scipionem Maffejum, & Paræum neſcio quem totius Theologiæ imperitum, qui audacter nullam dari Magiam ſcripſerunt. Sed præter Martinum delRio *de Strig. Mag.* Fridericum Spem *l. de Proc. contra ſagas*, Pererium *de ſup.* qui ſane minus accurate ſunt in hoc argumenti genere verſati, conſuli poterit Petrus le Brun *Congreg. Orat. Dom. Jeſu Presbyter*: *Hiſt. Critique des pratiques ſuperſtitieuſes, qui ont ſeduit les peuples, & embaraſsé les ſavans. Pariſ.*1732.

Digitized by Google

ſime labuntur . Atque haud ſcio , an communi veterum Patrum de præſtigiatoribus , maleficiſque ſententia neglecta , ullum ſuperſit dogma ex traditione profectum , quod negligi pari temeritate,audaciaque non poſſit.Ac majores quidem noſtri ſumma conſenſione fuiſſe ſua etiam ætate aliquos ajebant , qui dæmonum invocatione prodigia edere viderentur. Quod autem opponunt ademtam dæmoni a Chriſto poteſtatem decipiendorum hominum fuiſſe , inane eſt . Etſi enim ille mortales docuit, quid ſit credendum , eiſque auxilia paravit, quibus fraudes detegere,ſeque in fide,atque in officio continere, ſi vellent, poſſent ; tamen impediendum non putavit, quin dæmones interdum experirentur , ſi quem uſquam illudendo decipere valerent . Alioqui in fabulis numeranda eſſent , quæ de muliere a malo dæmone agitata , atque oracula fundente, deque Simone Mago in Actis Apoſtolorum leguntur (1). Nam ſi Chriſto in cælum ſublato , inanibus reſponſis dæmon hominibus imponebat,pluresque in fraudem inducere poterat, quamobrem non potuiſſet poſt martyria Apoſtolorum , cum præſertim id Patres confirment ? Ac ſi falſis oraculis mortales ludificabatur dæmon , cur non item invocatione magorum , qui ei ſeſe totos dediderant ? Hos igitur magos Chriſtiani averſabantur , longeque ab ſuo cœtu agere curabant , conanteſque Noſtrum aliquem circumvenire,ut maleficio abſtinerent (2),cogebant. Hæc eadem erat eorum adverſus Ariolos , Aruſpices , ſuperſtitioſoſque ceteros conſuetudo .

 Sed

1 Vide *Act. Apoſt. c.*XVI. *v.*16. Hinc Johannes Franciſcus Buddeus homo de ſecta Lutheranorum *lib.*II. *Inſtitut. Theolog. cap.*II. §.XXXIX. *p.*397.*ſeq.* „ Cur ergo , *inquit* , non „ ſit ἀδύνατον ut homines quandoque ſpirituum utantur opera , eorumque commercio gau„ deant , ſupereſt , ut oſtendamus , hoc quandoque factum eſſe „ . Et paullo poſt „ Noſtra „ autem , *inquit* , ex loco Actorum confirmatur ſententia , ubi mentio ſit puellæ , quæ habuit „ ſpiritum Pythonis , quem Paulus ex ea expulit . Certe , ſi ſpiritus maligni opera hic non „ interceſſiſſet , non potuiſſet eum ejicere Paulus „ . Hæc ille , qui traditionem Eccleſiæ a majoribus ad noſtram ætatem traductam , quæ divinæ ſit auctoritatis , nullam agnoſcit . Et ferri eos æquo animo poſſe judicabimus , qui cum traditionem probent , ſeque Orthodoxam religionem colere glorientur , tum rejicere audent , quæ ab univerſis Patribus monumentis tradita ſuot litterarum , poſterorumque memoriæ commendata , atque probata ad hanc uſque ætatem ab univerſa Eccleſia ? De Simone Mago dicam paullo poſt .

2 Confer Tertullianum *lib. de Idololatr. cap.*IX. *pag.*89.*edit. an.*1744. Lactantium *l.*II. *Inſt. Divinar. cap.*XV. *pag.*175. *tom.*I. *opp. & cap.*XVII. *pag.*179. *ſeqq. Acta SS. MM. Luciani , & Marciani pag.*141. *ſeqq. edit. Veron.* apud Ruinart. Ut autem magorum artes eluderent , dæmonaſque fugarent Noſtri , cruce potiſſimum ſeſe muniebant . Conſule Cyrillum Hie-

Sed dicet quiſpiam, neque facultatem aliquam, ſcientiamque *Magiæ* dari, neque ullas habere in præſtigiis ejuſmodi malos dæmonas partes (1) poſſe. Nam ſi qua eſſet ars magica, ea quidem certe triangulis quibuſdam, aliuſve generis figuris, verbiſque contineretur. Atqui nexus, colligatioque triangulorum &c. cum naturis vacantibus corpore non modo non eſſe ulla, ſed ne comprehendi quidem cogitatione poteſt. Quotus autem quiſque tam eſt ineptus, ut ſibi perſuadeat, concedi a Deo (2), qui optimus, atque ſapientiſſimus eſt, muliercularum rogatu, accerſituque, dæmoni decipiendorum, vexandorumque mortalium poteſtatem? Eos enim, qui ſic exiſtiment, magno in errore verſari, facereque optimo, ſapientiſſimoque Deo inſignem injuriam. Itaque a Patribus, imprimiſque a Tertulliano (3), Cypriano, Minucio Felice, Arnobio ludos appellari, quæ a magis fieri dicerentur, propterea quod nugæ, inaneſque præſtigiæ exiſtimarentur, & eſſent. Potuiſſe hoſtem generis humani cum Vetus Teſtamentum vigeret, horum quidquam moliri; poſt adſertos tamen ſanguine Chriſti mortales in libertatem, non potuiſſe. Hujus rei Petrum, Paulum, Johannem in Apocalypſi teſtes eſſe. Hos namque ligatum fuiſſe *Satanam* (4) confirmare.

Hieroſolymitanum Catecheſi XIII. *pag.* 140. *edit. an.* 1640. ubi „ Hoc ſignum, *inquit*, ad „ hodiernum uſque diem curat morbos, dæmones fugat, & veneficiorum, incantationumque „ avertit imposturas „. Eadem fere habet Gregorius Nazianzenus *Carm.* LXI. *p.* 142. *t.* II. *opp. edit. Colon.*

„ Aëra vel medium ſigno crucis ipſe notavi,
„ Illuſtremque tulit typus hic ex hoſte triumphum,
„ Moſis ut in manibus ſancta pro gente precantis.

Theodoritus *lib.* III. *Hiſt. cap.* III. *p.* 124. *edit. Cantabrig.* „ Incidit (Iulianus Parabatea „ Imperator) in hominem quemdam, qui hæc ſe prædicturum (nempe futurum eum Imperatorem) pollicebatur. Qui cum in Idolorum templum eum perduxiſſet, & in adita ingredi „ juſſiſſet, ſeductores dæmones invocare cœpit. Cumque iſti terribili, ut ſolent, ſpecie ap„ paruiſſent, metu compulſus Julianus τῷ μετώπῳ τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον *fronti crucis* „ *ſignum* impreſſit. Tunc vero dæmones ſignum Dominici tropæi cernentes, ſeque per id „ victos recordati, protinus evanuerunt. Præſtigiator vero, qui cauſſam fugæ probe nove„ rat, Julianum objurgavit. Verum ille & timorem ſuum ei aperuit, & virtutem crucis ma„ gnopere ſe mirari dixit: dæmones enim cum ejus ſignum ferre non poſſent, aufugiſſe &c. „ Conſule rurſum Gregorium Nazianzenum *Orat.* III. *pag.* 70. *tom.* I. *opp. edit. modo laudata.* Auguſtinum *Enarrat.* IV. *in Pſ.* XXX. *pag.* 165. *t.* IV. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri,* & *in Pſal.* 50. *n.* 1. & *lib. de Civ. Dei* XXII. *c.* VIII. *p.* 665. *tom.* VII.

1 March. Scipio Maffejus: *Arte magica dileguata pag.* 10. *ſeqq. edit. Veron. an.* 1750.
2 Idem *ibid. pag.* 12.
3 Idem *ibid. pag.* 17. *ſeqq.*
4 Idem *ibid. pag.* 27. *ſeq.*

firmare. Tribus autem modis *diabolum* infeſtum eſſe hominibus ante Chriſti ad nos adventum conſueſſe . Aut enim inducere eos in errorem, & ſcelera tentando nitebatur , aut in eorum corpora invadebat , aut efficiebat , ut magorum conatus exitum , quem ipſi magi optabant , haberent . Primum vero, alterumque poſt Chriſti mortem manere . Sublatum igitur eſſe tertium .

Atenim artem eſſe ullam, ſcientiamque magiæ neque ſunt, opinor , qui putent , neque , ſi eſſent , næ hi omnes in errore maximo verſarentur. Sed eveniſſe interdum, ut mali dæmones magis adeſſent, eorumque conata perficerent, tam eſt manifeſtum , ut qui neget , is non majorum noſtrorum modo , ſed ſacrorum etiam Bibliorum funditus evertit auctoritatem (1). Quod autem ſapientiæ , bonitatique Dei repugnare cenſent, ut diabolum mortalibus ſinat illudere, falſum eſt. Si enim ut exiſtimant, repugnaret, quemadmodum dæmonas hominibus ante adventum Chriſti Servatoris imponere ſiviſſet Deus ? Sivit autem , quod ne ii quidem inficiantur , contra quos ſcribimus . Non igitur repugnat . Nam Tertullianus (2), Cyprianus (3) , Arnobius , ſi magorum præſtigias ludos vo-

1 Vide notationem 1. *pag.* 129.

2 Tertullianus Apologetici *cap.* XXIII. *pag.* 82. *seq. Append. edit. opp. an.* 1744. „ Porro ſi & magi phantaſmata edunt , & jam defunctorum infamant animas , ſi pueros in eloquium oraculi elidunt; ſi multa miraculis circulatoriis præſtigiis ludunt, ſi & ſomnia immittunt, habentes ſemel INVITATORUM ANGELORUM , ET DÆMONUM ASSISTENTEM SIBI POTESTATEM , per quos & capræ , & menſæ divinare conſueverunt ; quanto magis ea poteſtas de ſuo arbitrio , & pro ſuo negotio ſtudeat totis viribus operari , quod alienæ præſtat negotiationi ? Aut ſi eadem & Angeli , & dæmones operantur, quæ & dii veſtri , ubi eſt ergo praecellentia divinitatis , quam utique ſuperiorem omni poteſtate credendum eſt „ ? Et *lib. de Anima cap.* LVII. *pag.* 305. „ Quid ergo dicemus magiam , quod omnes pœne fallaciam ? Sed ratio fallaciæ ſolos non fugit Chriſtianos , qui SPIRITALIA NEQUITIÆ , NON QUIDAM SOCIA CONSCIENTIA , SED INIMICA SCIENTIA NOVIMUS , NEC INVITATORIA OPERATIONE , SED EXPUGNATORIA DOMINATIONE TRACTAMUS . Multiformem luem mentis humanæ totius erroris artificem , ſalutis pariter vaſtatricem ſcientiam magiæ , ſecundæ ſcilicet idololatriæ , in qua ſe *dæmones pro-inde mortuos* fingunt, quemadmodum in illa Deos „. Ex quo quidem loco facile omnes intelligent , quam abutantur Tertulliani dictis , qui contra nos ſentiunt .

3 Cyprianus de *vanitate Idolorum cap.* III. *pag.* 12. *seq. edit. Oxon.* „ Hos & poetæ dæmones norunt ... & magis inde ad perniciosa, vel ludiera pertentatus ... Hi ergo SPIRITUS ſub ſtatuis , atque imaginibus conſecratis diliteſcunt . Hi afflata ſuo vatum pectora inſpirant , extorum fibras animant , avium volatus gubernant , ſortes regunt , oracula efficiunt, falſa veris ſemper involvunt . Nam & falluntur , & fallunt : vitam turbant , ſomnos inquietant „ . Quis ergo non videt , id agi ab adverſariis , ut clariſſimis teſtimoniis, contorto unius voculæ ſenſu , tenebras offundere conentur ?

carunt (1), non eo vocarunt, quo nullas in præſtigiis dæmonas habere partes negarent, ſed quo vera miracula numquam ab iiſdem patrata fuiſſe demonſtrarent. Sunt enim eorum teſtimonia tam clara, tamque perſpicua, ut implicari, contorquerique in alium ſenſum nullo modo poſſint (2). Jam vero quis umquam fuit Orthodoxorum, qui vera miracula perfecta a magis dæmonum opera fuiſſe arbitraretur? Videri quidem eorum præſtigias prima ſpecie miracula, dixerunt perſæpe, eſſe autem revera, numquam. Id cum Tertullianus, Arnobius, Cyprianus conſtituant, quid eſt, quod quiſquam pugnare eos cum communi Orthodoxorum ſententia defendat? Quod ex Apocalypſi (3) Johannis, & Petri (4), Paulique (5) epiſtolis concludunt, latius patet, quam adverſarii velle videantur. Si enim magis malus dæmon adeſſe nequit, propterea quod & ligatus, & regno privatus, Chriſti Servatoris morte, dicatur; vereor, ne exſiſtant audaces, impotentibuſque ingeniis homines, qui non ſolum invadere dæmonem in cujuſquam corpus (nam id quidem negatum eſt ab his, quos adverſarii duces ſequuntur) ſed etiam exagitare (6) quemquam

1 Arnobius *l. 1. p. 25.* accenſans eos, qui Chriſtum magicis incantationibus abuſum fuiſſe putabant „ Ergone illa, *inquit*, quæ geſta ſunt, *dæmonum* fuere præſtigiæ, & magicarum artium ludi „? Quid hoc eſt *dæmonum præſtigiæ*? Annon hinc concluditur, magis interdum dæmonas adſtitiſſe? Eadem fere habet Arnobius *ibid. pag. 32. & lib. II. pag. 87. edit. an.* 1651.

2 Vide loca Patrum, quæ paullo ante *pag.* 130. indicavimus.

3 *Apocalypſ. c. xx. v. 1. ſeqq.*

4 Petrus *epiſt. 1. cap. III. v. 22.* „ Jeſu Chriſti, qui eſt in dextera Dei deglutiens mor- „ tem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur, profectus in cælum, ſubjectis ſibi Angelis, & po- „ teſtatibus, & virtutibus. Ac ſubjectos quidem Chriſto dæmonas eſſe, ut ad ejus nomen contremiſcant, conſtabit ex eo libro, in quo de exorciſtis, & energumenis diſſeram.

5 Paulus *Epiſt. ad Coloſſ. cap. II. v. 15.* „ Et expolians principatus, & poteſtates tra- „ duxit confidenter palam triumphans illos in ſemetipſo „. Et 1. *ad Corinth. c. xv. v. 24.* „ Cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem „. Ac triumphum quidem reportaſſe Chriſtum adverſus diabolum illata plenitudine gratiæ, conſtitutaque Eccleſia, quis neget? At inde non eſt conſequens ademtam eſſe dæmoni illudendi Magis poteſtatem. Nam ex loco modo deſcripto Epiſtolæ ad Corinthios liquet, in *fine evacuatum iri omnem principatum, & poteſtatem &c.* diaboli. Nondum ergo ſublata omnino hæc ſunt. Si ergo permiſſa eſt aliqua diabolo poteſtas, cur item hæc ipſa, de qua agimus, non erit? Cum præſertim id ſacra Biblia poſtulent.

6 Sic enim cenſent Beckerus *de Mundo Faſcin. lib. II. cap. xxviii. pag. 258. ſeqq.* Vandalenius *Diſſert. de Divinationibus idololatricis Judæor. pag. 563. ſeqq. edit. an.* 1696. Hinc Buddeus *l. c. pag.* 395. „ Interdum & corpus a diabolo, permittente Deo, invaditur, & a Deo „ ita poſſidetur, ut invito homine in eo, & per illud operetur, doloribus quoque variis „ quandoque illud adficiat, aliaque ratione vim ſuam, atque potentiam demonſtret. Et hæc „ eſt

Digitized by Google

quam tentando poſſe inficientur. At neutrum horum, ſument, componi cum Scripturis novi Teſtamenti, continentique experientia poteſt. Ridiculum! Quaſi vero qui præſtigias dæmonum opera factas tollunt, eorum componi poſſit cum novi Teſtamenti libris ſententia. Quid enim? Simonem magum, a quo Lucas (1) præſtigiis Samaritas dementatos ſcribit, nihil ne feciſſe dicemus diaboli opera? Hoc qui ſtatuit, tollat neceſſe eſt omnem præſtigiarum, illuſioniſque dæmoniacæ notionem. Quæ autem umquam experientia docuit, non cupiditate, quæ nobis innata ſit, ſed arte nos dæmonum circumventos peccare? An quod apparuiſſe quandoque dæmonas incitatis ad malum hominibus legamus? Sed qui præſtigias diaboli negant, cur item viſa ejuſmodi negare non poterunt? Age vero, quid illud eſt? Prior, atque alter modus, quo dæmones cir-

„ eſt obſeſſio corporalis, quam ſi aliunde non conſtaret, ſcriptura ſacra exemplis, & teſtimo-
„ niis tam luculentis comprobat, ut nemo, niſi qui illi fidem omnem deneget, de ea dubitare
„ queat. Cum vero luculentiſſimum inde pro exiſtentia, & operationibus Spirituum argu-
„ mentum petatur, omnem quidem pneumatomachi moverunt lapidem, ut hocce telum evi-
„ tatent. Hinc quidquid de hujuſmodi obſeſſionibus dicitur, ſi modo fraus nulla ſubſit, pro
„ melancholiæ, aut morborum quorumdam venditare affectibus, non dubitant. Nec hodie
„ demum, aut nudius tertius hanc ſententiam exortam eſſe ex Michaele Pſello diſcimus &c. „
Sed de his alias. Interea confer Auguſtinum Calmetum *Diſſert. de Energum. Præf. Evang. Lucæ pag. 474. ſeqq. tom. VII. Commentarior. in ſacram ſcriptur. edit. Lucenſis an. 1736.*

1 *Act. Apoſt. cap. VIII. verſ. 9. & ſeqq.* Ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι Σίμων, προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων, καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν· ᾧ προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες. οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη· προσεῖχον δὲ αὐτῷ διὰ τῶν ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις, ἐξεστακέναι αὐτούς.
„ Vir autem quidam nomine Simon, qui antea fuerat in civitate magus, ſeducens gentem
„ Samariæ, dicens ſe eſſe aliquem magnum, cui auſcultabant omnes a minimo uſque ad maxi-
„ mum, dicentes: hic eſt virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant autem eum, quod
„ multo tempore magiis ſuis dementaſſet eos „. Viden ut magos poſt Chriſti mortem extitiſſe Lucas teſtetur? Nam ſi fraus hæc Simonis, non præſtigiæ dæmonis Simonis conatus exſequentis fuiſſent, cur ſic fuiſſet loquutus Lucas, ut vulgi confirmaret perſuaſionem? Atque ut ſapienter animadvertit Hieronymus Tartarottus: *Riſpoſta alla lettera intorno alla Origine, e falſità della dottrina de' Maghi, e delle ſtreghe, Del Signor Conte Gio: Rinaldo Carli Profeſſore della Univerſità di Padova, pag. 356. operis inſcripti: Del congreſſo notturno delle Lammie edit. Roboret. an. 1749.* niſi quidquam peregiſſet Simon, quod prima ſpecie prodigium videretur, qui tandem eam conſequutus apud ſuos exiſtimationem, magique appellationem ſortitus fuiſſet? Hæc nos compreſſius diximus, quam res ipſa, temporumque noſtrorum ratio poſcat; latius enim de hoc genere argumenti loquuti ſunt præter eos, quos ſupra nominavi, Catholici noſtri Julius Cæſar Bulengerus *libro de Licita, & Vetita Magia tom. 1. Opuſc. pag. 437. ſeqq. edit. an. 1621.* Franciſcus Victoria *Ord. Præd. Relect. Theologicar. lib. 1 I. Relect. XII. de Magia p. 409. ſeqq. edit. an. 1586.* iique omnes quos in ſua *Introduct. in opus mox laudatum* numerat Tartarottus, & poſtremo auctor Anonymus ex Inſtituto Oratorianorum, qui edidit opuſculum io criptam: *Oſſervazioni ſopra l'Opuſculo, che ha per titolo Arte Magica dileguata: Venet. an. 1750.* Hoc opuſculum, in quo etſi ſunt pleraque omnia præ-
clare

circumvenire conantur homines, manent: ſublatus eſt igitur tertius. Id qui cenſent, videant, ne coarctare imperium, quo miſere olim mortales oppreſſi erant, dæmonum videantur. An non idololatria, Patrum memoria, aliiſque modis, quos pene ſublatos funditus videmus, dæmones hominibus illudebant? Ac labuntur profecto, qui locum Johannis de *ligato dæmone* ſic intelligunt, ut ei ademtam ſolum fuiſſe edendarum præſtigiarum facultatem putent. Mea namque ſic eſt ratio, (1) idcirco dæmonum regnum everſum, eoſque ligatos dici, non quod aut tentare mortales, aut obſidere corpora, aut oracula inania fundere, aut magis ſuam operam locare ceſſaverint, ſed quod plenitudine gratiæ, quam Chriſtus morte

clare diſputata, tamen eſſe nonnihil fateor minus grave, oppugnare conatus eſt Antonius Florius Veronenſis libello inſcripto: *Arte Magica diſtrutta. Riſpoſta di Don Antonio Fiorio Veroneſe Arcipsete di Tignale, e Valveſtino, Vicario Foraneo. Tridenti an.*1750. Sed quo exitu, eruditi, atque orthodoxi viri, qui legent, facile intelligent. Proteſtantibus quoque hanc eamdem, quam nos tuemur, probari ſententiam plane conſtat. Recte Tartarottus *ibid. pag.*354. „ E per convincervi validamente, che la magia diabolica non dee, ne può negarſi, „ io non vi porrò già ſotto gli occhi quanto male, e sfortunatamente incontraſſero coloro, „ che di negarla ebbero ardire, come Reginaldo Scoto gentiluomo Ingleſe, il libro di cui „ fu in Inghilterra proibito, e pubblicamente abbruciato (Joann. Georg. Neumann. *in Ap-* „ *pend. ad Primit. Diſſert. Academicar. Diſs.* 181. De Fauſto Præſtigiatore §. 11.) Cornelio „ Leoſco fatto prigione in Treveri, e Bruſſeles per aver negata non ſolamente la ſtregoneria, „ ma la magia ancora (Delrius *Append. c. ad lib. v. Diſquiſit. Magicar. n.* 18.) e Criſtia- „ no Tommaſio, che per la ſteſſa cagione ſul principio del corrente ſecolo eccitò in Ger- „ mania gran tumulti fra le perſone di lettere, e ſi concitò contro la maggiore, e più ſana „ parte de' ſuoi Proteſtanti „ (vide *Struv. Biblioth. Philoſoph. c. v. §. xxi. & Gottliebum Stollium Introd. in Hiſtor. litterar. par.* 11. *c.* 11. §. 56. *ſeqq.*) Anno 1676. editus eſt Norimbergæ *Johannis Georgii Godelmanni Tractatus de Magis, Veneficis, & Lamiis recte cognoſcendis, & puniendis.* Verum is auctor cum Lutheranis faveat, multa contra clericos noſtros per ſummam injuriam carpat, nec de argumento, quod illuſtrare aggreſſus eſt, ſemper accurate diſſerit. Huic præiverant Johannes Wierus *de Præſtigiis Dæmonum, & incantationibus, ac veneficiis lib. v. edit. tert. an.* 1566. Baſil. Gaſpar Peucerus *Commentar. de Præcipuis divinationum generibus, in quo a Prophetis Auctoritate divina traditis, & a Phyſicis conjecturis diſcernuntur artes & impoſtura diabolica, atque obſervationes natæ ex ſuperſtitione, & cum hac conjuncta: & monſtrantur fontes, ac cauſſæ Phyſicarum Prædictionum; diabolicæ vero, ac ſuperſtitioſæ confutatæ damnantur: edit. Witembergæ an.* 1560. *& Serveſtæ* 1591. Sed ceſſo jam de ceteris cum Proteſtantibus, tum Catholicis dicere. At illuſtres e noſtris in hoc genere fuerunt Johannes Baptiſta Thierſius Presbyter Gallus *Traité des ſuperſtitions ſelon l'Ecriture Sainte. tom.* 1. *l.* 11. *l.* iv. *edit. Pariſ. an.* 1697. & Benedictus Pererius Soc. Jeſu, quem ſupra nominavi, *Tractat. Adverſus fallaces, & ſuperſtitioſas artes pag.* 242. *ſeqq. edit. operum Theologicarum Colon. an.* 1620.

1 Scio varias eſſe Interpretum de hoc Johannis loco ſententias. At orthodoxorum nemo ante hæc tempora fuit, quem ſciam, qui ſic, ut Maffejus ſtatuit, eſſe intelligendum arbitraretur. Confer Calmetum in *c.* xx. *Apocalypſ.* Johann. *pag.* 922. *ſeq. edit. Lucenſis.* Quid ſi alIorſum ipſi Proteſtantes, atque factum a Maffejo ſit, trahant, ut Interpretum Commentariis demonſtratur, quæ voluminibus *Criticor. ſacror.* continentur? Atque ii quidem quid Patres veteres, imprimiſque Auguſtinus ſenſerint, quidque ipſis placeat, oſtendunt.

Digitized by Google

morte ſua in hominum genus invexit, novum regnum, hoc eſt Eccleſia conſtituta ſit, adverſus quam dæmones prævalere nullo modo poſſint. Quinetiam ſubjecti illi quoque Chriſtianis fuerunt, ita ut horum precibus torqueantur, fugentur, coganturque e corporibus, locisque iis, quibus eſſent potiti, excedere. Sed de magorum conatibus, quibus etſi perraro, at quandoque tamen dæmones ſuam addiderint operam, ſatis dictum eſto.

IV.

Nullum Imperatori honorem tribuendum putabant, quem non conſtaret eſſe mere civilem.

Imperatoribus etſi *civiles* deberi confitebantur, divinos tamen honores adhibendos negabant. Quamobrem hoſtes reipublicæ, reique læſæ majeſtatis exiſtimabantur. Chriſtiani contra Imperatores ab ſe & principes, & dominos jure appellari dicebant, qui, ut tales vocarentur (1), & eſſent, divinitus accepiſſent; deos autem vocari oportere, non item. Ergo extorqueri ab ſe nullo modo poſſe, ut quos mortales eſſe certo ſcirent, his immortalis Dei honorem tribuendum arbitrarentur. Ac in jus vocati, multiſque ſuppliciis excruciati, ut imagines (2) Cæſarum, quaſi deorum eſſent, venerarentur, cum parere nihilominus recuſarent, mortem ſumma animi fortitudine oppetebant. Id vero non modo Trajani, aliorumque Imperatorum, qui primis tribus Eccleſiæ ſeculis Rempublicam Populi Romani rexerunt, cum Chriſtianorum conſpicua eſſet virtus, fiebat; ſed etiam Juliani temporibus, quibus jam noſtri ab antiquiore virtute aliquanto deſciverant. Quamquam

1 Conſule *t.1. hujus oper. l.1. cap.* III. §.XXV. *n.2. pag.164. ſeq.*

2 Plin. *ep.*XCVII. *l.* VII. *p.629.* Confer Minucium Felicem III. ſec. ſcriptorem *pag.* 283. *edit. an.1672.* quo loco Ethnicos accuſans „ Sic Imperatorum, *inquit*, numen vocant, ad „ imagines ſupplicant, genium, ideſt dæmonem ejus implorant &c. „ Mitto ceteros, ne ſim longus.

Digitized by Google

quam tunc etiam,crudelitate inimicorum nominis Chriſtiani, ad ſanitatem reverti plerique noſtrum, majoreque ſtudio mores ſuos ad virtutem exigere cœpiſſent. Igitur cum parendum principibus, honoremque, propterea quod eſſent a Deo conſequuti auctoritatem, adhibendum eſſe accepiſſent, non ſolum eos, ſed eorum etiam imagines, ex vetere conſuetudine, atque inſtituto Romanorum, cultu quodam civili proſequebantur. Julianus (1) cui hæc erant explorata, oſcitantes opprimi Chriſtianos poſſe exiſtimavit, ſi ſuis Deorum imagines adjunxiſſet, omneſque, ut eas colerent, compuliſſet. Sibi enim perſuaſerat fore, ut ſi qui reſtitiſſent, pœnamque tuliſſent, hi poni in martyrum numero nequirent, quaſi non ſervatæ religionis, ſed violatæ antiquæ Romanorum conſuetudinis cauſſa periiſſent. Quodſi univerſi dicto audientes fuiſſent, id ſe unum ſaltem conſequuturum ſperabat, ut quamquam ab invitis, cultus tamen malorum dæmonum latius propagaretur. Ergo pingi ſeſe ita, quaſi ſibi caput ab Jove, aut ab alio quopiam deorum diademate, vel corona cingeretur, eaſque imagines populo proponi fecit. Permulti noſtrorum hominum, cum victorias, aliaſque figuras imaginibus Cæſarum adjungi ſæpe vidiſſent, neque ad novum fraudis genus animum advertiſſent, ita ut ante conſueverant, accedendum eodem, honoremque Imperatori tribuendum putarunt. Sed qui mores Juliani noverant, cavebantque, ne dolis circumvenirentur, ut in nova genera imaginum oculos conjecerunt, mori ſe malle dixerunt, quam Imperatoris honorem cum Deorum cultu conjungere. Itaque accuſati, quaſi contra mores, atque inſtituta majorum peccaſſent, ſagacitatis pœnas luerunt. Quæ res illis non dedecori, ut Julianus arbitrabatur, ſed gloriæ, ac ſempiternæ ſaluti fuit. Ubi ſacrilegus de expugnanda Chriſtianorum conſtantia ſpem ſe feſelliſſe intellexit, alio convertit cogitationem. Mos erat vetus,ut donativum accepturi diis immolarent.Sed poſteaquam Conſtantinus,filiique imperium ſunt adepti, mutatus ſic eſt,

1 Vide Gregorium Nazianzenum *orat.* III. *p.*73. & Sozomenum *lib.*v. *Hiſt. cap.*XVII. *p.*305. *ſeq. edit. Cantabrig.*

Digitized by Google

eſt, ut apud eos tantum obtineret, qui ſuperſtitione ſalſorum numinum tenebantur. Eum morem reſtituendum omnino cenſuit Julianus, quin ulli noſtrum, quid ſui eſſet conſilii, ſignificaſſet. Jam dies venerat, quo donativum milites accipere deberent. Igitur ignem, ac tus præparari præcepit. Aderat ipſe. Qui accedebant, hi adolere incenſum jubebantur. Fuerunt, qui ſumma animi magnitudine parere recuſarent. Non enim civilem ejuſmodi honorem, ſed religioſum eſſe ajebant. Quare impetrari ab ſe, ut Dis ſupplicent, non poſſe. Alii nihil mali ſuſpicati in ignem tus projecerunt. Hi cum in convivio, ſalutem amicis dicturi, Chriſtum invocaſſent, redargutique fuiſſent, quod eum appellare non vererentur, quem paullo ante ture in focum injecto ejuraſſent, reſpexerunt ſeſe, cogitanteſque quam ſceleſtum ab ſe, imprudentibus licet, facinus admiſſum eſſet, ſurrexerunt, atque hac illac diſcurrentes vociferari, omniumque teſtari fidem cœperunt, Chriſtianos ſe eſſe, in ejuſque religionis cultu mori, quam diteſcere, aut quidvis conſequi terrenum, malle. Sola autem manu ſe, non voluntate ſacrificaſſe. Se namque non ſolum non animadvertiſſe, ſed ne ſuſpicatos quidem fuiſſe, quidquam in ea re mali latere. Inde ad Imperatorem adeunt: ſuam ut recipiat pecuniam, ipſoſque interficiat, rogant. Se autem ita eſſe animatos, ut cogi nequeant ad mutandam ſententiam. Sibi enim eſſe in animo, peccatum, quod manu perpetraſſent, totius corporis cruciatu diluere. Julianus etſi ægre tulerat, vehementique ira inflammatus erat, tamen ſimulato eſſe opus exiſtimavit, ne Chriſtiani novis martyribus gloriarentur. Itaque eos honore militiæ privavit, & ab ſe dimiſit (1).

V.

Ethnicorum conviviis intereſſe nolebant.

Convivia autem Ethnicorum, quoniam plena impudicitiæ, atque ſuperſtitionis, ut alio loco diximus, erant, Chriſtiano vero frequentanda non putabant (2). Martialis tertio

1 Gregor. Naz. *ibid. pag.* 84. Sozom. *ibid. pag.* 206.
2 Vide *t.* 1. *hujus op. cap.* 11. *p.* 181.

ſeculo Epiſcopus in Hiſpania erat Chriſtianorum. Is quod auſus fuiſſet ad convivium, quod Ethnici celebrabant, accedere, accuſatus eſt idololatriæ, & Cypriani, aliorumque Antiſtitum rogatu de dignitate deturbatus eſt (1).

VI.

Ad Spectacula, imprimiſque ad Amphitheatra non accedebant.

Cavebant præterea, ne quis ſuorum ad ſpectacula, imprimiſque ad Amphitheatra accederet. Non enim in iis ſuperſtitio ſolum, ſed etiam ſumma ſævitia, crudelitaſque ſpectatoribus proponebatur, quæ res cum inſtitutis Chriſtianorum componi non poterant (2). Itaque noſtris vitio ab Ethnicis dabatur, quod ab hujuſmodi ludis (3) abſtinerent. Magnum præterea nundinatoribus afferri detrimentum jactabant, quod tanto in ſpectacula concurſu imminuto, emptorum quoque numerus (4) minueretur. Atque adeo ſcilicet manifeſtum erat, Chriſtianos ab amphitheatro, circoque abhorrere, ut quamvis aliqui Ethnicorum eſſent, qui recte nos de Deo ſentire arbitrarentur, tamen, quod ludos, quibus vehementer delectabantur, ab ſe deſeri oportere perſpicerent, ſi noſtris legibus vivere cœpiſſent, manendum in errore potius, quam a ſpectaculis recedendum (5) putabant. Ac ſuperſtitionem quidem fuiſſe in cauſſa, cur ad amphitheatrum, circumque Chriſtiani accedere recuſarent, Tertullianus Presbyter Carthaginienſis teſtis eſt locuples in iis, quos edidit de *Spectaculis*, deque *Idololatria* libris. Colligebant nam-

1 Cyprian. *Epiſt.* LXVII. *al.* LXVIII. *p.*170. *ſeqq. edit. Oxon.* Sed de Conviviis Ethnicorum vide Julium Cæſarem Bulengerum *de Conv. l.* IV. *edit. an.* 1627. & Johann. Guillelmum Stuchium *op. inſcrip. de Ant. Conviv.*

2 Vide, quæ paullo poſt deſcribam, veterum teſtimonia.

3 Tertullianus *lib. de Spectaculis c.* XXIV. *p.*83. *edit. Venet. an.* 1744. & Cæcilius apud Minucium Felicem in *Octav.* qui Chriſtianos redarguens *p.*106. „ Honeſtis, *inquit*, „ voluptatibus abſtinetis, non ſpectacula viſitis, non pompis intereſtis.

4 Tertullianus *Apolog. cap.* XLIII. *p.*135. *in Append.* „ Spectaculis non convenimus, quæ „ tamen apud illos cœtus venditantur, ſi deſideravero, libentius de propriis locis ſumam „. Confer notationes Haverc. *ibid.*

5 Tertullianus de ſpectaculis *p.*73. *edit. ep. an.* 1744. *c.* II. „ Plures invenias, quos „ magis periculum voluptatis, quam vitæ evocet ab hac ſecta. Nam mortem etiam ſtultus, „ ut debitam, non extimeſcit, voluptatem etiam ſapiens, ut tantam non contemnit: cum „ alia non ſit & ſtulto, & ſapienti vitæ gratia, niſi voluptas. Nemo negat, quia nemo ignorat, quod ultro natura ſuggerit: Deum eſſe univerſitatis conditorem &c.

Digitized by Google

namque ſeſe, atque animo repetebant, jam uſque ab eo tempore, quo myſteriis Chriſtianæ religionis initiati eſſent, renunciaſſe diabolo, pompiſque ejus ſe, in quibus præſertim ſpecies idololatriæ quæpiam ineſſet (1). Spectaculorum autem hujuſmodi non primordia ſolum, ſed etiam progreſſus, rationemque omnem ſuperſtitionum idololatricarum (2) plenam eſſe. Nam initio ludos in ſacros, & funebres fuiſſe diviſos, quod aut Deorum memoriæ dicati eſſent, aut mortuorum. Utrumque hoc inceptum eſſe idololatricum. Sive enim Deorum, ſive mortuorum memoriæ conſecrati ludi eſſent, eos in dæmonum quidem certe malorum cultum deſinere conſueſſe. Jam vero Circenſibus ſimulacra, coronas, imagineſque inanium

S 2

1 Tertull. *ibid. c.* XXIV. *p.* 83. ,, Si omnia propter diabolum inſtituta, & ex diaboli rebus inſtructa monſtravimus, nihil enim non diaboli eſt, vel quidquid Dei non eſt, vel Deo diſplicet, hoc erit pompa diaboli, adverſus quam in ſignaculo fidei ejeramus. Quod autem ejeramus neque facto, neque dicto, neque viſu, neque proſpectu participare debemus. Ceterum nonne ejeramus, & reſcindimus ſignaculum, reſcindendo teſtationem ejus? Numquid ergo ſupereſt, ut ab ipſis ethnicis reſponſum flagitemus? Illi jam nobis renuncient, an liceat Chriſtianis ſpectaculo uti. Atquin hinc vel maxime intelligunt factum Chriſtianum de repudio ſpectaculorum. Itaque negat manifeſte, qui per quod agnoſcitur, tollit. Et *c.* XV. *p.* 74. ,, Quid erit ſummum, atque præcipuum, in quo diabolus, & pompæ, & angeli ejus cenſeantur, quam idololatria? .. Igitur ſi ex idololatria univerſam ſpectaculorum paraturam conſtare conſtiterit, indubitate præjudicatum erit etiam ad ſpectacula pertinere renunciationis noſtræ teſtimonium in lavacro, quæ diabolo, & pompæ, & angelis ejus ſint mancipata, ſcilicet per idololatriam ,,. Minucius Felix in *Octav. p.* 343. ,, Nos igitur, qui moribus, & pudore cenſemur, merito malis voluptatibus, & pompis veſtris, & ſpectaculis abſtinemus, quorum & de ſacris originem novimus, & noxia blandimenta damnamus ,,. Cyrillus Hieroſolymitanus *Catech. Myſtag.* 1. *p.* 229. *edit. Pariſ. an.* 1640. ,, Pompa diaboli (cui renunciant Chriſtiani in Baptiſmo) eſt in theatris ſpectacula, in hippodromo curſus equorum, & reliqua omnis ejuſcemodi vanitas &c.

2 Tertullianus *lib. de Spectaculis c.* VI. *ſeq. p.* 75. *edit. an.* 1744. ,, Nam & a primordio bifariam ludi cenſebantur ſacri, & funebres, id eſt diis nationum, & mortuis. Sed de idololatria nihil differt apud nos ſub quo nomine, & titulo, dum ad eoſdem ſpiritus perveniat, quibus renunciamus, licet mortuis, Licebit diis ſuis faciant, proinde mortuis faciunt. Una conditio partis utriuſque eſt, una idololatria, una renunciatio noſtra adverſus idololatriam. Communis ergo ludorum utriuſque generis, communes & tituli, ut & de communibus cauſſis, perinde apparatus communes habeant neceſſe eſt de reatu generali idololatriæ conditricis ſuæ. Sed Circenſium paullo pompatior ſuggeſtus, quibus proprie hoc nomen, pompa præcedens, quorum ſit in ſemetipſa probat de ſimulacrorum ſerie, de imaginum agmine, de curribus, de thenſis, de armamaxis, de ſedibus, de coronis, de exuviis. Quanta præterea ſacra, quanta ſacrificia præcedant, intercedant, ſuccedant. Quot collegia, quot ſacerdotia, quot officia moveantur, ſciunt homines illius urbis in qua dæmoniorum conventus conſedit ,,. Vide Apolog. *c.* XXXVIII. *p.* 30. Conſule Minucium Felicem *loc. indic. notat. ſuperiore*. Eodem fere ſpectant, quæ antiquiſſimi ſecundi ſeculi ſcriptores Tatianus *Orat. contra Græcos n.* 22. *p.* 179. *edit. opp. Juſt. Ven.* Theophilus Antiochenus in III. ad Autolycum libro *n.* XV. *p.* 416. *edit. Veneta opp. Juſtini an.* 1747. ſcribit. Præterea Lactantius *l.* VI. *c.* XX. *Inſtitut. Divinar. p.* 494. *tom.* 1. *edit. Pariſ. an.* 1748. qui ,, ludorum, *inquit*, celebrationes Deorum feſta ſunt; ſiquidem ob natales eorum, vel templorum novorum dedicationes ſunt conſtituti &c.

Digitized by Google

nium Deorum præcedere. Sacrificia vero non præcedere modo, ſed etiam intercedere, atque ſuccedere. Ac *Circum* ſane conſecratum præcipue *Soli* eſſe. Quid? ſi ornamenta ejus ſingula ita ſint comparata, ut eſſe totidem templa videantur. Habere autem ſuas quoque Caſtorem, Pollucem, Neptunum, aliaque falſa numina in *Circo* (1) partes. Quod vero de *Circi*, hoc idem fere eſſe de *Amphitheatri* ſuperſtitione dicendum.

Eoque magis in ſententia confirmabantur Chriſtiani, quod (2) crudelitatem, furorem, inſaniam in hujuſce generis

1 De his ludis Circenſibus, deque Arena &c. ſcripſerunt Julius Cæſar Bulengerus, Onuphrius Panvinius, Petrus Faber, Velſerus, Miniana, Calliachus, Mazzocchius. In Circenſibus aurigationes, & curricula erant. Gladiatores in arena pugnabant, hoc eſt in Amphitheatris.

2 Athenagoras in *Legat. n.35. p.332. opp. Juſtini edit. an.1747.* ,, Quis gladiatorum, ,, vel ferarum ludos, præſertim ſi a vobis dentur, non plurimi faciat? Nos autem cum ,, homicidium ſpectare pene idem eſſe arbitremur, ac perpetrare, nunciam his ſpectaculis ,, remiſimus ,,. Theophilus Antiochenus *l.c.* ,, Ne gladiatorum quidem ludos ſpectare nobis ,, licet, ne participes, & conſcii cædium fiamus ,,. Tatianus Aſſyrius *Orat.* contra Græcos *n.23. opp. Juſt. edit. Venet. an.1747. pag.280.* ,, Vide homines corporis exercendi ſtudiō ,, aggravatos, & pondus carnium ſuarum circumferentes, quibus præmia, & coronæ, adhortantibus eos agonothetis, proponuntur, non ad præclarum facinus, ſed ad faciendæ ,, injuriæ, & excitandæ diſcordiæ contentionem, & qui magis percuſſor fuerit, coronatur. ,, Atque hæc quidem minora ſunt mala. Majora autem quis non dicere refugiat? Quidam ,, inertiam profitentes, propter luxuriam ſeipſos vendunt occidendos. Vendit ſe pauper: ,, emit dives homicidas: ſedent qui teſtimonium de his ferant, ac ſingulare certamen ineunt ,, gladiatores nullam ob cauſſam, nec quiſquam deſcendit, qui auxilietur. Qui enim inter ,, vos dignitate præſtat, exercitum homicidarum colligit, ſeque latrones alere profitetur. ,, Prodeunt ab eo latrones, uſque omnes ad ſpectaculum convenitis, judices futuri, partim ,, agonothetæ improbitatis, partim & ipſorum gladiatorum ,,. Tertullianus *Apolog. c.xxxviii. pag.118. edit. opp. an.1744. in Append.* ,, Nihil eſt nobis dictu, viſu, auditu cum inſania ,, Circi, cum impudicitia Theatri, cum atrocitate Arenæ ,,. Et *lib. de Spect. c.xviii. p.81.* ,, Expectabimus nunc & Amphitheatri repudium de ſcripturis. Si ſævitiam, ſi impietatem, ,, ſi feritatem permiſſam nobis contendere poſſumus, eamus in amphitheatrum. Si tales ,, ſumus, quales dicimur, delectemur ſanguine humano. Bonum eſt cum puniuntur nocentes. ,, Quis hoc niſi nocens negabit? Et tamen innocens de ſupplicio alterius lætari non poteſt ... ,, Certe quidem gladiatores innocentes in ludum veniunt, ut publicæ utilitatis hoſtiæ fiant ,,. Cyprianus ad Donatum *p.5. edit. Oxon.* ,, Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum ſanguis oblectet. Impletur in ſuccum cibis fortioribus corpus, & arvinæ ,, toris membrorum moles robuſta pingueſcit, ut ſaginatus in pœnam carius pereat. Homo ,, occiditur in hominis voluptatem, & ut quis poſſit occidere peritia eſt, uſus eſt, ars eſt: ,, ſcelus non tantum geritur, ſed & docetur. Quid poteſt inhumanius, quid acerbius dici? ,, Diſciplina eſt, ut perimere quis poſſit, & gloria eſt, quod perimit &c. ,,. Arnobius *l.II. p.72. edit. Lugd. Batav. an.1651.* ,, Amphitheatra loca ſanguinis, & publicæ impietatis, ex ,, quibus in altero orandi homines cernerent, & beſtiarum laniatibus diſſipari: interficere ſe ,, alios nullius ob meriti cauſſam, ſed in gratiam, voluptatemque ſeſſorum, ipſoſque illos dies, ,, quibus tantum committeretur nefas, in gaudiis communibus ducerent, & feſta hilaritate ,, ſacrarent ,,. Lactantius *l.vi. cap.xx. pag.490. edit. Pariſ. an.1748. tom.i.* ,, Iraſcuntur. ,, etiam pugnantibus, niſi celeriter e duobus alter occiſus eſt, & tamquam humanum ſan- ,, gui-

neris ludis valere intelligerent . In arena quippe (Arenæ autem nomine Amphitheatrum præcipue indicabant) gladiatores nudi acriter pugnabant , quin ulla eſſet cauſſa , quæ ad pugnandum incenderet . Qui horum vulnus alteri inflixiſſet , mortemque intuliſſet , is victor appellabatur . Is juſſu populi ad victum , jacentemque accedebat , eumque interimebat , dividebatque ejus cadaver (1) in partes , ne ſpectatores ſimulata morte deluſi exiſtimarentur . Interdum cum premi gladiatorem unum ab altero viderent , ut feræ e caveis prodirent , atque huic terrorem incuterent , curabant . Qui plus arte tam crudeli valebat , morſibus beſtiæ hoſtem (2) objiciebat , declinabatque ipſe ſuperata fera periculum . Inde victor beſtiæ ad victum gladiatorem ſe convertebat , eumque conficiebat . Hujus autem tantæ , tamque immanis crudelitatis aſpectum ferre Chriſtiani qui poterant ? Quos mites , quos miſericordes , quos amicos etiam hoſtium ſuorum Chriſtus eſſe juſſiſſet ? Ac fieri quidem ſolet , ut quæ ſcelerata , ſæva , immania ſunt , ea ſi ſæpe videantur , conſuetudine non modo non terreant animum , ſed etiam proben-

„ guinem ſitiant , oderunt moras . Alios illi compares dari poſſint recentiores , ut quamprimam oculos ſuos ſatient . Hac conſuetudine imbuti , humanitatem perdiderunt . Itaque non parcunt etiam innocentibus : ſed exercent in omnes , quod in malorum trucidatione didicerant . Hujus igitur publici homicidii ſocios , & participes eſſe non convenit eos , qui juſtitiæ viam tenere nituntur . Non enim cum occidere Deus vetat , latrocinari nos tantum prohibet : quod ne per leges quidem publicas licet ; ſed ea quoque ne fiant , monet , quæ apud homines pro licitis habentur . . . Ergo ſi homicidium facere nullo modo licet , nec intereſſe omnino conceditur , ne conſcientiam perfundat ullus cruor „ . Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſ . *myſtag.1.pag.229. edit. modo laudata* „ Neque vero & illos admireris , qui dummodo ventri ſuo obſequantur , efferatis beſtiis ſeipſos exponunt „ Gregorius Nazianzenus *jambo* 111. ad Seleucum *pag.* 191. *tom.* II. *opp. edit. Colon.*

Πλέον δὲ φεῦγε τὰς μιαιφόνους θέας..
Τούτων κάθηνται τῶν παθῶν ἀγνώμονες
„ Cruenta fugias plus adhuc ſpectacula ....
„ Hac ſeſſitantes improbi ſpectant viri .

Confer quæ ſequuntur . Jam mitto Patres , qui poſt floruerunt , ne lectori longa oratione moleſtus ſim .

1 Tertullianus *lib. de Spectaculis c.*XXXI. *p.*82. „ Qui ad cadaver hominis communi lege defuncti exhorret , idem in amphitheatro deroſa , & diſſipata , & in ſuo ſanguine ſqualentia corpora patientiſſimis oculis deſuper incumbas . Immo qui propter homicidæ pœnam probandam ad ſpectaculum veniat , idem gladiatorem ad homicidium flagellis , & virgis compellat invitum &c. „ Lactantius *l. c. p.*490. „ Percuſſos , jacenteſque repeti jubent , & cadavera ictibus diſſipari , ne quis illos ſimulata morte deludat .

2 Tertullianus *lib. de Spect. c.*XXIV. *p.* 82. „ Taceo de illo , qui hominem leoni præ ſe opponit , ne parum ſit homicida , qui eamdem poſtmodum jugulat „ . Confer *adnot. Rigaltii in eumdem loc. Tertulliani .*

bentur. Immo vero quoniam ita ut fit, ut ludentibus duobus, alterutri, quem nuſquam noverimus, faveamus, verebantur ne ſi ad Amphitheatrum veniſſent, Ethnicorum more alicui ipſi quoque hortando ſpiritus adderent, ut hoſtem magno animo aggrederetur, atque perimeret innocentem. Qua re nihil moribus, inſtitutiſque noſtris indignius eſſe pugnabant.

Furorem autem in Circenſibus vim ſuam maxime exſerere videbant. Furentem enim (1) plebem accedere, tumultuantem, cæcò impetu concitatam. Oculos deinde in Prætorem convertere, ſignumque expectare. Dato ſigno, in factiones diſcindi, conviciis adverſæ partis defenſores laceſſere, odiſſe eos, qui vincerent, optareque, ut alius victor eſſet, animos ſuis addere, quos ne noviſſent quidem interdum, contumeliis Imperatores proſcindere, omnia denique agere, quæ aliena eſſe noverant ab inſtitutione Chriſtianorum.

Quid?

c Tertull. *Apolog. c.* XXXVIII. *p.* 118. *Append. edit. opp. an.* 1744. *& de Spectac. c.* XVI. *pag.* 79. *ſeq.* ,, Cum ergo furor interdicitur nobis, ab omni ſpectaculo auferimur, etiam a ,, circo, ubi proprie furor præſidet. Accipe populum ad ſpectaculum jam cum furore venien- ,, tem, jam tumultuoſum, jam cæcum, jam de ſponſionibus concitatum. Tardus eſt illi prætor. ,, Semper oculi in urna ejus cum ſortibus volutantur. Dehinc ad ſignum anxii pendent. ,, Unius dementiæ una vox eſt . . . Ex eo itaque itur in furias, & animos, & diſcordias, & ,, quidquid non licet ſacerdotibus, & pacis. Inde maledicta, convicia, ſine juſtitia odii; ,, etiam ſuffragia ſine merito amoris ... De aliena infelicitate contriſtantur, de aliena felici- ,, tate lætantur. Quidquid optant, quidquid abominantur, extraneum ab illis eſt. Ita & ,, amor apud illos otioſus, & odium injuſtum .... Deus certe etiam cum cauſa prohibet odiſſe, ,, qui inimicos diligi jubet ... Sed circo quid amarius, ubi ne principibus quidem, aut civi- ,, bus ſuis parcunt. Si quid horum, quibus circus furit, alicubi competit ſanctis, etiam in ,, circo licebit; ſi vero nuſquam, ideo nec in circo ,, . Et c. XXIII. *p.* 82. ,, An Deo placebit ,, auriga ille tot animarum inquietator, tot furiarum miniſter, tot ſtatuum; velut ſacerdos ,, coronatus, vel coloratus, ut leno? ,, Adeundi Minucius Felix *l. c.* Arnobius *lib.* II. *p.* 244. Lactantius *l. c. p.* 493. ubi ,, Circenſium quoque ludorum ratio, *inquit*, quid aliud habet, ,, niſi levitatem, vanitatem, inſaniam? Tanto namque impetu concitantur animi in furo- ,, rem, quanto illic impetu curritur &c. Cyrillus Hieroſolymitanus *l. c.* qui ,, fuge, *inquit*, ,, & equorum curricula, quod eſt proſus inſanum, & multorum vitæ perniciloſum ſpectacu- ,, lum. Hæc enim omnia ad pompam diaboli pertinent ,, . Et Gregorius Nazianzenus *l. c. p.* 190. qui ſic ſcribit

Καὶ μὴν τὸ πολλοῖς μᾶλλον ἱμερώτερον
Δοκοῦν θέαμα πωλικῶν ἱπποδρόμων,
Καὶ τοῦτο λοιμός ἐστι, ἢ ψυχῆς νόσος.
,, Quin circus etiam, mitius ſpectaculum
,, Quamvis priori nemo non exiſtimet,
,, Eſt peſtis animæ, morbus & *necem ferens*.

Scio Chryſoſtomum, alioſque Patres eadem fere de circo dicere, ſed non eſt neceſſe, ut eorum teſtimonia deſcribam, cum hæc ſatis eſſe videantur.

Quid? ſi in Amphitheatrum (1) impudicitia quoque invecta erat. Gladiatores enim a viris, feminiſque ad inſaniam uſque diligebantur. Igitur in arenam vel nobiliſſimi deſcendebant, ut cum ſceleratiſſimis amaſiis congrederentur. Immo vero matronæ quandoque ſeſe turpiſſimis hominibus proſtituere non dubitabant. Hæc autem qua tandem fronte aſpicere Chriſtiano, quæ ne cogitare quidem fas erat, licuiſſet?

VII.

Neque ad Theatra.

Non ſolum autem neque in Amphitheatrum, neque in Circum, ſed ne in Theatra quidem, quæcumque tandem fuiſſent, ire cuiquam noſtrum licere arbitrabantur. Auctoritate namque veterum demonſtrari ad veritatem plane poteſt, reos peccati agi ſolitos fuiſſe eos, qui ad comœdias, tragœdiaſque venire auderent, in quas viri, mulieresque concurrerent, ut mimos, qui amorem fingerent, recitantes audirent, atque hoc pacto levarent a continenti labore aliquanto animum, tametſi nihil iis turpe, nihil obſcœnum, nihil ſuperſtitioſum contineretur. Nam quæ tunc ætatis theatra frequentabantur, ſi demas idololatriam, ſimilia noſtrorum (2) erant, niſi forte diſcreparent, quod hæc lignea, illa contra lapidea eſſent. Quamquam nemo dubitat, quin turpia ſæpe in novis item Theatris, ac ſin minus palam, at circuitione quadam verborum honeſta, turpia tamen revera audiantur. His autem intellectis plaudere ſpectatores ſolent, hortarique quandoque Comœdum, ut eadem repetat, ſolent. Itaque miror (3) quid ſit, quod inveniantur hoc tempore aliqui ita animis

1 Tertullianus *lib. de Spectac. c.xxii. p.82.* „ Ipſi auctores & adminiſtratores ſpectaculorum, quadrigarios, ſcenicos, xiſticos, *arenarios illos amentiſſimos*, *quibus viri animas, feminæ, aut illi etiam corpora ſua ſubſternunt*, propter quod in ea committunt, quæ reprehendunt &c. Ad hæc Rigaltius „ Gladiatores, *inquit*, ſignificat, amatos .... a viris, & feminis. Viris etiam ex nobilium ordine in arenam deſcendentibus, feminis quoque nobiliſſimis, immo & viris pudicitiam ſuam viliſſimi alicujus mirmillonis, aut retiarii amore profligantibus. Cujus inſaniæ exempla ſuggerit ſexta Juvenalis ſatyra. Sed ſcriptores, qui de Amphitheatris, & Circo libros ediderunt, recenſet Fabricius *Bibliogr. Antiquar. cap. xxii. pag. 641. ſeq.* Præter eos de Amphitheatris, & præcipue de Veronenſi, & de Amph. t. Galliæ ſcripſit Scipio Maffejus vir nobilis imprimis, & doctus, apud Poleaum *t. v. ſupplem. Antiq. Rom. & Græcar. p. 1. ſeqq.*

2 Conſule J. Vulpium virum eruditiſſimum *de utilitate Poetic. c. vi r.*

3 Maffejus *dell'uſo del Teatro Pref. pag. xxxiix. edit. an. 1723. t. 1.*

Digitized by Google

animis comparati, ut veteris doctrinæ defenſores accuſent, quaſi ſint imperiti antiquitatum. Verum caveant, ne cum alios imperitiæ arguant, eſſe ipſi Antiquitatum Chriſtianarum minus periti videantur. Rebus enim claris, atque perſpicuis neque confidentia offundi tenebræ, neque noctes, ut ita loquar, contumelia, conviciiſque obduci poſſunt.

Sed ut ordine agam, oſtendam primum, quid de Theatris generatim Chriſtiani ſentirent, deinque quibus argumentis inducti eadem eſſe vitanda arbitrarentur. A Theatris igitur abſtinebant, propterea quod cognoſcerent caſte, pie, ſancteque, ut præceptum a Chriſto Servatore fuerat, mores ſuos inſtituere poſſe neminem, qui ea expeteret, audiret, conſpiceret, quæ nihil continerent, quod non aut vanum, aut impudicum, aut ſuperſtitioſum eſſet, aut animum a rerum divinarum contemplatione non avocaret. Itaque cum de Theatrorum contemptu ab ethnicis accuſarentur, fas non eſſe, ajebant, homini Chriſtiano, qui pudicitiam, vitæque innocentiam coleret, iis intereſſe, quorum origo a ſuperſtitione duceretur, & in quibus mimi, atque hiſtriones ſtupra, odia, ſuſpiria, (1) adulteria, aliaſque turpitudines exhiberent. Igitur puderet eos, qui hæc frequentarent, atque veluti patrata ab ſuis Diis, ipſoque principe ceterorum Jove eſſent, non recitari modo, ſed etiam fingi paterentur (2). Namque induci apud eos in ſce-

1 Vide Minucium Felicem *in Octavio pag. 8. edit. an.1610.* ubi ita Cæcilius Chriſtianos accuſat „ Vos vero ſuſpenſi interim; atque ſolliciti honeſtis voluptatibus abſtinetis, non „ ſpectacula viſitis, non pompis intereſtis, convivia publica abſque vobis „. Itaque Octavius *p.36.* reſpondet „ Nos igitur, qui moribus, & pudore cenſemur, merito malis voluptatibus, „ & pompis veſtris, & ſpectaculis abſtinemus, quorum & de ſacris originem novimus, & noxia „ blandimenta damnamus. Nam in ſcenicis etiam non minor furor, turpitudo prolixior. „ Nunc enim mimos vel exponit adulteria, vel monſtrat. Nunc enervis hiſtrio amorem „ dum fingit, infligit. Idem Deos veſtros induendo ſtupra, ſuſpiria, odia dedecorat „. Tertullianus *Apol. c.xxxviii. pag.317. ſeq. edit.* Havercampi 1718. „ Æque ſpectaculis „ veſtris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas ſcimus de ſuperſtitione „ conceptas, cum & ipſis rebus, de quibus tranſiguntur prætereſumus. Nihil eſt nobis dictu, „ viſu, auditu ... cum impudicitia theatri.

2 Theophilus ad Autolycum *lib.3. pag.416. inter opp. S. Juſtini edit. Venet. an.1747.* ait „ Si quis ... loquitur de adulterio, illud apud eos (Ethnicos) non ſolum de hominibus, „ ſed etiam de Diis, quos canora voce decantant, non ſine præmio, ex mercede tragice exhi- „ betur. Tatianus *Orat. con. Græcos p.279. cit edit. opp. S. Juſtini* hæc habet „ Vidi ſæpe „ numero quemdam .... luxu valde diffluentem, & mollitie omni fractum, ac modo oculis

„ ra-

Digitized by Google

ſcenam Venerem conſueſſe, quæ impudicis motibus ſaltaret, viliſque meretricis partes ageret (1). Item Cybelem, (2) quæ paſtorem neſcio quem deperiret, ejuſque amplexu frueretur. Jovem (3), qui adulter eſſet, ſubdoliſque artibus uxorum alienarum falleret caſtitatem. Anubim præterea, Herculem, Dianam, Minervam, ceteros denique Deos, qui ea gererent, quæ maximam eorum numinibus injuriam conflarent. (4) Puderet Sacerdotes, Magiſtratus, Pontifices Maximos, Curiones, alioſque viros principes, qui illis adeſſent, atque hujuſmodi flagitia probarent (5). Reminiſcerentur legum, quas eorum majores ſanxerunt. His enim præceptum eſſe, ut theatra deſtruerentur, ne mores labem, ac detrimentum caperent (6).

„ rurllantem, modo manus huc illuc verſantem . . . & nunc Veneri, nunc Apollini ſimilem „ unum omnium Deorum accuſatorem, ſuperſtitionis compendium, vituperatorem actionum „ heroicarum, cædium hiſtrionem, adulterii monſtratorem &c. „ Similia habent S. Juſtinus Martyr *Apol.* 1. *pag.* 46. *edit. ejuſd.* Tertullianus *Apolog.* c. 15. *p.* 54. *edit. Venet. an.* 1744. *in Append.* S. Cyprianus in *epiſt. ad Donatum pag.* 4. *edit. Amſtel.* 1700. Lactantius *l.* v. *c.* xxi. *edit. an.* 1748. *pag.* 418. *ſeq.* Arnobius *l.* iv. *adverſ. Gent. pag.* 152. *ſeq. edit. an.* 1651. aliique, quos ne longus ſim prætermitto.

1 Arnobius *ibid. pag.* 151. „ Quod nefarium eſſet auditu, gentis illa genitrix Martiæ, „ regnatoris & populi procreatrix amans ſaltatur Venus, & per affectus omnes meretriciæ vi„ litatis impudica exprimitur imitatione bacchari „. Conſule etiam Tertull., Cyprianum *loc. cit.*, Auguſtinum *de Civ. Dei lib.* vii. *cap.* 26. *pag.* 182. *tom.* vii. *edit. Monach. S. Mauri*, & Hieronymum *in epiſt.* 45. *alias* 18. *ad Marcellam t.* iv. *opp. p.* ii. *p.* 553. *edit. Martianæi*.

2 Tertull. *Apol. c.* 15. *pag.* 54. Arnob. *ibid.*

3 Tertull. *ibid. De Spectac. pag.* 77. *edit. an.* 1744. Arnobius *ibid.* hæc habet „ Quin & „ ille in fabulis maximus ipſe regnator poli ſine ulla numinis majeſtatiſque formidine adulte„ rorum agere introducitur partes; atque ut fallere caſtitatem alienarum poſſit familias ma„ trum, ora immutare pellacis, & in ſpecies conjugum ſubditivi corporis ſimulatione ſucce„ dere.

4 Tertull. *ibid.* Cyprianus *cit. epiſt. ad Donatum, pag.* 3. *edit. Oxon.* Lactant. *loc. cit.* aliique.

5 Prudentius *in Mart. Romanum pag.* 118. *edit. an.* 1625. ſic Pontificem, qui ſpectaculo aderat, increpat:

„ Cycnus ſtuprator peccat inter pulpita,
„ Saltat tonantem tauricornem lydius.
„ Spectator horum pontifex ſummus ſedes,
„ Rideſque & ipſe, nec negando diluis,
„ Cum fama tanti polluatur numinis.

Tertull. loco cit. *Apolog.* c. xv. „ Nonne ... violatur majeſtas, & divinitas conſtupratur, „ plaudentibus vobis „ ? *Et in l. de Spect. c.* 17. *p.* 80. „ Erubeſcat Senatus, erubeſcant ordi„ nes omnes &c. Arnobius *l.* iv. *p.* 151. „ Sedent & in ſpectaculis publicis Sacerdotum omnia, „ Magiſtratuumque collegia, Pontifices Maximi, & Maximi Curiones: ſedent quindecim „ viri laureati &c.

6 Tertul. *Apol. c.* vi. *pag.* 66. *ſeq. edit. Havercampi*; „ Nunc religioſiſſimi legum, & „ paternorum inſtitutorum protectores, & cultores reſpondeant volim de ſua fide, & honore,
„ & ob-

Ergo Chriſtiani omnes, quibus compertum, comprehenſumque animis erat, quanto in periculo verſaretur is, ut idololatriæ criminis reus eſſet, ſuoſque mores corrumperet, qui Theatra frequentaret, ſeſe (1) ab illis prorſus abſtinebant. Quamobrem Patres, vetuſque imprimis auctor Tertullianus, ſumma conſenſione noſtris auctores fuerunt, ut ſibi, ne illis intereſſent, caverent.

Principio enim etſi in veteris, novique Teſtamenti libris ſcripta lex nulla eſſet, qua apertiſſimis verbis, ne ad Theatra, ludoſque ſcenicos adirent, noſtri prohiberentur; tamen cum felix, & beatus, Davidis Prophetæ ſententia, eſſet, qui impiorum hominum ſocietatem vitaret; convenirent autem ad Theatra ethnici, qui improbis ſceleſtiſque moribus viverent, & Chriſtum negarent; eſſe quidem concludebant, Chriſtianis vetitum genus omne ſpectaculorum (2).

Deinde hujuſmodi eſſe inſtitutum Chriſtianorum, ut cum baptiſmate initiantur, *diabolo, & pompis, & angelis ejus abrenuncient*. Jam vero neque diabolum, neque pompas, neque angelos ejus reprobari ab eo, qui idololatriæ dat operam (3). Scenicarum autem rerum originem, apparatum, locum, artes, titulos, quibus inſcriberentur, omnia deni-

que,

„ & obſequio erga majorum conſulta, ſi a nullo deſciverunt?... Quonam illæ leges abierunt?.. „ quæ theatra ſtuprandis moribus orientia ſtatim deſtruebant „? Et in *lib. de Spectaculis cap. x. pag. 77. edit. Ven. 1744.* „ Sæpe Cenſores renaſcentia cum maxime theatra deſtruebant, „ moribus conſulentes, quorum ſcilicet periculum ingens de laſcivia providebant &c.

1 Theophilus *l. 3.* ad Autolycum *pag. 416. laud. edit.* „ Neque cetera ſpectacula obeunda ſunt, ne polluantur oculi noſtri, & aures, ſi participes eorum fiant, quæ illic decantantur ... Procul abſit a Chriſtianis, ut iis quidquam hujuſmodi facere in mentem veniat, „ apud quos adeſt temperantia, continentia colitur &c. Confer Tertullianum *loc. in lic. & lib. de Corona Milit. cap. x1. pag. 104. edit. Veneta an.* 1744. Minucium Felicem, Cyprianum, Arnobium, Lactantium locis ſupra deſcriptis. Tatianum antiquiſſimum defenſorem Chriſtianorum, & Juſtini M. auditorem *Orat. contra Græcos n. xx11. pag. 279. edit. Veneta opp. Juſt. an. 1747.*

2 Tertull. *l. de Spect. c. 3. p. 74. edit Ven. an. 1744.* Plane nuſquam invenimus quemadmodum aperte poſitum eſt: Non occides, non idolum coles, non adulterium, non fraudem admittas; ita exerte definitum: non in circum ibis, non *in theatrum* ... ſed invenimus „ ad hanc quoque ſpeciem pertinere illam primam vocem David. Felix, inquit, qui non abiit „ in concilium impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtium non ſedit... „ Si pauculos tunc Judæos impiorum concilium (David) vocavit, quanto magis tantum conventum Ethnici populi: ni pii Ethnici, minus peccatores, minus hoſtes Chriſti. Clemens Alex. *l. 3. Pædag. p. 298. t. 1. opp. edit. Oxon. 1715.* „ Nec inconcinna, *ait*, ſtadia, & theatra peſtium cathedram quis vocaverit.

3 Tertull. *ibid. cap. 1v. pag. 74.* quem locum *num.* ſuperiore deſcripſimus. Confer etiam Cyrillum Hieroſolymit. l. c. & quæ *num. ſuperiore* de pomparum renunciatione diximus.

Digitized by Google

que, quæ ad theatrum pertinerent, idololatriæ plena eſſe (1). Nam illic Dei nomen per ſummam injuriam (2) contemni, ſuperſtitioſumque cultum numinibus, quibus hujuſmodi ſpectacula dedicata eſſent, adhiberi. Theatrum imprimis Sacrarium eſſe Veneris; tum Liberi, aliorumque Deorum, quibus (3) non ſolum molles geſtus, flexuſque corporis, ſed & omnia, quæ voce, & modis, & organis agi conſueſcerent, conſecrarentur. Itaque fieri nullo modo poſſe, ut Chriſtiani, qui theatricis ludis oblectarentur, fidem, quam in baptiſmate promiſerant, ſervarent.

Atque hoc quidem argumenti genus, quo demonſtraretur, noſtros, qui ad Theatra ventitarent, religionis Chriſtianæ leges perrumpere, ſeſeque idolorum ſuperſtitione obligare, graviſſimum eſſe. Sed alia quoque ſuppetere (4), quæ plane efficerent, reprobari theatra oportere. Etſi enim loca, in quibus ludi ſcenici haberentur (5) neminem inquinarent, plurima tamen in illis agi, quæ cum per ſe ipſa mala eſſent, dici vix poſſet, quantam obtinerent vim ad animos depravandos. Namque adeo turpes, obſcœnas, ſpurcaſque res illic exhiberi, ut privatum impudicitiæ domicilium (6) eſſe videretur. Omnia illic probari, quæ alibi

 repro-

1. Poſtcaquam loc. cit. Tertullianus ſpectaculorum originem, apparatum, locum &c. ad idololatriam pertinere oſtendit, tum de theatro *c.x.p.77.* ait „ Tranſeamus ad ſcenicas „ ces, quarum & originem communem, & titulos pares ſecundum ipſam ab initio ludorum „ appellationem, & adminiſtrationem conjunctam cum re equeſtri jam oſtendimus. Appara- „ tus etiam ex ea parte conſortes quæ ad ſcenam ſpectat ... Inde nunc ad ſcenicos ludos diri- „ gimus a loci vitio „. Et paullo poſt „ Et eſt plane in artibus quoque ſcenicis Liberi, & „ Veneris patrocinium &c. Vide Minuc. Felic. Arnob. Lact. loc. cit.

2. Tertull. *lib. de Spect. c.xxvi.p.83.* „ Odiſſe debemus iſtos conventus, & cœtus Eth- „ nicorum vel quod illic Dei nomen blaſphematur „.

3. Tertull. *ibid. c.x.p.77.* „ Theatrum proprie ſacrarium Veneris eſt ... Et eſt plane in „ artibus quoque ſcenicis Liberi, & Veneris patrocinium, quæ privata, & propria ſunt ſcenæ. „ De geſtu, & corporis flexu molliriam Veneri, & Libero immolant: illi per ſexum, illi per „ fluxum diſſolutis. Quæ vero voce, & modis, & organis, & litteris tranſiguntur, Apollinea, „ & Muſas, & Minervas, & Mercurios mancipes habent. Oderis Chriſtiane, quorum auctores „ non potes non odiſſe. Adde Minuc. Felic. Arnob. Lact. ll. cc.

4. Tertull. *ib. c.xiv.p.78.* „ Nunc interpoſito noſſe, ut idololatria, quod ſolum ſubjectum „ ſufficere deberet ad abdicationem ſpectaculorum, alia jam ratione tractemus ex abundanti.

5. Tert. *ibid.* „ Cæterum retulimus ſupra de locorum conditione, quod non per ſe met „ ipſa nos inquinent, ſed per ea, quæ illic geruntur, per quæ ſimul inquinamentum combibe- „ rint, tunc & in alteros reſpuunt.

6. Tertull. *ibid. c.xvii.p.80.* „ Similiter impudicitiam omnem amovere jubemur. Hoc „ igitur modo etiam a theatro ſeparamur, quod eſt privatum conſiſtorium impudicitiæ, ubi „ nihil probatur, quam quod alibi non probatur. Ita ſumma gratia ejus de ſpurcitia pluri-

„ mum

reprobantur. Mulieres facilius domi, quam in ſcena (1) erubeſcere. Proſtibula palam proferri. Meretrices, pueroſque ſcortantes induci. Verba, geſtus fractos ad mollitiem, veſtitus, cantus, oculorum motus, ſuſpiria, tibias, fiſtulas, comœdiarum argumenta, poſtremo omnia turpiſſima eſſe. Qui ergo mores eorum, qui adeſſent, hujuſmodi rebus non immutarentur? Nam hiſtriones, cum amorem, adulteria, aliaſque ejuſdem generis turpitudines fingerent, cauſ-ſam

mam concinnata eſt, quam atellanus geſticulatur, quam mimus etiam per mulieres repræſentat, ſexum pudoris exterminans, ut facilius domi, quam in ſcena erubeſcant.... Ipſa etiam proſtibula publicæ libidinis hoſtiæ in ſcena proferuntur, plus miſeræ in præſentia feminarum &c. Taceo de reliquis, ea quæ in tenebris, & ſpeluncis deliteſcere decebat, ne diem contaminarent... Habes igitur & Theatri interdictionem de interdictione impudiciciæ „. Confer eumdem *l.* I. *de cultu femin. c.* VII. *p.* 153. Seculo II. Tatianus *Orat. contra Græcos pag.* 279. *edit. Veneta opp. S. Juſtini an.* 1747. „ Reſonante naſo turpia loquuntur (hiſtriones) moventur indecore, & dum in ſcena mœchandi artem docent filii veſtri (o Ethnici) ſpectant, & filiæ. Præclara apud vos auditoria quidquid in ſarte noctu perpetratur prædicantia, & turpium ſermonum declamationibus auditores oblectantia „. Eodem ſpectant, quæ Theophilus Antiochenus perſequitur *l.* III. *n.* XV. *p.* 416. Clemens Alexandrinus *l.* III. *Pædag. cap.* XI. *pag.* 255. *edit. Pariſ. an.* 1641. „ Quod enim, *inquit*, turpe factum non oſtenditur in theatris? Quod autem verbum impudens non proferunt, qui riſum movent ſcurræ, & hiſtriones? Qui autem ex vitio, quod in ſe eſt delectationem aliquam perceperunt, evidentes domi imagines imprimunt „. In idem recidunt, quæ ex Minucio Felice *ſup.* deſcripſimus. Nam Cyprianus *ad Donatum pag.* 5. *edit. opp. Oxon.* „ In theatris quoque conſpicies, *inquit*, quod tibi & dolori ſit, & pudori. Cothurnus eſt tragicus priſca carminum facinora recenſens. De parricidiis, & inceſtis error antiquus, expreſſa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne ſcelus tranſeuntibus exoleſcat; quod aliquando commiſſum eſt. Admonetur ætas omnis auditu, fieri poſſe, quod factum eſt; numquam ævi ſenio delicta moriuntur, numquam temporibus crimen obruitur, numquam ſcelus oblivione ſepelitur. Exempla fiunt, quæ eſſe jam facinora deſtiterunt. Tum delectat in mimis turpitudinum magiſterio, vel quid domi geſſerit recognoſcere, vel quid gerere poſſit audire. Adulterium diſcitur, dum videtur, & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, de ſpectaculo revertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes? Quæ probrorum fomenta? Quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? Videre contra fœdus, juſque naſcendi patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Adeundi denique Arnobius l. c. *l.* IV. *p.* 152. Lactantius *ibid.* Cyrillus Hieroſolymitanus *ibid.* Gregorius Nazianzenus *jambo* III. *ad Seleucum ibid.* Baſilius Magnus *epiſt.* XLII. *p.* 129. *n.* 4. *t.* III. *opp. edit. Pariſ. Monach. hor. S. Mauri.* Mitto Joh. Chryſoſtomum, Auguſtinum, alioſque. An ſolam idololatriam hi reprobant, ut Maffejus putat?

1 Tertullianus *de Spectac. c.* XVII. *p.* 80. „ Ita ſumma gratia ejus de ſpurcitia concinnata eſt ... quam mimus, etiam per mulieres repræſentat, ſexum pudoris exterminans. Ipſa etiam proſtibula publicæ libidinis hoſtiæ in ſcena proferuntur ... Ipſæ illæ pudoris ſui interemtrices, de geſtibus ſuis ad lucem, & populum expaveſcentes, ſemel anno erubeſcunt „. Sexum pudoris exterminare dixit, quod mimæ ſeſe interdum in Theatro nudarent. Id vero tradi a Valerio Maximo *l.* 3. obſervat Lacerda in not. in eumdem Tertulliani locum. „ Loquens, *inquit*, Valerius de Floralibus, ait, M. Porcio Catone ſpectante hos ludos, populum erubuiſſe poſtulare, ut mimæ nudarentur. Quod cum Cato cognoſceret a Favonio amiciſſimo una ſecum ſedente in ludis, diſceſſit e theatro, ne præſentia ſua ſpectaculi conſuetudinem impediret „. Ex qua re conſtat in ſcenam mimas etiam iviſſe, ne quis nullas olim mulieres in theatra veniſſe putet. Bulenger. *Append. de Theatr. p.* 250. & *c.* XLII. *p.* 111. *edit. an.* 1603.

Digitized by Google

ſam eſſe , ut qui viderent , illorum imitatores eſſe ſtuderent ; quæque (1) mulier pudica venerat , impudica reverteretur .

Præterea cum in Chriſtianis ſanctus , divinuſque Spiritus (2) inſit , nullaque mundi pars , aut locus ſit , qui natura divina non contineatur , committendum nullo modo ab iis eſſe , ut ille injuria afficeretur , utque ea fierent , quæ indigna Dei majeſtate eſſent . At vero Deum , ſanctumque Spiritum contemni ab eo , qui ad mimos audiendos conveniat . Nam etſi moderate hujuſmodi oblectamentis fruatur , tamen cum voluptati indulgeat , fieri non poſſe ut animus illorum dulcedine corruptelaque non depravetur . Quod ſi voluptate non perfruatur , reum profecto agi vanitatis . Hanc item Chriſtianis eſſe vetitam . Neque vero quod nihil eorum , quæ a mimis fiunt , agat , idcirco culpa vacare . Nam eodem crimine obligari actorem , & (3) ſpectatorem . Atque non modo ob eam cauſſam , ſed etiam quod judicium de omni impudico , vanoque verbo ferendum a Deo ſit , nihilque tam facile in animos influat , quam verba , quæ aut languentes incitant , aut excitatos remittunt (4) , audire , quæ in ſcena proferuntur, Chriſtiano homini non licere . Accuſandos propterea eos eſſe , qui cum , ne filia ſua virgo turpe audiat verbum , vereantur , tum illam ad theatrum (5) deducunt .

Po-

1 Confer eoſdem, quos hactenus laudavi, Patres. Et Lact. *l.* 1 . *c.* xx. *Inſt. p.* 85 . *ed. an.* 1748 . *t.* 1 .

2 Tertull. *lib. de Spect. cap.* xv. *pag.* 79. ,, Deus præcepit Spiritum Sanctum ... tranquil-
,, litate , & lenitate , & quiete , & pace tractare . . Huic quomodo cum ſpectaculis poterit
,, convenire ? Omne enim ſpectaculum ſine concuſſione ſpiritus non eſt . Ubi enim voluptas,
,, ibi & ſtudium , per quod ſcilicet voluptas ſapit . . . . Nam & ſi qui modeſte , & probe ſpe-
,, ctaculis fruitur , pro dignitatis , vel ætatis , vel etiam naturæ ſuæ conditione : non tamen
,, immobilis animi eſt ſine tacita ſpiritus paſſione &c.

3 Tertull. *ibid.* ,, Ceterum ſi ceſſat adſectus nulla eſt voluptas , & eſt reus jam ille vani-
,, tatis , eo conveniens , ubi nihil conſequitur . Puto etiam vanitas extranea eſt nobis . Quid?
,, quod et ipſe ſe judicat , inter eos poſitus , quorum ſimilem nolens , utique deteſtatorem
,, confitetur ? Nobis ſatis non eſt , ſi ipſi nihil tale faciamus . Utinam ne in ſeculo quidem
,, ſimul cum illis moraremur . Sed tamen in ſecularibus ſeparamur , quia ſeculum Dei eſt,
,, ſecularia autem diaboli .

4 Tertullianus *de Spect. c.* xvii . *pag.* 80 . ,, Quod ſi nobis omnis impudicitia execranda eſt,
,, cur liceat audire , quæ loqui non licet , cum etiam ſcurrilitatem , & omne vanum verbum
,, judicatum a Deo ſciamus ,, ? Videant Theatri hujuſce temporis defenſores, num hæc Tertul-
liani ſententia cum novis ſcenis componi poſſit ?

5 Tertull. *ibid. p.* 81 . ,, Sic ergo evenit , ut qui in publico vix neceſſitate veſtes tunicam
,, levet , idem in circo aliter non exuitet , niſi totum pudorem in faciem omnium intentet, &
,, qui filiæ virginis ab omni ſpurco verbo aures tuetur , ipſe eam in theatrum ad illas voces ,
,, geſticulationeſque deducat &c.

Poſtremo, cum viri, & mulieres ſplendidiore cultu ornatæ, ut videant, & videantur, ad Theatrum concurrant (1), plenique hi cœtus confuſione, iniquitateque ſint, quod iis rebus, quæ fiunt, ſive conſentiant, ſive diſſentiant, exſultent, cervices, oculoſque pariter cum modorum, vocumque flexionibus torqueant; laſcivire (2) ſenſim oculos, libidinem augeri, voluptates demum, ac turpitudines (3) appeti oportere. Hæc mala non in theatro ſolum illabi in animos, ſed & domi, propterea quod diſtinctæ eorum, quæ viſa ſunt, menti imagines imprimantur. Itaque Chriſtianorum, quos precibus confugere ad Deum, ſeſeque illi totos devovere, & caſte lætari oportet, componi cum ludis ſcenicis vivendi rationem non poſſe. Quod ſi ex iis, quæ in ſcena recitantur, oblectationem animo capiant, ſatis litterarum, verſuum, ſententiarum, canticorum, vocum, quæ non falſa,

1 Idem *ibid. cap.* xxv. *ſeq. pag.* 83. ,, Quid autem ſpei ſupereſt hujuſmodi homini? Nemo in caſtra hoſtium tranſit, niſi projectis armis ſuis. . An ille recogitabit eo tempore de Deo, poſitus illic, ubi nihil eſt de Deo? Pacem opinor habebit in animo, contendens pro auriga? Pudicitiam ediſcet, attonitus in mimos. Immo in omni ſpectaculo nullum magis ſcandalum occurret, quam ille ipſe mulierum, & virorum accuratior cultus, ipſa aſſenſio, ipſa in favoribus aut conſpiratio, aut diſſenſio inter ſe de commercio ſcintillas libidinum conflabellant. Nemo denique in ſpectaculo incundo prius cogitat, niſi videri, & videre. Sed tragœdo vociferante, exclamationes ille alicujus Prophetæ retractabit? & inter effeminati hiſtrionis modos pſalmum ſecum comminiſcetur? &c. ,, Clemens Alex. *lib.* III. *Stromateon pag.* 254. *edit. an.* 1641. ,, Magna confuſione, & iniquitate hi cœtus pleni ſunt, & occaſio conventus cauſſa eſt turpidinis, cum viri, & feminæ mixtim conveniant, alter ad alterius ſpectaculum. Hic perperam jam agitur concilium. Dum enim laſciviunt oculi, caleſcunt appetitiones, & oculi proximos impudentius reſpicere aſſuefacti, quod conceſſum ſibi vident otium, incendunt cupiditates,,. Videant, qui legunt, cadere ne hæc in nova theatra poſſint.

2 Confer Tertullianum *lib. de Spectaculis c.* xxv. *ſeqq. pag.* 85. *ſeqq. edit. ejuſd.*

3 Tertullianus *lib. de Spectaculis cap.* xxIII. *pag.* 82. *edit. an.* 1744. ,, Cum in lege, *inquit*, præſcribit, maledictum eſſe, qui muliebribus veſtietur, quid de pantomimo judicabit, qui etiam muliebribus curatur,,? S. Cyprianus *epiſt.* II. *al.* xxI. *pag.* 4. ,, Nam cum in lege prohibeantur viri induere muliebrem veſtem, & maledicti ejuſmodi judicatur, quanto majoris eſt criminis non tantum muliebria indumenta accipere, ſed & geſtus quoque turpes, & molles, & muliebres magiſterio impudicæ artis exprimere,,. Cyprianus *ad Donatum pag.* 6. *edit. Oxon.* ,, Evirantur mares, honor omnis, & vigor ſexus enervati corporis dedecore mollitur, pluſque illic placet quiſquis virum in feminam magis fregerit,,. Gregorius Nazianzenus Jambo ...II. *pag.* 191. *tom.* II *opp. edit. Colon.*

,, Famam, decuſque turpiter marium exuunt,
,, Sexum, & virilem flexibus cum corpora
,, Frangunt: ſimul ſunt feminæ, & ſimul mares:
,, Non maſculi, non feminæ, falſa haud loquor.
,, Nam nec manent jam maſculi, nec feminæ
,, Fiunt &c.

Sed de univerſis Patribus longum eſt dicere.

ſa, ſed vera ſint, nobis ſuppetere, quibus delectemur. Itaque diligenter caverent, ne ad Theatra venirent; ſed ſpectaculum, quod in die judicii extremo eſſet futurum cogitarent.

Quod ſi ſpectare, quæ in Theatris gerebantur, Chriſtianis hominibus non licebat, multo minus fas erat hiſtrionicam exercere artem. Quamobrem ſi qui uſquam hiſtriones reperti eſſent, qui noſtris ſacris, myſteriiſque initiati, aut ad ſcenam ire, aut alios docere auderent, hos Epiſcopi communione Eccleſiæ prohibendos (1) arbitrabantur. Vitiari enim cœtum Chriſtianorum putabant, ſi contra atque Evangelica diſciplina præſcriberet, eorum quemquam in Eccleſia libere verſari paterentur.

Nam qui cooptati in collegium Clericorum erant, hi quidem ab ſcena longiſſime (2) aberant. Quod enim laicum dede-

1 S. Cyprianus *epiſt.* LXI. *ad Eucratium pag.* 3. *ſeq. edit. Oxon.* „ Conſulendum me exiſtimaſti, *inquit*, de hiſtrione quodam, qui apud vos conſtitutus in ejuſdem adhuc artis ſuæ dedecore perſeverat, & magiſter, & doctor non erudiendorum, ſed perdendorum puerorum, id quod male didicit, ceteris quoque inſinuat, an talis debeat communicare nobiſcum. Puto nec majeſtati Divinæ, nec Evangelicæ diſciplinæ congruere, ut pudor, & honor Eccleſiæ tam turpi, & infami contagione fœdetur... Nec excuſet ſe quiſquam ſi a theatro ipſe ceſſaverit, cum tamen hoc ceteros doceat. Non poteſt enim videri ceſſaſſe, qui vicarios ſubſtituit, & qui pro ſe uno plures ſuccidaneos ſuggerit, contra inſtitutionem Dei erudiens, & docens quemadmodum maſculus frangatur in feminam, & ſexus arte mutetur, & diabolo divinum plaſma maculanti, per corrupti, atque enervati corporis delicta, placeatur. Quod ſi penuriam talis, & neceſſitatem paupertatis obtendit, poteſt inter ceteros, qui alimentis Eccleſiæ ſuſtinentur, hujus quoque neceſſitas adjuvari; ſi tamen contentus ſit frugalioribus, ſed innocentibus cibis, nec putet ſalario ſe eſſe redimendum, ut a peccatis ceſſet, quando hoc non nobis, ſed ſibi præſtet. Ceterum quantum velit inde quæſtus, qualis quæſtus eſt, qui de convivio Abraham, Iſaac, & Jacob homines rapit, & male, ac perniciose in ſeculo ſaginatos, ad æternæ famis, ac ſitis ſupplicia deducit. Et ideo quantum potes, eum ab hac pravitate, & dedecore, ad viam innocentiæ, atque ad ſpem vitæ ſuæ revoca, ac ſit contentus Eccleſiæ ſumtibus parcioribus quidem, ſed ſalutaribus. Quod ſi illic Eccleſia non ſufficit, ut laborantibus præſtet alimenta, poterit ſe ad nos transferre, & hic, quod ſibi ad victum, atque ad veſtitum neceſſarium fuerit, accipere, nec alios extra Eccleſiam mortalia docere, ſed ipſe ſalutaria in Eccleſia diſcere „. Conſule *Conſtit. Apoſt. l.* VIII. *c.* XXXII. *pag.* 417. *ſeq. tom.* I. *Apoſt. PP. edit. an.* 1724. Synodum Eliberitanam celebr. an. 302. *can.* LXII. *pag.* 255. *tom.* I. *Concil. edit. Hard.* & Arelatenſem celebratam *an.* 314. *can.* IV. *&* V. *pag.* 264. *tom. eod.* Mirabile autem non eſt, ſi hiſtrio communione Eccleſiæ prohiberetur, qui ignominia ab Ethnicis notari ſolebat. Confer Tertullianum *de Spectac. cap.* XXII. *pag.* 82. *edit. ann.* 1744. & S. Auguſtinum *lib.* II. *de Civ. Dei cap.* XIV. *pag.* 41. *tom.* VII. *opp. edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri.*

2 Synodus Laodicena IV. ſec. celebrata *can.* LIV. *pag.* 790. *t.* I. *Concilior. edit. Pariſ. Harduini* „ οὐ δεῖ, inquit, ἱερατικοὺς ἢ κληρικούς τινας θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δείπνοις &c. Non oportet ſacerdotes, aut clericos in ſpectaculis aliquibus, aut in nuptiis, aut cœnis contemplari „. Sed de re perſpicua plura dicere non eſt opus. Ferendi proinde non videntur, qui hoc tempore non ſolum Clericis ad Theatra accedere tacite permittunt, ſed etiam vulgatis libellis concedunt? Colligitur id quoque ex *Ep.* XLIX. Juliani *Imp. ad Arſacium pag.* 429. *edit. Lipſ. an.* 1696.

Digitized by Google

dedecebat, idem turpius eſſe perſonæ, & dignitati cognoverant, quam Clericus ſuſtineret. Igitur Epiſcoporum concilia dejiciendos de gradu ſanxerunt eos, qui nulla inſtituti, quod profiterentur, habita ratione, ad Theatrum accedere non dubitarent (1).

VIII.

Neque ad Choreas.

Neque ſaltationes ſolum, quæ apud idola (2) fierent, ſed cujuſque etiam generis Choreas, in quibus quidquam aut turpe, aut minus ad honeſtam vitam pertinens fieret, vitabant. Quod ſi quos in hujuſmodi ludis deprehendebant, coarguendos exiſtimabant, monendoſque, deinceps ne ſimile quidpiam auderent (3).

§. IX. *Ne*

1 Patrum de Theatris teſtimonia, ſententiaſque copioſe explicaverunt præter Jacobum Benignum Boſſuetium Meldenſium Epiſcopum, & Nicolium in *moralib.* Johannes Mariana Soc. Jeſu *lib. de Spectaculis pag.* 127. *ſeqq. edit. Opuſculor. Colon. Agrippinæ an.*1609. & Petrus Bruolus Oratorii Domini Jeſu in Gallia Presbyter *Diſcours ſur la comedie, ou Traité hiſtorique, & dogmatique des Jeux de Théâtre, & des autres devertiſſemens comiques ſoufferts, ou condamnés depuis le premier ſiecle de l'Egliſe, juſqu' à preſent, avec un diſcours ſur les piéces de Théâtre tirées de l' Ecriture ſainte: edit. an.* 1694. & 1731. Mitto Binghamum, & ceteros, qui ſane innumerabiles ſunt, quique compreſſius, pauciſque de hoc argumenti genere diſputarunt.

2 Confer Juſtinum Martyrem *Apolog.* 1I. *n.*15. *edit. Veneta an.*1747. *pag.*102. & Tertullianum *lib. de Corona cap.*2. *pag.*106. *edit. Veneta an.*1744.

3 „ Non ergo ſis curioſus frequentia ſpectaculorum, ubi conſpicias mimorum petulantias, & impudicitia refertas ἐκτεθηλυμμένων τε ἀνδρῶν ἱμαντικῶς ὀρχήσεις, *& virorum* „ *effeminatorum choreas ſceleris* „ Cyrillus Hieroſolymitanus *Catech. Myſtagog.* 1. *p.*229. *edit. Pariſ. ann.* 1640. Adeundus Juſtinus Martyr loco modo indicato, S. Baſilius Seleuc. *Orat.* XXVII. *p.* 149. *edit. Pariſ. an.* 1621. Itaque ſynodus Laodicena *can.*LIII. *pag.*789. *tom.* 1. *Concilior. edit. Harduini ſtatuit*, ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν, ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν, ἢ ἀριστᾶν, ὡς πρέπει Χριστιανοῖς „ Quod non „ oporteat Chriſtianos ad nuptias venientes vel *ballare*, vel *ſaltare*, ſed caſte cœnare, vel „ prandere, ut decet Chriſtianos „. Sed de ſtatutis Eccleſiæ, ne choreis noſtrum quiſquam intereſſe auderet, erit alibi quoque copioſius diſſerendi locus. Interea ad ſaltationes quod attinet, choreaſque conſule Johannem Nicolajum *De ritu Bacchanaliorum cap.*XVII. *p.*210. *ſeq. tom.*VII. Theſauri Gronoviani *edit. Batavæ.* Everardum Feithium *Antiquit. Homericarum l.*IV. *c.*v. *pag.*3815. *tom.*VI. Theſauri Gronoviani *edit. ejuſd.* Claudium Franciſcum Meneſtrierum *Des Ballets Anciens, & Modernes edit. Pariſ. an.*1682. *pag.*8. *ſeqq.* & ſi licet Balth. Meiſnerum *Diſſer.*XII. *Collegii Adiaphoriſtici edit. Witemb. an.*1620. & Tractatum de *Saltationibus, & Choreis non ducendis editum Geneva an.*1581.

Digitized by Google

§. IX.

Ne furore Ethnicorum vincerentur, cum tempeſtatem in Eccleſiam eſſe ab illis concitatam intelligerent, aut fuga ſibi conſulebant, aut abdere ſe in arenarias urbium conſueverant. Itaque graviſſimis incommodis, ne Religionem Chriſtianam deſererent, premebantur.

TAntum igitur Chriſtianis inerat ſtudium tuendæ religionis, ut non modo nihil cum ethnicis habere commune vellent, ſed etiam quid vis eſſe perpeti ſatius, quam ulla in re violare cultum religionis, quam eſſent amplexi, judicarent. Sed ne ſuis viribus confidere, neve agere quidpiam temere viderentur, ubi iratos eſſe noſtris Imperatores intelligebant, latebras ſibi eſſe quærendas (1) arbitrabantur.

Tom. III. V Qui

1 Factum id quidem fuit jam uſque ab ætate Apoſtolorum. *Act. c.* VIII. *v.* I. *cap.* IX. 29. *ſeq.* XIII. *v.* 51. XIV. 6. 19. *&c.* Idipſam egit Polycarpus Johannis diſcipulus: confer Euſebium *lib.* IV. *Hiſt. cap.* XV. *edit. Cantabrig. pag.* 165. Atque hinc factum arbitror, ut *latebroſa natio* Chriſtiani appellarentur ab inimicis. Non enim ſolum hoc nomen ſortiti ſunt, quod dignitates, & publica munera non obirent, ſed etiam quod latebras quærerent. Vide *tom.* I. *hujus op. pag.* 89. Tertullianus *lib. de Fuga in Perſecutione c.* V. *p.* 538. *edit. Veneta an.* 1744. „ Rutilius, *inquit*, ſanctiſſimus Martyr, cum toties fugiſſet perſecutionem de loco „ in locum, etiam periculum, ut putabat, nummis redemiſſet, poſt totam ſecuritatem, quam „ ſibi proſpexerat, ex inopinato apprehenſus, & præſidi oblatus, tormentis diſſipatus, dehinc ignibus datus, paſſionem, quam vitarat .... Dei miſericordia retulit „. Hæc Tertull. Montaniſta. Similia ſunt exempla Cypriani, Dionyſii Alexandrini, aliorumque multorum, de quibus agam paullo poſt. Iam vero etſi Chriſtianis licebat fugere, tamen iis, quibus animarum cura incumbebat, non licebat, niſi præfectos Eccleſiis ad necem quæri, vel id utilitatem Eccleſiæ poſcere, conſtitiſſet. Quamobrem Cyprianus, cum eſſe aliquos accepiſſet, qui mirarentur, quod fuga ſalutem ſibi petiiſſet, ſic ſcripſit. *Epiſt.* XX. *al.* XV. *ad Cler. Rom. p.* 42. *edit. Oxon.* „ Quoniam comperi fratres cariſſimi minus ſimpliciter, & minus fideliter vobis „ renunciari, quæ hic a nobis & geſta ſunt, & geruntur, neceſſarium duxi has ad vos litteras facere, quibus vobis actus noſtri, & diſciplinæ, & diligentiæ ratio redderetur. Nam „ ſicut Domini mandata inſtruunt, orto ſtatim turbationis impetu primo, cum me clamore „ violento frequenter populus flagitaſſet, non tam meam ſalutem, quam quietem fratrum publicam cogitans, interim ſeceſſi, ne per inverecundam præſentiam noſtram ſeditio, quæ „ cœperat, plus provocaretur. Abſens tamen corpore nec ſpiritu, nec actu, nec monitis „ meis defui, quo minus ſecundum domini præcepta fratribus noſtris, in quibus poſſem, mea „ mediocritate conſulerem „. Nam Clerus Romanus *Epiſt.* inter Cyprianicas VIII. *pag.* 15. *edit. Oxon.* cum intellexiſſet, Cyprianum fuga ſibi conſuluiſſe, ægre tulit, propterea quod Epiſcopum tum maxime opem ſuis ferre oportere ſciret; de ea re ſcripſit ad Clerum Carthaginienſem, atque inter cetera, hæc ſignificavit: „ Didicimus ſeceſſiſſe benedictum Papam „ Cyprianum ... Quod utique recte fecerit, cum ſit perſona inſignis, & imminente agone, „ quem permiſit Deus in ſeculo colluctandi cauſſa cum adverſario ſuo; ſimul cum ſervis ſuis vo-

„ lens

Qui enim cogniti ethnicis fuerant, ſi prodire in publicum, ut ante ſolebant (1), perrexiſſent, metuebant, ne capti, ſponte ſe obtuliſſe hoſtibus viderentur, luerentque confidentiæ, ac temeritatis pœnas. Experiundo namque didicerant, aliquos eorum, qui ſeſe ethnicis, quin eſſent quæſiti, manifeſtaſſent, propterea quod audacter in tantum ſe periculum conjeciſſent, ferre nequiviſſe cruciatus acerbitatem, imprudenteſque eo ſe tam nefario ſcelere obſtrinxiſſe, quod vitare morte decreverant (2).

I. *In*

,, lens etiam Angelis, & hominibus certamen hoc manifeſtare, ut qui vicerit, coronetur; victus vero portaverit in ſe ſententiam, quæ nobis manifeſtata eſt. Et cum incumbat nobis, qui videmur præpoſiti eſſe, & vice Paſtoris cuſtodire gregem, ſi negligentes inveniamur, dicetur nobis ... quoniam perditum non requiſivimus ... Denique & ipſe Dominus implens, quæ ſcripta erant in lege, & Prophetis, docet dicens: *Ego ſum paſtor bonus, qui pono animam meam pro ovibus meis; mercenarius autem, & cujus non ſunt oves propria, cum viderit lupum venientem, relinquens effugit, & lupus diſpergit oves &c.* Nolumus ergo Fratres dilectiſſimi vos mercenarios inveniri, ſed bonos paſtores, cum ſciatis non minimum periculum incumbere, ſi non hortati fueritis fratres veſtros ſtare &c. ,, Dionyſius quoque Epiſcopus Alexandrinorum, qui tertio ſeculo floruit, cum fugiſſet, ut aliis purgaret ſeſe, cauſſam quamobrem ita ſe geſſiſſet, exponendam putavit. Ergo *Epiſt. ad Germanum apud Euſeb. lib.* VI. *H. E. cap.* XL. *pag.* 302. *ſeq. edit. Cantabrig.* ,, Ego vero coram Deo loquor, *inquit*, & ipſe ſcit, me nequaquam mentiri, numquam mea ſponte, nec ſine Dei nutu fugam inii. Sed & prius cum perſecutionis edictum ſub Decio propoſitum fuiſſet, Sabinus Frumentarium, qui me requireret, eodem temporis momento, miſit. Atque ego quidem quatriduo domi manſi, adventum expectans Frumentarii ... Vixque poſt diem quartum, cum Deus mihi, ut alio migrarem, præcepiſſet, ac præter opinionem omnium viam aperuiſſet, ego, & famuli, multique ex fratribus ſimul egreſſi ſumus. Atque id divinæ providentiæ opus fuiſſe, rerum eventus poſtea declaravit. Siquidem nonnullis fortaſſe haud inutiles fuimus ,,. Confer Tertullianum *lib. de Fuga in Perſec. cap.* XI. *pag.* 541. *edit. an.* 1744. Confer Pontium Diaconum *Vit. Cyprian. pag.* 4. *opp. S. Cyp. edit. Oxon.*

1 Hanc fuiſſe orthodoxorum ſententiam colligitur ex libro Tertulliani de *Fuga in Perſecut. cap.* V. *ſeqq. pag.* 538. *ſeqq. edit. Veneta an.* 1744. Sic enim ajebant ,, Quod meum eſt, fugio, ne peream, ſi negavero (*nempe ne ipſe me periculo temeritate quadam exponam*) illius eſt (*ſcilicet Dei*) ſi voluerit, etiam fugientem, me reducere in medium ,,. Et *cap.* VI. ,, Immo quia præceptum adimplevit, fugiens de civitate in civitatem: .. Cum cœperint, inquit, perſequi vos, fugite de civitate in civitatem. Vid. *Act. Mart. S. Cypr. ib. p.* 11.

2 In Epiſt. Eccleſiæ Smyrnenſis de Polycarpi Martyrio apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincer. pag.* 33. *edit. Veron. n.* IV. hæc leguntur ,, Quidam nomine Quintus, natione Phryx, qui nuper ex Phrygia advenerat, cum vidiſſet beſtias, timore perculſus eſt. οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος ἑαυτόν τε καὶ τινας προσελθεῖν ἑκόντας. *Hic autem erat, qui ſe ipſum, & quoſdam impulerat, ut ultro accederent.* Huic Proconſul multis obſecrationibus perſuaſit jurare, ac ſacrificare. διὰ τοῦτο οὖν οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς προσιόντας ἑαυτοῖς. ἐπειδὴ οὐχ οὕτως διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον. *Propterea igitur non laudamus ſe ſponte offerentes: quoniam non ſic docet Evangelium* ,,. Atque hujus rei alia extant in Actis aliquot Martyrum exempla, quæ brevitati conſulens prætermitto. Igitur cautum ab Eliberitana ſynodo eſt, ,, ut qui idola fregerit, & ibidem fuerit occiſus, quatenus in Evangelio ſcriptum non eſt, neque invenitur ſub Apoſtolis unquam factum, placuit in numero eum non recipi Martyrum ,,. Nam ſapienter ſic ſcribit Clemens Alexandrinus *lib.* IV. *Stromateon pag.* 504. *edit. an.* 1641. ,, Cum rurſus dixerit (Chriſtus): *quando vos perſecuti fuerint in hac civitate, fugite in*

,, *aliam*

I.

In deſerta loca eorum permulti profugiebant .

Quare permulti , cum edicta proponi viderent , quibus aut ſacrificare falſis deorum numinibus , aut interire jubebantur , in deſerta (1) loca , in quibus latere poſſent , profugiebant . Dici vix poteſt quot ibi , quamque magnis laboribus , maliſque conflictarentur . Æſtus illis frigus , ſitis , fames (2),

V 2 metus

„ *aliam* : non ſuadet fugere , tamquam malum ſit pati perſecutionem ; nec ut mortem extimeſcentes , jubet nos eam fuga declinare . Vult autem nos nulli eſſe auctores , neque alicujus mali cauſſa adjutores , nec nobis ipſis , nec ei , qui perſequitur , nec ei , qui interimit . Denunciat enim quodammodo , ut caveat . Qui autem non obedit eſt τολμηρὸς , ἢ ῥιψοκίνδυνος. *Temerarius & in periculum ſe conjiciens*. Si autem qui hominem Dei interimit , in Deum peccat , is quoque ejus cædis reus tenetur , qui ſe offert judicio . Talis autem erit , qui non vitat perſecutionem , capiendum ſe præbens per audaciam . Is eſt , qui quantum in ſe eſt adjuvat improbitatem ejus , qui perſequitur . Quod ſi etiam irritet , plane cauſſa eſt , ut qui provocet feram „ . Johannes Barbeyracius homo de ſecta Calvinianorum Clementis hunc locum reprehendit , quaſi principiis Stoicorum nitatur . *Præf. in Puſendor. I. N. & G. pag.* LXVIII. §. 12. *edit. an.* 1740. „ Il raiſonne , *inquit* , ſur les „ principes des Stoiciens , qui nioient que la douleur ſut un mal : *Nam ſuadet fugere, tamquam malum ſit pati perſecutionem , nec ut mortem extimeſcentes jubet nos eam fuga declinare* „. At neſcio equidem, cur non item is auctor Chriſtum Stoicum fecerit, cum gaudendum, & exultandum Apoſtolis dixerit, ſi vexati ejus cauſſa fuiſſent . At Clemens non eo ſic loquitur , quo dolorem naturæ humanæ conſentaneum eſſe arbitraretur, ſed quo nihil mali nobis afferre perſecutionem demonſtraret , ut quæ mercedis in patria Beatorum reportandæ indicium , ac ſponſio quædam ſit. Præterea S. Cyprianus *lib. de Lapſis pag.* 125. *edit. Oxonienſ.* „ Nec eſt , *inquit* , juſta aliqua , & gravis cauſſa , quæ tantum facinus excuſet . Relinquenda „ erat patria , & patrimonii facienda jactura ... Clamat ecce per Prophetam ſpiritus : diſcedite , exite inde , & immundum nolite tangere . Exite de medio ejus , ſeparamini . . Qui „ exit , & cedit , delicti particeps non ſit . . . Et ideo Dominus in perſecutione ſecedere , at„ que ut id fieret , & docuit , & fecit . Nam cum corona de Dei dignatione deſcendat , nec „ poſſit accipi , niſi fuerit hora ſumendi , quiſquis in Chriſto manens interim cedit, non fidem „ denegat , ſed tempus expectat . Qui autem *cum non ſecederet , cecidit , negaturus remanſit* „ . Confer *acta SS. MM. Epipod. & Alexandri pag.* 64. apud Ruinartium *edit. ſæpe laudata* . Concedendum tamen eſt quandoque inſtinctu Spiritus Sancti permotos nonnullos , ſeſe obtuliſſe tyrannis , numeratoſque in martyribus fuiſſe . Ceterum ſynodus Eliberitana, cum cauto eſſe opus exiſtimaſſet, non damnandos quidem eos, qui propterea quod idola fregiſſent, aut aliud quidpiam ſimile feciſſent interfecti ab hoſtibus Chriſtianæ religionis ſunt, cum fortaſſe id afflatu ſuperiore fecerint, ſed in Martyrum numerum referandos non eſſe , ſanxit . Adeundus Mendoza in *Comment. in Canon. Eliberit. tom.* 1. *Concilior. edit. Pariſ. Labbei pag.* 1303. *ſeqq.*

1 Vide Epiſt. Dionyſii Alexandrini apud Euſebium *lib.* VI. *H. E. cap.* XLII. *pag.* 309.

2 In Actis Sancti Martyris Theodoti , qui an. 303. paſſus eſt , hæc leguntur *pag.* 297. *edit. Veron. Actor. ſincer. Sanctor. MM.* Ruinartianæ collectionis : „ Deerat fugitivis ſalutis locus, „ & ab aris receſſerant ſacerdotes derelinquentes veſtibula Eccleſiarum · dumque eorum facultates impiis eſſent expoſitæ ad rapinam , omni ſupplicio gravior digreſſis inſtabat fames . „ Per totam quippe vagantes ſolitudinem , & in ſpeluncis , atque cavernis , ut quiſque latebram invenerat , ſe continentes , non poterant diu tolerare eſuriem , quin multi ſe comprehendendos præberent , miſericordiam ſe conſecuturos rati . Grave ergo fugitivis ipſis fugæ „ malum , ingenuis præſertim , atque in multa rerum affluentia enutritis , qui olim nullius indigi , nunc radicibus veſcebantur , & herbis .

metus ferarum, atque hoſtium, aliaque incommoda quotidiana erant. Caritas, pietaſque, qua erga Deum inflammati erant, rerum omnium inopiam levabat. Nonnulli cum ſuſtinere diu nequirent, graviſſimis morbis, religionis tuendæ cauſſa, correpti interibant. In his Epiſcopus ille Ægyptius fuit, cujus eſt ab Dionyſio (1) Alexandrinorum Antiſtite facta mentio. Is enim cum quæſitus ad necem eſſet, memor eorum, quæ a Chriſto præſcripta fuerant, ut iis, qui in urbe aliqua ſine periculo manere non poſſent, fuga ſalutem petere liceret, in deſertum neſcio quem locum ſe contuliſſet, quoniam iis rebus omnibus, quæ ad vitam ſuſtentandam pertinerent, carebat, extinctus eſt. Ergo cum ab ſuis, ſedata tempeſtate, conquiſitus diligenter eſſet, inveniri non potuit. Atque in hoc item genere ſingulare Maximi Epiſcopi Nolani exemplum fuit (2). Is enim cum iratos ſibi eſſe Ethnicos ſciret,

1 Euſebius *l. c. pag.* 308. „ Jam quid opus eſt, *inquit*, commemorare multitudinem „ eorum, qui in montibus, ac per ſolitudinem oberrantes, fame, & ſiti, ac frigore, ac mor„ bis, & latronum, aut beſtiarum incurſu oppreſſi interiere? Ex quibus hi, qui ſuperfuerunt „ incolumes, teſtes ſunt electionis illorum, atque victoriæ. Unicum dumtaxat facinus ad „ declarandam rei veritatem adjiciam. Chæremon erat quidam grandævus, Nili urbis Epi„ ſcopus. Hic una cum conjuge in Arabicum Montem fuga delatus, non ulterius reverſus eſt. „ Et fratres quamvis accurate omnia perſcrutati, nec ipſos poſthac, nec ipſorum cadavera „ reperire potuerunt. Porro multi in Arabico illo monte a barbaris Saracenis capti, & in „ ſervitutem redacti ſunt.

2 S. Paulinus Nolanus *Nat.* XIV. *S. Felicis v.* 198. *p.* 220. *ſeq.* apud Ruinartium *Act. ſinc. SS. MM. edit. Veron.* hæc habet.

„ Maximus interea ſolis in montibus æger,
„ Contentus fugiſſe manus, feraliaque ora
„ Carnificum, diverſa, at non leviore ferebat
„ Martyrium cruce, quam ſi ferro colla dediſſet

. . . .

„ Panis inops, tectique ſimul, noctemque diemque
„ Pervigil intenta jungit prece tempus utrumque.

. . . .

„ Vis animæ, ſpernente fide labentia carnis,
„ Victa hyeme, atque fame, duroque attrita cubili,
„ Deficiente ſuam linquebat corpore mentem.

. . . .

„ Mota Patris ſummi pietas Antiſtite tanto,
„ Non tulit obſcuro conſumi funere corpus.

. . . .

„ Ergo ſacerdotem, confeſſoremque ſereno
„ Lumine reſpiciens, tacitis tabeſcere ſilvis,
„ Non tulit ulterius mitis Pater, & quia digno
„ Condignum comitem meritis ſociare parabat,
„ Felicem numero de carceris eligit omni,

„ Co-

ſciret, propterea quod multos a ſuperſtitione Deorum ad cultum unius, veri, atque omnipotentis Dei traduxiſſet, fuga ſibi proſpiciendum exiſtimavit, atque in proximas ſilvas profugit Nolanorum. Ibi etſi aliquamdiu tuto conſtiterat, poſt tamen omnium rerum inopia laborans, cum nemo, auxilium allatum veniret, viribus corporis deſtitutus, proſtratuſque, eo tandem redactus eſt, ut ſenſu rerum privatus, animam ageret. Felix tunc Presbyter Eccleſiæ Nolanæ vinculis conſtrictus in carcere aſſervabatur. Is videre ſibi viſus eſt cæleſtem nuncium, qui uti ſe conſequeretur, præciperet. Sed cum catenas, carcerem, cuſtodes impedire dixiſſet, quo minus imperata faceret, juſſus eſt, vincula ut excuteret, confideretque fore, ut porta aperiretur, mileſque ſomno correptus, quæ agerentur, ne ſuſpicari quidem poſſet. Paruit, reſque omnis, ita ut ab nuncio prædicta fuerat, evenit. Igitur Felix præeuntem Angelum, qui lux eidem, ut videret, & viæ, qua pergeret, index erat, ſequutus, tandem in locum, ubi Maximus pene exanimis jacebat, pervenit. Ut ſenem tanto in periculo vitæ verſari vidit, ſuſpirare, lacrimari, flere miſerandum in modum, inde amplexatus hominem, oſculatuſque ut patrem, halitu frigida membra fovere, clamare denique, atque hortari, ut bono animo eſſet, ſeque præſentem agnoſceret, cœpit. Sed fruſtra. Nam fames Sanctiſſimum Præſulem in eum vitæ ſtatum deduxerat. At quibus ei malo Felix mederetur, nullæ res erant in promtu. Igitur ad Deum ſeſe convertit auxilium poſtulatum. Spinis circum locus omnis obſitus erat. Forte fortuna oculos in ſpinetum unum conjecerat, cum uvam inde divina virtute productam animadvertit, etſi neque vites ibi, neque opportuna ad fructus ejuſmodi reperiendos tempeſtas eſſet. Eo lætus accurrit Felix, arreptaque uva, acinos decerpit, premenſque ſuccum in os ſenis immittit, ejuſque vires aliquanto reficit. Maximus, ut ſibi ſpiritus reſtitutos

„ Cujus id apponat meritis opus, ut ſenis almi
„ Membra levet, revocetque animam, relevetque refutum,
„ Attonitiſque ovibus, cari ſolatia reddat
„ Paſtoris &c.

Confer quæ ſequuntur.

ſtitutos ſenſit, & a quo eſſet curatus cognovit, gratias Deo primum, tum Felici egit, qui tanto ſuo incommodo, atque periculo, laboranti, extremumque ſpiritum agenti opem tuliſſet. Sed Felix ne puta, inquit, conſiſtere tibi diu in hiſce locis licere. Itaque patere, ut te in urbem deducam, uti valetudinem tuam confirmare poſſim. Cumque vires, quibus pedeſter Epiſcopus rediret; deeſſent, optimum factu eſſe Felix judicavit, ſi ſuis humeris ſenem imponeret. Quod in animum induxerat, perfecit, & Maximum ſalvum Nolam deportavit. Tantam Felicis erga ſe caritatem, atque obſervantiam expertus Præſul, ut domum delatus incolumis eſt, Presbyterum quaſi filium ex ſe natum complexus, ſummo me tibi beneficio devinxiſti, inquit, ut qua deinceps fruar, eam mihi vitam arbitrer eſſe tua opera reſtitutam. His tot ærumnis, cum in deſerta loca profugerent, tuendæ religionis cauſſa, ſeſe Chriſtiani veteres exponebant.

II.

Qui latere domi, profugereve in deſerta loca non poterant, hi dum quæri Chriſtianos ad necem videbant, in arenarias, cryptaſque urbium ſeſe abdere conſueverant.

Sed qui manere domi ſatis tuto non poterant, divellique ab ſuis, quibus opem intendere (1) debebant, minime patiebantur, hi in cryptas vel mœnibus comprehenſas, vel proximas urbibus fugiebant, latebantque noctu, interdiuque, quoad tempeſtas ab hoſte generis humani in noſtrum genus concitata ſedaretur. Ejuſmodi cryptas *areas*, (2) aut *areas ſepul-*

1 *Acta SS. MM. Epipodii, & Alexandri* apud Ruinartium *pag.*164. *edit. Veron.* „ Sæviente autem perſecutione, implentes Evangelica conſtituta, quoniam ad aliam civitatem „ abire non poſſent, latebram ibi quæſierunt.

2 Tertullianus *lib. ad Scapulam cap.* III. *pag.*70. *edit. Venet. an.*1744. De cœmeteriis, quæ areas vocat, loquens „ Sicut, & ſub Hilariano Præſide, *inquit*, cum de Areis ſepulturarum noſtrarum adclamaſſent: Areæ non ſint: areæ ipſorum non fuerunt „. *Acta Proconſularia de Martyrio S. Cypriani* apud Ruinartium *Act. ſinc. SS. MM. num.* v. *pag.*190. *edit. Veron.* ſic habent „ Inde per noctem ſublatum (Cypriani corpus) cum cereis, & ſcholacibus „ ad areas Macrobii Candidiani Procuratoris, quæ ſunt in via Mappalienſi juxta piſcinas . . „ deductum eſt „. Vide Cangium *in Gloſſario Med. & Infim. Latinitat. ad v. Area*. Quod ad vocem *Cryptarum* attinet, confer S. Hieronymum in *cap.* XL. Ezechiem *pag.*979. *ſeq. tom.* III. *opp. edit. Martianai*, qui ſic ſcribit: „ Dum eſſem Romæ puer, & liberalibus ſtudiis „ eru-

ſepulturarum, aut *arenarias*, aut *cœmeteria*, aut *Martyrum concilia* majores noſtri appellabant. Nam qui *Arenarias* Urbis *Catacumbas* (1) vocaverunt, hi certe eſſe quarto Eccleſiæ ſeculo antiquiores non poſſunt. Atque hæ quidem cryptæ, etſi neque eadem figura ubique, neque eadem amplitudine, atque Romanæ, eſſent, tamen in permultis oppidis (2) viſebantur.

„ erudirer, ſolebam cum ceteris ejuſdem ætatis, & propoſiti, diebus Dominicis ſepulcra Apoſtolorum, & Martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defoſſæ ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora ſepultorum, & ita obſcura ſunt omnia, ut propemodum propheticum illud compleatur: deſcendant ad infernum viventes; & raro deſuper lumen admiſſum horrorem temperet tenebrarum, ut non tam feneſtram, quam foramen dimiſſi luminis putes. Rurſumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis, illud Virgilianum proponitur: Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent „. Arenarias jam ante propagatum Chriſtianiſmum vocaverat Cicero *Orat. pro Cluentio tom.* v. *opp. edit.* Genevenſis Oliveti *cap.* 13. *pag.* 48. „ Aſinius autem, *inquit*, brevi illo tempore, quaſi in hortulos iret, in Arenarias quaſdam extra portam Exquilinam perductus occiditur „. Quinetiam *ſpecus egeſta Arena* dictæ *Arenariæ* ab Svetonio in Nerone *cap.* XLVIII. *pag.* 241. *edit. Lugd. an.* 1669. „ Ibi, *inquit*, hortante Phaonte, „ ut interim in ſpecum egeſtæ Arenæ concederet, negavit ſe vivum ſub terram iturum (Nero). Injecta etiam a Vitruvio Arenariarum eſt mentio, quamvis elatæ neutro genere ab illo ſint *lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 23. *edit. an.* 1649. „ Si autem non erunt arenaria, unde fodiatur, tum „ de fluminibus, aut e glarea erit excernenda „. Conſule præterea *Acta SS. Montani, Lucii &c.* apud Rainartium *ibid. pag.* 205. *num.* XV. Quod autem *concilia* vocata cœmeteria noſtra fuerint, dubium eſſe nullum poteſt. Vide *Acta S. Sebaſtiani cap.* XXII. apud Bollandianos *tom.* II. *Januar. ad d.* XX. *pag.* 278. Nec *concilia* modo, ſed etiam *concilia Martyrum* appellata ſunt *Anaſtaſ. Bibliothecarius in Damaſ. pag.* 21. *edit. Pariſ. an.* 1649. & Martyrologium Romanum *ad d.* XXIII. *Jan.* De Cœmeteriorum appellatione erit *ſeq. cap.* opportunior differendi locus.

1 Vide Micrelium *Hiſt. E. lib.* 2. *ſect.* 2. *n.* 44. Julium Cæſarem Bulengerum *de Templis lib.* III. *cap.* XIII. *pag.* 94. *tom.* I. *Opuſcul. edit. an.* 1621. Johannem Bollandum *tom.* II. *Febr. in S. Soterem pag.* 389. Mabillonium *Itiner. Ital. pag* 88. *ſeq. edit. an.* 1724. & Cangium *in Gloſſ. Med. & Infim. latinit. ad v.* Catacumb., & Johannem Bottarium virum eruditiſſimum *Roma Sotterran. pag.* 2. *tom.* I. Mitto autem Boſium, Aringhum, Boldettum, Torrigium, ceteroſque, ne lectori moleſtus ſim.

2 Erant enim cœmeteria, ſuntque etiamnum Romæ, quæ deſcribuntur a Panvinio, Boſio, Aringho, Spondano, Boldetto, Bottario, Fabretto, Mabillonio, Montfaucono, aliiſque ſexcentis. Atque ut Romana prætercam, negari nequit, quin in cœmeteriis Chriſtianorum numerari debeant Rinianenſe ante annos aliquot, 20. circiter ab urbe lapide, detectum, Ocrienſe in Narnienſi Diœceſi, quod deſcribitur a Boldetto *lib.* II. *cap.* XIX. *pag.* 587. ex quo detractum corpus Medici martyris fuit, cui Martyri poſita hæc inſcriptio fuerat.

☧ ω . HIC . RE
Q. ESCIT ME
DICVS . MR. X.
CVM PLVRIB.
I. P. C. Q. E. S.
T. B. A. M.

S. Eutichii in Ortana diœceſi, quod idem deſcribit Boldettus *pag.* 590. *ſeq.* Interamnenſe *ibid.*

bantur. Excavatos namque intuemur in monte, verrucave magnos, concameratoſque (1) cuniculos, atque ita plerumque, ut duobus ordinibus conſtent, e quorum ſuperiore in imum gradibus deſcendere liceat. Primi autem omnium, qui cryptas ejuſmodi, Romæ ſaltem, perfecerint, Ethnici fuerunt. Hi enim quum arena, ut ampliſſimas ædes extruerent, opus haberent, neque agrorum, ſolique Urbis ſuperficiem pervertere, vaſtareque vellent, ſervis, ut ſubterraneos cuniculos facerent, arenamque inde peterent (2), jubebant. Idque tanta diligentia, cura, arteque exſequebantur, ut urbem ſubterraneam condere, qua ſibi ad ſuperiorem exitus pateret, viderentur. Eoque conſilio cuniculos formabant, ut recta non progrederentur, quo propior illis egreſſus e cavernis, facilisque arenæ tranſvectio in ædes, quæ extruebantur, eſſet. Quodſi longe interdum ab aditu digreſſi fuerant, perforari ter-

ibid. pag. 591. *ſeq.* Spoletanum *ibid. pag.* 593. Cluſinum *ibid. pag.* 595. *ſeq.* Lucenſe *ibid. pag.* 596. Patavinum *ibid. pag.* 597. *ſeq.* Brixienſe *ibid. pag.* 599. *ſeq.* Aquilanum in Provincia Valeria *ibid. pag.* 603. Neapolitanum in Campania *ibid. pag.* 605. Nolanum *ibid. p.* 607. Puteolanum *ibid. pag.* 609. Mediolanenſia *ibid. p.* 613. 615. Florentinum apud Fogginium *De Roman. S. Petri Itiner. & Apoſtol. p.* 291. *edit. Flor. an.* 1741. Palæſtina Bold. *ibid. p.* 617. *ſeqq.* Antiochenum *ibid. pag.* 620. Alexandrina, quorum meminere Euſebius *lib.* VII. *H. E. c.* XI. *pag.* 325. *edit. Cantabrig.* S. Athanaſius *Apolog. de fuga ſua num.* 6. *pag.* 323. *edit. Montfauconianæ tom.* 1. Salaminium in inſula Cypro Bold. *ibid. pag* 621. & alia, quæ memorat Euſebius *Lib.* 8. *c.* 11. *p.* 441. *Hiſt. edit. Cantab.* Carthaginienſe in Africa Proconſulari, quod in Tertulliano, & Scriptore *Actor. Proconſularium* S. Cypriani indicatum paullo ante vidimus, & alia quædam in Africa, Bold. *ibid. pag.* 622. Sicula, Bold. *ibid. pag.* 624. *ſeqq.* Melitenſe *ibid. pag.* 631. Grannatenſe in Hiſpania, Bold. *pag.* 633. Alba Urgavonenſe *ibid. pag.* 635. Cæſaraugustanum *ibid. pag.* 637. Hiſpalenſe *ibid. pag.* 632. Gallicana *ibid. p.* 641. Agathenſe *ibid. pag* 641. Colonienſe *ibid. p.* 642. *ſeq.* Trevirenſe *ibid. pag.* 647. Kiovienſe *ibid. pag.* 648. Et apud *Johan. Herbin. in Crypt. Kijovienſib.*

1 Ambroſius Leonius *Deſcript. Urbis Nolæ lib.* III. *cap.* 2. *pag* 956. *edit. an.* 1605. „ In excavatis in monte, verrucave aliqua magnis, concameratiſque cuniculis . . . incavantur ſepulcra ſingulis defunctis, quæ ſicut capſæ, longa ſerie, ac ſibi hærentes ordinatæ, „ tum in dextro, tum in lævo cuniculi latere, ſolaque calle, qui in medio eſt cuniculo relictus, diſcriminante, ſtructa ſpectantur. Quamobrem in viſceribus montis, terrave facta „ eſſe veluti civitas defunctorum, atque tamquam per vicinias, ita per cuniculos tumulatorum ſitum „. Confer Diarium Italicum Bernardi Montfauconi *pag.* 117. 154. *edit.* „ *an.* 1702. & *Iter Italicum* Mabillonii *pag.* 88. *n.* XXI. *edit. Pariſ. an.* 1724. & *pag.* 134. *ſeqq. n.* XVIII. *ſeqq.* Horum ſimilia cœmeteriorum fuerunt, quæ Judæi ſub Hadriano fecerunt, ut in ea, cum opus eſſet, confugerent, ut auctor eſt Dio in Hadriano *lib.* LXIX. *pag.* 793. *edit. an.* 1606. „ Auxilium, *inquit*, ſumebant muro, & cavernis ſubterraneis, „ ſpecus efficientes, atque cuniculis omnia fodientes, ut quoties violarentur, liberos haberent ad fugam exitus. Invicem quoque ſuper terram clanculum commeare ſpreus, & ſubterraneas vias ſuperne quibuſdam in locis hiantes ad ventos, & lucem excipiendam perforaverunt.

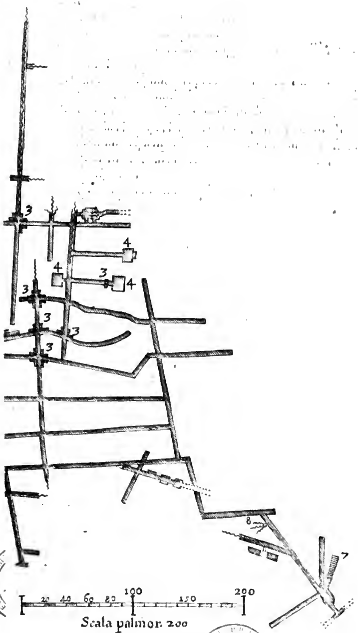
2 Confer Boldettum *lib.* 1. *cap.* 11. *pag.* 4. *ſeqq.* Johannem Severanum *De ſept. Urb. Eccl. de Eccleſ. S. Sebaſtiani pag.* 421. *ſeq. edit. an.* 1630. & Bottarium *Roma ſotter. p.* 8. *ſeqq.*

Digitized by Google

Digitized by Google

ISTI QVOD SECRETVM APPELLATVR.

Tom. 3. Tab. 19. pag. 161.

NAPOLI

terràm, ut & reſpirarent libere, & commode inde arenam, ſeque ipſos machinis quibuſdam extraherent, curabant. Hæc quamvis ita ſeſe habebant, tamen certum eſt, Chriſtianorum item longo poſt (1) intervallo fuiſſe aliquam in cryptis iiſdem perficiendis, amplificandiſque partem. Excavata enim, quæ in parietibus ſepulcra cernuntur, cubicula quoque, quæ veluti ſacella eſſent, anguſtioreſque cuniculi non Ethnicorum, ſed noſtrorum hominum opera fuerunt. Quæ res confirmari magis magiſque copia illa tanta arenæ poteſt, qua ſunt quandoque plenæ inferiores viæ cœmeteriorum. Nam cum ad latera ſepelire cadavera ſolerent, neque fœtorem, qui inde exhalaret, ferre aliquando poſſent, cuniculos novos

1 Johannes Bottarius *ibid. pag.* 11. „ In qualche parte erano queſti cimiterj opera de' „ noſtri primi Criſtiani, perchè gli ſcavi, di cui talvolta ſe ne veggono ſino in dodici l'uno „ ſopra l'altro fatti nelle parti laterali de' corridori per collocarvi i cadaveri, e quelli „ fatti nel pavimento delle cappellette per queſto medeſimo uſo, ſono ſenza fallo manifat- „ tura loro, e di qui forſe avviene, che ſi trovano alcune di queſte ſtrade chiuſe, e piene di „ terra, perchè non potendo i Criſtiani per paura de' Gentili portar fuori il terreno, e per- „ chè anche ſarebbe ſtato loro d'incomodo maggiore, il gettavano ne' corridori gia pienè „ di corpi morti; poichè non dovea eſſere piccola maſſa di terreno quella, che ricavavano „ da queſti ſcavi laterali chiamati loculi da chi ha ſcritto di queſta materia, e che quando „ erano capaci di due, tre, o quattro corpi, eran chiamati *biſomum*, *o triſomum*, *o qua-* „ *driſomum*. E in tal guiſa venivano anche per avventura ad impedire il male odore, che i „ corpi freſcamente ſepolti doveano eſalare, acciocchè non nuoceſſe a quei viventi, che ſi „ adunavano, o dimoravano in queſte catacombe „. Adeundi Boldettus *ibid. pag.* 6. *ſeqq.* & Bonarrotius in *Prefaz. a certi frammenti di vaſi di vetro &c. pag.* XII. Ac ſepulcra quidem, quibus cadavera duo continerentur, *Biſoma* fuiſſe appellata conſtat, cum ex aliis multis, tum ex inſcriptione ſepulcrali Sergii, & Iunii Foſſorum, quam referunt Boldettus *lib.* 1. *c.* XV. *pag.* 65. & Bottarius *ibid. pag.* 11.

SERGIVS ET IVNIVS FOSSORES

B. N. M. IN PACE BISOM.

Confer etiam Aringhum *lib.* IV. *c.* XXXVII. *pag.* 216. *tom.* II. *Rom. ſubt. Biſonum* legit Reineſius *Inſcript. claſſ.* XX. *n.* XL. & CCCLXIV. & CCCXLIV. *Biſor.* vero *n.* CXVI. ſed errat. *De Triſomo* vide ſupra *tab.* I. *pag.* 18. Inſcriptionem ſepulcralem Calevii, & *pag.* 39. Quinetiam apud Aringhum *lib.* I. *cap.* XXVI. *pag.* 140. *tom.* I. & Reineſium *Inſcript. claſſ.* XX. *n.* CCLXXXIX. & Boſium *Rom. ſubt. lib.* III. *cap.* XXIII. *pag.* 216. hoc ſepulcrale legitur epigramma:

SE BIBA EMET DOMNINA

LOCVM A SVCESSVM

TRISOMV VBI POSITI

ET

De *quadriſomo* vide Fabrettam *Inſcript. Domeſticar. cap.* VIII. *pag.* 571. Multa in hanc rem diſputari poſſent; ſed quominus id faciam brevitas operis eſt impedimento. Jam vero cœmeteriorum ectypa æri lignove inciſa dederunt Boſius, Aringhus, Bottarius, Fabrettus, Boldettus, aliique. Nos exemplum unius exhiberi hoc loco voluimus, ex quo muſci cetera perfacile poſſunt.

faciundos, arenamque eo comportandam, implendaſque veteres vias arbitrabantur. Ac ſi fœtorem quidem tuliſſent, nihilominus, cum nova ſepulcra effodere neceſſe eſſet, in quibus cadavera, quæ continenter eodem importari ſolebant, conderentur, vias item novas aperiri oportere intelligebant. Cumque ſine periculo devehi tum, atque aſportari in ſuperficiem terræ arena nequiret, impleri ſcilicet eadem cuniculi veteres debuerunt. Sedes præterea Chriſtiani cathedrarum inſtar terram fodiendo fecerunt, & ſacella picturis Sanctorum, variiſque Symbolis ornarunt. Atque hinc ſane prodiit ordo (1) *Foſſariorum*, quibus effodiendorum cœme-

1 De Foſſariorum ordine agam alio loco diligenter. Interea conſule Aringhum *lib.* 1. *cap.* XIII. *pag.* 61. *tom.* 1. Boldettum *lib.* 1. *cap.* XV. *pag.* 56. *ſeqq.* Bottarium *p.* 226. *tom* II. qui Foſſariorum aliquot inſcriptiones ſepulcrales, atque imagines e cœmeteriis expreſſas exhibent. Nam quid illud eſt Tertull. *c.* III. *lib. ad Scapulam p.* 70. *Areæ non ſint*, quod Ethnici expetebant? *Arearum* enim vocabulo cœmeteria indicavit, ut paullo ante demonſtratum eſt. Scilicet adimi noſtris poteſtatem frequentandi cœmeteria volebant, quod furente tyranno, eodem ipſi confugere ſolerent. In Proconſularibus actis Martyrii S. Cypriani Epiſcopi Carthaginienſis *pag.* 11. *ſeqq. edit. opp. Oxon.* ſic habetur „ Paternus Proconſul dixit: „ a me invenientur Presbyteri &c. Et adjecit: præceperunt etiam ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur „. Præterea Æmilianus Præfectus Ægypti apud Euſebium *lib.* VII. *Hiſt. cap.* XI. *pag.* 335. *edit. Cantabrig.* ſic alloquitur Dionyſium Epiſcopum Alexandrinorum. οὐδαμῶς ἐξέσται οὔτε ὑμῖν, οὔτε ἄλλοις τισὶν ἢ συνόδους ποιεῖσθαι, ἢ εἰς τὰ καλούμενα κοιμητήρια εἰσιέναι. „ Nullatenus autem licebit vobis, nec quibuſcumque aliis conventus agere, aut in iis, quæ vocantur cœmeteria, eſſe „. Vide Præterea Euſeb. *lib.* IX. *cap.* II. *H. E. pag.* 442. *edit. Cantabrigenſis*. Sed qui plura volet, is conſulat Boldettium *Oſſerv. ſopra i Cimiterj de' SS. MM. lib.* 1. *cap.* II. *pag.* 9. *ſeqq.* Quamquam is auctor aliquot afferre monumenta, quæ vereor ne nullam obtinere apud criticos viros auctoritatem, & fidem poſſint. Jam vero in priore hujuſce operis libro *cap.* II. §. XIV. *pag.* 89. & *lib.* II. *cap.* VIII. § II. *n.* V. *pag.* 433. inſcriptionem Alexandri Martyris attuli, in qua ut cetera omittam, legitur etiam hoc modo: *O tempora infauſta, quibus inter ſacra, & vota ne in cavernis quidem ſalvari poſſumus*. Hanc inſcriptionem, ut & alteram Marii adoleſcentis militis, quam retulimus *t.* 1. *l.* II. *c.* VIII. §. II. *pag.* 430. non Fleetvoodus, & Giſbertus Cuperus modo, ſed etiam ſcriptores *Diarii litteratorum Florentiæ editi* genuinas eſſe omnino negant *tom.* II. *par.* II. *Art.* IV. *pag.* 129. His accedit Franciſcus Antonius Zacharias S. J. *In Paralipomenis ad Epitaphium Flav. Clementis illuſtratum a Patre Vitrio* Societatis Jeſu presbytero, ut idem Zacharias teſtatur *lib.* II. *tom.* II. *Hiſt. litter. Ital. cap.* VII. *pag.* 407. Atque auctores quidem Diarii eas inſcriptiones tam eſſe vetuſtas negant, propterea quod, & luſus verborum, & ſtilus repugnent, quo minus antiquæ haberi poſſint. Eſſe namque ſibi perſuaſum eorum, qui leviter etiam verſati in hoc genere ſint, pro ſinceris eaſdem inſcriptiones habiturum eſſe neminem. Atqui Boſius, Aringhus, Fabrettus, Mabillonius, Ruinartius, Bonarrotius, Georgius, Bottarius, aliique, qui pro genuinis eas inſcriptiones habuerunt, non leviter illi quidem antiquitates Ethnicas, Chriſtianaſque attigerunt, ſed diu, ſed diligenter, ſed ſumma cum laude eaſdem coluerunt. Quod ſi vetera epitaphia nulla extarent, quæ ejuſmodi ſtilum præſeferrent, pateret equidem hæc non dici ſolum, ſed etiam pervulgari. Verumtamen quis non videat quædam apud Gruterum, aliqua apud Fabrettum, nonnulla apud Boldettum reperiri, quæ cum ſimilia horum ſint, tum a nemine in dubium revocantur? Neque vero rejiciendæ continuo inſcriptiones ſunt, in quibus eſt aliquid ſingulare. Alioquin plures

meteriorum, ac loculorum onus incumbebat. In hæc igitur loca horroris, atque tenebrarum plena, cum ſeſe ab Ethnicis ad necem vocari intelligerent, periculum declinaturi confugiebant (1), ita in fide, ac religione confirmati, ut ſatius eſſe fœtorem, quem cadavera exhalarent, concluſumque cavernis, & humidum aera, famem porro, ſitim, malaque omnia perpeti, quam aut prodere ſe, aut Chriſtum, cui ſe ipſos devoverant, ejurare, arbitrarentur. Nam etſi repleri arena cuniculos, in quibus erant ſepulcra, atque arcus deſuper perforari, unde lumen in cryptas (2) immit-

 tere-

plures & genuinas, & vetuſtas rejiceremus. Accedit ſumma, quæ Romæ adbibetur, diligentia in cognoſcendis, æſtimandiſque veteribus monumentis, ut fraus in hiſce rebus habere locum nullo modo poſſit. Id cum ſerio cogitaſſet Franciſcus Antonius Zacharias *l. c. Hiſt. litt. Ital.* inſcriptiones quidem genuinas eſſe confeſſus eſt, at diu poſt additum illis monogramma putavit. At quæ cauſſa fuerit, cur monogramma diu ante Conſtantini tempora inſculptum lapidibus hiſce fuiſſe negaret, ne ſuſpicari quidem poſſum. Nam apud primorum temporum Chriſtianos fuiſſe illud in uſu oſtendimus *pag.54. ſeqq. hujuſce volum.* Neque enim Euſebius, aut alius quiſquam hiſtoricorum quarti ſeculi ſcripſit, primum omnium fuiſſe Conſtantinum, qui monogrammate uteretur. Immo vero ſic agit Euſebius, ut nuſquam affirmet adhiberi illud Conſtantini tempore cœpiſſe *l.1. De vita Conſt. cap.*xxx1. *pag.514. edit. Cantabrig.* In Ciſternis præterea ſe abſcondebant. Vide Carmen S. Paulini de S. Felice apud Ruinart. *p.216. ſeqq. edit. Veron.*

1 Negavit Burnetius confugere Chriſtianos ad cœmeteria potuiſſe, propterea quod fœtore, quem cadavera exhalarent, ſine dubio periiſſent. Reſpondet Bottarius *tom.1. Rom. ſotter. pag.*12. repleri vias ſubterraneas in quibus eſſent cadavera arena conſueſſe „ Colla „ quale fondatiſſima conghiettura ſi butta a terra l'altra ypoteſi ivi fatta dal Burnetto ... „ benchè ſi potrebbe anche riſpondere, che queſti cimiterj ſono cotanto vaſti, e di tanta di„ ſteſa, e tanti di numero, e di ſito diverſo, che potevano i Criſtiani far ſoggiorno in una „ parte molto lontana da quelle, dove di quei giorni ſotterravano i cadaveri „. Ac ſi Chriſtianis in cœmeteria, quæ male olerent, ſine vitæ periculo ingredi non licebat, qui tandem Imperatores præcepiſſent, ut cum Ethnici in nos furerent, multaque cadavera in cryptas ejuſmodi inferri ſolerent, nulli noſtrum in cœmeteriis ipſis congregarentur? Congregabantur igitur, quamobrem opus ejuſmodi præcepto fuit. Non ergo fœtor impediebat, quo minus ſeſe in ejuſmodi cryptas abderent. Sed de Burnetii, quæ ad cœmeteria Urbis attinet, de Bagſagii, Spanhemii, Miſſonii, deque Petri Zornii, qui Thomæ Ittigii ducta an.1703. edidit Lipſiæ de catacumbis Diſſertationem, ſententia agam copioſe in extremo hujuſce operis libro.

2 Prudentius *De Coronis Hymno* x1. *v.*150. *ſeqq.*

„ Inde ubi progreſſu facili nigreſcere viſa eſt
„ Nox obſcura, loci per ſpecus ambiguum,
„ Occurrunt cæſis immiſſa foramina tectis,
„ Quæ jaciant claros antra ſuper radios.
„ Quamlibet ancipites texant hinc inde receſſus
„ Arcta ſub ambroſis atria porticibus;
„ Attamen excisi ſubter cava viſcera montis,
„ Crebra terebrato fornice lux penetrat.
„ Sic datur abſentis per ſubterranea ſolis
„ Cernere fulgorem, luminibuſque frui.

Confer S. Hieronymi locum ſupra deſcriptum. Jam vero Ethnici ne ejuſmodi feneſtras omnes, an aliquas etiam Chriſtiani aperuerint, non ſatis conſtat. Hoc certum eſt, eas noſtris, qui in cryptis laterent, ſolatio fuiſſe. Vide Bottarium *ibid. pag.*9.

teretur, purumque aerem haurirent, curabant, inveniebantque pios, beneque inſtitutos homines, qui minus cogniti Ethnicis eſſent, eoſque rebus (1) omnibus juvare ſtuderent; tamen neque obſtruere loca ſubterranea univerſa, in quibus eſſent ſepulcra, neque propter pluviam ſatis crebras feneſtras (2) aperire, neque faciles ſemper ad eos occultorum Chriſtianorum itus, ac reditus eſſe poterant. Igitur pluribus, magniſque incommodis afficiebantur, ac multi morbis correpti, multi inedia, concluſoque aere, multi ab inimicis oppreſſi interibant. Ethnici enim, qui ſcirent in cœmeteria noſtros ſtatis diebus ad orandum concurrere; ſtatim atque in eos furere conſtituerant, edicta de Chriſtiana religione delenda publicabant, ac ne qui in Arenariis conventus haberentur, cavebant, viaſque quandoque, atque aditus omnes, qua accedere illo cuiquam liceret, obſidebant, miſeroſque, aut obturatis oſtiis mortem oppetere, aut egredi auxilium poſtulatum, cogebant, hoſque apud judices accuſatos indignis modis excruciari, atque interfici petebant (3).

III.

1 In *vetuſto cod. Baſilicæ S.M. trans Tyberim* hæc de Palmatio, rogatu Calepodii, a Caliſto Pontifice baptizato leguntur „ Cœpit Palmatius omnem facultatem ſuam pauperibus Chriſtianis erogare, & perquirere cryptas, ſi inveniret abſconditos Chriſtianos de facultati„ bus ſuis victum, vel tegumentum miniſtrabat „. At eſſe aliquos intelligo, qui hæc acta aut ſpuria, aut vitiata eſſe putent. Verum quod ad Inſtitutum noſtrum pertinet, nihil complectuntur, quod repugnare moribus Chriſtianorum videatur. Atque in Actis ſinceris martyrii S. Theodoti apud Ruinartium *n.v. pag.270. edit. Veron.* habetur hoc modo „ Per totam va„ gantes ſolitudinem, & in ſpelæis, atque cavernis, ut quiſque latebram invenerat, ſe con„ tinentes, non poterant diu tolerare eſuriem „. Mox additur, his Theodotum, quamdiu Ethnicos latuit, adjumento, ut quidem poterat, fuiſſe. Confer Boldettum *l. c. pag.*11.

2 Bottarius *l. c. pag.*10. „ Si aggiunge a queſto, che in tempo di pioggia ſarebbero ſtate „ queſte aperture ſommamente incomode a' poveri Criſtiani „. Itaque lucernis utebantur, quarum jam permultæ in cœmeteriis repertæ ſunt, quæ haud quidem exiguo numero in muſeis Vallicelliano, Victorio, Vaticano &c. Romæ, Mediceo Florentiæ, Cortonenſi, Paſſerio Piſauri ſervantur, & aliquæ referuntur a Caſalio, Ariogho, Boſio, Cauſeo, Liceto, Bellorio, Bartholo, Venuto, Victorio, Georgio &c. Lucernas imprimis fictiles Muſei Paſſerii magnam partem edidit idem Paſſerius vir eruditiſſimus *duob. vol. in fol. Piſauri an.*1739. 1743. Ceteras, præcipue Chriſtianas, expectamus.

3 Vide Acta S. Theodoti *ibid.* & Boldettum *ibid. p.*11.

Digitized by Google

III.

Tanta erat Chriſtianorum in fide Chriſto ſervanda conſtantia, ut uxores a maritis ſe deſeri, filii a parentibus exhæredari, ſervi ab heris vexari, atque damnari, cives exſulare a patria mallent, quam pati, ut quidquam ab ſe fieret, quod alienum eſſe a cultu veræ religionis videretur.

Atque ita quidem ſe gerere noſtri, ut latere hoſtes religionis poſſent, conſueverant. Quod ſi detecti fuiſſent, deprehenſique in re quapiam, ex qua eorum inſtitutio cognoſceretur, graviſſimis pœnis afficebantur, ut Chriſtiani eſſe deſinerent. Quamobrem perſæpe eveniebat, ut mariti, qui uxores ante ſuas magnopere diligebant, ut quoad ejus fieri poterat, ab earum latere numquam diſcederent, cum primum viderent, eas noſtris ſacris, myſteriiſque eſſe initiatas, ab ſe reiicerent, itaque amorem in odium immutarent, ut non modo longe ab iis agere, ſed etiam eaſdem accuſare apud judicem, poſtulareque auderent, ut de illis ſupplicium (1) ſumeretur. Inventi præterea ſunt parentes, qui filios, quos incredibili amore complectebantur, ubi cognorunt, eos Chriſtianis partibus ſtudere, hæreditate privandos, domoque expellendos judicarent, ne quam iniſſe cum impiis, ſic enim noſtros vocabant, exiſtimarentur (2) ſocietatem. Atque ſervos, quorum erga ſe fidem heri ſatis perſpectam habebant, ſi Chriſto eſſe addictos, conſecratoſque noviſſent, continuo puniendos (3) arbitrabantur. Maxima quotidie Civium multitudo, contemtis honoribus, divitiis, quibus cir-

1 Confer quæ ſupra diximus *pag.* 13. *ſeq. hujus vol.* Tertullianus *l.* 1. *ad Nationes p.* 43. *edit. Veneta an.* 1744. „ Scio maritum unum, atque alium anxium retro de uxoris ſuæ mori„ bus, qui ne mures quidem in cubiculum irrepentes ſine gemitu ſuſpicionis ſuſtinebat, „ comperta cauſſa novæ ſedulitatis, & inuſitatæ captivitatis, omnem uxori patientiam obtu„ liſſe, negaſſe Zelotypum, maluiſſe lupæ, quam Chriſtianæ maritum: ipſi ſuam licuit in per„ verſum demutare naturam, mulieri non permiſſit in melius reformari.

2 Tertullianus *ibid.* „ Pater filium, de quo querl deſierat, exhæredavit „. Confer *Acta S. Cyrilli pueri* apud Ruinart. *pag.* 213. *ſeq. edit. Veron.*

3 Tertullianus *ibid.* „ Dominus ſervum, quem præterea neceſſarium ſenſerat, in erga„ ſtulum dedit. Simul quis intellexerit Chriſtianum, mavult nocentem. Nam & ipſa per ſe „ traducitur diſciplina, nec aliunde prodigia, quam de bono noſtro.

circumfluere ſoleret, patria denique, cujus amore detineretur, pro Jeſu Chriſti religione rebus omnibus privata in exilium deportabatur, ubi vitam degeret miſeriarum, & incommodorum (1) plenam. Sed his tantum aberat, ut deterreri a ſuſcepto conſilio poſſent, ut in eo magis, magiſque confirmarentur. Erat enim eis exploratum, quo pauperiores, atque abjectiores eſſent, eo ſibi in cælum aditum faciliorem futurum (2).

IV.

1 Conſule, quæ de Flavia Domitilla in Pandatariam inſulam religionis cauſſa relegatam diximus *tom.* I. *pag.* 96. *hujus op.* & Tertullianum *cap.* v. *Apol pag.* 60. *edit. Haverc.* & *cap.* xxxix. *pag.* 120. *edit. opp. an* 1744. *in Append.* Sed innumerabilia exempla, quæ huc pertinent, prætermittam, hiſque jam paucis contentus ero. Cyprianus *Ep.* LXXVI. in exilium pulſum ſe ab Ethnicis fuiſſe ſcribit *pag.* 230. *edit. Oxon.* Itaque Pontius Diaconus apud Ruinartium *pag.* 183. *edit. Veron.* „ His, *inquit*, tam bonis, & tam piis actibus ſupervenit exſi- „ lium. Hanc enim vicem ſemper repræſentat impietas, ut melioribus pejora reſtituat. Et „ quid ſacerdos Dei proconſule interrogante reſponderit, ſunt acta, quæ referant. Excludi- „ tur interim e civitate ille, qui fecerat boni aliquid pro civitatis ſalute . . . ſed viderit ſe- „ culum, cui inter pœnas exilium computatur. Illis patria nimis cara, & commune nomen „ eſt cum parentibus, nos & parentes ipſos, ſi contra dominum ſuaſerint, abhorremus. Il- „ lis extra civitatem ſuam vivere gravis pœna eſt, Chriſtiano totus hic mundus una domus „ eſt. Unde licet in abditum, & abſtruſum locum fuerit relegatus, admixtus Dei ſui rebus, „ exſilium non poteſt computare „. Confer item *Acta SS. Jacobi & Mariani n.* II. *ſeqq. pag.* 194. *ſeq. edit.* Ruinartii *Veron.* & quæ ſupra *pag.* 137 dixi de Militibus ab Juliano exſulare juſſis. Quod autem rebus omnibus ſpoliari ab Ethnicis ſolerent, idque jam non iniquo animo paterentur, conſtat ex Athenagoræ *Legat. n.* 1. *pag.* 298. *edit. opp. Juſt. Venet an.* 1747. & Apologia Melitonis Sardenſis ſecundi ſeculi ſcriptoris apud Euſebium *lib.* IV. *Hiſt. cap.* XXVI. *pag.* 189. *edit. Cantabrig.* ubi „ Quod numquam antea factum fuerat, *inquit*, perſecutio- „ nem nunc pariter piorum hominum genus novis per Aſiam decretis exagitatum. Impuden- „ tiſſimi namque delatores, & alienarum opum cupidi, ex imperialibus edictis occaſionem „ nacti, palam diu noctuque graſſantur, ſpoliantque homines innoxios &c. „ Confer præterea Minucium Felicem *pag.* 338. *edit. an.* 1672. & acta S. Theodoti *n.* IV. apud Ruinartium *pag.* 279. *edit. Veron.* ubi de Perſecutione ſub Diocletiano agitur „ Chriſtianorum, *ſic enim* „ *habent*, nemo apparebat in publico: palam autem expilabantur eorum ædes &c. „ Sed mitto cetera, ne lectori longa oratione moleſtiam afferam.

2 Minuc. Felix *Octav. pag.* 335: *edit. an.* 1672. „ Ceterum, quod plerique pauperes di- „ cimur, non eſt infamia noſtra; ſed gloria. Animus enim ut luxu ſolvitur, ita frugalitate „ firmatur. Et tamen quis poteſt pauper eſſe, qui non eget? Qui non inhiat alieno? Qui „ Deo dives eſt? Magis pauper ille eſt, qui cum multa habeat, plura deſiderat . . . Igitur ut „ qui viam terit, eo felicior, quo levior incedit, ita beatior in hoc itinere vivendi, qui „ paupertate ſe ſublevat, non ſub divitiarum onere ſuſpirat. Et tamen facultates ſi utiles pu- „ taremus, a Deo poſceremus. Utique indulgere poſſet aliquantum, cujus eſt totum. Sed „ nos contemnere malumus opes, quam continere. Innocentiam magis cupimus. Malumus „ nos bonos eſſe, quam prodigos, & quod corporis humana vitia ſentimus, & patimur, non „ eſt pœna, militia eſt; fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas ſæpius diſci- „ plina virtutis eſt.

Digitized by Google

IV.

In carcerem cauſſa religionis , non ob malefactum aliquod, conjiciebantur .

Plerique omnes , ut comprehenſi Chriſtianos ſe eſſe affirmabant , in carcerem (1) conjiciebantur . Eo cum noſtris difficiles ingreſſus eſſent , vix quidquam importari interdum poterat , quod ad ſuſtentandam vitam (2) pertineret . Igitur fame , ſitique macerabantur . Fœtida interea erant ibi , maleque omnia (3) olebant . Si quid ſolatii capiebant , hoc totum

1 Jam in carceres ipſi primum Apoſtoli contrudi religionis cauſſa cœperant . Vide *c.* XII. *Actor. Apoſt. v.*3. *ſeqq.* & XXVIII. 15. *ſeqq.* Apoſtolus præterea Paulus ad Corinth. *Ep.* II. *cap.* XI. *v.* 23. „ In laboribus plurimis , *inquit* , in carceribus abundantius , in plagis ſupra „ modum , in mortibus frequenter „ . Hæc in poſteros , qui eamdem fidem colerent , velut hereditario jure manarunt . Igitur Eccleſiæ Lugdunenſis alumni iis in litteris , quas ad Aſiæ, Phrygiæque Eccleſias dederunt, & quæ referuntur ab Euſebio *lib.* V. *Hiſt. c.* 1. *p.* 199. *edit. Oxon.* hæc mala communia fuiſſe Chriſtianorum , cum Ethnici in nos furerent , prodiderunt . „ Ac „ primum quidem, *inquiunt*, quæcumque a populo univerſo acervatim ingerebantur, conſtan„ tiſſime tolerarunt : acclamationes ſcilicet, plagas , raptationes , ſpoliationes bonorum , la„ pidum jactus , CARCERES , cuncta denique , quæ vulgus furore, & rabie concitatum adver„ ſus hoſtes , & inimicos comminiſci ſolet . „ Confer quæ ſequuntur . Conſule Ruinartium *Act. SS. Perpetuæ & Felicit. pag.* 81. *ſeqq. edit. Veronenſis Act. ſincer. SS. MM.* Præterea Tertullianum *lib. ad Martyras cap.* 1. *ſeqq. pag.* 136. *ſeqq. edit. Venet. an.* 1744. Origenem *lib. de Exhortat. ad Martyrium tom.* 1. *opp. pag.* 167. *ſeqq. edit. Veneta an.* 1743. Cyprianum *de Exhort. Mart. pag.* 167. *ſeqq. edit.* Oxon. Acta S. Epipod. & Alex. *pag.* 65. Ruinart. *Act. SS. MM.* S. Symphoriani *pag.* 71. S. Pionii apud Ruinart. *ibid. p.* 122. *ſeqq.* SS. Fructuoſi &c. MM. *ibid. pag.* 191. *ſeqq.* SS. Jacobi , & Mariani *ibid. pag.* 196. *ſeqq.* SS. Lucii , & Montani *ibid. pag.* 201. *ſeq.* S. Felicis Nolani *ibid. pag.* 220. *ſeqq.* SS. Rogatiani , & Donatiani *ibid. pag.* 247. *ſeq.* SS. Victoris &c. *ibid. pag.* 260. *ſeqq.* S. Felicis Epiſc. & M. *ibid. pag.* 313. *ſeqq.* SS. Tarachi , Probi &c. *ibid. p.* 377. *ſeqq.* & Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. c.* XI. *pag.* 296. *edit. Cantabrig c.* XXXIX. *pag.* 301. *ſeqq. l.* VII. *c.* XI. *pag.* 338. & *lib.* VIII. *pag.* 379. *ſeqq.* Sed longum eſt omnes recenſere , qui hujuſmodi rerum meminerunt . Vide Sagittar. *c.* II. *pag.* 41. *ſqq.*

2 Nam fame , atque ſiti necari noſtros Ethnici interdum volebant . Vide *Epiſtolam Luciani ad Celerinum* inter Cyprianicas XXII. *al.* XX. *pag.* 48. *edit.* Oxon. Confer Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* XXXIX. *pag.* 301. Sed juſſos fuiſſe quandoque cuſtodes , ne quem ad carceres , quibus erant incluſi noſtri , accedere paterentur , cum ex aliis pluribus monumentis , quæ prætereo , tum ex Actis *SS. MM. Tarachi , Probi , & Andronici num.* VI. *pag.* 383. apud Ruinartium plane conſtat . In eis namque legitur hoc modo: „ Maximus Præſes „ dixit , nonne præcepi vobis , o mali milites , ut nemo ad eum accederet ? &c. „ Confer Euſebium *lib.* VII. *c.* XI. *pag.* 338. *H. E. edit. Cantabrig.*

3 Acta S. Pionii Martyris *n.* XI. *pag.* 122. *ſeq.* apud Ruinartium *edit. Veron.* ſic habent: „ Cum ingreſſi (ſervatores carceris) fuiſſent , Pionio , & ceteris intromiſſis , invenerunt „ Presbyterum Catholicæ Eccleſiæ Lemnum nomine . . . Qui cum ſimul eſſe cœpiſſent , & de„ voti Deo famuli convenirent , carceris agnoverunt cuſtodes , Pionium , quæ afferebantur a „ fidelibus , cerra cum ſuis voluntate reſpuere , dicentem : quod multis indigens , nulli gra„ vis fuiſſet ; quomodo fieri poſſit , ut nunc cogeretur accipere ? Ob quod factum irati qui„ bus carceris cuſtodia videbatur impoſita . . . in interiore eos carceris parte clauſerunt , ut „ omni humanitate , ac luce viduati , in tenebrarum ſitu , & FOETORE carceris conſtituti , „ immenſos cogerentur ſentire cruciatus .

Digitized by Google

tum ex precibus, quas (1) fundebant, oriebatur. Sed qui nondum in poteſtatem hoſtium venerant, numerata ſæpe cuſtodibus carcerum (2) pecunia, ut liberi ſibi ad ſocios religionis acceſſus eſſent, impetrabant. Hi concluſos, atque in vincula conjectos conſolabantur, rebuſque omnibus, ut poterant (3), juvabant. Dici tamen vix poteſt, quot malis,

quæ

1 *Ibid.* ,, Quo in loco cum viderentur abſtruſi, benedicentes Deum, quæ ad hymnos ejus ,, pertinent, multa cecinerunt. Ergo cum diu in hac Domini laude duraſſent, aliquamdiu ,, tacuerunt, ſolita ſibimet, & conſueta præſtantes ... Illi in loco eodem, quo fuerant per- ,, manentes, clara voce dixerunt: gloriam tibi Domine ſine intermiſſione fundamus &c. ,, Sed quæ ſolatia martyrum in carcere eſſent, ut alia præteream documenta, liquet ex Actis SS. Perpetuæ, & Felicitatis apud Ruinartium *pag. 81. ſeq. edit. Veron.* & ex S. Cypriano *epiſt.* XXXIX. *al.* XXXIV. *pag. 76. edit. Oxon. & epiſt. v. pag. 10. ſeq.* Vide Sagittarium *ibid.*

2 Neque enim alia erat eos inviſendi ratio, cum Præfecti juberent, ne quis ad eos accederet, ut factum Alexandriæ eſt, cum Valerianus in nos fureret; nam ,, Præfectus, *inquit Dionyſius* apud Euſebium *l. c.*, in hunc uſque diem non ceſſat noſtros, qui præſentiæ ipſius ex- ,, hibentur, partim interficere crudeliſſime, partim tormentis dilaniare, partim ſquallore ,, carceris, & vinculis macerare; interdicens, ne quis ad eos accedat, & perſcrutans, num ,, quis forte videatur accedere. Verumtamen Deus ex alacritate, & benignitate fratrum, ,, ſolatium aſſidue præſtat afflictis ,,. Sed pecunia impetraſſe a cuſtodibus interdum ſaltem Chriſtianos, ut ingredi in carcerem, & alloqui martyras poſſent, conſtat ex Dialogo Luciani, qui inſcribitur *Peregrinus*, ſeu *de Morte Peregrini pag. 335. t.* III. *opp edit an.* 1743. ,, Qui vero honoratiores illorum, *inquit*, erant, hi etiam corruptis carceris cuſtodibus, in- ,, tra apud hunc pernoctabant.

3 Liquet id quidem ex eodem Luciani libro *ibid.* Nam cum Peregrinus Chriſtianum ſe eſſe ſimulaſſet, atque contruſus in carcerem fuiſſet, noſtrorum hominum erga ſe ſtudium expertus eſt, auctore Luciano, qui ,, Cum in vinculis, eſſet, *inquit*, communem eam calami- ,, tatem rati Chriſtiani, nihil intentatum relinquunt, ut illum eripiant. Deinde ubi hoc ,, fieri non poterat, miniſterium omne reliquum non obiter, ſed ſummo ſtudio peragebatur. ,, Et mane quidem ſtatim videres præſto eſſe ad carcerem vetulas, viduas quaſdam, & orpha- ,, nos. Qui vero honoratiores illorum, ii vero corruptis carcerum cuſtodibus intra apud ,, hunc pernoctabant. Deinde cœnæ inferebantur collaticiæ, & ſacri illorum libri recitaban- ,, tur &c. ,, Tanta fuit initio fere ſecundi ſeculi pietas Chriſtianorum in eos, quos religionis cauſſa captos, devinctoſque arbitrabantur. Idem colligitur ex *Actis SS. MM. Lugdunenſium* ſub M. Aurelio Imperatore apud Euſeb. *H. E. l. v. cap.* II. *p.* 212. *edit. Cantabrig.* Neque vero ſecundo ſeculo ſolum, ſed etiam tertio is uſus apud Chriſtianos vigebat. Nam hoc fere ineunte ſcripſit Tertullianus *librum ad martyras*, in quo *cap. 1. p. 136. edit. Veneta an.* 1744. ſic habet: ,, Inter carnis alimenta benedicti martyres deſignati, quæ vobis, & do- ,, mina mater Eccleſia de uberibus ſuis, & ſinguli fratres de opibus ſuis propriis in carcerem ,, ſubminiſtrant &c. ,,. Neque vero inviſere ſolum, ut alerent, ſed etiam ut conſolarentur martyras, eorumque vincula oſcularentur, noſtri conſueverant, ut idem eſt auctor Tertullianus *lib.* II. *ad Uxorem cap.* IV. *pag. 168. edit. ejuſd.* ,, Quis in carcerem, *inquit*, ad oſcu- ,, landa vincula martyris reptare patietur ,,? Confer præterea *Acta SS. MM. Pionii &c.* apud Ruinartium *loc. ſupra deſcripto*, & Dionyſii Alexandrini teſtimonium, quod paullo ante ex Euſebii Hiſtoria mutuati retulimus. Præterea S. Cyprianus, qui medio fere tertio ſeculo Carthaginienſem Eccleſiam moderabatur *epiſt. v. pag. 10. edit. Oxon.* ,, Pero quoque, *inquit*, ,, ad procurandam quietem, ſolertia, & ſolicitudo veſtra non deſinat: nam etſi fratres pro di- ,, lectione ſua cupidi ſunt ad conveniendum, & viſitandum confeſſores bonos, quos illuſtravit ,, jam glorioſis initiis divina dignatio, tamen caute hoc, & non glomeratim, nec per multi- ,, tudinem ſimul junctam puto eſſe faciendum, ne ex hoc ipſo invidia concitetur, & introeun-

,, di

quæ hoſtes inferebant,conflictarentur. Non ſexui (1), non ætati, non dignitati cujuſquam Deorum cultores parcebant, ſatis ſe conſequuturos eſſe arbitrati, ſi quem, carcerum ſquallore, inducere ad Chriſtum ejurandum poſſent. Sed nullus noſtrum ob maleſactum (2) ſceluſque aliquod in carcerem detrudebatur. Tanta ſcilicet integritate vitæ præſtabant. Quod ſi hiſce artibus nihil proficerent, expugnare blanditiis (3) Chriſtianorum firmitatem conabantur. Sed fruſtra. Itaque quid tormenta valerent, experiebantur. Hæc quoniam & multa, & acerbiſſima erant, non alienum ab inſtituto erit, ſi a nobis accurate, ut brevitas operis patitur, deſcribantur. Nam facile hinc quiſque intelliget, quam inſignis noſtrorum hominum eo tempore virtus eſſet, quamque ſingularis in tuenda

„ di aditus denegetur, & dum inſatiabiles multum volumus, totum perdamus. Conſulite ergo, & providete, ut cum temperamento hoc agi tutius poſſit, ita ut presbyteri quoque „ illuc apud confeſſores offerunt, ſinguli cum ſingulis diaconis per vices alternent, quia & mutatio perſonarum, & viciſſitudo convenientium minuit invidiam. „ Nempe Chriſtiani tam erant amore erga confeſſores Chriſti inflammati, ut ſibi temperare non poſſent, quo minus ad eos frequentes venirent, rebuſque omnibus juvarent. Itaque opus cautione Cypriani fuit. Confer etiam *ep.* LIV. *p.* 32. Atque ex Actis SS. MM. & Euſebio, aliiſque colligitur, eam ſemper conſuetudinem apud Chriſtianos invaluiſſe, ut iis, qui cauſſa Chriſti detinerentur, ſuppetias venirent. Sed non eſt neceſſe, ut omnium teſtimonia in hunc locum eſſe transferenda putem.

1 Jam hoc tam eſt manifeſtum, ut ne egeat quidem oratione. Ac de ſexu quidem conſule Clementem Romanum *Epiſt. ad Corinth.* I. *pag.* 12. *epiſt. Romanor. Pontif. tom.* I. *edit. Coutantii*, Acta SS. MM. Lugdunenſium apud Euſeb. *l. c.* Acta SS. Perpetuæ, & Felicitatis apud Ruinartium *pag.* 77. *ſeq.* ejuſdemque Ruinartii Actorum collectionem reliquam. De dignitate ſic habet Tertullianus ad Scapulam *cap.* IV. *pag.* 71. *edit. an.* 1744. „ Quid ipſa Carthago paſſura eſt decimanda a te, cum contubernales ſuos illic unuſquiſque cognoverit, cum viderit illic fortaſſe & tui ordinis viros, & matronas, & principales quaſque perſonas, & amicorum tuorum vel propinquos vel amicos. „ De ætate, ut cætera prætermittam, vide Acta S. Cyrilli pueri apud Ruinartium *p.* 213. *edit. Veron.* Et Euſ. *l.* VIII. *H. E. c.* VI. *ſeqq.*

2 Tertullianus *lib. eodem ad Scapulam cap.* II. *pag.* 69. „ Nos, *inquit*, quos ſacrilegos exiſtimatis, nec in furto umquam deprehendiſtis, ne dum in ſacrilegio. Omnes autem, qui templa deſpoliant, & per Deos jurant, & eoſdem colunt, & Chriſtiani non ſunt, & ſacrilegi tamen deprehenduntur „. Et *cap.* XLIV. *Apolog. pag.* 138. *In Append. ejuſd. edit.* „ De veſtris ſemper æſtuat carcer, ſemper metalla ſuſpirant, de veſtris ſemper beſtiæ ſaginantur. De veſtris ſemper munerarii noxiorum greges paſcunt. Nemo illic Chriſtianus, niſi hoc tantum; aut ſi & aliud, jam non Chriſtianus. Nos ergo ſoli innocentes „. Et Minucius Felix in *Octav. pag.* 333. *edit. an.* 1672. „ Denique de veſtro numero carcer exæſtuat. Chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuæ religionis, aut profugus.

3 Conſule Epiſtolam, quæ a Tiberiano Præfecto Palæſtinæ ad Trajanum ſcripta dicitur *tom.* II. *Apoſtolicorum PP. pag.* 181. *edit. Amſtelod. an.* 1724. *Act. SS. MM. Perpet. & Felicit.* apud Ruinartium *n.* VI. *pag.* 83. *edit. Veron.* Acta S. Felicitatis apud eumdem *n.* I. *p.* 22. S. Polycarpi apud eumd. *p.* 28. *SS. MM. Lugdun.* apud eumd. *pag.* 50. SS. Epipodii, & Alexandri apud eumdem *p.* 64 SS. Pionii &c. *p.* 128. S. Cyrilli pueri *ibid. pag.* 213. SS. Rogatiani, & Donatiani *pag.* 246. *ſeq* SS. Victoris &c. *pag.* 257. SS. Theodoti &c. *pag.* 299. Atque hæc quidem ſatis ſunto. Nam omnia perſequi longum eſſet.

Digitized by Google

religione conſtantia. Age ergo de variis ſuppliciis, quibus ab inimicis nominis Chriſtiani Noſtri afficiebantur, diſſeramus, ducamuſque a cruce, atque ſtipitibus orationis exordium.

V.

De crucibus, ac ſtipitibus, quibus affigi, alligarique ab Ethnicis Chriſti Martyres conſueverant.

Cum enim cruci Servator Chriſtus noſtri cauſſa, Hebræorum rogatu, ſuffixus fuerit, inde nos initium capere oportet, ut liqueat, fuiſſe aliquando homines, qui magiſtrum non ſolum virtutis cultu, ſed etiam cruciatus, mortiſque ſimilitudine imitarentur. Neminem autem eſſe arbitror, qui ignoret, fuiſſe apud Romanos crucis ſupplicium in uſu. Atque ejus quidem diverſa fuiſſe genera plane conſtat. Aliæ namque ita erant comparatæ, ut qui affixi eiſdem eſſent (1), inverſis manere capitibus cogerentur. Contra rectæ aliæ erant, ejuſque omnino ſimiles, cui milites juſſu Pilati (2) Chriſtum ſuffixerant. In his ſuppedanea quandoque erant, quibus inſiſtere martyri licebat. Jam vero aliquæ lignis tranſverſis, quæ ſe

1 Euſebius *lib.* II. *Hiſt cap.* XXV. *pag.* 83. *edit. Cantabrig.* Παῦλος, inquit, ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι, καὶ Πέτρος ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι κατ' αὐτὸν ἱστοροῦνται. *Paulus in ipſa Roma capite truncatus, Petrus vero cruci ſuffixus fuiſſe feruntur.* Atqui hoc loco, ut vides, Euſebius non meminit modi, quo actus Petrus in crucem fuit. Idem factum a Tertulliano eſt de Præſcript. *cap.* XXXVI. *pag.* 211. *edit. Venet. an.* 1744. & Scorpiaces *cap.* XV. *pag.* 500. Sulpitio Severo *lib.* II. *Hiſt. pag.* 138. *edit. an.* 1635. aliiſque. Immo vero ne Clemens quidem in priore Epiſtola ad Corinthios *pag.* 12. *n.* V. *tom.* I. *Epiſtolar. Rom. Pontif. edit. Coutant.* Sed Origenes in geneſim, ex eoque idem ille Euſebius *lib.* III. *H. E. cap.* I. *pag.* 88. ſic habent „ ὃς ἐν Ῥώμῃ γενόμενος, ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως γὰρ αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν. *Romam veniens, cruci affixus fuit capite deorſum verſo; ſic enim ipſe petiit pati.* Prætermitto ceteros Patres, Hiſtoricoſque, qui hoc idem memoriæ tradiderunt. Euſebius ipſe *l.* VIII. *c.* VII. *pag.* 384. „ In crucem fuiſſe actos (multos ætate Diocle- „ tiani ſcribit) partim quidem eo modo quo malefici vulgo ſuffigi ſolent; partim atro- „ cius, capite deorſum verſo clavis confixos, & vivos eo uſque ſervatos, quoad in ipſis patibulis fame interiiſſent. „ Conſer Gallonium *de Cruciatibus SS. MM. pag.* 3. *edit. Rom. an.* 1594. & Gaſparem Sagittarium *De ſupplic. Martyr. pag.* 78. *ſeqq. edit. an.* 1673.

2 Euſebius Cæſarienſis *Hiſt. Eccleſ. l.* III. *cap.* XXXII. *pag.* 127. *edit. Cantabrig.* Simeonem Hieroſolymorum Epiſcopum, ut traditum ab Hegeſippo eſt, accoſatum ab hæreticis fuiſſe ſcribit, *variiſque tormentorum generibus per dies plurimos excruciatum, eo quod Chriſtianus eſſet, & admirationi fuiſſe tum judici, tum ſatellitibus, ac miniſtris, tandemque eodem ſupplicii genere, quod dominus pertulit*, nempe cruce, *vitam clauſiſſe.* Conſule locum Euſebii ex *lib.* VIII. *c.* VII. deſcriptum notatione ſuperiore. Gallonium loco modo indicato, & Juſtum Lipſium *lib.* I. *de Cruce cap.* X. *pag.* 652. *edit. opp. an.* 1637. *tom.* III.

ſe mutuo decuſſarent (1), componebantur. Quandoque ramoſæ arbores crucis loco adhibitæ ſunt, eiſque modo (2) recti, modo inverſis capitibus veritatis teſtes configebantur. Stipites præterea nonnumquam cruces ſunt (3) appellati. Stipitibus autem columniſve Chriſtianos nudos clavis ferreis affigebant (4), aut funibus alligabant (5), exquiſitiſſimiſque ſuppliciis torquebant, de quibus erit paullo poſt differendum. Immo vero eoſdem ipſos, quorum manus clavis ſtipiti ſuffixiſſent, coſtringi quoque reſtibus jubebant, ut cruciatus dolorem augerent (6).

Y 2 Neque

1 Cruci decuſſatæ fuiſſe S. Andream affixum ferunt, ſed ea res Combefiſio noſtro, *in notat. ad Hippolyt. pag.* 32. *tom.* 1. *in fin. edit. Fabricii* non probatur. Contra ſtatuit Gaſpar Sagittarius *cap.* 8. *pag.* 85. Confer Jacob. Gretſer. *lib.* 1. *De Cruce cap.* II. *pag.* 3. *t.* 1. *opp. edit. novæ*, & Jacobum Chiffletium de *Veſontionis Civit. Imp. liber. par.* 1. *c.* XLVIII. *p.* 203. *ſeq. edit.* 1650. Euſebius *lib. de Martyribus Palæſtinis cap.* XI. *pag.* 432. crucis ſupplicio affectum fuiſſe Theodulum Martyrem tradit, ſed decuſſata ne, an recta ea crux fuerit, ne indicavit quidem. At cum plures fuiſſe cruci affixos conſtet, eaque figura crucis in uſu eſſet, nullum dubium eſt, quin aliqui Martyres eo tormenti genere non recto, ſed decuſſato deceſſerint.

2 Euſebius *lib.* VIII. *c.* IX. *H. E. pag.* 386. „ Alii, *inquit*, rurſus ad arbores, & ramos „ alligati interiere. „ Sed interdum tanta fuit hoſtium ſævitia, ut id agere non dubitarent, quod mox idem hiſtoricus adjungit: „ Nam cum robuſtiſſimos ramos inflexos machinamentis „ quibuſdam in unum coire feciſſent, martyrum cruribus utrimque ad eos religatis, ramos „ in proprium, ac naturalem ſitum reverti ſinebant, ut membra eorum, adverſus quos hæc „ excogitaverant, uno ſimul impetu diſcerperentur „. Vide Gallonium *ibid.*

3 *Eccleſ. Lugd. & Viennenſis epiſt. ad Eccl. Aſiæ, Phrygiæque* apud Euſebium *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* 1. *pag.* 206. *edit. Cantabrig.* ſic ſcripſerunt „ Blandina ad palum ſuſpenſa beſtiis „ objecta eſt. Quæ cum in crucis ſpeciem ſuſpenſa cerneretur, Deoque contentiſſime ſupplicaret, maximam alacritatem addebat certantibus; quippe qui in ipſo certamine, ſub ſororis perſona corporeis oculis cernerent illum, qui pro ipſorum ſalute crucifixus ideo fuerat, „ ut credentibus in ipſum perſuaderet, quicumque pro Chriſti gloria pateretur, hunc Dei „ viventis conſortem futurum.

4 Confer Acta Pionii Martyris apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincera pag.* 127. ubi hæc habentur: „ Impoſitus itaque pyræ, quam gentilis extruxerat furor, ut clavis trabalibus figeretur, membra ſua compoſuit. Quem populus cum vidiſſet infixum, ſive miſericordia, ſive „ ſollicitudine commotus, pœniteat te, inquit &c. „. Ac nudum quidem palo affixum fuiſſe ex iiſdem actis colligitur. Adiſis Euſebium *lib.* IV. *cap.* XV. *Hiſt. Eccleſ. pag.* 175. *edit. Cantabrig. Pyra* vocabulo palum hoc loco intelligi conſtat.

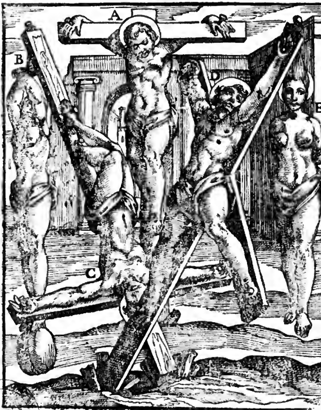
5 Eccleſia Smyrnenſis *in Epiſt. de Martyrio Polycarpi pag.* 169. ſic habet: „ Cumque eum „ clavis affigere etiam vellent, ſinite me, *inquit*, qui enim mihi vires dat ad ignis ſupplicium fortiter ſuſtinendum, idem dabit, ut immotus rogo inſiſtam. Proinde omiſſis clavis, „ vinculis dumtaxat eum abſtrinxerunt. Ille igitur manus poſt tergum connectens, & ad palum revinctus &c.

6 Ita Gallonius *p.* 5. Quod quidem facile concedimus. At in Actis, quæ ad rem demonſtrandam profert, nihil ejuſmodi reperire nobis licuit. Verum Chriſtianos permultos cauſſa religionis jam uſque ab initio Eccleſiæ ad quartum ſeculum crucis, ſtipitumque ſupplicio interiiſſe, conſtat cum ex iis teſtimoniis, quæ produximus, tum ex Ignatii Martyris *Epiſt. ad Romanos cap.* V. *pag.* 28. *tom.* II. *Apoſtolicor. PP. edit. an.* 1724. Nam inter alia tormenta, quibus affici noſtri ſolebant τὸν Σταυρὸν *crucem* numerat; ex Juſtini Martyris Dialogo cum Try-

Digitized by Google

Neque vero eos crucibus ſemper, ſtipitibus, arboribus, columniſve ſuffigi, aut alligari, ſed etiam quandoque appen-
di

Tryphone *pag.* 110. *num.* 114. *edit. Veneta an.* 1747. qui „ cum obtruncemur, *inquit*, cru-
„ cifigamur, objiciamur beſtiis, ignibus, aliiſque tormentis tradamur, tamen a confeſſione
„ non diſcedimus, ſed quanto magis in nos ſævitur, tanto plus pietatem fidemque per nomen
„ Jeſu profitemur „. Ex Tertulliani *lib. ad Martyras cap.* IV. *pag.* 138. *edit. an.* 1744. ubi
„ Timebit forſitan caro, *inquit*, gladium gravem, & crucem excelſam &c. „ Conſule &
c. VI. *pag* 139. *& lib. de Pudicitia cap* XXII. *pag.* 575. *De Patientia cap.* XIII. *pag.* 147. *&*
ad Nationes I. *ca* XVIII. *pag.* 52. ubi „ Reliquum, *inquit*, obſtinationis in illo capitulo
„ collocatis, quod neque gladios, neque CRUCES, neque beſtias veſtras, non ignem, non
„ tormenta, ob duritiem, ac contemtum mortis, animo recenſeris. Et *cap.* III. *pag.* 42. *&*
Apolog. cap. XII. *pag.* 13. ubi „ Crucibus, & ſtipitibus imponitis Chriſtianos. „ Et *c.* XXX.

p. 17.

NAPOLI

di imperabant (1). Igitur vel alterutro interdum pede noſtros ſuſpendebant (2), ſuppoſitiſque lignis, quibus ſtercora animalium, reſque fœtidæ alius generis immixtæ eſſent, inlatoque igne, fumo, qui male oleret, opprimebant (3). Vinculo præterea ferreo genu injecto, & ingenti pondere ferri inflexo pedi alligato, altero pede fortiſſimi viri ita pendebant, ut miſe-

p.27. „ Sic ita nos ad Deum expanſos ungulæ fodiant, cruces ſuſpendant, ignes lambant . . . „ paratus ad omne ſupplicium ipſe habitus orantis Chriſtiani . „ Vide & *cap.* XLIX. *p.38.* Ex S. Cypriani *lib. de Bono Patientiæ pag.* 215 *edit. Oxon.* Vide Gaſparem Sagittarium *De Martyrum Cruciatibus c.* VI. *p.* 57. *ſeqq. edit. Jenen. an.* 1673. Sed ut oculis lectorum ſubjecti modi ſint quibus agi in crucem, affigique ſtipitibus Chriſtiani ſolerent, Tabulam ligno inciſam quam Gallonius *pag.* 21. exhibuit, *pag. ſup.* transferendam curavi. Atque monitos omnes volo, me Patri Rulando Collegio Oratorianorum Vallicellanorum Præfecto, cæteriſque Presbyteris Romani Oratorii plurimum debere, qui mihi ejuſmodi ligneas formas, quas in ſuo Tabulario ſervant, ſumma, qua ſunt, comitate, atque humanitate, commodarunt. A. *SS. MM. cruci, elevatis in cælum capitibus, inverſis brachiis, affixos*. B. *Appenſos, quandoque brachiis poſt tergum ligatis, ponderibuſque ad pedes revinctis preſſos*. C. *Actos in crucem capitibus deorſum verſis*. D. *Decuſſatæ cruci ſuffixos*. E. *Mulieres capillis ſuſpenſas exhibet*.

1 Conſule Euſebium *lib.* VIII. *H. E. cap.* IX. *pag.* 386. *edit. Cantabrig.*

2 Euſeb. *ibid.* Confer Gallonium *ibid. pag.* 7. Sunt autem Euſebii verba hujuſmodi: Diocletiano Imperatore „ Mulieres altero pede religatæ ſublimes capite deorſum vergente, machinis quibuſdam in altum ſublatæ, nudiſque, ac prorſus intectis corporibus, fœdiſſimum „ ſimul, atque inhumaniſſimum ſpectaculum cunctis intuentibus præbuerunt. „ Confer eumd. *lib. c.* XII. *p.* 391. ubi „ Nonnulli, *inquit*, capite deorſum verſo pedibus ſuſpenſi, leni ac „ remiſſo igne ſubtus accenſo, flagrantis materiæ fumo ſuffocati ſunt, ut in Meſopotamia factum eſt „. Præterea de crucibus, ſtipitibuſque, ut alios prætercam, ſic habet Lucius Cæcilius auctor gravis imprimis & æqualis temporum Diocletiani in eo libro, qui inſcribitur de *Mortibus Perſecutorum cap.* XXI. *pag.* 212. *ſeq. tom.* II. *opp. Lactantii edit. an.* 1748. „ Si „ morte digni viderentur, cruces ſtabant; ſin minus compedes parati . . . Dignitatem non „ habentibus pœna ignis fuit, & hæc ille primo adverſus Chriſtianos permiſerat, datis legi„ bus, ut poſt tormenta lentis ignibus urerentur. Qui cum deligati fuiſſent, ſubdebatur „ primo pedibus lenis flamma tamdiu, donec callum ſolorum contractum igni ab oſſibus re„ velleretur; & *c.* XXIII. *p.* 214. „ Filii adverſus parentes ſuſpendebantur „. In Actis quoque S. Bonifacii Martyris apud Ruinartium *pag.* 251. *edit. Veronenſis* hæc leguntur: „ Cum „ igitur iret ad ſtadium, ubi ſancti Martyres erant certantes, vidit eos inter tormenta po„ ſitos, & quemdam eorum ſuſpenſum capite deorſum, & ignem ſubtus eum ſtratum „. Vide quæ ſequuntur.

3 Vide Gallonium *ibid.* De laqueo ſuſpenſis, ſtrangulatiſque adeundus Euſebius *l.* VIII. *c.* VI. *p.* 382. Alteram tabulam *p. ſeq.* exhibendam putavi, quam refert Gallonius *p.* 23. Proponit ea quidem oculis intuentium littera A. *Martyrem pedibus ſuſpenſum, igneque ſuppoſito ſuffocandum*. B. *Alterum laqueo ſuſpenſum*. C. D. *Martyras crucibus rectis affixos*.

Digitized by Google

miſere (1) diſcerperentur. Aderant nonnumquam lictores, qui virgis pendentes cæderent. Alii utroque pede ſuſpendebantur, ac modo fumo ſuffocati, modo admotis facibus miſerandum in modum aduſti, modo ingentium ſaxorum pondere, quæ collis eorum alligata eſſent, preſſi (2) interibant. Atque ut pedibus illi, ita quidem alii brachiis conſtrictis arboribus, crucibus, ſtipitibuſque appendebantur. Horum pedibus Ethnici magni ponderis lapides alligabant, membriſque corporum

NAPOLI

1 Gallon. ibid. 2 Gallon. ibid. fig.

rum diſtractis, eos ut e vita excederent (1) cogebant. Ii lapides interdum nigri coloris, rotundi, oblongive erant, annuloque ferreo ſuſtinebantur, quos æſtimandorum ponderum cauſſa fuiſſe inventos veriſimile eſt, quamquam eſſe Scriptores

1 Sagittarius *ibid. pag.* 182. §. 1111. *Tab.* 11I. a Gallonio relata *p.* 29. eſt hujuſmodi. A. *SS.MM. melle interdum illitos, & ſublime elevatos, muſcarum, apumque aculeis expoſitos, ut mox dicemus.* B. *Utroque pede ſuſpenſos alligatis eorum collo ingentibus ſaxis.* C. *Pendentes, fumoque ſuppoſito necatos.* D. *Apicibus pollicum ſuſpenſos, additis utrique pedi magnis ponderibus, ut paullo poſt oſtendam.* E. *Altero pede in genu deflexo, & ferreo vinculo genu injecto, altero pede gravi ferreo preſſo pendentes, exhibet.*

NAPOLI

tores quoſdam intelligo, qui negent; propterea quod nullæ iiſdem cernantur impreſſæ notæ numerorum. Non enim erat neceſſe, ut omnia pondera ejuſmodi notas exhiberent. Jam vero ambobus brachiis nonnulli quandoque magnis ad pedes ponderibus additis, quandoque diſtortis ad tergum brachiis, ut penderent, ſublime ligabantur, ac repente dimiſſo reſte, non ſine magno dolore ad terram uſque præcipites agebantur Fuerunt item viri tanta fortitudine, tamque (1) magno animo, ut quamvis pollicibus vincti (2), ſuſpenſique maximis, ſed inæqualibus, ponderibus, quæ Ethnici pedibus eorum addidiſſent, divelli nexus ſuorum corporum ſentiebant; tamen perferenda omnia putabant, modo ne quidquam aut dicerent, aut agerent, quod eſſe Chriſto injurium videretur. Ac ſi fides eſt Scriptori Actorum Sancti Severiani Martyris adhibenda, negari profecto non poterit, quin aliqui ſublime elati, ligatique ingentia pondera pedibus, colloque devincta (3) ferre cogerentur. Eſt autem ab Armeniis traditum, Tyridatis juſſu, lignum ori Gregorii, quem Illuminatorem vocant, immiſſum, ut quam maximo poſſet ſpatio pars oris inferior a ſuperiore disjungeretur, glebaſque ſalis ejus humeris impoſitas fuiſſe, ipſumque onuſtum, funibuſque ſublime conſtrictum, vitam ad ſeptem dies (4) produxiſſe. Nam Ethnici haud perraro Chriſtianorum, quos in ſententia manere viderent, corpora melle delibata, & cruci, ſtipitive appenſa, vel alligata, vel vinctis funiculo poſt terga manibus, humi proſtrata, cum ſolis æſtus maxime ferveret, aculeis morſibuſque muſcarum, apum, atque veſparum exponebant, ut hoc tam moleſto cruciatus genere eos a ſuſcepto conſilio (5) deter-

1 Gallonius *ibid. pag.* 10.

2 *Act. SS. Jacobi, & Mariani*, qui an. circiter 259. obierunt, apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincer. pag.* 196. *edit. Veron.* ſic habent: „ Nexus autem, qui pendentem (Marianum) „ gerebat, non manus, ſed ſummos apices pollicum vinxerat, ſcilicet, ut digitorum tenuis „ exilitas plus inferendis membris ceteris laboraret. Addita etiam pedibus injuſta pondera, „ ut diſcordantibus pœnis utrimque diſtracta, & viſcerum convulſione reſoluta, de nervis ſuis „ totius corporis compago penderet.

3 Gallon. *ibid. pag.* 11.

4 Gallon. *ibid. pag. ead. ſeq.*

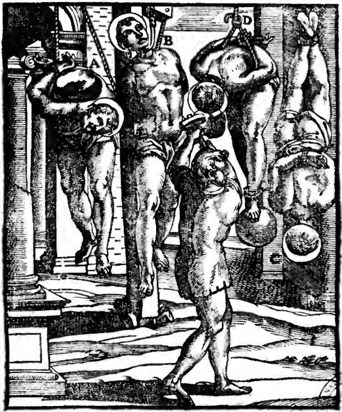
5 Confer Gregorium Nazianzenum *Invect.* 1. *in Julian. tom.* 1. *opp. pag.* 88. *edit. Colon. an.* 1690. Theodoritum *lib.* III. *cap.* VII. *H. E. pag.* 128. *edit. Cantabrig.* Sozomenum *H. E. lib.* V. *cap.* X. *pag.* 194. *edit. Cantabrig.* qui de Marco Arethuſio agunt, qui ſimilem cruciatum tulit. Conſule etiam Gallonium *ibid. pag.* 12. *ſeqq.*

Digitized by Google

deterrere poſſent . Quid ? Si unco aliquos ſuſpendebant ; permultoſque laqueo necabant ? Eſtque auctor Euſebius in (1) Hiſtoria , conſueſſe quandoque ab hoſtibus nominis Chriſtiani noſtrum aliquos vultu alterius in alterum converſo liga-

Tom. III. Z ri,

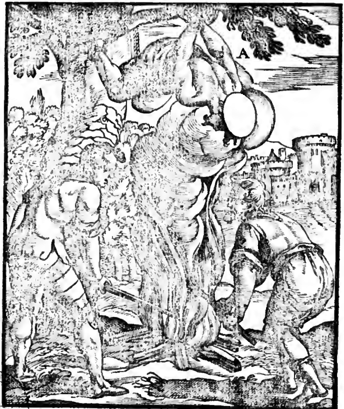
1 *Lib.* VIII. *cap.* X. *H. E. pag.* 389. *edit. Cantabrig.* Libet huc Tabulam transferre , quam proponit Gallonius *p.* 25. in qua A. exhibet *martyrem funibus appenſum , humeris glebis ſalis onuſtis , in cujus martyris os lignum eſſet immiſſum* . B. *Martyrem unco ſuſpenſum* . nam id quoque ſupplicii genus ab Ethnicis adhibebatur . C. *Virum utroque pede pendentem , cujus caput malleis , vel lapidibus contunderetur* , quod item genus cruciatus interdum in uſu erat. Vide Ruinartium *Act. ſinc. SS.MM. p.* 306. *in Act.* S. *Theodoti Mart.* D. *Martyrem pendentem , cujus collo , & pedibus alligata eſſent graviſſima pondera* .

Digitized by Google

ri, & columnis pedibus non ad terram demiſſis appendi ita,ut cum funes vi acriore retractæ eſſent, corporis gravitate (1), ac pondere acerbius cruciarentur. Neque vero manibus,pedibuſve

1 „ Chriſtianis (Inquit Gallonius *pag.* 27.) quandoque ſuſpenſis lentus ignis ſupponebatur, ut fumo ea illo provenienite faucibus premerentur. Hi quidem erant, qui cum „ S. Propheta Davide canere poterant: igne nos examinaſti, & non eſt inventa in nobis iniquitas „. Vide Euſebium loco modo indicato, ubi „ Nonnulli, *inquit*, leni ac remiſſo „ igne ſubtus accenſo flagrantis materiæ fumo ſuffocati ſunt „. Hujuſmodi ſupplicium exhibet *ſeq. tab.* quam Gallonius *ibid.* dedit.

NAPO

Digitized by Google

buſve ſolum , ſed etiam capillis nonnumquam Chriſtianæ mulieres ſuſpendebantur (1) .

VI.
De Rotis , Trochleis , & Torculari .

Rotæ ſupplicio Græci potiſſimum utebantur . Non enim ſervos, maleficoſque, tantum ut verberarent , aut veritatem a quopiam extorquerent , eidem machinæ alligabant , ſed eos etiam,quorum membra divellere,ac diſſipare ſtatuerant.Cujus rei inſigne extat apud Joſephum in Hiſtoria Machabæorum exemplum (2) . Rotarum autem varia deinceps genera apud Græcos , Romanoſque reperiebantur . Quædam enim latæ, ac magnæ , aliæ arctæ , anguſtæque erant . Ad primum genus quod attinet , ſunt , qui eo conſilio inventum ab Ethnicis fuiſſe putent , ut ejuſmodi machinæ ad montem aliquem aſportari , devinctoque ad convexam earum partem martyre , devolvi in præceps (3) poſſent . Quinetiam infixi his rotis interdum clavi , gladiique erant . Igitur qui iiſdem alligati fuiſſent , miſere dilacerabantur. Arctiorum quoque convexæ perinde parti inſeri Ethnici acutos clavos , ſicque jam fortiſſimorum martyrum corpora iiſdem aptari curabant , ut ea dilaniarent . Præterea hujuſmodi rotis alligari quandoque noſtros , contorquerique in orbem, & virgis crudeliſſime cædi Præſides (4) imperabant . Immo vero hiſce machinis tabulæ interdum , quibus ſpicula indita eſſent , ſubjiciebantur , ut cum verberarentur , diſcindi (5) corpora optimorum hominum , dilacerarique poſſent . Quod ſi Actis Chriſtinæ Virginis , & Calliopii Martyris adjungenda eſt fides , & auctoritas , longe acerbius quandoque ſupplicium rotarum Chriſtianis fuit . Nam Præfectum ſic fuiſſe ſatellites

1 Acta S.Symphoroſæ apud Ruinartium, *Act. ſincer. SS.MM. pag.*21 . *num.*II. ſic habent: ,, Tunc Hadrianus Imperator juſſit, eam duci ad fanum Herculis , & ibi primo alapis cædi , & ,, poſt hæc capillis ſuſpendi ,, . Alia quoque exempla affert Gallonius *p.* 19. quæ vereor , ne genuina eſſe nequeant .

2 *Tom.*II. *opp. edit. Havercampi pag.*503 . *n.*v. *& pag.*512 . *num.*XI. Confer Gallonium *p.*13 . *ſeqq.* & Sagittarium *p.*204. *ſeq.*

3 Gallonius *ibid. p.*36.

4 Gallonius *ibid. p.*17.

5 Gallon. *ibid. ſeq.*

alloquutum ferunt. Rotam afferte, & magnum ignem ſuccendite, ut alligatus machinæ adoleſcens, actuſque impetu rotæ in orbem, non modo perruptorum oſſium dolore, ſed ardore etiam ignis excrucietur (1). Atque radiis quoque rotarum brachia quorumdam, tibiæque intexebantur, ut ne moveri quidem (2) valerent.

Tro-

1 Gallon. *ibid. p.* 38.

2 Gallon. *ibid. p.* 39. Sed de rotarum ſupplicio conſule Hadrianum Junium *l.* 11. *Animadverſorum c.* XII. *p.* 197. *ſeq. edit. an.* 1708. Cujus autem generis eſſent rotæ, quas S. Theodoto oſtendit Judex Theotechnus, apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſinc. p.* 304. aſſequi nullo modo poſſum. Nam acta ſic habent: „ Erat ibi accenſus focus, & lebetes ferventes, rotæque, „ & alia

NAP

Trochlearum meminit Euſebius in (1) Hiſtoria . Eſt autem Trochlea machinæ genus continens rotulam , & axiculum per eam trajectum , circa quem eadem rotula verſatur , & præterea ductarium ſunem concavæ deſuper rotulæ parti injectum . Atque hoc quidem ſupplicio homicidæ , malefici, quique haberi impii ſolebant , torquebantur . In his poſtremis Chriſtianos Ethnici numerabant . Ergo cum aliis , tum præcipue his modis vexabant . Defigebant initio humi tot ſtipites , quot erant eo genere cruciatus plectendi ; inde quos ipſi putabant reos , manibus , pedibuſve , hinc ſunibus trochlearum , hinc ſtipitibus alligabant (2) . His rebus geſtis miſerorum corpora crudeliter diſtendebant (3),ut ea ſæpe dividere in partes velle viderentur.Quo autem temporis intervallo extenſa detinebant , nunc fuſtibus cædi , nunc admotis facibus aduri , nunc ferventi ſulphure , reſina , pice , oleo perfundi , interdum etiam ſublime revinctis poſt terga brachiis tolli , demittique celeriter in ſuppoſitos ſilices , ut contunderentur, curabant (4) .

Torcularibus præterea inimici Chriſtianorum,quaſi uvas, olivaſque , ſanguinem expreſſuri Sanctorum Martyrum corpora premebant (5) .

VII.

„ & alia plura cruciatuum inſtrumenta expoſita, ad quorum omnium conſpectum adeo nihil exhorreſcebat martyr, at animi conſtantiam etiam vultus hilaritas demonſtraret . Atque transferenda fuit in *p.ſup.* tabula,quam *p.*44.refert Gallonius,& in qua A. martyrem rotæ mucronibus undique armatæ ligatum,& ſuper cuſpides ferreos circum actum. B. ſuper cuſpides item ferreos. C. vel ſuper ardentes prunas in orbem actum . D. vel rotæ convexæ parti alligatum, & edito loco in præceps actum . E. vel rotæ radiis intextum exhibet .

1 Nam quod ſublimes tolli conſueſſe martyres ſcribit *l.*VIII. *c.*VI. *p.*382. *edit. Cantabrig.* quo modo facilius , quam trochleis fieri poſſet , non equidem intelligo .

2 *Act. S. Symphoroſæ Mart.* apud Ruinartium *p.*21. *edit. Veron.* ſic habent : „ Juſſit (Hadrianus) circa Herculis templum ſeptem ſtipites figi , & ibi eos (filios Symphoroſæ) ad trochleas extendi &c. „ Adi-ſis Gallonium *ibid. pag.*40. *ſeq.*

3 Confer eadem acta *ibid.*

4 Hoc tormenti genus in Vandalica potiſſimum perſecutione quinto ſeculo adhibitum ab hoſtibus Catholicæ religionis eſt . Victor Vitenſis *l.*V. *Perſec. Vandal. pag.*39. *edit. Veneta an.*1732. *n.*1. de Servo Tuburbitano viro nobili agens „ Poſt cædes innumerabilium fuſtium, „ *inquit* , trochleis frequentibus elevatus, dum tota præ urbe penderet , hunc in ſublime „ tollentes , ictu celeri dimiſſis iterum funibus cannabinis , ſuper ſilices platearum pondere „ corporis veniens , ut lapis ſuper lapides corruebat &c.

5 Confer Gallonium *ibid. pag.*42. *ſeq. tab.* quam *pag.*45. profert idem Gallonius , littera A. Martyrem torculari preſſum . B. Trochleis extenſum . C. elevatum proponit oculis intuentiam .

Digitized by Google

VII.

De Cyphone, de Scaphiſmo, de Martyribus humi poſitis, qui manus poſt terga ligatas haberent, æſtuque ſclis adurerentur, deque iis, qui corio bovis incluſi radiis ſolis objiciebantur.

Cyphon genus tormenti, quod apud Græcos potiſſimum obtinebat, ligneum, vel ferreum vinculum erat, ejus omni-

no

Digitized by Google

no ſimile, quod Itali *Berlina* vocant. Itaque ut quam pœnam improbi mererentur, veteres demonſtrarent, *Cyphones* eos interdum appellabant. Cyphon autem ἀπὸ τοῦ κύπτειν dicitur, hoc eſt a capitis proclinatione, propterea quod Cyphoni applicati incurvari cogerentur. Quamobrem *incurvatis* adhæſerat Cyphaleorum vocabulum. Ergo cum cautum eſſet, ut quiſquis audacter leges riſiſſet, diebus viginti in Archivo junctus Cyphoni nudus perſeveraret, ac melle, & lacte delibutus apibus, muſciſque pabulum eſſet, mirabile videri non debet, ſi eo ſupplicii genere Chriſtiani quandoque afficerentur, quos reos legum vocare Ethnici conſueverant. Erat autem Archivum locus, ut animadverſum a Cœlio Rhodigino eſt, in quem damnati ad mortem ducebantur (1).

Neque diſcrepans admodum erat ſupplicium, quod *Scaphiſmus* eſt a veteribus appellatum. Erat id apud Perſas præcipue in uſu. Itaque Mitridatem ab Artaxerxe ſcaphis necatum ferunt. Atque deſcribitur illud quidem tormenti genus ab Gallonio in eo, qui eſt de Martyrum cruciatibus libro. Scaphis enim duabus, quæ congruerent, factis, in altera hominem ſupinum locabant Perſæ, alteram ita primæ imponebant, ut caput, manus, pedeſque excluderent, reliquum corpus incluſum retinerent. Offerebant interea carnifices miſero cibum, ſtimuliſque oculos pungentes, iis ut reficeretur, cogebant. Veſcenti (2) lac melli admixtum in os immittebant, eodemque faciem liniebant, ſoliſque radiis objiciebant, ut aculeis veſparum, apum, muſcarumque torti graviſſimum cruciatum ferrent. Cumque ex putreſcentibus excrementis corporis vermes orirentur, ii in veſtes invadebant, corporeque corroſo, miſero interitum afferebant. Jam vero permultos apud Perſas Martyres acerbiſſimis ſuppliciis excruciatos mortem obiiſſe, auctor eſt Sozomenus. Eſt igitur veri per quam ſimillimum aliquos ſaltem ſcaphiſmi cruciatu deceſſiſſe (3).

Eſt vero ab Hieronymo in vita Pauli memoriæ traditum, Mar-

1 Vide Gallonium *ibid. p.* 19.
2 Gallonius *ibid.*
3 Sozomenus *lib.* II. *H. E. cap.* x. *ſeqq. pag.* 58. *ſeqq. edit.* Cantabrig.

Martyres aliquot manibus poſt terga ligatis radiis ſolis objectos ſupremum obiiſſe diem (1).

Atque in Actis Chryſanthi Martyris, quorum tamen neque magna, neque ulli criticorum probabilis eſt auctoritas, ſcriptum reperimus, detractum corium vitulo fuiſſe, eoque corio veſtitum martyrem, radiiſque ſolis expoſitum fuiſſe, ut æſtu periret. At de ſimilibus tormentis longum eſt dicere (2).

VIII.

1 Hieronymus in vita S. Pauli *tom. IV. opp. edit. Martianai pag. 69.*

2 Gallonius *ibid. pag. 14. ſeqq. pag. 31.* refert hujuſmodi tabulam, in qua A. *Cyphonis ſupplicium.* B. *Martyrem corio bovis incluſum.* C. *Scaphiſmum.* D. *Martyrem humi poſitum, & radiis ſolis aduſtum exhibet.*

Digitized by Google

VIII.

De Equuleo, deque multis generibus vinculorum.

Equulei meminit Cicero in iis Orationibus, quas pro Dejotaro (1), & Milone (2) ſcripſit. Neque vero is ſolum, ſed etiam Valerius Maximus (3), Quintilianus (4), Ammianus Marcellinus (5), aliique innumeri, quos nunc recenſere (6) non vacat. Dici autem vix poſſet, quot Martyres illud genus tormenti ſubierint. Atque ut eorum Acta, utque Sanctorum veterum, qui primis Eccleſiæ ſeculis floruerunt, & vel contra Ethnicos (qui veram religionem averſarentur, inque noſtros omnes cruciatus edendos putarent) vel ad Martyres, ut fortiter agerent, ſcripſerunt, libros mittam ſatis erit unum Cæſareenſem Epiſcopum Euſebium nominare, qui in eo libro, qui de Martyribus Palæſtinis inſcribitur, id ſupplicii genus (7) memorat. *Equuleus* vero, quem *Eculeum* quidam vocant, aut ſtipes, cui velut equo imponerentur (8), atrociſſimiſque ſuppliciis cruciarentur, aut ligneum, quod qui-

1 *Cap.* 1. *pag.* 326. *edit. Oliveti Genev. t.* VI.

2 *Cap.* XXI. *pag.* 256. *ed. ejuſdem t.* VI.

3 *Lib.* III. *cap.* III. *n.* 3. *pag.* 152. *edit. Roterod. an.* 1671.

4 *Declamat. ult. pag.* 224. *edit. an.* 1538. Sed vereor, ne ſuppoſita Quintiliano hæc ſit Declamatio.

5 *Lib.* XXVI. *cap.* X. *pag.* 472. *edit. Valeſii an.* 1681.

6 Adeundus Gallonius *c.* III. *p.* 46. *ſeq.*

7 *Hiſt. Eccl. l.* VIII. *Append. de Martyribus Palæſtinis cap.* VIII. *pag.* 421. *edit. Cantabrig.* Confer Cyprianum *Epiſt. ad Donatum de gratia Dei, edit. Oxon. opp. pag.* 7. *& lib. de Lapſis p.* 127. S. Auguſtinum *Epiſt.* CXXXII. *al.* CLIX. ad Marcellinum *pag.* 396. *t.* II. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*. Conſule etiam acta SS. MM. Epipodii, & Alexandri apud Ruinartium *pag.* 66. *edit. Veron.* SS. Claudii, & Aſterii apud eumdem *p.* 234. *ſeq.* SS. Victoris &c. MM. apud eumdem *p.* 260. S. Theodori *pag.* 305. *ſeq.* Sed omnes numerare non vacat. Vide interea Gallonium *De SS. MM. Cruciatibus cap.* III. *pag.* 47. *ſeqq.* Gaſparem Sagittarium *De Cruciat. Martyr. cap.* XVII. *pag.* 191. *ſeqq.* Hieronymi Magii *de Equuleo libellum auctum Godefridi Jungermanni notationibus edit. Amſtelod. an.* 1664. Octavium Ferrarium *lib.* 1. *Elector. cap.* V. *pag.* 14. *edit. an.* 1679. Carolum Sigonium *de Judiciis l.* III. *c.* XVII. *pag.* 851. *edit. an.* 1736. *&c. tom.* V. *opp.*

8 Sic enim vocare videtur Prudentius περὶ ϛεφάνων, ſeu *de Coronis, Hymn.* X. *qui eſt de Romano Martyre v.* 109. *ſeq pag.* 116. ubi, inquit:

„ Eviſcerandum corpus eculeo eminus
„ Pendere, & uncis, vinculiſque creſcere.
„ Apparitores ſed furenti ſuggerunt
„ Illum vetuſta nobilem proſapia,
„ Meritiſque multis eſſe primum civium.
„ JUBET AMOVERI NOXIALEM STIPITEM &c.

dem magis credo, tormentum fuit, in quo ſuſpendi (1), aut fidiculis diſtendi rei, torquerique acriter ſolerent. Atque Gallonius (2) vir eruditiſſimus in eo, quem de cruciatibus Martyrum ſcripſit, libro: parare primum omnium Ethnicos ſtipitem (3) rectum, qui longus, latuſque ita, ut ipſi præſtituerant, eſſet, ſtipitiſque extremis partibus, quas conſulto aliquanto excavarant, bene ſtriatas rotulas (4) indere duas conſueſſe, putat, quæ circum axiculos verti poſſent. Inde ut reus elevaretur, ligna paullo arctiora, atque minora quatuor ſumere, eaque ſtipiti clavis ferreis conjugere, & machinam conſtruere, quæ quatuor veluti pedibus per ſeſe conſiſtere valeret. His paratis rebus, reum, qui erat torquendus, in machinam cruribus diſtentis conjicere, & funiculis illius pedes, manuſque poſt (5) tergum rejectas ligare: quibus extremis funiculis in rotulas immiſſis, & ad terete lignum (duabus, pluribuſve vectibus trajectum, & equulei pedibus adjectum) retortis, efficere ſolitos fuiſſe, ut ſuculæ circuitione, non iidem tractorii funiculi modo, ſed rei quoque (dorſo ſuper equuleum, & facie ad (6) cælum verſa) alligati membra extenderentur, & miſerandum in modum (7) diſtraherentur. Laxare poſt funiculos, ac ſinere corpus, ut non ſine magno calamitoſiſſimi hominis

1 Cicero Tuſcul. Quæſt. *lib.* v. *c.* xv. *pag.* 455. *t.* 11. *edit. Oliveti Genevæ*: *Hæc etiam in equuleum conjiciuntur*. Confer Gallonium *lib. de SS. MM. Cruciatibus cap.* III. *pag.* 49. *& ſeq.*

2 Gallon. *ibid. pag.* 50.

3 Ligneum fuiſſe equuleum colligitur ex eodem Prudentii loco. Nam is ſtipitem equuleum appellat. Vide Sagittarium *l. c. pag.* 192. Idque non negat Valeſius *in not.* ad Marcellini locum ſupra indicatum. *Axin* vocat Tertullianus *Scorpiace c.* x. *pag.* 24. *edit. Ven. an.* 1744.

4 Nonius Marcellus *pag.* 105. *edit. an.* 1614. „ Ubi inſilivi in cochleatum equuleum, ibi „ tollutim tortor &c. „ Vide Gallonium *ibid. pag.* 51. *ſeq.*

5 Vide S. Hieronymum *Epiſt.* XVII. *ad Innoc. pag.* 24. *edit. Martianæi t.* IV. & Gallonium *ibid. pag.* 52.

6 Euſeb. *lib.* VIII. *hiſt. Append. cap.* VIII. *pag.* 421. *edit. Cantabrig. & S. Hieron. ibid.*

7 Prudentius *Hymn. de S. Vincentio*, *qui eſt* v. *περὶ Στεφάνων pag.* 95.

„ Vinctum retortis brachiis,
„ Surſum, ac deorſum extendite,
„ Compago donec oſſium
„ Divulſa membratim crepet.

Et Hymno x. *pag.* 224.

„ Miſerum putatis, quod retortis pendeo
„ Extenſus ulnis, quod revelluntur pedes
„ Compago nervis, quod ſonat crepantibus.

Vide Acta MM. ſupra indicata.

Digitized by Google

hominis dolore ſuapte gravitate latum, pendulum ſub equuleum caderet. Cumque (ſic enim addit) jam ſatis eum dediſſe pœnarum, paratumque eſſe aut confiteri, quæ ex ipſo quærebantur, aut imperata facere judices putarent, (1) ecquid diceret, agereve deinceps vellet, percuntabantur. Si nihil extorſiſſent eorum, quæ peterent; ignitas laminas, lampadas, ardenteſque tædas parari, atque ungulas, uncos, aliaque generis ejuſdem tormenta afferri, hiſque reum excruciari, dilacerarique jubebant. Hoc igitur ſupplicii genere Chriſtiani affici ſæpe conſueſcebant, cum in jus ab hoſtibus religionis vocati, rogatique, ut Chriſto maledicerent, dicto judicum audientes eſſe recuſarent. Ex qua re facile quiſque intelligit, quam eſſet inſignis eorum in adverſis rebus æquo animo perferendis conſtantia, quamque eſſent a ſuperſtitione Deorum alieni, ut, modo ne quid ipſis cultus tribuerent, quidquid grave, quidquid acerbum, quidquid intolerabile eſſe Ethnici crederent, id noſtri leve, ſuave, tolerandum pro Chriſto arbitrarentur (2).

1 Sigonius *lib.* II. *de Judiciis cap.* XIV. *pag.* 772. *tom.* V. *opp. edit. Mediol.* „ Quæſtiones, „ *inquit*, ſunt teſtimonia ſervorum vi tormentorum expreſſa. Itaque propria accuſatoris „ fuerunt, ne reum ex dictis ſervorum convinceret. Itaque accuſator, ubi primam quæſitor „ cum judicibus aſſedit, Servos rei in quæſtionem poſtulare conſuevit, & ab eo datos in tor- „ mentis habere „. Et *lib.* II. *c.* XVII. *pag.* 851. „ Extorquendæ autem de ſervis veritatis „ cauſſa, equuleum adhibitum fuiſſe & ſupra ſignificavimus, cum de quæſtionibus diximus, „ & docet Cicero pro Dejotaro l. c. cum ait: *Cum more majorum de ſervo in dominum ne* „ *tormentis quidem quæri liceat, in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit etiam* „ *ab invito, exortus eſt ſervus, qui quem in eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſo-* „ *lutus*. Pro Milone *l. c. Sed quæſtiones urgent Milonem; quibuſnam de ſervis?* Item *fa-* „ *cti quæſtio in eculeo, juris in judicio*. Tranſlatus eſt inde eculeus ad cruciandos homines, „ & acerbiore ſupplicio afficiendos, quod in Chriſtianis martyribus patuit „. Neque vero Chriſtiani ſolum, ſed etiam eorum ſervi Ethnici hiſce tormentis afficiebantur, ut quid eorum domini facere ſolerent, confiterentur. Vide Euſebium *lib.* V. *Hiſt. Eccl. c.* I. *p.* 156. *edit. Pariſienſis Valeſii*.

2 Confer acta MM. quæ ſupra indicavi. Tabula relata a Gallonio *pag.* 85. A. *indicat Martyrem in equuleo.* B. *Martyrem pendentem in equuleo.* C. *Lampadas accenſas.* D. *Scorpiones*. Hieronymus Magius *De equuleo c.* VI a. *pag.* 1219. *tom.* II. *Theſauri Antiquit. Sallengrii edit. an.* 1718. Picturam Brixienſem veterem deſcribit, quæ equuleum non ita, ut hoc noſtrum ſchema, exhiberet. Sic enim ſcribit: „ Brixiæ, urbe Italiæ florentiſſima, ut Bernar- „ dinus Felicianus . . . retulit, viſitur hodie pictura ſuperiorum ſeculorum, quæ antiqua dici „ poteſt, expreſſum, quo pacto neſcio quis ſanctus Martyr tortus olim fuit equuleo. In ea „ pictor martyrem equo ligneo eo more inſidere facit, quo ſolet, qui equis vehunt. Pedibus „ tamen martyris funes alligantur, qui per trochleas ducti, ac tympania verſatilibus tenſi, „ tibias pedeſque deorſum trahunt, ac producunt, ut præter coxendices, tibias, & pedes, „ reliquum corpus nihil patiatur „. At inde liquet pictorem ignarum omnino fuiſſe, atque imperitum rerum antiquarum. *Vide Tab. pag. ſeq.*

Sed qui equuleo torquebantur, iidem cruciari *Fidiculis* ſolebant. De *fidiculis* autem variæ ſunt, interque ſe diſſidentes ſcriptorum ſententiæ. Nam Sigonius vincula nervea (1) fuiſſe cenſet, quibus equuleo rei adſtringerentur. Contra Baronius (2) magnus videlicet vir, ac ſapiens, eumque ſequutus Gallonius ungulas eaſdem atque *fidiculas* eſſe exiſtimant.

NAPOLI

1 *L. c. cap. xvii. pag. 851.*

2 Baron. *ad* xi. *Kal. Febr.* & Gallonius *pag. 57.*

Digitized by Google

mant . Laurentius Valla *fidiculas* neſcio quam machinam indicare defendit , quæ compacta duobus obliquatis (1) lignis eſſet . Mihi ſane eorum opinio videtur eſſe ad veritatem propenſior , qui *fidiculis nervos, funiculoſve* , quibus rei deligabantur , atque diſtendebantur , ſignificari (2) putarunt . Sunt enim his non Valerius Maximus ſolum , ſed etiam Suetonius gravis auctor imprimis præſidio . Quodſi fuerunt , qui implicate ſcriberent , ita ut *fidiculis* ungulas deſcribere velle viderentur , eorum tamen non tam ſunt perſpicua teſtimonia , ut contra atque Antiquiorum auctoritas poſtulet , cogere nos poſſint ad mutandam ſententiam .

IX.

1 Apud Gallonium *ibid. pag.* 57.

2 Valerius Maximus *lib.* III. *cap.* III. *pag.* 153. *edit. laudata* , *Fidiculas* , inquit , *laxavit, ſolvit equuleum* . Et Suetonius in Tiber. c. LXII . p. 492. *edit. an.* 1714. „ Excogitaverat, „ *inquit* , inter genera cruciatus etiam, ut longa meri potione per fallaciam oneratos, repente „ veretris deligatis , fidicularum ſimul , minæque tormento diſtenderet „ . Selo Gallonium contra ſentire . Verum errat longe mea quidem ſententia . Nam quod ſcribit , Iſidorum l. v. *Etymolog.* ſive *Originum cap. ult. pag.* 30. *edit. an.* 1587. *fidiculas* appellare *ungulas ferreas* , leve eſt . Longe eſt enim is ſcriptor recentior , quam ut Suetonio , Maximoque opponi poſſit . Itaque inanes ſunt conjecturæ , quibus conficere ſtudet *fidiculas* a *fodicando* , quaſi *fodiculas* , vel a *findendo* , quaſi *findiculas* vocari . Neque Prudentius Hymno X. περὶ Στεφάνων , qui hymnus *de S. Romano Martyre* inſcribitur *pag.* 525. *edit. an.* 1625. quas *fidiculas* , eaſdem *ungulas* appellavit , ut Gallonius arbitratur . Eſt enim ita comparatus Prudentii locus , ut cadere etiam in vincula , quibus conſtringerentur , & diſtenderentur rei, poſſit . Nam ſic habet :

. . . . . . Vertat ictum carnifex
In os loquentis , inque maxillas manum ,
Sulcoſque ductos , & fidiculas transferat
Verboſitatis , ut rumpatur locus .

Cur enim his vinculis conſtringi maxillæ , indeque ungulis laniari non poterant ? Confer Octavium Ferrarium *lib.* 1. *Electorum cap.* VI. *pag.* 22. *ſeqq. edit. an.* 1679. Piriſcum in *Lexico Antiquit. Rom. &c. ad v. Fidicula edit. an.* 1713. *tom.* 1. *pag.* 782. Gaſparem Sagittarium *De Cruciat. SS. MM. cap.* XVII. *pag.* 199. *edit. an.* 1673. & Cangium *Gloſſar. Med. & Infimæ latinit. ad v. Fidicula pag.* 483. *tom.* III. *edit. Pariſ. an.* 1733. Quamobrem non aſſentior Johanni Bottario viro doctiſſimo , qui t. II. *Romæ ſubterr. in Præf.* p. XII. ſcribit : „ Non „ voglio laſciare d'avvertire uno sbaglio dell' eruditiſſimo Liſſio (*not. in Senec. l.* 3. *de Ira* „ *c.* III.) che credè , che *fidicule* foſſero le corde , con cui gli antichi tormentavano i rei ; „ Veramente da' luoghi tutti degli autori da noi addotti qui ſopra ſi comprende , che *fidicu-* „ *le* non ſono corde ma una ſpecie di tormento , che corriſponde a queſte ungule „ . At Valerii Maximi locus , quem profert , ſatis indicat fidiculas nervos , aut chordas tortorias fuiſſe , quæ laxarentur . Atque ex teſtibus ceteris , quos adducit , nihil elicere valebit , quod conducere ad ſuam opinionem confirmandam poſſe videatur . Quid ? Si ungulas hoc nomine veteres appellabant , cur non *findiculas* potius , aut *fodiculas* dixiſſent , ſed ex fidibus , quæ chordas imprimis cytharæ ſignificant , derivaſſent , exque iis *diminutivum* conflaſſent *fidicularum*? Sed mitto fuſius de fidiculis dicere, ne quis in re minus neceſſaria longiorem me fuiſſe , quam oporteat , queratur .

Digitized by Google

I X.

De variis generibus vinculorum, ac primum quidem de compedibus, deinde de numellis, poſt de pedicis, & manicis, bojis, catenis, deque Cuſtode Commentarienſi.

Diſcrepans autem equuleus a nervo, vinculiſque erat, etſi fuerint aliqui, qui contra eſſe ſtatuendum dicerent. Id autem ex omnibus, quæ hactenus diſputavimus, plane conſtat. At varia erant genera vinculorum (1).

Ac de *Compedibus* imprimis diſſerendum eſt, quæ ſane neque materia, neque figura ſimiles erant. Nam alias (2) ferreas, alias ligneas (3) fuiſſe conſtat. Atque aliæ quidem majores, aliæ (4) minores conficiebantur. In ligneis, quæ magnæ eſſent, foramina aliquot fiebant, quæ æqualibus intervallis (5) diſtarent. His pedes reorum includebantur. Jam

1 Vincula vocabantur, quæ parata ad vinciendum quemquam erant. Itaque *compedibus, pedicis, manicis, catenis, nervis, bojiſque* hoc erat commune vocabulum. Plautus in *Aſinaria Act.* III. *ſcen.* I. *v.* 4.

„ Qui adverſum ſtimulos, laminas, cruceſque, *compedeſque*
„ *Nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, bojas.*

Vide Carolum Sigonium *lib.* II. *De Judiciis cap.* II. *pag.* 754. *tom.* V. *opp. edit. Mediol. an.* 1736.

2 Conſule Octavium Ferrarium in *Analectis de re veſtiaria* c. XXI. *p.* 72. *edit. an.* 1670. S. Cyprianus *Epiſt.* LXXVI. *pag.* 231. *edit. Oxon.* compedes ferreos indicat. „ Impoſuerunt, „ *inquit*, compedes pedibus veſtris, & membra felicia, ac Dei templa infamibus vinculis „ ligaverunt, quaſi cum corpore ligetur & ſpiritus, aut aurum veſtrum *ferri* contagione ma„ culetur. Dicatis Deo hominibus, & fidem ſuam religioſa virtute teſtantibus ornamenta „ ſunt iſta, non vincula, nec Chriſtianorum pedes ad infamiam copulant, ſed clarificant ad „ coronam. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, ſed a Chriſto ſolvuntur.

3 Plautus in Menæchmis *act.* III. *ſcena* I. *v.* 9.

Tum compediti januam lima proterunt,
. . . . .
Aut lapide excutiunt clavum.

Sunt, qui hæc de ligneis compedibus intelligi oportere cenſeant.

4 Plautus in *Captivis act.* III. *ſcena* V. *v.* 64.

. . . . *Ducite*
Ubi ponderoſas craſſas capiat compedes.

Sed de re certa non eſt, cur multa eſſe dicenda putem.

5 Juſtinus Martyr apud Euſebium *lib.* IV. *Hiſt. Eccleſ. cap.* XVI. *pag.* 136. *edit. Pariſ. Valeſii an.* 1659. κ'ἀγὼ, inquit, προσδοκῶ ὑπό τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπιβουλευθῆναι, κ'ἂν ξύλῳ ἐντιναγῆναι. *Ego expecto, ut ab aliquo nominatorum inſidiis appetar, & in lignum compingar.* Eccleſia Lugdunenſis *Epiſt. ad Eccleſ. Phrygiæ, & Aſiæ* apud Euſeb. *lib.* V. *cap.* I. *pag.* 159. *ejuſd. edit.* ſcribit hoc modo: „ Cum univerſa tyrannorum tormenta per mar„ tyrum

Jam vero genus hoc compedum Græci *ξύλον*, Latini, ut Rufinus eſt auctor, (1) *nervum* vocabant. Quamquam *ξύλον* idem atque *lignum* ſignificat. Fuiſſe autem quoſdam intelligo, & eos ſane in latino ſermone diligenter verſatos, qui *nervum* ferreum eſſe vinculum, quo pedes, cerviceſve impedirentur, (2) cenſerent. Quorum etſi vera eſſet opinio, nihil tamen obſtaret, quin ligneum vinculum appellari etiam *nervus* poſſet. Neque enim eſt veriſimile, Rufinum, qui ejuſmodi inſtrumenta viderit, ut qui extremo quarto ſeculo floreret, confudiſſe nomina, & quod ferreis inditum eſſet, idem tranſtuliſſe

,, tyrum conſtantiam a Chriſto eſſent hebetata, ac retuſa, alias machinas diabolus excogita-,, vit, ut ſcilicet in obſcuriſſimum, ac moleſtiſſimum carceris locum conjicerentur, utque ,, pedes ἐν τῷ ξύλῳ *in ligno ad quintum* uſque foramen diſtentos haberent ,,. Similia habet Euſebius *lib.* VIII. *cap* X. *pag.*389. *& de Martyrib. Palaſt. ibid. cap.*I. *pag.*409. *& cap.*II. *pag.*413. *& cap.*IV. *pag.*415. *edit. Cantabrig.* Ac ξύλον etiam appellatur id ſupplicii genus a Themiſtio *Orat.*I. *De Humanitate pag.*11. *edit. Pariſ. an.*1684. quod *lignum* vertit Interpres. Ei Interpretationi ſuffragatur Prudentius περὶ Στεφάνων Hymno V. *quæ eſt de S. Vincentio Martyre pag.*98. *edit. an.*1725.

,, In hoc barathrum conjicit
,, Truculentus hoſtis martyrem,
,, Lignoque plantas inſerit,
,, Divaricatis cruribus.

Præterea Lucas in Actibus Apoſtolorum *c.* XVI. *v.*24. de Paulo, & Sila loquens, quos magiſtratus Philippenſium in carcerem contruſerat ἔβαλεν, inquit, *αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον*. Vetus interpres ſic verſum eumdem in latinum ſermonem tranſtulit. ,, Miſit eos in interiorem carcerem; & pedes eorum ſtrinxit ligno. Non diſcrepat Arator Subdiaconus Eccleſiæ Romanæ ſexti ſeculi ſcriptor *lib.*II. *Hiſt. Apoſtol. pag.*135. *tom.*X. *Bibliotheca SS. PP. edit. Lugd.* ubi hæc habet.

,, Conveniunt ubi carcer erat, quem ſedibus imis
,, Includunt comitante Sila: veſtigia quorum
,, Ligno merſa cavo vinclis tenuere beatis.

Vide notationes Valeſii in Euſebii *Hiſt. Eccl. lib.* IV. *cap.* XVI. *pag.*76. *in calce edit. Pariſ. an.*1659.

1 Itaque Rufinum ſequutus τὸ ξύλον Valeſius nervum vertit *ll. cc.* Sibi autem in re Petavium eſſe conſentientem, affirmat. Confer *notat. in cap.*XVI. *lib.*IV. Euſeb. *pag.*174. *edit. Cantabrig.* Ac Rufinus quidem locum Euſebii *l.*V. *Hiſt. c.*1. quem ſupra deſcripſimus, ſic interpretatur. ,, Septimo, ut dicunt, puncto in nervo pedes, contra quam credi fas eſt, di-,, ſtenti, in intimo pœnarum loco deperirent.

2 Confer Gallonium *ibid. pag.*70. qui Feſtum laudat uſentem. *Nervum etiam appellamus vinculum ferreum, quo pedes, vel etiam cervices impediuntur*. Ferreum ne, an ligneum voluerit Tertullianus *lib.* II. *De cultu Feminarum cap.* XIII. *pag.*160. *edit. Veneta an.*1744. ubi ait. ,, Neſcio an manus ſpatalio circumdari ſolita, in duritiam catenæ ſtupeſcere ſuſtineat; ,, neſcio an crus periſcelio lætatum in NERVUM ſe patiatur arctari. ,, Et *lib. ad Martyras cap.* II. *pag.*137. ,, Nihil, *inquit*, crus ſentit in nervo cum animus in cælo eſt ,, mihi certe non conſtat. Cyprianus *Epiſt.* XXXIX. *Nervum* a *ferro* diſtinguere videtur *pag.*76. *edit. Oxon.* ,, Per decem, & novem dies, *inquit*, cuſtodia carceris ſeptus (Celerinus) in nervo, ,, ac ferro fuit; ſed poſito in vinculis corpore, ſolutus ac liber ſpiritus manſit ,,. Conſule Gaſparem Sagittarium *l. c. pag.*15. *ſeq.* & Pamelium in *notat. in Epiſt. mox indicatam* Cypriani, quæ ad ejus numeros eſt XXXIV. *pag.*81. *edit. an.*1593.

tuliſſe in lignea ſignificanda vocabulum. Quin etiam fuerunt, qui ξύλον *cippum* (1) vertendum arbitrarentur. Sed *nervi*, ſeu *cippi*, hoc eſt τῦ ξύλου hæc fuiſſe forma videtur. Truncus erat ligneus quinis foraminibus, vel fortaſſe etiam pluribus (2) excavatus. Hæc Chriſtiani aliquot ſcriptores foramina *puncta* dixerunt. In ea, ut in ocreas quaſdam, pedes injiciebantur noxiorum, & vinculis, ſeu nervis adſtringebantur. Igitur cum Ethnici noſtris infeſti eſſent, ad quintum uſque foramen Martyrum pedes diſtendebant, ut acerbitate ſupplicii aut perirent, aut diis honorem adhibere cogerentur (3).

Numella autem machina erat lignea foramina habens rotunda (4), quæ & collo, & pedibus eorum, qui leges violaſſent, injiciebatur. Quamvis negari non poſſit, multa genera vinculorum fuiſſe indicata hoc nomine. Eſt enim auctor Feſtus, eſſe quoque *numellam* vinculi genus, quo quadrupedes alligabantur, (5) eamque aut nervo, aut corio fieri.

Nam *pedicæ*, ut traditum ab Iſidoro eſt, laquei erant, quibus captivorum, noxiorumve (6) pedes vinciebantur. Atque hoc illis vocabulum inditum eſt, propterea quod pedes conſtringerent. Utque jam a *pedibus pedicæ*, ſic a *manibus manicæ* nomen duxerunt (7).

Bojæ quaſi torques damnatorum ligneæ, ferreæve erant, quæ ita collo imponebantur, ut juga bobus. His Gallonius ſimilia

1 Conſule Valeſium *in not. ad lib.* IV. *H. E.* Euſebii *cap.* XVI. *pag.* 174. *edit. Cantabrig.*

2 Vide Valeſium *ibid.* Sagittarium *ibid.* & Ferrarium *Electorum lib.* I. *cap.* VI. *pag.* 21. *edit. an.* 1679.

3 Confer loca Euſebii ſupra deſcripta.

4 Κύφων græce dicitur. Nonius Marcellus *p.* 144. *edit. an.* 1614. Machinæ genus eſſe numellam ait, quod ad diſcruciandos noxios parabatur, quo collum, & pedes immittebant aliqui. Numellæ meminit Plautus in Aſinaria, ut ſupra eſt animadverſum. Voſſius *Etymolog. ad v. Numella*.

5 *Pag.* 293. *edit. an.* 1681. Varro *lib.* II. *De re Ruſtica cap.* IX. *edit. an.* 1735. *p.* 297. de canibus agens „ Conſuefaciunt quoque, *inquit*, ut poſſint alligari primum levibus numellis, „ quas ſi abrodere conantur, ne id conſueſcant facere, verberibus eos deterrere ſolent „. Et Columella *lib.* VII. *cap.* VIII. *pag.* 624. *edit. an.* 1735. „ Nonnulli, *inquit*, antequam „ pecus numellis inducant, virides pineas ouces in multram demittunt.

6 Virgilius I. *Georgic. v.* 307.

„ Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis.

Confer Iſidorum *lib.* VI. *Etymologiar. ſeu Originum cap. ult. pag.* 30. *edit. an.* 1580.

7 Conſule Gallonium *ibid. p.* 71.

ſimilia fuiſſe vincula quædam putat, quæ *collaria* dici conſuerant (1).

Catenæ vincula erant ferrea, quibus aut ſervi, aut rei, aut animalia, ne fugerent, detinebantur (2).

Sed quia de carcerum cuſtodibus ſupra diximus, poſtulat omnino ratio, ut paucis, quodnam tandem illius eſſet munus oſtendam, quem veteres appellabant (3) Commentarienſem. Huic igitur, ut eſt ab Sigonio, aliiſque animadverſum, onus deſcribendorum nominum, ætatum, delictorum, quæ quiſque perpetraſſet, eorum, qui conjecti in carcerem fuiſſent. Sævos autem, crudeles, truces hos, ſocioſque ipſorum interdum fuiſſe tam eſt manifeſtum, ut revocari in controverſiam nequire videatur. Sed Chriſtiani, qui violatæ religionis, legumque perruptarum rei agebantur, ut deduci ab ſententia, pervertique poſſent, his, quæ dixi, aliiſque vinculorum generibus conſtringi ab Ethnicis, excruciarique ſolebant. Quæ res non modo illis nullum afferebant nocumentum, ſed etiam ut majorem in modum in religione confirmarentur, acriuſque ad-

1 Gallonius *ibid. pag.* 72. Hujuſmodi fuit jugum, quod Felici Presbytero Nolano impoſitum refert Paulinus apud Ruinartium *Acta SS. MM. ſincer. pag.* 221. *edit. Veron. v.* 250.

„ Et ſubito ut molles manibus fluxere catenæ

„ Sponte jugo cervix ferrato exuta levatur.

2 Tertullianus *ad Martyras cap* II. *pag.* 137. „ Majores tenebras habet mundus, quæ „ hominum præcordia excæcant. Graviores catenas induit mundus, quæ ipſas animas homi„ num conſtringunt . . . quo vos benedicti martyres &c. „ S. Cyprianus *Epiſt.* LXVI. *ad Pupianum pag.* 168. *edit. Oxon.* „ Quare in hunc ſcrupulum non inciderunt tot Epiſcopi collegæ „ mei, qui vel cum de medio receſſerunt, proſcripti ſunt, vel apprehenſi in carcere, & in „ catenis fuerunt „? Prudentius quoque Hymno VI. περὶ Στεφάνων *p.* 205. *edit. an.* 1625.

„ . . . Ad carceream viros catenam

„ Paſtus ſanguine carnifex trahebat.

Et *Hymno* 2. *qui eſt de S. Heremito, & Chelidonio pag.* 67. *ſeq.*

„ Nil ſuis bonus negavit Chriſtus umquam

„ Teſtibus, quos nec catenæ, dira nec mors terruit.

Et *Hymno* XIII. *qui eſt de S. Cypriano pag.* 147.

„ Clauſus in his ſpecubus S. Cyprianus, & catena

„ Nexus utramque manum . . . .

Confer Acta SS. MM. *Petri, Andreæ, & Pauli* apud Ruinartium *p.* 135. *edit. Veron.* S. Hyppoliti apud eumdem *pag.* 146. & *S. Felicis Presbyt. Nolani* apud eumdem *p.* 220. & S. Theodoti *p.* 297.

3 Vide Gallonium *ibid. pag.* 75. Baronium *in Martyrologium Romanum ad d.* XXVII. Martii, Ruinartium *pag* 233. *edit. Veron. Acta SS. Asterii, Claudii &c.* apud eumdem *p. ead. ſeq.* Firmicus *lib.* III. *Matheſ. cap.* IX. „ Erunt corniculari, *inquit*, aut commentarienſes, „ quibus damnatorum cura committatur, ſeu claviculares, vel carcerum cuſtodes, & quibus „ publicarum catenarum cura mandatur „. Confer Cangium ad *v. Cornicularius, & ad v. clavicularius*, & Pitiſcum *ad v. Commentarienſis*.

verſus hoſtem generis humani certarent, ſpiritus addere conſueverant. Gaudebant enim, quod Chriſti cauſſa contumelias, vincula, carcerem, ſupplicia paterentur, Deique virtute, atque præſidio freti ſperabant fore, ut vincerent, brevique ſempiterna felicitate, quam victoribus pollicitus Jeſus eſſet, potirentur.

X.

De inſtrumentis, quibus Martyres cædebantur.

Qui *equuleo*, *ſtipitibuſque* alligati, ſuſpenſive erant, hi *loris*, *flagris*, *nervis*, *virgis*, *ſcorpionibus*, *plumbatis*, aliiſque inſtrumentis cædebantur. *Lora* corrigiæ erant, quibus noxii haud liberi non vinciebantur modo, ſed etiam (1) verberabantur. Itaque noſtri, qui in maleficorum ab Ethnicis numero habebantur loris & cædebantur, quaſi eſſent ſervi (2), & ad necem uſque interdum operiebantur.

Qui autem militiæ nomen dederant, hi ſi Chriſtianis partibus, cum in nos inimici religionis furerent, ſtudebant, dimitti per ignominiam, ſtipendio legitimo privari, hordeo paſci, fuſtibus percuti, ac decimari ſolebant. Jam vero *Decimati* appellabantur decimi quique, qui forte ad ſupplicium lecti eſſent. Atque his pœnis noſtrorum hominum non milites ſolum, ſed alii quoque, ut judicibus in mentem veniebat, afficiebantur (3).

Flagra

1 Confer Pitiſcum in *Lexic. Antiq. Rom anar. ad v. Lorum*. Non enim eſt neceſſe, ut omnes hoc loco numerem, qui de hoc tormenti genere diſſeruerunt.

2 Servi enim loris adſtringi, cædique conſueverant. Igitur Terentius in Adelphis *act. II. ſcena 1. v. 28.*

„ Nam ſi moleſtus pergis eſſe, jam intro arripiere, atque ibi
„ Uſque ad necem operiere loris. *San.* Loris liber? *Æſch.* Sic erit.

Chriſtianos autem loris fuiſſe cæſos conſtat. Prudentius περὶ Στεφάνων *Hymno* XI. *qui eſt in S. Hippolytum Martyrem pag. 140. edit. an. 1625.*

„ Inde catenarum tractus, hinc lorea flagra
„ Stridere, virgarum concrepitare fragor.

Et Euſebius *lib. de Martyribus Palaſtinis cap. IX. pag. 425. Hiſt. Eccl. edit. Cantabrig.* ἱμᾶσι διὰ πάσας ἑλκομένην τὰς ἀγορὰς τύπτεσθαι περὶ πολλοῦ ποιεῖται *Ennatham virginem* „ Tractam per omnia urbis fora (Maximus Tribunus) loris cædere pro magno habuit „. Conſule Gallonium *ibid. pag. 97. ſeq.* & Ruinartium *in Act. SS. MM. ſinceris num. IV. p. 233.*

3 Tertullianus *Scorpiaces adverſus Gnoſticos cap. 1. pag. 488. edit. Veneta an. 1744.* „ Alii fuſtibus interim, & ungulis inſuper deguſtata Martyria in carcere eſuriunt „. S. Cyprianus

Flagra fuſtibus exiliora ,ſed virgis aliquanto craſſiora erant (1). Ac *flagris* quidem, qui parentibus ex infima plebe orti eſſent,cædebantur. Sed Chriſtiani in plebeis æſtimari (2), quam impii eſſe (3),malebant.Sunt tamen,qui *flagrorum* nomine virgam loris inſtructam indicari putent(4).Jam flagrum diminu-

prianus *epiſt.* LXXVI. *pag.* 231. *edit. Oxon.* „ Quod autem fuſtibus cæſi prius graviter , & aſſi-„ cti per ejuſmodi pœnas initiaſtis confeſſionis veſtræ religioſa primordia , execranda nobis „ iſta res non eſt . Neque enim ad fuſtes Chriſtianum corpus expavit , cujus eſt ſpes omnis in „ ligno . Conſule Euſebium *l.* VIII. *c.* VI. *H. E. pag.* 382. *edit. Cantabrig. & cap.* X. *p.* 389. & acta S. Maximi apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincera p.* 133. *num.* 11. & Acta S. Geneſii Martyris *ibid. pag.* 258. *num.* VI. Adeundi Gallonius *ibid. pag.* 95. *ſeqq.* & Gaſpar Sagittarius *pag.* 48. *ſeqq. & pag.* 148. *ſeqq.* Decimationis quoque , ut Acta SS. MM. quæ Sagittarius memorat *p.* 148. *ſeq.* prætermittam , meminit Tertullianus *lib. ad Scapulam cap.* V. *pag.* 71. *ſeq. ejuſd. edit.* „ Crudelitas veſtra , *inquit* , gloria eſt noſtra . Vide tantum , ne hoc ipſo , „ quod talia ſuſtinemus , in hoc ſolum videamur erumpere , ut hoc ipſum probemus , nos hæc „ non timere , ſed ultro vocare . . . Hoc ſi placuerit & his fieri , quid facies de tantis milli-„ bus hominum , tot viris , ac feminis omnis ſexus , omnis ætatis , omnis dignitatis offeren-„ tibus ſe tibi ? Quantis ignibus , quantis gladiis opus erit ? Quid ipſa Carthago paſſura eſt , „ decimanda a te „ ? Sed de decimatione vide Gallonium *ibid. pag.* 100. *ſeqq.* Sagittarium *ibid. pag.* 148. *ſeqq.* eoſque Scriptores , quos memorat Pitiſcus *Lexic. Antiquit. Rom. &c. ad v. Decimare* .

1 Conſulendi Gallonius *ibid. pag.* 98. *ſeq.* Sagittarius *ibid. pag.* 52. *ſeq.* Ac Gallonius quidem *p.* 99. refert *leg.* II. *libri octavi tit.* V. *de Curſu Publico* §. *de Animalibus &c.* quæ ſic habet „ Placet omnino, ut nullus in agitando fuſte utatur, ſed aut virga,aut certe flagro &c. „. Confer in eamd. *legem Comment. Jacobi Gothofredi t.* II. *cod. Theod. pag* 512. *edit. an.* 1665.

2 Nam flagris cædebantur , qui ex infima erant plebe , Gallonius *ibid. pag.* 99. qui Plauti locum ex *Amphitruone act.* 1. *ſcena* 1. in ſuam rem laudat . Conſule Tertullianum *Apolog. c.* VI. *p.* 7.

3 Flagris Chriſtianos fuiſſe cæſos indicat Prudentius loco ſupra deſcripto . Euſebius *l.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* VI. *pag.* 384. „ Quos (Martyres) quis eſt , qui cum videret , non „ admiratus ſit innumerabiles ictus flagrorum &c. Confer & *lib. de Mart. Palæſt c.* V. *p.* 416. *& cap.* VIII. *pag.* 421. *& cap.* IX. *pag.* 424. Conſule Gaſparem Sagittarium *ibid. pag.* 52. & Gallonium *ibid.* & Theodoritum *l.* III. *H. E. c.* VII. *p.* 129.

4 Robertus Stephanus in *Theſauro lat. linguæ* . Atque huc ſane ſpectare videntur *lorea flagra* , quæ memorari a Prudentio paullo ante vidimus . Sunt autem ea qualia ſeq. tabula exhibentur , quam refert Gallonius *pag.* 115. quæque littera A Martyrem ad palum manibus poſt terga ligatis , & *loreis flagris* cæſum. R. Catomo iisdem *flagris loreis* percuſſum indicat. Catomo autem cædi pueri ſolebant , cum humeris cujuſpiam impoſiti percutiebantur . Prudentius enim περὶ Στεφάνων *Hymno* X. *qui eſt in S. Romanum Martyrem pag.* 127. *edit. an.* 1625. ſic Aſclepiadem de Barula puero loquentem inducit .

„ Vix hæc præfatus , puſionem præcipit
„ Sublime tollant , & manu pulſent nates ,
„ Mox & remota veſte virgis verberent ,
„ Plus unde lactis , quam cruoris defluat .

Conſule Gallonium *ibid. pag.* 114. & Cangium ad *v. Catomus Gloſſar. Med. & Infim. Latinit.* & Sagittarium *ibid. pag.* 51.

tivum flagelli eſt. Atque eſt Servius (1) auctor, flagella ſummas arborum partes ſignificare. Non diſcrepat Columella, qui virgas eſſe affirmat, ſive minorum ſarmentorum capita, in quibus uvæ naſcuntur. His cædi ſervi, ac domino reddi (2) lege

1. Pag. 109. *in Virg. Georg. edit. an.* 1600. Vide Columellam *lib.* III. *pag.* 464. *edit. an.* 1735. & Varronem *lib.* 1. *de re Ruſtica cap.* XXXI. *pag.* 194. *edit. an.* 1735.

2. Jo. Macer. *lib.* XLVIII. *Digeſto tit.* XIX. *de Pœnis leg.* X. *in Servorum pag.* 1071. *edit. an.* 1735. „ Ex quibus cauſis, *inquit*, liber fuſtibus cæditur, ex his ſervus flagellis cædi, & „ domino reddi jubetur „. Prudentius quoque in Enchiridio *p.* 260.

„ Vinctus in his dominus ſtetit ædibus, atque columnæ
„ Annexus, tergum dedit, ut SERVILE flagellis.

Conſule ſcriptores, quos laudat Pitiſcus *ad vv. Flagellatio & Flagellum*.

lege Romanorum jubebantur . Itaque relata in noſtros fuerunt , ac ſi religionis veræ cultu redacti (1) fuiſſent in ſervitutem .

Nervis autem & adſtringi , ut paullo ante demonſtratum eſt , & percuti Martyres conſueverant (2) .

Virgarum varia erant genera . Aliæ ulmeæ , vel ex betula erant, vel ex quercu , fraxino, ſalice, viteve (3) deligebantur . Nam plumbeas,quarum in aliquibus Actis Sanctorum Martyrum , quibus non tanta auctoritas ineſt , quantam optarem , fit mentio, prætermitto (4) .

Scorpionum variæ erant figuræ . Hoc enim vocabatur nomine militare illud inſtrumentum , quod parvis , ſubtilibuſque ſpiculis mortem inferebat ; cum arcus hinc atque inde chelarum , ſpiculum autem caudæ ſcorpionis ſimilitudinem (5) præſeferret . Fuerunt præterea , qui *ſcorpionem* appellarent virgam quaſi vibum (6) aculeatam . Quid ſi miſſile quoddam (7) telum *ſcorpio* diceretur ? At *ſcorpionis* eo genere , quod ſecundo loco deſcripſimus , ſanctos Chriſti Martyres dilaceratos aliquando fuiſſe liquet (8) . In

1 S. Cyprianus *lib. de Lapſis pag.* 127. *edit. Oxon.* „ Cum durlſſimi judicis recrudeſcente ſævitia jam fatigatum , jam laſſum corpus nunc flagella ſcinderent , nunc contunderent fuſtes , nunc equuleus extenderet , nunc ungula effoderet , nunc flamma torreret &c. „ Confer ceterorum loca , quæ deſcribit Sagittarius *ibid. pag.* 52.

2 Conſule Gallonium *ibid. pag.* 98. Sagittarium *ibid. pag.* 53. Ruinartium *ibid. p.* 140. *in not.*

3 Gallon. *ibid. pag.* 105.

4 Gallon. *pag.* 107. Jam virgis cæſos fuiſſe Apoſtolos perſpicuum eſt . *Act. Apoſt. c.* xv. *v.* 22. *&* *Epiſt.* II. *ad Corinth. cap.* xi. *v.* 25. Tertullianus *lib. De Pænitentia c.* xII. *p.* 128. „ Nos quod ſecurium , virgarumque punitlò ſuſtinet , in periculo æternitatis tolerare dubitamus „ . Vide Prudentii locum de S. Hyppolito , quem ſupra deſcripſi . Mitto Euſebii teſtimonia , quæ ſane perſpicua ſunt . Acta SS. MM. Claudii , Aſterii &c. apud Ruinartium *pag.* 235. de S. Domnina M. ſic habent . „ Lyſias dixit , ſeponite veſtimenta ejus, nudam carnem extendite , & omnia membra ejus virgis concidite .

5 Vide Pitiſcum *ad v. Scorpio* .

6 Iſidorus *Orig. lib.* xvIII. *pag.* 1471. *edit. an.* 1602. „ Virga ſi nodoſa eſt , vel aculeata , „ Scorpio rectiſſimo nomine vocatur , quia arcuato vulnere in corpus infligitur „ . Vide Barthium *Adverſarior. lib.* xLvIII. *cap.* xvIII. *pag.* 1272. *edit. an.* 1624. Laurentium *de Rebus publ. cap.* vII. *pag.* 3706. *edit. an.* 1699. *t.* vi. *Theſ. Gronov. &c.*

7 Cæſar *lib.* vII. *De Bello Gallico cap.* xI. *pag.* 230. *edit. Taurinenſis Cellarii* : *Scorpione* , inquit , *ab latere dextro trajectus concidit* . Rurſum Hirtius *de Bello Africo cap.* xI. *pag.* 599. *edit. opp. Cæſaris* mox laudatæ „ Scorpione , *inquit* , accuratius miſſo , atque eorum decurione percuſſo , & ad terram defixo „ . Hæc ſatis veriſimile eſſe oſtendunt , miſſile quoque telum aliquod fuiſſe ſcorpionem appellatum .

8 Tertullianus Scorpiacei *cap.* Iv. *pag.* 490. *edit an.* 1744. „ Nunc , *inquit* , de Dei voluntate compungimur , & ingeminat ſcorpius plagam „ . Et *c.* vI . *p.* 492. „ Pugni quaſſant, „ calces arietant , cæſtus dilaniant, flagella dilacerant &c. „ . Sed de hoc tam acerbo tormento, quod nos exhibuimus ſupra *p.* 188. *litt.* D. conſulendi Gallonius *p.* 105. *ſeq.* & Sagittarius *p.* 53. *ſeq.*

Digitized by Google

In ſummis denique loris, funiculiſve glandes plumbeæ ligabantur, iiſque Chriſtianæ religionis cultores verberari crebris ictibus ſolebant, quamvis cautum legibus eſſet, ne liberi hujuſmodi pœna plecterentur. (1)

X I.

Quibus modis ab Ethnicis martyres cæderentur, oſtenditur.

Verberabantur autem fuſtibus, virgis, flagriſve Martyres hoc modo. Primum omnium nudabantur. Inde a lictoribus aut venter eorum, aut ſcapulæ, aut pars alia corporis quæpiam cædebatur (2). Sed eorum cruciandorum non una, neque eadem erat ratio. Modo enim erectis ſtipitibus (3), columniſque alligati, modo humi jacentes (4), modo vinctis manibus, pedibuſque, atque proſtrati, modo pendentes, modo humeris aliorum impoſiti, modo quatuor palis terræ infixis (5) adſtricti crudeliſſime verberibus lacerabantur.

XII. *Ala-*

1 Euſebius *lib. de Martyribus Palæſtinis cap.iv. pag.415. de S. Appiano Martyre* agens „ Tot plumbatarum ictibus, *inquit*, in os, ac cervicem verberatus eſt, ut contuſa, „ ac tumefacta facie, ne ab illis quidem, qui cum optime noverant, agnoſceretur „. Prudentius *περὶ Στεφάνων Hymno x. pag.116. edit. an.1625.*

„ Tundantur, inquit, terga crebris ictibus,
„ Plumboque cervix verberata extuberet.

Qui plura volet, is conſulat Gallonium *ibid pag. 109. ſeq.* Sagittarium *ibid. pag. 54.* Laurentium *ibid. p.3704.* & Pitiſcum *ad v. Plumbata*, qui ſcriptores commemorat, qui de hoc inſtrumenti genere diſſeruerunt, & Acta Sanctorum Eunoſi &c. apud Ruin. *pag.520.*

2 De nudatis martyribus confer, quæ ſupra de S. Domnina diximus, & Gallonium *ibid. p.111.* Ad dorſum quod attinet in Actis SS. Claudii, Aſterii &c. apud Ruinartium *p.235.* De Neone ſic ſtatuit Præfectus: *Nervis dorſum ejus concidite*. Confer quæ ſequuntur, cognoſces que quot corporis partes cædi ab Ethnicis ſolerent; & Gallonium *p.111. ſeqq.*

3 Vide Euſebium *lib.viii. cap.vi. Hiſt. Eccl. pag.382. edit. Cantabrig.*

4 Euſeb. *ibid. cap.x. pag.389.*

5 Acta SS. MM. Claudii, Aſterii &c. *p.235.* apud Ruinartium de S. Theonilla ſic habent: „ Lyſias dixit, novacula acuta radite caput ejus, ut vel ſic erubeſcat, & cingite eam rubo „ campeſtri, & extendite per quatuor palos, & loro non ſolum dorſum, ſed & totum corpus „ ejus concidite „. Acta S. Bonifacii M. apud eumdem *p. 261. n. ix.* „ Cum igitur iret ad ſta- „ dium, ubi S. Martyres erant certantes, vidit eos inter tormenta poſitos, & quemdam „ eorum ſuſpenſum capite deorſum, & ignem ſubtus eam ſtratum, alium extenſum in quatuor „ ligna, & diutiſſime mactatum ... alium inclinatum ex adverſo, idest retro manus, & pedes „ habentem, & ſic fuſtibus a miniſtris cæſum „. Lucius Cæcilius *lib. de Mortibus Perſecutorum cap.xxi. pag.212. tom.11. opp. Lactantii edit. an.1748.* „ Si quis eſſet verberandus, „ defixi in ſtabulo pali quatuor ſtabant, ad quos nullus unquam ſervus diſtendi ſolebat. Qui plura de his modis, deque miniſteria cædentibus deſiderat, is legat Gallonium *ibid. p.111. ſeqq.*

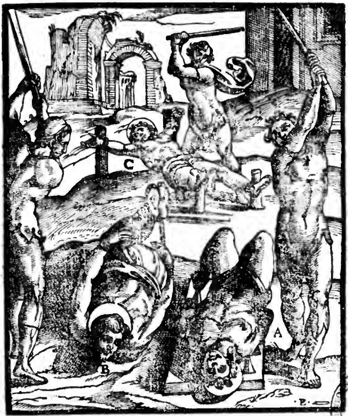
Digitized by Google

XII.

Alapis præterea, lapidibuſque martyres percuti ſolebant, eorumque aliqui ſaxis obruebantur.

Traditum autem memoriæ a Patribus eſt, permultos Mar-

ſeqq. Transferendam autem huc cenſui tabulam, quam dedit Gallonius *ibid. p.* 123. quæ A. martyrem manibus pedibuſque poſt tergum ligatis, tabulæque, cui cuſpides acutæ infixæ erant aptatum, ac in ventre verberatum. B. eodem modo vinctum, & in tergo cæſum. C. quatuor palis alligatum, crudeliſſimeque verberibus cruciatum proponit.

NAPOLI

Digitized by Google

Martyres alapis, colaphiſque (1) cædi conſueſſe. Quinetiam eorum genæ, ora, maxillæque ſaxis interdum contundebantur, & (2) confringebantur. Obruebantur præterea nonnulli lapidibus, atque hoc ſupplicii genere (3) interibant. Fuerunt interim aliqui ita animis affecti, ut opprimi ingentium ſaxorum pondere, quam Chriſtum ejurare, maluerint (4).

XIII.

1 *Act. SS. Claudii, & Aſterii &c.* apud Ruinartium *pag.* 235. „ Lyſias dixit: alapis tundite faciem (Theonillæ) & projicite eam in terram ligantes pedes ejus, & torquete fortiter „. De Publia Diaconiſſa Theodoritus *lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* XIX. *pag.* 139. *edit. Cantabrig.* ſcribit hoc modo: „ Imperatoris (Juliani) juſſa parvipendens, chorum virginum majore fiducia implevit, & prætereunte illo, rurſus canere juſſit: *Exſurgat Deus, & diſſipentur inimici ejus*. Quo facto graviter commotus, magiſtram chori ad ſe adduci præcepit. Viſaque anu venerabili, nec canos corporis miſeratus, nec virtutem honore proſequutus eſt; ſed uni e ſatellitibus ſuis imperavit, ut utramque ei malam cæderet, & manibus genas ejus cruentaret. Illa vero contumeliam hanc ſummi honoris loco ducens, in cubiculum regreſſa eſt „. Vide acta S. Theodoriti Presbyteri apud Ruinartium *p.* 516. *edit. Veron.* Quare SS. Martyres conſimiles erant Chriſto, quem colaphis, alapiſque cæſum referunt Matthæus *c.* XXVI. *v.* 67. Marcus *c.* XIV. *v.* 65. & Johannes *c.* XVIII. *Evang. v.* 22. Conſule Gallonium *ibid. pag.* 118. *ſeq.*

2 *Acta S. Theodoti* apud Ruinartium *pag.* 306. *num.* XXVII. „ Hæc loquentis maxillas juſſit Theotecnus ſaxis pulſari, & dentes excuti „. Sozomenus *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* IX. *pag.* 195. De Martyrio Sanctorum Euſebii, Neſtabi, & Zenonis in civitate Gaza agens „ Crudeliſſimo mortis genere eos (Gazenſes Ethnici) interfecerunt, *inquit*; nunc pronos, nunc ſupinos trahentes, & pavimento allidentes: & pro arbitrio alii *lapidibus*, alii fuſtibus, & cujuſque modi telis, quæ ad manum eſſent, eos cædentes. Audivi etiam mulieres relicta tela ex domo progreſſas radiis illos pupugiſſe, & cocos, qui in foro erant, partim ollas aqua ferventi bullientes, focis abreptas, eis ſuperfudiſſe, partim verubus eos transfixiſſe. Poſtquam eos dilaceraſſent, & *capita* eorum ita confregiſſent, ut cerebrum humi efflueret, eos extra civitatem tractos, ad locum, quo jumentorum cadavera projici ſolebant „. Atque his ſaxis dentes S. Januarii fuiſſe excuſſos arbitror. Nam ut eſt apud Ruinartium *in Actis SS. Martyrum Fauſti, Januarii &c. p.* 470. „ Eugenius Judex dixit, ... abſcindantur ei nares, ſupercilia radantur, dentesque mandibulæ ſuperioris evellantur „. At erunt fortaſſe, qui aliis inſtrumentis evulſos putent, quibus equidem non repugno. Acta quoque S. Euphemiæ Virginis apud eumdem ſic habent: „ Alter carnifex apprehendens caput, ac retro inflectens alteri os virginis præbebat expeditum ad pœnam, alter autem adſtans dentes excutiebat „. *p.* 432. Confer præterea Acta SS. MM. Probi, Andronici, & Tarachi apud Ruinartium *pag.* 380. *n.* IV. *ſeq. edit. Veron.* Vide Gallonium *ibid. pag.* 119.

3 *Act. Apoſt. cap.* VII. *v.* 57. Theophilus Antiochenus ſecundi ſeculi ſcriptor *lib.* III. *ad Autolycum num. ult. pag.* 428. *opp. Juſtini edit. Veneta an.* 1747. „ Adhuc etiam & Dei cultores perſecuti ſunt (Ethnici) & quotidie perſequuntur. Quinetiam iis, qui canora voce conviciantur, & honores poſuerunt. Qui autem properant ad virtutem, & ſanctam viſam exercent: horum alios lapidibus obruerunt, alios interfecerunt, ac eos hactenus crudelibus cruciatibus ſubjiciunt „. Confer Ruinartium *pag.* 136. *ubi de SS. Petro, Andrea, & Paulo*, & Gallonium *ibid. pag.* 119. *ſeq.*

4 Gallonius *ibid. pag.* 120. *ſeq.* De hoc ſupplicii genere vide Alexandrum ab Alexandro *Genial. Dier. lib.* III. *c.* V. *p.* 292. *edit. an.* 1586. Spectat huc tabula propoſita ab Gallonio *p.* 127. In qua A. Martyrem ingentibus ſaxis preſſum. B. Pugnis, alapis, colaphis, calcibus percuſſum. C. Lapidibus obrutum exhibet.

XIII.

De Ungulis, forcipibus, uncis, ferreiſque pectinibus.

Ungularum frequens eſt ab antiquis Scriptoribus facta mentio (1). Sed variæ ſunt, interque ſe diſſidentes novorum

BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI

1 Mitto ſcriptores Ethnicos, ne ſim longus. Tertullianus Scorpiaces *c.* 1. *p.* 488. „ Alii „ ungulis . . deguſtata martyria in carcere eſuriunt „ . *Apologetici cap.* XII. *pag.* 97. *Append. ejuſd. edit. Veneta an.* 1744. „ Ungulis eraditis latera Chriſtianorum „ & *c.* XXX. *pag.* 104.

„ Sic

Digitized by Google

de hoc genere tormenti ſententiæ. Ego vero etſi inſtrumenta omnia, quæ ungularum, quibus ſunt feræ inſtructæ, figuram exhiberent, ſive illa tribus lamellis, aduncis conſtarent (1), cujuſmodi ſunt ea, quæ exhibet Aringhus in extremo Romæ ſubterraneæ libro; ſive ſimilia eorum eſſent, quæ deſcribit Gallonius, hoc vocabulo appellata fuiſſe putem; tamen opinio illorum videtur eſſe ad veritatem propenſior, qui *ungulas* proprie eas fuiſſe dictas defendunt, quas ille idem Gallonius ſic perfici conſueſſe arbitratur. Conjungebant Ethnici laminas ferreas oblongas duas, eò plane modo, quo ferreæ forcipis fabrorum laminæ copulari ſolent. Earum laminarum inferiores extremæ partes rotundæ, excavatæque ſubtus erant. Quod idcirco fiebat, ut iis haſtulæ insererentur, quo commode, ſuſpenſi, pendenteſque lacerari a carnifice, dilaniarique poſſent. Partes laminarum ſuperiores longitudinem fere palmi, duorumque digitorum latitudinem æquabant,

„ Sic itaque nos ad Deum expanſos ungulæ effodiant „. S. Cyprianus ad Donatum *pag.* 7. *edit.* Oxon. „ Haſta, & gladius & carnifex præſto eſt; ungula effodiens &c. *& lib. de Lapſis pag.* 127. „ Nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet. Vide Euſebium *lib.* VIII. *cap.* III. *pag.* 397. *& cap.* X. *pag.* 388. qui locus confirmat, quæ dicta hactenus ſunt, ſic enim habet „ Alii fuſtibus, alii virgis, alii flagris eos verberabant, quidam loris, nonnulli etiam „ funibus cædebant, eratque hujuſmodi cruciatuum ſpectaculum varium, & multiplex ple„ rumque malitiæ. Quidam enim illorum manibus poſt tergum revinctis ad ſtipitem ſuſpen„ debantur, ac deinde univerſa corporis membra machinis quibuſdam diſtendebantur. Poſt „ hæc tortores juſſu judicis univerſo corpori, neque ut homicidis ſolet, lateribus duntaxat, „ ſed etiam ventri, cruribus, ac genis cruciatus ferreis ungulis adhibebant. Et *cap.* XIII. *pag.* 394. *& cap.* XV. *pag.* 400. *& lib. de Martyribus Palæſtinis cap.* I. *ibid. pag.* 408. *ſeq. cap.* IV. *pag.* 415. *& cap.* VII. *pag.* 418. *& c.* XI. *pag.* 473. & Lucius Cæcilius *lib. de Mortibus Perſecutorum cap.* XVI. *pag.* 203. *edit. Pariſ. opp. Lactantii an.* 1748. ubi „ Nihil, *inquit*, adverſus te verbera, nihil ungulæ, nihil ignis, nihil ferrum, nihil varia tormentorum genera valuerunt „. Et Prudentius *Hymno* XI. περὶ Στεφάνων, qui eſt de S. Hippolyto *p.* 240. ubi.

„ Ungula fixa cavis coſtarum cratibus altos
„ Pandere ſeceſſus, & lacerare jecur.

Confer Ruinartium In *Act.* SS. *MM. ſinceris pag.* 65. ubi de SS. Epipodio, & Alexandro *p.* 234. ubi de SS. Claudio, & Aſterio *p.* 251. ubi de S. Bonifacio *p.* 305. *ſeq.* ubi de S. Theodoto agit. E novis adeundi Gallonius *p.* 129. *ſeqq.* La Cerda In *notat. in opera Tertulliani pag.* 168. *t.* I. *edit. an.* 1641. Aringhus *lib.* II. *cap.* IV. *pag.* 220. *tom.* I. *& lib. ult. cap.* I. *pag.* 684. *ſeqq. tom.* II. Bottarius *in Præf. tom.* II. *Rom. ſubterr. pag.* XII. *ſeq.* Magius de Equuleo *pag.* 176. *edit. an.* 1664. Ferrarius *lib.* I. *Electorum cap.* VI. *pag.* 23. *ſeq. edit. an.* 1679.

1 Gaſpar Sagittarius *p.* 198. „ Non unius generis, *inquit*, has fuiſſe credo ungulas. „ Quas Gallonius nobis deſcribit, ſuam ingenio ſcriptoris potius, quam antiquis monumen„ tis formam debent. Paulus Aringhus Romæ ſubterraneæ *tom.* I. *l. ult. cap.* I. ectypum „ ungulæ affert, quam in cœmeterio Calepodii erutam precioſi inſtar Theſauri in Muſeo „ Franciſci Barberini Cardinalis aſſervari tradit. Vide Aringhum *t.* II. *p.* 687. Eam nos ungulam Tabulæ æreæ incidi, tibique lector *pag. ſeq.* proponi curavimus.

Tab. 20.

NAPOLI

Digitized by Google

bant, tametſi aliquas longiores, breviores ve fuiſſe non negem. Subtiles autem, exileſque erant, ut facile carnes, nervoſque reorum reciderent. Atque his ſuperioribus partibus ferrei infigebantur mucrones (1) ſex, hoc modo, ut ex altera ſumma parte duo, qui hiulcam ungulam ferarum veluti formarent, ex altera unus eſſet, qui cum forceps clauderetur, inſeri hiulcæ ungulæ poſſet, penetraret carnem, & findendo, tenendo, trahendoque laceraret. Rurſum paullo inferius ex ea parte, cui unum fuiſſe infixum mucronem diximus, hiulci perinde mucrones duo, ex altera unus ponebatur, quo duobus veluti uncis ſulcando, acerbius tormentum eſſet.

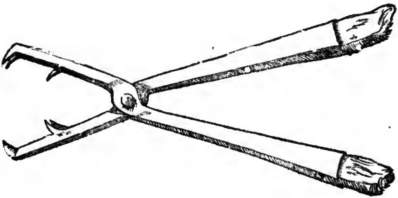
1 Niſi enim ſic formatæ ungulæ fuiſſent, quemadmodum intelligi hæc Prudentii verba poſſent, περὶ Στεφάνων Hym. x. *pag.* 115. *edit. an.* 1625. ?

„ Coſtas BISVLCIS exſecandas ungulis.

Et Hymno 1. *p.* 68.

„ Illa virgas, & ſecures, & BISVLCAS ungulas.

Errat igitur vehementer Sagittarius, qui injuria Gallonium inſectatur. Ac ſervatur quidem in Baſilica Vaticana inter Sanctorum reliquias ejuſmodi ungula, quæ tempore Pauli III. P. M. in fundamentis Vaticanæ Baſilicæ reperta eſt. Vide Bottarium *ibid.* qui poſt adjungit „ Vuole „ il Baronio (nelle note al Martirologio Romano 26. Giugno) eſſere la ſteſſa coſa *i pali dentati* con l'ungule, e con quei πλιβρωτηρίῳ, che alcuni interpretano forbici dentate, di „ cui fa parola Giuſeppe (*De Maccabei pag.* 1401. *ediz. d'Osford dell' anno* 1720.) Di un „ ſimile ſtrumento fece dono il Boſio (*Rom. ſotter. l.* 1. *c.* xx. *p.* 21.) al Cardinale Scipione „ Cabelluzio Bibliotecario della ſanta Chieſa Romana, avendolo trovato preſſo un corpo „ ſanto; poichè anticamente i Martiri ſi ſotterravano con porre allato gli ſtrumenti del loro „ martirio, come moſtra diſteſamente l'Aringhio *l.* 3. *c.* xxix. „„ Ectypon ejus ungulæ hoc loco tibi Lector proponi curavi.

Digitized by Google

eſſet . His vero ſuppliciis Sancti Martyres ſæpe , ac multum cruciabantur .

Forcipes autem quæ vulgo dicebantur, aliæ quidem contundendorum , aliæ vero incidendorum membrorum , aliæ denique tondendarum propter ignominiam mulierum cauſſa inventæ ſunt (1) .

Uncis præterea Chriſtiani aut ſuſpendebantur , ut ſupra dictum eſt , aut trahebantur , aut laniabantur ab inimicis . Dilacerabantur autem eadem fere ratione , qua ungulis (2) .

Neque uncis modo , ſed etiam ferreis (3) *pectinibus* utebantur, qui ſimiles eorum non eſſent,quibus pecti lanam videmus.Horum manubriis inſigebantur haſtulæ, ut (4) carnifices pertingere ad ſuſpenſum reum torquendum , dilacerandumque poſſent . Quinetiam noſtrorum hominum latera, venter

1 Vide Gallonium *ibid. pag.*131.*ſeq.* & Baronium in *not. in Martyrologium Rom. ad d.* VI. *Cal. Jul.* quo loco teſtem appellat Syneſium , qui *Epiſt.*LVIII.*pag.*201. *edit. an.*1640. ſic habet (Utor autem interpretatione Petavii) ,, Horrenda ad Carnificinam inſtrumento-
,, rum genera , ac formas primus in provinciam inferens , *Andronicus* , utinam dicere liceat,
,, & his ſolum utens , digitale , pedum diſtortorium , prælum , & naſipreſſorium , & auribus ,
,, ac labris diſtrahendis forcipes &c.

2 Prudentius περὶ Στεφάνων *Hymno* V. *pag.* 96. *edit. an.*1625.

,, *Laniatur uncis denuo* .

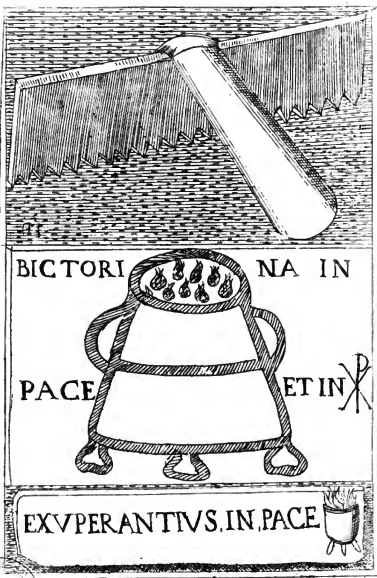
Et Hymno XI. *pag.*140.

Inde furens quæſitor ait : Jam tortor ab unco
Deſine , ſi vana eſt quæſtio , morte agito .

Arnobius Prudentio aliquanto vetuſtior *l.* II. *adverſus gentes p.* 45. *edit. an.*1651. ,, Itane ,, illud non divinum , *inquit* , & ſacrum eſt , aut ſine Deo , eorum tantas animorum fieri con-
,, verſiones , aut cum carnificis unci , aliique innumeri cruciatus impendeant credituris ,, ? Neſcio hujuſmodi ne fuerit uncus in Cœmeterio S.Agnetis repertus, qui martyris capiti infixus erat , quem ſibi a Felice Rondaninio oſteoſum , exhibet Aringhus *lib. ult. Rom. ſubterr.* c. I. *p.*688. quemque nos tabulæ æreæ incidi, & *p.* 203. hujuſce *vol.* imprimi curavimus . Sed de unco vide Gallonium *pag.* 133.*ſeq.* At uncus interdum ungulam ſignificabat , ut conſtat ex *Prudent. hymn.* V.

3 Horum ſimiles lapidibus inſculptos ediderunt Aringhus *ibid. p.* 684. Gallonius *p.*137. aliique. Præſtat hoc loco de ferreo pectine agere in cœmeterio Calepodii reperto , de quo ſic habet Boldettus *p.*319 ,, E' di metallo maſſiccio tutto intero, di lunghezza maggiore di un
,, palmo , molto ben conſervato , e fu eſtratto , come aſſeriſcono dal ſepolcro di un martire
,, nel cimiterio di Calepodio nella via Aurelia dal Monſignor Sagriſta di Papa Clemente X.
,, che per l'identità , e verità del medeſimo contraſegnollo col ſuo proprio ſigillo impron-
,, tato in cera di ſpagna . . . ſi conſerva ora fra le altre reliquie del Monaſtero di S. Maria
,, Maddalena dell'Ordine Domenicano ſul monte Quirinale ,,. Hoc inſtrumenti genus æri incidi , & *p. ſeq.* imprimi volui . Non aſſentior Gallonio ajenti , ſimiles eorum pectines fuiſſe , quibus depectitur lana .

4 Tabulam ab Gallonio datam *p.*137. tranſtuli *in p.*207. A. Ungulam. B. Uncum. C. Ferreum pectinem exprimit .

NAPOLI

Digitized by Google

ter, femur, tibiæ a ſæviſſimis Ethnicis teſtaceis (1) fragmentis diſcerpebantur.

XIV.

De laminis ignitis, de facibus, de lampadibus.

Sed tot, tantiſque ſuppliciis, quibus innocentes Chriſtianos lacerare Ethnici conſueverant, expleri eorum crudelitas,

1 Euſebius *lib.* VIII. *H. E. c.* IX. *p.* 385. *edit. Cantabrig.* „ Verum omnem dicendi copiam ſuperant cruciatus illi, ac dolores, quos apud Thebaidem martyres pertulerunt, acutis

„ teſtis

litas, ſævitiaque non poterat. Itaque candentes etiam ferreas laminas parari interdum, fortiſsimorumque hominum latera, ventrem, aliaſque corporis partes aduri, niſi diis ſupplicaſſent (1), jubebant. Qui cruciatus tam erat acerbus, ut cum immanem quemquam, ſævum, trucem fuiſſe demonſtrare

„ teſtis vice ungularum adhibitis toto corpore ad mortem uſque lacerati „. Iiſdem fragmentis pavimentum carceris Ethnici implebant, ut quieſcere martyres non poſſent. Prudentius περὶ Στεφάνων Hymno de S. *Vincentio pag.* 98. *edit. an.* 1625.

„ Fragmenta teſtarum jubet,
„ Hirta impolitis angulis,
„ Acuminata informia,
„ Tergo jacentis ſternerent.
„ Totum cubile ſpiculis
„ Armant dolores anxii,
„ Inſomne qui ſubter latus,
„ Mucrone pulſent obvio.

Et poſt pauca:

„ Cernit deinde fragmina
„ Jam reſtulsrum mollibus
„ Veſtire ſemet floribus.

Et ad calcem Hymni:

„ Per fragmen illud teſteum
„ Quo parta crevit gloria,
„ Et quem trementes poſteri
„ Exoſculamur lectulum.

Et S. Paulinus *Nat.* IV. *Sancti Felicis pag.* 220. *edit. Veron.*

.... ſternuatur fragmina teſtæ
„ Arceat ut ſomnum pœnalis acumine lectus.

Vide Gallonium *p.* 135. & Sagittarium *p.* 17. *ſeq.*

1 Καυτήρια, quorum meminit Euſebius *lib.* V. *Hiſt. c.* 1. *p.* 211. quo loco agit de Martyribus Lugdunenſibus, atque Viennenſibus eadem fuiſſe, atque haſce ignitas laminas puto. Adeundus Sagittarius *l. c. p.* 121. S. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ *tom.* IV. *opp. pag.* 69. *edit. Martianæ* „ Perſeverantem, *inquit*, in fide Martyrem, & inter equuleos, laminaſque „ victorem, juſſit melle perungi, & ſub ardentiſſimo ſole, ligatis manibus poſt tergum re„ ſupinari, ſcilicet, ut muſcarum aculeis cederet, qui ignitas ſartagines ante ſuperaſſet „. Prudentius περὶ Στεφάνων Hymno V. qui eſt de S. Vincentio *pag.* 95. *edit. an.* 1625.

„ Tormenta, carcer, ungulæ
„ Stridenſque flammis lamina &c.

Et *p.* 97.

„ Tum deinde cunctatus diu
„ Decernit extrema omnium
„ Igni, grabato, & laminis
„ Exerceatur quæſtio.

Et *Hymno* X. *qui eſt de S. Romano pag.* 124.

„ Nec ſic inuſta laminis ardet cutis,
„ Ut febris atro felle venas excidit,
„ Vel ſummam pellis ignis obductus coquit,
„ Papulaſque fervor æſtuoſus excitat,
„ Credas cremari ſtridulis cauteribus.

Vide Sagittarium *ibid.* Gallonium *ibid. pag.* 139. *ſeqq.* Ruinartium *Act. SS. MM. ſinc. p.* 146. *edit. Veron. in not.*

Digitized by Google

ſtrare Romani vellent, imperaſſe illum, affirmarent, ut ardentes laminæ iis, qui rei ſcelerum non eſſent (1), admoverentur.

Faces duorum generum erant. Aliæ namque interioribus earum arborum partibus conſtabant, quæ picem, vel reſinam (2) ferunt, cujuſmodi ſunt *pinus*, *larix &c.*, aliæ contra e contortis funiculis cera, piceve illitis fiebant. Atque eas quidem tædas, has funalia veteres appellabant. Utræque faces ardentes Chriſti ſectatorum corporibus admovebantur, intolerabilique dolore lacerabant (3).

Tertium facum genus hujuſmodi fuiſſe ferunt. Lata vaſcula, quæ aut palmi magnitudinem æquarent, aut aliquanto longiora eſſent, ſenſimque reſtringerentur, ita ut pyramidis formam exhiberent, quæque vel ferrea, vel figlino opere facta eſſent, adhibebantur, iiſque circum haſtulæ aliquot ponebantur, quæ colligatæ conum efficerent, qui ad palmorum quinque, aut ſex longitudinem (4) extenderetur. Inde vaſcula materia quapiam replebantur, quæ facile inflammari poſſet. Has Latini faces *lampadas* appellabant. Ergo cum in Hiſtoria veteris Eccleſiæ legamus, martyres permultos fuiſſe accenſis lampadibus excruciatos, fateamur neceſſe eſt, haſce inflammatas faces carnibus Chriſtianorum inferre Ethnicos, eoſque immaniter torquere conſueſſe (5).

1 Cicero *lib. v. in Verrem cap.* LXIII. *edit. Oliveti Genev. pag.* 573. *tom.* IV. „ Quid? „ *inquit*, cum ignes, ardenteſque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur. Vide *Ruinart. pag.* 382.

2 Facum, ut alios mittam, facta eſt ſæpius a Cicerone commemoratio. Vide l. c. De variis earum generibus confer Gallonium *ibid. pag.* 141.

3 Huc alludit Tertullianus *lib. adverſus Praxeam cap.* XIII. *pag.* 507. Cetera, quorum tamen permultorum minus probabilem eſſe video auctoritatem, vide apud Gallonium *pag.* 141. *ſeqq.* & Sagittarium p. 122. qui etiam ex Prudentii libro περὶ Στεφάνων *Hymno* III. *qui eſt de S. Eulalia Martyre pag.* 86. *edit. an.* 1625. hæc affert:

„ Aut facibus data fumificis,
„ Flebiliterque ululanda tuis
„ In cineres reſoluta flues.

De Facibus vide Bonarrotium *ſopra alcuni Framm. di vetri &c. pag.* 186. *ſeq.* & Montfauconum *Palæogr. Græca pag.* 435.

4 Confer Gallonium *ibid. pag.* 142. *ſeq.* At faces etiam lampades dici interdum ſolebant, ut conſtat ex modo indicato Prudentii loco, *& ſeqq. verſ.*

5 Prudentius Hymno eodem *pag. ead.*

„ Ultima carnificina dehinc
„ Non laceratio vulnifica
„ Crate tenus, nec arata cutis,

„ Flamma

Digitized by Google

XV.

Quibus modis de equuleo depoſiti martyres torqueri ab inimicis Religionis Chriſtianæ ſolerent.

Atque his quidem ſuppliciis, cum conjecti in equuleum eſſent

„ Flamma ſed undique LAMPADIBVS
„ In latera, ſtomachumque furit.

In Actis SS. Tryphonis, & Reſpicii *n.v. p.*139. ſic eſt ſcriptum „ Juſſit eos manibus poſt ter-„ gum ligatis nudos cædi . . . ungulas „ ac lampadas eorum lateribus applicari. Igitur ap-„ pli-

NAP

eſſent (1), Chriſtiani afficiebantur. Jam vero inde exturbati, aut in lignum, divaricatis cruribus, ita ut ſupra demonſtratum (2) eſt, compingi, aut nudi in acutis, ignitiſve fragmentis teſtarum volutari (3), aut ferventi oleo (4) perfundi ab Ethnicis ſolebant.

,, plicantibus eis lampades &c. ,,. In Actis quoque S. Geneſii Martyris, qui Diocletiano Imperatore paſſus eſt, *p.237. n.*r11. apud Ruinartium *edit. Veron.* ſic habetur: ,, In equuleo ſu-
,, ſpenſus, & ungularum diutiſſima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum
,, in fide perſiſteret ... martyris coronam capitis obtruncatione meruit ,,. Et in Actis S. Theodoriti Presbyteri apud Ruinartium *n.3. pag.517. edit. Veron.* Julianus dixit: Interim ego
,, igni te tradam, poſtea vero quid fueris? Sic juſſit duas lampades ardentes ejus apponi la-
,, teribus. Appoſitis vero lampadibus, elevans oculos ſuos ad cælum dixit: Domine Deus om-
,, nipotens &c. ... Et ſubito ceciderunt carnifices in facies ſuas cum lampadibus. Turbatus
,, eſt vero Julianus cum adſtantibus militibus, & juſſit carnifices elevari, dixitque ad eos:
,, applicate iterum lampadas ejus lateribus. At illi reſponderunt, aliis hoc jubeat nobilitas
,, tua, nos vero hoc facere non poſſumus ,,. In facum numerum, lampadumve referri candelæ poſſunt, quarum fit in Actis SS.MM. Claudii, & Aſterii &c. mentio apud Ruinartium *p.234. edit. Veron.* ,, Lyſias Præſes dixit: Accipientes teſtam aſperrimam, lateribus (Claudii) incum-
,, bere, & candelas ardentes eidem applicare. Cumque factum fuiſſet, Claudius dixit: *Mi-*
,, *hi ignis, & tormenta tua ſalvam facient animam; quoniam quæ patior propter Deum*
,, *lucrum habeo magnum, & pro Chriſto mori divitias multas.* Lyſias autem iratus de
,, equuleo eum deponi, & in cuſtodiam dari præcepit ,,. Quid? Si transferri huc poſſit Cypriani ex libro *de Lapſis pag.127. edit. Oxon.* locus? ,, Sed cum duriſſimi Judicis recrude-
,, ſcente ſententia jam fatigatum, jam laſſum corpus nunc flagella ſcinderent, nunc con-
,, tunderent fuſtes, nunc equuleus extenderet, nunc FLAMMA torreret .... Deprecabantur
,, illi ... & pro lacrimis cruor SEMIVSTVLATIS viſceribus defluebat ,,. Nam flamma, quæ *torrebat*, & *ſemiuſtulata* relinqueret corpora aut facum, aut lampadum, aut candelarum flamma fuerit oportet. Placuit ſuper. pag. transferre tabulam, quam refert Gallonius *p.147.* in qua A. *Martyrem ſuſpenſum, nam aliquando trochleis ſuſpendebantur ad ſtipitem.* B. *tædis.* C. *funalibus, hoc eſt facibus e funiculis contortis factis.* D. *aut ardentibus lampadibus excruciatum demonſtrat.*

1 Conſtat id quidem cum ex aliis pleriſque monumentis, tum ex eo loco Actorum SS. Aſterii, & Claudii, quem modo deſcripſimus.

2 *Pag.190. ſeqq. hujus volum.*

3 Confer Acta S. Vincentii apud Ruinartium *pag.227. edit. Veron.* Prudentium περὶ Στεφάνων *Hymno de S. Vincentio v.65.* apud Ruinartium *pag.332.* In Actis præterea S. Theodoti Martyris *n.xxx. pag.307.* hæc leguntur. ,, Videns ergo Præſes ſe fruſtra laborare, & fa-
,, tigatos tortores deficere, depoſitum de ligno, juſſit ſupra ignitas teſtulas collocari, qui-
,, bus etiam interiora corporis penetrantibus, graviſſimum dolorem ſentiens Theodotus,
,, oravit &c. ,,. Confer Sagittarium *pag.17. ſeq*

4 Vide Martyrologia ad *d.* VIII. *Idus Maij* de S. Victore Martyre, qui ſub Maximiano paſſus eſt. Rurſum ad *d.* IV. *Non. Junii* in iiſdem Martyrologiis legimus ,, Sub Diocletiano
,, Auguſto primum plumbatis cæſus, deinde fuſtibus graviter mactatus, poſt reſina, ſulphure,
,, plumbo, pice, cera, oleoque perfuſus, illæſus apparuit ,,. Sed de hoc cruciatus genere paullo poſt agam copioſius ,,. Interea proponam tabulam, quam exhibet Gallonius *p.149.* qua littera A. *exprimit Martyrem de equuleo depoſitum, qui divaricatis cruribus, vi ad quartum, aut quintum foramen diſtenderetur.* B. *Aut viva calce, oleoque &c. ebullienti perfuſum.* C. *Nudum, inque teſtaceis fragmentis volutatum, ac preſſum.*

Digitized by Google

XVI.

De Tauro æneo, de olla, de lebete, de ſartagine, de craticula, & lecto ferreo, de ſella, galea, deque tunica ferrea.

Vetus apud Ethnicos *tauri ænei* (1) tormentum fuit. Tauri vero illud figuram præſeferebat. Qui autem damnatus erat, ut

1 Adeundus Gallonius *pag.* 151. *ſeqq.*

Digitized by Google

ut eo ſupplicii genere periret, in illud immittebatur, clauſoque oſtio, quod unum e latere tauri ejuſdem patebat, igneque a carnificibus circum accenſo, cum torreretur, ſic ululabat, ut mugitus miſer edere videretur. Fuerunt vero e noſtris, qui ſumma conſtantia, quod inanibus ſimulacris cultum adhibere recuſaſſent, hoc tam immani cruciatu martyres (1) deceſſerint.

Olla vas ſatis amplum ex ære confectum erat. In illud vel aqua, vel oleo, vel pice plenum Chriſtiani quandoque aut capite deorſum verſo, aut prælo ita preſſi, atque contenti, ut caput ad genua pelleretur, injiciebantur, ignominiæ cauſſa, ut elixati interirent (2).

Ac *lebes*, ut recte animadverſum ab Gallonio (3) eſt, genus erat ænei vaſis, in quod oleo, pice, plumbo, ceraque ferventibus Chriſtiani, ut elixari perinde poſſent, immittebantur (4).

Nam

1 Gallon. *ibid. pag.* 153. *ſeq.*

2 Vide Martyrologium Romanum *ad d.* XIV. *Kal. Martias*. Sagittarium *ibid. pag.* 119. *ſeq.* & Gallonium *pag.* 154. *ſeq.* & Acta S. Bonifacii Mart. c. XI. *p.* 253. *edit. Ruinart. Veron.*

3 *Ibid. pag.* 156.

4 Ruinartius ex Palladii *Hiſt. ad Lauſium cap.* 111. *Act. SS. MM. ſincer. pag.* 103. *edit. Veron.* „ Jubet (Judex) magnum lebetem pice repletum vehementiſſimo igne accendi. Cum „ bulliret ergo pix. & valde arderet, converſus ad illam beatam ſævus præſes dixit. Abi „ pare voluntati domini tui: alioqui, ut intelligas, jubeo te devolvi in lebetem . . . Ille er„ go furore percitus, jubet eam exui, & in lebetem injici . . . Quæ ſic paullatim demiſſa, „ ſpatio trium horarum emiſit ſpiritum, cum pix perveniſſet ad ejus collum „. Et in *Actis S. Theodoti Martyris pag.* 304. *edit. ejuſd. n.* XXII. „ Erat ibi accenſus focus, & lebetes „ ferventes, rotæque, & alia plura cruciatuum inſtrumenta expoſita, ad quorum omnium „ conſpectum adeo nihil exhorreſcebat martyr, ut animi conſtantiam etiam vultus hilaritas „ demonſtraret „. Lebetem exhibet figura, quam dedi ſupra tabula XX. ex Boldetto *Oſſerv. ſopra i Cimiterj pag.* 318. ubi „ Ho, *inquit*, oſſervata una lapida ſulla tomba di una ſanta „ per nome Vittorina nel cimiterio di Ciriaca, ove (oltre al contraſegno del vaſo di ſangue „ affiſſo alla tomba) era pure delineata una caldaja acceſa, come ſi ſcorge nella Tavola. „ (*ſup. pag.* 203.) Un altra pentola parimente, o caldaja ardente oſſervai in un altra lapida „ di marmo coll' iſcrizione, e nome di Eſſuperanzio, trovata ad un ſepolcro di martire nel „ cimiterio di Calliſto (vide *tab. eamd. ibid. pag.* 203. *n.* 3.) La figura di queſta Caldaja „ corriſponde egualmente a quella dell'Iſcrizione di S. Aleſſandro addotta dall' Aringhi. (*Rom. ſubterr. l.* II. *cap.* XXII. *pag.* 495. *t.* I.) E ſi argomenta, che in una ſimile pentola o „ caldaja conſumaſſe il ſuo glorioſo Martirio. Siccome noi pure poſſiamo congetturare de' „ noſtri ſanti Vittorina, ed Eſſuperanzio: *Martyrium conſummatum forte denotantes*, co„ me dice il Fabretti (*Inſcript. Domeſt. cap.* VIII. *pag.* 566.) di tali caldaje, o pile, o al„ tri ſimili ſtrumenti ſcolpiti ſulle lapidi ſepolcrali de' cimiterj „. Petrus Zornius Hamburgenſis vir e Lutheranorum quidem ſecta opuſculo inſcripto: *Diſſertatio Hiſtorica Theologica de Catacumbis, ſeu cryptis ſepulcralibus SS. MM. in qua Burnetti, Miſſonii, & aliorum ſententia defenditur, contra Mabillonium, Ciampinum, Boſium, & alios Romanenſes &c. edit.*

Digitized by Google

Nam *Sartago* ingens erat patella ærea, quam hoſtes nominis Chriſtiani reſina, pice, oleoque impleri, ignique imponi curabant, tum ut hæc omnia ebullire, atque efferveſcere videbant, immitti in vas noſtros imperabant, ut furcis compreſsi, frigi, efflareque animam cogerentur (1).

Crates ferrea non tribus modo, ſed etiam pluribus coſtis (2) componebantur. His ignem ſupponebant Ethnici, Chriſtianoſque imponi, ac ne adusti moveri poſſent, furcis (3) detineri, & coqui faciebant. Quam autem atrox id ſupplicium, quo Laurentius (4), aliique affecti ſunt, quamque immane eſſet, comprehendi vix animo, oratione autem explicari ne vix quidem poteſt. At fortiſſimi viri, mulieresque non ſolum non ferre moleſte, modo Chriſto rem gratam facerent, ſed etiam læti, alacreſque ad illud venire, atque ubi ſuas carnes uri, maleque olere ſentiebant, convertere ſe ad Judices, eoſque ridere, hortarique, ut quod coctum eſſet comederent (5), conſueverant.

Similis

*edit. Lipſ. an.*1703. *cap.*II. §.II. *pag.*16. negat *vaſcula*, quæ ſanguine plena fuiſſe dicimus, indicium conditi in eo ſepulcro martyris eſſe, quod *communis conſuetudo veterum Monachorum fuerit ſanctis instrumenta martyrii appingere*. Ridiculum! Quaſi vero ante Monachis in eos cœmeteriorum cuniculos penetrare fas eſſet, quam terra eſſent repleti, quoſque nunc effodere noſtri ſolent, & in quibus vaſcula continenter reperiuntur. Nam eos cuniculos, cum fureret in noſtros Diocletianus, terra fuiſſe oppletos oſtenſum ſupra eſt obſervationibus Bonarrotii. Sed extremo hujuſce operis libro totam illam Zornii *Diſſertationem*, ut par eſt, confutabimus; eſt enim, ut conſtabit, plena inanium, ſecumque pugnantium rationum.

1 Vide Prudentium περὶ Στεφάνων *Hymno* x. *pag.*130. *edit. an.*1625. *ubi* de Machabais agens inquit:

„ Videbat ipſos apparatus funerum
„ Præſens ſuorum, nec movebatur parens,
„ Lætata quoties aut olivo ſtridula
„ Sartago frixum torruiſſet puberem &c.

Confer Gallonium *ibid. pag.*157. & Sagittarium *ibid. pag.*119.

2 Gallonius *ibid. pag.*159. & ſchema cratis expreſſæ in ſepulcro quodam reperto in cœmeteriis Urbis, relatumque ab Aringho, & a nobis deſcripto *tom.*1. *pag.*447.

3 At non furcis modo iis, quas exhibuimus ſupra *pag.*232. in tabula, ſed etiam iis fortaſſe, quæ tridentum inſtar eſſent, cujuſmodi eſt ea, quam refert Aringhus *pag.*684. *col.*2. *tom.* II. *Roma ſubterr.* detinebantur.

4 Prudentius *Hymno* xi. περὶ Στεφάνων *v.*17. apud Ruinartium *pag.*146. *edit. Veron.*

„ Ungula fixa cavis coſtarum, *cratibus* altos
„ Pandere ſeceſſus, & lacerare jecur.

Et *Hymno* II. *qui eſt de S. Laurentio v.*86. *ſeqq.* apud eumdem *pag.*167. Euſebius *H. E. lib.* VIII. *cap.* VI. *pag.*382. *& cap.* XII. *pag.*391. „ Alii, *inquit*, craticulis impoſiti, non „ ad mortem uſque, ſed ad diuturnitatem ſupplicii torrebantur „. Sed multos nominare non eſt neceſſe. Confer Gallonium *p.*159. *ſeq.* & Sagittarium *ibid. pag.*113. *ſeqq.*

5 Prudentius *Hymno de S. Laurentio v.*97. *ſeqq. p.*168. *Act. SS. Mart.* apud Ruinart.

„ Quia

Similis cratis *lectus ferreus* erat, quamquam pauliſper e terra elevatus eſſet, latioribuſque laminis ferreis oblique tabularum loco ductis (1) conſtitueretur. Huic item Ethnici ligna, carboneſve accenſos ſupponi, impoſitoſque Chriſtianos torqueri imperabant (2).

Se-

» Quin ipſa odoris qualitas;
» Aduſta quam reddit cutis,
» Diverſa utroſque permovet;
» His nidor, illis nectar eſt.
Et v. 100.
» Poſtquam vapor diutinus
» Decoxit exuſtum latus,
» Ultro e cataſta judicem
» Compellat affatu brevi:
» Converte partem corporis
» Satis crematum jugiter,
» Et fac periclum quid tuus
» Vulcanus ardens egerit.
» Præfectus inverti jubet.
» Tunc ille: coctum eſt, devora;
» Et experimentum cape,
» Sit crudum, an aſſum ſuavius.

Conſule Euſebium L. VIII. c. VI. *Hiſt. E. pag.* 382. *edit. Cantabrig.*

1 Gallonius *ibid. pag.* 162.

2 Prudentius *Hymno de S. Vincentio, qui eſt* v. περὶ Στεφάνων *pag.* 37. *edit. an.* 1625.
» Decernit extrema omnium,
» Igni grabato, & laminis
» Exerceatur quæſtio.
.....
» Serrata lectum regula
» Dente in frequenti exaſperat,
» Cui multa carbonum ſtrues
» Vivum vaporat halitum.

Rurſum in Actis ejuſdem S. Martyris apud Ruinartium *n. VIII. p.* 326. » Jam enim truculentus
» miniſter proferri lectum cum ferreis juſſerat coſtis, & addita ſubter carbonum congerie
» exurendum Dei Martyrem applicare ». Neque ſolum lectis ſanctos Martyres imponebant,
ut torrerentur ſuppoſitis ignitis carbonibus, ſed etiam ſalis particulas in ignem ſuppoſitum
conjiciebant, quæ crepitantes, in corporis partes penetrarent, laminaſque ardentes adhibebant, quibus ſanctos Martyres acerbius torquere poſſent. Prudentius *ibid. pag.* 56.
» Hunc ſponte conſcendit rogum
» Vir functus ore interrito,
» Ceu jam coronæ conſcius
» Celſum tribunal ſcanderet.
» Subter crepante aſpergine
» Scintillat excuſſus ſalis,
» Punctiſque fervens ſtridulis
» Sparſum per artus figitur.
» Arvina poſt hinc igneum
» Impreſſa cauterem lavit,
» Via unde roris fumidi
» In membra ſenſim liquitur.

Vide Sagittarium *pag.* 316.

Sedibus item *ferreis* noſtros ut inſiderent (1) cogebant, aut eorum capitibus *galeas* (2) imponebant, aut maxillis æreos, (3) ferreoſque *globos* admovebant, aut *tunica* eos ferrea (4) induebant, aut *clavis* tempora transfigebant, aut ferreis *obeli-*

ſcis

1 *Eccleſ. Lugdun.* apud Euſebium *lib.v. cap.1. H. E. p.*206. „ Ipſam, *inquit*, poſtre-
„ mo ferream cathedram, cui ſuperpoſita Martyrum membra cum torrerentur, illorum na-
„ res moleſtiſſimus nidor implebat &c.

2 Vide quæ de Juſto Martyre Romano ſcribit Gallonius *p.* 163. Hiccine vero ille ſit Juſtus, an alius quiſpiam, quem in vitris cœmeterialibus depictum vidimus ſupra *pag.*83. *ſeq. hujus vol.* definire ſatis certo non poſſum.

3 Gallon. *ibid.* ſed vereor, ne ejuſmodi acta Juſti minus ſincera eſſe videantur.

4 Gallonius *ibid. p.*163. & Sagittarius *ibid. pag.*108.

ſcis latera (1) torrebant, aut *crepidis* æneis induebant, vel ejuſmodi crepidis, quibus infixi clavi eſſent (2), calceatos, Sanctis Martyribus, ut incederent, imperabant. Atque hujuſmodi inſtrumenta tunc adhibebant, cum maxime ignita eſſent.

XVII.

Nudis pedibus ſuper candentes carbones incedere Chriſtiani cogebantur. Eorumdem capitibus, aliiſque membris corporis prunas Ethnici imponebant, in eorumque ora, atque aures immittebant, & ferventi oleo, liquatoque plumbo ventres, aut alias partes eorum perfundebant.

Nova interim cruciatuum genera excogitabantur. Nam hoſtis generis humani, qui moleſte patiebatur, Chriſtianos in tantam multitudinem creviſſe, ut omnem fere orbem terrarum occupaſſe viderentur, Ethnicos incendebat, ut quibus poſſent modis, in Deorum contemptores ſævirent. Itaque iis ſuppliciis, de quibus ſupra demonſtratum eſt, illud etiam addi curavit, quo noſtri ſuper carbones ardentes incedere (3) cogebantur.

Præterea prunas in ora, aureſque martyrum (4) im-

1 Gallonius *ibid.* & Sagittarius *p.*122.

2 Gallon. *ibid.* & Sagittar. *pag.* 124. Propoſui pag. ſuper. Tab., quam refert idem Gall. *p.*165. in qua. A. *Martyrem in crate ferrea.* B. *In lecto ferreo.* C. *In ignita ſartagine.* D. *in olla.* E. *In tauro aneo.* F. *In lebete poſitum.* G. *Ferrum, quo uti Ethnici in hujuſmodi Sanctorum MM. cruciatibus ſolebant*, indicat.

3 Acta *Sanctorum Martyrum Claudii, & Aſterii* apud Ruinartium *pag.* 234. „ Lyſias „ dixit, apprehendite ferreos morſus, & conligate pedes ejus, & fortiter torquete eum, ut „ ſentiat & corporis, & animæ cruciatus . . . Lyſias dixit „ Carbones ignis ſubſternite pedi- „ bus ejus &c. „ Vide Sagittarium *p.*124.

4 Conſule Gallonium ibid. Quod vero carbones Ethnici variis corporum SS. MM. partibus imponere ſolerent ex actis SS. Claudii, Aſterii &c. apud Ruinartium *n.*111. *p.*335. conſtat. „ Lyſias dixit, pedibus eum extendite, & carbones mittite ſuper (Neonem) „ & *num.*iv. „ Carbones etiam ventri ejus ſupermittite, & ſic moriatur „. Quid? Si Carbones, tuſque & manibus Martyrum imponere auderent Ethnici, ut ſi forte excuſſiſſent prunas, tus adoleviſſe diis viderentur? S. Baſilius Homilia xvii. *n.*2. *pag.*140. *tom.*II. *opp. edit. Monachor. S. Mauri* „ Dexteram habuit, *inquit*, Barlaamus igne firmiorem, quod poſtre- „ mum tormentum ei ab inimicis admotum eſt. Etenim libamen dæmonibus facturi, ignem „ aræ cum impoſuiſſent, adductum Martyrem ante eam ſiſtunt, atque dexteram ſupinam ſu- „ per altare protendere jubentes, manu velut ærea ara abuſi ſunt, ardente ture in ea mali- „ gne impoſito. Sperabant enim fore, ut vi ignis devicta manus tus in aram neceſſario, ac ve- „ lociter excuteret &c. „. Adeundus Sagittarius *pag.*125.

Digitized by Google

mitti,& capitibus, ceteriſque corporis membris imponi fecit. Liquari quoque plumbum interdum, aut oleum, picemque ferventem parari, & eorum ventribus, tergis, (1) capitibus infundi curavit. Quid? Si ita tranſverſos inimicos nominis Chriſtiani egit, ut noſtros nudari, atque in acutiſſimis teſtarum (2) fragmentis, ardentibuſque carbonibus volutari, aut incenſum manu ante aras, carboneſque tenere, quo diis ture (3) ſupplicaſſe exiſtimarentur, compellerent?

XVIII.

Quemadmodum Sancti Martyres ignibus traderentur.

Flammis item permultos noſtrorum hominum religionis cauſſa traditos (4) fuiſſe, martyraſque deceſſiſſe conſtat. Sed eorum

1 Acta S. Bonifacii Martyris apud Ruinartium *pag.252. edit. Veron. num.IX.* „ Videns „ autem impiiſſimus judex, quod minime ſentiret tormenta, juſſit aperiri os ejus, & plum„ bum bulliens infundi „. Euſebius *lib.* VIII. *H. E. cap.* XXI. *pag.392. edit. Cantabrig.* „ Aliis plumbo ignis vi liquefacto, bulliente, ac fervente metallo terga adurebantur, & „ corporis partes maxime neceſſariæ torrebantur „. Confer Eundem *lib.* VI. *cap.* V. *pag.265.* ubi de S. Potamiæna agens. „ Hæc cum dixiſſet, inquit, ferventi pice per varia corporis „ membra ab imis pedibus, ad ipſum uſque capitis verticem lente, ac paulatim circumfuſa, „ mortem conſtanti animo pertuliſſe memoratur „. Vide Sagittarium *p.121.* Neſcio autem an inſtrumentum illud, quo infundere membris Sanctorum Martyrum plumbum, picemve Ethnici conſueverant, quodque exhibet Gallonius *p.181. lit.*B. (*vide p. ſeq.*) ſimile ſit hujus, quod [illegible] inſculptum cernitur, refferturque a Boſio *Rom. ſotter. pag.541.*

2 V de quæ dixi ſupra *p.* 208.

3 Confer quæ modo deſcripſi ex Homilia S. Baſilii de S. Barlaamo. Sed dolos, fraudeſque, quibus hoſtes nominis Chriſtiani utebantur, ut noſtros ad ſuam ſententiam aut pertraherent, aut pertraxiſſe viderentur, deſcribit Euſebius *lib.* VIII. *cap.* XII. *pag.397. ſeq. edit. Cantabrig.* At juverit *p. ſeq.* transferre Tabulam quam proponit Gallonius *p.181.* in qua A. exhibet *Martyrem ardentibus prunis impoſitum.* B. *In lectulo ferreo ligatum, & ardenti liquatoque plumbo &c. cruciatum.* C. *Ferris ignitis ſemiuſtulatum.* D. *Nudis pedibus ſuper carbones ardentes incedere coactum.*

4 Vide Acta *S. Polycarpi* apud Ruinartium *num.* XIV. *pag.36.* S. Juſtinum Martyrem loco ſupra

eorum incendendorum non una ſemper, neque eadem ratio fuit. Sæpe enim igne circum (1) accenſo, ſtipitibus erectis

Ee 2 affixi,

NAPOLI

ſupra *indic. pag.* 172. *hujus vol.* & Tertulliani teſtimonia *pag. eadem hujus vol.* Cyprianum *lib. de Bono Patientiæ pag.* 215. ubi „ Gladius, *inquit*, beſtiæ, ignes, cruces, omnia „ denique tormentorum, ac pœnarum genera fide, & virtute patientiæ perferenda „. Et *epiſt.* xl. *alias* xxxv. *de Numidico agens pag.* 78. *edit. Oxon.* „ Hortatu ſuo, *inquit*, co- „ pioſam martyrum numerum lapidibus, & flammis necatum ante ſe miſit „. Minucium Felicem, qui in *Octav. pag.* 103. *edit. an.* 1672. ſic inducit Cæcilium Ethnicum noſtros alloquentem „ Ecce vobis minæ, ſupplicia, tormenta, etiam non adorandæ, ſed ſubeundæ cruces; „ ignes etiam, quos & prædicitis, & timetis „. Sed longum eſt omnes recenſere.

2 Conſule locum modo indicatum *epiſt. Smyrnenſis Eccleſiæ de S. Polycarpi Martyrio pag. ead.* Acta S. Pionii pag. 127. apud Ruinartium *edit. Veron.* ubi ſic habetur „ Poſt hæc

„ Pio-

Digitized by Google

affixi, aut alligati, interdum ſarmentis ferreo (1) lecto ſuppoſitis, cui lecto illi eſſent adſtricti, nonnumquam in ardentes (2) fornaces, (3) rogos, foſſaſve prunis candentibus plenas

„ Pionium, & Metrodorum presbyterum cum his, in quibus fixi erant, ſtipitibus erexerunt, „ evenitque, ut Pionius ad dexteram, Metrodorus ſtaret ad lævam, ad orientem oculis animoque converſi. Sed cum allatis lignis, ac ſubditis nutrimentis vires ignis acciperet, „ & per ardentem pyram fortiter populatrix flamma crepitaret, clauſit Pionius oculis, tacita, ut bene quieſceret, Deum ſuum oratione poſcebat. Nec multo poſt nimium vultu „ læto ignem reſpexit, & amen dicens, animam, quaſi eructaret, evomuit „. Conſule præterea *Acta S. Luciani, & Marciani* apud Ruinartium *n.* VII. *pag.* 143. *edit. Veron. & acta SS. Fructuoſi, & Augurii num.* IV. *ibid. pag.* 192. *& S. Cyrilli pueri ibid. pag.* 214. *& SS. Agapes, Chioniæ &c. n.* IV *pag.* 349. *& num* VI. *pag.* 351. *& SS. Pollionis &c. num.* III. *pag.* 360. *& S. Philippi Epiſcopi Heracleæ n.* XIII. *pag.* 372. *& S. Theodori n.* VI. *pag.* 416. & Euſebium *lib.* VIII. *cap.* VIII. *H. E. pag.* 385. *& cap.* IX. *pag.* 386. *& c.* XII. *pag.* 394. *& lib. de Martyribus Palæſtinis cap.* II. *pag.* 410. *cap.* IV. *pag.* 415. *& cap.* VIII. *pag.* 421. *& cap.* X. *pag.* 426. *& cap.* XI. *pag.* 431. *& pag.* 433. *H. E. edit. Cantabrig.* Hinc Chriſtianos *Sarmentitios*, *& Semaxios* fuiſſe appellatos oſtendimus *lib.* hujuſce operis I. *cap.* II. *pag.* 86. *tom.* I.

1 De *Sarmentis* confer, quæ dixi *t.* I. *pag.* 86. Adi etiam Prudentium περὶ Στεφάνων *Hymno* V. *qui eſt de S. Vincentio Levita pag.* 97. *& de S. Romano Mart. pag.* 134. ubi inquit.

„ At parte campi ex altera immanem pyram
„ Texebat uſtor fumidus pinu arida,
„ Sarmenta miſtim ſubdita, & fœni ſtruem
„ Spargens, liquato rore ferventis picis,
„ Quo flamma paſtu creſceret ferocius.

Ex quibus quidem verſibus plane conſtat, ſarmenta pice conſpergi interdum conſueviſſe, ut longe facilius flammam conciperent.

2 Confer Gallonium *pag.* 173. Sagittarium *pag.* 108. *ſeq. Act. SS. MM. Bonoſi &c.* apud Ruinart. *p.* 522. „ Iterum mittam vos in fornacem ignis ardentis, & tunc complebitis „ juſſionem ſacram „. In foveam quoque calcis injectos noſtrum aliquos fuiſſe, teſtata res eſt. Igitur Prudentius περὶ Στεφάνων *Hymno* XIII. *qui eſt de S. Cypriano pag.* 147. *edit. ejuſd. an.* 1625. canit hoc modo.

„ Fama refert, foveam campi in medio patere juſſam
„ Calce vaporifera prope margines refertam.
„ Saxa recocta vomunt ignem, niveuſque pulvis ardet;
„ Urere tacta potens, & mortifer ex odore flatus
„ Appoſitam memorant aram foveæ ſtetiſſe ſumma,
„ Lege ſub hac, ſalis aut micam, jecur, & ſuis litarent
„ Chriſticolæ, aut mediæ ſponte irruerent in ima foſſæ.
„ Proſiluere alacres curſu rapido ſimul trecenti,
„ Gurgite pulvereo merſos liquor aridus voravit &c.

3 Julianum, & Eunum accenſo rogo fuiſſe flammis conſumtos, tradit Euſebius *lib.* VI. *cap.* XLI. *pag.* 306. idem ſcribit de S. Apollonia *ibid. pag.* 305. *edit. Cantabrig.* Prudentius *Hymno* VI. περὶ Στεφάνων, qui eſt de SS. Fructuoſo &c. *p.* 106.

„ Hic flammante Pyra niger miniſter,
„ Ardens ſupplicium parare juſſus,
„ Conſtruxit facibus rogum ſupremum.
„ Qui dum corpora concremanda ſolvit,
„ Ferventes animas amore lucis
„ Fracto carceris expedivit antro.

Confer Sagittarium *p.* 104. Rurſum Prudentius Hymno XI. *qui eſt de S. Hippolyto*, ali *p.* 140.

„ Hos

plenas (1) injecti interibant. Quandoque una cum cubiculis (2), ædibus (3) ſacris, balneis (4), urbibus (5) ipſis, in quibus habitabant, circumjecto igne abſumebantur. Quinetiam fuerunt aliqui, quos Ethnici aut funibus oleo, ſulphure, ac reſina illitis, poſtque incenſis (6) vinctos, aut lineis in oleum in-

,, Hna rape præcipites, & vinctos conjice in ignem,
,, Sit pyra, quæ multos devoret nus reos.

Quinetiam idem Euſebius *lib. de Martyribus Palaſtinæ cap.* III. *pag.* 418. de Timotheo Gazæ Epiſcopo agens ,, Innumera, *inquit*, perpeſſus tormenta, tandem tenui, ac lento igne ,, conſumtus &c. ,, Vide acta S. Pionii Martyris apud Ruinart. *pag.* 126. *edit. Veron.* Sed quoniam *Pyra* facta eſt mentio, quid ea ſignificet indicandum eſt. Aliquando enim ſtipitem indicabat, cui homines eaurendi alligabantur, atque tum ex circumpoſito rogo ſtipes pyræ nomen ſortiebatur, aliquando vero rogum, ſeu lignorum ſtruem, ut recte eſt animadverſum a Ruinartio *ibid. pag.* 147. *not.* 13. Sed hæc ſtrues lignorum diverſis modis formari ſolebat. Jam vero interdum, cum corpora cremarentur, eo modo fieri conſueverat, quem exhibent nummi aliquot Cæſarum, & monumenta quædam Chriſtiana apud Boſium, Aringhum, & Boldettum, imprimiſque ſepulcrum FIRMIÆ VICTORIÆ QUÆ VIXIT ANN.LXV. apud Boldettum *p.* 372. quam nos exhibuimus ſupra *tab.* XLV. *pag.* 91. *fig.* 2. *Cataſta* aliquando ſignificabat editiorem locum, in quo proponebantur ſervi venales. Vide *acta SS. Perpetuæ, & Felicit.* apud Ruinartium *pag.* 82. & Ruinart. *not.* 32. *ibid.* Ibi quoque martyres torqueri ſolebant, aut interrogari. Cyprianus *Epiſt.* XXXVIII. *pag.* 75. *edit. Oxon.* Lectorem, qui Chriſtum ibid. confeſſus fuerat, *e cataſta ad pulpitum*, nempe ex eo loco in Eccleſiam veniſſe ſcribit. Hinc cataſta pro editiore loco, qui etiam in foro non eſſet, ſumta aliquando eſt. Quare Martyr Romanus apud Prudentium *Hymno* 21. *pag.* 124.

,, Audite cuncti, clamo longe, ac prædico,
,, Emitto vocem de cataſta celſior.

Quamobrem equuleus etiam dictus interdum *cataſta* eſt, ut eſt in vetere Gloſſario. Vide Lucam Holſtenium *in not. ad acta SS. Perpetuæ, & Felicit. pag.* 93. apud Ruinart. *Act. SS. MM. ſincer. Cataſtarum* item ignearum meminit Prudentius Hymno I. *p.* 68. quod in editiore loco conſiſterent, ibique exurerentur martyres.

,, Verberum poſt vim crepantum, poſt cataſtas igneas,

Pro lecto ferreo intelligit *Iſon Magiſter in Gloſſis ad Prudentium*. Immo vero, & crati ferreæ attributum id nomen eſt a Prudentio Hymno *de S. Laurentio, qui eſt* II. περὶ Στεφάνων *pag.* 97.

,, Poſtquam vapor diutinus
,, Decoxit cauſtum latus,
,, Ultro e cataſta judicem
,, Compellat affatu brevi.

Adi Sagittarium *pag.* 116. *ſeqq.* & Cangium *in Gloſſar. Med. & Infim. Latinit. pag.* 418. *tom.* II. *ad v. Cataſta*.

1 Adeundus Gallonius *pag.* 172.

2 Gallonius *ibid.*

3 Lactantius *lib.* V. *Divinar. Inſtitut. cap.* XI. *pag.* 390. *tom.* I. *opp. edit. an.* 1748. ,, Aliqui ad occidendum præcipites extiterunt, ſicut unus in Phrygia, qui univerſum populum cum ipſo pariter conventiculo concremavit ,,. Nam Ædes ſacras ſuas Chriſtiani conventicula appellabant, ut alio loco dicam.

4 Gallonius *p.* 174. *ſeqq.* Sagittarius *p.* 110.

5 Euſebius *lib.* VIII. *cap.* XI. *Hiſt. Eccl. pag.* 390. *edit. Cantabrig.* ,, Certe urbem ,, quamdam Chriſtianorum in Phrygia milites armati obſidione cinxerunt, injectoque igne, ,, totam una cum viris, & mulieribus, ac parvulis Chriſtum omnium Deum confitentibus ,, concremarunt &c.

6 Gallonius *p.* 175.

(1) injectis, indeque accenſis, eorumque pedibus admotis, aut in navim (2) pice, ſtupaque refertam immiſſos, admoto igne, in medio mari perire cogerent. Eſtque jam ab Gallonio traditum, calore Balnei (3) aliquos Chriſtianorum vivere deſiiſſe. Tunica quoque, quam veteres moleſtam dicere conſueverant, quæ rebus iis, quæ ignem concipere facile poſſent, contexta erat, quod religionem ſervarent, involvebantur, qua inflammata, miſerandum in modum cruciabantur, tandemque animam (4) efflabant. Ac multos eorum, qui Chriſtum colerent, cum Nero imperium obtineret, tunica moleſta indutos, inflammatoſque fuiſſe; ut lampadum inſtar noctu collucerent, auctor eſt Tacitus in (5) Hiſtoria. Scribit autem Cæcilius in eo libro, qui eſt de *Mortibus Perſecutorum*, iis, qui dignitatem nullam haberent, pœnam ignem fuiſſe. Datas namque leges fuiſſe, ut poſt tormenta damnati lentis ignibus urerentur. Conſueſſe igitur ab Ethnicis noſtrorum pedibus, cum deligati fuiſſent, ſubdi lenem flammam tamdiu, donec callum ſolorum contractum igne ab oſſibus revelleretur. Deinde incendi faces, tum extingui, ac protinus admoveri ſingulis membris, ita ut (6) locus nullus in corpore intactus relinqueretur. Præterea faciem aqua fri-

1 Euſebius *lib. de Martyribus Palæſtinis c.* IV. *p.* 415. „ Compulſus deinde (Apphianus) a Judice diis ſacrificare, invictam adverſus ærumnas, & quantumvis dolores hortendos conſtantiam animi declaravit; lateribus non ſemel, ſed iterum, ac ſæpius ad ipſa uſque oſſa, & viſcera ſulcatis; toque plumbatarum ictibus in os, ac cervicem verberatus, ut contuſa, ac tumefacta facie, ne ab illis quidem, qui eum optime norant, agnoſceretur. Verum cum ille tantis doloribus nullatenus cederet, tortores juſſu præſidis linum oleo madefactum pedibus ejus circumponentes, ignem poſtea ſubjecerunt. Quo facto, quantos beatiſſimus Martyr dolores perſenſerit, nulla, ut arbitror, oratione explicari poteſt. Ignis ſiquidem conſumtis ejus carnibus ad oſſa uſque penetrabat, adeo ut univerſus humor corporis ceræ inſtar liquefactus ſtillatim diflueret.

2 Gallonius *p.* 137.

3 Gallonius *p.* 174. de hoc cruciatus genere paullo copioſius differit. Quamobrem eum conſulere lector poterit.

4 Tertullianus *ad Martyras cap.* V. *pag.* 139. *edit. Venet. an.* 1744. Jam & ad ignes quidam ſe auctoraverunt, ut certum ſpatium in tunica ardente conficerent „. Eamdem *lib.* I. *ad Nationes cap.* XVIII. *tunicam incendialem* vocat. Neque vero contexta ſolum hujuſmodi rebus ea tunica erat, quæ incendi facile poſſet; ſed etiam illita. Nam Seneca *Epiſt.* XIV. *pag.* 285. *ſeq. edit. Amſtelod. an.* 1633. „ Cogita, *inquit*, hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem, & diſtracta in diverſum actis curribus membra, & illam tunicam alimentis ignium & illitam, & intextam, quidquid aliud præter hæc commenta ſævitia eſt.

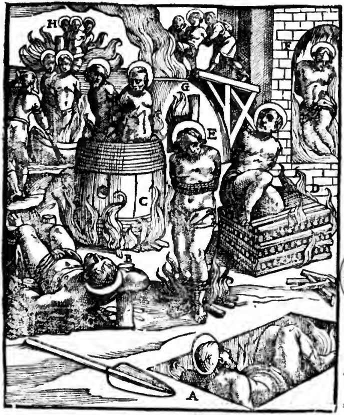
5 Vide *tom.* I. *hujus op. pag.* 417. *ſeq.*

6 *Cap.* XXI. *pag.* 212. *ſeq. edit. an.* 1748. *tom.* II. *opp. Lactantii.*

frigida perfundi, & os humore ablui, ne ariditate faucium interirent. Curari poſtremo, ut cute omni decocta, vis ignis ad intima viſcera penetraret. Hinc rogo facto corpora jam aduſta cremari. (1)

XIX.

1 Varia ignis tormenta deſcribuntur in *Actis SS. MM. Tarachi, Probi, & Andronici* apud Ruinartium *pag.* 380. *ſeq. edit. Veron.* Num. enim 4. ſic habetur „ Maximus dixit: *afferte ignem, & expandite manus ejus, & unite .... Ligate eum a pedibus, & in altum* „ *eum ſuſpendite, & acrem fumum ſupponite ad faciem ejus* (Tarachi) .. *Afferte acetum* „ *acre*

BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI

Digitized by Google

XIX.

De Graphiis, de ſtimulis, de ferris, lanceis, gladiiſque, quibus SS. Martyres ab Ethnicis cauſſa Religionis cruciabantur.

Graphiis Martyres aliquot confoſsi fuerunt. (1) Erant autem

„ *acre cum ſale, & in nares ejus infundite* ... *Immiſcete ſinape cum aceto, & perfundite nares ejus.* Maximus dixit .. *Nunc ignite ferrum, & mittite Probo.* Probus dixit: „ *Ignis tuus tepidus eſt, & me non contingit.* Maximus dixit: *Ignite arctius ferrum, & „ ſtante eo injicite illi* ... *Radite ei caput, & igneas prunas ſupponite ei.* N. 7. *pag.* 386. Maximus dixit ... *Tollite obeliſcos, & incendite nimis, & ſub alas ejus* (Tarachi) *ponite.* n. 8. Maximus dixit: *Ignite obeliſcos, & lateribus ejus apponite* ... *Nimis ignite obeliſcos, „ & in dorſo Probi ponite. Ignite obeliſcos, & ſures ejus imponite.* n. 9. Maximus dixit: *Date Papyrum & manipulos inde facite, & apponite ignem ventri* Andronici .... *Incendite obeliſcos, & candentes ponite inter digitos ejus* .. *Dentes autem ejus, & blaſphemam „ linguam tollite, & comburite, & cinerem facite, & ubique ſpargite, ut nemo de con„ fortibus ejus impiis, aut de mulierculis aliqua colligat.* Sed operæ pretium eſſe cenſui tabulam *pag. ſup.* ponere, quam refert Gallonius *p.* 179. in qua A. *martyrem in foſſam ignitis carbonibus plenam conjectum.* B. *Ad* IV. *ſtipites alligatum.* C. *In cupam poſitum:* Cupa autem dolii erat genus. Confer Cæſarem *lib.* VIII. *de Bello Gallico cap.* XI. *pag.* 308. & *lib.* II. *de Bello Civili cap.* III. *pag.* 395. *edit. Taurin.* ubi *cupas*, inquit, *tæda, ac pice refertas incendunt &c.* Vide Gallonium *p.* 173. De Johanne in dolium ferventis olei immiſſo vide *tom.* I. *hujus op. pag.* 395. *n.* I. & 421. *n.* 4. D. *in rogum conjectum.* E. *ſtipitibus erectis ligatos Martyres funibus pice &c. illitis.* F. *in propriis ædibus ut in carcere exuſtas.* G. *in fornacem immiſſos.* H. *In navim aſcendere coactos incenſoſque* exhibet.

1 Prudentius *Hymno* IX. *qui eſt de S. Caſſiano pag.* 111. *edit. an.* 1625.

„ Erexi ad cælum faciem, ſtetit obviam contra
„ Fucis colorum picta imago martyris,
„ Plagas mille gerens, totos lacerata per artus
„ Ruptam minutis præferens punctis cutem.
„ Innumeri circum pueri, miſerabile viſu,
„ Confoſſa parvis membra figebant ſtylis.
„ Unde pugillares ſoliti percurrere ceras,
„ Scholare murmur adnotantes ſcripſerant.
„ Ædituus conſultus ait, quod proſpicis hoſpes,
„ Non eſt inanis, aut anilis fabula.
„ Hiſtoriam pictura refert, quæ tradita libris,
„ Veram vetuſti temporis monſtrat fidem.
„ Præfuerat ſtudiis puerilibus, & grege multo
„ Septus, magiſter puerorum ſederat.
. . . .
„ Vincitur poſt terga manus, ſpoliatus amictu,
„ Adeſt acutis agmen armatum ſtylis,
„ Quantum quiſque odii tacita conceperat ira,
„ Effudit ardens felle tandem libero &c.

Gregorius Nazianzenus *Orat.* III. *pag.* 89. *tom.* I. *opp. edit. Colon.* „ *Marcus Arethuſius* a „ pueris ad pueros pendulus remittebatur, cultria pennariis generoſum illud corpus exci„ pientes, atque hanc tragœdiam inſtar ludi habentes. Vide Theodoritum *l.* III. *Hiſt. Eccl. c.* VII. *p.* 129. *edit. Cantabrig.* Confer etiam Gallonium *p.* 187.

Digitized by Google

autem *graphia* ænea inſtrumenta , quibus in albo , hoc eſt in ceratis tabulis , veteres ſcribebant (1) .

Jam vero *ſtimulos* fuſtes , ſeu arundines acutis cuſpidibus fuiſſe Gallonius putat , quibus bibulci boves pungere ſolerent . Atque hoc item cruciatus genere Martyres torquebantur (2) .

Nam *ſerras* etiam adhibebant interdum inimici Chiſtianæ religionis, ut de noſtris ſupplicium (3) ſumerent . Quamobrem ſectos fuiſſe aliquos legimus in antiquis monumentis Eccleſiarum .

Ac *lanceis* nonnullos fuiſſe terebratos , atque (4) tranſfixos conſtat . Erant autem lanceæ ſimiles earum , quæ etiamnum ſunt in uſu , appellanturque eodem nomine (5) .

Gladio autem permultos fuiſſe necatos traditum memoriæ

1 Cujuſmodi hi ſtyli , ſeu pennatii cultri eſſent, Iudicat Tabula, quam *ſeq. pag.* poni curavi . Exhibet enim ea Pædagogum læva manu volumen tenentem , dextram autem elevantem , puerum volumen utraque manu geſtantem , atque legentem , & puerum alterum *ſtylo* in tabula ſcribentem . Marmorea tabula , in qua anaglypho opere expreſſa hæc erant, effoſſa ante annos aliquot fuit prope S. Mariæ ædem in Monte Cœlio . Adiſis Boldettum *l.* II. *c.* XI. *pag.* 333. *ſeqq.* Idem ipſe Boldettus de ſtylis ejuſmodi *ibid. pag.* 332. *ſeqq.* diſſerit de Inſcriptione ſepulcrali, quæ ſic habebat: MARTINVS IN PACE, reperta in cœmeterio Gordiani, quæ num. 2. exhibet ſtylum , *n.* 3. pugillarem . Refert præterea *n.* 5. 6. & 7. inſtrumenta cum ſtylo , quæ ad commode ſcribendum conferrent , *n.* 8. gemmam , in qua ſculpta manus eſt ſtylum tenens , modumque indicans , quo ſcribere veteres conſueverant . Confer Fabrettum *Inſcript. Domeſt. c.* III. *p.* 206.

2 Vide Gallonium *p.* 188. *ſeq.* Prudentius Hymno XI. περὶ Στεφάνων , qui eſt de S. Hippolyto *pag.* 141. *edit. an.* 1625.

,, Iliaque infeſtis perfodiunt ſtimulis .
,, Ultima vox audita ſenis memorabilis hæc eſt ,
,, Hi rapiant artus , tu rape Chriſte animam .

Clavis quoque martyres confodiebantur . Conſule *Acta SS. MM. Tarachi* , *Probi* , & *Andronici* apud Ruinartium *pag.* 388. Sagittarium *p.* 174. & Gallonium *ibid.* De terebris adeundi Gallonius *ibid. pag.* 189. & Aringhus *Roma ſubterr. pag.* 688. *tom.* II.

3 Sozomenus *lib.* II. *H.E. cap.* XII. *pag.* 60. *edit. Cantabrig.* de Tarbula Simeonis Epiſcopi ſorore , & altera ſorore , deque ejus ancilla loquens ,, Magi , *inquit* , Tarbulam , & ,, reliquas duas corripientes , capitali ſupplicio addicunt , ſerraque bifariam diſſectas , patibulis ſuffixerunt ,, . Conſulendi Bollandiani ad *d.* XXII. *Aprilis tom.* III. *pag.* 22. *edit. Antuerpienſis* , & Ruinartius *Act. SS. Pherbutæ &c. pag* 504. *edit. Veron.* Gallonius *ibid. p.* 188. & Sagittarius *p.* 206.

4 Vide Sagittarium *p.* 89. & Gallonium *p.* 189.

5 Conſtat id quidem ex veteribus monumentis permultis , & ex arcu etiam Conſtantini , cui inſculptæ lanceæ magno numero cernuntur . Aringhus *l.* VI. *c.* L. ,, Lancea ferrea , quam ,, fere rubigo conſumſit , in eodem B. Agnetis cœmeterio intra ſepulcrum inventa , procul ,, dubio nobilis pro Chriſto martyrii inſtrumentum extitit ,, . Hanc nos exhibuimus ſupra *p.* 203. hujus vol. Boldettus *lib.* I. *c.* LX. *p.* 315. inveniſſe ait ſe in cœmeterio Calliſti Lanceam ferream , cujus figuram *ibid* proponit , qua veriſimile eſſe putat , eumdem martyrem fuiſſe transfixum . Qui etiam exhibet eodem loco inſcriptionem ſepulcralem Agapiti , cui eſt lancea inſculpta . Vide Acta SS. MM. Rogatiani , & Donatiani apud Ruinart. *p.* 248. *n.* VI. qui circa annum 287. deceſſerunt .

Tab. 22.

NAPOLI

riæ a majoribus noſtris eſt, qui aut Hiſtoriam Eccleſiæ, aut Acta SS. Martyrum deſcripſerunt (1).

XX.

Ut ſecti ventres quorumdam Martyrum, utque eorum plerique ſagittis confixi, vel capite plexi ſint.

Tanta vero immanitas quorumdam Ethnicorum fuit, ut aut *ventres* Sanctorum virorum ſecare, & jecur (2) comedere, aut fortiſſimas virgines raſas, graviſſimiſque tormentis excruciatas, deindeque diſſectas, & hordeo, iiſque rebus, quibus ſues veſcuntur, repletas, porcis vorandas exponere auderent (3).

Sagittis item transfixi haud pauci (4) fuerunt. Quod cum ex aliis documentis permultis, tum ex Actis quorumdam SS. Martyrum plane liquet.

Capite autem hoc modo Chriſtiani ab hoſtibus plectebantur. Principio virgis cædebantur, tum ad locum ſupplicii adducti Deo ſeſe, ſuos, Eccleſiam, Principes, atque inimicos ipſos ſuſis precibus commendabant, inde ſudariis, panniculiſve quibuſdam eis oculi ligabantur, poſt genua fle-

 ctere

1 Conſule *Acta S. Polycarpi num.* XIII. apud Ruinartium *pag.* 31. *num.* VI. & *pag.* 65. *edit. Veron. SS. MM. Scillitanorum num.* V. *pag.* 75. *SS. Perpetuæ, & Felicitatis n.* XXI. *p.* 88. *SS. Petri Andreæ, & Pauli n.* V. *pag.* 136. *SS. Tryphonis, & Reſpicii num.* VI. *pag.* 139. *S. Hippolyti pag.* 146. *n.* 65. *S. Cypriani n.* XVIII. *p.* 177 & 189. *ſeq. SS. Iacobi, & Mariani pag.* 199. *n.* XII. *SS. Montani, & Lucii n.* XV. *p.* 205. & *n.* XXIII. *p.* 207. *ſeq. S. Geneſii n.* III. *p.* 237. *SS. Mauricii &c. n.* V. *pag.* 243. *SS. Donatiani, & Rogatiani n.* VI. *p.* 248. *S. Bonifacii n.* XIII. *p.* 253. *SS. Victoris &c. pag.* 262. XVI. *S. Maximiliani n.* III. *p.* 264. *S. Marcelli Centurionis n.* V. *pag.* 266. *S. Theodoti pag.* 307. *n.* XXXI. *S. Procopii n.* II. *pag.* 311. *S. Felicis n.* V. *p.* 314. *SS. Didymi, & Theodoræ n.* VI. *pag.* 355. *S. Irenæi Epiſcopi Sirmienſis pag.* 358. *n* V. *S. Eupli n.* III. *pag.* 362. *SS. Tarachi, Andronici, & Probi n.* XI. *p.* 392. *S. Criſpinæ n.* II. *p.* 396. *S. Agnetis pag.* 404. *S. Geneſii Arelatenſis pag.* 474. *S. Phocæ p.* 493. *n* III. *SS. Simeonis & aliorum MM. Perſarum p.* 498. *SS. Sadoth &c. p.* 506. *SS. Bonoſi &c. p.* 522. Confer Euſebium *Hiſt. Eccl. p.* 382. 385. 386. 400. 407. 409. 412. 422. 426. 432. 433. *edit. Cantabrig.* Tertullianus *lib. ad Martyras c.* IV. *p.* 139. *edit. Veneta an.* 1744. ait „ Igitur ſi tantum terrenæ gloriæ licet de corporis, & animi „ vigore, ut gladium, ignem &c. Modicæ ſunt iſtæ paſſiones ad conſecutionem gloriæ cæ„ leſtis &c. „ Sed Juſtini Martyris, Tertulliani, Cypriani, aliorumque Patrum loca, acta Martyrum, quæ Bollandiani, & Ruinartius, & Evodius Aſſemanus vir erudiſſimus, aliique collegerunt, recenſere longum eſt. Conſulendi Sagittarius *pag.* 57. *ſeqq.* & Gallonius *p.* 189.

2 Theodoritus *lib.* III. *c.* VI. *p.* 128 *ubi de Cyrillo Diacono edit. Cantabrig.*

3 Vide Sozomeni *lib.* V. *c.* X. *H. E. pag.* 194. *edit. Cantabrig.*

4 Vide Aringhum *lib.* IV. *Romæ ſubterr. cap.* XXXVII. *p.* 335. *tom.* II. Gallonium *p.* 195. & Sagittarium *c.* XVIII. *p.* 202.

ctere viri optimi, atque ſeſe paullulum incurvare cogebantur. Poſtremo ictu gladii obtruncabantur, & martyres præmium obtinebant, quod illis fuerat in cælo paratum (1).

XXI.

De inſcriptione vultus, de iis, quibus aut evulſi dentes, aut lingua reciſa, aut truncati pedes, aut confracta crura, aut abſciſſæ aliæ corporis partes fuerunt, deque SS. Martyribus verubus transfixis.

Neque cum Ethnici ſolum, ſed cum etiam Hæretici (2) homines imperium obtinerent, atris notis Chriſtianorum Orthodoxorum frontibus neſcio qui verſus interdum inſcribebantur (3).

Evellebantur præterea malleis dentes Martyrum, quos erectis ſtipitibus neſarii homines alligaverant. Hujus quidem ſupplicii facta ab Dionyſio Alexandrino mentio eſt, ut memoriæ Euſebius tradidit in Hiſtoria (4).

Eodemque modo ſtipiti adſtrictorum cultris (5) linguæ ab-

1 Conſer Gallonium *p.197. ſeqq.* & Sagittarium *cap.* VIII. *p.61. ſeqq.* Acta ſancti Cypriani apud Ruinartium *p.189.* ubi hæc habentur. „ In agrum Sexti productus eſt, & ibi ſe „ lacerna byrro expoliavit, & genu in terra flexit, in orationem ſe domino proſtravit. „ Et cum ſe dalmatica expoliaſſet, & diaconibus tradidiſſet, in linea ſtetit, & cœpit ſpiculatorem ſuſtinere. Cum veniſſet autem ſpiculator, juſſit ſuis, ut eidem ſpiculatori viginti „ quinque aureos darent ... Poſtea vero Beatus Cyprianus manu ſua oculos ſibi texit, qui „ cum lacinias manuales ligare ſibi non potuiſſet, Julianus presbyter, & Julianus ſubdiaconus ei ligaverunt. Ita B. Cyprianus paſſus eſt &c. „ Acta S. Martyrum Montani &c. apud Ruinartium *p.305. edit. Veron. n.* XV. „ Cum carnifex immineret, & gladius ſuper cervices ejus „ libratus penderet, expanſis ille ad cælum manibus, voce clara, ita ut non tantum ad aures plebis, ſed & gentiles quoque ipſos ſonus vocis feriret, oravit rogans & deprecans, ut „ Flavianus, qui per ſuffragium populi de comitatu coram remanſerat, ſequeretur die tertia. „ Et quo precis ſuæ finem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligatus in partes duas diſcidit, & juſſit alteram reſervari, qua Flaviano oculi poſt craſtinum ligarentur. Sed & in „ medio eorum in area ſolum ſervari juſſit, ut nec ſepulturæ conſortio privaretur &c.

2 Conſule Gallonium *p.199. ſeq.*

3 Gallon. *p. 199. ſeqq.*

4 Euſebius *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. c.* XLI. *p.305. edit. Cantabrig.* de S. Apollonia ſcribens „ Maxillas quidem ejus, *inquit*, verberantes, cunctos ei dentes excuſſerunt „. In actis SS. Martyrum Tarachi, Probi, & Andronici apud Ruinartium *p.391. edit. Veron.* ſic legos „ Maximus dixit, mittite ferrum in os (Andronici), & excutite ei dentes, & malam &c. „ Conſule Boldettum *lib.1. c.* XX. *p.316.* & Gallonium *p.202.* & Sagittarium *p.174.* Mitto cetera monumenta, ne ſim longior, quam oportet.

5 Acta SS. Probi, & Tarachi, & Andronici *n.* IX. *p.391.* apud Ruinart. *edit. Ver.* Maximus „ dixit ... malam, & blaſphemam linguam (Andronici) exciditc, ut diſcat non blaſphemare

„ in

Digitized by Google

abſcindebantur . Ac non ſolum viris , mulieribuſque linguæ, ſed virginibus etiam mamillæ recidi ab inimicis religionis tanta crudelitate ſolebant , ut earum vel hoſtes ipſi miſererentur (1) .

Nam manus , pedeſque ſic nonnullis præcidebantur. Collocabatur, vi ab Ethnicis allata , recidenda pars corporis in tabula ſive lapidea , ſive lignea , inde carnifex brachium elevabat , ſecurique manibus , pedibuſque martyrem diminuebat (2) .

Cru-

„ in principes . . blaſphemam linguam tollite , & comburite , & cinerem facite &c. „ . Euſebius Cæſarienſis *lib.* II. *de Reſurrectione* apud Ruinartium *in S. Mart. Romanum num.* III. *p.*316. „ Præcepto , *inquit* , Judicis inſiſtente , ut lingua incideretur ſancti , & quia inven„ tus eſt (medicus , qui lapſus fuerat) parata habens ad iſtam neceſſitatem ferramenta , ur„ gebatur incidere , quam nolebat , linguam . Et incidit quidem „ . Vide *l. de Mart. Palaſt. c.*II. *p.*410. Igitur Prudentius Hymno II. περὶ ςεφάνων , qui eſt de S. Romano *p.*114. canit :

„ Plectrum palati , & faucium ſævus tibi
„ Tortor revulſit , nec tamen ſilentium
„ Indixit ori , quo fatebaris Deum &c.

Sed cultrorum ejuſmodi , quibus ſancti Chriſti Martyres aut jugulabantur , aut lingua , aliiſque corporis partibus diminuebantur , duo reperta in cœmeteriis ſunt , alterum quidem in Pontiani , alterum in Calliſti , atque illud in ſepulcro Hyperecies Martyris , hoc vero in loculo S. Martyris Alexandri . Utriuſque ſchema dedit Boldettus *lib.*1. *c.*LX. *p.* 323. quem lector conſulat .

1 Prudentius περὶ Στεφάνων *Hymno* IV. *qui eſt de* XVIII. *Martyribus Cæſarauguſtanis pag.*90. *edit. an.*1625. de S. Encratide loquens , ſic ſcribit :

„ Barbarus tortor latus omne carpſit ,
„ Sanguis impenſus lacerata membra .
„ Pectus abſciſſa patuit papillæ
Corde ſub ipſo.

Confer Sagittarium *p.*161. *ſeq.* & Gallonium *pag.*201. *ſeq.* Neque abſcindi ſemper mammæ , ſed interdum lacerari ab Ethnicis ſolebant . Quamobrem Euſebius *lib. de Martyribus Palæſtinis c.*VII. *pag.*418. *edit. Cantabrig. H. E.* „ Latera , *inquit* , Theodoſiæ Virginis (Judex) „ ac papillas ad ipſa uſque oſſa ferreis ungulis exaravit &c.

2 Membris corporis permultos fuiſſe diminutos , propterea quod Chriſtum colerent , auctor eſt Euſebius *lib.*VIII. *H. E. cap.*XII. *pag.*391. „ Alii naſo , *inquit* , auribus , ac manibus truncati , ceteriſque corporis membris mutilati ſunt , atque conciſi , ut contigit „ Alexandriæ „ . Acta S. Arcadii Martyris apud Ruinartium *n.*IV. *pag.*467. *edit. Veron.* ſic habent : „ Tunc lictores acceptis mandatis , accedunt ad Arcadium , & ducunt ad victimæ locum . . . Profert illico manus (Martyr) , & cum articulatim ſecaretur , orabat . . . Inſania „ furore judex , primum amputandam linguam mandare neſciverat . . . Et ipſe (Arcadius) „ ſumma parte truncatus , in dorſum ſupinari jubetur . . . Pedes alacris porrigit , & crura , & „ femora ſimili crudelitate ſecanda , & protinus pedes articulis , crura pedibus , femora coxendicibus , venter quoque coxis ſæva carnificum arte viduantur „ . Vide præterea acta SS. MM. Januarii &c. apud Ruinartium *n* I. *pag.*470. *edit. ejuſd.* & Gallonium *p.*204. Boldettus *l.*I. *c.*LX. *p.*316. exhibet lapidem ſepulcralem Alexandri , cui forcipes addit , quibus forcipibus eidem lapidi inſculptis , ut indiciis utitur , quo demonſtret eis fuiſſe membra SS. MM. dilacerata „ L' anno, inquit, 1714. fu eſtratto da Monſignor Olivieri Sagriſta . . . dal cemete„ rio di Calepodio nella via Aurelia il corpo di un Martire per nome Aleſſandro contraſſe-

„ gnato

Crurifragium ita fieri conſueverat. Ferreus vectis parabatur, tum tibiæ Chriſtiani incudi imponebantur, quas carnifex vectis ictibus perfringebat. (1)

Sudibus etiam ligneis, ferreiſque (2) verubus, ferreis acubus, radiiſque textrinarum (3) vel acutis ex arundine detractis partibus, iiſque inter ungues, carnemque infixis diris modis excruciati (4) Chriſtiani aliqui ſunt, quorum ſunt martyria ab antiquis rerum noſtrarum ſcriptoribus hiſtoriarum mandata monumentis. (5)

XXII.

„ gnato col ſuo vaſo di ſangue, ed inſieme col nome era ſcolpita ſulla lapida di marmo una „ tenaglia, o ſia forbice, e preſſo la medeſima ſi vede pure delineato un certo frammento „ Non ſarebbe inveriſimile, che aveſſe indicato alcuna particella di carne ſvelta colla ſteſſa „ tenaglia, o forbice dal corpo del medeſimo S. Aleſſandro. Con queſte forbici fu coronato „ S. Pelagio giovanetto nelle Spagne da Abdaramene Re de Saraceni, il quale: *forcipibus ferreis membratim præciſus* .... *Martyrolog. Rom. ad diem* 15. *Jun.* Vide præterea acta S. Bonifacii M. apud Ruinartium *n.* VI. *p.* 252.

1 Euſebius *lib.* VIII. *cap.* XII. *H. E. pag.* 391. „ Quid nunc opus eſt reliquos memorare, „ aut multitudinem hominum recenſere, aut varias tormentorum ſpecies orationis penicil„ lo depingere? Quippe cum admirandi martyres partim ſecuribus cæſi ſint, ut in Ara„ bia contigit, partim ſuffractis cruribus interierint, quemadmodum accidit in Cappadocia„. Sed de Crurifragio confer Gallonium *p.* 204. *ſeqq.* Laurentium loco ſupra indic. *pag.* 3692. & Pitiſcum *ad v. Crurifragium*, qui Auctores nominat, qui de hoc argumenti genere diſputarunt.

2 Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium *l.* VI. *H. E. c.* XLI. *p.* 308. de S. Iſchirione Martyre ſic ſcribit „ Prægrandi ſude correpta transfixum per media viſcera hominem inter„ fecit „. Vide Gallonium *p.* 205. *ſeq.* & Sagittar. *p.* 183. Lubet in *pag. ſeq.* transferre tabulam quam refert Gallonius *p.* 255. quaque ſub oculis conſtitui poſſunt, quos ſupra deſcripſi vel infra deſcribam SS. Martyrum aliquot cruciatus. A. *ſignificat Martyrem, cui pellis detrahebatur*. B. *Cui cor, & viſcera extrahebantur*, Theodorit. *l.* III. *c.* VI. *pag.* 128. C. *Securi contuſum*. D. *Gladio obtruncatum*. E. *Telis confixum*. F. *Præacuta ſude tranſverberatum*. G. *Ad duarum arborum ramos ligatum & diſcerptum*. H. *Acutis arundinibus inter carnem & ungues digitorum infixis tortum*.

3 De hac re vide Gallonium *p.* 207.

4 Euſebius *l.* VIII. *c.* XII. *p.* 392. *edit. Cantabr.* Acta S. Bonifacii Martyris *p.* 252. apud Ruinartium *n.* IX. „ Tunc furore repletus judex juſſit, ut calami acuerentur, & eos affigi ſub „ ungulis manuum ejus. Vide Gallonium *ibid.* & Sagittarium *p.* 184. De verubus confer Sozomenum *l.* V. *c.* IX. *p.* 591. *edit. Cantabrig.* Quid? Si acutis arundinibus vultus Sanctorum Martyrum oculoſque pungere Ethnici auderent? Euſeb. *l.* VI. *hiſt. cap.* XLI. *pag.* 304. Similem cruciatum deſcribit Theodoritus *lib.* V. *hiſt. cap.* XXXIX. *pag.* 241. ubi de Benjamino Martyre in Perſide agit. „ Exaſperatus, *inquit*, Rex viginti arundines præacutas manuum, „ pedumque ejus unguibus infixit. Sed cum animadverteret hunc cruciatum ab illo pro ludi„ cro haberi, aliam rurſus acutam arundinem genitali ejus membro infixit, eamque aſſidue „ extrahens, & inſerens inexplicabiles ei dolores inferebat.

5 Innumerabilia tormentorum genera prætermitto. De ſale & aceto, quibus vulnera SS. MM. perfundebantur, Euſ. *lib.* VIII. *cap.* XII. *p.* 382. de teſtis, quibus perfricabantur eorum plagæ. *Act. SS. MM. Tarachi, Probi, & Andronici n.* IV. *pag.* 380. deque aliis innumeris longum eſt dicere. Radi autem capita mulierum novacula ſolebant ignominiæ cauſa, ut ex actis SS. MM. Claudii, Aſterii, & Domninæ &c. plane conſtat, *n.* V. *pag.* 235. *edit. Ruinartii Veron.* De Cutis diſtractione vide acta Baſilii Ancyrani *ibid. pag.* 524. *n.* 6. & Pruden-

Digitized by Google

XXII.

De Martyribus ex altiſſimis locis in præceps actis, in mare, vel in flumina immiſericorditer projectis, raptatis; ad beſtias damnatis, muribus, ut eos abroderent, objectis, proſtratiſque, ut ab equitibus proculcarentur.

Non defuerunt autem, qui Chriſti ſectatores in altiſſima loca vi traherent, atque in præceps agerent, quod fortes eos

NAPOLI

eos in ſententia perſiſtere viderent. Immo vero extiterunt ex

dentium περὶ Στεφάνων *Hymno x. qui eſt de S. Romano pag. 130. edit. an. 1625.* ubi hæc habet:

„ Comam cutemque verticis revulſerat
„ A fronte tortor, nuda teſta ut tegmine
„ Cervicem a ſuſque dehoneſtaret caput.

Et quoniam de mulierum tormentis mentio incidit obſervandum eſt, non decalvatas modo eas fuiſſe, ſed etiam obſcœnis dictis ab hoſtibus exagitatas, velamento capitis privatas, denudatas, & proſtitutas in lupanaria fuiſſe. De qua re adeundus Sagittarius c. xv. *per tot. §. 2. 3 & ſeqq.* Extremum eſt, ut de malleo, & cultro pauca dicam. Dominicus Georgius ὁ μακαρίτης in *lib. de Monogrammate Christi pag. 6.* ſic ſcribit „ In lapide (Laurentii cujuſdam martyris

„ ſe-

ex Ethnicis (1) homines moribus adeo efferatis, ut in navim impellere, ingentibuſque ſaxis eorum collis alligatis (2), in mare projicere auderent, ac ſi mare aberat, fluminibus immergendos arbitrarentur (3).

„ ſepulcrali, quem *ibid.* exhibet) ad latus malleolum cum cultro videri, *inquit*, quæ inſtrumenta ideo videantur impreſſa, ut ſignificaretur, Laurentium veluti Chriſti victimam, „ Deo fuiſſe mactatum, & hoc pacto deriderentur gentiles, qui malleo, & cultro in mactandis victimis utebantur „. Quamquam erunt fortaſſe, qui artis, quam Laurentius profiteretur, inſtrumenta malleo, atque ſcalpro indicari putent. Frabrettus *Inſcripr. Domeſticar. c.* VIII. *p.* 587. refert inſcriptionem, quæ ſic habet:

ΑΓΙΟϹ . ΘΕΟϹΕΒΕϹ
ΕΥΤΡΟΠΟϹ . ΕΝ ΙΡΗΝΗ
ΥΟϹ ΕΠΟΙΗϹΕΝ. Κ. Ι. Κ. ϹΕΠ.

Sanctus Dei cultor Eutropius in pace filius fecit. Obiit ad d. x. Kal. Sept. Ad quam Inſcriptionem ſic notat „ Piiſſimus hic Eutropius inter Martyres videtur adſcribendus, & vaſculo „ illo, quod tamquam ſanguine pro Chriſto effuſo repletum oſtentat, lævaque manu ſuſtinet, paſſit ambabus in modum orantis. Artificium ipſius, dum in humanis verſabatur, „ fuiſſe ſculptoris, vel dignioris artis vocabulo ſtatuarii ab eleganti illo ſarcophago, cui „ terebrum admovet, modo ſuis temporibus inuſitato, ut pueri ope corduIa circumplexa, & „ hinc inde brachiis alternantibus agitata volvatur, ſatis colligi videtur „. Conſule Boldettum *l.* I. *c.* LX. *pag.* 316. *ſeqq.* Huc ſpectat tabula, quam refert Gallonius *p.* 251. & quam retuli ipſe pag. ſuperiore. A. exhibet *Sanctam Martyrem ignominiæ cauſſa ad proſtibulum vi perductam. B. Raſam, ut dedecore affici videretur.*

1 Vide Acta SS. Leonis, & Paregorii apud Ruinartium *n.* V. *p.* 481. *edit. Veron.* & Euſebium *lib.* VI. *H. E. c.* XLI. *p.* 305.

2 Euſebius *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* VI. *pag.* 382. „ Imperiali juſſu, quotquot Nicomediæ erant Dei cultores acervatim cum ſuis familiis alii gladio, flammis alii conſumti periere.. Alios quoque innumerabiles vinctos, & Scaphis impoſitos, carnifices in profundum mare projecere. Confer *lib. de Martyribus Palaſtinis cap.* IV. *pag.* 414. *cap.* VII. *pag.* 418. Quid ſi culeo una cum cane & aſpide inſuti, in mare interdum S. Martyres præcipitabantur? Vide Euſeb. *ibid. cap.* V. *p.* 416. ſed de culeo conſule Gallonium *p.* 219. *ſeqq.* In Actis S. Juliani apud Ruinartium *ibid. p.* 477. hæc ex Johanne Chryſoſtomo habentur. *Allato ſacco, & arena completo, cum in eum ſcorpiones, & viperas, & dracones injeciſſet, cum illis & ſanctum injecit, & in mare demiſit.*

3 Gallonius *ibid. pag.* 219. *ſeq.* Prudentius *Hymno* VII. περὶ Στεφάνων, *qui eſt de S. Quirino pag.* 108.

„ Summo pontis ab ardui
„ Sanctæ plebis Epiſcopus
„ In præceps fluvio datur
„ Suſpenſum laqueo gerens
„ ingentis lapidem molæ &c.

Vide Euſebium *lib.* VIII. *H. E. cap.* XII. *pag.* 391. *ſeq.* S. Aug. *l.* 1. *de C. D. c.* XXVI. Adeundus Sagittarius *c.* 21. *p.* 128. *ſeqq.* In puteos quoque Ethnici, atque hæretici Catholicos projicere audebant. Confer Sagittarium *ibid. pag.* 131. Nonnulli ſanctos Martyres plumbeis loculis includebant, & in mare præcipites agebant. Conſule Guillelmum Caveum *de Relig. Ant. Chriſt. &c. t.* II. *c.* VII. *p.* 153. *edit. an.* 1711. Vide Gallon. *p.* 255. quo loco hanc tabulam refert, in qua A. *indicat Martyris frontem ſtigmatibus notatam, Act. S. Cyprian. Mart.* apud Ruinart. *pag.* 185. *edit. Veron.* Vide Sagittar. *pag.* 165. B. *ejus crura confracta.* C. *eumdem ferarum pellibus indutum.* D. *vel alio modo canibus objectum.* E. *in puteum præcipitem actum.* F. *culeo inſutum.* G. *vel loculo plumbeo incluſum, & in mare projectum.*

Quid ſi collis, caudiſve equorum perſæpe eos alligabant, & per loca aſpera, atque ſaxoſa, ac ſpinis, carduiſque conſita raptabant, quoad vivere deſiiſſent (1)?

Eſtque ſapienter ab Gallonio ſcriptum, non uno, eodemque modo Sanctos Martyres feris objici conſueſſe. Nam ali-

1 Acta S. Hippolyti Martyris ex Prudentio apud Ruinartium *Act. SS. MM. ſincera edit. Veron. p.* 147. Interdum etiam ab equitibus proculcabantur. Vide Gallonium *p.* 208. *ſeqq.* Sagittarium *p.* 158. *ſeqq.*

NAPOLI

áliquando veſtibus denudati in mediis (1) amphitheatris, aliiſque locis, aut ſtipitibus (2) adſtricti, aut ſoluti, (3) aut

 fera-

1 Tertullianus Apologetici *cap.* XL. *p.*126. *edit. an.*1744. ,, Si Tyberis aſcendit in moe-
,, nia, ſi Nilus non aſcendit in arva, ſi cælum ſtetit, ſi terra movit, ſi fames, ſi lues, ſta-
,, tim Chriſtianos ad Leonem ,, & *c. ult.* ,, Nam & proxime ad leonem clamando Chriſtia-
,, num confeſſi eſtis ,,. Et *ad Nationes lib.*1. *cap.* III. *pag.* 42. *edit. an.*1744. ,, Adeo ſi de
,, criminum veritate conſtaret, ipſa criminum nomina damnatis accommodarentur, ut ita
,, pronunciaretur in nos: illam homicidam, vel inceſtum, vel quodcumque jactamur,
,, duci, ſuffigi, ad beſtias dari placet ,,. S. Cyprianus Epiſt. LIX. *al.* LV. *p.*130. *edit. Oxon.*
queritur, *ſe toties ad leonem petitum in circo*. Item *ſe clamore popularium poſtulatum in
circo* ,, Ceterum dico, dico enim provocatus, dico dolens, dico compulſus; quando Epi-
,, ſcopus in locum defuncti ſubſtituitur, quando populi univerſi ſuffragio deligitur, quando
,, Dei auxilio in perſecutione protegitur collegis omnibus fideliter junctus, plebi ſuæ in Epi-
,, ſcopatu quadriennio jam probatus, inquietæ ſerviens diſciplinæ, in tempeſtate proſcriptus,
,, applicato, & adjuncto Epiſcopatus ſui nomine, toties ad leonem petitus, in circo, in am-
,, phitheatro dominicæ dignationis teſtimonio honoratus. His ipſis etiam diebus, quibus
,, has ad te litteras feci, ob ſacrificia, quæ de edicto propoſito celebrare populus jubebatur,
,, clamore popularium ad leonem denuo poſtulatus in circo ,,. Quod autem nudi interdum
beſtiis objicerentur, conſtat ex H. E. Euſebii *lib.* VIII. *cap.* VII. *pag.*384. ,, Solos, *inquit*
,, *ille*, ſacrorum athletas γυμνοὺς *nudos* ſtantes, & commotis manibus (beſtias in ſe) pro-
,, vocantes, id enim facere jubebantur, ne contigerunt quidem feræ ,,. Negari autem non
poteſt, quin veſtibus induti expoſiti morſibus beſtiarum interdum fuerint. Confer Euſebium
l. V. *c.* I. *p.*306. In Actis Sanctarum Perpetuæ, & Felicitatis *n.* XX. apud Ruinartium *p.*87. hæc
habentur ,, Revocatæ diſcinguntur. Inducitur prior Perpetua, jactata eſt, & concidit in
,, lumbos, & ut conſpexit tunicam a latere diſciſſam, ad velamentum femorum adduxit, pu-
,, doris potius memor, quam doloris ,,. Sed de Martyribus feris objectis confer acta San-
cti Ignatii Epiſcopi, qui Trajano Imperatore deceſſit, apud Ruinartium *pag.* 18. *edit. Ve-
ron.* & Acta Sancti Hippolyti ex Prudentio *ibid. p.* 47. & Sagittarium *cap.* XX. *per tot. pag.*89.
& ſeqq.

2 Multa in hanc rem dici poſſent; ſed ne ſim longus hoc uno Euſebii teſtimonio ex Epi-
ſtola Lugdunenſis, & Viennenſis Eccleſiarum ad Eccleſias Aſiæ contentus ero. Nam *l.* V. *H. E.
cap.* I. *p.*206. *edit. Cantabrig.* ,, Blandina, *inquit*, ad palum ſuſpenſa beſtiis objecta eſt ,,.
Atque huc ſpectat illud Tertulliani de *Pudicitia cap. ult. p.*575. *edit. Veneta an.*1744. *In
ſtipite jam leone conceſſo*. Sed Martyres cum ad hujuſmodi ſupplicia, aut in forum ducebau-
tur, trahi quandoque funibus ad collum ligatis ſolebant. Vide acta Sancti Pionii *n.* XV. apud
Ruinartium *p.*125. ss. Tryphonis, & Reſpicii *n.* I. *p.*138. Neque funibus modo trahebantur,
ſed etiam freno in os injecto. Act. ss. Cyrici, & Julitæ apud Ruinartium *n.* IV. *p.*421. ,, Car-
,, nifices ejus ore chamo obſtructo, ac alligato, in ſolitum carnificinæ locum, quod juſſi
,, erant, impleturi duxerunt &c. ,, Tabula quam exhibet Gallonius *p.*159. & quam nos *pag.
ſeq.* damus, non ſolum ad rem, qua de agimus, ſed ad earum etiam aliqua, quæ dicta ſupe-
rius ſunt, illuſtranda pertinet. A. *Martyrem veſtibus exutum, & ſuper murices ferreos
preſſum*, de qua re diſſerit Gallonius *p.* 214. B. *alligatum, atque ad ſupplicium, vel ad
carcerem ductum*. C. *In calcis fornacem*, ut paullo poſt dicam, *aut in fornacem ignis
ardentis conjectum*, ut *Acta S. Droſidis virginis* apud Ruinartium *pag.*471. & Acta ss. Bo-
noſi &c. *n.* IV. *p.*522. apud eumdem oſtendunt. D. *ex altiſſimo loco præcipitem actum ſigni-
ficat*.

3 Euſebius *lib.* VIII. *H. E. cap.* VII. *pag.*384. ,, Vidiſſes tunc adoleſcentulum vix jam
,, viceſimum ætatis annum ingreſſum abſque vinculis ſtantem, & manibus in crucis formam
,, expanſis, firmoque, & impavido animo attentiſſime Deo ſupplicantem, nec ab eo, in quo
,, ſteterat, loco recedentem, aut alioverſus declinantem; cum interim urſi, & pardi furerent,
,, ac mortem anhelitu ipſo ſpirantes, membra illius pene jam morſibus invaderent.

Digitized by Google

ferarum pellibus (1) conveſtiti, aut pedibus perforatis (2) lapidibus liquefacto plumbo inſertis, & candentibus ſubulis (3) in manuum digitis per longum defixis, canibus, leonibus,

NAPOLI

1 Tacitus *lib.xv. Annalium cap.xliv. pag.279. edit. an.1668.* „ Auctor nominis ejus
„ (ſectæ) Chriſtus, qui Tiberio imperitante, per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio
„ affectus erat... Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo
„ ingens, haud perinde in crimine incendii, quam humani generis odio convicti ſunt „ Et
„ pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent.

2 Gallon. *p.210. ſeqq.*

3 Confer Sagittarium *pag.163.* & Gallonium *pag. 210. ſeq.* Reticulis præterea includebantur

nibus, tauris, urſis, aliiſque feris laniandi exponebantur.

Foveas (1) Perſæ diligenter facere, inungere deinde membra Chriſtianorum, inque lacum (2) eos immittere, poſt mures conquirere, atque una cum ſanctis viris ibidem concludere ſolebant, ut fame eæ animantes adactæ, ad Martyres accederent, eoſque roderent, ac vita denique privarent.

XXIII.

Terra obruti nonnumquam SS. Martyres, aut in calcis fornacem injecti fuerunt.

Foſſas præterea fieri Ethnici curabant, in quibus aut ad renes uſque Chriſtianos, aut toto corpore ſepelirent, & terra, ſaxiſque obruerent (3).

Neque

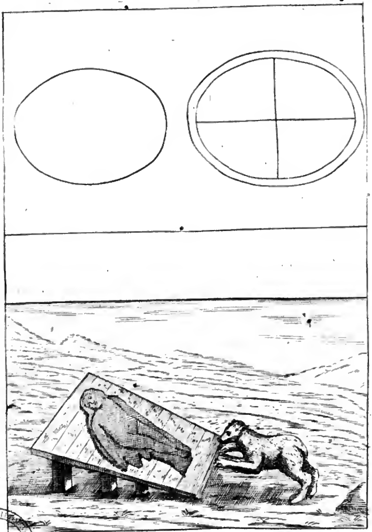
bantur Martyres quandoque, dum feris objicerentur. Euſebius *lib. v. cap. 1. H. E. pag.* 209. Blandina, inquit, *reticulo incluſa, tauro objecta eſt. A quo diu in altum jactata, nihil jam eorum, quæ fiebant, ſentiens, tum ob ſpem, & comprehenſionem eorum, quæ credebat bonorum, tum ob familiarem congreſſum, quem cum Chriſto in oratione habebat, tandem & ipſa victima inſtar jugulata eſt.* In Actis præterea *ss. Perpetuæ, & Felicitatis num.* xx. *apud Ruinartium edit. Veron. pag.* 87. hæc habentur. *Itaque deſpoliatæ, & reticulis incluſæ producebantur.* Quo autem modo urſis diſcerpendi exponerentur, cognoſci ex iiſdem *ss. Perpetuæ & Felicitatis Actis l. c. n.* xix. poteſt. „ In commiſſione (ſic enim „ lego) ſpectaculi (Saturninus) & Revocatus leopardum experti, etiam ſuper pulpitum ab „ urſo vexati ſunt .... Saturus ſolummodo tractus eſt, & cum ad urſum ſubſtrictus eſſet in „ ponte, urſus de cavea prodire noluit „. Gisbertus Caperus in notationibus ad librum *Lucii Cæcilii de Mortibus Perſecutorum, Operum Lactantii tom.* II. *edit. Pariſ. an.* 1748. *pag.* 466. Commodum Imperatorem amphitheatri arenam *tab. ſeq. fig.* 1. diviſiſſe animadvertit in partes æquales quatuor, ut *tab. pag. ſeq. fig.* 2. exhibet, idque jam feciſſe inter ſe junctis, & in altum erectis tabulis. At hæ tabulatæ adeo altæ non erant, ut impedire ſpectatores poſſent, quo minus, quæ in arena gerebantur, viderent. Sed cum hoc Commodi inſtituto pontes, qui in Actis memorantur, nihil commune habere cenſet Caperus. Nam pontes fuiſſe *tabulata allevata in modum pontium, ita ut una pars terram tangeret, altera vero pedibus ligneis ex aliave materia factis allevaretur, in quibus damnati ſtatuebantur, vel conſtringebantur, ut majore impetu feræ in eos ferrentur, & dilaceratio .... ab omnibus poſſet conſpici. Nullam tum fuiſſe amphitheatri diviſionem, ſed ipſa arena patente .... pontes fuiſſe extructos, ad eum ferme modum, quem tab. pag. ſeq. fig.* 3. exprimit. Nam exhibet ea quidem Martyrem reticulo incluſum, & ponti adſtrictum. Ac *Pontem* alii *Pulpitum* appellant. Sed de ſævitia Diocletiani, & Tyrannorum reliquorum feris Chriſtianos, ut lacerarentur, objicientium, vide etiam Cæcilium *cap.* xxi. *libri de Mortibus Perſecutorum p.* 218.

1 Gallonius *pag.* 219.

2 Theodoritus *lib.* v. *H. E. c.* xxxix. *pag.* 240. *edit. Cantabrig.* De Perſarum ſævitia in Chriſtianos agens „ Foveas, *inquit*, fodientes, eaſque diligenter oblinentes, magnorum „ murium agminibus implebant, pietatiſque athletas eis in pabulum præbebant, manus il„ lorum, ac pedes vincientes, ne beſtias ab ſe abigere poſſent. Mures igitur urgente ipſos „ fame, carnes Sanctorum paulatim depaſcebantur, diuturnum, & acerbum cruciatum eis „ inferentes „. Hoc ſupplicii genus exprimit tabula, quam refert Gallonius *pag.* 57. Vide *hujus vol. pag.* 239. 3 Gallonius *p.* 219.

Digitized by Google

Tab.23.

NAPOLI

Neque vero his tot ſuppliciis contenti eſſe poterant, qui tanto furore in contemtores Deorum ferebantur. Nam in calcis fornacem, (1) cum maxime ferveret, permultos noſtrorum hominum conjicere non dubitabant.

XXIV.

NAPOLI

1 In Actis ss. mm. Bonoſi &c. n. 11I. p. 521. apud Ruinartium ſic habetur: „ Julianus „ dixit: afferte mihi calcinam vivam, & ibi eos includam, & ſuper eos extinguatur calcina „ .... Et miſſis illis in calcinam vivam, cœperunt deſuper extinguere eam „. In tabula quam refert Gallonius p. 257. A. *Martyres muribus objectos*. B. *In anguſtioribus cuſtodiis conſertim incluſos*, *Euſeb. lib.* VIII. *cap.* VI. *H. E. pag.* 383. *edit.* Cantabrig. C. *Obtritos ab equitibus exhibet*.

Digitized by Google

XXIV.

De Martyribus ad opera publica damnatis.

Damnabantur autem a Romanis rei ad opera ædificiorum, ad purgandas cloacas, ad munitiones viarum, ad metalla, poſteaquam eos ignominia (1) affeciſſent. Chriſtiani igitur, qui acti legum, majeſtatiſque rei erant, his tot incommodis premebantur.

Nonnulli qui orti e magnis familiis eſſent, propterea quod Chriſtianam religionem (2) profiterentur, & quas ethnici

1 Ad metalla enim ſancti Chriſti confeſſores ſervilem in modum damnabantur. Tertullianus cap.XXVII. *Apolog. pag.97. Append. edit. opp. an.*1744. „ Dum vice repugnantium, „ & rebellantium ergaſtulorum, ſive carcerum, vel metallorum, vel hoc genus pœnalis „ ſervitutis erumpunt adverſus nos &c. „ Et *c.*XII. *p.*48. „ Cervices ponimus ... Ad beſtias „ impellimur ... Ignibus urimur ... In metalla damnamur „. Victorinus Pictavienſis Epiſcopus *Commentar. in cap.*IX. *Apocalypſ. tom.*III. *Bibliotheca P P. edit. Lugdunenſis* S. Johannem Evangeliſtam ei rei fuiſſe addictum ab Ethnicis ſcribit „. S. Cyprianus Epiſt.XXXVI. *p.*231. *edit. Oxon.* „ Quid mirum ſi vaſa aurea, & argentea in metallum ... dati eſtis „? Et paullo ante *p.*230. „ In metallis, *inquit*, & vinculis demoretur „ Epiſtolæ autem LXXIX. *p.*237. hæc eſt inſcriptio „ Cypriano Cariſſimo, & dilectiſſimo Felix, Jader, Polianus, una „ cum Presbyteris, & omnibus nobiſcum commorantibus apud metallum Siguenſe, æternam in „ Domino ſalutem „. Confer etiam Euſebium *lib.*VIII. *H. E. cap.*XIII. *pag.*393. *Et lib. de Martyribus Palæſtinis cap.*V. *pag.*416. *&* *cap.*VI. *pag.*419. ubi „ Pro vera, *inquit*, pie- „ tate ſingularem conſtantiam oſtenderunt, & ad opus in metallis faciendum ... condemnati ſunt, decretumque, ut pedum juncturæ candente ferro prius ipſis debilitarentur „. Et *c.*VII. *pag.*420. *&* *cap.*XI. *pag.*433. *&* *cap.*XIII. *pag.*435. Damnatorum ad metalla, aut dimiſſorum, non modo debilitabantur crura, ſed etiam oculi interdum effodiebantur. De qua re adeundi Lucius Cæcilius *cap.*XXXVI. *lib. de Mort. Perſec. pag.*232. *tom.*II. *opp. Lact. edit. Pariſ. an.*1748. & Euſebius *lib.*VIII. *H. E. cap.*XII. *pag.*392. *ſeq. edit.* Cantabrig. & e novis Gisbertus Cuperus in notationibus ad mox indicatum Cæcilii locum *pag.*484. *ejuſd. edit.* Ad latomias quoque damnati noſtri quandoque fuerunt. Vide Euſeb. *lib. de Martyribus Palæſtinis cap.*VIII. *pag.*420. & Sagittarium *p.*45. Quinetiam coacti ſunt, ut arenam nonnunquam effoderent. Sagittarius *ibid. pag.*46.

2 Theodoritus *lib.*V. *Hiſt. Eccl. cap.*XXXIX. *p.*240. *edit. Cantabrig.* „ Hormiſda quidam „ erat valde nobilis apud Perſas ... Hunc Rex cum Chriſtianum eſſe didiciſſet, ad ſe adduci, „ & Deum ſervatorem ſuum negare juſſit. Verum ille regem ea imperare reſpondit, quæ nec „ juſta eſſent, nec utilia ... Rex fortiſſimum athletam divitiis, & honoribus ſpoliavit, nudumque ſolo tectum ſubligaculo, camelos exercitus trahere præcepit. Multis poſt diebus „ elapſis, Rex e camera proſpiciens videt optimum illum virum ſolis radiis perustum, & „ pulvere oppletum. Tum pateroæ memor nobilitatis, eum ad ſe accerſit ... Ejus conſtan- „ tiam animadvertens rex, eum, ut erat, nudum ex imperii ſui finibus ejecit „. Confer Gallonium *p.*215. qui de Armagaſto comite, & confeſſore a Vandalis paſtore vaccarum conſtituto, ex Victore Vitenſi, diſſerit. Adeundus quoque Euſebius *lib. de Martyribus Palæſtinis cap.*XII. *pag.*434. qui Epiſcopos aliquot alendis camelis, equiſque fuiſſe ab Ethnicis deſtinatos ſcribit. Fuerunt item nonnulli adacti, ut ſegetes demeterent, quod eſt ab Gallonio animadverſum *pag.*261. ubi refert Tabulam, quæ litt. A. B. Martyres *ad metalla damnatos*. C. *Animalium rationis expertium cura addictos*. D. *ad effodiendam arenam*. E. *aut ad ſegetes demetendas*. F. *aut ad camelos alendos*, *damnatos exprimit*.

nici dignitates pollicebantur, nihili penderent, in eum vitæ ſtatum venerunt, ut camelos, oves, ſueſque paſcere cogerentur (1).

Tom. III. H h XXV.

1 Mitto de martyribus dicere in carcere fame conſumtis (Sagittar. *p.* 20. *ſeq.*) d lis, quorum barba pice illita atque incenſa eſt (*id. pag.* 181.) aut calcanei perforati (*ibid. pag.* 139.) deque aliis, qui in paludes projecti (ut eſt in actis S. Theodoti apud Ruinartium *pag.* 301. *edit. Veron.*) vel alliſi in ſaxa (ut eſt apud eumdem in *Act. SS. MM. Quirici, & Juiitta pag.* 421.) interierunt. Nam qui contriti mola piſtoria ſunt, hi pauci fuerunt. Conſule acta ss. Victoris &c. apud Ruinartium *pag.* 262. *edit. Veron.* Cogebantur etiam martyres carnes diis immolatas vel illata comedere. Atque ut alia monumenta vetera, quæ huc ſpectant, præter-

XXV.

De Sævitia Ethnicorum in SS. Martyrum cadavera.

Cumque victos ſe eſſe a Martyribus hoſtes Chriſtianæ religionis viderent, in eorum cadavera ſæviundum putabant.

termittam, acta ss. MM. Tarachi, Probi, & Andronici p.387. ſic habent „ Maximus dixit ſ „ infundite illi vinum, & carnes de ara mittite illi in os. Probus dixit: *Videat Dominus,* „ *& re.*

NAPOLI

bant (1). Quamobrem cavebant interdum, ne quis ea ſepelire (2) auderet. Nam eorum, qui Deos affeciſſent contume-

„ *& reſpiciat de altiſſimis ſedibus ſuis vim, quam patior, & judicet judicium meum*. Maximus dixit: Multa ſuſtinuiſti miſer, ecce jam de ſacrificio accepiſti. Quid habes facere? „ Probus dixit: *Nihil magnum feciſti, mittens mihi de inquinamentis veſtris, & infudiſti* „ *mihi vinum, vim faciens. Deus ſcit voluntatem meam*. Maximus dixit: Manducaſti, „ & bibiſti inde. Sed profitere hoc te facturum, ut a vinculis iſtis libereris. Probus dixit: „ *Numquam tibi bene ſit, ut vincas propoſitum meum, & inquines confeſſionem meam.* „ *Hoc enim ſcire debes: quoniam & ſi omne inquinamentum ararum tuarum totum liquas,* „ *& infundis mihi, nihil inde inquinabor*. *Scit enim Deus, & videt vim, quam patior* „. Hactenus quidem Acta ss. Probi, Tarachi, & Andronici, & Sociorum Martyrum, qui Eccleſiæ IV. ſeculo deceſſerunt. Hoc indicat Tabula, quam *p. ſup.* dedimus, quamque retulit Gallonius *p.* 250. Veneno quoque martyres aliquot deceſſerunt, ut conſtat ex tab. quam retuli ſupra *pag.* 97. ex Aringhi *l.* III. *cap.* XXII. *pag.* 509. ubi hæc leguntur.

NON VNDA LETHALIS EST
AVSA CONSTANTI FERRE
QVAM LICVIT FERRO CORONAM.

1 Vide Epiſtolam Eccleſiæ Smyrnenſis *de Martyrio Polycarpi* apud Ruinartium *pag.* 31. *edit. Veron. an.* 1731. n. XIV. Epiſtolam Eccleſiarum Lugdunenſis, & Viennenſis ad Eccleſias Aſiæ, ac Phrygiæ *n.* XVI. apud Ruinartium *p.* 59. ubi ſic habetur „ Igitur Martyrum corpora „ poſtquam omni genere contumeliæ traducta, & ſub dio per ſex dies expoſita jacuerunt, „ tandem cremata, atque in cineres redacta, in præterfluentem Rhodani alveum ſparſa ſunt „ ab impiis, ne ullæ deinceps eorum reliquiæ in terris ſupereſſent „. Confer præterea acta SS. MM. Epipodii, & Alexandri, qui anno circiter 178. obierunt, apud eumdem Ruinartium *n.* III. *p.* 67. quo loco hæc leguntur „ Gentilium furor extremam denegans ſepulturam, etiam „ in corpora exanimata ſæviebat „. Acta SS. MM. Claudii, & Aſterii apud eumdem *p.* 235. *ſeq. n* V. Acta SS. Victoris &c. *n.* XVII. apud eumd. *p.* 262. SS. Theodoti &c. *n.* XV. *pag.* 302. *& n.* XXXI. *p.* 307.

2 Confer, quæ nota ſuperiore deſcripſi teſtimonia. In Actis modo laudatis *S.* Theodoti *n* XXXI. *p.* 307. *ſeqq.* hæc leguntur „ Theotecnus . . . jubet . . . decollati corpus igne comburi, „ ne illud nacti Chriſtiani ſepeliant. . . Sacrum corpus intra Pyram illæſum manſit. Nuncian- „ tibus autem id Theotecno famulis ſuis, juſſit eos iſtic manere, in loco ubi poſitum erat „ caput, & cadaver cuſtodire &c. Act. S. Vincentii Levitæ *ibid. n.* XI. *ſeq. pag.* 328. & Prudentium *Hymno* V. *περὶ Στεφάνων v.* 116. *ſeqq* Acta SS. Didymi, & Theodoræ apud Ruinart. *p.* 355. *n.* VI. S. Philippi Epiſc. Heracl. *n.* XV. *p.* 373. SS. MM. Probi, Tarachi, & Andronici *n.* XI. *p.* 392. SS. Vitalis, & Agricolæ *n.* III. *p.* 410. Adeundus Euſebius *lib.* V. *cap.* I. *Hiſt. Eccl. pag.* 210. *& lib. de Martyribus Palaſtinis cap.* IX. *pag.* 425. *edit. ejuſd.* Conſule etiam Aringhum *lib.* I. *Romæ ſubterraneæ cap.* IV. *ſeqq. pag.* 20. *ſeqq. tom.* I. & Aſſemanum Acta SS. MM. Orientalium *p.* 70. *t.* I. *edit. Rom. an* 1748. Quod vero Ethnici in flumina projicere ſanctos martyres ſolerent, eo fortaſſe conſilio, ut eorum reliquiæ in manus Chriſtianorum venire non poſſent, tum ex iis monumentis, quæ ſupra adduxi, tum ex inſcriptione inſculpta arcæ marmoreæ, in qua condita primum corpora SS. MM. Simplicii, & Fauſtini fuerunt, plane conſtat. Vide Aringh. *tom.* I. *p.* 365.

☧

MARTYRES SIMPLICIVS ET FAVSTINVS
QVI PASSI SVNT IN FLVMEN TIBERE ET
POSITI SVNT IN CIMITERIVM
GENEROSES
SVPER PHILIPPI

Digitized by Google

lia, digna eſſe corpora, ajebant, quæ a canibus, vulturibuſque (1) dilacerarentur. Atque eveniebat quandoque, ut ſtatim atque fortiſſimi homines deceſſerant, eorum cadavera (2) comburerentur, cinereſque diſpergerentur, ne quis eos colligeret, curaretque, ut in poteſtatem venirent Chriſtianorum. His tot malis cum non vivi ſolum, ſed mortui etiam exagitarentur, quis neget ſingularem fuiſſe primorum Chriſti ſectatorum in religione tuenda (3) conſtantiam?

§. X.

Cum tormentis quidquam extorquere ſeſe a noſtris poſſe Ethnici diffiderent, blanditiis eos adoriebantur, ſed fruſtra.

SED quoniam experiundo Ethnici compererant, Chriſtianos expugnari metu ſuppliciorum non poſſe, quod ſibi noſtri perſuaſiſſent, eum, qui acerbius tortus cauſſa religionis veræ eſſet, gloriam ſempiternam eſſe conſequuturum; confugiendum interdum ad blanditias eſſe arbitrabantur, rati promiſſis, comitateque judicum fore, ut quos obſtinatos vocabant, pertinacia deſiſterent, eorumque poſtulatis aſſentirentur. At noſtri, qui minis, ſuppliciiſque flecti non poterant, ne blanditiis quidem, ut morem adverſariis gererent, inducebantur. Quod eo mirabilius viſum eſt, quo adoleſcentiores, imbecillioreſque, quos hiſce artibus circumveniri facile poſſe hoſtes putabant, neque honorum, divitiarumque ſpecie, quibus ante caruiſſent, flexi, neque gratia, qua apud Imperatores, propterea quod eſſent Chriſtiani, minime valuiſſent, permoti eſſent, ut ab ſententia recedendum exiſtimarent. Nam ut eſt in Actis Sanctorum Martyrum Epipodii, & Alexandri, cum Judex Epipodium admodum

1 Vide Euſebium *l. v. H. E. c. 1. p. 110.*

2 Conſet Aſſemanum *tom. 1. operis de ss. MM. Orientalibus pag.* 11. *ſeqq.* quod opus multa de ſuppliciis ss. mm. continet, deque contumeliis, quibus eorum cadavera ſunt affecta.

3 Conſule Epiſtolam, quam a Tiberiano Palæſtinæ Præfecto ſcriptam ferunt *t. 1. PP. Apoſtolicorum p.* 181. *edit. an.* 1724. Acta ſ. Felicitatis apud Ruinartium *n. 1. p.* 12. ſ. Polycarpi apud eumd. *p.* 28. ss. Perpetuæ, Felicit. &c. *p.* 82. ſ. Theodoti *p.* 299. & 304. ss. Montani &c. *p.* 226. ss. Claudii, & Aſterii *p.* 234. ss. Rogatiani, & Donatiani *p.* 246. *ſeq.* ss. Victoris &c. *p.* 257. De ſuppliciis ss. mm. tractatum ſingularem perſcriptum fuiſſe ab Illuſtriſſimo Præſule, eruditiſſimoque Blanchino intelligo; ſed eum nuſquam vidi.

modum adoleſcentem cum fratre pari pietate, & virtute prædito conſtantem in cultu Chriſtianæ religionis manere videret, ſibique polliceretur, ſi ſolum adortus eſſet, dicto juvenem audientem futurum, Alexandrum inde abduci juſſit. Epipodium retinuit. Quæſivit ex ſolo, quamobrem ea ætate cum eſſet, propter ſtudium rerum novarum perire, quam tot, tamque magnis commodis frui mallet? Atque Deos, inquit, quibus Imperatores cultum adhiberent, quiſquis contemneret, ut hominem, quem cruci affixum fuiſſe conſtaret, veneraretur, hunc non imperite modo, ſed etiam arroganter facere, cum aut de ſalute Cæſarum deſperare, aut eis præſcribere videretur. Quid autem Crucifixum moraretur virum aſperum, ſævum, ferocem, qui voluptatem damnaret, colendamque ſtatueret caſtitatem? Igitur ſibi caveret. Conſideraret etiam, atque etiam quo id illi Ethnici pollicerentur, quorum bonorum jacturam faceret, qui eidem cruciatus, quæ ſupplicia parata eſſent, ſi Chriſtianam religionem profiteri pergeret. Quare caperet præſentem oblectationem, neque ſe duci ſpe inani futuræ gloriæ pateretur. Ad hæc Epipodius. Nihil, inquit, me movet ſimulata pietas erga me tua. Nam ex me numquam extorquebis, ut ſævitiam, atque crudelitatem pietatis, quod ſanctum eſt, nomine appellem. Eſt enim ſine dubio crudelis, qui ſpecie capiundi commodi alterum perimere conetur. Vobiſcum autem vivere quid tandem niſi mors eſt, eaque jam ſempiterna? Atque hoc ſcito, tibique perſuade, quæ animis noceant, etſi delectationis corporibus afferant quantum voles, neque agi a quoquam, neque probari cuiquam oportere. Utimur namque ſervitio corporis, non imperio. Hoc enim proprium eſt animorum. Etenim quas mihi proponis voluptates non tanti æſtimo, ut eas Chriſti promiſſis eſſe anteponendas putem. Ne Chriſtum contumelia inſectere Judex. Nam qui Chriſto injurius eſt, idem ſummo hujus univerſitatis rerum conditori facit inſignem injuriam. Chriſtus enim Deus eſt verus, qui naturam humanam ſibi conjunxit, qui multa noſtri cauſſa perpeſſus eſt, qui mortem obiit, excitatuſque a mortuis in Cælum conſcendit, adſeruitque mortales

tales; qui captivi a dæmone detinebantur, in libertatem. Sed hæc percipi abs te dedito ſuperſtitioni Deorum, libidineque furenti non poſſunt. Interim ſic habeto: paratum eſſe me pro Chriſto vitam, ſanguinemque profundere. Qui enim hoc modo pugnat, cum excruciari, lugere, perire videatur, tum maxime gaudet, propterea quod certo ſciat, brevi ſe gloria, quam ſuis Chriſtus promiſerit, potiturum. His verbis vehementer commotus Judex, de Epipodio graviſſimum ſupplicium ſumſit (1).

§. XI.

Quod Chriſtiani Orthodoxi a blaſphemia, atque hæreſi maxime abhorrerent, non ſolum communione nullum hæreticorum, ſed ne ſermone quidem civili dignabantur.

HIS moribus cum viverent Chriſtiani, ut neque illecebra blanditiarum, neque ſupplicii comminatione a ſuſcepta inſtitutione deterreri, inducique poſſent, ut ipſi quidpiam mali aut facerent, aut cogitarent; mirum ſane videri non debet, ſi ita quoque afficerentur, ut non ſolum dictum nullum ſacrilegum uſurparent, ſed etiam ſibi, ſuiſque caverent, ne quem eorum adirent, alloquerentur, ſalutarent, qui ſectam aliquam hæreticorum (2) profiteretur. Nam hæreticos, quoniam perverſe de Deo, rebuſque divinis ſentirent, ac loquerentur, habendos eſſe ſtatuebant in numero (3) blaſphemorum. Neque hæreticos modo, atque ethnicos, qui contumelioſiſſimis verbis Orthodoxam religionem inſectarentur, verum etiam eos, qui etſi recte de Eccleſiæ ſententiis, decretiſque ſtatuerent, tamen veriti ſupplicia,

1 Vide Acta apud Ruinartium *p.64. ſeq.*

2 Conſule Clementem Romanum Epiſt. (quam ſecundam vocant, eique adſcribunt permulti) ad Corinthios *n.x. pag.45. tom.1. Collect. Epiſtolar. Rom. Pontificum. p.35.* S. Ignatium *Epiſt. ad Epheſios n.vi. ſeq. p.13. & n.ix. p.14. & Epiſt. ad Smyrnenſes n.vii. p 36.* & Juſtinum Martyrem Dialogo cum Tryphone *pag.138. n.35. edit. Venetæ an.1747.* Mitto ceteros Patres, ne ſim longior, quam oportet. Atque eorum quidem aliquos paullo poſt, cum tempus monuerit, opportune recenſebo.

3 Confer S. Johannem Chryſoſt. *Homilia dubia II. de Fato, & Providentia tom.II. edit. Montfauconiana Pariſ. an.1718 p.756.* & S. Irenæum Chryſoſtomo longe antiquiorem *Præf. lib.iv. pag.228. edit. Pariſ. an.1710.*

plicia, quæ ſibi ab hoſtibus proponi cernerent, Chriſto Servatori maledicere (1) audebant. Nihil enim eſſe pejus putabant blaſphemiæ crimine. Igitur illud majorem in modum averſabantur. Eſt enim blaſphemia execratio, vituperatio, vel maledictum, vel ſacrilega infamatio, vel obtrectatio neſaria, vel convicium Deo, rebuſque divinis dictum. Ergo lapſos (ſic enim vocabant Chriſtianos, qui metu cruciatus convicium Chriſto fecerant) quamvis ſcelus deteſtarentur, ac veniam peterent, communione tamen prohibendos arbitrabantur, quoad prece, vigiliis, gemitu, aliiſque (2) pœnis, quibus affici conſueverant, Eccleſiæ ſatisfeciſſent. Cum hæreticis autem nullum ſuorum verſari patiebantur, quod periculum fore exiſtimarent, ne conſuetudine, ſermoneque ſacrilegorum, animi bonorum vitiarentur. Quamobrem etſi cautum ab Apoſtolo (3) Paulo fuerat, ne quis Epiſcopus in hæreticos acerbe ageret, & ſi quidem ageret, illud ipſum, quod habet acerbitatis objurgatio, ſignificaret, ipſius id cauſſa, atque bono, qui objurgetur, ſuſceptum eſſe; tamen ſi obſtinatos, ac pervicaces in errore eos manere, aliiſque eſſe pernicioſos noſtri intelligebant, inſigniter ipſos, acriterque vituperabant, ut omnes, quam eſſent illi fugiendi, cognoſcerent. Itaque Johannem Evangeliſtam ferunt, cum accepiſſet, in balneo, in quod ipſe, ut ſeſe lavaret, acceſſerat, Cerinthum hæreſiarcham eſſe, ad ſuos converſum dixiſſe: abeundum hinc nobis eſt. Vereor namque ne ædes, in quibus inimicus veritatis Cerinthus agit, (4) funditus corruant. Polycarpus autem auditor Johannis, & Epiſcopus Smyrnæorum, rogatus a Marcione ecquem ipſum eſſe putaret: novi, inquit, primogenitum Satanæ. Quibus verbis dictis, (5) diſceſſit, ne ſermone, aſpectuque hæretici

1 Vide Plinii *Epiſt.* XCVII. *l.* X. *p.* 629. *edit. an.* 1711. & Euſebium *Hiſt. Eccl. l.* IV. *c.* XV. *p.* 167. *ſeqq. edit. Cantabrig. & lib.* VI. *cap.* XLI. *pag.* 306. & Juſtinum *Apolog.* I. *n.* XXXI. *p.* 64. ubi „ Barcochebas, *inquit*, ſolos Chriſtianos ad gravia ſupplicia, niſi Jeſum Chriſtum ne- „ garent, & blaſphemiis appeterent, abripi jubebat.

2 De hac re agam in eo libro, qui inſcribetur de Pœnitentia.

3 Epiſtola ad Timotheum ſecunda *c.* II. *v.* 25. *ſeq.* „ Cum modeſtia corripientem eos, „ *inquit*, qui reſiſtunt veritati, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendam „ veritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem.

4 Conſule Irenæi locum apud Euſebium *l.* IV. *H. E. c.* XIV. *p.* 161.

5 Euſebius *ibid.*

retici fœdaretur. Tanto nempe in odio error, atque blaſphemia noſtris erat, ut impiorum hominum ne conſpectum quidem ferre poſſent (1).

Quinetiam fuerunt aliqui Orthodoxorum ita inſtituti, ut ſatius eſſe Ethnicis neſcio quid neque grave, neque malum, ut ipſi quidem cenſebant, concedere putarent, quam pati, ut illi, qui ſe provocari ſuſpicarentur, Chriſti nomen maledictis proſcinderent. Quorum ſane, cum minus recta eſſet, merito eſt ab Tertulliano in libro de Idololatria exploſa ſententia. Nam is cavendum cuique noſtrum eſſe contendit, ne quem Ethnicorum aut injuria, aut contumelia, aut re quapiam injuſta ad maledicendum Chriſto permoveat. Eum enim qui laceſſat, tam eſſe in vitio, quam eſt is, qui Chriſto conviciis infert injuriam. At enim cultu religionis, ac diſciplinæ nemini cauſſam peccandi Chriſtianum eſſe. Quapropter ſi Ethnicus ob eam rem maledictis conſectari audeat Chriſtum, id non Chriſtiano diſciplinæ obſervatori, ſed Ethnico male animato crimini verti oportere. Atque hoc genus obtrectationum habere aliquam cum Martyrio ſimilitudinem. Si enim hoc nomine *blaſphemer*, quod ita, ut eſt a Chriſto

1 Euſebius *ibid.* Τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι, inquit, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν, πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχαρασσόντων τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν· αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν, καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ· εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος· „ Adeo religioſe „ cavebant Apoſtoli, eorumque diſcipuli, ne vel ſermone tenus miſcerentur cum ullo eo- „ rum, qui veritatem adulterabant. Quemadmodum & Paulus dixit: hæreticum hominem „ poſt unam, aut alteram admonitionem devita, ſciens hujuſmodi hominem perverſum eſſe, „ & ſuo ipſius judicio condemnatum peccare „. Vide *epiſt. ad Timoth.* 1 I. *cap.* 1 I. *ver.* 10. Atque hæc eadem Johannes ſtatuit in ſecunda epiſtola *v.* 9. *ſeqq.* „ Omnis, *inquit*, qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet .... ſi quis venit ad vos, & „ hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec *ave* ei dixeritis, Qui „ enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis „. S. Ignatius Martyr *epiſt. ad Epheſios n.* VII. *p.* 13. *t.* II. *Apoſtolic. PP. edit. an.* 1724. εἰσὶν γάρ τινες λυσσῶντες, λαθροδῆκται, οὓς δεῖ φυλάσσεσθαι ὄντας δυσθεραπεύτους· „ Sunt enim (hæretici) canes „ rabidi, clam mordentes, quos a vobis vitari oportet, ut morbo difficulter curabili la- „ borantes „. *Et epiſt. ad* Smyrnaos *n.* VII. *pag.* 36. πρέπον, inquit, ἐστὶν ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ μήτε κατ' ἰδίαν περὶ αὐτῶν λαλεῖν, μήτε κοινῇ· „ Decet abſtinere ab „ ejuſmodi, & nec in privato, nec in communi colloquio de illis verba facere „. Adeundi Juſtinus l. c. Irenæus *lib.* III. *contra Hæreſes cap.* III. *pag.* 177. *edit. Pariſ.* 1710. *Maſſueti*, Tertullianus *de Præſcript. cap.* XVI. *ſeq. pag.* 208. *ſeq. edit. Ven. an.* 1744. Cyprianus *Tract. de Unitate Eccleſiæ pag.* 115. *edit.* Oxon. *&* *epiſt.* LXVII. *pag.* 175. Mitto ceteros, ne longa oratione lectorem obtundam. Hoc breve dico, longe in hac re fuiſſe majorum mores a noſtris moribus diſcrepantes. Non enim ſolum cum hæreticis plerique libere verſantur, ſed etiam una de rebus religioſis agunt, magno, ut experiendo cognoverunt, & ſui, & Reipublicæ Catholicæ detrimento. Atque utinam hæc & facile, & cito tolli poſſet abuſio.

Digitized by Google

Chriſto conſtitutum (1) vivam, cum laceror hujuſmodi contumelia, tunc maxime confiteor me eſſe Chriſtianum.

§. XII.

Si quem ſuorum aut in idololatriam, aut in hæreſim vel metu, vel errore, perſuaſioneque falſa incidiſſe intelligebant, magno dolore afficiebantur, dabantque operam, ut lapſi reſipiſcerent, atque ad Eccleſiam reverterentur.

ETSI autem Chriſtianorum pars maxima ſic erat affecta, atque inſtituta, ut rem adverſam, quæcumque accideret, ſubire, quam Chriſto injuriam facere (2) mallet; tamen exi-

1 Tert. *ibid. cap.* XIV. *pag.* 93. *Edit. ejuſd.* „ Sed enim plerique jam induxerunt animo, ignoſcendum eſſe, ſi quando, quæ Ethnici faciunt, ne nomen blaſphemetur. Porro blaſphemia, quæ nobis omnino devitanda eſt, hæc opinor eſt: ſi quis noſtrum ad juſtam blaſphemiam ethnicum deducat, aut fraude, aut injuria, aut contumelia, aliave materia dignæ querelæ, in qua nomen merito percutitur, ut merito iraſcatur & Dominus. Ceterum ſi de omni blaſphemia dictum eſt: veſtri cauſſa nomen meum blaſphematur; perimus univerſi; cum totus circus ſceleſtis ſuffragiis nullo merito nomen laceſſit. Deſinamus, & non blaſphemabitur. Blaſphemetur, dum ſumus in obſervatione, non in exorbitatione diſciplinæ, dum probamur, non dum reprobamur. O blaſphemiam Martyrii affinem. Quæ tunc me teſtatur Chriſtianum, cum propter eam deteſtatur. Benedictio eſt nominis maledictio cuſtoditæ diſciplinæ. Si hominibus, inquit, vellem placere, ſervus Chriſti non eſſem. „

2 Plinius *Epiſt.* XCVII. *lib.* X. *pag.* 629. *edit. Lipſ. Cellarii an.* 1711. „ Propoſitus, *inquit*, eſt libellus ſine auctore multorum nomina continens, qui negarent ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe, cum præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulacris numinum adferri, ture ac vino ſupplicarent, præterea maledicerent Chriſto: QUORUM NIHIL COGI POSSE DICUNTUR, QUI SUNT REVERA CHRISTIANI. Ergo dimittendos putavi „. Juſtinus Martyr in *Apolog.* I. *n.* XXXI. *pag.* 64. *Edit. Veneta an.* 1747. Βαρχοχέβας, inquit, ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης Χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινὰς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι. „ Barchochebas dux Judæorum defectionis ſolos Chriſtianos ad gravia ſupplicia, niſi Jeſum Chriſtum negarent, & blaſphemiis appeterent, abripi jubebat „. Qui enim contra feciſſent, hos voce quidem Chriſtianos, re autem vera Ethnicos fuiſſe docet Juſtinus. *Ibid. n.* XIV. *p.* 52. *&* XVI. *pag.* 53. Atque Athenagoras Philoſophus Chriſtianus in Legatione *n.* 2. *pag.* 299. *Ejuſd. edit. Opp. Juſtini* „. οὐδεὶς Χριστιανὸς, inquit, πονηρὸς, εἰ μὴ ὑποκρίνεται τὸν λόγον. Nemo, inquit, Chriſtianus improbus, niſi ſimulet hanc appellationem. Confer Tatianum *Oratione contra Græcos n.* XXVI. *pag.* 283. *edit. ejuſd. Opp. Juſtini.* Athenagoram *ibid. n.* III. *pag.* 300. Ac recte ſane nihil ab iis, qui vere Chriſtiani ſint agi ſcribit Plinius, quod ſit injurium Chriſto. Tertullianus *Apolog. cap.* I. *pag.* 7. *Edit. Veneta an.* 1744. *in Appendice* „ Chriſtianus, *inquit*, quid ſimile? Neminem pudet, neminem pœnitet (*eſſe talem*) niſi plane retro non fuiſſe. Si denotatur, gloriatur; ſi accuſatur, non defendit; interrogatus, vel ultro confitetur; damnatus gratias agit „. *Et cap.* XXI. *pag.* 72. „ Verum neque de Chriſto erubeſcimus, ut quos ſub nomine ejus deputari, & damnari juvat, neque de Deo aliter præſumimus „. *Et pag.* 78. „ Dicimus, & „ palam

ſtebant interdum aliqui aut ita ſceleſti, ut ſponte ſe Ethnicis (1) dederent, aut ita timidi, ut minis, ſuppliciorumque (2) vel aſpectu, vel perpeſſione (3) vinci ſe ſinerent, diiſque,

„ palam dicimus, & vobis torquentibus, lacerati, & cruentati vociferamur, Deum colimus per Chriſtum. Et *cap. ult. pag.* 164. Hoc agite boni præſides, meliores multo apud „ populum, ſi illis Chriſtianos immolaveritis. Cruciate, torquete, atterite nos. Probatio eſt enim INNOCENTIÆ noſtræ iniquitas veſtra. Ideo nos hæc pati Deus patitur. „ Nam & proxime ad lenonem damnando Chriſtianam potius, quam ad leonem, confeſſi „ eſtis labem PUDICITIÆ apud nos ATROCIOREM omni pœna, & omni morte reputari. Nec „ quicquam tamen proficit exquiſitior quæque crudelitas veſtra. Illecebra eſt magis ſectæ. „ Plures efficimur, quoties metimur a vobis. Semen eſt ſanguis Chriſtianorum. Multi „ apud vos ad tolerantiam doloris, & mortis hortantur... Nec tamen tantos inveniunt verba diſcipulos, quantos CHRISTIANI FACTIS DOCENDO. Illa ipſa obſtinatio, quam exprobratis, magiſtra eſt. Quis enim non contemplatione ejus concutitur ad requirendum quid „ intus in re ſit? Quis non ubi requiſierit, accedit? ut totam Dei gratiam redimat, ut „ omnem veniam ab eo compenſatione ſanguinis ſui expediat? Omnia enim huic operi delicta „ donantur. Inde eſt, quod ibidem ſententiis veſtris gratias agimus. Ut eſt æmulatio divinæ rei, & humanæ. Cum damnamur a Vobis, a Deo abſolvimur. Minucius Felix quoque *in Octav. pag.* 338. *edit. an.* 1672. „ Quam pulcrum, *inquit*, ſpectaculum Deo cum „ Chriſtianus cum dolore congreditur, cum adverſum minas, & ſupplicia, & tormenta „ componitur? Cum ſtrepitum mortis, & horrorem carnificis irridens inſultat. Soli Deo, „ cujus eſt, cedit? Cum triumphator, & victor ipſi, qui adverſum ſe ſententiam dixit, „ inſultat? Vicit enim, qui quod contendit, obtinuit... At enim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte finitur. Sic Chriſtianus miſer videri poteſt, non poteſt inveniri... Et quot ex noſtris non dexteram ſolum, ſed totum corpus uri, cremari, ſine ullis „ ejulatibus pertulerunt, cum dimitti præſertim haberent in ſua poteſtate?... Pueri, & „ mulierculæ noſtræ cruces, & tormenta, feras, & omnes ſuppliciorum terriculas inſpirata patientia doloris illudunt „. Conſule Cyprianum *Epiſt.* LVIII. *ad Plebem Thybarenſem al.* LVI. *pag.* 120. *edit. Oxon.* Lactantium *lib.* V. *Div. Inſtit. cap* XIII. *pag.* 393. *edit. Pariſ. an* 1748 *tom.* I. Mitto Euſebium, Arnobium, Actorum SS. MM. compilatores &c. quod nolim eſſe longior, quam neceſſe ſit.

1 Plinius *ibid.* S. Cyprianus *lib. De Lapſis pag.* 124. *edit. Oxon.* „ Non expectaverunt, „ *inquit*, quidam, ut aſcenderent apprehenſi, aut interrogati negarent. Ante aciem multi „ victi, ſine congreſſione proſtrati, nec hoc ſibi reliquerunt, ut ſacrificare idolis viderentur „ inviti.

2 Aſpectu ſuppliciorum quoſdam fuiſſe deterritos conſtat ex S. Cypriani *lib. de Lapſis p.* 127. *edit Oxon.* Eccleſia Smyrnenſis *Epiſt. de Martyrio Cypriani pag.* 33. *n.* IV. apud Ruinartium *ed. Veron. Æ. inc. SS. Martyrum*, ſcribit hoc modo „ εἷς δὲ ὀνόματι Κόϊντος, Φρὺξ, προσφάτως ἐληλυθὼς ἀπὸ τῆς Φρυγίας, ἰδὼν τὰ θηρία, ἐδειλίασεν. οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος ἑαυτόν τε καὶ τινας προσελθεῖν ἑκόντας· τοῦτον ὁ ἀνθύπατος πολλὰ ἐκλιπαρήσας ἔπεισεν ὀμόσαι καὶ ἐπιθῦσαι „. Unus autem nomine Cointus Phryx, qui nuper ex Phrygia advenerat, cum vidiſſet beſtias, timore perculſus eſt. Hic porro erat, qui ſelpſum, & alios „ quoſdam impulit, ut ultro accederent. Huic Proconſul multis obſecrationibus perſuaſit „ jurare, ac ſacrificare.

3 Vide Euſebium *l.* V. *hiſt. e.* 1. *p.* 200. ubi Epiſtolam eaſcribit a Lugdunenſi, & Viennenſi Eccleſiis ſecundo ſeculo ad Eccleſias Aſiæ, Phrygiæque de Martyribus, qui pro Chriſto obierant, miſſam; Tertullianum *lib. de Pudicit. cap.* XXII. *pag.* 575. *edit. opp. Veneta an.* 1744. Cyprianum *l. c. Acta SS. Petri, Pauli, Andreæ &c.* apud Ruinartium *p.* 135. *num.* II. *ſeq.* (Paſſi autem hi martyres tertio ſeculo fuerunt Imperatore Decio) & ſic habent: „ Proconſul „ juſſit Nicomachum appenſum torqueri. Cumque nimium vexaretur, & jam prope eſſet, ut „ redderet ſpiritum, exclamavit voce magna: *numquam fui Chriſtianus, ſed ſacrifico diis*. „ Statim fecit eum Proconſul deponi. Cum ergo ſacrificaſſet, ſtatim arreptus a dæmone, & „ in

diiſque, quos ante deteſtati eſſent, honores, ut mortem effugerent, adhibendos arbitrarentur. Fuerunt præterea, qui ſive ambitu (1) incitati, ſive amicitia (2) cujuſquam, ſive ſpecie auſterioris vitæ (3), erroreve ducti ab Eccleſia deſciſcerent, & ſchiſmaticorum, atque hæreticorum, quibus adhæſerant, conventus ſibi eſſe frequentandos putarent.

Quæ res magnum noſtris dolorem (4) afferebat. Itaque Præfecti Eccleſiis, iique omnes, qui doctrinæ, ſingulariſque pietatis laude florebant, omni ope, ac diligentia laborabant, atque enitebantur, ut lapſos prece, hortatu, comminatione denique ſempiterni ſupplicii erigerent, errantes

„ in terram alliſus, dentibuſque linguam ſuam comedens, emiſit ſpiritum „. Ac de eadem Perſecutione agens Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium *l.* VI. *c.* XLI. deſcribenſque breviter, quæ in Ægypto contigerant, *p.* 306. ſic narrat „ Nonnulli pallidi, ac tremebandi, quaſi „ non ſacrificaturi, ſed ipſi potius victimarum loco idolis immolandi eſſent, accedebant; „ adeo ut a circumſtante multitudine deriderentur ... Alii vero promtius ad aras accurrebant, „ audacter affirmantes, numqaam ſe antea Chriſtianos fuiſſe ... Nonnulli cum uſque ad vin„ cula, & cuſtodiam progreſſi eſſent, quidam etiam pluſculos dies in carcere perſtitiſſent, „ prius tamen quam in judicium inducerentur, fidem ejurarunt. Nonnulli vero cum aliquam„ diu tormenta fortiter ſuſtinuiſſent, ad reliqua, quæ intentabantur ſupplicia animos deſpon„ derunt „. Hæc ille, qui mox ſubdit, quot fortes in ſententia perſtiterint, martyreſque deceſſerint. Confer eumdem Euſebium *l.* VIII. *c.* XI *p.* 378.

1 Vide Euſebium *l.* V. *hiſt. c.* XXVIII. *p.* 253. ubi de Natali confeſſore diſſerit, qui ab Theodotianis circumventus, hæreticorum cœtui ſe præfici curavit. Hic enim & pecuniæ cupiditate, & ambitu ductus in hæreſim lapſus eſt. Nam ſic habet Euſebius: „ Aſclepiodotus, „ & Theodotus perſuaſerunt Natali, ut accepto ſalario hæreſis illius Epiſcopus crearetur, ea „ ſcilicet conditione, ut menſtruos centum quinquaginta denarios ab illis acciperet. Sociatus „ igitur illorum partibus, ſæpe a domino corripiebatur in ſomnis ... ſed cum nocturnas ejuſ„ modi viſiones negligeret Natalis, utpote honore primæ apud illos ſedis, & turpis lucri cu„ piditate ... inescatus, tandem a ſanctis Angelis per totam noctem flagris cæſus eſt, & gra„ viſſime verberatus. Adeo ut primo diluculo conſurgens ſaccum induerit, & cinere con„ ſperſus confeſtim cum lacrimis ad pedes Zephyrini Epiſcopi ſeſe abjecerit &c. „. Mitto aliorum exempla, quod hoc eſſe ſatis perſpiciam.

2 Vide Euſebium *l.* VI. *c.* XLIII. *H. E. p.* 309 *ſeqq.*

3 Tertullianus enim hac ſpecie deceptus, incidit in hæreſim Cataphrygarum, ut ex ejus libris plane colligitur.

4 Eccleſiæ Lugdunenſis, & Viennenſis, *Epiſt. de Martyribus ad Eccleſias Aſiæ Phrygiæque ſcripta*, apud Euſebium *l.* V. *H. E. c.* I. *p.* 200. „ Qui vero, *inquiunt*, imparati, & inexercitati acceſſerant, nec firmis adhuc erant viribus ad impetum tanti certaminis ſuſtinen„ dum, tunc manifeſte patuerunt. Ex quibus decem circiter collapſi. οἱ δὲ μεγάλην λύ„ πην, καὶ πένθος ἀμέτρητον ἐνεποίησαν ἡμῖν, καὶ τὴν προθυμίαν τῶν λοιπῶν τῶν μὴ συνειλημ„ μένων ἐνέκοψαν. *Maximum nobis dolorem, & luctum immenſurabilem attulerunt, &* „ *alacritatem ceterorum nondum comprehenſorum fregerunt*. Vide quoque, ſi placet, acta SS. MM. Petri, Pauli, & Andreæ apud Ruinartium *p.* 135. *n.* III. & acta S. Nicephori apud eumdem *p.* 211. *n.* VII. *ſeqq.* Hinc magnopere timebant, ne quis eorum, qui in tormentis eſſet, religionem ejuraret. Acta S. Theodoti Martyris *n.* XV. apud eumdem Ruinartium *p.* 342. *edit. Veron.*

tes docerent, reducerentque (1) in cœtum Orthodoxorum. Quod ſi pervicaces aliquos, obſtinatoſque in errore perſiſtere videbant, ad Deum ſe convertebant, diuturniſque obſecrationibus, vigiliis, jejuniis eorum ſalutem procurabant; neque deſiſtendum plerumque ſtatuebant, quoad eos redactos ad bonam frugem eſſe cognoviſſent (2). Atque hac ſane tanta cura, diligentiaque eveniebat, ut clementia, inſtinctuque divini numinis admirabiles interdum fieri ſolerent animorum immutationes (3).

§. XIII.

1 S. Clemens Romanus *epiſt.* I. *ad Corinthios* apud Conſtantium *n.* LI. *pag.* 34. *tom.* I. *Collect. Epiſt. Romanor. Pontific. edit. Pariſienſis an.* 1721. hortatur eos Corinthios, qui ſchiſma conflarant, ut reſipiſcant, *n.* LIII. laudat caritatem ejus, qui alteri peccatum remitteret, eiſque ſaluti eſſe curaret, *n.* LIV. *ſeq.* monet ſchiſmaticos, ut præfectis Eccleſiarum obtemperent, eiſque ſeſe ſubmittant. Secundo autem Eccleſiæ ſeculo, cum Marco Aurelio Antonino Pio Imperatore decem illi, quorum paullo ante facta eſt mentio, Lugduni lapſi fuiſſent, proditam ab Eccleſia Lugdunenſi apud Euſebium *l.* V. *c.* I. *p.* 207. eſt, cura Martyrum, hortatu, ac prece reſipuiſſe. ,, Mortua jam Eccleſiæ membra viventium ope, atque auxi- ,, lio ad vitam revocata ſunt, & martyres gratificati ſunt iis, qui fidem negaverant, ingen- ,, tique gaudio mater eademque virgo Eccleſia cumulata eſt, cum eos, quos tamquam extin- ,, ctos abortu ejecerat, vivos jam, ac ſpirantes recuperaret &c. ,, & *c.* II. *pa* II. ,, Omnium ,, defenſionem SS. MM. ſuſpiciebant, neminem accuſabant. Cunctos abſolvebant, neminem ,, ligabant . . . Neque enim faſtu, & arrogantia intumuerunt adverſus lapſos, ſed ea, quibus ,, abundabant, dona, indigentibus liberaliter ſubminiſtrabant, materna quadam viſcera ge- ,, ſtantes, magnamque vim lacrimarum pro illorum ſalute coram Deo Patre fundentes. Vi- ,, tam petierunt, & largitus eſt eis Deus; quam etiam illi proximis ſuis communicarunt, ubi- ,, que victores ad Deum profecti ,,. Similia legere quiſque poterit *Epiſt. Celerini ad Lucianum*, *quæ eſt* XXI. *inter Cyprianicas pag.* 44. *ſeq. edit.* Oxon. *Luciani ad* Celerinum, *quæ eſt* XXII. *inter Cyprianicas p.* 47. *ſeq. Cypriani ad Presbyt. & Diaconos Rom. quæ eſt* XXVII. *pag.* 53. *& lib. de Lapſis pag.* 127. *ſeqq. edit.* Oxon. & apud Euſebium *lib.* V. *cap.* XXVIII. *pag.* 253. *ubi de Natali lib.* VI. *cap.* XXXIII. *pag.* 297. *ubi de Berillo & cap.* XLIII. *ſeqq. ubi de Novatianis ſumma Eccleſiarum cura aut jam inductis, aut invitatis, ut reſipiſcerent, & ad veritatem redirent*. Confer etiam monumenta quæ ad hunc eamdem rem pertinent, diligenterque ſunt ab Conſtantio collecta *tom.* I. *Epiſt. Romanor. Pontificum p.* 124. *ſeqq.* Sed ſatis hæc ſunto. Non enim vacat Hiſtoricos omnes cum veteres, tum novos, qui de hiſce rebus loquuti ſunt, numerare.

2 Vide quæ notatione ſuperiore ex *l.* V. Euſeb. *c.* I. protulimus. Celerinus Epiſt. mox laudata ad Lucianum ,, Et peto, *inquit*, ut annuas deſiderio meo, & mecum doleas in morte ,, ſororis meæ, quæ cecidit in hac vaſtatione a Chriſto. Sacrificavit enim, & exacerbavit ,, Dominum noſtrum. Quod nobis manifeſtum videtur. Pro cujus factis, ego in lætitia paſchæ flens die, ac nocte in cilicio, & cinere lacrimabundus exegi, & exigo uſque in hodiernum diem, donec auxilium Domini noſtri Jeſu Chriſti, & pietas per te, vel per eos ,, Dominos meos, qui coronati fuerint, a quibus poſtulaturus es, ut veniam habeant nefanda ,, naufragia; memor ſum enim caritatis tuæ priſtinæ, quod cum omnibus doleas pro ſororibus noſtris, quas & tu bene noſti, ideſt Numeriam, & Candidam, pro quarum peccatis, ,, quia nos fratres habent, debemus excubare &c.

3 Confer Euſebium *lib.* V. *H. E. cap.* XXVIII. *pag.* 253. *edit. Cantabrig.*

Digitized by Google

§. XIII.

Neque ſolum eorum, qui lapſi eſſent, ſalutem procurabant, ſed etiam timebant, ne ſibi crimini verteretur, niſi in Ethnicis, Judæis, Hæreticis inſtituendis, convertendiſque diligentem operam locaſſent.

TAnto vero ſtudio tuendæ, amplificandæque religionis, quam unam veram eſſe cognoverant, tenebantur, ut non modo eos, qui vel fraude circumventi, vel territi acerbitate ſuppliciorum aut in hæreſim, aut in idololatriam incidiſſent, ſed etiam ethnicos ethnicis parentibus natos, judæoſque ad Chriſtiana ſacra ratione, atque oratione perducere (1) conarentur. Ac multi quidem Orthodoxorum ſi ſegnes in ea re, negligenteſque fuiſſent, verebantur, ne rei graviſſimi ſceleris agerentur. Namque illos omnes, qui quod in hoc genere poterant, prætermitterent, non minus eſſe reprehendendos putabant, quam ſi ipſi decretis Chriſti ſervatoris, ac legibus parere (2) recuſaſſent. Itaque id laborabant, idque

1 Jam id conſtat ex Actis Apoſtolorum, exque Epiſtolis Pauli, Petri, Johannis, &c. Clemens Romanus epiſt. 1. *ad Corinthios num.* 5. *pag.* 12. *edit. Conſtantii tom.* 1. *Collect. Epiſtolar. Romanor. Pontific.* de Paulo agens „ Paulus, *inquit*, patientiæ præmium obtinuit, cum catenas ſepties portaſſet, virgis cæſus, ac lapidatus eſſet, præco factus in oriente, & occidente, eximium fidei ſuæ decus accepit. „ Juſtinus Martyr *Apolog.* 1. *n.* 7. *pag.* 68. *edit. Veneta an.* 1747. „ Quando, *inquit*, ſpiritus Propheticus ut futura vaticinans loquitur, ſic ait: *Ex Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem &c.* Atque id ita eveniſſe, perſuaderi vobis poteſt. Hieroſolymis enim viri numero duodecim in mundum profecti ſunt, iique imperiti, nec dicendi facultate prædìti; ſed Dei virtute communiti, denunciarunt omni hominum generi miſſos ſe eſſe a Chriſto, ut omnes verbum Dei docerent, & qui olim cædibus mutuis graſſabamur, non modo cum inimicis bellum non gerimus, ſed etiam ne mentiamur, aut eos qui interrogant decipiamus, libenter Chriſtum confitendo morimur „. De iis, qui poſt Apoſtolos vixerunt, adeundus Euſebius *lib.* III. *H. E. cap.* IV. *pag.* 91. *& cap.* XXXVII. *pag.* 133. ſeq. Sed omnia perſequi, non eſt otium. Atque multa quidem ejuſmodi complexi ſumus vol. 2. hujuſce operis.

2 Juſtinus Martyr Dialogo cum Tryphone *n.* XXXVIII. *pag.* 141. *edit. Veneta an.* 1747. „ Scio, inquit, abſconditam vobis eſſe, ut ait divinus ſermo, magnam illam creatoris omnium, & omnipotentis Dei ſapientiam. Quare miſericordia in vos commotus, contentione omni allaboro, ut hæc noſtra, quæ præter opinionem veſtram dicuntur, intelligatis, vel ſaltem ἵνα κ᾽ ἂν αὐτὸς ἀθῶος ὦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, *ut ipſe criminis vacem in die judicii.* „ *Et apol.* 1. *n.* 11. *pag.* 45. *Edit. ejuſd.* noſtrum igitur munus eſt, ut vitæ, & doctrinæ noſtræ inſpiciendæ copiam omnibus faciamus, ne pro iis, qui res noſtras ſibi videntur ignorare, pœnam eorum, quæ cæcutientes peccaverint, ipſi debeamus „. Confer Acta Pionii

Digitized by Google

que vehementer enitebantur, ut ne quid ab ſe neglectum videretur, quod ad inſtituendos, convertendoſque hoſtes Religionis Chriſtianæ ad veritatem colendam pertineret.

CAPUT II.

De Spe, quam in Deo Chriſtiani veteres collocaverant.

AC de Religione quidem, & Fide ſatis eſt diſputatum capite ſuperiore. Sequitur ut explicem, quam conſpicua Chriſtianorum Theologica altera, quæ ſpes dicitur, virtus eſſet. Eſt autem *ſpes* expectatio futuri boni. Sed quæ Theologica ſpes eſt, expectatio eſt ſempiternæ felicitatis ope, auxilioque divini Numinis poſt corporis interitum obtinendæ.

§. I.

Multis indiciis, quam eſſet firma eorum ſpes, quam in Deo poſuerant, Chriſtiani veteres demonſtrabant.

IGitur majores noſtri, qui vi naturæ conſequi ſe beatitatem ſempiternam nequire certo ſciebant, ſpem ſuam omnem in unius Dei, quem optimum eſſe cognorant (1) miſericordia,

Pionii Martyris apud *Ruinartium n.* 1. *pag.* 118. *edit. Veron.* Sed ne ſim longus, a ceteris Patribus, qui ſimilia ſcripſerunt, numerandis ſuperſedebo. Hoc unum addam, quod eſt ab Theodorito de Beniamino apud Perſas Diacono, & Martyre *lib.* v. *H. E. cap.* xxxix. *pag.* 241. litterarum monumentis mandatum. „ Rex juſſit, ut Beniamin polliceretur, ſe nulli magorum Chriſtianam religionem prædicaturum. Beniaminus vero.. facere non poſſum, „ *inquit*, quin lucem, quam ipſe accepi, aliis impertiar. Quanto enim ſupplicio dignus ſit, „ qui talentum abſcondit, ſacra Evangeliorum teſtatur hiſtoria &c. „. Confer quæ ſequuntur.

1 Cum Chriſtiani veteres quæ bona promitteret cuique noſtrum Chriſtus in memoriam revocarent, ex eoque ſe nomen eſſe conſequutos recordarentur, ſummam inde capiebant oblectationem. Exemplo nobis eſſe Blandina poteſt, quæ ſecundo ſeculo, Marco Aurelio Imperatore, in Galliis paſſa Martyrium eſt. Nam ut eſt traditum ab Euſebio H. E. *l.* v. *cap.* 1. *pag.* 202. *edit. Cantabrigienſis*, ἦν αὐτῆς ἀνάληψις, ϗ ἀνάπαυσις, ϗ ἀναλγησία τῶν συμβαινόντων τὸ λέγειν, ὅτι Χριστιανή εἰμι „ *Erat ei refectio, & quies, & præſentium dolorum ſenſuum ademptio dicere: Chriſtiana ſum*. Idem ipſum ſcribit Euſebius de Sancto Martyre *ibid pag. ead.* Confer Acta SS. Mm. Scillitanorum, qui obierunt anno Chriſti circiter 200.

cordia , & poteſtate defixerant . Sibi enim perſuaſerant fore, ut ejus (1) ope , modo ipſi , quod ad ſe attinebat aſſenſus , ope-

ron. apud Ruinartium *num.* 1. *ſeq. pag.* 74. *ſeq.* Euſebium *lib.* VIII. *p.* 385. *ſeqq. edit. Cantabrigienſis* , Gregorium Nazianzenum *Orat. X. quæ eſt de Cæſario Fratre p.* 161. *ſeq. edit. Colon. tom.* 1. Ceteros mitto , quos memorat Cottholtus *in notationibus ad lib.* 1. *Theophili Antiocheni ad Autolycum pag.* 6. *ſeq. edit.* Wolfii *an.* 1724. Ac ſpem quidem omnem ſuam in Dei poteſtate per ſervatorem Chriſtum collocaſſe Chriſtianos, manifeſta res eſt . Vide Clementem Romanum *epiſt.* 1. *ad Corinth. num.* XI. *pag.* 14. *edit. Couſtantii. Acta Martyris Ignatii apud Ruinartium pag.* 17. *ſeq. Acta S. Symphoroſæ* , *quæ Hadriano Imperatore deceſſit pag.* 20. *ſeq. apud eumdem. Acta. S. Felicitatis* , *quæ Martyr occubuit* , *Antonino Imperatore* , *apud eumdem pag.* 22. *ſeq. S. Polycarpi Smyrnæorum Epiſcopi ſub M. Aur. Antonino* , *ibid. pag.* 27. *ſeq.* Juſtinum Martyrem 1. *Apolog. n.* 8. *pag.* 48. ubi ,, Æternæ ,, enim ac puræ vitæ cupidi ad domicilium cum Deo univerſorum Patre , & opifice promiſ- ,, ſum contendimus , ac properamus ad confitendum , cum perſuaſum habeamus , & creda- ,, mus hæc bona ab illis comparari poſſe , qui factis ſuis teſtati Deo fuerint , ſe illum ſecta- ,, tos eſſe , ac illud apud eum domicilium adamaſſe ? Et *n.* XI. *pag.* 49. *& Apolog.* II. *n.* 11. *pag.* 93. Athenagoram *Legat. pro Chriſtian. n.* XXXI. *ſeq. pag.* 329. *edit. opp. Juſt. an.* 1747. Tertullianum *Apolog. cap* 1. *pag.* 2. *edit. Venet. an.* 1744. *Append.* ubi ,, Scit Eccleſia , ,, inquit , ſe peregrinam in terris agere . . Ceterum genus , ſedem , ſpem , gratiam , di- ,, gnitatem in cælis habere . *Et de Reſurrect. carnis cap.* XXIII. *pag.* 339. *edit. ejuſd.* Minucium Felicem in *Octav. pag.* 336. *ſeq. edit. an.* 1672. Sed non eſt opus , ut de re certa copioſius eſſe agendum putem.

1 S. Clemens Romanus Epiſtola *ad Corinthios* I. *n.* XXXII. *pag.* 14. *edit. Couſtantii* , *epiſt. Rom. Pontif. tom.* I. ,, Hi omnes gloriam , & amplitudinem adepti ſunt non per ſe ,, ipſos , aut opera ſua , aut juſtas actiones , quas fecerunt , ſed per voluntatem ejus . Et nos ,, igitur per voluntatem ejus in Chriſto Jeſu vocati non per noſmetipſos juſti efficimur , ne- ,, que per noſtram ſapientiam , aut intelligentiam , aut pietatem , aut opera , quæ in ſan- ,, ctitate cordis operati ſimus ; ſed per fidem , per quam omnes , qui unquam extiterunt ,, juſtificavit Deus Omnipotens . . . Quid igitur faciemus , fratres ? Ceſſabimus a bonis ope- ,, ribus , & caritatem derelinquemus ? Neutiquam hoc permittat Dominus a nobis fieri ; ,, ſed cum diligentia , & alacritate feſtinemus omne opus bonum perficere ,, . Lugdunen- ſis , & Viennenſis Eccleſiarum Epiſtola *ad Eccleſias Aſiæ* , *& Phrygiæ apud* Euſebium *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* 1. *pag.* 211. ubi hæc habentur ,, Martyris appellationem (Confeſſores) ,, concedebant Chriſto , utpote . . . vitæ cæleſtis principi , & auctori . . . Simul vero profu- ,, ſis lacrimis obſecrabant Fratres , ut continuæ ad Deum preces fierent , quo tandem ipſi ,, perfectum finem adipiſci mererentur . &c. ,, Minucius Felix *in Octav. pag.* 349. *edit. an.* 1672. ,, Non adnectimus , *inquit* , areſcentem coronam , ſed a DEO æternis floribus ,, vividam ſuſtinemus , qui & modeſti DEI NOSTRI LIBERALITATE , SECURI SPE FUTURÆ ,, FELICITATIS , fide præſentis ejus majeſtatis animamur . Sic & beati reſurgimus , & fu- ,, turi contemplatione jam vivimus . Cyprianus *ad Donatum pag.* 3. *edit. Oxon.* etſi libertate ſua uſum, aſſenſum divinæ gratiæ ſe fuiſſe, ſcribit; tamen quidquid in ſe erat boni , & ſpei futurorum , hoc divino ſe eſſe munere conſequutum . ,, Scis ipſe , inquit , nec prædico ,, in proprias laudes , odioſa jactatio eſt, quamvis non jactatum poſſit eſſe , ſed gratum ,, quidquid non virtuti hominis adſcribitur , ſed de Dei munere prædicatur , ut jam non ,, peccare eſſe cœperit fidei , quod ante peccatum eſt, fuerit erroris humani . Dei eſt , in- ,, quam , Dei omne quod poſſumus , inde vivimus , inde pollemus , inde ſumto , & con- ,, cepto vigore hic adhuc poſiti futurorum indicia prænoſcimus &c. Adeundi Lactantius *lib.* VI. *cap.* XXI. *Divin. Inſtit. pag.* 506. *tom.* 1. *opp. edit. Pariſ. an.* 1748. *&* Prudentius *lib.* II. *contra Symacchum pag.* 248. *edit. an.* 1625. ubi ait .

,, Spem ſequimur , gradimurque fide , fruimurque futuris ,
,, Ad quæ non veniunt præſentis gaudia vitæ ,
,, Nec curris pariter capta , & capienda voluptas .

Sed hæc ſatis ſunt . Nam omnia loca ſcriptorum veterum , quæ ad rem eamdem pertinent , recenſere velle , longum , plenumque moleſtiæ opus eſſet .

Digitized by Google

operæque adjungerent, iis tandem bonis potirentur, quæ ſuis Chriſtus, cum nobiſcum ageret, promiſiſſet. Quare non precibus (1) deſiſtebant, non vigiliis (2), non labori (3), neque rei cuiquam, quæ ad veram ſalutem conferret, parcebant, non denique (4) ſupplicia, quod his citius ſibi in cælum aditum divinitus dandum (5) confiderent. Idque jam tam penitus erat eorum animis inſitum, ut omnibus notum, manifeſtumque eſſe deſiderarent (6).

§. II.

1 Jam de precibus, quas fundere Chriſtiani ſolebant, dictum ſupra eſt *p.* 106.

2 De vigiliis item eo loco actum. Sed diſſeram de re eadem in eo libro, qui inſcribetur de ſacris conventibus.

3 De laboribus, ſuppliciiſque, quæ veteres Chriſtiani libenter perpeſſi ſunt, ut gloriam æternam adipiſcerentur, dixi ſupra *p.* 153. *ſeqq.*

4 Vide notat. ſuperiorem.

5 Vide Juſtinum Martyrem Apologia I. *num.* VIII. *p.* 48. *edit. an.* 1747. & *Apolog.* II. *n.* III. *ſeqq. pag.* 93. Mitto Athenagoram, Minucium, Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Lactantium, ceteros denique veteres, quorum de hac re ſatis ſunt perſpicua teſtimonia. Ac plena ſunt Acta Martyrum hujuſmodi ſententiarum, quas illi pronunciare, cum paterentur, ſolebant.

6 Cum id vehementer cuperent Chriſtiani, tum palam, ubi ab Judæis, & Ethnicis redargui ſe videbant, profitebantur. Confer acta S. Symphoroſæ Martyris apud Ruinartium *n.* I. *p.* 31: paſſa eſt autem circa an. 126. S. Felicitatis apud eumdem *n.* III. *ſeq. p.* 23. quæ obiit circa an. 150. S. Polycarpi, qui martyr deceſſit circa an. 166. *n.* X. *ſeqq. p.* 29. Juſtinum Martyrem Dialogo cum Tryphone *n.* XI. *p.* 116. ubi „ Neque in alium quemquam (Deum) ſperamus; non enim eſt alius, *inquit*, ſed in eum, in quem & vos Deum Abrahæ, & Iſaac, & „ Jacob. Speramus autem non per Moyſen, neque per legem &c. „. Theophilum præterea, qui vixit Commodo Imperatore, quique *l.* I. ad Autolycum *p.* 5. *n.* II. *edit. an.* 1724. At „ ego quidem ultro confiteor me eſſe Chriſtianum, gaudeoque iſto nomine, quod Deo gratum, „ & acceptum eſt, appellari: ſperans εὔχρηστον *tractabilem*, & *acceptum* Deo me fore „. Et *n.* XII. *p.* 33. „ Si hæc capis, o homo, caſte, pie, & juſte vivens, Deum videre poteris. „ Imprimis tamen requiritur fides, & timor domini, quæ duo in animo tuo præcedere oportet. „ Hæc autem tum intelliges, ubi depoſueris mortale hoc corpus, & incorruptibilitatem in- „ dueris, tum demum condigne Dei conſpectu frui poteris. Nam Deus ſuſcitabit carnem tuam „ eamque una cum anima immortalitate donabit. Tunc igitur, ſi nunc fidem in eum habue- „ ris, immortalis factus, Deum conſpicabere, qui immortalis eſt; tunc ſenties, quod impie „ contra ipſum es locutus... ceterum fides tua tunc temporis incredulitas reputabitur, niſi „ nunc credas „. Acta SS. Epipodii, & Alexandri apud Ruinartium *p.* 65. qui an. 178. paſſi ſunt. S. Symphoriani, qui anno 180. deceſſit, apud eumdem *p.* 69. Acta SS. Martyrum Scillitanorum, qui anno circiter 200. martyres deceſſerunt, apud eumdem *p.* 76. qui ſic dixerunt. „ Non triginta dierum mora mutare poterit profeſſionem noſtram. Ceterum ſi hoc non es „ dignus accipere, ſuſpende moram, ſententiam recita. Nam quales nos hodie cernis, ta- „ les poſt hunc judicium futuros eſſe non dubites... hodie martyres in cælo ſumus „. Verum omnia acta SS. MM. & teſtimonia veterum, quæ huc ſpectant, recenſere velle hominis eſſet lectorum patientia abutentis. Sunt enim permulta. Hoc unum ex Juſtini *Apolog.* I. *num.* 10. *pag.* 49. addam, ex quo intelligi poteſt, quam vehemens, ac firma hæc tanta ſpes Chriſtianorum eſſet. „ Quemadmodum, *inquit*, ab initio non exiſtentes creavit, eodem modo futu- „ ram credimus, ut qui elegerint, quæ ipſi placent, ob hanc eligendi rationem immorta- „ litate, & Dei convictu, & conſuetudine dignentur. Nam ut a principio fieremus, in no- „ bis ſitum non erat: ut autem ea ſequamur, quæ ipſi placent, adhibitis ad eligendam ra- „ tionalibus facultatibus, quas ab eo accepimus, id ipſe nobis perſuadet, & ad fidem nos „ adducit. Atque id quidem ad omnes homines pertinere arbitrabamur, eo quod non ar- „ ceantur ab his diſcendis, ſed potius hortatu ad ea incitentur &c.

Digitized by Google

§. II.

Spes Chriſtianorum tam erat patens , atque manifeſta , ut etiam Ethnicis explorata eſſet .

AC facile quidem illi, quod avebant, conſequebantur . Etenim jam inde a primis Eccleſiæ ſeculis manarat in vulgus etiam Ethnicorum fama neque obſcura , neque incerta , quæ ferret , Chriſtianos honores omnes , gloriam , opes , dignitates aſpernari , atque magno animo cruciatus (1) quoſque , ipſamque mortem contemnere , propterea quod ſperarent fore , ut corpore ſoluti , beatitatem , quæ numquam deſineret , adipiſcerentur . Igitur cum ignorarent , quæ ſibi Chriſtiani perſuaſiſſent , vera eſſe omnia , eos ut dementes , ſtultoſque (2) deridebant , jactabantque , duci inani ſpe illos, qui præſentem ſalutem negligerent , expectarentque non aſpectabilem , ſic enim ajebant, incertamque felicitatem . Ac ſi perire vellent , occiderent ipſi ſe , neque pertinacia ſua genus hominum , ut in eos ſæviret , cogerent (3) . Sed noſtri, qui plane ſciebant , quibus teſtibus hæc tanta illorum ſpes , atque fiducia niteretur , non æque (4) curabant , quid Eth-

1 Vide quæ protuli *tom.1. pag.* 87. *n.* 5. ex Luciano, *& pag.*152. *not.*1. *ex eodem* , *ex Celſo Epicureo , ex Cæcilio apud Minucium Felicem , exque actis SS. Montani , & Socior.*

2 Vide eoſdem *ibid.* Lactantius autem *lib.*VII. *Inſtit. Divinar. cap* v. *p.*533. *edit. Pariſ. an.*1748. ,, Ita , *inquit* , neceſſe eſt ſapientem pro ſtulto haberi , qui dum appetit bona, ,, quæ non cernuntur , dimittit e manibus , quæ videntur , & dum vitat mala , quæ non aſpi- ,, ciuntur , incurrit in mala , quæ ante oculos ſunt . Quod accidit nobis , quum neque cru- ,, ciatum , neque mortem pro fide recuſamus .

3 Juſtinus Martyr *Apolog.*II. *n.*IV. *p.*94. *ſeq. edit. an.*1747 ,, Sed ne quis ita dicat : ,, omnes igitur morte vobis illata jam nunc abite ad Deum , nec nobis negotium faceſſite : ,, dicam quid cauſſæ eſt , cur id non faciamus , & cur interrogati impavide confiteamur . Non ,, fruſtra mundum a Deo conditum eſſe didicimus , ſed propter humanum genus . Placere au- ,, tem illi jam diximus eos , qui illum imitantur , contra diſplicere , qui deteriore vel dicto, ,, vel facto amplectuntur . Igitur ſi omnes nobis ipſis manus afferamus , quo minus quiſquam ,, gignatur , aut divina doctrina imbuatur , aut etiam quo minus extet hominum genus , in ,, cauſſa quantum in nobis eſt erimus , ipſi quoque contra Dei conſilium venientes , ſi ita fa- ,, ciamus . Interrogati autem non negamus , tum quod nullius mali nobis conſcii ſimus , tum ,, quod impium exiſtimemus veritatem in omnibus non dicere , cum id Deo gratum ſciamus ,, eſſe , tum etiam quod vos opinione inique anticipata liberare ſtudeamus .

4 Tertullianus *lib.*1. *ad Nationes cap* XIX. *p.*52. ,, Hucuſque opinor , *inquit* , horrenda ,, obſtinationum Chriſtianarum , quæ ſi vobiſcum communicemus , ſupereſt deridenda perſo- ,, narum conferamus . Quamquam de perſuaſionibus omnis obſtinatio noſtra præſtruitur : ,, mor-

nici dicerent, exque ſcripturis, quarum lectione vehementer delectabantur, argumenta, quibus magis magiſque confirmari in ſententia poſſent, colligebant, utque mentibus ſuis altius imprimerentur, curabant (1).

§. III.

Cur veteres Chriſtiani loca, in quibus ſepeliebantur, Cœmeteria vocarent, oſtenditur.

Atque ex ea ſpe, quam animo conceperant, profecta conſuetudo eſt *Cœmeteriorum* nomine appellare loca, in quibus Chriſtiani mortuos ſepelire (2) conſueverant. *Cœmeterium*

„ mortuorum enim præſumimus reſurrectionem. Spes reſurrectionis, faſtidium eſt mortis. „ Ridete igitur quantamlibet ſtupidiſſimas mentes, quæ moriuntur, ut vivunt, ſed quo facilius rideatis, & reſolutius decachinnetis, arrepta ſpongia, vel interim lingua, delete literas interim veſtras, quæ ſimiliter aſſeverant animas in corpora redituras „. Vide *Apolog. cap* XLVIII. *p.*153. *edit. ejuſd. in Append.*

1 Immo vero non ex ſcriptura ſolum, ſed etiam ex rationis momentis, quæ ſuppetebant, colligere conſueverant. Confer Athenagoræ *lib. de Reſurrect. Mortuor. Tertull. Apolog. cap.*XLVIII. *p.*153. *ſeqq.* Sed cum Ethnici quidam ſuſpicarentur, Chriſtianos neſcio quod terrenum regnum ſibi polliceri, Juſtinus Martyr *Apolog.*1. *n.*XI. *pag.*49. reſpondit „ Vos autem „ cum regnum a nobis expectari auditis, humanum perperam ſuſpicamini, cum illud, quod „ cum Deo eſt, dicamus, ut vel ex eo patet, quod a vobis interrogati fateamur nos eſſe „ Chriſtianos, quamvis mortis pœnam confitenti poſitam ſciamus. Nam ſi humanum regnum „ expectaremus, negaremus profecto interitus vitandi cauſſa, & latere conaremur, ad ea, „ quæ expectamus, conſequenda. Sed quia ſpes in rebus præſentibus poſitas non habemus, interfectores parvi pendimus, cum præſertim mors omnino declinari non poſſit.

2 Ab Dionyſio Alex. Euſ. *l.*VII. *c.*XI. *p.*335. *H. E. c.*XIII. *p.*240. aliiſque cœmeteria appellata ſunt loca, in quibus ſepeliebantur Chriſtiani. Quin etiam ab latinis dormitoria dicta ſunt. Igitur in Actis S. Maximiliani Martyris apud Ruinart. Act. ſincer. SS. MM. *p.*264. *n.*III. hæc leguntur „ Pompejana matrona corpus ejus de judice eruit, & impoſito in dormitorio ſuo „ perduxit ad Carthaginem &c. „. Sed vereor, ne hic locus de area quapiam intelligi debeat, quæ dormitorium appellaretur. Nam in dormitorio poſitum corpus Carthaginem fuiſſe aſportatam Actorum ſcriptor affirmat. Neque vero quidquam impedit, quo minus areæ ejuſmodi, atque ſepulcra ipſa dormitoria, ſeu cœmeteria vocarentur. Quodcumque enim receptaculum erat corporum Chriſtianorum, hoc dici commode cœmeterium poterat. Et quod ad ſepulcrum attinet, egregium extat apud Aringhum monumentum *lib.* I. *Romæ ſubterraneæ cap.* I. *pag.*5. Inſcriptionem enim profert ſepulcri Octavillæ, quæ ſic habet.

ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥΤΟ
ΩΚΤΑΒΙΛΛΗ ΤΗ ΙΔΙΑ ΓΥΝΑΙΚΗ
ΛΑΥΔΙΚΙC

Cœmeterium hoc Octavillæ propriæ conjugi Laudicis. Sed de nomine *Cœmeterii*, ac *Dormitorii* vide Aringhum *ibid. pag.*4. *ſeqq.* Spondanum *de Cœmeteriis pag.*277. *edit. an.*1638. Boldettum *l.*I. *cap.* I. *pag.* I. *ſeq.* Bottarium *tom.* I. *Della Rom. ſotter. pag.* I. *ſeqq.* Cangium *ad v. Cœmeterium Lexic. Med. & Inf. Latinitatis*, Suicerum *Lexic. PP. tom.*II. *pag.* 122. *ad v.* Κοιμητήριον.

Digitized by Google

terium enim Græci vocant, quod nos *dormitorium* dicere poſſumus. Nam cum poſt mortem vitam ſempiternam, reſurrectionemque crederent futuram, non interitum Chriſtiani mortem videri, ſed ſoporem, ac (1) ſomnum arbitrabantur. Quamobrem lapidibus ſepulcralibus haſce litteras plerumque inſculpebant (2): *dormit*, vel *quieſcit* (3) *in pace*, vel

 in

1 Itaque in Alexandri M. inſcriptione, quam retuli *t.*1. hujus operis *p.*433. ex Aringho, *lib.* III. *Roma ſubterr. cap.* XXII. *p.* 325. *t.* 1. ſic habetur „ Alexander mortuus non eſt &c., Conſule Tertullianum *lib. De Anima cap.* XLIII. *p.*297. ubi „ Cum evigilaveric, *inquit*, „ corpus redditum officiis ejus reſurrectionem mortuorum tibi affirmat. Hæc erit ſomni & „ ratio naturalis, & natura rationalis. Etiam per imaginem mortis fidem initiaris, ſpem „ meditaris, diſcis mori, & vivere, diſcis vigilare, dum dormis „. Vide & Scorpiacem *p.*491. *ejuſd. edit. & lib. De Patientia cap.* IX. *pag.*145. *& lib. de Teſtimonio Animæ cap.* IV. *p.*67. Sed ut ceteros mittam, omnium elegantiſſime, clariſſimeque Prudentius *Cathemer. in Exeq. Defunctor. pag.*57. *edit. an.*1625. canit:

„ Quidnam ſibi ſaxa cavata,
„ Quid pulcra volunt monumenta,
„ Niſi quod res creditur illis
„ Non mortua, ſed data ſomno?
„ Hoc provida Chriſticolarum
„ Pietas ſtudet, utpote credens
„ Fore protinus omnia viva,
„ Quæ nunc gelidus ſopor urget.

Adeundi Aringhus *l.*1. *c.*1. *p.*4. & Johannes Nicolajus *De Luctu Chriſtianorum cap.* IV. §. II. *pag.*13. *edit. Lugd. Batav. an.*1739.

2 Apud Boldettum *l.* II. *c.* VI. *p.*395. extant Inſcriptiones duæ. I. ſic habet.

VICTORIA DORMIT

Altera.

SATURNINA DORMIT IN PACE

*Et pag.*396.

ÆMILIANUS ET ÆMILIANA
SEVERINE FILIÆ DORMIENTI
IN PACEM POSUIMUS DEPOSITIO
III. IDUS. AUG.

Et

POMPEIA DORMET IN PACE
QUE VIXIT ANN. IIII. MENSES
NU. S. DECESSIT VI. NONAS DEC.
PARENTES BONE MEMORIE FECERUNT.

Præterea Agurii Victoris ſepulcro apud eumdem *pag.* 398. hæc leguntur: DORMIT IN PACE, ut & in Turanii *ibid.* Vide *pag.*399. Sed omnia ejuſmodi, quæ ſunt apud Boſium, Aringhum, Fabrettum, Donium, Lupium, Marangonum, Boldettum, Muratorium, alioſque numerare non vacat. Confer quæ retuli ſupra *pag.*21. *& ſeq.*

3 In ſepulcro Aurelii Urſi apud Boldettum *pag.*395. lego:

☧ LEGITIMVS ET AMANTIA AURELIO URSO
FILIO

in pace (1) ſolum, ut indicarent, non perire noſtros, cum corpore animi ſolvuntur, ſed frui meliore (2) vita, certoque ſcire fore, ut rurſum illi corporibus conjungantur, ſempiternoque regno cum Servatore generis humani Chriſto, in quo tamdiu quieverint, potiantur.

§. IV.

FILIO DULCISSIMO QUI VIXIT ANIS XVIIII.
DIES XV. PARENTES FECERVNT DECESSIT. XI. KAL.
OCTOBRES QVESCE IN PACE
EXIBIT DE SECVLV INBENTIS
S.

1 Vide cetera, quæ retuli ſupra *pag.* 21. *ſeqq.*

2 Conſule Bollettum *pag.* 396. ubi

DEPOSO FLORES III IDVS
MATIAS BIXIT ATNIS IIII.
MESES X. DIES X. IN PACE

Quinetiam & receſſiſſe Chriſtianos *in ſomno pacis* ſcribebant. Boldettus *ibid. pag.* 397.

RECESSIT SABBATIA IN SOMNO
PACIS. P. M. XXVIIII.

Et *depoſitos in pace ibid.*

PETRONIE BENEMERENTI QVE
VIXIT ANN. VII. DEPOSITA IN PACE

Et *receptos in pace. Id. ibid. pag.* 398.

HERACLIA Q. VIXIT ANN. XXXVIII. M.
III. RECEPTA IN PACE ☧
XI. KAL. OCTOBRIS.

Et *locum eis datum ad dormiendum. Id. ſbid. pag.* 399.

ZOTICVS HIC AD DORMIENDVM.

Sed animadvertendum hic eſt, erraſſe Boldettum, qui Pauli neſcio cujus inſcriptionem Græcam *pag.* 399. quæ ſic habet:

ΠΑΥΛΟΣ ΚΕ
ΚΟΙΜΗΤΕ ΕΝ ΙΡΗΝΙ

vertit: *Paulus requievit in pace*, cum vertere debuiſſet *dormivit in pace*. Rurſum labitur Boldettus, qui hanc inſcriptionem item Græcam:

ΑΛΕΞΙϹ ΕΥΝΟΥΧΟϹ
ΚΟΙΜΑΤΕ

ibid. vertit hoc modo: *Alexius Eunuchus requieſcebat*, cum ſcribere debuiſſet, *dormit*. Sed omnia perſequi non eſt neceſſe, neque vero vacat. Sunt enim prope innumerabilia.

2 Vide inſcriptionem Alexandri Martyris, quam paullo ante indicavi.

Digitized by Google

§. IV.

De Symbolis, quibus utebantur, ut in ſpem erigi etiam, atque etiam poſſent, deque nominibus Sperati, & Spei quæ viris, mulieribuſque imponebant, ut rerum quas expectarent, reminiſcerentur.

NEque vero Cœmeteria ſolum vocabant loca, in quibus ſuos ſepelire noſtri ſolebant, ſed etiam ſymbola quædam ſuis oculis proponebant, ut ſignificarent ſpem, quam in Deo Chriſtianus collocaverit, firmam, atque ſtabilem eſſe oportere. In his ſymbolis præcipue *anchora* (1) numerabatur. Quinetiam ut reminiſcerentur bonorum, quæ ſibi, ſuiſque in cælo, ſi ſancte, pie, juſte, integreque vixiſſent, parata ſunt, (2) *ſperati* maribus, *ſpei* feminis interdum nomina imponebant, atque hoc etiam pacto eorum morem taciti accuſabant, qui Deorum (3) nomina, quæ ſibi indita a parentibus fuiſſent, retinerent.

§. V.

1 S. Paulus epiſt. ad *Hebræos* c. VI. v. 18. *ſeq.* „ Fortiſſimum, *inquit*, ſolatium habemus, qui „ confugimus ad tenendum propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, „ & firmam, & incedentem uſque ad interiora velaminis, ubi præcurſor pro nobis introiit „ Jeſus „. Conſule Aringhum *lib.* VI. *cap.* XL. *Rom. ſubterr. pag.* 621. *tom.* II. quo loco aliquot Patrum teſtimoniis rem, de qua eſt ſermo, confirmat. Vide etiam, quæ nos de *anchora* diximus ſupra *pag.* 102.

2 Boldettus *ibid. cap.* XIV. *lib.* I. *pag* 54.

PISTE SPEI SORORI DVLCISSIME

FECIT.

Vide Ruinartii *Acta SS. MM. ſincera pag.* 543. *Veron. De Sperato* confer Acta SS. MM. Scillitanorum *apud eumdem pag.* 75. *n.* IV. Atque hæc quidem de hujuſmodi re diſputanti ſatis ſunto. Cetera enim monumenta conſectari longum, atque moleſtiæ plenum eſſet.

3 Nam ſi Deos Ethnicorum appellare non æquum ducebant veteres, multo minus imponenda eorum nomina Chriſtianis arbitrabantur. At erant tamen aliqui, qui ſibi impoſita retinerent. Vide Boldettum *lib.* II. *cap.* XIII. *pag.* 475. *& ſeqq.* Nam ibidem refert inſcriptionem, quæ ſic habet.

ERMES SECVNDA.

Et *pag.* 477.

VENERI DVLCIS ANIMA.

Confer quæ ſequuntur. Multa ejuſmodi apud Muratorium, Boſium, Aringhum, Lupium &c. reperire licet. Euſebius *lib. de Martyribus Paleſtinis cap.* XI. *pag.* 429. *edit. Cantabrig.* de quinque Martyribus agens „ Indita ſibi a parentibus nomina, *inquit*, ideo fortaſſe, quod eſſent idolorum vocabula, abjecerant. Atque ſpem ſuam indicaturi, lapidibus interdum ve-

Digitized by Google

§. V.

De timore Dei, quo affici majores noſtri ſolebant.

SEd ii cum firma ſpe ducerentur, propterea quod divinam miſericordiam erga ſe infinitam eſſe perſpicerent, conſcii tamen infirmitatis, imbecillitatiſque ſuæ, ne qua culpa propria caderent, verebantur. Itaque ſibi (1) cavebant, Deoque ſe, cui res ſuas omnes crediderant, commendantes, ut ne deprehenderentur in vitio, ſtudebant. Sed is timor non ejuſmodi erat, ut *mundanus*, (2) aut *ſervilis* appellari poſſet. Nam timoris intelligo tria eſſe genera. Unum *mundanum*, alterum *ſervilem*, tertium *filialem* timorem vocant. Ac *mundanus* quidem eſt is, qui mortales malum quodpiam metuentes a cultu præceptorum Dei deterret. Jam vero *ſervilis* unius pœnæ formidine ad ſummum bonum, quod Deus eſt, revocat hominem ſcelere aliquo implicatum. Sed *filialis* horrore adverſus peccatum, reverentiaque erga omnium bonorum conditorem, atque largitorem Deum nos permovet, ut Deo voluntate, atque amore conjuncti ſimus. Hoc poſtremo timoris genere, non modo affici ma-

veteres Chriſtiani hæc inſculpere ſolebant. *Spes in Deo &c.* Boldettus enim *lib.* I. *cap.* VII. *pag* 418. hanc inſcriptionem refert.

SPES IN DEO
IN D.
STEFANIS

Rurſum *ibid. cap.* II. *pag.* 390.

SPEI ET DVLCIS CARITATIS FRATERNAE SEVERO
QVEM ANTE ANNOS XXV PERDD. VRSVS FRATER
FECIT. SI DEVS VOLVISSET HOC EGO ANTE MERVERAM
SEVERO IN PACE.

Atque etiam *ſpiritum* mortuorum ſuorum in *pace* fore ſperantes, ita, ut dixi, aliquando ſcribebant. Vide Boldettum *pag.* 406. & *pag.* 418.

1 Confer Acta SS. MM. Lugdunenſium *apud* Euſebium *lib.* V. *Hiſt. Ecc. cap.* I. *pag.* 211. *edit. Cantabrig.* Cyprianus *epiſt. ad Donatum p.* 3. *edit. Oxon.* ait „ Sic tantum timor innocentiæ cuſtos, ut qui in mentes noſtras indulgentiæ cæleſtis allapſu clementer Dominus influſit, in animi oblectantis hoſpitio juſta operatione teneatur, ne accepta ſecuritas indiligentiam pariat, & vetus denuo hoſtis obrepat.

2 Confer Sanctum Thomam 2. 2. *qu.* 19. *art.* 2.

majores noſtri (1) , ſed ut alii quoque afficerentur , curabant. Quamquam interdum comminatione ſempiternæ pœnæ terrere improbos ſolebant, inducereque, ut Deo cultum adhiberent, & præcipienti obtemperarent,quod conferre hanc poſſe cognoſcerent,ut quis ab improbitate deterritus,conſuetudine boni , ſibi viam paret ad amandum , *filialique* timore metuendum Deum (2) .

§. VI.

Quam longe ab arrogantia Chriſtiani veteres abeſſent .

EST autem virtuti ſpei contrarium arrogantiæ vitium,quod *præſumptionem* vulgo appellant . Qui enim temere ſperat, is quidem certe vocari *arrogans* jure poteſt . Ac temere ſane ſperat , qui tametſi præceptis Dei non pareat , tamen confidit fore , ut ſalutem conſequatur propter infinitam Dei erga nos , admirabilemque clementiam . Non enim quia poteſt immerentis miſereri Deus , idque jam aliquando fecit , credendum eſt eum , qui juſtus perinde ſit , idipſum cuique in ſcelere perſiſtenti eſſe conceſſurum . Ergo majores noſtri , quibus hæc erant explorata , cum ſpe ſempiternæ vitæ ſibi poſt hanc mortalem comparandæ ducerentur , ſibique diffiderent , tum hoc magnopere ſtudebant , ut quo tempore Deum orabant , atque implorabant , eis ut præſidio eſſe vellet , aſſenſione , voluntate , opera oſtenderent , recte ſe , (3) non

1 Vide Cyprianum loco modo indicato . Et *epiſt.* LVIII. *pag.* 174. *& ſeq.* Tertullianus antiquior Cypriano *lib.* II. *de cultu feminarum c.* II. *pag.* 154. *ſeq.* „ Debemus quidem ita „ ſancte, *inquit*, & tota fidei ſubſtantia incedere, ut confiſi, & ſecuri ſimus de conſcientia no„ ſtra , optantes perſeverare id in nobis , non tamen præſumentes . Nam qui præſumit , mi„ nus jam veretur , minus præcavet , qui minus præcavet , is periclitatur . Timor funda„ mentum ſalutis eſt . Præſumptio impedimentum timoris . Utilius ergo ſi ſperemus nos poſ„ ſe delinquere , quam ſi præſumamus non poſſe . Sperando enim timebimus , timendo cave„ bimus , cavendo ſalvi erimus . Contra ſi præſumamus , neque timendo , neque præcavendo „ ſalvi erimus . Qui ſecurus agit , non & ſollicitus , non poſſidet tutam , & firmam ſecurita„ tem . At qui ſollicitus eſt , is vere poterit eſſe ſecurus „ . Sed de re clara , atque teſtata plura dicere non eſt neceſſe .

2 Plenæ ſunt hujuſmodi comminationum non modo Apologiæ veterum Patrum omnium , ſed etiam Acta SS. MM. Quare non eſt opus , ut ea eſſe deligenda , atque in hunc locum transferenda putem .

3 Vide Acta SS. MM. Luciani , & Marciani apud Ruinartium *num.* VI. *pag.* 143. „ Jam „ diximus , quia gloria Chriſtianorum talis eſt , *inquit Lucianus*, ut qui fideliter certave„ rit

non temeritate, arrogantiave incitatos ſperare, quam Chriſtus bonis pollicitus eſſet, felicitatem.

CAPUT III.

De Caritate majorum noſtrorum erga Deum.

AGE vero qui pii erga Deum eſſent; qui ordine ſe, recteque in eo ſpem collocaſſe demonſtrarent; qui tot cruciatus perferre religionis tuendæ cauſſa conſueſcerent, eos inflammatos amore erga divinum numen fuiſſe quis neget? cum præſertim dictum a Chriſto ſit, ejus caritate, qui pro alio vitam, ſanguinemque profuderit, dari nullam majorem poſſe? Ego autem cum vetera monumenta conſidero, & quas propter Jeſum majores noſtri perpeſſi ſunt, animo colligo calamitates, in eam facile inducor ſententiam, ut mecum conſtituam, ſine vehementi amore rerum divinarum fieri nequiviſſe, ut tot tantique viri, ac feminæ res omnes ſuas contemnerent, deſererent, profugerent in abdita, atque a civitate remota loca, famem, ſitimque tolerarent, comprehenderentur, vexarentur, raptarentur, lacerarentur, interirent (1), modo ne quid efficerent, dicerent, probarent, quod Deo minus placere arbitrarentur.

Cumque

„ rit cum diabolo, minas, & quæ ſunt præſentia caduca contemſerit, perpetuam, & futurem vitem conſequetur „. Adiſis eumdem Ruinartium *ibid. pag.* 71. 75. 82. 85. 88. 103. 118. 122. 131. 133. 139. 142. 147. 164. 182. 188. 190. 194. 197. 200. 201. 202. 204. 206. 207. 210. 214. 229. 234. *& ſeq.* 237. 248. 251. 253. 256. *& ſeq.* 263. 301. 307. Confer præterea loca, quæ deſcripſi ſupra *pag.* 167. *ſeq. hujus vol.*

1 Tertullianus Scorpiaces *cap.* XII. *pag.* 497. *edit. an.* 1744. „ Perfecta, *inquit*, dilectio foras objicit timorem. Quoniam timor pœnam habet, & qui timet, non eſt perfectus in dilectione. Quem timorem intelligi præſtat, niſi negationis auctorem? Quem dilectionem perfectam affirmat, niſi fugatricem timoris, & animatricem confeſſionis? Quam pœnam timorem puniet, niſi quam negator relaturus eſt, cum corpore, & anime occidendus in gehenne? Quod ſi pro fratribus, quanto magis pro Domino moriendum docet „. Eadem fere perſequitur *cap.* XIII. *pag.* 498. *Lib.* autem *de Patientia cap.* XII. *pag.* 147. „ Dilectio, *inquit*, ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis viribus Sancti Spiritus commendet, cujus, niſi patientiæ diſciplinis eruitur? In perſecutionibus denique prælietur ſi fuge urgeat, adverſus incommoda fugæ caro militat, ſi & carcer præſumat, caro in vinculis, caro in ligno, caro in ſolo, & in illa paupertate „ lucis,

Digitized by Google

Cum que crederent bonitatem creatoris hujus univerſitatis rerum eſſe infinitam , & vera eſſe omnia , quæ per Chriſtum, legebant, mortalibus paraſſe Deum , atque inde, quæ ſit illius erga genus humanum voluntas perſpicerent , ſic afficiebantur , ut Deum , Chriſtumque Dei filium Deum ipſum , atque hominem ſingulari amore (1) proſequerentur . Quem quidem amorem etſi non ex viribus naturæ, ſed ex gratia Dei profectum eſſe (2) intelligebant , tamen quod adjungere ipſi operationem quoque ſuam deberent , non ſolum ſervare , & præ ſe, ut poterant, ferre, ſed confirmare, ac magis magiſque augere , idque jam & prece, ſignificationeque voluntatis erga Deum ſuæ , quæ modo ſenſu interiore , modo verbis inflam-

„ lucis , & in illa penuria mundi . Quum vero producitur ad experimentum felicitatis , ad „ occaſionem ſecundæ intinctionis , ad ipſum divinæ ſedis aſcenſum , nulla plus illic , quam „ patientia corporis, *quam oriri dixit ex caritate* „ . Jam hæc Tertullianus ex Paulo didicerat. 1. *ep. ad Corinth. c.* XIII. *v.* 1. *ſeqq.* Eadem fere habet Clemens Romanus *epiſt.* 1. *n.* XLIX. *pag.* 33. *tom.* 1. *collect. Epiſtol. Romanor. Pontif. edit. Conſtantii.* Vixit ante Clemens ſec. 1. Jam vero ſeculo ſecundo ineunte Ignatius Martyr in eamdem ſententiam loquitur *epiſt. ad Epheſios num.* XIV. *pag.* 15. *tom.* II. *Apoſtolicor. PP. edit. an.* 1724. *ad Magneſianos num.* 1. *pag.* 17. *ad Smyrnaos num.* VI. *pag.* 36. Circa an. 150. SS. Felicitas , Filiique Martyres obierunt . In eorum Actis *num.* II. *pag.* 23. *apud Ruinartium* hæc habentur . „ Unus eſt „ Deus , quem colimus , cui ſacrificium piæ devotionis offerimus . Vide ne tu credas , me , „ aut aliquem fratrum meorum a Domini Jeſu Chriſti *amore* recedere . Immineant verbera , „ ſtent cruenta conſilia , fides noſtra nec vinci poteſt , nec mutari „ . Atque ſimilia legere in epiſtola Eccleſiæ Smyrnenſis *de Martyrio Polycarpi* , *apud eumdem Ruinartium num.* II. *pag.* 27. licet : „ Oportet doctiores nos redditos omnia cum timore narrare , & ſingulorum „ militum Chriſti fidelia devotionum tropæa , ut geſta conſtat , exponere , quo amore circa „ Deum fuerint „ . Græca autem *num.* 2. *apud eumdem pag.* 32. ſic habent . Τὸ γὰρ γενναῖον αὐτῶν, καὶ ὑπομονητικὸν, καὶ φιλοδέσποτον, τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν; οἱ μάστιξι μὲν καταξανθέντες ὥστε μέχρι τῶν ἔσω φλεβῶν, καὶ ἀρτηριῶν τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν θεωρεῖσθαι, ὑπέμειναν . „ Nam eorum ſtrenuitatem , ac tolerantiam , & erga Dominum caritatem quis non „ admiretur ? Qui flagris quidem adeo lacerati , ut ad intimas uſque venas , ac arterias cor- „ poris compago ſpectaretur , tamen ſuſtinuerunt &c. „ De Verio Epagatho Mart. ſcribunt Lugdunenſes *epiſt. ad Eccl. Aſiæ apud Euſebium lib.* V. *cap.* 1. *Hiſt. Eccl.* & *apud Ruinartium pag.* 53. *num.* III. *ad an.* 177. „ Immenſa quadam caritatis copia erga Deum ſimul & „ proximum exuberans in eo erat „ . Confer Acta *SS.* Epidodii & Alexandri, qui *an.* 178. deceſſerunt, apud Ruinartium *n.* V. *pag.* 65. Sed omnia perſequi longum eſſet. Quamobrem deſino.

1 Confer Matth. Evang. *cap.* XIX. *v.* 17. *epiſt.* 1. Johann. *cap.* IV. *v.* 19. Johann. *Evang. cap.* III. *v.* 16. XIV. *v.* 23. & Paulum *epiſt. ad Roman. cap.* VIII. *v.* 32. Atque eam ob rem Epheſios ſuo tempore Chriſtianos flagraſſe ſcribit Ignatius *epiſt. ad eos data num.* 1. *pag.* 12. *Apoſt. PP. tom.* II. *edit. an.* 1724. Jam vero eodem amore in Deum , ac proximum incenſos ſua ætate fuiſſe Chriſtianos , teſtatur Juſtinus Martyr *Dialogo cum Tryphone num.* XCIII. & *ſeq. edit. an.* 1747. *pag.* 200. *ſeqq.* Vixit autem medio fere ſeculo ſecundo . Idque jam ipſum colligere quiſque facile poterit ex Minucio Felice tertii ſeculi ſcriptore *in Octav. p.* 336. *ſeq. edit. an.* 1672. Similia habent ſequentium temporum ſcriptores Arnobius , Lactantius , Euſebius , aliique , quos ne ſim longus , prætereo .

2 Joh. *ep.* 1. *cap.* IV. *v* 7. *Caritas* , inquit , *ex Deo eſt . Et omnis qui diligit , ex Deo natus eſt , & cognoſcit Deum* . Confer Ignatium Johannis auditorem , ac Martyrem *epiſt. ad Epheſios num.* XIV. *pag.* 15. Sed de re perſpicua non eſt opus, ut plura eſſe dicenda putem .

Digitized by Google

matum caritate animum indicantibus ſeſe proderet, & exercitatione virtutis conſequi ſtudebant. Igitur colligere ſæpe ſolebant ſe, contemplari poteſtatem, virtutem, miſericordiam Dei, cogitare etiam atque etiam beneficia, quibus eſſent divinitus aucti, comprehendere animo, quid ab eo accepiſſent, eidemque quantum deberent, conſiderare. Quæ contemplatio dici vix poteſt, quam eos vehementer in amorem incenderet. Gratias autem maximas conſueverant & agere, & habere, quod ipſos Deus in ſumma rerum divinarum ignoratione verſatos, docere, & ſibi devincire, dignoſque eſſe, qui Chriſtiani vocarentur, & eſſent, voluiſſet. Continere præterea ipſi ſe, nihil non modeſte, juſte, pie, ſancteque agere, uno verbo; ſervare, & colere omnia, quæ ab eo eſſe præcepta intelligerent. Cognorant enim indicium amoris nullum tam eſſe patens, ac manifeſtum poſſe, quam ejus voluntate omnia facere, quem quiſquam (1) amet.

Neque vero ſibi ipſis ſolum, ſed ceteris etiam hominibus amorem erga Deum, ejuſque filium Chriſtum inſpirare, curabant.

a Hoc indicaturus Ignatius *epiſt. ad Epheſios loc. cit.* Chriſtiani duas eſſe præcipuas virtutes, ait, fidem, & caritatem. Ex iis autem, quæ faciat ipſe, cognoſci dignus ne ſit, qui appelletur hoc nomine. „ Nihil vos latet, ſi perfectam habueritis in Jeſum Chriſtum fidem, & „ caritatem, quæ initium vitæ, & finis ſunt: principium quidem fides, finis vero caritas. „ Hæc enim duo in unum coeuntia, Dei ſunt: omnia vero alia ad probitatem conſequentia „ ſunt. Nullus fidem repromittens peccat, neque caritatem poſſidens odit. Manifeſta eſt ar„ bor ex fructu ipſius. Similiter qui profitentur, ſe Chriſtianos eſſe, ex iis, quæ faciunt, cer„ nantur „. Clemens autem Alexandrinus in II. *Stromateon libro pag.* 383. „ Diligimus, „ *inquit*, ſic ſe præterita habere fide perſuaſi, futura ſpe expectantes ..... Timor eſt prin„ cipium dilectionis, qui timor fit per incrementum fides, deinde dilectio. Sed non ſicut fe„ ram & timeo, & odi, ita etiam patrem & timeo, & amo „. Jam vero amorem, adjungit, operibus maxime manifeſtari. Perſpicitur autem amor Dei in eo, qui verbis Dei delectetur. *Pſ.* XLI. *v.* 2. 3. LXIII. 1. *ſeqq.* LXXXIII. *v.* 2. *ſeq.* Qui peccatum vitet, propterea quod Deo diſpliceat. *Pſ.* V. *v.* 5. CXVIII. 128. Divinis præceptis obtemperet. *Evang. Johann.* *v.* 23. 24. & *ep.* 1. *cap* V. *v.* 3. Alios Dei cauſſa diligat. 1. *epiſt. Joh. cap.* 4. *v.* 20. Pro Chriſto acerbos quoſque, atque graves cruciatus ferat. *Actor.* XXI. v. 13. *Rom.* VIII. v. 36. Ac ita quidem ſe geſſiſſe trium priorum ſeculorum Chriſtianos pleruſque omnes ſatis conſtitit ex iis, quæ dicta ſupra ſunt, dicenturque *ſeqq. capp.* Hoc dico breve, Origenem *lib.* II. *contra Celſum num.* XXXIX. *tom.* I. *opp. edit. Monach. S. Mauri* de noſtris agentem, qui Chriſti amore inflammati, fortes in ſententia manerent, ut ne voculà quidem ejurarent Chriſtianiſmum, ſic ſcribere. „ Ne vel una vocula Chriſtianiſmum ejurent, ad mortem uſque firmiter pugnant, „ parati quodvis ſupplicium, mortiſque genus ſuſtinere. Nos quoque appellat (Celſus) *cor„ pori addictum genus*, licet dicamus: *Etſi Chriſtum aliquando ſecundum carnem novi„ mus, ſed nunc non amplius novimus*, & facilius pietatis cauſſa corpus exuamus, quam „ Philoſophus deponeret veſtem „. Hoc igitur majores noſtri agebant, ut re magis, quam voce quanto amore arderent, oſtenderent. Nunc voce permulti, ut qui formulas quaſdam recitare ſoleant, opere autem magis, quam voce pauci diligi ab ſe Deum demonſtrant. Ita nempe immutati ſunt mores Chriſtianorum.

Digitized by Google

rabant. Sibi enim perſuaſerant fore, ut omnes Chriſtiani quanta arderent ipſi caritate, cognoſcerent, ſi quem ipſi amabant, eumdem & cognoſci ab aliis, & amari (1) conſequuti eſſent.

Sed cum ita ſe gererent, tum vehementer avebant, ut corpore ſoluti (ſi quidem ei quem diligebant, placeret) ſummo eidem bono perpetuo conjungerentur. Itaque hæc una fere omnium vox erat, optare ſe (2) diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. Quo in genere etſi poſt Apoſtolos permulti (3).

L l 2 Igna-

(1) Juſtinus Martyr *lib. de Monarchia num. 1. pag. 36. edit. Veneta an. 1747.* φιλανθρώπου δὲ, inquit, ἢ μᾶλλον φιλοθέου ἔργον ἐστὶν ὑπομνῆσαι τοὺς ἅπερ ὤφειλον εἰδέναι παραλελοιπότας. *Eſt autem hominis amore in homines, vel potius in Deum accenſi, eos commonefacere, qui quæ ſcire debebant prætermiſerunt &c.*

2 Vide S. Pauli *ep. ad Philip. cap. 1. v. 23.*

3 Juſtinus Martyr *Apologia II. de Lucio Martyre agens num. II. pag. 93.* „ Gratias, „ *inquit*, agebat, cum ſe ab improbis ejuſmodi dominis liberari, & ad Patrem, ac regem „ cælorum proficiſci cognoſceret „. Cumque ita Chriſtiani plerique omnes facere ſolerent, Ethnicorum in ſe iram concitabant, quos Juſtinus *ibid. num.* IV. loquentes inducit hoc modo: „ Omnes igitur morte vobis ipſis allata, jam nunc abite ad Deum, nec nobis negotia facesſite „. Vide Tertullianum *Apologet. cap.* XXXVII. *pag. 30. edit. opp. an. 1744.* & *c.* LXIII. *pag. 38. ſeqq.* Acta *SS. Juſtini*, *& Sociorum num.* IV. *pag. 50. apud Ruinartium edit. Act. SS. MM. Veron.* SS. *Epipodii*, *& Alexandri num.* V. *pag. 65.* Acta *SS. MM. Scillitanorum num.* V. *ibid. pag. 75.* Acta *SS. Perpetuæ*, *& Felicitatis &c. num.* XVIII. *ſeqq. pag. 87. ſeqq.* Acta *S. Saturnini Ep. Toloſani num. ult. pag. 112. S. Pionii num.* XX. *ſeqq. pag. 127. S. Acathii num.* V. *pag. 131. S. Maximi num.* II. *pag. 133. SS. Petri*, *Andreæ*, *& Pauli num.* III. *pag. 135 SS. Tryphonis*, *& Reſpicii num.* VI. *pag. 139. ſeqq. SS. Luciani*, *& Marciani num.* VII. *pag. 143. SS. Fructuoſi &c. MM. pag. 193. num.* III. *S. Geneſii num.* III. *p. 237. SS. Mauritii &c. pag. 243. num.* IV. *SS. Donatiani*, *& Rogatiani Mart. num.* VI. *p. 248. S. Bonifacii num.* VII. *ſeq. pag. 251. ſeqq. S. Maximiliani pag. 264. num.* II. *S. Marcelli Centurionis num.* V. *266. S. Theodoti num.* XXI. *ſeq. pag. 303. ſeqq S. Felicis num.* VI. *pag. 314. S. Vincentii Levitæ num.* V *ſeq. pag. 325 SS. Saturnini*, *& Dativi num.* VI. *ſeq. pag. 341. ſeqq. SS. Agapæ*, *Chionæ &c. num.* V. *pag. 350. SS. Didymi*, *& Theodoræ num.* I. *ſeqq. pag. 353. ſeq. S. Irenæi Epiſcopi Sirmienſis*, *qui anno* 304. deceſſit, *num.* IV. *pag. 355. ſeq.* SS. *Pollionis*, *& Montani num.* II. *ſeqq. pag. 359. ſeq.* qui eodem, quo Irenæus anno martyrio coronati ſunt. *S. Eupli Mart. eod. anno interfecti num.* II. *ſeq. pag. 361. ſeq. S. Philippi Epiſcopi Heracleæ num.* III. *pag. 365. ſeqq.* SS. *Tarachi*, *Probi*, *& Andronici num.* V. *ſeqq. pag. 381. ſeqq.* S. *Criſpinæ M. pag. 395. num.* I. *ſeq.* S. *Afræ num.* III. *pag. 401. S. Agnetis ex Prudentii hymno* XIV. περὶ Στεφάνων *v. 69. apud eumdem Ruinartium p. 408.* quem in locum ſic ea loquens inducitur:

„ Exulto, talis quod potius venit,
„ Veſanus, atrox, turbidus armiger,
„ Quam ſi veniret languidus, ac tener,
„ Molliſque ephebus tinctus aromate,
„ Qui me pudoris funere perderet.
„ Hic, hic amator jam, fateor, placet;
„ Ibo irruentis greſſibus obviam,
„ Nec demorabor vota calentia:
„ Ferrum in papillas omne recepero,
„ Pectuſque ad imum vim gladii traham,
„ Sic nupta Chriſto tranſiliam poli

„ Omnes

Ignatius tamen martyr Johannis auditor excellens fuit. Nam is, qui Domitiano Imperatore, Eccleſiæ utilitatem antepoſuerat ſuæ, caveratque, ne in poteſtatem veniret Ethnicorum, cum Nerva, indeque Trajanus potitus imperio populi Romani eſſet, hilariore eſſe animo cœpit, propterea quod pacem Chriſtianis reſtitutam videret. At cum in ſe converteret cogitationem, ita ut qui demiſſis ſunt animis faciunt, perturbari, angique ſolebat, quaſi minus proficeret, eaque caritate non abundaret, qua Chriſti diſcipulos præſtare oporteret. Sed cum de ſe abjecte adeo ſentiret, tum maxime amore incendebatur. Itaque quo conjungi Deo proxime poſſet, certare cum Ethnicis, ſuoque ſanguine confirmare veritatem Religionis Chriſtianæ cupiebat. Interim inſtituendis Antiochenis diligentem operam navabat, confidebatque eſſe quidem aliquando ſe, quod expeteret, conſequuturum. Res omnis anno fere nono Trajani, ita ut ille proſpexerat, evenit. Comprehenſus enim, propterea quod Chriſtum coleret, & ſententia Imperatoris damnatus, Romam eſt miſſus, ut cum a feris in amphitheatro laceraretur, ſpectaculo Populo Romano eſſet. Ergo cum militibus decem, quibus traditus in cuſtodiam fuerat, navem conſcendit, Smyrnamque appulit. Eo ut pervenit adiit ad Polycarpum (1) Epiſcopum Smyrnæorum, quo viro, cum auditor Johannis eſſet, condiſcipulo uſus fuerat. Ubi de ſe ipſo, deque Eccleſia ſua egit, oravit hominem, atque obſecravit, ut metuenti ſibi auxilio eſse vellet. Curaret etiam, atque etiam, ne quis obſiſteret, quominus beſtiis exponeretur. Vereri autem ſe dicebat, ne amor erga ſe Chriſtianorum ſibi eſſe detrimento poſset. Nihil autem ſibi eſſe optatius, quam, ut fieri perquam cito poſſit, e corpore emigret, & cum Chriſto arctius

„ Omnes tenebras, æthere celſior.
„ Æterne rector, divide januas
„ Cæli, obſeratas terrigenis prius,
„ Ac te ſequentem, Chriſte, animam voca,
„ Cum virginalem, tum Patris hoſtiam &c.

S. Ferreoli num. I. *pag.*406. *ſeqq.* SS. *Vitalis*, *&* *Agricolæ num.*I. *ſeq.pag.*410. *ſeq.* SS. *Cyrici*, *&* *Julittæ pag.*421. *num.*III. *ſeq.* S. *Apollonii*, *&* *Socior. pag.*428. *ſeq. num.*I. *ſeqq.* SS. *Phileæ*, *&* *Philorhom. num.* II. *ſeq. pag.* 436. S. *Quirini num.* 439. *ſeq.* *Sancti Petri Balſimi num.*II. *pag.*442. S. *Luciani num.*II. *p.*445. S. *Gordii num.*v. *pag.*451. SS. *Quadraginta MM. num.*IV. *ſeq. pag.*465.

1 *Acta S. Mart. Ignatii apud Ruinart. pag.*13. *ſeqq.*

Digitized by Google

arctius conjungatur. Poſt Epiſtolam ad Romanos in hanc ſententiam ſcripſit. Quoniam Dei (1) beneficio conſequutus eſſet, ut eos viſere valeret, rogare ſe, ut ne iter, quod ſibi & voluptati,& ſaluti futurum ſperabat, idem, propter eorum erga ſe voluntatem, mœſtitiæ ſibi, ac damno eſſet. Nam ſi Ethnicis obſtitiſſent, quo minus feris exponeretur (obſiſtere vero eos, ſi vellent, poſſe) ſcirent eorum operam & inutilem Eccleſiæ fore, & ſibi fortaſſe periculoſam. Cur autem ii, qui mortalium nulli umquam, ſibi nunc in cælum iter inſtituenti ſempiternam gloriam invidiſſent? Quod ſi ſe amarent, hominem Chriſti cauſſa vinctum, atque vexatum, hoc magnopere ſtuderent, non ut auctoritate, qua valebant, præcluderent, quam ille ſibi muniſſet in cælum, viam; ſed ut prece, ſupplicationibuſque eorum magnos ipſe ſpiritus ſumeret & ad pugnandum, & ad vincendum. Nam ſic haberent: ſe beſtiarum eſca ſi fuerit, verum Chriſti diſcipulum futurum. Non ignem ſe, neque cruces, neque feras, non lanienam, diſtractionesque membrorum, non cruciatum ullum metuere, modo intueri Deum, cumque Chriſto una verſari poſſet. Eſſe exploratum ſibi, quid hoſtis generis humani conetur. Eum namque, ſi ſtatim nequeat, moras nectere, impedimenta interponere, diem ex die ducere ſolere, ut circumvenire tandem, vitiareque mortalium mentes poſſit. Caverent igitur Romani, ne ejus adjutores eſſe viderentur. Sibi potius eorum imploranti fidem morigerarentur. Atque *amor*, inquit, *meus crucifixus eſt* (amoris autem ſui Chriſtum indicabat nomine) nec eſt in me cupiditas ulla terrenarum rerum. Amore in Deum feror, ardeoque. Hic me, quaſi loquens, hortatur, ut eam ad parentem, & largitorem omnium bonorum Deum. Nulla me res caduca delectat. Perpetuam caritatem expecto. Hoc agite obſecro. Sinite, ut moriar. Nam fruar, poſt mortem, meliore vita. Hæc dum ad vos ſcribo, non carnis inſtinctu, mihi credite, ſed Dei ſcribo. Denique certum eſt, quidquid aut ſecundi, aut adverſi contigerit, vobis eſſe acceptum referendum. Quare ſi decedam, benevolentia veſtra dimiſſum me; ſin autem vivam, odio in me veſtro

1 *Tom. II. PP. Apoſtolic. pag. 25. ſeqq. edit. an. 1724.*

ſtro ſervatum arbitrabor. Non ſum neſcius, indignum eſſe me, qui in martyribus numerari poſſim; ſed miſericordia, & beneficio Dei, ut numerer impetrabo. His litteris cum Romanos, ut ne omni ope reſiſterent, præparaſſet, in Urbem tandem pervenit. Sed cum eſſe aliquos intellexiſſet, qui dicerent, curaturos ſe, ut ne populus fureret in hominem innocentem, neve eum feris objiceret, eos ad ſe evocavit, hortatuſque eſt, ne ſe ad cælum feſtinantem remorarentur. Flectere deinde omnes genua juſſit, atque oravit Deum, ut Eccleſiis præſidio eſſe, furoremque Ethnicorum compeſcere, Chriſtianoſque ad pietatem, virtutemque colendam incendere vellet. Paullo poſt abductus in amphitheatrum, atque a feris, ita ut expetebat, laceratus, devoratuſque eſt, ac Martyr in Beatorum Patriam emigravit. Atque hæc de caritate erga Deum, qua Chriſtiani flagrabant, dicta ſunto (1). Quæ cum tam eſſet vehemens, mirabile non eſt, ſi ita inſtituti eſſent, ut omni virtute excellerent.

1 Clemens Alexandrinus *lib. IV. Stromateon pag. 497. edit. an. 1641.* „ Neque opus felicitatis, *inquit*, neque in Deum caritas ægre fert ea, quæ accidunt; manet autem libe„ ra, etiamſi in beſtias incidat immaniſſimas, & in ignem voraciſſimum, & licet tyrannicis „ conficiatur tormentis a divina pendens amicitia, minime redacta in ſervitutem, ſuperas „ obit regiones, corpore iis tradito, qui id ſolum poſſunt tenere „.

LIBRI III. PARS ALTERA

DE MORIBUS, ET OFFICIIS CHRISTIANORUM ERGA SE IPSOS.

SED quum plane Chriſtiani cognoſcerent, eorum, qui moderari ſuam vitam nollent, talem eſſe quemquam nequire, qualem & religionis cultorem Deus, & Reſpublica civem poſceret; ita ſe continebant, nihil ut committerent, quod non grave, honeſtum, dignumque homine bene morato, & Chriſtiano eſſet. Cumque nos ſic animo, atque corpore conſtare viderent, ut animus imperium tenere, regi autem, temperarique corpus ab animo debeat, & conſcii ſibi eſſent, animum ipſum & mente, & voluntate, & arbitrii libertate præſtare; ac mentem quidem cognitione, atque imperio præmonſtrare voluntati ad recte agendum viam, conſectari vero voluntatem, ſi ei placeat, propterea quod arbitrii libertate utatur, aſſentiendo vel diſsentiendo iis, quæ mens ſive ordine, ſeu contra præcipiat; hoc primum volebant, ut mentem quiſque ſuam optimis notionibus, inſtitutiſque informari curaret, tum his voluntatem moderaretur, cupiditates animi pravas ſedaret, coerceret eas, quæ ex corpore proficiſcerentur, daretque operam, ut una virtute regi ſe, delectarique oſtenderet. Hæc igitur cum ita ſeſe haberent, partem alteram hujuſce libri, quæ eſt de moribus, officiiſque Chriſtianorum veterum erga ſeipſos, ſic eſſe diſtribuendam putavi, ut priore loco de iis, quæ ad animum pertinerent, tum de ceteris, quæ ex corpore orirentur, affectionibus hominis agerem; atque de animo diſputans, principio, ut mentes majores noſtri inſtitui ſuas ſtuderent, deinde, ut voluntatem, ac reliquas facultates ejuſdem animi moderarentur, inquirerem.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT I.

De cura a majoribus noſtris ſuſcepta recte informandi eorum mentes, qui ad Chriſtianam Religionem acceſſiſſent.

AC notionum earum, quibus inſtituere mentem oportet, aliæ in veritatis cognitione, aliæ in actione verſantur. Atque illas quidem (1) θεωρητικὰς Græci appellant, quas nos *ſpeculatrices* dicere poſſumus, has contra πρακτικὰς, quas noſtris *activas* vocare licet. Ad primum genus pertinet Auctoris hujus univerſitatis, rebuſque omnibus proſpicientis Dei, & humanorum animorum libertatis, immortalitatiſque (2) cognitio. Nam alterum præceptis, inſtitutiſque morum continetur, quæ partim ratione naturæ, partim (3) Chriſti voluntate ſancita ſunt. Utriſque autem conſtare debet bene, beateque vivendi ratio. Quare alterutris ſublatis, tolli etiam oportet non conſtantiam vitæ modo, ſed etiam veram hominis, ſtabilemque felicitatem. Itaque Chriſtiani veteres, ſtatim atque aliquem noſtris partibus ſtudere, paratumque eſſe Chriſto ſe tradere in diſciplinam, intelligebant, magiſtros (4) conſtituebant, a quibus illi doceri & decreta religionis, & præcepta, quæ libris ſacris continebantur, deberent. Atque ita brevi inſtituebantur viri, mulieresque & nobiles, & ex infima plebe orti, ut quid ſentiendum de rebus divinis, quidque agendum cuique, imprimiſque Chriſtiano eſſet, longe accuratius (5), quam Phi-

1 Multis de hac re diſputat Baltuſius *Soc. Jeſu* Theologus *tract. inſcripto: Jugement de SS. Peres ſur la morale de la Philoſophie Payenne lib.1. cap. 1. pag.1. ſeqq. edit. an.* 1719.

2 De decretis religionis Chriſtianæ agam, ut alias ſæpe dixi, in eo *libro*, qui erit de *Catechiſtis, & Catechumenis, deque ſymbolis, quibus Chriſtiana dogmata breviter continentur*.

3 Hæc ipſa præcepta paucis complexi ſunt Juſtinus Martyr *Apolog.1. n.xv. ſeqq. pag* 55. *ſeqq. edit. Veneta an.* 1747. Athenagoras *legat. num.* xxxII. *pag.* 329. *ſeqq.* Minucius Felix in extremo Dialogo, qui inſcribitur *Octavius*, aliique Patres. Eadem ego *Capp. ſeqq.* opportune deſcribam.

4 De Catechiſtis, quibus Catechumeni, hoc eſt, qui initiandi myſteriis noſtris erant, inſtituendi tradebantur, diſſeram duodecimo hujuſce operis libro.

5 Athenagoras *legat. num.*xI. *pag.*306. *ſeqq.* „ Apud nos autem, *inquit*, reperietis im- „ peritos

Philoſophi ethnicorum ſolebant, cognoſcerent. Quare fiebat, ut patres, qui imperitiæ argui ſuos ab hoſtibus audiebant, nihil ſe ejuſmodi obtrectatores morari dicerent, qui cum ſibi ſapientes eſſe viderentur, tum æquare non ſolum nullius virorum, ſed ne (1) mulierculurum quidem Chriſtianarum doctrinam poſſent. Hujus rei cauſſam non aliam ullam eſſe ajebant, quam quod Ethnici ſolam rationem, noſtri autem doctrinam divinitus datam (2) conſectarentur. Jam vero non

„ peritos homines, & opifices, & anus, ſi minus verbis præſtare poſſint eam, quæ ea doctri- „ na noſtra percipitur, utilitatem, at factis eam, quæ ex animi inductione proficiſcitur, de- „ monſtrare. Non enim verba declamitant, ſed recte facta exhibent „. Juſtinus Martyr *Apolog.* II. *num.* x. *pag.* 98. *ſeq.* „ Liquet ergo res noſtras omni humana doctrina ſubliniores, „ quia quidquid ad verbum pertinet, id extitit, qui pro nobis apparuit, nempe corpus, & „ verbum, & anima. Quæcumque enim præclare umquam dixerunt, aut excogitaverunt „ Philoſophi, aut legumlatores, hæc invento, & conſiderato aliqua ex parte verbo elabo- „ rarunt. Sed quoniam non omnia, quæ ſunt verbi, ideſt Chriſti, cognoverunt, perſæpe „ ſecum ipſis pugnantia dixerunt . . . . . Hæc autem Chriſtus noſter ſua ipſius poteſtate præ- „ ſtitit . . . . . Chriſto autem non philoſophi ſolum, & litterati homines credidere, ſed ope- „ rarii etiam, & omnino imperiti, qui & gloriam, & metum, & mortem contemſerunt. Quan- „ doquidem hæc virtus inenarrabilis efficit, non humanæ rationis inſtrumenta „. Conſule *num.* XIII. *pag.* 105. Tatianus *Oratione contra Græcos num.* XXXII. *pag.* 286. *edit opp. Juſtini an.* 1747. „ Apud nos, *inquit*, nec inanis gloriæ cupiditas, nec varietas ſententiarum, „ Remoti enim a pervulgata, & terrena doctrina, Dei præceptis parentes, ac legem Patris „ incorruptionis ſequentes, quidquid humanis opinionibus continetur, rejicimus. Philoſo- „ phantur non ſolum divites, ſed & gratuito pauperes doctrina perfruuntur. Majora enim „ ſunt, quæ a Deo proficiſcuntur, quam ut mundi muneribus rependi poſſint. Quicumque „ autem audire voluerint, omnes hoc modo admittimus, etiamſi anus, etiamſi adoleſcentes „ fuerint, ac omni prorſus ætati ſuus eſt apud nos honor, ſed longe abeſt laſcivia &c.

1 Tatianus *ibid. num.* XXXIII. *pag.* 287. „ Qui nos, *inquit*, inter mulieres, & adole- „ ſcentes, inter virgines, & anus nugari dicitis, & quia vobiſcum non ſumus, irridetis, quid „ nugarum ferant res Græcorum audite. Nugantur enim eorum artes, dum majore in pretio „ ſunt, quam veſtri dii, & circa gynæceum indecore vos geritis. Praxillam enim &c. . . . . . „ Has recenſere volui, ne quid novi apud nos exiſtimetis fieri, atque ut obſervantia oculis „ monumenta comparantes, eas, quæ apud nos philoſophantur, non irrideatis „. Vide *notat. Superiorem*. Confer etiam Origenem contra Celſum *lib.* IV. *n.* 1. *ſeqq. edit. Monach. S. Mauri tom.* 1.

2 Confer locum Juſtini ſupra recitatum, *ex Apolog.* II. *num.* x. *Idem Apolog.* I. *num.* IV. *pag.* 64. „ Quidam Philoſophiæ nomen, & habitum præſeferunt, qui nihil dignum hoc pro- „ miſſo faciunt; nec vos decet eos, qui contraria olim inter ſe ſenſere, ac docuere, nomine „ uno appellari Philoſophos. Ac eorum quidem nonnulli nullos eſſe deos dixerunt „. Idem ipſe Juſtinus *cohortat. ad Græcos n.* 4. *p.* 10. „ Videtis, *inquit*, perturbationem eorum, qui apud „ vos ſapientes habiti ſunt, quoſque vobis magiſtros religionis fuiſſe dicitis . . . . . Quomo- „ do autem iis, qui ſalutem adipiſci cupiunt, tutum ſit exiſtimare, o Græci, veram reli- „ gionem ab his poſſe perdiſcere, qui ne ſibi ipſis quidem perſuadere potuerunt, ut ne inter „ ſe litigarent, & a ſuis invicem opinionibus diſſidere viderentur &c. „ *& num.* 8. *pag.* 12. „ Igitur cum veri nihil ex magiſtris veſtris de religione diſci poſſit, ut qui vobis idonea ſuæ „ ignorationis documenta mutuis diſſenſionibus præbuerint, ſequi mihi videtur, ut ad ma- „ jores noſtros recurramus, qui & multo antiquiores veſtris fuere, nec quidquam proprio „ marte excogitatum nos docuerunt: nec inter ſe digladiati, aut ſuas invicem opiniones

„ ever-

Digitized by Google

Chriſtianos, qui mulierculas, ruſticoſque arcendos ab cœtu ſapientum virorum negarent (1), ſed Ethnicos eſſe condemnandos, propterea quod ſolius perſonæ, ac dignitatis eſſe defenderent, abundare præceptis, inſtitutiſque Philoſophorum. Omnes enim homines, quum præditi mente, natique ad ſempiternam felicitatem ſint, inſtitui oportere, ſive viri ſint, ſive mulieres, quin pauperes ne, an dites, plebeii, an nobiles ſint, inquirendum videatur. Quo magis reprehendendos eſſe Philoſophos, qui decreta ſua obſcuris ſententiis, artificioſiſque ſermonibus, ne ab imperitis intelligerentur, implicarent, carpereque Chriſtianos auderent, quod dilucide, ſimpliciterque de rebus divinis diſſererent. Namque hoc modo impediri mortales, quo minus, quæ recte eſsent ſancita facerent. Noſtros cujuſcumque ætatis, conditioniſque eſſent, caſte proinde, integreque vivere, quod magiſtris, qui ad eorum ſe ingenia demitterent, uſi, & ſcirent, quæ agere deberent, & adjuti a Deo eſſent, ut agerent. Itaque propagatam

„ evertere conati ſunt, ſed ſine ullo contentionis & partium ſtudio ſcientiam a Deo accepe-
„ runt, eamque nos docuerunt. Neque enim natura, aut humani ingenii acie res tam ma-
„ gnæ, ac divinæ cognoſci ab hominibus poſſunt, ſed eo, quod tum in ſanctos homines deſcen-
„ debat, dono, quibus quidem nec verborum artificio opus fuit, nec pugnaciter quidquam,
„ & rixandi ſtudio dicere, ſed puros ſeipſos divini ſpiritus operationi præbere, ut divinum
„ illud delapſum a cælis plectrum, velut quodam cytharæ, aut lyræ inſtrumento, ita juſtis
„ hominibus utens, divinarum nobis, & cæleſtium rerum cognitionem recludere &c. „ Confer eumdem *Apol.* II. *num.* 13. *pag.* 101. Similia habet Clemens in *προτρεπτ.* aliique Patres.

1 Clemens Alexandrinus *lib.* IV. *Stromateon pag.* 497. *edit. an.* 1641. „ Licet ei, qui ex
„ more noſtro vitam inſtituit, etiam abſque litteris philoſophari, ſeu ſit barbarus, ſeu græ-
„ cus, ſeu ſervus, ſeu ſenex, ſeu puellus, ſeu mulier. Eſt enim temperantia communis
„ omnium hominum, qui eam ſuo arbitrio delegerint. Eſt autem apud nos extra controver-
„ ſiam, eamdem naturam in unoquoque genere, eamdem etiam habere virtutem. Non
„ aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatem, aliam vero videtur vir
„ habere, ſed eamdem: quare etiam virtutem. Si autem viri utique virtus eſt tempe-
„ rantia, & juſtitia, & quæcumque eas conſequi exiſtimantur: ſoli vero convenit eſſe virtu-
„ te præditum, intemperantem autem, & injuſtam mulierem. Atqui turpe eſt hoc vel dice-
„ re. Temperantiæ ergo, & juſtitiæ, & cujuſvis alterius virtutis, ſimiliter quidem virum,
„ & mulierem, liberum, & ſervum curam oportet gerere, quoniam accidit, ut ſit una, &
„ eadem virtus ejuſdem naturæ „. *Pag.* 499. „ Eſt ergo philoſophandum mulieribus ſimili-
„ ter, ac viris, etiamſi præſtantiores maſculi primas in omnibus partes ferant, niſi evaſe-
„ rint molles, & effeminati. Univerſo ergo hominum generi neceſſaria eſt diſciplina, &
„ virtus, ſi quidem tendant ad felicitatem „. Minucius Felix *in Octav. pag.* 122. *ſeq. edit. an.* 1672. „ Sciat (Cæcilius) omnes homines ſine delectu ætatis, ſexus, dignitatis, ratio-
„ nis, & ſenſus capaces, & habiles procreatos, nec fortuna nactos, ſed natura inſitos eſſe
„ ſapientiam. Quin ipſos etiam philoſophos, vel ſi qui alii artium repertores in memoriam
„ exierunt, priuſquam ſolertia mentis parerent nominis claritatem, habitos eſſe plebejos,
„ indoctos, ſeminudos „. Confer ceteros, quos nominat Maranus in *notat. ad Orat. Tatiani contra Græcos num.* XXXIII. *pag.* 387. *edit. Veneta an.* 1747.

gatam latiſſime eſſe noſtram religionem (1) . Vereri autem ſe , ne cum Philoſophi obſtarent , quin doctrina erudiri plebeii , mulierculæque poſſent , tum invidere (2) ſalutem aliis , rectamque morum inſtitutionem viderentur . Mente igitur veriſſimis decretis, optimiſque præceptionibus expolita , non tam erat difficile voluntates mortalium ad amplectendam virtutem flectere . Quamquam conducerent etiam ad eam rem exempla Chriſtianorum , quos primis Eccleſiæ temporibus & multos , & ſanctitate vitæ præſtantes fuiſſe diximus .

1 Origenes *lib.* VI. *contra Celſum num.* 1. *tom.* I. *opp. edit. Monachorum S. Mauri* . „ Si veritatis doctores id ſibi proponant , humanitatiſque eſſe ducunt , ut quam poſſunt , „ plurimis proſint , & ad veritatem adducant quemcumque tardum , intelligentem , græcos , „ barbaros (eximiæ autem humanitatis eſt , lucrari Deo vel ruſticos , & imperitos) per- „ ſpicuum eſt eam illis uſurpandam eſſe orationem , ac ſtylum , qui popularis ſit , & ad om- „ nium captum accommodatus ; qui vero ſimplices , & illitteratos , eo quod ad aſſequendam „ ſermonis ſeriem non eſſent idonei , nihili fecerant , de iis autem ſolis cogitarunt , qui ſunt „ litteris innutriti , eos certe publicæ utilitatis ſtudium anguſtis admodum terminis circum- „ ſcripſiſſe . Atque hæc mihi dicta ſunt , ut a Celſi , aliorumque criminationibus defenderem „ Scripturarum ſimplicitatem , quæ cum ſermonibus arte elaboratis collata ab illorum ſplen- „ dore obſcurari videtur , quoniam noſtri Prophetæ , Jeſus , & ejus Apoſtoli curarunt , ut „ ſua prædicandi ratio eſſet ejuſmodi , quæ non ſolum vera doceret , ſed etiam vulgi alliee- „ ret animos , donec ſinguli hortationibus inducti ad arcana ſub verbis in ſpeciem ſimplici- „ bus latentia , pro ſuis quiſque viribus conniterentur . Ac ſi libere loqui oporteat , paucis „ utilitatem attulit , ſi tamen ullam attulit , comta hæc , & accurata Platonis , aliorumque „ ſimiliter loquentium oratio præ illa ſimpliciori eorum , qui docendo , & ſcribendo ſe ad „ vulgi captum demiſerunt . . . . . Ut ergo demus quædam Græcorum dogmata eadem eſſe , „ quæ Chriſtianorum , certe non eadem vis eſt ad animas adducendas eo , ut ex illis mores „ conforment . Quocirca Jeſu diſcipuli , licet Græcanicæ Philoſophiæ rudes , & imperiti , „ multas terræ gentes peragrarunt , & eas pro ſingulorum auditorum captu ad id pertraxe- „ runt , quod percipiebat doctrina , ita ut quantam quiſque ad virtutem amplectendam habe- „ bat liberi arbitrii ſui propenſionem , tantum proficeret „ . Vide Juſtinum Martyrem *Apolog.* I. *num.* XXXIX. *pag* 68. *edit. an.* 1747. Clementem Alexandrinum προτρεπτ. *pag.* 3. *ſeqq. edit. an.* 1641. & Lactantium *lib.* III. *Divinar. Inſtitut. cap.* XXV. *ſeq. pag.* 257. *ſeqq. edit. an.* 1748.

2 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *num.* XII. *pag.* 50. „ Metuere videmini , *inquit* , ne omnes „ æqua faciant (*ſi fiant Chriſtiani*) nec jam habeatis , in quos animadvertatis . Adeundus Tatianus *Orat. contra Græcos num.* XXVI. *pag.* 283. Sed omnium luculentiſſime Lactantius Firmianus *lib.* III. *cap.* XXV. *pag.* 257. „ Summus ille noſter , *inquit* , Platonis imitator exi- „ ſtimavit Philoſophiam non eſſe vulgarem , quod eam nonniſi docti homines aſſequi poſſint . „ Eſt , inquit , *philoſophia paucis contenta judicibus multitudinem conſulto ipſa fugiens* . „ Non eſt ergo ſapientia , ſi ab hominum cœtu abhorret : quoniam ſi ſapientia homini data „ eſt , ſine ullo diſcrimine omnibus data eſt , ut nemo ſit prorſus , qui eam capere non poſſit . „ At illi virtutem humano generi datam ſic amplexantur , ut ſoli omnium publico bono frui „ velle videantur , tam invidi , quam ſi velint deligare oculos , aut effodere ceteris , ne ſo- „ lem videant . Nam quid eſt aliud hominibus negare ſapientiam , quam mentibus eorum ve- „ rum , ac divinum lumen auferre ? Quod ſi natura hominibus ſapientiæ capax eſt , oportuit „ & opifices , & ruſticos , & mulieres , & omnes denique , qui humanam formam gerunt , do- „ ceri , ut ſapiant ; populumque ex omni lingua , & conditione , & ſexu , & ætate conflari „ .

CAPUT II.

Quemadmodum voluntates ſuorum parare Chriſtiani ad virtutis cultum ſolerent.

VErumtamen non doctrina, atque exemplis modo, ſed etiam prece, ut ſupra demonſtratum eſt, diuturniſque ſupplicationibus impetrabant, ut qui ad Chriſtianorum acceſſiſſent religionem & intelligere, & exſequi, quæ in concione dicebantur, poſſent. Norant enim vi naturæ neque parere voluntatem præceptis, neque flecti mentem, ut decretis divinitus datis aſſentiatur. Itaque opus auxilio Dei eſſe. Hoc vero conſequi mortales, ſi orent, atque ita quidem orent, ut non reſiſtant motibus iis animi, quos vocamus *inſpirationes* Dei. Sed inter eas virtutes, quas a noſtris coli oportere Chriſtus docuerit, magnam eſſe illam, quam noſtri appellant humilitatem. Hanc eſſe veluti fontem moralium ceterarum. Quamobrem, qui in eadem ſeſe exerceat, hunc inſignem ferre diligentiæ fructum poſſe. Hujuſce autem virtutis aut nullam habuiſſe veteres, aut ſi quidem ullam, eam certe ſatis exiguam fuiſſe cognitionem. Nam etſi fuerunt aliqui ſic intelligentia comparati, ut eam laudandam arbitrarentur, hi ſane vel nullo modo, vel ſi verbis interdum, re tamen vera demiſſis animis fuerunt numquam. Atque eſt quidem humilitas virtus oppoſita ſuperbiæ, contrariaque inanis gloriæ vitio (1). Sed ut eam majores noſtri coluerint, demonſtrandum eſt.

CA-

1 Negari nequit, quin Chriſtiani ſemper exiſtimarint, niſi virtute Dei, neque agere quidquam homines boni, quod ad vitam ſempiternam conducat, neque amplecti Chriſtianæ religionis decreta poſſe. Sed hæc ipſa virtus tam patens perſæpe fuit, ut non ſolum peccatricem illam mulierem, cujus facta eſt in Evangelio mentio, & Paulum, ſed etiam inſequenti ætate permultos, quamquam reſiſtere velle viderentur, ad cultum veræ pietatis, religioniſque traduxerit. Ergo Origenes *in* 1. *contra Celſum libro num.* XLVI. *tom.* 1. *opp. edit. Monachor. S. Mauri*. „ Dicam nihilominus, *inquit*, multos ad religionem Chriſtianam acceſſiſ„ ſe velut invitos, ſpiritu quodam repente ſive per viſum, ſive per ſomnium in illorum ani„ mos agente, atque ita illos immutante; ut quod in illam conceperant odium deponerent, „ & pro illa mortem oppetere ſtatuerent. Multa ejuſmodi novimus, quæ ſi ſcriberemus, ta„ metſi illorum oculati teſtes fuerimus, benignam riſus materiam præberemus incredulis, „ qui nos ex eorum ingeniis, quos talia finxiſſe norunt, judicantes, hæc etiam a nobis con„ ficta eſſe exiſtimarent. Teſtis tamen eſt Deus, cui arcana conſcientiæ noſtræ patent, nos „ divinam Jeſu doctrinam non falſis narratiunculis, ſed variis, iiſque evidentibus argumen„ tis confirmare velle &c. „

C A P U T III.

De humilitate veterum Chriſtianorum.

PRæſtat autem *humilitatis* virtute is, qui cum nihil ad inanem gloriam revocet, tum de ſe abjecte, demiſſeque, non verbis, ſed re vera ſentit, idemque ut de ipſo ceteri ſentiant, conatur. Atque inanem quidem ſplendorem, & gloriam Chriſtiani veteres non ſolum vitabant, ſed etiam majorem in modum (1) deteſtabantur. Quamobrem neque imperii (2), neque dignitatis, neque pecuniæ cupiditate, qua pecunia ſibi pararent ad honores viam, incendi poterant. Namque nihil faciundum (3) arbitrabantur gloriæ cauſſa,

1 Tatianus *Oratione contra Græcos num.*XI. *pag.*267. *opp. Juſtini edit. Veneta an.*1747. de Chriſtianorum moribus agens. „ Regnare, *inquit*, nolo, diteſcere non libet, præturam „ recuſo, ſcortationem odi, navigare ob inſatiabilem avaritiam non cupio, de coronis con„ ſequendis non dimico, liber ſum *ab inſana gloriæ* cupiditate, mortem contemno, quovis „ morbi genere ſuperior ſum, mœror animi non abrodit me, ſi ſervus ſum, ſervitutem ſu„ ſtineo, ſi liber, ingenuitatem non oſtento &c. „ Atque hujuſmodi erant Clementis I. Pont. „ Max. ætate perplures Corinthii, ut ipſe ſcribit *epiſt.*1. *apud Couſtantium tom.* 1. *Collectionis Epiſtolarum Romanorum Pontificum pag.*10. *num.*2. „ Omnes, *inquit*, humili ani„ mo eratis nullatenus ſuperbientes, magis ſubjecti quam ſubjicientes, dantes potius, quam „ accipientes &c.

2 Tertullianus *Apolog. cap.* XXXVIII. *pag.* 117. *edit. opp. Veneta an.*1744. *in Append.* „ At enim, *inquit*, nobis ab omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla eſt neceſ„ ſitas cœtus, nec ulla magis res aliena, quam publica. *Et cap.* XLVI. *pag.*147. „ Dioge„ nes ſuperbos Platonis toros alia ſuperbia deculcat: Chriſtianus nec in pauperem ſuperbit. Minucius Felix *in Octavio pag.*341. „ In hoc adeo quidam imperiis, ac dominationibus eri„ guntur, ut ingenium eorum perditæ mentis licentia poteſtatis libere nundinentur. Abſ„ que enim notitia Dei, quæ poteſt eſſe ſolida felicitas, cum mors ſit ſomnio ſimilis, ante„ quam tenetur elabitur. Rex es? Tam times, quam timeris, & quamlibet ſis multo comita„ tu ſtipatus ad periculum tamen ſolus es. Dives es? Sed fortunæ male creditur, & magno „ viatico breve vitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur. Faſcibus, & purpuris gloriaris? „ Vanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpura, mente ſordeſcere. No„ bilitate generoſus es? Parentes tuos laudas? Omnes tamen pari ſorte naſcimur, ſola vir„ tute diſtinguimur. Nos igitur, qui moribus, & pudore cenſemur, merito malis voluptati„ bus, & pompis veſtris, & ſpectaculis abſtinemus &c. „.

3 Clemens Romanus *epiſt.* 1. *ad Corinth. tom.* 1. *collect. epiſt. Rom. Pontif. edit. ejuſd. num.*XVI. *pag.*16. „ Chriſtus eorum eſt, qui humiliter de ſe ſentiant, non eorum, qui ſupra „ ovile ejus efferunt ſeſe. Sceptrum majeſtatis Dei Dominus noſter Chriſtus Jeſus non ve„ nit in jactantia arrogantiæ, neque ſuperbiæ, etiamſi ſit potens, ſed in humilitate, quem„ admodum Spiritus Sanctus de ipſo loquutus eſt „. Paullo ante *num.*XIII. *pag.*15. dixerat. „ Humiles ſimus, fratres, deponentes omnem arrogantiam, & faſtum, & amentiam, & iras, „ atque faciamus, quod ſcriptum eſt: dicit enim Spiritus Sanctus: *Non glorietur ſapiens in* „ *ſapientia ſua &c.* „. Eadem fere habet Sanctus Ignatius *epiſt. ad Magneſianos num.* XII. *pag.*

Digitized by Google

cauſsa. Quod ſi quiſquam eorum divitiis, opibuſque circumfluebat, tantum aberat, ut pauperem contemnendum (1) putaret, ut non ſimulate, ſed ex animo eidem ſeſe poſtponeret. Etſi enim pecunia ab ſe pauperem ſuperari norat, tamen eſſe illum credebat ſe divite virtute præſtantiorem. Itaque ſubmittere illis ſe, pedes eorum (2) lavare, adeſſe, obſequi, omnia denique agere ſtudebant, ex quibus quam magnifice de ceteris, quamque de ſe ipſis abjecte ſentirent, cognoſceretur. Quinetiam ſi excellere doctrina ſe, contineri in officio, illuſtres doctrina eſſe, magnaque apud omnes in laude verſari cernerent, inflato tamen, ac tumenti, ut ajunt, animo non (3) erant, quod ſibi perſuaſiſſent, quidquid boni haberent, non propriæ virtuti, ſed Deo eſſe largitori

pag. 20. *tom.* II. *Apoſtolicorum Patrum edit. an.* 1724. Laudat autem Magneſianos ob eam rem, ac *novi*, inquit, *quod in vobis nihil faſtus inſit. Ieſum enim Chriſtum habetis in vobis ipſis, & magis cum laudo vos, ſcio, quod rubore ſuffundamini, ſicut ſcriptum eſt*: Juſtus ſui eſt accuſator. Et ad Trallianos *num.* IV. *pag.* 22. *Multa ſapio*, inquit, *in Deo, ſed meipſum metior, ne gloriando peream. Nunc enim plus mihi timendum eſt; nec animus illis intendendus, qui me inflant. Qui enim me laudant, flagellant me. Nam diligo quidem pati; ſed neſcio, an dignus ſum. Zelus quidem multis non apparet, me vero majorem in modum impugnant; opus enim mihi manſuetudine, qua princeps ſeculi hujus deſtruitur.*

1 Conſule Juſtinum Martyrem *Apolog.* I. *num.* XV. *pag.* 53. *edit. an.* 1747. & Tertullianum loco mox recitando; & Apologetici *cap.* XII. *pag.* 36.

2 Jam hoc Chriſti exemplo incitati jam uſque a primis temporibus Chriſtiani obſervarunt. Confer *epiſt.* I. *Pauli Apoſtoli ad Timotheum cap.* V. *v.* 10. Atque hunc morem obtinuiſſe ſua ætate indicat Tertullianus in altero *ad uxorem libro cap.* IV. *pag.* 169. *edit. Veneta an.* 1744. „ Quis (Ethnicus) *inquit*, ſinat conjugem ſuam (Chriſtianam) viſitandorum fratrum gratia vicatim aliena, & quidem pauperiora quæque tuguria circuire? Quis nocturnis convocationibus, ſi ita oportuerit, a latere ſuo adimi libenter feret? Quis denique ſolemnibus paſchæ abnoctantem ſecurus ſuſtinebit? Quis ad convivium illud Dominicum, quod infamant, ſine ſua ſuſpicione dimittet? Quis in carcerem ad oſculanda vincula Martyris reptare patietur? Jam vero alicui fratrum ad oſculum convenire? Aquam ſanctorum pedibus offerre „? Vide quæ de Flacilla Imperatrice refert Theodoritus *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* XIX. *pag.* 218. *edit. Cantabrig.* & quæ de *Paula* ſcribit Hieronymus *in ejus Epitaphio epiſt. ad Euſtochium tom.* IV. *opp. pag.* 678. *edit. Martianæi.*

3 Vide Tertullianum *lib. de Velandis virginibus cap.* XIII. *pag.* 180. *edit. an.* 1744. ubi Apoſtoli Pauli ſententiam, ne quis glorietur, ſequutus, ſcribit hoc modo. „ Præcipit, „ *inquit*, Chriſtus, nihil debuccinemus eorum, quæ apud illum mercedem merebuntur, „ nec ea ab hominibus compenſemus, quod ſi unius victoriati, vel quamcumque eleemoſynæ „ operationem ſiniſtra conſcia, facere prohibemur, quantam tenebrarum circumfundere de„ bemus, cum tantam oblationem Deo offerimus ipſius corporis, & ipſius ſpiritus noſtri, „ cum illam ipſam naturam conſecramus..... Gloria illicitam eſt eis, quorum probatio in „ in omni humiliatione conſtat. Et ſi a Deo confertur continentiæ virtus, quid gloriaris, „ quaſi non acceperis? Si vero non accepiſti, quid habes, quod tibi datum non eſt? Hoc „ ipſo autem conſtat a Deo tibi datam non eſſe, quod illam non ſoli Deo præſtas „. Ita ille coarguit quaſdam, ſi quæ tamen erant, quæ ſibi quidquam tribuere, quin Deo acceptum totum quantum erat bonum, referrent. Neque enim plane eſſe ita animati poterant, ut glo-
ria-

Digitized by Google

largitori bonorum omnium tribuendum. Noverant enim ipſi ſe, planeque intelligebant, quam eſſent infirmis viribus . Quare ſi quid in ipſis mali, illud quidem ſibi, ſi quid autem eſſet præclari, hoc virtuti, bonitatique omnipotentis, munificentiſſimique Dei acceptum referebant . Igitur mirabile non eſt, ſi tot illi beneficiis, doniſque continenter augerentur, cum ſcriptum afflatu, inſtinctuque divino ſit, reſiſtere (1) ſuperbis, humilibuſque gratiam largiri Deum.

CA-

riarentur ſi quidpiam aut ſcirent, aut agerent ſalutare, cum omnes ſibi perſuaſiſſent, bonorum omnium eſſe largitorem Deum. *Juſt. Martyr Dialogo cum Tryphone num.* VII. *pag.* 113. *edit. Venetæ an.* 1747. Senem Chriſtianum ſic ſe fuiſſe alloquutam ſcribit. ,, Tu vero precare, ante omnia, lucis portas tibi aperiri, neque enim hæc quiſquam perſpicere, & intelligere poſſit, niſi cum Deus intelligere dederit, & Chriſtus ejus ,, . Rurſum *n.* XXX. *pag.* 133. ,, Deum ſemper per Jeſum Chriſtum obſecramus, ut poſtquam per Jeſum ad eum converſi fuimus, intàminati ſimus. Adjutorem enim eum, & redemtorem vocamus ,, . Igitur in extremo eodem Dialogo *num.* CXLII. *pag.* 245. laudantem eloquentiam Juſtini Tryphonem vir Sanctus interpellat, ſeque jam omnia Deo tribuere dicit. Id quod factum etiam a Cypriano eſt in epiſtola ad Donatum *pag.* 3. *edit. Oxon.* Atque Cyprianum de ſe abjecte, humiliterque ſentientem celebrat Pontius Diaconus in ejus vita. *pag.* 3. *ejuſd. edit. in Proleg.* Idem ipſe Cyprianus *epiſt.* VI. *pag.* 13. laudans Confeſſores, ſcribit hoc modo. ,, Beatas feminas, ,, quæ vobiſcum ſunt in eadem confeſſionis gloria conſtitutæ, quæ dominicam fidem tenentes, ,, & ſexu ſuo fortes non ſolum ipſæ ad coronam proximæ ſunt, ſed & ceteris quoque feminis ,, exemplum de ſua conſtantia præbuerunt. Ac ne quid deeſſet ad gloriam numeri veſtri, ut ,, omnis vobiſcum ſexus, & ætas eſſet in honore, pueros etiam vobis glorioſa confeſſione ſo- ,, ciavit divina dignatio . . . . . Et conſideretis diligentius peto, quæ apud illos pueros fides ,, fuerit, quæ promereri Dominum plenius potuit . . . . . Cum ſe crederent, & pro fide ſua ,, ſcirent poſſe etiam de præſenti ſupplicio liberari, jactare hoc tamen, & vindicare ſibi noluerunt ,, . Etſi vero Cyprianus id tribuere pueris tribus, quorum fit in Danielis Prophetia mentio, videatur; tamen nihil impedit, quo minus etiam de Martyribus Africanis intelligatur. Præterea quam de ſe abjecte ſentirent Martyres Lugdunenſes, cognoſci poterit ex V. *Hiſt. Eccl.* Euſebii *libro cap.* II. *pag.* 166. *edit. Pariſien.* Confer etiam Acta SS. Martyrum Montani, & Lucii *num.* XIV. *pag.* 204. & S. Procopii *num.* I. *pag.* 311. apud *Ruinartium edit. Veron.* Immo vero cum haud ægre paterentur noſtri contemni ab Ethnicis ſe, & multis calumniis, contumeliiſque exagitari, ecquid hoc, niſi judicium fuit hominum de ſe abjecte, atque humiliter ſentientium?

1 I. *epiſt. Petri cap.* V. *v.* 5.

CAPUT IV.

De liberalitate veterum Chriſtianorum, deque eorum animis alienis a cupiditate terrenarum rerum.

JAM vero non minus ſuperbiæ fugiendum putabant, quam avaritiæ vitium. Eſt autem avaritia pecuniæ habendæ, quaſi expetenda ſit, animo penitus inhærens cupiditas. Exiſtit autem ex avaritia temeritas, & audacia; inde vero omnia ſcelera, ac maleficia gignuntur. Id cum eſſet Chriſtianis compertum (1), & cognitum, omni ope, diligentiaque curabant, ut ne implicarentur hoc tanto ſcelere. Itaque divitias non modo non quærebant, ſed (2) etiam

1 Avarus non pecuniam modo, ſed res quaſque quibus diteſcere poſſit, vehementer cupit. Quæ autem vitia oriantur ex avaritia, indicat Clemens Alexandrinus in II. *Pædagogi libro cap.* 12. *pag.* 162. *edit. an.* 1641. ubi. „ Nunc autem, *inquit*, arx vitii inventa eſt „ pecuniæ cupiditas, quam Apoſtolus dicit eſſe radicem omnium malorum, quam quidam „ appetentes a fide aberrarunt, & ſeipſos confixerunt multis doloribus „. Igitur ſic concludit: „ Veræ autem divitiæ ſunt, paupertas cupiditatum: & vera animi magnitudo eſt, non „ propter divitias ſibi placere, & magnos ſpiritus ſumere, ſed eas deſpicere. De ſupellectile autem, & vaſis ſe jactare eſt perquam turpe &c. „ Quod autem avaritiæ vitium Chriſtiani fugerent, conſtat ex Juſtino Martyre *Dialogo cum Tryphone num.* XIV *pag.* 119. Ex Tatiano *Orat. contra Græcos num.* XI. *pag.* 267. *edit. ejuſd. opp. Juſt.* ubi de moribus Chriſtianorum agens. „ Regnare nolo, *inquit*, diteſcere non libet, præturam recuſo..... Navigare ob inſatiabilem avaritiam non cupio „. Rurſum Juſtinus *epiſt. ad Diognetum num.* V. *pag.* 249. ut oſtenderet Chriſtianos ab avaritia diſtare, *Mendici ſunt*, inquit, *& multos ditant*. *Rebus omnibus indigent, & omnia illis redundant*. Quamque jam ab eo genere vitii abeſſent magis magiſque conſtare poterit ex iis, quæ de relictis ſuis facultatibus a Chriſtianis ſupra diximus, ut fidem Chriſto datam ſervarent. Vide Tertullianum *lib. de Patientia cap.* VII. *pag.* 144. *edit. an.* 1744.

2 Minucius Felix *in Octav. pag.* 335. *edit. an.* 1672. „ Ceterum quod plerique pauperes „ dicimur, non eſt infamia noſtra, ſed gloria. Animus enim ut luxu ſolvitur, ita frugalitate firmatur. Et tamen quis poteſt pauper eſſe, qui non eget? Qui non inhiat alieno? Qui „ Deo dives eſt? Magis pauper ille eſt, qui cum multa habeat, plura deſiderat. Dicam „ tandem quemadmodum ſentio: nemo tam pauper poteſt eſſe, quam natus eſt. Aves ſine „ patrimonio vivunt, & in diem pecua paſcuntur. Et hæc nobis tamen nata ſunt, quæ omnia, „ ſi non concupiſcimus, poſſidemus. Igitur ut qui viam terit eo felicior, quo levior incedit; ita beatior in hoc itinere vivendi, qui paupertate ſe ſublevat, non ſub divitiarum „ onere ſuſpirat. Et tamen facultates, ſi utiles putaremus, a Deo poſceremus. Utique indulgere poſſet aliquantum, cujus eſt totum. Sed nos contemnere malumus opes, quam „ continere. Innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus. Malumus nos „ bonos eſſe, quam prodigos, & quod corporis humana vitia ſentimus, & patimur, non eſt „ pœna, militia eſt „. Vide Juſtinum Martyrem *Apolog.* II. *num.* X. *ſeqq. pag.* 99. *ſeqq. edit. Venet. an.* 1747.

Digitized by Google

etiam contemnendas arbitrabantur. Qui enim hiſce bonis carerent, his liberiorem, faciliоremque putabant in cælum aditum concedendum. Nam terrenis facultatibus illigatos, atque (1) irretitos extolli vix poſſe, credebant, quum illis in terram veluti laqueis quibuſdam pertracti deprimerentur. Fuerunt proinde permulti, qui purioris, ſanctioriſque vitæ degendæ ſtudio incitati, res (2) quaſque ſuas divenderent, quamque pecuniam collegiſſent, aut ipſi per ſe egentibus diſtribuerent, aut Præfectis Eccleſiæ, ut pauperibus diſtribueretur, offerrent; poſtque vel ſubducerent ex aliorum ſocietate ſe, atque in deſerta loca herbis victitatum profugerent, vel in urbe manerent, victumque, ut pauperes ceteri, aut ab Eccleſia peterent, aut operam cuiquam ſuam locantes, quæritarent. Alii etſi quæ poſſidebant retinerent, tamen tantum pecuniæ, quantum poſſent, ſuppeditare miniſtris, quibus

1 Confer Tatianum *Orat. contra Græcos pag.* 267. *opp. Juſt. edit. an.* 1747. & Minucium Felicem loco modo deſcripto. Idem Minucius Felix *loc. cit. pag.* 123. „ At vero, *inquit*, divites facultatibus ſuis illigatos, magis aurum ſuſpicere conſueſſe, quam cælum. „ Noſtrates pauperes & commentos eſſe prudentiam, & tradidiſſe ceteris diſciplinam . . . . . „ Nihil itaque indignandum, vel dolendum, ſi quicumque de divinis quærat, ſentiat, proferat, cum non diſputantis auctoritas, ſed diſputationis ipſius veritas requiratur „. Utque Chriſto obſequerentur, vitaque æterna potirentur, Chriſtianos omnia terrena contemnere voluiſſe, ne Ethnici quidem Lucianus, Celſus, & Cæcilius negaverunt. Nam Lucianus in *Peregrino tom.* III. *opp. pag.* 338. *num.* XIII. *edit. an.* 1743. „ Primus, *inquit*, illis legiſlator perſuaſit, omnes eſſe invicem fratres, poſtquam ſemel tranſgreſſi, Græcos Deos abnegaverint, adoraverint autem affixum illum cruci . . . . . atque ex ipſius legibus vivant ; „ quare omnia reliqua æque contemnunt, & arbitrantur communia &c. „. Celſus apud Origenem *lib* VI. *num.* XVI. *tom.* I. *opp. edit. Monach.* S. Mauri, quem quidem Celſum injuria noſtros accuſantem egregie refellit ibidem Origenes. Quod ad Cæcilium attinet, vide Minucium Felicem in *Octav. pag.* 34. *edit. an.* 1672. Multa in hanc rem præclare diſputata ſunt a Lactantio in VII. *Inſtitut. Divinarum libro cap.* 1. *pag.* 517. *ſeqq.* quem lector adeat.

2 Eſt enim ea conſuetudo orta jam uſque ab ætate Apoſtolorum. Sic enim habet Lucas in *Act. c.* IV. *v.* 32. *ſeqq.* „ Multitudinis credentium erat cor unum & anima una, nec quiſquam „ eorum, quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia . . . . „ Quotquot enim poſſeſſores agrorum, aut domorum erant vendentes afferebant pretia eo„ rum, quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apoſtolorum. Dividebatur autem ſingulis, „ prout cuique opus erat. Joſeph autem, qui cognominatus eſt Barnabas ab Apoſtolis . . . . „ cum haberet agrum vendidit eum, & attulit pretium, & poſuit ante pedes Apoſtolorum „. Sed de communione bonorum, de qua dicam paulo poſt copioſius, vide locum modo deſcriptum Luciani. Conſule præterea S. Athanaſium Alexandrinum *vit. S. Antonii Abbatis tom.* I. *opp. edit. Montfauconi n.* 11. *ſeq. p.* 795. *ſeq.* quo loco, ut omnia Antonius reliquerit, atque in deſertum locum ſeceſſerit narrat ; & Paulinum Nolanum *Natal. V. S. Felicis v.* 257. *ſeqq. apud Ruinartium pag.* 229. *edit. Veron. Act. SS. MM.* Cetera exempla prætereo, ne ſim longus.

Digitized by Google

Eccleſiarum (1) theſaurus concredebatur, ſolebant, ut iis rebus impenderetur, quas ex uſu pauperibus eſſe Epiſcopi dijudicaſſent.

ſ. I.

Tam erant Chriſtianorum animi a cupiditate auri, facultatumque terrenarum alieni, ut palam id ſibi ſumerent, qui redargui ab religionis noſtræ hoſtibus ſe poſſe vererentur.

HIS ergo moribus Chriſtiani cum viverent, atque eniterentur ut non ipſi modo, ſed etiam ii, qui noſtris myſteriis initiari cupiebant, & auri, & facultatum, & cujuſvis alterius creatæ rei cupiditate (2) vacarent, mirabile ſane videri non debet, ſi aut Ethnicos, aut Judæos alloquentes, hoc ſibi jure quodam ſuo ſumere, ac vindicare ſolerent; inveniri videlicet neminem, qui in avaritiæ, inaniſque gloriæ ſuſpicionem vocare, niſi per ſummam injuriam, noſtros poſſet. Id vero & ab Tatiano (3) Aſſyrio, cujus eſt a nobis paullo ante de-

1 Tertullianus *Apologet. cap.* XXXIX. *pag.* 31. „ Etiam ſi quod arcæ genus eſt non deho-
„ noraria ſumma, quaſi redemtæ religionis congregatur. Modicam unuſquiſque ſtipem men-
„ ſtrua die, vel cum velit, & ſi modo poſſit, apponit. Nam nemo compellitur, ſed ſponte
„ confert. Hæc quaſi depoſita pietatis ſunt. Nam inde non epulis, nec potaculis, nec in-
„ gratis voratrinis diſpenſatur, ſed egenis alendis, humandiſque, & pueris, ac puellis re
„ a parentibus deſtitutis, jamque domeſticis ſenibus, inde naufragis, & ſi qui in metallis,
„ & ſi qui in inſulis, vel in cuſtodiis, dumtaxat ex cauſſa Dei ſectæ alumni confeſſionis ſuæ
„ fiunt „. Sed de hiſce indiciis amoris, pietatiſque erga egentes dicam fuſe, atque copioſe
in tertia hujuſce libri parte.

2 Nam hoc imprimis noſtri curabant, ut in animis auditorum malæ quæque affectiones,
ut fieri quidem poterat, aut reſtinguerentur, aut reprimerentur. Confer præter ceteros Ju-
ſtinum Martyrem Dialogo *cum Tryphone num.* XI. *ſeqq. pag.* 156. *ſeqq. edit. Venetæ an.* 1747.
qui hanc cordis circumciſionem multis deſcribit, ac *num.* 12. „ Adeſt, *inquit*, legiſlator,
„ nec videtis, pauperes Evangelium ſuſcipiunt, cæci vident, nec intelligitis, altera jam
„ opus eſt circumciſione; vos autem in carne plurimum gloriamini. Præcepit nova lex, ut
„ perpetuum ſabbatum celebretis, vos autem quod inertes eſtis per unum diem, pii vobis
„ eſſe videmini, non intelligentes, cur id vobis præſcriptum ſit... Non hæc Domino deo noſtro
„ placent. Si quis in vobis eſt perjurus, aut fur, deſinat, ſi quis mœchus, pœnitentiam agat,
„ & ſuaviſſima, ac vera Dei ſabbata celebravit „. *Et num.* XIV. *pag.* 119. „ Itaque per la-
„ vacrum pœnitentiæ, & cognitionis Dei, quod pro peccatis populorum Dei inſtitutum eſt,
„ nos credimus..... Quæ enim utilitas illius baptiſmi, ex quo caro, ac ſolum corpus ſplen-
„ deſcat? Baptizetur anima veſtra ab iracundia, & avaritia, ab invidia, & odio, & ecce
„ corpus purum eſt &c. „

3 Vide Tatiani locum ſupra deſcriptum.

Digitized by Google

deſcripta ſententia, & ab Juſtino Martyre, atque Philoſopho cum contra Tryphonem Judæum (1) ageret, ſumma dicendi libertate, quod ſibi conſcii eſſent, quam virtute ipſi, ſociique valerent, uſurpatum eſt. Cur enim divitias expeterent hi, qui ita erant animati, ut peregrinos ſe in terris eſſe certo ſcirent, ad eamque, quam in cælis ſibi eſſe paratam in Sacris Bibliis legerant, patriam viam ſibi munire ſtuderent? Sed quoniam eorum præclare geſta perſequi non vacat, qui in hoc genere magnum ſibi nomen, & gloriam pepererunt, ſatis nunc illud eſſe unum arbitrabor, quod eſt memoratum ab Euſebio Cæſarienſium Antiſtite in Hiſtoria. Is enim miſſos ab Abgaro Rege Edeſſenorum nuncios ad Chriſtum Hieroſolymam fuiſſe ſcribit, qui dicerent, gravi Regem morbo conflictari, orareque majorem in modum, ut ejus opera convaleſceret. Chriſtum, qui eam rem in aliud tempus differre decreviſſet, hoc reſponſum legatis dediſſe; Regis ſalutem ſibi curæ futuram. Miſſurum namque ſe, cum a mortuis excitatus eſſet, e ſuis auditoribus aliquem, qui non Regi modo, ſed etiam propinquis ejus, ac ſubditis, qui infirma eſſent valetudine, & corporis, & quod imprimis expetendum eſſet, animi ſanitatem daret. Rem, ut Jeſus prædixerat, eveniſſe. Nam Thaddæum poſt magiſtri mortem, aſcenſumque in cælum, Edeſſam veniſſe, ac Rege, multiſque Edeſſenis ſanatis, auctorem omnibus fuiſſe, ut Chriſtum Deum, Dei filium, Servatoremque generis humani confiterentur, & colerent. Abgarum, qui repente ſibi eſſe ſalutem reſtitutam, totque prodigia patrata ab Thaddæo eſſe vidiſſet, gratias homini maximas egiſſe, præcepiſſeque, ut aurum illi, atque argentum daretur. Recuſaſſe Thaddæum, atque Regi reſpondiſſe: Ne arbitrare, o Rex, eum, qui ſuam dimiſerit, ut magiſtro, ac Servatori Chriſto obſequeretur, alienam pecuniam (2) accepturum. Adeo noſtri ab avaritia, rerumque caducarum cupiditate abhorrebant.

1 Juſtinus *ibid. num.* LXXXII. *pag.* 189. „ Et nos igitur ſermones ſecundum Scripturas „ conferre ſtudemus, minime autem pecuniæ, aut gloriæ cupiditate, aut amore voluptatis. „ Nullum enim ex his eſt vitiis, cujus nos quiſquam arguere poſſit „.

2 Euſeb. *lib.* I. *cap.* XIII. *Hiſt. Eccl. pag.* 37. *ſeqq. edit. Cantabrig.*

§. II.

De Communione bonorum, cujuſmodi apud veteres Chriſtianos fuerit.

SED quoniam ſcriptum ab Luca Evangeliſta in Actis (1) Apoſtolorum eſt, eos, qui tunc ad Chriſtiana ſacra accederent, agros, domoſque, quas poſſiderent, divendere, pretiumque Apoſtolis offerre conſueſſe, ut iis rebus impenderetur, quas illi utiles Eccleſiæ eſſe putaſſent, exquirendum hoc loco eſt, cujuſmodi ea inſtitutio fuerit, & quæ tandem *communio* illa facultatum, atque bonorum, cujus eſt ibidem a Luca facta commemoratio. Atque intelligo floruiſſe olim Scriptores, eoſque jam eruditos, magnaque cum laude in ſacris libris exercitatos, qui omnes, quotquot Chriſtianam religionem amplexi fuiſſent, juſſos fuiſſe, quidquid poſſiderent, venum dare, & pecuniam, quam collegiſſent, conferre in theſaurum communem Eccleſiæ (2) Hieroſolymorum, ut deinde diſtribui omnibus poſset, velut opus cuique eſſe videretur. Atque hæc quidem vetus, ut dixi, ac pleriſque omnibus ſacrorum Bibliorum interpretibus probata ſententia ſic eſt quibuſdam viſa ad ſimilitudinem veritatis accedere, ut id inſtituti genus non Hieroſolymitanæ (3) proprium, ſed commune omnium, quæ tunc vigerent, Eccleſiarum fuiſſe defenderent. Contra alii, iique jam neque indocti, neque minus in hiſce rebus exercitati, cum Lucæ hiſtoriam legiſſent, & quæ ad *bonorum* *com-*

1 Vide locum ſupra deſcriptum ex Actis Apoſtolorum.

2 Confer Cæſarem Cardin. Baronium *ad an.* XXXIV. *n.* CCLXVII. *ſeqq.* Ludovicum Thomaſſinum *par.* II. *veter. & nov. Eccl. diſcipl. lib.* 1. *cap.* 1. *num.* IV. *pag.* 3. *edit. an.* 1705. Doctiſſ. Danielem Concinam *Diſcipl. Monaſt. diſſ.* 1. *c.* 1. *p.* 3. *ſeq. edit. an.* 1739. Gundiſalvum Carrattiorum *Vit. Clauſtral. diſſert.* II. *pag.* 17. Quamquam is alio loco perfectam inter Hieroſolymitas Chriſtianos primorum temporum communionem fuiſſe neget. Vide ejus Epiſtulam ἐξηγητικὴν §. 1. Adeundi præterea Interpretes *Actor. Apoſtolicor.* quorum jam permulti in hanc ſententiam deſcenderunt.

3 Hos enim refelli a Salmaſio *lib. de Uſuris c.* XXI. *p.* 655. auctor eſt Moshemius *de Vera natura Communionis bonor. apud Lucam* §. II. *cap.* VI. *cogitat. in novi fœderis loc. ſelect. edit. Hannovera an.* 1726. *pag.* 20. „ Neque enim, *inquit*, eo loco Salmaſius diffitetur communionem primorum Chriſtianorum Hieroſolymis degentium talem fuiſſe, qualem communiter cenſent, ſed neſcio quos refellit, qui affirmaverint, ſequentium temporum Chriſtianos aliis etiam in locis pari jure vixiſſe, quo Hieroſolymitanos „.

Digitized by Google

communionem ſpectant, diligenter conſideraſſent, in eam ſive perſuaſionem, ſive opinionem ingreſſi ſunt, ut vel non omnes ante Stephani Protomartyris mortem Chriſtianos Hieroſolymitas vendidiſſe, quæ poſſidebant, prædia, domoſque arbitrarentur; vel ſi omnes, hos quidem certe ſic vendidiſſe putarunt, ut poteſtas illis non eſſet adempta aut partis, aut totius pretii retinendi, ſi voluiſſent, ea conditione, nihil ut fraude, neſciiſque Apoſtolis, agere auderent.

Ego vero ſic exiſtimo, Chriſtianos primorum temporum, hoc eſt eos, qui ante Stephani mortem Hieroſolymis florebant, aut omnia, quæ poſſidebant, venum dediſſe, profeſſoſque fuiſſe *voluntariam*, ut vocant, paupertatem, Eccleſiæque ſubſidiis victitaſſe, aut exceptis ædibus, in quibus (1) habitarent, reliquas, ſi quas haberent, domos, ac fundos etiam, ſi quibus potirentur, quique neceſſarii ad vitam eorum ſuſtentandam non eſſent, divendidiſſe, pretiumque Apoſtolis numeraſſe, ut pauperibus diſtribueretur, quemadmodum iiſdem Apoſtolis viſum eſset opportunum. Ceterum integrum cuique eorum fuiſse retinere, ſi vellet, adminiſtrareque facultates ſuas, iiſque ſic uti, ut ſuperfluum (2) egentibus erogaret, modo animo ab omni earumdem facultatum cupiditate ſoluto, atque alieno eſſet. Ac conſultò equidem ante Stephani mortem dixi, propterea quod, poſteaquam Protomartyr ille obrutus lapidibus ab Judæis fuit, nulla

1 Hanc ſententiam ſequitur Eſtius *in Act. cap.* IV. *v.* 34. *ſeqq. edit. an.* 1629. *pag.* 626. „ *Quotquot*, inquit, *poſſeſſores agrorum, & domorum erant*, intellige de domibus, quæ „ ipſis non erant neceſſariæ ad habitandum; has enim non vendebant, ſed retinebant, non „ tamen ut proprias, ſed ad uſum vel ſuum, vel aliorum fratrum, proprietate tamen earum „ translata in communitatem, & idem ſentiendum de aliis multis neceſſariis, ut ſupellectile, „ inſtrumentis mechanicis, veſtibus, libris, & ſimilibus. Propter uſum autem retentum, „ aut conceſſum dicebatur, domus hujus, aut illius, ut infra *cap.* XII. Petrus liberatus a „ carcere venit ad domum Mariæ matris Johannis „. Tillemontius præterea *tom.* I. *Monum. Hiſt. Eccl. in vita S. Petri art.* IX. *pag.* 133. *edit. Pariſ.* Ils regardoient, *inquit*, ce qui „ etoit a eux, comme étant a leurs freres, & ce qui eſtoit a leurs freres, comme étant a eux. „ Ainſi le riche eſtoit ſans faſte, le pauvre ſans confuſion, & tous pleins d' amour &c. „. In eamdem fere ſententiam venit Richardus Simonius, qui ſub nomine Joſephi a Coſta edidit *l' Hiſtoire de l'Origine, & du progrés des revenus Eccleſiaſtiques par.* I. 2. *edit. an.* 1684. Neque diſcrepat, ut equidem aſſequi legendo poſſum, quamquam aliquanto implicate loquatur, Auguſtinus Calmetius *in loc. modo indicatum Actor. Apoſtolicor.* Paullo liberius ſenſerunt Proteſtantes, ut Johannes Albertus Fabricius *Bibliograph. Antiquaria c.* XIII. *pag.* 462. Johannes Laurentius Moshemius *loc. cit.* aliique, quos idem Fabricius numerat in eo libro, qui inſcribitur: *Salutaris lux Evangelii cap.* X. *pag.* 201. *ſeqq.*

2 Moshemius *ibid.*

Digitized by Google

nulla fiat communionis bonorum in Apoſtolorum Actis commemoratio, ut ſapienter eſt obſervatum a Ven. Card. Thomaſio ſumma & eruditione, & gravitate, & innocentia viro in eo libello (1), qui de paupertate Monachorum inſcribitur, ſervaturque Mſ. in Bibliotheca Eminentiſſimi Cardinalis Paſſionei.. Nam quod adjunxi, divendita fortaſſe ab Chriſtianis fere omnibus ejus Eccleſiæ quæcumque poſſiderent, pretiumque Apoſtolis oblatum fuiſse, colligi quidem certe videtur poſse ex eo Actorum Apoſtolicorum loco, quem tranſtuli in paragraphum ſuperiorem. Quotquot enim *poſſeſſores* (2) *agrorum, aut domorum erant* ὅσοι κτήτορες χωρίων, ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, hos omnes vendidiſſe, quæ poſſiderent, pretiaque poſuiſſe παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων *ante pedes Apoſtolorum*, auctor eſt Lucas, a quo, qui diſcrepet, nemo eſt Chriſtianorum. Ac niſi ita ſe res haberet, cur Lucas de una Hieroſolymitana Eccleſia, ut ante Stephani Martyrium erat, hæc ſcripſiſset, de ceteris autem Eccleſiis, quæ aut tunc vigebant, aut conſtitutæ deinceps fuerunt, non item? At ceteras Eccleſias ad tertium uſque ſeculum communionem (3) bonorum quodammodo obſervaſse, traditum memoriæ a Pa-

1 Hoc opuſculum ſua manu exſcripſit, ſervatque in ſua Bibliotheca Dominicus Cardinalis Paſſioneus vir excellenti ingenio, memoria ſingulari, eximiaque eruditione præſtans.

2 Lucas *Act. cap.* IV. *v.* 34. *ſeqq.* & *cap.* V. *v.* 1. *ſeqq.* „ Quotquot poſſeſſores agrorum, „ aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, quæ vendebant, & ponebant an„te pedes Apoſtolorum. Dividebatur autem ſingulis prout cuique opus erat. Joſeph autem, „ qui cognominatus eſt Barnabas ab Apoſtolis (quod eſt interpretatum filius conſolationis) „ Levites, Cyprius genere, cum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pretium, & po„ſuit ante pedes Apoſtolorum. Vir autem quidam, nomine Ananias cum Saphira uxore ſua „ vendidit agrum, & fraudavit de pretio agri, conſcia uxore ſua, & afferens partem quam„dam, ad pedes Apoſtolorum poſuit. Dixit autem Petrus: Anania cur tentavit Satanas cor „ tuum, mentiri te Spiritui Sancto, & fraudare de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, „ & venumdatum in tua erat poteſtate? Quare propoſuiſti in corde tuo hanc rem? Non es „ mentitus hominibus, ſed Deo &c.

3 Itaque Barnabas in celeberrima, vetuſtiſſimaque, quæ illius nomine circumfertur, Epiſtola *num.* XIX. *pag.* 52. *t.* 1. Apoſtolicorum Patrum *edit. an.* 1724. „ Communicabis, *inquit*, „ in omnibus, cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium; ſi enim in incorruptis „ conſortes eſtis, quanto magis in iis, quæ corrumpuntur „. Sed quemadmodum hæc ſe communio bonorum habuerit, cujus eſt a Barnaba facta mentio, ex iis, quæ adjungit, cognoſcitur. „ Noli porrigere manus tuas ad accipiendum, ad dandum vero contrahere „. Indicio igitur eſt, ſic fuiſſe omnia communia eo tempore, quo Barnabas hic florebat, ut facultatem dandi obtinerent noſtri. Dare autem qui potuiſſent, ſi nihil proprii habuiſſent? Ac Lucianus præterea loco ſupra *cit.* „ Primus legiſlator, *inquit*, ipſis perſuaſit alios aliorum „ [illegible] eſſe fratres . . . . . proinde omnia ex æquo contemnunt, & communia putant, citra „ fidem

a Patribus eſt , quibus ſane de rebus ætate ſua geſtis agentibus , nullus prudens negaverit , plurimum eſse credendum . Sed hæc *communio bonorum* , quæ tamdiu obtinuit , non erat ejuſmodi , nihil ut a quoquam retineri permitteret . Nam domos , prædia , agroſque (1) obtinebant , ita ſcilicet , ut parati eſsent , ſi ex uſu Eccleſiæ fuiſset , omnia pauperum commodis conſecrare , quaſque poterant opes Eccleſiæ largirentur . Si ergo Lucas *communionem bonorum* , quæ Hieroſolymis invaluerat , ſic deſcribit , ut , cum eam morte Stephani fuiſſe ſublatam innuat , ſatis indicet fuiſſe eamdem ipſam a *communione bonorum* , quæ poſt in Eccleſias invecta eſt , diſcrepantem ; fateamur neceſſe eſt , eos qui Hieroſolymitanam Eccleſiam initio conſtituebant , aut omnibus , quibus potirentur , bonis expoliaſſe libenter ſe , eorumque pretium in ærarium commune Eccleſiæ contuliſſe , aut ſibi tantum facultatum , diſtractis ceteris , retinuiſſe , quantum ad ſuſtentandam vitam neceſſarium eſſe videretur . Alioqui ſi omnia , quæ poſſidebant , ita ut ante conſueverant , retinuiſſent , & pecunias , quas volebant , eleemoſynæ nomine dediſſent Eccleſiæ , *communio bonorum* , quæ in uſu poſt fuit , ab Hieroſolymitana illa , de qua ſcribimus , minime diſcrepaſſet .

Neque vero crimini mihi dari poſſe a quoquam arbitror, quod additum a me eſt , retinuiſſe fortaſſe ſibi Hieroſolymitas Chriſtianos , qui domos , agroſque habuiſſent , partem bonorum, iiſque uſos fuiſſe, ut ſibi, ſuiſque proſpicerent, pararentque ea , quæ ſpectarent ad victum atque veſtitum . Si enim ædes , in quibus habitabant , aliis vendidiſſent , quem locum habuiſſent , in quo conſiſtere poſsent , reliquum ? Non enim eſse quemquam tam abſurdo ingenio arbitror , qui Cœnobia tum , in quæ ſe Chriſtiani conferrent, ſuiſse conſtructa putet.

Suas

„ fidem accuratam talia recipientes „ . Tempore autem Luciani , qui vixit Trajani , vel Hadriani , vel Antonini temporibus , quis putet communia fuiſſe Chriſtianorum omnia , ut erant Hieroſolymis ætate Apoſtolorum? Eadem fare ſcribit Juſtinus Martyr *Apologia* 1 . *num.* LXVII. *pag.* 86. *edit. Veneta ann.* 1747. Tertullianus quoque *Apologetici cap.* XXXIX. *pag.* 31. *edit. Veneta an.* 1744. „ Ex ſubſtantia , *inquit* , familiari fratres ſumus , quæ penes vos fere dirimit fraternitatem . Itaque qui animo animaque miſcemur , nihil de rei communicatione „ dubitamus . Omnia indiſcreta ſunt apud nos , præter uxores „ . Sed ſatis hæc ſunto . Nolo enim copioſius de re tam perſpicua diſserere .

1 Conſtat id quidem ex Actis Apoſtolicis , Paulique Epiſtolis , in quibus paſſim & domorum , quas poſſiderent Chriſtiani , & bonorum ſit mentio .

Suas igitur retinebant ædes . Jam vero , ſi præter agellum, unde viverent , nihil habebant , quis illos, ut venderent, coegiſset ? Nam ſi artem aliquam profitebantur, atque acquirere , parareque poterant ea , quibus ſuſtentarent vitam, jam, quod redundabat , venum ab illis fuiſse datum, concedo, ut commodis pauperum inſerviret . Age autem , ſi omnes facultatibus univerſis , quibus ante abundaſsent , diſtractis , vitam communem, ita ut nunc quidam ſolent , egiſsent , cur Græci conqueſti de Hebræis fuiſsent, propterea quod eorum viduæ deſpicerentur ab Hebræis Chriſtianis (1) factis *in miniſterio quotidiano* , viduæ vero Hebrææ non deſpicerentur ? Annon conqueſti fuiſsent , quod omnes Græci deſpicerentur , ſi communem omnes vitam amplexi eſsent ? In communi enim vita nulla eſt vidua pauperior nupta , aut virgine , cum nulla earum quidquam poſſideat , utraque autem communibus facultatibus , boniſque Eccleſiæ alatur . Si ergo ob ſolas viduas orta diſsenſio eſt , ut memoriæ ab Luca eſt traditum , ſequitur , ut ſoli pauperes , quique aut fundi fructu , aut labore proprio victum ſibi quæritare nequirent , ab Eccleſia alerentur . Extremum eſt , ut efficiam libertatem ademptam nemini tunc fuiſse Chriſtianorum retinendi , quas vellet , facultates , idque largiendi Eccleſiæ , quod ſibi viſum fuiſset opportunum. Atque id ſane perſacile demonſtratu eſt, modo ad locum Actorum Apoſtolicorum , quem ſupra indicavi , animum advertamus (2) . Petrus enim , cum Ananiam repre-

1 Lucas *cap.* v1. *Act.* *v.* 1. *ſeqq.* „ In diebus autem illis creſcente numero diſcipulorum , „ factum eſt mutmur Græcorum adverſus Hebræos , eo quod deſpicerentur in miniſterio quotidiano viduæ eorum . Convocantes autem duodecim multitudinem diſcipulorum , dixe- „ runt, non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis . Conſiderate ergo, „ fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem , plenos Spiritu Sancto , & ſapientia , quos „ conſtituamus ſuper hoc opus &c.

2 Vide locum Actorum e *cap.* iv. quem ſupra deſcripſi . Sed quid verbis opus eſt , ſi Lucas poſſediſſe primos Chriſtianos aliquid ſcribit ? οὐδὲ, inquit , εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι . *Et nemo quidquam eorum , quæ poſſidebat , dicebat proprium eſſe* . Poſſidebant igitur . Atque in hanc ſententiam trahit Carrattinus Chryſoſtomum *hom.* xi. *in c.* II. *Actor. tom.* ix. *opp. pag.* 58. *edit. nov. Pariſ. Monach. S. Mauri.* „ Viderunt, quod ſpiri- „ tualia erant communia , & nullus alio plus habebat . Statim pervenerunt ad hoc ut ſua „ omnibus diſtribuerent . Omnes enim accedentes erant conjuncti , ut manifeſtum eſt ex iis , „ quæ addidit dicens , *& erant illis omnia communia* . Omnes enim , *inquit* , non quidem „ hic habebat, is vero non habebat . Hæc erat Angelica reſponſio nihil dicere tibi propriam „ eſſe : Hinc radix malorum excìſa eſt , ut per ea , quæ fecerunt , demonſtraret , quod audie- „ rant . Cetera conſulere lector per ſe poterit „ .

Digitized by Google

reprehenderet, quod mentitus eſſet (dixerat enim pretium ſe totum attuliſſe, & partem ejuſdem ſibi retinere non dubitaverat) ſic eſt hominem alloquutus. Itane vero te Anania circumveniri ab hoſte generis humani ſiviſti, ut Spiritui ſancto mentirere? Annon tuus ager fuiſſet, niſi vendidiſſes, venditique pretium, ſi voluiſſes, in tua fuiſſet poteſtate? Quæ igitur te cauſſa impulit, ut promitteres te pretium totum allaturum, jamque attuliſſe te illud diceres, impudentique mendacio utereris? Non es, mihi crede, mentitus homini, ſed Deo. Itaque auctore, ac teſte Petro, libera erat cuique poteſtas & agrum, & pretium agri, ſi quem vendidiſſet, tenendi, niſi ſe illud Eccleſiæ daturum promiſiſſet.

*S*ed etſi concedendum eſse videretur, dites aliquos Hieroſolymis Chriſtianos vixiſse, antequam lapidibus Stephanus appetitus ab Judæis eſset, tamen ita eos fuiſse animatos conſtaret, ut nihil eorum, quæ poſſidebant, ſibi proprium arbitrarentur, ſed commune eſſe cenſerent (1) omnium Chriſtianorum. Quamobrem hoſpitio omnes, qui ad eos confugiebant auxilium poſtulatum excipere, rebus omnibus juvare, & quæ neceſsaria ſibi, ſuiſque non eſse putarent, ſponte in theſaurum communem Eccleſiæ conferre non prætermittebant, ut proſpici pauperum commodis, atque utilitati (2) poſset. Qua ex re intelligitur, quam alieni eorum animi a cupiditate pecuniæ, quamque in ipſis ſingularis virtus liberalitatis eſset.

1 Confer Luciani, & Tertulliani, imprimiſque Lucæ in Actis Apoſtolicis teſtimonia, quæ paullo ante deſcripſimus.

2 Neque vero id tempore Apoſtolorum modo, ſed etiam inſequentibus temporibus obſervatum eſt. Verum quoniam in tertia hujuſce libri parte agendum de moribus Chriſtianorum erga alios, deque eorum erga pauperes pietate eſt, differam eodem in loco de hac item re copioſius. Nunc Juſtini teſtimonio contentus ero, qui in priore *Apologia*, quæ *ſecunda* dicebatur, *num.* LXVII. *pag.* 86. „Qui habemus, *inquit*, indigentibus omnibus ſubveni„mus, & ſemper una ſumus .... Qui abundant, & volunt, ſuo arbitrio quod quiſque vult, „largiuntur, & quod colligitur, apud eum, qui præeſt deponitur, ut ipſe ſubveniat pupil„lis, & viduis, & iis, qui vel ob morbum, vel aliam ob cauſſam egent, tum etiam iis, qui „in vinculis ſunt, & advenientibus peregre hoſpitibus, uno verbo omnium indigentium cu„ram ſuſcipit„.

Digitized by Google

§. III.

Uſuras Chriſtiani primorum temporum non exercebant, neque ſi egenti pecuniam dabant, quidquam inde lucri ſibi pollicebantur.

QUodſi mortuo Stephano, & diſperſis Hieroſolymitis Chriſtianis communio illa bonorum, cujus in Actis eſt facta ab Luca mentio, imminuta, exactiſque Apoſtolis ita debilitata eſt, ut pene ſublata eſse videretur; tamen maximam partem noſtri neque uſuras (1) exercere, neque pecuniam

1 Juſtinus Martyr *ibid num. XV. pag. 53. edit. Venetæ an. 1747.* „ Ut noſtra, *inquit*,
„ communicemus cum egentibus, nec quidquam gloriæ cauſa faciamus, hæc dixit: *Omni*
„ *petenti date, & mutuo ſumere volentem ne averſemini. Si namque mutuo his datis, a*
„ *quibus vos recepturos ſperatis, quid novi facitis? Faciunt hoc & publicani. Vos au-*
„ *tem nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, ubi ærugo, & tinea demolitur, &*
„ *prædones effodiunt; ſed theſaurizate vobis theſauros in cælo, ubi neque ærugo, neque*
„ *tinea demolitur* „. Tertullianus de præceptis a Chriſto datis, atque a Chriſtianis dili-
genter obſervatis *in IV. contra Marcionem libro c. XVI. p. 429. edit. Ven. an. 1744.* agens,
„ Docuit, *inquit*, ne faciam aliis, quæ fieri mihi nolim; Et ideo ipſum erit præceptum in Evan-
„ gelio, qui illud retro & præſtruxit, & diſtinxit, & ad arbitrium diſciplinæ ſuæ diſpoſuit,
„ & merito jam compendio ſubſtrinxit, quoniam & alias reciſum ſermonem facturus in terris
„ Dominus, id eſt Chriſtus, prædicabatur. Hic nunc de fenore quum interponit, & ſi fene-
„ raveritis, a quibus ſperatis, vos recepturos, quæ gratia eſt vobis? Percurre ſequentia
„ Ezechielis de eodem viro juſto: pecuniam, inquit, ſuam fenori non dedit; & quod abun-
„ daverit, non ſumet, fenoris ſcilicet redundantiam, quod eſt uſura. Prius igitur fuit, ut
„ fructum fenoris eradicaret, quo facilius aſſuefaceret hominem ipſi quoque fenori, ſi forte
„ perdendo, cujus fructum didiciſſet amittere. Hanc enim dicimus operam legis fuiſſe pro-
„ curantis Evangelio. Quorumdam tunc (in vetere ſcilicet teſtamento) paulatim ad perfe-
„ ctum diſciplinæ Chriſtianæ nitorem, primis quibuſque præceptis balbutientis adhuc beni-
„ gnitatis informabat. Nam & ſupra: & pignus, inquit, reddet, utique ſi non ſit ſolvendo,
„ quia ſolituro, utique pignus reſtituendum eſſe, utrum homo ſcriberet? Multo manifeſtius
„ in Deuteronomio, *non dormies ſuper pignus ejus: redditione reddes illi pallium circa*
„ *ſolis occaſum, & dormiet in pallio ſuo.* Adhuc clarius ſupra. *Dimitte omne debitum,*
„ *quod tibi proximus debet, & fratrem tuum non repoſces, quoniam remiſſio Domini Dei*
„ *tui invocata eſt.* Porro cum debitum dimitti jubet, utique non exſoluturo, plus etiam eſt,
„ & ſi exſoluturo, eum repoſci vetat, quid aliud docet, quam non exſoluturo feneremus, qui
„ tam detrimentum fenori indixit „? Clemens Alexandrinus *in II. Stromateon libro p. 397.*
edit. Pariſ. an. 1641. „ De elargitione autem, *inquit*, & communicatione cum multa dici
„ poſſint, ſufficit hoc dicere, quod lex prohibet fratri fenerari, fratrem nominans non eum
„ ſolum, qui ex eiſdem natus parentibus, ſed etiam qui fuerit ejuſdem tribus, ejuſdemque
„ ſententiæ, & ejuſdem verbi particeps, non æquum cenſens, ut ex pecuniis uſuras legamus,
„ ſed laxis manibus, & animis gratificemur egentibus. Deus enim eſt talis doni conditor.
„ Jam vero qui libenter largitur, ſatis magnas accipit uſuras, ea quæ ſunt apud homines
„ pretioſiſſima, nempe manſuetudinem, benignitatem, magnificentiam, bonam famam, lau-
„ demque, & gloriam. Annon hoc tibi videtur eſſe præceptum humanitatis, ſicut illud,
„ mer-

Digitized by Google

niam cuiquam egenti dare audebant, ut inde quidpiam lucrarentur. Cum enim eos, qui pecuniam petebant, non amplificandæ rei familiaris, ſed aut ſuſtentandæ familiæ, aut neceſſitatis alterius cujuſquam cauſa petere viderent, negandum autem egenti ab eo, qui opem intendere queat, nihil eſse putarent, ut qui & miſericordes in ceteros, & majorem in modum liberales eſsent, nullum ex pecunia lucrum quærendum arbitrabantur. Cumque medio fere tertio ſeculo (1) fuiſsent nonnulli, qui habere argentum largiter cuperent, fenuſque augerent, periculumque fuiſset, ne multi eorum exemplum imitarentur, orta vehemens imprimis, atque atrox in Eccleſiam tempeſtas eſt, eoſque, cum in nomen Chriſtianum Ethnici furerent, ut uſuras deteſtarentur, & ad ſanitatem redirent, coegit. Ac fieri ſane non poterat, ut qui nihil ſuum, omnia vero, quibus abundarent, pauperum eſse communia dicebant, qui haud plura concupiſcebant,

„ mercedem pauperis ipſo die reddere docet oportere, ſine mora exſolvere mercedem miniſtris. Remittitur enim, ut opinor, pauperis alacritas ad id quod ſequitur faciendum, ſi deſit alimentum. Præterea fenerator, inquit, ne ingrediatur domum debitoris vi pignus accepturus. Et paullo poſt: jam ergo intelligimus nos per legem erudiri ad pietatem, „ & communicationem, & ad juſtitiam, & humanitatem „. Præterea Lactantius *lib.* VI. *Inſtitut. Divinar. cap.* VIII. *tom.* I. *opp. edit. Pariſ. ann.* 1748. „ Pecuniæ, *inquit*, „ quam crediderit non accipiet uſuram, ut & beneficium ſit incolume, quod ſuccurrat neceſſitati, & abſtineat ſe prorſus alieno. In hoc enim genere officii debet ſuo eſſe contentus, „ quem oporteat alias ne proprio quidem parcere, ut bonum faciat. Plus autem accipere, „ quam dederit, injuſtum eſt. Quod qui facit, inſidiatur quodammodo, ut ex alterius neceſſitate prædetur „. Eodem ſpectant, quæ diſputant ceteri Patres, quorum teſtimonia cum alii permulti, tum his annis paucis Hieronymus, & Petrus Ballerinii fratres viri doctiſſimi egregio opere *de uſur. edito Bononiæ*, & Daniel Concina tum in libris de hoc ipſo argumento Neapoli, & Romæ vulgatis, tum in Theologia Chriſtiana Venetiis edita *tom.* VIII. *lib.* II. *de Juſt. & Jure diſs.* III. *cap.* IV. *pag.* 338. *ſeqq.* complexi ſunt.

1 Vide S. Cypria. *lib. de Lapſis pag.* 124. *edit. Oxon.* Scipio Maffejus vir alioqui doctus, qui uſuras neſcio quibus verborum circuitionibus conatus eſt non uſuras facere, *lib.* II. *dell'impiego del danaro cap.* II. quo ſtatuit (jure ne, an injuria ipſe viderit) Patres nullas alias, quam immanes uſuras, eaſque imprimis, quæ extortæ a pauperibus eſſent reprobaſſe, *p.* 103. *edit. Veron. an.* 1744. Cypriani loco abutitur. Eſt vero hæc Epiſcopi ejuſdem Carthaginienſis ſententia *loc. cit.* „ Epiſcopi plurimi, quos & hortamento eſſe oportet ceteris, & exemplo, divina procuratione contemta, procuratores rerum ſecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, per alienas provincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ nundinas aucupari, eſurientibus in Eccleſia fratribus non ſubvenire, habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, uſuris multiplicantibus fenus augere. Quid non „ perpeti tales pro peccatis ejuſmodi meremur „? At de enormi uſura nulla fit a Cypriano ibidem commemoratio. Vitio enim dat Epiſcopis illis, quod multiplicari *fortem* facerent. Nam *fenoris* nomine principalem ſortem Cyprianus ſignificat. Quæ autem uſura tam moderata eſt, quæ plus non reddat mutuanti, quam dederit, hoc eſt non *multiplicet*? *Sed hæc* alias fortaſſe.

ſcebant (1), quam poſceret neceſſitas degendæ vitæ, qui parati erant pro Chriſto quæcumque poſſiderent amittere, qui expoliati (2) rebus omnibus, gratias Deo agere conſueverant, iidem non augendis modo opibus, facultatibuſque ſuis, ſed uſuris etiam exercendis operam navarent, quas quidem (3) uſuras damnatas eſse ab Jeſu Servatore ſibi perſuaſiſsent. Quinetiam ſi Chriſtiani eorum temporum a (4) faſtu, a gloria, a dignitatum ſplendore, ut ſupra demonſtratum eſt, alieni erant, longeque a quovis ambitu (5) aberant, quemadmodum ad congerendas uſura pecunias, quibus homines ad faſtum, ad gloriam, ad dignitates aut parandas, aut ſuſtinendas abuterentur, ſe, curaſque ſuas convertiſsent? Turpe

1 Tertullianus xxxix. *Apolog. capite*, *pag.* 31. *edit. Venetæ an.* 1744. quo virtutes præcipuas Chriſtianorum complectitur, ſic habet. „ Edam jam nunc ego ipſe negotia Chriſtianæ
„ factionis, ut qui mala refutaverim, bona oſtendam. Corpus ſumus de conſcientia religionis,
„ & diſciplinæ unitate, & ſpei fœdere. Coimus ad Deum, quaſi manu facta precationibus am-
„ biamus. Hæc vis Deo grata eſt ..... Coimus ad litterarum divinarum commemoratio-
„ nem; ſi quid præſentium temporum qualitas, aut præmonere cogit, aut recognoſcere.
„ Certe fidem ſanctis vocibus paſcimus, ſpem erigimus .... diſciplinam præceptorum nihilomi-
„ nus inculcationibus denſamus. Ibidem etiam exhortationes, caſtigationes, & cenſura di-
„ vina. Nam & judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conſpectu, ſummum-
„ que futuri judicii præjudicium eſt; ſi quis ita deliquerit, ut a communicatione orationis,
„ & conventus, & omnis ſancti commercii relegetur. Præſident probati quique ſeniores, ho-
„ norem iſtum non pretio, ſed teſtimonio adepti, NEQUE ENIM PRETIO ULLA RES DEI CON-
„ STAT. Etiam ſi quod arcæ genus eſt, non de honoraria ſumma, quaſi redemptæ religionis
„ congregatur. Modicam unuſquiſque ſtipem ..... ſponte confert. Hæc quaſi depoſita pie-
„ tatis ſunt. Nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis diſpenſatur, ſed
„ egenis alendis ..... ſed ejuſmodi vel maxime dilectionis operatio notam nobis inurit pe-
„ nes quoſdam. Vide inquiunt, ut invicem ſe diligant. Ipſi enim (ethnici) invicem ode-
„ runt. Et ut pro altero mori ſint parati. Ipſi enim ad occidendum alterum paratiores. Sed
„ & quod fratrum appellatione cenſemur, non alias opinor infamant, quam quod apud ipſos
„ omne ſanguinis nomen de affectione ſimulatum eſt. Fratres autem etiam veſtri ſumus jure
„ naturæ matris unius, etſi vos parum homines, quia mali fratres ..... Sed eo fortaſſe mi-
„ nus legitimi exiſtimamur, quia nulla de noſtra fraternitate tragœdia exclamat, VEL QUIA
„ EX SUBSTANTIA FAMILIARI FRATRES SUMUS, quæ penes vos fere dirimit fraternitatem.
„ ITAQUE, QUI ANIMO, ANIMAQUE MISCEMUR NIHIL DE REI COMMUNICATIONE DUBITA-
„ MUS. OMNIA INDISCRETA SUNT APUD NOS, PRÆTER UXORES.

2 Confer Athenagoræ, & Melitonis loca, quæ mox afferam.

3 Vide ſupra deſcripta Juſtini, Tertulliani, Clementis Alexandrini, & Lactantii teſtimonia.

4 Tertull. *Apolog. cap.* XXXVIII. *pag.* 117. *& cap* XLVI. *pag.* 147. *edit. Venet. an.* 1744. *in Append.* & Minuc. Felix *in Octav. pag.* 335. *ſeqq. edit. an.* 1672.

5 Itaque de gradu ſe dejici, ſi dignitate præſtarent, facile patiebantur, modo ne Chriſto injuriam facerent. Quod cum ex Euſebio, Actiſque SS. Martyrum, aliiſque monumentis, tum ex Tertulliani *Apolog. cap.* II. *pag.* 9. *edit. an.* 1744. *in Append.* plane conſtat. Nam habet hoc modo. „ Plinius ſecundus, cum provinciam regeret, damnatis quibuſdam Chri-
„ ſtianis, quibuſdam gradu pulſis, ipſa tamen multitudine perturbatus &c. „ Vide ejuſdem librum ad Scapulam.

Digitized by Google

Turpe autem (1) lucrum , cujus neminem Chriſtianorum, imprimiſque eorum , qui cœtus noſtrorum hominum moderarentur , cupidum eſse oportere ſtatuit Paulus , ecquod tandem , niſi uſura eſt ? Nam qui (2) a majoribus noſtris non *moderatas* , ut ipſi vocant , ſed immanes uſuras damnatas fuiſse putant , næ illi vehementer errant . Patres enim quidquid fenus (3) multiplicaret , hoc totum eſse vetitum ſumma conſenſione pugnabant . Quamquam id mihi propoſitum hoc loco ſit , non quæ fuerit veterum de fenore quocumque ſententia ; ſed qui in hoc genere mores , & quæ recta inſtitutio vitæ quærere .

ſ. IV.

Modo placerent Chriſto , res quaſque terrenas nihili Chriſtiani veteres pendebant .

QUæ res confirmari magis magiſque teſtimonio Athenagoræ Philoſophi Chriſtiani poteſt, qui Antoninorum temporibus vixit , cauſſamque egregie defendit ſociorum . Is enim in *Legatione* non modo nihili a (4) noſtris pecuniam fieri , ſed etiam honorem , opeſque omnes , cujus tandem cumque ſint generis , Chriſti cauſſa , contemni , deſpicique ſcripſit . „ Neque enim , *inquit* , ad pecunias ſpectat inimicorum injuria, neque ad mulctam ignominia, neque ad aliud quidpiam rei majoris illata damna , hæc enim contemnimus, quamvis ſtudio digna multis videantur; ut qui non modo non repercutere , nec invadentibus , & rapientibus diem dice-

1 Tertullianus *lib. de Monogamia cap.* XII. *pag.* 533. quod poſtulat Paulus , Epiſcopum eſſe non oportere *turpis lucri cupidum* , hoc Tertullianus vertit , *eſſe* non oportere *amantem pecuniæ* . Nam hoc ſignificat τὸ ἀφιλάργυρον quod Paulus adhibet .

2 Ita quidem ſentiunt hæretici hujuſce temporis permulti , a quorum ſententia noſtrorum Catholicorum aliqui non admodum abhorrent . Broederſenius ante annos aliquot magnum volumen edidit *de Uſuris licitis* , *&* *illicitis* , quaſi vero licitæ eſſe ullæ uſuræ poſſint . Scipio Maffejus ; qui vidiſſe negat ſe ante hunc librum , quam ipſe ſcripſiſſet ſuum , cui titulus eſt : *Dell'impiego del danaro* . At a Broederſenio verbis, non re diſcrepat, ita ut ſine , qui eum omnia fuiſſe ab eodem mutuatum putent . Ego vero etiam non dicenti accepiſſe nihil a Broederſenio ſe , facile crederem . Sed hæc nihil ad rem .

3 Confer loca ſupra deſcripta Juſt. Mart. Tertull. Clemens. Lactant.

4 Athenag. *in legat. num.* 1. *edit. opp. Juſtini Veneta an.* 1747. *pag.* 298.

Digitized by Google

dicere,ſed iſtis etiam,ſi colaphum inflixerint,alteram capitis partem percutiendam præbere, his autem ſi tunicam abſtulerint,pallium ſuperaddere didicerimus,ſed corporibus ac vitæ noſtræ, poſtquam pecunias projecerimus, inſidiantur, criminum acervum in nos effundentes, quæ nobis quidem nec cogitatione tenus, his autem, qui hæc effutiunt, & illorum ſimilibus inhærent „. Quum enim non terram, ſed cælum ſuam eſſe patriam ſcirent, quæ ſub aſpectum cadunt, neque pluris æſtimabant, quam deberent, neque ſic adhibebant, ut ægre ſibi adimi paterentur. Itaque Juſtinus (1) Martyr in priore Apologia. „ Si humanum, *inquit*, regnum expectaremus, negaremus profecto interitus vitandi cauſsa, & latere conaremur ad ea, quæ expectamus conſequenda. Sed quia ſpes in rebus præſentibus poſitas non habemus, interfectores parvi pendimus, cum præſertim mors omnino declinari non poſſit „. Atque magnis animis Chriſtianos res quaſque adverſas perpeti, caduca omnia aſpernari, æternamque ſalutem anhelare, cum Ethnicorum aliqui hoſtes acerrimi noſtræ religionis cognoſsent, pertinacia deſtiterunt, nobiſque aut aſſenſi ſunt, aut æquiores eſſe cœperunt. Eſt autem ejus rei idem ipſe Juſtinus Martyr, atque Philoſophus teſtis locuples. Neque enim auſus unquam fuiſſet hæc ad Imperatores ſcribere, quæ incerta eſſe, vocarique poſſe exiſtimaſſet in ſuſpicionem falſi.Namque habet hoc modo. „ Patientes (2) ut ſimus, & ad ſerviendum omnibus parati, ac iræ expertes *monuit Chriſtus*. Non enim reluctari oportet, neque nos imitatores eſſe malorum vult Deus, ſed ut patientia, & lenitate omnes a dedecore, & cupiditate malorum abducamus hortatus eſt. Quod quidem & de multis, qui apud vos fuerunt, demonſtrare poſſumus, qui ex violentis, & tyrannis immutati ſunt, vel veſtigata vicinorum vitæ conſtantia victi, vel perſpecta viæ comitum in injuriis perferendis mira patientia, vel exploratis eorum moribus, quibuſcum contrahebant „. Sunt vero horum ſimilia, quæ Melito (3) Sardianus in

1 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *num.* XI. *pag.* 49. *edit. an.* 1747.
2 *Id. ibid. num.* XVI. *pag.* 53. *ſeq.*
3 Apud *Euſebium lib.* IV. *Hiſt. cap.* XXVI. *pag.* 189. *edit. Cantabrig.*

in Apologia ad Marcum Aurelium Imperatorem de virtute Chriſtianorum, atque innocentia vitæ ſcripſit: „ Impudentiſſimi, *inquit*, delatores, & alienarum opum cupidi (id autem cum de Ethnicis ſcribit, ſatis indicat noſtros longe ab eo genere vitii abſuiſſe) ex imperialibus edictis occaſionem nacti, palam diu noctuque graſſantur, ſpoliantque homines innoxios. Quod ſi hæc tuo juſſu fiunt, recte, atque ordine facta ſunto. Neque enim fieri poteſt, ut juſtus princeps aliquid umquam injuſte conſtituat. Et nos libenti animo ejuſmodi mortis præmium ferimus. Unum illud a te petimus, ut cum hujuſmodi pertinacia præditos homines per te ipſe primus examinaveris, tum deinde pro tua æquitate ſtatuas, utrum ſupplicio ac morte affici, an ſalvi, & ſecuri degere mereantur. Sin vero illud conſilium, vel edictum plane inauditum, quod neque adverſus barbaros hoſtes ſanciri decuerat, numquam a te profectum eſt, obſecramus te multo magis, ne nos hujuſmodi publico latrocinio diutius vexari permittas. Hæc enim Philoſophiæ ſecta, quam profitemur, prius quidem viguit apud barbaros, poſtea vero cum provinciis Imperii tui illuxiſſet, fauſtum proſperumque Imperio Romano omen extitit. Ex eo ſiquidem tempore maximis incrementis aucta eſt majeſtas imperii Romani, cujus tu hæres & ſucceſſor, adſpirantibus omnium votis potitus es, potieriſque deinceps una cum filio, ſi modo ſectam illam, quæ cum imperio educata, & cum Auguſto ſimul inchoata eſt, & quam majores tui una cum ceteris religionibus coluerunt, tueri velis. Porro religionem noſtram bono publico adoleviſſe una cum imperio, quod feliciter cœptum fuerat, illud certiſſimo argumento eſt, quod jam inde a principatu Auguſti, nihil adverſi, ſed contra omnia proſpera, & magnifica ex animi ſententia, votoque omnium contigerunt. Soli ex omnibus Nero, ac Domitianus, malevolorum quorumdam conſiliis inducti, religionem noſtram criminari ſtuduerunt. A quibus deinceps falſa illa adverſus nos calumnia manavit ad poſteros, ut mos eſt vulgi, abſque ullo judicio hujuſmodi rumoribus fidem adhibere. Verum imperitiam illorum correxerunt piiſſimi parentes

rentes tui frequentibus edictis objurgantes eos, qui adverſus noſtræ religionis homines, novi aliquid moliti eſſent „. Quid? ſi Chriſtiani cum nihil terreni deſiderarent, unamque ſempiternam felicitatem expeterent, adeoque ab avaritia, ambituque diſtarent, aut in jus vocati, aut acerbiſſimis ſuppliciis excruciati, palam affirmarent, neque furem (1) quemquam ſuorum, neque raptorem, neque maleficum eſſe, ſed omnes ſobrietatem, virtutem, morumque innocentiam colere? Hæccine illi auſi fuiſſent de ſuo cœtu prædicare, ſi divitiarum amore tenerentur? Age vero quis umquam tam eſt abſurdo ingenio, ut contemni neget ab iis, quidquid in terris cernimus aut utile corpori, aut ejuſmodi, quod afferre aliquam mortali delectationem poſſit, qui jacturam omnium rerum pati, mortemque oppetere, quam deſerere pietatem malint? Ac ne in cogitationem quidem cadit, eos, qui dum expoliatos omnibus bonis, exagitatos, in exilium pulſos,

1 Confer Juſtinum *Apolog.* II. *num.* II. *pag.* 93. *edit. an.* 1747. & Euſebium *lib.* IV. *Hiſt. Eccl. cap.* XVII. *pag.* 178. qui de Lucio Martyre ſub Antoninis Imperatoribus agens. „ Cum Urbicus, *inquit*, Ptolemæum ad ſupplicium duci juſſiſſet, Lucius quidam, qui & ipſe „ Chriſtianus erat, adeo injuſtam audiens ſententiam, ſic Urbicum alloquutus eſt. *Quid* „ *cauſſa eſt, ut hominem neque adulterii, neque ſtupri convictum, nec homicidam, nec fu-* „ *rem, nec raptorem, nec ullius denique ſceleris reum, nominis dumtaxat Chriſtiani vo-* „ *cabulum confitentem condemnaveris* „. Etſi autem ethnici ſervos quoſdam Chriſtianorum, mulierculas, pueroſque tormentis interdum coegiſſent, ut eos reos eſſe graviſſimorum ſcelerum dicerent, quod eſt ab Juſtino in ſecunda *Apolog. num* XII. *pag.* 100. memoriæ traditum his verbis. „ Cum & nonnullos occiderent ob affićta illa nobis crimina, rapuerunt „ etiam ad tormenta noſtrorum ſervos partim pueros, partim mulierculas, ac horren- „ dis cruciatibus fabuloſa illa facinora, quæ palam & aperte ipſi (Ethnici) perpetrant, „ proferre coegerunt „. Et ab Euſebio *lib.* V. *cap.* I. *Hiſt. Eccl. pag.* 201. *edit Cantabrig.* ubi de Martyribus Lugdunenſibus, & Viennenſibus agit, quorum ſervi aliquot comprehenſi, vexatique, cœnas Thyeſteas a nobis celebrari affirmarunt; tamen vel iidem ipſi, qui negarent, ſe Chriſtianos eſſe, ad ſanitatem reverſi, nihil mali poſt a Chriſtianis fieri, cogitarique confeſſi ſunt, ut de Bibliade ſcribit *ibid. pag.* 203. *Euſebius*, vel innocentes ſe coram Deo eſſe contenti, nihili contumelias, calumniaſque æſtimabant. Itaque Juſtinus *ibid.* „ Quæ „ quidem, *inquit*, quia aliena a nobis ſunt, parum laboramus, cum ingenitum, ac non enar- „ rabilem Deum cogitationum, & actionum teſtem habeamus „. Blandina vero Martyr, ut eſt apud Euſebium *ibid. pag.* 202. cum vehementer excruciaretur, hoc uſurpabat dictum: Χριστιανὴ εἰμι, καὶ παρ' ἡμῖν οὐδὲν φαῦλον γίνεται. *Chriſtiana ſum, & apud nos nihil mali agitur*. Vide quæ de Vetio Epagatho *ibid.* ſcribit Euſebius, *pag.* 200. & *Acta S. Juſtini apud Ruinartium, pag.* 49. *ſeq edit. Veron. Acta SS. MM. Scillitanorum apud eumdem pag.* 76. *n.* I. ubi hæc habentur. „ Speratus dixit: numquam geſſiſſe conſcii ſumus iniquitatem, opem „ atque aſſenſum non præbuimus, nulli umquam nos maledixiſſe recolimus, ſed male tractati, „ ac laceſſiti ſemper Deo gratias egimus . . . . . Ego imperium hujus ſeculi non agnoſco; ſed „ magis illi fide, ſpe, & caritate deſervio Deo, quem nemo hominum vidit, nec videre po- „ teſt. Facinus, quod legibus publicis, & divinis comperitur eſſe damnabile, numquam feci „. Sed omnia SS. MM. acta, quod ad hoc attinet, deſcribere longum eſſet.

Digitized by Google

ſos, a parentibus derelictos (1), ab amicis, conſanguineiſque ad necem quæſitos, damnatos ab Imperatoribus ſeſe cernebant, gratias Deo & agerent maximas, & haberent, fuiſſe ita animatos, ut implicati eſsent cupiditate terrenarum rerum. Aſpernabantur igitur quæcumque mundus polliceretur, ut grati eſse Chriſto, & lucrari Deum in gloria ſempiterna poſsent.

ſ. V.

Quas artes profiterentur Chriſtiani veteres, ut victum ſibi compararent.

IIS autem rebus cum eſſent contenti, quibus vitam ſuſtentare valerent, non eas artes, ex quibus plurimum lucri ſibi promitterent, ſed communes, quales erant hominum plebejorum, profitebantur. Nam demptis nobilibus, qui, ſi collati cum ceteris eſſent, perpauci initio, ut alio loco demonſtravimus, erant, reliqui labore manuum victum ſibi quæritabant. Vix enim Jureconſultorum, Oratorum, Medicorum &c., qui primis Eccleſiæ ſeculis tribus floruerint, eorum autem, qui

1 Euſebius *lib.* v. *cap.*1. *Hiſt. Eccl.* poſtquam *pag.* 199. narravit „ conſtantiſſime tolеraſſe Lugdunenſes Chriſtianos acclamationes, plagas, raptationes, ſpoliationes bonorum &c. tum *pag.* 201. „ Iis, *inquit*, de *concubitu inceſto &c.* in vulgus ſparſis, „ omnes continuo in nos adeo efferati ſunt, ut ſi qui forte cognationis cauſſa moderati hactenus erga nos extitiſſent, tunc acerbiſſima indignatione commoti adverſus noſtros infremerent. Complebatur itaque id, quod a domino prædictum fuerat his verbis: *Veniet tempus, cum quicumque vos occiderit, cultum offerre videbitur Deo* „. Tertullianus *Apologet. cap.* VII. *pag.* 30. *edit. an.* 1744. *in Append.* „ Tot hoſtes (Chriſtianæ religionis) „ quot extranei, & quidem proprie ex æmulatione Judæi, ex concuſſione milites, ex natura „ ipſi etiam domeſtici noſtri. Quotidie obſidemur, quotidie prodimur, in ipſis plurimum „ cœtibus, & congregationibus noſtris opprimimur „. Et *cap.* I. *pag.* 2. „ Scit ſe (Eccleſia) „ peregrinam in terris agere, inter extraneos facile inimicus invenire. Ceterum genus, ſedem, ſpem, gratiam, dignitatem in cælis habere. Unum geſtit interdum, ne ignorata „ damnetur . . . . *p.* 7. Chriſtianus . . . ſi accuſatur, non defendit, interrogatus, vel ultro confitetur, damnatus gratias agit „. Confer locum citatum notatione ſuperiore ex actis SS. MM. Scillitanorum. Origenes I. *contra Celſum libro num.* III. *opp. edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri* . „ Ad Chriſtianos quod ſpectat, *inquit*, Senatum Romanum, Imperatores diverſis temporibus, milites, populos, ipſos eorum, qui credebant, parentes in „ eorum doctrinam conſpiraſſe, ut tot undique hoſtium inſidiis circum allata, haud dubie „ oppreſſa fuiſſet, niſi virtute divina ſuſtentata, non modo evaſiſſet, atque emerſiſſet, ſed „ etiam orbem univerſum viciſſet, vel in ſe conjuratum „. Adiſis *Joh. Chriſoſt homil. de SS. Domnina, Berenice, & Proſdoce apud Ruinartium, Acta ſinc. SS. MM.* n. 21. *ſeq. p.* 45. *ſeqq. edit. Veron.* & Acta SS. Agapes, Chioniæ, & Irenes, *apud eumd. pag.* 348. *num.* II,

mercaturam facerent. ne vix quidem ullius ab antiquis Scriptoribus fieri video mentionem. Sed ab Jureconſultis, iiſque etiam, qui artes liberales colerent exordiendum eſt. Ac eorum quidem aliquos, qui cauſſas Romæ, atque aliis in urbibus dicerent, & jus interpretarentur, Chriſtianæ Religioni dediſſe nomen, auctor eſt in ſecundo adverſus (1) Gentes libro Arnobius. Sunt autem, qui Vetium Epagathum in Jureconſultis numerandum putent, qui, Marco Aurelio Imperatore, incredibili animi magnitudine, cum omnia cruciatuum exempla in Chriſtianos edi videret, in medium proceſſit, inſtinctuque divino incitatus, paratum eſſe dixit ſe cauſſam eorum, defenſionemque ſuſcipere, quos nihil contra leges, nihilque contra atque pietas (2), virtuſque poſceret, molirentur. Sed ut aperte dicam, quod ſentio, vereor, ne res nulla in Hiſtoria ſit, ex qua Vetium dicundo juri operam aliquando dediſſe colligatur. Nam quod a Lugdunenſibus in Epiſtola, quam ad Aſiæ, Phrygiæque Eccleſias ſcripſerunt, advocatus dicatur Chriſtianorum, nego ſatis eſſe grave argumentum ad id, quod Balduinus (3) vellet, demonſtrandum. Quid? ſi ne Senatores quidem Hippolytus, & Apollonius, quos in Scriptoribus Eccleſiaſticis Hieronymus ponit, oſtendi poteſt, juris ſequutos fuiſse (4) prudentiam? Alioqui Flavius Clemens quoque, atque Glabrio, quos & conſules, & multis aliis magniſque honoribus perfunctos fuiſse conſtat, in Jureconſultis numerarentur. Etſi autem Euſebius in ſecundo libro (5) Hiſtoriæ Tertullianum legum Ro-

1 *Pag. 44. edit. an. 1651.* Vide Tertullian. infra *pag. 303. not. 1.*

2 Euſebius *lib. v. cap. 1. pag. 199. edit Cantabrig.* „ Vetius Epagathus unus e fratrum „ numero, immenſa quadam caritatis copia erga Deum ſimul & proximum celebrans, qui „ adeo diſtrictam, ac ſeveram vivendi rationem inſtituerat, ut quamvis adhuc juvenis, Za- „ chariæ tamen ſenioris elogio æquaretur. Inceſſerat quippe in omnibus mandatis, & juſtifi- „ cationibus Domini ſine querela . . . . . Hic inquam, cum eſſet hujuſmodi, adeo injuſtum „ adverſus nos judicium pati non potuit, ſed indignatione commotus, poſtulavit, ut ſibi quo- „ que liceret pro fratribus cauſſam dicere, palamque oſtendere, nihil apud nos impium, „ aut irreligioſum reperiri . . . . . Advocatus quidem Chriſtianorum judicis elogio appella- „ tus, habens autem in ſe ipſo advocatum Spiritum Sanctum &c.

3 Franciſcus Balduinus Præfat. *in Minucii Octavium edit. an. 1672.*

4 Balduinus *ibid.* „ Saltem Hieronymus, *inquit*, ad Magnum, ubi Minucium laudat, „ meminit duorum Romanæ Urbis Senatorum, Hippolyti, & Apollonii, qui, ut inter Scri- „ ptores Eccleſiaſticos referrentur, meriti ſunt „. De Apollonio vide Euſebium *lib. v. Hiſt. Eccl. cap. xxi. pag. 239. edit. Cantabrig.* At eum Senatorem non vocat.

5 *Cap. II. pag. 47.*

Digitized by Google

Romanarum peritiſſimum vocet, idque hujus Scriptoris & Apologeticus, & ad Nationes libri plane demonſtrent, non is tamen ſum, qui eum umquam in foro aut defendiſſe quemquam, aut accuſaſſe putem. Cum enim monumenta, quibus ſolum adhibenda aſſenſio eſt, & vetera, & auctoritatis alicujus deſint, numquam committam, uti me de rebus incertis unus aliquis arbitretur temere tuliſſe ſententiam. Hoc certum eſt, tertio Eccleſiæ ſeculo Minucium Felicem Africanum, a quo eſt editus dialogi liber, quem inſcripſit *Octavium*, Romæ inter cauſſarum patronos (1) locum obtinuiſſe, ut eſt a Lactantio, & Hieronymo monumentis traditum litterarum. Poſt autem, ubi Imperatores propenſiore in Chriſtianos animo eſſe cœperunt, tumque potiſſimum, cum exactis tyrannis, potitus Conſtantinus imperio eſt, plures extitiſſe (2) Jureconſultos, qui noſtram religionem profiterentur, tam eſt manifeſtum, ut revocari a nemine in controverſiam poſſe videatur. Sed erunt fortaſſe, qui mirentur, quemadmodum ſævientibus in Chriſtianos Ethnicis, verſari Minucio in foro, cauſſaſque defendere liceret. At hi ſi conſiderent (3) neque

Pp 2 ſemper

1 Confer Minucii *Octavium pag.* 3. *ſeq. edit. an.* 1672. Lactant. *lib.* I. *Divin. Inſtitut. cap.* XI. *pag.* 54. *edit. Pariſ. an.* 1748. *& lib.* V. *cap.* I. *pag.* 361. „ Felix, *inquit*, non ignobilis inter cauſſidicos loci fuit. Hujus liber, cui Octavius titulus eſt, declarat, quam idoneus „ veritatis aſſertor eſſe potuiſſet, ſi ſe totum ad id ſtudium contuliſſet „. Hieronymus *in Catalog. viror. illuſtr. tom.* IV. *par.* II. *opp. edit. Martianæi Pariſ. pag.* 117. „ Minucius Felix, *inquit*, Romæ inſignis cauſſidicus, ſcripſit Dialogum Chriſtiani, & Ethnici diſputantium, qui Octavius inſcribitur „. Et *epiſt. ad Magnum Orator. Romæ pag.* 656. „ Minucius Felix cauſſidicus Romani fori in libro, cui titulus Octavius eſt ... quid gentilium Scripturarum dimiſit intactum?

2. Franciſcus Balduinus *ibid.* „ Mirum eum jam annis prope ducentis Orbis Romanus & „ palam, & publice, & libere Chriſto nomen dediſſet, auctoribus ipſis Imperatoribus, viſam „ eſſe legem neceſſariam, quæ & tandem lata eſt, ut in nullo foro vel advocatus, vel cauſſidicus eſſet ullus, vel jus poſtulandi quiſquam haberet, qui Chriſtianus non eſſet, *leg.* 8. *cod. de Poſtul.*

3 Tertullianus *libro ad Scapulam cap.* IV. *pag.* 71. *edit. an.* 1744. de Severo ante quam in noſtros ſæviſſet, loquens „ Ipſe etiam Severus, *inquit*, Pater Antonini, Chriſtianorum „ memor fuit. Nam & Proculum Chriſtianum, qui Torpacion cognominabatur, Evodiæ procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requiſivit, in palatio ſuo habuit „ uſque ad mortem ejus, quem & Antoninus (Caracalla) optime noverat, lacte Chriſtiano „ educatus. Sed & clariſſimas feminas, & clariſſimos viros Severus ſciens hujus ſectæ eſſe, „ non modo non læſit, verum & teſtimonio exornavit, & populo furenti in nos palam reſtitit „. De Alexandro vide Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. cap.* XXI. *ſeqq. pag.* 286. *edit. Cantabr. & cap.* XXVIII. *pag.* 293. ubi. „ Cæſo, *inquit*, Alexandro Imperatore, qui tredecim annis „ regnaverat, in ejus locum ſucceſſit Maximinus, qui gravi odio ſuccenſus adverſus familiam Alexandri, in qua plerique erant Chriſtiani, perſecutione excitata, ſolos Eccleſiarum antiſtites interfici juſſit „. De Philippis confer eundem Euſebium *lib.* VI. *cap.* XXXIV. *ſeqq. pag.* 298. *ſeqq. edit. ejuſd.*

Digitized by Google

ſemper Imperatores caviſſe, ne qui noſtrum publicis muneribus fungerentur, neque omnes; facile quidem certe confitebuntur, tertio ſeculo, quo & Septimius Severus æquior aliquando, quam deceſſores ſui conſuerant, noſtris, & Alexander, & Philippi Auguſti, qui nihil adverſus nos decernendum exiſtimarunt, adepti imperium ſunt, fas fuiſſe Chriſtiano viro in forum venire, patrociniumque eorum ſuſcipere, quos aut injuria affectos, aut bonis injuſte privatos fuiſſe arbitraretur. Neque enim Jureconſultos eorum temporum, qui noſtris ſacris eſſent initiati, ita fuiſſe comparatos animis cenſeo, ut non juſtitiæ tuendæ, ſed amplificandæ rei familiaris cauſſa in forum venirent, ac ſi clientes nacti pauperes fuiſſent, vel negligendos, ita ut noſtra ætate fieri a quibuſdam intelligo, vel diem ex die ducentes, illudendos judicarent. Longe diſcrepans eorum & ratio vitæ, & inſtitutio morum erat (1).

Ac præter Jureconſultos, Oratores, atque Philoſophos aliquot Chriſtiana inſtituta ſequutos fuiſſe, ſatis conſtat. In his Quadratus (2), Ariſtides, Juſtinus (3), Tatianus, Athe-

1 De Jureconſultis Chriſtianis primorum temporum ſcripſit *Johannes Michael Heineccius* ſingularem diſſertationem. Quin etiam me præſide diſputationem de eodem argumento ſcripſit, defenditque Romæ *an.* 1746. Joſephus Compagnonus Maceratenſis nobilis adoleſcens in Academia Eccleſiaſtica, ubi tunc hiſtoriam docebam.

2 Vide *tom.* II. *hujus operis pag.* 159. & Euſebium *lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* XXXVII. *pag.* 133. *edit. Cantabrig. & lib.* IV. *cap.* III. *pag.* 42. ubi „ Hadriano, *inquit*, Quadra-
„ tus obtulit orationem, quam pro defenſione religionis noſtræ idcirco conſcripſerat, quod
„ quidam malevoli homines vexare noſtros, atque inceſſere conabantur. Extat hodieque
„ apud pleroſque ex fratribus hæc oratio, quam nos etiam habemus, ex qua & ingenium
„ ejus viri, & rectam Apoſtolicæ fidei doctrinam perſpicue licet cognoſcere „. Et *pag.* 43.
„ Ariſtides quoque, *inquit*, vir fidelis ex religionis noſtræ ſectatoribus apologeticum pro
„ fide noſtra perinde ac Quadratus, Hadriano Cæſari nuncupatum reliquit. Qui quidem li-
„ ber etiamnum ſervatur a plurimis „.

3 Idem Euſebius *lib.* IV. *cap.* VIII. *pag.* 152. „ Eodem tempore, *inquit*, *quo Hadria-*
„ *nus imperabat*, Juſtinus veræ Philoſophiæ amator ſinceriſſimus adhuc gentilium philoſo-
„ phorum ſcriptis, ac ſermonibus adhæreſcebat. Qui etiam in Apologetico ad Imperatorem
„ Antoninum ſcripto, hoc ipſum tempus deſignat ...... Sed & in eodem libro loquens de
„ converſione ſua a gentilium Philoſophia ad veri Dei cultum, id non temere ac leviter,
„ ſed cum ratione ac judicio ab ſe factum eſſe declarat his verbis. Nam ego, *inquit*, qui
„ Platonis doctrinam amplexus fueram, cum Chriſtianos calumniis appeti audirem, eoſque
„ adverſus mortem, & cetera, quæ formidabilia habentur, fortes, atque intrepidos vide-
„ rem, ſic apud me reputabam, fieri non poſſe, ut iidem vitiis, ac voluptatibus dediti eſ-
„ ſent. Quis enim voluptatibus deditus, aut intemperans, & humanis carnibus veſci pro
„ deliciis habens, mortem ipſam poſſit libenter amplecti, quæ ſuas ipſi cupiditates ereptura
„ ſit? Ac non potius omnibus modis contendat, ut in hac vita perpetuo degat, & magiſtra-
„ tus ipſos lateat, ne dum ſe ipſe necandum ultro prodat, ac deferat „. Vide *tom.* I. *hujus operis pag.* 184. *not.* 2.

(1), Athenagoras (2) . Apollonius (3) , Tertullianus (4) , Cyprianus (5), Arnobius (6), aliique fuerunt, qui ſententiis, decretiſque veterum Poetarum , Rhetorum , & Philoſophorum uſi, non ſolum Ethnicas fabulas graviter , ſapienter , vereque oppugnarunt, ſed ſanctam etiam ſolamque veram Chriſtianorum defenderunt religionem. Quum enim exiſterent interdum improbi , ſceleſtique homines, qui ſeſe Philoſophos (7) appella-

1 Euſebius *lib.* IV. *cap.* XVI. *pag.* 175. *edit. Cantabrig.* „ Juſtinum , *inquit* , ſicut ipſe
„ prædixerat , ſtructis a Creſcente inſidiis Martyrio eſſe coronatum , Tatianus vir qui primo
„ ætatis ſuæ tempore rhetoricam docens , in gentilium diſciplinis ſumma cum laude verſatus
„ eſt , & qui plurima ingenii ſui monumenta poſteris reliquit , teſtatur .

2 Confer hujus *legat. pro Chriſtianis num.* 1. & *ſeqq. Opp. Juſtin. edit. ann.* 1747. *pag.* 296. *ſeqq.*

3 Euſebius *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* XXI. *pag.* 239. „ Romæ Apollonium quemdam , *inquit* ,
„ e numero fidelium , qui in humanioribus litteris , & in philoſophia eximius habebatur , in
„ judicium adduxit (diabolus) ſuſcitato ei accuſatore homine quodam perditiſſimo „ .

4 Tertullianus *Apologetici cap.* XVIII. *pag.* 17. *edit. an.* 1744. „ Hæc & nos riſimus ali-
„ quando . De veſtris fuimus . Fiunt , non naſcuntur Chriſtiani „ .

5 Vide Pontium Diaconum *in vita Cypriani* , *ejus operibus edit. Oxon. præfixa p.* I. *ſeq.*

6 Confer *tom.* I. *hujus operis pag.* 4 ɪ 1. & *tom.* II. *pag.* 479.

7 Ut Celſus , quem octo libris confutavit Origenes , ut Lucianus , qui *in dialogo de morte Peregrini* Chriſtianorum mores , atque inſtituta ludibrio exponere non dubitavit , ut auctor dialogi *Philopatridos* , ut Creſcens ille , qui ſe Juſtini tempore philoſophum eſſe jactabat, de quo Juſtinus ipſe *Apolog.* 2. *num.* 3. *pag.* 94. „ Neque philoſophi appellatione dignus eſt
„ (Creſcens) , *inquit* , quippe qui de nobis ea publice teſtetur , quæ prorſus ignorat, atheos,
„ & impios eſſe Chriſtianos , ad gratiam , & voluptatem deceptæ plebeculæ aſſeverans . . . . .
„ Illud enim ſcire vos velim , me eum nonnullas ei interrogationes ejuſmodi propoſuiſſem ,
„ didiciſſe , & deprehendiſſe illum revera nihil ſcire . Atque ut verum a me dici pareat , pa-
„ ratus ſum, ſi diſputationes illæ ad vos perlatæ non ſunt, coram vobis interrogationes iterum
„ proponere . Regium ſane hoc etiam opus fuerit . Si vero ad aures veſtras (*Imperatores*)
„ interrogationes meæ , illiuſque reſponſa pervenerunt , liquet vobis nihil eum ſcire rerum
„ noſtrarum ; aut ſi ſcit ille quidem , ſed audientium metu non audet , ad exemplum Socra-
„ tis , eloqui ; non Philoſophum , ut jam dixi , ſed opinionum amatorem deprehendi : quip-
„ pe qui pulcherrimum illud Socratis dictum parvi faciat : *ſed plus honoris non eſt haben-*
„ *dum homini* , *ac veritati* „ . Cæcilius præterea ille , quem Octavius apud Minucium Felicem reprehendit , compulitque , ut pertinacia deſiſteret , verſatus in doctrina Philoſophorum Ethnicorum fuiſſe videtur . Quid ? ſi Ammonium Saccam III. ſeculo inſignem Philoſophum , etſi parentibus Chriſtianis ortum , lapſum in Ethnicorum errorem , noſtraque oppugnare conatum ſcribat apud Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* XIX. *pag.* 281. Porphyrius ? Atque Porphyrio præter alios aſſenſus Johannes Laurentius Moshemius eſt in ea diſſertatione , quam *de perturbatis a recentioribus Platonicis Chriſtianæ Religionis* rebus edidit . Ammonium θεοδίδακτος *a Deo doctum* appellat Hierocles hoſtis infenſiſſimus Chriſtianorum *lib. de Provid.* & *Fato* . Is vero Chriſtianum θεοδίδακτον numquam vocaſſet . Ejuſdem furfuris Demetrianus ille fuit , quem ſingulari libro Cyprianus Epiſcopus Carthaginienſis , & Martyr confutavit . Theoſthenes præterea Peripateticus , cujus eſt ætas incerta (confer Johannem Albertum Fabricium *Salut. Luce Evang. cap.* VIII. *pag.* 154. & *Delect. argum. pro verit. Relig. Chriſtian. pag.* 66. *ſeq.* quo loco meminit operis ſcripti a Magno ἱεράρχῃ III. fortaſſe ſeculi ſcriptore adverſus Theoſthenem vulgati) . Porphyrius , Hierocles , quos Euſebius , & Lactantius refellerant , Maximus Epheſius , Julianus Apoſtata , quem Gregorius Nazianzenus , & Cyrillus Alexandrinus exagitarunt , Chriſtianam religionem ſuis vel ſcriptis , vel maledictis

pellarent, atque hoc tam præclaro nomine plebem circumvenirent, factum divini Numinis conſilio eſt, ut eorum aliqui quanta in pravitate opinionum verſati eſſent, cognoſcerent, Chriſto ſe dederent, iiſque rationum momentis ſæpe nos a calumnia vindicarent, quibus inimici noſtri abuterentur. Sed de Philoſophis, ceteriſque Chriſtianis, qui aliqua doctrinæ laude floruerunt, quoniam alio loco diximus, copioſe rurſum agere non eſt neceſſe. Hoc tamen breve non prætermittam, Philoſophos illos, Oratoreſque Chriſtianos factos magnam partem Epiſcopos, Presbyteros, Diaconoſve fuiſse, adeoque non arte, quam profiterentur, ſed facultatibus Eccleſiarum ali (1) conſuevisſe. Quod ſi qui cooptati non fuerant in ordinem Clericorum, iis profecto ſcholas moderari, & vel publico ſtipendio, vel diſcipulorum ſumptu victum ſibi quærere (2) licebat.

Erant item primis Eccleſiæ ſeculis, qui militiæ nomen darent Chriſtiani, ac ſuo periculo adverſus imperii Romani hoſtes Rempublicam defendendam arbitrarentur, ſed ea conditione, nihil ut agerent, jurarent, dicerent, quod ſuperſtitioſum, alienumque a noſtris inſtitutis eſset. Atque Hadriano quidem Imperatore milites aliquot Chriſtianos vixiſse (3) teſtata res eſt. Auctus vero eorum eſt numerus, cum Antonini (4) Imperio potirentur. Septimio autem Severo Imperatore

ctis evertere conati ſunt. Sed fruſtra. Nam ut eſt ab Origene *in* 1. *contra Celſum num.* 3. *edit. Monach. S. Mauri tom.* 1. *opp.* animadverſum „ Divina virtute ſuſtentata, non modo „ evaſit, atque emerſit, ſed etiam orbem univerſum vicit lo ſe conjuratum „. Conſule Fabricium *Salut. Luc. Evang. loc. cit. pag. ead. ſeqq.*

1 Quamquam enim erant aliquot Epiſcopi, presbyterique primis temporibus, qui ut ne graves cuiquam eſſent, labore manuum ſibi victum quæritabant, Apoſtolum Paulum imitantes, tamen eleemoſynis, oblationibuſque Chriſtianorum plerumque Clerici quique alebantur. Conſule S. Cyprianum *epiſt.* 1. *ad Presbyteros, & Diaconos, & plebem Furnis conſiſtentes pag.* 1. *ſeqq. edit. Oxonienſis*. Sed de hac re diſſeram alio loco opportune, ubi de redditibus Eccleſiarum. Et ſane Quadratum, Juſtinum, Tertullianum, Cyprianum, Pantænum, Clementem Alexandrinum, Origenem, Heraclam, alioſque permultos philoſophos Chriſtianos Clero nomen dediſſe conſtat.

2 Nam Lactantius, qui litteras adoleſcentes docebat, ſtipendio publico victitare neceſſe eſt, cum publice Nicomediam eam ob cauſſam accitus eſset. *Lib.* enim v. *Inſtit. cap.* 1 h. „ Ego, *inquit*, cum in Bithynia oratorias litteras accitus docerem &c. „

3 Vide Inſcriptionem *Marii ducis militum tom.* 1. *hujus operis pag.* 430. In Actis Sinceris SS. *MM. Symphoroſæ*, & filiorum *pag.* 20. *apud Ruinartium edit. Veron.* Symphoroſa ſic alloquitur Hadrianum Imperatorem. „ Vir meus Getulius cum fratre ſuo Amantio tribuni tal „ cum eſſent, pro Chriſti nomine paſſi ſunt diverſa ſupplicia, ne idolis conſentirent ad immolandum, & quaſi boni athletæ dæmones tuos moriendo vicerunt „.

4 Confer quæ ſcripſi *tom.* 1. *hujus oper. pag.* 364. *ſeqq. not.* 4. *ſeqq.*

Digitized by Google

tore (1) quis neget tantam fuiſse copiam militum Chriſtianorum, ut caſtra iis plena eſse viderentur? Quod ſi tot fuerunt extremo ſecundo, & ineunte tertio ſeculo milites Chriſtiani, credibile ſane eſt, multo plures fuiſse, Alexandro Severo, Gordianis, Philippis (2), poſtremoque Diocletiano, & Maximiano Herculio Imperatoribus (antequam hi de noſtra religione delenda cogitaſsent) cum ſtipendia mereri cuique, & ſine (3) periculo violandæ fidei, quam Chriſto dederat, in caſtris verſari liceret. Cumque aliqui eſſent eorum & nobiles, & ſingulari virtute, ac fortitudine præditi viri, his item ad opes, ad (4) honores, ad dignitates via non minus, quam Ethnicis patebat. Quamquam interdum eveniebat, ut ab invidis accuſarentur, quaſi Chriſtiani cum eſſent, ſacrificareque nollent, inanibus diis injuriam facerent, ac ſupplicium immerentes ferrent.

ΠΑΡΕΡΓΟΝ

Fas ne fuerit Chriſtiano viro militiæ nomen dare?

Etſi demonſtratum eſt in priore hujuſce operis volumine adverſus eos (5), qui fas non fuiſſe Chriſtiano viro militare dicerent, permultos in caſtris, tribus primis Eccleſiæ ſeculis, noſtrorum hominum fuiſſe verſatos, idque jam illis per Epiſcopos, qui primas in Eccleſiis partes obtinerent, licuiſſe; quoniam tamen prætermiſſa quædam fuerunt, quæ ad rem eamdem magis magiſque ſtatuendam conferre poſſent, rurſum de hoc ipſo argumento, cum redierit de militibus mentio, agendum exiſtimavi, ut teſtimoniis veterum Scriptorum adductis, atque

1 Tertullianus *Apolog. cap* XXXVII. *pag.* 115. *Append. edit. opp. an.* 1744. Scriptum autem eſt Apologeticon Severi tempore. „ Heſteroi ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, „ inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, CASTRA IPSA, tribus, decurias, palatium, „ ſenatum, forum &c. „ Vide *tom.* 1. *hujus operis pag.* 371. *not.* 1.

2 Nam his æquiſſimis Chriſtiani ſunt uſi Imperatoribus, ut paullo ante ex Euſebio vidimus.

3 Confer Euſebium *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* 1. *pag.* 375. *ſeqq. edit. Cantabrig.* & Lucium Cæcilium *lib. de Mortibus Perſecut. cap.* XV. *ſeqq. tom.* II. *Lactant. edit. an* 1748.

4 Vide Euſebium *lib.* VII. *Hiſt. Eccl. cap.* XV. *pag.* 341. *ubi de Marino milite*, qui ſub Gallieno Martyr deceſſit ſermonem inſtituit.

5 *Tom.* 1. *pag.* 364. *ſeqq. hujus operis.*

Digitized by Google

atque expenſis, quam illi fuerint ab adverſariorum ſententia diſcrepantes oſtenderem. Atque perſuadere equidem mihi nequeo, tam fuiſſe imperitos veteres Chriſtianos, tamque parum in ſacris litteris exercitatos, ut neſcirent, probatam Evangeliſtis fuiſſe (1) militiam. Cur enim Johannis Baptiſtæ dictum laudaſſent, quod milites contentos eſſe ſuis ſtipendiis oportere poſceret, ſi nefas eſſe homini, qui Chriſto adhæſerit, militare exiſtimaſſent? Age vero juſtum ne, ac timentem Deum umquam appellaſſet Cornelium (2) Centurionem Lucas, ſi militiam cum pietate pugnare cenſuiſſet? Atque Apollinarem quidem Hierapolitanum (3) Antiſtitem, Tertullianum (4), Origenem (5), Clementem Alexandrinum,

1 Lucas *cap.* III. *Evang. v.* 14. ,, Interrogabant autem (Johannem) & milites, Quid ,, faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris ,,.

2 Luc. *Act. Apoſt. cap.* x. *v.* 1. *ſeqq.* Locus hic, ut etiam ille, quem deſcripſi notatione ſuperiore, negotium Tertulliano exhibuit, quem ſecum pugnare oſtendi *lib.* II. *hujuſce operis tom.* I. *pag.* 372. *not.* 2. Itaque in *lib. de Idololatria cap.* XIX. *pag.* 97. *edit. Veneta an.* 1744. ſic habet. ,, Poſſet in iſto capitulo etiam de militia definitum videri, quæ inter di- ,, gnitatem, & poteſtatem eſt. At nunc de iſto quæritur, an fidelis ad militiam converti ,, poſſit, & an militia ad fidem admitti, etiam caligata, vel inferior quoque, cui non ſit ,, neceſſitas immolationum, vel capitalium judiciorum. Non convenit ſacramento divino, ,, & humano, ſigno Chriſti, & ſigno diaboli, caſtris lucis, & caſtris tenebrarum. Non po- ,, teſt una anima duobus deberi, Deo, & Cæſari..... Quomodo autem bellabit, immo quo- ,, modo etiam in pace militabit, ſine gladio, quem dominus abſtulit? Nam etſi adierant ,, milites ad Johannem, & formam obſervationis acceperant, ſi etiam Centurio crediderat, ,, omnem poſtea militem Dominus in Petro exarmando diſcinxit. Nullus habitus licitus eſt ,, apud nos illicito actui adſcriptus ,,. Scio Pamelium ſic ſtatuere, negari ab Tertulliano fas eſſe Chriſtiano militare, ſi ſe in periculum idololatriæ conjiceret. Verum ut recte animadvertit Petavius *lib.* II. *diſſert. Eccleſ. cap.* II. §. VII. *pag.* 183. *tom.* IV. *Theolog. dogm. edit. Venet. an.* 1745. Ne eam quidem militiam probat Tertullianus, quæ obiri ſine ſuperſtitionis periculo poſſet. Idque jam cenſuit Rigaltius in *not. ad Tertull. modo indicatum locum*. Sed quam ſit illud ridiculum, quod Carthaginienſis Presbyter ſcribit, *omnem poſtea militem in Petro Chriſtum exarmaſſe*, nemo non intelligit. Cornelius enim miles & religioſus, & timens Deum fuit etiam poſt exarmatum a Chriſto Petrum.

3 Vide *tom.* I. *hujus operis pag.* 364. *ſeq.*

4 Vide *tom.* I. *ibid.*

5 *Tom.* I. *ibid. pag.* 370. *not.* 4. Ac Origenes *lib.* I. *contra Celſum num.* I. *tom.* I. *opp. edit. Monachor. S. Mauri*, bellum juſtum licitum eſſe defendit. ,, Sicut enim, *inquit*, ſi ,, qui clam fœdera inirent, ut tyrannum urbem invadentem e medio tollant, ILLI RECTA ,, FACERANT, ita Chriſtiani diabolo, mendacioque apud ipſos tyrannidem exercentibus, me- ,, rito etiam perfractis diaboli legibus, contra diabolum ipſum fœdera ineunt ,,. Et *lib.* IV. *num.* LXXXII. ,, Fortaſſe etiam, *inquit*, hæc imago bellorum, quæ gerunt apes, nobis docu- ,, mento eſt, quomodo JUSTE, ET ORDINATE GERENDA BELLA SINT, SI QUANDO IN- ,, TER HOMINES OPUS EST ,,. Non me latet eumdem Origenem *lib.* V. *num* XXXIII. ſic habere. ,, Sciſcitantibus unde veniamus, & quiſnam ſit dux noſter, reſpondemus nos Jeſu Imperiis acceſſitos venire conflatura in vomeres gladios, quibus animi noſtri antea ad bella ,, in-

Digitized by Google

num (1), aliosque Patres (2) fas eſſe Chriſtiano viro caſtra ſequi ſtatuiſſe, ut qui milites Chriſtianos, imprimiſque eos, ut factum a Tertulliano eſt, qui cum M. Aurelio ad bellum profecti ſunt, ſummis laudibus celebrarint, tam eſt manifeſtum, ut ne egeat quidem oratione. Neque vero Juſtinus Martyr in ea, quæ eſt ad Diognetum (3) Epiſtola, omnia ab Chriſtianis geri dixiſſet, quæ Ethnici gererent, exceptis iis, quæ ſecum ſuperſtitionem ferrent, ſi nulli noſtrum profeſſi militiam fuiſſent, ſine qua defendi non poteſt reſpublica. Tertio

,, inferenda, ingerendaſque contumelias utebantur, & convertimus in falces lanceas, qui-
,, bus olim irati feriebamus. Nec enim jam contra gentem ullam arma capimus, nec bellum
,, gerere diſcimus, facti pacis filii per Jeſum, quem ſequimur ducem ,,. Et *lib.* VII. *n.* XXVI.
,, Neque Chriſtiani potuiſſent, ut lex Moſaica præcipit, hoſtes interficere, legiſque viola-
,, tores igne comburere, aut lapidibus obruere, prout alterutro ſupplicio digni judicati
,, fuiſſent, ſiquidem nec Judæis vel volentibus hæc, ut lex conſtituit, exſequi nunc liceat.
,, Rurſus ſi veteribus Judæis, qui privatas leges habebant, privataſque incolebant regiones,
,, in hoſtes faciendi impreſſionem, bellum gerendi pro patria, aut quolibet morbo adulteros,
,, homicidas, aut quid aliud ſimile perpetrantes ſupplicio afficiendi libertas ablata fuiſſet,
,, nihil reliquum erat, quam ſubito omnes, & penitus deleti &c. ,,. Et *lib.* VIII. *n.* LXXIII.
ſeq. ,, Sed & plus ceteris pro Imperatore pugnamus. Non quidem ſub illo militamus, etiamſi
,, nos ad id cogeret, ſed pro illo militamus, cum ſeorſim pietatis caſtra fuſis ad Deum preci-
,, bus colluctamus ,,. Spencerus in *not. in hunc locum*, & Hugo Grotius *lib.* I. *De Jure Belli, & Pacis cap.* II. *ſect.* IX. pugnantia loqui Origenem defendunt. Igitur enim, qui incertas ſententias, ac repugnantes conetur ratione inter ſe componere, nihilo plus agere putant, quam ut det operam, ut cum ratione inſaniet. Atque privatum quidem certe Origenis judicium ſi ita ſe haberet, ut tolleret Chriſtianis militandi poteſtatem, nullius tamen momenti eſſet. Nam publicum Eccleſiæ inſtitutum erat permultis bellandi poteſtatem dare, *ut tom* I. *hujuſce operis loc. cit.* demonſtratum eſt. Publico autem Eccleſiæ nos, non privato unius viri judicio aſſentiri oportet. Ceterum ſi Origenis prima ſpecie pugnantes ſententiæ diligenter conſiderentur, conciliari fortaſſe inter ſe poterunt. Nam recte ille quidem geri juſtum bellum poſſe affirmat. Negat autem Chriſtianos pro ſe ſuiſque bellum geſſiſſe, quod privatam rempublicam nullam haberent. Pacis autem, non belli nos cultores eſſe debere. Ergo ſi privata reſpublica Chriſtianis fuiſſet, jam non negat, integrum tum noſtris fuiſſe, eam ab invadentibus inimicis defendere. Quod autem ſcribit, noſtros ne coactos quidem militare velle, ſic eſt intelligendum, ut ad eam militiam cogi neminem poſſe putet, quæ conjuncta ſuperſtitioni eſſet. Alioqui cognorat fuiſſe Chriſtianos, qui in caſtris verſarentur, quibuſque liberis ab idololatria ibidem verſari liceret. Fortaſſe etiam hæc dixit, quod etſi milites, qui religioni Chriſtianæ nomen dediſſent, ſequi ſuum inſtitutum ſolerent, Chriſtianis tamen parentibus orti nomina militiæ dare non conſueverant, niſi fortaſſe perraro. Vide Rigaltium *loc. ſupra cit.*

1 Vide *tom.* I. *hujus operis pag.* 371. *not.* 2.

2 Confer *tom. eundem* I. *pag. eadem not.* 4.

3 *Num.* 5. *pag.* 248. *edit. opp. an.* 1747: ,, Chriſtiani neque regione, neque ſermone,
,, neque POLITICIS VITÆ INSTITUTIS a ceteris hominibus ſunt diſtincti. Nam neque proprias
,, civitates incolunt, neque ſermone utuntur, qui ab aliorum ſermone differat, neque vitæ
,, genus habent, quod de re aliqua ſibi peculiari ſit notabile ..... Sed incolentes partim
,, Græcas, partim barbaras civitates, prout cujuſque ſors tulit, & indigenarum inſtituta ſe-
,, quentes in veſtitu, victuque, & ceteris, quæ ad vitam pertinent, mirabilem, & haud du-
,, bie incredibilem ſuæ politiæ ſtatum oculis noſtris proponunt ,,.

Digitized by Google

autem ſeculo (1), quartoque ineunte (2), quum Ethnici imperio potirentur, nonne magna fuit copia militum Chriſtianorum, quin Antiſtites Eccleſiarum, quibus & religio, & diſciplina noſtra curæ fuit, exterminandos e finibus Eccleſiæ eſſe arbitrarentur?

At enim intelligo eſſe aliquos, qui extremo tertio ſeculo debilitatam, ac pene ſublatam diſciplinam, quam veteres conſtituerant, putent; factumque ita fuiſſe, ut licere ſibi plerique judicarent, quæ Origenes, & Tertullianus componi cum inſtitutis Chriſtianæ religionis poſſe negaverant. Quorum ſane SS. MM. Actis quibuſdam confirmari videtur ſententia. Ac Maximilianus quidem in Africa Martyr juſſus anno 295. ut cingulum ſumeret, nefas ſibi Chriſtiano viro eſſe militare dixit. Cumque Proconſul multos eſſe in exercitu milites Chriſtianos affirmaſſet; ſcire illos, reſpondit Maximilianus, quod facerent: at ſe Chriſtianum male (3) quidquam agere non poſſe. Itaque ob eam rem capitis condemnatus, atque ab Eccleſia in numerum Martyrum relatus eſt. Eccleſiam autem faſtis Martyrum adſcripſiſse hominem, non religionis tuendæ, ſed rei, quæ noſtris liceret, cauſſa interfectum, quis credat? Argumento eſt igitur alienum a Chriſtianis moribus, inſtitutiſque fuiſſe militiæ nomen dare. Quamobrem, quum rurſum Proconſul ex Maximiliano quæſiſſet, ecquid mali facerent milites, hoc reſponſum a Martyre accepit. *Scis ipſe quæ faciant*. Quod ſcilicet indicium eſſe impiæ, ſceleſtæque vitæ debet, quam milites ducere ſolerent. Accedit Synodi Nicænæ primæ auctoritas, quæ Canone XII. ſtatuit, eos, qui inſtinctu, opeque divini numinis permoti militare cingulum depoſuiſſent, deindeque pecuniæ cupiditate incitati, ſacramento ſe denuo mili-

1 Vide Euſebium *Hiſt. Eccl. lib.* VII. *cap.* XV. *pag.* 341. *edit. Cantabrig. & tom.* 1I. *hujuſce operis pag.* 14. ubi de Marino Martyre Cæſareenſi, ac milite ſatis illuſtri diximus. Ex eo autem loco ſatis conſtat, fas fuiſſe Chriſtiano dignitatem in militia obire, ac ſuſtinere, quin cogeretur ſacrificare. Nam ubi primum Marinus rem divinam facere, Chriſtumque ejurare juſſus eſt, mori maluit, quam ſceleſtum adeo facinus perpetrare.

2 Vide Euſebium *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* 1I. *ſeqq.* & Lucium Cæcilium *loco ſupra indicato*.

3 Vide Rainartium *Act. SS. MM. Sincer. pag.* 263. *ſeqq. num.* 11. *ſeqq. edit. Veron.*

militiæ obligaſſent, poſt triennii tempus, quo inter audientes conſiſtere debebant, decem annos proſterni oportere. Non enim credibile eſt, adverſariorum quidem ſententia, voluiſſe Patres tamdiu milites in ſquallore, ac ſordibus jacere, niſi a majoribus accepiſſent, vetitam eſſe Chriſtiano militiam.

Sed de Origene, ac Tertulliano nihil attinet dicere. Satis enim dictum eſſe arbitror libro ſuperiore (1). De Maximiliano ſic exiſtimo: poſitum in martyribus fuiſſe, propterea quod militiam cum religionis veræ cultu (2) componi crederet non poſſe. Quare cum mortem perpeſſus ſit, ne fidem Chriſto datam falleret; feſelliſſet autem, ut putabat, ſi militaſſet; delendum e faſtis martyrum non fuiſſe. Quod ſi ſceleſti quidam in caſtris milites erant, eſse namque permulti ſemper conſuerunt, nemo tamen adigebatur, ut ſimilis eorum eſset. Non ſum neſcius, latas interdum ab Imperatoribus fuiſse leges, quibus milites rem divinam (3) facere juberentur. Sed ubi hujuſmodi edicta publicabantur, recedendum e caſtris eſse Chriſtiani, aut moriundum potius, quam ſacrificandum putabant. Ex qua re intelligitur, Chriſtianis fas fuiſse cingulum militare ferre, quin ſuperſtitioſi quidpiam agere cogerentur. Si enim coacti fuiſsent, non ſolum publicatis legibus; ſed ante etiam, quam eſsent latæ, obligari ſacramento militiæ renuiſsent. Ad Synodum Nicænam quod pertinet, nego cautum ab ea fuiſse, ne quis militare in poſterum tempus auderet. Quemadmodum enim reprobaſset inſtitutum, quo ſuperatum Maxentium, reſtitutamque Eccleſiæ pacem eſse conſtaret? Atque eſt omnino incredibile, ut poſt ſingulare oſtentum Crucis, quæ in cælo

 appa-

1 *Tom. 1. pag. 370. ſeqq.*

2 Ruinartius *ibid. pag. 262.*

3 Vide Euſebium *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* 1I. *ſeqq. Acta* SS. *MM. Victoris &c. apud Ruinartium num.* 11I. *pag.* 256 SS. Mauricii, & Sociorum *apud eundem num.* IV. *pag.* 243. *ſeqq.* S. Marcelli Centurionis, & Martyris *num.* I. *pag.* 263. *apud eundem.* Sic enim Marcellus loquutus eſt. „ Jeſu Chriſto regi æterno milito ..... Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & Deos veſtros ligneos, & lapideos adorare contemno; quæ ſunt idola ſurda „ & muta. Si talis eſt conditio militantium, ut diis, & Imperatoribus ſacra facere compellantur, ecce projicio vitem, & cingulum, renuncio ſignis, & militare recuſo „. S. Ferreoli apud eumdem *num.* 1. *pag.* 406. *ſeqq.* S. Gordii Martyris ex S. Baſilio *apud eumdem num.* 11. *pag.* 446. *ſeq.* SS. Quadraginta Martyrum *ibid. num.* 1I. *pag.* 462. SS. Marciani, & Nicandri *apud eumdem num.* 1. *ſeqq. pag.* 484. *ſeqq.*

Digitized by Google

apparuerat, cum inſcriptione : *in hoc vince*, tollendos eſse milites dicerent, ac non modo perturbandam rempublicam, ſed etiam in diſcrimen Eccleſiam conjiciendam ſancirent. Mea igitur ſic eſt ratio, vel in eos, qui cingulo militiæ depoſito, ut perfectius, religioſumque vitæ inſtitutum conſectarentur, in caſtra redierint, Nicænum canonem eſse ſtatutum; vel (quod quidem magis credo) latum adverſus illos, qui cum ſub Licinio, ne Chriſtum ejurarent, militaribus zonis diſcincti, & militia privati fuiſsent, poſt avaritia inducti, in caſtra reverterunt, utque ſtipendia mererentur, obſequuti Imperatori, negarunt eſse ſe deinceps Chriſtianos velle (1). Id vero factum ab Licinio fuiſſe, auctor eſt Euſebius in Hiſtoria (2).

At Baſilius, dicet quiſpiam, in ea, quæ eſt ad Amphilochium ſcripta epiſtola, prohibendos eſſe triennii intervallo milites Euchariſtica communione contendit. Fateor. Sed, ut recte, ſapienterque obſervatum eſt a Petavio, nullum hoc habet ſceleris argumentum. Minime namque decere viſum eſt, ut ei, qui juſta etiam, & licita cæde manus imbuiſſet, ſine piaculo ad tam ſancta myſteria permitteretur aditus.

Quem-

1 Canon *Nicæn.* XI. *t.* I. *Conc. edit. Hard. p.* 327. Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἢ τινὸς τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου, ἔδοξε τῇ συνόδῳ, κἂν ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς. Ὅσοι οὖν γνησίως μεταμελῶνται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσι οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν. „ De his, qui tranſgreſſi ſunt ſine neceſſitate, vel ſine facultatum oblatione, vel „ ſine ullo periculo, vel ſine alio ejuſmodi, quod per Licinii tyrannidem contigit, viſum eſt Sy„ nodo, etſi humanitate indigni ſunt, clementia tamen, & benignitate in eos uti. Quicumque „ ergo ſincere pœnitentia ducuntur, tres annos inter auditores fideles exigent, & ſeptem „ annis proſternentur, duobus autem annis, abſque oblatione, erunt orationum cum populo „ participes „. Ex hoc canone conſtat de iis, qui lapſi ſub Licinio fuerunt, Synodum agere, adeoque canonem ſequentem de reverſis ad caſtra, cum Licinius imperaret, eſſe intelligendum. Sic autem habet *Canon* XII. *ibid.* Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐνδειξάμενοι, καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες ὡς κύνες, ὡς τινες, καὶ ἀργύρια προέσθαι, καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι, οὗτοι δέκα ἔτη ὑποπιπτέτωσαν, μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. „ Qui autem vocati quidem a gratia, & primum impetum monſtrantes depo„ ſuerunt cingulum, poſtea vero ad proprium vomitum relapſi ſunt veluti canes, ita ut qui„ dam, & pecunias tribuerent, & beneficiis militiam repeterent; hi decem annis poſt trien„ nii tempus, quo inter audientes erunt, proſternantur „. Equis autem ſi duos hoſce canones conferat, non viderit ad eamdem perſequutionem utrumque ſpectare? Atque ob levitatem ſolum, non ob lapſum in ſuperſtitionem & gravem, & condemnandam, tantam pœnam fuiſſe militibus illis inflictam, nemo, ut arbitror, prudens crediderit. Conſule Balſamonis, & Zonaræ in hunc ipſum canonem commentarios, & interpretationes Lupi, Caralani virorum Catholicorum, ac Beveregii hominis de ſecta Anglorum Epiſcopalium *Pandect. Jur. Can. Eccl. Orient. t.* I. *p.* 77. *ſeq.*

2 *Lib.* X. *c.* VIII. *p.* 40. *edit. Cantabr.*

Digitized by Google

Quemadmodum Davidi legimus, quod hoſtilis ſanguinis plurimum fudiſſet, non conceſſiſſe Dominum, ut templum extrueret. Tum digamos in Eccleſia conſtat, non abſque pœnitentia ad communionem admiſſos, tametſi ſecundæ nuptiæ neutiquam illicitæ cenſerentur. Ex canone autem Baſilii liquet, primum nullam legitime, & pro honeſta cauſſa pugnantibus irrogatam ex antiquo pœnam fuiſſe; deinde ne legis quidem, ac præcepti vim habere, ſed conſilii ſanctionem illam Baſilii (1). Ex quo conſequens eſt, ne ab Nicænis quidem Patribus contra milites decretum illud editum fuiſſe. Nam cujus judicii eſt, tantam in illos pœnam conſtitutam putare, qui militiæ nomen dediſſent?

Quid? ſi Titum Boſtrenſem, gravem imprimis ſcriptorem, ac veterem, & Lactantium Firmianum in ea fuiſſe ſententia exiſtimare quis poſſit, ut fas non eſſe Chriſtiano ad bellum proficiſci arbitrarentur? Ac Titus quidem in ſecundo contra Manichæos libro, *juſtum*, inquit, *bellare non decet*. Lactantius autem in ſexto Epitomes Divinarum Inſtitutionum capite: *Quid tam horribile*, inquit, *tam tetrum, quam hominis trucidatio? Ideo bella execrabilia ſunt*. Similia autem perſequitur capite ſeptimo ejuſdem libri, & libro v. Inſtitutionum capite decimoſeptimo, quæ plane efficere videntur, abeſſe a militia Chriſtianos homines oportere.

Scio redargui a Petavio (2) Titum, quaſi falſam eſſet Tertulliani, ejuſque ſimilium ſequutus opinionem. Verumtamen cur ejus dicta de bello aut injuſto, aut ſine gravi cauſſa ſuſcepto intelligi nequeant, oſtendi mihi ſi non perſpicuis, at pro-

1 Locus ille Baſilii confirmat noſtram de Canone XII. Synodi Nicænæ ſententiam. Nam ſi ait, majores noſtros non numeraſſe in cædibus cædes in bello factas, neque pœnas ullas conſtituiſse certantibus, indicio eſt in milites, qui grave aliquod ſcelus non perpetraſſent, canonem illum Nicænum non poſſe cadere. Alioqui iis, qui militaſſent, aut qui ad caſtra revertiſſent, & crimini datum id fuiſſe, & pœnam graviſſimam inflictam Baſilius dixiſſet. Sunt vero illius verba hujuſmodi *epiſt.* CLXXXVIII. *pag.* 275. *tom.* III. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*. Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο. Ἐμοὶ δοκεῖν συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης, καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρούς, τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι. „ Cædes in bellis factas majores noſtri non numerant in cædibus, ignoſcentes, ut opinor, „ iis, qui pro temperantia, & pietate decertant; fortaſſe vero recte ſe habuerit conſilium „ dare, ut qui puras manus non habent, triennio ſola communione ſint abſtenti „.

2 Dionyſius Petavius *loc. cit. num.* VII. *pag.* 183.

probabilibus argumentis ſaltem vellem (1). Fac autem de juſto ſcripſerit. At quo ſenſu non decere ſtatuerit, diſquirendum eſt. Nam ſi eo ſenſu dixit, quo ſecundas nuptias non decere veteres aliquot Patres dixerunt, non video, cur eſſe Titum quiſquam reprehendendum putet. Quemadmodum enim illi, etſi criminis eſse reum non dicebant, qui ſecundas nuptias celebraſset, eumdem tamen indicium intemperantis animi dare arbitrabantur; ſic Titus non decere Chriſtianum arma gerere affirmavit, non quo Rempublicam defendendam ab hoſtibus vi, armiſque inficiaretur, ſed quo eum, qui ad bellum proficiſceretur, & inſtitutum militare amplecti vellet, non mitis, ſed ferocis animi ſpecimen dare, judicaret. Ferocem autem atque immitem eſse Chriſtianum nemo eſt opinor, qui decere arbitretur.

Ad Lactantium autem quod ſpectat, certum eſt loqui hominem de ſpectaculis, muneribuſque gladiatoriis in Epitome, in quibus homicidia fieri ſolerent. Abhorrere autem ab humana natura homicidium, ſi illud in bello committatur, exiſtimat, multoque magis, ſi neque premente bello, neque principis lege, cum id neceſſitas nulla reipublicæ poſtulat. Trucidare autem hominem quis neget odioſam (2) rem eſse? Ac ſolebant Romæ Magiſtratus capitis in reum ſententiam dicturi, prætextam deponere, ac perverſam induere veſtem, ut mœrentes, atque invitos id ſe agere ſignificarent. Cujus quidem rei teſtem eſse Valerium Maximum, recte eſt obſervatum a Petavio viro docto, & ſumma cum laude verſato in hoc genere ſtudiorum. At conſequens non eſt, nefas hoc apud Romanos habitum, capitali ſupplicio reos afficere. Quare propterea quod execrabilia bella Lactantius eſse dixerit, cum in eis ſanguis fundi humanus ſoleat, non ſequitur, ut permitti Chriſtiano bellum non oportere cenſuerit.

Locus

1 Confer Titum Boſtrenſem *lib. 1 I. contra Manichæos pag. 107. ſeq. t. 1. Antiquar. Lection. Caniſ. edit. nova Baſnagii.*

2 „ Inventa, *inquit ibid.* conſuetudo, quatenus homicidium ſine bello, ac ſine legi-
„ bus faciant, & hoc ſit voluptas, quod ut ſcelus vindicent. Quod ſi intereſſe homicidio
„ ſceleris conſcientia eſt, & eodem facinore ſpectator obſtrictus eſt, quo & admiſſor. Ergo
„ & his gladiatorum ſceleribus non minus cruore perfunditur qui ſpectat, quam ille qui
„ facit,

Locus alter Lactantii eſt hujuſmodi (1). Vetus præceptum eſt non occidere; quod ſic accipi debet, non tamquam jubeamur ab homicidio tantum, quod etiam legibus publicis jubetur, manus abſtinere, ſed nec juſſione interpoſita, nec verbo licebit periculum mortis inferre, nec infantem necare, aut exponere, nec ſeipſum voluntaria morte damnare. Atque hunc locum, quo jure Salmaſius (2) ad bellum contorqueat, ne conjectura quidem aſſequi poſſum. Nam agit Lactantius de præcepto divinæ legis, quo vetamur occidere. Caveri autem a Deo, ſcribit, non ſolum nequis occidat ipſe per ſe alterum, ſed etiam, ne miniſtro quopiam ad occidendum utatur. Non minus autem peccare eum, qui necem inferat, quam qui jubeat, ut inferatur, ſi privatus uterque ſit, vacetque publica poteſtate. Nam Principem, ſi jubeat, non peccare. Jam vero in bello publica eſt Principis poteſtas. Quocirca is Lactantii locus nihil ad rem attinet.

Tertius denique ſic habet: „ Juſtus, (3) ſi aut equum „ ſaucio, aut tabulam naufrago non ademerit, ut ipſe ani- „ mam ſuam liberet, ſtultus eſt „. Hanc ſententiam ut ſibi oppoſuit, reſpondit in eos caſus juſtum hominem numquam venturum, ut vel equum adimere ſaucio, vel tabulam naufrago neceſſe habeat, ut propriam tueatur vitam, quia neque bellis, neque navigationibus immiſcebit ſe, in quibus hæc evenire ſolent, atque „ cur naviget, *inquit*, aut quid petat ex aliena terra, cui ſufficit ſua? Cur autem belligeret, ac ſe alicujus furoribus miſceat, in cujus animo pax cum hominibus perpetua verſetur? Scilicet peregrinis mercibus, aut humano ſanguine delectabitur, qui nec lucrum ſciat appetere, cui ſufficit victus, & non modo ipſe cædem facere, ſed intereſſe facientibus, ac ſpectare ducat nefas? Sed omitto iſta, quoniam fieri poteſt, ut vel invitus ad hæc ſubeunda cogatur „. Hæc ille. Quod ſi (4) univerſe bello Chriſtianis inter-

1 Lactantius Epitom. *cap.* IV. *pag.*404. & *c.*XVIII. *p.*406. *edit. Pariſ. an.*1748. *tom.*I.
2 Salmaſius *de Fæn. Trapezit. pag* 781. *edit. an.*1640.
3 *Lib. Divinar. Inſtit. qui eſt de Juſtitia cap.* XVII. *p* 404. *ſeq. t.*1 *opp. edit. an.*1748.
4 Lactantius *ibid. cap.* XVIII. *pag.* 405. *ſeq.* Hujus locum modo deſcriptum ſic explicat, ut dixi, Dionyſius Petavius *lib.*II. *diſſert. Eccl. cap.* II. *num.*x. *ſeqq. pag.*183. *tom.* IV. *De Theo-*

interdictum, ſententia Lactantii, quiſquam exiſtimet, is videat, ne, ejuſdem opinione, ſtatuendum arbitretur, neſas eſſe mercaturam facere Chriſtiano viro. Qua re non equidem intelligo, quid dici, excogitarive poſſit obtuſius. Hoc igitur Lactantii decretum eſto: noſtris ſponte, ac lucri, vel quæſtus minime neceſſarii, vel ambitionis cauſſa aut navigandum, aut militandum non eſſe. Fieri tamen interdum poſſe, ut Chriſtianus, ſive quia vitam aliter, quam iis artibus, tolerare nequeat, ſive quia Principis imperio cogitur, invitus & ad mercaturam, & ad militiam accedat. Nam quod ſpectat ad cædem, conſtringi eorum, qui navigent, quive militiæ nomen dederint, aliquem quandoque poſſe, ut gratia conſervandæ propriæ, adimat latroni, aut graſsatori vitam. At Gentiles mercaturam faciebant, animumque ad rem bellicam conferebant, ut facultates augere ſuas valerent, ſenſimque viam ſibi ad honores, ac dignitates pararent, quæ cauſsæ procul eſse a Chriſtiano viro Chriſtianis moribus inſtituto debent. Sed quoniam evenit perraro, ut quis aliam ob cauſsam miles, aut mercator ſit, quia id non futurum eſt, nec ut ſit oportet, negat Lactantius omnino futurum.

Ac de Lactantii quidem ſententia ſatis dictum eſt. Extremum eſt, ut eorum argumentum refellam, qui cum in Legatione Athenagoræ, atque in Origenis, aliorumque Patrum libris legerint, Chriſtianum virum non ſolum non perpetrare, ſed ne aſpicere quidem juſtam cædem poſse, concludunt, communi veterum Eccleſiæ Scriptorum conſenſione, neſas eſse Chriſtiano militiæ nomen dare.

Nam

Theologicis Dogmat. edit. Venet. Salmaſius *De Fæn. Trapezit. pag. 786. & not. in Lactantium loc. cit. pag. 406.* eos tantum excuſari a Lactantio cenſet, qui militare cogebantur. „ Nam illo ævo, *inquit*, non ſolum ſub Imperatoribus gentilibus, ſed etiam Chriſtianis, „ cum delectus tyronum ageretur, quibus militaris ætas, ac ſtatura eſſet, & qui ejus erant „ conditionis, ut militiæ vacationem non haberent, ad militare ſacramentum adigebantur, „ nec illud deſerere poterant. Qui ſemel autem id ſacramentum dixiſſent, ante emenſa ſti„ pendia, & niſi ex juſta, ac merita cauſſa impetrata miſſione, diſcedere a ſignis non ha„ buere fas: qui aliter militiam deſeruiſſent, capite plectebantur. Ergo illi ſunt, quos invitos ad „ militiam, ideſt trucidandorum hominum legitimam artem ſubeundam ex neceſſitate legum „ cogi dixit Lactantius, & quos propterea excuſandos tam ipſe inſinuat, quam Patres Conci„ lii Nicæni *can.* XII. „. Hæc ille. At de his in canonibus Synodi Nicænæ ne verbum quidem, aut veſtigium ullum eſt, ut paullo ante vidimus. De Lactantii loco, ut ſit explicandus, demonſtratum jam eſe. Quare ceſſo, ne actum agam. De iis, qui definitam ſtaturam, ætatemque haberent, cogerenturque militiæ nomen dare, confer Acta S. Maximiliani Martyris *apud Ruinartium pag. 263. ſeqq. edit. Veron.*

Digitized by Google

Nam etſi reſponſum breviter illis eſt in ſecundo hujuſce operis libro, cum de prodigio a Chriſtianis in exercitu Marci Aurelii Antonini Imperatoris facto diſſererem, paullo tamen copioſius eſſe hoc loco ſatisfaciendum puto. Igitur animadvertendum eſt, Athenagoram, Minucium, Origenem, alioſque veteres, dum hæc ſcribunt, aut de gladiatoriis ludis, aut de injuſta nece, deque neſario infanticidii ſcelere, quod noſtris Ethnici exprobrabant, agere, non de bello, quod a principe inlatum hoſti ſit ad defendendam Rempublicam. Itaque illas quidem cædes damnant, hanc vero non item, cum hujus nullam fecerint mentionem. Atque ex iis ſane, quæ aliis in locis iidem ipſi Patres conſtituunt, plane colligitur, quam recta illorum ſuerit de bello juſto ſententia. Laudant enim Imperatores, quod hoſtes a finibus arceant, quod graſſatores, fures, publicos denique Imperii inimicos aut puniant, aut bello perſequantur. Hoc Juſtinus (1), hoc Athenagoras, (2) hoc Origenes, (3) hoc Minucius (4) Felix, uno verbo,

1 Juſtinus Martyr *Apologia* 1. *num.* 1. *ſeqq.* jure ab iis, qui publica poteſtate prædici ſint, occidi malefactores ſtatuit, rapique in extremam cruciatum. Quare ſi tales Chriſtiani eſſent, jure eos puniri, ſin minus, libere eos in civitate verſari permitterent; *&* *Apolog.* II. *num.* 13. *pag.* 93. *ejuſd. edit. an.* 1747.

2 Hoc idem ſcribit Athenagoras *in Legatione num.* 2. *pag.* 298. *ſeqq. edit. opp. Juſtini an.* 1747. Juſtam autem cædem qui nominat, nonne is inferri eam malefico jure poſſe oſtendit ab eo, qui publica polleat auctoritate? Quod ſi non decere, ut Chriſtianus privatus juſtam cædem aſpiciat, adjungit, is recte quidem adjungit, non quod juſtam reprobet cædem, ſed quod fas non eſſe hominem privatum ſævitiæ indicium dare, & hujuſmodi cædi intereſſe. Rurſum idem ipſe *Legat. num.* xxxv. *pag.* 331. ,, Quot ſciunt ne juſtæ quidem cædis aſpe-
,, ctum ſuſtinere, qui eos accuſaverit vel occiſi hominis, vel vorari? Quis gladiatorum,
,, vel ferarum ludos, præſertim ſi a vobis dentur, non plurimi faciat? Nos autem cum ho-
,, micidium ſpectare pene idem eſſe ac perpetrare arbitremur, nunciam his ſpectaculis remi-
,, ſimus. Cædem igitur quomodo perpetrare poſſumus, qui eam ne ſpectandam quidem duci-
,, mus, ne ſcelus, & piaculum nobis impingamus ,,? *Epiſt. Eccl. Galliæ ad Eccleſ. Aſiæ, & Phrygiæ de Bibliade Martyre* hæc habentur. ,, Verum illa reſipuit inter cruciatus, ac velu-
,, ti ex altiſſimo ſomno excitata eſt, præſente ſupplicio de æternæ gehennæ cruciatibus ipſam
,, ſubmonente, & contradicens impii, qui fieri poteſt, *inquit*, ut infantes comederent, qui-
,, bus ne ſanguinem quidem animantium deguſtare liceat? *Lib.* v. *Hiſt. Eccl. apud Euſeb. cap.* 1. *pag.* 203. *edit. Cantabrig.* At Vetius Epegathus, *ibid. pag.* 199. Merito puniendos Chriſtianos fuiſſe dixit, ſi rei eorum ſcelerum eſſent, qui eiſdem attribuebantur.

3 Origenes *lib.* III. *contra Celſum num.* VII. *tom.* I. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*, nullius hominis cædem licitam eſſe Chriſtiano dicit. Nam publica auctoritate cum carerent, neque occidere ipſi per ſe jure quemquam, neque jubere, ut occideretur, poterant. At recte bella inferri ab iis, qui reipublicæ præſint, docet alio loco, ut ſupra conſtitit.

4 Minucius Felix *in Octav. pag.* 199. *ſeq.* ,, Nobis homicidium nec videre fas, nec audi-
,, re ,,. Confer etiam Arnobium *lib.* I. *pag.* 5. *edit. an.* 1651. ubi. ,, Quamquam iſta, quæ
,, dicitis, *inquit*, bella religionis noſtræ ob invidiam commoveri, non ſit difficile compro-
,, bare,

hoc omnes ſtatuunt, niſi Tertullianum, & Origenem fortaſſe, de quibus ſupra dixi, exceperis. Sed de militibus hactenus. Sequitur, ut explicem, ulli ne Chriſtiani primis Eccleſiæ temporibus mercaturam facerent. Igitur qui in patria manerent, utque ſe, familiamque alerent, merces, quas ſibi pretio comparaverant, divendere ſolerent, aliquos; qui vero augendæ, amplificandæque rei familiaris, magnarumque opum acquirendarum cauſſa, itinera longa ſuſciperent, vitamque ſuam multis, gravibuſque periculis exponerent, aut nullos fuiſſe, aut ſane perpaucos arbitror. Cum enim mediocri victu plerique omnes, veſtituque ſatis modeſto uterentur, atque ab avaritia, luxu, faſtuque, ut paullo ante oſtendimus, diſtarent, haberentque magiſtros, qui dicerent, indi-

„ bare, poſt auditum Chriſtum in mundo non tantum non aucta, verum etiam majori ex parte „ furiarum compreſſionibus imminuta. Nam cum hominum vis tanta magiſteriis ejus acceperimus, ac legibus, malum malo rependi non oportere, injuriam perpeti, quam irrogare eſſe præſtantius, ſuum potius fundere, quam alieno polluere manus, & conſcientiam cruore, „ habet a Chriſto beneficium jamdudum orbis ingratus, per quem feritatis mollita eſt rabies, „ atque hoſtiles manus exhibere a ſanguine cognati animantis occepit. Quod ſi omnes omnino, „ qui homines ſe eſſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus „ ejus pacificiſque decretis aurem vellent accommodare paaliſper, & non faſtu, ac ſupercilio „ luminis ſuis potius ſenſibus, quam illius comminationibus crederent, univerſus jamdudum orbis mitiora in opera converſis uſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, „ & in concordiam ſalutarem incorruptis fœderum ſanctionibus conveniret „. At is non negat adverſus hoſtes arma, ſi pernicies reipublicæ impendeat, eſſe ferenda. Militum autem Chriſtianorum inſcriptiones ſepulcrales extant apud Aringhum, Boſium, Boldettum &c. Nos unam, alteramque ex Boldetto *pag.* 416. huc transferemus.

FELICISSIMVS MILES R QVI HABVIT VXOREM
TECLAM IN PROVINCIA HISPANICA VIXIT
ANN. P M. LXV. M. III. DEP. X. KAL.
OCT. IN P.

Et *pag.* 415.

SECVNDINO BENEMERENTI, QVI VIXIT ANNOS XLII.
B. N. F. PRAEF. PRAET. QVIESCIT IN PACE VI. ID. AVG.

Reperta hæc inſcriptio Secundini Beneficiarii Præfecti Præt. in Cœmeterio Calliſti eſt. Atque hunc eum Secundinum eſſe putat Boldettus, cujus fit in Martyrologio Hieronymiano apud Florentinium *pag.* 740. commemoratio, quod depoſitionis dies conveniat. Utcumque ſeſe res habeat, hoc certum eſt, Beneficiarios fuiſſe milites. Vide Vegetium *lib.* II. *de re militari cap.* VII. *pag.* 46. *edit. an.* 1670. & edictum Maximini *apud Euſeb. lib.* IX. *Hiſt. Eccl. cap.* IX. *pag.* 434. *edit. Cantabrig.* & *Acta SS. MM. Fructuoſi &c. apud Ruinartium p.* 191. *edit. Veron.*

Digitized by Google

(1) indicia animi cupidi pecuniæ dari ab his, qui rebus ſuis minime contenti, naves conſcenderent, crebris commeatibus merces importarent & in Romana, & in remota ab Romanorum ditione loca, ac novas in patriam inferrent, iiſque incommodis ſe, periculiſque objicerent, quæ fortaſſe aut ægre, religionis cauſsa, aut nullo modo ſubiiſſent; ab eo genere mercaturæ deterrebantur. Atque hinc factum exiſtimo, ut maximo (2) numero Chriſtiani, quamvis rebus omnibus abundarent, pauperes tamen dicerentur, & eſſent. Nam qui aut ſponte privabant, ut commodis Eccleſiarum conſulerent, facultatibus ſuis ſe (3), aut iis, quas poſſidebant, etſi tenues eſſent, contenti erant, abſtinebantque a mercatura, mutare ſtatum, augereque fortunam ſuam qui poterant?

Venio ad Medicos. Horum ſive artem, ſive facultatem cum majores noſtri in pretio habendam putarent (4), propterea quod in ſacris litteris legiſſent, honorandum eſſe medicum propter neceſſitatem, numquam impedierunt, quia eam Chriſtianus profiteretur. Ac Lucam ſane medicum (5) fuiſſe, auctor eſt Paulus Apoſtolus in iis litteris, quas ad Coloſſenſes

1 Tertullianus *lib. de Idololatria cap.* xi. *pag.* 91. *edit. Veneta an.* 1744. „ Negotiatio „ ſervo Dei apta eſt? Ceterum ſi cupiditas abſcedat, quæ eſt cauſſa acquirendi, ceſſante cauſ„ ſa acquirendi, non erit neceſſitas negotiandi „. Paullo ante dixerat. „ De negotiationi„ bus cetera delictorum recogitemus, imprimis cupiditatem radicem omnium malorum, qua „ quidam irretiti, circa fidem naufragium ſunt paſſi &c. „ Lactantius *lib.* v. *cap.* xviii. *Divin. Inſtit. pag.* 405. *edit. an.* 1748 „ Primum omnium nego ullo modo fieri poſſe, ut homi„ ni, qui quidem vere juſtus ſit, ejuſmodi caſus eveniat, quia juſtus neque cuiquam natu „ inimicus eſt, neque quidquam omnino appetit alienum. Cur enim navigct, aut quid petat „ ex aliena terra, cui ſufficit ſua „? Mitto ceteros Patres, ut Clementem Alexandrinum, ac Origenem, &c. ne ſim longior, quam oportet.

2 Juſtinus Epiſtola ad Diognetum *n.* v. *pag.* 249. *edit. opp. an.* 1747. „ Mendici ſunt „ *inquit*, *Chriſtiani*, & multos ditant, rebus omnibus indigent, & omnia illis redun„ dant „. Vide Tatiani locum ſupra deſcriptum *pag.* 277. *not.* 1. *hujus vol.* Minucium Felicem *Octav. pag.* 335. *edit. an.* 1672. & Lactantium *lib.* vi. *cap.* xii. *Divin. Inſtit. pag.* 469. *T.* 1. *edit. Pariſ. an.* 1748. Nullos autem mercatores Chriſtianos, qui in regiones a patria longe diſtantes proficiſci ſolerent, memorari a majoribus noſtris dixi, non quia conjectura concludi non poſſe arbitrarer, horum aliquos olim vixiſſe, ſed quo nominatim, diſtincteque nullos indicatos viderem. Conjectura autem hæc eſt. Si Epiſcopi aliqui ſeculo III. in alias provincias contendere mercaturæ cauſsa audebant, quæ res cum eorum inſtituto, ac dignitate pugnabat, multo magis laicos, qui familiam alerent, idipſum facere cœpiſſe, credibile eſt. Ac Cyprianus quidem in eo libro, qui *de Lapſis* inſcribitur *pag.* 123. *edit. Oxon.* „ Derelicta, *inquit*, (de Epiſcopis quibuſdam agens) Cathedra, plebe deſer„ ta, per alienas Provincias oberrantes, negotiationis quæſtuoſæ nundinas aucupari *non* „ *dubitarunt*. 3 Minuc. *Octav. pag.* 335.

4 Adeundus Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Pædagogi cap.* vII. *pag.* 179. *edit. Pariſ. an.* 1641.

5 *Ad Coloſſ. cap.* iv. *v.* 15. *Salutat vos Lucas medicus cariſſimus.*

loſsenſes ſcripſit. Sunt præterea, qui Coſmam, & Damianum Martyres (1) in medicis numerandos putent; a quibus nulla eſt cauſſa, cur diſſentiam. Atque, ut cetera monumenta prætercam, extant in Roma ſubterranea inſcriptiones ſepulcrales (2) aliquot iis poſitæ, qui medicinam exercuiſſent. Eas autem, etſi quo tempore ſculptæ fuerint non ſatis liquet, vetuſtiſſimas tamen eſſe, nemo, ut opinor, negaverit. Jam vero Medicus (3) Martyr, cujus eſt epitaphium a Boldetto

1 Confer Leon. Allat. *Syntagm. Hiſt. p.* 3. 5. 9. 24. *ſeqq. edit. an.* 1660.

2 Arnobius *lib.* II. *contra Gentes pag.* 44. *edit. an.* 1651. „ Nulla jam natio eſt tam „ barbari moris, & manſuetudinem neſciens, quæ non ejus amore verſa molliverit aſperi- „ tatem ſuam, & in placidos ſenſus, aſſumpta tranquillitate migraverit.... Magnis inge- „ niis prædiri Oratores, Grammatici, Rhetores, Conſulti juris, ac Medici, Philoſophiæ „ etiam ſecreta rimantes, magiſteria hæc expetunt, ſpretis quibus paullo ante fidebant... „ Ab dominis ſe ſervi cruciatibus affici, quibus ſtatuerint, malunt, ſolvi conjuges matri- „ monii, exhæredari a parentibus liberi, quam fidem rumpere Chriſtianam, & ſalutaria „ militiæ ſacramenta deponere.„. Cum genera pœnarum tanta ſint a vobis propoſita reli- „ gionis hujus ſequentibus leges, augetur res magis, & contra omnes minas, atque interdi- „ cta formidinum animoſius populus obnititur, & ad credendi ſtudium prohibitionis ipſius „ ſtimulis excitatur. An numquid hæc fieri paſſim, & inaniter credit is, fortuitis incurſibus „ adſumi has mentes? Ita ne iſtud non divinum, & ſacrum eſt, aut ſine Deo eorum tantas „ animorum fieri converſiones, ut cum carnifices, unci, aliique innumeri cruciatus, quem- „ admodum diximus, impendeant crediturıs, velut quadam dulcedine, atque omnium vir- „ tutum amore correpti, cognitas accipiant rationes: atque mundi omnibus rebus præpo- „ nant amicitias Chriſti „? Hunc ego locum Arnobii, etſi longiuſculum, deſcripſi, ut ejus auctoritate, qui extremo ſeculo III. atque ineunte IV. floruit, cognoſceretur, non ſolum juriſconſultos, grammaticos, rhetores, oratores, philoſophos, ac medicos, ſed etiam innumerabiles alios Chriſtianos fuiſſe factos, iiſque moribus vixiſſe, de quibus hactenus dictum eſt. Primum enim amore erga Chriſtum eos flagraſſe; deinde, manſuetudinem, quum ante efferati, barbarique eſſent, coluiſſe; poſt patientes, forteſque fuiſſe, ut ſtudio religionis minas, ſuppliciaque contemnerent; omnes denique virtutum deſiderio convertiſſe eos ad ſacra Chriſtianæ religionis animum, iiſque fuiſſe initiatos plane oſtendit. Extant præterea Inſcriptiones quædam ſepulcrales in Cœmeteriis veterum Chriſtianorum repertæ, ex quibus conſtat, medicam vel artem, vel facultatem probatam majoribus noſtris fuiſſe. In Cœmeterio Gordiani inventa hæc eſt, quam refert Boldettus *pag.* 416.

LIMENIO MEDICO FRATRI CA
RISSIMO Q. VIXIT ANNOS XXXIII.
MNES III. DIE.

3 Boldettus *l.* II. *cap.* XIX. *pag.* 387.

☧ Ω. HIC RE
Q. ESCIT ME
DICVS MR ☧
CVM PLVRIB.
I. P. C. Q. E. S.
T. B. A. M.

Quod epitaphium ſic equidem interpretarer: *Hic requieſcit Medicus Martyr Chriſti cum pluribus in pace quieſcentibus aliis Martyribus.*

Digitized by Google

detto deſcriptum, prænomen ne, aut nomen Medici ſortitus ſit, an contra ei ſe facultati dediderit, mihi eſse fateor incompertum. Quodſi ſunt, qui prænomen, aut nomen ejus viri proprium eſse pugnant, eis equidem non reſiſtam.

Libertos autem Cæſarum, Senatorumque Romanorum officiis, muneribuſque fuiſse perſunctos, quæ propria eſſe eorum ſolerent, neminem eſse arbitror poſse, qui neget. Itaque horum aliqui ſcribæ (1) fuerunt; aut a cubiculo, (2) aut arcarii (3), aut curatores earum rerum, quibus præfici liberti conſueverant.

Atque alios item in Palatio fuiſse, qui ampliſſimis, vel mediocribus, infimiſve muneribus fungerentur, Chriſtianos, veriſimile eſt. Quis enim prudens exiſtimet, nullum eorum, quos Septimius Severus norat, nobiliſſimorum virorum, ac matronarum, (4) Chriſtianis partibus ſtudere, aut eorum, qui apud Alexandrum (5) Severum, apud (6) Philippos, apud Diocletianum (7) initio erant, Chriſtianorum, nihil

1 His enim, aliiſque muneribus functos plerumque libertos fuiſſe conſtat. Aque eos Chriſtianos, quos in domo Cæſaris Neronis fuiſſe ſcribit Paulus *Epiſt. ad Philipp. c. 4. v. 22.* nullum obiſſe munus, quis credat? In his autem Epaphroditus, ut plerique volunt, Neroni Auguſto a libellis fuit, quem Epaphroditum Domitianus capitis condemnavit, ut eſt apud Suetonium in *Domitiano cap.* XIV. De Epaphrodito Neronis liberto cæſo ſub Domitiano vide etiam *Dionem lib.* LXXVII. *p.766.* Eumdem hunc fuiſſe atque Epaphroditum Joſephi Hiſtorici amicum exiſtimat Pearſonus *Annal. Prior. Epiſcop. p.172.* Chriſtianum fuiſſe cenſent Daubuzius, aliique.

2 Inſcriptiones duas refert Muratorius *T. IV. Theſauri Inſcription. pag.* 1857. Sed cujus ſint ætatis neſcio. Prior, quam accepit ex Margarino, ſic habet.

LOC. DECI. CVBICVLARI. HY....

QVIESCIT CARO MEA NO....

P. M. CREDO RESVSC....

XV. KAL. IVN. ET ITER P....

Altera, quam ad eum miſit Joſephus Blanchinus vir eruditiſſimus, & amicus noſter, extabatque in s. Martini, & Silveſtri, eſt hujuſmodi. Sed eadem hæc mihi, atque ſuperior videtur.

DESIDERI CVBICVLARI AVG....

REQVIESCIT CARO MEA NO....

PM. CREDO RESVSC

V KAL. IVN. ET IT RR. P.

3 Vide *Epiſt. ad Rom. cap.* XVI. *v.* 23. & Interpretes in eum locum.

4 Confer Tertullianum *lib. ad Scapulam cap.* IV. *pag.*71. *edit. veneta an.* 1744.

5 Euſebius *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* XXVIII. *pag.*293. *edit. cantabrig.*

6 Euſeb. *lib.* VI. *cap.* XXXIV. *pag.*298. *edit. ejuſd.*

7 Euſebius *l.* VIII. *cap* 1. *pag.*376. Etſi enim monumenta deſint, ex quibus efficiatur, quo

nihil in aula Cæſaris egiſse?. Ego autem facile mihi perſuadeo, nullum fere officium Auguſtæ domus fuiſse, quod non ſub aliquo Imperatore aliquando non obtinuerint quidam eorum, qui Chriſtianam Religionem profiterentur; ſive ii nobiles fuerint, ſive cives, ſive etiam e numero libertorum.

Nutrices præterea egiſse mulieres (1) Chriſtianas, viroſque munus interdum obiiſse nutritorum, certa, atque explorata res eſt. Erant etiam inter noſtros, atque ii quidem majore numero cenſebantur, qui labore manuum, ut dixi, victum acquirerent. In his argentarii (2), purpurarii (3), ſculptores muſivi

quo quiſque munere functus ſit, tamen cum in domo Cæſaris eſſent, aliquod quidem eos obiiſſe, concedendum omnino eſt. Seculo IV. & V. nullum eſt dubium, quin Chriſtiani imprimis hujuſmodi officia obirent. Ego vero ne ſim longus, hoc unum exſcribam ex Aringho, quod eſt de *veſtitore Honorii T. I. Roma ſubterranea pag. 417.*

HIC POSITVS EST BENEMERITVS EL
VESTITOR IMPERATORIS QVI VIX
DEPOSITVS D. OCT. KAL. SEPTEMR
DOMINI HONOR AVG. VI COSS.

1 Vide locum Tertulliani, quem ex libro ad *Scapulam* deſcripſi ſupra T. I I. pag. 476. In eo enim Antoninum Caracallam lacte Chriſtiano educatum ſcribit. Apud Aringhum *Tom. II. Roma ſubterr. pag. 263.* Inſcriptio eſt nutritoris, quæ ſic habet.

ΤΟΠΟΣ ΑΝΑΠΑΥΣΑΙΩΣ
ΑΜΜΩΝΙΟΥ ΚΑΙ ΕΥΤΙΧΕΙΟΥ
ΘΡΕΡΤΟΥ

Locus quietis Ammonii, & Eutichii nutricii. Hanc accepit a Boſio, ut & alteram *ibid. pag. 267.* nutricis Paulinæ inſculptam ſarcophago, quæ eſt hujuſmodi.

ΕΝΘΑΔΕ ΠΑΥΛΕΙΝΑ
ΚΕΙΤΑΙ ΜΑΚΑΡΩΝ
ΕΝΙ ΧΩΡΩ
ΗΝ ΚΗΘΕΥΣΕ ΠΑΚΑΤΑ
ΕΙΝ ΘΡΕΠΤΕΙΡΑΝ
ΓΛΥΚΕΡΗΝ
ΑΓΙΑΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ

Hic Paulina jacet beatorum in choro, quam ſepelivit Pacata ſuam nutricem dulcem ſanctam in Chriſto. Mitto ceteras, ne ſim longus.

2 Confer Euſebium *lib. V. cap. XXVIII. H. E. p. 253. edit. Cantabrig.* Atque argentarios, ſeu trapezitas, vel nummularios egiſſe præterea aliquos noſtrum quiſpiam diceret, ſi Chriſtianorum eſſet vitrum cœmeteriale, quod Boldettus *pag. 212.* exhibet, in quo figuræ nummulariorum duorum ſunt depictæ, & circumſcriptum epigramma BIS ANDAAS CO ſupplet Boldettus: ZLYBISTAS: Duo viri nummalarii. Sed ethnicum eſſe, atque in Cœmeterium illatum, neſcio quo caſu, a Chriſtianis, idem ipſe Boldettus animadvertit. Hoc nos vitrum æri incidi, & *pag. 77.* hujus vol. imprimi curavimus. 3 Vide *Acta Apoſtol. c. XVI. v. 14.* ubi Lydia πορφυρόπωλις *purpuram vendens* nominatur.

(1), muſivi operis (2) artifices, pictores (3), lapicidæ (4), fabri ferrarii (5), figuli (6), coriarii (7), ſcenofactores, (8) ſeu ſce-

1 Niſi enim ita ſe res haberet, non tot extarent in cœmeteriis Chriſtiana monumenta, neque tot ſarcophagi, quot videmus. Itaque Tertullianus in *libro de Idololatria c.* VIII, & V. *p.* 86. *edit. an.* 1744. vixiſſe olim ſculptores Chriſtianos indicat, ut qui aliquos memorat ſeſe excuſantes, quod Idola fingerent, ajenteſque ſe aliunde non poſſe vivere. Eutropius autem, quem Fabrettus *pag.* 587. *Inſcript. domeſt.* Martyrio tandem coronatum ſcribit, ſculptor fuit. Confer Fabrett. *ibid.* Boldet. *Oſſerv. ſopra i Cimiterj de' SS. Martiri p.* 316. ſapienter animadvertit qui ea ſepulcra, quibus inſculpta inſtrumenta alicujus artis ſunt, indicare quam homo ibidem conditus artem profiteretur. Atque huc refert lapidem, cui inſculptum eſſe malleum, & alia quædam inſtrumenta ſculptoris video, & inſcriptionem, quæ ſic habet,

MAETIO. APRILI. ARTIFICI. SIGNARIO. QVI. VIXIT.

ANNIS. XXXVII. MESES. DVO. DIES. V. BENEMERENTI IN P.

Confer ceteras inſcriptiones, quas refert *pag. eadem ſeq.* Harum ſimiles extant apud Aringhum, Georgium, Lupium &c.

2 Cum enim ethnici has artes colerent, numquam crediderim fuiſſe omnino a Chriſtianis neglectas. Etſi enim, ut alio loco diximus, idololatriæ metu deterriti plerique omnes fuerint, quo minus iis ſeſe darent, tamen aliqui eaſdem coluerunt, qui in hoc genere non tam excellentes, ut gentiles ſolebant, fuerunt. Ac de muſivis quidem operibus Chriſtianorum egit Ciampinus. Speramus autem fore, ut Gorius de eodem argumento longe copioſiorem librum edat. Quinetiam illuſtriſſimi, doctiſſimique Præſulis Furietti Sacræ Congregationi Concilii a Secretis: De Sacris, & profanis muſivis operibus egregium opus propediem expectamus. Conſule interea Boldettum *pag.* 338. qui de monogrammate Chriſti agens „ Nei Cimitero „ inquit, di Ciriaca, e di Priſcilla più volte ho rinvenuto queſto ſegno lavorato a moſaico „ ſopra qualche tavola di terra cotta „. *Et pag.* 352. & 528. Et Lupium *de Monum. S. Severa pag.* 29. Mitto Aringhum, alioſque, qui ſimilia exhibent in Cœmeteriis Urbis reperta.

3 Confer Tertullianum l. c. Ac Pictores Chriſtianos olim viguiſſe conſtat ex picturis, quæ extant in Cœmeteriis, quaſque referunt Boſius, Severanus, Aringhus, Boldettus, aliique. Tam enim ſunt earum permultæ recte delineatæ, ut vetuſtiſſimas ſeſe prodant. Sed de hac re alias opportune. De pictutis in vitris expreſſis adi Bonarrotium, *Præf. operis inſcripti: Oſſervaz. ſopra alcuni frammenti di vaſi antichi di vetro ornati di figure.*

4 Conſule Aringhum *tom.* II. *Rom. ſubterr. pag.* 168. *ſq. & pag.* 684.

5 Muratorius *tom.* IV. *Inſcript. pag.* 1868. *num.* 6, inſcriptionem in Cœmeterio Gordiani inventam refert, quæ eſt hujuſmodi.

EVTICIO FABRO FERRIO

QVI BI QVIE

ANN XXII KAL. DICES

SIT SIT

Eutichio Fabro ferrario, qui vixit ann. xii. quieſcit deceſſit Kal. Vide Theodoretum *ſerm.* VIII. *Therapeu.*

6 Confer Boldettum *pag.* 337. Non enim is ſum, qui lucernas fictiles, quibus eſſent ſymbola Chriſtiana impreſſa, ab Ethnicis fuiſſe elaboratas putem. Earum nos aliquas ſupra dedimus, auctoreſque numeravimus, qui eaſdem ediderunt.

7 Conſule Euſebium libro V. *Hiſt. cap.* XXVIII. *pag.* 252. *ſeq. Act. Apoſt. c.* 12. x.

8 Baronius *ad an.* 329. *num.* XVIII. „ Ars ſcenofactoria, inquit, dicebatur, quæ „ ex pellibus faciendis conſueret tabernacula, quibus milites uterentur in caſtris. Hanc ar„ tem profeſſum fuiſſe Aquilam, apud quem manſit Paulus, auctor eſt Lucas *Act. cap.* XVIII. „ Confer interpretes in eumdem Actor. locum. Hoc ſenſu intelligi inſcriptionem hanc oportere cenſet Aringhus *tom.* I. *pag.* 410.

Digitized by Google

ſcenarii, textores (1), carbonarii (2), agricolæ (3) ruſticæque totius rei (4) cultores, bajuli (5), cuſtodes carinarum (6), ſutores (7), ſectores (8) lignorum, piſcatores, caupones &c. Itaque mirabile non eſt, ſi cerdones ab Juvenali (9) fuerint appellati.

Quamobrem miror quid ſit, quod inveniantur hoc tempore aliqui ita (10) comparati, ut ne quid eorum probare videan-

HIC IACET NOMINE MATRONA C. F IN PACE
VXOR CORNELII PRIMICERI CENARIORVM
FILIA PORFORI PRIMICERI MONETARIO
RVM QVE VIXIT P. M. ANNIS XXIII QVE RECESSIT
DIE MERCVRIS HORA VIII ET DEPOSITA DIE
IOVIS IDVVM MAIARVM IN CONTRA
COLOMNA VII CONS FL. HERCVLIANI V.C.

Nam pro *Cenariorum* legendam eſſe *Scenariorum* putat. Sed parvi refert quomodo tandem modo legendum ſit, cum inſcriptio ad quintum Eccleſiæ ſeculum ſpectet. Quare ad rem meam non pertinet.

1 Confer Lapium *Monum. S. Sever. pag.* 28.

2 Gregorius Niſs. *in vita S. Greg. Neocæſ. p.* 994. *t.* II. *edit. an.* 1615.

3 Rainart. *Act. SS. MM. Sincer. pag* 433. *edit. Veron.*

4 Fabrettus *Inſcription. domeſt. pag.* 574.

5 Hinc Ammonius *ſaccas* eſt dictus, quod ſacculos ferret. Vide Euſeb. *l.* VI. *c.* XIX. *p.* 281.

6 Vide Aringham *pag.* 605. *tom.* I. *Rom. ſubterr.*

7 Anianam Epiſcopum Alexandrinum ſutorem calceamentorum fuiſſe aliqui putant. Vide apud Baſnagium *an.* 66. *num.* XVIII. Apoſtoli fuerunt Piſcatores, ut conſtat. De Cauponibus vide *Acta S. Theodoti.*

8 Aringh. *tom.* II. *pag.* 168. Non me latet, aliis item artibus ſeſe Chriſtianos olim dediſſe, quibus victum ſibi, veſtitumque procurare poſſent, ut qui magnam partem pauperes, atque ex plebe eſſent. Sed has ego numerandas cenſui. Nam omnes perſequi longum, & laboris plenam, & ab inſtituto meo, qui brevitatem conſector, alienum fuiſſet.

9 *Satyr.* IV. *v.* 150. *ſeqq.*

" Atque utinam his potius nugis tota illa dediſſet
" Tempora ſævitiæ: claras, quibus abſtulit Urbi
" Illuſtreſque animas impune, & vindice nullo;
" Sed periit, poſtquam cerdonibus eſſe timendus
" Cœperat.

10 Auctor operis inſcripti " Storia letteraria d' Italia *vol.* 2. *dal Settembre del* 1749. al Settembre del 1750. *lib.* I. *c.* VIII. *pag.* 379. *ſeqq.* Eſt vero is Auctor P. Franciſcus Antonius Zacharias Soc. Jeſu. Sic autem ſcribit. " Tra tanti al Criſtianeſimo ingiurioſi nomi " tre ne ſceglieremo per dirne alcuna coſa. Il primo è il XVI. che noi in Italiano abbiamo " rendato *vili perſone*, ma *Cerdones* ſi dice in latino dal P. Mamachi (*quaſi vero excogitatum a me fuerit hoc vocabulum*). Il moderno Autore di certo famoſo, e contraſtato " libro (*eſt is Johannes Lamias vir, velint, nolint ejus inimici, doctiſſimus*) *de Eruditione Apoſtolorum* pretende, che Cerdones, cioè, com' egli ſpiega, *viles artifices, & qui labore ſuo victum quærerent*, chiamati foſſero i Criſtiani da' Gentili, ed in prova ne " reca quel di Giovenale (*Sat.* IV. *v.* 150. *e ſeqq.*) ſopra Domiziano ... Con quello " malevadore, il quale è il ſolo del P. Mamachi è ſtato nella ſerie de' vituperevoli nomi de' " Criſtiani, troviam qui dato luogo a queſto nome di *Cerdones*. Ma l' erudito Domenicano " non ſi è certo avveduto di qualche incoerenza nella ſua dottrina &c.

Digitized by Google

videantur, quod probatum Johanni Lamio (1) viro eruditiſſimo ſit, ne veriſimile quidem eſſe putent, indicatos Chriſtianos ab Juvenali fuiſſe hoc nomine. Nam id Lamius (quem ego unum, etſi habebam alios, quos ſequi (2) auctores poſſem, laudavi, ut qui nihil ab eo ſine ratione, gravibuſque momentis affirmari certo ſcirem) non uti compertum, atque teſtatum, ſed ut probabile conſtituerat. Igitur qui recte hominem ſenſiſſe negant, neceſſe eſt, ſtatuant, ne veriſimilem quidem eſſe ejus de loco Juvenalis ſententiam. Sed jure ne ſic ſtatuant, an injuria, diſquirendum eſt. Quare proponam initio illorum argumenta, deinde niſi veterum auctoritate effecero, nihil ab iis proponi,quod, non dicam, evertere (nam eſt id omnino difficile) ſed concutere aliqua ex parte noſtram interpretationem poſſit, tum demum & facile ſuperatum me, & magno in errore Tillemontium, atque Lamium verſatos arbitrabor.

Primum igitur omnium pugnantia me loquutum cenſent. Nam ab Juvenali, impune quidem Domitianum in nobiles ſæviiſſe, dici, periiſſe autem, poſteaquam timendus cerdonibus eſse cœperat. Non animadvertiſse autem me *τὸ cœperat*, cum anno nonageſimo quarto æræ vulgaris Chriſtianorum commotam in noſtros ab Domitiano fuiſse tempeſtatem, ſcriberem. Si enim anno nonageſimo quarto quæri Chriſtiani ad necem Domitiani juſsu cœperunt. ille vero Imperator anno nonageſimo ſexto periit, qui tandem Poetam dixiſse, periiſse hominem, poſtquam *cerdonibus cœperat eſſe metuendus*? Fac autem, addunt, Dodwellus hoc modo argumentetur. „ Cerdones ab Juvenali memorati, fatente Mamachio, fuerunt Chriſtiani, qui Domitiano Imperatore florebant. Si ergo hic Imperator periit, *poſtquam cerdonibus eſſe timendus cœperat*, commota ab illo perſequutio fuerit non diu ante illius mortem, neceſſe eſt. Periit autem Domitianus anno nonageſimo ſexto.Non diu igitur ante nonageſimum ſextum annum ſæviit in Chriſtianos. Jam vero quibus inde reſponſis ſeſe

1 Joh. Lam. *De erudit. Apoſt. cap.* III. *pag.* 41. Vide quæ a nobis diſputata ſunt *tom.* I. *pag.* 90. 2 Baronium nempe ad *an.* XCVIII. *n.* IX. cujus auctoritate conſtat, non eſſe recentiorem noſtram annis plus CLX ſententiam. Quamobrem labuntur, qui nos irridentes, novum quidpiam conſectari cenſent; & Tillem. *tom.* II. *Monumentor. Hiſt. Eccl. de Perſec. Domitian. pag.* 120. *edit. Veneta*.

Mamachius expedire poterit „ ? Hæc autem contra me ; nunc quid contra Lamium, Baronium, Tillemontiumque opponant, videamus. Negant Juvenalem ad Chriſtianos advertiſse mentem, cum de cerdonibus ageret. Quid enim, ajunt, ſibi eo verſu Poeta voluiſset? An indicare, periiſse Domitianum Chriſtiani cujuſquam opera? At ſalſum id quidem eſt. Suetonius enim oppreſsum Imperatorem fuiſse, ſcribit, amicorum, libertorumque intimorum conſpiratione. Conjuratorum autem hos fuiſse principes, Stephanum libertum Domitillæ Procuratorem, Clodianum militem ex eorum ordine, quos Cornicularios vocabant, Maximum libertum Parthenii, & Saturium Decurionem. Incredibile vero eſse, horum aliquem fuiſse initiatum myſteriis Chriſtianorum. Quam rem non ſilentio veterum modo, ſed etiam noſtrorum inſtitutione conſtare, qui fas non eſse injuriam ulciſci putabant. Ac ethnicos ſæpe, qui Chriſtianos reos majeſtatis agere conſuerant, numquam hoc ſcelus tacitos fuiſse prætermiſsuros, ſi a noſtris perpetratum intellexiſsent. Age vero, quem eſse hominem tam ineptum, qui animum inducat, ut exiſtimet, Juvenalem aſsentiri noſtris potuiſse, Domitianum, propterea quod noſtram religionem delere decreviſſet, Dei virtute punitum fuiſſe, atque extinctum ajentibus? Gentilem virum ut certa ſumere, quæ ceteri ethnici falſo jactari arbitrarentur, ne veriſimile quidem videri. Itaque concludunt, cerdonum appellationem in Chriſtianos cadere nullo modo poſſe. Significari autem eo nomine Clodianum, Maximum, Saturium, imprimiſque Stephanum, homines ignobiles, qui veriti, ne ab Domitiano ſublatis nobilibus, ipſi tandem ſupplicio afficerentur, de illo interficiendo cogitarunt. Atque hoc pacto recte explicari *τὸ cœperat*, noſtra autem interpretandi ratione non item. Nam Suetonium, ubi Flavium Clementem a Domitiano interfectum dixit, ſic ſcribere. *Quo maxime facto maturavit ſibi exitum*. Ab eodem ſcriptore traditum eſſe memoriæ, Stephanum Domitillæ fuiſſe libertum, quæ aut uxor Clementis fuit, aut altera Domitilla Plautillæ filia. Rurſus in Apollonii vita tradita hæc fuiſſe a Philoſtrato. „ Stephanus igitur mulieris (Domitillæ) liber-

libertus.... ſive de interſecto Clemente cogitans, ſive omnium Romanorum civium conditionem miſeratus, Tyrannum interficere perinde aggreſſus eſt „. Eſſe igitur rem ſatis exploratam, poſt Flavii Clementis mortem, conſilium de necando Domitiano fuiſſe ſuſceptum. Mortuum autem Clementem nonageſimo ſexto æræ vulgaris anno fuiſſe. Septem ergo menſes a Clementis interitu ad illud tempus fluxiſſe, quo Stephanus, ſociique contra Domitianum conjurarunt. Dari autem, excogitarique his obſervationibus ad locum Juvenalis explicandum aptius nihil poſse.

Ego vero ut quidquam eo in loco (1) aut contrarium, aut prima ſpecie pugnans loquerer, etſi fieri potuit, tamen factum nego. Neque enim pugnat, ut qui diu in nobiles ſævierat, biennioque fere, ante quam decederet, Chriſtianos vexare, cruciare, occidere incœperat, idem dicatur, *periiſſe poſtquam Chriſtianis cœperat eſſe metuendus*. Nam incœptum id quidem fuit, ſi diuturni temporis ratio habeatur, quo in Senatores, Viroſque Conſulares ab Imperatore ſævitum eſt. Itaque argumentum, quo me maxime premi, exagitarique potuiſse, adverſarii putant, ſi propoſitum eſset ab Dodvvello, cum ab ipſis propoſitum ſit, tam eſt inane, ut non ſolutum modo, ſed etiam funditus everſum eſse videatur. Ac ſi ſeptem menſes nihil impediunt, adverſariorum quidem opinione, quo minus periiſse Domitianus credatur, *poſtquam metuendus cerdonibus eſſe cœperat*, cur impedient anni duo, menſeſque aliquot, quin idem ipſum affirmari poſſit? Namque a concitata in noſtros ab Domitiano tempeſtate ad ejus Imperatoris exitum integrum biennium, menſeſque aliquot excurriſſe, dixi, ferreque ratio videbatur, ut (2) dicerem. Sed fac anni ipſi excurrerint tres. Quid? An uſquam Juvenalis *ſtatim* ac in cerdones ſævire cœperat, periiſſe Domitianum ſcripſit? Si enim ita ſcripſiſſet, faterer equidem, ne ſeptem quidem menſes excurriſſe. Verum cum non *ſtatim*, ſed *poſteaquam* iniquus eſſe noſtris *cœperat*, ſublatum eum Imperatorem

1 Confer quæ dixi *tom.* 1. *hujuſce operis pag.* 90. *ſeq.* & *pag.* 413. indeque colliges hæccine proſpexerim, atque compoſuerim, an non, quæ P. Zacharias pugnantia eſſe arbitratur.

2 Vide locum Brutii veteris ſcriptoris, quem deſcripſi *tom.* 1. *hujus operis pag.* 422. *not.* 6.

rem fuiſſe tradiderit, quid eſt, quod *τὸ cœperat* implicare nos poſſe videatur, impedireque, quo minus quiſquam annos duos fluxiſſe ab eo tempore, quo exagitari cœperunt noſtri, ad interitum uſque Domitiani putet? Neque ita eſſe animatos adverſarios cenſeo, ut *τῷ poſtquam* eamdem vim ineſſe, atque *τῷ ſtatim* arbitrentur. Si enim ita ſe res haberet, ne contra Chriſtianos quidem cœpta anno nonageſimo quarto perſequutio fuiſſet. Namque id omnino Lucii Cæcilii ex eo libro, qui de Mortibus Perſecutorum inſcribitur, locus poſceret (1). Quid? ſi non minus diuturnam fuiſſe tempeſtatem in cerdones ab Domitiano concitatam Juvenalis indicet, quam ea fuerit, quam Cæcilius commotam in Chriſtianos ſcribit? Habet enim Cæcilius hoc modo: „ Poſtquam vero ad perſequendum juſtum populum inſtinctu dæmonum incitatus (Domitianus) eſt, *tunc* traditus in manus inimicorum luit pœnas „. Annon *τὸ poſtquam*, & *τὸ tunc* apud Cæcilium aut eamdem vim, atque *τὸ poſtquam cœperat* ab Juvenali uſurpatum, aut majorem ad coarctandum tempus obtinet? Non enim Juvenalis, *poſtquam cœperat*, *neque poſtquam manus in noſtros tetenderat*, *tunc* luiſſe Domitianum pœnas, ſtatuit; id quod ſtatutum a Cæcilio eſt. Igitur ſi *τὸ tunc* Cæcilii nihil movet adverſarios (2) qui initia Domitianeæ perſecutionis in annum nonageſimum tertium æræ vulgaris Chriſtianorum revocant, cur me *τὸ poſtquam cœperat* ab Juvenali adhibitum deterruiſſet, quo minus in *cerdones*, hoc eſt Chriſtianos ſæviri anno nonageſimo quarto cœptum exiſtimarem? Ac Juvenalis quidem neque *diu poſt*, neque *poſtquam* furere in hos cœpit, *tunc* Domitianum ſublatum affirmavit, ita ut anceps ſit illius de temporis brevitate, diuturnitateve judicium; contra vero Cæcilius affirmavit. Quare ſi expedire me ex Cæcilii loco potui, ac Dodwellum eo abutentem reprimere (3), cur non

1. Conſule integrum Lucii Cæcilii locum, quem deſcripſi *tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* VIII. §. II. *pag.* 421. *not.* 1.

2 P. Zacharias *pag.* 381. „ Ma come poteva il P. Mamachi valerſene egli, ſe non nel „ XCIII. col Pagi, e col Ruinart, COME NOI VORREMMO, certo nel principio del 94. col „ Toinard afferma, che cominciaſſe quella perſecuzione &c.

3 Ut fatetur ibid. Zacharias, qui ſtatim poſt deſcripta verba, ſubdit. „ E le deboli „ contrarie ragioni dell' Ingleſe nemico de' Martiri con molta forza ribatte, ed annulla.

Digitized by Google

non repreſſiſſem, ſi, ita ut ipſi adverſarii faciunt, abuſus etiam Juvenalis verſibus (1) fuiſſet?

Atenim *τὸ cœperat*, dicent, ab Juvenali uſurpatum magnum negotium nobis exhibet. Mihi vero, ut aperte dicam quod ſentio, nullum exhibet. Nam τὸ incipere ſic eſt comparatum, ut non ſolum in tempus, ſed etiam in rem, de qua agitur, interdum cadat, quæ res niſi diuturna aut ipſa per ſe, aut comparatione diuturnioris ſit, *cœpta* dici commode poteſt. Quamobrem Tertullianus Domitiani adverſus Chriſtianos perſequutionem (2) *cœptum* appellavit, quin coegerit adverſarios, ut ejus perſequutionis initia ab anno nonageſimo tertio removenda, atque in annum ſextum ac nonageſimum transferenda cenſerent. Quæ cum ita ſint, confirmarique etiam atque etiam Euſebii Cæſarienſis graviſſimi, vetuſtiſſimique hiſtorici auctoritate (3) poſſint; nulla erat cauſſa, cur *τὸ cœperat* Juvenalis objiceretur, quaſi *cerdonum* nomine non fuiſſe indicatos Chriſtianos demonſtraret. Ac ſi qui adverſus me diſputant, animos ad ea, quæ ſecundo hujuſce operis libro de Cæcilii loco dixeram, advertiſſent, numquam profecto, modo bona fide agerent, *τὸ cœperat* Juvenalis mihi objiciendum putaſſent.

Verum

1 Idem *ibid.* „ Se il Dodwello argomenterà così contro di lui „ I *cerdones* di Giovenale ſono, per voi, i Criſtiani de' tempi di Domiziano, dunque ſe queſto Imperatore *periit poſtquam cerdonibus eſſe timendus cœperat*, la perſecuzione di Domiziano cominciò non molto innanzi la ſua morte; ma Domiziano morì nel XCVI. dunque non molto innanzi del XCVI. infierì contro i Criſtiani Domiziano. „ Se dunque il Dodwello contro di lui argo- „ menterà così, noi preveghiamo difficil coſa, che il P. Mamachi comechè di fino ingegno „ fornito ſen eſca felicemente d' impaccio „. At quemadmodum expedire me hiſce laqueis, quamque facile poſſem, proſpexiſſet, ſeque jam tanto metu it Auctor liberaſſet, ſi quibus momentis Dodwello Cæcilii locum objectanti reſpondiſſem, *tom.* 2. *hujuſce operis pag.* 423. legiſſet.

2 Locum Tertulliani integrum retuli *tom.* 1. *hujuſce operis cap.* VIII. §. II. *num.* 11. *pag.* 420. *not.* 6.

3 Euſebius Cæſarienſis *lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* XVII. *pag.* 108. *edit. Cantabrig.* „ Domitianus, *inquit*, cum jam multa in multos crudelitatis ſuæ ſpecimina edidiſſet, nec „ paucos nobilium, atque illuſtrium virorum Romæ injuſte interemiſſet, alios prætetea „ innumerabiles ſummæ dignitatis viros, licet inſontes, exſilio, & bonorum proſcriptione „ multaſſet; τελευτῶν *tandem* Neronianæ impietatis, bellique, & odii adverſus Deum ſuc- „ ceſſorem ſeipſum profeſſus eſt. Quippe hic ſecundus τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεκίνει διωγμὸν „ *perſecutionem in nos movebat*, quamvis pater ipſius Veſpaſianus nullam umquam inju- „ riam nobis inferre tentaſſet „. Conſideret etiam Zacharias τὸ τελευτῶν, & imperfectum τὸ ἀνεκίνει, nempe τὸ *tandem*, ſeu *poſtremo*, & τὸ *movebat*, ac niſi contentionis ſtudio ducatur, facile quidem certe intelliget, confirmari, his τὸ *cœptum* Tertulliani, & τὸ *cœperat* Juvenalis poſſe in biennii, atque triennii etiam intervallum competere.

Verum ſi nonageſimo, inquiunt, & quinto anno ſævitum ab Domitiano in Chriſtianos eſt, ne tum quidem Juvenalem ſuſpicari poſſumus, *cerdonum* nomine indicaſſe noſtros. Quamobrem autem? Quia, ſic enim ſumunt, nullas in cæde Domitiani habuere Chriſtiani partes. Ridiculum! Quaſi vero quiſquam noſtrum interfectum Imperatorem fuiſſe dixerit opera Chriſtianorum. Nempe hoc etiam reſtabat, ut Lucii Cæcilii teſtimonio adverſarii efficerent, a Chriſtianis fuiſſe interemtum Domitianum. Tam enim eſt ſimilis Cæcilii locus teſtimonio Juvenalis, quam ovum ovo. Quandoquidem ut hic impune tuliſſe hominem, quoad nobiles inſectatus eſt, periiſſeque poſtquam cerdonibus timendus cœpiſſet eſſe, ita ille prodit, *injuſtam* eumdem *dominationem exercuiſſe, diutiſſimeque ſubjectorum cervicibus incubaviſſe, tutumque regnaſſe; ſed tunc tamen luiſſe pœnas, poſtquam inſtinctu dæmonum ad perſequendum juſtum Dei populum incitatus eſt.* Non ſum autem neſcius, a Stephano liberto, & Domitillæ Procuratore, a Clodiano milite, a Maximo Parthenii liberto, a Saturio Decurione Cubiculariorum, ab aliiſque conjuratis, qui ſane non erant Chriſtiani, ademtam fuiſſe Domitiano vitam. Quare non erat opus, ut res communes, ac pervulgatas adverſarii me docerent; niſi exiſtimarint, quæ trita omnium ſermone ſunt, ita ab ceteris ignorari, ut ab ipſis fortaſſe ignorabantur. Sed de his dicam paullo poſt. Nunc cetera perſequar.

Subdunt igitur, incredibile videri, perſuadere ſibi potuiſſe Juvenalem, vera eſſe, quæ Chriſtiani de ſublato divinæ vindictæ ratione Domitiano, prædicare ſolebant, quum Ethnicus eſſet, viveretque Ethnicis moribus. Sit quidem ita, ut volunt. Sed cur rem, ut geſta eſt, Poeta non deſcripſiſſet, quin cauſſam, cur ita ſit geſta, commemoraret? Neque video quam ob rem qui tuto vixiſſe Domitianum ſciret, quoad nobiles exagitavit, periiſſeque brevi poſt tempore, quam ſævire in Chriſtianos aggreſſus eſt, idem rem omnem ita, ut evenit, narrare nequiverit, ſive Ethnicorum, ſive Judæorum inſtitutis addictus eſſet. Sed qui incredibile videri ajunt, ut Ethnico in cogitationem veniret, vera eſſe, quæ divina virtute Chriſtiani

Digitized by Google

ni facta contenderent, caveant, ne certa quæ ſint, vel malevolentia in nos ſua, vel pugnandi voluntate incerta facere conentur. Eſt enim ab Euſebio traditum, (1) perſuaſiſſe ſibi Galerium Maximianum noſtræ religionis hoſtem in morbum incidiſſe ſe, propterea quod lacerari Chriſtianos, delerique funditus imperaſſet. Mitto reliqua, ne ſim longior, quam pati brevitas operis videatur.

Nihilo gravius eſt, quod adjungunt, inventos ab ſe eſſe cerdones, quorum eſt ab Juvenali facta in ſatyra mentio. Non enim moror Silveſtrum comitem (2), qui eoſdem ipſos cenſet, atque illos, a quibus Suetonius ſcribit fuiſſe cæſum Domitianum. Nam etſi virum eruditiſſimum faciam, ut debeo, plurimi, tamen illius auctoritate non moveor, ſi quod dicit, nullo vetere monumento confirmare poteſt. Ecquod autem ille monumentum affert, quo ſtatuat, opinionem ſuam ad ſimilitudinem veritatis accedere? Nam ſi cerdones dicuntur ii, qui cum ex infima plebe ſint, tum ſuopte labore victum parant, ut demonſtratum alio loco (3) eſt, quemadmodum Clodianus Cornicularius miles, Maximus libertus Parthenii, Stephanus libertus, & Domitillæ Principis feminæ Procurator, Saturius Decurio Cubiculariorum, uxor ipſa Domitiani, intimi denique, familiareſque ejuſdem Imperatoris (4) appellari Cer-

1 Lucius Cæcilius *libro de mortibus Perſecutor. cap.* XXXIII. *pag.* 226. *ſeqq. tom.* 2. *opp. edit. an.* 1748. *& pag.* 229. „ Tandem, inquit, malis domitus Deum coactus eſt confiteri: novi doloris urgentis per intervalla exclamat, ſe reſtiturum Dei templum, ſatiſque „ pro ſcelere facturum „. Refert mox edictum Galerii, quod etiam deſcribitur ab Euſebio *lib.* VIII. *Hiſt. Ec. cap.* XVII. *pag.* 403. *edit. Cantabrigienſis*, ubi. „ Tandem vero, inquit, adverſus tot ærumnas conflictans intelligere cœpit quæ in cultores Dei admiſerat „ ſcelera, totaque mentis acie in ſemetipſum converſa, primum quidem conditori omnium Deo errorem ſuum confeſſus eſt. Convocatis deinde Palatii ſui proceribus, abſque „ ulla dilatione perſecutionem Chriſtianorum cohibere eos jubet &c. „ Quid? ſi precibus Chriſtianorum impetratam fuiſſe prodigiam de pluvia, cum adverſus Quados bellum Romani gererent, ſibi Marcus Antoninus Imperator perſuaſerat, ut *lib.* II. *hujuſce operis* *t.* 5. *p.* 365 *ſeqq.* auctoritate Tertulliani oſtenſum eſt? Rurſum Julianus nonne, Ethnicus cum eſſet, putavit, Deum Chriſtianorum ulciſci injurias ſuis illatas, propterea quod noſtri dicerent, ſupplicium de illo ſumpturum Deum? Vide Theodoretum *lib.* III. *cap.* XXV *pag.* 143. *edit. Cantabrig.* Sed quod Lamium ſequutus de Juvenali dixi, dubitans, ne vir ille doctiſſimus, dixi, quare addidi τὸ *fortaſſe*, ne quis me rem dubiam pro comperta jactare arbitraretur.

2 In modo indicatam Juvenalis ſatyram *l. c.*

3 *Tom.* 1. *pag.* 910.

4 Suetonius in Domitiano *pag.* 308. *cap.* XIV. *edit. Lugdun. ann.* 1660. „ Per hæc „ terribilis cunctis, & inviſus, tandem oppreſſus eſt amicorum, libertorumque intimorum „ conſpiratione, ſimul & uxoris. *Cap.* XV. *pag.* 309. „ Denique Flavium Clementem patruelem „ ſuum

Cerdones potuerunt? Neque vero minus proprie fuiſſe loquutum Juvenalem cerdones memorantem, dicent. Nulla enim ratio eſt, quæ eos, ut ita ſentiant, hortetur. Quod ſi ad originem conjuratorum plebejam reſpexiſſe Poetam reſponderint, quibus tandem id efficient monumentis? Ecquis enim veterum Clodianum, ſcripſit, humili loco fuiſſe natum? Ad libertos autem quod attinet, quis neget, ortos aliquos fuiſſe non modo nobilibus atavis, ſed etiam regibus? Ac ſi contumelioſis verbis uti Juvenalis in conjuratos voluiſſet, non deerant vocabula, quæ aptiora eſſe viderentur. Jam vero cadere apte in multitudinem Chriſtianorum ejus ætatis, qua Juvenalis florebat, *cerdonum* appellationem potuiſſe, nemo, mea ſententia, negabit, qui ſciat eos tertio etiam ſeculo fuiſſe ab Ethnicis contumelia vocatos (1) *piſtores, & plantinam proſapiam*; quamquam tunc (2) inter eos multi, & ſummo genere nati, & illuſtres dignitate homines numerabantur. Atque etſi nullas in Domitiani cæde partes habuerunt noſtri, tamen eorum cauſſa fuiſse illi ab Stephano ereptam vitam, qui dubitent, haud equidem intelligo, cur non iidem, ſit ne Suetonio, Dioni, Philoſtrato in ceteris credendum, an non ſit, dubitare poſſint. Quorum enim nece, Stephani in ſe, coniuratorumque odium concitavit Do-

,, ſaum contemptiſſimæ inertiæ, cujus filios etiam tum parvulos ſucceſſores palam deſtinaverat, & abolito priore nomine, alterum Veſpaſianum appellari juſſerat, alterum Domitia-
,, num, repente ex tenuiſſima ſuſpicione tantum non in ipſo ejus conſulatu interemit; QUO
,, MAXIME FACTO MATURAVIT SIBI EXITUM. *Cap.* XVI. *pag.* 310. Parthenius Cubiculo præ-
,, poſitus convertit: nuncium eſſe, qui magnum neſcio quid afferret, nec differendum. Ita-
,, que ſummotis omnibus, in cubiculum ſe recepit, atque ibi occiſus eſt. *Cap.* XVII. *pag.* 314.
,, De inſidiarum cædiſque genere hæc fere divulgata ſunt. Cunctantibus conſpiratis, quando
,, & quomodo, ideſt, lavantemne, an cœnantem aggrederentur, Stephanus Domitillæ
,, Procurator, & tunc interceptarum pecuniarum reus conſilium operamque obtulit. Brachio
,, velut ægro lanis, faſciiſque per aliquot dies ad avertendam ſuſpicionem obvoluto, ad
,, ipſam horam dolum interjecit, profeſſuſque conſpirationis indicium, & ob hoc admiſſus,
,, legenti traditum a ſe libellum, & attonito ſuffodit inguina. Saucium, ac repugnantem
,, adorti Clodianus Cornicularius, & Maximus Parthenii libertus, & Saturius Decurio Cu-
,, biculariorum, & quidam e gladiatorio ludo, vulneribus ſeptem contrucidaverunt: ,,. Ac in hos quæ umquam iræ ſuæ indicia dedit Domitianus, ut eiſdem timendus eſſe inciperet? Nullum ſane, quod ſciamus. Non igitur hi erant cerdones. Nam ſi interceptarum pecuniarum Domitillæ reus actus Stephanus erat, is quidem non Domitiano, ſed judicibus, a quibus erat damnandus, pœnas dare debebat. Sed fac uni Stephano *timendus eſſe cœpiſſet*, an continuo etiam ceteris conjuratis, ut ii cerdones dicerentur, quibus metuendus eſſe Domitianus cœpiſſet? Non ergo hi erant cerdones, quos memorat Juvenalis.

1 Vide *tom.* 1. *hujus operis pag.* 90.

2 Confer *tom.* II. *hujus operis pag.* 476. *ſeq.*

Domitianus, niſi Domitillæ, Glabrionis, Clementis, & aliorum hominum ſine dubio Chriſtianorum? Suetonius namque, ubi interfectum fuiſse Imperatoris iuſsu Clementem dixit, continuo addidit: *quo maxime facto maturavit ſibi exitum* (1). Dio autem Caſſius cum Glabrionem, Clementem, Domitillam, aliosque Atheiſmi, ſuperſtitioniſve accuſatos aut ſupplicio affectos fuiſſe, aut in exilium pulſos (2) narraſſet, *ἐκ τούτων ex his, vel propter hac*, ait, metuere Imperatorem, familiariumque fidem habere ſuſpectam cœpiſſe. Scilicet hortor equidem adverſarios, ut τὸ ἐκ τούτων etiam, atque etiam conſiderent, cognoſcantque tandem, vis ne ulla ejuſmodi vocibus inſit & ad evertendam eorum ſententiam, & ad confirmandam, ſtabiliendamque noſtram. Nam ſi Chriſtianorum eorum cædes minime commoverunt conjuratos, cur Dio iiſdem cædibus memoratis, propter eas ἐκ τούτων vereri, metuereque ab ſuis Domitianum tradidiſſet? Philoſtratus denique, cujus locum adverſarii implicando pervertere conantur, de Stephano agens teſtatur ipſum, quum ferro aggreſſus Domitianum eſſet, hæc (3) dixiſſe: *in te ſe jacit, ſeu in te irruit* Clemens.

At ego, inquit adverſarius, poſt Clementis interitum co-

gitari

1 Loco modo deſcripto.

2 Dio *lib.* LXVII. *pag.* 766, *edit. an.* 1606. „ Eodem anno, *inquit*, Domitianus „ cum alios multos, tum vero Fabium Clementem Conſulem (etſi patruelis ejus erat, ac „ Flaviam Domitillam, & ipſam Domitiani conſanguineam uxorem habebat) morte affecit, „ illato ambobus crimine impietatis. Cujus rei cauſſa καὶ ἄλλοι ἐς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη „ ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν, καὶ οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δὲ τῶν γοῦν οὐσιῶν „ ἐστερήθησαν, *& alii in Judæorum mores tranſeuntes multi damnati ſunt; & alii quidem objerunt, alii autem ſubſtantiis privati ſunt*. Domitilla autem ſolum relegata eſt in „ Pandatariam. Glabrionem quoque, qui cum Trajano magiſtratum geſſerat, accuſatum „ præter cætera SUPARIONIS CARMINIS, & quod cum beſtiis pugnaviſſet, interfici juſſit, cui „ præſertim propter invidiam infenſus erat. Nam cum eum Conſulem in Albanum vocaiſset „ ad Juvenalia, coegiſsetque immanem leonem expugnare, Glabrio non ſolum a leone læſus non eſt, ſed etiam eum egregie confecit. ὑποπτεύων σὺν ἐκ τούτων. *Propter hac* Domitiano omnes homines *ſuſpecti eſſe* cœperunt. Non enim amplius iu libertis, non in præfectis prætorio, quos etiam in ipſa præfectura curabat damnari, ſpem firmam habebat. Nam „ & APAPHRODITUM libertum Neronis, quem antea relegaverat, tunc interfecit, criminatus, „ cum opem Neroni non tuliſse, ut ſumto de illo ſupplicio, libertos ſuos, ne quid tale com„ mittere auderent, multo ante deterreret. Quæ res tamen nihil ei profuit &c.

3 Philoſtratus *in vita Apollonii Tyanai lib.* VIII. *cap.* X. *pag.* 424. *edit. an.* 1608. „ Tunc Stephanus, non eſt, inquit, mortuus, ut arbitraris, inimiciſſimus tibi Clemens, ſed „ vivit adhuc, egoque id optime ſcio, & ipſe eſt, qui nunc adverſus te irruit. Clamantis „ autem regis, & ob ea, quæ audierat, perturbati, Stephanus ab alligato brachio gladium „ educens femur perfodit &c.

gitari de morte Domitiani cœptum facile patiar. Quid? Poſt Clementis ſolum? Annon etiam poſt Glabrionis, & *aliorum*, quos Dio religionis cauſſa interfectos narrat? Cogitatum igitur de cæde Domitiani eſt, poſtquam ille ſævire in Chriſtianos cœpit. Sed dicet quiſpiam: tunc igitur Clementem, Glabrionem, Domitillam fuiſſe cerdones appellatos putas, quos & nobiles, & dignitate illuſtres fuiſſe conſtat? Egone illos per ſe? Minime. Verum cur illi ſociorum religionis ratione, qui maximam partem viles, abjecti, artificeſque eſſent, appellari probro, contumeliaque hujuſmodi nomine non potuerint, ne ſuſpicari quidem poſſum. An Octavius, contra quem Cæcilius Ethnicus apud Minucium diſputat, Piſtor erat? Cur igitur *Piſtorum præcipuus, & Plautina proſapia* ab inimico Chriſtiani nominis vocatur, niſi cauſſa humilium, viliſque conditionis ſociorum? Hoc enim ſibi in animum hoſtes Chriſtianorum induxerant, ut anus (1), pueros, uno verbo, plebejos vileſque homines libenter a nobis recipi in ſocietatem putarent; nobiles autem, ſapientes, philoſophos non item. Cum autem plebeii, artificeſque ſuopte labore victum ſibi veſtitumque comparare ſoleant, factum, ut arbitror, hinc eſt, ut quos alii agreſtes, piſtoreſque, eoſdem Juvenalis cerdones appellaret. Ac de cerdonibus quidem hactenus, de quibus eſt his diebus paucis epiſtola ab Johanne Lamio viro eruditiſſimo italice ad me ſcripta, qua egregie, uti quidem ſolet, ſuam, Tillemontii, meamque tuetur, oſtenditque graviter, longe diſtare a veritate adverſariorum ſententiam (2).

CA-

1 Vide tom. 1. *hujus operis pag.* 88. & tom. 11. *pag.* 473. *ſeq.*

2 Johannes Lamius *Epiſt. de hoc argum.* quam inſeruit *Nunciis litterariis Florentinis* an. 1751. num. 12. 13. 14. *pag.* 178. *ſeqq.*

CAPUT V.

De pace veterum Chriſtianorum, de patientia, eorumque in adverſis rebus perferendis conſtantia, & fortitudine.

NOn ſolum autem res omnes, quæ interciderent, contemnebant Chriſtiani, liberalitatemque colendam arbitrabantur, ſed etiam ſibi ab ira (1) cavebant, dabantque operam, ut pace, tranquillitateque animi fruerentur. Cum enim a Chriſto pacem (2) Apoſtolis, iiſque magnopere commendatam ſcirent, qui novi Teſtamenti ſe legibus obligaſſent, curandum etiam, atque etiam putabant, ut ne quid facerent; ex quo oriri vexatio ulla animorum, perturbatioque poſſet. Id quod perfacile illis erat, ut qui tanta in Deum, quanta dictum eſt, caritate flagrarent. Oritur enim animi ex amore, ſtudioque rerum divinarum (3) tranquillitas. Itaque multis calamitatibus afflicti, bonis omnibus expoliati, ſuppliciiſque atrociſſimis lacerati, non modo non perturbabantur (4), verum etiam gratias agere conſueverant.

1 Clemens Alexandrinus *lib. v. Stromateon pag. 559. edit. an. 1641.* „ Tacite ſignificabat (Pythagoras), *inquit*, non ſolum delendum eſſe faſtum, & ſuperbiam, ſed ne *ira* „ quidem eſſe reliquodum veſtigium. Cum autem ebullire ceſſaverit, eam eſſe componendam, & omnem eſſe delendam injuriæ memoriam. Sol autem vobis non occidat ſuper iracundiam veſtram, inquit ſcriptura. (Epiſt. Paul. ad Epheſ. c. v.) Et qui dixit, non concupiſces, ſuſtulit omnem acceptæ injuriæ recordationem. Ira enim invenitur impulſio cupiditatis manſuetæ animæ ultionem citra rationem ſupra modum deſiderans &c. „. Arnobius *lib. 1. pag. 10. edit. an. 1651.* „ Quid aliud eſt iraſci, quam inſanire, quam furere, quam in ultionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem efferati pectoris alienatione bacchari „? Confer Tertullianum *lib. de Patient. cap. v. pag. 143. edit. an. 1744.*

2 Vide *Evan. Johannis cap.* xiv. *v.* 27.

3 Cyprianus *de Bono Patientiæ pag. 216. edit. Oxon.* „ Caritas fraternitatis vinculum „ eſt, fundamentum pacis, tenacitas, ac firmitas unitatis, quæ & ſpe, & fide major eſt, „ quæ & opera, & martyria præcedit, quæ nobiſcum ſemper æterna apud Deum in regnis „ cæleſtibus permanebit.

4 Athenegor. *Legat. pro Chriſtian. num.* xi. *pag. 306. ſeqq.* „ Apud nos reperietis imperitos homines, & opifices, & anus, ſi minus verbis præſtare poſſint eam, quæ ex doctrina noſtra percipitur, utilitatem, at factis eam, quæ ex animi inductione proficiſcitur, „ demonſtrare. Neque enim verba declamitant, ſed recte facta exhibent, *percutientem non „ repercutere, rapienti litem non ſcribere, petentibus dare, proximum ut ſe ipſum diligere*.... Moderatam, *& humanitatis plenam, & aſpernabilem vitam ſectamur, nihil hic mali, etiamſi quis vitam eripiat, paſſuros arbitrati; quod quidem cum iis conferendum ſit, qua illic a magno Judice ob vitam manſuete, & benigne, & moderate „ actam*

Digitized by Google

rant. Exiſtebat autem ex æquitate, paceque animorum manſuetudo (1). De qua quidem virtute, quoniam ad alios refertur, in tertia hujus libri parte agendum eſt.

Sed non minus pace, quam patientia Chriſtiano eſt opus. Quare ſancitum lege a Chriſto eſt, ut res quaſque adverſas æquo animo Chriſtianus (2) ferat. Atque eſt ſane patientia noſtris hominibus cum Deo (3) communis. Nam ut ille injuſtos patitur, ita hi ferre debent inimicorum, non ulciſci, quamquam ſit gravis, injuriam. Hæc quum majoribus noſtris explorata eſſent; etſi privatos rebus omnibus ſe, vexatos, in carcerem conjectos, exquiſitiſſimiſque ſuppliciis excruciatos, dilaceratoſque (4) viderent; tamen, quoniam ſolida ſem-

„ *actam conſequemur*. Euſebius Cæſarienſis *lib.* 1. *Præp. Evang. cap.* IV. *pag.* 13. *edit. an.* 1628. Quod infinita virorum, mulierum, ac puerorum, ſervorum pariter, atque liberorum, ignobilium, & nobilium, nec non barbarorum ſimul, & Græcorum omnibus in locis, oppidis, regionibus, &, quotquot ſoli ſubjectæ ſunt, nationibus ad ſubeundam eorum præceptorum, quibus nuper informati ſumus diſciplinam, denſo agmine multitudo confluat, ejuſmodique ſermonibus aures præbeat, quibus ad coercendam non actionum modo petulantiam, verum etiam earum, quæ in ſola mente verſantur, cogitationum turpitudinem, omneſque tum ventris, tum quæ ſub ventrem ſunt, voluptates domandas excitentur, quodque nullum non genus hominum divinæ doctrinæ præceptionibus imbuatur, vel laceſſentium inimicorum injurias excelſo animo ferre, non mutuis, ac ſimilibus improbos homines ulciſci velit, ut iracundiæ vim frænare conetur &c.

1 De pace cum aliis colenda dicam tertia hujuſce libri parte.

2 Cyprianus *de Bono Patientiæ pag.* 212. *edit. ejuſd.* „ Ut plenius intelligere poſſimus, „ fratres dilectiſſimi, quia patientia Dei res eſt, & quiſquis lenis, & patiens, & mitis eſt, „ Dei Patris imitator eſt; cum in Evangelio ſuo dominus præcepta in ſalutem daret, & divina monita depromens ad perfectum diſcipulos erudiret, poſuit, & dixit: *audiſtis quia dictum eſt, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum, ego autem dico vobis diligite inimicos veſtros, & orate pro eis, qui vos perſequuntur, ut ſitis filii Patris veſtri, qui in cælis eſt* „. Eadem fere ſcribit Tertullianus *in eo libro*, *qui inſcribitur de Patientia cap.* VI. *pag.* 143. *ſeqq. edit. Veneta an.* 1744.

3 Conſule S. Cyprianum *ibid. & pag.* 211. „ Eſt nobis cum Deo virtus iſta communis. „ Inde patientia incipit, inde claritas ejus, & dignitas caput ſumit. Origo, & magnitudo „ patientiæ Deo auctore procedit. Diligenda res homini, quæ Deo cara eſt. Bonum, quod „ amat majeſtas Divina, commendat. Si Dominus nobis, & Pater Deus eſt, ſectemur patientiam Domini pariter & Patris, quia & ſervos oportet eſſe obſequentes, & filios non „ decet eſſe degeneres. Qualis vero in Deo, & quanta patientia, quod in contumeliam ſuæ „ majeſtatis, & honoris inſtituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & ſacra ſacrilega patientiſſime ſuſtinens, ſuper bonos, & malos æqualiter facit diem naſci, & lumen ſolis oriri, & cum imbribus terras rigat, nemo a beneficiis ejus excluditur, quo minus juſtis ſimiliter, & injuſtis indiſcretas pluvias largiatur &c. Vide etiam Tertullianum *de Patientia cap.* III. *pag.* 141.

4 Vide quæ diſputavimus ſupra *pag.* 153. *ſeqq.* Juſtinus autem *Apolog.* 1. *n.* XVI. *pag.* 54. „ Non reluctari oportet, neque nos imitatores eſſe malorum vult Deus, ſed ut patientia, „ & lenitate omnes a dedecore, & cupiditate malorum abducamus, hortatus eſt. Quod „ quidem & de multis, qui apud vos fuerunt demonſtrare poſſumus, qui ex violentis, & ty- „ rannis

ſempiternæ vitæ ſpe (1) ducebantur, omniaque agebant inflammati amore (2) divinarum rerum, & ſuſtinebant æquo animo, & magnopere lætabantur, propterea quod digni eſſent, qui Chriſti cauſſa exagitarentur. Accedebat eorum integritas

,, rannia immatati ſunt, vel vaſtigeta vicinorum conſtantia victi, vel proſpecta vitæ ſocio- ,, rum in injuriis perferendis MIRA PATIANTIA, vel caploratis eorum moribus, quibuscum ,, contrahebant ,,. Athenagoras *Legat. pag.* 332. *num.* XXXIV. *edit. Veneta an.* 1747. ,, Quæ diis ſuis attribuant (Ethnici) tamquam de præclare factis, ac Deorum propriis glo- ,, riantes, ea nobis convicii loco objiciunt; ſicque adulteri, & puerorum ametores eunu- ,, chos, & ſemel nuptos vituperant, & qui iuſtar piſcium vivunt, uam & ipſi obvium quem- ,, que devoraut, & infirmum fortior inſectatur, idque catnes humanes attingere eſt, contra ,, leges a vobis, & majoribus veſtris ed omnem æquitatem deſcriptes vim, & impreſſionem ,, exercere; ita ut miſſi a vobis Provinciarum Præſidea cauſſarum audieudarum onus vix ſuſti- ,, nent, ii, inquem, qui ita vivunt, iu eos inveliuntur, quibus nec percuſſis ſeipſos non ,, tradere, nec male audientibus fas eſt non benedicere. Neque enim ſatis eſt juſtum eſſe (Ju- ,, ſtitie enim eſt par pari referre) ſed illud etiam propoſitum nobis eſt, ut boni, & patientes ,, malorum ſimus ,,. Clemens Alexandrinus *lib.* I. *Pædagogi cap.* V. *pag.* 90. *ſeq.* ,, Riſit ,, (Iſaac) *inquit*, a morte ſolutus ludens, & exultans cum ſponſa, quæ noſtra eſt ad ſalutem ,, auxiliatrix Eccleſia, cui firmum ac ſolidum nomen impoſitum eſt ἡ ὑπομονὴ *patientia*, vel ,, quod conſtet ex ὑπομονῆ *patientia* credentium, qui ſumus membra Chriſti, & eorum, qui ,, ad finem ſuſtinuerunt, teſtimonium, & quæ ſit propterea gratiarum actio ,,. Vide Athenagoram *Legat. num.* 1. *pag.* 295. *edit. Veneta an.* 1747. & Arnobium *l.* I. *pag.* 14. *edit. an.* 1651.

1 S. Cyprianus *lib. de Bono Patientiæ pag.* 215. ,, Tolerandum, & perſeverandum eſt, ,, fratres dilectiſſimi, ut ad ſpem veritatis, & libertatis admiſſi, ad veritatem, & liberta- ,, tem ipſam pervenire poſſimus: quia hoc ipſum, quod Chriſtiani ſumus, fidei, & ſpei res ,, eſt; ut autem ſpes, & fides ad fructum ſui poſſint devenire, patientia opus eſt. Non enim ,, præſentem gloriam ſequimur, ſed futuram &c. Confer Tertullianum *lib.* IV. *contra Marcionem cap.* XV. *ſeqq. pag.* 428. Epiſtolam Antonini Pii Auguſti ad *Commune Aſiæ*, quæ extat *in extrema prima Apolog. Juſtini Mart. p.* 87. *ſeq. edit. Veneta*, & apud Euſebium *lib.* IV. *cap.* XIII. H. E. ubi ſic habetur. ,, Quibus quidem (Chriſtianis) vos moleſtiam exhibetis, ,, & eorum ſententiam, tamquam ſi eſſent athei, accuſatis, & alia nonnulla impingitis, quæ ,, probare non poſſumus. Utile autem iis fuerit ob id, cujus nomine accuſentur, mortem ,, videri oppetere, ac nos vincunt, dum animas ſuas projiciunt potius, quam illis pareant, ,, quæ ab eis fieri poſtulatis .... Sunt illi fidentiores, quam vos apud Deum. Ac vos qui- ,, dem per illud tempus Deos neſcire videmini, & templa negligitis, nec Dei colendi ratio- ,, nem noſtis. Unde & illis, qui eum colunt, invidetis, & ad mortem uſque inſectamini. Lucianum *Dialogo de Morte Peregrini pag.* 336. *tom.* III. *opp. edit. an.* 1743. Tertullianum *lib. ad Scapulam cap.* III. *pag.* 70. *& Apologetic. cap.* I. *pag.* 100. Quo loco ſic ſcribit. ,, Ergo inquitis, cur querimini, quod vos inſequamur, ſi pati vultis, cum diligere debeatis ,, per quos patimini, quod vultis. Plane volumus pati, verum eo more, quo & bellum nemo ,, quidem libens patitur, cum trepidare, & periclitari ſit neceſſe, tamen & præliatur om- ,, nibus viribus, & vincens in prælio gaudet, qui de prælio querebatur, quia & gloriam ,, conſequitur, & prædam. Prælium eſt nobis, quod provocamur ad tribunalia, ut illic ſub ,, diſcrimine capitis pro veritate certemus. Victoria eſt autem pro quo certaveris obtinere. ,, Ea victoria habet & gloriam placendi Deo, & prædam vivendi in æternum ,,. Origenem *lib.* II. *contra Celſum num.* XVII. *pag.* 229. *tom.* I *edit. Veneta*, qui ſcribit ,, Multi e no- ,, ſtris quamvis probe ſcirent, ſe, ſi in confitendo Chriſtianiſmo perſtarent, morituros; con- ,, tra abſolutum iri, & ſuas facultates recuperaturos, ſi deſiſterent; tamen deſpecta vita ,, volentes mortem pietatis cauſſa occubuerunt ,,. S. Cyprianum *Epiſt* XI. *pag.* 23. *ſeq. &* LX. *al.* LVII. *pag.* 141. LXXX. *al.* LXXXII. *pag.* 237. *ſeq.* Euſebium *lib.* I. *Præparat. Evang. cap.* IV. *pag.* 13. *edit. an.* 1628.

2 Vide Arnobium loco ſupra deſcripto *pag. hujus vol.* 316. *not.* 2.

Digitized by Google

gritas, caſtitas, innocentiaque morum, quæ illis ſpiritus (1) adderet. Nam hoc ſe gratiores eſſe Deo cognorant, quo libenter, quas non eſſent meriti, pœnas luerent. Ac modo illi placerent, contumelias perferendas, ſubeunda pericula, deſerendam patriam, rem familiarem, ſalutem corporis, vitam ipſam amittendam (2) putabant. In hiſce rebus adverſis victores eos fore, qui comitem (3) patientiam haberent, qua in virtute, ac fide confirmarentur. Sic enim illi, quin ſe oſtentarent (4), vivebant, confidebantque injuriam, quam dedecori eſſe Ethnici dicerent, gloriæ ſibi in extremo (5) judicio, ac felicitati futuram. Quare ubi ſe oppreſſos intuebantur, gratias agebant Deo, ac verbis, factiſque (6) indicabant

1 Confer *Acta Apoſt. cap.* v. *v.* 41. Tertullianum *lib. ad Scapulam cap.* 1. *p.* 68. *ſeq. edit. Veneta an.* 1744. „ Nos neque expaveſcimus, neque pertimeſcimus ea, quæ ab ignorantibus „ patimur, cum ad hanc ſectam, utique ſuſcepta conditione ejus pacti, venerimus, ut etiam „ animas noſtras auctorati in has pugnas accedamus, ea quæ Deus repromittit, conſequi op„ tantes, & ea, quæ diverſæ vitæ comminatur, pati timentes. Denique cum omni ſævitia „ veſtra concertamus, etiam ultro erumpentes, magiſque damnati, quam abſoluti gaudemus.

2 Clemens Alexandrinus *lib.* IV. *Stromateon pag.* 505. *edit. an.* 1641. „ Noluit, *in„ quit*, Chriſtus nos pati perſecutionem, ſed ea quæ paſſuri ſumus prius ſignificavit per „ eam, quod ſint eventura, prædictionem, exercens ad tolerantiam, cui promiſit hæreditatem. „ Quamquam non ſoli, ſed cum multis ſupplicio afficimur. At illi, inquiunt, cum ſint ma„ leſici, jure luunt pœnas. Ergo vel inviti nobis juſtitiam ſuo teſtimonio tribuunt, qui in„ juſte propter juſtitiam punimur &c. „ Vide Tertullianum *Apologet. cap.* 11. *pag.* 7. *ſeqq. edit. an.* 1744. *in Append.* Cyprianus autem *lib. ad Demetrianum pag.* 192. „ Patientes, „ *inquit*, facit de ſecutura ultione ſecuritas. Innocentes nocentibus cedunt. Inſontes pœnis, „ & cruciatibus acquieſcunt, certi & fidentes, quod inultum non remaneat quodcumque per„ petimur &c.

3 Lactantius *lib.* v. *cap.* XIII. *pag.* 393. *tom.* 1. *opp. edit. an.* 1748. „ Stultos arbitrantur „ eſſe, qui cum habeant in ſua poteſtate ſupplicia vitare, cruciari tamen, & emori malunt, „ cum poſſint ex eo ipſo pervidere non eſſe ſtultitiam, in quam tanta hominum millia per „ orbem totum una, & pari mente conſentiant ... ſi enim feminæ ſexus infirmitate labuntur ... „ viri certe ſapiunt. Si pueri, ſi adoleſcentes improvidi ſunt per ætatem, maturi certe, ac ſe„ nes habent ſtabile judicium. Si una civitas deſipit, ceteræ utique innumerabiles ſtultæ „ eſſe non poſſunt. Si una provincia, una natio prudentia caret, ceteras omnes habere „ intelligentiam recti neceſſe eſt. Cum vero ab ortu ſolis uſque ad occaſum lex divina ſu„ ſcepta ſit, & omnis ſexus, omnis ætas, & gens, & regio unis, ac paribus animis Deo ſer„ viant, eadem ſit ubique PATIENTIA, idem CONTEMTUS mortis, intelligere debuerant „ aliquid in ea re eſſe rationis &c.

4 Vide Cyprian. *lib. de Bono Patient. pag.* 215. *edit. Oxon.*

5 Athensg. *Legat. pro Chriſt. n.* XI. *pag.* 307. *edit. Veneta an.* 1747. „ Neque enim „ verba declamitant (Chriſtiani) ſed recte facta exhibent, percutientem non repercutere &c. „ Cyprianus *lib. de Bono Patientiæ pag.* 211. „ Nos autem, fratres dilectiſſimi, qui Philoſophi „ non verbis, ſed factis ſumus, nec veſtitu ſapientiam, ſed veritate præferimus, qui virtu„ tum conſcientiam magis, quam jactantiam novimus, qui non loquimur magna, ſed vivi„ mus quaſi ſervi, & cultores Dei, patientiam, quam magiſteriis cæleſtibus diſcimus, obſe„ quiis ſpiritualibus præbeamus.

6 Cyprianut *ibid. pag.* 219.

bant, rem nullam ſibi accidere potuiſſe (1) jucundiorem. Quinetiam carnifices, a quibus occidendos ſe eſſe certo norant, amplecti, oſculari, quibuſque poterant rebus juvare ſolebant quaſi ab iis aut omnia ex ſententia futura, aut magnum quidpiam ſeſe conſequuturos ſperaſſent. Quod cum alii plerique, tum Cyprianus Epiſcopus Carthaginienſium imprimis fecit. Nam ut dictam ab Judice ſententiam, ex tabella recitari (2) intellexit (ea vero ſic habebat: Thaſcium Cyprianum gladio animadverti placet) hoc unum reſpondit: *Deo gratias*. In locum deinde ſupplicii adductus, carnificem ſibi oſtendi voluit, viſumque pecunia donavit, quod hujus opera celerius ipſe migraturus in patriam Beatorum eſſet. His patientis animi ſignificationibus plane demonſtrabant, diſcipulos ſe, atque imitatores Chriſti eſſe, qui noſtri cauſſa cum conſpueretur, derideretur, torqueretur, non modo conqueſtus de inimicis non eſt, ſed incredibili etiam virtute cruciatus pertulit, ac pro inimicis, ſatellitibus, carnificibus, quos ſane crudeles in ſe experiebatur, oravit.

Ac de patientia quidem hactenus. Nunc de fortitudine animi dicendum eſt, cujus ſpeciem veteres putabant eſſe patientiam (3). Eſt autem fortitudo conſiderata, rationeque ſuſcepta laborum (4), periculorumque perpeſſio. Quamobrem cum non temere ſe fortis, imprudenterque in diſcrimen aut rei familiaris, aut vitæ amittendæ, ſed ſapienter, prudenter, interdum autem inſtinctu quodam, afflatuque Dei

1 Tertullianus *Apologet. cap.* 1. *pag.* 7. *Append. opp. edit. an.* 1744. „ Chriſtianus vero quid ſimile? Neminem pudet, neminem pœnitet, niſi plane retro (Chriſtianum ſe) „ non fuiſſe. Si denotatur, gloriatur, ſi accuſatur, non defendit; interrogatus vel ultro „ confitetur, damnatus gratias agit. Quid hoc mali eſt, quod naturalia mali non habet, ti„ morem, pudorem, tergiverſationem, pœnitentiam, deplorationem? Quid hoc mali eſt, „ cujus reus gaudet, cujus accuſatio votum eſt, & pœna felicitas?

2 Confer vitam S. Cypriani a Pontio Diacono deſcriptam *num.* XVI. *ſeqq. pag.* 186. *Actor. SS. MM. edit. Ruinar. Veron.* & *Acta Proconſular. ibid. pag.* 189. ubi hæc habentur. „ Decretum ex tabella recitavit: Thaſcium Cyprianum gladio animadverti placet. Cy„ prianus Epiſcopus dixit. *Deo gratias* „. Et paullo poſt „ Cœpit ſpiculatorem ſuſtinere. Cum „ veniſſet autem ſpiculator, juſſit ſuis, ut eidem ſpiculatori viginti quinque aureos darent &c.

3 Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromateon pag* 709. *edit. an.* 1741 εἴδη δὲ τῆς ἀνδρείας καρτερία, μεγαλοφροσύνη &c. Species autem fortitudinis tolerantia, mentis ſublimitas &c.

4 Cicero II. *de Inventione cap.* LIV. *num.* 163. *pag.* 465. *tom.* I. *opp. edit. Veneta an.* 1731.

Dei conjici ſinat, factum hinc eſt, ut fortitudinem aliqui eſſe dicerent rerum tolerandarum (1) ſcientiam. Eſſe enim quædam intelligebant, a quibus viri fortes vel obeundis, vel ſuſtinendis abhorrerent. Ergo majores noſtri non ſolum circulatores illos vituperare (2), qui lucri gratia contorquere, rotareque in gladios ſe, verum etiam arguere ſacerdotes inanium Deorum, qui pectora ferirent ſua (3), flagelliſque ſe ipſos (4) cæderent, quaſi contra naturæ legem peccarent, ſolebant. Quinetiam etſi experiundo cognoverant, impulſu quodam divino noſtrum aliquos vel ſponte (5) judicibus obtuliſſe ſe, ut propter religionem, quam profitebantur, interimi, martyreſque obire, vel in ignem, flumenve ſe conjeciſſe, ut cuſtodire virginitatem, celeriuſque vitam ſempiternam conſequi valerent; tamen, quod inveniri nonnullos ſcirent, qui nulla virtute, incitationeque ſuperiore inducti ſimile quidpiam audere poſſent, ne quis in publicum Chriſtianus prodiret, ſuamque religionem non quæſitus (6) enunciaret, cavebant. Hoc enim non fortitudinis in eis eſſe ajebant, ſed temeritatis indicium.

Quid?

1 Aulus Gellius *lib.* XII. *cap.* V. *pag.* 323. *edit. Delph. an.* 1681.

2 Clemens Alexandrinus *libro* VII. *Stromateon pag.* 738. *edit. Pariſ. an.* 1641. „ Nullus ergo citra rationem fortis, eſt cognitione præditus. Nam pueros quoque ſic dixerit aliquis fortes, qui quæ ſunt formidabilia ſuſtinent, propter eorum, quæ ſunt gravia, ignorationem: ignem quidem certe ſic tangunt. Sed & feras, quæ in haſtas incurrunt, cum ſint fortes citra rationem, ratione quis præditas vocaverit. Fortaſſe autem hi quoque fortes dicent præſtigiatores ſe in gladios rotantes, qui ex quadam experientia, propter vilem mercedem, malam artem exercent. Qui eſt autem revera fortis, cum propter multorum invidiam, & æmulationem, manifeſtum videat periculum, quod occurrit, confidenter accipit: hac ratione ſeparatus ab iis, qui dicuntur Martyres. quod alii quidem ſibi ipſis præbeant occaſionem, & ſe, neſcio quomodo, in ipſa pericula conjiciant, (ſi loqui ſic fas eſt) hi vero ſe ex recta ratione componentes, deinde cum Deus vocaverit, prompto, & alacri animo ſe tradentes, & confirmant vocationem ex eo, quod nihil temere, & præcipitanter de ſe conſtituerint, & virum præbent examinandum in ea, quæ eſt ex veritate, rationali fortitudine. Neque ergo metu majorum minora tolerant, ut reliqui, neque ſimentes, ne vituperentur ab iis, qui ſunt ejuſdem loci, & ſententiæ, in confeſſione perſiſtunt vocationis, ſed propter SUAM IN DEUM CARITATEM lubentes parent vocationi, nullum alium ſibi ſcopum proponentes, niſi ut Deo placeant &c.

3 Athenagoras *Legat. pro Chriſtianis num.* XIV. *pag.* 309. *edit. Veneta an.* 1748.

4 *Ibid. num.* XXVI. *pag.* 324.

5 Confer Lucianum *l. c.* Tertullianum *libro ad Scapulam cap.* IV. *pag.* 71. ubi „ Arrius Antoninus in Aſia cum perſequeretur inſtanter, omnes illius civitatis Chriſtiani ante tribunalia ejus ſe manu facta obtulerunt, cum ille, paucis duci juſſis, reliquis ait, Ὦ δειλοὶ, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν κρημνοὺς ... ἔχετε. *O Miſeri, ſi vultis mori præcipitiis ... habetis*. Euſebium *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* XII. *pag.* 391. *ſeq. edit. Cantabrig.*

6 Conſule S. Cyprianum *lib. de Lapſis p.* 125. *edit. Oxon.*

Digitized by Google

Quid? ſi ne philoſophos quidem laudandos (1) cenſerent, qui famem tolerarent, qui humile, abjectumque vitæ genus conſectarentur, qui contumelias interdum, injuriaſque non moleſte ferrent, propterea quod non veræ, ſolidæque, ſed inanis gloriæ cupiditate permoti, hæc facerent, vel ſe, poſt mortem, omnino interituros arbitrarentur? Contra Chriſtianos fortes & appellari, & eſſe, qui ſtudio, amoreque divinarum rerum, ac ſpe ſempiternæ gloriæ incitati, maledicta nihili penderent, proſcriptiones, direptiones bonorum, conſanguineorum aut odium, ſi imbuti ſuperſtitione erant, aut mortem, quam ob Chriſtianam religionem objiſſent, magno animo ſuſtinerent, & neque verberum, neque cruciatuum, ſuppliciorumque (2) acerbitate ter-

1 Clemens Alexandrinus *ibid. pag.* 756. „ Hac ergo ratione labores, & tormenta & af-
„ flictiones ſuſtinet, non ut qui ſunt fortes apud Philoſophos, propter ſpem, quod præſentes
„ quidem ſunt ceſſaturi dolores, ſint autem rurſum jucundiorum futuri participes, ſed co-
„ gnitio ei perſuaſionem ingeneravit firmiſſimam, futurum, ut recipiat, quæ ſperat. Quocir-
„ ca non ſolum, quæ hic ſunt, ſupplicia, ſed etiam jucunda contemnit omnia.... Eſt ergo
„ in quovis caſu fortis, ac valida anima ejus, qui eſt cognitione præditus, quæ veluti corpus
„ athletæ, & optima eſt habitudine, & maximas habet vires. Eſt enim optimi quidem conſi-
„ lii in iis, quæ ad homines pertinent, quod ſit juſto faciendum per ſententiam exponeas:
„ principio enim cælitus, & imprimis ut divinitati ſit ſimilis, lenitatem quamdam, ac mo-
„ derationem in voluptatibus corporis, doloribuſque ſibi comparat. Audacter autem inſur-
„ git adverſus metas in Deo habens fiduciam. Revera ergo terreſtris Divinæ virtutis imago
„ eſt anima cognitione prædita, perfecta virtute exornata, ex his omnibus, ſimul naturæ exer-
„ citatione, & quæ ſimul cum ea crevit, ratione.... Qui eſt ejuſmodi inſurgit adverſus
„ omnem metum, omne periculum, & quidquid eſt formidabile, non ſolum mortem, ſed
„ etiam paupertatem, & morbum, & ignominiam, & quæcumque ſunt hujus generis, ut qui & a
„ voluptate vinci nequeat, & rationis expertibus dominetur cupiditatibus. Bene enim novit,
„ quæ ſint agenda, & quæ non, ut qui ſtrenue noverit, quænam ſint revera gravia, ac perti-
„ meſcenda, & quæ non. Unde ſcienter ea ſuſtinet, quæ oportet, & quæ decere ei dictat
„ oratio, ſcienter diſtinguens ea, de quibus habenda eſt fiducia, hoc eſt ea, quæ ſunt bona
„ ab iis, quæ videntur, & terribilia ab iis, quæ apparent, morte ſcilicet, morbo, & pau-
„ pertate. Quæ quidem ſunt opinionis potius, quam veritatis. Hic eſt, qui revera eſt vir
„ bonus, qui per habitum vel diſpoſitionem animæ virtute præditæ remotus ab animi per-
„ turbationibus univerſam vitam ſuperavit perturbationibus obnoxiam.

2 S. Juſtinus Martyr *Apolog.* II. *num.* XII. *pag.* 100. „ Et ipſe ego cum Platonis doctri-
„ na delectarer, ac de criminibus in Chriſtianos conjectis audirem, eos autem ad mortem, &
„ ad alia omnia, quæ videntur metuenda, impavidos cernerem, fieri non poſſe intellige-
„ bam, ut in nequitia, & in voluptatum amore viverent „. Minucius Felix in *Octav.*
pag. 337. *edit. an.* 1672. „ Fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas ſæpius di-
„ ſciplina virtutis eſt, & vires denique, & mentis, & corporis ſine laboris exercitatione tor-
„ peſcunt. Omnes adeo veſtri viri fortes, quos in exemplum prædicatis, ærumnis ſuis incli-
„ ti floruerunt. Itaque & nobis Deus nec non poteſt ſubvenire, nec deſpicit, cum ſit &
„ omnium rector, & amator ſuorum, ſed in adverſis unumquemque explorat, & examinat,
„ ingenium ſingulorum periculis penſitat, uſque ad extremam mortem voluntatem hominis
„ ſciſcitatur: nihil ſibi poſſe perire ſecurus. Itaque ut aurum ignibus, ſic nos diſcriminibus
„ arguimur. Quam pulcrum ſpectaculum Deo, cum Chriſtianus cum dolore congreditur,
„ cum

Digitized by Google

rerentur. Id vero tam erat conſpicuum, atque manifeſtum, ut ne Ethnicos quidem (1) fugeret. Norant enim noſtros, tametſi poſſent periculum vitæ declinare, ſi vellent; in arenam tamen libenter deſcendere, feris objici, ignibus tradi conſueſſe, ut fortiter pugnantes cum hoſte generis humani, veluti ſpectaculo, atque oblectamento Deo eſſent, palmamque vincentes ferrent. Hoc autem non primo, ſecundo, tertioque ſeculo modo, ſed etiam quarto; tum quoque, cum Valens Arianus Imperio populi Romani potiretur, apud Chriſtianos Orthodoxos obtinuiſſe teſtata res eſt. Namque ut olim, cum Nero (2), cum Domitia-

,, cum adverſus minas, & ſupplicia, & tormenta componitur, cum ſtrepitum mortis, & hor-
,, rorem carnificis irridens inſultat, cum libertatem ſuam adverſus Reges, & Principes eri-
,, git, ſoli Deo, cujus eſt, cedit, cum triumphatur, & victor, ipſi, qui adverſum ſe senten-
,, tiam dixit, inſultat. Vicit enim, qui, quod contendit, obtinuit. Quis non miles ſub
,, oculis Imperatoris audacius periculum provocet? Nemo enim præmium percipit ante ex-
,, perimentum, & Imperator tamen, quod non habet, non dat. Non poteſt propagare vi-
,, tam, poteſt honeſtare militiam. At enim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte fi-
,, nitur. Sic Chriſtianus miſer videri poteſt, non poteſt inveniri. Vos ipſi calamitoſos vi-
,, ros fertis ad cælum Mucium Scævolam, qui cum erraſſet in Regem, periiſſet in hoſtibus,
,, niſi dexteram perdidiſſet, & quot ex noſtris non dexteram ſolum, ſed totum corpus uri,
,, cremari, ſine ullis ejulatibus pertulerunt, cum dimitti præſertim haberent in ſua poteſta-
,, te &c. ,,. Confer Arnobium *lib.* I. *adverſus Gentes pag.* 44. *edit. an.* 1651. Lactantium, & Euſebium *locis ſupra indicatis*. Eadem fere habet S. Cyprianus *Epiſt.* LX. *pag.* 141. ,, Pro-
,, ſilierat adverſarius, inquit, terrore violento Chriſti caſtra turbare, ſed quo impetu ve-
,, nerat, eodem impetu pulſus, & quantum formidinis, & terroris attulit, tantum fortitu-
,, dinis invenit, & roboris. Supplantare ſe iterum poſſe crediderat Dei ſervos, & velati ti-
,, rones, & rudes quaſi minus paratos, & minus cautos ſolito ſuo more concutere. Unum pri-
,, mo aggreſſus ut lupus ovem ſecernere a grege, ut accipiter columbam ab agmine volan-
,, tium ſeparare tentaverat. Nam cui non eſt adverſus omnes ſatis virium, circumvenire
,, quærit ſolitudinem ſingulorum, ſed retuſus adunati exercitus fide pariter, & vigore, in-
,, tellexit milites Chriſti vigilare jam ſobrios, & armatos ad prælium ſtare, vinci non poſſe,
,, mori poſſe, & hoc ipſo invictos eſſe, quia mori non timent, nec repugnare contra impu-
,, gnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, ſed prumpte & animus, &
,, ſanguinem tradere, ut cum tanta in ſeculo malitia, & ſævitia graſſetur a malis
,, & ſævis velocius recedatur. Quale illud fuit ſub oculis Dei ſpectaculum glorioſum? Quale
,, in conſpectu Chriſti Eccleſiæ ſuæ gaudium, ad pugnam, quam tentaverat hoſtis inferre,
,, non ſingulos milites, ſed tota ſimul caſtra prodiiſſe? Omnes enim conſtat venturos fuiſſe,
,, ſi audire potuiſſent, quando accurrerit properanter, & venerit quiſquis audivit. Quot
,, illic lapſi glorioſa confeſſione ſunt reſtituti? Steterunt fortes, & ipſo dolore pœnitentiæ fa-
,, cti ad prælium fortiores, ut appareat nuper ſubitatos eſſe, & novæ, atque inſuetæ rei pa-
,, vore trepidaſſe, rediiſſe ad ſe poſtmodum fidem veram, & vires ſuas de Dei timore colle-
,, ctas ad omnem patientiam conſtanter, & firmiter roboraſſe, nec jam ſtare ad criminis ve-
,, niam, ſed ad paſſionis coronam.

1 Confer Luciani, Marci Aurelii, Arriani, & aliorum Ethnicorum teſtimonia, quæ mox indicabo.

2 Vide Tom. I. hujuſce operis *pag.* 417. *ſeqq.* Mirabile ſane eſt, quod in Africa, Imperatore Septimio Severo, contigit. Ex eo namque facto plane intelligitur, non vi naturæ, ſed virtute divina ſuetos Chriſtianos evadere ad ſupplicia magno animo perferenda conſueviſſe. In Actis enim *SS. Perpetuæ, Felicitatis, & Socior. pag.* 86. *edit. Ruinart. Veron. num.* XV. hæc

cianus , cum Hadrianus , Antonini , Septimius Severus , Caracalla , Maximinus , Decius , Valerianus , Aurelianus , Diocletianus , atque collegæ , Licinius , poſtremoque Julianus Gentiles, noſtriſque infeſti, atque inimici imperabant , ita ubi Valens Arianæ factioni ſuam obligavit fidem , videre viros , mulieresque licebat tanta animi magnitudine , ut religionis ſervandæ cauſſa in ſummam rerum omnium egeſtatem , extremumque cruciatum venire non paterentur modo , ſed etiam optarent . Atque ut mittam de tot martyribus dicere , quorum ſunt res egregie, præclareque geſtæ monumentis mandatæ litterarum , utque Origenis Adamantii , quod ſane eſt ſingulare , exemplum prætercam , quod eſt ab Euſebio eleganter , diligenterque in hiſtoria deſcriptum , ne longior , quam mecum ipſe ſtatuerim , eſſe videar ; illud unum commemorabo , quod ad rem maxime pertinet , evenitque Edeſſæ in Syria , cum Ariani, freti Valentis (1) auctoritate, Eccleſiam infeſtarent . Nam in eam urbem cum Imperator veniſſet , cognoviſſetque plenam eſſe Orthodoxorum , qui omnes fere quotidie in unum locum oratum convenirent , Præfectum vehementer accuſavit, eique mox,ut Catholicorum gentem deleret , juſſit . Præfectus etſi Arianis partibus ſtudebat , tamen committendum non putavit , ut ſua opera multitudo tanta civium Edeſſenorum periret . Itaque clam ad noſtros miſit , qui dicerent , Imperatorem conventus ejuſmodi indigne ferre . Sibi eſſe in mandatis datum, ut de iis , qui congregari deinceps non dubitaſſent , ſupplicium ſumeret . Quamobrem cauto eſſe opus . Comminatione namque pœnæ ſperabat fore , ut noſtri incœptis deſiſterent . Sed fruſtra . Majore namque numero ſequente die in eumdem locum concurrerunt , quam antea conſueſſent . Quapropter ut Imperatori obtemperaret , Præfectus eo ſe cum milite conferre , omneſques trucidare conſtituit . Cum aliquanto proceſſiſſet , in

 mu-

hæc de Felicitate leguntur . ,, Statim poſt orationem dolores (partus) eam invaſerunt . Et ,, cum pro naturali difficultate octavi menſis in partu laborans doleret , ait illi quidam ex ,, miniſtris cataractariorum , *quæ ſic modo doles , quid facies objecta beſtiis , quas contempſiſti , cum ſacrificare noluiſti ?* Et illa reſpondit : *Modo ego patior , quod patior , illic* ,, *autem alius erit in me , qui patietur pro me , quia & ego pro illo paſſura ſum .*

1 Vide Sozomenum *lib.* VI. *Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap.* XVIII. *pag.* 240. *edit. Cantabrig.*

mulierem quamdam humili veſte indutam incidit, quæ puerum ſecum in cœtum noſtrorum duceret. Quæſivit ex ea, quo, quam ob cauſſam, quos tandem inventum properaret? Cum ire ſe mulier ad Orthodoxorum conventum reſpondiſſet, tum ille, an te, inquit, latet, quid conſilii Præfectus cœperit? Ea vero, eſſe ſibi omnia comperta dixit. Idcirco ſe feſtinanter ire. Periculum enim eſſe, ne ſi ſerius faceret, quam poſſet, ſe ipſa a præmio, & corona martyrii remoraretur. Ne miraretur Præfectus, quod puerum ſecum duceret. Non æquum eſſe, ut quem ipſa magnopere amaret, tantæ felicitatis expertem eſſe pateretur. Præfectus magnitudinem animi, conſtantiam, fortitudinemque mulieris admiratus, proſpicienſque futurum, ut Orthodoxi ceteri, ſi non majore, at æquali ſaltem virtute magno cum Arianæ factionis dedecore ſupplicia perferrent, ad Valentem revertit, reque, ut acciderat, narrata, ei, ut mutaret conſilium, perſuaſit.

Sic igitur animati cum plerique omnes Chriſtiani eſſent, mirabile nemini videri debet, quod illi capti, atque vel in vincula conjecti, catenas ſuas, quaſi ornamenta (1) quædam eſſent, contemplarentur; vel ad judices adducti, numquam ſeſe demitterent, ſed fidenter confiterentur ſe Chriſtianos eſſe, ac ſupplicia non modo non averſari ſe, verum etiam expetere affirmarent; vel ab humani generis hoſte, qui ſi imbecilles, ut ipſe putabat, adortus eſſet, confideret fore, ut victoriam pararet, incredibili furore appetiti, ita confligerent, ut ſenes (2), mulieres, pueri ſatis in hoc prælii genere exer-

1 Euſebius *lib.* v. *Hiſt. Eccl. cap.* 1. *pag.* 204. de Martyribus Lugdunenſibus agens „ illos *inquit*, gaudium Martyrii, ſpeſque promiſſæ beatitudinis, & caritas erga Chriſtum, „ & Dei Patris Spiritus recreabat . . . . Quippe illi quidem hilares accedebant, majeſtatem „ quamdam venuſtati intermixtam vultibus præferentes adeo ut τὰ δεσμὰ κόσμον *vincula* „ *ornatum* ipſis adeo diſſe viderentur inſtar ſponſæ fimbriis aureis variegatis ornatæ „. Tertullianus *Apologet. cap.* 1. *pag.* 161. *edit. Venet. an.* 1744. *in Append.* „ Hic eſt, *inquit*, habitus victoriæ noſtræ; hæc palmata veſtis. Tali curru triumphamus &c.

2 Euſebius *lib.* III *Hiſt. Eccl. cap.* xxxII. de Simeone Epiſcopo Hieroſolymorum diſſerens, *pag.* 127. *edit. Cantabrig.* „ Per multos dies, *inquit*, acerbiſſimis tormentis excruciatus, fidem Chriſti conſtantiſſime profeſſus eſt, adeo ut conſularis ipſe, & omnes, qui „ aderant, magnopere mirarentur, qua ratione vir centum ac viginti annos natus tot tormenta perferre potuiſſet „. Idem ipſe Euſebius *Præparat. Evang. lib.* 1. *cap.* IV. *pag.* 13. *edit. an.* 1628. „ Ipſæ quoque, *inquit*, apud nos puellæ, tenerique puſiones, adeoque barbari „ homines, iidemque, ſi oculis exiſtimarentur, viles, & abjecti, Servatoris noſtri viribus, „ au-

exercitati eſſe, novoſque ſpiritus, Chriſti virtute, continenter ſumere viderentur. Quæ res cum multis exemplis, quæ Sanctorum Martyrum Actis, aliiſque veteribus monumentis, imprimiſque libris Apologeticis Patrum, Hiſtoriiſque Euſebii, Socratis, Sozomeni, Theodoriti continentur, liqueat, tum Marci Aurelii Antonini (1) Imperatoris, Arriani (2) Philoſophi, Luciani (3), Juliani (4) Auguſti, hominum Ethnicorum, hoſtiumque Chriſtianæ religionis teſtimoniis confirmari etiam, atque etiam, demonſtrarique ad veritatem plane poteſt. Sed quoniam brevitas operis, quominus eadem perſequar, eſt impedimento; eadem miſſa faciam, aggrediarque de temperantia veterum Chriſtianorum, ita ut propoſueram, dicere.

CA-

„ auxilioque ficti, huius de animorum immortalitate doctrinæ veritatem reipſa potius, quam „ oratione comprobarunt „. Vide ſupra deſcriptum Lactantii Firmiani locum ex *lib.* v. *cap.* XIII. *Divinar. Inſtit. pag.* 393. *ſeqq.* quo etiam *capite pag.* 395. *tom.* 1. ſi habet: „ Noſtri (ut de viris taceam) pueri, ac mulierculæ tortores ſuos taciti vincunt, & exprimere illis gemitum nec ignis poteſt.... Ecce ſexus infirmus, & fragilis ætas dilacerari ſe „ toto corpore, utique perpetitur, non neceſſitate, quia licet vitare, ſi vellent, ſed voluntate, quia confidunt Deo.

1 Vide *tomum hujus operis pag.* 433. *not.* 4.

2 Confer *tomum eumdem primum hujus operis pag.* 98. *not.* 3.

3 Adeundus Lucianus *loc. cit. Dialogi de Morte Peregrini*.

4 *Fragm. Epiſt. opp. p.* 1. *pag.* 528. *edit. an.* 1630. Cæcilius præterea apud Minucium Felicem *in Octav. pag.* 79. „ Proh mira, *inquit*, ſtultitia, & incredibilis audacia! Spernunt „ tormenta præſentia, dum incerta metuunt, & futura, & dum mori poſt mortem timent, „ interim mori non timent. Ita illis pavor, & fallax ſpes ſolatio redivivo blanditur „. Sic Ethnici nos, cum aut imperiti rerum noſtrarum, aut malevolentia incitati eſſent, inſectabantur. Sed de teſtimoniis Ethnicorum ſatis dictum eſt. Atque aliis quidem in locis Taciti quoque, ac Plinii verba de Chriſtianis deſcripſimus, ut non ſit opus eadem huc transferre.

Digitized by Google

CAPUT VI.

De Temperantia Veterum Chriſtianorum.

TEmperantiam autem appello, non in epulas, neque in libidinem modo, ſed etiam in omnes non rectos impetus firmam animi, moderatamque dominationem. Quamobrem latius patet virtutis, de qua aggredior dicere, quam vulgi ſententia ferat (1), notio. Ac impetus quidem non recti partim in animo ſive ignoratione, ſive mala inſtitutione, propenſioneve ex originis peccato profecta; partim ex corporis, animique conjunctione oriri ſolent. Incitari namque homines ad inanem gloriam, ad faſtum, ad invidiam poſſunt: quæ ſane vitia animum quidem, cui inhærent, & in quo naſcuntur, inficiunt. Sed quoniam de virtutibus veterum Chriſtianorum, quæ hiſce vitiis opponuntur diſputatum eſt; reſtat, ut de ceteris agendum videatur, quæ ſunt moderatrices commotionum, originem ex animi, corporiſque conjunctione ducentium. Ordiar autem a ſobrietate, qua ſane virtute qui præſtant, hos licebit temperantes in cibo, ac potu dicere. Nam ſobrietatem voco virtutem, quæ vitio gulæ, hoc eſt voracitati, opponitur.

§. I.

De Majorum noſtrorum ſobrietate.

CUM ergo ſibi majores noſtri perſuaſiſſent, nos virtuti, & ſempiternæ gloriæ natos eſſe, uti quemque noſtrum cibo, ac potu oportere ajebant, non oblectationis capiundæ, ſed ſuſtentandæ vitæ cauſſa, ut exercere ſe in virtute, aliiſque adjumento eſſe, atque utilitati poſſit. Seligenda propterea alimenta eſſe ſtatuebant, quæ ſimplicia, non

1 Clemens Alexandrinus *lib.* 11. *Stromateon pag.* 394. Temperantiam dicit eſſe *habitum qui eligendo, & vitando ſervat judicia prudentiæ*. *Pag.* autem ſequente hanc ipſam virtutem eſſe ſine *fortitudine* poſſe negat. Quamobrem cum dictum de fortitudine ſit *cap.* ſuperiore, dicendum hoc loco exiſtimavi de temperantia.

non nimio ſtudio compoſita ad voluptatem ſint. Nam hæc ad curandam valetudinem minime conferre (1). Immo vero fuiſſe olim, eſſeque jam medicos, & hos quidem magnos, ac nobiles, qui ciborum varietatem morborum eſſe defendant cauſſam. Itaque Chriſtiano dandam eſſe operam, ut imperet, non ut indulgeat gulæ. Atque Apoſtolum quidem inſtinctu Dei, afflatuque incitatum, non (2) optandos eſſe cibos divitum, conſtituiſſe. Divitum autem nomine Ethnicos, qui ventri, abdominique ſuo nati viderentur, opeſque ſuas in cibis ejuſmodi comparandis conſumerent, indicabat. Quare Petrus Apoſtolorum a Chriſto Servatore Princeps dictus in priore (3) Epiſtola, ſobrios nos eſſe, ac vigilare oportere jubet, niſi circumveniri, vincique a diabolo velimus, qui circuit quærens, quem devoret. Ex crapula enim, ingluvieque cupiditates pravæ oriuntur, quibus velut armis abuti hoſtis generis humani ſolet, ut inferat animis extremam per-

1 Clemens *Pædag. lib. II. cap. 1. pag.* 139. „ Atque alii quidem homines vivunt, ut „ comendant, quod certe etiam rationis expertibus evenit animantibus, quibus nihil aliud, „ quam venter vita eſt: nobis autem Pædagogus præcipit comeſſe, ut vivamus. Neque enim „ noſtrum nutritio munus eſt, neque inſtitutum ſcopuſve noſter voluptas; ſed ea nutri- „ tio eſt propter noſtram hic manſionem, quam ad incorruptionem ratio inſtituit. Et ideo „ ſecernitur, ac ſeligitur alimentum. Eſt autem ipſum ſimplex, & non nimio ſtudio compa- „ randa, nimiſve curioſa, ſed ſimplicibus, & minime curioſis pueris apta, & appoſita veri- „ tas, utpote quod ad vivendum non ad lautitias, deliciaſque aptum ſit. Ipſum autem vivere „ ex duobus ſanitate ſcilicet, & viribus conſtituitur, quibus maxime convenit alimenti fa- „ cilitas, ut quod & ad digeſtionem, & ad corporis levitatem ſit utile, ex quibus incre- „ mentum, ſanitas, & juſtæ vires, non autem injuſtæ, lubricæ, & miſeræ, quales ſunt, quæ „ athletis ex illa ſua edendi neceſſitate obveniunt. Sunt igitur multiplices qualitates reſ- „ ſpuendæ, quæ varia detrimenta pariunt, malas corporum habitudines, ſtomachorum ſub- „ verſiones, cum corruptus, & conſtupratus ſit guſtus miſera, & infauſta quadam condiendi „ arte, & inani in faciendis bellariis artificio. Audent enim appellare nutritionem ſtudium „ deliciarum, quod in noxias voluptates dilabitur. Antiphanes autem Delius medicus vel „ unam hanc dixit eſſe morborum cauſſam, ciborum varietatem, quum qui veritatem ægre „ ferunt, multiplici, neſcio qua, vana gloria frugalem, & moderatum victum abjurent, & „ tranſmarinas eſcas anxie perquirant. Ac mihi quidem morbi eorum miſereri libet, ipſoa „ autem non pudet ſuas decantare delicias. Cum enim in Freto ſunt Siculo, murænas anxio, „ & ſollicito animo perquirunt, & Mæandri anguillas, & qui in Melo ſunt hædos, & qui in „ Sciatho mug ies, Pelori conchas &c.

2 Clemens *ibid. pag.* 141. „ At mihi quidem videtur homo, qui eſt ejuſmodi, nihil eſſe „ aliud, quam bucca, aut maxilla. *Ne deſideres autem*, inquit Scriptura (1. *Cor.* 6.) *cibos* „ *divitum*, ii enim vitæ non veræ, & turpi conjuncti ſunt. Illi enim dant operam obſoniis, „ quæ fimus paulo poſt excipit, nobis autem cibum cæleſtem venerantibus neceſſe eſt ventri, „ qui eſt ſub cælo, imperare, & multo magis iis, quæ ei amica, & grata ſunt, *quæ Deus* „ *abolebit*, inquit Apoſtolus, *voraces gulæ cupiditates jure execrans. Eſca enim ventri*, ex „ quibus hæc carnalis, & quæ interitum affert, vita dependet &c.

3 *Cap.* v. *v.* 8.

perniciem, atque interitum ſempiternum. Noverant autem veteres Chriſtiani conditos cibos quoſcumque (1) a Deo eſſe, ut iiſdem mortales uterentur; ſed cavendum eſſe, ne quis intemperanter uteretur, perinde noverant. Neque enim extolli eorum mentes (2), qui cibo oppreſſi ſint, convertere in Deum cogitationem, precibuſque inſtare poſse. Itaque id etiam, atque etiam curabant, ut ſua quoque convivia exigua, ſobriaque (3) eſſent. Hæc agapas appellabant. Quod ſi aliquos eſse intelligebant, qui cum delicata obſonia conquiſiſſent,

1 Eccleſiæ Lugdunenſis, atque Viennenſis in ea Epiſtola, quam ad Eccleſias Aſiæ, Phrygiæque ſcripſerunt, *apud Euſebium lib. v. Hiſt. cap.* 1 I. *pag.* 212. *edit. Cantabrig.* de Alcibiade loquentes, ſic habent. „ Alcibiades quidam ex illorum Martyrum numero durum, & ſquallidum vivendi genus ſectabatur, nullumque omnino cibum admittens, ſolo pane, & aqua ad id uſque temporia veſci conſueverat. Cumque in carcere poſitus eamdem vivendi rationem vellet retinere, Attalo poſt primum, quod in amphitheatro certamen fecerat, revelatum eſt, non recte, neque ordine facere Alcibiadem, qui & creaturis Dei minime uteretur, & aliis exemplum ſcandali fieret. Paruit itaque Alcibiades, & cunctis deinceps cibis promiſcue uti cœpit, gratias agens Deo.

2 S. Cyprianus Epiſtola XI. *pag.* 26. *edit. Oxon.* „ Sed & de victu parco, & ſobrio potu divinis dignationibus admonemur, ſcilicet, ne vigore cæleſti ſublime jam pectus illecebra ſecularis enervet, vel ne largioribus epulis mens gravata, minus ad preces orationis evigilet „. Confer Tertullianum initio *lib. ad Martyras*.

3 Tertullianus Apologetici *cap.* XXXIX. *pag.* 121. *edit. Veneta an.* 1744. *in Append.* „ Non epulis, neque potaculis, nec ingratis voratrinis diſpenſatur, ſed egenis alendis, humandiſque &c. *Pag.* 122. Nam & cœnulas noſtras, præterquam ſceleris infames, ut prodigas ſugillatia .... Sed ſtipulam quis in alieno oculo facilius perſpicit, quam in ſuo trabem .... De ſolo triclinio Chriſtianorum retractatur. Cœna noſtra de nomine rationem ſui oſtendit. Id vocatur, quod dilectio penes Græcos eſt. Quantiſcumque ſumtibus conſtet, lucrum eſt pietatis nomine facere ſumtum, ſiquidem inopes quoſque refrigerio iſto juvamus, non qua penes vos paraſiti affectant ad gloriam famulandæ libertatis ſub auctoramento ventris inter contumelias ſaginandi, ſed qua penes Deum major eſt contemplatio mediocrium. *Si* honeſta cauſſa eſt convivii, reliquum ordinem diſciplinæ æſtimate, qui ſit de religionis officio: nihil vilitatis, nihil immodeſtiæ admittit. Non prius diſcumbitur, quam oratio ad Deum præguſtetur. Editur quantum eſurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis eſt utile. Ita ſaturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum ſibi eſſe, ita fabulantur, ut qui ſciant Deum audire. Poſt aquam manualem, & lumina, ut quiſque de Scripturis ſanctis, vel de proprio ingenio poteſt, provocatur in medium Deo canere. Hinc probatur, quomodo biberit. Atque oratio convivium dirimit. Inde diſceditur non in catervas cæſionum, neque in claſſes diſcurſationum, nec in eruptiones laſciviarum, ſed ad eamdem curam modeſtiæ, & pudicitiæ, ut qui non tam cœnam cœnaverint, quam diſciplinam. Hæc coitio Chriſtianorum merito ſane illicita, ſi illicitis par, merito damnanda, ſi non diſſimilis damnandis „. Minucius Felix *in Octav. pag.* 308. *edit. an.* 1672. „ Convivia, *inquit*, non tantum pudica colimus, ſed & ſobria. Nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, ſed gravitate hilaritatem temperamus „. Plinius Junior *Epiſt.* XCVII. *lib.* X. „ Morem (Chriſtianorum) fuiſſe, *inquit*, coeundi ad capiendum cibum promiſcuum tamen, & innoxium „. Etſi vero innoxium dicat, quod repellere vellet de cæde infantis accuſationem, tamen ſatis etiam indicat, nihil in eo cibi genere guſtando intemperantiæ fuiſſe.

Digitized by Google

ſent (1), paraſſentque, tum hæc agapas dicere auderent, eos vehementer redarguebant, propterea quod *amori, dilectionique ſanctæ*, quam *agapes* vocabulum indicat, irrogarent inſignem injuriam. Maxima vero pars noſtrorum hominum ita erat affecta, atque inſtituta, ut abſtinentia, temperantiaque (2) carnem rationi ſubigere conaretur. Quæ res tam erat manifeſta, ut ab illis, cum contra Ethnicos agerent, palam prædicaretur. Id quod numquam feciſſent, ſi res ſe, contra atque ipſi dicerent, habuiſſet. Accedit hoſtium Chriſtiani nominis auctoritas, qui cum minime noſtros laudarent, tum maxime ſtatuebant, moderate illos temperanterque vivere. In his eſt Auctor Philopatridos (3). Hæc igitur, quoniam inimicis etiam religionis Chriſtianæ explorata erant, Patres jure quodam ſuo ad repellendam calumniam ſumebant, concludebantque, errare vehementer eos, qui Chriſtum, ejuſque diſcipulos inanem quamdam, impuramque ſectam in genus hominum invexiſſe, dicerent. Factum enim doctrina Servatoris Chriſti fuiſſe animadvertebant, ut Græci, Barbarique unum, omnipotentem, nulliſque aut hujus univerſitatis rerum, aut temporum finibus comprehenſum, cæli, terræque conditorem Deum venerarentur, ac celebrarent, continerent in officio ſe, nihil non temperanter, pudiceque agerent, omneſque tum ventris, tum rerum earum, quæ ſub ventre

1 Clemens Alexandrinus *l. c.* „ Carnalis vita, *inquit*, quam audent quidam agapen vocare, effrenata lingua aventes, nempe quædam prandiola nidorem, & jus redolentia pulterum, ac ſaturare verbi opus: ſacram *agapen* ollis neſcio quibus, & liquido jure dedecorantes, potuque deliciis, & fumo illud nomen maledicto perſequentes: falluntur exiſtimatione, ut qui Dei promiſſum prandiolis ſe poſſe emere expectaverint „. Atque Apoſtolus quoque in Epiſt. 1. *ad Corinth. cap.* XI. *v.* 20. *ſeq.* eos redarguit, qui *cœnam ſuam præſumerent ad manducandum*, & in cœtum venirent, pauperesque, cum laute ipſi ſeſe tractarent, confunderent.

2 Origenes *lib.* V. *contra Celſum n.* 49. *pag.* 319. *edit. opp. Veneta t.* 1. „ Nec Judæos, „ nec nos ferit, quod Celſus de Sacerdotibus Ægyptiis refert, eos non modo ſuibus, ſed „ etiam capris, ovibus, bobus, & piſcibus abſtinere, quum id, quod in os intrat, non coin„ quinet hominem, nec eſca nos commendet Deo, abſtinentia non gloriamur, *neque gu*„ *la ad comedendum adducimur*. Igitur valeant, per nos licet, Pythagorici, qui animatis „ abſtinent. Video autem, quam diſpar ſit Pythagoricorum animatis abſtinentium, & noſtro„ rum Aſcetarum ratio. Illi enim animatis abſtinent propter fabulam de migratione ani„ mæ in varia corpora .... nos vero, ſi quando abſtinemus, id a nobis fit, ut caſtigetur cor„ pus, & in ſervitutem redigatur. Quippe volumus *mortificare membra, quæ ſunt ſuper* „ *terram, fornicationem, immunditiam malam*, & nihil non experimur, ut facta carnis mor„ tificemus.

3 *Tom.* III. *opp. Luciani num.* XXIII. XXVI. *pag.* 612. *ſeqq. edit. an.* 1743.

Digitized by Google

ſunt, voluptates averſarentur, ac fugerent (1). Quæ ſane res in cauſſa erant, cur illorum permulti pallidi, macilentique eſſent (2). Quum enim carnem vigiliis, continentique abſtinentia, temperantiaque domare, ac rationi ſubjicere ſtuderent, vigere ita corpus non poterat, ut colorem ſervaret (3). Neque enim metus ſuppliciorum, quæ noſtris Ethnici minarentur, ſic eos commovebat, ut pallere cogeret. Nulla namque res ipſis optabilior cruciatu erat, quo ſe gratos Deo futuros proſpicerent. Eſt autem in Actis Procopii Martyris a vetere Scriptore monumentis traditum litterarum, virum optimum jam uſque a teneris, ut ajunt, unguiculis, id unum maxime laboraſſe, ut temperate, ſobrie, caſte, integreque, velut Chriſti imitatorem, atque diſcipulum decebat, viveret. Itaque ſic fatigaſſe, attenuaſſe, ac pene maceraſſe corpus, ut brevi, qui eum videbant, moriturum arbitrarentur. Cibus namque illi, ac potus panis tantummodo, & aqua erat. His autem adeo parce utebatur, ut jejunium ad duos ſæpe, interdum vero ad tres quoque dies produceret. Ergo cupiditate rerum caducarum ſuperata, ſubactaque rationi carne, dabat operam, ut ab ſe precum nulla intermiſſio fieret. Diuturna autem prece, exercitationeque virtutis, cum illud eſſet conſequu-

1 Euſebius Cæſarienſis *Præparat. Evangelica lib. 1. cap. IV. pag. 12. ſeqq.* „ Per unam hanc Evangelicam Servatoris noſtri doctrinam effectum eſt, ut ex Græcis pariter, ac barbaris, quotquot ejus verbum ſincero animo, non ſimulatione quadam, & inani oſtentatione ſuſcipiunt, cum ſupremæ Philoſophiæ gradum attingant, ut unam eumdemque ſummum Deum, nullis hujus aut univerſitatis, aut ævi finibus comprehenſum, præpotentem cæli, terrarumque Regem, ac Dominum, ſolis, aſtrorum, totiusque mundi procreatorem venerentur, celebrent, Deumque fateantur: ita porro vitam, quaſi adamuſſim exigere, conformareque ſtudeant, ut ipſum etiam oculorum ſenſum diſciplinæ legibus contineant, nihilque NON TEMPERATUM ex aſpectu cum cupiditate conjuncto in animum ſubire patiantur, ac vel ipſa excogitatione radicitus genus omne fœdæ perturbationis excidant. Hæc omnia quis plurimum omnibus hominibus ad bene, beateque vivendum momenti afferre non videat? Ad hæc quod infinita virorum, mulierum, ac puerorum, ſervorum pariter, atque liberorum, ignobilium, & nobilium, nec non barbarorum ſimul, atque Græcorum, omnibus in locis, oppidis, regionibus, & quotquot ſoli ſubjectæ ſunt, nationibus, ad ſubeundam eorum præceptorum, quibus nuper informati ſumus, diſciplinam, denſo agmine multitudo confluat, ejuſmodique ſermonibus aures præbeat, quibus ad coercendam non actionum modo petulantiam, verum etiam earum, quæ in ſola mente verſantur, cogitationum turpitudinem, omneſque tam VENTRIS, tum, quæ ſub ventrem ſedem habent, voluptates domandas excitetur.

2 Hos ut derideret Auctor Dialogi Philopatridos, cum in cœtum Chriſtianorum admiſſus eſſet, vidiſſe homines dixit ſe ἐπικεκυφότας, ϗ κατωχριωμένους *vultibus in terram pronos, pallidoſque. Tom. III. opp. pag* 6 2. *n.* 23.

3 Acta S. Procopii *apud Ruinartium pag. 310. ſeqq. edit. Veron.*

ſequutus, uti ſe optime noſceret, demiſſum animum præſeferret, ſubmitteret ceteris ſe, atque erga illos mitis, benignuſque eſſet, tandem martyr deceſſit, præmiumque obtinuit abſtinentiæ, atque laborum. Fuerunt præterea majorum noſtrorum nonnulli tanta ſobrietate, ut cum domandi corporis cauſſa ſibi a vino, a ſicera, a carnibus, a rebus denique univerſis, quæ afferre delectationem poſſent, temperarent, non Chriſtianis reliquis modo, ſed Judæis etiam admirationi eſſent (1).

Ac de tenui quidem, ſobrioque victu veterum Chriſtianorum ſatis eſt diſputatum. De jejuniis erunt fortaſſe, qui agendum hoc loco putent: quoniam tamen ſingularis eſt a nobis perſcribendus de ſacris temporibus liber, transferenda eodem viſa eſt omnis de illa ipſa re diſputatio. Ad ciborum delectum quod attinet, primum omnium ſatis conſtat, majores noſtros (quamquam lege ceremoniarum Judaicarum ſolutos ſe a Chriſto Servatore eſſe ſcirent, cognitumque haberent, re nulla, quæ in os immitteretur, inquinari hominem poſſe, tamen, quod traditum ab Luca *in Actis* eſſet, cautum a Petro, iiſque Chriſti (2) diſcipulis, qui Hieroſolymam ſedandarum controverſiarum cauſſa convenerant, fuiſſe, ut quicumque Chriſtianæ religioni dediſſent nomen, a certis deſtinatiſque quibuſdam cibis abſtinerent) diu multumque eam diſciplinam colere conſueſſe, ut ne ſuffocatis (3) animantibus,

1 Euſebius Cæſarienſis *lib.* II. *Historia cap.* XXII. *pag.* 78. *edit. Cantabrig.* de Jacobo Apoſtolo minore agens „ Hic, inquit, ab ipſo matris utero ſanctus fuit, nec vinum umquam „ bibit, nec ſiceram: ab animantium carnibus penitus abſtinuit.

2 *Act. Apoſt. cap.* XV. *v.* 6. *ſeqq.*

3 Eccleſiæ Lugdunenſis, & Viennenſis apud Euſebium *lib.* V. *Hiſt. cap.* 1. *pag.* 203. de Biblide Martyre ad Eccleſias Aſiæ, Prygiæque ſeculo ſecundo ſcribentes, ſic habent. „ Contradiceos impiis, qui fieri poteſt, inquit, ut infantes comederent, quibus ne ſanguinem „ quidem animantium deguſtare licet? „. Tertullianus extremo ſeculo ſecundo *in Apolog. cap.* IX. *pag.* 38. *edit. Veneta an.* 1744. *in Append.* ſcripſit hoc modo. „ Erubeſcat error „ veſter Chriſtianis, qui ne animalium quidem ſanguinem in epulis eſculentis habemus. Qui „ propterea quoque ſuffocatis, & morticinis abſtinemus, ne quo ſanguine contaminemur, vel „ intra viſcera ſepulto „. Minucius Felix III. ſeculi Scriptor *in Octav. pag.* 300. *edit. an.* 1672. „ Tantum ab humano ſanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis ſanguinem noverimus „. Clemens Alexandrinus *lib.* III. *Pædagogi cap.* III. *pag.* 228. *edit. Pariſ. an.* 1641. „ Quod ſi potus barbaris defecerit, lac mulgent. Exinanito autem nutrimento, ne ſanguini quidem parcunt, ut fertur de lupis rabie agitatis. Illæ vero barbaris „ manſuetiores, etiam injuria affectæ, mali accepti non recordantur, ſed ſolitudinem confi- „ denter

tibus, eorumque ſanguine, neque rebus, quæ immolatæ idolis eſſent, veſcerentur. Atque ad ſanguinem quod ſpectat, etſi

„ denter percurrunt, dominos ſimul portantes, & alenter. Pereant ergo immanes belluæ, „ quibus eſt cibus ſanguis. Neque enim hominibus fas eſt tangere ſanguinem, quibus corpus „ nihil eſt aliud, quam caro excuſſa ſanguine „. Origenes *lib.* VIII. *contra Celſum n.* XXX. *tom.* I. *opp. edit. Monach. S. Mauri*. „ Namque idolothytum, *inquit*, dæmoniis immolatur, „ & hominem Dei non oportet menſæ dæmoniorum fieri participem. Ad ſuffocata quod atti- „ net, cum ſanguis ex eis non expreſſus fuerit, & ſanguinem ferant alimentum eſſe dæmonum, „ qui partibus ex illo exhalantibus nutriuntur, illis interdicit nobis Scriptura, ut ne nos dæ- „ monum cibo nutriamur. Fortaſſe enim ſi ſuffocatis veſceremur, quidam hujuſcemodi ſpiri- „ tus eiſdem nobiſcum veſcerentur. Jam vero ex iis, quæ de ſuffocatis diximus, patet cauſ- „ ſa cur a ſanguine abſtineamus „. Canon ex iis qui dicuntur Apoſtolici LV. *tom.* I. *PP. Apoſtolicor. pag.* 450. *edit. an.* 1724. „ Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, „ aut omnino ex Catalogo Clericorum manducaverit carnem in ſanguine animæ ejus, vel „ captum a beſtia, vel morticinum, deponatur; id enim lex quoque interdixit „. Seculo IV. eadem fere, atque Tertullianus, ſcripſit Auctor *Apoſtolicarum Conſtitutionum lib.* VI. *cap.* XII. *pag.* 345. *tom.* I. *PP. Apoſt. edit. ejuſd.* Prudentius *Cathemer. hym.* III. *pag.* 17. *edit. an.* 1687. *Delph.*

„ Fundit opes ager ingenuas;
„ Dives ariſtiferæ ſegetis;
„ Hic ubi vitea pampineo
„ Brachia palmite luxuriant,
„ Pacis alumna ubi bacca viret.
„ Hæc opulentia Chriſticolis
„ Servit, & omnia ſuppeditat.
„ Abſit enim procul illa fames,
„ Cædibus ut pecudum libeat
„ Sanguineas lacerare dapes.
„ Sint fera gentibus indomitis
„ Prandia de nece quadrupedum;
„ Nos oleris coma, nos ſiliqua
„ Fœta legumine multimodo
„ Paverit innocuis epulis.

Cyrillus Hieroſolymitanus *Catech.* IV. *pag.* 34. *edit. an.* 1640. „ Ac de cibis hæc vobis „ dogmata ſerventur, quandoquidem & multi in hoc genere peccant. Nam quidam ſunt, qui „ ſine diſcrimine immolata idolis attingunt, alii abſtinent quidem, verum eos, qui veſcun- „ tur iis, damnant, & ita varie quorumdam anima in hac quæſtione de cibis inquinatur, „ ignorantium utiles, & commodas cum veſcendi, tum abſtinendi cauſſas. Jejunamus enim, „ & vino carnibuſque nos abſtinemus, non ea quaſi piacula abhorrentes, ſed merce- „ dem expectantes, ut dum ſenſibus grata contemnimus, ſpiritali, cæleſtique menſa frua- „ mur: utque nunc ſeminantes cum lacrimis, cum exultatione metamus in ſeculo venturo. „ Ne igitur parvipendas eos, qui veſcuntur, & ob corporum imbecillitatem aſſumunt, neque „ culpes, qui pauco vino utuntur propter ſtomachum, & crebras infirmitates, neque carnea „ ut alienas oderis: cujuſmodi nonnullos noverat Apoſtolus, cum diceret (*Timoth.* I. *c.* IV. „ *v.* 3.) prohibentium nuptias, abſtinentium a cibis, quos Deus creavit percipiendos fide- „ libus cum gratiarum actione. Qui ergo te ab his abſtinea, non quaſi ab abominandis, & „ nefariis abſtine, alioqui mercede cares: ſed cum bona ſint, prætermitte ob illa ſpiritualia „ meliora tibi propoſita. Animum tuum obſirma, ne quid umquam edas eorum, quæ ſint ido- „ lis oblata. Nam de his non mihi ſolum, ſed etiam Apoſtolis, & Jacobo hujus Eccleſiæ „ olim Epiſcopo curæ fuit, ſcribantque Apoſtoli, & ſeniores omnibus gentibus communem „ catholicam Epiſtolam, ut imprimis idolothytis abſtineant, deinde & ſanguine, atque ſuf- „ focato. Nam hominum multi feri, & immanes, moreque canino viventes ſanguinem lam- „ bunt, agreſtium, & ferocium belluarum inſtar, ſuffocata devorant abunde. Tu autem

„ Chriſti

etſi fuerunt aliqui , & ii quidem docti , ac veteres , qui ſecus eſſe Actorum Apoſtolicorum locum explicandum , ac noſtra ferat opinio , putarent (1) ; tamen hi aut corruptis codicibus uſi ſunt, aut vim verborum, quibus res omnis a Luca expreſſa eſt , aſſequi nequiverunt . Itaque Cyprianus (2) , qui non eſum , ſed effuſionem ſanguinis Synodi Hieroſolymitanæ ab Apoſtolis celebratæ decreto vetitam arbitratur , quicquid tandem in cauſſa fuerit , cur deciperetur , deceptus tamen eſt , deſcivitque a communi Eccleſiæ , pervulgataque ſententia . Quamobrem Auguſtinus (3) , qui Sanctum Martyrem, ſi quis alius umquam , venerabatur , magnoque in pretio, atque in honore habebat , impetrare ab ſe nullo modo potuit , ut ipſi aſſentiretur . *Abſtinentia* enim a *ſanguine* , quam Apoſtoli præſcripſerunt , quid eſt aliud obſecro , niſi cautio , ne quis ſanguine veſceretur ? Ergo Irenæus (4) , qui in Actorum Apo-

„ Chriſti ſervus comedens , reverentia , modeſtiaque adhibita comede „ . S. Joannes Chryſoſtomus *Homilia* 21. *in Matthæum tom.* VII. *opp. edit. Pariſ. Montfauconi pag.* 524. „ Tanta cura , *inquit* , ciborum obſervatio defendebatur , tanta exiſtimatione hominum „ muniebatur , ut vel poſt reſurrectionem Petrus dixerit : nequaquam domine , quia num„ quam commune , aut immundum quid comedi „ . Confer eumdem in *cap.* XV. *Actor. Apoſtolicor. Homil.* 33. *pag.* 256. *t.* IX. At quæ de ſuffocato , & ſanguine non comedendis præſcripta ab Apoſtolis ſunt , ita refert Cyprianus in III. *Teſtimoniorum libro pag.* 91. *edit. Oxon.* ut rem quampiam omnino diſcrepantem indicare videantur . Nam de effuſione ſanguinis , de idololatria , deque fornicatione fugiendis , ea intelligi oportere putat , contra atque locus Actorum poſtulet . Scribit autem Cyprianus hoc modo . „ Item in *Actibus Apoſtolorum* vi„ ſum eſt Spiritui Sancto & nobis nullam vobis imponere ſarcinam , quam iſta , quæ ex ne„ ceſſitate ſunt , abſtinere vos ab idololatriis , & ſanguinis effuſione , & fornicatione „ . Græca autem verba Lucæ ſunt hujuſmodi , ut abſtinere Chriſtianos eorum temporum ſignificent oportere, καὶ αἵματος , καὶ πνικτοῦ, *& ſanguine* , *& ſuffocato* . Sed de veterum Chriſtianorum ſententia , quæ ad abſtinentiam a ſanguine , & ſuffocato pertinet , ſatis hæc ſunto .

1 Ridicula eſt Origenis opinio . Idcirco enim a *ſanguine* ut nobis temperemus præſcriptum eſſe putat , quod ejus exhalationibus , ac nidore dæmones alerentur . *Vide loc. deſcript. not. ſuperior.*

2 Cypriani locum deſcripſi *extrem. not.* 3. *ſup.* Eodem fere modo loquitur S. Pacianus Epiſcopus Barchinonenſis Parænesi ad *Pœnitentiam num.* 101. *tom.* II. *Concilior. Hiſpan. edit. Aguirrii pag.* 95. ubi recitato *Actor. e cap.* XV. loco , *ut abſtineatis vos ab idolothytis, & ſanguine* , *& fornicatione* . „ Quid aget , *inquit*, ſanguinarius ? Quod remedium capiet „ fornicator ? Numquid aut placere domino deſertor ipſius potuit ? Aut conſervare ſangui„ nem ſuum , qui fudit alienum ? &c. „

3 S. Auguſtinus *lib.* XXXII. *contra Fauſtum cap.* XIII. *pag.* 437. *edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri tom.* VIII . „ Et in Actibus Apoſtolorum hoc lege præceptum ab Apoſtolis, ut abſti„ nerent gentes tantum a fornicatione , & ab immolatis , & ab ſanguine , ideſt ne quidquam „ ederent carnis , cujus ſanguis non eſſet effuſus . Quod alii non ſic intelligunt , ſed a ſan„ guine præceptum eſſe abſtinendum , ne quis homicidio ſe contaminet „ .

4 Irenæus *lib.* III. *contra hæreſes cap.* XVI. *num.* XIV. *pag.* 199. *edit. Pariſ. Maſſueti Monach. Sancti Mauri* , ſic legit . „ Ut abſtineatis ab idolothytis , & fornicatione , & quæ„ cumque non vultis fieri vobis , aliis ne faciatis &c. „

Apoſtolicorum codicem incidit, qui ſimilis eſset ejus, quem habuit Cyprianus, quod attinet ad decretum de ſanguine, ſic omnino rem explicavit, ut Patres ceteri conſueverant.

Quæ autem cauſsæ fuerint, cur Apoſtoli, ne quis ſanguine veſceretur, ſive ex Judæis, ſive ex Ethnicis ad Chriſtianam Religionem acceſſiſset, caverent, demonſtrandum eſt. Principio magnis in erratis Origenis (1) ſententia eſt, qui fas non eſse ait, ſanguinem animantis comedere, propterea quod ejus nidore dæmones alerentur. Quemadmodum enim ali ſanguine poteſt immortalis natura vacans corpore? Quod ſi vixiſse olim Chriſtianos conſtat, qui nidore delectari dæmonas (2) judicarent, nullus tamen, quod ſciam, in eam opinionem deſcendit, ut eam ob cauſsam fuiſse ſanguinis eſu noſtris interdictum contenderet. Deinde quamquam obſervatam diu eam fuiſse in Eccleſia diſciplinam facile patiar, ut omnes ſibi ab ſanguine temperarent, tamen hoc ſive præcepti, ſive inſtitutionis genus, in moralibus numerari oportere numquam concedam. Neque enim Grotius (3), Sal-

1 Vide Orig. locum ſupra deſcriptum.

2 Conſule Tatianum *orat. contra Græcos num.* XIII. *pag.* 254. *edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri*. „ Dæmones, *inquit*, cum ex materia compacti fuiſſent, & ſpiritum ex ea traxiſſent, intemperantes, & guloſi evaſerunt alii quidem ad puriorem materiam converſi, alii autem viliorem eligentes, & ad illius ſimilitudinem vitam inſtituentes „. Athenagoras *Legatione pro Chriſtianis num.*27. *edit. opp. Juſt. Pariſ. an.*1742. „ Dæmones, qui circa materiam verſantur, & nidores, ac victimarum ſanguinem liguriunt &c. „. Tertullianus *lib. ad Scapulam cap.* II. *pag.* 69. *edit. opp. an.* 1675. „ Non eget Deus conditor Univerſitatis odoris, aut ſanguinis alicujus. Hæc enim dæmoniorum pabula ſunt „. S. Cyprianus *lib. de Idolorum vanitate num.* V. *pag.* 10. *edit. Amſtelod. an.* 1700. Hi ſpiritus ſub ſtatuis, atque imaginibus conſecratis deliteſcunt. Hi afflatu ſuo vatum pectora inſpirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt, falſa veris ſemper involvunt. Nam & falluntur, & fallunt, vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam in corporibus occulte mentes terrent, membra diſtorquent, valetudinem frangunt, morbos laceſſunt, ut ad cultum ſui cogant; ut nidore altarium, & rogis pecorum ſaginati, remiſſis, quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur „. Minucius Felix *in Octavio pag.*30. *edit. Lugd. Batav. an.* 1652. „ Sic a Cælo deorſum gravant, & a Deo vero ad materiam avocant, vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, ut ſpiritus tenues: morbos fingunt, terrent mentes, membra diſtorquent, ut ad cultum ſui cogant, ut nidore altarium, vel hoſtiis pecudum ſaginati, remiſſis, quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur „. Confer Julium Firmicum *de Error. Profanar. relig. pag.*19. *edit. an.*1652. Lactantium *lib.* II. *cap.* XV. *pag.* 171. *ſeq. edit. Pariſ. an.* 1748. Euſebium *Præparat. Evang lib.* IV. *cap.* XV. *pag.*154. *edit. an.* 1628. S. Gregorium Nazianzenum *orat.* IV. *adverſ. Julian. pag* 127. *edit. Pariſ. an.* 1609. *tom.* I. *opp.* S. Auguſtinum *lib.* III. *de Civ. Dei cap.* XX. *pag.* 78. *tom.* VII. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*. Theodoritum *ſerm.* VII. *de Curand. Affect. Græcor. t.* IV. *opp. edit. Sirmondi an.*1642. *p.*583. *ſeq.*

3 *Annotationib. in Geneſ. cap.* IX. *pag.*9. *ſeq. tom.* I. *opp. edit. an.*1679.

Digitized by Google

Salmaſius (1) , Becmannus (2) , Curcellæus (3) , Voſſius (4) , aliique , qui hanc opinionem eſse ad veritatem cenſent propenſiorem , utut eruditione præſtent , extorquere a nobis aſſenſionem poſſunt . Nam leviora ſunt argumenta, quibus omnis eorum oratio nititur , quam ut viro in ſacris litteris exercitato exhibere negotium videantur . Ac primum quidem , quod ex vetuſtate concluditur , inane eſt . Parvi namque refert, ſi Noemo, ejuſque filiis, a quibus omnes deinceps (5) homines ſunt profecti , impoſita a Deo lex fuerit , ut ſibi ab eſu ſanguinis caverent . Quid enim obſtabat , quo minus præceptum ex eorum genere aliquod , quæ *ceremonialia* vocamus , dari divinitus Noemo poſſet ? Annon jam uſque ab ejus Patriarchæ tempore lata lex *de immundis, mundiſque* (6) animantibus fuerat ? Quotus autem quiſque eſt, qui in moralibus eſſe illam ponendam putet ? Jam vero ſacrificia (7) fuiſſe a Noemo , filiiſque oblata quis neget ? At *morale* ullum de re divina immolatione animalium faciunda præceptum eſſe , nemo ſane Chriſtianus conceſſerit . Nam alterum , quod ex Moſis verbis colligitur , ſimile eſt profecto ſuperioris . Etſi enim *animam* (8) *cujuſque carnis in ſanguine eſſe* dictum a Moſe Propheta eſt , non eo eſt dictum , quo nemini , propter morale præceptum , veſci ſanguine hircorum , vitulorumque fas eſſet , ſed quo intelligeretur , recte , atque ordine piandis ſceleribus deſtinari altari ejuſmodi hoſtias conſueſse . Quandoquidem

1 *De Trapezitico Fœnore pag.449. ſeqq. edit. an.1640.*

2 Chriſtianus Becmannus *exercit.* XXVI. *Theolog.*

3 *Diatriba de Eſu Sanguinis cap.*XIII.

4 Curcellæus *ibid.* ,, Quam opinionem , *inquit* , defendi non ſemel audivi a Gerardo ,, Voſſio . . . . . in publicis ſuis lectionibus Amſtelodami , cum hiſtoriam Eccleſiaſticam ex- ,, plicaret ,, .

5 Curcellæus *ibid.*

6 *Geneſ. cap.*VII. *v.*2.

7 *Ibid. cap.*VIII. *v.*20. *ſeq.*

8 Levitici *cap.* XVII. *v.*10. *ſeqq.* ,, Homo quilibet de domo Iſrael, & de advenis , qui ,, peregrinantur inter eos , ſi comederit ſanguinem , obfirmabo faciem meam contra animam ,, illius , & diſperdam eam de populo ſuo : quia anima carnis in ſanguine eſt , & ego dedi illum vobis, ut ſuper altare in eo expletis pro animabus veſtris, & ſanguis pro animæ piaculo ſit . Idcirco dixi filiis Iſrael , omnis anima ex vobis non comedet ſanguinem , nec ex ,, advenis , qui peregrinantur apud vos . Homo quicumque de filiis Iſrael , & de advenis , ,, qui peregrinantur apud vos , ſi venatione , aut aucupio ceperit feram , vel avem , quibus ,, veſci licitum eſt , fundat ſanguinem , & operiat illum terra ; anima enim omnis carnis in ,, ſanguine eſt ; unde dixi filiis Iſrael , ſanguinem univerſæ carnis non comedetis : quia anima carnis in ſanguine eſt , & quicumque comederit illum interibit ,

dem cum anima illius hominis, qui peccaſset, juſtitiæ Dei addicta eſset, anima ſcilicet altera opus erat, qua numen divinum (1) placaretur. Quare eximendus ſanguis e cenſu alimentorum fuit, ut qui Deo ſacer eſset (2), ac veluti vadis munere fungeretur. Sanguis igitur a Moſe non ipſe per ſe conſiderabatur, ſed habita officii, cui deſtinatus erat, ratione; cum idem ipſe ſanguis, hoc eſt ea res, in qua anima ineſse dicitur, loco humanæ animæ offerretur, ad placandum Deum. Ceterum ſi ſanguis per ſe ipſe conſideretur, nihil eſt, quod obſtet, quin eo mortalibus veſci liceat. Ac ſi manducare cor nihil prohibet, quod eſt principium *αἱματώσεως*, quam nos *ſanguificationem* dicere poſsumus, quid eſt, quod uti ſanguine prohibeamur? Extremum, quo maxime Becmannus confidit, quale tandem eſt? Cautum eſt, inquit, ne quis ſanguinem comedat, ut mortales deterrerentur ab homicidii (3) ſcelere. Verumtamen non animadvertit, numerari omnia in præceptis moralibus non oportere, quorum eſt cauſsa moralis. Annon cauſsa moralis eſt vitandæ offenſionis ratio? Quis autem tam eſt abſurdo ingenio, ut moralem eſse præceptionem putet de abſtinentia a certis quibuſdam, deſtinatiſque cibis, quibus ſi veſci interdum majores noſtri voluiſsent, ſcandalo ſimplicibus fuiſsent? Sed nego cauſsam, cur abſtinentia ab ſanguine præſcriberetur, fuiſse talem, qualem Becmannus, ejuſque ſymmyſtæ vellent. Non enim Moſes, ex jure naturæ, ſed ex umbris, figuriſque eam legem repetendam putavit, quæ omnes adventu Chriſti Servatoris

1 Vide *notationem ſuperiorem*.

2 Vide locum ſupra deſcriptum Levitici. Apoſtolus Paulus *epiſt. ad Hebræos cap.* IX. *v.* 19. *ſeq.* „ Lecto enim omni mandato legis a Moſe univerſo populo, accipiens ſanguinem „ vitulorum, & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyſſopo, ipſum quoque librum, & „ omnem populum aſperſit, dicens: Hic ſanguis teſtamenti, quod mandavit ad vos Deus. „ Etiam tabernaculum, & omnia vaſa miniſterii ſanguine ſimiliter aſperſit: & omnia pene „ in ſanguine ſecundum legem mundantur, & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio „. Vide *&* *v.* 13. Itaque conſtat ad uſus ſacros ſanguinem a Moſe fuiſſe adhibitum.

3 Fortaſſe moveri quis ad eam opinionem tuendam poterit *cap.* IX. *Geneſeos v.* 4. *ſeq.* auctoritate. Nam ſic habet: „ Excepto quod carnem cum ſanguine non comedetis. Sanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu homi- „ nis, de manu viri, & de manu ejus requiram animam hominis. Quicumque effuderit hu- „ manum ſanguinem, fundetur ſanguis illius „. Conjuncta enim lex de non comedendo ſanguine cum lege de non perpetrando homicidio eo in Geneſeos loco eſt. Sed non eſt neceſſe, ut una ex altera ſequatur. Alioqui quæ ſequuntur de *pacto*, ex lege de non comedendo ſanguine, deque non perpetrando homicidio ſequerentur, qua re nihil dici poteſt obtuſius.

Digitized by Google

toris ablatæ ſunt. Quodſi ratione homicidii vitandi lata ejuſmodi a Moſe lex eſt, cur non item præſcriptum fuit, ne quis oves, boveſque interficere auderet? An ſanguinis eſus magis ad occidendum hominem incendit, quam cædes animalium ratione carentium?

Ego autem ſic exiſtimo: præceptionis Apoſtolicæ cauſſas fuiſſe duas, quarum altera certa eſt, altera etſi non certa, ſic tamen comparata, ut accedat ad veritatis ſimilitudinem. Atque ut a poſtremo ducam hujuſce orationis exordium, nullum dubium eſt, quin Apoſtoli, eorumque auditores id laborarent, idque vehementer eniterentur, ut a ſuperſtitione Chriſtianos deterrerent. Quoniam vero in ſacris, ceremoniiſque Deorum Ethnici interdum ſanguine veſci (1) ſolebant,

1 Ezech. *cap.* XXXIII. *v.* 25. „ Qui in ſanguine comediſtis, & oculos veſtros levaſtis ad „ *immunditias veſtras*: alia verſio *ad idola veſtra* „. Confer Clementem Alexandrinum in *Admonit. ad gentes pag.* 9. *edit. an.* 1641. Arnobium *lib.* v. *pag.* 169. *edit. an.* 1651. „ Bacchanalia etiam permittamus immania, quibus nomen omophagiis græcum eſt, in „ quibus furore mentito, & ſequeſtrata pectoris ſanitate, circumplicatis vos anguibus, at- „ que ut vos plenos Dei numine, ac majeſtate doceatis, caprorum reclamantium viſcera „ cruentatis oribus diſſipatis „. Curcellæus *ibid.* atque Heidegerus *de libert. a lege Cibor.* I v. *cap.* 2x. Maimonidem reprehendunt ajentem. „ Quoniam eo ſeculo facere ſolebant Genti- „ lium Reges, etiam idololatriæ cauſſa ita faciebant, ſcilicet animali abſcindebant mem- „ brum aliquod, atque ita comedebant „. Sed omophagia Bacchi eos revincere facile poteſt. Confer Prudentium I. *contra Symmachum pag.* 212. *edit. an.* 1625. Quinetiam S. Thomas 1. 2. *quæſt.* CII. *art.* III. „ Hoc, inquit, generaliter obſervabatur, quod ſanguis, & „ adeps non comedebant, neque in uſum Sacerdotum, neque in uſum offerentium, ſed ſan- „ guis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei, adeps vero adurebatur igne, „ cujus una quidem fuit ad excludendam Idololatriam. Idololatræ enim bibebant de ſanguine „ victimarum, & comedebant adipes. Prudentius Hymno x. qui eſt de *Romano Martyre* *pag.* 136. *edit. an.* 1625. de ſuperſtitione Taurobolii agens, qua ſe magnæ Matri Ethnici devovebant, ſic habet:

„ Hic ut ſtatuta eſt immolanda bellua,
„ Pectus ſacrato dividunt venabulo,
„ Eructat amplum vulnus undam ſanguinis
„ Ferventis, inque texta pontis ſubditi
„ Fundit vaporum flumen, & late æſtuat.
„ Tum per frequentes mille rimarum vias
„ Illapſus imber tabidum rorem pluit,
„ Defoſſus intus, quem Sacerdos excipit,
„ Guttas ad omnes turpe ſubjectans caput,
„ Et veſte, & omni putrefactus corpore.
„ Quin os SUPINAT, obvias offert genas,
„ Supponit aures, labra, nares objicit,
„ Oculos & ipſos perluit liquoribus,
„ NEC JAM PALATO PARCIT, ET LINGUAM RIGAT;
„ DONEC CRUOREM TOTUS ATRUM COMBIBAT.

Scio eſſe aliquos, qui hunc ritum non eſſe Marci Antonini ætate antiquiorem putent. De qua re

Digitized by Google

lebant, mirabile non eſt, ſi eam quoque ob cauſſam eſum ſanguinis Gentilibus Chriſtianis factis prohibendum exiſtimarint, ut nequa in re illis cum idololatris conveniret. Prior eſt cauſſa, eaque jam certa, ut diximus, atque teſtata, exque ceremoniis Judaicis profecta, quarum aliquæ permiſſæ ab Apoſtolis ſint, ſtudio tollendarum diſſenſionum. Sancitum enim *Ceremoniali* lege in vetere Teſtamento fuerat, ut ne quis (1) ſanguinem, neque adipem, ut qui conſecrati eſſent, manducaret. Cumque Judæorum aliqui noſtris ſacris, myſteriiſque initiati, adeo eſſent addicti Moſaicæ legi, ut ne Ethnicos quidem Chriſtianos factos ſalutem conſequi poſſe dicerent, qui præcepta, quæ Pentateucho continerentur, non obſervarent (2); ut ea omnis diſſenſio tolleretur, hac ſunt uſi Apoſtoli (3) œconomia, ut omnibus, quicumque tandem eſſent, id oneris imponendum arbitrarentur,

re conſuli poterit Antonius Vandalemus *Antiq. Marm. Diſſert. de Orig. & Ritib. ſacri Taurobolii cap.* 1. *pag.* 7. *edit. an.* 1709. Sed etſi monumenta Marci ætate antiquiora, quæ rem eamdem ſtatuant, non eſſent in promptu, tamen concludi inde non poteſt, tum primum eadem ſacra cœpiſſe. Ac Dominus de Boze quindecim annis vetuſtiora monumenta nobis ſuppetere affirmat. *Diſſert. ſur les Tauroboles Hiſt. Acad. inſcript. tom.* IV. *pag.* 121. *edit. Amſtelod.* Itaque hæc ſacra tranſlata ex Phrygia una cum reliquis Cybeles ceremoniis putat Moshemius *Diſſert. Hiſtorica Theologica de ſtudio Ethnicorum Chriſtianos imitandi* §. XX. *pag.* 385. Sed de Taurobolio conſulendus etiam eſt Philippus a Turre Epiſcopus Adrienſis *Epiſt. ad Gisbertum Cuperum*, quæ extat apud Johannem Clericum *tom.* XVII. *Bibl. Choiſi pag.* 168.

1 Confer locum e Levitico ſupra deſcriptum.

2 Vide Acta *Apoſtol. cap.* XV. *v.* 5.

3 Salmaſius *l. c. pag.* 450. negat, primo per prohibitionem ſanguinis canone Apoſtolico firmatam tamquam ἀδιάφορον ſibi interdictum primos Chriſtianos exiſtimaſſe, aut propter συγκατάβασιν Judæorum. Secundo vel Apoſtolos in gratiam Judæorum Chriſtianorum hoc a ſe deſcendentia quadam prohibitum præſtituiſſe, ut qui prohibuerint tamquam re a qua neceſſe eſſet abſtinere, quod de re indifferente non dixiſſent. Tertio vel aliter accepiſſe primitivam Eccleſiam, quæ etiam ſublata συγκαταβάσεως cauſſa, cum metui locus non eſſet, ne offenderentur animi Judæorum Chriſtianorum, æque ſibi temperandum ſanguinis eſu putavit, ac ſacrificiis, ut Synodorum Cangrenſis, & Trullanæ, & Patrum Tertulliani, aliorumque etiam recentiorum auctoritate ſtatui poteſt. Eo autem magis in ſententia ſeſe confirmari ſcribit, quo Apoſtoli in hunc prohibitorum cenſum retulerint etiam fornicationem. Nam ſi illa, inquit, indifferentia ſunt, certe & hæc. Si non hæc, certe nec illa. Atque ea, quæ neceſſaria obſervatu viſa Apoſtolis ſunt, referri in res adiaforas inficiatur poſſe. Sed de Patrum ſententia dicam paullo poſt. Quod ad Apoſtolos attinet, etſi fornicationem non *condeſcendentia*, ſed neceſſitate inducti vetaverint quod natura prohibita ſit, tamen συγκατάβασει uſi prohibere ſuffocatorum, ſanguiniſque eſum, & idolothyta potuerunt. Quamobrem Paulus *in Epiſt.* 1. *ad Corinthios cap.* VIII. *v.* 1. *ſeqq.* „ De iis, inquit, quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnes ſcien-
„ tiam habemus .... De eſcis autem, quæ idoliis immolantur, ſcimus, quia nihil eſt ido-
„ lum in mundo, & quod nullus eſt Deus niſi unus .... ſed non in omnibus eſt ſcientia. Qui-
„ dam autem cum conſcientia uſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant, & conſcientia
„ ipſorum cum ſit infirma, polluitur. Eſca autem nos non commendat Deo. Neque enim ſi
„ man-

tur, ne qui ſcilicet ſanguine, ſuffocato, rebuſque immolatis dæmoni veſci auderent. Ac merito quidem onus eſt appellatum, quod uſum eorum, quæ per ſe vetita non eſsent, auferebat unius diſſenſionis vitandæ, removendique *ſcandali*, offenſioniſque imperitorum tollendæ cauſſa. Quamquam autem ſibi Chriſtiani a quadrupedum; tamen a piſcium ſanguine (1) non temperabant.

Sequitur, ut de rebus idolo immolatis dicam. Erant ea quidem generum duorum. Unum genus erat eorum, quibus velut indiciis, teſſeriſque quibuſdam venire ſe quiſquam ſignificabat in idololatrarum (2) ſocietatem. Atque ab his ſcilicet abſtinendum omnino Chriſtianis erat. Quamobrem Paulus Apoſtolus in prioribus ad Corinthios (3) litteris,

 nolle

„ manducaverimus, abundabimus, neque ſi non manducaverimus, deficiemus. Videte autem „ ne forte hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis, ſi enim quis viderit eum, qui habet „ ſcientiam, in idolio recumbentem, nonne conſcientia ejus, cum ſit infirma, ædificabitur „ ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua ſcientia frater propter quem Chri- „ ſtus mortuus eſt? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infir- „ mam, in Chriſtum peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem, non manducabo car- „ nem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem „. Et *cap.* x. *v.* 25. „ Omne quod in ma- „ cello venit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini eſt terra, & „ plenitudo ejus. Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne, quod vobis apponitur „ manducate, nihil interrogantes, propter conſcientiam. Si quis autem dixerit, hoc immo- „ latum eſt Idolis, nolite manducare propter illum, qui indicavit, & propter conſcientiam. „ Conſcientiam autem dico non tuam, ſed alterius. Ut quid enim libertas mea judicabitur „ ab aliena conſcientia? . . . Sive ergo manducatis, ſive bibitis, ſive aliquid facitis, om- „ nia in gloriam Dei facite. Sine offenſione eſtote Judæis, & Gentibus, & Eccleſiæ *Dei* &c. Quod ſi remoto ſcandalo fas erat, ut Pauli auctoritate plane liquet, immolatis veſci, multo magis ſuffocatis, & ſanguine. Atque ut *neceſſaria* dicta eſt abſtinentia a ſuffocato, & ſanguine, ſic neceſſaria eſt abſtinentia ab immolatis, Apoſtolorum decreto, appellata. Jam vero remota offenſione ſimplicium, nihil, auctore Paulo, obſtabat, quin immolata comederentur. Cur igitur, remota ſimplicium offenſione, diſſenſionumque periculo, *ſuffocata*, *& ſanguinem* comedere nemini licuiſſet? Non ergo τὸ ἀναγκαῖον *neceſſarium* ejuſmodi fuit, ut per *ſe ipſum ſit neceſſarium*, ſed habita *Judæorum*, *Ethnicorum*, *ſimpliciumque* ratione, quorum animi, ſi hæc fuiſſent adhibita, offendebantur. Quod Salmaſius ſcripſit, eadem ratione præcipi ab Apoſtolis abſtinentiam a ſanguine, qua abſtinentia a fornicatione præcipitur, leve eſt. Nam etſi iiſdem verbis, jure tamen eodem non item. Neque id fruſtra dicitur. Quis enim putet jure eodem fornicationem, atque eſum immolatorum vetari? An fornicatio, ſublato ſcandalo, cuiquam licet? Minime vero. At eſus immolatorum, teſte Paulo, ſi ſcandali periculum nullum ſit, licet. Quamobrem non eodem jure *neceſſaria* res ejuſmodi appellantur. Altera enim ſuapte natura, altera tollendi ſcandali ratione eſt *neceſſaria*. Nihil autem impedit, quo minus eodem præcepto res variæ ob diverſas cauſſas præſcribantur.

1 Contra ſentit Heidegerus *de libertate a lege ciborum cap.* VI. Sed refellitur a Samuele Baſnagio *ad an. 50. num.* XXXIII. *Levit.* autem *cap.* VII. *ver.* 26. ſancita lex eſt, ut Judæi „ nullius animalis ſanguinem ſumerent in cibo tam de avibus, quam de peco- „ ribus „. At ſi de piſcium ſanguine intelligenda lex eſſet, cur non additum eſt *de piſcibus*? Confer S. *Thomam* 2. 2. *q.* CII. *art.* 3. Si vero ſuffocato, & ſanguine piſcis integrum Judæo erat veſci, cur non etiam Chriſtiano?

2 Vide Exodi *cap.* XXXIII. *v.* 15. 3 *I. ad Cor. cap.* X. *v.* 21.

nolle ſe, inquit, ut noſtrum quiſquam dæmoniis conſocietur, propterea quod nemini fas ſit poculo domini, & poculo dæmoniorum uti, & ad menſam domini, ac menſam dæmoniorum accedere. Pocula autem proponere Græci ſolebant tria, primum, ut diis Olympiis, alterum ut Heroibus, tertium ut Jovi ſervatori cultum, honoremque (1) adhiberent. Hæc vero illa fortaſse ſunt pocula, quorum participes eſſe noſtri, Pauli ſententia, nullo modo poſſunt. At menſæ dæmoniorum vocibus, epulas ille ipſe Apoſtolus indicat, quæ in Deorum honorem parabantur. Quo ſane tempore inanium numinum laudes Ethnici perſequi (2) conſueverant. Alterum genus communium idolothytorum erat. Communia autem dicimus, quæ partes erant oblationum, quæ quidem partes aut Sacerdotibus, offerentibuſve dabantur, aut menſis apponebantur, aut venales in macellis (3) proſtabant. Prioris igitur generis idolothyta noſtris adhibere non (4) licebat,

1 Stephanus Moynius *Obſervat. in var. Sacra ad Polycarpi Epiſt. pag. 95. edit. an.* 1685. t. II.

2 Clemens Alexandrinus *lib.* III. *Stomateon pag.* 428. *edit. an.* 1641. de Epiphane Carpocratis filio in Deos relato agens. „ Samæ, *inquit*, quæ eſt urbs Cephaleniæ, ut Deus eſt „ honore affectus. Quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, mu„ ſeum ædificatum eſt, & conſecratum, & cum eſt nova luna, convenientes Cephalenei, tem„ pore, quo natus, & in Deos relatus eſt Epiphanes, SACRIFICANT, LIBANTQUE, ET CON„ VIVANTUR, ET HYMNOS CANUNT „. Mitto cetera exempla, ne lectori moleſtus ſim.

3 Quare Paulus *l. c.* „ Quidquid in macello venit, *inquit*, manducate, nihil interro„ gantes propter conſcientiam &c.

4 Ita factum eſt, ut magna conſenſione a Patribus reprobentur. Ergo Irenæus *lib.* I. *contra hæreſes cap.* VI. *pag* 30. *edit. Pariſ Maſſueti num.* 3. „ Intimorate, *inquit*, omnia, „ quæ vetantur, hi qui ſunt ipſorum Hæreticorum perfecti, operantur, de quibus ſcripturæ „ confirmant, *quoniam qui faciunt ea, regnum Dei non hæreditabunt*. Etenim idolothyta „ indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putantes, & in omnem diem feſtum Ethni„ corum, pro voluptate in honore idolorum factum, primi conveniunt, uti in nihilo quidem „ abſtineant, quod eſt apud Deum, & apud homines odioſum. Clemens Alexandrinus *lib.* IV. *Stromateon num.* XV *pag.* 606. *tom.* I. *opp. edit. Oxon.* utriuſque generis Idolothyta reji„ cere omnino videtur. Quare multo magis primi. Sic autem ſcribit. „ Scimus autem, quod „ omnes habemus cognitionem communem, quæ eſt in communibus, & quod unus ſit Deus.. „ Sunt autem qui dicunt eam, quæ de eſt idolothytis, cognitionem, non efferre inter omnes, ne „ forte poteſtas noſtra fiat offendiculum infirmis, perit enim infirmus tua cognitione. Κἂν „ φάσκωσι, πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἀγοράζειν δεῖ ἢ κατὰ πεῦσιν· ἐπάγοντες „ τὸ μηδὲν ἀνακρίνοντας, ἐπ' ἴσου τῷ μὴ ἀνακρίνοντας, *Et ſi dicant, quidquid in ma„ cello venditur emere oportet? per interrogationem; ſubjungentes*, nihil interrogantes, „ *quod perinde eſt, ac non interrogantes* (id facite) ridiculam afferent interpretationem. „ Dicit enim Apoſtolus: omnia alia ex macello emite (ſed τὸ *alia* ἄλλα *de ſuo addit Clemens*, „ *nam apud Paulum non extat. At Paulus quidem de idolothytis, quæ in macello proſta„ bant venalia loquitur, ut legenti patebit*) nihil interrogantes, convenienter exceptioni „ eorum, quæ oſtenduntur in generali omnium Apoſtolorum Epiſtola, quæ quod ita vitium „ ſic

licebat, cum id indicium idololatriæ eſſet. Nam ut ſapienter

,, ſit Spiritui Sancto, ſcripta quidem eſt in Actis Apoſtolorum. Lata autem fuit ad fideles per
,, ipſum Paulum, qui miniſtrabat. Significaverunt enim oportere neceſſario abſtinere ab
,, immolatis, & ſanguine, & ſuffocatis, & fornicatione, a quibus ſe conſervantes, recte eſſe
,, facturos &c. ,, Quinetiam in II. *Pædagogi libro cap.* 1. *pag.* 143. *edit. an.* 1641. ,, De
,, idolothytis quoque, *inquit*, mentio facienda eſt, quonam modo præcipiat ab iis eſſe ab-
,, ſtinendum. Illa mihi videntur execranda, & abominanda, quorum ſanguinem supervo-
,, lant animæ ex ærebo nunc lumine caſſæ. *Nolo enim vos fieri participes dæmoniorum* (1.
,, *Cor.* 1.) dicit Apoſtolus. Eorum enim qui ſervantur, & eorum, qui pereunt, ſeparata
,, ſunt nutrimenta. Ab his ergo abſtinendum eſt, non quod pertimeſcamus, non eſt enim in
,, eis aliqua potentia, ſed quod propter noſtram conſcientiam, quæ ſancta eſt, & propter dæ-
,, monum odium, quibus illa ſunt dedicata, averſemur. & propter eorum, qui multa pro-
,, clivitcr diſcernunt, ac verentur, imbecillitatem, quibus infirma polluitur conſcientia.
,, *Cibus enim nos non commendabit Deo, neque quæ intrant, conquinant hominem, ſed*
,, *quæ ex ore*, inquit, *exeunt*. Uſus ergo naturalis nutrimenti eſt indifferens, *neque enim*
,, *ſi comedamus*, inquit, *plus habemus, neque ſi non comedamus, deficimus.* Sed non eſt con-
,, ſentaneum, ut ſint menſæ dæmoniorum participes, qui divino, ac ſpiritali nutrimento
,, digni ſunt habiti ,, . Hæc ille. Sed quod *propter noſtram conſcientiam* dicit, ſcriptum
nuſquam a Paulo eſt, qui contra, *propter conſcientiam,* inquit, *dico non tuam &c.* Hoc item
noſtris exprobat Celſus apud Origenem *lib.* VIII. *n.* XXVIII. *t.* 1. *opp.* Confer præterea Ter-
tullianum *lib. de Corona militis cap.* X. *pag.* 106. *edit. Venetæ an.* 1744. Origenem *l. c. ſu-
pra pag.* 348. *hujus vol.* S. Cyprianus *libro de Lapſis pag.* 132. *edit. Oxon.* idem ipſum de-
monſtraturus, nempe Chriſtianos, qui idolothyta ex altaribus comediſſent, haberi in lapſo-
rum numero oportere, ſic ſcribit. ,, Præſente, ac teſte me ipſo accipite quid evenerit. Pa-
,, rentes forte fugientes, dum trepidi minus ſuis conſulunt, ſub nutricis alimento parvulam
,, filiam reliquerunt. Relictam nutrix detulit ad magiſtratus. Illi ei apud idolum, quo po-
,, pulus confluebat, quod carnem nec dum poſſet edere per ætatem, panem mero mixtum,
,, quod tamen & ipſum de immolatione pereuntium ſupererat, tradiderunt. Recepit filiam poſt-
,, modum mater. Sed facinus puella commiſſum tam loqui & indicare non potuit, quam nec
,, intelligere prius potuit, nec arcere. Ignoratione igitur obreptum eſt, ut ſacrificantibus
,, nobis, eam ſecum mater inferret. Sed enim puella mixta cum ſanctis, precis noſtræ, &
,, orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æſtu cœpit fluctuabunda jactari,
,, & velut tortore cogente, quibus poterat indiciis, conſcientiam facti in ſimplicibus adhuc
,, annis rudis anima fatebatur. Ubi vero ſolemnibus adimpletis calicem diaconus offerre
,, præſentibus cœpit, & accipientibus ceteris ejus locus advenit, faciem ſuam parvula inſtin-
,, ctu divinæ Majeſtatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recuſare. Per-
,, ſtitit tamen Diaconus, & reluctanti licet, de Sacramento calicis infudit. Tunc ſequitur
,, ſingultus, & vomitus. In corpore, atque ore violato Euchariſtia permanere non potuit.
,, Sanctificatus in Domini ſanguine potus, de pollutis viſceribus erupit &c. ,, . Synodus Can-
grenſis *can.* 1. *pag.* 534. *tom.* 1. *Concilior. edit. Harduin.* ,, Si quis, inquit, edentem, præ-
,, ter ſanguinem, & idolis immolatum, & ſuffocatum, cum religione, & fide condemnat,
,, velut ſpem propter hujuſmodi perceptionem non habentem, anathema ſit ,, . In Actis SS.
Probi, Tarachi, & Andronici, qui paſſi ſunt an. 304. hæc habentur, *apud Ruinartium pag.* 387.
edit. Veron. ,, Maximus dixit: infundite illi vinum, & carnes de ara mittite illi in os. Pro-
,, bus dixit: *videat Dominus, & reſpiciat de altiſſimis ſedibus ſuis vim, quam patior, &*
,, *judicet judicium meum.* Maximus dixit: multa ſuſtinuiſti miſer, ecce jam de ſacrificio
,, accepiſti, quid habes facere? Probus dixit, *nihil magnum feciſti mittens mihi de inqui-*
,, *namentis veſtris, & infudiſti mihi vinum vim faciens. Deus ſcit voluntatem meam.*
,, Maximus dixit: manducaſti, & bibiſti inde. Sed profitere hoc te factum, ut a vinculis
,, iſtis libereris. Probus dixit: *numquam tibi bene ſit ut vincas propoſitum meum, & in-*
,, *quines confeſſionem meam. Hoc enim ſcire debes, quoniam etſi omne inquinamentum*
,, *ararum tuarum totum liquas, & infundis mihi, nihil inde inquinabor. Scit enim*
,, *Deus, & videt vim, quam patior*. Synodus Aurelianenſis celebrata *an.* 533. *tom.* II.
,, *Concilior. edit. Harduini pag.* 1176. *can.* XX. ,, Catholici, qui ad Idolorum cultum, non

,, cu-

pienter animadverſum a S. Thoma (1) eſt, non verba ſolum, ſed etiam facta ſigna religionis ſunt, quam quiſquam colere inſtituerit. Quamquam non video, cur cogente neceſſitate, modo nemo aſpiceret, periculumque ſcandali nullum eſset, fas non fuerit immolatum in idolio poſitum (2) manducare. Contra idolothyta, quæ appellamus *communia*, ſi neceſſitas urgeret, quin ſe in ullum idololatriæ committendæ diſcrimen conjicerent, majores noſtri adhibenda arbitrabantur (3).

Ad

„ cuſtodita ad integrum accepti baptiſmi gratia, revertuntur, vel qui cibis Idolorum cultibus immolatis guſtu illicitæ præſumptionis utuntur, ab Eccleſiæ cœtibus arceantur „. Et Synodus IV. *celebr. an.* 541. *Aurel. ibid. pag.* 143. *can.* XV. „ Si quis poſt acceptum baptiſmi Sacramentum ad immolata dæmonibus ſumenda tamquam ad vomitum revertitur, ſi commonitus a Sacerdotibus ab hac prævaricatione ſe noluerit revocare, a communione „ Catholica pro emendatione ſacrilegii ſuſpendatur „. Confer quæ de Luciano Martyre ſcribit Baron. *ad an.* CCXI. *n.* VI. Juſtinum Mart. *Dial. cum Tryph. n.* 34. *ſeq. p.* 138. Cyrillum Hieroſolymit. *Catech.* XIX. *n.* VII. *Catech.* III. *n.* 3. *edit. Toutai*. S. Joh. Chryſoſt. *hom.* XXV. *in l. c. ad Corinth. p.* 219. *ſeq. t.* X. & *hom.* XII. *in Epiſt. ad Timoth.* 1. *p.* 611. *t.* XI. S. Hieron. *Comment. in c.* XV. *Matth. p.* 67. *t.* IV. *edit. Martian.*

1 S. *Thom.* 2. 2. *q* 55. *art.* IV. *ad* 2.

2 Conſule Natalem Alexandrum *Hiſt. Eccl. ſec.* I. *P.* I. *Diſſert.* IX. *pag.* 419. *edit. an.* 1676. Atque id quidem Apoſtoli locus poſcit, quem ſupra deſcripſi. Idque jam diſertis verbis ſtatuunt Cyrillus Alexandrinus in VII. *contra Julianum libro pag.* 233 *edit. an.* 1696. & Ambroſiaſter *in* 1. *ad Corinth. cap.* II. *pag.* 145. *t.* 2. *opp. S. Ambroſii edit. Pariſ. an.* 1690.

3 Theodoritus *lib.* III. *Hiſt. cap.* XV. *pag.* 135. *edit. Cantabrig.* de Juliano agens „ Fontes, *inquit*, qui in urbe Antiochia, tum qui in ſuburbano Antiochenſi erant, abominandis ſacrificiis inquinavit, ut quicumque aquam guſtaſſent, communione ſceleris inficerentur. Deinde cuncta, quæ in foro erant, ſimiliter contaminavit. Panes enim, & carnes, olera item, ac poma, cuncta denique cibaria luſtrali aqua aſpergebantur. Quæ cum viderent Chriſtiani, gemebant ipſi quidem, ac lamentabantur, talia abominantes, edebant tamen obtemperantes legi Apoſtolicæ „. Ac perſuadere ſane mihi non poſſum, veteres Patres potuiſſe hanc Antiochenorum rationem reſpuere, cum Paulus omne quod in macello venit, manducari poſſe affirmaſſet, modo nihil ſcandali frater pateretur. Nam quod Auguſtinus Epiſtola XLVII. *num.* VI. *tom.* II. *opp. pag.* 113. *edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri*, quæ in idolio poſita ſunt, & immolata eſſe cognoſcuntur, negat fas eſſe attingere, nullum nobis negotium exhibet. Mox enim addit: *Si certum eſt* (immolatum) *melius Chriſtiana virtute reſpuitur* (*non inquit, neceſſe eſt ut reſpuatur* ſi neceſſitas cogat.) „ Si autem vel non eſſe „ ſcitur, vel ignoratur, ſine ullo neceſſitatis ſcrupulo in uſum neceſſitatis aſſumitur „. Atque huc ſpectat S. Leonis Magni *ex Epiſt. ad Nicetam Aquilejenſem cap.* V. *tom.* I. *Concilior. edit. Harduini pag.* 1771. locus. Sic enim habet. „ De his autem Chriſtianis, qui inter eos, a quibus fuerant captivati, immolatitiis cibis aſſeruntur eſſe polluti, conſultationi caritatis tuæ hoc etiam reſpondendum eſſe credidimus, ut pœnitentiæ ſatisfactione purgentur, quæ non tam temporis longitudine, quam cordis compunctione „ penſanda eſt. Et ſive hoc terror extorſerit, ſive fames ſuaſerit, non dubitetur abolendum; cum hujuſmodi cibus, pro metu, aut indigentia, non pro religionis veneratione ſit „ ſumtus „. Idcirco autem eos pœnitentiæ ſubjiciendos ſtatuit, vel quod res perſpicua non eſſet, liceat ne fame inducto immolatitiis veſci, quæ altaribus impoſita ſint: & propterea ab Epiſcopo Aquilejenſi interrogatus, tutiorem ſequi ſententiam in dubio voluit, vel quod ſcandalum ſimplicium non eſſet ſecluſum, adeoque illi peccaſſent. Quo etiam ſenſu intelligenda ſunt Gregorii ſecundi Pontificis Maximi verba. *Epiſt.* XI. *ad Bonifacium. tom.* III. *Conciliorum edit Harduini p.* 1859. *e.* VI „ De immolatitiis autem eſcis conſuluiſti, ſi a fidelibus ſuperductum fuerit vivificæ crucis ſignum, edi liceret, an non. Illud ſufficit reſpondere, „ quod Beatus Paulus Apoſtolus dicit: *ſi quis dixerit, quia hoc immolatitium eſt, nolite edere* „ *propter eum, qui indicavit, & propter conſcientiam* nempe aliorum, ut Paulus ſubdit.

Digitized by Google

Ad ſuffocatum quod attinet, intelligo eſſe aliquos, qui ex Actis Apoſtolicis (1) delendum putent. Sed hi, ne gravius dicam, labuntur. Neque enim quia prætermiſsum ab Irenæo (2), & Cypriano (3) eſt, idcirco nominatum ab Synodo Apoſtolorum non fuit. Tertullianus (4) ecce, qui in eo libro, qui *de Pudicitia* inſcribitur, nullam *ſuffocati* mentionem fecit, in Apologetico tamen fecit, quaſi ejus abſtinentia fuerit lege ab Apoſtolis in Synodo conſtituta. Quodſi corruptis codicibus uſos Irenæum, & Cyprianum fuiſſe dicam, mihi quidem certo crimini verti non poterit. Atque alterutrum ſane concedatur neceſse eſt, vel vitiatos fuiſse eorum codices aut improbitate, aut oſcitantia librariorum, vel conſulto eos (quod ad rem fortaſse, de qua inſtituerant agere non pertineret) vocem ejuſmodi tacitos præteriſse. Nam quod omnibus codicibus (5), quorum ſunt aliqui vetuſtate inſignes, continetur, quis umquam prudens Irenæi, Cyprianique ſilentio ſolum, ex Sacris Bibliis delendum putet?

Sed quoniam nos de veterum Chriſtianorum, quod ad ad eſum ſuffocati, ſanguiniſque ſpectat, opinione dicturos promiſimus, age nunc cujuſmodi fuerit, videamus. Ego igitur etſi aliquos ita fuiſse inſtitutos facile concedam, ut non œconomia quadam, quæ temporaria eſset, ſed conſtanti, ſtabilique lege præſcriptam abſtinentiam a ſanguine, & ſuffocato in Hieroſolymitana Synodo ab Apoſtolis (6) fuiſſe arbitraren tur, nego tamen eam omnium Eccleſiarum conſenſione fuiſſe firmatam ſententiam. Si enim traditione Apoſtolica con-

1 Ita quidem cenſet Curcellæus *l. c.*

2 S. Irenæus *lib.* III. *contra Hæreſes cap.* XII. *pag.* 199. *edit. Pariſ. Maſsueti*.

3 Vide Cypriani locum *pag.* 349. *hujuſce vol.*

4 Tertullianus *lib. de Pudicitia cap.* XII. *p.* 563. *edit. an.* 1744. „ Neceſſe eſt abſtineri a ſacrificiis, & a fornicationibus, & ſanguine „. Contra vero nominat ſuffocatum *loc. cit. pag.* 347. *hujus vol. not.* 3.

5 Nominat item ſuffocatum Clemens Alexandrinus *lib.* IV. *Stromat.* quem locum ſupra deſcripſi *pag.* 357. *hujus vol.* Origenes *loc. cit. pag.* 348. *hujus vol.* Cyrillus Hieroſolymitanus *l. cit. ead. pag.* 348. Et ut codices mittam, quos citat Millius *in not. ad cap.* XV. *Actor. Apoſt. p.* 364. *edit. Nov. Teſt. an.* 1707. Synodi Cangrenſis, cujus Canonem paullo ante deſcripſi, & Trullana *can.* LXVI. *pag.* 1686. *tom.* III. *Concilior. edit Harduin.* idem ſtatuere videntur. Atque Trullanæ canon ſic habet. „ Divina nobis ſcriptura mandavit a ſanguine, & „ ſuffocato, & fornicatione abſtinere &c.

6 Vide Clementis ſupra *ex l.* IV. *Stromateon deſcriptum locum*, & Origenis teſtimonium *cit. pag.* 348.

conſtitiſſet, numquam Eccleſiæ, Patreſque commiſiſſent, ut lex tanta diuturnitate temporum (1) tolleretur. Neque vero propter Orientalium Eccleſiarum conſuetudinem legis loco habendum eſt, quod veteres, diſſenſionum ſedandarum cauſſa, fuiſſe ſancitum affirmarunt, exiſtimaruntque ſcandalo, diſſenſionibuſque ſublatis, vim nullam obtinere (2) præcepti poſſe. Traditionis autem auctoritas ineſſe his rebus qui poterit.

1 S. Auguſtinus *lib.* XXXII. *contra Fauſtum cap.* XIII. *pag.* 457. *edit. Pariſ. Monac. S. Mauri tom.* VIII. *opp.* ,, Si hoc tunc Apoſtoli præceperunt, ut ab animalium ſanguine abſtinerent Chriſtiani, ne præfocatis carnibus veſcerentur, elegiſſe mihi videntur PRO TEMPORE rem facilem, & obſervantibus nequaquam oneroſam, in qua cum Iſraelitis etiam gentes, propter angularem illum lapidem parietes in ſe condentem, aliquid communiter obſervarent, ſimul & admonerentur in ipſa arca Noe, quando Deus hoc juſſit, Eccleſiam gentium fuiſſe præfiguratam, cujus facti prophetia jam gentibus ad fidem accedentibus incipiebat impleri, TRANSACTO VERO ILLO TEMPORE, quo illi duo parietes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen ſuis quibuſdam proprietatibus diſtinctias eminebant. At ubi Eccleſia gentium talis effecta eſt, ut in ea nullus Iſraelita carnalis appareat, QUIS HOC JAM CHRISTIANUS OBSERVAT, ut turdos, vel minutiores aviculas non attingat, niſi quarum ſanguis effuſus eſt, aut leporem non edat, ſi manu in cervice percuſſus, nullo cruento vulnere occiſus eſt? ET QUI FORTE PAUCI adhuc tangere iſta reformidant, a ceteris irridentur. Ita omnium animos in hac re tenuit illa ſententia veritatis, non quod intrat in os veſtrum vos coinquinat, ſed quod exit ,,. Obſoleverat igitur apud perplures Chriſtianos ea lex, quin coram ab ulla Eccleſia v. ſeculo, quo Auguſtinus floruit, erroris damnaretur ſententia. Ex quo etiam Auguſtini loco facile intelligitur, magno in errore verſari Salmaſium, qui primos Chriſtianos exiſtimaſſe ſcribit, vetitum ſibi eſum ſanguinis &c. non tamquam ἀδιάφορον quidpiam, ſed ut neceſſarium. Quid? ſi canon Apoſtolicus, quem dedi *ſupra pag.* 348. presbyteris ſolum, clericiſque ceteris eſum ſanguinis vetet? Cur non etiam reliquis Chriſtianis, ſi res erat ab Apoſtolis neceſſario conſtituta, non tollendarum diſſenſionum cauſſa? Neque Synodus Gangrenſis abſtinendum omnino a ſanguine, & ſuffocato præſcribit. Hoc unum ſtatuit, eum qui condemnet edentes carnem (modo illa ſuffocati animalis &c. non ſit) ſeparari a communione Eccleſiæ oportere. Neque me Synodi Trullanæ auctoritas movet, quæ ſegregari laicos, deponi autem Clericos jubet, qui hæc comederint. Nam ei ego Auguſtinum, conſuetudinemque maximæ partis Chriſtianorum, quæ v. ſeculo invaluerat, oppono ſynodo minime probatæ.

2 Vide S. Auguſtini locum ſupra deſcriptum. Sed dicet quiſpiam, ea lex quarto, quintoque ſeculis, & diu in Eccleſia poſt Auguſtini tempora viguit. Hieronymus ſane, qui floruit extremo IV. & ineunte V. ſeculo, *in commentar. in cap.* XLIV. *Ezechielis tom.* III. *opp. pag.* 1034. *edit. Martianæi*. ,, Proprie, *inquit*, ad Chriſtianos refertur ... ut morticinum non comedant ... Quod in Actibus Apoſtolorum dicitur ſuffocatum, & quæ neceſſario obſervanda, Apoſtolorum de Hieruſalem Epiſtola monet ,,. Idem ſancit Synodus Aurelianenſis ſecunda *can.* 20. *pag.* 1176. *tom.* II. *Concilior. edit. Harduin.* ,, Similiter & hi, qui beſtiarum morſibus extincta, vel quolibet morbo, aut caſu ſuffocata *veſcuntur*, *ab Eccleſiæ cœtibus arceantur* ,,. Præterea ſynod. Wormatienſis *ann.* 868. *can.* LXIV. *pag.* 746. *tom.* V. *Concilior. edit. Harduin.* qui canon eadem fere, atque Aurelianenſis continet. Ei autem præivit Zacharias Pontifex, qui *Epiſt.* XII. *ad Bonifacium Moguntinum pag.* 1916. *tom.* III. *edit. ejuſd.* abſtinendum a *graculis*, *&* *corniculis*, *atque ciconiis &c.* ſanxit. Leo Imperator, *novell.* LVIII. *ad Stylianum pag.* 260. *edit. Corp. Juris civ. ab Heineccio curata ann.* 1735. *tom.* II. ſanguine, inquit, veſcendum non eſſe mandavit Deus, ſimul ab iſtiuſmodi cibo abſtineri debere a præconibus gratiæ eſt conſtitutum. Et quamquam tum veteris, tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita ſit, & ne- ,, faria,

Digitized by Google

terit, quas omnium Patrum, Eccleſiarumque non confirmavit conſenſio (1)?

„ faria, eo tamen contumaciæ, immo vecordiæ homines proceſſere, ut neutri legi aurem præſtent morigeram „. Humbertus præterea Cardinalis Silvæ Candidæ, qui floruit xi. ſeculo contra Græcos agens, *Bibl. PP. t.* xviii. *pag.* 403. *edit. an.* 1667. abſtinentiam a *ſanguine & ſuffocato* traditione majorum niti, ita ut qui apud latinos, ſine extrema neceſſitate iis uti auderent, hi pœnitentiæ ſubjiciantur, affirmat. Abbas Urſpergenſis ad *ann.* 1124. *pag.* 206. *edit. an.* 1609. ab Ottone Bambergenſi fuiſſe Pomeranis præſcriptum tradit, ut ne ſuffocata, neque idolothyta, neque ſanguinem animalium manducarent. Sed hæc omnia expedire nihil negotii eſt. Nam Hieronymus non explicat, quid ſit illud: *neceſſario obſervanda*. Atque is ſane ignorare non poterat, quid ſua ætate major pars Chriſtianorum obſervaret. Cum autem Auguſtinus perplures fuiſſe, qui hæc comederent, ſcribat, & non comedentes irriderent, neque eos erroris Hieronymus arguat, judicio eſt, de *neceſſitate* Doctorem maximum agere, quæ œconomica eſſet, ortaque ex diſſenſione Judæorum, & Ethnicorum, qui ad Chriſtiana ſacra acceſſerant, qua ſublata, nihil impediret, quin *ſuffocatum & ſanguis* comederentur. Synodi autem Aurelianenſis, Wormatienſis &c. & Pontifex Zacharias, renovanda forte ea decreta putarunt, ut magnos ab ſe in honore Apoſtolorum ſtatuta haberi oſtenderent, quamvis ſcirent, iis neminem adſtrictum *neceſſitate* fuiſſe: quare Eccleſias, quæ ſecus agerent, numquam condemnandas cenſuerunt. Quid? ſi vitandi ſcandali cauſſa, ſanciri hæc item ab ſynodis potuerunt? *Simplices* enim tunc item in Eccleſia fuiſſe, credibile eſt, qui uſu ejuſmodi rerum offenderentur. Ad Leonem Sextum Imperatorem, quod attinet, qui poſt Juſtinianum annis plus 300. floruit, certum eſt, ejus Novellis nullam fuiſſe adjunctam auctoritatem. Confer Cujacium *Obſerv. lib.* xvii. 31. Deinde minus eum tribuiſſe Imperatoribus, qui ante ſe floruerant, quam eorum dignitas poſceret. Poſtremo fateri ipſum eam ſive legem, ſive œconomiam obſolevisse, cum eo, dicat, *vecordia homines proceſſere*, ut NAOTRI LAGI AOAEM PRÆSTENT MORIGRAAM. Extremum eſt, ut animadvertam, non omnia, quæ majores noſtri aut tradita a Patribus dixerunt, aut ipſi ſtatuerunt, legis vim obtinere ſemper oportere. Alioqui ſabbato ſemper *feriari* Chriſtiani *deberent*, propterea quod a Patribus id traditum, præſcriptumque fuiſſe ferant Auctor *Conſtit. Apoſt. lib.* vii. *cap.* xxiv. Aſterius *Hom. An liceat dimitt. Uxor.* Euſebius, Gregorius Nyſſ., aliique. Itaque etſi Minucius Felix, Clemens Alexandrinus, Tertullianus *locc. citt. & lib. de Jejuniis cap.* iv. *pag.* 546. *edit. Veneta an.* 1744. Biblias Martyr, Canones Apoſtolorum, & Gangrenſis temperare ſibi Chriſtianos ab eſu ſanguinis, &c. conſueſſe ſcribunt, non ſequitur continuo legem eam ſemper vigere, obſervarique ab omnibus debere. Quamquam Tertulliani tunc temporis Montaniſtæ, qui ſuperſtitioſa quadam de jejuniis ſententia duceretur, nullius momenti ſit auctoritas. At ne canonis quidem Apoſtolici, quem Eccleſia Romana numquam recepit, cum ejus neque ætas comperta ſit, neque cogniti Inſtitutores, auctoritas ullius momenti eſt.

1 Adeundi de hoc argumento Interpretes *in Act. Apoſt. cap.* xv. *& in* 1. *Epiſt. Pauli ad Corinthios cap.* viii. & x. Baronius *ad an.* 51. *n.* xii. *ſeq.* Natalis Alexander *Diſſert.* xi. *ſec.* 1. *Hiſt. Eccl. tom.* 1. *P.* 1. *pag.* 417. *ſeq. edit. an.* 1676. De re eadem præter Baſnagium, Grotium, Salmaſium, Curcellæum, Heideggerum, egerunt ex Inſtituto Proteſtantes Johannes Georgius Dorſchæus, *Diſſert. de ſanguine, & ſuffocato ad Act.* xv. *v.* 20. *quæ extat pag.* 45. *ſeqq. tom.* II. *Theſauri Theologici Philolog. edit. Amſtel. an.* 1702. & Johannes Andreas Danzius *Diſſ. de eſu ſang. edit. Jenæ an.* 1709.

Digitized by Google

§. II.

De Caſtitate, ſeu pudicitia veterum Chriſtianorum.

CUM igitur Chriſtiani plerique omnes tam eſſent ſobrii, tantaque diligentia carnem rationi ſubjicere ſtuderent, mirabile nemini videri debet, ſi caſtam, pudicam, beneque moratam vitam ducerent. At vero quod ſtatim atque noſtris ſacris, myſteriiſque initiatus quiſquam eſſet, mores continuo mutaret, caſtitatiſque laude floreret (1), id ſingulare, mira-

1 Juſtinus Martyr *Dialog. cum Tryphone pag.* 116. *num.* XI. *edit. Veneta an.* 1747.
,, Videmus autem, ac perſuaſum habemus per nomen ipſius crucifixi Jeſu Chriſti a ſimulacris,
,, & ab ALSA NAQUETTA ꝗ τῆς ἄλλης ἀδικίας homines ad Deum accedere, ac ne morte qui-
,, dem propoſita a confeſſione, & pietate diſcedere; tam ex oraculis, cum ex conſequen-
,, tibus miraculis licet omnibus intelligere, hunc (Chriſtum) eſſe novam legem, & novum
,, Teſtamentum, & expectationem eorum, qui ex omnibus gentibus a Deo bona expectant ,,.
Et *Apologia* I. *num.* XV. *pag.* 53. ,, Quid enim innumerabilem eorum multitudinem dicam,
,, qui ex laſcivia ſeſe receperunt, atque hæc didicerunt? Non enim juſtos, neque caſtos ad
,, pœnitentiam vocavit Chriſtus, ſed impios, & incontinentes, & injuſtos ,,. Tertullianus
lib. I. *ad Nationes cap.* 1I. *pag.* 43. *edit. an.* 1744. ,, Aliquos retro ante hoc nomen vagos,
,, viles, improbos norant (Ethnici), emendatos repente mirantur, & tamen mirari, quam
,, aſſequi norunt. Tanta obſtinatione certant, ut cum ſuis utilitatibus depugnent, quas de
,, commercio iſtius nominis capere poſſunt: ſcio maritum unum, atque alium anxium retro
,, de uxoris ſuæ moribus, qui ne mures quidem in cubiculum irrepentes, ſine gemitu ſuſpi-
,, cionis ſuſtinebat, comperta cauſſa novæ ſedulitatis, & inuſitatæ captivitatis, omnem uxori
,, patientiam obtuliſſe, negaſſe zelotypum, maluiſſe lupæ, quam Chriſtianæ maritum. Ipſi
,, ſuam licuit in perverſum demutare naturam, mulieri non permiſit in melius reformari ,,.
Origenes *lib.* 1. *contra Celſum n.* XXVI. *t.* I. *op. edit. Pariſ. Monach S. Mauri.* ,, Quod ſi quis
,, hæc prudenter recogitans, concesserit, nihil boni ſine Deo hominibus accidere, quanto fiden-
,, tius id fide Jeſu affirmabit, cum eorum, qui Chriſti doctrinæ adhæſerint priſtinos cum no-
,, vis mores comparabit, animadvertetque, quantis ſpurcitiis, quantis injuſtitiis, quantis cu-
,, piditatibus dediti illi ante fuerint, quam decepti, ut Celſus, ſuique ſimiles loquuntur,
,, fuiſſent, hancque amplexi eſſent doctrinam, quæ illorum judicio eſt humanæ vitæ perni-
,, cies. Quanto autem ex quo illi doctrinæ ſe dociles præbuere, æquiores, graviores, con-
,, ſtantioreſque ſint redditi, ut eorum quidam cum eximiæ puritatis amore, tum quo caſtius,
,, ad cultum divinum accedant, venereis voluptatibus, etiam lege permiſſis abſtineant ,,.
Euſebius *lib.* I. *Præp. Evang. cap.* IV. *pag.* 11. *edit. Pariſ. an.* 1628. ,, Illius autem utilita-
,, tis, quæ palam doctrinæ hujus prædicationem conſequuta eſt, cuivis rem ſecum attente re-
,, putanti, clarum hoc imprimis, & illuſtre ſpecimen intueri liceat; quod nec alias unquam
,, ex omni hominum memoria, nec ab eorum uſo, qui fama quondam nominis, & exiſtima-
,, tione floruerunt; ſed tantum ex quo ipſius doctrinæ per univerſum orbem diffuſæ verbis, &
,, concionibus hominum aures afflari cœpere, continuo factum ſit, ut qui ferini prius, ac
,, barbari nationum omnium mores fuerant, iidem lenioribus, & humanioribus inſtitutis
,, manſueſcerent. Itaque nec Perſæ, qui ſemel ejus diſciplinæ nomen dederunt, nuptias am-
,, plius cum matribus ineunt .... Nec alia barbarorum genera inceſto filiarum, ac ſororum
,, concubitu polluuntur, nec ad mares furioſo libidinis æſtu mares ipſi rapiuntur, nec cete-
,, ras, quæ naturæ leges violant corporis voluptates perſequuntur .... Hæc nimirum illa
,, ſunt, aliaque id genus propemodum infinita, quibus infeſta quondam hominum vita ha-
,, bebatur &c.

Digitized by Google

mirabileque non ſolum noſtris eſt viſum, ſed etiam hoſtibus Chriſtianæ Religionis (1) commemorandum. Conſpiciebant enim Gentiles quotidie homines, quos ante ſceleſtos, impuroſque cognoverant, repente immutari, tamque pudice, temperanterque vivere, ut qui olim inviſi omnibus, tum exemplo, atque admirationi (2) eſſent. Itaque etſi Chriſti virtutem confiteri nolebant, tamen impetrare ab ſe, ne mirarentur, non poterant. Verumtamen Patres, quibus maxime curæ erat augere reipublicæ Chriſtianæ opes, eos, ut ad hæc adverterent animum, ratione cogebant, multoſque inducebant, ut contemtis inanibus diis (3), ſe totos Chriſto Servatori dederent, cujus tantam eſſe perſpicerent poteſtatem. Immo vero qui hoſtes pertinacia non deſiſtebant, noſque calumnia inſectabantur, iiſque flagitiis eſſe implicatos jactabant, quæ ne narrare quidem fas eſſet, ut in nos ipſos imperitum, profanumque vulgus concitarent; iidem de feminis Chriſtianis ſupplicium ſumturi, quo illas ab Orthodoxæ Religionis, pietatiſque cultu deterrerent, rapi ipſas ad lenonem (4)

 jube-

1 Confer Juſtinum Martyrem *Apolog.* I. *num.* XVI. *pag.* 54. *edit. Veneta an.* 1747. *Et Apolog.* II. *n.* II. *pag.* 91. *ſeqq. edit. ejuſd.* Vide infra *not.* 4.

2 Conſule modo deſcriptum Tertulliani locum.

3 Hac ratione permotus Juſtinus Martyr (*Apolog.* II. *n.* XII. *p.* 100.) Chriſtianus eſt factus.

4 Plinius Junior *Epiſt.* XCVII. *lib.* X. *pag.* 630. *edit. an.* 1711. *convenire Chriſtianos* ſolitos fuiſſe ait, *ſeque Sacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent.* Neque Plinius ſolum, ſed etiam Imperatores idem ipſum confitebantur. Placet enim mihi, quod Athenagoræ auctoritate ſtatuunt Monachi Benedictini S. Mauri. Sic enim legunt, *legat. pro Chriſtian. pag.* 299. *edit. Veneta num.* XXI. „ Tria nobis affingant crimina (Ethnici) atheiſmum, thyeſteas cœnas, œdipodeos concubitus. Quæ „ ſi vera ſunt, nulli parcite generi, pœnas ſcelerum repetite, radicitus nos cum uxoribus, „ & pueris delete, ſi quis ferarum ritu vivit. Quamquam belluæ generis ſui belluas non tan„ gunt, ac lege naturæ, & ad ſolum procreandæ ſobolis tempus, non ad omnem licentiam „ miſcentur, ac eſt etiam, a quibus ſibi bene ſit, agnoſcunt. Si quis ergo etiam belluis im„ manior; quamnam ille talium ſcelerum pœnam perſolvens, vel pro meritis puniri cenſebi„ tur? Sin autem hæc verba ſunt, & inanes calumniæ, quæ inde ſciuntur, quod vitium vir„ tuti adverſetur naturali quadam lege, & contraria divina quadam lege inter ſe pugnent; „ ſi nihil horum a nobis admitti vos TESTES ὑμεῖς μάρτυρές ἐστε, PRÆCIPIENTES NE NO„ MEN NOSTRUM DEFERATUR κελεύοντες μὴ ὁμολογεῖν, veſtrum jam fuerit de moribus noſtris, „ de doctrina, de noſtro in vos, ac domum veſtram, & imperium ſtudio, & obſequio inqui„ rere &c. „. Fatebantur igitur Imperatores noſtros reos criminis impudicitiæ non eſſe. De criminibus Chriſtianis objectis, confer quæ diximus tom. I. pag. 156. hujuſce operis. At quo tempore nos Ethnici impudicos eſſe ajebant, eodem pudicitiæ nomine noſtros maxime celebrabant. Ergo Tertullianus *capite* I. *Apologetici pag.* 162. „ Nam & proxime, *inquit*, ad lenonem damnando Chriſtianam potius, quam ad leonem, confeſſi eſtis labem pudicitiæ apud „ nos atrociorem omni pœna, & omni morte reputari „. Quæ res multis exemplis confirmari poterit, quæ nos libenter prætermittimus.

jubebant. Qua quidem agendi ratione ſatis indicabant, nihil eſſe noſtris carius caſtitate. Neque enim cadere cuiquam in cogitationem poteſt, averſari (1) eos proſtibula, qui turpiſſimis moribus viverent. Quinetiam ſi maximam injuriam conflari Chriſtiano arbitrabantur, qui illudendus traditus lenoni eſſet, in ea fuerint perſuaſione neceſſe eſt, ut quod ille potiſſimum ſervare conaretur, id eſſe caſtitatem putarent. Quæ res animadverſa ab Tertulliano vetere imprimis Scriptore eſt, qui libere, quæ ſentiret, aperteque non dicere modo, ſed etiam litterarum mandare monumentis, & publicare ſolebat. Chriſtianorum igitur caſtæ, integræque vitæ degendæ hæc erat ratio. Alii virgines manebant, alii, qui cœlibes vivere nollent, matrimonii ſeſe legi ſubjiciebant, ac ſi uxor viro, aut vir uxori mortuus eſſet, ſecundas nuptias minime celebrabant. Omnes autem non opere ſolum, ac verbo nihil in ea re, ſed ne cogitatione quidem peccare conſuerant. Sed age de his quoque rebus ordine agamus, ne qua oriatur ex brevitate confuſio.

I

De iis, qui ſtudio tuendæ caſtitatis permoti virgines manere, quam obligare ſe matrimonii legibus malebant.

Intellexerant autem Apoſtoli a Chriſto, idque jam litteris commendarant, utque in poſteros permanaret, curaverant, *Eunuchos* eſſe quoſdam, *qui ſe* (2) *propter regnum cælorum caſtrarunt*, quibus verbis virgines indicari certo ſciebant; quare perplures (3) Chriſtiani, ut ſempiternam in cælo gloriam, feli-

1 Confer Tertullianum *ibidem*.

2 Matth. *cap.* XIX. *v.* 12. Confer præterea Paulum *Epiſt. ad Cor.* 1. *cap.* VII. *v.* 1. *ſeqq.* Ac locum quidem Matthæi ſic intellexerant Chriſtiani veteres jam uſque a primis Eccleſiæ temporibus. Igitur Tertullianus eodem ſpectans *lib.* 1. *ad uxor. cap.* VI. *pag.* 164. *voluntarios ſpadones virgines* vocat. Vide *Athenagoram legat. pro Chriſt. num.* XXXIII. *p.* 331. *edit. opp. Juſt. an.* 1747.

3 Juſtinus Martyr *Apolog.* 1. *num.* XIV. *pag.* 52. *edit. Venetæ an.* 1747. „ Quemadmo„ dum & nos, *inquit*, poſtquam verbo credidimus, ab iſtis quidem deſcivimus, ac ſolum „ inge-

felicitatemque conſequerentur, quæ iis eſſet promiſſa, qui ſibi ab ejuſmodi oblectationibus temperaſſent, quæ junctis matrimonio licerent, cœlibem vitam perpetuo agere conſtituebant. Quo in ſtatu magno numero viros, mulieresque jam inde (1) a primis Eccleſiæ temporibus conſenuiſſe, plane conſtat.

,, ingenitum Deum per ejus Filium ſequimur, & qui olim ſtupris gaudebamus, nunc caſtimoniam unice amplectimur ,,. *Et num.* XV. *pag.* 53. ,, *καὶ πολλοί τινες, καὶ πολλαὶ & multi quidam, & multæ annos ſexaginta, & ſeptuaginta* nati, qui a pueris Chriſti diſciplina imbuti ſunt, incorrupti perſeverant, taleſque in omni hominum genere monſtraturum me profiteor ,,. *Et num.* XXIX. *pag.* 62. ,, Vel omnino matrimonium non inimus, niſi ad liberorum educationem, vel ſi a nuptiis refugimus, perpetuo nos continemus ,,. Athenagoras *legat. pro Chriſtianis num.* XXXIII. *pag.* 330. *edit. opp. Juſtin. an.* 1747. ,, multos πολλοὺς etiam apud nos reperire eſt, tum viros, tum mulieres, qui cœlibes conſeneſcant, ſpe arctius ſe cum Deo conjunctum iri. Quod ſi in virginitate, & eunuchi ſtatu manere magis Deo conjungit, ab eo autem vel ſola cogitatio, & cupiditas abducit, quorum cogitationes fugimus, eorum actiones multo magis averſamur ,,. Tatianus *Orat. contra Græcos n.* XXXIII. *pag.* 287. ,, At omnes pudicæ apud nos ſunt, & circum cola virgines, multo præclarius, quam veſtra illa puella divina oracula loquuntur ,,. Quamobrem Theophilus Antiochenus *lib.* III. *ad Autolycum cap.* XV. *pag.* 416. ,, Apud Chriſtianos, *inquit*, adeſt temperantia continentia colitur, unum matrimonium ſervatur, caſtimonia cuſtoditur &c. ,,. Tertullianus *Apologet. cap.* IX. *pag.* 40. *edit. opp. Veneta an.* 1744. ,, Quidam multo ſecuriores totam vim hujus erroris virgine continentia depellunt, ſenes pueri ,,. *Et lib.* I. *ad Uxor. cap.* VI. *pag.* 164. ,, Quot ſunt, qui ſtatim a Lavacro carnem ſuam obſignant?.. voluntarii ſpadones pro cupiditate regni cæleſtis ,,. *Et lib. de Virginibus velandis cap.* X. *pag.* 178. ,, Ceterum ſatis inhumanum, ſi feminæ quidem per omnia viris ſubditæ honorigeram notam virginitatis ſuæ præferant, quaſi ſuſpiciantur, & circumſpiciantur, & magnificentur a fratribus, viri autem tot virgines, tot ſpadones voluntarii, ceco bono ſuo incedant, nihil geſtantes, quod & ipſos faceret illuſtres ,,. *Et lib. de Præſcript. cap.* III. *pag.* 203. Rurſum *lib.* I. *cap.* IV. *ad Uxorem pag.* 163. ,, Adhibe ſororum noſtrarum exempla, quæ nulla formæ, vel ætatis occaſione mariti ſanctitatem anteponunt; malunt enim Deo nubere. Deo ſpecioſæ, Deo ſunt puellæ. Cum illo vivunt, cum illo ſermocinantur, illum diebus & noctibus tractant.... Sic æternum ſibi bonum Domini occupaverunt, ac jam in terris non nubendo, de familia Angelica deputantur ,,. Origenes *lib.* VII. *contra Celſum num.* XLVIII. *pag.* 367. *edit. Veneta an.* 1743. ,, Et apud illos inquit, qui dii habentur. Virgines ſunt paucæ, quæ cuſtoditæ ab hominibus, aut non cuſtoditæ.... videntur colendi numinis cauſſa integram vitæ ſervare puritatem; ſed apud Chriſtianos non propter humanos honores, non propter mercedes pecuniarias, non propter gloriolam perfectam Virginitatem colunt, & ſicut probaverunt Deum habere in notitia, conſervantur a Deo in ſenſu probato, ita ut quæ decent, faciant, repletæ omni juſtitia, & bonitate ,,. Minucius Felix *in Octav. pag.* 310. *edit. an.* 1672. ,, Plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, quam gloriantur ,,. *S.* Cyprianus *Epiſt.* LIV. *pag.* 109. *edit. Oxon.* ,, Floret Eccleſia tot virginibus coronata, & caſtitas a pudicitia tenorem gloriæ ſuæ ſervat, nec quia adultero pœnitentia, & venia laxatur, continentiæ vigor frangitur ,,. Seculo quoque quarto Virgines magno numero floruiſſe, earumque cœtus in poſteriora tempora propagatos fuiſſe, certa res eſt. Nos unius Euſebii teſtimonio contenti erimus, qui *lib.* IV. *de vita Conſtantini cap.* XXVIII. *pag.* 641. ,, Præ ceteris, inquit, eos maxime honorabat (Conſtantinus) qui ſe totos divinæ Philoſophiæ addixiſſent. Ipſum quidem ſanctiſſimum perpetuarum Virginum cœtum tantum non venerabatur, cum ipſum, cui ſe conſecraverat Deum, in earum mentibus habitare, pro certo haberet.

1 Jam uſque ab initio Eccleſiæ virgines in Eccleſia floruiſſe, teſtata res eſt. Lucas in *Act. Apoſt. cap.* XXI. *v.* 9. de Philippo Diacono: *Huic*, inquit, *erant quatuor filiæ virgines prophe-*

ſtat. Ea res cum pateret, magno erat argumento noſtris, quo calumnias, accuſationeſque inimicorum depellerent. Ergo cum ſecundo ſeculo fama quædam in vulgus Ethnicorum manaſſet, quæ ferret, neſario concubitu Chriſtianos delectari, reoſque omnes inceſti eſſe, adoleſcens (1) neſcio quis ad Felicem Præfectum Auguſtalem Alexandrinorum adiit, eique libellum obtulit, falſaque eſſe, quæ de ſuis prædicarentur, dixit. Id ni crederet, medicis, ut adoleſcenti teſtes præciderent, facultatem daret. Non enim credibile videri, ut qui venere oblectaretur, is capere tam grave detrimentum vellet. Nam apud Alexandrinos lex erat, ne quis medicus, neſcio Præfecto, quemquam caſtrare auderet. Cum annuere Felix recuſaſſet, adoleſcens vitam perpetuo cœlibem ducere inſtituit, quodque in animum induxerat, ſervavit. Neque vero ſecundo ſeculo modo, ſed etiam tertio, quartoque (2) maxima virorum, mulierumque multitudo virginitatem colebat. Quæ res ab eorum temporum Scriptoribus litterarum mandata eſt monumentis. Ac virginum quidem, ſervandæ non minus religionis, quam pudicitiæ cauſſa, inſignis ſemper, admirabiliſque in perferendo quovis cruciatu fortitudo (3) fuit. Quod etſi permultis, iiſque jam

phetantes. Quare Hieronymus *lib.* I. *adverſus Jovinian. pag.* 181. *tom.* IV. *opp. edit. Martianæi par.* II. „ Poſt crucem Chriſti, *inquit*, ſtatim in Actis Apoſtolorum una domus Philip„ pi Evangeliſtæ quadrigam producit virginum filiarum; ut Cæſarea, in qua ex gentibus Ec„ cleſia per Centurionem Cornelium fuerat dedicata, etiam virginum puellarum præberet „ exempla „. Earum meminit Euſebius *lib.* III. *Hiſt. cap.* XXXVI. *pag.* 113. *edit. Cantabr.* Ac duas quidem earumdem Hierapoli obiiſſe, auctor eſt Polycrates vetus imprimis Antiſtes apud Euſebium *lib.* V. *Hiſt. cap* XXIV. *pag.* 243. „ Philippus, *inquit*, unus e duodecim Apo„ ſtolis, qui mortuus eſt Hierapoli, & duæ ejus filiæ, quæ virgines conſenuerunt „. Cetera teſtimonia de antiquis virginibus vide *not. ſuperiore*.

1 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *num* XXIX. *pag.* 62. *ſeq. edit. Veneta an.* 1747.

2 Confer ſupra teſtimonia Sanctorum Patrum, quæ produximus. Vide *Euſ. l.* VI. *H. c.* VIII.

3 Ruinartius in *Act. SS. MM. ſincer. pag.* 141. *edit. Veron.* ubi de Sanctis *Luciano*, *&* *Marciano MM.* agit. „ Famula, *inquit*, quædam erat Dei caſta, & fidelis nuptias conte„ mnens, virginitatem cuſtodiens forma ſpecioſa, & anima tamen pulcrior, non alium niſi „ Deum diligebat ..... Lucianus, & Marcianus hanc concupierunt, & cum non haberent, „ quo genere cupiditatis ſuæ impudicitiam obtinerent, converſi non aliter ſe, niſi magicis „ dæmonicis ſuperare hanc judicaverunt, & maleficiis obtinere ...... Dæmones eis re„ ſponderunt ..... Nihil contra eam facere poſſumus „. Et *in Actis SS. Theodoti*, *& Socior. pag.* 301. *num.* XV. „ Dei Martyr Theodotus in magna verſabatur ſollicitudine pro una„ quaque Sanctarum Virginum, metuens ne qua earum, ſicut de feminis formidari poterat, „ deficeret in certamine. .... Jacuerant autem ſimul omnes in oratione a primo mane uſque „ ad horam ſextam, quando Theocharidis uxor nunciavit, virginum corpora in lacu ſubmer„ ſa

illuſtribus exemplis plane liquet, quod tamen brevitas operis impe-

„ ſa eſſe &c. „. Miror autem quid ſit, quod R. P. D. Martinus Congregationis S. Mauri Monachus in eo Tractatu, quem inſcripſit: *Explications de pluſieurs textes difficiles de l'Ecriture qui juſqu' a preſent n' ont ètè ni bien entendus, ni bien expliquez par les commentateurs. Edit. Pariſ. 1730. par. 1. pag. 512. ſeq.* aut nullas, aut perpaucas virgines non vitiatas martyrium obiiſſe dicat, quaſi lege ſancitum eſſet, ut ne qua virgo integra extremo ſupplicio afficeretur, & quæ integræ manſerunt, eæ quidem certe prodigio ſervatæ fuerint. Nam hæc nova, & injurioſa Sanctis Martyribus, & a vero longe diſtans ſententia merito reprobanda videtur. Ac ſi de rebus ejuſmodi tanta libertate dicere, ſtatuereque fas eſt, nulla jam res erit in Hiſtoria, quam quiſque pervertere non poſſit. Sed age videamus cujuſmodi argumentis abutatur. Suetonius, *inquit, in Tiberii vita cap. LXI. pag. 138. edit. Lugdun. an. 1669.* „ Immaturæ puellæ, *ait*, quia more tradito nefas eſſet virgines ſtrangulari, vitiatæ prius „ a carnifice, dein ſtrangulatæ „. Quod ipſum ſcribit Tacitus *lib. v. Annalium cap. IX. pag. 129.* „ Triumvirali ſupplicio, diceos, *affici virginem inauditum habebatur* „. Non diſcrepat Dio *lib. LVIII. pag. 628. edit. an. 1606.* „ Filia inquit, quam pactus erat (Sejanus) Claudii filio conſtuprata prius a carnifice οὐκ ὅσιον ὂν παρθευομένην τινὰ ἐν τῷ „ δεσμωτηρίῳ ἀπολέσθαι *impium cum eſſet virginem in carcere perire.* Hinc ille ipſe Martinus concludit, orta tot injuſta decreta fuiſſe, quibus, virgines antequam pro Chriſto ſanguinem funderent, ad lupanar, quo vitiarentur, abduci ſancitum erat. Idque demum ut confirmare magis, magiſque poſſit, *Acta SS. Mar. Didymi, & Theodoræ, qui an. 304. obierunt*, laudat, *apud Ruinart. pag. 253. num. 1.* ubi hæc habentur. „ Imperatores „ ſtatuerunt, vos, quæ eſtis virgines, aut diis ſacrificare, aut injuria meritorii provocari „. Denique Bailletum, alioſque Biographos ſanctorum oſcitantiæ arguit, quod non animadverterint, diverſam fuiſſe apud Ethnicos puniendarum virginum, ac reliquarum Chriſtianarum mulierum rationem, ut virgines quidem ad lupanar fuiſſe damnatas, ceteras autem non item, omneſque illas confuderint, ejuſmodique ſupplicium commune fuiſſe affirmarint nobilium feminarum. Verum is auctor, ut dixi, vehementer errat, conflatque virginibus ſanctis, quæ Martyres deceſſerunt, inſignem injuriam. Principio enim, non hoc ſcribit Suetonius, vetere conſuetudine obtinuiſſe, ut virgines vitiarentur, antequam ſtrangularentur a carnifice, ſed ut ne qua earum ſtrangularetur. Itaque ſævum, ac crudelem fuiſſe Tiberium, qui non ſolum gnatam Sejani ſtrangulari, ſed etiam antequam ſtrangularetur, vitiari permiſerit, ne quis virginem ejus juſſu ſtrangulatam diceret fuiſſe. Itaque hoc item Suetonius inter cetera ſævitiæ Tiberii exempla numerat. Quod autem de Suetonio dixi, idem eſt de Tacito ſtatuendum. Namque ad Dionem quod attinet, non is fuit, qui impium fuiſſe virginem non vitiatam occidere, arbitraretur. Hoc ſcribit, conſtupratam prius a carnifice fuiſſe Sejani filiam ὡς οὐχ ὅσιον *quaſi impium eſſet virginem in carcere perire.* Neſcio autem quid ſit, cur τὸ *quaſi* ὡς Martinus omiſerit. Atque Dio quidem conſuetudinem vitium inferendi virgini interimendæ nullam indicat, adeo ut, qui tam abſurdam ex ejus verbis ſententiam colligit, næ is tenebras rebus perſpicuis calumniando obducere conetur. Quod ſi uſus ille tam vetus apud Ethnicos obtinuerat, ut ne qua virgo ſupplicio periret, vetuſtior ſane mos alter, ſive conſuetudo, ſive potius lex fuit, ut ne quis virginem vitiaret. Quæ res quoniam ſatis explorata eſt, longa oratione non eget. Ergo qui virgini inferendum primum vitium, tum interitum jubebat, ille utramque conſuetudinem violabat. Contra qui interimi tantum præcipiebat, unam, quæ de non interficienda virgine erat, conſuetudinem tranſgrediebatur. Quare non erat ſtatutum, ut occidendæ virgini honos pudicitiæ ante adimeretur. Neque ad Acta ſanctarum Martyrum confugere Martinus poteſt: nam extant exempla virginum, quæ antequam ad ſupplicium ducerentur, vitiatæ non fuerunt, tametſi id probri genus minati eiſdem Judices eſſent. Vide Euſebium *lib. VI. Hiſt. cap. V. pag. 263. ubi de Potamiena, & lib. VI. cap. XLI. pag. 304. ubi de Apollonia & pag. 306. ubi de Ammonaria, lib. de Martyribus Palæſtinis cap. VII. pag. 418. ubi de Theodoſia, & cap. VIII. pag. 421.* ubi „ Quædam (Virgo), inquit, in muliebri corpore virilem animum gerens, cum ſtupri comminationem non ſuſtineret, jacto adverſus tyrannum convicio, quippe qui tam ſævis judicibus regendas Provincias commiſiſſet, primum quidem flagris

Digitized by Google

impediat, quo minus omnia perſequi poſſim, ſatis illud fuerit unum, quod eſt ab Euſebio memoriæ traditum in Hiſtoria. Virgo ſecundo ſeculo florebat Alexandriæ Potamiæna (1), cujus fama apud earum regionum incolas, Euſebii ejuſdem tempore, percrebuerat, ut quæ pro caſtitate corporis, qua præcipue celebrabatur, conſervanda innumera adverſus amatores certamina ſubiiſſet (etenim præter animi pulcritudinem, mirabili quoque forma excellebat) pertuliſſetque innumerabiles cruciatus, ut religionem, quam profitebatur, cuſtodire poſſet. Aquila enim, nam judici hoc nomen erat, cum acerbiſſimis tormentis eamdem dilaceraſſet, minatus tandem eſt, eam ſe gladiatoribus vitiandam traditurum. Illa cum paulliſper ſecum cogitaſſet, interrogata quid conſilii caperet, reſpondit, nihil ſe minas vereri. Quæ res iram judicis vehementer in eam concitavit. Igitur damnatam, Baſilides neſcio quis ex ordine Apparitorum ad ſupplicium abducit. Cumque vulgus eam vexaret, obſcœniſque verbis inſectaretur, Baſilides

„ gtis verberata eſt, dein ſublimis in equuleo ſuſpenſa, admotas lateribus ungulas pertulit „. Vide quæ ſequuntur de altera Virgine *ibid.* & Acta ss. MM. Theodoſii &c. *pag.* 301. *apud Ruinart. edit. Veron.* Nec opponere Martino licet, argumento nos uti negativo. Nam primo ſi quando contigit, ut ad lupanar, aut ad lenonem, aut ad ſtuprum perferendum damnatæ virgines eſſent, id eſt ab Euſebio monumentis traditum litterarum, ut conſtat *lib. de Martyribus Palæſtinis cap.* v. *pag.* 416. & a Scriptoribus Actorum ss. MM. *Andreæ, Pauli, & Dionyſiæ Virginis apud Ruinart. pag.* 136. *edit. Ruinartii*, *Ss. Theodoſii &c. pag.* 300. *num.* XIII. *&c.* Secundo perſpicue Euſebius indicat, vitiatas eas Virgines non fuiſſe, cum in comminatione judices conſtitiſſe dicat, nihilque præterea contra eas ſtatuiſſe. Tertio ſi lex ea Imperatorum Diocletiani ætate invaleſcebat, qui tandem in Actis *Ss. MM. Theodoſii &c. num.* XIV. *pag.* 301. legeremus: *Audiens autem Theotecnus, quod conſtupratæ non eſſent* Virgines, NOLUIT AMPLIUS *inhoneſtæ voluptatis cauſſa eis eſſe moleſtus &c.* Præſidi ne licuiſſet præſcripta Cæſaris negligere? Igitur libera eis poteſtas erat faciendi contra Chriſtianas virgines, quod opportunum exiſtimaſſent, quamquam Diocletianus, & collegæ, qui tunc regnum obtinebant, judicibus permiſiſſent, ut ſi vellent, eas ad lupanar duci juberent. Hoc enim modo explicanda ſunt, quæ extant *in Actis Ss. Didymi, & Theodoræ ibid. pag.* 353. *Juſſerunt Imperatores vos, quæ eſtis virgines, aut diis ſacrificare, aut injuria meritorii provocari*. Nam ſi lex, ut dixi, lata fuiſſet, numquam eam Judices migraſſent. Quod de ceteris mulieribus eidem pœnæ minime ſubjectis Martinus ſcribit, inane eſt. Quare injuria Bailletum, alioſque accuſat. Tertullianus enim *cap.* 1. *Apologetici pag.* 163. *edit. Veneta an.* 1744. *in Appendice* Chriſtianam ad lenonem fuiſſe damnatam ait, *Virginem* non nominat, contra atque facere ſoleret. Sed quid opus eſt multis? Diſertis, explicatiſque verbis Euſebius *lib. de Martyribus Palæſtinis cap.* v. *pag.* 416. rem efficit. Sic enim ſcribit: „ τοτὲ δὲ γυναῖκας σωφρονεστάτας τῶν ἀστῶν, „ καὶ αὐτοπαρθένους ἀσκητρίας εἰς αἰσχρὰς ὕβρεις πορνοτρόφοις παραδιδόντα. Tunc mulieres „ eximiæ caſtitatis, & virgines Deo devotas lenonibus ad impudicas turpitudines dedentem &c. Viden ut Virgines, a ceteris mulieribus diſtinguat? Sed adverſus Martinum ſatis dictum eſto.

1 Euſeb. *lib.* VI. *cap.* V. *Hiſt. Eccl. pag.* 262. *edit. Cantabrig.*

Digitized by Google

des quidem eos, qui contumeliam virgini faciebant, reprehendens, abſterrenſque propellebat, multaque miſericordiæ erga illam, & humanitatis argumenta dabat. Quæ res quum gratiſſima virgini fuiſſet, tum ei promiſit fore, ut poſt mortem, ſalutem ipſi a Chriſto impetraret. Hæc cum dixiſſet, ferventi pice per varia corporis membra ab imis pedibus ad ipſum uſque capitis verticem lente, ac paullatim circumfuſa, mortem invicto animo pertulit, quodque Baſilidi promiſerat, implevit. Nam repente immutatus, Chriſtianumque ſe eſſe confeſſus, Martyr & ipſe deceſſit. Quid? ſi fuerunt virgines aliquot inſtinctu, afflatuque divino ita incitatæ, ut veritæ, (1) ne quis ipſis vitium inferret, in flumina ſe projecerint, inque Martyribus numeratæ ſint? Etenim cum alias interdum, tum Diocletiano, collegiſque ſævientibus, præclara ejuſmodi facinora patrata a mulieribus quibuſdam ſunt, quarum res geſtæ Hiſtoricorum veterum ſcriptis celebrantur. Atque Euſebius quidem in octavo libro Hiſtoriæ, (2) ſanctiſſimam feminam, & ob fortitudinem animi admirabilem initio quarti ſeculi Antiochiæ floruiſſe ſcribit. Huic filias virgines forma corporis eximia, ætateque integra fuiſſe duas, quas Chriſtianæ Religionis præceptis inſtituerat. Eam,

1 Euſebius *lib.* VIII. *cap.* XIV. *pag.* 400. *H. E edit. ejuſd.* de mulieribus Chriſtianis, non virginibus ſolum, ſed etiam nuptis loquens: „ Mulieres, inquit, doctrina fidei non „ minus, quam viri roboratæ, aliæ eadem, quæ viri certamina ſubierunt, & æqualia vir„ tutis adeptæ ſunt præmia. Aliæ cum raperentur ad ſtuprum, vitam citius, quam pudo„ rem corporis ſui prodere ſuſtinuerunt. Certe mulier Chriſtiana ſola aliarum Alexandrina„ rum nobiliſſima, atque opulentiſſima (*Catharinam aliqui putant, recte ne an ſecus, neſcio*) „ cum ceteræ a tyranno violatæ fuiſſent, effuſam, atque effrenatam Maximini libidinem vi„ rili quadam animi celſitudine devicit. Mulier tum ob ſplendorem generis, ac divitias, „ tum ob ſingularem doctrinam celeberrima, ſed quæ modeſtiam, ac pudicitiam his omni„ bus præferebat. Quam cum tyrannus ſæpius interpellaſſet de ſtupro, obtruncare quidem „ illam mori utique paratam, non ſuſtinuit, eo quod crudelitate ſuperior eſſet cupiditas. „ Ceterum bonis omnibus expoliatam exilio damnavit. Sexcentæ quoque aliæ cum ſtupri „ minas, quas Provinciarum Rectores ipſis intentabant, ne auditu quidem tenus ferre po„ tuiſſent, omnia cruciatuum, tormentorum, & capitalium ſuppliciorum genera pertulere. „ Omnes quidem admiratione digniſſimæ. Sed præ omnibus admirationem meretur mulier „ illa in urbe Roma, omnium, quas Maxentius ... violare aggreſſus eſt, nobiliſſima, & „ caſtiſſima. Hæc enim ſimulatque eos, quibus tyrannus ad hujuſmodi flagitia miniſtris ute„ batur, irrupiſſe in domum ſuam comperit, & maritum ſuum conterritum permiſiſſe ſatel„ litibus, ut eam abducerent (erat autem Chriſtiana) breve temporis ſpatium, quaſi ad „ exornandum corpus ſibi concedi poſtulavit. Poſt hæc in cubiculum ingreſſa, ſolam ſe reli„ ctam eſſe circumſpiciens, gladium pectori immergit. Quo vulnere protinus exanimata, „ cadaver quidem perductoribus dereliquit &c.

2 Euſebius *lib.* VIII. *Hiſt. cap.* XII. *pag.* 391. *ſeqq.*

cum a plurimis invidia, malevolentiaque incitatis, quæritari ſeſe, filiaſque ad necem intellexiſſet, abdidiſſe in remotum quemdam locum ſe. At ubi ſe ipſam brevi a militibus comprehendendam accepiſſet, ignorantem quid conſilii caperet, filias etiam, atque etiam monuiſſe, ſibi ut ipſæ caverent. Milites impuriſſimis moribus vivere. Igitur periculum eſſe, ne pudicitiæ jacturam facerent. Hoc tanto malo accidere nullum virgini gravius poſſe. Quare ad Chriſtum confugerent. Orarent, ut ſibi, quæ tanto in periculo verſarentur, auxilio eſſe vellet. Quum ſimul omnes, quod mater hortata fuerat, feciſſent, captæ ſunt, utque tandem ad flumen pervenerunt, a militibus petierunt, paullum ut ſibi de via deflectere liceret. Ea re impetrata, compoſitis honeſte veſtibus in amnem ſe projecerunt. Quo fere tempore virgines aliæ in eadem urbe duæ, propterea quod morem Præfecto gerere, ſacrificareque inanibus Deorum numinibus renuiſſent, præcipites actæ in mare ab Ethnicis civibus fuerunt. Sed res a virginibus Chriſtianis egregie, præclareque ad ætatem uſque Juliani geſtas perſequi longum (1) eſt. Hoc breve dicam. Jam inde a medio ſecundo Eccleſiæ ſeculo, non Romæ, neque in Provinciis, quæ Populo Romano parebant, ſolum; ſed ubique fere gentium Chriſtianos, qui eam vitæ rationem conſectarentur, floruiſſe (2). II.

1 Vide Theodoritum *lib. II. Hiſt. Eccl. cap. XIV. pag. 88. edit. Cantabrig.* ubi de Virginibus Alexandrinis Conſtantii tempore vexatis agit, ſequutus Athanaſium *Apolog. de Fuga ſua n. VI. ſeqq. Apologia ad Conſtantium, & Hiſtoria Arianor. ad Monachos*. De qua re agit etiam Socrates *lib. II. cap. XXVIII. Hiſt. pag. 121. edit. Cantabrig.* De Virginibus Antiochenis ſub Juliano confer eumdem Theodoritum *lib. III. cap. XIX. pag. 138.* Univerſim Auguſtinus *V. ſeculi Scriptor doctiſſimus*, qui etiam extremo ſeculo IV. multa ſcripſit, *libro de Bono conjugali cap. XXII. num. XV. tom. I. opp. edit. Pariſ. Monac. S. Mauri*: „ Multos „ habemus fratres, *inquit*, & ſocios cæleſtis hæreditatis utriuſque ſexus continentes. ſive „ expertos nuptias, ſive ab omni tali commixtione integros: nempe innumerabiles ſunt. Et *lib. I. de moribus Eccleſiæ cap. XXX. num. 64. pag. 709. tom. I.* „ Multi caſti, multi ſancti, „ multi uſque adeo Dei amore flagrantes, ut eos in ſumma continentia, atque mundi hujus incredibili contemtu etiam ſolitudo delectet „. Eadem fere habet *ibid. cap. XXXI. num. 65. pag. ead. & lib. de vera Religione cap. III. num. 3. pag. 748 tom. eod.* Ante Auguſtinum ſanctus Ambroſius *lib. de Virginitate cap. VII. num. XXXVI. pag. 222. tom. II. opp. edit. Monach. S. Mauri*. „ Diſcite, *inquit*, quantas Alexandrina, totiuſque Orientis, & Africana „ Eccleſia quotannis ſacrare conſueverint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic Virgines conſecrantur „. Confer S. Johannem Chryſoſtomum *lib. de Virginit. num. I. ſeqq. pag. 298. tom. I. opp. edit. Montfauconi*. Sed de Conſecratione Virginum erit IV. hujus operis libro copioſius diſſerendum.

2 Vide locum ſupra deſcriptum ex *Apolog. I. Juſtini num. XV. pag. 53.* & Euſebium *lib. I. Præparationis Evangelicæ cap. IV. pag. 12. ſeqq. edit. an. 1628. Et lib. III. Hiſt. Eccl. cap. XIX. pag. 123. ſeqq. edit. Cantabrig.*

Digitized by Google

II.

Qui ſe matrimonii lege obligarant veteres Chriſtiani, hi conjuge contenti erant. Itaque nulla erat apud ipſos ſuſpicio adulterii.

Sed quoniam omnes vocati divinitus ad hunc vitæ ſtatum non erant (cœlibem enim vitam ſine ſingulari præſidio, auxilioque Dei degere conſtat neminem) permulti etiam Chriſtianorum matrimonia celebrabant. At ii quidem ita erant animis comparati, ut uxor maritum, maritus vero uxorem unam (1) agnoſceret, ob eamque cauſſam ſolum, ut procreandis, educandiſque (2) liberis daret operam. Quamobrem cum ſuos aut ad necem quæri, aut damnari intelligerent, confidenter, palamque teſtabantur, injuſte inimicos

1 Adeundi Clemens Romanus *Epiſt. ad Corinth. num.* xxi. *pag.* 22. *edit. Cout. Epiſt. Rom. Pont.* Euſebius *lib.* III. *Hiſt. Ec. cap.* xix. *pag.* 124. ubi de Nicolao Diacono agit, Juſtinus Martyr *Apologia* I. *num.* xiv. *pag.* 52. & *num.* xv. *pag.* 53. *edit. Veneta an.* 1747. & *num.* xxix. *pag.* 62. ubi „ Deinde vero metuimus, ne quis ex iis, qui exponuntur, non „ ſuſceptus intereat, & homicidæ ſimus. Sed vel omnino matrimonium non inimus, niſi ad „ liberorum educationem, vel ſi a nuptiis refugimus, perpetuo nos continemus „. Vide & *Dialog. cum Tryph. num.* cxl. *pag.* 224. *edit. an.* 1747. & *Apolog.* II. *num.* xi. *ſeqq. pag.* 92. *ſeqq.* Athenagoras *Legat. pro Chriſtianis n.* xxxiii. *p.* 330. „ Unuſquiſque noſtrum uxorem „ ſuam, *inquit*, quam ſecundum leges a vobis poſitas duxit, uxorem exiſtimat, uſque ad libe„ rorum procreationem. Quemadmodum enim agricola jactis in terram ſeminibus, meſſem „ expectat, nec alia ſuperinjicit, ſic nobis cupiditatis modus procreatio liberorum „. Theophilus Antiochenus *lib.* III. *ad Autolycum nu.* xv. *pag.* 416. Tertullianus *Apologet. cap.* ix. *pag.* 40. *edit. Ven. an.* 1744. *in Append.* Minucius Felix *in Octav. pag.* 307. *edit. an.* 1672. ubi „ At nos, *inquit*, pudorem non facie, ſed mente præſtamus, unius matrimonii vinculo „ libenter inhæremus, cupiditatem procreandi aut unam ſcimus, aut nullam „. Euſebius *Præparat. Evang lib.* 2. *cap.* iv. *pag.* 23. *edit. an.* 1628. Lactantius *lib.* iv. *de vero cultu cap.* xxxiii. *pag.* 499. *tom.* 1. *opp. edit. an.* 1748. ubi „ *Caſtitatem*, inquit, Deus „ non modo intra privatos parietes, ſed etiam præſcripto lectuli terminat, ut cum quis ha„ beat uxorem, neque ſervam, neque liberam habere inſuper velit, ſed matrimonio fidem „ ſervet. Non enim ſicut juris publici ratio eſt, ſola mulier adultera eſt, quæ habet alium, „ maritus autem etiam ſi plures habeat, a crimine adulterii ſolutus eſt. Sed divina lex ita „ duos in matrimonium, quod eſt cor in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter ha„ beatur quiſquis compagem corporis in diverſa diſtraxerit. Nec ob aliam cauſſam Deus, „ cum ceteras animantes ſuſcepto fœtu, maribus repugnare voluiſſet, ſolam omnium mulie„ rem patientem viri fecit, ſcilicet, ne feminis repugnantibus, libido cogeret viros aliud „ appetere, eoque facto, caſtitatis gloriam non tenerent. Sed neque mulier virtutem pudi„ citiæ caperet, ſi peccare non poſſet. Nam quis mutum animal pudicum eſſe dixerit, quod „ ſuſcepto fœtu, mari repugnat? Quod ideo facit, quia neceſſe eſt in dolorem, atque in „ periculum veniat, ſi admiſerit „. Vide quæ ſequuntur.

2 Confer loca Juſtini, & Athenagoræ, quæ retuli *notat. ſuperiore.*

Digitized by Google

micos nominis Chriſtiani agere, qui homines innocentes, pudicos, optimis moribus, quos neque (1) adulterii, neque flagitii cujuſquam conviciſſent, ſupplicio afficere ſolerent. Alii item, cum excruciari ſentirent ſe, Chriſtianos ſe eſſe, nihilque mali ab ſuis agi (2) profitebantur. Quum conſtans hæc eſſet reſiſtendi hoſtibus, communiſque ratio Chriſtianorum, factum tandem eſt, ut inanis, quæ orta de noſtris erat, ſuſpicio adulterii, inceſti, cœnarumque impudicarum funditus (3) tolleretur. Atque lapſu temporum hæretici aliquot, qui fortaſſe cauſſa, cur tam perverſe de nobis Ethnici judicarent, fuerunt (nam implicati erant hoc genere flagitiorum) pœnas ſceleris luerunt, obque belluinos mores, quibus vivebant, extincti ſunt (4).

III.

1 Juſt. Martyr *Apolog.* II. *num.* II. *pag.* 93. *edit. Veneta an.* 1747. de Lucio Martyre agens, qui Ptolemæum ab Urbico injuria damnatum dixit, propterea quod Chriſtianus eſſet: „ Quid cauſſæ eſt, *inquit*, cur huic homini nec adulterii, nec ſtupri reo .... ſed tantum „ Chriſtiani nominis appellationem confitenti pœnam irrogaveris „? Idem refert Euſebius *lib.* IV. *Hiſt. Eccl. cap.* XVII. Ac Juſtini, Athenagoræ, Minuciique loca, quæ ſupra deſcripſi, non alio ſpectant, quam ad repellendam calumniam. Tertullianus præterea *lib. ad Scapulam cap.* IV. *pag.* 71. „ Præter hæc, *inquit*, depoſitum non abnegamus, matrimonium nullius „ adulteramus .... Viderint, qui ſectam mentiuntur, quos & ipſi recuſamus. Quis denique „ de nobis alio nomine queritur? Quod aliud negotium patitur Chriſtianus, niſi ſuæ ſectæ? „ quam inceſtam, quam crudelem tanto tempore nemo probavit. Pro tanta innocentia, pro „ tanta probitate, pro juſtitia, pro pudicitia .... pro Deo vivo crematur.

2 Biblias Martyr apud Euſebium *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* I. *pag.* 193. his fere verbis eſt uſa, cum torqueretur. Hoc idem fecerunt Vetius Epagathus apud eumdem *ibid. pag.* 200. & Blandina Martyr *ibid. pag.* 202. Plena ſunt hujuſmodi reſponſionum Ss. MM. Acta. Sed non eſt otium omnia perſequi.

3 Vide quæ dixi *tom.* I. *hujus op. pag.* 176. *ſeqq.*

4 Hujuſmodi hæreticos notavit Tertullianus loco ſupra deſcripto *ex lib. ad Scapulam cap.* IV. *pag.* 71. quum ſcriberet, *viderint qui ſectam mentiuntur, quos & ipſi recuſamus.* Adeundus Euſebius *lib.* II. *cap.* XIII. *Hiſt. Eccl. pag.* 62. *& lib.* IV. *cap.* VII. *pag.* 149. quo loco de Carpocrate, Gnoſticiſque hæreticis loquens, quæ ſibi non eſſe comperta Juſtinus in priore Apologia dixit *num.* XXVI. *pag.* 61. *edit. Veneta an.* 1747. ea ut explorata, ſibique cognita proponit, hoc modo: „ His miniſtris uſus malignus ille dæmon primum effecit, ut „ ex fidelibus quicumque ab illis decepti eſſent, ad miſerabile exitium tamquam captivi ab- „ ducerentur. Deinde gentibus a fide noſtra alienis amplam obtrectandi, & calumniandi „ Evangelii materiam ſubminiſtravit, dum ab illis primum orta infamia, ad totius Chriſtia- „ ni nominis opprobrium diffunderetur. Atque hinc factum eſt, ut abſurda quædam, & im- „ pia de nobis opinio apud infideles tunc temporis ſpargeretur, quaſi nefario concubitu cum „ ſororibus, & matribus miſceri, & execrandis dapibus veſci ſoleremus. Sed hæ dæmonis „ artes nequaquam in diuturnum tempus proceſſere, quippe cum veritas ſeipſam adſtrue- „ ret, & commendaret, progreſſuque temporis clarius in dies eluceſceret. Et adverſario- „ rum quidem inventa a ſemetipſis confutata confeſtim extincta ſunt, aliis ſuper alias exo- „ rientibus ſectis, cum priores aſſidue diffluerent, & in multiplices, ac multiformes erro- „ rum ſpecies vario quoque modo evaneſcerent. Catholica autem Eccleſia, quæ ſola vera „ eſt, ſemperque ſui ſimilis, & conſtans, novis quotidie incrementis augebatur: gravitate,

„ ac

Digitized by Google

III.

Quinetiam fiebat interdum, ut qui juncti matrimonia fuerant, mutuo conſenſu ſejungerentur, ac ſeorſim bene pudiceque viverent.

Inveniebantur præterea Chriſtiani, qui aut ſtatim atque initiati baptiſmo eſſent, aut poſt baptiſmum, cœlibem vitam agere conſtituerent, uxoribuſque perſuaderent, ſejunctim ut viverent, iiſque illecebris, ſtudio, amoreque rerum divinarum permoti, privarentur, quibus ipſis frui, ſi vellent, licuiſſet. Cujus rei (1) Tertullianus teſtis eſt locuples. Non enim moror Barbeyracium (2), qui Cypriano Archiepiſcopo Carthaginienſi vitio dedit, quod ubi myſteriis noſtris, ſacriſque initiatus fuit, uxori ſuæ auctor fuerit, ut ſeparatim maneret, ac rebus divinis contemplandis, virtutique (3) colendæ

„ ac libertate, ſinceritate, modeſtia denique, & ſanctitate vitæ cujuſdam, philoſophiæque divinæ, omnium oculos non Græcorum modo, verum etiam barbarorum perſtringens. „ Simul etiam extincta eſt temporis lapſu calumnia illa, quæ univerſæ religioni noſtræ afficta fuerat &c.

1 Tertullianus *lib. 1. ad Uxorem cap. VI. pag. 164.* „ Quot enim ſunt, qui ſtatim a lavacro carnem ſuam obſignant? Quot item, qui conſenſu pari inter ſe matrimonii debitum „ tollunt? Voluntarii ſpadones pro cupiditate regni cælestis. Quod ſi ſalvo matrimonio „ abſtinentia toleratur, quanto magis ademto? Credo enim difficilius ſalvum derelinqui, „ quam amiſſum non deſiderari &c.

2 Barbeyracius *Præf. in Pufendorfii opus de I. N. & G. §. IX. p. L. edit. an.* 1740. „ Saint „ Cyprien, inquit, étoit marié lorſqu' il ſe convertit; mais, depuis ce temps-là, avant „ même que d'être bâtizé, il *guarda la continence*, comme parle ſon Diacre Ponce: ce „ qui marqué que l' on croyoit qu' il y avoit quelque eſpece de ſainteté à vivre dans le Célibat, penſée, qui ne s' accommode pas mal avec les idées de vertu, que l' on avoit alors, „ qui étoient ſouvent presque auſſi éloignées de l' uſage commun de la vié, que la Rhétorique du même ſiecle, d' autant plus eſtimée qu' elle tournoit les choſes d' une maniere peu „ ordinaire. L' une etoit preſque auſſi peu propre a procurer le bien du prochain, & de la „ ſocieté, que l' autre étoit peu utile a faire concevoir nettement ce que l' on diſoit, & a „ donner idées juſtes. Cyprien non content de s' être ſeparé de ſa femmé, donna encore tout „ ſon bien aux pauvres.

3 Sed quam multa paucis verbis Barbeyracius peccet, breviter oſtendam. Primo Cyprianum uxorem habuiſſe ſcribit, quod certe evinci nullo monumento poteſt, quamquam uxoratum Baſnagius, Fellus, & e noſtris Pagius *ad an.* 248. *num.* IV. fuiſſe putent. Atque aſſentior equidem Pearſono, qui in Annalibus Cyprianicis id non conſtare ſcribit. Nam quod Pontius ait: *Non uxoris ſuadela deflexit*, in Jobum, cujus meminit, non in Cyprianum, cujus vitam deſcribit, cadit. Itaque Pagius re diligenter conſiderata, ſententiam mutavit. Confer Ruinartiam *Act. Ss. MM. ſincer. pag.* 180. *ſeq. edit. Veron.* Quamobrem, quod ſubdit Barbeyracius grave Cypriano fuiſſe, quod ſe ab uxore ſejunxerit, commenticium eſt.

colendæ ſtuderet. Nam Cyprianum uxorem habuiſſe, non conſtat. Quod ſi habuiſſet, injuria ob eam rem carperetur, ut qui exemplum majorum, Paulique conſilium ſequutus eſſet.

I V.

Secundas nuptias aut numquam, aut perraro Chriſtiani veteres celebrabant.

Rurſum etſi nulla lex erat, qua noſtris præſcriberetur, (1) ut neque vir, poſt uxoris interitum, aliam duceret, neque mulier, mortuo marito, alteri nuberet, tamen plerique eorum ſibi ab ſecundis nuptiis temperabant, propterea quod non admodum continentis, (2) pudicique animi id eſſe indicium arbitrarentur. Quod ſi veterum quorumdam minus interdum recta, atque accurata de ſecundis nuptiis videtur eſſe ſententia, non eſt continuo ſtatuendum, lapſos illos errore fuiſſe, alioſque impuliſſe, ut laberentur. Non enim eorum loquendi rationes, ſed cauſſæ, cur eas adhibuerint, conſiderandæ ſunt. Quare neque eſt (3) Athenagoras accuſandus, neque Clemens Ale-

eſt. Secundo credidiſſe Cyprianum ſanctioris vitæ ſpeciem cœlibatum eſſe, facile concedo; at eam ſententiam componi cum notionibus virtutum Evangelicarum non poſſe, id vero tam eſſe falſum defendo, ut nihil magis. Ac miror equidem ſtuporem, imperitiamque Barbeyracii, qui cœlibatum ignoraret antelatum uſui matrimonii fuiſſe non ſolum ab Juſtino Martyre, ab Athenagora, a Tertulliano, a Minucio Felice, ab aliis, quorum teſtimonia ſupra deſcripſimus, ſed etiam a Chriſto, & ab Apoſtolo Paulo. Vide Matth. *cap.* XIX. *v.* 12. & 1. *Cor.* VII. *v.* 1. *ſeq.* Tertio eam ipſam notionem, quam ſocietati hominum inutilem eſſe Barbeyracius putat, auctoritate Tertulliani, quem ſuppar Cyprianus magiſtrum appellabat, demonſtravi non fuiſſe Chriſtianorum inſtitutis contrariam. Sed de virginitatis voto agam diligenter *lib.* IV. hujuſce operis, eumque eorum Proteſtantium argumenta depellam, qui contra ſenſerunt. Interea hoc animadvertendum, quam ſit levis Barbeyracii auctoritas, quamque fallantur hi, qui ejus Præfationi in Puſendorfium plurimum eſſe tribuendum cenſent. Interea confer Euſebium *lib.* 1. *Demonſt. Evang. cap.* IX. *pag.* 30. *ſeqq. edit. an.* 1628.

1 Immo vero concedit in Epiſtola 1. ad Timoth. Paulus, ut nubant viduæ, *cap.* V. *v.* 14. Vide vetuſtiſſimum *Paſtoris opus lib.* II. *mandato* IV. *pag.* 91. *tom.* I. *Apoſtol. PP. edit. an.* 1724. ubi hæc habentur. „Si vir vel mulier alicujus deceſſerit, & nupſerit aliquis illo„rum, numquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit, ſed ſi per ſe manſerit, magnum „ſibi conquirit honorem apud Dominum. Serva ergo caſtitatem, & pudicitiam, & vives „Deo.

2 Vide Minucii, & Theophili loca, quæ paullo ante deſcripſi.

3 Athenagoras *Legat. pro Chriſtianis num.* XXXIII. *pag.* 331. *edit. Venet. an.* 1747. „Neque meditatione ſermonum, inquit, ſed demonſtratione, & diſciplina actionum res „noſtræ

Alexandrinus (1), Origines, Baſilius, Hieronymus reprehendendi ſunt, quod ſecundas nuptias vel honeſtum adulterium, vel fornicationem appellarint, cum id non eo conſilio dixerint, quaſi eas revera adulterium, fornicationemve eſſe putarent, ſed quod indicium animi non maxime continentis dare viderentur hi, qui rurſum nuptias celebrarent. Cumque his ad caſtitatem incitandis Patres operam navarent, durioribus ſcilicet interdum vocibus utebantur. Ceterum iidem ipſi, qui iniqui fuiſſe bigamis viſi ſunt, ubi ventum ad quæſtionem erat, peccarent ne, an immunes a peccato eſſent, qui ſecundum, ac tertium, mortua conjuge, aliam ducebant, nihil eos mali agere, reſpondebant. Itaque Tertullianus (2) ex

„ noſtræ continentur, ut quiſque vel qualis natus eſt, maneat, vel unicis in nuptiis. Secundæ enim decorum adulterium. *Quicumque enim dimiſerit*, inquit, *uxorem ſuam, & aliam duxerit, mœchatur*, nec eam dimitti ſinens, cujus virginitati finem quia impoſuit, nec aliam inſuper duci. Nam qui ſe ipſe prima uxore ſpoliat, etiamſi mortua ſit, occulta quadam ratione eſt adulter, tum quod manum Dei tranſgrediatur (nam initio Deus unum hominem finxit, ac unam mulierem) tum quod carnis cum carne conjunctionem, quodam veluti vinculo, ad commiſcendum genus colligatam diſſolvat. Ceterum tales cum ſimus . . . audimus illud proverbium: *meretrix pudicam*. Nam qui nundinas impudicitiæ inſtituunt . . . ea nobis convicii loco objiciunt . . . Eunuchos, & ſemel nuptos vituperant „. Tillemontius cum hæc legiſſet, ſuſpicatus eſt, Athenagoram ſtuduiſſe fortaſſe partibus Montaniſtarum. *Mon. Hiſt. Eccl. pag. 323. edit. Veneta*. Sed nulla erat ratio cur ſuſpicaretur. Namque monogamia magno erat in pretio apud veteres, quorum teſtimonia collegit præter cæteros Cotelerius *in not. ad ſecundum librum Paſtoris pag. 90. tom. 1. Apoſtolicorum PP. num. IV. not. 16*. Bigamia autem non item. Quare pœnitentiæ bigamus ſubjiciebatur, ut oſtendam *lib. IV. hujuſce operis, ubi de Hierarchia, diſciplinaque Eccleſiæ* diſſeram. Nil mirum ſi monogamiam Athenagoras, Minucius, & Theophilus, ut commune Chriſtianorum inſtitutum commendent. Mollire autem ſeveriorem ſententiam videtur Athenagoras epitheto *decori*, *vel occulti*, quod voci *adulterii* adjungit. Ac ſi peccaret, opinione Athenagoræ, *digamus*, is non μοιχὸς παρακεκαλυμμένος *mœchus occultus*, ſed manifeſtus eſſet. Quare, ut ſapienter animadvertit Maranus Monachus S. Mauri in *not. ad Apol. Athenag. pag. 331. edit. Veneta an. 1747*. hanc vim habent ejus Apologiſtæ verba, ut digamus ſubtiliore quodam ſenſu, quaſi adulter dicatur, propterea quod deſciſcere videatur ab ea matrimonii ratione, quam Deus initio inſtituerat, unica uxore Adamo conceſſa. Accedit, quod minus continentis animi indicium præbeat bigamus, quod, ut ne uratur, ſecundas nuptias celebret.

1 Clemens Alexandr *lib. III. Strom. pag. 464. edit. Pariſ. an. 1641*. Origenes *Homil. XVII. in Lucam pag. 557. tom. III. opp. edit. Venet. an. 1743*. Baſilius *Epiſt. CLX. ad Diodorum, al. CXCVII. pag. 251*. Hieronymus *Epiſt. LXXXV. ad Salvinam tom. IV. opp. pag. 668. ſeq. edit. Martianæi*. Conſer Ceillerum *Apolog. de la Morale des Peres de l' Egliſe pag. 31. ſeqq. edit. Pariſ. an. 1718*.

2 Tertullianus *lib. II. ad Uxor. cap. II. pag. 167 edit. an. 1744*. Ita ſcilicet ſentiebat is, qui poſt ſeveram, & a Catholicorum decreto alienam ſequutus ſententiam eſt. Clemens autem Alexandrinus *lib. III. Stromat. pag. 428. edit. Pariſ. an. 1641*. „ De ſecundis nuptiis, *ait*, ſi uraris, inquit, Apoſtolus, jungere matrimonio &c. „. Ac Origenes *Homil XIX. in Jeremiam* peccare eum, qui ſecundas nuptias celebrat, negat *pag. 148. tom. III. edit. ejuſd*. Quinetiam Baſilius ſecundas nuptias remedium fornicationis eſſe affirmat, quod non diceret, ſi digamus fornicaretur. Si igitur ita ſe hi Patres explicant, cur non item eodem ſenſu explicari Athenagoræ ſententia poterit?

ex eorum numero unus, quos Barbeyracius tanto in errore fuiſſe verſatos cenſet, in altero libro eorum, qui *ad uxorem* inſcribuntur „ Mulier, *inquit*, defuncto viro libera eſt, cui nubat, tantum in domino. Hic certe nihil retractandum eſt; nam de quo retractari potuiſſet, ſpiritus cecinit; nullam aliam formam repetundarum nuptiarum, niſi in domino præſcribit „. Quod ipſum actum eſt ab Hieronymo, quem in ejuſdem erroris ſuſpicionem hujuſce temporis aliqui Proteſtantes vocant. Scribit enim Doctor ille maximus hoc modo. „ Nos ſecundas nuptias non tam appetimus, quam concedimus, Paulo jubente, ut viduæ adoleſcentulæ nubant. Montaniſtæ in tantum putant ſcelerata conjugia iterata, ut quicumque hoc fecerit, adulter habeatur (1). Aperiant aures obtrectatores mei, & videant me ſecundas, & tertias nuptias conceſſiſſe in Domino. Qui ſecundas, & tertias non damnavi, potui damnare (2) matrimonium? Non omnem monogamum (3) putemus eſſe digamo meliorem. Eſto aliquem adoleſcentulum perdidiſſe conjugem, & carnis neceſſitate ſuperatum, accepiſſe uxorem ſecundam, quam & ipſe ſtatim amiſerit, & deinceps vixerit continenter, alium vero uſque ad ſenectam habuiſſe matrimonium, & uxoris uſum, & numquam a carnis opere ceſſaſſe. Quis vobis videtur e duobus melior, pudicior, continentior? Utique ille, qui infelix etiam in ſecundo matrimonio fuit, & poſtea pudice, & ſancte converſatus eſt „.

V.

Non ſolum opere, ſed etiam verbis, cogitationeque Chriſtiani pudici erant.

Atque factis quidem Chriſtiani, aſpectuque ipſo continentes erant. Igitur etſi oſculum dare, & accipere in Eccleſia conſueverant, cavebant tamen ne id prava cupiditate in-

1 Hieronymus *Epiſt.* XXVII. *ad Marcellam pag.* 64. *tom.* IV. *opp. edit. Martianai.*

2 *Apolog. ad Pammachium pag.* 232. *tom. eod.*

3 *Comment. in cap.* I. *Epiſt. ad Titum pag.* 414. *tom. eodem parte* I. Verumtamen de legibus, ſententiaque Eccleſiæ, quod ſpectat ad ſecundas nuptias, agam *lib.* IV. *copioſe.*

(1) inquinaretur, quod erat caſti amoris indicium. Jam vero minus pudice mulierem (2) aſpicere non audebant, ut qui non opere ſolum, ſed etiam aſpectu mœchari mortales ſcirent. Turpibus autem verbis quemadmodum (3) uterentur hi, qui ne otioſa quidem adhibenda judicarent? Itaque caſtum eſſe Chriſtianorum ſermonem palam affirmabant, quin eos quiſquam mendacii arguere auderet. Neque dicere ſolum, ſed etiam audire quidpiam recuſabant, quod minus eſſe honeſtum videretur (4). Illud præterea jure quodam ſuo ſibi vindicabant noſtri, ut ita eſſe inſtitutos ſe dicerent, ut ne cogitatione quidem (5) cum in ceteris, tum in hoc potiſſimum genere peccarent. Tanta ſcilicet caſtitate, integritateque morum (6) præſtabant.

1 Athenæg. *Legat. pro Chriſt. n.* XXXII. *p.* 330. *edit. an.* 1747. ,, Quos fratres, & ſorores, ,, ceteriſque cognationis nominibus appellamus, maxime nobis curæ eſt, ut intaminata, & ,, incorrupta eorum corpora permaneant. Huc accedit illa ſcriptura .... ſumma cautione ,, oſculum adhibendum, vel potius adoratio, ut quæ nos ab æterna vita excludat, ſi paullum ,, cogitatione inquinetur ,,. Vide Clem. Alexandrinum *lib.* III. *Pædagogi cap.* XI. *pag.* 257. *edit. Pariſ. an.* 1641.

2 Athenagoras *ibid.* Juſtinus Martyr *Apol.* I. *n.* XV. *p.* 52. *ſeq.*

3 Minucius Felix in Octav. *pag.* 310. ,, Gravitate hilaritatem temperamus. Caſto ſer- ,, mone, corpore caſtiore, plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, ,, quam gloriantur ,,. Confer Euſebium *lib.* I. *Præp. Evang. cap.* IV. *pag.* 12. *ſeqq. edit. an.* 1628. & Clementem Alexandrinum *l.* II. *Pædagogi cap.* VI. *p.* 168. *ſeqq. edit. an.* 1641.

4 Vide Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* V. *pag.* 263.

5 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *num.* XV. *pag.* 52. *ſeq. edit. Veneta an.* 1747. *Athenagoras Legat. pro Chriſt. num.* XXXII. *ſeqq. pag.* 330. *ſeqq. ejuſd. edit. opp.* Juſtini, Minucius Felix *in Octav. pag.* 280. *edit. an.* 1672. ,, Ea de caſtis ſingitis, & pudicis, quæ fieri non ,, crederemus, niſi de vobis probaretis ,, *pag.* 307. ,, At nos pudorem non facie, ſed mente ,, præſtamus ,, *pag.* 333. ,, Vos adulteria prohibetis, & facitis, nos uxoribus noſtris ſolum- ,, modo viri naſcimur. Vos ſcelera admiſſa punitis; apud nos & cogitare peccare eſt ,,. Confer Euſebium *lib.* I. *Præp. Evang. cap.* IV. *pag.* 12. *ſeq.*

6 Vide Euſebium Cæſarienſem *lib.* I. *Demonſtrationis Evangelicæ cap.* VIII. *pag.* 29. *ſeq.* quo loco de caſtitate & Aſcetarum, & ceterorum Chriſtianorum agit. *Et cap.* IX. *pag.* 30. *ſeqq.* ubi refellit eorum argumenta, qui vitam cœlibem reprehendere audebant. Et Johann. Chryſoſt. *Epiſt. ad Viduam Jun. tom.* I. *opp. pag.* 140. ubi de matre ſua agens, viduam eam eſſe, integreque manſiſſe jam inde a vigeſimo ætatis anno, idque miratum Ethnicum hominem fuiſſe, quo Johannes idem magiſtro utebatur, dixiſſeque, ſcribit, vide quam egregia virtute mulieres apud Chriſtianos vigeant.

Digitized by Google

V I.

Quum naturæ humanæ imbecillitatem cognoſcerent, ea omnia vitabant, quæ occaſionem impudice quidpiam aut agendi, aut cogitandi præberent.

Sed quoniam noverant ipſi ſe, perſpectamque naturæ humanæ imbecillitatem habebant, intelligebantque, eos in peccandi periculum ſeſe conjicere, qui ſaltationibus, ſpectaculis, atque conviviis (1) intereſſent, in quibus minus honeſti quidpiam vel viderent, vel audirent; illud etiam curabant, ut ne quis noſtrorum ad ludos, conviviaque accederet. Quod ſi præter ſimulatum, fictumque amorem (2), nihil

1 Vide, quæ dixi *tom. 1. hujus operis pag. 181. not. 2. & 4. & pag. 137. ſeqq. hujuſce voluminis, & Voiſinum Tract. Apolog. defenſ. operis de ſpectaculis editi a Principe de Conty pag. 53. ſeqq. edit. an. 1671.*

2 Adeundus Minucius Felix, cujus locum deſcripſimus *hujus volum. pag. 144. & pag. 344. Octavii edit. an. 1672.* ubi „ In ſcenicis, *inquit* .. .. nunc enervis hiſtrio amorem dum fingit, infligit „. Quo circa eos ludos ab Chriſtianis neque probari, neque frequentari dicit. Nam ab Johanne quidem noſtri didicerant, *Eum, qui mundum diligat*, caritatis expertem eſſe, *quoniam omne, quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ Ep. 1. c. II. v. 15.* A Paulo autem acceperant *Epiſt. ad Epheſ. c. v. v. 3. ſeqq.* „ fornicationem, & omnem immunditiam nec nominandam in nobis, aut turpitudinem, aut „ ſtultiloquium, aut ſcurrilitatem, quæ ad rem non pertinet „. *Et Epiſt. ad Philip. c. IV. v. 8.* „ Quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæ„ cumque bonæ famæ, ſi quam virtutem, ſi quam laudem diſciplinæ, hæc nobis eſſe cogitanda „. *Et Epiſt. ad Theſſalon. cap. v. v. 22.* „ Abſtinendum ab omni ſpecie mala „. *Et ad Rom. cap. XVI. v. 22* Sapientes nos eſſe oportere in bono, & ſimplices in malo „. Hæc enim ſive præcepta, ſive monita componi cum ludis ejuſmodi qui tandem poterunt? At enim, dicet quiſpiam, ſunt qui eoſdem ludos probent, eoſque accuſent, qui contra ſentiunt. Novi quidem. Sed ita ajenti Johannes Chryſoſtomus reſpondet. *Homil. VI. in Matth. tom. VII. opp. edit. Montfaucon. pag 100. num. 8. Propterea gemo quod tam grande malum hoc malum eſſe non creditur. Et Homil. VI. de Pœnit. tom. II. pag. 318. num. 1.* „ Id „ peſſimum eſt malum, cum quis infirmatur, neque idipſum, quod infirmatur, novit „. Sed immutata, ſic enim ajunt hæc noſtra ætate aliqua, res eſt. Nihil nunc in theatro obſcœni cernitur. Itaque honeſti, pudicique viri, mulieresque eo concurrunt, quin vel leviter peccare ſe putent. Immo vero ſunt, qui fructum virtutis inde ſe ferre arbitrentur. Ridiculum? Quaſi theatra nunc Evangelii ſcholæ ſint. Nempe ad poetas, atque hiſtriones abeundum eſt, ut feramus virtutis fructum. Hoc autem ni ridiculum eſt, quid erit umquam? Nolo enim gravius dicere. Nam quod vitium interdum hiſtrio reprehendat, parvi refert. Egregie Tertullianus *de Spect. cap. XXVII. pag. 94 edit. an. 1744.* „ Nemo venenum temperat felle, & „ elleboro ... Omnia illic ſeu fortia, ſeu honeſta ... proinde habe ac ſi ſtillicidia fellis de „ ranunculo venenato „. *Et cap. XXIX. pag. ead.* „ Si ſcenicæ doctrinæ delectant, ſatis nobis „ litterarum eſt. Nec fabulæ, ſed veritates. Nec ſtrophæ, ſed ſimplicitates „. Quod addunt,

nihil aliud in theatris ſpectaretur, hoc tamen ſatis eſſe putabant, ne ſpectacula frequentarent. In conviviis autem (1), ludiſque ceteris intemperantiam, ut ita loquar, regnum obtinere, noverant, quod illi vitium non tantum in ſuis nullo modo, ſed ne in Ethnicis quidem ferendum arbitrabantur, ut qui intemperantes propenſiores eſſe ad impudicitiam certo ſcirent. Utque jam a ludis, & intemperantia ſibi, ita ab rebus ceteris cavebant, quas incitare quemquam ad explendam libidinem cenſerent (2) poſſe. Non enim auſcultaſſent

dunt, immutatum theatrum eſſe, ferri nullo modo poteſt. Quid enim in theatro niſi de amore, eoque jam carnali agitur? Huc omnia recidunt. Hinc Auguſtinus *lib. de vera relig. cap.* XXII. *tom.* I. *opp. edit. Pariſ. Monach. S. Mauri pag.* 762. „ Nec ob aliud a talibus prohibemur „ ſpectaculis, niſi ne umbris rerum decepti, ab ipſis rebus, quarum illæ ſunt umbræ aberre„ mus „. Sed fac nihil aliud apportent hæc mali, niſi impedimentum orationum, precumque noſtrarum, an id exiguum eſt? *Vide Auguſt. l.* 2. *Confeſſ. cap.* XIV. *pag.* 183. *tom.* I. *opp.* Ad viros mulieresque pudicas quod attinet, conſiderent, quæ Auguſtinus *lib.* VIII. *de Trinit. cap.* II. *pag.* 867. *tom.* VIII. ſcribit: „ mane ſi potes, ſed non potes. Relaberis in iſta ſolita, „ atque terrena. Quo tandem pondere, quæſo, relaberis, niſi ſordium contractarum cupidi„ tatis viſco, & peregrinationis erroribus „? Et quæ perſequitur *Epiſt.* VII. *tom.* II *opp. pag.* 10. *n.* 7. „ Nullo modo reſiſtitur corporis ſenſibus, quæ nobis ſacratiſſima diſciplina eſt, ſi per eos inflictis plagis, vulneribuſque blandimur „. Atqui levare aliquanto animum licet. Non nego. An igitur hujuſmodi ſpectaculis, quæ animum ad ſe pertrahunt? Vide S. Auguſtinum *in Pſ.* LXXXIV. *pag.* 332. *tom.* IV. Atque his deriſionibus noſtris reſpondebit Tertullianus *Apolog. cap.* XXXVIII. *pag.* 118. *edit. an.* 1744. „ Quo vos, *inquit*, offendimus, ſi alias „ præſumimus voluptates? Si oblectari noviſſe nolumus, noſtra injuria eſt, non veſtra. Sed „ reprobamus quæ placent vobis, nec vos noſtra delectant „. Rurſum Auguſtinus *lib. de Catechizandis Rudibus c.* XVI *pag.* 280. *ſeq. tom.* VI. „ Sunt homines, *inquit*, qui nec divites „ eſſe quærunt, nec ad vanas honorum pompas ambiunt pervenire, ſed gaudere, & requie„ ſcere volunt... In theatris, atque ſpectaculis nugacitatis... Studiis autem ſpectaculorum „ ſiunt dæmonibus ſimiles... Qualis cibus ſumitur, talis valetudo conſequitur „. Confer Tertull. *de Spect. cap.* XXVIII. *pag.* 84. Verumtamen ſunt, qui moveri ſe ad malum ſpectando negent. Certum id quidem eſt. Neque enim nego eſſe aliquos, qui hæc de ſe ipſis prædicent. Sed viderint ne errent. Eſt vero omnino difficile, ut ſpectacula frequentet, qui nullo modo moveatur. Recte Auguſtinus *lib.* III. *Confeſſ. cap.* II. *pag.* 88. *tom.* I. „ Quid eſt, quod „ homo ibi vult dolere, cum ſpectat luctuoſa, atque tragica, quæ tamen pati ipſe nollet? Et „ tamen pati vult ex eis dolorem ſpectator, & dolor ipſe eſt voluptas ejus... Et ſi calami„ tates illæ hominum vel antiquæ, vel falſæ ſic agantur, ut qui ſpectat, non doleat, ABSCE„ DIT INDE FASTIDIENS, ET REPREHENDENS, ſi autem doleat, manet intentus, & gaudens „ lacrimatur. *Ibid. pag. ead.* Rapiebant me ſpectacula theatrica plena imaginibus „ miſeriarum mearum, & fomitibus ignis mei „. Ante Auguſtinum Tertullianus *lib. de ſpect. cap.* XV. *pag.* 79. „ Si quis modeſte, & probe ſpectaculis fruitur, pro dignitatis, vel ætatis, „ vel etiam naturæ ſuæ conditione, non tamen immobilis animi eſt ſine tacita ſpiritus paſſio„ ne. Nemo ad voluptatem venit ſine affectu, nemo affectum ſine caſibus ſuis patitur... Ce„ terum ſi ceſſat affectus, nulla eſt voluptas, & eſt reus jam ille vanitatis, eo conveniens, „ ubi nihil conſequitur „. Confer *Diſſert.* XXIV. *Diſſert. Eccl. Abbatis Duguet. tom.* I. *pag.* 483. *ſeqq. edit. an.* 1742.

1 Non eo dico, quo nulla convivia Chriſtianis eſſent. Nam erant, ſed ſobria, ut recte dictum eſt a Minucio. Quæ autem vitanda eſſent, oſtendunt Minucius *ibid.* & Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Pædagogi cap.* II *pag.* 157. *edit. an.* 1641.

2 Adeundus Clemens *ibid. lib.* III. *cap.* XI. *pag.* 249.

iis, quorum eo tempore fortaſſe nulli, nunc autem plures ſunt, magno & periculo ſuo, & malo populi Chriſtiani, qui, ſi ob eam cauſſam accedendum ad ludos non ſit, conſequens eſſe, ut cuique ſit e patria exeundum, abeundum in deſerta, & ab hominum ſocietate remota loca, anachoreticam vitam ducendam, putant. Majores namque noſtri manendum in civitate quidem, ſed ejus generis oblectamenta fugienda judicabant; quod periculi plena eſſent, eumque, qui ſe in periculum volens conjiceret, ſuo periculo (1) cognoſcerent periturum. Non enim eum, qui ſciens, prudens, volenſque in diſcrimen veniret, ſed qui contineret in officio ſe, qui caſte, temperanterque viveret, qui declinare occaſiones peccandi ſtuderet, ſi caſu in ullum incidiſſet, hunc ajebant, divino præſidio evaſurum periculum. Quæ res & auctoritate veterum demonſtrari plane ad veritatem, & multis confirmari exemplis poteſt. Illud autem memorandum, quod accidit Decio Imperatore, mandatumque ab Hieronymo litterarum eſt monumentis. Quum enim Chriſtiani quærerentur ad necem, captus adoleſcens juſſu Præſidis eſt, exquiſitiſſimiſque ſuppliciis excruciatus, quod Chriſto maledicere recuſaret. Præſes, qui carnifices viribus deſtitui, fortemque juvenem in ſententia manere perſpiceret, conſilium immutavit. Lectum amœno in loco ſterni, ſpargi flores, meretricem forma ſatis bona adduci, ceteros inde diſcedere præcepit. Mulieri autem, quid fieri vellet, oſtenderat. Igitur illa jacentem lecto juvenem aggreditur, verbiſque amoris plenis, complexu, oſculis incitare ad venerem conatur. Hic ubi ſe circumventum, viamque aliam periculi vitandi nullam eſſe, vidit, dentibus ſibi linguam præcidit, eamque in (2) mulieris faciem conſpuens conjecit. Quod ſane factum & terrori fugatæ meretrici, & juveni ſaluti fuit. Ex qua re intelligitur, quæ vires addantur divinitus his, qui cum declinare malum ſtudeant, tum inviti, ac ne cogitantes quidem in ſempiternæ ſalutis amittendæ periculum veniunt.

CA-

1 Vide s. Cypriani *Epiſt.* II. *al.* LXI I. *ad Pomponium pag.* 8. *edit. Oxon.* Sed de re certa plura dicere non eſt opus. Nam patrum & multa ſunt de hac re, & luculentiſſima teſtimonia.

2 s. Hieronymus *in vita S. Pauli* I. *Eremitæ tom.* IV. *opp. pag.* 69. *parte* II. *edit. Martianæi.*

CAPUT VII.

De modeſtia veterum Chriſtianorum .

QUOD autem ſibi non licere cenſebant noſtri , hoc idem ne ab ceteris admitteretur , cavebant . Cumque exemplo , mundiore cultu , ornatuque hominem homini nocere , magnumque afferre detrimentum poſſe putarent , illud etiam ſtudebant , ut ne hujuſmodi rebus quiſquam alteri occaſio peccandi eſſet .

§. I.

De modeſtia vultus .

ITaque a viris , feminiſque hoc maxime poſtulabant , ut candoris , ruboriſque fucati medicamenta omnia repellerent (1) , quin naturalem nitorem , elegantiam , munditiamque tollendam arbitrarentur . Sive enim levitatis cujuſdam , ſive ſeducendorum incautorum cauſſa ſimuletur color, utrumque eſſe reprehendendum exiſtimabant, propterea quod incitandi alios ad malum voluntas & fucato, & ei , qui fuco commoveatur pernicioſa ſit, levitas autem ſimulanti colorem interdum fortaſſe , quia non cogitat ; intuenti vero , niſi plane ſit continens , vix unquam non eſſe magno & periculo, & damno poſſit . Igitur longe fere omnes ab hoc fallaciæ , fucique genere aberant , operamque diligentem dabant , ut modeſtia , gravitateque (2) vultus virtutis amorem non ſolum ſociis , ſed hoſtibus etiam religionis ingenerarent. Quodſi inventi aliqui eſſent , qui contra facerent , horum ſive ſtuporem , tametſi non videam , ut ſe ſtuporis excuſatione poſſent defendere , ſive impudentiam culpandam cenſebant Patres , utque

1 S. Cyprianus *lib. de Lapſis p.* 123. eos, qui fictis coloribus faciem , capilloſque fucarent graviter reprehendens „ Corrupta ,inquit, barba in viris, in feminis forma fucata . Adultera- „ ti, poſt Dei manus oculi , capilli mendacio colorati „ . Adiſis Tertullian. *lib.* II. *de cultu feminarum cap.* V. *ſeq. pag.* 156. *ſeqq. edit. an.* 1744.

2 Vide Minucium Felicem *in Octav. pag.* 310. *edit. an.* 1672.

utque ab incœptis deſiſterent, cogebant. Quid ſi erant nonnulli, qui virgines velatas, tectiſque vultibus & incedere, & conſiſtere in Eccleſia vellent, ne forma cuiquam inſpectantium (1) nocumento eſſent?

§. II.

De moderato veſtitu veterum Chriſtianorum.

Sed quoniam non modo ſimulato colore, verum etiam immoderato cultu (2), ornatuque alter alteri nocere poteſt, in utroque adhibendam eſſe noſtri ſtatuebant modeſtiam. Veſtes namque introductas fuiſſe ſciebant, (3) operiendarum primum minus honeſtarum corporis partium, tum diſtinguendorum virorum a mulieribus, inde ætatum, conditionumque dignoſcendarum, non incendendorum ad libidinem animorum cauſſa. Quamobrem ita omnes in civitatibus verſabantur (4), ut cum mores, atque inſtituta communia, quæ cum virtute, pietateque minime pugnarent, conſectarentur, tum iis veſtibus uti ſolerent, quæ ut ſexum, conditionem,

1 Tertullianus *lib. de Veland. Virg. cap.* XI. *pag.* 171. „ Illam conſuetudinem, *inquit*, „ quæ virgines negat, dum oſtendit, nemo probaſſet, niſi aliqui tales, qualer vigines „ ipſæ. Tales enim oculi volent virginem viſam, quales habet virgo, quæ videri volet. „ Invicem ſe eadem oculorum genera deſiderant. Ejuſdem libibiois eſt videri, & videre. „ Tam ſancti viri eſt ſubfundi, ſi virginem viderit, quam ſanctæ virginis, ſi a viro viſa „ ſit &c „. Clemens Alexandrious eamdem ob cauſſam, opinor, *lib.* III. *Pædagog. cap.* XII. *pag.* 256. *edit. an.* 1641 non virgines ſolum, ſed ceteras etiam mulieres, ſi ſemper tectæ ſint, recte facturas teſtatur „: Semper tecta ſit, *inquit*, niſi domi fuerit.

2 Tertullianus *lib.* I. *de cultu Feminarum cap.* IV. *pag.* 151. „ Cultum dicimus, *inquit*, „ quem mundum muliebrem vocant: ornatum, quem immundum muliebrem convenit dici. „ Ille in auro, & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur: iſte in cura capilli, & cutis, „ & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, al„ teri proſtitutionis „. Sed nos cultus nomine curam capillorum &c. hoc loco indicamus. Nam de cura cutis, dictum eſt §. ſuperiore.

3 Confer s. Baſilium *Regul. fuſius tract.* Interrog. XXII. *pag.* 366. *ſeqq. tom.* II. *opp. edit. Monach. S. Mauri*, ubi quærit, *quodnam veſtimentum conveniat Chriſtiano?* Cyrillum Alexandrinum *Catech.* IV. *pag.* 94. *edit. an.* 1641. & Clementem Alex. *lib.* II. *Pæd. c.* X. *p* 300 *edit. an.* 1641. ubi „ Dico, *inquit*, hominem non alia de cauſſa opus habere ve„ ſtimenti, quam ut tegatur corpus „. Vide quæ ſequuntur.

4 Juſtinus Martyr *Epiſt ad Diognetum num.* V. *pag.* 248. *edit. opp. Venete an.* 1747. „ Ird genarum, *inquit*, inſtituta ſequentes (Chriſtiani) in veſtitu, victuque, & ceteris, „ quæ ad vitam pertinent, mirabilem ... ſuæ politiæ ſtatum oculis noſtris proponunt „. A pretioſis enim veſtibus Chriſtiani abſtinebant. Conſule Clementem Alex. *lib.* II. *cap.* XI. *Pædag. pag.* 200. *edit an.* 1641.

Digitized by Google

nem , ſtatum , ita honeſtatem eorum , modeſtiamque oſtenderent . Ac viri quidem , qui auſteriorem , ſeverioremque diſciplinam profitebantur, depoſita toga, pallium (1) ſumere conſueverant , quod hoc veſtis genus proprium illorum eſſe judicarent .

1 Jam primum hoc ſatis conſtat , pleroſque noſtrum ſine integumento ullo capitis proceſſiſſe . Atque huc ſpectat Dialogi Philopatridos Auctoris de Chriſtianis locus *tom.* III. *opp. Luciani pag.* 608. *edit. an.* 1743. „ Alius , *inquit* , *Tribonio* (*hoc eſt pallio aſcetarum proprio*) quod caries conſumſerat , indutus , excalceatus præterea , & APERTO CAPITE . Idque jam confirmari picturis , ſculpturiſque poteſt , quas exhibent in Roma ſubterranea Boſius , Severanus , Aringhus , Boldettus , Bottarius , in vitris Bonarrotius , in monumento s. Severæ Lupius , in lucernis Licetus , & Bartholus , & Johannes Baptiſta Caſalius , in Inſcriptionibus Fabrettus , & Muratorius , in Comment. *De Biblioth. Vindob.* Lambecius , innumerique alii , qui vetera monumenta quædam Chriſtianorum aut primi omnium ediderunt , aut ab aliis edita illuſtrarunt. Vide Tabulas, quas nos exhibuimus ſupra *p.* 22. *fig.* 11. *&* 59. *fig.* 2. quæ Lucernam exhibet , cui eſt impreſſa imago martyris fortaſſe alicujus manu palmam tenentis , cujus caput diademate ornatum eſt, *&* *p.* 77. 83. 85. 99. Non nego autem, fuiſſe aliquos, qui caput tegerent . Laminam in fronte geſtaſſe Johannem Apoſtolum ſcribit Polycrates Epheſiorum Epiſcopus apud Euſebium *lib.* v. *Hiſt. cap.* XXIV. Sed hoc integumenti genus Sacerdotii ſignum fuit. Quamobrem ne vix quidem mihi perſuadere poſſum, publice illud geſtatum ab Johanne fuiſſe . Ac de eo alias opportune , ubi de veſtibus ſacris , agam . Sudaria autem Pauli tegmina capitis fuiſſe cenſet Johannes Lamius vir doctiſſimus Theophilactum , & Oecumenium auctores ſequutus . *De Erud. Apoſt. cap.* IV. *pag.* 58. *&* 88. *edit. an.* 1738. Ac Chriſtianos , qui uſum regionum , quas incolerent , ſequebantur , ut Juſtini *Epiſt. ad Diognetum l. c.* & Tertulliani *Apolog. cap.* XLII. *pag.* 133. *edit. an.* 1744. *in Append.* & Cypriani *De Bono Patientiæ pag.* 211. teſtimoniis plane liquet , tegere caput conſueſſe , ſi id uſus poſceret , negari non poſſe arbitror . Igitur mirabile non eſt , ſi non Magorum ſolum , qui Chriſtum adoraturi venerunt , ſed etiam Ss. MM. Abdon , & Sennen imaginum capita operta galero phrygio exhibeantur apud Aringhum *tom.* 1. *Rom. ſubterr. p.* 383. Quinetiam imagines quædam virorum exhibet Aringhus , quæ pileatæ ſint . Vide *Tab. ſecundam Sepulcror. Cœmeter. S. Calliſti* . Sed vereor , ne ſint ex recentiores, quam ut referri in IV. Eccleſiæ ſeculum poſſint. Confer Bottarium *tom.* II. *Rom. ſubterr. pag.* 70. *Tab.* LXXV. Sed quocumque tandem operimento capita aliqui Chriſtiani tegerent , neceſſitatem illi quidem , non ornatum quærebant . Conſule Lamium *ibid. pag.* 59. *ſeq.* Atque hæc de capitis ornatu dicta ſunto . Nunc de Pallio . Falluntur igitur , qui omnes Chriſtianos uſos pallio fuiſſe putant. Eo enim utebantur, qui vitæ auſterioris diſciplinam colebant , id quod poſt magnum Baronium ad *an.* 197. *num.* VIII. *ſeq.* & poſt Salmaſium *in lib. Tertul. de Pallio edit. an.* 1656. *& Reſponſ. ad* Anton. Cercœtium, hoc eſt ad Dionyſium Petavium , probarunt Rigaltius *in eumdem Tertulliani librum pag.* 111. *edit. an.* 1744. Allixius *de Tertull. vita* , *& ſcriptis pag.* 59. Caveus *Relig. Des Anciens tom.* II. *pag.* 46. *ſeq. edit. an.* 1711. Heineccius *Exercit. de Habit. Apoſt. Sacerd. cap.* 1. §. II. & e noſtris Johannes Lamius vir doctiſſimus *lib. de Erud Apoſt. cap* III. *pag.* 57. aliique permulti , quos tacitus prætermitto . Si enim pallium Romæ adhibuiſſent Chriſtiani univerſi , qui tandem in XLII. Apologetici *capite* dixiſſet Tertullianus, eoſdem nos eſſe, atque Ethnicos *habitus* ? Atque ut non omnes Philoſophi , ſic ne omnes quidem Clerici pallium adhibebant , ſed ii ſolum , qui ſeveriorem vitæ rationem amplexi erant . Conſule a Euſebius *lib.* IV. *cap.* XI. *Hiſtor. Eccleſ. edit. Cantabrig.* , ubi de Juſtino , *& lib.* VI. c IX. *ubi de Heraclа* , *& lib.* VIII. *de Mart. Pal. cap.* XI. *ubi de Porphyrio Mart.* agit , & Hieronymus *de Vir. illuſt. cap.* XX. *tom.* IV. *opp. pag.* 109. *edit. Martianæi.* Confer Baronium *l. c. pag.* 10. Quare non moror Scaligerum *ad Euſebii Chronicon num.* MMCXLII. *pag.* 203. Danawerum *Chriſteid. Act.* 1. *Theat.* 1. *Phen.* IV. *pag.* 180. & eruditiſſimum Cangium *in Gloſſar. tom.* III. *pag.* 101. qui contra ſentiunt . De Toga videndi Ferrarius *to.* XIV. *Theſauri Gravii edit. Batav. pag.* 395. *ſeqq.* Valerius Andreas *de Toga* , *& Sago edit. Lovan. an.* 1625. Hieronymus Boſſius *de Toga Rom. edit. Ticin. an.* 1614.

Digitized by Google

carent,qui creati presbyteri Eccleſiarum,vel Aſcetarum inſtitutis addicti eſſent.Atque Aſcetarum tunica(1) alba erat,pallium autem, ut a viris doctis animadverſum eſt, nigrum . Alii etſi togati erant , tamen (2) gravitate , atque modeſtia exemplo omnibus , nulli eſſe offenſioni curabant. Qui vero e plebe erant, hi tali (3) veſte, qualem ſtatus ratio poſtulabat, utebantur . Recte enim ab ſe fieri putabant , ſi a quibus accepiſſent doctrinam , inſtitutionemque morum , eorum ſibi virtutem

1 Vide Octavium Ferrarium *De Re Veſtiaria part.* II. *lib.* IV. *cap.* X. *pag.* 203. *edit. an* 1654. Neque Aſcetarum ſolum , ſed etiam aliorum . Confer *Acta Ss. Perpetuæ , & Felicit. apud Ruinartium num.* X. *pag.* 84. ubi de Pomponio Diacono indutu *diſcincta candida* ſermo fit . *Diſcinctam* enim legit Bonarrotius *in vetris pag.* 95. *non diſtinctam , ut in Act. ibid. apud Ruinart. edit. Veron. & apud Holſtenium* , & Bollandianos . Interdum autem Aſcetarum tunica *pulla* erat . *Hieron. Epiſt. ad Ruſticum Monachum pag.* 771. *tom.* IV. *opp. P.* II. *edit. Martianæi* . Conſule Lamium *l. c. pag.* 76. At tunica quidem *proprie dicitur*, inquit Theophilactus , *in cap.* V. *Matth.* τὸ παρ' ὑμῖν λεγόμενον ὑποκάμισον , *quod a nobis dicitur induſium , vel ſubucula* . Quare *tunica* Chriſti inconſutilis *ſubucula* erat . De qua re videndus Lamius *ibid. pag.* 70. *ſeqq.* ut & de tunicis Apoſtolorum , quarum meminerunt Matthæus *cap.* V. *v.* 40. Marcus *cap.* VI. *v.* 9. Lucas *cap.* IX. *v.* 7. *Evang. &* XXII. *v.* 36. *& Actor. cap.* XIV. *v.* 13. Tunicæ pallium ſuperimponebatur . Confer *Act. Apoſt. cap.* XII. *v.* 8. Lamium *ibid. pag.* 71. *ſeq.* Nam pallio uti Apoſtolos conſueviſſe , multis oſtendunt Grotius ad locum *Actorum* modo indicatum , & Salmaſius *ad Tertull. lib. de Pallio pag.* 87. *edit. a.* 1656. Sed pallia,tunicas,chlamydes & alias generis ejuſdem veſtes laneas fuiſſe defendit Ferrarius P. II. *De re veſtiar. lib.* IV. *cap.* 16I. *edit. an* 1654. At lineas interdum tunicas fuiſſe , oſtendit Lamius *pag.* 75. Hegeſippi apud Euſebium *lib.* II. *Hiſt. cap.* XXIII. auctoritate fretus , quem omnino conſuli volo . Tunica , & Pallium veſtimenta longa erant , non tamen ita ut pedes tegerent . Verum de magnitudine , & forma horum veſtimentorum , adeundi Lamius *ibid. ad pag.* 82. *ſeq.* Bonarrotius *l. c.* Ferrarius *De re veſtiaria* . Nolo enim copioſius de rebus egregie ab his ſcriptoribus explicatis agere. Seculo IV. etſi Monachorum , Aſcetarumque viliores , tamen Presbyterorum , Epiſcoporumque veſtes paullo eſſe , quam olim conſuerant , elegantiores cœperunt . *Birrhus* enim , ſeu *Byrus* , vel *Berus* ſerica veſtis , ut teſtantur Zonaras *ad can* XII *Conc. Cangrenſis pag.* 421. *tom* I. *cod. Eccleſ. univerſi Beveregii edit. an.* 1672. & Balſamon *ibid. pag. ead.* communis Clericorum erat , quam cum Ethnici in nos furerent , obtinuiſſe , numquam animum inducam , ut credam . Itaque cum Euſtathius Sebaſtenus pallium ſumſiſſet , ceteroſque Eccleſiaſticos viros carperet , propterea quod *beris* , & alia communi , ſolitaque veſte uterentur , ab Synodo Cangrenſi , Eulalio Patre , & Cæſarienſi Epiſcopo auctore , de gradu dejectus , erroriſque condemnatus eſt. Confer Canonem XII. *Synodi Cangrenſis tom.* I. *Concilior. edit. Harduini pag.* 536. & Socratem *lib.* II. *Hiſt. Eccl. cap.* XLIII. *pag.* 150. *edit. Cantabrig.* Non enim Salmaſio *ad lib. Tertull. de Pallio pag.* 32. & Svicero *Theſaur. Eccl. pag.* 684 *tom.* I. aſſentior , *Birrhum* viliorem veſtem fuiſſe ajentibus . De Aſceta autem intelligenda eſſe arbitror , quæ ſcribit auctor Philopatridis *pag.* 608. *num.* XXI. „ Oſtendit mihi male veſtitus aliquis e montibus huc veniens „ comam detonſus &c.

2 Confer Clementem Alexandrinam *lib.* II. *Pædagogi cap.* X. *p.* 200. *ſeq. edit. an.* 1641.

3 Apoſtolorum veſtes minimi pretii fuiſſe , certa res eſt . At illi communem, uſitatumque habitum regionis ſuæ retinuerunt . Id quod poſt Ferrarium , aliuſque, animadvertit Schurtzfleiſchius *Append. ad Controv. Antiq. Eccleſ. cap* II. §. IV. *pag.* 645. *edit. an.* 1733. Sed de Chriſti , Apoſtolorumque indumentis adeundus Johannes Lamius *l. c. pag.* 69. *ſeq.* qui etiam de tunica , & pallio &c. illuſtrium monumentorum auctoritate fretus , accurate imprimis differit , non admodum ab Octavio Ferrario *Part.* II. *de re veſtiar. lib.* IV. *cap.* XI. diſcrepans .

Digitized by Google

tem, pietatem, temperantiam, integritatem morum, liberalitatem, continentiam, humilem ſimplicemque vivendi modum ad imitandum proponerent. Itaque quod indumenta indicia eſſe modeſtæ, moderatæque mentis, atque ſimplicis candidam, diverſorum autem colorum (1) veſtes fraudis ſigna eſſe arbitrarentur, eas adhibebant, quæ nihil levitatis, luxus, faſtuſque in eorum animis ineſſe demonſtrarent. Qua de re illuſtris eſt Pontii Diaconi de Cypriano (2) Carthaginienſium Epiſcopo locus. Singularem namque fuiſſe ſcribit illius in veſtitu, cumque gravitate conjunctam modeſtiam (3).

Muliebrium veſtium etſi forma diverſa, ut diſtingui a (4) viris poſſent, vilitas tamen eadem fere atque virorum erat. Utebantur autem mulieres tunica, quæ propria ſexus eſſet, ſtola, atque palla, ut recte eſt ab Octavio (5) Ferrario, ab aliiſque ſcriptoribus (6) adnotatum. Atque eamdem *fere* fuiſſe *ſimplicitatem* indumentorum, quæ mulieres adhibebant, dixi, atque eorum, quibus utebantur viri; quod veſtes feminis paul-

1 Adiſis Clementem Alexandrinum *lib.* III. *Pædagog.* *cap.* XI. *pag.* 244. Non nego tamen, eos, qui dignitate præſtarent, has veſtes adhibuiſſe, quæ dignitas ipſa poſceret. Itaque Glabrionem, & Clementem, alioſque, ſi qui Conſules, aut Senatores Chriſtiani fuerunt, & laticlavis, & iis ornamentis ceteris uſos fuiſſe, quæ propria muneris eſſent, facile patior. De tunicis στενοσήμοις, ſive *anguſticlavis*, & πλατυσήμοις, ſive laticlavis, quarum illæ duobus anguſtioribus ſegmentis purpureis per utrumque humerum ad infimam tunicæ oram productis, hæ latiore ſegmento uno per pectus ad imam tunicam deſcendente inſignes erant, agunt Albertus Rubenius *De re veſtiaria cap.* VIII. *pag.* 955. *edit.* cujus ſententiam contra Ferrarium tuetur Grævius *Præf ad tom.* VI. *Theſauri Antiquit. Rom.* Boſſius *lib. de Senatorum latoclavo*, qui itidem purpureus erat, ut aureus triumphantium, *edit. Ticin. an.* 1618. Bonarrotius, *Oſſerv. ſopra alcuni Framm. di vaſi di vetro &c. Tab* XIV. *pag.* 88. *ſeq. edit. an.* 1716. Marangonus *delle coſe Gentileſche a uſo delle Chieſe cap.* XXXIV. *pag.* 139. Boldettus *lib.* I. *cap.* XXXIX. *p.* 197. *Delle Oſſervazioni ſopra i Cimiterj*, aliique. De variis autem veſtium generibus conſulendi Albertus Rubenius *De re veſtiar. tom.* VI. *Theſ. Græv. pag.* 934. *ſeqq.* & Octavius Ferrarius *De re veſtiar. edit. an.* 1654.

2 Pontius Diaconus *in Vita & Paſſ. S. Cypriani num.* VI. *pag.* 181. *apud Ruinart. Act. Ss. MM. ſinc. edit. Veron.*

3 *Act. S. Cypr. apud Ruinart. pag.* 181. *edit. Veron. num.* VI.

4 Vide Tertullianum *lib.* II. *de cultu Feminarum cap.* IV. *ſeqq. pag.* 151. *ſeq. edit. an.* 1745. Clementem Alexandrinum *lib.* II. *Pædagogi cap.* X. *pag.* 200. & e novis Octavium Ferrarium *lib.* III. *De re veſtiar. cap.* X. *pag.* 238. & P. II. *lib.* II. *cap.* IX. *pag.* 90. & *lib.* III. *cap.* II. *pag.* 96. & *Analect. de re veſtiaria cap.* XXI. *ſeqq. pag.* 70. *ſeqq.* Sed cujuſmodi eſſent veſtimenta mulierum Chriſtianarum, intelligi facile poterit ex picturis, ſculpturiſque, quarum ectypa referunt Boſius, Aringhus, Boldettus, Bottarius, Bonarrotius, aliique rerum Chriſtianarum veterum editores.

5 Oct. Ferrar. *de re veſtiar. lib.* III. *cap.* XX. *pag.* 238. *ſeqq.*

6 Vide Johannem Lamium *loc. cit. pag.* 86. & Bayfium *De re veſtiaria pag.* 587. *edit. Græv. cit.*

lo interdum (1) molliores, nihil impedientibus magiſtris Chriſtianorum, concederentur. Sed ſponſarum, & matronarum quarumdam veſtes, ſtolaſque imprimis pretioſas quandoque fuiſſe, colligi facile ex Tertulliani (2) libris, cognoſcique ex vitris quibuſdam, quæ a Bonarrotio (3), aliiſque Antiquitatum Chriſtianarum illuſtratoribus referuntur, poteſt. Quamquam vereor, ne hæc vitra non multo antiquiora quiſquam Diocletiani temporibus eſſe putet. Orariis præterea non viri modo, ſed mulieres etiam Chriſtianæ uti (4) conſueverant. Erat autem orarium faſcia quædam oblonga, quæ collo involvebatur. Cujus quidem generis longum amiculum eſſe arbitror, quo ornatæ imagines matronarum in Cœmeteriis (5) cernuntur. Annulos item geſtaſſe (6) & argenteos, & aureos, & aliorum generum metallorum Chriſtianos jam uſque a temporibus Apoſtolorum, nemo eſt, opinor, qui neget. Quinetiam (7) inaures, monilia (8), periſcelia, aliaque magni pretii ornamenta habuiſſe aliquas mulierum Chriſtianarum, imprimiſque eas, quæ illuſtres nobilitate eſſent, divitiiſque circumfluerent, conſtat. At earum, ſi quid in hoc genere contra modeſtiam, gravitatemque peccaſſent, reprehenſa (9) a Patribus ratio eſt, ut quæ adverſari rectæ inſti-

1 Conſule Clementem Alexandrinum *lib.* II. *Pædagogi cap.* x. *pag.* 200. *edit. an.* 1741. & Lamium *l. c. pag.* 82.

2 *Lib* II. *de cultu Feminarum cap.* 12. *pag.* 158. *edit.* 1744.

3 *Oſſerv. ſopra alc. Framm. di vaſi di vetro pag.* 152. *Tab.* XXI. *fig.* 1. Confer Aringhum *tom.* 1. *pag.* 535. *&* *tom.* II. *pag.* 265.

4 Ferrarius *Analect. de re veſtiar. cap.* XV. *pag.* 52. *& ſeq.* & Lamius *ibid. pag.* 88.

5 Ejuſmodi imagines cernere in Rom. ſubterr. picturis, & ſculpturis apud Boſium, Aringhum &c. permultas licet. Vide Boldettum *pag.* 458. Sed fortaſſe ornamentum illud quidem veſti aſſutum, non orarium eſt. Utcumque ſeſe res habeat, parvi refert.

6 Vide a. Jacobi Epiſtolam *cap.* II. *v.* 2. Clementem Alexandrinum *lib.* III. *Pædagogi cap.* XI. *pag.* 245. *ſeqq.* Tertullian. *lib.* 1. *de cultu Feminarum cap.* 14. *pag.* 151. *ſeqq. edit. an.* 1744. De annulis qui ſcripſerint, indicat Ioh. Albertus Fabricius *Bibliogr. Antiquar. cap.* XVIII. *pag.* 569. *num.* VIII. Vide Ferrarium *lib.* 2. *Elector. cap.* XXI. *pag.* 77. *ſeq. edit. an.* 1679. & Lamium *l. c. pag.* 91. *ſeqq.* Aliquos eorum, quibus olim Chriſtiani ſunt uſi, exhibet Boldettus *lib.* II. *cap.* XIV. *pag.* 502.

7 Clemens Alexandrinus *lib.* III. *Pædagogi cap.* 245. Tertull. *l. de Cult. fem. c.* V. *p.* 153. Id vero illi non probant.

8 Clemens ibid. *pag.* 246. *&* *lib.* II. *cap.* XII. *pag.* 206. Sed is averſatur ejuſmodi cultum. Confer Tertullianum *lib.* 1. *de cultu Feminar. cap.* IV. *pag.* 193. Extant apud Aringhum, & Bottarium *in Rom. ſubterr.* Imagines quædam monile collo Feminæ circumpoſitum exhibentes. Vide Bonarrotium *Tab.* XXI. *fig.* 1. operis ſupra indicati. De Periſceliis confer Ferrarium *Analect. de re veſtiaria cap.* XXI. *pag.* 71.

9 Conſule Clementem, & Tertullianum locis ſupra indicatis. At modum in ea re non improbat Clemens *lib.* III. *cap.* XI. *Pædag. pag.* 243.

Digitized by Google

inſtitutioni morum videretur. Calceis denique pedes Chriſtianæ feminæ (1) tegebant, ſoleiſque, propterea quod minime decere putarent noſtri, mulieres pedem (2) oſtendere. Contra viri, aut nudis pedibus (3) incedebant, aut calceis, ſandaliis, ſoleis, ſocciſque utebantur, ut dignitas, conſuetudoque regionum, quas incolerent, poſtulabat (4).

Veſtes autem Chriſtiani, non ſolum operiendarum minus honeſtarum corporis partium adhibebant, qua in re incredibilem eorum fuiſſe diligentiam plane (5) liquet; ſed etiam colendæ, tuendæque religionis, quam eſſent amplexi, cauſſa. Igitur ſi quas eſſe ſuperſtitione invectas norant, eas nullo modo ſibi (6) dari patiebantur. Quamobrem & Perpetua, Sociique Martyres, & qui (7) Cypriani tempore pro Chriſtiana Religione certarunt, laudati a majoribus noſtris ſunt, quod adeo ſtrenue pugnaſſent, ut Ethnicos indumenta ejuſmodi ipſis imponere conantes viciſſent, eoſque a ſuſcepto conſilio, ſumma fortitudine, conſtantiaque deterruiſſent. Illud quoque cavebant, ne qua mulier virilem, neu quis vir veſtem muliebrem (8) ſumeret. Non enim fas eſſe arbitrabantur, ut ſexum fingeret quiſquam, ſeque jam talem non eſſe, qualis conditus a Deo eſt, ſimularet. Id

 vero

1 Clemens *lib.* II. *Pædag. cap.* XI. *pag.* 245. *ſeqq.*

2 Clemens *ibid.* Vide Pſeudo-Lucianum *l. c. pag.* 96. *ſeqq.*

3 Vide Evangelium Matthæi *cap.* III. Marci *cap.* II. Lucæ *cap.* III. Iohann. *cap.* XIII. Acta Apoſtolorum *cap.* XII. *v.* 8. *Acta* Martyrii *S. Polycarpi apud Ruinart. num.* XIII. *pag.* 36. *&* *S. Fructuoſi num.* 1. *ſeqq pag.* 191 *edit. Veron.* Clement. Alexandrinum *ibid. pag.* 245. *ſeq.* Tertullianum *lib. de Pallio cap.* V. *pag.* 118. *edit. an.* 1744. Calmetium *Differt. de re Veſtiaria Veterum Hebræorum*, Julium Nigronum *lib. de Caliga edit. an.* 1672. Benedictum Balduinum *Calc. Antiq. & Myſt. edit. an.* 1613. Antonium Binaum *De Calceis Hebræor. edit. an.* 1695. Alber. Rubenium *Diatrib. de Calceo Senator. edit. an.* 1615. Ceteros Scriptores, qui de calceis &c. ſcripſerunt, recenſet Fabricius *Bibliogr. Antiquar. pag.* 573. *ſeq.* Nudis pedibus Chriſtianorum aliquos incedere conſueſſe colligitur ex Tertulliano, Clemente, & Pſeudo-Luciano in *Dialog. Inſcript. Philopatris.* Adeundus Lamius *l. c. pag.* 93. *ſeqq.*

4 Quod hic de calceis dixi &c. idem de veſtibus dicendum puto. Vide Lamium *l. c. pag.* 97. *ſeq.*

5 Vide Clementem Alexandrinum *lib.* II. *Pædag. cap.* X. *pag.* 200. *ſeq. edit. an.* 1641. *& Acta Ss. MM. Perpetuæ Felicit. &c. num.* XX. *pag.* 87. *edit. Ruinartii Veron.*

6 Vide Acta eadem *Ss. Perpet. & Felicit. num.* XVIII. *pag.* 87. Tertullianum *lib. de Idololatria cap.* XVIII. *pag.* 96. *edit. ad.* 1744. & Cyprianum *lib. de Lapſis pag.* 122. *edit. Oxonienſis.*

7 Conſulitur Cyprianus *ibid.*

8 Vide Julium Firmicum *de Error. Prof. Relig. p.* 9. *in calce Octav. Minuc. Felic. edit. an.* 1672. Confer etiam quæ ſcripſi *ſupra pag.* 148. *in notis.*

vero cum ipſi curarent, tum Ethnicos arguebant, quod in eo genere & ſæpe, & graviter peccarent.

CAPUT VIII.

Quemadmodum ſe Chriſtiani domi, foriſque gerere ſolerent, oſtenditur.

HIS moribus cum viverent Chriſtiani, nullum in ſuis privatis ædibus aut luxus, aut ornatus, qui minime deceret, indicium reperiri (1) volebant. Scilicet id agebant, ut ſpecula, tabulæ, ſellæ, menſæ, lecti, vaſa, res denique ceteræ, quæ aut ad cultum domus, aut ad familiæ uſum pertinent, non faſtum, non ſuperbiam, non ambitionem, ſed velut imaginem quamdam modeſtiæ, demiſſi animi, candoris, integritatiſque morum, quibus illi virtutibus excellebant, proponerent. Neque in ædium modo, ſed etiam in proprio ornatu eorum nihil lautum admodum, minuſque compoſitum ad modeſtiam conſpiciebatur. Atque ut levitate odioſam, exquiſitamque nimis munditiam plerique omnes, ita multi agreſtem, inhumanamque in eo (2) genere negligentiam averſabantur. Quodſi qui ſordido amictu, tuguriiſque (3) utebantur, hi etiam laudandi erant, quod contemtu rerum caducarum, ſtudioque ſempiternarum, ac voluntate veniendi in aliorum contemtum, placendi autem uni auctori omnium bonorum Deo permoti hoc facerent. Tonſi magnam (4) partem viri erant, ut præſeferrent gravitatem, atque a mollitie

1 Adeundus Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Stromat. cap.* III. *pag.* 160. *ſeq. edit. an.* 1641.

2 Vide Clementem *ibid. pag.* 161. *ſeq.* & Hieronymum *Epiſt. ad Euſtochium de Virginitate ſervanda tom.* IV. *opp. p.* 41. P. II. *edit. Martianai*, *ubi nec adfectata ſordes*, inquit, *nec exquiſita mundicia conveniunt Chriſtiano*.

3 Conſule Auctorem *libri Philopatridos l. c.* & Lamium *de Erud. Apoſtolor. cap.* IV. *pag.* 80. *ſeq.*

4 Vide Paulum Apoſtolum *Epiſt.* 1. *ad Corinth. cap.* XI. *ver.* 14. Tertullianum *lib. de velandis Virginibus c.* VII. *p.* 176. *ſeq. edit. an.* 1744. Auctorem *Philopatridos ibid.* Capitis tamen tonſura ea fuit, ut crines non ad cutem raſi, ſed decurtati tantum, & attonſi eſſent, ut ſtatuæ quædam, imagineſque veterum Chriſtianorum apud Boſium, Aringhum, Bottarium, Boldettum, Bonarrotium exhibent. Adi-ſis Lamium *ibid. pag.* 60. *ſeq.* Hinc Prudentius Hymno XIII. Π. Σ. qui eſt de S. Cypriano *pag.* 146. *edit. an.* 1625. ſanctum Martyrem, ſtatim ac Chriſtianus eſt factus, promiſſam decurtaſſe Cæſariem ſcribit.

„ Deflua Caſaries compeſcitur ad breves capillos.

mollitie alienum animum; mulieres contra non item. At in harum capillis nihil cernebatur, quod bonam (1), pudicamque feminam non deceret. Barbam viri non omnes; ſed qui nutriebant, qui ſane maximo erant numero, nullo artificio aut fucandam (2), aut tondendam putabant. Quamquam ne illud quidem ferrent, ut nimium (3) agreſtis eſſet. Vita autem eorum quotidiana fere hæc erat. Mane, ut e ſomno excitabantur, ſurgebant, ſignoque (4) crucis, quod plurimum contra hoſtes generis humani valere cognoverant, ſe munientes, orabant, gratiaſque Deo, quod illos ſalvos, incolumeſque (5) ſervaſſet, agebant. In Eccleſiam inde, ut rei divinæ intereſſent, preceſque Divino Numini adhiberent, ſe (6) conferebant. Quod ſi quidquam obſtabat, quo minus congregari poſſent, domi vel ſoli (7), vel cum ſuis Sacra Biblia legere, hymnis laudare Deum, confirmare, daturos operam ſe, ut quæ in baptiſmo promiſerant, implerent, obſecrare denique ſolebant, ut ſibi auxilia darentur, quo juſti, prudentes, boni, pudicique (8) eſſent. Extremum (9) precum

1 *I. ad Corinth. cap.* IX. Clement Alex. *lib.* III. *Pædagogi cap.* XI. *pag.* 248. *edit. an.* 1641. Tertullianus *lib. de cultu Feminar. cap.* V. *ſeq.* Confer Lamium *ibid. pag.* 65. *ſeq.*

2 Clemens *lib.* III. *Pædagogi cap.* XI. *pag.* 247. & Tertullianus *lib. de cultu Feminar. cap.* VIII. *pag.* 157. ubi quoſdam accuſans Chriſtianos, qui in hoc genere peccabant. „ Proprias, *inquit*, præſtigias formæ & hic ſexus ſibi agnoſcit, barbam acrius cædere, intervellere, „ circumdare capillum, diſponere, etiam colorare canitiem, primam quamque ſubducere totius „ corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri diſtinguere, cetera pulveris cujuſdam aſpe- „ ritate levigare, tam ſpeculum omni occaſione conſulere, anxie inſpicere, quum tamen „ cognitio Dei adempta placendi voluptate per luxuriæ vacationem omnia illa ut otioſa, ut „ hoſtilia pudicitiæ recuſantur „. Quam hic eleganter deſcribit mores ſenum aliquorum hujuſce temporis!

3 Clemens Alexandrinus *lib.* III. *Pædag. cap.* XI. *pag.* 248.

4 Id vero faciebant, quoties aliquid aggrediebantur. Tertullianus *lib. de Corona militis cap.* IV. *pag.* 102. *edit. an.* 1744. „ Ad omnem progreſſum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad calciatum, ad lavacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad „ ſedilia, quæcumque nos converſatio exercet, frontem crucis ſignaculo terimus.

5 Vide Prudentium Hymn. *Matut. v.* I. *ſeqq. pag.* 30. *edit. an.* 1625.

6 Stato die fieri id conſueſſe ſcribit Plinius *Epiſt.* XCVII. *lib.* X. *pag.* 629. *edit. Cellar.* & Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *pag.* 86. *edit. an.* 1747. Sequiore ætate factum id eſt multo frequentius, ut ex Euſebii, Auctoris Conſtitutionum Apoſtolicarum, aliorumque teſtimoniis, quæ producam, ubi de ſacris conventibus egero, plane conſtat. Atque quotidie ſane congregari Chriſtianos initio, poſt aſcenſum Chriſti Servatoris in Cælum, ſolitos fuiſſe, ut Euchariſtiam celebrarent, Deumque laudarent, auctor eſt in Actis Apoſtolicis Lucas c. II. v. 46. *ſeq.*

7 Adeundus Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromateon pag.* 722. *edit. an.* 1641.

8 Vide Juſtinum Martyrem *Apologia* I. *n.* XIII. *pag.* 51. *edit. Veneta an.* 1747.

9 Juſtinus *ibid. & num.* LXV. *pag.* 85. & Clemens *lib.* VII. *Stromateon pag.* 710. & 720. & *lib.* V. *pag.* 577. Similia ſcribunt Patres ceteri, quorum teſtimonia, ne ſim longus, prætereo.

Digitized by Google

cum gratiarum actio erat. Poſt ad rem familiarem curandam convertebant animum, ſi erant Laici; ſin autem Clerici, ſuis officiis (1), muneribuſque obeundis operam dabant. Jam vero pranſum ituri, antequam diſcumberent, Deum (2) invocabant, quod ex illo cujuſque actionis (3) ducendum eſſe initium intelligerent, utque ipſis cibus ſalutaris eſſet, orabant. Ac ſi Sacerdotum quiſquam aderat, namque hos aliqui ad prandium ſæpe (4) invitabant, huic benedicendæ menſæ partes concedebantur; ſin minus, Pater familias id munus obibat, & pranſuris bene precabatur. Igitur cibos, qui appoſiti menſæ erant, quaſi ſacri eſſent, conſiderabant, adeo ut ne micam quidem panis excidere, projicique in terram (5) paterentur. Poſt prandium ſurgebant, lectoque capite quopiam libri alicujus ſacri, gratias rurſum Deo agebant, conferebantque ſe aut ad laborem, aut ad ea opera, quæ *miſericordiæ*, *caritatiſque* (6) vocamus. Namque ad eos, qui vel adverſa valetudine laborarent, vel paupertate conflictarentur, vel in carcere, religionis, aliuſve rei cauſſa, erant, adibant, ipſoſque rebus omnibus, ut poterant, juvabant. Qua in re utri, viri ne feminas (7), an contra, ſuperarent, certare videbantur. Ubi tempus orandi inſtare animadvertebant, hora enim nona quotidie (8) orabant, colligebant ſe, preceſque iterum fundebant, ut qui certo ſcirent,

1 Rebus enim, quæ ad Eccleſiam non pertinerent, ſeſe Clerici non immiſcebant. Adiſis Cyprianum *Epiſtola* I. *al.* LXVI. *pag.* 1. *ſeq. edit. Oxon.* & *lib. de Lapſis pag.* 123. *ſeqq.* Quibus locis, quid agere clero addicti debeant, paucis oſtendit.

2 Tertullian. *lib. de Corona cap.* IV. *pag.* 102. *edit. an.* 1744. & *Apolog. cap.* XXIII. *pag.* 31. Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromat. p.* 728. *edit. an.* 1641. Plinius *Ep.* XCVII. *lib.* X.

3 Colligitur ex locis modo indicatis Tertulliani, Juſtini, & Clementis.

4 Vide Acta s. Theodoti apud Ruinartium *num.* XI. *pag.* 299. *edit. Veron.* ubi hæc leguntur. „ Sanctus miſit ad vicum, qui ſibi advocarent presbyterum, qui ſimul pranderet, & „ profecturos conſuetis ad iter muniret precationibus. Nec enim cibum ſumere conſueverat „ ſanctus, niſi benedicente Presbytero. Confer Gretſeram *de Bened. lib.* I. *cap.* XIII. *t.* V. *opp. p.* 198. *ſeq.* P. II. *edit. an.* 1735. *De Lectionibus ſuper menſam* adeundus Theophilus Raynaudus *tom.* XIII. *opp. pag.* 517. *ſeq. ed.* 1665.

5 Animadverſum id quidem ab Johanne Frontone eſt, *Epiſt. de Famil. Chriſtiana p.* 34. *editi an.* 1733.

6 Confer Tertullianum *lib.* II. *ad Uxorem cap.* IV. *pag.* 168. ubi conſueſſe Chriſtianas etiam mulieres ſcribit „ Vicatim aliena, & quidem pauperiora tuguria circuire . . . . In „ carcerem ad oſculanda vincula Martyris reptare . . . . Aquam ſanctorum pedibus offerre &c.

7 Tertull. *ibid.*

8 Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromateon pag.* 722.

rent, quo ſæpius quiſquam ad res divinas cogitationem converteret, eo ipſum conjunctiorem Deo futurum. Rebus, quæ ad victum, familiæque uſum ſpectarent, diligenter adminiſtratis, domum parentes redibant, ſuoſque ita, ut in catecheſi audierant (1), inſtituebant. Quinetiam jejunia filiis interdum (2) indicebant, ut ex uſu eſſe putaſſent. Ac filii quidem parentibus auſcultabant, eiſque in omnibus, quod nihil ſibi præter jus, faſque præcipi viderent, morem (3) gerendum arbitrabantur. Cœnaturi, ut etiam poſt cœnam, eadem ipſa (4) peragebant, quæ ante, atque poſt prandium ab ipſis fieri conſueſſe diximus. Cubitum poſt recitatos hymnos, pſalmoſve, poſtque gratiarum (5) actionem ibant. Sed ne opprimi ſe ſomno ſinerent, ſurgere media nocte, (6) precibuſque inſtare conſueverant.

In Senatu (7), in foro, in caſtris, in officinis, in viis ita ſe continebant, nihil ut fraudis, fallaciæ, improbitatis præſeferrent. Summa enim ubique integritate, ſinceritate, caſtitate morum, virtute ab Ethnicis diſtinguebantur, adeo ut vel ipſis hoſtibus Religionis Chriſtianæ admirationi eſſent (8).

In Balneis, quorum frequens erat apud majores (9) no-

1 Origenes *Fragm: lib.* x. *Stromateon*, quod extat *tom.* I. *opp. pag.* 24. *edit. Veneta an.* 1743. Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Pædagogi cap.* x. *pag.* 187. *ſeqq.* Juſtinus Martyr *Apolog.* II. *num.* IV. *pag.* 95. *edit. Veneta an.* 1747.

2 Obſervatum id quidem a Frontone eſt l. c. Neque impeditum id umquam ab Epiſcopis fuit, quibus id juris competebat, ut conſtat ex Tertulliani *libro de Jejuniis cap.* XIII. *pag.* 551.

3 Tertull. *lib. de Corona Milit. cap.* XI. *pag.* 107.

4 Tertullianus *lib. eodem cap.* IV. *pag.* 103. Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Pædagog. cap.* II. *pag.* 152.

5 Clemens Alexandrinus *lib.* II. *Pædag. cap.* X. *pag.* 194. „ Ceterum, *inquit*, quibus „ uxores ducere conceſſum eſt, iis Pædagogo opus fuerit, ut non interdiu myſtica naturæ celebrentur orgia, nec ex Eccleſia, verbi gratia, aut ex foro mane rediens, galli more coeat, „ quando orationis, & lectionis, & efficacium, quæ interdiu fiunt, operum, tempus eſt, „ Veſpere autem oportet poſt convivium quieſcere, & POST GRATIARUM ACTIONEM, quæ fit „ Deo pro bonis, quæ percepimus.

6 Tertullianus *lib.* II. *ad Uxor. cap.* V. *pag.* 169. Latebis ne tu (*Ethnicum* maritum), cum etiam per noctem exurgis oratum?

7 Nam plena erant omnia Chriſtianorum. Vide Tertulliani locum ſupra *pag.* 103. *hujus vol. not.* 1.

8 Adeundus Juſtinus Martyr *Epiſt ad Diognetum num.* V. *pag.* 248. *edit an.* 1747.

9 Confer Euſebium *lib.* III. *cap.* XXVIII. *pag.* 123. *Hiſt. Eccl. & lib.* IV. *cap.* XIV. *pag.* 161. Clementem Alexandrinum *libro* III. *Pædagogi cap.* V. *pag.* 231. *ſeqq.* Tertullianum *Apologetici cap.* XLII. *pag.* 134. *edit. opp. Veneta an.* 1744 *in Append. & lib. de Pœnitentia cap.* XI. *pag.* 128.

Digitized by Google

noſtros uſus, incredibilem adhibebant curam, ne quid ab ſe, Chriſtianiſque ceteris minus (1) honeſte, caſteque ageretur. Itaque mulieres ſejunctim a viris ſeſe lavabant. Ac ſi ſolæ poterant, cavebant, ne aliæ intereſſent, nudaſque (2) aſpicerent. Quod ſi erant aliquæ tam male affectæ, atque inſtitutæ, ut minus modeſte quidpiam in balneis agere viderentur, eas (3) Epiſcopi vehementer reprehendebant, impediebantque, ne ſibi ipſæ nocere, aliiſque detrimentum, immodeſtia, impudentiaque afferre poſſent.

PARS

1 Conſule Clementem extremo eodem *libri* II. *capite* Ambroſium *lib.* I. *de Officiis miniſtrorum cap.* XVIII. *pag.* 22. *tom.* II. *opp. edit. Monachor. S. Mauri* qui „ mos vetus, „ *inquit*, & in urbe Roma, & in pleriſque civitatibus fuit, ut filii puberes cum parenti- „ bus, & generi cum ſoceris non lavarent, ne paternæ reverentiæ auctoritas minueretur: „ licet plerique ſe & in lavacro, quantum poſſunt, tegant, ne vel illic, ubi nudum totum „ eſt corpus, hujuſmodi intecta ſit portio. Confer etiam Petavii *Animadverſiones in Epiphanii Hæreſim* XXX. *pag.* 56. *edit. Pariſ. an.* 1622.

2 Conſule Sanctum Cyprianum *lib. de Habitu Virginum pag.* 360. *edit. Veneta an.* 1728. *& in eumdem librum notationes ibid. pag.* 370. *not.* 72. *ſeqq.*

3 Adeundi Cyprianus *ibid.* Clemens Alex. *ibid.* &c. Synodus Laodicena *can.* XXX. *p.* 786. *t.* I. *Concil. edit. Pariſ. Hard.* qui canon ſic habet. „ Quod non oporteat ſacris of- „ ficiis deditos, aut clericos, aut continentes, vel omnem laicum Chriſtianum lavacra cum „ mulieribus celebrare, quia hæc apud gentes reprehenſio prima eſt „. Conſule Beveregium *in canon.* LXXVII. *Concil. Trullani pag.* 161. *tom.* II. *Pandect. canon. edit. an.* 1672. *& Monachor. Benedictinor. adnotat. in locum ſupra deſcriptum Ambroſii.* Extat in Bibliotheca Caſanatenſi Mſ. Diſſertatio Italico ſermone perſcripta a Dominico Georgio, cujus hæc eſt inſcriptio. *Dell' uſo de' Bagni appreſſo i Criſtiani*, quam aliquando fortaſſe una cum aliis ejuſdem clariſſimi viri opuſculis nondum editis publicabimus. Anno 1750. Paulus Maria Paciaudus Clericus Regularis Theatinus vir doctiſſimus, & amicus meus ſingularem edidit librum Venetiis *de ſacris Chriſtianorum Balneis*. Iſque jam multos poſt Fabricium numerat, qui de Balneis ſcripſerunt.

Digitized by Google

ORIG. ET ANTIQ. CHRIST.

PARS III. LIBRI III.

DE MORIBUS, OFFICIISQUE VETERUM CHRISTIANORUM ERGA ALIOS.

AC de moribus quidem, officiiſque veterum Chriſtianorum erga ſe ipſos ſatis dictum eſt. Nunc de iis agam, ita ut initio conſtitueram, qui ad alios referuntur. Quoniam vero in virtutibus præcipua numeratur caritas, ſtudiumque, quo homo Chriſtianus erga homines alios ferri ſolet, primum omnium quam inſignis, quamque vehemens fuerit amor, quo Chriſtiani mortales quoſque complectebantur, oſtendam, inde cetera, quæ ad rem, inſtitutumque meum pertinent, breviter, ut potero, perſequar, itaque finem imponam tertio huic de Moribus veterum Chriſtianorum Libro.

C A P U T I.

De Caritate veterum Chriſtianorum erga alios.

ETSI vero caritatem erga *Deum*, atque *proximum* unam, eamdemque (1) *Theologicam* virtutem eſſe traditum ſumma conſenſione a ſcriptoribus noſtris eſt, invenienturque fortaſſe, qui de utraque dici priore hujuſce libri parte, ubi de amore in Deum egimus, debuiſſe putent; quum tamen hunc mihi ordinem jam inde ab initio præſtituerim, ut nihil eorum, quæ referri in alios poſſent, explicandum uſpiam alibi arbitrarer, quamvis illud cum rebus, quæ tractatæ priore, alterave in parte fuerunt, conjunctum eſſet; ferent, opinor, Lectores mei, ut inſtitutam rationem ſequar, aggrediarque hoc capite de amore, ſtudioque veterum erga alios homines, velut propoſueram, dicere.

1 Vide S. Thomam 2. 2. Q. xxi 11. *Art.* v.

ſ. I.

De amore, quo Chriſtiani in parentes ferebantur.

PRimum autem omnium incredibile filiorum erga parentes ſtudium erat. Igitur non modo eos venerabantur, (1) colebant, rebuſque omnibus, cum per ætatem liceret, juvabant, ſed etiam enitebantur, ut omnia eorum voluntate facerent, non timore pœnæ permoti, ſed incitati amore, quem ſuis a Chriſto eſſe præceptum cognoſcerent. Quod ſi parentibus Ethnicis utebantur, illis quidem plurimum tribuebant, modo ne quid juberent, quod cum religione Chriſtiana pugnare videretur. Tunc enim ſumma erga illos pietate lati, orabant ipſos, ut veritatem agnoſcerent, pertinacia (2) deſiſterent, ſeque jam. ut Chriſto cultum adhiberent, ſinerent, ni perpetuo eſſe miſeri, atque infelices vellent. Malle namque ſe Deo, quam hominibus parere. Ac ſæpe quidem hortatu, precibus, divinique numinis invocatione conſequebantur, ut quos natura parentes ſortiti, adverſarioſque experti eſſent, eoſdem Eccleſiæ conciliarent, ac veluti filios in Chriſto contemplarentur. Ex qua re dici vix poteſt, quantum gaudii, lætitiæque perciperent (3).

ſ. II.

1 Nam ſi incredibilis erat veterum Chriſtianorum erga mortales ceteros, ut paullo poſt conſtabit, amor, vehemens quidem certe erga parentes fuerit, neceſſe eſt. Hinc apud Aringhium, Boldettum, Boſium, ceteroſque Antiquarum inſcriptionum Chriſtianarum Editores reperire permulta licet epigrammata, ex quib. cognoſci poterit, quanta illi ipſi veteres in parentes caritate ferebantur. Confer Boldettum *pag. 54. ſeqq. & pag.* 388. ſeqq.

2 V. de Origenis locum *ſupra pag.* 297. *not.* 3. Arnobii *ibid. pag.* 316. *not.* 2. & Tertulliani teſtimonium *lib.* 1. *ad Nation. cap.* IV. *pag.* 43. Acta Ss. Perpetuæ, ac Felicitatis *num.* III. *pag.* 81. *edit. Ruinart. Veron.* Acta S. Cyrilli pueri apud eumdem *pag.* 281. *ſeq.* Singulare exemplum amoris filiorum Chriſtianorum erga parentes legitur in *Actis S. Philippi Epiſcopi Heraclea apud eumdem Ruinartium pag.* 366. *num.* v.

3 Si enim id laborabant, ut alios ad veram religionem converterent, & ſi convertiſſent, gaudebant, cur non maxime pro parentum ſalute & laboraſſent, & gaudium percepiſſent? Quum Origenes in carcere ſuum detineri Patrem ſciret, epiſtolam ad eum ſcripſit, qua etiam, atque etiam orabat, ut fortiter pugnaret, coronamque a Chriſto paratam accipere ne cunctaretur. Vide Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* II. *pag.* 258. *edit. Cantabrig.* Sed tantus amor filiorum erga parentes fuit, ut poſt eorum interitum, etiam ſeſe interdum proderet. Conſule Acta *S. Montani, & Lucii &c. num.* VIII. *pag.* 202. *edit. Veron. Ruinart.*

Digitized by Google

§. II.

De amore parentum erga filios.

Singularis item parentum erga filios amor fuit. Ex qua re tanta illa cura eoſdem recte (1) educandi, inſtituendique proficiſcebatur, quam veteres poſteris teſtatam eſſe voluerunt. Atque is quidem amor non ejuſmodi erat, ut inania hæc, quæ ſub oculos cadunt, filiis a parentibus optari, procurarique efficeret; divina autem bona, quæ numquam excidant, non item. Immo vero ſolidæ, veræque illorum felicitati terrena omnia, quæcumque tandem eſſent, poſtponebant, adeo ut divelli ſe ab iis libenter ferrent, modo martyras illos, beatoſque in gloria ſempiterna futuros confiderent. Quo in genere illuſtria Sanctarum (2) Symphoroſæ, Felicitatis (3), & Matris S. Martyris Mariani exempla (4) fuerunt. Quod ſi expetere illos martyrium videbant, lætabantur quidem, ſed impediebant (5) tamen, ne ipſi ſeſe ſponte judici offerrent, ne temeritate exitio ſibi, non ſaluti eſſent. Quinetiam eveniſſe aliquando intelligo, ut cum parenti mors impenderet, is, qui ad beatorum patriam properaret, memor filiorum, amicos ad ſe vocaret, atque

 iis,

1 Vide Juſtinum Martyrem Apologia II. *num.* IV. *pag.* 94. *edit. an.* 1747. ubi idcirco ſervati Chriſtianos a Deo dicit, ut filios, quos gignunt, alioſque mortales in religione, ac virtute initient. Et Lactantium, qui cum carpat Ethnicos, quod infantes exponerent, quod eos non educarent, quod non virtute inſtruerent, ſatis indicat, Chriſtianos curaſſe, ne recte ab ſe ſui inſtituerentur. *Lib.* VI. *divinar. Institut. cap.* XX. *pag.* 492. *tom.* I. *opp. edit. an.* 1748. Eadem fere habent ceteri Patres, ut Athenagoras, ut Tertullianus, ut Clemens, quorum teſtimonia, ne ſim longus, tacitus prætermitto.

2 Acta S. Symphoroſæ apud Ruinartium *num.* 2. *pag.* 2.. *edit. Veron.*

3 Acta S. Felicitatis *apud eumdem Act. Ss. Mm. ſinc. num.* II. *ſeqq. pag.* 23.

4 Acta *Ss. Jacobi & Mariani apud eumdem num.* XIII. *pag.* 190. ubi hæc leguntur. „ Machabaica gaudio Mariani mater exultans, & paſſione perfecta, jam ſecura de filio, non „ illi tantum cœperat, ſed & ſibi, quæ tale pignus ediderat gratulari &c. Atque ut filiis ſalutem parentes procurarent ſempiternam, nihili hæc terrena bona pendebant. Vide Euſebium *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* XII. *pag.* 304. *& lib.* VIII. *cap* XI. *pag.* 335. *ſeqq.*

5 Ita Origenis mater fecit. Vide Euſeb. *lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* II. *pag.* 258. Quinetiam Pater Origenis cum filium quædam ab ſe quærere interdum audiret, quæ excedere viderentur ætatem, ne forte gnato occaſio, cur ſuperbiret, eſſet, puerum objurgabat, quamquam mirabatur, gratiaſque Deo agere ſolebat, quod ſibi filium tanto ingenio præditum dediſſet. Vide S. Cyprianum *Epiſt.* LXXXI. *p.* 239. *Acta Mart.* S. Cypr. & S. Auguſtinum *lib.* I. *contra Gaudentium cap.* XXXIV.

iis, quid fieri a filiis vellet (1) oſtenderet. Nihil autem ab ſe illis commendari magis, quam juſtitiam, & erga Deum, atque homines pietatem. Alios item vixiſſe majorum memoria conſtat, qui ut ſuorum filiorum aliquem implicatum ſcelere quopiam eſſe (2) cognoſſent, hunc ut reſipiſceret, curaſſe, nolentem Eccleſia, adituque ædium prohibuiſſe, quod humanum eſſe errare, obſtinatum autem in errore perſiſtere dæmonum eſſe proprium ſcirent, dæmoniſque ſimilem habere filii loco omnino nollent. Sed in tanta multitudine hominum, qui rem filiorum pie, caſte, integreque adminiſtrarent, negari non poteſt, quin fuerint quidam ita animati (3), ut ne ipſi, quique orti ex illis eſſent, religionis cauſſa, interficerentur, filios, qui reſiſtere per ætatem nequibant, in capitolium adducerent, unaque inanibus diis ſacrificarent. Quorum eſt a Patribus parricidium diris devotum, commendatumque memoriæ hominum ſempiternæ. Numerum autem eorum inire quis poterit, qui vel natu magno (4) hortari, vel adducere per ſe infantes ad martyrium (5), eoſque mortuos, læti ſua morte, ſequi martyres conſueverant? Atque eſt illud quoque veriſſimum, eos, qui congregati una cum filiis incendi ab hoſtibus (6) viderent ſe, confeſſos eſſe, nullum ſibi umquam fuiſſe diem jucundiorem, propterea quod

1 *Act. S. Philippi Epiſc. Heraclea apud Ruinartium ibid. num.* XIII. *pag.* 372. ubi hæc habentur: „ Hermes Veloſium magna per Dominum Jeſum adjuratione conſtrinxit, ut „ ad filium ejus Philippum Patris mandata perferret, diceretque ei, ut redderet omnibus, „ quod deberet .... Addidit etiam hoc amore pietatis, & ait: Juvenis es, debes tibi labo„ re victum quærere, ita ut patrem feciſſe meminiſti, quem ſcis cum omnibus bene eſſe con„ verſatum.

2 Vide Tomum primum hujuſce operis *pag.* 118. ubi de Marcione a Patre objurgato, propter vitium illatum Virgini, & ex Eccleſia exterminato pauca egimus.

3 S. Cyprianus libro de Lapſis *pag.* 125. *edit. Oxon.* „ Ac ne quid deeſſet ad criminis cu„ mulum infantes quoque parentum manibus vel impoſiti, vel attracti. Amiſerunt parvuli, „ quod in primo ſtatim nativitatis exordio fuerant conſequti. Nonne illi cum judicii dies ve„ nerit, dicent: nihil fecimus, perdidit nos aliena perfidia, parentes ſenſimus parrici„ das &c.

4 Conſule Euſebium *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* XII. *pag.* 391. *edit. Cantabrig.* & Acta Sanctæ Symphoroſæ, atque S. Felicitatis loco ſupra indicato.

5 Confer Acta SS. Quirici, & Julitæ apud Ruinartium *pag.* 420. *ſeqq. num.* II. *ſeq.* & quæ diximus *pag.* 339. *ſeq.* hujuſce voluminis.

6 Adeundus Euſebius *lib.* VIII. *Hiſt. Eccl. cap.* VI. *pag.* 382. & *cap.* XI. *pag.* 390. & Lactantius *lib.* V. *Inſtitutionum divinarum cap.* XI. *pag.* 390. *edit. an.* 1748. *tom.* I. *oppe.* Affectus parentum erga filios expreſſi in ſculptis marmoribus interdum ſunt, ut quantum ab ſe diligerentur oſtenderent. Vide Boldettum *pag.* 54. *ſeq.* Similes Inſcriptiones cernere apud Boſium, Aringhum, Boldettum &c. licet.

Digitized by Google

quod ſe una cum iis , quibus vitam hanc mortalem dediſſent, aliam mox eſſe , quæ numquam ceſſaret, victuros confiderent .

§. III.

Erga conjuges & fratres.

JAM vero quæ in parentes, filioſque , eadem erga conjuges, atque fratres veterum Chriſtianorum caritas fuit . Neque ea verbis (ut Ethnici ſæpe ſolebant , qui flagitia conjugum , fratrumve non ſolum æquo animo ferebant, verum etiam imitabantur) ſed factis , quæ ad ſalutem conferrent , ſeſe prodere conſueverat . Itaque vir uxorem ad cultum virtutis , pietatiſque (1) incitabat , utque magnos in iiſdem progreſſus faceret , hortabatur . Quod ſi rapi eam ob religionem , caſtitatemque ſervatam in (2) ſupplicium intuebatur , ſpiritus illi , ut fortiter ageret , addebat . Contra ſi quis in ſocietatem noſtrorum veniſſet, is continuo ad ſacra Chriſtianorum perducere (3) conjugem ſtudebat ; repugnantem , ut ſibi ab impudicitia , vitiiſque , quæ cum lege naturæ pugnant , temperaret , monebat ; perſeverantem in errore , ac ſcelere dimittebat , ut ſolus dederet ſeſe contemplationi , & cultui divinarum rerum . Ex qua quidem ſentiendi , agendique ratione plane perſpicitur , quos affectus erga conjuges inſculpi (4) lapidibus veteres Chriſtiani faciebant, non ex conſuetudine fuiſſe profectos , ſed ex caſto , ſanctoque amore , qui ipſos, dum viverent , conjunxiſſet .

Fra-

1 Conſule Tertulliani ad Uxorem libros duos *pag.* 161. *ſeq.* Atque mariti uxores ſuas ſorores appellabant . Ut ex iiſdem Tertulliani libris conſtat , ut caſtum erga eas amorem oſtenderent . Vide etiam Clementem Alexandrinum *lib.* VI. *Stromateon pag.* 664. Quid ? ſi conſervas vocabant, ut indicarent una ſimul ab ſe Deo cultum, obſequiumque adhiberi? *Tertul. ibid.*

2 Euſebius *lib.* III. *cap.* XXX. *H. Eccl. pag.* 125. *edit. Cantabr.* Clemens Alex. *l.* VII. *Strom. p.* 756. *Acta* S. Symphoriani M. apud Ruinart. *p.* 71.

3 Vide Juſtinum Martyrem *Apolog.* II. *n.* II. *pag.* 91. & quæ nos diximus ſupra *pag.* 13. *hujus vol.*

4 Confer Boldettum *pag.* 54. 376. 382. *ſeqq.* Aringhum *tom.* II. *pag.* 19. 20. Eadem fere reperies apud Boſium , Fabrettum , Muratorium &c. Sed de moribus mulierum erga maritos , & maritorum erga uxores adeundi Clemens Romanus *Epiſt.* I. *ad Corinth. n.* I. *pag.* 10. *tom.* I. *Epiſt. Romanor. Pontific. edit.* Coutantii , S. Ignatius *Epiſt. ad Polyc. n.* III. *p.* 40. & *n.* V. *p.* 41. & Clementem Alexandrinum *lib.* IV. *Stromat. pag.* 525. *edit. an.* 1641.

Digitized by Google

Fratrum autem in fratres ſtudium, quale tandem fuit, cum ita eſſent affecti, ut ab his ne morte quidem disjungi (1) paterentur? Atque ex hoc ſane amore exiſtebat ſtudium orandi pro illis, curandique ut bene, (2) beateque viverent. Erant illis præterea communes pro tuenda religione adverſus hoſtem humani generis pugnæ. Simul in arenam deſcendere, laniari ab inimicis Chriſtianorum, excruciari, interfici non modo æquo animo ferebant, ſed etiam (3) gaudebant. Quod ſi fratres, ſororeſve ceſſiſſe tormentis, Chriſtumque ejuraſſe intelligebant, incredibili dolore afficiebantur. Rogabant, plorabant, atque implorabant Deum, eis ut parceret, daret opem, qua ſe illi reſpicerent, cognitoque ſcelere, veniam poſcerent, atque impetrarent; neque (4) ceſſabant, quoad illos reverti in Eccleſiam vidiſſent. Hæc ſcilicet fraterna illa caritas erat, quam cum verbis exprimere contenti non eſſent, marmoribus etiam interdum inſculpi curabant (5).

§. IV.

Erga omnes Chriſtianos.

INſignem quoque Chriſtianorum erga cultores veræ religionis amorem fuiſſe, ne Ethnici quidem (6) negabant. Immo vero mirabantur quid eſſet, quod cum neque affinitate conjuncti,

1 Vide Acta s. Symphoroſæ apud Ruinartium *pag.* 21. *num.* III. & s. Felicitatis *pag.* 23. *num.* III. *ſeq.*

2 Confer Acta Ss. Perpet. & Felic. *pag.* 83. *apud Ruinartium num.* VII.

3 Conſule Acta s. Symphoroſæ, & s. Felicitatis, *locis modo indic.* Sed innumera pene ſunt veterum teſtimonia, quæ rem eamdem confirment, quæque, ne ſim longus, prætereo.

4 Adeund. Celerinus *Epiſt. ad Lucianum*, quæ eſt XXVI. *inter Cyprianicas editionis Oxonienſis pag.* 44. *ſeq.* & Lucianus ad Celerinum *Epiſt. inter Cypr.* XXII. *pag.* 47. *ſeq.*

5 Apud Boldettum (nam alios, quod brevitati conſulam, prætermitto) cum plurea extent hujuſmodi inſcriptiones, tum hæc legitur *pag.* 55. „ Spei, & dulcis caritatis fraternæ „ Severo, quem ante annos viginti quinque perdidit. Urius frater fecit. Si Deus voluiſſet, „ hoc ego ante merueram. Severo in pace.

6 Confer Lucianum *De morte Peregrini pag.* 337. Tertullianus Apologetici *cap.* XXXIX. *pag.* 121. *ſeq. edit. opp. ann.* 1744. hoc habet: „ ſed ejuſmodi vel maxime dilectionis opera„ tio notam nobis inurit penes quoſdam. Vide inquiunt, ut invicem ſe diligant. Ipſi enim „ (Ethnici) invicem oderunt. Et ut pro alterutro mori ſint parati. Ipſi enim (Ethnici) ad „ occidendum alterutrum paratiores „. Cæcilius Ethnicus apud Minucium Felicem *in Octavio pag.* 81. *edit. an.* 1672. de Chriſtianis agens. *amant*, inquit, *mutuo pene antequam noverint.* Vide Athenagoram *Legat. pro Chriſtianis num.* XII. *pag* 307. Juſtinum Martyrem *Apolog.* I. *n.* XV. *pag.* 57. *edit. opp. an.* 1747. Sed de re certa non eſt opus plura congerere.

Digitized by Google

juncti (1), neque in eadem urbe orti, neque iiſdem inſtitutis aſſueti eſſent, neque ſe ante uſquam invicem cognoſsent, tamen mutuo ſe ut fratres diligerent. Cumque hoſpitio peregrinos, atque ignotos recipi ab illis, juvari rebus omnibus, ſalutari viderent, notas (2) neſcio quas illos habere putabant, quibus ſocios religionis ab aliis diſtinguere valerent. Hinc etiam ortæ ſuſpiciones illæ de (3) conjuratione, de nocturnis conventibus, in quibus flagitia, quæ ne nominare quidem liceat, perpetrarentur. Sed noſtri, ut ab ſe calumniam, invidiamque tantam depellerent, præceptum a Chriſto eſſe reſpondebant (4), ut proximum diligerent. Quamobrem impetrari ab ſe non poſſe, ut illi intermiſſionem ullam officii facerent, quod a Magiſtro eſſe imperatum ſcirent. Ceterum nihil in conventu (5) mali agi. Congregari quidem noſtros in unum locum, non ut contra rempublicam quidquam molirentur, non ut aliorum aſpectum peccantes ſugerent, ſed ut orarent, ut ſacramento ſe obligarent Chriſto, ut magna conſenſione animorum ei ſe caſte, juſteque victuros, pollicerentur. Cœtus vero ſuos, cœnaſque agapas (6) appellari, exque caritate ſortitos eſſe appellationem, quod omnes convenirent, communioneque ciborum, quanto inter ſe amore conjungerentur, oſtenderent. Scilicet is amor eo pervenerat, ut qui bonorum, facultatumque aliquid poſſideret, nihil (7) proprium

1 Vide Tertulliani locum ex Apologetico modo deſcriptum.

2 Cæcilius apud Minucium Felicem *pag.* 81. *edit. an.* 1672. „ Occultis ſe notis, & inſignibus noſcunt &c.

3 Vide *tom.* 1. *hujuſce operis pag.* 157. *ſeqq.* & 162. *ſeq.* & Minucium Felicem *pag.* 81. *ſeqq.*

4 Confer Juſtinum Martyrem *Apologia* 1. *num.* XV. *pag.* 53. Minucium Felicem *ibid. pag.* 312. ubi „ Non notaculo corporis, ut putatis, *inquit*, ſed innocentiæ ac modeſtiæ ſigno facile dignoſcimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odiſſe non novimus. Sic nos, quod invidetis, fratres vocamus, ut unius Dei parentis homines, ut conſortes fidei, ut ſpei cohæredes. Vos enim nec invicem agnoſcitis, & in mutua odia ſævitis, nec fratres vos, niſi ſane ad parricidium, recognoſcitis.

5 Vide Plinii *Epiſt.* XCVII. *lib.* X. *pag.* 630. *edit. Cellar. an.* 1711. Tertullianum *Apolog. cap.* II. *pag.* 20. *edit. opp. an.* 1744. *in Append.* Mitto ceteros, quod brevis eſſe velim.

6 Adeundus Tertullianus *ibid. cap.* XXXIX. *pag.* 123. *ſeq.*

7 Vid. Luciani, Juſtini, & Tertulliani teſtimonia, quæ deſcripſi ſupra *pag.* 287. *hujus volum.* Euſebius *lib.* 1. *Præparationis Evangelicæ cap.* IV. *pag.* 13. „ Denſo agmine, *inquit*, multitudo confluit .... nullumque non genus hominum divinæ doctrinæ præceptionibus imbuitur ... ut opes, fortunaſque ſuas cum inopibus, egentibuſque communicet, ut quemlibet hominem communis humanitatis nomine complectatur, quemque vulgo tamquam peregrinum habeat, cum quaſi naturæ lege conjunctiſſimum, ac veluti fratrem agnoſcant.

prium ſeſe habere arbitraretur. Omnia namque eſſe, non verbo, ſed reipſa oſtendebant, communia Chriſtianorum. Sed ut pecunia, rebuſque omnibus adjumento fratribus, ita etiam hortatu, monitis, redargutione, ſi eſſet opus, ſaluti eſſe, curabant. Nam ſi bonos eſſe cognorant, ut virtuti ſtudere pergerent, hortabantur, ſin autem deflectere paullulum a cultu pietatis, religioniſve videbant, orabant, ut reſipiſcerent (1): perſiſtentes reprehendebant. Quod ſi pertinacia eos deſiſtere nolle animadvertebant, ne colloquio quidem dignabantur; quamquam Deum Optimum Maximum obſecrarent, ut ne illos deſereret, neque perire perpetuo pateretur. Sed quoniam de facultatibus, quas communes fuiſſe veterum Chriſtianorum diximus, iterum ſermo incidit, poſtulare inſtituti ratio videtur, ut quibus illæ alendis, adjuvandiſque impendi ſolerent, oſtendam. Atque egentium quidem in Eccleſia permulti erant. In his Clerici, qui ſe totos Eccleſiæ miniſteriis, aliorumque commodis conſecrarant; Confeſſores, qui carceribus, cauſſa religionis, incluſi detinebantur; ſenes, & adverſa valetudine laborantes, qui ſibi victum acquirere non valebant; viduæ, pueri, quibus ademti parentes erant, iique præſertim, quos ortos ex Martyre quopiam conſtabat eſſe; peregrini, atque

1 Conſule librum Tertulliani ad Martyres, Cypriani Epiſtolas vi. x. &c. Sed quid hæc numero, cum innumera pene ſint monumenta, quæ rem confirment? Quod ad malos attinet, quos majores noſtri caritate permoti hortabantur, ut reſipiſcerent, vide s. Clementis Romani Epiſtolam i. ad Corinthios, Cypriani *librum de Lapſis*, Juſtini Martyris *Apolog.* II. *num.* 2. *ſeqq.* Euſebium *lib.* v. *Hiſt.* *Eccl.* *cap.* 1. *pag.* 207. Ac tanta eorum in hac re diligentia erat, ut ſeſe etiam amittendæ vitæ periculis interdum exponerent. Id quod non ſolum ex Juſtini loco citato, ſed etiam ex Actis ſancti Nicephori Martyris apud Ruinartium *p.* 209. *num.* 1. *ſeqq. edit. Veron.* & ex Euſebii *Hiſt.* Eccl. *lib.* vi. *cap.* xli. *pag.* 307. ut cetera prætertam, plane conſtat. Atque Euſebius quidem loco indicato ſic inducit Dionyſium Alexandrinum Epiſcopum ſcribentem: „ Univerſus ſimul militum manipulus, Ammon ſcilicet, „ Zeno, Ptolemæus, & Ingenuus, unaque illis ſenex Theophilus, ante prætorium ſtabant. „ Et cum quidam ob Chriſtianam Religionem in judicium inductus, jam jamque negaturus „ Chriſtum videretur, illi adſtantes dentibus ſtridere, vultu innuere, manus extendere, ac to„ tius ſimul corporis motus, geſtuſque edere cœperunt. Cumque omnium in ſe oculos con„ vertiſſent, priuſquam ab aliquo comprehenderentur, ipſi ad ſubſellium accurrentes, Chri„ ſtianos ſe eſſe profeſſi ſunt. Quo facto Præfectus, & Aſſeſſores, qui in Concilio aderant, metu „ perterriti ſunt. Ac rei quidem ipſi ad ea, quæ perpeſſuri erant, promptiſſimi, & confiden„ tiſſimi cernebantur. Judices autem ipſi contremiſcebant. Iſti igitur ex prætorio ovantes „ proceſſerant, exultantes ob fidei confeſſionem, cum Deus per ipſos glorioſe triumpharet „. Id vero cognitum, exploratumque Ethnicis erat. Itaque apud Tertullianum *cap.* xxxix. *Apologetici pag.* 121. *in Appendice edit. an.* 1744. „ Vide, *ajebant*, .. ut pro altero mori ſint parati „? Quæ res magis magiſque confirmari auctoritate *Actor. Ss. MM. Didymi, & Theodoræ poteſt*, quæ refert Ruinartius *in Act. Ss. MM. ſincer. pag.* 352. *ſeqq. edit. Veron.*

atque hoſpites, exules, captivi, ad metalla damnati, Eccleſiæ, quas, cum longe diſtarent, aut hoſtium religionis injuria, & crudelitate, aut caſu quopiam infeſto in magnam rerum omnium inopiam redactas intelligebant; pauperes denique omnes ſive illi cives, ſive ex infima plebe eſſent. De his autem mihi eſſe video diſtincte, diſtributeque, ut agam recte, atque ordine, diſſerendum.

I.

Clericos Chriſtiani primorum temporum rebus omnibus juvabant.

Cum igitur, eos, qui ſeſe Deo, Eccleſiarumque commodis devoviſſent, altarique inſervire conſueſſent, Chriſtiani noſſent, ex altari vivere oportere, neque fas eſſe, ut *ſecularibus negotiis* (1) implicarentur, id etiam, atque etiam conabantur, ut illi ex opibus, facultatibuſque iis, quæ conferri in Eccleſiarum theſauros ſolebant, quod ad victum, veſtitumque ſpectaret, quodque eſſet opportunum, ſumerent, ne hac illac vagari, quæſtumque ad vitam ſuſtentandam facere cogerentur. Quamobrem ſi qui eorum vel amplificandi patrimonii, vel augendæ rei familiaris cauſſa, aut curam cujuſquam ſuſcipere, aut mercaturam exercere, aut artem aliquam, quæ minime dece-

1 S. Cyprianus *Epiſt.* 1. *al.* LXVI. *pag.* 1. *edit. Oxon.* ad Clerum, & plebem Furnitanorum ſcribens, graviter queritur, quod Geminius Victor moriens Geminium Fauſtinum presbyterum tutorem nominaſſet. Ac „ Jampridem, inquit, in Concilio Epiſcoporum ſtatutum „ eſt, ne quis de Clericis, & Dei Miniſtris tutorem, vel curatorem teſtamento ſuo conſti„ tuat, quando ſinguli divino Sacerdotio honorati, & in Clerico miniſterio conſtituti alta„ ri, & ſacrificiis deſervire, & precibus, atque orationibus vacare debeant. Scriptum eſt „ enim: *Nemo militans Deo implicat ſe moleſtiis ſecularibus, ut poſſit placere ei, cui ſe probavit*. Quod cum de omnibus dictum ſit, quanto magis Clerici moleſtiis, & laqueis ſecularibus obligari non debent, qui divinis rebus, & ſpiritualibus occupati ab Eccleſia recedere, & ad terrenos, & ſeculares actus vacare non poſſunt? Cujus ordinationis, & religionis formam Levitæ prius in lege tenuerunt... Quæ nunc ratio, & forma in Clero tenetur, „ ut qui in Eccleſia Domini ordinatione clerica promoveatur, in nullo ab adminiſtratione „ divina avocentur, nec moleſtiis, & negotiis ſecularibus alligentur, ſed in honore SPORTULANTIUM FRATRUM, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari, & ſacrificiis „ non recedant &c. „. Confer ejuſdem librum *de Unitate Eccleſiæ pag.* 119. & ſanctum Irenæum *lib.* IV. *contra Hæreſes c.* VIII. *pag.* 237. *edit. Maſſueti*, *& cap.* XIII. *pag.* 242. *&* Origenem *in Num. Hom.* XXVII. *in c.* XVIII. *pag.* 227. *t.* 11. *oper. edit. an.* 1643. Sed de hac re alias.

ret (1), profiteri non dubitabant, eos Epiſcopi non ſolum reprehendebant, ſed etiam, ſi pervicaces parere monentibus renuiſſent, de gradu dejiciebant. Quia vero introducta conſuetudo fuerat, ut parentes morituri aliquem aut Diaconorum, aut Presbyterorum curatorem, tutoremque filiorum dicerent, quæ res Clericos, ne ſua munera, ut par erat, obirent, impediebat, Antiſtites Eccleſiarum aliquando ſanxerunt, ut ne quis in cœtu preces pro illis fundere auderet, qui deceſſuri ſimile quidpiam feciſſent (2).

II.

Confeſſores quoque, qui incluſi carceribus detinebantur.

Incredibilis etiam noſtrorum erga Confeſſores liberalitas (3) fuit, quæ ex benevolentia, & caritate Chriſtiana proficiſcebatur. Igitur illis & pecunias, quibus aliis adjumento eſſent, & alimenta ſuppeditabant. Id autem tam erat conſpicuum, ut ne Ethnicos (4) quidem lateret. Ac ſi opes ejus Eccleſiæ, ad quam confeſſores ſpectabant, illis alendis, adjuvandiſque ſatis non erant, litteræ ad alias mittebantur, quæ ut fieri poterat, & cito, & abunde, quæcumque poſtulaſſent, ſub-

1 Vide s. Cyprianum *lib. de Lapſis pag.* 123. *edit. Oxon.* At de Clericis negotiatoribus agetur alio loco opportune.

2 Cyprianus eadem *Epiſt.* 1. *pag.* 3. *ſeq.* „ Epiſcopi, *inquit*, anteceſſores noſtri diligen„ter conſiderantes, & ſalubriter providentes cenſuerant, ne quis frater excedens ad tutelam, „vel curam Clericum nominaret, ac ſi quis hoc feciſſet, non offerretur pro eo, nec ſacrifi„cium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in „Sacerdotum prece, qui ab altari Sacerdotes, & Miniſtros voluit avocare. Et ideo Vi„ctor, cum contra formam nuper in Concilio a Sacerdotibus datam Geminium Fauſtinum „Presbyterum auſus ſit tutorem conſtituere, non eſt quod pro dormitione ejus apud vos fiat „oblatio, aut deprecatio aliqua &c.

3 Vide Epiſtolam Eccleſiarum Lugdunenſis, & Viennenſis apud Euſebium *lib.* v. *Hiſtor. cap.* 1I. *pag.* 212. *edit. Cantabrigienſis*, Acta ſanctorum MM. Pionii, & Socior. apud Ruinartium *pag.* 123. *edit. Veron.* & Acta s. Theodoti *pag.* 198. apud eumdem, librum Tertulliani ad Martyras *cap* 1. *ſeq. edit. Veneta an.* 1744. Juſt. Mart. Apol. 1. n. 1avi1. *p.* 86. Sed omnia Eccleſiaſtica monumenta recenſere velle, hominis eſſet & otio, & lectorum patientia abutentis.

4 Lucianus *de morte Peregrini n.* xti. *pag.* 334. *tom.* 111. *opp. edit. Batava an.* 1743. „ Cum igitur in vinculis eſſet (Peregrinus) *inquit*, communem eam calamitatem rati „Chriſtiani, nihil intentatum relinquunt, ut illum eripiant. Deinde ubi hoc fieri non pote„rat, miniſterium omne reliquum non obiter, ſed ſummo ſtudio peragebatur. Et mane qui„dem ſtatim videres, præſto eſſe ad carcerem vetulas, viduas quaſdam, & orphanos. Qui „vero honoratiores illorum, ii etiam, corruptis carceris cuſtodibus, intra apud iſtum per„noctabant. Deinde cœnæ inferebantur collaticiæ, & ſacri illorum libri recitabantur.

ſubminiſtrabant (1). Iſque jam uſus, cum invectus ab Apoſtolis eſſet, manavit (2) in ſequentem ætatem, adeoque eſt propagatus, ut eum in Romana Eccleſia etiamnum vigere videamus. Neque vero pecuniam ſolum, atque cibos in carcerem importare noſtri, quo Martyribus ſubſidio eſſe poſſent, ſed etiam turmatim eo accurrere, a cuſtodibus (3) carcerum impetrare, ut ingredi, conſolarique, Chriſti cauſſa, vinctos valerent: ingreſſi autem amplecti (4), oſcularique eorum

pedes,

1 Vide Acta Apoſt. cap. v. Rurſum Lucianus *ibid. pag.* 336. *n.* 12. „ Quinetiam ex Aſiaticis quibuſdam urbibus, *inquit*, Chriſtianorum miſſu publico, venere quidam adjuturi virum, & advocati ejus futuri, conſolaturique. Incredibilem enim alacritatem oſtendunt, „ ſiquid tale fiat publice. Ut enim breviter dicam, nulli rei parcunt. Itaque etiam Peregrino tunc multæ ab illis venere, vinculorum cauſſa, pecuniæ, eamque reditum habuit ſibi „ non mediocrem. Perſuaſerunt enim ſibi miſeri in univerſum quidem ſe futuros eſſe immortales, & perpetuo tempore victuros, unde etiam contemnunt mortem vulgo, ſuaque ſe „ ſponte occidendos præbent. Deinde vero primus illis legislator perſuaſit, omnes eſſe invicem fratres . . . Quare omnia reliqua æque contemnunt, &c.

2 Confer Acta Apoſt. *cap.* xi. *verſ.* 29. Epiſt. Pauli ad *Corinth.* 1. *cap.* xvi. *verſ.* 1. *ſeqq.* & Dionyſii Corinthii Epiſtolam apud Euſebium *lib.* iv. *H. E. c.* xxiii. *p.* 186. *edit. Cantab.* ubi „ Hæc vobis, *inquit*, conſuetudo eſt (*ſcribit autem ad Soterem Pontificem Romanum*) „ jam inde ab ipſo religionis exordio, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis, & „ Eccleſiis quamplurimis, quæ in ſingulis urbibus conſtitutæ ſunt, neceſſaria vitæ ſubſidia tranſmittatis. Et hac ratione tum egentium inopiam ſublevatis, tum fratribus, qui in metallis „ opus faciunt, neceſſaria ſuppeditatis, per hæc, quæ ab initio tranſmittere conſuevistis, munera, morem inſtitutumque Romanorum a majoribus veſtris acceptam, Romani retinentes. Atque hunc morem beatus Epiſcopus veſter Soter, non ſervavit ſolum, verum etiam „ adauxit, tum munera ſancta deſtinata copioſe ſubminiſtrans, tum fratres peregre advenientes tamquam liberos ſuos Pater amantiſſimus beatis ſermonibus conſolando „. Epiſtolam item alterius Dionyſii Alexandrinorum Epiſcopi, qui medio fere tertio ſeculo florebat, apud eumdem Euſebium *lib.* vii. *cap.* v. *pag.* 324. in qua hæc ad Stephanum Pontificem Romanum ſcripta leguntur. „ Syriarum quidem Provinciæ omnes cum Arabia, quibus identidem neceſſaria ſuppeditatis, & quibus litteras nunc ſcripſiſtis &c.

3 Conſule locum ſupra deſcriptum Luciani, Epiſtolam Eccleſiarum Lugdunenſis, atque Viennenſis apud Euſeb. *lib.* v. *cap.* 1. *Hiſtor. Eccleſ. pag.* 211. Tertullianum *Apologet. cap.* xxxix. *pag.* 120. *edit. an.* 1744. *in Append.* S. Cyprianum *Epiſt.* v. *pag.* 10. *ſeqq. edit. Oxon.* qui „ Peto, *inquit*, ad procurandam quietem ſolertia, & ſollicitudo veſtra non deſinat. „ Nam etſi fratres pro dilectione ſua cupidi ſunt ad conveniendum, & viſitandum Confeſſores „ bonos, quos illuſtravit jam glorioſis initiis divina dignatio, tamen caute hoc, & non glomeratim, nec per multitudinem ſimul junctam, puto eſſe faciendum, ne ex hoc ipſo invidia concitetur, & introeundi aditus denegetur, & dum inſatiabiles multum volumus, totum „ perdamus. Conſulite ergo, & providete, ut cum temperamento hoc agi tutius poſſit. Ita „ ut presbyteri quoque, qui illuc apud Confeſſores offerunt, ſinguli cum ſingulis Diaconis per „ vices alternent; quia & mutatio perſonarum, & viciſſitudo convenientium minuit invidiam „. Tanta ſcilicet erat Chriſtianorum erga carcere adſtrictos caritas, ut ſe in periculum vitæ, benefaciendi cauſſa, conjicerent, opuſque eſſet Epiſcopi hortatu, qui eos in officio contineret. Confer ejuſdem Cypriani *Epiſtolam* xii. *pag.* 27. *qua ſuis præſcribit, ut in carcere conſtitutis humanitas præbeatur, &* xiv. *pag.* 31. *&* lxxvi. *pag.* 130. lxxvii. *pag.* 134. lxxviii. *pag.* 135. & Tertulliani *libr.* 1. *ad Martyras cap.* 1. *pag.* 137. *ſeqq.*

4 Tertullianus *lib.* ii. *ad Uxorem cap.* iv. *pag.* 168. *edit. an.* 1744. „ Quis (*maritus Ethnicus*) in carcerem ad oſculanda VINCULA MARTYRIS (*Uxorem Chriſtianam*) reptare „ patietur?

Digitized by Google

pedes, orare ut ipſorum, cum eſſent coronati, reminiſcerentur, (1) ſolebant. Atque eo interdum proceſſum eſt, ut Præſules cauto eſſe opus dicerent, ſcriberentque, ne tanta multitudo in carcerem conveniret, magnumque inde Eccleſiæ detrimentum caperent (2).

III.

Senes, & infirmos, qui labore manuum victum ſibi, veſtitumque parare non poterant.

Erant præterea in Eccleſia permulti, qui præ ſenectute domo egredi non poterant, atque a quovis opere ceſſare (3) cogebantur. His item alimenta præberi Chriſtiani curabant. Quod ſi artem quampiam profiteri volebant, quam majores noſtri aut cum religione, aut cum recta morum inſtitutione pugnare arbitrarentur, ab ea continuo abſterrendos putabant, promittebantque facturos ſe, ut ſumtibus Eccleſiæ alerentur. Sed quoniam cœtus erant in aliquot urbibus minus locupletes, adeoque proſpicere ſenum commodis, ita ut ipſi optarent, nequibant, ad Epiſcopos aliarum urbium, quorum Eccleſias rebus omnibus abundare norant, confugiebant auxilium poſtulatum. Hi vero non ſolum annuebant, ſed etiam, non rogati quandoque, ſuas illis egentibus facultates, atque operam libenter offerebant (4).

IV.

1 Euſebius *lib.* v. *Hiſt. Eccleſ. cap.* 1I. *pag.* 211. *edit. Cantabrig. ubi de Martyribus Galliæ* agens „ Tunc, *inquit*, omnium defenſionem ſuſcipiebant, neminem accuſabant. „ Quinetiam pro illis, a quibus acerbiſſime cruciati fuerant, exemplo perfectiſſimi Martyris „ Stephani, Deum precabantur, *Domine ne imputes illis hoc peccatum*. Quod ſi ille pro la- „ pidantibus orabat, quanto magis pro fratribus eum oraſſe credibile eſt? &c. „ Sed plena ſunt Acta SS. MM. hujuſmodi rerum, quæ omnia recenſere velle, difficile eſt, opuſque & longum, & moleſtum Lectori eſſet.

2 Vide *pag.* ſuperiore deſcriptum 2. Cypriani ex *Epiſt.* v. *pag.* 10. *locum*.

3 Tertullianus *Apologetici cap.* xxxix. *pag.* 120. *edit. an.* 1744. *in Appendice* „ Hæc „ depoſita, *inquit*, pietatis ſunt. Quippe non epulis inde, nec potaculis, nec ingratis vo- „ ratrinis diſpenſatur, ſed . . . domeſticis ſenibus, jam otioſis &c.

4 Conſule quæ ex ſancti Cypriani Epiſtola 1I. *ad Eucratium* deſcripſimus ſupra *pag.* 151. *not.* 1. *hujus volum.* Conſule etiam Clementem Alexandrinum *lib.* 1II. *Pædagogi cap.* 1v. *pag.* 231. quo loco, cum Ethnicos carpat, qui ſenes contemnere ſolerent, adjuvareque negligerent, ſatis indicat, contra eorum morem facere noſtros homines conſueſſe.

Digitized by Google

IV.

Eos, qui adverſa valetudine laborarent.

Quotus autem quiſque eſt, qui exſequi oratione poſſit, quam inſignis, quamque vehemens ſemper, præcipueque primis Eccleſiæ ſeculis eſſet Chriſtianorum erga eos, qui morbo conflictarentur, amor (1) ac ſtudium? In eorum ſcilicet ædes ſe conferebant, opem ipſis intendebant, ad patientiam hortabantur, ſuppeditabant quidquid illis ex uſu eſſe exiſtimarent. Neque illos ab ejuſmodi ſtudio deterrebat ægritudo, ex qua in ipſos aliquid detrimenti redundare poſſet. Immo vero exponebant vitæ periculo ſe, modo miſeriam aliorum ſua opera ſublatam intuerentur. Cujus quidem amoris, ſtudiique in homines, qui infirma valetudine eſſent, cum alia perplura ab antiquis ſcriptoribus memorentur, tum illud eſt celeberrimum, quod ex Epiſtolis Dionyſii Alexandrini tranſtulit Euſebius in Hiſtoriam. Nam cum graviſſima lues in Ægyptum invaſiſſet, quæ terrorem omnibus afferret, plurimi Chriſtianorum, nihil veriti diſcrimen, in quod ſeſe conjicere videbantur, caritate inflammati ægros adire, eiſque omni officio, ac potius pietate præſto eſſe, ſuamque operam locare non dubitarunt. Igitur plures cum aliorum ſalutem curaſſent, in morbum ipſi inciderunt, mortemque hilari, magnoque animo pertulerunt (2). Atque hæc quidem exempla non ſolum a majoribus data, ſed etiam Sancti Caroli Borromæi ætate a Me-

1 Confer Theophilum Raynaudum *lib. de Martyrio per Peſtem tom.* XVIII. *opp. pag.* 481. *ſeqq. edit. an.* 1665. qui multa hujuſmodi exempla refert. Quamquam quæ inde concludit, ut ſuam confirmet opinionem, non probem.

2 Apud Euſebium *lib.* VII. *Hiſt. cap.* XXII. *pag.* 347. „ Repente, *inquit*, ingruit „ lues illa .. Nobis vero ... meditamentum fuit, ac probamentum, perinde ac cetera. Non „ enim a nobis abſtinuit lues, licet plurimum in gentiles graſſata ſit ... Plurimi quidem ex „ fratribus noſtris ob nimiam caritatem curam omnem propriæ ſalutis abjicientes, ſibique „ mutuo adhæreſcentes, dum ægros ſecure, atque audacter inviſunt, eiſque aſſidue mini- „ ſtrant, & curationem adhibent in Chriſto, una cum illis mortui ſunt; aliorum ægritudine „ libentiſſime ſeſe implentes, & proximorum morbum in ſemetipſos quodammodo attrahen- „ tes, doloreſque eorum ſponte ſua exprimentes, atque extergentes. Multique adeo, qui „ alios ægrotantes curaverant, & in priſtinam valetudinem reſtituerant, ipſi interierunt, „ mortem eorum in ſeipſos traducentes; verbumque illud vulgare, quod officioſæ dumtaxat „ co-

Digitized by Google

a Mediolanenſibus, noſtra autem memoria a Maſſilienſibus, Avenionenſibus, Meſſanenſibuſque reſtituta ſunt, vigereque etiamnum in Oriente, atque in Occidente apud noſtros videmus. Poſſem autem aliquos eorum, qui ſuperſtites adhuc ſunt, eumque maxime, ex quo tot in me, quot ne numerare quidem poſſum, beneficia ſunt profecta, virum optimum, atque doctiſſimum commemorare, qui cum in Americam propagandæ religionis cauſſa miſſus eſſet, in eaque tempora incidiſſet, quibus peſtilenti morbo Inſulæ Martinicæ incolæ conflictabantur; incredibili caritate flagrans, eorum ſeſe curæ, atque commodis conſecravit, inque morbum bis incidit; ſed Dei beneficio ſervatus, in Europam revertit, quod divino conſilio delectus eſſet, ut aliquando ampliſſimi Ordinis præfecturam magno & bono, & commodo noſtro gereret. Verum quoniam, ut dixi, ſuperſtes eſt, nominare hominem nolo, ne offendere videar illius ſingularem modeſtiam. Sed extorſit ſumma mea in Nicolaum Mamachium pietas, ut illius (quoniam de iis, qui extrema ægritudine correptis opem laturi interierunt, loquutus ſum) mentionem non prætermitterem. Nam is, quo ego benemerenti, cum Chii eſſem, & liberali patruo utebar, ut intellexit, eſſe aliquos, quos peſtis invaſerat, ſalutem eorum ſempiternam, vitæ antepoſuit ſuæ. Itaque illis præſto fuit, & ſacramenta adminiſtravit. Quamobrem paullo poſt in febrim incidit, decedenſque eorum unum fuiſſe oſtendit ſe, quorum caritate Servator generis humani majorem dixit habere neminem, ut qui pro *aliis animam ponere* non recuſarent. Sed ut ad veteres redeam, unde huc defluxit oratio, tanta eorum, ut in rebus ceteris, ita in hoc genere virtus fuit, ut Ethnicis quid Chriſtiana religio poſſet, oſtenderet. Quum enim noſtri adeſſe, ægros curare, mortuoſque ſepelire ſtuderent; gentiles deſerere ſuos, vel

„ comitatis hactenus viſum fuerat, teipſa adimplentes, cum aliorum peripſema effecti ex hac
„ vita migrarent. Et hoc quidem pacto optimi quique ex fratribus noſtris, quorum nonnulli
„ Presbyteri erant, ac Diaconi, & ex populo laudatiſſimus quiſque mortem oppetierunt,
„ adeo ut genus hoc mortis ob pietatem, atque conſtantiam nequaquam inferius Martyrio
„ cenſeatur. Hi ergo ſanctorum corpora ſupinis manibus, gremioque excipientes, oculos iis,
„ ils, & ora claudentes, bajulantes eadem humeris ſuis, componentes, adhæreſcentes illis,
„ complectentes, lavacro, & veſtimentis ornantes, paullo poſt eadem officia ab aliis conſe-
„ quuti ſunt.

vel in publicas vias projicere audebant, ut ſi periiſſent, a canibus diſcerperentur (1).

V.

Viduas, & Orphanos.

Viduarum autem, atque orphanorum cura maximè ſemper noſtris hominibus (2) cordi fuit. Itaque jam uſque ab exordio Chriſtiani nominis eis alimenta, quæque ad veſtitum pertinent, abunde præbebantur. Nam vel illis quotidie eleemoſynæ diſtribuebantur, vel ad Martyrum carceres congregati, aut a Martyribus ipſis, aut a concurrentibus Chriſtianis pecunia juvari (3) ſolebant. Sed ſi magna erga omnes orphanos, ſumma quidem certe erga Martyrum filios pietas fuit, propterea quod habendam eorum rationem putarent, qui & victores gloria ſempiterna potiti eſſent (4), & ſuo ſanguine confirmaſſent, propagaſſentque veram religionem.

VI.

1 Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium *lib.* VII. *cap.* XIII. *pag.* 348. *Hiſt. Ec.* „ Gentiles, *inquit*, prorſus contraria his egerunt. Nam & eos, qui ægrotare inceperant, exturbabant, & cariſſimos refugiebant, eoſque in viis ſemineces deſtituebant, aut mortuos inſepultos projiciebant, averſantes mortis participationem, ac ſocietatem &c.

2 Vide *Actor. Apoſtolicor. cap.* VI. *v.* 1. *ſeqq. cap.* IX. *v.* 39. *&* 41. *Epiſt.* Jacobi *cap.* 1. *v.* 27. Luciani locum ſupra deſcriptum, Juſtinum Martyrem *Apolog.* 1. *n.* LXVII. *pag.* 86. *edit. an.* 1747. Tertullianum *lib. Apologet. cap.* XXXIX. *pag.* 120. qui de Orphanis agens pecuniam eis ſubminiſtrari a noſtris conſueſſe ſcribit: *pueris, ac puellis re, ac parentibus deſtitutis &c.*

3 Namque eo conſilio confluere ad carceres Confeſſorum ſolitos pauperes, viduas, orphanoſque fuiſſe, ex Epiſtola Eccleſiarum Lugdunenſis, atque Viennenſis colligitur. Ac concurſum ejuſmodi factum, tradit Lucianus l. c. In Epiſt. autem modo indicata, apud Euſebium *lib.* V. *Hiſt. cap.* II. *pag.* 212. hæc habentur. „ Neque faſtu, & arrogantia (Martyres) „ intumuerunt... Sed ea, quibus abundabant, bona indigentibus liberaliter ſubminiſtrabant, „ materna quædam viſcera miſericordiæ geſtantes &c. „. Rurſum Tertullianus *libro ad Scapulam cap.* IV. *pag.* 71. „ Præter hæc, *inquit*, depoſitum non abnegamus, matrimonium nullius adulteramus, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigeramus, nulli malum pro „ malo reddimus.

4 Vide Acta SS. *Perpetuæ, & Felicitatis n.* XV. *pag.* 86. *edit. Ruinartii Veron.*

Digitized by Google

VI.

Peregrinos, atque exules.

Erga peregrinos vero ut virtus Chriſtianorum eluxerit, longa oratione vix, ſcripto autem ne vix quidem explicari poteſt. Namque ut adveniſſe eos intelligebant, continuo viſitabant, eoſque vel in ſuas, vel in certas quaſdam, deſtinatasque (1) ædes deducentes, quas deinceps xenodochia appellarunt, ut quieſcerent, rogabant: lavabant ſubinde eorum pedes, conſolabantur ipſos, ad cœnam invitabant, rebus denique omnibus juvare conſueſcebant. Quæ res ethnicis quoque ipſis admirationi erat. Ergo ſeculo Eccleſiæ quarto Julianus Imperator, vir is, qui nihil magis, quam ſacra, atque inſtituta noſtra averſabatur, invidia permotus, cum ferre non poſſet, ut peregrini ab Chriſtianis hoſpitio reciperentur, ab ethnicis autem negligerentur, ad Arſacium Idolorum Pontificem epiſtolam ſane longam dedit, eique imperavit, ut xenodochia in urbibus extrui faceret, ne inanium deorum cultores virtute inferiores noſtris hominibus eſſe viderentur (2).

De

1 Vide Tertullianum *lib.* II. *ad Uxor. cap.* IV. *pag.* 168. ubi „ Quis (Ethnicus) ſi„ nat conjugem ſuam viſitandorum fratrum gratia vicatim aliena, & quidem pauperiora „ quæque tuguria circumire? Quis nocturnis convocationibus, ſi ita oportuerit, a latere ſuo „ adimi libenter feret? Quis denique ſolemnibus Paſchæ abnoctantem ſecurus ſuſtinebit? „ Quis ad convivium illud Dominicum, quod infamant, ſine ſua ſuſpicione dimittet? Quis in „ carcerem ad oſculanda vincula martyris reptare patietur? Jam vero alicui fratrum ad oſca„ lum convenire? AQUAM SANCTORUM PEDIBUS OFFERRE, de cibo, de poculo invadere, „ deſiderare, in mente habere? Si pereger frater ADVENIAT, QUOD IN ALIENA DOMO HOSPI„ TIUM? Si cui largiendum erit, horreum, proma præcluſa ſunt „. Vide locum ex Epiſtola Dionyſii Corinthii ſupra deſcriptam, & Juſtinum M. *l. c. p.* 86. *&* *Diſs.* XXIV. *Dugueti t.* I. *p.* 420. *ſeqq.*

2 Julianus Apoſtata *Epiſtola* XLIX. *ad Arſacium Galatiæ Pontificem*, *pag.* 429. *edit. Spanhemii an.* 1696. „ Sed quid cauſſæ eſt, *inquit*, cur in hiſce perinde, ac ſi nihil amplius „ eſſet, conquieſcamus, ac non potius convertamus oculos ad ea, quibus Chriſtianorum re„ ligio crevit, id eſt ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuis ſepelien„ dis poſitam, & ad ſanctimoniam vitæ, quam ſimulant? Quorum ſingula a nobis vere exſe„ quenda cenſeo. Neque ſatis eſt ſolum inſtitutum ſancte obſervari, ſed velim omnes noſtros „ Sacerdotes omnino, qui Galatiam incolunt, vel minis impellas, vel ratione perſuadeas, „ ut ſint honeſti, vel ſacerdotali miniſterio abdices, ſi non una cum uxoribus, liberis, & fa„ mulis diis colendis ſedulo animos attendant, & ne patiantur ſervos, aut filios, aut conju„ ges Galilæorum (Chriſtianorum) impie in Deos ſe gerere, & impietatem pietati prapone„ re,

De iis autem, qui aut periculum declinaturi patriam deſeruerant, aut pulſi ab hoſtibus religionis in exilium (1) erant, quid dicam, quibus & cibum, & veſtitum, & pecuniam, & quidquid denique opportunum eſſe putarent, magno etiam periculo ſuo, noſtri (2) ſuppeditabant?

VII.

Captivos, & ad metalla damnatos.

Rurſum de iis etiam, qui captivi ab hoſtibus detinebantur, illuſtris eſt Cypriani Epiſcopi Carthaginienſis locus. Traditum enim memoriæ a Sanctiſſimo Martyre eſt, magnam pecuniæ vim collatam a Chriſtianis ſtatim fuiſſe, atque veniſſe in barbarorum poteſtatem noſtrum aliquos acceperunt, ut eorum & libertati, & ſaluti proſpicerent. Illud vero potiſſimum curabant, ut ne quod vitium virginibus inferretur. Periculum enim erat, *ut membra Chriſto dicata, & in æternum continentiæ honore pudica virtute devota, inſultantium libidine, & contagione fœdarentur* (3).

„ re. Deinde Sacerdotem quemque hortare, ne accedat ad ſpectacula, neve in taberna bi-
„ bat, neu artem aliquam, aut opificium turpe exerceat. Et qui tibi in his rebus morem
„ gerunt, eis honorem tribuito ... Porro xenodochia multa in ſingulis civitatibus extruito,
„ ut peregrini noſtra benignitate fruantur, neque ſolum hi, qui noſtram colunt religionem,
„ ſed alii quoque, ſi qui pecuniarum indigeant. Nam turpe profecto eſt, cum nemo ex Ju-
„ dæis mendicet, & impii Galilæi non ſuos modo, ſed noſtros quoque alant, ut noſtri au-
„ xilio, quod a nobis ferri ipſis debeat, deſtitui videantur „. Hiſce ille verbis oſtendit, quam
inſignis pietas Chriſtianorum quarto etiam ſeculo erga peregrinos eſſet. Mitto cetera documenta, quæ ad rem pertinent, quod nolim eſſe longior, quam oportet.

1 Vide Acta s. Theodoti apud Ruinartium *pag.* 297. *ſeqq. edit. Veron.*

2 Tertullianus *Apologet. cap.* XXXIX. *pag.* 120. *edit. an.* 1744. *in Append.* „ *Hæc quaſi*
„ *depoſita pietatis* ſunt. Quippe ... naufragis, & ſi qui in metallis, & ſi qui IN INSULIS, vel
„ in cuſtodiis, dumtaxat ex cauſſa Dei ſectæ.

3 Cyprianus *Epiſt.* LXI. *al.* LX. *pag.* 146. *ſeqq.* „ In captivis fratribus noſtris, *inquit*,
„ contemplandus eſt Chriſtus, & redimendus de periculo captivitatis, qui nos redemit de
„ periculo mortis, ut qui nos de diaboli faucibus exuit, nunc ipſe, qui manet, & habitat
„ in nobis de barbarorum manibus exuatur, ut redimatur nummaria quantitate, qui nos
„ cruce redemit, & ſanguine ... Quantus vero communis omnibus nobis mœror eſt, & cru-
„ ciatus de periculo virginum, quæ illic tenentur, pro quibus non tantum libertatis, ſed &
„ pudoris jactura plangenda eſt, nec tam vincula barbarorum, quam lenonum, & lupana-
„ rium ſtupra deflenda ſunt ... Quæ omnia iſtic, ſecundum litteras veſtras, fraternitas no-
„ ſtra cogitans, & dolenter examinans, prompte omnes, & libenter, ac largiter ſubſidia num-
„ maria fratribus contulerunt, ſemper quidem ſecundum fidei ſuæ firmitatem ad opus Dei
„ proni,

Digitized by Google

Eſt vero auctor in Epiſtola ad Corinthios Apoſtolorum auditor Clemens, tanto erga ſocios religionis amore multos noſtrorum, tantoque ſtudio incenſos fuiſſe, ut eos in libertatem adſerturi, ipſi ſe in vincula conjici paterentur (1).

Nam iis, qui ad metalla damnati Chriſtianæ religionis cauſſa fuerant, quis ignorat, & pecuniarum, & quarumcumque rerum, non a propinquis ſolum, ſed ab ceteris etiam, qui longe diſtarent, eamdem ob rationem, mitti ſubſidia conſueſſe, ut eſt a Dionyſio (2) Corinthiorum Epiſcopo qui ſecundo ſeculo floruit, & Tertulliano (3) extremi ſecundi, tertiique ineuntis ſeculi ſcriptore, aliiſque pluribus monumentis (4) traditum litterarum?

VIII.

Pauperiores Eccleſias.

Pauperioribus item Eccleſiis Romanam (5) aliaſque (6), quibus opes majores erant, opem tuliſſe, teſtata res eſt. Atque hæ quidem exemplum ſunt ſequutæ (7) Apoſtolorum. Col-

„ ptoni, nunc tamen magis ad opera ſalutaria contemplatione tanti doloris accenſi... Miſimus autem ſeſtertiam centum millia nummum, quæ iſtic in Eccleſia, cui de domini indulgentia præſumus, Cleri, & plebis apud nos conſiſtentis collatione collecta ſunt, quæ vos illic pro veſtra diligentia diſpenſabitis „. Scriptum autem anno 372. a Baſilio Cæſarienſi in Cappadocia Epiſcopo ad Damaſum de Dionyſio Pontifice, qui medio fere III. ſeculo floruit, eſt, *Epiſt.* LXX. *al.* CCXX. *tom.* III. *edit. Monach. S. Mauri pag.* 164. hoc modo. „ Novimus ex ſeric memoriæ... Dionyſium beatiſſimum illum Epiſcopum... inviſiſſe Eccleſiam noſtram Cæſarienſem, & patres noſtros per litteras conſolatum eſſe, ac miſiſſe, qui FRATRES CAPTIVOS redimerent „. Confer s. Ambroſium *lib.* II. *de Officiis cap.* XV. *&* XVIII. *p.* 89. *&* 91. *t.* II. *opp. edit. Monachor. S. Mauri*, & Socratem *lib.* VII. *Hiſt. Ec. cap.* XXI. *pag.* 367. *ſeq. edit. Cantabrig.*

1 Clemens Romanus *Epiſt. ad Corinth.* I. *num.* LV. *pag.* 36. *tom.* I. *collect. Epiſt. Romanor. Pont. edit. Coutantii* „ Multos cognovimus, *inquit*, e noſtris, qui ſe ipſos in vincula conjecerunt, ut alios redimerent.

2 Vide locum Dionyſii, quem retuli ſupra *pag.* 403. *hujus vol. notatione* 2.

3 Confer teſtimonium Tertulliani ſup. *pag.* 409. *hujus vol. not.* 1.

4 Damnati ad metallum Siguenſe has ad Cyprianum litteras dederunt, quæ extant apud Cypr. *Ep.* LXXIX. *pag.* 236. *edit. Oxon.* „ Reſalutamus Te frater cariſſime per Herennianum Hypodiaconum, Lucianum, & Maximum fratres noſtros, fortes, & incolumes adjuvantibus orationibus tuis, a quibus accepimus oblationis nomine quantitatem, una cum litteris, quas ſcripſiſti „. De Auctoribus, qui damnatorum ad metalla meminerunt, vide quæ ſcripſi *ſupra pag.* 240. *hujus vol.*

5 Vide ſupra *pag.* 403. *not.* 2. Dionyſii Corinthii, *& pag.* 405. *not.* 1. Dionyſii Alexandrini teſtimonia de vetere, atque firma Eccleſiæ Romanæ in hoc genere conſuetudine.

6 Confer *Epiſt.* LXI. *Cypriani pag.* 147. *edit. Oxon.*

7 Conſule *Epiſt.* I. *ad Corinth. cap.* XVI. *v.* I. *ſeq.*

Digitized by Google

Colligi namque illi pecuniam, atque Jeroſolymam, qua in Eccleſia anguſtæ ſatis res erant, mitti curabant.

IX.

Pauperes omnes, imprimiſque Chriſtianos.

Sed quid multis eſt opus? Quotquot erant pauperes, quid pietas Chriſtiana poſſet, experiundo diſcebant (1). Priore autem loco iis noſtri adjumento erant, quibuſcum conjuncti eſſent ſocietate religionis. In his vero præcipuas obtinebant partes, qui tormenta fortiter pertuliſſent. Nam Cyprianus (2) ſæpe ac multum hortatus Clericos eſt, ut eorum potiſſimum curam gererent. Accedebat ſtudium Orthodo-

Fff 2 xorum,

1 Clemens Romanus *Epiſt. ad Corinth.* I. *num.* LV. *pag.* 36. *tom.* I. *Collect. Epiſtolar. Romanor. Pontif. edit. Cantabrig.* ,, Multi *inquit*, in ſervitutem ſe ipſi dederunt, & accepto pretio ſui alios cibarunt. *Num. autem* 13. *pag.* 10. Corinthios laudans ,, Omnes *inquit*, humili animo eratis, nullatenus ſuperbientes, magis ſubjecti, quam ſubjicientes, dantes potius, quam accipientes... Sic pax alta, & præclara dabatur omnibus, & inſatiabile benefaciendi deſiderium... Vobis per diem, ac noctem ſollicitudo erat pro univerſa fraternitate ,,. Juſtinus Martyr *Apologia* I. *num.* LXVII. *pag.* 86. ,, Qui abundant, & volunt, *inquit*, ſuo arbitrio, quod quiſque vult, largiuntur, & quod colligitur apud eum, qui præeſt, deponitur, ut ipſe ſubvenit pupillis, & viduis, & iis, qui vel ob morbum, vel aliam ob cauſſam egent, tum etiam iis, qui in vinculis ſunt, & advenientibus peregre hoſpitibus, uno verbo: omnium indigentium curam ſuſcipit. Vide ſupra *pag.* 404. *not.* 3. locum Tertulliani ex *Apolog. cap.* XXXIX. & *pag.* 407. *not.* 3. *hujus vol.* locum ex *lib. ad Scapulam cap.* IV. & Clementem Alexandrinum *lib.* III. *Pædagog. cap.* VI. *pag.* 233. *edit. an.* 1641. & Euſebium *lib.* I. *Præparationis Evan. cap.* IV. *pag.* 13. *edit. an.* 1628.

2 Cyprianus *Epiſt.* XIV. *pag.* 31. *edit. Oxon.* ,, Habeatur interim quantum poteſt, & quomodo poteſt pauperum cura, ſed qui tamen inconcuſſa fide ſtantes gregem Chriſti non reliquerunt, ut his ad tolerandam penuriam ſumtus per veſtram diligentiam ſuggeratur, ne quod circa fidem tempeſtas non fecit, circa laborantes neceſſitas faciat. Confeſſoribus etiam glorioſis impertiatur cura propenſior. Et quamquam ſciam plurimos ex his fratrum voto, & dilectione ſuſceptos, tamen ſi qui ſunt, qui vel veſtitu, vel ſumtu indigeant, ſicut etiam pridem vobis ſcripſeram, cum adhuc eſſent in carne conſtituti, ſubminiſtrentur eis quæcumque ſunt neceſſaria &c ,,. Conſule etiam *Epiſt.* XII. *pag.* 27. Clerus item Romanus *Epiſt.* quæ inter Cyprianicas eſt VIII. *pag.* 18. non ſolum iis, qui conſtanter cruciatus pertuliſſent, ſed etiam lapſis, qui *pœnitentiam* deſiderarent, proſpici a noſtris conſueſſe ſcribit. ,, Ut ſi qui in hanc tentationem inciderunt, cœperint apprehendi infirmitate, & agant pœnitentiam facti ſui, & deſiderent communionem, utique ſubveniri eis debet. Sive viduæ, ſive thlibomeni, qui ſe exhibere non poſſunt, ſive hi, qui in carceribus ſunt, ſive excluſi a ſedibus ſuis, utique habere debent, qui eis miniſtrent. Sed & Catechumeni apprehenſi infirmitate, decepti eſſe non debebunt, ut eis ſubveniatur ,,. Confer Epiſtolam Cornelii Papæ ad Fabium Antiochenum *apud Euſeb. lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* XLIII. & *apud Coutantium tom.* I. *Epiſt. Rom. Pontific. pag.* 154. *num.* V. ex quo intelligitur, quæ cura Chriſtianorum erga pauperes, præſertim cum Ethnici in noſtros furerent, eſſet.

Digitized by Google

xorum, ut ne quid Chriſtianis ceteris deeſſet, quod ad ſuſtentandam vitam pertineret. Idque jam non ſolum ab Tertulliano, Juſtino Martyre, aliiſque traditum eſt, ſed etiam ab Luciano (1), & Juliano (2) Apoſtata commendatum memoriæ hominum ſempiternæ. Itaque incredibilis hæc in egentes Chriſtianorum beneficentia Ethnicis ipſis movebat admirationem. Eoque magis mirabantur, invidiaque incitati carpere optimos homines audebant, quo viderent, & noſtris, & gentilibus, qui omnium rerum inopia premerentur, opem (3) ab Eccleſiis intendi conſueſſe. Fuerunt autem aliqui tanta in pauperes munificentia, & pietate, ut ſimul atque myſteriis religionis noſtræ initiati ſunt, res quaſque ſuas divenderent, pretiumque egentibus diſtribuerent. Eſt vero in his recenſendus Cyprianus (4), qui poſt petente populo delectus Epiſcopus Carthaginienſium fuit. Antiſtitum præterea Gregorii (5) Nazianzeni Senioris, Baſilii (6), Epiphanii (7), Auguſtini (8), aliorumque pene innumerabilium laudes, ob incredibilem erga pauperes liberalitatem, in Eccleſia celebrantur. Neque pauci numerantur eorum, qui cum proximi morti eſſent, quæcumque poſſederant, egenis concedenda præceperint. Ac Cæſarius quidem Baſilii Cæſareenſium Cappadocum Antiſtitis frater, cum impendere ſibi ſenſiſſet ſupremum diem, hoc breve teſtamentum fecit: Facultates meæ omnes pauperibus diſtribuuntor.

X.

1 Vide *pag.* 402. *hujus vol. not.* 4.

2 *Pag.* 408. *hujus vol. not.* 2.

3 Vide *Juliani locum ibid.*

4 Confer vitam Cypriani a Pontio deſcriptam *opp. Cyp. præfixam pag.* 2. *edit.* Oxon. De S. Laurentio vide Prudentium *Hymno* II. *περὶ Στεφ. pag.* 71. *edit. an.* 1625.

5 *Gregor. Naz. filius Orat.* XIX. *pag.* 298. *tom.* 1. *opp.*

6 Adeundi Benedictini Monachi S. Mauri *in vita S. Baſilii cap.* XX. §. II. *pag.* CI. qui id auctoritate Gregorii Nazianzeni ex *Orat.* XX. confirmant.

7 Conſule Sozomenum *lib.* VII. *Hiſt. Eccl. cap.* XXVII. *pag.* 319. *edit.* Cantabrig.

8 Poſſidius *in ejus Vita in append. t.* X. *opp. Auguſt. p.* 273. *ſeq. edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri.* Sed eo Epiphanium, & Auguſtinum nominavi, non quo floruiſſe eos, cum Julianus imperaret, putem, ſed quo ſingularis eorum erga pauperes pietas fuerit.

X.

Mortuorum corpora Chriſtiani magna cura ſepeliebant.

Magna quoque diligentia ſepeliendi corpora non Martyrum modo; ſed aliorum etiam Chriſtianorum, qui morbo quopiam correpti deceſſiſſent, a noſtris adhibebatur (1). Ei rei ſcilicet deſtinata diſtributionum, *collectarumque* pars erat (2). Quemadmodum autem funus curarent, quoniam dicendum alio loco eſt, nunc omittatur. Quid? ſi Ethnicorum cadavera condere perinde conſueſſent, indicarentque hoſtibus (3), quam eſſent immemores injuriarum, quantoque ſtudio in eos ferrentur, a quibus ſeſe aliquando exagitatos vidiſſent?

§. V.

1 Confer locum Tertulliani ſupra deſcriptum ex *cap.* XXXIX. *Apologet. pag.* 404. *hujus vol. not.* 3. & Dionyſii Alexandrini teſtimonium deſcriptum hujus ipſius *vol. pag.* 405. *not.* 2. Igitur cadavera noſtri non cremabant, quod id ab humanitate alienum eſſe arbitrarentur. Minuc. Fel. *in Octav. pag.* 327. *edit. an.* 1672. & Tertull. *lib. de Anima cap.* LI. *pag. edit. an.* 1744. Sed de hac item re alias.

2 Tertullianus *ibid.* Extat Johannis Nicolai Antiquitatum quondam in Academia Tubingenſi Profeſſoris libellus *de Luctu Chriſtianorum, ſeu de ritibus ad ſepulturam pertinentibus, editus Lugduni Batavorum ann.* 1739. *ab Havercampo*. Sunt autem in eo quædam bonæ frugis. Quæ vero contra Catholicos jactat, plena ſunt calumniæ, ac mendaciorum. Quæ res eſt quidem a me demonſtranda, ſed tempore. At de ratione ſepeliendi cadavera confer Aringhum *tom.* 1. *Roma ſubterr. lib.* 1. *ſeq.*

3 Pontius Diaconus in Vita S. Cypriani *op. S. Martyris ejuſdem Præfixa pag.* 5. *edit. Oxon.* „ Erupit, poſtmodum, *inquit*, lues dira, & deteſtabilis morbi vaſtitas nimia...
„ Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere ſuos impie, quaſi cum illo peſte morituro etiam mortem ipſam aliquis poſſet excludere. Jacebant interim tota civitate non
„ jam corpora, ſed cadavera plurimorum, & miſericordiam in ſe tranſeuntium contemplatione ſortis mutuæ flagitabant. Nemo reſpexit aliud præterquam lucra crudelia... Quid
„ inter hæc egerit Chriſti, & Dei Pontifex, qui Pontifices mundi hujus tanto plus pietate,
„ quanto religionis veritate præceſſerat, ſcelus eſt præterire. Aggregatam primo in loco
„ uno plebem de miſericordiæ bonis inſtituit, docens divinæ lectionis exemplis, quantum
„ ad promerendum Deum proſint officia pietatis. Tunc deinde ſubjungit, non eſſe mirabile, ſi noſtros tantum debito caritatis obſequio foveremus; eum perfectum poſſe fieri, qui
„ plus aliquid publicano, vel Ethnico fecerit, qui malum bono vincens, & divinæ clementiæ
„ inſtar exercens, inimicos quoque dilexerit. Qui pro perſequentium ſe ſalute, ſicut Dominus monet, & hortatur, oravit... Quod ſi illa gentiles pro roſtris audire potuiſſent, forſitan ſtatim crederent: quid Chriſtiana plebe faceret, cui de fide nomen eſt? Diſtributa
„ ſunt ergo continuo pro qualitate hominum, atque ordinum miniſteria. Multi, qui anguſtia paupertatis beneficia ſumtus exhibere non poterant, plus ſumtibus exhibebant, compenſantes proprio labore mercedem divitiis omnibus cariorem, &c.

Digitized by Google

§. V.

Eorum pietas erga Ethnicos ipſos , eoſque etiam , quos acerrimos hoſtes experiebantur .

JAM vero non Chriſtianos ſolum, quos fratrum, ut alio loco diximus , cognatorumque numero habebant , ſed etiam Ethnicos , ipſoſque inimicos , hoſteſque religionis incredibili amore complectebantur . Nam amicos diligere commune omnium ;inimicos autem amare proprium eſſe ajebant (1) Chriſtianorum . Igitur , ut quanto in Ethnicos ſtudio ferrentur , oſtenderent , itinera longa ſuſcipere, æſtum, frigus, mala omnia æquo animo perſerre , penetrare in barbaras , & a Romanorum Imperio remotas regiones, torqueri, lacerari, mortem oppetere non dubitabant , modo eorum, qui in rerum divinarum ignoratione verſabantur , commodis , ſalutique (2) proſpicerent. Quod ſi in patria manebant, cives ſuos docere , mo-

1 Vide Juſtinum Martyrem *Apolog. 1. num. xv. pag. 53.* Athenagoram *Legatione pro Chriſtianis num. xii. p. 306.* ubi ,, Quænam ſunt illa placita , in quibus enutrimur ? *Dico* ,, *vobis diligite inimicos veſtros &c.* Per vos hoc loco mihi liceat , ut apud Reges Philoſo- ,, phos cauſſam dicens , in ſermonem magno clamore exaudiendum liberius erumpere . Quinam enim vel ex iis , qui ſyllogiſmos reſolvunt , ambigue dicta diſſolvunt , & voces unde ,, dictæ ſint explanant . . . quinam inquam ex eis ita puri , inſonteſque vivunt , ut inimicos ,, non modo non oderint , ſed etiam diligant , ac iis , qui priores maledixerunt , non modo ,, non maledicant , quod tamen moderatiſſimum videretur , ſed etiam benedicant , ac pro iis ,, precentur , qui ipſorum vitæ inſidiantur ,, ? Confer Tertullianum *cap.* xxxvi. *Apolog. pag.* 123. *& cap.* xxxvii. *pag.* 124. *edit. an.* 1744. *in Append.* Pontii de Cypriano locum deſcriptum *notat. ſuperiore .* Minucium Felicem *Octav. pag.* 312. *edit. an.* 1672. Euſebium *lib. 1. Præp. Evang. cap.* iv. *pag.* 13. *edit. an.* 1628. Lactantium *Epitome Divin. Inſtit. cap.* lxv. *pag.* 56. *ſeq. edit. an.* 1748. *tom.* II. *opp.* Sed omnes recenſere non vacat .

2 Hoc Apoſtoli , virique Apoſtolici fecerunt , quorum nos res geſtas laboreſque ſuſceptos pro ſalute Ethnicorum deſcripſimus *libro ſuperiore* . Hoc nunc uno Euſebii Cæſarienſis teſtimonio contentus ero , qui *lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* xxxvii. *pag.* 133. ,, Alii , *inquit* , quo- ,, que complures eodem tempore viguerunt inter Apoſtolorum ſucceſſores principem obtinen- ,, tes locum , qui utpote diſcipuli tantorum virorum admirabiles plane , ac divini , Eccleſia- ,, rum fundamenta , quæ Apoſtoli prius jecerant , additis ædificiis extruxerunt , prædicatio- ,, nem Evangelii magis , ac magis promoventes , & ſalutaria Regni cæleſtis ſemina per uni- ,, verſum terrarum orbem ſpargentes . Siquidem plerique ex illius temporis diſcipulis , quo- ,, rum animos ardentioris Philoſophiæ deſiderio Verbum Divinum incenderat , Servatoris ,, noſtri exemplum jam antea expleverant , diviſis inter egentes facultatibus ſuis ; deinde re- ,, licta patria peregre proficiſcentes munus obibant Evangeliſtarum iis , qui fidei ſermonem ,, nondum audiviſſent . . . Hi poſtquam in remotis quibuſdam , & barbaris regionibus funda- ,, menta fidei jecerant , alioſque paſtores conſtituerant . . . eo contenti ad alias gentes , ac re- ,, giones , comitante Dei gratia , ac virtute properabant . &c.

Digitized by Google

monere, arguere non (1) deſinebant, ut eos ad veritatis cognitionem adducere valerent (2). Neque ſermone tantum, ſed etiam exemplo vitæ recte inſtitutæ eoſdem Chriſto conciliare enitebantur (3). Atque ut Ethnicis, ita quoque Hæreticis, ex quibus tot erant in rempublicam Orthodoxorum profecta incommoda, utiles eſſe ſtudebant (4). Verumtamen ſi infeſtos, atque inimicos ſibi ad Chriſtum perducere conabantur, cur non eodem officii genere iis, qui eſſent aut ſcelere idololatriæ cruciatus terrore, aut fragilitate naturæ flagitio aliquo implicati, ſatisfeciſſent (5)? Tantum autem aberat, ut odio in obtrectatores, eoſque, qui privati cujuſquam ipſorum inimici eſſent, ferrentur, ut ſin minus reducere illos in bonam frugem poſſent, iis tamen benecarentur (6). Ac ſi quandoque impulſu, incitatione-

que

1 Cyprianus *lib. ad Demetrianum pag.* 195. „ Offerimus, *inquit*, vobis animi, & conſilii noſtri ſalutare munus. Et quia odiſſe non licet nobis, & ſic Deo plus placemus, dum „ nullam pro injuria vicem reddimus, hortamur, dum facultas adeſt, cum adhuc aliquid de „ ſeculo ſupereſt, Deo ſatisfacere, & ad veræ religionis candidam lucem de profunda, & „ tenebroſa nocte ſuperſtitionis emergere. Non invidemus commodis veſtris, nec beneficia „ Divina celamus. Odiis veſtris benevolentiam reddimus, & pro tormentis, ac ſuppliciis, „ quæ nobis inferuntur, ſalutis itinera monſtramus. Credite, & vivite, & qui nos ad tempus perſequimini, in æternam gaudete nobiſcum.

2 Vide modo deſcriptum Cypriani locum. Juſtinus Martyr *Apolog.* 1. *n.* LVII. *pag.* 79. „ Id unum, *inquit*, moliri poſſunt (dæmones) ut qui præter rationem vivunt, & flagitioſe „ in pravis inſtitutis nutriti ſunt.... occidant nos, & oderint: quos NON MODO NON ODIMUS, ſed etiam UT MANIFESTUM EST, MISERICORDIA COMMOTI PERSUADERE ILLIS CUPIMUS, UT IMMUTENTUR; AT CONVERTANTUR „. Et *num.* XIV. *pag.* 52. „ Suadendo, *inquit*, flectere conamur eos, qui nos iniquis odiis proſequuntur, ut qui ſecundum præclara „ Chriſti præcepta vixerint, bonam ſpem habeant, eadem ſe ac nos a dominatore omnium „ Deo conſequuturos „. Confer Origenem *lib.* 1. *contra Celſum num.* 27. *edit. Monach.* „ *S. Mauri t.* 1. *opp.* & *n.* XXIX. & *l.* III. *num.* 8. *ſeq.* & Theodoritum *lib.* V. *H. E. c.* XXIX. ubi de Joh. Chryſoſtomo agit. 3 S. Cyprianus *Epiſt.* XIII. *pag.* 30. *ſeq. edit. Oxon.*

4 Adeundus S. Irenæus *l.* III. *Adv. Hæreſ. c.* XXV. *p.* 224. *edit. an.* 1710. *Pariſ. Maſſueti.*

5 Confer quæ dixi *tom.* II. *hujuſce operis de Johanne Apoſt. pag.* 244. *ſeq.* Clementem Rom. *Ep. ad Cor.* I. *num.* 2. *pag.* 10. *t.* 1. *Epiſt. Rom. Pontif. edit. Coutant.* ubi „ de proximorum delictis, *inquit*, lugebatis, eorum defectus veſtros judicabatis „. Euſebium *lib.* II. *Hiſt. Eccl cap.* II. *pag.* 212. *edit. Cantabrig.* quo loco de Martyribus Gallis ſub M. Antonino diſſerit. Origenem *libro* III. *contra Celſum num.* 21. *pag.* 261. *tom.* 1. *opp. edit. Monach. S. Mauri*, ubi „ Chriſtiani, inquit, ut perditos, & Deo mortuos lugent eos, qui libidine, „ aut quovis alio crimine dejecti ſunt, eoſdem vero, quaſi e mortuis excitatos, ducunt, ſi „ eam morum mutationem fecerint, cujus ratio haberi debeat.

6 Smyrnenſes Chriſtiani *Epiſt. de Polycarpi Martyrio num.* VIII. *pag.* 29. *edit. Ruinartii Veron.* „ Oratione, *inquit*, poſtmodum voce completa, facta in precibus omnium mentione notorum, ignotorumque, bonorum, ac malorum.... tandem hora illius, ac tempus advenit, qua cuſtoditæ acciperet coronam juſtitiæ &c. Juſtinus Martyr *Apolog.* 1. *n.* XIV. *p.* 51. *edit. Veneta an.* 1747. „ Pro inimicis oramus, inquit. Similia habet *num.* XV. *pag.* 53. Et Dialogo cum Thryphone *num.* XVIII. *pag.* 123. „ Si conſtanter om-

„ nia

que hoſtis generis humani, malave animi inſtitutione iratus noſtrum quiſquam alteri fuiſſet (id quod plerique omnes Chriſtiani (1) pati non poterant ab ſe fieri) ſtatim atque ſe collegiſſet, cognoſſetque factam ab ſe fratri eſſe injuriam, aut ipſe per ſe hominem, quem læſerat, conveniebat, ſibique, ut parceret, poſtulabat, aut mittebat, qui dicerent, graviter eum, quod peccaſſet, ferre,& veniam petere. Quo in genere Nicephorus Martyr magnam ſibi laudem, & gloriam comparavit. Cum enim amicitia Sapricio cuidam presbytero conjunctus eſſet, quod accepiſſet, & quod intuliſſet injuriam, poſt ab illo cœpit animo eſſe adeo abalienato, ut ejus ne ſuſtinere quidem aſpectum poſſet. Eodem adverſus Nicephorum Sapricius odio flagrabat. Diu cum hoc ſtatu res fuiſſet, tandem reverſus Nicephorus ad ſanitatem, ſtatuit finem injuriis facere. Igitur amicos adiit, rogavit, ut adjutores ſibi eſſe vellent, promiſitque ſeſe Sapricio ſatisfacturum. Agnoſcere namque, dixit, ſuam culpam ſe, precarique proinde, ſibi ut ille ignoſcere ne gravaretur. Sapricius, qui tantam arrogantiam ſumſerat, ut ferendus non videretur, negavit ſe, quam ille peteret, veniam daturum. Dici vix poteſt quam id acerbe, moleſteque

,, nia perferimus, quæcumque in nos homines, & dæmones mali moliuntur, ita ut etiam in-
,, ter horrendas res, mortem, & ſupplicia, iis, qui nos ita pertractant, miſericordiam
,, exhiberi precemur, nec cuiquam ne leviter quidem rependi valimus, ut nobis præcepit
,, novus legiſlator, quomodo non ea etiam, quæ vos nihil lædunt . . . obſervaremus? Et
,, *num.* xxxv. *pag.* 139. ,, Et pro vobis, & pro aliis omnibus hominibus, qui nos oderunt,
,, precamur, ut nobiſcum reſipiſcentes, in eum, quem & opera, & quæ etiamnum ejus no-
,, minis appellatione fiunt miracula, & doctrinæ ſermones, & vaticinia da eo pronunciata,
,, intaminatum, ac in omnibus inculpatum declarant, Jeſum Chriſtum blaſphemias non evo-
,, matis, ſed in eum credentes, ſalutem in ſecundo ejus adventu, qui glorioſus futurus eſt,
,, conſequamini ,, . Athenagoras *Legat. pro Chriſt. num.* xi. *p.* 306. *edit. laudata opp. Juſt.*
Theophilus Antiochenus *lib.* iii. *ad Autolycum num.* xiv. *ſeq. p.* 435. *ſeq.* ,, Ut, *inquit*,
,, non ſolum eos, qui noſtri ſunt generis benevolentia complectamur . . . ſed etiam *inimicos*
,, *ut diligamus* Evangelium *præcepit* . . . Qui autem bene faciunt, eos non gloriari decet, ne
,, ſtudioſi ſint hominibus placendi . . . Vide igitur, an poſſint, qui talia edocentur, indif-
,, ferenter vivere &c. Tertullianus *Apologet. c.* xxxi. *pag.* 104. *ſeq.* ,, Præceptum eſt nobis,
,, *inquit*, ad redundantiam benignitatis etiam pro inimicis Deum orare, & perſecutoribus no-
,, ſtris bona precari. Qui magis inimici, & perſecutores Chriſtianorum, quam de quorum
,, majeſtate convenimur in crimen? Sed etiam nominatim, atque manifeſte, orate, inquit,
,, pro Regibus, & pro principibus, & poteſtatibus, ut omnia tranquilla ſint vobis. Et
cap. xxxvii. *p.* 114. ,, Si inimicos, ut ſupra diximus, jubemur diligere, quem habemus odiſ-
,, ſe ,, ? Acta *SS. MM.* Scillitanorum, qui anno circiter 200. paſſi ſunt, quæ ex *cod. Mſſ.*
Colbertino edidit Ruinartius *pag.* 48. *Act. SS. MM. Sincer. n.* 1. ſic habent : ,, Pro eis ora-
,, vimus, quos injuſte patiebamur infeſtos ,, . Cyprianus *ad Demetrianum l. c.*

1 Tertullianus *cap.* xxxix. *Apolog. pag.* 147.

Digitized by Google

que Nicephorus tulerit . Non tamen deſpondit animum . Adhibuit alios, qui voluntatem Sapricii hortatu , monitis , precibus , minis flecterent . Cum hos item nihil profeciſſe intellexiſſet , opem aliorum , qui plus auctoritate apud Sapricium valebant , imploravit . Obteſtatus etiam , atque etiam viros eſt , ut ei presbytero , quæ a Chriſto præcepta eſſent , in mentem revocarent . Agi de ſempiterna hominis ſalute , oſtendit . Demonſtravit, eum, ſi pergat odiſſe, ſempiterno eſſe interitu periturum. Quamobrem id eniterentur, idque omni ſtudio , ac diligentia laborarent , ut ille pertinacia deſiſteret , ac ſibi veniam roganti daret. Amici, cognitis Nicephori poſtulatis,nihil prætermiſerunt , quod ad conciliandam inter eos pacem pertineret . Sed fruſtra is eſt omnis ab illis ſuſceptus labor. Interea ſæva in Eccleſiam commota ab Ethnicis tempeſtas eſt. Paullo poſt Sapricius capitur, atque ad Præſidem adductus, confeſſuſque ſe Chriſtianum eſſe, capitis condemnatur. Id ut nunciatum Nicephoro eſt , accurrit gratulatum Sapricio , atque adveniſſe jam tempus , ait , quo Martyr, oblitus injuriarum, miſero ſibi, ac ſuppliciter veniam poſcenti parcat. Sapricius contra odio incenſus,ne verbo quidem rogantem dignatur.Cum ad locum ſupplicii ventum eſſet,rurſumque Nicephorus pacem poſtulaſſet, Sapricius iratus, atque ægre ferens, ne inimico parceret, mortem ſibi perpetuam conſcivit . Nam cum ei carnifex genua , ut flecteret , imperaſſet, paratum ſe dixit eſſe Chriſto maledicere, diiſque , ut Præſes juſſiſſet , ſacrificare. Lacrimari continuo Nicephorus, flere , orare , plorare , atque implorare Sapricii fidem , ut adeſſet, cognoſceret , animadverteret , quid egiſſet, utque ſe miſere iret perditum . Sed cum obſtinatum, ac pervicacem in ſententia manere vidiſſet , ne quid Sapricii ſcelere Chriſtiana Respublica detrimenti caperet , ad Ethnicos converſus , ne arbitramini, inquit,recte ab Sapricio rem geſtam eſſe (1). Si negat ille , vobis ego nunc dico , atque confirmo, me eſſe Chriſtianum , velleque pro Chriſto, quem ille ejuravit, vitam, ſanguinemque profundere. Itaque a militibus comprehenſus, & paullo poſt judicis ſententia damnatus , ab carnifice tandem

1 Vide *Acta S. Nicephori apud Ruinartium pag.209.ſeqq. edit. Veron.*

gladio interfectus eſt, ac martyr æternam eſt in cælo conſequutus felicitatem.

Sed qui ita erant erga inimicos comparati, affectique animis, ut eos diligerent, ac felices optarent eſſe, propterea que Deo commendandos arbitrarentur; iidem ſi egere illos, morboque aliquo exagitari ſcirent, omni officio, diligentia, pecunia, rebus quibuſcumque adjuvandos (1) putabant. Quod ut diffiteri Julianus Apoſtata (2), qui reſtituere ſuperſtitionem Deorum conatus eſt, ita æquo animo ferre non poterat, ut qui noſtros non ſolum non eſſe ſuis ratione pietatis ſuperiores, ſed ne pares quidem vellet. Quamobrem Pontifici Galatiæ præcepit, ut hoſpitia extrui curaret, propterea quod nefas eſſe cenſeret, Ethnicos ab Chriſtianis pauperes ali, quos ille Chriſtianos Galilæorum nomine appellabat, contumeliæ cauſſa. At vero quoniam Ethnicorum ſimulata pietas in egentes erat, vera autem Chriſtianorum, factum hinc eſt, ut hi quidem maximos, cum afflictæ ipſorum viderentur res eſſe, in virtute progreſſus facerent, illi contra conata perficere nequirent.

C A P U T II.

De pace, & concordia veterum Chriſtianorum.

QUemadmodum autem perturbatio eſſe, atque confuſio ulla in eorum ſive cœtu, ſive republica, ſive ſocietate queat, qui ſeſe mutuo ament, ne ſuſpicari quidem poſſum. Nam qui *proximum* diligit ut ſe ipſum, is, ne quid faciat cuiquam, quod ſibi fieri nolit, cavet. Qui enim cum lædi ſe nolit, lædit alterum, næ is illum non modo, ut

1 Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromateon pag.* 740. *edit. an.* 1641. Ei, *inquit*, qui „ perſequitur, & odio habet, ſi indigeat, is qui eſt præditus cognitione, parum curans eos, „ qui dicunt propter metum ei dediſſe, ſi non fecerit propter metum, ſed ut ei opem fer- „ ret. Qui enim, ut inimicis ſubveniant, non parcunt pecuniæ . . . quomodo non erit in „ ſuos major eorum caritas? Qui talis eſt, ex hoc progreditur ad perfecte ferendum, & cul- „ nam maxime, & quantum, & quando, & quomodo ſit daturus. Quis autem ejus viri jure „ fuerit inimicus, qui nullam inimicitiarum cauſſam præbet omnino? „ Vide ſupra deſcriptum *pag* 411. Pontii Diaconi de Cypriano locum.

2 Confer locum ex Epiſtola Juliani ad Arſacium ſupra deſcriptum *pag.* 408. *not.* 2. *hujus vol.*

ut ipſum ſe non conſiderat, ſed ne ut amicum quidem. Igitur ex caritate, quæ potiſſimum in cauſſa erat, cur noſtrum nemo injuria alterum quemquam afficeret, aut prudens, volenſque læderet, ſumma in Eccleſia pax oriebatur, incredibiliſque animorum conſenſio. Etenim ne in cogitationem quidem cadit, ut quis pacem cum iis non eſſe colendam putet, a quibus ſe diligi, non opinione, ſed certo ſciat. Tranquilla igitur omnia apud noſtros (1) erant. Ex qua re intelligebatur, quam eſſe memores eorum ſolerent, quæ ſibi a Chriſto, jam jam morituro magnopere commendata fuerant (2), quaſi futura indicia, & notæ quædam Chriſtianiſmi eſſent. Quod ſi qua interdum diſſenſio in Eccleſia enaſcebatur, reperiebantur continuo, qui ei tollendæ, reſtituendæque paci ſtuderent (3). Atque ut omnes cognoſcant, ex quibus officiis

1 Cæcilius Ethnicus apud Minucium Felicem *in Octav.* hanc pacem Chriſtianorum carpens *pag.* 81. *edit. an.* 1672. „ Eruenda prorſus hæc, *inquit*, & execranda conſenſio. Occultis „ notis, & inſignibus noſcunt, & amant mutuo pene antequam noverint „. Juſtinus Martyr *Apolog.* 1. *num.* XIV. *pag.* 52. *edit. an.* 1747. demonſtraturus, ut Chriſtiana religio hominum animos, qui ad malum ferrentur, mutaverit: „ Quemadmodum & nos, *inquit*, poſtquam verbo „ credidimus ab iſtis quidem deſcivimus, ac ſolum ingenitum Deum per ejus filium ſequimur: „ & qui olim . . . mutuis odiis, & cædibus pugnabamus, & cum iis, qui tribules noſtri non eſ- „ ſent, communem focum ob diverſa inſtituta non habebamus, nunc poſtquam Chriſtus appa- „ ruit, convictores ſumus, & pro inimicis oramus, & qui nos iniquis odiis perſequuntur „ eos ſuadendo flectere conamur „. Euſebius *lib.* 1. *Præp. Evang. cap.* IV. *pag.* 13. „ Denſo agmine, *inquit*, multitudo confluit, ejuſmodique ſermonibus aures præbet, quibus ad „ coercendam non actionum modo petulantiam, verum etiam earum, quæ in ſola mente ver- „ ſantur, cogitationum turpitudinem . . . Quodque nullum non genus hominum divinæ do- „ ctrinæ præceptionibus imbuatur, ut laceſſentium inimicorum injurias, excelſo . . . animo „ ferre non mutuis, ac ſimilibus improbos homines ulciſci velit, ut iracundiæ, ut impo- „ tentem, ac furioſum cupiditatis omnis impetum regere, ac frenare conetur. Adeoque ut „ opes, fortunaſque ſuas, cum inopibus, egentibuſque communicet, ut quemlibet hominem „ COMMUNIS HUMANITATIS nomine complectatur, quemque vulgo tamquam peregrinum ha- „ bent, cum quaſi naturæ lege conjunctiſſimum, ac veluti fratrem agnoſcant „. Vide Cyprianum *lib. de Unitate Eccl. p.* 104. *ſeqq. edit. Oxon.* Athanaſium *lib. de Verbi Incarnatione num.* 52. *pag.* 92. *ſeq. tom.* 1. *opp. edit. Pariſ. Monachor. S. Mauri*.

2 Vide Evangelium Johan. *cap.* V. Id quoque præſcriptum ab Apoſtolo eſt *Epiſt. ad Hebræos* XII. *v.* 14. *&* *ad Rom. cap.* XIV. *v.* 19. *& cap* XII. 18. *ſeq.*

3 Huc ſpectat *Epiſtola Clementis Romani ad Corinthios* ſcripta, quo tolli diſſenſiones, & pax Eccleſiæ reſtitui poſſet. Quin etiam cum ortæ de paſchate lites eſſent, Irenæus ſequeſtre pacis litteras ad Victorem Pontificem dedit, oravitque, ut ne gravius in Aſianos Epiſcopos quidquam decerneret. Itaque ſtabilita pax eſt. Conſule Euſebium *lib.* V. *Hiſt. cap.* XXIV. *pag.* 245. *edit. Cantabrig.* Idem ipſum fecit Dionyſius Alexandrinus *Epiſt. ad Stephanum Papam* apud Euſebium *lib.* VII. *Hiſt. Eccl. cap.* V. *pag.* 323. Reſtituta autem pace ſummopere gaudebant Chriſtiani; quare Dionyſius ibid. „ Scias frater, *inquit*, cunctas per Orientem, „ & ulterius poſitas Eccleſias, quæ prius erant diſciſſæ, nunc tandem ad unitatem rediiſſe, „ & omnes Eccleſiarum ubicumque Antiſtites unum, idemque ſentire, & ob redditam inſperato „ pacem incredibili gaudio exultare „. Hujuſce pacis indicium oſculum, quod dare, & accipere ſolebant in Eccleſia, erat; de quo alio loco diſſeram.

Chriſtianorum pax tanta, conſenſioque voluntatum proficiſceretur, augerique continenter ſoleret, numeranda ordine eſſe, ſi non omnia, at præcipua ſaltem arbitror.

§. I.

De Religionis Chriſtianæ decreto, quo cavetur, ne quis alteri, quod ſibi fieri nolit, faciat.

ITaque Decretum hoc a Chriſto Servatore, ejuſque diſcipulis ſancitum eſt, quod latiſſime patet, omniaque fere genera officiorum erga homines ceteros continet, ut nemo alteri audeat, quod ſibi fieri nolit, (1) facere. Atque id quidem tanta cura, ſtudio, diligentia a noſtris obſervabatur, ut vel ipſis Ethnicis moveret admirationem. Quare ut alia quædam, ita hoc quoque a nobis quidam ſunt eorum mutuati, quod plane perſpicerent, hujus unius cultu & ſtabiliri, & vigere poſſe humani generis ſocietatem. Nam Alexander Severus, vir is, qui tertio ſeculo imperium obtinebat, quum & præſcribi hæc a noſtris, & obſervari cognoſceret, comprehenſumque animo haberet, quæ inde commoda in Eccleſiam redundaſſent, eam ſententiam publicis operibus populi Romani inſcribi, atque hoc pacto publicari juſſit, ut qui proſpiceret, ſi ſervaretur, in republica tranquilla omnia futura (2).

§. II.

De manſuetudine, qua Chriſtiani homines ceteros proſequebantur, ſive hi ſocii religionis, ſive contra Ethnici eſſent.

EXiſtit præter ea ex caritate, eoque decreto, quod diximus, manſuetudo, quæ plurimum confert ad confirmandam animorum concordiam. Quamobrem Chriſtus, qui cum hac virtute, ut ceteris omnibus, præſtaret, tum quæ ex ea

1 Vide Irenæum *lib.* III. *contra Hæreſ. c.* XII. *pag.* 199. *edit. Pariſ. Maſſueti*, & Cyprianum *lib.* III. *Teſt. ad Quirin. cap.* CXVIII. *pag.* 191. *edit. Oxon.*

2 Lampridius *in Alexandr. c.* 51. *pag.* 1007. *edit. an.* 1671. „ Quam ſententiam uſque „ adeo dilexit, *inquit*, ut & in palatio, & in publicis operibus ſcribi juberet.

ea manare in hominum genus utilitas poſſet, cognoverat, auctor nobis fuit, ut ſe mitem, ac manſuetum imitaremur (1). Itaque majores noſtri manſuetudinem imprimis obſervabant, qua adeo excellere conſueverant, ut non amicos modo, ſed etiam inimicos benigne complecterentur (2). Quid? Si ne eos quidem minus comiter appellarent, a quibus vexari ſe, exagitarique perſpiciebant (3)? Hac vero miti, plenaque humanitatis agendi ratione adeo res Chriſtiana crevit, ut ſuperatis hoſtibus, qui illi perniciem minarentur, in orbem terrarum univerſum vera permanarit religio (4). Propagato autem late, longeque Evangelio, factum manſuetudine, & caritate mutua eſt, ut virtutes a noſtris omnes colerentur, ac juſtitia, paceque Chriſtianorum communiretur, & ſtabiliretur Reſpublica (5).

§. III.

Procul ab invidia, atque odio aberant.

INvidi vero eſſe qui poterant hi, quibus manſuetudo, atque humanitas tantopere cordi erat? Quapropter Chriſtiani, quos mites fuiſſe imprimis, manſuetoſque diximus, longe

1. *Matth. cap.* XI. *v.* 29. Clemens Romanus *Epiſt. ad Corinth. num.* XIII. *pag.* 15. *tom.* 1. *Collect. Epiſt. Rom. Pontif. edit. Coutant.* „ Memores ſermonum Domini Jeſu, *in-* „ *quit*, quos loquutus eſt, docens manſuetudinem, longanimitatem &c.

2. Athenagoras *Legat. pro Chriſt. num* XI. *pag.* 307. „ Moderatam, *inquit*, & huma- „ nitatis plenam . . . vitam ſectamur, . . Humanitatem eo perducimus, ut non amicos ſo- „ lum diligamus.

3. Tertullianus *Apolog. cap.* XLVI. *pag.* 147. *edit. opp. an.* 1744. *in Append.* „ Chriſtia- „ nus nec in pauperem ſuperbit . . . damnatus, gratias agit. &c.

4. Origenes *lib.* III. *contra Celſum num.* VIII. *edit. Monachor. S. Mauri tom.* 1. „ Chriſtiani quoniam benignam illam, manſuetamque legem ſervarunt, quam docti erant, „ hoſtes non ulciſcendi, id a Deo conſequuti ſunt, qui ſemper pugnavit pro illis, & opportu- „ nis temporibus compeſcuit eos, qui in Chriſtianos inſurgerent, & eos interficere in animo „ haberent . . . Sed eorum gentem prorſus extingui numquam permiſit Deus, immo conſiſtere „ voluit, & univerſam terram ſalutari illa, & piiſſima doctrina repleri.

5. Theophilus Antiochenus *lib.* III. *ad Autolycum num.* XV. *pag.* 426. *edit. opp. Juſt. Veneta an.* 1747. ubi de noſtris ab omni inhumanitate alienis dixit: „ Procul autem abſit a „ Chriſtianis, *inquit*, ut iis quidquam hujuſmodi facere in mentem veniat, apud quos adeſt „ temperantia, continentia colitur . . . . injuſtitia exterminatur, peccatum radicitus evelli- „ tur, juſtitia exercetur, lex obſervatur, cultus Dei peragitur, Deus confitendo celebra- „ tur, veritas dominatur, gratia cuſtodit, PAX communit, ſanctum Verbum manu ducit, „ ſapientia docet, vita dirigit, Deus regnat &c.

Digitized by Google

longe aberant ab invidentiæ crimine (1). Si enim aliquos & doctrina, & virtute, & opibus, & dignitate illuſtres eſſe videbant, profecto eis non invidebant. Immo vero omni officio, ac diligentia erga illos ſua curabant, ut mortales quique, plurimi eos ab ſe fieri, æſtimarique (2), cognoſcerent. Quod ſi (ita ut evenire in magna hominum multitudine ſolet, ut inveniantur interdum aliqui male inſtituti, qui livore, invidiaque incitentur) nonnulli exſiſtebant eo vitii genere infecti, nihil eorum ab Epiſcopis (3) presbyteriſque omittebatur, quod conducere ad illos coercendos, reducendoſque ad officium poſſet.

Jam vero quod dictum de invidia eſt, idem omnino eſſe arbitror de odio ſtatuendum. Quare Juſtinus Martyr in priore Apologia id eſſe noſtrorum proprium affirmavit, ut qui odio, cum Ethnici eſſent, moti in alios ſævirent, Chriſtiani facti, pietatem, ſtudiumque bene omnibus faciendi oſtenderent (4).

§. IV.

Rapienti litem non ſcribebant.

QUid? ſi nec *rapientem* in jus vocarent, nec ei ſcribendam litem arbitrarentur (5)? Erant enim eorum permulti ita affecti, ut ſi litem rapienti ſcripſiſſent, pene metuerent, ne ulciſci

1 Vide Juſtinum Martyrem *Dialogo cum Tryphone num.* XIV. *edit. opp. Veneta an.* 1747. *pag.* 119. Cur enim cuiquam inviderent Chriſtiani, qui *ab omni gloria, & dignitatis ardore frigebant*. Tertull. *cap.* XXXVIII. *Apolog. pag.* 116. *edit. opp. an.* 1744. Norant ſcilicet *ſe peregrinos in terris agere, inter extraneos facile inimicos invenire. Ceterum genus, ſedem, ſpem, gratiam, dignitatem in Cælis habere*. Tertull. *ibid. cap.* 1. *pag.* 2. Confer Minucium Felicem in *Octavio pag.* 311. *edit. an.* 1672.

2 Atque hinc ſane dignoſcitur, quamobrem Antiſtites & doctiores, & virtute præſtantiores tantopere venerarentur.

3 Conſule Clementem Romanum *Epiſt.* 1. *ad Corinth. num.* III. *pag.* 11. *tom.* 1. *Collect. Epiſt. Rom. Pontif. edit Coutant.* & præclarum S. Cypriani *de Zelo, & Livore* librum *pag.* 221. *ſeq. edit. Oxon.*

4 *Num.* XIV. *p.* 52. Confer & Clementem Alexandrinum *lib.* VIII. *Stromateon p.* 735. Neque vero odiſſe eos Chriſtiani poterant, quos, ut oſtendimus, diligebant. Præclare Tertullianus *Apologet. cap.* XXXVII. *pag.* 114. „ Si inimicos, *inquit*, ut ſupra diximus, jube„ mur diligere, quem habemus odiſſe?

5 Vide Juſtinum Martyrem *ibid.*

Digitized by Google

ulciſci injuriam (1) velle viderentur. Quamquam non inficier, fuiſſe aliquos jam uſque ab ætate Apoſtolorum, qui judicio apud Ethnicos (2) contendere non dubitaſſent. Sed eos Paulus Apoſtolus acriter reprehendit, accuſatque, propterea quod ad eos non confugiſſent, qui Eccleſiæ præfecti eſſent. Veruntamen ſummam noſtrorum hominum in hoc genere æquitatem, ac patientiam cum experiundo Ethnici quidam ſatis explorate cognoſſent, modum faciundum, ab eiſque torquendis deſiſtendum exiſtimarunt (3). Non is autem ſum, qui nefas Chriſtiano fuiſſe, homini raptori diem dicere, ſuumque argentum, patrimoniumve repetere, cenſeam. Immo vero & potuiſſe illos jus ſuum perſequi, & feciſſe aliquando, quod poterant, non patior modo, ſed etiam fateor. Atque, ut mittam de aliis dicere, ſatis quidem celebre eſt Baſilii Cæſareenſis Epiſcopi de Julitta Martyre teſtimonium, qui actum ab ea, neſcio quem, virum ſublatarum ſuarum facultarum reum, ſed accuſatam, quod Chriſtiana eſſet, maluiſſe ſanguinem fundere, quam vivere, rurſumque patrimonio potiri, ſcribit (4). Alios item Athenagoras, & Melito Sardenſis vixiſſe ſua ætate confirmant, qui ultro ſibi tolli, quæcumque poſſidebant (5), ferrent, neque eam ob rem apud judicem

1 Clemens Alexandrinus *lib.* VII, *Stromateon pag.* 750. *edit. an.* 1641. „ Dicerem „ eum, qui eſt affectus injuria judicio contendere apud injuſtos, nihil eſt aliud, quam velle „ videri vicem reddere, & velle injuriam referre, quod quidem eſt ipſum quoque ſimiliter „ facere injuriam. Quod autem dicit (Apoſtolus) velle ſe aliquos apud ſanctos judicio con- „ tendere, oſtendit eos, qui petant precibus, ut iis, qui fecerunt injuriam, par pari referatur, & eſſe quidem prioribus ſecundos meliores, ſed nondum plane obedientes, niſi inju- „ riæ perfecte obliviſcentes ex doctrina Domini precentur etiam pro inimicis.

2 *Epiſt.* I. *ad Corinth. cap.* VI. *v.* I. *ſeqq.*

3 Juſtinus ibid. „ Non enim reluctari oportet, neque imitatores eſſe malorum vult Deus; „ ſed ut patientia, & lenitate omnes a dedecore, & cupiditate abducamus, hortatus eſt. „ Quod quidem & de multis, qui apud vos fuerant, demonſtrare poſſumus, qui ex violentis, „ & tyrannis immutati ſunt ... perſpecta (noſtrorum) in injuriis perferendis mira patien- „ tia &c.

4 Orat. *de S. Julitta Martyre*, quam refert etiam Ruinartius *in Actis SS. MM. ſinceris pag.* 453. *edit. Veron.*

5 Athenagoras *Legat. num.* 1. *pag.* 298. „ Neque ad pecunias ſpectat, *inquit*, inimi- „ corum injuria, neque ad mulctam ignominia, nec ad aliud quidpiam rei majoris illata „ damna (Hæc enim contemnimus, quamvis ſtudio digna multis videantur, ut qui NON MO- „ DO NON REPERCUTERE, NEC INVADENTIBUS, ET RAPIENTIBUS DIEM DICERE, SED ISTIS „ ETIAM, SI COLAPHUM INFLIXERINT, ALTERAM CAPITIS PARTEM PERCUTIENDAM PRÆBE- „ RE, HIS AUTEM, SI TUNICAM ABSTULERINT, PALLIUM ETIAM SUPERADDERE DIDICERI- „ MUS) ſed corporibus, ac vitæ noſtræ, poſtquam pecunias projecerimus inſidiantur &c. Confer Melitonis locum apud Euſebium *lib.* IV. *Hiſt. Eccl. cap.* XXVI. *pag.* 189. *edit. Cantabrig.*

cem quererentur, quamvis moleſte pati ſe homines innocentes, optimæ, ſanctiſſimæque religionis cauſſa, ad ſupplicium rapi dicerent.

§. V.

Injuriarum, quas non ulciſcebantur, obliviſci ſtudebant.

NEfas præterea exiſtimabant, ulciſci injuriam; quod ita edocti a Chriſto Servatore, & Magiſtro generis humani eſſent (1). Qua re ab Ethnicis mirandum in modum diſtinguebantur. Nam qui ratione tantum ſe duci (2) jactarent Ethnici, illi quidem certe tam eſſe in vitio hominem putabant, qui inferret, quam eum, qui ſi poſſet, non propulſaret injuriam. Atque id quoque enitebantur noſtri, non ſolum facienti injuriam parcere; ſed etiam obliviſci (3) injuriarum. Quæ ſane omnia, cum perſpicua ſint, veterumque ſcriptorum auctoritate firmata, longa oratione non egent. Quod ſi inveniantur aliqui rerum noſtrarum ita imperiti, ut non potuiſſe noſtros injuriam ulciſci, etiam ſi voluiſſent, defendant, hos ſcilicet

1 Clemens Romanus *Epiſt.* 1. *num.* I. *pag.* 10. *Collect. Epiſt. Rom. Pontif. edit. Coutantii tom.* 1. Corinthios laudat, qui, antequam Epiſtolam ſcripſiſſet, ſic vixerant: *ut injuriarum invicem acceptarum immemores ipſi fuiſſent.* Conſule Juſtinum Martyrem *Apologia* 1. *num.* XIV. *pag.* 52. Athenagoram *loco modo deſcripto*, & *Legat. num.* XI. *pag.* 307. ubi ,, apud nos, *inquit*, reperietis imperitos homines, & opifices, & anus, ſi minus verbis præ- ,, ſtare poſſint eam, quæ ex doctrina noſtra percipitur, utilitatem, at factis eam, quæ ex ani- ,, mi inductione proficiſcitur, demonſtrare. Neque enim verba declamant, ſed recte facta ,, exhibent, ſapienti litem non ſcribere, petentibus dare, proximum ut ſeipſum diligere. *Et n.* XXXIV. *pag.* 331. Tertullianus *Apologetici cap.* XXXVII. *p.* 114. ,, Item ſi iidem, *ait*, læſi ,, vicem referre prohibemur, ne de facto pares ſimus, quem poſſumus lædere? Nam de iſto ,, ipſi recognoſcite. Quoties enim in Chriſtianos deſævitis partim animis propriis, partim ,, legibus obſequentes? Quoties etiam præteritis vobis, ſuo jure nos inimicum vulgus invadit lapidibus, & incendiis? Ipſis bacchanalium furiis nec mortuis parcunt Chriſtianis, ,, quin illos de requie ſepulturæ, de aſylo quodam mortis, jam alios, jam nec totos avellant, ,, diſſecent, diſtrahant. Quid tamen de tam animatis ad mortem uſque pro injuria repenſatum? Quando vel una nox pauculis faculis largiter ultionis poſſet operari, ſi malum malo ,, diſpungi penes nos liceret? Sed abſit, ut aut igni humano vindicetur divinitas ſectæ, aut ,, doleat pati, in quo probatur &c. ,,. Conſule etiam Euſebium *lib.* 1I. *Præp. Ev. cap.* IV. *p.* 13. & Arnobium *lib.* 1. *p.* 6. *edit. an.* 1651.

2 Cic. *lib.* 1. *de Officiis cap.* 7. *p.* 265. *edit. Genev. Oliveti tom.* III.

3 Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Stromat. p.* 735. *edit. opp. an.* 1641. ,, Numquam ,, acceptæ memor eſt injuriæ, *inquit*, is, qui eſt præditus cognitione, nulli indignatur, aut ,, in quemquam acerbe invehitur. &c.

Digitized by Google

licet refellere Tertulliani teſtimonio poſſumus (1). Neque vero immemores ſolum erant acceptæ injuriæ, ſed etiam illis nequaquam iraſcebantur, a quibus ſeſe opprimi viderent (2).

§. VI.

Chriſtiani veteres plerique omnes nemini maledicebant, aut contumeliam faciebant; immo vero bonum pro malo reddebant.

A Magiſtro autem Chriſto didicerant bene iis precari, ac dicere, a quibus maledictis (3) exagitarentur. Atque confirmatos quidem in ea ſententia Stephani Protomartyris (4), virorumque Apoſtolicorum (5) exemplis fuiſſe, conſtat. Igitur etſi (6) ex Judæis potiſſimum cruciatus Chriſti Ser-

1 *Apolog. cap.* XXXVII. *p.* 115. „ Si hoſtes exertos, *inquit*, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis vis numerorum, & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quantæcumque unius tamen loci, & ſuarum finium gentes, quam totius orbis. Heſterni ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum. Sola vobis reliquimus templa. Poſſumus dinumerare exercitus veſtros: unius Provinciæ plures erunt. Cui bello non idonei, non prompti fuiſſemus? &c.

2 Tertull. *Apolog. cap.* XLI. *pag.* 130. *edit. ejuſd. an.* 1744. *in Append.*

3 *Matth. c.* V. *v.* 44.

4 *Act. Apoſt. cap.* VII. *v.* 59.

5 *Epiſt. ad Rom. cap.* XII. *v.* 14. *Benedicite, & nolite maledicere.* 1. *Cor. cap.* IV. *v.* 12. *Maledicimur, & benedicimus.*

6 Juſtinus Martyr *Dialogo cum Tryphone num.* XVI. *p.* 121. *edit. an.* 1747. „ Occidiſtis, *inquit*, o Judæi, juſtum, & ante eum Prophetas ejus, & nunc eos, qui ſperant in illum, & in ſummum Regem, & Creatorem univerſorum Deum, a quo miſſus eſt, aſpernamini, & quantum in vobis eſt, afficitis contumelia, diris devoventes in Synagogis veſtris eos, qui in Chriſtum credunt. Neque enim ea vobis ineſt poteſtas, ut manus nobis inferatis, propter eos, qui nunc rerum potiuntur, quoties autem adfuit, rem confeciſtis ... Injuriæ nobis ... illatæ non tanta in aliis gentibus culpa reſidet, quanta in vobis, qui illis etiam anticipatæ de juſto, & de nobis, qui ab eo orti ſumus malæ opinionis auctores eſtis. Poſtquam enim ſolum illum inculpatum, & juſtum hominem, cujus vulneribus ſanantur, qui per eum ad Patrem accedunt, cruci affixiſtis, cum eum ſciretis ex mortuis reſurrexiſſe, & Cælum aſcendiſſe, ut Prophetiæ futurum prædicabant, non modo pœnitentiam admiſſorum ſcelerum non egiſtis, ſed etiam ſelectos viros tunc Hieroſolymis in univerſum Orbem miſiſtis, impiam Chriſtianorum hæreſim prodiiſſe dicentes, eaque ſpargentes, quæ in nos, ab iis omnibus, quibus noti non ſumus, dicuntur. Itaque non vobis ſolum iniquitatis cauſſa eſtis, ſed aliis etiam omnibus prorſus hominibus ... Lavamini igitur, & nunc mundi eſtote, & auferte nequitias ab animabus veſtris, quemadmodum jubet Deus, ut hoc lavemini lavacro, & vera circumciſione circumcidamini. Nos enim hanc quoque carnis circumciſionem, & ſabbata, & ferias omnes omnino obſervaremus, niſi cognitum nobis eſſet, quam ob cauſſam hæc vobis ipſis indicta ſint, id eſt propter iniquitates veſtras, & cordis „ du-

vatoris, omneſque fere ærumnas, quibus vexata Eccleſia eſt, profectas eſſe certo ſcirent, tamen iis, ceteriſque univerſis, qui ſimiles eorum erant, non ſolum non maledicebant noſtri, ſed etiam *miſericordiam* optabant. Quamobrem vereor ne ab hoc tam vetere inſtituto Chriſtianorum, tamque miti agendi ratione deſciverint ii, qui ut ſuo corpori proſpicerent, diris homines devovere non dubitabant, qui auſi fuiſſent ſepulcra, quæ ſibi illi poſuiſſent, violare (1). Quemadmodum

„ duritiem. Nam ſi conſtanter omnia perferimus, quæcumque in nos homines, & dæmones mali moliuntur, ita ut etiam inter horrendas res, mortem, & ſupplicia iis, qui nos ita pertractant, miſericordiam exhiberi precemur, nec cuiquam, ne leviter quidem rependi velimus, ut nobis præcepit novus legislator, quomodo non ea etiam, quæ nos nihil lædunt . . ., Trypho, obſervaremus „? Vide & *num.* cxxxIII. *p.* 238. Athenagoras *Legat. pro Chriſt. num.* xxxv. *p.* 332. *edit. ejuſd. opp. Juſt.* Ethnicos invehi in Chriſtianos, dicit, *quibus* Chriſtianis *nec percuſſis ſeipſos non tradere*, *nec male audientibus fas eſt non benedicere*. Tertullianus *cap.* xxv. *Apolog. p.* 139. „ Nos ſoli innocentes, *inquit*. Quid mirum, ſi „ neceſſe eſt? Enim vero neceſſe eſt. Innocentiam a Deo edocti, & perfecte eam novimus, ut „ a perfecto magiſtro revelatam, & fideliter cuſtodimus, ut ab incontemptibili diſpectore „ mandatam. Vobis autem humana æſtimatio innocentiam tradidit, humana item dominatio „ imperavit. Inde nec plenæ, nec adeo timendæ eſtis diſciplinæ ad innocentiæ veritatem . . . „ Atque adeo quid plenius dictum eſt, *non occides*, an vero *ne iraſcaris* quidem? Quid perfectius, prohibere adulterium, an etiam ab oculorum ſolitaria concupiſcentia arcere? Quid „ eruditius, de maleficio, an de MALELOQUIO interdicere? Quid inſtructius, injuriam non „ permittere, an nec vicem injuriæ ſinere „? Acta Ss. MM. Scillitanorum apud Ruinartium *p.* 74. *edit. Veronenſis* ſic habent: „ Nos minime aliquando malum fecimus, neque iniquitatem ſequentes in peccatis egimus operationem, nec aliquando cuiquam maledinimus, ſed „ male ſuſcepti a vobis, gratias egimus ſemper „. Simillima horum in Actis pleriſque „ Ss. Martyrum apud Bollandianos, apud Ruinartium, & apud Euſebium legere licet. Sed „ hæc ſatis ſunto.

1 Etſi autem hæ Inſcriptiones non tam ſint, mea quidem opinione, antiquæ, ut earum ulla æquare ætatem Diocletiani poſſe videatur, viſæ tamen ſunt Reineſio *Claſſ.* xx. *n.* xLIV. olere ſuperſtitionem Ethnicorum, qui diris, imprecationibuſque uti conſueverant. Sic autem habet prima apud Aringhum *tom.* II *Romæ ſubterr. lib.* IV. *cap.* xxvII. *p.* 174.

MALE . PEREAT . INSEPVLTVS

IACEAT . NON . RESVRGAT

CVM . IVDA . PARTEM . HABEAT

SI . QVIS . SEPVLCHRVM . HVNC VIOLAVERIT

Alteram refert multo recentiorem Fabrettus *cap.* II. *Inſcript. Domeſt. pag.* 110.

LOCVS . SERINI . SVBD . REG.

QVEM . COMPARAVIT . AB IS

PECIOSA . ABBA . CON . TV

TA . CONGREGATIONE

SVA . SI . QVIS . AVTEM . LO

CVM . ISTVM . BIOLABE

RIT

Digitized by Google

modum enim contumeliam aut (1) facere, aut dicere cuiquam potuiſſent hi, qui bene omnibus precari didiciſſent?

Precari autem? Immo vero ut *bonum pro malo reddendum* (2) didicerant, ita reddere conſuerant. Itaque cum viderent hoſtes tam in ſe male animatos eſſe, ut fraude, calumnia, omnibusque artibus illis, Chriſtianiſque ceteris perniciem afferre conarentur, tum ſi poterant, eis benefacere non prætermittebant. Quod ſi Deus aliquando de calumniæ, maleficiique auctoribus ſupplicium ſumebat (3), hoc illi quidem

RIT. PARTEM. HABEAT. C
VM. IVDA. TRADITO
REM. DNI. NOSTRI. IHV
XPI. AMEN

Hoc eſt: *Locus Serini Subdiaconi Regionarii, quem comparavit ab Iſpecioſa* Abbatiſſa *cum tota Congregatione ſua. Si quis autem locum iſtum violaverit partem habeat cum Juda Traditore Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Tertiam ex Schedis Berberinis, quæ integra non eſt, idem exhibet Fabrettus ibidem, cujus hæc aſt pars extrema.

.... SEPVLCHRVM VIOLARE
.... ET SIT ALIENVS A REGNO
.... NSE MARTIO DIE

Quartam, & quintam refert *ibid.* Fabrettus *p.* 221. Atqua ex hac quidem poſtrema conſtat viguiſſe XII. ſeculo opprobrium illud ab Græcis ad Italos translatum, ut aſino inſidentes, facia caudæ obverſa in ignominioſum veluti triumphum rei ducerentur. Hoc autem genere ignominiæ notatum a Coſtantino Copronimo fuiſſe Anaſtaſium Conſtantinopolitanum Patriarcham ſcribit Zonaras Annalium tom. II. Conſule *ibid.* Fabrettum. Atqua inſcriptio illa quinta ad 1131. pertinet. De imprecationum in *excommunicationibus* quibuſdam ferendis uſu, quem nemo reprobaverit, ut qui ſacrorum Bibliorum auctoritate nitatur, agam alio loco opportune.

1 Euſebius *lib.* 1. *Præparat. Evan. cap.* IV. *p.* 12. *edit. an.* 1628. „ Ne leviſſimis quidem voculis, *inquit*, in mutuis, quotidianiſque congreſſionibus, ſeſe negligentias habere „ volunt, ſed in iis etiam accurate, quidquid loquuntur expendunt, ne quod ipſis verbum aut „ vanum, aut contumelioſum, aut turpe, minuſve compoſitum excidat.

2 Matth. *cap.* V. *Evan.*

3 Athenagoras *Leg. num.* XXXVI. *p.* 331. „ Nec male audientibus, *inquit*, fas eſt non „ benedicere. Neque etiam ſatis eſt juſtum eſſe, in juſtitia enim eſt par pari referre, ſed illud „ etiam propoſitum nobis eſt, ut boni, & patientes malorum ſimus „. Vide Tertullianum *lib. ad Scapulam cap.* IV. *p.* 71. Lactantius *cap.* LXV. *Epiſt. Divin. Inſt. p.* 56. *tom.* II. *opp. edit. an.* 1748. quid Chriſtianorum ſit in hoc genere proprium deſcribens: „ Si ficti ab uno Deo „ *inquit*, & orti ab uno homine, conſanguinitatis jure ſociamur, omnem hominem diligere „ debemus. Itaque non tantum inferre injuriam non oportet, ſed ne illatam quidem vindicare, ut ſit in nobis perfecta innocentia. Et ideo jubet nos Deus etiam pro inimicis precem facere ſemper. Ergo animal commune, atque conſors eſſe debemus, ut nos invicem „ præſtandis, & accipiendis auxiliis muniamus... Ita demum excitaberis ad opem ferendam, „ ſi ſumſeris ejus animum, qui opem tuam in malis conſtitutus implorat. Si quis victu indiget, impertiamur, ſi quis nudus occurrerit, veſtiamus, ſi quis a potentiora injuriam ſuſtinet, eruamus &c.

Digitized by Google

quidem certe numquam petierant. Hujus rei præclarum eſt ab Euſebio deſcriptum exemplum libro ſexto Hiſtoriæ. Nam improbos neſcio quos viros tres, qui metuebant, ne accuſati apud Narciſſum Hieroſolymorum ea ætate Epiſcopum, pœnas flagitiorum, quibus eſſent implicati, luerent, decreviſſe, ſcribit, hominem calumnia perdere. Sed ut ſibi fidem conciliarent, juramento firmandam cenſuiſſe accuſationem. Ac priorem quidem dixiſſe, ſi ſciens falleret, incendio ſe, alterum peſtilenti morbo, tertium cæcitate miſere periturum. Inveniſſe autem eos, qui ipſis aſſentiretur, fere neminem. Cognitam enim omnibus caſtitatem Præſulis optimi, ſanctitatemque vitæ fuiſſe. Nihilominus Narciſſum, qui ferre infamiam non poſſet, domo, atque urbe excedere, inque ſolitudinem abire, & aſcetarum more vivere conſtituiſſe. Opportunam vero eam rem fuiſſe, ut quod diu optarat, perficeret. Abiiſſe igitur eum, inque iis locis delituiſſe, quo nemo unquam accedere ſoleret. Accidiſſe interea, ut quemadmodum imprecati ſibi fuerant, pejerantium prior flammis abſumeretur, ſecundus peſtilente febri corriperetur, tertius (cum inſtare ſibi ſupplicium videret, confeſſuſque ſcelus fuiſſet) tantam vim lacrymarum, & copiam funderet, propterea quod reſipuiſſet, doloreque ob injuſte accuſatum Antiſtitem affectus incredibili fuiſſet, ut uſu oculorum privaretur. Diu poſt Hieroſolymitis Narciſſum ſe obtuliſſe, rogatumque, ut Eccleſiæ adminiſtrandæ onus ſibi iterum ſumeret, annuiſſe, voluiſſeque, ut ſocius ſibi in eo munere ſungendo Alexander eſſet (1).

§. VII.

Sincere præterea omnia, pure, integreque agebant.

EST vero ſatis perſpicuum, conſulere eos paci, tranquillitatique ſocietatis hominum ſolere, qui ſine fuco, & fallacia in republica verſentur. Nam fraudem, conſtat, perturbationum cauſſam eſſe, integritatem autem pacis ſemper, diſ-

1 Euſ. *Lib.* VI. *Hiſt. Eccl. cap.* IX *pag.* 267. *ſeq.*

diſſenſionum autem, & confuſionis in ea, quæ bene ſit inſtituta, civitate numquam. Itaque quum Chriſtus & quantum conferat integritas ad virtutem, ac ſanctitatem, & quæ ex illa commoda oriantur, perſpiceret, ſuis omnibus, ut quæ ſentiant, candide, ſincereque (1) pronuncient, juſſit, caverque ne mendacio quemquam, neve ſimulatione circumvenire, ac decipere conentur. Id autem quanta cura, diligentiaque ſervare ſtuduerint, explicare mortalium quiſquam vix (2) poteſt. Non enim ſolum mentiri palam non audebant, ſed ne circuitione quidem verborum. Ancipitem enim, & ambiguum ſermonem averſabantur, quamquam eo ſe declinare mortem poſſe proſpicerent. Atque Anthimum (3) Epiſcopum Nicomedienſem ferunt, cum Maximiani Cæſaris juſſu quæreretur ad necem, milites, qui illius capiundi cauſſa in ejus domum invaſerant, nec ipſum cognorant, hoſpitio recepiſſe, vocaſſe ad prandium, comiter, lauteque, ut poterat, tractaſſe, ac tribuno, qui neſcire ajebat ſe, ubi nam Anthimus ageret, reſpondiſſe, ut bono animo eſſet, comederet, atque biberet; ſe namque, ut in militum poteſtatem veniret

1 Matt. *cap.* v. *v.* 37.

2 Juſt. Martyr *Apologia* II. *num.* IV. *pag.* 94. *ſeq.* „ Dieam, *inquit*, cur . . . interrogati, impavide confiteamur . . . Interrogati non negamus, tum quod nullius nobis mali conſcii ſimus, tum quod impium exiſtimemus VERITATEM IN OMNIBUS NON DICERE, cum id Deo gratum eſſe ſciamus, tum etiam quod vos opinione inique anticipata nunc liberare ſtudeamus „. Et *Apolog.* I. *p.* 48. *num.* VIII. „ Veſtra autem cauſſa hæc a nobis dicta eſſe ex eo intelligite, quod in nobis ſitum ſit negare, cum interrogamur, ſed vivere nolumus obſtricti mendacio. Eternæ enim ac puræ vitæ cupidi ad domicilium cum Deo univerſorum Patre, ac opifice promiſſum contendimus „. Itaque Tertullianus nimis periculoſam Chriſtiano eſſe mercaturam facere cenſuit, quod vix a mendacio liber mercator inveniri poſſe videatur. *Cap.* IX. *de Idololatr.* *pag.* 81. *edit. an.* 1744. Vide Clem. Alexandrinum *lib.* v. *Stromateon pag.* 596. *edit. an.* 1741. Clemens Romanus de virtutibus, quibus præditi ante illud tempus, quo Epiſtolam ſcripſit, Corinthii fuerant, agens *num.* II. *pag.* 10. *edit. Coutant. tom.* I. *collect. Epiſtol. Romanor. Pontific.* „ Pax alta, inquit, & præclara dabatur omnibus, & inſatiabile benefaciendi deſiderium, ac pie Spiritus Sancti effuſio ſuper omnes erat, refertique ſanctæ voluptatis, bono, atque alacri animo cum pia fiducia extendebatis manus veſtras ad omnipotentem Deum ſupplicantes illi, ut propitius eſſet, ſi quid inviti peccaſſetis . . . SINCERI, & SIMPLICES ERATIS &c. „ Rurſum Tertullianus *lib. ad Scapulam c.* 14. *p.* 71. *Pro veritate*, inquit, *cremamur*. Confer Minucium Felicem *Octav. pag.* 315. *edit. an.* 1672. ubi „ Hoſtias, inquit, & victimas Domino offeram, quas in uſum mei protulit, ut rejiciam ei ſuum munus? Ingratum eſt, cum ſit litabilis hoſtia bonus animus, & pura mens, SINCERA conſcientia. Igitur qui innocentiam colit, Domino ſupplicat, qui juſtitiam Deo libat, QUI FRAUDIBUS ABSTINET, propitiat Deum, qui hominem periculo ſubripit, opimam victimam cædit. Hæc NOSTRA SACRIFICIA, hæc Dei ſacra ſunt „. Euſebium quoque *lib* I. *Præp. Evang. cap.* IV. *pag.* 12.

3 Confer ejus Acta apud Bollandianos *tom.* III. *April. die* 27. *p.* 482. *ſeq.*

Digitized by Google

veniret Anthimus,curaturum. Cum factus finis prandendi eſ-ſet, in medium prodiiſſe hominem, dixiſſeque, illum eſse Anthimum ſe, quem Maximianus quæri imperaſset. Mirari initio milites, quos ipſe ſibi beneficio tanto devinxerat, dolere inde, poſt hortari Anthimum, ut abiret, ſeque in locum aliquem abderet. Si enim ſequutus eorum conſilium eſset, promittere eos fore, ut evadere poſset periculum. Nam ubi paullulum quærere ſe ſimulaſsent, reverſuros ipſos ad Cæſarem, eique confirmaturos,inventum fuiſse neminem, qui ubi Anthimus verſaretur, ſciret. Ad hæc Anthimum, laturum æquo animo ſe, negaſse, ut ſibi, cujuſquam mendacio, vita ſervaretur. Artem quippe ſimulandi, quam illi proponerent, quid eſse, dixiſſe, niſi mendacium? Itaque deſinerent hortari, imperata facerent, ipſumque in carcerem ducerent. Igitur vinctum, atque in carcerem abductum, & non diu poſt extremo ſupplicio affectum, martyrem deceſſiſse. Traditum quoque ab Auguſtino Epiſcopo Hipponenſi viro doctiſſimo, atque ſanctiſſimo eſt (1), veniſse ad Secundum Tigiſitanum Antiſtitem ab Curatore Provinciæ Numidiæ milites, qui ſacra Biblia exurenda peterent, eiſque Secundum reſpondiſse, Chriſtianum ſe, atque Epiſcopum eſse, non proditorem. Cumque illi inſtarent, ut libellum aliquem, chartaſque offerret, quæ nihil ſacri continerent, morem eis gerere noluiſse imitatum Eleazari Machabæi exemplum, qui ſuillam ſe manducaſse, ne fingere quidem voluit. Eſt illud etiam commemorandum, quod idem Auguſtinus de Firmo Thagaſtenſi Epiſcopo teſtatur in eo libro, qui inſcribitur *de Mendacio* (2). Nam cum ab Cæſare Apparitores veniſsent, qui ex ipſo quærerent, ubi nam vir, neſcio quis, deliteſceret, etſi facile erat, ſeſe ab interrogationum laqueis circuitione verborum expedire, reſpondiſse tamen Firmum, ſcribit, nec mentiri ſe poſſe, nec virum prodere, qui ad ſe confugiſſet. Ergo comprehenſum, & ad Ethnicum Imperatorem adductum, acerbiſſimis ſuppliciis excruciari, quam implicare mendacio ſe, vel alteri nocere maluiſſe. Atque Imperatorem admira-

1 *Brevicul. Collat. diei* III. *c.* XIII. *t.* IX. *opp. edit. Antuerp. Monach. S. Mauri p.* 386.
2 *Cap.* XIII. *p.* 317. *tom.* VI. *opp. edit. ejuſd.*

Digitized by Google

miratum Epiſcopi & candorem, & magnitudinem animi, ipſi ut ad Epiſcopatum rediret, ac transfugæ, ut impune viveret, conceſſiſſe.

Quod ſi ne verbis quidem, quorum anceps eſſet ſignificatio, abutebantur, quid eſt, quod eos quiſquam aliud voce pronunciaſſe, aliud animo credidiſſe putet? Qui autem voce nolebant, opere quidem certe ſimulare, ac fingere noluerint, neceſſe eſt. Quapropter Tertullianus in Apologetico (1) derideri ab Ethnicis Chriſtianos conſueſſe narrat, quod cum ſacrificare, & illæſi abire, quin recederent ab ſententia, poſſent, tum edi in ſe omnia cruciatuum exempla ſinerent. „ Sed quidam, *inquit*, dementiam exiſtimant, quod cum poſſimus & ſacrificare in præſenti, & illæſi abire manente apud animum propoſito, obſtinationem ſaluti præferamus. Datis ſcilicet conſilium, quo vobis abutamur „. Hujus autem tam perverſi conſilii non alium, quam malum dæmonem auctorem eſſe ſubdit. „ Sed agnoſcimus unde talia ſuggerantur, quis totum hoc agitet, & quomodo nunc aſtutia ſuadendi, nunc duritia ſæviendi ad conſtantiam noſtram deijciendam operetur. Ille ſcilicet ſpiritus dæmoniacæ, & angelicæ paraturæ, qui noſter ob divortium æmulus, & ob Dei gratiam invidus de mentibus veſtris adverſus nos præliatur, occulta inſpiratione modulatis, & ſubornatis ad omnem, quam in primordio exorſi ſumus, & judicandi perverſitatem, & ſæviendi iniquitatem .... Ingratis reſiſtimus ut æquales, & repugnamus perſeverantes in eo, quod oppugnant, & illos numquam magis detriumphamus, quam cum pro fidei obſtinatione damnamur „. Mirabile igitur non eſt, ſi rogatus ab Irenarcha Herode Polycarpus Smyrnenſis Epiſcopus, ut diceret *Domine Cæſar*, & ſacrificaret, & ita ſalvus evaderet, *non ſum*, inquit *facturus*, *quod mihi perſuadere* (2) *conamini*. Eſt præterea auctor Euſebius in libro octavo (3) Hiſtoriæ, Diocletiani ætate, cum exquiſitiſſimis ſuppliciis noſtri homines Chriſtianæ Religionis cauſſa cruciarentur, quoſdam ſemivivos

1 *Cap.* xxvii. *pag.* 96. *edit. an* 1724. *in Append.*
2 *Epiſt. Eccl. Smyrn.* apud Ruinartium *num.* viii. *p.* 34. *edit. Veron.*
3 *Cap.* iii. *pag.* 380. *edit.* Cantabr.

mivivos correptos, atque humeris geſtantium ſublatos, projectos, ut mortuos fuiſſe. Illos humi jacentes tractos per longiſſimum ſpatium fuiſſe, interque eos computatos, qui ſacrificaſſent. Horum plures clamaſſe, & teſtatos contenta voce fuiſſe, ſe Ethnicorum ſacra repudiare. Nam Chriſtianos ſe eſſe. Quare nec ſacrificaſſe ſe, nec eſſe umquam ſacrificaturos. Sed hos a numeroſa militum manu ad id comparatorum pugnis in os cæſos, ac ſilere coactos, genis, omnique facie verberibus contuſa expulſos violenter fuiſſe. Adeo pietatis hoſtes permagni utique æſtimabant, ſi id, quod voluerant, perfeciſſe ſaltem viderentur. Verum hæc adverſus ſanctiſſimos Dei Martyres parum proſpere eis ceſſere. Neque vero ſolum cum de religione, verum etiam cum de re quacumque ageretur, ſibi veteres Chriſtiani a mendacio, & ſimulatione temperabant. Nam etſi Origenes (1), & Clemens Alexandrinus (2) Platonem ſequuti, ob alterius cujuſquam utilitatem, atque ſalutem homini mentiri dicerent licere, tamen non eſt eorum antiquis Patribus (3) imprimiſque Juſtino, probata ſententia. Quid? ſi Auguſtinus (4) ubi de Firmo Thagaſtenſi egit, continuo addit? „ Sed ait quiſquam timidior: paratus eſſe poſſum ad quælibet ferenda tormenta, vel etiam mortem obeundam, ne peccem. Quum autem peccatum non ſit ita men-

1 *Origen. lib. VI. Stromat. fragm.* quod refertur *tom. I. opp. pag. 24. edit. Venet. an.* 1743.

2 *Lib. VII. Stromateon. p. 730. edit. an.* 1641. Sed recte Joſephus Auguſtinus Orſius vir doctiſſimus *Diſſ. Dog. e morale contro l' uſo Materiale delle parole cap. II. §. IV. p. 18.* dubitat, itane Clemens, an contra ſenſerit, eam *ad eorum ſalutem, qui laborent*, dicat, *mentiri gnoſticum poſſe κατὰ τοὺς σοφιστὰς juxta ſophiſtas*. Si enim *juxta ſophiſtas*, non ſua hæc illum opinione affirmare cenſet, ſed ſophiſtarum. Nam *p. 729.* Clemens ſic habet „ Sed neque propter *proximum mentietur, vel aliquid tranſgredietur, quem didicit diligere, etiamſi non ſit familiaris. Propter ſe ipſum autem multo minus aut mentietur, aut pejerabit &c.* Confer Orſium *l. c. ſeq.* qui aliquot Patres numerat, qui ſequuti Origenem fuiſſe videntur.

3 Vide Juſtini Martyris teſtimonium, quod ex *Apolog.* paullo ante deſcripſi, Lactantium *lib. IV. Divin. Inſtit. cap.* XVIII. *p. 483. edit. an.* 1748. *tom.* I. ubi „ Eſt nefas, *inquit*, „ eum, qui veritati ſtudeat, in aliqua re eſſe fallacem, atque ab ipſa, quam ſequitur veri„ tate diſcedere. In hac juſtitiæ, virtutumque omnium via nullus mendacio locus eſt. Ita„ que viator ille verus, ac juſtus non dicet illud Lucilianum: *homini amico, ac familiari* „ *non eſt mentiri meum*, ſed etiam inimico, atque ignoto, exiſtimabit non eſſe mentiri „ ſuum, nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a ſenſu, & cogitatione di„ ſcordet „. Adeundus Orſius, qui Euſebii Cæſarienſis, Baſilii Magni, aliorumque Patrum dictis veram ſententiam confirmat. *Ibid. cap. IV. num.* II. *p. 75. ſeqq.*

4 *De Mendacio cap.* XIII. *tom.* VI. *opp. p. 318. edit.* 1701.

Digitized by Google

mentiri, ut neque cuiquam obſis, neque falſum teſtimonium dicas, & proſis alicui; ſtultum eſt, & grave peccatum voluntaria fruſtra ſuſtinere tormenta, & fortaſſis utilem ſalutem, ac vitam in caſſum ſævientibus proijcere. A quo quæro cur timeat, quod ſcriptum eſt: *falſum teſtimonium ne dicas*, & non timeat, quod Deo dictum eſt: *perdes omnes, qui loquuntur mendacium* ... Horum ergo timorem ſic accipio, ut tamen illum laudabilem virum, qui nec mentiri voluit, nec hominem prodere, & melius arbitrer intellexiſſe quod ſcriptum eſt, & intellectum fortiter impleviſſe „. Hoc ſcilicet illud in cauſſa fuit, cur primorum temporum Chriſtiani, cum convenirent, obſtringere ſeſe ſacramenti religione ſolerent, promitterentque, numquam commiſſuros ſe, ut fidem fallerent (1). Nam ſi mendacio uti, ac fraude Chriſtianis fas fuiſſet, fidem etiam datam circuitione verborum, novoque aliquo invento fallere interdum licuiſſet.

§. VIII.

Non erant acceptores perſonarum.

Æqui præterea noſtri erga omnes erant. Namque a majoribus acceperant, eſſe *acceptorem perſonarum* neminem oportere (2). Ergo tales erant, quales eos eſſe Chriſtus voluerat. Nullam enim rem, ut magis uni, quam alteri hominum placerent, adminiſtrabant. Deo ſi grati fuiſſent, hoc ſibi ſatis eſſe arbitrabantur. Quamobrem iidem erga Imperatores, qui erga amicos, & propinquos, & ceteros mortales erant (3). Hæc omnia, quæ partim ad pietatem erga homines ceteros,

1 Vide Plinium *Epiſt.* xcvii. *lib.* x. *p.* 630. *edit. Cellar. an.* 1711.

2 Jacob. *Ep. cap.* II. *v.* 1. & 9.

3 Clemens Romanus Corinthiorum mores, quibus ante ſcriptam Epiſtolam vivebant *n.* 1. *p.* 10. *tom.* 1. *Collect. Epiſt. Rom. Pontiſic. edit. Cout.* ἀπροσωπολήπτως πάντα ἐποιεῖτε inquit, cuncta ſine perſonarum acceptione faciebatis „. Tertullianus *Apolog. cap.* xxxvi. *edit. an.* 1747. *in Append.* „ Nullum bonum, *inquit*, ſub exceptione perſonarum adminiſtramus, quia nobis præſtamus, qui non ab homine aut laudis, aut præmii expenſum captamus, ſed a Deo exactore, & remuneratore indifferentis benignitatis. Iidem ſumus Imperatoribus, qui & vicinis noſtris. Male enim velle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Quodcumque non licet in Imperatorem, id nec in quemquam. Quod in neminem, & forſitan magis nec in ipſum, qui per Deum tantus eſt.

partim ad juſtitiæ virtutem pertinent, cum inter noſtros vigerent, qui tandem fieri poterat, ut omnes incredibili pace, concordia, tranquillitateque non fruerentur? Nam Clemens Romanus in priore, quam ad Corinthios ſcripſit, Epiſtola, cum virtutes, quibus Corinthii ante præſtiterant, deſcripſiſſet, tum ex earum cultu ſummam pacem fuiſſe profectam teſtatus eſt (1). Sed quoniam de Juſtitia tempus admonuit, age, quanta eam cura, diligentiaque veteres Chriſtiani coluerint, videamus.

C A P U T III.

De Juſtitia erga omnes homines, qua majores noſtri excelluerunt.

EST vero virtus tribuens ſuum cuique (2) juſtitia, ſine qua conſtitui, regique non poteſt humani generis conſociatio. Atque ea quidem non in opibus modo, reque familiari, ſed in rebus etiam omnibus, quæ cuique debentur, ſervandis, tribuendis, reddendis verſatur, ſive ad honores ſpectent, ſive etiam ad dignitatem. Itaque & honorem adhibere, & obtemperare, & tributum pendere Principi proprium ejus virtutis eſt, ad eamque pertinent univerſa, quæ ſunt erga conjuges, filios, dominos, ſubditos, ſervos, hominesque ceteros ex jure profecta officia. Sed a Principibus exordiendum eſt.

§. I.

1 *Num.* 21. *pag.* 10. *tom.* 1. *Collect. Epiſt. Rom. Pontif. edit.* Coutantii.

2 Oriri ex Juſtitia pacem ſcribit Clemens Alexandrinus *lib.* iv. *Stromateon p.* 539. *edit. an.* 1641. „ Juſtitia eſt pax vitæ, & ſtabilitas, & tranquillitas „. De qua virtute videndus Lactantius *lib.* v. *cap.* xxii. *Inſtit. Divin. p.* 421. *tom.* 1. *edit. an.* 1748. Ac juſtos quidem primorum temporum Chriſtianos fere omnes fuiſſe, affirmant Tertullianus *lib. ad Scapulam cap.* iv. *pag.* 72. *edit. an.* 1744. & Minucius Felix *in Octav. pag.* 325. *edit. an.* 1672. Verum apud hos latius patet notio hujuſce virtutis, ut qui videantur omnem virtutem judicare juſtitiæ nomine. Ad rem propius ſpectat, quod Ethnicus Judex apud Prudentium de Chriſtianis dicit. Nam erant noſtra decreta quædam Ethnicis explorata, ex quibus poterant veritatem religionis cognoſcere. *Hymno* II. *περὶ στεφάνων v.* 24. *ſeqq.*

„ Sic dogma veſtrum eſt, audio,
„ Suum quibuſque reddito.
„ En Cæſar agnoſcit ſuum
„ Numiſma nummis inditum.
„ Quod Cæſaris ſcis, Cæſari
„ Da, nempe juſtum poſtulo.

§. I.

Principibus, & Magiſtratibus Chriſtiani, ut par erat, 1. Honorem tribuebant; 2. Pro ipſis orabant; 3. Iiſdem parebant, modo ne quid contra Deum, ejuſque ſanctam religionem præciperent; 4. Tributa pendebant, quod ita Chriſtus juſſiſſet.

1 SCriptum autem a Paulo in Epiſtola ad Romanos eſt (1), reddi omnibus, quod cuique competit, oportere; cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timor, timorem, cui denique debetur honor, honorem. Principibus vero, ac Magiſtratibus, ut qui poteſtate præditi ſint, honorem eſſe tribuendum conſtat (2). Omnis enim poteſtas a Deo eſt. Quare eum, qui reſiſtit, honoremque non adhibet homini, qui præditus eſt poteſtate, Dei ordinationi reſiſtere, idem eſt auctor in mox indicata Epiſtola Paulus. Igitur Chriſtiani jam uſque ab initio Eccleſiæ, ita honorabant Imperatorem, ut hominem colere, ac venerari (3) decet, non ut honorare, atque adorare neceſſe eſt Deum. Qua in re tam erant

Iii 2 dili-

1 *Cap.* XIII. *v.* 7.

2 Paulus Apoſtolus *ibid. v.* 1. *ſeqq.*

3 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *num.* XVII. *p.* 54. „ Nos ſolum Deum adoramus, vobis autem in rebus aliis læti ſervimus, Reges, ac Principes hominum eſſe agnoſcentes, & ſimul precantes, ut cum regia poteſtate ſanam quoque mentem obtinere comperiamini „. Tatianus *Orat. contra Græcos num.* IV. *p.* 260. *edit. opp. Juſt. an.* 1747. „ Cur tamquam ſceleſtiſſimus jure habeor? Jubet Rex tributa pendere? Paratus ſum ſolvere. Servire, & miniſtrare Dominus? Servitutem agnoſco. Homo enim, ut hominem decet, colendus est, ſolus autem Deus metuendus „. Athenagoras *Legat. pro Chriſtianis p.* 297. *n.* 2. „ Nos qui Chriſtiani dicimur, quia non etiam nobis providetis, ſed nihil agentes mali, vel potius omnium, ut progreſſu orationis patebit, ſanctiſſime, & æquiſſime de Deo, ac de Imperio veſtro ſentientes, exagitari, rapi, & vexari ſinitis &c „. Theophilus Antiochenus *lib.* I. *ad Autolycum cap.* XI. *p.* 367. „ Regem igitur potius colam, non tamen eum adorans, ſed preces pro eo fundens. Verum autem & vere exiſtentem Deum adoro, cum Regem ab eo factum ſciam. Dices igitur mihi, cur Regem non adoras? Quia non ideo Rex factus eſt, ut adoretur, ſed ut legitimo honore obſervetur. Neque enim Deus eſt, ſed homo a Deo conſtitutus non ut adoretur, ſed ut juſte judicet, .. Regem igitur cole, ſed eum diligendo cole, eique parendo, & orando pro eo „. Tertullianus *Apolog. cap.* XXVII. *p.* 98. *edit. an.* 1644. *in Append.* „ Ventum eſt ad ſecundum titulum læſæ Auguſtioris majeſtatis. *Cap.* XXX. *p.* 101. „ Nos pro ſalute Imperatorum Deum invocamus æternum, Deum

„ ve-

diligentes, ut nemo cum eis Ethnicorum contendere poſſe videretur. Nam Ethnici ſpecie interdum ſimulationis eos venerabantur, re autem vera ſummo in ipſos odio ferri conſueverant. Contra Chriſtiani & amabant, & incolumes ſervari cupiebant, & orabant, ut mentem illis Deus meliorem daret, quo & cognoſcere veritatem, & adminiſtrare rempublicam juſte poſſent

2 Preces quidem eam ob rem non privatim ſolum habere, ſed etiam publice, cum in unum locum congregati eſſent, rem divinam facturi, ſolebant. Cujus quidem conſuetudinis Juſtinum Martyrem, Athenagoram, Tertullianum, alioſque veteres Patres teſtes eſſe locupletiſſimos (1) plane conſtat. Quid autem a Deo pro Imperatoribus peterent, iidem ipſi indicant Patres, quorum modo facta eſt mentio. Non enim ut mens Principibus melior daretur tantum, ſed etiam, ut pacem obtinerent, ut ſenatus eis, populuſque fidelis eſſet, ut diu ipſi, feliciter-

,, verum, Deum vivum ... Sciunt quis illis imperium dederit ... Recogitant, quouſque vires Imperii ſui valeant, & ita Deum intelligunt ... Ideo magnus eſt Imperator, quia Cælo minor eſt. Illius enim eſt ipſe, cujus & Cælum eſt, & omnis creatura. Inde eſt Imperator, unde & homo antequam Imperator, inde poteſtas illi, unde & ſpiritus. Illuc ſurſum ſuſpicientes Chriſtiani manibus expanſis, quia innocuis .... Precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus Imperatoribus .... Hæc ab alio orare non poſſum, quam a quo me ſcio conſequuturum ... Extorquete animam Deo ſupplicantem pro Imperatore,, . *Cap.* xxx1, *p.* 104. ,, Inſpice Dei voces, litteras noſtras, quas neque ipſi ſupprimimus ... Præceptum eſt nobis ad redundantiam benignitatis etiam pro inimicis Deum orare ... Qui magis inimici ... quam de quorum majeſtate convenimur ... Sed etiam nominatim, atque manifeſte, orate, *inquit*, pro Regibus ,, . *Cap.* xxx11. *p.* 105. ,, Nos judicium Dei ſuſpicimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis ſcimus eſſe, quod Deus voluit, ideoque & ſalvum volumus, quod Deus voluit, & pro magno id juramento habemus ,, . *Cap.* xxx111. *p.* 106. ,, Sed quid ego amplius de religione atque pietate Chriſtiana in Imperatorem, quem neceſſe eſt ſuſpiciamus, ut eum, quem Dominus noſter elegit, & merito dixerim, noſter eſt magis Cæſar a noſtro Deo conſtitutus. Itaque & in eo plus ego illi operor in ſalutem, non ſolum quod eam ab eo poſtulo, qui poteſt præſtare, aut quod talis poſtulo, qui merear impetrare; ſed etiam quod temperamus majeſtatem Cæſaris infra Deum magis illum commendo Deo, cui ſoli ſubjicio. Subjicio autem, cui non adæquo. Non enim Deum Imperatorem dicam, vel quia mentiri neſcio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipſe ſe Deum volet dici. Si homo ſit, intereſt homini Deo cedere; ſatis habet appellari Imperator. Negat illum Imperatorem, qui Deum dicit ,, . *Cap.* xxx1v. *pag.* 107. ,, Auguſtus Imperii formator, nec Dominum quidem dici ſe volebat. Et hoc enim Dei eſt cognomen. Dicam plane Imperatorem Dominum, ſed more communi, ſed quando non cogor, ut Dominum Dei vice dicam ,, . *Cap.* xxxv. *pag.* 108. ,, Propterea igitur publici hoſtes Chriſtiani, quia Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant &c ,, . Confer quæ ſequuntur, quæ ſane ſunt omnia bonæ frugis, oſtendantque quam recte Chriſtiani honorarent Imperatores.

1 Juſt. Mart. *Apol.* 1. *num.* xv11. *pag.* 54. Tertull. *Apol. cap.* xxx1x. *p.* 119.

citerque viverent, ut hoſtium impetum & ſuſtinerent, & reprimerent, utque omnia, quæ recte optarent, ac molirentur, proſperos habere ſucceſſus poſſent (1). Atque ut pro Imperatoribus, ita & pro magiſtratibus ceteris precabantur, ut & Chriſto parerent, & pace, tranquillitateque potirentur (2). Hæc tametſi ſumma pietate, ſanctitate, magnitudine animi agerent, tamen a Præſidibus exagitabantur. Quamobrem jure querebantur, quod vexari ſe cernerent, qui continenter orarent pro Imperatore (3).

3 Parendum autem principibus, magiſtratibusque eſſe cum Chriſtus (4) ejuſque diſcipuli (5) juſſiſſent, curatum a majoribus noſtris eſt, nihil ut ab ſe, ſuiſque ageretur, quod

1 Juſtinus *ibid.* „ Precantes, *inquit*, ut cum regia poteſtate ſanam quoque mentem obtinere comperiamini „. Athenagoras *Legat. num.* XXXVII. *pag.* 333. „ Pro Imperio veſtro precamur, ut filius a patre, prout æquiſſimum eſt, regnum accipiatis, & acceſſionibus ac incrementis Imperium veſtrum, omnibus ditioni veſtræ ſubjectis augeatur „. Theophilus Antiochenus *lib.* 1. *ad Autolycum num.* XVI. *pag.* 49. *ſeq. edit. Wolfii an.* 1724. „ Itaque, o homo, omnino erras. Regem quidem honora, honora inquam, optima quæque ipſi cupiens, ſubjectus ei, & orans pro eo. Hæc faciens Dei voluntatem exequeris. Nam divina lex dicit, honora fili mi Deum, & Regem, & neutri ſis immoriger, ſubito enim hoſtes ſuos ulciſcetur „. Tertullianus *Apolog. cap.* XXX. *p.* 102. *edit. an.* 1744. „ Precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, Imperium ſecurum, Domum tutam, Exercitus fortes, Senatum fidelem, Populum probum, Orbem quietum, & quæcumque hominis, & Cæſaris vota ſunt „. Quod ad publicas preces attinet, vide Juſtinum *Apolog.* 1. *n.* LXI. *p.* 85. *edit. Veneta an.* 1747. & Tertullianum *cap.* XXXIX. *Apol. p.* 119. ubi „ Coimus, *inquit*, in cœtum, & congregationem facimus, ut ad Deum quaſi manu facta precationibus ambiamus. Hæc vis Deo grata eſt. Oramus etiam pro Imperatoribus &c.

2 Tertullianus ibid. „ Oramus . . . pro miniſteriis (Imperatorum) ac poteſtatibus ſeculi, pro rerum quiete &c.

3 Tertullianus *cap.* XXX. *Apolog. p.* 103. „ Hæc ab alio orare non poſſum, quam a quo me ſcio conſecuturum, quoniam & ipſe eſt, qui ſolus præſtat, & ego ſum, cui impetrare debetur, famulus ejus, qui eum ſolus obſervo, qui pro diſciplina ejus occidor, qui ei offero opimam, & majorem hoſtiam, quam ipſe mandavit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de Spiritu Sancto profectam . . . ſic itaque nos ad Deum expanſos ungulæ fodiant, cruces ſuſpendant . . . . paratus eſt ad omne ſupplicium ipſe habitus orantis Chriſtiani. Hoc agite boni Præſides, extorquete animam Deo ſupplicantem pro Imperatore. Ibi erit crimen, ubi veritas, & Dei devotio eſt „. Cyprianus quoque ad Demetrianum *p.* 192. *ſeq.* „ Nec conſternamur adverſis, *inquit*, nec frangimur, nec dolemus, neque in ulla aut rerum clade, aut corporum valetudine muſſitamus; Spiritu magis, quam carne viventes firmitate animi infirmitatem corporis vincimus . . . & vel auferendis, vel temperandis adverſis, rogamus ſemper, & preces fundimus, & pro pace, ac ſalute veſtra propitiantes, ac placantes Deum, diebus ac noctibus jugiter, atque inſtanter oramus &c. Confer Acta S. Acathii Mart. *apud Ruinart. num.* 1. *pag.* 129. Epiſtolam Dionyſii Alexandrini apud eundem *pag.* 157. *Acta Proc. S. Cypr. num.* 1. *ibid. pag.* 188. Hæc vero edocti noſtri a Paulo fuerant. Vide 1. *ad Timoth. cap.* II. *v.* 1.

4 *Matth. cap.* XXII. *v.* 21.

5 S. Paulus *Epiſt. ad Tit. cap.* III. *v.* 1. „ Admone illos Principibus, & Poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe „.

quod legibus (1) contrarium, præceptiſque Imperatorum, quæ cum religione Chriſtiana minime pugnabant, adverſum videretur, & eſſet. Igitur cum ad bonum, ſalutemque Principum, ac Reipublicæ intereſſet, arma etiam ſumere, ad bellum proficiſci, vitamque in diſcrimen communis felicitatis cauſſa adducere (2) non verebantur. Quod ſi quos Ethnicorum eſſe intelligebant, qui inimicos nos eſſe Imperatorum dicerent, quaſi in exercitu eſſe, pugnareque, dum tempus, ratioque moneret, recuſaremus, eos continuo arguebant calumniæ, propterea quod perſpicue palam eſſet, aut armis nos, aut precibus Cæſari, ac reipublicæ venire ſuppetias conſueſſe.

Etſi vero tanta veterum Chriſtianorum erga Imperatores, ac magiſtratus pietas, atque voluntas parendi eſſet, tamen

1 *Eccl. Smyr. Epiſt. de Polycarpi martyrio num. x. pag. 199. tom. II. PP. Apoſtolic. edit. an.* 1724. ,, Edocti ſumus Principibus, & Poteſtatibus a Deo ordinatis honorem, prout ,, decet, & nobis non officiat, date ,,. Confer Tatiani, & Athenagoræ, & Theophili loca, quæ ſupra deſcripſi. Juſtinus Martyr *Epiſt. ad Diognetum num.* v. *p.* 249. ,, Obſequuntur, ,, inquit, Chriſtiani legibus, quæ ſancitæ ſunt, & ſuo vitæ genere leges ſuperant ,,. Hoc ipſum colligi poteſt ex Tertulliani *lib. ad Scapulam cap.* II. quo loco deſcribit officia Chriſtianorum erga Imperatorem *p.* 69. quem ego locum paulo poſt deſcribam. Conſule Tertulliani *Apologeticon cap.* xxx. *ſeqq. Et lib.* 1. *ad Nation. cap.* XV. *p.* 51. *ſeq. edit. an.* 1744.

2 Adeundus Tertullianus *cap.* XXXVII. *Apol. p.* 30. *edit. an.* 1744. *& cap.* XLII. *p.* 33. ubi ,, Sed alio quoque, inquit, injuriarum titulo poſtulamur, & infructuoſi in negotiis dici- ,, mur. Quo pacto homines vobiſcum degentes, ejuſdem victus, habitus, inſtructus?... ,, Itaque non ſine foro.... cohabitamus hoc ſeculum... Vobiſcum militamus &c. ,, *Et lib. ad Scap. cap.* IV. *p.* 71. Confer Acta SS. MM. Mauricii, & Socior. *apud Ruinart. pag.* 241. *ſeq. edit. Veron.* Adi ſis XXVI. *Diſſertationem Dugueti pag.* 469. *ſeqq. tom.* 1. *Diſſertat. Eccleſ. edit. ann.* 1742. Sed etiamſi Chriſtiani arma non ſumpſiſſent, tamen prece Imperatori ſubſidio fuiſſent. Hoc pacto Origenes refellit Celſi calumniam *lib.* VIII. *n.* LXXIII. *tom.* 1. *edit. app. Monachorum S. Mauri.* ,, Hortatur nos, inquit, Celſus, *ut Regi totis vi-* ,, *ribus opem feramus, in juſtorum ejus partem laborum veniamus, arma pro illo capiamus,* ,, *& ſi ita poſtulat, ſub illo militemus, & cum illo ducamus exercitum.* Ad hæc dicendum: ,, Regibus in loco ſuppetias ferre, ſed divinas, ut ita loquar, *indutos armatura Dei*, id- ,, que facimus huic Apoſtolicæ voci obtemperantes, *obſecro igitur primum fieri obſecratio-* ,, *nes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus,* ,, *& omnibus, qui in ſublimitate ſunt*; & quo quis magis pietate præſtat, eo validius auxi- ,, lium Regibus fert, pluſque facit, quam euntes in aciem milites, qui hoſtes quotquot poſſunt, ,, interficiunt. Præterea ad eos, qui a noſtra fide alieni poſtulant, ut arma publicæ utilitatis ,, cauſſa ſumamus, & homines trucidemus, hæc poſſumus reſpondere: quos apud vos habetis ,, ſimulacrorum quorumdam Sacerdotes, & veſtrorum Deorum æditues, ſuas illi manus in- ,, cruentas ſervant, ut ne ſanguinolentis, & cæde pollutis manibus diis veſtris victimas offe- ,, rant: unde nec inſtante bello illos dare militiæ nomen jubetis. Id ſi jure fit, quanto magis ,, cum & iſti, aliis bellum gerentibus, militant, ut Dei Sacerdotes, & miniſtri, intaminatas ,, quidem ſervantes manus, decertantes vero fuſis ad Deum precibus pro iis, qui juſte bel- ,, ligerantur, & pro eo, qui juſte regnat, ut quidquid contrarium, & inimicum eſt, juſte fa- ,, cientibus profligetur.

Digitized by Google

tamen ipſis obtemperandum, ſi quidquam contra atque præſcriptum erat a Chriſto, ſtatuerent, non putabant. Nam lacerari, interimique malebant ſe, quam pati, ut quidquam adverſum Dei legem peccare (1) viderentur. Quare, ut ſibi a promulgando Evangelio temperarent, juſſi (2), ſatius eſſe reſpondebant Deo, quam hominibus obedire. Cruciati autem, eſſe exploratum ſibi ajebant, quibus finibus Deus auctoritatem Principum coarctaſſet. Itaque extorqueri ab ſe non poſſe, ut vel per Cæſaris genium jurarent, vel ipſum ut Deum venerarentur, vel eidem ſacrificarent, vel inanibus diis cultum adhibendum putarent (3), vel aliud quidpiam erga Imperatorem facerent, quod erga Deum, non erga hominem

1 Vide Eccleſiæ Smyrnenſis Epiſtolam de Polycarpi Martyrio *l. c.* Juſtinum, Tatianum, Athenagoram, Theophilum *l. c.* Tertullianus *lib.* 1. *ad Nationes cap.* xvii. *pag.* 51. *edit. a.* 1744. „ Prima obſtinatio eſt, *inquit*, quæ ſecunda ab eis religio conſtituitur, Cæſarianæ Majeſtatis, quod irreligioſi dicamur in Cæſares, neque imagines eorum repropitiando, neque genios dejerando, hoſtes populi nuncupamur . . . Sed non dicimus Deum Imperatorem, ſuper hoc enim, quod vulgo ajunt, ſannam facimus. Immo qui Deum Cæſarem dicitis, & derideris dicendo quod non eſt, & maledicitis, quia non vult eſſe, quod dicitis „. *Et lib. ad Scapulam cap.* 11. *p.* 69. „ Sed & circa Majeſtatem Imperatoris infamamur, tamen nunquam Albiniani, nec Nigriniani, vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani, ſed iidem ipſi, qui per genios eorum in pridie uſque juraverant, qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant, & voverant, qui Chriſtianos ſæpe damnaverant, hoſtes eorum ſunt reperti. Chriſtianus nullius eſt hoſtis, ne dum Imperatoris, quem ſciens a Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt ut & ipſum diligat, & revereatur, & honoret, & ſalvum velit cum toto Romano Imperio, quouſque ſeculum ſtabit, Tamdiu enim ſtabit. Colimus ergo, & Imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, ut hominem a Deo ſecundum, & quidquid eſt, a Deo minorem. Hoc & ipſe volet. Sic enim omnibus major eſt, dum ſolo vero Deo minor eſt, dum & ipſi in poteſtate ſunt ejus. Itaque & ſacrificamus pro ſalute Imperatoris, ſed Deo noſtro, & ipſius, ſed quomodo præcipit Deus, pura prece „. Confer Acta Ss. MM. Scillitanorum apud Ruinartium *num.* 1. *ſeq. p.* 74. *ſeq. edit. Veron.* Acta S. Acathii Martyris *apud eumd. num.* 1. *pag.* 129. ubi hæc habentur: „ Cui magis cordi eſt, vel a quo magis diligitur Imperator, quam ab hominibus Chriſtianis? Aſſidua enim nobis eſt pro eo, ac jugis oratio, ut prolixum ævum in hac luce conficiat, ac juſta populos poteſtate moderetur, & pacatum maxime Imperii ſui tempus accipiat. Deinde pro ſalute militum, & pro ſtatu mundi, & orbis . . . . Ego Dominum meum, qui eſt verus, & magnus pro ſalute Regis obteſtor, ſacrificium vero nec ille exigere, nec nos debemus exſolvere. Quis enim homini ſacra perſolvat? &c „. Euſebium *lib.* vii. *Hiſtoria c.* xi. *p.* 335. *edit. Cantabrigienſis*, qui Dionyſii Alexandrini Epiſtolam refert, in qua ſic habetur. „ Palam, & aperte conteſtatus ſum, me illum, qui ſolus eſt Deus, neque alium ullum præter hunc adorare, nec a propoſito diſceſſurum me eſſe, nec commiſſurum unquam, ut Chriſtianus eſſe deſinerem . . . Non omnes ab omnibus coluntur . . Nos quidem unum Deum omnium rerum opificem, qui Valeriano, & Gallieno ſacratiſſimis Auguſtis Imperium tradidit, colimus, & adoramus. Huic continuas preces offerimus pro illorum Imperio, ut ſtabile, & inconcuſſum permaneat.

2 Vide Acta Apoſt. *cap.* iv. *v.* 19. *&* v. *v.* 29.

3 Nam hoc Ethnici volebant, ut Deorum loco noſtri haberent Imperatores, eiſque vel eorum imaginibus cultum adhiberent. Conſule Plinium *Epiſt.* xcvii. *lib.* x. Conſule etiam, quæ ſupra ex Patribus, & *Actis Ss. MM.* deſcripſimus teſtimonia. Confer præterea *Acta Ss. MM. Victoris, & Socior.* apud Ruinartium *p.* 257. *edit. Veron. n.* vii.

Digitized by Google

minem fieri deberet. Quinetiam eorum permulti, cum in periculum amittendæ vitæ eam ob cauſſam ſeſe adductos intuerentur, ad preces confugiebant (1), quibus aut ærumnam ab ſe averterent, aut virtutem ad ſtrenue pugnandum conſequerentur.

4 In tributis denique, ita ut ſancitum lege fuiſſet, pendendis incredibilis noſtrorum largitas erat (2). Non enim expectabant, ut eadem primi ab ipſis Principum miniſtri repeterent. Nam ea ipſi per ſe, cum tempus poſceret, offerebant. Atque hanc quidem in cenſu, tributoque ſolvendo alacritatem, ac *prcmtitudinem* (licet enim quandoque has item voces, quæ minus latinæ videantur eſſe, uſu terere) a Magiſtro, & Sevatore generis humani Chriſto didicerant, qui etſi ſolutus ejuſmodi lege erat, tamen, ut iis, qui petierant, ſatisfaceret, exemplumque nobis præberet, numiſma cenſus libens pependit (3).

§. II.

1 Vide Gregotium Nazianzenum *Oratione* III. *p.* 93. *ſeq.* ubi de perſequutione Juliani in Chriſtianos agit, deque Chriſtianorum patientia, & ſtudio ſeſe precibus muniendi, ut vel liberarentur, vel ſtrenue, fortiterque Martyrium ſuſtinerent. Hæc vero erga Imperatores officia a noſtris colebantur, quod Chriſtus ita juſſiſſet, paxque Eccleſiæ, Reipublicæque poſceret. Athenagoras *Legat. n. ult. p.* 334. ubi de precibus Eccleſiæ pro Imperatore dixit, tum „ id quidem, *inquit*, noſtra etiam intereſt, quo tranquillam vitam agamus, & imperata „ omnia alacres miniſtremus „. *Similia* habent Tertullianus, Theophilus Antiochenus, aliique.

2 Juſtinus Martyr *Apolog.* I. *num.* XVII. *p.* 54. *ſeq.* „ Illud etiam ſtudio nobis eſt, ut „ vectigalia, & cenſus iis, quibus hoc munus commiſiſtis, PRIMI OMNIUM PENDAMUS, quemad„ modum ab eo ſumus inſtituti. Illo namque tempore accedentes quidam, percunctati ſunt „ ex illo, an Cæſari vectigalia pendere oporteat? Qui reſponſum hoc ab eo retulere. *Dicite* „ *mihi*, *inquit*, *cujus imaginem nummus habet?* Qui ubi dixiſſent, *Cæſaris*: *reddite* „ *igitur*, ait, *quæ Cæſaris ſunt*, *Cæſari*, *& quæ Dei Deo* „. Tatianus *Orat. contra Græcos num.* IV. *p.* 260. „ Jubet rex tributa pendere, paratus ſum ſolvere „. Conſule Tertullianum *Apolog. cap.* XLII. *pag.* 136. *edit. an.* 1744. *in Append.* Eadem fere apud ceteros Patres reperire licet, quos recenſere non eſt opus, neque vacat.

3 *Matth.* XVII. *v.* 23. Sed de Chriſtianorum erga Principes, & Magiſtratus officiis, cum alii permulti latius, vel obiter egerint, tum e noſtris I. B. Boſſuetius Epiſcopus Meldenſis *Reponſ. a Mr. Baſnage* §. IV. *ſeq. p.* 409. *ſeq. tom.* III. *opp. edit. Veneta*. Tum Anonymus neſcio e qua ſecta ſcriptor. *Traisé de l'Obeiſſance des Chrétiens aux Puiſſance temporelles, ou l' on montre par l'Ecriture ſainte & par l' Hiſtoire de l' Egliſe en quoi les Chrétiens deivent obéir a leur ſouverains*. *Ultraject. an.* 1715. & Calvinianams le ſueur *Traité de l' obéiſſance des Chretiens envers leurs magiſtrats*, *& Sov.*

Digitized by Google

§. II.

Alieni præterea Chriſtiani a ſeditionibus, turbiſque erant.

ORitur deinde ex ea lege, qua ſubjecti eſſe Principibus, poteſtatibuſque jubemur, ratio cavendi, ne quid noſtri cauſſa in republica ſeditionum, turbarumque fiat. Quo in genere ſingularis Chriſtianorum virtus, & continentia (1) fuit. Itaque etſi eorum nonnulli magiſtratu potiebantur, præfectique Provinciis erant; tamen nihil ſunt unquam moliti in Imperatores mali, cum non ita ii ſe gererent (2), qui imbuti erant ſuperſtitione Deorum. Quodſi fuerunt aliqui Ethnici ita in nos male animati, ut plebis in Chriſtianos iram concitaturi, machinari nos, optareve peſtem, atque perniciem (3) civitatum, ſeditioſoſque eſſe dicerent, eorum tamen accuſandi ratio convicta mendacii (4), calumniæque eſt, ita ut apud ſuos indigni deinceps haberentur, quibus quiſquam fidem (5) adjungeret. Quemadmodum enim turbas excitaſſent hi, qui ab dignitatibus, & auctoritate magiſtratus quam longiſſime (6) abhorrebant?

1 Confer ſupra deſcriptum Tertulliani locum ea libro ad Scapulam. Origenem *lib.* III. *contra Celſum num.* LV. *tom.* I. *opp. edit. Pariſ. Mon. S. Mauri*, & quæ nos diximus *tom.* I. *lib.* I. *cap.* III. *num.* IV. *pag.* 176.

2 Vide locum ſupra deſcriptum Tertulliani ea libro ad Scapulam, & *Apolog. cap.* XXXV. *pag.* 108. *edit. an.* 1744.

3 Auctoris Dialogi Philopatridos *num.* XXIV. *pag.* 612. *tom.* III. *opp.* Luciani *edit. an.* 1743. hæc item eſt calumnia.

4 Vide quæ dixi *tom.* I. *cap.* III. *p.* 176.

5 Si enim Imperatores hiſce calumniatoribus auſcultaſſent, quemadmodum pacem tam ſæpe Eccleſiæ reſtituiſſent?

6 Tertullian. *Apolog. cap.* XXXVIII. *pag.* 117. *edit. an.* 1744. *in Append.* „ Nobis ab „ omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla eſt neceſſitas cœtus, nec ulla magis res „ aliena, quam publica „. Origenes *lib.* VIII. *contra Celſum num.* LXXV. *p.* 396. *edit. Venetæ an.* 1743. „ Nos etiam ad magiſtratus pro patria gerendos, *inquit*, hortatur Celſus, „ ſi ad tuendas leges pietatemque id facto opus eſt. Sed nos . . . eos, qui DIGNITATES AMANT „ REPUDIAMUS . . . Neque etiam ea cauſſa Chriſtiani magiſtratus recuſant, quod publica vi„ tæ munia refugiant, ſed quod ſe diviniori, & magis neceſſario Eccleſiæ miniſterio ad homi„ num ſalutem ſe ſervent „. Eo vero magis a magiſtratu obeundo noſtri abhorrebant, cum Regnum Ethnici obtinerent, quod impia edicta primi omnium, qui magiſtratu fungebantur, exequi ſolerent. Adeundus Tertullianus *lib. de Idololatr. c.* XVIII. *p.* 96. *ſeq.* Deinde quietis amor, demiſſuſque animus in cauſſa erat, cur ejus capeſſere dignitatem recuſarent. Vide *Orig.*

Digitized by Google

§. III.

De officiis eorum, qui Eccleſiis præfecti erant, erga ſubditos, deque ſubditorum erga eos ſtudio, & pietate.

QUI delecti fuerant, ut munere Epiſcoporum in Eccleſiis fungerentur, ii ut recte ſuos inſtituerent in religione, atque virtute curabant (1), quoſque morum integritate exem-

Orig. ibid. & Minucium Felicem *in Octav. p.* 321. *edit. an.* 1672. Tertullianum *lib. de Pallio cap.* V. *p.* 118. & S. Cyprianum *Epiſt. ad Donatum p.* 8. *ſeq. edit. Oxon.* Præterea minus eas decere virum Chriſtianum exiſtimabant Patres, quod ambitu, quod adulatione, quod magno incommodo ad eaſdem parari ſoleat via. Confer Tertull. *lib. de Pœnit. cap.* XI. *p.* 128. & Cyprianum *ibid p.* 7. Accedebat periculum, ne injuſte quidpiam agere cogerentur. Tertul. *de Idololatr. cap.* XVII. *p.* 56. Innocentium I. *Epiſt.* II. *cap.* IV. *num.* VII. *p.* 769. *tom.* I. *Collect. Epiſt. Rom. Pontif. edit. Coutant.* Extrema erat cauſſa neceſſitas, ut ita dicam, ludos, ſpectaculaque populo dandi, quæ ſpectacula prohibita ab Eccleſia erant. Innoc. I. *Epiſt.* II. *cap.* IX. *num.* XIV. *pag.* 754. „ Conſtat eos, *inquit*, (publicis negotiis occupatos) „ in ipſis muniis etiam voluptates exhibere, quas a diabolo inventas eſſe non dubium eſt, & „ ludorum, vel munerum apparatibus aut præeſſe, aut intereſſe „. Vide ejuſdem *Epiſt.* III. *cap.* IV. *num.* VII. *p.* 769. & *cap.* VI. *num.* IX. *pag.* 770. & Tertullianum *lib. de Spectac. cap.* XXII. *p.* 82. & *lib. de Idololatr. cap.* LXVII. *p.* 96. At cum periculum Idololatriæ, Impietatiſque nullum eſſet, magiſtratu aliquos noſtrum fuiſſe functos temporibus Ethnicorum Imperatorum, certa res eſt. Conſule Euſebium *lib.* VIII. *Hiſt. cap.* I. *p.* 375. *edit. Cantabrig.* ubi „ Argumento, *inquit*, eſſe poteſt Imperatorum benignitas erga noſtros, quibus regendas etiam Provincias committebant, omni ſacrificandi metu eos liberantes ob ſingularem, qua in religionem noſtram affecti erant, benevolentiam „. Idem Euſebius *lib. de Vita Conſtantini* II. *cap.* XLIV. *pag.* 558. „ Conſtantinum Chriſtianum jam religione „ in ſingulas Provincias eos Præſides ut plurimum miſiſſe, *ſcribit*, qui ſalutari fidei dicati eſſent „. Neque Paulus Apoſtolus Sergio Paulo Proconſuli imperavit, ut ſi Chriſtianus eſſe vellet, magiſtratu fungi deſineret. Præcepiſſet autem, ſi componi dignitas cum Chriſtianæ religionis inſtitutis nequiret. *Vide Actor. Apoſt. cap* XIII. *v.* 12. Sed de Eccleſiæ diſciplina, quæ ad eos, qui magiſtratu fungerentur, ſpectat, agam alio loco opportune. Interea confer *Diſ.* XXX. *Dugneti tom.* I. *Diſſert. Eccl. p.* 503. *ſeq.*

1 Conf. *Epiſt. ad Timoth.* I. *cap.* III. *v.* 2. *ſeq.* & *Epiſt. ad Tit. cap.* I. *v.* 7. *ſeq.* Clementis Romani *Epiſt.* I. *ad Corinth. num.* XLIV. *p.* 30. *tom.* I. *Collect. Epiſt. Rom. Pont. edit. Coutantii.* Ignatii *Epiſt. ad Polycarpum num.* I. *pag.* 39. *ſeq. PP. Apoſtolicor. tom.* II. *p.* 39. *edit. an.* 1724. Polycarpi *Epiſt. ad Philippenſes num.* V. *pag.* 188. *tom. eod. PP. Apoſt.* Origenem *lib.* VIII. *contra Celſum num.* LXXV. *p.* 396. *tom.* I. *opp. edit. Veneta an.* 1741. ubi „ Nos, *inquit*, qui ſcimus in ſingulis civitatibus aliam eſſe patriam a verbo „ Dei conſtitutam, eos, ut Eccleſias regant, hortamur, qui potentes ſermone, & quorum „ mores ſani ſunt . . . Cogimus vero illos, qui præ multa modeſtia communem Eccleſiæ cu„ ram in ſe facile recipere nolunt. Itaque qui nobis ſapienter præſunt, id illi coacti fa„ ciunt . . . Quod ſi qui in Eccleſia præſunt, hoc eſt Eccleſiæ vocati Antiſtites, illi, quæ ſe„ cundum Deum eſt, patriæ recte præſunt, aut ex præſcriptis a Deo legibus præſunt . . . Ne„ ceſſarium ſimul, & juſtum hoc miniſterium eſt. Omnium curam gerunt, eorum quidem, qui „ ſunt intus, ut in dies melius vivant, eorum vero, qui ſunt extra, ut loquantur, & faciant, „ quæ pietate digna ſunt, ſicque Deum vero cultu proſequentes, & quamplurimos poſſunt „ erudientes, toti verbo Dei divinaque lege imbuti ſint, & ſummo Deo conſocientur &c. „ Sed alio properans, ſatis hæc eſſe de Epiſcopis cenſeo.

Digitized by Google

exemplo aliis eſſe poſſe proſpiciebant, diaconos, presbyteroſque (1) ordinabant, qui ipſis adjutores in adminiſtranda Eccleſia eſſent. Nulla apud Antiſtites eoſdem *acceptio Perſonarum* erat. Si quos peccare, detrimentoque ceteris obſtinatione eſſe videbant, monebant primum; perſeverantes corripiebant; ac ſi nihil profeciſſent Eccleſiæ (2) communione prohibebant, ſive filii, ſive etiam reges eſſent.

Presbyterorum, diaconorum, ceterorumque Chriſtianorum erga Epiſcopos ſingulare ſtudium erat. Eos enim parentum loco habebant, nullamque rem prætermittebant, quam ipſis deberi intelligerent. Cum illis enim in Eccleſia congregabantur, in rebuſque ſacris adminiſtrandis omnes illis ſi laici (3) eſſent, ſin autem clerici, præcipuas partes tribuebant. Namque ne reges quidem quidquam ſibi eorum, quæ propria Epiſcoporum eſſent (4), arrogabant. Cognorant quippe ut in civilibus civium ſe, ita in ſacris rebus Antiſtites Eccleſiarum eſſe judices eorum omnium oportere, qui initiati noſtris myſteriis fuiſſent (5).

1 De hac re dicam alio loco opportune. Interea conſule Clementem Romanum *l. c. n.* XLII. *pag.* 29. & S. Cyprianum *Epiſt.* XXXVIII. *pag.* 74. *edit. Oxon. & Epiſt.* XXXIX. *p.* 76. *ſeq.*

2 Vide quæ de Marcione a Patre ex Eccleſia ejecto dixi ſup. *p.* 396. *n.* 2. Euſebius *lib.* VI. *Hiſt. cap.* XXXIV. de Philippo Auguſto agens *p.* 298. *edit. Cantab.* „ Fama eſt, *inquit*, eum „ utpote Chriſtianum in poſtrema paſchæ vigilia precationum in Eccleſia participem ſimul „ cum reliquo populo fieri voluiſſe, AST EPISCOPUM, QUI TUNC ECCLESIÆ PRÆERAT, NON „ PRIUS ILLI ADITUM PERMISISSE, QUAM CONFESSIONEM SCELERUM FECISSET, iiſque, qui „ humanitus lapſi fuerant, & in pœnitentium ordine ſtabant. Quippe ob multa, quæ commi- „ ſerat, crimina, nunquam omnino ab Epiſcopo fuiſſet admiſſus, niſi id prius feciſſet. Et Im- „ perator quidem libenter obtemperaſſe dicitur „. Etſi incerta fama hac nixa hiſtoria ſit, tamen ex Euſebii loco plane conſtat, quæ ſit in rebus ſacris auctoritas Epiſcoporum ſupra Principes, ceteroſque homines Chriſtianos, ſententia quidem Eccleſiæ & vetere, & ſatis bene conſtituta. De Theodoſio Imperatore, cui ad Eccleſiam venienti fores clauſit S. Ambroſius, quod indignum eſſe, qui ingrederetur, cenſeret, propterea quod in Theſſalonicenſes ſæviiſſet, auctor eſt Theodoritus *lib.* V. *Hiſt. Eccl. cap.* XVIII. *pag.* 215. *edit. Cantabrig.*

3 Vide Epiſt. Clement. *ad Corinth.* I. *num.* XL. *p.* 28. Epiſtolas Ignatii ſeptem, quas eſſe genuinas conſtat *p.* 11. *ſeq. tom.* II. *Apoſtolic. PP. edit. an.* 1724. *Epiſt. Polycarpi ibid.* S. Cypriani *Epiſtolas* XIV. XV. *ſeqq. edit. Oxon. p.* 31. *ſeqq.*

4 Vide quæ paullo ante de Philippo, & Theodoſio dixi.

5 Vide Clementem Romanum *Epiſt. ad Corinth. num.* XXI. *pag.* 20. S. Polycarpum *ibid. pag.* 188. Clementem Alexandrinum *lib.* IV. *Strom. pag.* 517. & Euſebium *lib.* X. *Hiſt. Eccl. cap.* V. *ſeqq. pag.* 485. *ſeqq. edit. Cantabr. & lib.* III. *de vita Conſtantini cap.* VI. *ſeqq. pag.* 579. *ſeqq.* Sed de hoc item argumento erit alibi copioſe dicendum.

Digitized by Google

§. IV.

De Conjugum Chriſtianorum, de Parentum & Filiorum, Dominorum & Servorum moribus.

Dictum autem paullo ante eſt, quanta cura conjuges, parentes, filiique officia, quæ ſibi eſſent præſcripta, perficerent. Atque ut uxor (1), ita vir uxori fidem ſervabat. Quinetiam ſubdita uxor viro erat, ita ut a Paulo dictum fuerat. Parentes filios recte (2) inſtituebant, utque diſciplinam ſer-

(1) De uxorum erga maritos officiis confer Juſtinum Martyrem *Apolog.* II. *num.* II. Ut autem illæ inſtitui deberent, indicat Clemens Romanus *Epiſt. eadem ad Corinth. num.* xxI. *pag.* 20. ubi „ Præpoſitos noſtros, inquit, revereamur, ſeniores noſtros honoremus, juvenes
„ doceamus diſciplinam timoris Dei. Uxores noſtras ad id quod bonum eſt inducamus. Ama-
„ biles caſtitatis mores oſtendant, ſimplicem ac ſinceram manſuetudinis ſuæ voluntatem de-
„ monſtrent, moderationem linguæ ſuæ ſilentio manifeſtam faciant, caritatem ſuam non ſe-
„ cundum animi propenſiones, ſed omnibus Deum ſancte timentibus æqualem præbeant &c. „
Et Sanctus Polycarpus ſic in Epiſtola ad Philippenſes ſcribit *num.* II. *ſeq. pag.* 187. *tom.* II. *Apoſtolic. PP.* Abſtinentes ab omni injuſtitia, fraudatione, avaritia, obtrectatione, falſo te-
„ ſtimonio, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, nec pugnum
„ pro pugno, nec imprecationem pro imprecatione, memores autem eorum, quæ dixit Do-
„ minus docens, nolite judicare, ne judicemini . . . Principium autem omnium malorum eſt
„ habendi cupiditas. Scientes ergo, quod nihil intulimus in hunc mundum . . . armemur ar-
„ mis juſtitiæ, & doceamus nos ipſos primum ambulare in mandato Domini, deinde & veſtras
„ uxores in ſibi tradita fide, & caritate, & caſtitate, amantes viros ſuos in omni veritate,
„ ac diligentes omnes æqualiter in omni continentia &c. „ Conſule Tertullianum *ad Scap. cap.* IV. *pag.* 71. Juſtinum Martyrem l. c. num. II. Lactantium Firmianum *lib.* IV. *Inſtitut. Divinar. cap.* xxI. *pag.* 499. *ſeq. tom.* I. *opp. edit. an.* 1748. ubi „ Servanda, *inquit*, fi-
„ des ab utroque alteri eſt, immo exemplo continentiæ docenda uxor, ut ſe caſte ge-
„ rat. Iniquum eſt enim, ut id exigas, quod præſtare ipſe non poſſis. Quæ iniquitas effecit
„ profecto, ut eſſent adulteria feminis ægre ferentibus, præſtare ſe fidem, non exhibenti-
„ bus mutuam caritatem &c. Cavendum eſt igitur, ne occaſionem vitiis noſtra intemperan-
„ tia demus, ſed aſſueſcant invicem mores duorum, & jugum paribus animis ferant. Nam
„ fere in hoc juſtitiæ ſumma conſiſtit, ut non facias alteri quidquid ipſe ab altero pati no-
„ lis. Hæc ſunt, quæ ad continentiam præcipiuntur a Deo . . . Adduntur illa, ut omnis ca-
„ lumnia, & occaſio fraudis removeatur, adulterum eſſe, qui a marito dimiſſam duxerit . . .
„ diſſociari enim corpus, & diſtrahi Deus noluit. Præterea non tantum adulterium eſſe vi-
„ tandum, ſed etiam cogitationem, ne quis aſpiciat alienam, & animo concupiſcat. Adulte-
„ ram enim fieri mentem, ſi vel imaginem voluptatis ſibi ipſa depinxerit &c.

(2) Clemens Rom. *ibid. num.* xxI. *pag.* 20. „ Liberi noſtri diſciplinæ Chriſti participes
„ ſint, diſcant quid humilitas apud Deum valeat, quid caſta caritas apud Deum poſſit, quo-
„ modo timor ejus bonus eſt, ac magnus, & ſervans omnes, qui in ipſo verſantur in pura
„ mente „. Polycarpus *ibid. num.* IV. „ Erudite filios ſuos in diſciplina timoris Dei, tum
„ viduas circa fidem Domini prudentes, interpellantes ſine intermiſſione pro omnibus, lon-
„ ge recedentes ab omni calumnia, detractione, falſo teſtimonio, avaritia, & omni malo,
„ cognoſcentes quod altaria Dei ſunt „. Quare apud noſtros non audiebantur ſcelera, quæ exprobrat Ethnicis Juſtinus *Apol.* I. *num.* xxvII. *pag.* 61. „ Sunt, *inquit*, Ethnici, qui libe-
„ ros etiam ſuos, & uxores proſtituunt, ac palam, & aperte quidam ad cynedicam turpitu-
„ dinem evitantur . . . Nobis, qui non ii ſumus, ut quidquam ejuſmodi faciamus, hoc mini-
„ me nocere.

ſervarent, curabant. Rurſum filii parentibus obtemperabant (1), cum nihil aliud a parente quæri certo ſcirent, quam veram eorum, ſolidamque felicitatem. Quibus ſervi erant, hi nihil in eos, quod pietati conſentaneum non eſſet, admittebant. Scilicet eos ſic tractabant, ut habere eoſdem filiorum loco (2) viderentur. Pari modo ſervi libenter heris (3) parebant, utque parentes venerabantur.

§. V.

Quemadmodum ſe erga homines ceteros gererent.

CHriſtianos ceteros magno honore proſequebantur. Nam ſeniores patrum, matrumve, æquales fratrum, juniores filiorum (4) numero habebant. Quid ſi Ethnicos ipſos, ut fratres conſiderabant (5), nihilque agebant, quod ipſis offenſioni eſſe, aut damno poſſet?

§. VI.

Quamobrem ab homicidio longe abhorrebant.

QUÆ cum ita eſſent, mirabile non eſt, ſi ab homicidio (6) tantopere abhorrerent. Quid autem injuſtius, quam alterum a privato necari? Itaque hoc ſibi palam jure ſumebant, homicidam Chriſtianum reperiri neminem.

§. VII.

1 Vide Lactant. *lib.* IV. *Div. Inſtit. cap.* III. *pag.* 277. *ſeqq.* & quæ dixi ſupra *p.* 394.

2 Conſule Tatianum *Orat. adverſus Græcos num.* VI. *p.* 267. *edit. opp. Juſtini an.* 1747. „ Liber ſum ab inſana gloriæ cupiditate, mortem contemno, quovis morbi genere ſuperior „ ſum, mœror animum non peredit. Si ſervus ſum, ſervitutem ſuſtineo, ſi liber, ingenui„ tatem non oſtento „. Hinc fiebat, ut ſervi Chriſtianorum, tametſi Ethnici, nihilo minus eiſdem calumniam ſtruere non auderent, quamquam vexarentur, ut ſtruerent. Confer *Athenag. Legat. pag.* 332. *edit. an.* 1747.

3 Tatianus *ibid. num.* IV. *pag.* 269.

4 Vide quæ ſcripſi *tom.* 1. *pag.* 6. *not.* 3.

5 Confer quæ ſcripſi *ibid. not.* 4.

6 Vide Juſtinum Martyrem *Apolog.* II. *num.* 3. *pag.* 93. Athenagoras *Legat. n.* XXXV. *p.* 332. „ Quis igitur, *inquit*, non inſulſiſſimus nos, cum tales ſimus, homicidas eſſe dixerit, neque „ enim carnes humanas deguſtare poſſumus, niſi prius aliquem occiderimus? „ Nos homici„ dium

§. VII.

Ethnicos, qui exponere infantes, abortumque procurare audebant, ut homicidas deteſtabantur.

Cognoſci etiam noſtrorum hominum in hoc genere integritas,& innocentia poterat ex ſummo ſtudio, quod adhibebant,ne quis infantes exponeret, exque deteſtatione ſceleris, quod Ethnici admittere ſolerent, ut vel ipſi exponerent ſuos, vel æquo animo ſerrent, ut infantes ab aliis exponerentur. Nam Athenienſibus ſive lege, ſive conſuetudine quadam licebat, vel interficere, vel exponere, ut ab aliis aleretur, quidquid natum nolebant, quæ ſane ratio in alias permultas gentes manavit Ethnicorum. Quare Juſtinus Martyr in priore Apologia (1) didiciſſe, inquit, nos, ne quem vexemus, neve quidquam impune contra aliquem, quisquis tandem ſit, aut faciamus, aut moliamur, ſed habeamus eos, qui pueros exponere auderent, in numero improborum hominum. Cauſſas autem cur ſic facerent, has indicat. Primo quidem, quia „ omnes fere hujuſmodi videmus ad ſtupra, non puellas ſolum, ſed etiam maſculos produci, & quemadmodum narrantur antiqui greges, & armenta boum, vel caprarum, ovium, vel gregalium equorum aluiſſe, ita & pueros ad turpes dumtaxat uſus, & feminarum pariter, ac ambigui ſexus hominum, ac nefanda patrantium turba ad hoc piaculum apud omnes gentes proſtat„ (2). Deinde metuimus, ne quis ex iis, qui exponuntur non ſuſceptus intereat, & homicidæ ſimus;

„ dium ſpectare pene idem eſſe arbitramur, ac perpetrare. Cædem igitur quomodo perpetrare poſſumus, qui eum ne ſpectandam quidem ducimus, ne ſcelus, & piaculum nobis impingamus „. Theophilus Antiochenus *lib.* III. *ad Autolycum num.* XV. *p.* 323. *edit. Wolf.* eadem fere ſcribit. „ Monomachias, *inquit*, nobis ſpectare interdictum eſt, ne oculi noſtri „ inquinentur, & aures noſtræ participes fiant cædium „. Confer *Epiſt. Eccleſiar. Lugdun. & Vienn. de Martyr. Gallis num.* XVIII. *p.* 55. apud Ruinart. *in Act. SS. MM. Sincer. edit. Veron.* Tertullianum *Apolog. cap.* XLX. *pag.* 139. *edit. opp. an.* 1744. Minucium Felicem *Octav. pag.* 299. qui „ nobis, *inquit*, homicidium nec videre fas, nec audire, tantumque „ ab humano ſanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis ſanguinem noverimus, *& p.* 344. Origenem *lib.* III. *contra Celſum num.* VII. *tom.* I. *opp.* Lactantium *lib.* VI. *Divinar. Inſtitutionum c.* XX. *pag.* 491. *tom.* I. *opp. edit. an.* 1748.

1 *Num.* 27. *pag.* 61. *edit. an.* 1747.

2 *Num.* XXIX. *pag.* 62.

Digitized by Google

ſimus ; ſed vel omnino matrimonium non inimus, niſi ad liberorum educationem, vel ſi a nuptiis refugimus, perpetuo nos continemus„. Ac multa quidem in rem eamdem diſputat Athenagoras in Legatione (1). Tertullianus præterea in Apologetico, filios exponi a parentibus Ethnicis ſuſcipiendos ab aliqua matre extranea ſcribit (2). Rurſum Minucius Felix in Octavio. „ Vos, *inquit*, video procreatos filios nunc feris, & avibus exponere, nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere (3) „. Poſtremo Lactantius, ut alios prætermittam, in quinto Inſtitutionum Divinarum libro (4), impios, ait, vocant ipſi ſcilicet pii, & ab humano ſanguine abhorrentes, cum ſi & actus ſuos conſiderent, & illorum, quos tamquam impios damnant, jam intelligent, quam mendaces ſint, & iis omnibus, quæ adverſus bonos aut dicunt, aut faciunt digniores. Non enim de noſtro, ſed de illorum numero ſemper exiſtunt, qui natos ex ſe pueros aut ſtrangulent, aut ſi nimium pii fuerint, exponant „.

Ad abortum quod attinet, Athenagoras ibidem „ Qui mulieres, *inquit*, illas, quæ medicamentis ad abortum utuntur, homicidas eſſe, & rationem hujus abortus Deo reddituras dicimus, quomodo hominem occideremus? Non enim ejuſdem eſt fœtum etiam in utero animal eſſe, ac ideo Deo curæ eſſe exiſtimare, & editum in lucem occidere; ac infantem non exponere, quia parricidæ ſunt, qui exponunt, rurſus autem nutritum, & educatum interficere (5)„. Minucius quoque in Octavio (6) „ Sunt, *inquit*, qui in ipſis viſceribus, medicaminibus epotis, originem futuri hominis extinguant, & parricidium faciant, antequam pariant. Et hæc utique de Deorum veſtrorum diſciplina deſcendunt „. Tertullianus item in nono Apologetici capite (7) „ Homicidii feſtinationem eſſe, ait, prohibere naſci, nec referre, natam ne quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet. Hominem eſſe & eum

1 *Num.* xxxv. *pag.* 332.
2 Tertull. *Apol. cap.* ix. *pag.* 36. *edit. an.* 1744.
3 Minucius Felix *in Octav. pag.* 289. *ſeq.*
4 Lactantius *lib.* v. *cap.* ix. *pag.* 383. *tom.* 1. *opp. edit. an.* 1748.
5 *Num.* xxxv. *pag.* 332.
6 *Pag.* 290. *edit. an.* 1672.
7 *Pag.* 36. *edit. ejuſd. in Append.*

Digitized by Google

eum, qui eſt futurus. Etiam fructum omnem jam eſſe in ſemine „. Poſtremo Lactantius in ſexto Inſtitutionum libro (1) „ Ne illud quidem, *inquit*, concedi aliquis exiſtimet, ut recens natos liceat oblidere, quæ vel maxima eſt impietas. Ad vitam enim Deus inſpirat animas, non ad mortem. Verum homines (Ethnici) ne quod ſit facinus, quo manus ſuas non polluant, rudibus adhuc, & ſimplicibus animis abnegant lucem non a ſe datam „. Loqui autem hoc loco Lactantium de immanitate illa, qua mulierculæ potionem bibunt ad abortum procurandum, recte eſt in adnotationibus ab Helmenhorſtio animadverſum (2).

§. VIII.

Nec fur inter Chriſtianos ullus nominabatur, nec raptor, nec ejuſmodi, qui aliorum res aut tolleret, aut expeteret.

HOc item ſibi incredibili libertate, ac ſuo quidem jure noſtri ſumebant, ut qui quanta ipſi innocentia præſtarent, plane cognoſcerent, ſuorum eſſe neminem, qui furti ſeſe alligaret, defenderent. Itaque Juſtinus Martyr in Apologia II. (3) de Lucio Martyre agens, cum intellexiſſet, inquit, Ptolemæum Presbyterum damnatum ab Urbico eſſe, alloquutum in hanc ſententiam fuiſſe Judicem: Quid cauſſæ eſt, ut hominem neque adulterii, neque ſtupri convictum, neque homicidam, neque furem, nec raptorem, nec ullius ſceleris reum, nominis dumtaxat Chriſtiani vocabulum confitentem condemnaveris? Quid ſi Speratus, qui e numero martyrum Scillitanorum unus fuit, ego, dixit, (4) „ Imperatoris mundi genium neſcio, ſed cæleſti Deo meo ſervio, quem nullus hominum vidit, nec videre poteſt. Ego enim nec furatus ſum aliquando, ſed quodcumque emam tributum do, quoniam cognoſco eum Dominum meum. Sed adoro Dominum meum regem regum, & omnium gentium Dominum „. Neque hæc ali-

1 *Cap. xx. pag.* 491.
2 Ibid. *in not. ad lin.* 12.
3 *Num.* 2. *pag.* 93. *edit. an.* 1747.
4 Apud Ruinart. *num.* 1. *pag.* 74. *edit. Veron.*

aliquorum ſolummodo Chriſtianorum virtus fuit. Lactantius ecce in quinto Inſtitutionum divinarum libro (1),,Non de noſtro, *inquit*, ſed de illorum (Ethnicorum) numero ſemper exiſtunt, qui vias obſideant armati, maria prædentur, vel ſi palam graſſari non licuit, venena clam temperent,,. Igitur quod Ethnicis exprobrat, alienum profecto fuerit a moribus Chriſtianorum neceſſe eſt.

§. IX.

Depoſitum non abnegabant & debitum creditoribus ultro reddebant.

EST hujuſce rei teſtis locuples Plinius Junior in x. libro Epiſtolarum (2). Quo ſane teſtimonio quid dici, aut quid excogitari poteſt præclarius? Accedit auctoritas Tertulliani in libro ad Scapulam (3) ubi „ præter hæc, *inquit*, depoſitum non abnegamus, matrimonium nullius adulteramus, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigeramus, nulli malum pro malo reddimus „. Si cui autem quidquam debebant, ultro reſtituere creditoribus conſueverant (4). Qui autem hiſce moribus erant inſtructi, quemadmodum rem alienam ullam aut ſurripuiſsent, aut optaſſent? Atque hæc quidem de moribus veterum Chriſtianorum dicta ſunto. Quæ tametſi & breviter, & minus fortaſſe eleganter, quam Lectores vellent, diſputata ſunt, maximæ tamen noſtris hominibus utilitati futura confido, cum & paucos ſuiſſe eos, qui in hoc genere verſati ſint, & minus abunde copioſeque, quam ipſe egerim, de hoc argumento diſſeruiſſe, intelligam.

§. X.

De ſtudio Ethnicorum Chriſtianos imitandi.

CUM hiſce moribus, ut alias ſæpe diximus, res Chriſtiana aucta mirandum in modum eſſet, Ethnici, qui pervicaces in ſuperſtitione manebant, videbantque, neque horta-

1 *Cap.* IX. *pag.* 383. 2 *Epiſt.* XCVII. *pag.* 630. *edit. Cellar.* 3 *Cap.* IV. *pag.* 71.
4 Auctor Dialogi *Philopatr.* n. XX. *pag.* 607. *T.* III. *opp. Luciani.*

tu, neque minis, neque ſuppliciis impetratum ab ſe fuiſſe, ut noſtri ab ſententia deterrerentur, collegerunt ſeſe, atque alia conſilia capienda putarunt, quibus ſin minus religionem tollere, impedire ſaltem Chriſtianorum progreſſus poſſent. Igitur quoniam & doctrina, quæ conſentanea rationi ſit, & ſanctitate morum plurimum profeciſſe noſtros intelligebant, dandam eſſe operam judicarunt, ut quos vincere torquendo nequiviſſent, hos imitando vel ſuperarent, vel quod illud difficile quidem eſſet, reprimerent. Sperabant enim fore, ut vulgus hominum ſpecie virtutis moveretur, ſeque deinceps abduci a veteribus inſtitutis non ſineret (1). Fuerunt ergo eorum aliqui, qui formulas quaſdam, dictioneſque adhiberent, quas eſſent a noſtris mutuati, propterea quod aptas explicandis decretis religionis eſſe arbitrarentur. Nam miſſis antiquis, quibus philoſophi, qui ante Chriſtum floruerant, utebantur, ubi de Deo, de natura, purgationeque animi, de miſero corrupti hominis ſtatu, deque aliis dogmatibus disſerebant, ea cum alii, tum novi imprimis Platonici vocabula uſurparunt, quæ ex novi Teſtamenti libris petita, non orta eſsent e ſchola quapiam veterum (2) Philoſophorum. Ac invenimus nos quidem apud Plotinum, Jamblichum, Hieroclem (3), Simplicium vocabula *σωτὴρ*, *ἀνακαίνωσις*, *παλιγγενεσία*, *φωτισμὸς*, *Servator*, *renovatio*, *regeneratio*, *illuminatio*, quorum ſane vocabulorum in Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti, aliorumque priſcorum Philoſophorum voluminibus ne veſtigium quidem extat. Neque vero futurum aliquem arbitror, qui hæc Simplicii in extremo Commentario in Epicteti Enchiridion verba non eſse ex Chriſtianis fontibus hauſta, putet. „ Servatorem tertium ſupplex oro, ut ab oculis animorum noſtrorum caliginem prorſus abſtergat (4).

Jam

1 Joh Laurentius Moshemius homo de ſecta Luteranorum ſingularem *de ſtudio Ethnicorum Chriſtianos imitandi Diſſertationem* ſcripſit, quæ extat *in Collect. Diſſertationum ejuſd. Scriptor. editar. Altonaviæ an.* 1733. Hujus me ſtudiis plurimum, quod ad rem hanc pertinet, profeciſſe fateor.

2 Confer Petri Danielis Huetii *Quæſtiones Alnetanas, quæ ſunt de concordia Rationis, & Fidei*, & Tobiæ Pfanneri *Syſtema Theologiæ Gentilis*, qui diligenter eorumdem Philoſophorum teſtimonia collegerunt.

3 Moshemius *ibid.* § v. *pag.* 339.

4 *Commentar. in Epict. pag.* 332. *edit. Lugdun. an.* 1640.

Jam vero quis neſciat, Chriſtiana hæc item eſse, quæ Hierocles a Paulo fortaſse acceperit? „ (1). Novit ille ſolus honorare, qui ſe imprimis hoſtiam offerens, ſuumque animum divinum ſimulacrum faciens, mentem quoque ſuam ceu templum ad divinum lumen ſuſcipiendum præparat „. Atque eſt illud etiam certiſſimum noſtrum hoc eſſe dogma, peccato nos vitiaſſe imaginem Dei, quæ in nobis ineſt, adeoque reſtitui eam juſtitiæ, ſanctitatiſque præſidio oportere. Id vero ſibi adoptaſſe Hieroclem plane (2) liquet. Sed quid multis eſt opus? Legat qui volet apud Euſebium (3) Porphyrii de Dei natura, atque attributis decreta, ac niſi ea non Platonis, neque Ariſtotelis, ſed Juſtini, Origenis, Clementis hominum Chriſtianorum dictis congruant, tunc me eſſe patiar, ab iis qui contra forſitan ſentiant, ſuperatum. Quod autem de Porphyrio dixi, hoc ipſum eſſe ajo de Ammonio ſtatuendum. Age vero, quæ Mercurii Triſmegiſti nomine circumferuntur, nonne ſcripta videntur ab homine Ethnico (4) fuiſſe, qui & legerit libros,& imitatus ſit rationem dicendi (5) Chriſtianorum? Accedit vocabulum *dæmon*, quod cum ante adhibitum ad naturas intelligentia præditas indicandas fuerit, tum ubi invectus Chriſtianiſmus eſt, eamque malis *Spiritibus* attribuit appellationem, ſic ab Ethnicis uſurpari cœpit, ut vix umquam ad ſignificandum aut Deum, aut bonos *Spiritus* ab Ethnicis (6) uſurparetur. Viderunt hæc ſcilicet Euſebius (7),

 Baſi-

1 *Commentar. in Aurea carmina Pythagoræ p. 25. edit. Cantabrig.*

2 *Ibid. pag. 174.*

3 *In libris de Præparat. Evangelica.* Vide etiam Porphyr. *de Abſtinentia lib. 2. p. 49. edit. Cantabrig. an. 1665.*

4 Moshemius *ibid.* §. VI. *pag.* 342. Conſule Johannem Albertum Fabricium *Bibl. Lat. lib.* III. *cap.* II. §. 12. *pag.* 522. & Lambecium Prodromo *Hiſt. Litter. lib.* II. *cap.* 1. *pag.* 141. ubi de Interprete *Dialogi Inſcripti: Aſclepius*, agunt; Johannem Henricum Urſinum *lib. de Hermete, & Zoroaſtro Exerc.* II. *ſect.* VII. *pag.* 150. Hermannum Conringium *de Hermetica Ægyptiorum medicina cap.* V. *pag.* 40. Cudworthum *Syſt. Intellect. cap.* IV. *pag.* 328.

5 Adeundi Dioyſius Petavius *tom.* II. *Theologicor. Dogm. lib.* 1. *de Trinit. cap.* II. §. III. *ſeq. p.* 8. *edit. Pariſ.* & Johannes Henricus Urſinus *l. c. pag.* 150.

6 Vide S. Auguſtinum *lib.* IX. *de Civ. Dei cap.* XIX. *pag.* 178. *tom.* 7. *opp.* & *cap.* XII. *pag.* 155. Chalcidium *in Tim. Plat. pag.* 329. *edit. Fabric. tom.* II. *opp.* Hippolyti; & Plutarchum *in conv. ſept. Sapient. tom.* II. *opp. pag.* 162. Adiſis Moshemium *ibid. pag.* 343. *ſeqq.*

7 *Præp. Evang. lib.* XI. *cap.* XIX. *p.* 540. Baſil. *Homil.* XVI. *in Princ. Johan. p.* 134. *tom.*

Baſilius, Auguſtinus, & Theodoritus, quamobrem Porphyrium, ejuſque ſimiles philoſophos numerandos eſſe in plagiariis cenſuerunt.

Dici autem vix poteſt, quot fabulis ante adventum Chriſti, quotque inanibus, falſiſque de Deo, & religione opinionibus Ethnici aſſentirentur. Sed poſteaquam diſputare cum noſtris aggreſſi ſunt, repudiare eas ſenſim, aliamque inire cœperunt explicandorum divinorum dogmatum rationem. Quod cum ab aliis Patribus, tum eſt etiam ab Oroſio (1) quinti ſeculi ſcriptore animadverſum. Nam quos ante Deos Ethnici appellabant, eoſque ex aliis Diis, ut ex parentibus natos, jactabant, eoſdem ita poſt depreſſerunt, ut non Dii quidem illi, ſed miniſtri, cujuſmodi eſſe Angelos credimus, unius Dei hujuſce Univerſitatis conditoris, eſſe illorum ſententia viderentur. Eo autem adducta res eſt, ut eſſent aliqui, & illi quidem dignitate præſtantes, qui Chriſto etiam cultum adhibendum (2) putarent. Quid? Si novorum Platonicorum de tribus hypoſtaſibus (3) dogma ortum ex imitatione doctrinæ eſt Chriſtianorum? Nam ex Platone nihil ſimile licet exſculpere. Sunt enim illius verba ſatis implicata. Itaque ſic excitatos a Chriſtianis fuiſſe novos Platonicos cenſeo, ut hoc ſibi ſaxum volvendum arbitrarentur. Quæ namque alia fuerit cauſſa, quæ illos moveret, ut tantum in ea re ſtudii, laboriſque conſumerent, ne ſuſpicari quidem poſſum. Eſt vero illud ſingulare, quod cum veteres Philoſophi coæternam Deo materiam finxerint, novi ab illis receſſerint, eamque creatam dixerint, æmu-

tom. II. *edit. Pariſ. Monach. S. Mauri*, Auguſtinus *de Civ. Dei lib.* XII. *cap.* XX. *p.* 243. *&* *lib.* XIII. *cap.* XIX. *pag.* 258. *tom.* VII. *opp.* Adeundus Moshemius *ibid. p.* 351. *ſeq.* S. x. & Baltuſius S. I. Theologus *Defenſ. des Peres accuſez de Platoniſme l.* IX. *cap.* VII. *p.* 476. *ſeqq. &* 545.

1 *Hiſt. lib.* VI. *cap.* I. *p.* 417. Confer Moshemium ibid pag. 256.

2 Vide Johannem Antiochenum *in Excerp. Valeſ. p.* 803. *ſeq.* Tertullianum *Apolog. c.* V. *p.* 57. *edit. Haverc.* qui ſuſceptum fuiſſe a Tiberio conſilium Chriſtum in Deos referendi ſcribit. Quamquam autem id negant factum Tanaquillus Faber *Epiſt. crit. tom.* II. Ep. XXI. *p.* 33. Johannes Clericus *Hiſt. Eccl. p.* 385. Antonius Vandalemius *De Orac. Ethnic. lib.* II. *p.* 453. *ſeq.* tamen nullam eſſe cauſſam, cur Tertulliano fides adimatur, defendunt Johannes Pearſonus *Lect.* IV. *ad Act. Apoſt. p.* 63. *inter opp. Poſthuma.* Theod. Hoiſeus *Diſſert. de Decret. Tiber. quo Chriſtum referre voluit in numerum Deorum edit. Erfurti ann.* 1715. Adeundus Moshemius *ibid. p.* 358. *ſeq.*

3 Plotin. *Ennead.* V. *lib.* I. *p.* 485. e novis Cudworthus *Syſt. Intellectual. lib.* I. *cap.* IV. *p.* 547. & Moshemius *in not. ad Cudv. Diſſert. cit. p.* 163. Confer S. Auguſtinum *lib.* X. *de Civ. Dei cap.* XXII.

æmulati ſtudia (1) Chriſtianorum. Ac de doctrina quidem Chriſtiana, quam imitati Ethnici fuerint, ſatis hæc ſunto. Hoc tamen moneo, ne quis ſola ratione decreta religionis Chriſtianæ inveſtigari poſſe putet. Tobias Pfannerus (2), Petrus Daniel Huetius (3), aliique commentarios de concordia rationis, & religionis Chriſtianæ ſcripſerunt, ut ratione inveniri quidquam, quod ad fidem accedat, oſtenderent. Sed non animadverterunt, non eorum ſe, qui ante Chriſtum, ſed eorum, qui poſt Apoſtolos ipſos vixerunt, teſtimonia collegiſſe Philoſophorum, qui noſtris libris, diſputationibuſque profecerint. Horum enim commune erat effatum, veritatem ab omnibus eſſe, quicumque tandem ſint, repetendam (4).

De moribus autem, officiiſque multo accuratius, poſt adventum Chriſti Servatoris, Philoſophos diſſeruiſſe, teſtata res eſt. Quamobrem recte Godefridus Olearius ſcribit (5): „ Ex Chriſtianis fontibus promanaſſe pleraque Jamblichi, Porphyrii, Procli dogmata, ea præſertim, quæ de ſenſuum fuga, affectuum crucifixione, mentis elevatione in Deum diſſeruerunt „. Idem alio loco ſic ſtatuit. „ Nugantur, qui quas in horum Philoſophorum ſcriptis inveniunt præclaras doctrinas de morte Philoſophica, corporiſque, & ſenſuum fuga, de cura animi, itemque de mentis cultu, ex eorum doctrina profecta putant. Hoc certum eſt, ipſius Scripturæ phraſim adeo exacte referre pleraque illa, quæ de talibus illi Philoſophi habent, ut ex illis fontibus ea derivata eſſe dubitari vix poſſit. Id vero æmulatione factum religionis Chriſtianæ manifeſtum eſt, ne quidquam ſcilicet Philoſophiæ deeſſe videretur eorum, quibus illa ſeſe maxime hominum animis commendare deprehenderetur. Neque ſane alios facile in ornanda ſpoliis hujuſcemodi Philoſophia reperias, quam qui inſenſiſſimo erant adverſus Chriſtianos animo. Certe Julianus,

1 Moshemius *Diſſert. de Stud. Ethnic. imit. Chriſtian. pag.* 368.

2 Syſt. *Theol. Gentiles*.

3 *Quæſt. Alnet.* His præiverant Auguſtinus Steuchus Eugubinus *Perenn. Philoſ.* Livius Galantes, Mutius Panſa, aliique.

4 Vide Godefridum Olearium *Diſſ. de Philoſ.* Eclect. *cap.* III. *p.* 1210. *ad calc. Hiſt. Philoſ. Stanleii*, & Moshemium *Diſſ. de turbata per recentiores Platonicos Eccleſia* §. VIII. *ſeq. p.* 102. *edit. ejuſd.*

5 Ibid. *pag.* 1210. *& cap.* VII. *pag.* 1221.

nus, Porphyrius, & Proclus, quos peculiaribus ſcriptis Chriſtianiſmum impugnaſse notum eſt, diligentiſſimi fuerunt in imitanda doctrina morum, & inſtituti Chriſtianorum, ut ſcripta eorum loquuntur,,. Ac Simplicius quidem ſic officia interdum explicat, ut verbis uti videatur (1) Apoſtolorum. Quid? ſi in precibus fundendis noſtros imitari poſteriores Ethnici ſolerent (2)? Non enim modo formulas, ſed etiam diſtributionem temporum, quibus eſset orandum, quandoque (3) ſervabant. Ad opera autem miſericordiæ quod attinet, Julianum præſcripſiſe, ut Gentiles (4) noſtros æmularentur, oſtenſum eſt. Quare non eſt opus, ut actum eſse agendum putem.

INDEX

1 Moshem. *Diſſ. de Stud. Ethnic. imit. Chriſtianos* §. XVII. *pag.* 373. *ſeq.*

2 Extat marmorea in Bibliotheca Caſanatenſi inſcriptio ſepulcralis ethnica, qua confirmari, quod dixi, magis magiſque poteſt, ſi ceteris monumentis, quæ huc ſpectant, addatur. Eſt autem inedita, ſimileſque earum preces continet, quas noſtri pro mortuis adhibere jam inde ab antiquiſſimis temporibus conſueverant, quamquam ſunt huic ſuperſtitioſa quædam, & gentilia marmori inſculpta, quæ a noſtris decretis abhorrent. Ea vero inſcriptio ſic habet.

M
..... HCECTHΛH
ΓΑΛΑΤΟΥCΙΑΚΚΩΙ
ΑΓΑΘΩΙ CΥΜΒΙΩΙ
ΜΕΘ ΟΥ CΥΝΕΒΙ
ΩCΑ . L. ΚΕ . . . .
ΔΕΟΜΑΙ . ΤΟΥC ΚΑ
ΤΑΧΘΟΝΙΟΥC ΘΕ
ΟΥC ΤΗΝ ΨΥΧΗΝ
ΕΙC ΤΟΥc ΕΥCΕΒΟΙΣ
ΚΑΤΑΤΑΞΑΙ.

Manibus .... Eſtſtele Galatuſiaccho bono conjugi, cum quo vixi annis viginti quinque .... Precor inferos Deos animam in pios ponere.

3 Moshem. ibid. *pag.* 374. §. XVIII.

4 Vide ſup. *pag.* 408. *not.* 2. *hujus vol.* Multa in hanc rem diſputari poſſent. Sed brevitati conſulendum eſt. Itaque conſulat Lector, ſi poteſt, & volet Scriptores, quos numeravi, ex quibus longe plura cognoſcet, quæ ad rem illuſtrandam pertinent.

Digitized by Google

INDEX RERUM.

A

A. Ω. ſymbolum Chriſtianorum. 74. *ſeq*.
Abelis a Caino interfecti Symbolum quid ſignificet. 30. *ſeq*.
Abortum deteſtabantur Chriſtiani. 446. *ſeq*.
Abrahami, & Iſaaci imagines quam ob cauſſam a Chriſtianis adhiberentur. 33. *ſeq*.
Abſtinentia. 345. *ſeq*. Quemadmodum locus Actorum Apoſt. de abſtinentia a ſanguine intelligi oporteat. 349. Quæ cauſſæ fuerint, ut id Apoſtoli caverent. 350. *ſeq*. Hoc decreti genus morale non eſt. *ibid. ſeq*. Grotii, Salmaſii &c. argumenta ſolvuntur. 351. *ſeq*. Ab immolatis idolo abſtinentia. 355. *ſeq*. Item a ſuffocato. 359. *ſeq*.
Acceptio perſonarum nulla apud Chriſtianos. 433. *ſeq*.
Acubus excruciati Martyres. 230.
Adami, & Evæ procreatio, ſymbolum a Chriſtianis uſurpatum. 27. *ſeq*.
Æſtatis ſymbolum. 104.
Agapæ Chriſtianorum. 344. *ſeq*.
Agnes Martyr quo tempore deceſſerit. 87. *n*. 2.
Agni capiti crucis ſignum impoſitum. 55. *n*. 3. Agni ſymbolum. 80. *ſeq*.
Agricolæ. 320.
Alapis, colaphiſque Martyres percutiebantur. 199. *ſeq*.
Alexander Severus probat illud Chriſtianorum decretum: *Quod tibi non vis &c*. 420.
Alexandri Martyris Inſcriptio genuina ne ſit. 162. *n*. 1.
Amphibologias, & reſtrictiones mentales Chriſtiani averſabantur. 429. *ſeq*.
Amphitheatra Chriſtiani non frequentabant. 138. *ſeq*.
Anchora quid ſignificet. 102. 261.
Angeli quomodo a Chriſtianis colerentur. 119. *ſeq*.
Anni tempeſtates quatuor variis ſymbolis expreſſæ 103. *ſeq*.
Annuli veterum Chriſtianorum. 386.
Antiochiæ Virgines duæ ſeſe in flumen projecerunt. 370.
Apoſtolorum imagines quam ob cauſſam Chriſtiani pingerent, aut ſculperent. 82. *ſeq*.
Aquæ diluvii quid ſignificent. 32.
Arborum ſymbola explicantur. 94. *ſeq*.
Arcæ Noemi ſymbolo quid intelligatur. 31. *ſeq*.
Arca fœderis ſymbolum Chriſti. 38.
Areæ ſepulturarum. 158.
Arenariæ. 159.
Argentarii. 318.
Arrogantia virtuti ſpei contraria. 263.
Artes, quas Chriſtiani exercebant. 297. *ſeq*.
Arundines acutæ infixæ digitis. 230.

Aſcetarum habitus. 384.
Aſtrologia non utebantur Chriſtiani. 123. *in not.*
Avaritiæ vitium. 280. Ab eo alieni Chriſtiani. *ib.* & 282. *ſeq.*
Autumni ſignificatio. 104.

B

Bajuli. 320.
Ballarinii fratres laudantur. 291. in not. ante *n.* 1.
Balnei calore interfecti Martyres. 222. Chriſtianorum balnea. 390. *ſeq.*
Barbeyracius Joh., quod Athenagoram exagitarit, quaſi hic divinos honores eſſe Angelis tribuendos ſanxerit, refellitur. 120. *n.* 6. Item, quod Clementem Alexandrinum reprehendat, quaſi principiis Stoicorum nitatur. 155. *in not.* Item, quod S. Cypriano vitio dederit, auctorem eum fuiſſe, ut ſeparatim ab uxore maneret. 373.
Barbam num alerent veteres Chriſtiani. 389.
Baſilides Martyr. 369.
Becmanni de legalibus ſententia rejicitur. 351. *ſeq.*
Bigamia damnata a Patribus non eſt. 375.
Biſomum, Triſomum, Quadriſomum. 161. *n.* 1.
Blaſphemia quid ſit. 247.
Bojæ quid fuerint. 192.
Bonorum communio apud veteres Chriſtianos. 284. *ſeq.* Num in theſauros Eccleſiæ omnia illi conferrent. 285. *ſeq.* Fortaſſe retinuerunt partem bonorum, ut ſibi, ſuiſque proſpicerent. 287.

C

Calcis in fornacem injecti Martyres. 239.
Calliſti Papæ imago. 88. *n.* 1.
Candelabrum pictum, ſculptumve in ſepulcris, lucernis &c. Chriſtianorum quid ſignificet. 38. *ſeq.* Repertum in cœmeterio in via Portuenſi, grave argumentum non eſt, illud cœmeterium fuiſſe Hebræorum. 40. *in not.* Ejus figura ſcalpta in gemma Muſei Victorii. 97. *n.* 4.
Capite Martyres plectebantur. 227. *ſeq.*
Carbonarii. 320.
Carbones candentes. 217.
Carinarum cuſtodes. 320.
Caritas erga Deum. 264. *ſeq.* erga proximum 393. *ſeq.* filiorum in parentes. 394. parentum erga filios. 395. *ſeq.* conjuges, & fratres. 397. *ſeq.* omnes Chriſtianos. 398. *ſeq.* confeſſores. 402. ſenes, & infirmos. 404. *ſeq.* viduas, & orphanos. 407. *ſeq.* peregrinos, atque exſules. 408. *ſeq.* captivos, & ad metalla damnatos. 409. *ſeq.* pauperiores Eccleſias. 410. pauperes omnes, imprimiſque Chriſtianos 411. *ſeq.* Caritas Chriſtianorum commendata ab Juliano Apoſtata. 412. Erga Ethnicos ipſos, eoſque etiam, quos acerrimos hoſtes experiebantur. 414. *ſeq.* *Quod tibi non vis alteri ne feceris*. 420.
Carnes Diis immolatas comedere Martyres cogebantur. 241. *n.* 1.
Caſtitas veterum Chriſtianorum. 362. *ſeq.* Adoleſcentis exemplum

Digitized by Google

plum affertur . 366. Item Potamiænæ Mart., & aliarum Virginum. 368. ſeq. Illi etiam cogitatione pudici erant. 376. ſeq. Omnia, quæ impudice agendi, aut cogitandi occaſionem darent, vitabant. 378. ſeq.

Cataſta quid ſignificet. 221. in not.

Catacumbæ. 159.

Catenæ vincula erant ferrea. 193.

Caupones. 320.

Cerdones fuerunt Chriſtiani appellati, contra atque Franciſcuſantonius Zaccharias defendat. 320. ad 330.

Cervi ſymbolum explicatur. 88. ſeq.

Choreas Chriſtiani vitabant. 152.

Chriſti imago in monte conſiſtentis, ex quo quatuor flumina oriuntur, quid ſignificet. 46. Item virga dextera manu tenentis. 53. Illius monogramma. ibid. ſeqq. Chriſtus coronam oſtentans, aut capiti alicujus imponens. 73.

Chriſtiani initio Eccleſiæ vix ulli improbi reperiebantur. 2. Quænam hujus rei fuerint cauſſæ. ibid. ſeq. Aliqui improbi reſipiſcentes incredibili conſtantia cruciatus perferebant, alii ſedata perſecutione in Eccleſiam redibant. 3. ſeq. n. 2. Religioni maxime ſtudebant. 6. ſeq. toto cap. 1. Ubique præſentem Deum cognoſcebant. 7. ſeq. Eorum virtus. 8. ſeq. in not. Omnia ex Dei voluntate faciebant, quod eum poteſtate, ſapientia &c. præſtare crederent. 11. ſeq. Item quod præmia bonis, improbis ſupplicia pararit Deus. 12. ſeq. & 24. ſymbolis utebantur, ut iis ad colendam, cuſtodiendamque virtutem incitarentur. 16. ad 105. Immortalitatem credebant. 24. ſeq. Omnia in Deum referebant. 105. ſeq. Domi foriſque orationi inſiſtebant. 106. ſeq. Hujus rei cauſſæ. ibid. Religioſi in jure jurando erant. 115. ſeq. Deum nullum falſum in eo appellabant. 117. ſeq. Angelis, martyribus, ſanctiſque viris quem cultum adhiberent? 119. ſeq. Deorum imagines neque colebant, neque faciebant. 121. ſeq. Superſtitionem omnem vitabant. 123. ſeqq. Ad templa Ethnicorum non adibant. 124. ſeq. Sacrificiis Ethnicorum, niſi coacti, non intererant. 126. ſeq. Ne hæc ſucceſſus haberent, crucis ſignum fronti imprimebant. ib. Oracula, Magos, Arioloſque vitabant. 128. ſeq. Civilem tantum honorem Imperatori tribuebant. 135. ſeq. Ethnicorum conviviis intereſſe nolebant. 137. ſeq. Item neque ſpectaculis, neque amphitheatris. 138. ſeq. Neque theatris. 143. ſeq. Neque choreis. 152. Latebras quærebant, ubi in Eccleſiam concitatam eſſe tempeſtatem intelligebant. 153. Fugiebant in loca deſerta. 155. ſeq. Item in cryptas, & arenarias urbium ſeſe abdebant. 158. ſeq. In ciſternas. 163. in not. ante n. 1. Maxima ferebant incommoda, ut Chriſto ſervarent fidem. 165. ſeq. In carcerem conjiciebantur. 167.

167. ſeq. Acerbiſſimis ſuppliciis excruciati interibant. 170. ad 244. Blanditiis flecti non poterant. 244. ſeq. A blaſphemia, hæreſique abhorrebant. 248. ſeq. Omni ſtudio curabant, ut lapſi reſipiſcerent. 249. ſeq. Item ut Ethnici, Judæi, atque Hæretici. 253 ſeq. Chriſtianorum ſpes. 254. ſeq. Hi ab arrogantia longe aberant. 263. Maxima ferebantur caritate erga Deum. 264. ſeq. Illam ceteris hominibus inſpirare curabant. 266. Diſſolvi optabant, & eſſe cum Chriſto. 267. Illorum mores, & officia erga ſe ipſos. 271. ſeq. Inſtitutio in decretis Religionis. 272. ſeq. Humilitas. 277. ſeq. Liberalitas. 280. ſeq. Ab auri cupiditate, facultatumque terrenarum alieni erant. 282. ſeq. Communio bonorum cujusmodi apud illos fuerit. 284. ſeq. Uſuras non exercebant. 290. Res quaſque terrenas nihili pendebant. 293. ſeq. Illorum artes quæ fuerint. 297. ſeq. Militiæ nomen dabant. 302. ſeq. Ut ſe, familiamque ſuam alerent mercaturam faciebant. 314. ſeq. In Palatio muneribus fungebantur. 317. Eorum pax. 331. & 418. ſeq. Patientia. 332. ſeq. Fortitudo. 335. ſeq. Temperantia. 342. Abſtinentia. 345. ſeq. Abſtinentia a ſanguine. 349. ſeq. Item a rebus idolo immolatis. 355. ſeq. Caſtitas. 362. ſeq. Virginitas. 364. ſeq. Matrimonium. 371. ſeq. Modeſtia, caritas, aliæque virtutes. 381. ſeq.

Clavi ferrei igniti. 216.

Clerici a theatris abhorrebant. 153. ſeq. Illos Chriſtiani rebus omnibus juvabant. 401. ſeq.

Cœmeteria aliquot numerantur. 159. n. 2. Unius cœmeterii ectypon affertur, 161. Unde orta illorum fuerit appellatio. 258.

Columbæ ramum olivæ deferentis ſymbolum. 32.

Commentarienſis cuſtodis munus. 193.

Communio bonorum apud veteres Chriſtianos. 284. ſeq. Vide: *bonorum communio*.

Compedum diverſa genera. 190. ſeq.

Concina Fr. Daniel Ord. Prædic. laudatur. 285. n. 2. & 291. in not. ante n. 1.

Contumelias Chriſtiani non faciebant. 425. ſeq.

Convivia Ethnicorum plena ſuperſtitionis, & impudicitiæ. 137. Chriſtianorum quæ? 379.

Coriari. 319.

Corio veſtitus Martyr foliis radiis exponitur. 184.

Coronæ crucibus impoſitæ, aut ſuppoſitæ; item lapidibus, ſepulcris &c. cujus rei eſſent notæ. 69. ſeq. Militibus diſtributæ, addito Chriſti monogrammate. 73. ſeq. Coronandi uſus apud Chriſtianos. *ibid.*

Cratibus ferreis, igne ſuppoſito, imponebantur Martyres. 214.

Crepidis æneis ignitis induti, & calceati Martyres. 217.

Crurifragium. 230.

Crux gemmata Chriſti, aut Petri, aut Martyrum manibus aptata qua-

Digitized by Google

quarum rerum ſit ſignum. 46. ſeq. Eam pingendi, aut ſculpendi, aut lucernis fictilibus imprimendi uſus invectus etiam ante tempora Conſtantini eſt. 47. n. 3. Poſt victos Tyrannos latius hic uſus manavit. 47. ſeq. Quibus rebus præſertim crux imprimeretur. ib. ſeq. Item quibus in locis poneretur. 52. ſeq. Crucis ſignum impoſitum agni capiti. 55. n. 3. Cruces corona ornatæ cujus rei ſymbolum eſſent. 71.
Crucis ſignum fronti Chriſtiani imprimebant. 126. Illius virtus ib. n. 4. Item 129. n. 2. 389.
Crucis ſupplicia varia. 170. ſeq.
Cryptæ quibus nominibus vocarentur. 158. ſeq. Quam ob cauſſam ab Ethnicis excavarentur. 160. ſeq. Item a Chriſtianis. 161. ſeq.
Cucurbita repente nata, ut illius umbra Jonam refrigeraret. 45. Quid ſignificet. ibid. In modum coronæ formata. 71. n. 3.
Cultris necati Martyres. 228.
Curcellæi opinio de legalibus rejicitur. 351. ſeq.
Cyphonis ſupplicium. 182. ſeq.
Cypreſſi quid ſignificent. 94.
Cypriani Mart. patientia. 335.

D

DÆmones num in incantationibus habeant partes. 128. ſeq. Vide ibid. not. Sanguinis nidore non delectantur. 350.
Damas Martyr. 87. n. 3. Videtur Dema, Pauli Apoſt. auditor ib.
Daniel in lacu leonum quid ſignificet. 43. ſeq.
Davidis imagines cur ſibi Chriſtiani proponerent. 42.
Decimati qui vocarentur? 194.
Delphinorum figuræ cujus rei ſint ſignum. 94.
Dentes Martyribus evulſi. 228.
Depoſitum Chriſtiani non abnegabant. 449.
Deus ubique præſens. 7. ſeq. Illius infinita poteſtas, ſapientia, & providentia. 11. ſeq. Dei unius, Dei Patris, Filii, & Spiritus S. commemoratio in antiquis Chriſtianorum monumentis. 17. ſeq. Vide not. ib. ſeq. Ejus nomen maxima a Chriſtianis habitum reverentia eſt. 115. In Deum ſpes. 254. ſeq. Illius timor. 252. Caritas in eumdem. 264. ſeq.
D. M. in inſcriptionibus Chriſtianis quemadmodum intelligatur. 17. ſeq. in not.
DIS.MANIBUS. integrum in epitaphiis a Chriſtianis uſurpatum. 19. n. 1.
Divitiarum contemtus. 280. ſeq. 283. ſeq. 290. ſeq.
Dolia quid ſignificent. 102.
Domorum figuræ ſepulcris impreſſæ. 97. ſeq.
Dormire dicebantur defuncti Chriſtiani. 24. ſeq. n. 1.
Dormitoriorum nomen. 25. in not. 258. n. 2. 259.

E

ECcleſiæ ditiores rebus omnibus ceteras juvabant. 410.
Eliæ Prophetæ imagines in cœmeteriis. 42.
Epipodius Martyr blanditiis flecti nullo modo potuit. 245.
Epiſcoporum erga ſubditos officia. 442. ſeq.

Equorum ſymbolum. 89. *ſeq.* Caudis alligati Martyres. 234.
Equulei acerbiſſimum ſupplicium. 185. *ſeq.* De illo depoſiti martyres quibus modis torquerentur. 210. *ſeq.*
Ethnici imitantur Chriſtianos. 449. *ſeq.*
Euſtathius Sabaſtenus damnatus. 384. *n.* 1.
Ezechielis Prophetæ ſymbolum. 45.

F

FAbri ferrarii. 319.
Faces diverſorum generum. 209.
Felix Presbyter Nolanus Dei prodigio a vinculis ſolutus Maximo Epiſc. Nolano animam agenti fert opem. 157. *ſeq.*
Feris objecti Martyres. 234. *ſeq.*
Fides veterum Chriſtianorum. 6. *ſeq. toto cap.* 1.
Fidiculæ, quibus Martyres cruciabantur, quid fuerint. 188. *ſeq.*
Figuli. 319.
Flagella quid fuerint. 196.
Flagrorum ſignificatio. 195.
Florus Martyr. 88.
Flumina quatuor, quæ ex Chriſto in monte conſiſtente orirentur, quam ob cauſſam Chriſtiani depingerent, aut ſculperent. 46.
Fogginii Petri Franciſci gemma deſcribitur. 27. *n.* 1.
Forcipum genera. 205.
Formicæ quam ob cauſſam a Chriſtianis pingerentur. 94. *n.* 3.
Fortitudo Chriſtianorum. 335. *ſeq.* Quid hæc virtus ſit. 336. Ejuſdem præclarum exemplum. 339. *ſeq.* Item alterum. 380.
Foſſariorum ordo. 102. *ſeq.*
Foveis incluſi, terra, ſaxiſque obruti Martyres. 237.
Fuga in perſecutione. 153. *ſeq.*
Furtum alienum a moribus Chriſtianorum. 448.

G

GAleæ ſupplicium. 216.
Galilæi ab Juliano Apoſtata Chriſtiani appellati. 418.
Galli ſymbolo quam ob cauſſam Chriſtiani uterentur. 92.
Gladio necati Martyres. 225. *ſeq.*
Globi ferrei igniti. 216.
Graphia quid ſint. 224. *ſeq.*
Gregorii Illuminatoris ſupplicium. 176.
Grotii de legalibus opinio refellitur. 351. *ſeq.*

H

HÆdorum ſymbolum. 90.
Hæreticorum communionem Chriſtiani averſabantur. 247. Illi ob belluinos mores extincti ſunt. 372.
Hippolyti Mart. effigies. 88. *n.* 1.
Homicidium deteſtabantur Chriſtiani. 445.
Hominis anima aliqua m habet Dei ſimilitudinem. 28.
Humilitas veterum Chriſtianorum. 277. *ſeq.*
Hyems quid ſignificet. 104.

I

IDolothyta duplicis generis. 355. *ſeq.* Quas ob cauſſas vetita Chriſtianis fuit illorum comeſtio. *ibid.* Communia ſi neceſſitas urgeret, comedi poterant. 358. Item immolatum in idolio poſitum. *ibid.* Igna-

Ignatius Mart. quanta erga Deum caritate inflammatus eſſet, oſtenditur. 268. ſeq.
Ignis ſupplicia varia, atque acerbiſſima. 218. ſeq.
Immortalitatem Chriſtiani credebant. 24. ſeq. & in not. ib.
Imprecationes alienæ a moribus Chriſtianorum. 426.
Infantes non exponebant Chriſtiani. 446.
Injurias non ulciſcebantur Chriſtiani. 424. ſeq.
Inimicorum dilectio. 415. ſeq. Decretum Chriſtianæ religionis, quo cavetur, ne quis alteri quod ſibi fieri nolit, faciat. 420.
Inſcriptio inedita refertur. 20. in not.
Inſcriptio vultus Chriſtianorum. 228.
Inſtitutio Chriſtianorum in decretis religionis. 272. ſeq.
Integumentum capitis an ullum veteribus Chriſtianis eſſet. 383. n. 1.
Invidiam averſabantur Chriſtiani. 421. ſeq.
Jobi figura in cœmeteriis depicta. 41.
Jonæ Prophetæ ſymbolum. 44. ſeq.
Joſephi Patriarchæ ſymbolum. 34. ſeq.
Julianus Imp., ut ſuis Deorum imagines adjungerentur, fecit. 136. Illius artes ut Chriſtianos falleret. ibid. ſeq. Illos vocat Galilæos. 418.
Jureconſulti Chriſtiani. 298.
Jurejurando perraro Chriſtiani utebantur. 115. ſeq. In eo falſum nullum appellabant Deum. 117. ſeq.
Juſtitia. 434.
Juſtus Martyr. 87. n. 3.
ΙΧΘΥΣ piſcis Jeſum Chriſtum ſignificat. 21. in not. ΙΧΘΥΣΝ voce quid intelligatur. 20. n. 1. Expreſſum in lapidibus, & gemmis. 21. in not.

L

Labarum cruce ornatum. 48. Vide ib. not.
Laminarum ignitarum ſupplicium. 208.
Lamius Joh. laudatur, illiuſque ſententia de Cerdonum nomine, quod eo Chriſtiani fuerint appellati, defenditur. 320. ad 330.
Lampades accenſæ quid fuerint. 209.
Lanceæ. 225.
Lapicidæ. 319.
Lapides alligati pedibus Martyrum fuerintne ponderum æſtimandorum notæ. 175. ſeq. Lapidibus varie Martyres percutiebantur. 200.
Laurentii mart. imagines. 87. n. 1.
Lebetis cruciatus. 213.
Lecti ferrei, igne ſuppoſito, ſupplicium. 215.
Legalium uſus apud veteres Chriſtianos. 347. ſeq. Vide: Abſtinentia.
Leonis ſymbolum. 90.
Lepuſculorum ſymbolo quid intelligatur. 90.
Lercarius Joh. laudatus. 83. in not. 87. n. 3.
Liberalitas Chriſtianorum. 180. ſeq.
Lignorum ſectores. 320.
Linguæ Martyribus abſciſſæ. 228.
Lites ne rapientibus quidem Chriſtiani

ſtiani ſcribebant. 422. *ſeq.*
Lora quid ſint. 194.
Lotio pedum. 278.
Luciferi nomen in uſu olim fuit apud Chriſtianos. 33. *n.* 1.
Ludi Circenſes, Gladiatorii &c. 139. *ſeq.* Eorum impudicitia, & ſuperſtitio *ibid.*
Lyra cura Chriſtianis depicta. 103.

M

Magi ne ulli unquam vixerint. 128. *ſeq.* Copioſe evincitur, Magos fuiſſe, itemque eorum, qui contra ſentiunt, argumenta ſolvuntur. 129. *ſeq.*
Magiſtratus Chriſtiani colebant. 435. pro ipſis orabant. 436. eiſdem parebant. 437.
Mammillæ Virginibus reciſæ. 229.
Manicæ vinculorum genus. 192.
Manſuetudo Chriſtiana. 420. *ſeq.*
Manus Martyribus præciſæ. 229.
Marii adoleſcentis militis inſcriptio genuina ne ſit. 162. *n.* 1.
Martialis Epiſcopus. 137.
Martini Cong. S. Mauri opinio, qua ſtatuit nullas, aut paucas Virgines martyrium obiiſſe, refellitur. 367. *ſeq. in not.*
Martyrum imagines a Chriſtianis depictæ. 86. Vix alicujus martyris, qui alibi obierit, imago in arenariis Urbis occurrit. *ib.* Eorum nomina in Calendariis notabantur. 87. *n.* 1. Qui cultus illis a Chriſtianis tributus. 119. *ſeq.* Martyrum concilia. 159. Illorum ſupplicia. 170. ad 244. Aliqui eorum in præceps acti, aut in mare, aut in flumina, alioque projecti. 231. *ſeq.* Ad opera publica, ad metalla &c. damnati. Item ad paſcendos camelos, oves, ſues. 240. *ſeq.* In illorum cadavera ſævitum ab Ethnicis eſt. 242. *ſeq.*
Matrimonium veterum Chriſtianorum. 371. Hi interdum mutuo conſenſu ſejungebantur. 373. Secundas nuptias aut nunquam, aut perraro celebrabant. 374. *ſeq.* Hæ vero a Patribus damnatæ non ſunt. 375.
Maximilianus Martyr. 307.
Maximus Nolanorum Epiſcopus, cum iratos ſibi eſſe Ethnicos ſciret, profugit in deſerta loca. 156. *ſeq.* Rerum omnium inopia laborans animam agit. 157. Dei conſilio fit; ut a Felice Nolano Presbytero juvetur. *ibid.*
Medici Chriſtiani. 315. *ſeq.*
Medicus Martyr. 316.
Melle delibuta Martyrum corpora. 177.
Mendacium vitabant Chriſtiani. 429.
Menſæ benedictio. 390.
Meranus SS. D. N. Sacriſta laudatus. 20. *in not.*
Mercaturam Chriſtiani faciebant. 314. *ſeq.*
Militiæ Chriſtiani nomen dabant. 303. *ſeq.* Adverſariorum argumenta ſolvuntur. 306. *ſeq.*
Minucius Felix jureconſultus. 299.
Modeſtia Chriſtianorum. 381. *ſeq.* Vultus, *ibid.* Veſtitus. 382.
Monogramma Chriſti. 53. *ſeq.* Uſurpari ante Conſtantinum cœpit. 54. An memoratum a Juſtino, Clemente Alex., & Johanne in Apocalypſi fuerit. 55. *ſeq.* Quæ nam res præſertim hoc ſym-

ſymbolo ornatæ fuerint. 56. ſeq. Variæ, interque ſe diſcrepantes illius deſcribendi, pingendive rationes. 60. ſeq. Oſtenditur, illud eſſe notam Chriſtianiſmi. 65. ſeq. Coronis ornatum. 69. ſeq.

Mortuorum corpora Chriſtiani ſepeliebant. 413.

Moſis res geſtæ quam ob cauſſam a Chriſtianis fuerint expreſſæ. 35. ſeq.

Mulier, quæ Romæ turpiſſimis moribus vivebat, Ptolemæi oratione vitam ducit innoxiam. 13. ſeq.

Mulierum tormenta. 232. in not.

Muribus impletæ foveæ, qui Martyres roderent. 237. Vide Schema 239.

Muſivi operis artifices. 319.

Myrtum cujus rei ſit figura. 94.

N

Navis ſymbolum explicatur. 98. ſeq. Schema, in cujus puppi eſt Petrus temonem tenens, in prora Paulus prædicans. 99. Vide & p. 100. n. 3.

Nervus ſupplicii genus. 191.

Nicephori Martyris erga inimicum Sapricium caritas. 416. ſeq.

Noemi figura quid ſignificet. 32.

Notiones aliæ ſpeculatrices, aliæ activæ. 272.

Numella quid ſit. 192.

Nutrices mulieres Chriſtianæ. 318.

Nutritores Chriſtiani. 318.

O

Obeliſci ferrei igniti. 216.

Occaſiones impudice agendi, aut cogitandi Chriſtiani vitabant. 378. ſeq.

Odium in proximum Chriſtiani averſabantur. 421. ſeq.

Oleæ ſignificationes. 96.

Oleum fervens. 218.

Ollæ ſupplicium. 213.

Oracula falſorum numinum a Chriſtianis contemta. 128.

Orarium Chriſtianorum. 386.

Oratores Chriſtiani. 300. ſeq.

Oratorio Vallicellano Præfectus P. Rolandus, ceterique ejuſdem Orat. Presbyteri laudantur. 173. in not. ante n. 1.

Origenis ſententia de ſanguinis comeſtione rejicitur. 350.

Orphei ſymbolum 81.

P

Pacis nomen multis modis in inſcriptionibus a Chriſtianis adhibebatur. 23. n. 1. 259. De pace, & concordia veterum Chriſtianorum. 331. 418. ſeq.

Pallio an Chriſtiani omnes uterentur. 383. n. 1.

Palmæ cujus rei indicium ſint. 95. ſeq.

Paſſioneus Dominicus Cardinalis laudatur. 186. n. 1.

Paſtoris boni ſymbolum. 76. ſeq.

Patera vitrea reperta in cœmeterio S. Agnetis. 96. in not. ante n. 1.

Patientia. 332.

Pavonis ſymbolum. 92.

Pectines ferrei, quibus membra Martyrum diſcerpebantur. 205. ſeq.

Pedes Martyribus præciſi. 229.

Pedicæ genus vinculorum erant. 192.

Pellibus beſtiarum Martyres conveſtiti. 236.

Pe-

Petri, & Pauli Apoſtol. imagines. 82. ſeq. Quandoque dexter Petrus, quandoque ſiniſter pingebatur. ib. n. 4.
Petrus quidam Martyr. 88.
Pharaonis ſymbolum. 37. ſeq.
Philippus, cujus imago depicta in vitro cernitur, quis fuerit. 88. n. 1.
Philoſophi Chriſtiani. 300. ſeq.
Phœnicis ſymbolum quid ſignificet. 92.
Pictores. 319.
Pietas in Deum quot modis vitietur. 123.
Pini figura. 94.
Piſcatores. 320.
Plumbum liquatum. 215.
Pocula tria apud Græcos. 356.
Polycarpus Epiſc. Smyrnenſium, cum ad necem ſe quæri ſciret, precibus inſiſtebat. 111. Ejus geſta referuntur. ibid. ſeq.
Potamiæna Virgo Martyr. 368. ſeq.
Precum aſſiduitas apud Chriſtianos. 106. Cauſſæ. ib. Vis & modi. 110. ſeq. 389. ſeq.
Procopii Martyris abſtinentia. 346.
Prunæ. 217.
Ptolemæus facit, ut mulier, quæ erat turpiſſimis moribus, vitam ducat innoxiam. 14. Pro vera tuenda religione interficitur. 15.
Puerorum trium in fornace Babylonica conſiſtentium figuræ a Chriſtianis pictæ, & inſculptæ. 43.
Purpurarii. 318.

R

Relatio actionum in Deum. 105. ſeq.
Religio vera, & ſancta ſine ſecta rerum divinarum cognitione eſſe non poteſt. 6.
Reſurrectionis ſpes. 24. & in not. ib. 257. 259.
Reticulis incluſi Martyres, feriſque objecti. 237. Vid. ib. notat.
Reverentia Chriſtianorum erga Deum. 114. ſeq.
Rotarum ſupplicium, earumque varia genera. 179. ſeq.
Ruggierus Conſtantinus laudatur. 88. n. 1.

S

Sacrificia Ethnicorum a Chriſtianis non frequentabantur. 126. ſeq.
Sagittis transfixi Martyres. 227.
Salmaſii de legalibus opinio refellitur. 351. ſeq. & 354. n. 3.
Sampſon portas auferens figura Chriſti. 41.
Sanguinis comeſtio duas ob cauſſas fuit Chriſtianis vetita. 353. ſeq. Vide: Abſtinentia.
Sartago quid ſit. 214.
Saxis Martyres obruebantur. 200.
Scaphiſmi cruciatus. 183.
Scenofactores. 319.
Scorpionum, quibus rei dilacerabantur, variæ figuræ. 197.
Sculptores. 318.
Sedes ignitæ. 216.
Seditiones, turbaſque Chriſtiani nullas faciebant. 441.
Sepulcra domus appellata ſunt. 97.
Serpentis ſymbolum. 94.
Serræ ſupplicium. 225.
Servi Chriſtiani libenter ferebant ſervitutem. 444. ſeq.
Simon magus præſtigiis eſt uſus. 133. Vid. ib. n. 1.

Simon

Simon Martyr. 88.
Sinceritas Chriſtianorum. 428.
Sobrietas. 342. ſeq.
Spectacula Chriſtiani vitabant. 138. 380.
Spei nomen feminis impoſitum. 261.
Sperati nomen maribus impoſitum. 261.
Spes Chriſtianorum quam eſſet firma multis indiciis cognoſcebatur. 254. ſeq. Etiam Ethnicis erat explorata. 257. ſeq. Illius ſymbolum. 261.
Spiritus Sancti nomen adhibitum in monumentis Chriſtianorum. 21. in not.
Stateræ ſymbolum. 98.
Stimuli. 225.
Stipitum diverſa ſupplicia. 171. ſeq.
Styli cujuſmodi ſint. 225. n. 1.
Sudibus transfixi Martyres. 230.
Suffocatorum prohibitio. 359. ſeq. Deleri non debet ex Actis Ap. ibid. Ea lex ablata diuturnitate temporum eſt. 360. Vid. ib. n. 2.
Supplicia Martyrum recenſentur, & deſcribuntur. 170. ad 244.
Sutores. 320.
Symbola, quibus Chriſtiani veteres utebantur. 16. ad 105. Eorum aliqua ex vetere Teſtamento deſumpta. 27. ſeq. Alia ex novo. 46. ſeq. Ethnica quam ob cauſſam poſita in Arenariis a Chriſtianis fuerint. 104. ſeq.

T

TAtiani Aſſyrii hæreſis de Adami interitu ſempiterno videtur orta ex male intellecta Juſtini Mart. ſententia. 30. n. 1.
Tauri ænei tormentum. 212.
Taurobolii ſuperſtitio. 353. n. 1.
Temperantia. 342.
Templa Ethnicorum a Chriſtianis non frequentabantur. 125.
Terrenarum rerum contemtus. 293. ſeq.
Textores. 320.
Textrinarum radiis transfixi Martyres. 230.
Θ.K. in inſcriptione inventa in cœmeterio Pontiani, quid ſignificet. 20. in not.
Thaddæus Apoſt. aurum, argentumque ab Abgaro Edeſſenorum Rege ſibi oblatum recuſat. 283.
Theatra Chriſtiani averſabantur. 143. ſeq. Quas ob cauſſas. 144. ſeq. Illorum impudicitia. ibid. & 147. ſeq. Argumenta, quibus aliqui hac ætate utuntur, ut evincant, Chriſtiano licere Theatris adeſſe, ſolvuntur. 378. n. 2.
Theſaurus Eccleſiarum. 282.
Timor Dei. 262. Timoris genera. ibid.
Timotheus Martyr. 88. in not. ante 1. n.
Tobiæ ſymbolum. 42. ſeq.
Torcularis ſupplicium. 181.
Tributa Chriſtiani pendebant. 440.
Trochlearum ſupplicium. 181.
Tunica ferrea ignita. 216. Moleſta. 222.

V

VAlens Imp. prohibet, ne Edeſſæ Chriſtiani in unum locum conveniant. 339.
Vaſcula vitrea doliorum figuram præſeferentia. 102.
Ventres Martyrum ſecti. 227.
Ver-

Verberandi modi. 198.
Veris ſymbolum. 104.
Verubus transfixi Martyres. 230.
Veſtitus modeſtia. 382. Aſcetarum. 384. Epiſcoporum, & Presbyterorum. 384. n. 1. Apoſtolorum. ibid. n. 3. Mulierum. 385. ſeq. Superſtitioſum nullum Chriſtiani adhibebant. 387. ſeq.
Vetius Epagathus num fuerit juxreconſultus. 298.
Victorius Franciſcus laudatur. 49. 57. 63. alibique.
Vincentii Diaconi imagines. 88.
Vinculorum varia genera. 190. ſeq.
Virga Moſis ſymbolum crucis Chriſti. 37. Virga, quæ in veteribus Chriſti imaginibus cernitur, quarum rerum ſit ſymbolum. 53.
Virgarum, quibus rei cædebantur, varia genera. 197.
Virginitatis virtus apud Chriſtianos. 364. ſeq. Virgines perplures Chriſtianæ Martyres obierunt. 367. ſeq. in not.
Vita alia ſempiterna poſt mortem. 12. ſeq.
Vites, racemique uvarum quid ſignificent. 96. ſeq.
Unci ſupplicium. 177. & 205.
Ungulæ quid ſint. 201. ſeq.
Uoſſii Gerardi de legalibus opinio refellitur. 351. ſeq.
Uſuras Chriſtiani veteres nullo modo exercebant. 290. ſeq. Neque moderatas, quas vocant. 203
Uva divina virtute producta. 157.
Uulpium ſymbolum. 92.

X

Ξύλον compedum genus. 191. ſeq.

Z

Zaccharias Franciſcus antonius refellitur. 162. num. 1. Illius de Cerdonibus, quam contra Joh. Lamium defendit, opinio fuſe confutatur. 320. ſeq.

FINIS.

ERRATA	CORRIGE
Pag. 23. *l.* 2. *n.* 1. *fig.* 1.	*fig.* 3.
25. *l.* 32. *in not.* ſpactat	ſpectat.
27. *l.* 6. guris	generis
151. *l.* 5. *n.* 2. tacit	tacite
171. *l.* 8. clavia	clavis
176. *l.* 24. delibata	delibuta
193. *l.* 9. onus	impoſitum onus fuit
195. *l.* 5. Jam flagrum &c.	Jam flagellum diminutivum flagri eſt ;
209. *l.* 10. lacerabant	eos lacerabant
256. *l.* 5. ſupplicia	ſupplicia metuebant
360. *l. ult. n.* 1. minimæ	minime

Digitized by Google

EXCUDEBANT ROMAE
NICOLAVS ET MARCVS PALEARINI
BIBLIOPOLAE ET TYPOGRAPHI ROMANI
AD THEATRVM POMPEII
ANNO CIↃ. IↃ. CC. LI. MENSE MAIO
SEDENTE
BENEDICTO XIV. PONT. OPT. MAX.
PONTIFICATVS EIVS
ANNO XI.

A01 1475766

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google